

KÜNHÜ'L-AHBÂR

2. RÜKÛN

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ

2. Cilt

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 169

<i>Tarih ve Toplum Bilimleri Serisi</i>	: 24
<i>Kitabın Adı</i>	: KÜNHÜ'L-AHBÂR 2. RÜKÜN
<i>Müellifi</i>	: Gelibolulu Mustafa Âlî (ö. 1008/1600)
<i>Özgün Dili</i>	: Osmanlı Türkçesi
<i>Hazırlayan</i>	: Doç. Dr. Suat Donuk Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Öğretim Üyesi
<i>Editör</i>	: Prof. Dr. Derya Örs
<i>Son Okuma</i>	: Dr. Göker İnan, Yazma Eser Uzmanı
<i>Arşiv Kayıt</i>	: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Esad Efendi Nr. 2161, Nuruosmaniye Nr. 3408 Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan Nr. 1119
<i>Kapak Görseli</i>	: Gelibolulu Mustafa Âlî'nin <i>Nusretnâme</i> adlı eserinde yer alan bir tasviri, TSMK, Hazine, 1365, vr. 36 ^a
<i>Kitap Tasarım</i>	: Harun Takçı
<i>Baskı</i>	: Bilnet Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi A.Ş. Dudullu OSB 1. Cadde No. 16 Ümraniye / İstanbul Tel: 444 44 03 www.bilnet.net.tr / Sertifika No. 42716
<i>Baskı Yeri ve Yılı</i>	: İstanbul 2020
<i>Baskı Miktarı</i>	: 1. Baskı, 1500 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Library of Congress A CIP Catalog Record

Gelibolulu Mustafa Âlî
Künhü'l-Ahbâr, 2. Rükün

1. Tarih, 2. İslam Tarihi, 3. Dört Halife, 4. Ashâb-ı Kirâm, 5. İslam Alimleri, 6. İran Padişahları
ISBN: 978-975-17-4733-4 (Takım) 978-975-17-4735-8 (2. Cilt)

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.

Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Süleymaniye Mh. Kanuni Medresesi Sk. No: 5 34116 Fatih / İstanbul
Tel.: +90 (212) 511 36 37
Faks: +90 (212) 511 37 00
info@yek.gov.tr
www.yek.gov.tr

KÜNHÜ'L-AHBÂR

2. RÜKÜN

(TENKİTLİ METİN)

2. CİLT

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ

(ö. 1600)

Hazırlayan
Suat Donuk

Editör
Derya Örs

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

İÇİNDEKİLER

METİN TESİSİ İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR	25
DUALAR VE KALIPLAŞMIŞ İBARELER CETVELİ	28
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	29
TENKİTLİ METİN	31
KÜNHÜ'L-AHBÂR (II. RÜKÜN)	33
Bu rükn-i rekîn sulţânü'l-enbiyâ, hâtemü'l-aşfiyâ, men'üt-i Tâ-hâ ve Yâ-sîn, mazhar-ı hîţâb-ı ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾, a'nî Muḥammed el-Muştafâ şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem Hâzretlerinün neseb-i şerifleri ve vilâdet-i bâ-sa'âdetleri, huşûşâ evlâd ü evvâc ü a'mâm <i>riḍvânullâhi te'âlâ 'aleyhim fi'l-eyyâm ve'l-a'vâm</i> menâkıb-ı 'aliyyeleri zikrindedür	35
Ammâ Esmâ-yı Şerîfeleri	60
Ammâ dâyeleri	63
Resûlü'llâh'ın Hicretinün Re's-i Târiḥ Olması Beyânındadır	83
Server-i Enbiyâ'nuñ Ğazveleri Beyânındadır	84
Hicretün İkinci Yılı Hâdişeleri	84
Hicretün Üçüncü Yılı Hâdişeleri	87
Hicretün Dördüncü Yılı Hâdişeleri	90
Hicretün Beşinci Yılı Hâdişeleri	90
Hicretün Altıncı Yılı Hâdişeleri	91
Hicretün Yedinci Yılı Hâdişeleri	92
Hicretün Sekinci Yılı Hâdişeleri	95
Hicretün Toḫuzuncı Yılı Hâdişeleri	102
Resûlü'llâh'ın İtdüĝi Ğazâlar	104
Hicretün Onıncı Yılı Hâdişeleri	105
Hicretün On Birinci Yılı Hâdişeleri	106
Ammâ Resû'lullâh <i>şalla'llâhu 'aleyhi ve sellemün</i>	
Şifât-ı Tâyyibesi Beyânındadır	108
Ve Ammâ Mu'cizâtuhu	117

Faḥr-i 'Älem <i>şalla'llāhu 'aleyhi ve selleme</i> Cebrā'il <i>'aleyhi's-selām</i> kaç kerre nüzül eyledüginün beyânındadır	134
Ve ammâ mi'râc kışşası	134
Peygâmbet <i>'aleyhi's-selāmuñ</i> Āzâdlu Qulları ve Cāriyeleri ve Hıdmetkârları ve Kâtıbleri ve Mü'ezzinleri ve Refîqları ve Silâhları Beyânındadır	149
Āzâdlu kulı ve cāriyeleri ve hıdmetkârları	149
Ve ammâ vaḥy kâtıbleri	150
Ve ammâ mü'ezzinleri	150
Ve ammâ refîqları ve ḥārisleri ve mübārizleri	151
Ve ammâ silâhları ve zırhları	152
Ve ammâ at, kaçır, ḥimār ve develeri	153
Ve ammâ eşyâ ve eşvâbi	154
Ve ammâ ezvâc-ı tâhiresi	155
Resûlu'llāh'ın diğer ḥātûnları	168
Faḥr-i 'Älem'ün cāriyeleri	172
Evlād-ı Kirāmları	172
Resûl-i Ekrem'ün 'ammileri	176
Resûl-i Ekrem'ün 'ammeleri	178

**ṬABAQA-İ ŞALİŞE ÇAR YÂR-I GÜZİN RİDVĀNU'LLĀHİ TE'ĀLĀ
'ALEYHİM ECMA'İN VE Bİ'L-CÜMLE 'AŞERE-İ MÜBEŞŞERE-İ
KİRĀM VE SĀ'İR AŞĤĀB-I 'İZĀM ḤAZRETLERİNÜN AḤVĀLİ
BEYĀNINDADUR**

BEYĀNINDADUR	180
Ebū Bekr 'Abdu'llāh bin Ebī Quhāfe 'Osmān	180
'Ömer bin Ḥaṭṭāb	187
'Osmān bin 'Affān	194
'Alī bin Ebī Ṭālib	197
Ṭalḥa bin 'Ubeydu'llāh	202
Zübeyr bin 'Avvām	204
Sa'd bin Ebī Vaḳḳāş	206
Sa'id bin Zeyd	208
'Abdu'r-Raḥmān bin 'Avf	209
Ebū 'Ubeyde bin Cerrāḥ	211

VE AMMÂ SÂ'İR-İ AŞHÂB-I GÜZİN MENKABELERİ

BEYÂNINDADUR	213
Ve Ammâ Muḳaddime ki Aşhâb-ı Kirâmuñ Menâkıb-ı 'Aliyye ve Merâtib-i Behiyyeleri İ'lâmındadır	213
Ammâ Faşl-ı Evvel ki Şahâbe-i Kirâmuñ Fuḳahâsı Beyânındadır	220
Ebü'l-'Abbâs 'Abdu'llâh bin 'Abbâs	222
'Abdu'llâh bin 'Ömer bin Hattâb	224
'Abdu'llâh bin Zübeyr	225
'Abdu'llâh bin 'Amr bin 'Âş	227
'Abdu'llâh bin Mes'ûd	228
Zeyd bin Şâbit	230
Übey bin Ka'b	232
Ebü Müsâ 'Abdu'llâh el-Eş'arî	233
Ebü'd-Derdâ 'Uveymir bin Zeyd	234
Faşl-ı Sanî ki Şahâbe-i Kirâmdan Hıffâz-ı Hadîş Olanlar Beyânındadır	235
Ebü Hüreyre 'Abdu'r-Rahmân bin Şahr	235
Enes bin Mâlik	237
Câbir bin 'Abdu'llâh	239

ṬABAḲA-İ RÂBİ'A Kİ MEZÂHİB-İ DİN VE KİBÂR-I E'İMME-İ

MUHADDİŞİN OLAN ŞAHÂBE-İ YAḲİN VE ERBÂB-I 'İZZ Ü

TEMKİN BEYÂNINDADIR	240
Ammâ Nev'-i Evvel ki E'imme-i Mezâhib Beyânındadır	240
İmâm-ı A'zam Ebü Hânîfe Nu'mân bin Şâbit	240
Ebü Hânîfe'nün meşhûr şâgirdleri	247
İmâm Şâfi'î Muḳammed bin İdrîs	249
İmâm Mâlik bin Enes	251
Aḫmed bin Hânbel	253
Ammâ Nev'-i Sanî ki E'imme-i Hadîş ve Hıffâz-ı Seb'a Beyânındadır	255
Buḫârî Muḳammed bin İsmâ'il	255
Müslim bin Haccâc	257
Ebü Dâvûd Süleymân bin Eş'aş	259
Tirmizî Muḳammed bin 'İsâ	262
Aḫmed bin Şu'ayb en-Nesâ'î	264
Ve Ammâ Hıffâz-ı Seb'a	265

‘Alī bin ‘Ömer ed-Dāreḳuṭnī	265
Ḥākīm en-Niṣābūrī	266
‘Abdü’l-Ġanī el-Ezdī	266
Ebū Nu‘aym el-Iṣfahānī	266
Ebū Ömer en-Nemerī	266
Ebū Bekr Aḥmed el-Beyhaḳī	267
Ḥaṭīb el-Baġdādī	267
Ebū Ḥāmid Muḥammed bin Muḥammed el-Ġazzālī	267

II. RÜKNÜN II. KISMI 270

VAḲ‘A-İ CEMEL’DE ŞEHİD OLANLAR 270

Ṭalḥa bin ‘Ubeydu’llāh	271
Zübeyr bin ‘Avvām	273
‘Ammār bin Yāsir	274
Ḥabbāb bin Eret bin Cendele bin Sa’d bin Ḥuzeyme	276
Ḥuzeyme bin Şābit bin el-Fākih	276
‘Abdu’llāh bin Erḳam bin Ebi’l-Erḳam	277
‘Abdu’llāh bin Büdeyl bin Verḳā’ el-Ḥuzā’ī	278
‘Abdu’llāh bin Ḥabbāb bin Eret	278
Ammā Otuz Yedi Tārīḫi Dīġer Vefeyātu	278
‘Abdu’llāh bin Sa’d bin Ebī Serḫ	278
Rebī’ bin Mu‘avviz bin ‘Afrā	279
Ḥābis bin Sa’d eṭ-Ṭā’ī	279
Ammā Otuz Sekiz Tārīḫi Vefeyātu	279
Sehl bin Ḥuneyf	279
Şinvān bin Beyzā	280
Şuheyb bin Sinān-ı Rūmī	280
Muḥammed bin Ebī Bekr	282
Ammā Otuz Ṭoḳuz Tārīḫi Vefeyātu	283
Sa’d el-Ḳuraẓī	283
‘Uḳbe bin ‘Amr bin Şa’lebe	283
Ammā Ḳırḳ Bir Tārīḫi Vefeyātu	283
Rifā’a bin Rāfi’ bin Mālik bin ‘Aclān	284
Rūkāne bin ‘Abdiyēzīd bin Hişām	284
Şafvān bin Ümeyye bin Ḥalef bin Vehb bin Ḥuzāfe-i Ḳureyşī	284

'Osmān bin Ṭalḥa bin Ebī Ṭalḥa bin 'Abdi'l-'Uzzā bin 'Abdu'd-dār	284
'Amr bin Esved es-Sükünī	285
'Ātike bint Zeyd bin 'Amr bin Nüfeyl bin 'Abdi'l-'Uzzā	285
Ammā Kırık Üç Tārīhi Vefeyātu	286
'Amr bin 'Aş bin Vā'il bin Hişām bin Sa'd bin Sehm	286
Muhammed bin Mesleme el-Enşārī	286
'Abdu'llāh bin Selām	287
Ammā Kırık Dört Tārīhi Vefeyātu	288
Ümmü Ḥabibe bint Ebū Süfyān	288
Ammā Kırık Beş Tārīhi Vefeyātu	288
Zeyd bin Şābit	288
Seleme bin Selāme	290
'Āşım bin 'Adī	290
Ḥafşa bint 'Ömer bin Ḥaṭṭāb	290
Ammā Kırık Altı Tārīhi Vefeyātu	291
Sālim bin 'Umeyr	291
Surāka bin Ka'b	291
'Abdu'r-Raḥmān bin Ḥālid bin Velid	291
Herim bin Ḥayyān el-'Abdī	292
Ammā Kırık Yedi Tārīhi Vefeyātu	293
Ḳays bin Āşım el-Minḳarī	293
Ammā Elli Tārīhi Vefeyātu	294
Midlāc bin 'Amr es-Sülemī	294
Cübeyr bin Muṭ'im	295
Ḥassān bin Şābit	295
Ḥakem bin 'Amr bin Mücedda' el-Ġifārī	295
Diḥye bin Ḥalīfe el-Kelbī	296
Abdu'r-Raḥmān bin Semüre	296
'Aḳil bin Ebi Ṭālib	297
'Amr bin Ümeyye eḍ-Ḍamrī	297
Ka'b bin Mālik el-Enşārī	297
Muğire bin Şu'be bin Ebī 'Āmir bin Mes'ūd	297
'Amr bin Ḥamıḳ bin Kāhin el-Ḥuzā'i	300
Cüveyriye Ḥātün	300
Şafiyye bint Ḥuyey bin Aḥṭab	301

Ümmü Şerik el-Enşariyye	301
Ammâ Elli Bir Târîhi Vefeyâtı	302
Ḥıucr bin ‘Adî	302
Ḥazret-i Cerîr bin ‘Abdu’llâh bin Câbir el-Becelî	303
Ca‘fer bin Ebî Süfyân bin Ḥâriş bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib	304
Ḥârişe bin Nu‘mân-ı Enşârî	304
Sa‘îd bin Zeyd	304
‘Abdu’llâh bin Üneys el-Cühenî	305
Ebû Bekre bin Mesrûḥ	305
Meymûne Ḥâtûn	306
Ammâ Elli İki Târîhi Vefeyâtı	306
Ebû Eyyüb-ı Enşârî	306
Ebû Mûsâ el-Eş‘arî	307
‘Abdu’llâh bin Muğaffel el-Müzenî	308
‘İmrân bin Ḥuşayn bin ‘Ubeyd bin Ḥalef Ebû Nüceyd	308
Ka‘b bin ‘Ucre el-Enşârî	309
Mu‘aviye bin Ḥudeyc bin Cefne el-Kindî	309
Hânî bin Niyâr Ebû Bürde el-Belevî	309
Ammâ Vefeyât-ı Elli Üç Târîhi	310
Rebî‘ bin Ziyâd-ı Ḥârişî	310
Ruveyfi‘ bin Şâbit	310
Ziyâd bin Ebî Süfyân	310
Şa‘şa‘a bin Nâciye bin ‘Affân bin ‘Affân bin Muḥammed bin Süfyân bin Müşâci‘ bin Dârim	312
Cebele bin Eyhem-i Ğassânî	312
Ammâ Elli Dört Târîhi Vefeyâtıdır	317
Üsâme bin Zeyd bin Ḥârişe el-Kelbî	317
Şevbân bin Bücdüd	317
Ḥâriş bin Rib‘î	317
Ḥakîm bin Ḥizâm	318
Ḥuveytıb bin ‘Abdi’l-‘Uzzâ el-‘Âmirî	319
Ma‘bed bin Yerbû‘ bin ‘Ankeşe	320
Mürre bin Şerâḫîl el-Hemedânî	320
Nu‘aymân bin ‘Amr	321
Sevde bint Zem‘a	321

Ammā Elli Beş Tārīhi Vefeyātu	321
Erḳam bin Ebi'l-Erḳam	321
Saḥbān bin Züfer el-Vā'ili	322
Sa'd bin Ebī Vaḳḳāş	323
Feḳāle bin 'Ubeyd-i Enşāri	324
Ḳuşem bin 'Abbās bin 'Abdi'l-Muṭṭalib	325
Ka'b bin 'Amr Ebü'l-yüsr	325
Ammā Elli Sekiz Tārīhi Vefeyātu	325
Sa'id bin 'Aş	325
Şeddād bin Evs bin Şābit bin Münzir-i Enşāri	327
'Abdu'llāh bin 'Āmir bin Küreyz bin Rebī'a	327
'Abdu'r-Raḥmān bin Ebī Bekr	328
'Ubeydu'llāh bin 'Abbās	330
Ḥāzret-i 'Ā'işe bint Ebū Bekr	331
Ammā Elli Toḳuz Tārīhi Vefeyātu	332
'Abdu'llāh bin Mālik	332
Ḳays bin Sa'd bin 'Ubāde	333
Ma'ḳıl bin Yesār el-Müzenī	333
Ḥāzret-i Ebū Hüreyre	334
Ammā Altmış Tārīhi Vefeyātu	335
Şafvān bin Mu'aṭṭal	335
Ebū Müslim 'Abdu'llāh bin Şüveb	335
Nu'mān bin Beşir bin Sa'd el-Enşāri	336
Ammā Altmış Bir Tārīhi Vefeyātu	336
Cābir bin 'Atik bin Ḳays	336
Ḥamza bin 'Amr el-Eslemī	336
Şeybe bin 'Oşmān bin Ebī Ṭalḥa	337
'Abdü'l-Muṭṭalib bin Rebī'a bin el-Ḥāris bin 'Abdi'l-Muṭṭalib	338
Velid bin 'Uḳbe bin Ebī Mu'ayṭ	338
Ümmü Seleme Hind bint Ebī Ümeyye Ḥuzeyfe	339
Ammā Altmış İki Tārīhi Vefeyātu	340
Büreyde bin Ḥuşayb	340
Rebī' bin Ḥuşeym el-Küfi	340
Alḳame bin Ḳays	341
Uḳbe bin Nāfi' el-Fihri	341

‘Amr bin H̄azm	341
Mesleme bin Muḥalled er-Rūmī el-Enṣārī	341
Müslim bin Mu‘aviye ed-Deylemī	342
Rebāb bint Üneyf	342
Ammā Altmış Üç Tārīhi Vefeyātu	342
Vaḳ‘a-i H̄arre	342
‘Abdu’llāh bin H̄anzale	343
Ma‘ḳıl bin Sinān ve ‘Abdu’llāh bin Zeyd bin ‘Āşım	343
Mesrūḳ bin Ecda‘	343
Ammā Vefeyāt-ı Altmış Beş Tārīhi	344
‘Abdu’llāh bin ‘Amr bin ‘Āş bin Vā’il Ebū Muḥammed es-Sehmī	344
Ammā Vefeyāt-ı Altmış Yedi Tārīhi	345
Ve Altmış Sekiz Tārīhinde Fevt Olanlar	346
‘Abdu’llāh bin Yezid el-Evsī	346
‘Abdu’r-Raḥmān bin Zeyd bin H̄aṭṭāb	346
‘Abdu’r-Raḥmān bin Ḥassān bin Şābit el-Enṣārī	346
‘Adī bin H̄ātim et-Ṭā’i	346
Zeyd bin Erḳam bin Zeyd	346
‘Abdu’llāh bin ‘Abbās	346
Ebū Şüreyḩ el-Ḥuzā’i el-‘Adevī el-Ka’bī	351
Ebū Vāḳıd el-Leyşī	352
Ammā Vefeyāt-ı Sene Altmış Toḳuz Tārīhi	352
‘Amr bin Sa’id bin ‘Āş	352
Ebü’l-Esved ed-Dü’elī Zālīm bin ‘Amr bin Süfyān	352
Cābir bin Semüre bin Cünāde	352
Esmā bint Yezid bin Seken	353
Ḥassān bin Mālik	353
Ve Yetmiş Tārīhinde Fevt Olanlar	353
‘Āşım bin ‘Ömer bin H̄aṭṭāb	353
Ḳabīşa bin Zü’eyb	354
Ḳays bin Zerīḩ	354
Yezid bin Ziyād bin Rebī’a el-H̄imyerī	354
Beşir bin Naḍr	355
Mālik bin Yeḩāmīr es-Seksekī	355
Ammā Vefeyāt-ı Yetmiş Bir Tārīhi	355

Muş'ab bin Zübeyr bin 'Avvām bin Hıveylid-i Kureyşî	355
İbrâhîm bin Mâlik el-Eşter en-Neħa'î	356
'Abdu'r-Raħmân bin Ğasîle	357
'Ömer bin Seleme	357
Sefîne	357
'Ömer bin Aħṭab Ebü Zeyd	358
Yezîd bin Esved el-Cereşî	358
Yetmiş İki Târihinde Vefât İdenler	358
'Abdu'llâh bin Hâzim	358
Aħnef bin Kays	359
Berâ bin 'Azib	359
'Ubeyde bin Kays	360
'Abdu'llâh bin Sâ'ib bin Şayfi	360
'Aṭiyye bin Bişr-i Mâzinî	360
'Ubeyde bin Nuḍayle	360
'Abdu'llâh bin Kays	360
'Abdu'llâh bin Humâm	361
'Ubeyde es-Selmânî	361
Ammâ Vefeyâtı Yetmiş Üç Târihinde Olan Aşhâb-ı Kirâm	361
'Abdu'llâh bin Zübeyr	361
'Abdu'llâh bin Şafvân	363
'Abdu'llâh bin Muṭî' bin Esved bin Hârişe	363
'Avf bin Mâlik bin Ebî 'Avf	363
Esmâ bint Ebî Bekr	364
'Abdu'llâh Sa'd bin Cuşem	365
'Abdu'llâh bin Ebî Hâdred	365
Mâlik bin Misma' bin Ğassân-ı Başrî	365
Şâbit bin Daħḥâk-ı Enşârî	365
Zeyneb bint Ebî Seleme el-Maħzûmî	365
Tevbe bint Şamme	366
Ammâ Vefeyâtı Yetmiş Dört Târihinde Olanlar	369
Râfi' bin Hâdic bin Râfi'	369
Ebü Sa'id el-Hudrî	369
'Abdu'llâh bin 'Ömer bin Hıṭṭâb	370
'Ubeyd bin 'Umeyr bin Kâṭâde bin Sa'd	371

Ebū Cuḥeyfe Vehb bin ‘Abdu’llāh	371
Seleme bin Ekva’ bin ‘Amr bin Sinān	372
Mālik bin Ebī ‘Āmir	372
Ebū ‘Abdu’r-Raḥmān es-Sülemī el-Kūfi	372
Şā’ir Ebū Mu‘arriḍ el-Esedī	372
Bişr bin Mervān	373
Ammā Yetmiş Beş Tārīhi Vefeyātu	373
‘İrbāḍ bin Sāriye	373
Ebū Şa’lebe el-Ḥuşenī	374
Esved bin Yezid bin Ḳays	374
Ḥumrān bin Ebān	374
Ammā Yetmiş Altı Tārīhi Vefeyātu	375
Ebū ‘Osmān en-Nehdī	375
Şıla bin Eşyem el-‘Adevī	375
Züheyr bin Ḳays el-Belevī	376
Münzir bin Cārūd	376
Ammā Yetmiş Yedi Tārīhi Vefeyātu	376
Şebīb bin Yezid eş-Şeybānī	376
Keşir bin Şalt bin Ma’dikerib	377
Muḥammed bin Mūsā bin Ṭalḫa	377
‘İyāz bin Ğanm	377
Muṭarrif bin ‘Abdu’llāh	378
Ammā Yetmiş Sekiz Tārīhi Vefeyātu	378
Cābir bin ‘Abdu’llāh bin ‘Amr	378
Ḳāḍī Şüreyḫ bin Ḥārīş bin Ḳays	378
‘Abdu’r-Raḥmān bin Ğanm	380
Cünāde bin Ebī Ūmeyye	380
‘Alā bin Ziyād	381
Sürāḳa bin Mirdās el-Ezdī	381
Nābiġa el-Ca’dī Ebū Leylā Ḳays bin ‘Abdu’llāh	381
Sā’ib bin Yezid el-Kindī	382
Süfyān bin Seleme el-Esedī	382
Mu’āviye bin Ḳurre el-Başrī	382
‘Ubeydu’llāh bin Ebī Bekr	383
Ammā Seksen Tārīhi Vefeyātu	383

Ebū Zeyd bin Eslem	383
Cübeyr bin Nüfeyr	383
‘Abdu’llāh bin Ca‘fer bin Ebī Ṭālib	383
Ebū İdrīs el-Ḥavlānī	385
Ma‘bed el-Cühenī el-Ḳaderī	385
Ammā Seksen Bir Tārīhi Vefeyātu	386
Cübeyr bin Verḳā’ eş-Şarīmī	386
Ebū Ümeyye Süveyd bin Ğafele bin ‘Avsece el-Cu‘fī	386
‘Abdu’llāh bin Şeddād bin el-Hād	386
Muḥammed bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib	386
Ammā Seksen İki Tārīhi Vefeyātudur	388
Mühelleb bin Ebī Şufre	388
Esmā bin Ḥārice el-Fezārī	389
Muğīre bin Mühelleb bin Ebī Şufre	389
Ḥārīş bin ‘Abdu’llāh bin Rebī‘a-i Maḥzūmī	390
Muḥammed bin Üsāme bin Zeyd bin Ḥārīşe	390
‘Abdu’llāh bin Ebī Ṭalḥa bin Ebī Esved	390
‘Abdu’llāh bin Ka‘b bin Mālīk	390
‘Affān bin Vehb	391
Cemīl bin ‘Abdu’llāh bin Ma‘mer bin Şabāḥ	391
‘Ömer bin ‘Ubeydu’llāh	392
Kümeyl bin Ziyād	393
Zāzān Ebū ‘Amr el-Kindī	394
Ebū Meryem Zirr bin Ḥubeys	394
Şaḳīḳ bin Seleme el-Esedī	394
Ümmü’d-Derdā Ḥātūn	395
Ammā Seksen Üç Tārīhi Vefeyātu	396
‘Abdu’r-Raḥmān bin Cüḥeyre el-Ḥavlānī	396
Ṭārīḳ bin Şihāb bin ‘Abdişems	396
‘Ubeydu’llāh bin ‘Adī bin Ḥayyār	396
Merşed bin ‘Abdu’llāh	396
Fitne-i İbn Eş‘aş	397
‘Abdu’r-Raḥmān bin Ebī Leylī	398
Müslim bin Yesār	398
Ammā Seksen Dört Tārīhi Vefeyātu	399

Ebü Ğuneynimā el-Ĥavlānī	399
Ebü Zūr'a el-Cüzāmī	399
'Utbe bin Münzir es-Sülemī	399
'Abdu'r-Raĥmān bin Muĥammed bin Eş'aş el-Kindī	400
Eyyüb bin Ķirriyye	401
Ammā Seksen Beş Tārīĥi Vefeyātu	401
Ebān bin 'Oşmān bin 'Affān	401
Vāşile bin Eşka'	402
Hālid bin Yezīd bin Mu'āviye bin Ebi Süfyān	402
Ammā Seksen Altı Tārīĥi Vefeyātu	402
'Abdu'llāh bin Ĥārīş bin Cez' ez-Zübeydī	402
Erĥāt bin Züfer	403
Mālik bin Şerāĥīl	403
Ammā Seksen Yedi Tārīĥi Vefeyātu	403
'Utbe bin 'Abdi's-Selmā	403
Miĥdām bin Ma'dikerib	403
Ķabīşa bin Zü'eyb bin Ĥalĥale bin 'Amr	404
'Urve bin Muġīre bin Şu'be	404
Yaĥyā bin Ya'mer	404
Ammā Ŧoksan Üç Vefeyātu	404
Enes bin Mālik	404
'Ömer bin 'Abdu'llāh bin Ebi Rebī'a	406
Bilāl bin Ebi Derdā	406
Bişr bin Sa'īd el-Müzenī	407
Zürāre bin Evfā bin Ĥācib-i 'Āmirī	407
Ĥubeyb bin 'Abdu'llāh bin Zübeyr	407
Ĥafş bin 'Āşım bin 'Ömer bin Ĥaĥĥāb	407
Sa'īd bin 'Abdu'r-Raĥmān bin 'Attāb bin Esīd	407
Ferve bin Mücāhid	408
Ebü'ş-Şa'sā Cābir bin Zeyd	408
Ammā Ŧoksan Dört Tārīĥi Vefeyātu	408
Sa'īd bin Cübeyr bin Hişām el-Esedī	408
Sa'īd bin Müseyyeb bin Ĥazn bin Ebī Vehb bin 'Ā'iz bin 'İmrān bin Maĥzūm	410
Ŧalk bin Ĥabīb el-'Anezī	411
'Urve bin Zübeyr bin 'Avvām	412

Ebū Bekr bin ‘Abdu’r-Raḥmān bin Ḥārīṣ bin Hişām bin Muğire	413
Fazl bin Ziyād er-Reḳāşī	413
Ebū Seleme bin ‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avf ez-Zührī	413
‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Ā’id el-Ezdi	414
‘Abdu’r-Raḥmān bin Mu‘aviye bin Ḥuzeyme	414
Ammā Vefeyāt-ı Tıoksan Beş Tārīhi	414
İbrāhīm bin Yezīd en-Neḥa’i	414
Ḥasan bin Muḥammed bin el-Ḥanefiyye	414
Ḥumeyd bin ‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avf ez-Zührī	414
Ammā Tıoksan Yedi Tārīhi Vefeyātıdur	415
Ḥasan bin Ḥasan bin ‘Alī bin Ebī Tālib	415
Mūsā bin Nuşayr	415
Ammā Vefeyāt-ı Tıoksan Sekiz Tārīhi	418
‘Ubeydu’llāh bin ‘Abdu’llāh bin ‘Utbe	418
Tıoksan Tıokuz Tārīhi Vefeyātı	419
Ḥasan bin Muḥammed bin Ḥanefiyye	419
‘Abdu’llāh bin Muḥayrız bin Cünāde bin ‘Ubeyd el-Ḳureyşī	419
Maḥmūd bin Lebīd bin ‘Uḳbe	419
Nāfi’ bin Cübeyr bin Muṭ‘im bin ‘Adī bin Nevfel el-Ḳureyşī	420
Küreyb bin Müslim	420
Muḥammed bin Cübeyr bin Muṭ‘im	420
Maḥmūd b. Rebī’	420
Müslim bin Yesār	421
Ḥaneş bin ‘Amr eş-Şan‘anı	421
Ḥārīce bin Zeyd bin Ḍaḥḥāk	421
Ammā Vefeyāt-ı Yüz Tārīhi	421
Sālim bin Ebü’l-Ca’d el-Eşca’i	421
Ebū Ümāme Sehl bin Ḥuneyf	422
Ebū’z-zāhiriyye Ḥudeyr bin Küreyb	422
Ebū’ṭ-Tıufeyl ‘Āmir bin Vāşile bin ‘Abdu’llāh bin ‘Amr el-Leyşī	422
Ebū ‘Oşmān en-Nehdī bin Mil	423
‘Abdü’l-Melik bin ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Aziz	423
Vefeyāt-ı Yüz Bir Tārīhi	424
Rib‘i bin Ḥırāş	424
Ebū Şāliḥ es-Semān	425

Ammā Vefeyāt-ı Yüz İki Tārīhi	425
Ḍaḥḥāk bin Müzāḥim el-Hilālī	425
Ebü'l-Mütevekkil en-Nācī	426
Vefeyāt-ı Yüz Üç Tārīhi	426
Yezīd bin Ebī Müslim	426
Mücāhid bin Cübeyr el-Mekkī Ebü'l-Ḥaccāc el-Ḳureyşī el-Maḥzūmī	426
Muş'ab bin Sa'd bin Ebī Vaḳḳāş	427
Mūsā bin Ṭalḥa bin 'Abdu'llāh et-Temīmī	427
Ammā Vefeyāt-ı Yüz Dört Tārīhi	427
Ḥālīd bin Ma'dān el-Kelā'ī	427
'Āmir bin Sa'd bin Ebī Vaḳḳāş el-Leyşī	428
'Āmir bin Şerāḥīl eş-Şa'bī	428
Ebü Bürde bin Ebī Mūsā el-Eş'arī	428
Ebü Ḳilābe el-Cermī 'Abdu'llāh bin Yezīd	429
Ebü Recā el-'Uḫrīdī	429
'Abdu'llāh ve 'Ubeydu'llāh İbniḥā 'Abdu'llāh	429
Ammā Vefeyāt-ı Yüz Altı Tārīhi	430
Sālim bin 'Abdu'llāh bin 'Ömer bin Ḥaṭṭāb	430
Ṭāvūs bin Keysān	430
Ammā Vefeyāt-ı Yüz Yedi Tārīhi	431
Süleymān bin Yesār	431
'İkrime el-Berberī	431
Ḳāsım bin Muḥammed bin Ebī Bekr-i Şıddīḳ	432
Küşeyyirü 'Azze bin Ebī Cum'a Şā'ir-i Meşhūr	432
Yezīd bin 'Abdu'llāh bin Şıḫḫīr	433
Nuşayb bin Rebāḥ	433
'Ömer Bilāl bin Heyşem-i Kūfī	433
'Amr bin İbn Rebī'-i Maḥzūmī	434
Ammā Vefeyāt-ı Yüz Sekiz Tārīhi	434
Bekr bin 'Abdu'llāh el-Müzenī	434
Rāşid bin Sa'd el-Muḳrānī el-Ḥimşī	434
Muḥammed bin Ka'b el-Ḳurazī	434
Vefeyāt-ı Yüz On Tārīhi	435
Cerīr bin 'Aṭıyye-i Şā'ir	435
Şā'ir Ferezdaḳ	438

H̄asan-ı Bařrī	440
İbn Sīrīn Muḥammed bin Sīrīn bin Ebū Bekr bin Ebū ‘Amr-ı Enřārī	441
Vehb bin Münebbih	443
Süleyman bin Sa‘d	443
Şālih bin ‘Abdu’r-Raḥmān el-Kātib	443
Ümmü’l-Hüzeyl	444
‘Ā’işe bint Ṭalḥa bin ‘Ubeydu’llāh et-Temīmī	444
‘Abdu’llāh bin Sa‘id bin Cübeyr	444
‘Abdu’r-Raḥmān bin Ebān bin ‘Ořmān bin ‘Affān	444
Ammā Vefeyāt-ı Yüz On İki Tārīḫi	445
Reccā bin Ḥayve el-Kindī	445
Şehr bin Ḥavşeb	445
Ammā Vefeyāt-ı Yüz On Üç Tārīḫi	445
‘Abdü’l-Vehhāb bin Buḫt	445
Mekḫül eş-Şāmī	446
Ammā Vefeyāt-ı Yüz On Dört Tārīḫi	447
‘Aṭā bin Ebī Rebāḥ	447
Ammā Yüz On Beş Tārīḫi Vefeyātu	449
Ammā Yüz On Yedi Tārīḫi Vefeyātu	449
Ḳatāde bin Di‘āme es-Sedūsī	449
Ebū ‘Abdu’llāh Nāfi‘ Müvellā-yı İbn ‘Ömer	450
Zü’r-rumme eş-Şā’ir	450
Ammā Vefeyāt-ı Yüz Yigirmi Bir Tārīḫi	452
Mesleme bin ‘Abdi’l-Melik bin Mervān	452
Nümeyr bin Ḳays el-Eş‘arī	453
Yüz Yigirmi İki Tārīḫi Vefeyātu	453
Zeyd bin ‘Alī bin Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib	453
‘Abdu’llāh Ebū Yahyā el-Baṭṭāl	456
Ḳādī İyās bin Mu‘āviye	460
Ammā Vefeyāt-ı Yüz Yigirmi Üç Tārīḫi	461
Rebī‘a bin Yezīd el-Ḳařır	461
Muḥammed bin Vāsī‘	461
Ve Vefeyāt-ı Yüz Yigirmi Dört Tārīḫi	462
Ḳāsım bin Ebī Bezze	462
İmām Muḥammed Zühri	462

Bilâl bin Sa'd bin Temîm es-Sükûnî	466
Ca'd bin Dirhem	467
Ammâ Vefeyât-ı Yüz Yigirmi Beş Târîhi	468
Muhammed bin 'Ali bin 'Abdu'llâh bin 'Abbâs	468
Yahyâ bin Zeyd bin Alî bin Hüseyn bin 'Ali bin Ebi Tâlib	469
FAŞL DER-MENÂKİB-I ON İKİ İMÂM	470
Ve Der-ḫilâfet-i İmâm-ı Duvüm Ḥasan el-Muhtâr ve İbn 'Ali el-Murtażâ <i>raḍiya'llâhu 'anh</i>	470
Ammâ vefât-ı İmâm Ḥasan	476
Faşl Der-zıkr-i Menâkıb-ı İmâm-ı Süvüm-i Mazlûm Ḥazret-i Hüseyn-i Maḳtûl ü Merḫûm <i>raḍiya'llâhu 'anh</i>	479
Taḫkîk-şüden-i ḳabr-i Ḥazret-i İmâm Hüseyn <i>raḍiya'llâhu 'anh</i>	519
Taḫkîk-şüden-i defn-i re's-i Ḥazret-i İmâm Hüseyn <i>raḍiya'llâhu 'anh</i>	524
Der-mezemmet-i ehl-i 'Irâḳ	527
Ammâ İmâm-ı Sâdis ki Ca'fer-i Şâdiḳ Ḥazretleridür ki Zıkr Olinur	529
Faşl Der-menâkıb-ı İmâm-ı Sâbi' Müsâ el-Kâzım <i>raḍiya'llâhu 'anh</i>	533
Der-faşl-ı İmâm-ı Şâmin 'Ali bin Müsâ er-Rızâ ve Fazîlet-i 'Ali bin Müsâ er-Rızâ bin Müsâ Kâzım bin Ca'fer-i Şâdiḳ bin Muhammed el-Bâḳır bin 'Ali Zeyne'l-'âbidîn bin Hüseyn-i Şehid bin Ali bin Ebi Tâlib'dür	542
Me'mûn kendü ḫaṭṭıyla İmâm Rızâ'ya virdügi 'ahd-nâme şüretidür ki beyân olınur:	557
Şüret-i 'ahd-nâme-i Rızâ min ğayr-i ihtişâr	559
Der-faşl-ı Menâkıb-ı İmâmü't-tâsi' Muhammed el-Cevâd bin 'Ali el-Murtażâ	565
Faşl Der-menâkıb-ı İmâm-ı 'Aşir Ebû'l-Ḥâsen 'Ali el-Ma'rûf bi'l-Askerî	574
Faşl Der-menâkıb-ı İmâm Ḥâdi 'Aşer Ebû Muhammed Ḥasan el-Ḥâliş bin 'Ali el-'Askerî	579
Der-menâkıb-ı İmâm-ı Şânî 'Aşer Ebû'l-Ḳâsım Muhammed el-Mehdî	585
Taḫkîk-şüden-i vilâdet-i Ḥazret-i İmâm Muhammed el-Mehdî	592
Taḫkîk-ı eniḳ fi işbât-ı vücüd-ı 'İsâ bin Meryem ve'l-Ḥızr ve'l-İlyâs ve'l-Mehdî 'ani'l-enbiyâ'i'llâh ve evliyâ'ihî ve işbât-ı beḳâ'i'ş-şeyṭân ve'd-Deccâl ve'l-a'ver min-a'dâ'i'llâh	598
Ammâ 'alâmât-ı zuhûr-ı Mehdi	600
Der-faşl-ı Menâkıb-ı İmâm-ı Râbi' İmâm 'Ali bin Hüseyn bin 'Ali bin Ebi Tâlib <i>kerrema'llâhu vecbeh ve raḍiya'llâhu 'anh</i>	605

Faşl Der-menâkıb-ı İmâm-ı Hâmis Ebü Ca'fer el-Bâkır	
Muhammed bin 'Alî bin Hüseyin bin 'Alî bin Ebî Tâlib	614
Aşhâb-ı Resûl-i Ekrem'den 'Abdu'llâh bin 'Amr bin Hâram-ı Enşârî	
ve 'Amr bin Cemûh' un Menâkıbıdır	620
Hikâyet	621
Hikâyet	622
Hikâyet	623
Hikâyet	626
AHVÂL-İ PÂDİŞÂH-I 'ACEM	627
Keyümers Şâh	627
Hüşeng bin Siyâmek	628
Ṭahmürş-ı Dîv-bend	629
Cemşid-i Veled-i Nev-cihân	629
Şeddâd bin 'Âd	630
Ḍahhâk-ı Mârî	631
Ḍahhâk-ı Mârî'nün keyfiyyet-i ahvâli	632
Ferîdün-ı Ferruh	635
Menûçîhr	637
Nevzer-i Veled-i Menûçîhr	638
Zâb bin Ṭahmâsb	639
Gürşâsb bin Güştâsb	639
Ṭabağa-i Şâniye Keyâniyân	639
Ammâ Keykubâd	640
Keykâvus	640
Keyhusrev	642
Lehrâseb-i Birâder-zâde-i Keykâvus	643
Güştâsb	643
Behmen-i Veled-i İsfendiyâr	644
Dârâb bin Behmen	645
Ṭabağa-i Şâlişe Eşkâniyân'dur	646
Eşk bin Dârâb	646
Şâbûr bin Eşkân	647
Behrâm bin Şâbûr	647
Balâş bin Behrâm	647

Hürmüz bin Balâş	647
Narsî bin Balâş	648
Ferîdün bin Hürmüz	648
Balâş bin Firûz	648
Ḥusrev bin Balâdân	648
Balâş bin Balâş	648
Erdevân bin Balâş	649
Erdevân bin Eşķân	649
Balâş bin Eşķân	649
Bîjen bin Cûzerz	649
Cûzerz bin Bîjen	649
Erdevân bin Bîjen	650
Ṭabaķa-i Râbî'a Sâmâniyân'dur	650
Erdeşîr	650
Şâbûr bin Erdeşîr	651
Hürmüz bin Şâbûr	652
Behrâm bin Hürmüz	652
Behrâm bin Behrâm	652
Narsî bin Behrâm	652
Hürmüz bin Narsî	653
Şâbûr bin Hürmüz	653
Şâbûr bin Şâbûr-ı Zü'l-ektâf	654
Behrâm bin Şâbûr bin Zü'l-ektâf	654
Yezdicerd el-Eşmer bin Behrâm	654
Behrâm-ı Gûr bin Yezdicerd	654
Yezdicerd bin Behrâm-ı Gûr	656
Firûz bin Yezdicerd-i Nerm	657
Balâş bin Firûz	657
Ḳubâd bin Firûz	657
Enûşirvân bin Ḳubâd	658
Hürmüz bin Enûşirvân	659
Pervîz bin Hürmüz	659
Şîrûye bin Pervîz	659
Erdeşîr bin Şîrûye	660
Kisrâ bin Arslan	660

Kisrā bin ubād bin Hürmüz	660
Yezdicerd-i ehriyār	660
abaa-i Hāmise Baālise-i Yünān	661
esūs bin Lā'ūs el-Munaı	661
Filodūs	661
Oraıtı	662
Filobұл	662
naiyūs	662
Filomұл	662
Sidırnaıs	662
Arınās	663
Lebsiūs	663
skenderūs	663
lubara	663
Tetimme-i avāl-i lubara ki ber-vech-i ātı zıkr olunur	664
Austus ayer	665
Heral	666
KAYNAKA	667
DİZİN	679

METİN TESİSİ İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Metin tesisinde mukayeseye esas alınan nüshaların seçiminde Çift Tetkik Yöntemi uygulandı.¹ Asıl nüsha kadrosu **E**, **N1** ve **R1**; yedek nüsha kadrosu **HZ** yazmalarından oluşturuldu. Bu nüshaların kütüphane katalog bilgileri şu şekildedir:

Asıl nüsha kadrosu:

- **E**: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi, No. 2161.
- **N1**: Nuruosmaniye Kütüphanesi, No. 3408.
- **R1**: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, No. R. 1119.

Yedek nüsha kadrosu:

- **HZ**: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, No. H. 1358.

Tenkitli metnin kurulması ve nüsha farklarının gösterilmesinde Ahmed Ateş'in *Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman Münâsebeti ile)* ve Paul Maas'ın *Textual Criticism* adlı makalesinde belirtilen usul ve esaslara uyuldu.²

Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin imlasında Mehmet Kanar'ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* esas alındı.³ Bu kelimeler terceme (tercüme), tedârük (tedârik), rişvet (rüşvet) örneklerinde olduğu gibi asıllarına uygun şekilde okundu. *Kanar Sözlüğü*'nde bulunmayan yer ve şahıs isimlerinde Mütercim Âsım Efendi'nin *Kâmûsu'l-muhît Tercümesi*⁴ ve Şihabüddin Ebî Abdillâh Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-büldân*'ına⁵ müracaat edildi.

Türkçe arkaik kelimelerin imlasında Cem Dilçin'in *Yeni Tarama Sözlüğü* esas alındı.⁶

---

1 Bu yöntemin usul ve esasları için bk. Suat Donuk, "Fazla Sayıda Yazma Nüshası Bulunan Hacimli Bir Eserin Nüsha Ailesinin ve Tenkitli Metnin Kurulması Hakkında Değerlendirmeler: *Künhü'l-ahbâr* Örneği", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 21, İstanbul 2018, s. 115-146.

2 *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, 1942, s. 253-267; *Clarendon Press*, Oxford 1958.

3 Say Yayınları, Ankara 2009.

4 Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2014.

5 Dâru Sâdir, Beyrut 1977.

6 Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

Arapça ve Farsça ön ek, son ek, terkip ve birleşik kelimelerin yazımında İsmail Ünver'in *Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler* isimli makalesinde belirtilen ilkelere riayet edildi.¹

Mukayeseye esas alınan yazmalar arasında nüsha farkı söz konusu olduğunda anlam, bağlam, söz dizimi ve ses ahengi ölçütleri göz önünde bulunduruldu. Müellif nüshasını yansıttığı düşünülen varyant metne, farklar ise aparata (dipnot) alındı.

Metnin hacimli olmasından dolayı dipnot rakamları her sayfada yeniden başlayacak şekilde düzenlendi.

Metinde geçen Arapça ve Farsça ibare ve manzumeler Arap alfabesiyle yazıldı. Türkçe tercümeleleri dipnotlarda verildi.

Şahıs isimlerinin yanına yazılan *'aleyhi's-selâm, rahmetu'llâhi 'aleyh* gibi dua cümleleri transkribe edilip italik hale getirildi. Aparatı şişirmelerinin önüne geçmek için bu ifadeler ve Türkçe tercümelerinden oluşan "Dualar ve Kalıplaşmış İbareler Cetveli" oluşturulup "Metin Tesisi ile İlgili Açıklamalar"ın sonuna konuldu.

Metinde yer alan âyet-i kerîmeler harekeli Arap alfabesi ile yazıldı. Sûrelerin adları, sıraları, âyet numaraları ve mealleri dipnot ile bildirildi. Meallerde Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığının *Kur'an Yolu Meâli* esas alındı.²

Hadîs-i şerîfler Arap alfabesi ile yazıldı. Anlamaları dipnotlarda verildi. Buldukları kaynak belirtildi. Müellifin kaynağını verdiği hadislerde kaynak bildirilmedi.

Cümleleri belirgin kılmak, böylece metnin anlaşılmasını sağlamak adına mensur kısımlarda noktalama işaretleri kullanıldı; manzumelerde ise kullanılmadı.

Nüshaların varak numaraları metin içerisinde köşeli parantez ([ ]) ile gösterildi. Numaralar; birleşik isimler, âyet-i kerimeler ve Arap alfabeli diğer ibarelerin ortasına denk geldiğinde bu birimlerin sonuna alındı.

Okunuşundan emin olunamayan sözcüklerin yanına soru işareti (?) konuldu.

1 *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall 2008, s. 1-46.

2 Ankara 2018.

Müstensih kaynaklı imla hataları düzeltilip dipnotta açıklaması yapıldı.

Ve bağlacı (و) sadece Farsça vasıf terkiplerinde “vu, vü” şeklinde okundu. Diğer yerlerde “ve” biçiminde okundu. Bu kural seci bulunan yerlerde ahenk gözetilerek işletilmedi.

İl, ilçe ve diğer yer isimleri eserin kaleme alındığı çağın söyleyişine uygun olarak yazıldı: Anṭākiyye (Antakya), Amāsiyye (Amasya), Mevşil (Musul), Ḥims (Humus) gibi.¹

Müstensihler kendi dönemlerinin dil hususiyetlerini metne yansıtmıştır. Örneğin eski tarihli nüshalarda “gelemezüz, eyleyeyin, kiçi, kimesne, uşda, kim” şeklindeki ibareler yakın tarihli nüshalarda “gelemeyüz, eyleyeyüm, küçük, kimse, işte, ki” olarak yazılmıştır. Bu tür durumlarda müellifin yaşadığı dönemi yansıtan varyant metne alındı, nüsha farkı gösterilmedi.

---

1 İndeksten yararlanmayı kolaylaştırmak maksadıyla bu kelimelerin günümüz Türkçesinde geçen şekli de indekse alınıp eserin yazıldığı dönemin dil özelliklerini taşıyan biçimine gönderme yapıldı.

DUALAR VE KALIPLAŞMIŞ İBARELER CETVELİ

Arapça	Türkçe
<i>'aleyhi ve 'aleyhimü's-selâm</i>	Selâm, onun ve onların üzerine olsun.
<i>'aleyhi'l-la'ne</i>	[Allah'in] laneti onun üzerine olsun.
<i>'aleyhi'r-rahme</i>	[Allah'in] rahmeti onun üzerine olsun.
<i>'aleyhi's-salât</i>	[Allah'in] salâtı onun üzerine olsun.
<i>'aleyhi's-salâtü ve 'alâ nebiyyinâ</i>	[Allah'in] selâmı, onun ve Peygamber Efendimiz'in üzerine olsun.
<i>'aleyhi's-selâm</i>	[Allah'in] selâmı onun üzerine olsun.
<i>'aleyhi's-selâmu ve's-salât</i>	[Allah'in] selâmı ve salâtı onun üzerine olsun.
<i>'aleyhi mine't-tehâyâ mâ-huve'l-evfâ</i>	En uygun selâmlar onun üzerine olsun.
<i>'aleyhi şalâtu'llâhi ve 'alâ nebiyyinâ el-'Arabî</i>	Allah'in salâtı onun ve Arap olan Peygamberimiz'in üzerine olsun.
<i>'aleyhimü's-salâtu ve's-selâm</i>	[Allah'in] salât ve selâmı onların üzerine olsun.
<i>'aleyhimü's-selâm</i>	[Allah'in] selâmı onların üzerine olsun.
<i>'aleyhi's-salâtu ve's-selâm</i>	[Allah'in] salâtı ve selâmı onun üzerine olsun.
<i>Allâhumme'r-rahmu</i>	Allah'im, ona merhamet et.
<i>celle şânuhu ve 'alâ</i>	Onun şânı pek yücedir.
<i>celle ve 'alâ</i>	Onun [şânı] pek yücedir
<i>ğaddesa'llâhu sırrahu'l-azher</i>	Allah onun apaçık sırrını kutlu kılsın.
<i>kerrema'llâhu vechehu</i>	Allah onun vechini mükerrem kılsın.
<i>rağiya'llâhu 'anhâ</i>	Allah ondan râzı olsun.
<i>rağiya'llâhu 'anhü</i>	Allah ondan râzı olsun.
<i>rağiya'llâhu 'anhüm</i>	Allah onlardan râzı olsun.
<i>rağiya'llâhu 'anhüm ecma'in.</i>	Allah onların hepsinden râzı olsun.
<i>rağiya'llâhu 'anhümâ</i>	Allah onların ikisinden râzı olsun.
<i>rahimehu'llâh</i>	Allah ona merhamet etsin.
<i>rahimehu'llâhu te'âlâ</i>	Yüce Allah ona merhamet etsin.
<i>rahimehümü'llâh</i>	Allah onlara merhamet etsin.
<i>rahmetu'llâhi 'aleyh</i>	Allah'in rahmeti onun üzerine olsun.
<i>riğvânu'llâhi 'aleyhim ecma'in</i>	Allah'in rızası hepsinin üzerine olsun.
<i>riğvânu'llâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'in</i>	Yüce Allah'in rızası hepsinin üzerine olsun.
<i>riğvânüllâhi te'âlâ 'aleyhim fi'l-eyyâm ve'l-a'vâm</i>	Allah'in rızası her zaman onların üzerine olsun.
<i>şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem</i>	Allah ona salât ve selâm etsin.
<i>şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem</i>	Yüce Allah ona salât ve selâm etsin.
<i>subhânehu ve te'âlâ</i>	Yüce Allah her türlü eksiklikten münezzehtir.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	a/ā/e/ı/i/o/ö/u/ü	ض	z/ ɟ
ب	b	ط	t̤
ت	t	ظ	ʒ
ث	s̥	ع	ʕ
ج	c	غ	g̃
ح	ħ	ف	f
خ	ħ̣	ق	ḳ
د	d	ك / گ	g/k/ñ
ذ	ẓ	ل	l
ر	r	م	m
ز	z	ن	n
س	s	ه	h/a/e
ش	ʃ	و	v/u/ü/ū
ص	ʂ	ی	y/ı/i/î

TENKİTLİ METİN

KÜNHÜ'L-AHBÂR

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ

KÜNHÜ'L-AḤBĀR (II. RÜKÜN)¹

Bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm²

Ḥamd u sipās ol Ḥālīķu'l-cin ve'n-nās Ḥazretlerinüñ dergāh-ı kibriyā-penāhına ki ıaşr-ı üstüvār-ı eşnāf-ı mevcūdāta vaz'-ı esās buyurduķlarında tek-vin ü icād-ı nūr-ı saıı'u'z-zuhūr-ı Muḥammedi ile āgāz ve rūḥ-ı muķaddele-riñ aşl-ı cemī'-i ervāḥ itmekle cümle-i mükevvēnātdan mümtāz ü ser-efrāz eyledi. «لما أشرف في العرش نور المصطفى ضاء الارواح من نوره الساطع ونادت الملكة في كنه نبياً وآدم بين كنت نبياً وآدم بين فرحته يا مرحباً بالقمر الطالع»³ Ve kelām-ı mu'ciz-nümā-yı «الماء والطین»⁴ müsted'āsınca ḥāk-i 'ıṭr-nāklerin ḥamīr-i māye-i vücūd-ı ebü'l-beşer Ādem Şafı'den hezār sāl muķaddele yed-i ķudreti ile taḥmīr ve miḥrāb-ı cebīnin,⁵ kıblegāh-ı melā'ik-i muķarrebin ve nūr-ı mübin ile teşrif ü tevķir eyledi. Ve vücūd-ı pür-cüdlarin muķaddele-i enbiyā ve ḥātemü'l-mürselin ķıldı.

Nazm⁶

Merḥabā ey şeh-süvār-ı 'arşa-i İslām [ü] dīn
Merḥabā ey enbiyā-sālār-ı ḥatmü'l-mürselin

Aṭlas-ı zer-tār-ı çeşmüm eyledüm ferş-i ķadem
Ḥayr-maķdem ey vücūdı *raḥmeten li'l-ālemīn*⁷

1 288b N1 | 304a E | 405b R1

2 “Raḥmān ve raḥīm olan Allah'ın adıyla...” | Bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm: - N1, E

3 “Mustafa'nın nuru arşa vurduğunda onun yükselen nuru ruḥları aydınlattı. Melekler onun sevinciyle 'Ey doğan ay, merhaba sana.' diye seslendiler.”

4 Hadis-i Şerif, “Ādem, su ile çamur arasında (balçık durumunda) iken ben peygamberdim.” (Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb, 1; İbn Hanbel C. 4, s. 66.)

5 cebīnin: cebīn N1, E

6 Nazm: - N1, E

7 Burada Enbiyā Süresi, 107. âyetten iktibas yapılmıştır.

Ve şad hezâr şalât [406a R1] ü selâm ol pâdişâh-ı ıqlîm-i risâlet ve fermân-fermâ-yı şehen-şâh-ı kişver-i nübüvvet, şefî'-i 'uşât-ı ümmet, delîl-i râh-ı hidâyet, Muḥammed el-Muştafâ 'aleyhi mine't-teḥâyâ mâ-huve'l-evfâ Ḥazretlerinüñ mehbiṭ-i envâr-ı nâ-mütenâhî olan Ravza-i Muṭahharalara dest-âvîz kılinur. Ki ser-çeşme-i mâddetü'l-ḥayât olan dehân-ı mu'ciz-beyânları menba'-ı zülâl-i vahy-i subḥânî ve cebîn-i şeref-ḳarînleri ḳandîl-i nûr-ı meş'al-i râh-ı sa'âdet-i dü-cihânî ve vücûd-ı nâzenînleri *rahmeten li'l-'âlemîn*¹ oldu.[289a N1] «يا هاشمي مّتي عليك السلام وعليك ألف صلواة وألف ألف سلام اللهم صلّ على سيّدنا محمّد بعدد كلّ ذرّة² مائة ألف مرّة»³

Beyt⁴

Ne deñlü ben ḳuluñ şâyân-ı tertîb-i cezâ olsam
Cenâbuñdan şefâ'at mültecâyum yâ Resûla'llâh

Ve kemâl-i tevḳîr ü tekrîm ile şunûf-ı taḥiyyat ü teslîm âl ü aşḫâblarına ihdâ olunur ki her biri nûr-ı tevḥîd ü 'irfânî ol ḥazret-i mu'allâ-rütbetüñ zât-ı sûtüde-şifâtlarından iḳtibâs idüp hâdiyy-i ṭarîḳ-ı hidâyet-refîḳ-ı İslâm ü dîn ve reh-nümâ-yı sünen-i Ḥazret-i Seyyidü'l-mürselîn olmuşlardır. «على أرواحهم تحف التحايا من الله الذي خلق البرايا»⁵

[Nazm]

سزد کاتب دیوان سرای خلد کشد سواد صفحهٔ این بر بیاض دیدهٔ حور⁶

1 Burada Enbiyâ Sûresi, 107. âyetten iktibas yapılmıştır.

2 ذرّة: ذرّة R1

3 “Ey Hâşimî [soyundan gelen Hz. Peygamber], benden sana binlerce salât, on binlerce selâm olsun. Ey Allah'ım, bütün zerrelere sayısınca selam, yüz binlerce defa Efendimiz [Hz.] Muhammed'in üzerine olsun.”

4 Beyt: - N1, E

5 “Tüm varlıkları yaratan Allah'ın selam hediyeleri onların ruhları üzerine olsun.”

6 “Sonsuzluk sarayı divanı katibinin, bu sayfanın siyahını hûrilerin gözlerinin beyazına çekmesi yarışır.”

Bu rükn-i rekîn sulţânü'l-enbiyâ, hâtemü'l-aşfiyâ, men'üt-i Tâ-hâ¹ ve Yâ-sîn,² mazhar-ı hıttâb-ı ³ ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾, a'nî Muḥammed el-Muştafâ şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem Hâzretlerinin neseb-i şerîfleri ve vilâdet-i bâ-sa'âdetleri, huşuşâ evlâd ü ezvâc ü a'mâm rıdvânullâhi te'âlâ 'aleyhim fi'l-eyyâm ve'l-a'vâm menâkıb-ı 'aliyyeleri zikrindedür.⁴

İmdi âgâh oluñ ki faḥr-i 'âlem ve seyyid-i⁵ benî Âdem, Muḥammed Muştafâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşlardur ki «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَاصْطَفَىٰ بَنِي كِنَانَةَ مِنْ وَلَدِ إِبْرَاهِيمَ وَاصْطَفَىٰ بَنِي كِنَانَةَ مِنْ بَنِي كِنَانَةَ وَاصْطَفَىٰ مِنْ وَلَدِ إِبْرَاهِيمَ وَاصْطَفَىٰ بَنِي كِنَانَةَ مِنْ وَلَدِ إِبْرَاهِيمَ وَاصْطَفَىٰ بَنِي كِنَانَةَ مِنْ بَنِي كِنَانَةَ»⁶ [406b] Ya'nî⁷ “Ḥaḥ subḥānehu ve te'âlâ İbrâhîm Peygâmbere'ün oğullarından İsmâ'il'i güzide eyledi. Ve İsmâ'il evlâdından daḥı Kinâne'yi üründüledi.⁸ Ve Benî Kinâne'den Kureyş'i intiḥâb itdi.⁹ Ve Kureyş'den Benî Hâşim'i tafđil eyledi. Ve Benî Hâşim'den beni ber-güzide kıldı.” diyü ḥaber virmişlerdür.

Ve bir ḥadîs-i şerîfde daḥı «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَىٰ خَلَقَ خَلْقًا فَاخْتَارَ مِنْهُمْ بَنِي آدَمَ ثُمَّ اخْتَارَ مِنْهُمْ الْعَرَبَ ثُمَّ اخْتَارَ مِنْهُمْ بَنِي كِنَانَةَ ثُمَّ اخْتَارَ مِنْهُمْ قُرَيْشًا ثُمَّ اخْتَارَ مِنْهُمْ بَنِي

1 Kur'an-ı Kerim, 20. Sûre.

2 Kur'an-ı Kerim, 36. Sûre.

3 “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”, Enbiyâ 21/107.

4 Ḥamd ü sipâs/zikrindedür: TABAKA-İ ŞÂNİYE SULTÂNÜ'L-ENBİYÂ HÂTEMÜ'L-AŞFİYÂ, MEN'ÜT-İ TÂ-HÂ VE YÂ-SİN A'NÎ MUḤAMMED MUŞTAFÂ şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve 'alâ muşalliyehi 'aşren HUŞUŞÂ EVLÂD Ü EZVÂC Ü A'MÂM Rıdvânullâhi te'âlâ 'aleyhim fi'l-eyyâm ve'l-a'vâm MENÂKİB-I 'ALIYYELERİNDE TASTİR OLINMIŞDUR E

5 seyyid-i: nebiyy-i N1, R1

6 Ḥadîs-i Şerif, “Allah; İbrâhîm'in çocuklarından İsmâ'il'i, İsmâ'il'in çocuklarından Benî Kinâne'yi, Benî Kinâne'den Kureyş'i, Kureyş'ten Benî Hâşim'i, Benî Hâşim'den de beni seçti” (Müslim, Fezâil, 1; Tirmizî, Menâkıb, 1)

7 Ya'nî: - R1

8 üründüledi: mümtâz eyledi N1, R1

9 itdi: - R1

هاشم ثم اختارني منهم فلم أزل خياراً من خيار ألا من أحبّ العرب فبحبيّ أحبهم ومن
 1 «أبغض العرب فببغضي أبغضهم»¹ [buyurulmuşdur]. *Şadağa Resülu'llâh*.²

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki “Hağ *subhānehu ve te'ālâ* kaçan ki nev'-i maḥlūqātı âşkâr itdi, anlardan benî Âdem'i ihtiyâr eyledi. Ve Âdemoğlanlarından daḥı ‘Arab qabilelerini ihtiyâr³ itdi. Ve ol qabâ'ilden Benî Adnân'ı ihtiyâr itdi.⁴ Ve anlardan Qureyş qabilesini mümtâz itdi. Ve qabile-i Qureyş'den⁵ qabile-i⁶ Benî Hâşim'i intihâb itdi. Ve Benî Hâşim'den daḥı beni ihtiyâr ü ber-güzide⁷ kıldı. Pes ben muhtâr olmağdın za'ıl olmadum. Âgâh oluñ ki şol⁸ kimesne ki ‘Arab qabilesini sevdi, baña maḥabbet eyledi. Ben daḥı aña meveddet eyledüm.⁹ Ve şol kimesne ki ‘Arab qabilesine buğz eyledi, imdi ol beni sevmedi, ben daḥı aña ‘adâvet eylerüm.¹⁰” diyü buyurmuşlardur.¹¹

Pes neseb-i şerîfleri Ebü'l-beşer Âdem Peyğamber'e varınca [289b N1] bu şarıqladur ki zıkr olunur:¹² Muḥammed bin ‘Abdu'llâh bin ‘Abdi'l-Muḥtalib bin Hâşim bin ‘Abdimenâf bin Quşay bin Kilâb [304b E] bin Mürre bin Ka'b bin Lü'ey¹³ bin Gâlib bin Fihri bin Mâlik bin Naḍr bin

1 Hadîs-i Şerîf, “Yüce Allah bir topluluk yarattı. Onlardan Âdemoğullarını tercih etti. Âdemoğullarından Arapları, Araplardan Benî Adnân'ı, Benî Adnân'dan Kureyş'i, Kureyş'ten Benî Hâşim'i, Benî Hâşim'den beni seçti. Benim seçkinliğim zeval bulmamıştır. Gerçekten Arab'ı sevenler beni sevmiştir. Ben de onları severim. Arab'a buğz edenler bana buğz etmiştir. Ben de onlara buğz ederim.” | Taberânî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği bu hadisin sıhhati hakkında tartışma bulunmaktadır. bk. Muhammed el-Hazir b. Seyyid Abdullah eş-Şankitî, *Keşerü'l-ma'âni'd-derârî fi Keşfi Habâyâ Sahibi'l-Buhârî*, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1995, C. 1, s. 65.

2 “Allah'ın resülû doğru söylemiştir.”

3 ihtiyâr: güzide E

4 Ve ol//itdi: - R1

5 Benî 'Adnân'ı//Qureyş'den: - E

6 qabile-i: - N1, R1

7 ü ber-güzide: - E | ihtiyâr idüp ber-güzide R1

8 ben//şol: her E

9 'Arab//eyledüm: 'Arab'a maḥabbet eyledi, baña maḥabbet eylemekle anlara maḥabbet itdi N1, R1

10 imdi//eylerüm: baña buğz itmekle anlara buğz itdi N1, R1

11 E nüshasında burada fazladan “eyle olsa” ibaresi vardır.

12 Ki//olunur: kim N1, E

13 N1 nüshasında “Levi” şeklinde yazılan bu isim tashiḥ edilerek metne alındı. bk. El-nure Azizova, “Teym b. Mürre (Benî Teym b. Mürre)”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/teym-b-murre-beni-teym-b-murre> (06.12.2019).

Kinâne bin Huzeyme bin Müdrike bin İlyās bin Muḍar bin Nizār bin Me‘ad bin ‘Adnān bin Edd bin Uded bin Elyesa‘ bin Hemyesa‘ bin Selāmān bin Bunnet bin Hamel bin Qīdār bin İsmā‘il bin İbrāhīm el-Ḥalīl bin Tāreḥ bin Tāhūr bin Sarrūh¹ bin Ergū bin Qāni² bin Āyir³ bin Şāliḥ bin Arfaḥşad bin Sām bin Nūḥ bin Lamek bin Metūşelah bin Uḥnūḥ bin Yared⁴ bin Mehlā‘il bin Kīnān bin Enūş bin Şit bin Ādem ‘*aleyhi’s-selām*’dur.[407a R1]

Ve bi’l-cümle neseb-i şerīfleri ellinci atada Ādem ‘*aleyhi’s-selāma*’ çıķduđı muḥarrerdür. Ve bu tertīb üzere neseb-i şerīfleri ‘Adnān’a çıķduđında ihtilāf yoķdur. Ve ammā [ba‘zıları] ‘Adnān laķab olup ismi Edd idi, dimişlerdür. Ve Hemyesa‘ ibn Elyesa‘dur ki Bunnet oğludur.⁵ Ve Bunnet Yeşhab⁶ oğludur. Ve Yeşhab Şihā‘il bin Ḥamel bin Qīdār’dur. Ve ammā meşhūr olan, yuķaru tertīb üzere beyān olınandur.

Ve vālide-i muḥteremelerinūn ism-i şerīfi Āmine bint Vehb bin [Abdü]menāf bin Zühre bin Kilāb bin Mürrē’dür ki vālidelerininūn nesebi ile vālidleri ‘Abdu’llāh’uñ nesebi Kilāb bin Mürrē’de cem‘ olmuşdur.

Ve ammā Ādem ‘*aleyhi’s-selām*’ yire indüğinden Server-i Enbiyā *şallallāhu ‘aleyhi ve sellem* toğduğı tārīḥe gelince ne miķdār zamān olduğında ihtilāf vardur. *İşrāku’t-tevārīḥ* şāḥibi yazduğı üzere “Ādem ‘*aleyhi’s-selām*’ ḥalk olınuğı tārīḥden Fahr-i ‘Ālem *şallallāhu ‘aleyhi ve sellem* Ḥazretlerinūn⁷ nübüvvetine gelince beş biñ sekiz yüz yıl olmuşdur.” diyü *Zübdetü’l-uşul* şāḥibi ḥadīs-i Resül ile beyān eylemişdür.

Ve⁸ ammā ‘ulemādan çok kimesneninūn ittifāķı budur ki daḥı ziyāde olmuş ola. Zīrā Ādem ‘*aleyhi’s-selām*’ ile Nūḥ Nebī’nün mā-beyni biñ yüz yıl ve bir rivāyetde yalınuz biñ yıldur.

1 Nüşhalarda “Şārū” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı.

2 Qāni: Fāliğ E, R1

3 Āyir: Ābir E, R1

4 Yared: Yerdā’ E | Bered R1

5 ki//oğludur: - E

6 Yeşhab: Şeyḥab E

7 sellem Ḥazretlerinūn: sellemün N1, R1

8 Ve: - N1, E

Ve ammâ ehl-i tevârih kavlince Âdem ‘*aleyhi’s-selâm* yire indüğinden tûfân-ı Nüh’ a gelince iki biñ altı yüz elli altı yıl olmuşdur. Ve Nüh ‘*aleyhi’s-selâmuñ* vefâtından İbrâhîm ‘*aleyhi’s-selâm* toğduğı güne gelince altı yüz kırk iki yıldur. Ve ba’zılar kavlince biñ iki yüz altmış üç yıldur. Bu taqdirce Âdem ‘*aleyhi’s-selâm* hübûtünden İbrâhîm ‘*aleyhi’s-selâm* toğduğı güne gelince üç biñ altı yüz on yedi yıl olur. Ve Hazret-i İbrâhîm’ün vilâdeti târihinden hicret-i Muhammediyye târihine gelince iki biñ üç yüz yetmiş üç yıldur. Ki [305a E] bu taqdirce Âdem ‘*aleyhi’s-selâm* yire indüğü günden hicret târihine varınca aşhâb-ı tevârihün ekşeri kavlince beş biñ toqsan toquz yıl olur.

Ve ammâ Mūsâ ‘*aleyhi’s-selâm* ile Âdem ‘*aleyhi’s-selâm*¹ vefâtı mâ-beyninde üç biñ dört yüz on sekiz yıl geçmiştir. Ve İbrâhîm [407b R1] ‘*aleyhi’s-selâm* ile Mūsâ² ‘*aleyhi’s-selâmuñ* mâ-beyninde beş yüz altmış beş yıl mürür eylemiştir. [290a N1] Ve ba’zılar kavlince yedi yüz yıl olmuşdur. Ve ammâ Mūsâ’nuñ vefâtı ile hicret târihine varınca biñ altı yüz kırk yedi yıla yitişmiştir.³ Ve Süleymân Nebî ile târih-i hicret mâ-beyni biñ yüz yıla qarib olmuşdur. Ve ba’zılar kavlince Süleymân Nebî’nuñ vefâtından Fahr-i Âlem toğduğı güne gelince biñ altmış yıl geçmiştir. Ve lâkin ‘İsâ ‘*aleyhi’s-selâmuñ* toğduğı zamândan hicret târihine gelince altı yüz otuz yıl mürür itmiştir ki bu tafşil tâ bu maħalle gelince *İşrâku’t-tevârih*’de mestürdür.

Ve ammâ Muhammed bin Cerîr et-Ṭaberî yazduğı üzere Âdem ‘*aleyhi’s-selâm* yire indüğü günden Muhammed ‘*aleyhi’s-selâm* toğduğı güne gelince Yehüdiler kavlince ki “*Tevrât*’ da böyledür.” dirler, dört biñ altı yüz kırk yıldur. Ve ammâ Naşârâ kavlince beş biñ toquz yüz yetmiş iki yıldur. Ve muğlar hisâbınca altı biñ yüz on üç yıldur.

Ve lâkin ‘Abdu’llâh bin ‘Abbâs *radîya’llâhu ‘anhumâ* tafşil itdüğü üzere Âdem ‘*aleyhi’s-selâm*ndan Nüh Nebî’ye gelince iki biñ iki yüz elli altı⁴ yıl ve Nüh tûfânından İbrâhîm Hâlîlu’llâh zamânına gelince biñ yetmiş toquz

1 ile//selâm: - R1

2 ‘aleyhi’s-selâm//Mūsâ: - N1

3 Ve ammâ//yitişmiştir: - R1

4 altı: - R1

yıl ve İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâmdan Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm ‘aşrına gelince beş yüz altmış beş yıl ve Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm devrinden Süleymân Nebî ‘aşrına¹ varınca² beş yüz otuz altı yıl ve Süleymân Nebî’den İskender-i Zü'l-ğar-neyn devrine varınca³ yedi yüz yetmiş yıl geçti. Ve İskender zamânından ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm⁴ zamânı olunca⁵ üç yüz altmış dokuz yıl oldu. Ve ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâmdan Muḥammed Muştafâ zamânına gelince beş yüz elli yıl oldu ki ‘ale’l-ḥisâb beş biñ dokuz yüz yigirmi beş yıl olur. ⁶«إنتهى كلامه»

Ve’l-ḥâşıl Server-i Enbiyâ ve Ḥabîb-i Ḥudâ bir vücūd-ı şerîfdür ki ⁷«لولاك لولاك لما خلقت الافلاك» hil’ati hilkat-i behiyyesini teşrif itmiş-dür. Ve bir zât-ı lâzımı’t-tavşîfdür ki ⁸«وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ» âyeti küffâr-ı nâ-sütüde-kârüñ millet-i melîmesini⁹ taḥrîf itmişdür. Ḥuşûsâ ¹⁰«[408a R1] ḥadîs-i [305b E] şerîfi ‘izâm-ı şânına delîldür. Ve ¹¹«كنت نبياً وآدم بين الماء والطين»¹¹ buyurdıkları bidâyet-i¹² bürhânına çıkan¹³ bir sebîldür.

İmdi, Sa’îd bin ‘Amr-ı Enşârî babasından şöyle rivâyet eylemişdür¹⁴ ki “Niçe zamânlar Ka’bü’l-aḥbâr ile yol yoldaşı olup Server-i Enbiyâ’ya müte’allik niçe muşâhabetler idüp, ḥattâ Resûlu’llâh’uñ evşâf u aḥlâkı ve nübüvvet ḥâtemini ve vilâdetinde ve vefâtında vâkı‘ olan ‘alâmâtı

1 gelince/’aşrına: - N1

2 R1 nüshasında bu kelimedden sonra “yedi yüz yetmiş yıl geçti” ibaresi gelmektedir. Ancak bu ibarenin üst ve alt taraflarına kırmızı kesik çizgiler çekilmiştir. Bu durum burada ya müstensihnin hatalı yazımını kendisinin tashih ettiği, ya da başka biri tarafından diğer bir nüshayla mukayese edilip bu hatanın düzeltildiği düşüncesini akla getirmektedir.

3 varınca: - R1

4 Bu dua cümlesi N1 ve E nüshalarında bulunmamaktadır.

5 zamânı olunca: zamânına gelince N1, R1

6 “Onun sözleri [burada] sona erdi.”

7 Hadîs-i Şerîf, “[Ey Muhammed], sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.” (Ali el-Kârî, *el-Esrârü’l-Merfû’a*, I, 295.) | Ali el-Kârî bu hadîsin açıklamasında şunları söylemektedir: Sağâni bu hadîsin mana açısından sahih olduğunu ve Deylem’i’nin bunu İbn Abbâs’tan merfû‘ olarak rivayet ettiğini bildirmektedir.

8 “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ 21/107.

9 melîmesini: le’imesini R1

10 Hadîs-i Şerîf, “Allah’ın ilk yarattığı şey benim nûrumdur.” (Aclunî, 1/265-266.)

11 Hadîs-i Şerîf, “Âdem, su ile çamur arasında (balçık durumunda) iken ben peygamberdim.” (Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb, I; İbn Hanbel C. 4, s. 66.)

12 bidâyet-i: hidâyet-i N1, R1

13 çıkan: çıkar R1

14 eylemişdür: itmişdür R1

söyleyüp¹ ve birgün Hâzret-i ‘Ömer’ün hilâfeti zamânında Medîne’ye gelüp, bir kumâş zarfuñ içinde incüden düzilme bir küçürek seped çıkarup, üzerinde bir altun kilidi ve mühri olup, andan mühriyi bozup ve kilidini açup, kat kat şarılımış bir harîr çıkarup, ‘Resûlu’llâh’uñ *Tevrât*’da ve *İncil*’de yazılan şıfatı ve ahlâkıdır.’ diyüp, biz dahı ibtidâ-yı hilâkatinden² su’âl eyledüğümüzde bu vechle [290b N1] haber virmişdür ki kaçan Hâk celle ve ‘alâ Fahr-i ‘Âlem Muḥammed Muştafâ’yı halk eylemek diledükde Cebra’îl ‘aleyhi’s-selâma emr eyledi ki arzuñ göbeginden ve eñ a’lâ yirinden bir avuç toprak getüre. Pes³ Cebra’îl ‘aleyhi’s-selâm yiryüzine indi. Hâlâ Ravza-i Muṭahhara’sı vâkı’ olan yirden bir avuç toprak aldı. Cennet şularından Tesnîm didükleri şu ile yoğurdu. Ve yuvarlayup⁴ bir beyâz incü dânesi gibi müdevver kıldı. Andan sonra cennet şularınıñ her birine anı baturdı,⁵ çıkardı. Ve anuñla gökleri ve yirleri ve denizleri tolaşdı. Tâ ki cemi’-i melâ’ike Âdem ‘aleyhi’s-selâmuñ fazlını bilmezdin evvel Muḥammed ‘aleyhi’s-selâmuñ faziletini bildiler. Ve ne maḳûle vücûd-ı şerif olacağını⁶ idrâk kıldılar.

Vaḳtâ ki Âdem ‘aleyhi’s-selâm halk olındı, mübarek alınıdağı çiziler çizilmesinden toz veyâ sükker eriyüp tamlar gibi ve şu kaynaması ile hâşıl olan çakıldı gibi bir âvâz işitdi. Andan Âdem ‘aleyhi’s-selâm «سبحانك ما هذا»⁷ ya’nî “Yâ Rabb, bu nedür?” diyü şordı. Pes Hâk celle ve ‘alâ cenâbından hitâb geldi ki “Bu âvâz Hâtemü’n-nebiyyîn’uñ [408b R1] ve Seyyidü’l-mürselin’uñ tesbîhidür. Senüñ evlâdınıñ ve aşfiyâ vü enbiyâ haylinüñ⁸ âb-ı rüyıdır. İmdi, ol nûrı benüm ‘ahdüm üzere kendüñde şakla. Şol şartla ki eger sen ve eger evlâduñ aşlâb-ı tayyibeden erḥâm-ı tãhireye emânet [306a E] koyasuz. Ya’nî ki vedî’ati ṭahâretiñüz⁹ hâlinde olmağa sa’y idesüz.” diyü buyurduḳda Âdem ‘aleyhi’s-selâm bu ‘ahdi ḳabûl eyledi. Ve bu şartla nûr-ı Muḥammedî’yi alında götürdi.

1 söyleyüp: söylenüp R1

2 hilâkatinden: halkından R1

3 Pes: - R1

4 yuvarlayup: yuvarlanup E, N1

5 baturdı: ṭaldurdu ve R1

6 olacağını: idüğünü R

7 “Sen her türlü eksiklikten münezzehsin! Bu nedir?” (Aclunî, 1/265-266.)

8 haylinüñ: ḥabîbinüñ R1

9 ṭahâretiñüz: ṭahâretler R1

Pes ol nūr, Ādem'ün alınında berķ ururđı. Ķarañulıķ gıce içindeki bedr ay gibi ğörinürđı. Ve kaçan Ādem '*aleyhi's-selām* Ħavvā ile gıceleme ve cem' olmalu olsa evvelā kendüsi yunur, arınur idi. Ve hoş ĶoĶular ile cismını taıyıb iderđı. Andan Ħavvā'yı daĶı¹ taıhır ü taıyıb itdürüp dir idi ki 'Kim bilür, şulbümde emānet olan nūr senün raĶmün řāhır olduĶı Ķāle bu yaķında bir veled-i řāliĶe naķl eyleye ve bizden alınup aña emānet virile.' diyü bu Ķāl ile řāharete müdāvemem iderler iken Ħaķ *celle ve 'alā* řīt '*aleyhi's-selāmuñ* vücūda gelmesini² Ādem ile Ħavvā'ya beřāret idüp, vaķtā ki řīt '*aleyhi's-selām* Ħavvā'nuñ raĶmine düřđı, nūr-ı MuĶammedī Ādem'den gidüp Ħavvā'nuñ alınına naķl eyledi. Bir řabāĶ Ādem '*aleyhi's-selām* Ķalkđı. Nūr kendüden ĶitdüĶini bildi. Ve Ħavvā'nuñ melāĶat ü behcetı ziyāde olduĶından nūr aña naķl itdüĶin añladı.

Pes bu Ķāl üzere va'desi yitiřüp řīt '*aleyhi's-selām* toĶđı. Hemān-dem nūr-ı MuĶammedī iki Ķözleri mā-beyninde ve mübārek alınında berķ urđı, řurđı. Her zamānda Ħavvā vaż'-ı Ķāml itdükde bir erkek ve bir Ķız toĶurur iken řīt '*aleyhi's-selām* ol nūr-ı řerīfe ikrāmen yalıñuz vücūda Ķeldi.

'Ale'l-Ķuřuř Ħaķ *subĶānehu ve te'alā* ol nūr ile İblis mā-beyninde yed-i Ķudret ile bir ĶıĶāb çekilmiř idi ki³ [291a N1] cümle melā'ike bölük bölük Ķelürler idi. Ol nūr-ı MuĶammedī'yi řāvāf Ķılurlar idi. Ve ta'zīm ü tekrimini yirine Ķetürürler idi. Fe-ammā İblis ařlā [409a R1] Ķoremez idi. Ve bu müřāhedeye bir řarīķ ile yol bulamaz idi.⁴

Bu Ķālet üzere zamān ĶeĶüp řīt '*aleyhi's-selām* mürāĶiķ u bāliĶ olduĶdan řoñra birĶün Ādem '*aleyhi's-selām* anuñ eline⁵ yapıřđı. Ve Ħaķ *celle ve 'alā* ol nūr-ı pāki kendüye ne vechle emānet Ķoyup ve ne řarīķ ile řāhareť lāzım idüĶini bildürüp, andan řoñra Rabb-i 'İzzet'e Ķiřāb idüp, "Yā Rabbī, ol nūrı sen baña ne 'ahđ ile virdün ise ben daĶı ol 'ahđ üzerine řīt'i müte-nebbih Ķıldum. Ve lākin senden řāhidler dilerin ki bu Ķuřuřı ve bu 'ahđi bileler. Tā ki bundan böyle Ķelecek evlādum daĶı 'ahđi Ķözetmekde ih-timām Ķılalar." diyü du'ā eyledükde emr-i [306b E] Ħaķ ile Cebrā'il

1 Ħavvā'yı daĶı: Ħavvā'ya kendüsini E

2 gelmesini: gelmesi ile E, N1

3 ki: - R1

4 Ve bu//idi: - N1, R1

5 eline: alınına N1, R1

'*aleyhi's-selām* geldi. Bir aq ḥarīr ile cennet qalemlerinden bir qalem getürdi. Ādem '*aleyhi's-selāma* virdi. Ve 'Ḥaḳ *subḥānehu ve te'ālā* buyurmuşdur ki bu qalem ile bir beyāz ḥarīr üzerine yazasun. Ki eger Şīt ve eger andan gelecek evlād, bu nūr-ı pāki ṭahāret ile götüreler. Ve evlenmelü olduklarında pāk neslden alalar. Ve bi'l-cümle Allāhu Te'ālā'nuñ bu emānetini istiḳāmet ile ḥıfz eyleyeler.' didükde Ādem '*aleyhi's-selām* ol qalami aldı. Qudretu'llāh ile mürekkebsiz¹ ol aq ḥarīr üzerine Cebrā'il didügi gibi 'ahd-nāmeyi yazdı. Ve Cebrā'il '*aleyhi's-selām* ile bile gelüp şehādete ḥazır olan yetmiş biñ melā'ikeyi bu ḥuşūşa şāhid ṭutdı.

Andan ol 'ahd-nāmeyi bir tābūta koyup muḥkem ḥıfz eyledi. Ve Şīt '*aleyhi's-selāma* ol maḳāmda iken iki kırmızı ḥulle giyürdi. Ve Feḥvā'iletü'l-beyzā dirler idi, bir ḥasibe ve nesibe ve ṭāhire kız var idi ki ḥüsn ü cemāle ve ḳadd ü ḳāmet ü yāl ü bālde ber-nazar Ḥavvā'ya beñzer idi. Cebrā'il'ün ḥuḫbesi ile ve melā'ikenün şehādetleri ile anı Şīt '*aleyhi's-selāma* nikāḥlandırdı. Ve bi'l-cümle nūr-ı Muḥammedi ol 'ahd üzere ta'zīm ü tekrīm ile ašlāb-ı ṭayyibeden erḥām-ı ṭāhireye² naql iderek yukarıda beyān itdügümüz neseb üzere İbrāhīm el-Ḥalīl '*aleyhi's-selāma* geldi.

Pes böyle müşāhede eyledi ki İbrāhīm '*aleyhi's-selām* için nürdan iki [409b R1] sancaḳ dikildi ki şarḳdan ḡarba yitişdi. Ve Ḥazret-i Ādem işitdügi gibi ol daḫı alında bir şu ḳaynaması gibi āvāz işitdi. Ve "Bu nedür?" diyü Bār-i Ḥudā'ya şordı. Andan tesbīḫ-i Ḥātemü'n-nebiyyin idüginin bildi. Ve Ādem '*aleyhi's-selāma* ol nūr ne 'ahd ile virildüginin fehm itdi. Ve kendüsi daḫı ol 'ahdi gözetmegi boynına aldı. Ve "Bu yakında Ḥaḳ *subḥānehu ve te'ālā* bize bir veled-i şāliḫ virüp nūr-ı Muḥammedi'yi aña emānet ḳosa gerekdür. Ve bu nūr benden ol oḡluma naql eylese gerekdür." diyü ḥātūni Sāre'ye söyledi. Sāre daḫı kendüden ol maḳūle veled-i şāliḫ gelmesine müterāḳḳıb oldu. Vaḳtā ki İbrāhīm '*aleyhi's-selāma*ndan Hācer nām cāriyesi ḥāmile oldu ve va'desi yitişüp İsmā'il '*aleyhi's-selām* vücūda geldi, Sāre bu ḫāle muḥkem ḡayretlendi. Ve "Baña dünyāda [291b N1] dirlik ḥarām oldu." diyü aḡladı. Fe-ammā İbrāhīm '*aleyhi's-selām* 'Aḡlama.'

1 mürekkebsiz: mürekkebsiz nesiz E

2 ṭāhireye: ṭayyibe ve ṭāhireye R1

diyü Sâre'ye naşîhat itdi. Ve 'Hağ *celle ve 'alâ* va 'desi [307a E] üzere baña senden bir veled-i şâliḥ virmesi muḳarrerdür.' diyü teselli eyledi. 'Aḳîbet Sâre daḫı ḫâmile olup İshâḳ '*aleyhi's-selâm*¹ vücûda geldi.

Andan İbrâhîm '*aleyhi's-selâm* evlâdını yanına cem' eyledi ki ol zamânda altı oḒlı var idi. Ve nûr-ı Muḫammedî kime naḳl iderse tâbüt-ı 'ahd daḫı aña virilüp bu ṫarîḳ ile İbrâhîm '*aleyhi's-selâma* gelmiş idi. Pes İbrâhîm '*aleyhi's-selâm* cümle evlâdı ḫâzır iken ol tâbütü açdı. Ve 'Gelün baḳuñ.' diyü oḒullarını çağırđı. Cümlesi baḳdılar. Ve nûr-ı Muḫammedî kime naḳl eyleyeceğine naḫar ḳıldılar. Eyle olsa² ol tâbütüñ içinde mürsel peygâmbەرler 'adedince büyüt gördiler. Ki eñ âḫirinde Muḫammed Muşṫafâ *şallallâhu 'aleyhi ve sellemün* beyti olup ve Faḫr-i 'Âlem *şallallâhu 'aleyhi ve sellem*³ ayaḒ üzerine ṫurduḒı hey'etinde naḳş olunup, şaḒ cânininde Ebû Bekr-i Şiddiḳ Ḥazretleri ṫurup, alında⁴ ⁵ «أول من تبعه المؤمنون» yazılup, ya'nî "Müslimânlara eñ evvel tâbi' olan ve peygâmbere cümleden muḳaddem⁶ imân getüren budur." diyü naḳş olunmuş idi.

Ve peygâmbەر Ḥazretlerinüñ şol ṫarafında 'Ömer el-Fârûḳ [410a R1] ṫurup anuñ daḫı alında⁷ ⁸ «قرن من حديد لا تأخذه لومة لائم» ya'nî "Demürden bir müstaḳil ṫaḒdır ki aşlâ melâmet idenlerüñ sözleri aña te'sîr eylemez." diyü yazılmış idi. Ve Faḫr-i 'Âlem'üñ ardında 'Oşmân Zî'n-nüreyn Ḥazretleri ṫurup anuñ daḫı alında⁹ ¹⁰ «زين البرية لب الخلفاء» ya'nî "Cümle beriyyenüñ yaraşığıdır ve ḫalifelerüñ 'aḳıllusudur." diyü resm olunmuş idi.

Ve Resûl'llâḫ *şallallâhu 'aleyhi ve sellemün* ḳarşusunda 'Alî *kerrema'llâhu vechebu* el ḳabzaya şunup, ḳından ḳılıcını ḳeküp, ḳıḳarmak

1 Bu dua cümlesi E ve N1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 Eyle olsa: - R1

3 beyti//sellem: - R

4 alında: altında N1 | - R1

5 "ona tabi olan ilk mü'min"

6 muḳaddem: evvel N1, R1

7 alında: altında N1

8 "O, kınayıcının kınamasının ulaşamadığı demirden bir zirvedir."

9 alında: altında N1

10 "O, insanların güzeli; halifelerin özüdür."

üzere çurup anuñ dağı alnında¹ 2 «أخوه في الدين الله المؤيد بنصر الله» ya'nī “Dīn yolında Fahr-i ‘Ālem’ün qarındaşıdır. Ve her qanda varursa Allāhu Te‘ālā’nuñ yardımı ile kuvvetlenmişdür.” diyü yazılmış idi. Ve eṭrafında ‘umūmen şol şahābe-i nuḳabā naḳş olinmış idi ki nuşret zencīri anlaruñla berḳ urup ziyālansa gerekdür. Ve atlarinuñ³ na’li ṭaşa ṭoḳınuḍḳça zāhir olan nūraruñ⁴ dār-ı dūnyādaki güneşuñ ziyāsu gibi ḳıyāmet güninde berḳ ursa gerekdür.

Pes İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ve oğulları cümle enbiyāyı gördiler. Ve mecmū’ı İşhāk ‘aleyhi’s-selām şulbinden geleceğini bildiler. Ve illā Hātemü’l-enbiyā Muḥammed Muştafā ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem İsmā’il ‘aleyhi’s-selām şulbinden geleceğini bildiler. Andan şoñra İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām nūr-ı Muḥammedi’ye müte‘allik [307b E] olan ‘ahdi İsmā’il’e bildürdi. Ve devr-i Ādem’den berü cārī olan vaşıyyeti⁵ bir bir söyledi. Ba‘dehu İsmā’il ‘aleyhi’s-selām Hāle bint el-Hāreṣ’i aldı. Andan Ḳaydār adlu bir oğlu vücūda geldi ki nūr anuñ alnında berḳ urup tābūt aña teslim olındı.

Fe-ammā Ḳaydār ḡāyetle kuvvetlü ve şekl ü şemā’ili heybetlü ādem idi. [292a N1] Huşuşā oḳ atmada ve güreşcilikte ve silahşörlükde ḳabā’il-i ‘Arab mā-beyninde imtiyāz bulmuş idi. Ve ekşer-i evḳātda av avlayup, gezüp şayd ile eglenür idi. Pes Ḳaydār’uñ i’tikādı bu idi ki nūr-ı Muḥammedi’ye vāriş olacaḳ veledi İşhāk ‘aleyhi’s-selām kızlarından vücūda gele. Aña binā’en İşhāk’uñ kızlarından mürür-ı zamān ile sekizin alup iki yüz yıl anlaruñla ikāmet [410b R1] eyleyüp ve yine hiç birisi yüklü olmayup ve birinden evlād gelmemekle Ḳaydār maḥzūn olup ve lākin şayd⁶ ü şikār ile eglenüp, gezerken birgün vaḥşī ve yırtucu cānverlerden ve ḳuşcağızlar-dan bir bölük mahlūk Ḳaydār’uñ eṭrafını aldılar. Ve lisān-ı faşih ile nidā eyleyüp, «يا قي دار أفنيت عمرك في اللهو ألم يأن لك أن تهتم بايداع نور محمد صلى الله

1 alnında: altında N1

2 “O, [Hz. Peygamber’in] din kardeşidir. Allah’ın yardımı ile desteklenmiştir.”

3 atlarinuñ: anlaruñ R1

4 nūraruñ: yüzleri R1

5 vaşıyyeti: vaşıyyetini E, N1

6 şayd: ḳayd E

¹«عليه وسلم» ya'nî “Ey Kaydâr, ‘ömrünü lehv ü şayd ile geçürüp² rûh-ı revânına fenâ âb-ı revânını³ içürdün. Pes nür-ı Muhammedî’yi bir veled-i şâlihe emânet komağa ihtimâmuñ lâzım iken bu deñlü te’hür ü te’ennî eyledün.”⁴ didüklerinde Kaydâr hastelenüp, evine dönüp, tâ bir veled-i şâlih gelüp, emânet-i şerîfeyi teslîm idince artuğ şikâra gitme[me]ge ve dünyâdan telezüz itmemege⁵ yemîn eyleyüp ve ol mağalden göz irimi⁶ yir gitmedin şüret-i beşerde bir melek gelüp, “Ey Kaydâr, Hâk *subhânehu ve te’âlâ* seni kuvvetle ve envâ’-ı haşmet ü devletle tezyîn eyledi. Ve sende emânet olan nûrı İshâk neslinden ğayrıdan vücûda gelecek bir veled-i şâlihe emânet eylemeği emr itdi. Eger Hâk *celle ve ‘alâ* için kurbânlar idecek olursañ nereden evleneceğini saña zâhir olur.” diyü haber virmekle Kaydâr evine geldi.

Dağı İbrâhîm *‘aleyhi’s-selâmdan* intikâl iden çoçlardan yedi yüz çoç kurbân eyledi. Ve bir şahrâya çıkarup cümlesini dizekodu. Hemân-dem hevâ yüzünden bir beyâz zencîrûñ ucundan bir âteş zâhir oldı. İnüp kurbânları götürdi. Ve Kaydâr’a nidâ yitişüp kurbânı kabûl olunduğı ve du’ası icâbet kılunduğı [308a E] i’lâm olındı. Ve “Fülân ağacûñ dibine var. Bir miqdâr istirâhat eyle ki murâduñ ne ise düşüñde saña beyân olunur.” diyü emr olunmağla Kaydâr vardı. Ol ağacûñ dibinde yatdı, uyudu.⁷ Rü’yâsında ol nûrı emânet koyacağı veled-i şâlih kabâ’il-i ‘Arab kızlarından Fâhire nâm duhterden geleceği haber virildi.

Vaktâ ki [411a R1] Kaydâr uyandı, müşkili hâll olunduğına şâdmân oldı. Ve ilçiler gönderdi ki arayalar, Fâhire kimün kızı idüğünü haber alalar. Pes ol ilçiler gitmediler. Ve Kaydâr’uñ bu vechle evlenmesine rızâ virmediler. Andan Kaydâr kendüsü atlandı. Kabâ’il-i ‘Arab’ı kabîle kabîle gezüp şordı. ‘Âkıbet Zühel⁸ bin ‘Âm bin Ya’rub bin Kahtân evlâdından

1 “Ey Kaydâr, ömrünü oyunla mı zayi edeceksin! Hz. Muhammed’in (Allah’ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.) nûrunu emanet bırakmayla ilgilenme zamanı gelmedi mi?”

2 geçürüp: geçürdün R1

3 fenâ//revânını: âb-ı fenâ R1

4 eyledün: eylemedün mi E

5 itmemege: itmege E, N1

6 irimi: yitişür N1, R1

7 uyudu: - E, N1

8 Zühel: Zâhil N1, R1 | E nüshasında “Zühel” şeklinde harekelenmiştir

Melik Cürhüme¹ geldi. Fâhire anuñ kızını idüğünü haber alup sâ'ati ile nikâhlandı. [292b N1] Ve götürüp² kendü evine getürdi. Andan sonra az zamân geçmedin Fâhire Haml'e³ hâmile oldu.

Pes Kaydâr diledi ki ol tâbütü açâ ve içindeki esrâra nazar kıla. Ve lâkin bir nidâ geldi ki “Yâ Kaydâr, nebîlerden gayrı kimse ol tâbütü açamaz. Zinhâr sen dağı açmayup ve anı götürüp ‘ammuñ oğlu Ya‘küb’â teslim eylesün.” dinildükde Kaydâr tâbütü götürdi. Ve Ken‘ân’a toğrı çekildi.⁴ Ve “Eger ben gelmedin vaz’-ı haml⁵ iderseñ zuhûra gelen⁶ oğlanuñ ismini Haml kıyasun.” diyü Fâhire’ye işmarladı.

Fi’l-vâkı‘ Kaydâr, Ken‘ân’da iken Fâhire vaz’-ı haml itdi. Ve ismini Kaydâr işmarladı⁷ üzere Haml diyü ta’yîn eyledi. Ba‘de zamânin Kaydâr, Haml’ün eline yapışdı. Ve aña Mekke’yi ve maķâmı seyr itdürmek için yola düşdi.⁸ Kaçan ki Biter Tağı’na yitişdi, Kaydâr’uñ rûhını kabz için melekü’l-mevt nâzil oldu. Kaydâr dağı vâkı’-i hâli bildi. Ve oğlu Haml’e “İşte Mekke bu görünendür.” diyü söyledi. Ya’nî ki “Sen kendüñ var ziyâret eyle.” diyü işâret eyledi.⁹

Ba‘dehu¹⁰ ‘Azrâ’îl *‘aleybi’s-selâm*¹¹ “Senüñle bir gizlü sözüüm var.” diyü Kaydâr’ı yanına da’vet idüp bir iki kelâm söyleşdükdin sonra¹² rûhını kabz eyledi. Hattâ Kaydâr, Haml’ün öninde bir na‘ra urup yıķıldı. Haml ise ‘Azrâ’îl’e hitâb idüp, “Ey Allâh kulu, n’eyledün? Babamı niçün katl eyledün?” didükde ‘Azrâ’îl cevâb virüp, “Baķ, gör ki¹³ babañ meyyitine¹⁴ beñzer mi?” diyüp, andan Haml dağı babasınun yüzine baķmağa egilüp

1 Cürhüme: Berheme N1, R1

2 götürüp: gönderüp R1

3 Haml’e: Hîmle’ye N1, R1 | E nüshasında “Haml” şeklinde harekelenmiştir.

4 çekildi: gitdi N1

5 vaz’-ı haml: toğurursañ N1

6 zuhûra gelen: toğan N1

7 ismini//üzere: Kaydâr sipâriş itdüğü üzere ismini N1, R1

8 düşdi: revâne oldu N1, R1

9 diyü//eyledi: var kendüñ ziyâret eyle diyü söyledi N1, R1

10 Ba‘dehu: Andan E

11 Bu dua cümlesi E ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

12 da’vet//şofıra: çağırdı bir iki söyledi ve E

13 gör ki: - N1, R1

14 meyyitine: meyyite R1

melekü'l-mevt [411b R1] ol anda¹ göge 'urüc eyledi. Haml ol maḥalde yalıñuz qalup andan [308b N1] Hax *celle ve 'alā* evlād-ı İshāq'dan bir qavmi gönderdi ki gelüp Qaydār'ı yudılar. Ve kefenleyüp gömeqodılar.²

Ba'de zālik Haml daḥı³ bāliğ olup Huveyre nām hātūnı tezevvüc eyledi.⁴ Bu tārıqla neslen-ba'de-neslin Kināne'ye ve Kināne'nün daḥı⁵ Reyhāne nām hātūnından Naḍr vücuda gelüp, kemāliyle ḥüsn ü melāhat-den ve tārāvet ü leṭāfetden ötüri⁶ Naḍr diyü tesmiye olınmış idi. Andan soñra “sevgilü kesb” ma'nāsına olduğı için⁷ Naḍr'a Qureyş diyü ad virdiler.⁸ Pes Qureyşilerün cedd-i a'lāsı Naḍr'du ki andan berü⁹ vücuda gelenlere Qureyşiler¹⁰ dimişlerdür.

Zirā Naḍr bir 'aceb düş görüp rü'yāsını ol zamānuñ mu'abbirleri ta'bır eyledükde kendü qavm ü qabilei¹¹ «بخ بخ لکنانة هذا قريش له» ya'nī “İyü, iyü ki Kināne'nün bunuñ gibi maḥbüb oğlu ve anuñ daḥı bu maqūle mübārek rü'yāsı vardır.” demek olur.

Ammā Ka'bü'l-aḥbār *raḍiya'llāhu 'anh* Naḍr'ın rü'yāsından bu vechle ḥaber virmişdür ki birgün Naḍr yatup uyurken görür ki arqasından bir yaşarmış ağac biter. Ucu¹² çağ gökyüzindeki bulutlara çıkar. Ol ağacuñ budakları kat kat çeçekler ile müzeyyen [293a N1] ü münevver ve bir bölük nūrānī-şekl¹³ cemā'at tā evc-i āsmāna varınca ol budaklara¹⁴ yapışup tırdukları muqarrer idi. Vaqtā ki Naḍr uyandı ve bu vāqı'asını kāhinlere söyledi, “Eger sözüñde gerçek iseñ Hax *celle ve 'alā* saña bir 'izzet ü sa'adet

1 ol anda: - N1

2 gömeqodılar: defn eylediler N1, R1

3 daḥı: - R1

4 tezevvüc eyledi: nikāḥlanup E

5 Kināne'nün daḥı: anuñ N1, R1

6 gelüp//ötüri: gelen Naḍr [ki] kemāl-i ḥüsn ü melāhat ve tārāvet ü leṭāfet üzere olduğundan N1, R1

7 ma'nāsına olduğı için: - E

8 diyü//virdiler: dinildi N1, R1

9 berü: soñra N1

10 Qureyşiler: Qureyş R1

11 “Kināne'ye aferin ki onun böyle Kureyş (şiddetli) [bir oğlu] var.”

12 Ucu: - R1

13 şekl: eşkel N1

14 ol budaklara: - R1

vire ve seni bir ‘azîm mertebeye yitişdüre ki halk-ı ‘âlemden kimseye ol ‘azamet virilmemiş ola.” diyü ta‘bir eylemişler idi.

Ve rivâyet olunur ki Nađr bu vâkı‘ayı gördükde ol zamân¹ Hağ *celle ve ‘alâ* yiryüzine bir nazâr kıilup, andan melâ‘ikeye hitâb idüp, “Yâ melâ‘ike, yiryüzine baquñ ve andaki mañlûkâtdan benüm kıatumda cümleden artuğ mu‘azzez ü mükerrem kim idüğini bilüñ.” diyü emr olunup, melâ‘ike dağı basît-i arza baqup, “Yâ Rabbî, [412a R1] yiryüzinde ihlâş ile senün vañdâniyyetüñi zikr² ider kimse görmedük. Ve illâ İsmâ‘îl evlâdından birinüñ arqasında bir nür gördük ki gündüzün tañmîdüñde ve gice ile temcîdüñde dağıka fevt eylemez.” diyü cevâb virdüklerinde Hağ *subhânehu ve te‘âlâ* “İmdi, ey benüm meleklerüm, siz şahid oluñ ki ben cümle mañlûkâtdan anı ihtiyâr eyledüm.” diyü buyurmışlar idi.

Ve bi‘l-cümle nür-ı Muğammedî Nađr’dan [309a E] oğlı Mâlik’e ve Mâlik’den Fihr’e ve Fihr’den Lü‘ey’e ve Lü‘ey’den Ğâlib’e ve Ğâlib’den Ka‘b’a ve Ka‘b’dan Mürr’e, andan Kilâb’a, andan Kıuşay’a, andan Abdümenâfa, andan Hâşim’e geldi ki ismi ‘Ammü’l-‘alâ ve eşinüñ³ adı ‘Âtike bint Hilâl’dür. Pes Hâşim eger ħüsn-i ħulğ u melâñatde ve eger ħalğ içinde⁴ ‘izzet ü devlet ü siyâdetde fâ‘iğü’l-ağrân olmağla kabâ‘il-i ‘Arab uluları, ħattâ Rüm pâdişâhı olan Kıayşer bin Kıoştanñin âdem gönderüp Hâşim’i güyegü⁵ idinmek murâd idindiler idi.

Ve ammâ Hâşim âbâ vü ecdâdınüñ vaşiiyetleri ile ‘amel eyleyüp Selmâ bint Zeyd bin ‘Amr bin Lebîd bin Ħirâş bin ‘Adiyy bin Neccâr ile tezevvüc idüp ħadd-i zâtında Selmâ ‘ağl ü feşâñat ve țaravet ü melâñat ci- hetinden Ħadîce *radıya’llâhu ‘anhâya* teşbih olunup mürür-ı zamân ile andan ‘Abdü’l-Muğğalib vüçüda geldi ki ismi Şeybe’dür. Ve Şeybe diyü ad virilmege bâ‘iş bu idi ki toğduğı zamânda başında kıocalar gibi bir iki ağ kııl bulunmuş idi. Ve soñradan ‘Abdü’l-Muğğalib dinilmege sebeb bu olmuş

1 zamân: zamân idi ki E

2 zikr: fikr R1

3 eşinüñ: zevcesinüñ N1, R1

4 içinde: - N1 | ħalğ içinde: - R1

5 güyegü: dâmâd N1, R1

idi ki ‘ammîsi olan¹ Muṭṭalib dayıları Beni’n-Neccâr’dan Şeybe’yi² alup Medîne’den Mekke’ye götürdükde Kıreyş kabilesi görüp, “Kimdür bu?” diyü Şeybe’yi şorduklarında “Kulumdur.” diyü cevâb virmekle ‘Abdü’l-Muṭṭalib diyü meşhûr olmuş idi.

Fe-ammâ *İşrâku’t-tevârih*’de beyân olınan vech-i tesmiye budur ki ‘ammîsi olan Muṭṭalib Şeybe’yi Medîne’den alup Mekke’ye götürmelü olduḡda esbâbın yükletdüğü [412b R1] қаtır üzerine bindürüp қul cinsi gibi götürmekle ‘Abdü’l-Muṭṭalib diyü ad virilmiş idi.

Hilyeleri:³ Fe-ammâ⁴ sürmelü gözli ve nûrânî yüzli, heybetlü ve kuvvetlü ve қudretlü âdem olmaḡla her kişi anı güyegü⁵ [293b N1] idinmege çalib ü râḡıb olup âhirü’l-emr Şafıyye bint Hıveylid bin ‘Âmir⁶ bin Şa’sa’yı nikâh ile alup ve bir rivâyetde hâtûnının ismi Kıyle⁷ bint ‘Amr bin ‘Âmir olup andan Peyğâmberr ‘aleyhi’s-selâmuñ eñ büyük ‘ammîsi olan Hâriş vücûda gelüp ‘Abdü’l-Muṭṭalib’ün künyeti Ebü’l-Hâriş olup, ba’dehu Hâşim vefât idüp, ‘Abdü’l-Muṭṭalib ol târihde yigirmi beş yaşında bulunup ve Hâşim ölürr olduḡda ‘umümen Kıreyş kabilesinin a’yânını getürdüp, kendüde olan Nizâr sancaḡını ve İsmâ’ıl yayını ve hâccuñ şikâyesini ve büt-hânelerün kilidlerini oḡlı [309b E] ‘Abdü’l-Muṭṭalib’e tefvîz ü teslim idüp ve “Bunuñ sözinden tecâvüz eylemeñ.” diyüp, bu řariķla ‘Abdü’l-Muṭṭalib anlaruñ re’îsi ve mükerrem ü mu’azzez uluları olup, hâcc zamânı olduḡda her vilâyetün begleri ve pâdişâhları ‘Abdü’l-Muṭṭalib’e hedâyâ gönderüp, ancaķ Medâ’in begi olan Hürmüz bin Kisrâ armaḡan göndermeyüp ve dâ’imâ ‘Abdü’l-Muṭṭalib’i kendüye itâ’at itdürmek isteyüp ve lâkin Kıreyş kabilesine her zamânki bir yaḡmur қилети ve yâhûd қаhtlık зарüreti vâķi’ olsa Cebel-i Şir’e çıkarlardı. Andan ‘Abdü’l-Muṭṭalib’e hâllerin ‘arz iderlerdi. Hemân-dem Muḡammed nûrının berekâtıyla ‘Abdü’l-Muṭṭalib’ün du’ası maķbûl olup anlaruñ

1 olan: - R1

2 Şeybe’yi: - R1

3 Hilyeleri: E, N1

4 Fe-ammâ: - R1

5 güyegü: dâmâd N1, R1

6 ‘Âmir: Ğâmir N1

7 Kıyle: Feyle E | Feyl R1

vilâyetine yağmur yağmak gibi ve zarûretleri def kılınmak gibi bir kerâmet muqarrer idi.

Ve'l-hâşıl Hâk *subhânehu ve te'âlâ* nûr-ı Muhammedî kuvveti ile 'Abdü'l-Muṭṭalib'e bir vechle mehâbet virmiş idi ki yüzine bakmağa hicâb¹ iderler idi. Hattâ Ebrehe bin Şabbâh gibi nâmdâr beg 'Abdü'l-Muṭṭalib'i gördükde gönline muhkem qorqu düşüp ve aña maḥmûdî fillerden bir iyü fil [413a R1] bağışlayup ve yüzine karşı secde idüp her cihetle 'Abdü'l-Muṭṭalib'i ta'zîm eylemiş idi.

Ve bi'l-cümle 'Abdü'l-Muṭṭalib şu maḳûle seḫî kişi² idi kim nesîm-i seḫâsî şimâl yıllerine mu'arâza kılup bād-ı şimâli ḫalkuñ nice rāḫatına sebeb olursa ol daḫı in'âm ü iḫsân ve şadaḳât-ı bî-pâyân ile maḫlûḳatun ḫuzûr u ni'metine sebeb olurdu. Zîrâ kaçan ki bād-ı şimâl esse ol daḫı aña muḳâbil bir deve ḳurbân iderdi. Etini insâna ve kemüklerini kırdurup nev'-i ḫayvâna³ ve bağırsaḳlarını taḫlara ṭaşıdup vuḫûş u ṭuyûr infâḳ ider idi. Aña binâ'en laḳabına⁴ ⁵«مطعم الناس والسباع»dirlerdi. Ve'l-hâşıl günde on nevbet şimâl yili esse ol daḫı on deve boḫazlamak muqarrer idi.

Andan şoñra 'Abdü'l-Muṭṭalib, Hâle bint Vehb bin 'Abdimenâf bin Zühre'yi⁶ nikâḫlandı. Ve anuñ raḫminden Ḥamza ve ba'zı evlâdı vücûda geldi. Ba'dehu Ḥuzâ'a'dan Lübeynâ⁷ bint Hâcer'i nikâḫlandı. Andan daḫı Ebû Leheb vücûda geldi ki ismi 'Abdü'l-'Uzzâ'dur. Vaḳtâ ki Lübeynâ vefât eyledi, Nüşeyle bint Ḥubâb'ı aldı. Ve ba'zılar dirler ki Sa'dâ bint 'Abdüḡiyâş⁸ ile evlendi. Ki [294a N1] andan 'Abbâs ve ba'zı evlâdı ṭoḡdı.

Pes 'Abbâs şoyle rivâyet itmişdür ki “Birgün babam 'Abdü'l-Muṭṭalib yatup⁹ uyurken bir ḳorḳulı düş gördi. Feryâd ü fiḡân iderek [310a E] uyandı ve segirderek ḳıḳdı, gitdi. Ben daḫı ardına düşdüm. Ve ol ḳanda

1 hicâb: - R1

2 kişi: - R1

3 ḫayvâna: ḫayvânâta R1

4 laḳabına: laḳabehu E, N1

5 “insanları ve vahşi hayvanları doyuran”

6 Zühre'yi: Dehre'yi N1

7 Lübeynâ: Libeyyâ E | E nüshasında “Libeyyâ” şeklinde harekelenmiştir.

8 'Abdüḡiyâş: 'Abdü'ayyâş N1, R1

9 yatup: - N1, R1

gitdi ise mütāba‘at eyledüm. Andan ‘Abdü’l-Muṭṭalib kâhinlere vardı. Ve eyitdi ki ‘Ben şimdi düşümde gördüm ki arķamdan dört ıarafıu¹ bir aķ gümüş zencir çıķdı. Ki bir cānibi ‘arzen² maşrıķa yitişmiş ve bir uci mağrıbe ulaşmış idi. Ve ıülen bir uci gökyüzindeki buluılara degmiş ve bir ıarafı daıı tahte’s-serāyı geçmiş idi. Pes ben ol zencire baķup [413b R1] ıururken hemān-dem ol zencir bir yaşarmış aēac şekline girdi ki eger nūrāniyyetde ve eger ‘azamet [ü] ıarāvetde anuñ gibi aēac görülmüş degül idi. Ve ben ıururdum. Ve iki yanumda iki şeyı-i ‘aziz gördüm. Andan ol ‘azizlere şordum ki ‘Siz neredensüz?’ diyü cevāb istedüm. Fi’l-ıāl ikisi daıı cevāb virüp, birisi ‘Ben Nūı Peyēāber’in.’ didi. Ve birisi daıı ‘Ben İbrāhım Peyēāber’in.’ diyü cevāb virdi. Vaķtā ki kâhinler bu düşi işıtdiler, birbirlerine baķup ta‘accüb eylediler. Huşuşā Saııı nām kâhin ki u‘cūbe-i dehr idi, rüz-ı kıyāmetden ēayı nesneden ĩaber virmeēe kâdir idi, ‘Abdü’l-Muṭṭalib’e cevāb virüp, ‘Eger sen gerček bu rü’yāyı gördüñ ise senüñ şulbünden bir kimesne vücūda gele ki cemı‘ yirler ve göklerdeki maıılūķāt aña imān getüreler.’ diyü beyān itdiler.” «اللهم صل على محمد ملاء السماوات وملاء الارض وملاء ما بينهما بالطول والعرض»³

Ba‘de zamānin tekrār ‘Abdü’l-Muṭṭalib bir düş daıı görüp vāķı‘asında Fāııma bint ‘Amr ile evlenmesi emr olunup, uyandūēı gibi Fāııma bint ‘Amr bin ‘Ābid⁴ bin ‘İmrān bin Maıızūm ile⁵ tezevvüc idüp ‘Abdümenāf ki Ebū Tālib’dür, andan ıoēup ve niēe evlādı daıı geldükden sonra⁶ āıır evlādı Faıır-i ‘Ālem *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ĩazretlerinüñ babası ‘Abdu’llāh olup, pes ‘Abdu’llāh vücūda geldükde Şām’uñ cemı‘-i Yehūdileri ve Benı İsrā’ıl ‘ulemāsı ıoēduēın bilüp āēāh oldılar. Zırā anıaruñ yanında bir şūf kaftān var idi ki Yaııyā Peyēāber’üñ ıanına batmış idi. Ve kıtāblarında şöyle yazılmış idi ki kaçān āıırü’z-zamān peyēāberı

1 ıarafıu: uçlı N1, R1

2 ‘arzen: arz-ı R1

3 “Ey Allah’ım; gökyüzündeki, yeryüzündeki ve ikisinin arasındaki bütün cemaatler Hz. Muhammed’e salāt eylesin.”

4 ‘Ābid: Ĕāyid E, N1

5 Maıızūm ile: Maıızūmı’yi N1 | Maıızūme’yi R1

6 geldükden şoñra: geldükde R1

Muhammed Muştâfâ'nun babası 'Abdu'llâh 'âlem-i vücûda kâdem başsa Hâzret-i Yahyâ'nun ol kanlu cübbesindeki kan kaçtıre kaçtıre tamlaya.

Vaktâ ki [310b N1] ol cübbeden kan tamladığını gördiler, 'Abdu'llâh vücûda geldüğünü bildiler. Ve aña bir mekr eylemeğe mübâşeret kıldılar. Ve Kureyş kabilesinden Şâm'a varan bâzirgânlarâ haber virüp, "İşte [414a R1] 'Abdu'llâh vücûda gelmişdür. Andan bir oğul dünyâyâ gelüp, âhîrî'z-zamân peygâmberi olup, cümle dînleri bozup tağyîr eylese [294b N1] ve¹ büte tapan âdemleri² katl itdürse gerekdür." didüklerinde Kureyş kabilesi anlarun sözlerinden müşevveşü'l-ağvâl olurlardı.³ Ve niçe gam u guşşalar çekerler idi. Ba'de zamânin yine unıdup kendü işlerine ve küfrlerine meşgûl olurlar idi.

Bu hâl ile bir miqdâr zamân geçüp, 'Abdu'llâh büyüyüp birgün babası Abdü'l-Muştâlib'e bir düş söyledi. "Ey ata, ben rü'yâmda görürin ki ke-ennehu Mekke'nün şahrâsına çıkmışum ve benüm arqamdan iki nür zâhir oldu. Birisi şarq cânibinden⁴ ve biri ğarb tarafından. Bir gözüm yumup açınca dünyâyı tolaşup yine gelüp arqama girdiler. Ve ikisi bende karar eylediler."⁵ diyü beyân eyledükde babası 'Abdü'l-Muştâlib cevâb virüp, "Eger sen rü'yânda şâdık iseñ benüm düşümi ta'bir iden kâhinler haber virdükleri vücûd-ı şerif senün şulbünden zâhir olmağ muqarrerdür." diyü beyân eyledi.

Bu eşnâlarda Şâm cânibinden bir bölük Yehûdiler ağulanmış kılıçlar ile Mekke-i Mükerrreme'ye⁶ gelüp, gündüzün kendülerin şaklayup ve gice ile Mekke şehrinün şoqaqların gezüp, "Elbette biz 'Abdu'llâh'ı öldürmeyince gitmezüz." diyü yeminler eyleyüp, âhîrî'l-emr birgün 'Abdu'llâh'ı şikârda yalınuz düşürdiler.⁷ Ve katline ihtimâm idüp segirdişdiler.

1 ve: eylese ve E, N1

2 tapan âdemleri: tapanları N1

3 olurlardı: - N1, R1

4 cânibinden: - N1, R1

5 Ve//eylediler: - N1, R1

6 Mekke-i Mükerrreme'ye: Mekke'ye N1, R1

7 düşürdiler: buldılar N1

Ol hinde Vehb bin 'Abdimenâf ez-Zühri yitişdi. Ve yügrük atını қоша қоша vardı, қавуşdı.¹ Yehüdiler ise 'Abdu'llâh'ın қатline қадір olmadılar. Ve ne қadar қalışdıлар ise fırsat bulmadılar. Bu hinde Vehb, âsmândan yaña бақdı. Dünyâ âdemlerine beñzemez bir 'asker gördi ki ol Yehüdilere һамle eylediler. Ve Allâhu Te'âlâ'nun emri ile cümlesini şıdılar.

Vaқtâ ki Vehb bu һâli gördi, evine geldügi gibi қızı Âmine'yi 'Abdu'llâh için² 'Abdü'l-Muţţalib'e 'arz eyledi.³ Fi'l-һâl 'Abdu'llâh'a nikâh itdiler. Pes ol zamânda Nüşirevân'un müddet-i salţanatı kırık dört yıla irişüp ve ol yıl [311a E] içinde Yemen sulţânı Ebrehe Mekke'ye gelüp, 'Abdu'llâh kendüsi⁴ yigirmi iki yaşında iken Faһr-i 'Âlem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem vücûda [414b R1] қadem⁵ başup cemî'-i maһlûқâtı teşrif itmiş idi. Andan şoңra Nüşirevân ancak altı yıl pâdişahlıқ idüp, şoңradan vefât idüp hicret zamânında salţanat Pervîz bin Hürmüz'e naқl eylemiş idi.

Zübeyr қavlince az zamân geçmedin eyyâm-ı teşrinde⁶ Âmine, Resûlü'llâh şalla'llâhu 'aleyhi ve selleme yüklü⁷ oldu. Ve Haccâc қарındaşı Muһammed bin Yûsuf Serâyı dimekle ma'rûf olan ser-zeminde Resûlü'llâh şalla'llâhu 'aleyhi ve sellemi тоғурdı.⁸ Ki vâlidesinin vâlidesi daһı ol serâyda тоғmış⁹ idi. Şoңradan¹⁰ hicret zamânında Peyğâmbер 'aleyhi's-selâm ol serâyı Hâzret-i 'Alî қарındaşı 'Aқil'e virüp şoңradan Haccâc [bin] Yûsuf Mekketu'llâh'ı һişâr itdükde ol serâyı 'Aқil evlâdından şatun alup Mekke Mescidi'ne ilһâқ eylemiş idi. Şoңra Hârûnu'r-reşid zamân-ı һilâfetinde Mekke'nün mescidini 'imâret қılıp ol serâyı қаşden yine таşра alıқомış [295a N1] idi. Şimdi daһı таşradur.

1 yügrük//қавуşdı: - N1, R1

2 'Abdu'llâh için: - N1, R1

3 'arz eyledi: gönderdi E

4 kendüsi: - N1, R1

5 қadem: vücûda қadem R1

6 teşrinde: teşrifde R1

7 yüklü: һâmile N1, R1

8 тоғурdı: dünyâya geldi N1, R1

9 тоғmış: dünyâya gelmiş N1, R1

10 Şoңradan: Şoңra N1, R1

Ve bi'l-cümle Resûlü'llâh *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* Nüşîrevân-ı 'âdilün zamân-ı salţanatında ve mâh-ı rebî'u'l-evvelün onuncu gicesinde [ki] yevm-i işneyn idi ve şabâh yiri ağarmağa başlamış idi ve 'âmü'l-fil idi. Ve bir rivâyetde rebî'u'l-evvelün on ikincisi gicesinde ve ol günde, yine ol sâ'atde, nihâyet 'âmü'l-filden bir yıl sonra ve ba'zılar kavlınce iki yıl sonra ve bir kavldde elli gün sonra ve bir rivâyetde kırk gün sonra ve¹ 'inde'l-ba'z bir ay sonra vücûda geldüğünü beyân eylemişlerdür. Ammâ şâbit ü şahîh olan evvel beyân olındur ki ol târihde babaları 'Abdu'llâh vefât ideli dört ay olmuş idi.

Ve bir rivâyetde Server-i Enbiyâ *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* bir yaşına varduğdan sonra 'Abdu'llâh vefât eyledi. Ammâ eşahhı evvelkisidür. Zîrâ Âmine, Muḥammed Muştafâ² *'aleyhi's-selâma* hâmile olduğda ol yıl bir miḳdâr kaḫt olmağla 'Abdü'l-Muḫḫalib 'Abdu'llâh'ı yimiş getürmek için Medîne'ye göndermiş idi. Ḥattâ³ ol seferde öldi⁴ ve Medîne'de defn olındı. Muḫallefâtından bir süri koyunu ve beş devesi ve Ümmü'l-yümn⁵ adlu⁶ [415a R1] bir Ḥabeşî cāriyesi ḳalmış idi ki Resûlü'llâh *şalla'llâhu 'aleyhi ve selleme* ḫidmet iderdi. Ḥattâ bâliğ olduklarından sonra ol cāriyeyi âzâd idüp Zeyd bin Ḥâriş'e nikâh ile virüp Zeyd ile andan⁷ [311b E]⁸ Usâme nâm bir veled dünyâya gelmiş idi.

Pes ol müsâfir-i şâh-râh-ı ezeli ve mücâvir-i ḫalvet-serây-ı lem-yezeli merâhil-i luḫ u cüddan menâzil-i füşhat-i vücûda envâr-ı 'izzet ü siyâdet ve âşâr-ı 'azamet ü sa'âdet ile ol dem ki ḳadem başdı, mehd-i zemîn envâ'-ı 'üd u 'anber ve eşnâf-ı müşg [ü] ezfer ile ḫâzır ü müheyyâ oldı. Ve dâye-i zamân-ı pîşîn ḫidmet-i vâlâ-diyeti⁹ ta'ahhüdi ile rüy-ber-zemîn idüp ḫuşuşâ ḫavâdis, kederlerinden âyîne-i pür-şafâ gibi ḫalâş ü rehâ buldı.

1 ba'zılar//ve: - R1

2 Muştafâ: - E, N1

3 Ḥattâ: - N1, R1

4 öldi: fevt olup N1, R1

5 Ümmü'l-yümn: Merâmueymen R1

6 adlu: nâm N1, R1

7 Zeyd ile andan: - N1, R1

8 E nüshasında burada bir varak eksiktir.

9 vâlâ-diyeti: - R1

Fe-ammâ dürr-i semîn-i noқта-i pāk ve lübb-i cevher-terkīb-i āb ü hāk şehāb-ı nīsān-ı insāniden niķāb-ı aşdāf-ı ķudret-i subhānide temkīn ü tek-vīn şüretini bulduķda haza'in-i rahmet-i¹ Raḥmānī ķapuları açıldı. Ve semāvāt-ı berīn ve meyādīn-i arzīn üzere nidā-yı mübeşşirān-ı Rabbānī ve nidā-yı ķudret-i Yezdānī birle reşehāt-ı bārān-ı mağfīret ve ķatarāt-ı zülāl-i feraḥat ü beşāret her bıķā' u ziyā'a cevāhir-i bī-nihāye gibi şaçıldı.

'Ale'l-ḥuşuş tamām tokuz ay serāy-ı rahm-i māderde tırdılar. Aşlā ve ķaḥ'ā vālideleri anlardan zāhiren ve bāṭinen bir ağrıya mübtelā olmaķ ve sār hātūnlara 'arız olan yilden ve bađırsaķ ağrısından ve ğayrıdan kendülerde bir 'arıza bulunmaķ vāķi' olmadı. Ve sa'adetle toğduğı hīnde vālidesi şöyle gördi ki kendüden bir nūr çıķdı. Şu'ā'ı ile cümle cihānı münevver itdi. Ḥattā Şām ile Ka'be [295b N1] mā-beyni bunca ba'īd mesāfe iken ol nūruñ ziyāsından ol sār'atde Şām-ı² şerīfūñ bir ṭarafı görindi. Andan soñra direk gibi göge dikilüp ķudret bāđında bir nūrdan ḥalķ olınmış serve³ dönüp tā yıldızlara varup muttaşıl oldu. Vaķtā ki şabāḥ Āmine [415b R1] bu rü'yāsını 'Abdü'l-Muṭṭalib'e söyledi, ol daḥı ziyāde şād ü ḥandān olup ve ne maķūle vücūd-ı şerīf idüğünü añlayup nāmını Muḥammed ķodı. «اللهم صلّ على خير مولود و على آله و صحبه صلوة غير معدود»⁴

Kaḥan ki toğacağı vaķt ķarīb oldu, İbn 'Abbās *radiya'llāhu 'anh* şöyle rivāyet eylemişdür ki ol hīnde Ka'be-i Müşerreffe ki iki bölindi ve Ķureys ķabilesi bu ḥālī görüp feryād ü fiğāna başladı, Hāşim evlādından olanlar didiler ki “Bu muşibet degüldür illā. 'Abdu'llāh İbn 'Abdü'l-Muṭṭalib'ün vefātı içündür ki zebīḥ-i⁵ şānī idi. İsmā'il '*aleyhi's-selām* gibi ol daḥı ķurbān olınmış idi.”

Nitekim kışşası İsmā'il '*aleyhi's-selām* menāķıbında yazılmışdır. Ve Benū Zühre'den olanlar eyitdiler ki “Bu ḥālet ve bu fiğān ü muşibet degüldür ve illā Vehb bin 'Abdimenāf'ün mevti içündür. Ķabā'il-i 'Arab'ün

1 rahmet-i: rahmetüñ R1

2 Şām-ı: - R1

3 serve: servere R1

4 “Ey Allah'ım, sonsuz selam doğan çocukların hayırlısı olan [Hz. Peygamber'in] ve onun āli ve ashābının üzerine olsun.”

5 zebīḥ-i: zebḥ-i R1

bahādır ve Kureyş'ün en şecī'i ve cenge kādiri idi.” diyü söyleşürler iken Ka'be'nün içinden bir bülend āvāz işidildi ki «يا معشر القريش ما أنصدعت الكعبة لموت أحد ولكن هذا نور الدنيا وشرف الآخرة وسراج أهل الجنة محمد ابن عبد الله يريد أن يخرج من قرار الأرحام إلى ضياء الدنيا وسعتها وهو الذي يردّ إلى الكعبة الله يريد أن يخرج من قرار الأرحام إلى ضياء الدنيا وسعتها وهو الذي يردّ إلى الكعبة»¹ ya'nī “Ey Kureyş kabileleri, siz bilün ki Ka'be'nün iki² bölünmesi ve hālā içinde bu maḳūle feza' bulunması kimsenün vefatı için degüldür. Ve lākin dünyānuñ nūrı ve āhıretün şerefi ve ehl-i cennetün siracı Muḫammed bin 'Abdu'llāh *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* şimdiki hālde ana rahminden dünyā ziyāsına ve cihānuñ şahrāsına çıkmak ister ve bu Muḫammed ol vücūd-ı şerīfdür ki bunuñ nūrı ve güzelliği tā Ka'be'ye vārid olsa gerekdür. Ve Mekke-i müşerreffe[nün] bundan böyle nūrāniyyeti daḫı ziyāde bulsa gerekdür.” diyü haber virildi.

Andan şoñra yiryüzine bölük bölük melekler indiler. Cinnün ve şeyātīnün gözlerinden şaklamak için Āmine'yi ihāta eylediler. Ve anlaruñ içinden bir melek kelāma gelüp “Yā Āmine, bu ḫarnuñdaki vücuduñ berekātıyla saña beşāret eylerin ki [416a R1] bu senün oḫluñ mürsel peygāmberleruñ evlāsıdır. Ve cümle nebīleruñ āhıridür ki bundan şoñra peygāmber gelmese gerekdür. Ve evvelin ü āhırine, ya'nī devr-i Ādem'den tā rüz-ı kıyāmete dek gelecek maḫlūḫāta ve geḫmişine Bārī Te'ālā'nuñ ḫüccetidür. İmdi, bunu ṭoḫurduḫuñ sātde ta'vīz itdügüm gibi sen daḫı Allāhu Te'ālā'ya şıḫındurasun. Diyesün ki [296a N1] «أعوذ بالواحد من شرّ كلّ حاسد وقائم وقاعد عن السبيل خائد على الفساد جاهد وكلّ خلق فاسد من نافث أو عاقد وكلّ جنّ مارد يأخذ بالمرصد في طرف الموارد لا يضرّونه ولا يطوفونه في تفتية ولا Ben⁴ ya'nī “Ben⁴ anı bir Allāh'a şıḫındurdum, her ḫasūduñ şerrinden, daḫı ayaḫ üzere

1 “Ey Kureyş kabilesi, Ka'be birinin ölümü için yarılmış değildir. Ancak [bunun nedeni], dünyanın nuru, ahiretin şerefi ve cennet ehlinin ışığı olan Muhammed b. Abdullah'ın ana rahminden dünya aydınlığına ve genişliğine çıkmayı dilemesidir. O, Ka'be'nin eski nurunu ve güzelliğini geri getirecektir.”

2 iki: - N1

3 “Bütün kıskançlardan ve yollarda durup oturup fesad edenlerden, bütün bozguncular-dan, üfürən veya [ip] düğümleyen [büyücülerden], yolların bulunduğu, gözlem yapılan yerleri tutan bütün āsi cinlerden uyanıklıkta, uykuda, hareket ederken, dururken ona bir zarar vermesinler ve onun etrafında dolanmasınlar diye tek olan [Allah'a] sığınırım. Allah'ın kudreti onların gücünden üstündür. Ve Allah'ın örtüsü onların sıradanlıklarının dışındadır.”

4 Ben: Biz R1

tırnanların ve oturanların yaramazlığından ve yoldan çıkanların, ya'nî dâlâlete düşenlerin şerrinden ve fesâda cehd¹ iden şirrîrlerden,² dağı fâsid³ mahlûkdan, dağı efsûn okıyup üfürenlerden ve bağlayıcılardan ve kuvvetlü cinlerden [312b E] ki ulu yolları beklerler ve gelüp geçenlere zarar kaşd iderler. Ya'nî Bârî Hudâ'ya bu cümleden şiginurın ki uyhuda ve uyanıklıkda tolaşmayalar ve zarar idemeyeler. Ve seyr iderken ve bir yirde tırurken gezend irgürmeyeler ki Hâk *subhânehu ve te'âlânuñ* kudreti anlardan üstündür. Ve hicâb-ı hikmeti anların zulmleri tecävüzünden içe-rüdüdür. Ya'nî ne deñlü zarar kaşdın itseler ol hicâbdan tecävüz idemezler.” dimekdür.

Ve'l-ğâşıl bu hırz-ı şerîfe Peyğamberimiz⁴ Hâzretleri meşğüller idi. Def'-i a'dâ için hiç bunun gibi serî' u't-te'sîr hırz olmaz. Tâliblere lâzımdur ki bundan ğaflet itmeyeler. Zîrâ Ebû Muhammed 'Abdü'l-Kerîm bin Hâlefü'llâh-ı Bağdâdî *rahîmehü'llâh* bu ta'vîzi istihrâc eylemişdür. Ğâyet ile mücerredür.

'Ale'l-ğuşuş Âmine rivâyet itmişdür ki “Vâkı'ında baña bir kimesne geldi. 'Yâ Âmine, Seyyidü'l-beriyye'ye yüklü⁵ olduñ.” diyü haber virdi.⁶ “Ve anı toğurduğıñ zamânda ismini Muhammed kıoyasun.” didi. Ve *Tevrât*'da ismi Aşmed idüğini söyledi. Ve 'Bu nüşhayı anuñ üzerine aşakıoyasun.' diyü virdi [416b R1] ve gitdi. Vaqtâ ki uyandım, başum ucında yeñi gümüşden⁷ düzilmiş ve yazılmış bir nüşha⁸ buldum ki üzerine ⁹«بِسْمِ اللَّهِ أُسْتَدْعِيكَ» yazılmış idi. Andan aşığı yukaruda yazılan hırz bi't-tamâm kitâbet olınmış idi.

1 cehd: cehdîn N1

2 şirrîrlerden: şirrîrlerün şerrinden R1

3 fâsid: fâsîk R1

4 Peyğamberimiz: Peyğamber N1

5 yüklü: ħâmil N1, R1

6 diyü//virdi: - N1, R1

7 yeñi gümüşden: buldum sîmden cedidden N1, R1

8 bir nüşha: bu nüşhayı R1

9 “Allah'ın ismiyle, sana emanettir.”

Ve Ebû ‘İmrân’uñ¹ aşhâbı rivâyet iderler ki² bu hırz-ı şerîf bir kişinüñ bilesince³ olsa her ne maķûle yirde yatarsa ve berr ü biyâbânda dağı gice-lerse ol kimesneye⁴ zarar olmaya, diyü beyân eylemişlerdür.

Ve’l-hâşıl İbn ‘Abbâs *rağiya’llâhu ‘anh* rivâyet eyler ki Server-i Enbiyâ *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* vücûda geldüğü gice niçe ‘alâmet⁵ zâhir oldı. Cümleden biri büt-hânelerdeki bütlerüñ cemî’isi yüzi üzerine yıķılıp ve hâtifden bir heybetlü âvâz gelüp, “Yazık Kureyş’ün geçen günlerine ki şimdiki hâlde anlara bir i’timâd olunmuş emîn geldi.” [dinildi]. Lât ve Menât ve ‘Uzzâ’dan cümle bütleri helâk oldı. Ve ol gice İblis ħabs olup ve cinler vilâdet dehşetinden ditredi. Ve cinânüñ niçe altun kıandillerini melekler getirüp Ka’be-i Müşerrefe’ye aşıldı. Cennetüñ ħürileri ve yiryüzinüñ şıķletinden ğayrı maĥlûķâtı cemî’an⁶ Fahr-i ‘Âlem *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellemüñ* [296b N1] toğduğını birbirlerine muşķulamađa meşğül oldılar. Ve eyitdiler⁷ ki “Allâhu Te’âlâ senüñ gözlerüñi⁸ aydın eylesün yâ Muhammed. Ħaķ Te’âlâ kıatında dağı senden ekrem ve zâtuñdan mükerrem kimesne [313a E] dünyâda⁹ toğmadı.” Ve dağı melâ’ike bir kimesnenüñ vücûda geldüğüne bugünkü feraĥ gibi bir feraĥ ile şâdmân olmaķ vâķi’ olmadı. Andan soñra ol gice yir ile gök mâ-beyninde nürdan direkler dikildi. Şöyle ki ziyâda ve şerefde birbirlerine beñzemezler idi.

Ammâ Ka’bü’l-aĥbâr andan ‘acîb bunı rivâyet eylemişdür ki deryâ-yı ‘ummân balıķlarından ħalmûsâ adlu¹⁰ bir balıķ vardur ki yedi yüz başı¹¹ ve tamâm yedi yüz kıuyruğı olup¹² arķası üzerinde Ebü Kıubeys Tağı’ndan büyük yedi yüz pâre¹³ tağ ve depe vüs’at ile yirleşmek kıabildür. Pes ol

1 ‘İmrân’uñ: ‘Amr’uñ E

2 iderler ki: idüp E N1

3 bilesince: yanında N1, R1

4 kimesneye: kişiyeye R1

5 ‘alâmet: ‘alâmât R1

6 şıķletinden//maĥlûķâtı: cemî’an maĥlûķâtı N1, R1

7 eyitdiler: didiler N1, R1

8 senüñ gözlerüñi: cümlemizüñ gözlerin N1, R1

9 dünyâda: - E

10 ħalmûsâ: - R1

11 başı: başı vardur E

12 olup: vardur ki E

13 pâre: pâre ve N1

çalmūsâ¹ Server-i Enbiyâ çoğduğı [417a R1] gice sevindüğinden vâfir şıçradı, ıztırâb itdi.² Ve ferağından oynamağla yedi deryâyı birbirine kıatdı.

Ve bundan mâ'adâ 'Abdu'llâh bin Selâm eydür³ ki "Server-i Enbiyâ '*aleyhi's-salâtu ve's-selâm* Hâzretleri⁴ çoğduğı gice Yehüdiler 'ulemâsından bir dânişmend kimesne ile bulındum. Pes ol kişi hücrelerinden⁵ taşra çıkdı. Ve başını kıaldurup gökyüzine çođrı⁶ bağıdı. Andan baña eyitdi: 'Yâ Selâm oğlı, bilmiş ol ki bu gice âhirü'z-zamân peygâmbri Muħammed-i 'Arabî çoğsa gerekdir.' Ben didüm ki 'Neden bildün ve ne gördün? Yoħsa bir kimesneden mi işitdün?' Ol eyitdi kim 'Zirâ ben⁷ gökyüzinde şimdi bir 'âlî aydınlık gördüm ki dađı⁸ bir zamânda âsmânda bu vechle nür u ziyâ görmüş degülüm.' didükde ben dağı bir kıarañulık ev içine girdüm. Fi'l-vâkı' didüği gibi gördüm ki ol kıarañulık hâne nür u ziyâ⁹ ile çolmuş. Şanasun ki¹⁰ içinde yetmiş¹¹ çerâğ uyarılmış. Pes ben¹² ol giceyi ay hisâbı ile hıfz eyledüm. Ve unıtmayayın, diyü bir yire nağş eyledüm.¹³ Hadd-i zâtında ol dânişmend didüği gibi olup¹⁴ meger ol gice Fahr-i 'Âlem¹⁵ şalla'lâhu '*aleyhi ve sellem* Hâzretleri¹⁶ dünyâya gelmiş imiş.

Ve ammâ vâlideleri Âmine hikâyet eyledüği 'acâ'ibden biri dağı budur ki çoğacağ zamânda¹⁷ hevâ yüzinden berü bir ağ kıanadlu kıuş görünmişdür. Andan mâ'adâ serv-kâmet hüriler kendüye kıarşu¹⁸ fırka fırka zâhir olmuşdur. 'Ale'l-ħuşuş melekler cinn ü şeyâtinün gözleri ile Nebî '*aleyhi's-*

1 Pes//çalmūsâ: Ve ol balıđuñ ismi çalmūsâ'dur R1

2 ıztırâb itdi: - N1

3 eydür: dir N1, R1

4 Hâzretleri: - E, N1

5 hücrelerinden: hücreci olan R1

6 gökyüzine çoğrı: göge N1, R1

7 eyitdi//ben: didi kim N1, R1

8 dağı: - N1

9 u ziyâ: - E, N1

10 Şanasun ki: Şanki N1, R1

11 yetmiş: vâfir N1, R1

12 uyarılmış//ben: yanmış N1

13 uyarılmış//eyledüm: yanmış R1

14 olup: - N1, R1

15 Fahr-i 'Âlem: Server-i Enbiyâ E

16 Hâzretleri: - E, N1

17 çoğacağ zamânda: dünyâya kıudümları vağtinde N1, R1

18 kendüye kıarşu: - N1, R1

selāmuñ mā-beynine bir aķ aķlāsdan perde çekmişlerdür. Ve Seyyid-i Velled-i Ādem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* vücūda geldügi gibi melekler götü-rüp ol *sā'atde aña*¹ şark ü ğarby ve *sā'ir enbiyā 'aleyhimü's-selām* toğduğları yirleri *řavāf* itdürüp ve Hāzret-i Server'i² cennet ibriķları³ ile yayķayup, cism-i pākini bir yeşil ħarīr ħırķa içine şarup getürdükleri [313b E] 'iyänen görilmişdür.

Āmine⁴ rü'yāsı 'āleminde dağı niçe bunuñ gibi aĥvāl⁵ müşāhede idüp her biri mīlāda maĥşuş olan⁶ risālelerde yazılmışdur. Ve lākin⁷ bu kitābda bu miķdār ile iktifā olınmışdur.

[Ammā Esmā-yı Şerīfeleri]

Ammā esmā-yı şerīfeleri *Kenzü'l-'ibād*⁸ nām kitābda beyān olınuğı [297a N1] üzere toķsan [417b R1] toķuz ismdür ki zıkr olunur: Muĥammed, Aĥmed, Hāmīd, Maĥmūd, 'Āķıby, Fātīĥ, Hātem, Hāşir, Māĥī, Dā'ī, Sirāc, Münīr, Beşir, Nezīr, Resūl, Nebī, Hādī, Meĥdī, Hālīl, Velī, Naşir, Yāsīn, Müzzemmil, Müddeşşir, Kelīm, Muştafā, Murtażā, Muĥtār, Muşaddıķ, Kāsım,⁹ Hücçet, Beyyān, Hāfız, Şehīd, 'Ādil, Hālīm,¹⁰ Nūr, Mübīn, Burĥān, Muṭī', Müzekkīr, Emīn, Vā'iz, Şāĥib, Nāṭıķ, Şādıķ,¹¹ Mekkī, Medenī, Abṭāĥī, 'Arabī, Kureyşī, Hāşimī, 'Aziz,¹² Ĥarīş, Ra'ūf, Raĥīm, Cevād, Kerīm, 'Alī, Ṭayyib, Muṭayyib, Ĥaṭīb, Faşīĥ, Reşīd, Ṭāĥir, Muṭāĥĥir, İmām, Taķī, Ümmī, Bārr,¹³ Şifā, Mütevasşıṭ, Sābıķ, Muķtesid, Ĥaķķ, Mübīn, Evvel, Āĥir, Zāĥir, Bāṭın, Raĥmet, Şāfi', Müşeffi',

1 aña: kendülere N1, R1

2 Hāzret-i Server'i: Hāzret-i Server *şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem* R1

3 ibriķları: ırmaķları R1

4 Āmine: - E

5 aĥvāl: eṭvār R1

6 olan: - N1

7 Ve lākin: - N1, R1

8 'ibād: mi'bād E

9 Kāsım: Kā'im E

10 Hālīm: - N1, R1

11 Şādıķ: Şābıķ R1

12 'Aziz: 'Aziz-i Mışrī E

13 Bārr: Bāz R1

Muḥallid, Muḥarrem, 'Alim, Tāhā,¹ Ḥakīm, Ḳarīb, Şekūr, Raḳīb, Müctebā, Münīb, Ümmünisā, Maşīr, Ḳā'im, Şāhid, Mübeşşir, 'Abdu'llāh, Münezzir.^{2 3} «حسبنا الله ونعم الوكيل نعم المولى ونعم النصير»³

Ve ammā *Meşābīh*'de muḳayyed ü meşūr ve bu ḥaḳīre manzūrdu ki Cübeyr bin Muḫ'im *radiya'llāhu 'anh* rivāyet idüp, Ḥazret-i Resül⁴ *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* buyurmuşlardur ki «لي أسماء أنا محمد وأنا أحمد وأنا الماحي الذي يمحو الله بي الكفر وأنا الخاتم ختم الله في النبوة وأنا الحاشر الذي يحشر الناس علي قدمي وأنا العاقب الذي ليس بعدي نبي»⁵ “Benüm bir niçe ismlerüm vardur ki cümleden biri Muḥammed ve biri Aḥmed'dür. Ve biri Māḥī'dür⁶ ki Allāhu Te'ālā *celle ve 'alā*⁷ küfri benüm ile maḥv eyler. Ve biri Ḥātem'dür ki Allāhu Te'ālā nübüvveti benüm ile ḥatm eylemişdür.⁸ Ve biri Ḥāşir'dür ki ḥalk-ı 'ālem benüm ayağum üzerine ḥaşr olunur. Ya'nī cem' olur. Ve biri 'Āḳıb'dur ki benden soñra nebī yoḳdur. Ve ben cümle nebilerün soñında gelmişümdür.”

Bundan mā'adā⁹ Ebū Mūsā-yı Eş'arī Resülu'llāh *şalla'llāhu* [418a R1] *'aleyhi ve sellem*den rivāyet eyler ki Server-i Enbiyā¹⁰ buyurmuşlardur ki «أنا محمد وأحمد والمقفي والحاشر ونبي التوبة ونبي الرحمة»¹¹

1 'Alim Tāhā: Ümmü Nisābe E

2 Ümmünisā//Münezzir: - E | Hz. Muhammed'in isimleri için ayrıca bk. Faris Çerçi, “Hz. Peygamber'in Doksan Dokuz İsmi”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 2015, s. 15-40.

3 “Allah bize yeter. O ne güzel vekil, ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır.”

4 Resül: Resül-i Ekrem R1

5 Hadis-i Şerif, “Benim isimlerim vardır. Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im. Ben Māhi'yim, Allah benimle küfrü yok eder. Ben Ḥātem'im, Allah benimle nübüvveti sona erdirmiştir. Ben Ḥāşir'im, insanlar benim önümde ḥaşr olacaktır. Ben Āḳıb'im, benden sonra peygamber gelmeyecektir.” (Buhārī, *Menākıb*, 17) | R1 nüshasında bazı kelimele-
rin imlasında hata vardır.

6 Māḥī'dür: Ḥātem'dür R1

7 celle ve 'alā: - E, N1

8 Ve biri/eylemişdür: - R1

9 mā'adā: soñra N1, R1

10 Enbiyā: Enbiyā şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem R1

11 Hadis-i Şerif, “Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben Mukaffi'yim (son peygamberim), ben Ḥāşir'im. Tevbe ile rahmetin peygamberiyim.” (Müslim, *Fedāil*, 124-125)

Ve ammâ *Tevrât*'da meşhûr olan ism-i şerîfleri Aḥmed, kezâlik göklerde meşhûr olan daḥî ve yiryüzinde eñ ma'rûfî Muḥammed¹ ve taḥte's-serâda mezkûr olan Maḥmûd'dur, diyü beyân eylemişlerdür. Huşûşâ Muḥammed isminde Ḥaḥ *celle ve 'alâ*² 'aceb hâşşalar derc eylemişdür ki 'asker birbirleri ile şavaşurken her ḳanḡı ṫarafdan ki "Muḥammed!" diyü çağırup ḥamle eyleseler elbetde mañşûr u muḫaffer olalar. Ve bir kişi yolın yitürse³ [314a E] yol gösterür kimesne bulmasa Muḥammed ismine meşḡül olsa⁴ Ḥaḥ Te'alâ aña hidâyet eyleye. Melekler gönderüp yolını gösterere. [297b N1] Ve bir kimesne bir nesne yavu ḳılsa arayup bulamasa ism-i Muḥammed'i zıkr eylese 'inâyet-i Ḥaḥ ile ol yitürdüḡini bula, maḳşûdı ne ise vâşıl ola. Teşḫîr-i ḳulûbda daḥî bir nefesde ṫoḫuz kerre Muḥammed dise murâdı ḥâşıl ola.

Ve Server-i Enbiyâ *şâlla'llâhu 'aleyhi ve sellem* hicret idüp Medîne'ye varduḳları⁵ yılda Zıḳâr nâm maḥaldeki 'Arab ve 'Acem leşkeri birbirleri ile şavaş⁶ itdükde 'Arab ḥayli Ḥaḫret-i Server'ün ism-i şerîfini fâl ṫutup, "Yâ Muḥammed!" diyü ḥamle ḳılmaları ile 'Acem leşkeri şınup, ekşeri ḳırılıp münhezim olmuş idi.

Ḥattâ ol ḥinde Cebrâ'îl '*aleyhi's-selâm* Faḫr-i 'Älem'e gelüp, bu ḳışşadan ḥaber virüp ve ḳanadın ol ṫarafa uzadup, peyḡamber '*aleyhi's-selâmuñ* gözlerindeki ḥicâb ḳalḳup, oturduḳları yirden ol cengi temâşâ eyleyüp, yanında ḥâzır olan aşḫâba *العرب أنتصفت اليوم أكبر الله أكبر هذا أول يوم أنتصفت العرب* «الله أكبر الله أكبر أكبر هذا أول يوم أنتصفت العرب وباسمي نصرأ»⁷ "Bugün evvel gündür"⁸ ki 'Arab leşkeri 'Acem'den dâdların aldılar. Ve benüm ismümi zıkr itmekle nuşret ü zafer

1 Muḥammed: - N1, R1

2 *celle/'alâ*: subḫānehu ve te'alâ ḫaḫretleri R1

3 yitürse: zâyi' eylese N1, R1

4 olsa: olduḳda R1

5 Hicret//varduḳları: Medîne'ye hicret buyurduḳları N1, R1

6 şavaş: ceng N1, R1

7 Hadîs-i Şerîf, "Allah en büyüktür, Allah en büyüktür! Bugün Arab'ın Acem'den intikamını aldığı ilk gündür. Benim ismimle yardım gördüler." (İbrahim b. Ömer el-Bikâ'i, *Nazmü'd-düerer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver*, Dârü'l-kütübî'l-İslâmî, Kâhire 1992, C. 15, s. 41) | Hadîsin aslında "benim ismimle" kısmı "benimle" şeklindedir.

8 evvel gündür: evveldür E

buldılar.” demekdür. «اللهم صلّ على من أسمه في السماء أحمد وفي الارض محمد وتحت الثرى محمود كلّها في اللوح محفوظ وموجود»¹

[418b R1] [Ammā dāyeleri]

Ammā āgāh oluñ ki Faḥr-i ‘Ālem *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* dünyāya geldüklerinde evvelā kendüye dāyelik ḥidmetin edā eyleyen Ebū Leheb’ün āzādıslu Şüveybe’dür. Ve bir rivāyetde evvel dāyelik iden ‘Abdü’l-Muṭṭalib’ün āzādıslu Mesrūḥ’dur² ki dört ay Peyğāmber *‘aleyhi’s-selām* emzürmişdür. Ba’dehu Ḥalīme bint Ebū Zü’eyb es-Sa’diyye’dür. İki yıl tamām emzürdi. Andan şonra Faḥr-i ‘Ālem’i sütten kesdi.

Ve ammā *Ġārü’l-kenz* nām kitābda Vākıdī rivāyet eylediği üzere Ḥalīme beş yaşına girince terbiyet eyledi. Andan vālidesi Āmine’ye tapşurdu. Vaḳtā ki Server-i Enbiyā altı yaşına vardı, vālidesi ve babası ‘Abdu’llāh’dan ḳalan Ümmü Eymen nām cāriyesi Resūlu’llāh’ı Medīne’ye getürdiler. Bir ay anda ikāmet idüp babası³ ḳarındaşlarını ve dayılarını ziyāret eylediler. Ve dönüp yine Mekke’ye⁴ gelür iken Ebvā nām menzilde Āmine vefāt eyledi. Ḥattā ol maḥalde defn olındı. Ba’dehu Ümmü Eymen, Server-i Enbiyā’yı Mekke’ye getürdi. Dedesi ‘Abdü’l-Muṭṭalib’e ulaşdurdu.

Ve ba’zılar ḳavlince [314b E] Āmine Ḥātūn Medīne’de bir yıl oturdu. Ve dönüp gelür iken Ebvā’da ḥastelendi. Mekke’ye geldükde vefāt eyledi. Ve ammā eşahḥı evvel beyān olınandır.

Ve bi’l-cümle ‘Abdü’l-muṭṭalib Faḥr-i ‘Ālem’i sā’ir oğullarından⁵ ziyāde ri’āyet ile ḳutardı. Ve her sā’atde mübārek cemāline yüzün sürüp bağına başardı. Bu ḥāl üzerine Server-i Enbiyā *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* sekiz yaşında ve iki aylık oldu. ‘Abdü’l-Muṭṭalib daḥı vefāt eyledi. Ve Faḥr-i ‘Ālem’i ata ana bir ‘ammisi Ebū Ṭālib’e işmarladı. Vaḳtā ki sinn-i şerifi on

1 “Ey Allah’ım; ismi gökyüzünde Ahmed, yeryüzünde Muhammed ve yeryüzünün altında Mahmud olana salāt eyle. Bunların hepsi bir sayfada mahfuz ve mevcuttur.”

2 Mesrūḥ’dur: Mesrūc’dur E | Mesrūf dur R1

3 babası: - E

4 Mekke’ye: evine R1

5 oğullarından: evlādından R1

[298a N1] iki yıl ve iki ay ve on iki gün oldu, Ebū Ṭālib ticāret ile Şām cānibine gidüp Muḥammed *'aleyhi's-selāmı* bile alup gitdi. Ve ol nevbette Ebū Bekr ve Bilāl-i Ḥabeşī, Ebū Ṭālib ile sefer itdi.

Ve bi'l-cümle Peygāmbere *'aleyhi's-selāmuñ* evvel seferi idi. Vaqtā ki Naşībīn¹ didükleri şehre geldiler, şehir kapusu yanında² bir [419a R1] şavma'a bulup kondular. Meger ol şavma'ada bir rāhib var idi ki adına Bahīrā dirler idi. 'İlminde bahır-i bī-kerān ve istihrācında bir bād-ı vezān kendü idi. Huşūşā Fahr-i 'Ālem'ün şifātını kitāblarında görüp ve nice zāt-ı şerīf idüğünü ma'lūm idinmiş kimesne idi.

Kaçan ki şabāh oldu, gün toğdı, ol keşiş şavma'asından³ taşra çıķup Fahr-i 'Ālem'i gördi. Kim idüğünü fi'l-hāl ańlayup bildi. Andan gökyüzine baķdı. Ve Ḥazret-i Server'e sāyebān olmuş bir bulut gördi. İ'tikādı dağı ziyāde olup sürdi, yanına vardı. Fahr-i 'Ālem'den ğayrı kim var ise uyħuda bulundu. Pes Peygāmbere *'aleyhi's-selām[a]* kimüñ nesī⁴ olduğını ve kıandan gelüp kıanda 'azīmet kııldığını şordı. Andan "Sen āħirü'z-zamān peygāmberi olacaķsun." diyü söyledi. Ve mübārek cismine açdurup kitāblarda gördüğü üzere iki yađrınıñ arasında mühr-i⁵ nübüvvet nişānını dağı buldı.

Bunlar bu hāle iken Ebū Ṭālib uyandı. Keşiş kıışşadan anı dağı āġāh⁶ itdi. Ve Muḥammed *'aleyhi's-selām* Ebū Ṭālib'ün nesebi idüğünü söyledi. Andan naşīhate başlayup, "Zinhār bunu Şām'a alup gitme ki anda Yehūdiler çoķdur. Ve buña zehr ile zarar kıaşd itmeleri muķarrerdür. Ve bu bir zāt-ı pākdür ki cümle 'ālem bunun 'aşķına yār⁷ olmuşdur. Ve cihāna bundan mu'azzez ü mükerrrem kimesne gelmemişdür." diyü söyledi. Ebū Ṭālib dağı anuñ naşīhati ile 'āmil olup Server-i Enbiyā'yı bir kıulı ile Mekke'ye dönderdi.

1 Naşībīn: Naşībīn R1 | E nüshasında "Naşībīn" şeklinde harekelenmiştir. | Burada kastedilen "Busrā" olmalıdır. bk. Mustafa Fayda, "Bahīrā", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bahira> (28.02.2020).

2 yanında: mā-beyninde N1 | şehir//kapusu: şehir-i Kıaydesse mā-beyninde R1

3 şavma'asından: - N1, R1

4 nesī: nesebi E

5 mühr-i: - N1, R1

6 āġāh: haberdār N1, R1

7 yār: yir E

Ve sinn-i şerîfi [315a E] yigirmi beş yıl olduḡda tamâm emânet ü istiḡâmetle meşhûr oldu. Ve Ḳureyş içinde ve cemî'-i ehl-i Mekke arasında “Muḡammed-i Emîn” diyü şöhret buldı. Bir dereceye vardı ki her kimüñ bir kıymetlü metâ'ı olsa aña emânet virürdi.

Pes Mekke hâtûnlarından Ḥadîce bint Ḥuveylid bin 'Abdi'l-'Uzzâ ki ġâyetle mâldâr idi, ve eri ölüp irş-i şer' ile kendüye vâfir mâl intikâl idüp her senede Meysere¹ nâm ḡulına vâfir sermâye virüp Şâm vilâyetine gön-derür idi. Bu ṡarîḡla dâ'imâ ticâret itdürür idi.

Vaḡtâ ki Muḡammed-i Emîn'ün emânetini [419b R1] ve ḡüsn-i iḡâmetini² iştidi, Meysere'ye³ hem-râh idüp ol senede ticâret ile Şâm'a gön-derdi. Pes Meysere⁴ tâ Şâm-ı şerîfe varınca her gün Peyġâmbir Ḥâzretle-rinün 'azametini seyr iderdi. Ve ululuġını ta'accüb ide ide giderdi.

Cümleden biri her gün bir pâre bulut başı üstine⁵ sâyebân olurdu. Ve ġâhî hevâ yüzinden melekler gelüp Server-i Enbiyâ üzerine ḡanad açup [298b N1] perdedârlik ḡılırdı. Ve her ḡanġı ağacüñ altına ḡonsalar Peyġâmbir Ḥâzretlerine gün ṡoḡınmazdı. Ve güneş ne semte ṡolanur ise ol ağac daḡı kendüden ol ṡarafa egilürdi. Meysere⁶ bu ḡâlleri ki gördi, Şâm'dan geldükde bir bir Ḥadîce'ye ḡaber virdi. Ḥuṡûşâ ol senedeki ticâretlerinün biri on ḡayr eyledi. Ve Faḡr-i 'Âlem'ün mübârekliġi her ci-hetle zuhûra geldi.

Binâ'en 'alâ zâlik hemân ol yıl Ḥadîce bint Ḥuveylid kendüyi Faḡr-i 'Âlem'e tezvîc itdürdi. Ve ḡuṡbe-i nikâḡı Ebü ṡalib bu vechle edâ eyledi: «الحمد لله الذي جعلنا من ذرية إبراهيم وزرع إسماعيل وضئضىء معد وعنصر مضر وجعلنا حضنة بيته وسؤاس حرمه، وجعل لنا بيتا محجوجا وحرما آمنا وجعلنا الحكام على الناس، ثم إن ابن أخي هذا محمد بن عبد الله لا يوزن برجل إلا رجح به شرفا ونبلا وفضلا»

1 Meysere: Mesîre N1

2 iḡâmetini: i'ânetini R1

3 Meysere'ye: Mesîre'ye N1, R1

4 Meysere: Mesîre N1 | Pes Meysere: - R1

5 üstine: üzere N1, R1

6 Meysere: Mesîre N1, R1

وعقلا، فإن كان في المال قل فإن المال ظل زائل وأمر حائل، ومحمد من قد عرفتم قرابته وقد خطب خديجة بنت خويلد وبذل لها ما آجله وعاجله كذا»¹

Huṭbe-i nikāhuñ ma'nāsı budur ki "Ḥamd u şükr ol Bār-i Ḥudā'ya ki bizi İbrāhīm 'aleyhi's-selāmuñ zürriyyetinden ve İsmā'il 'aleyhi's-selāmuñ tuḥmından, ya'nī evlādından² ve ma'den-i neslinden ve Muḍar'uñ aşlından eyledi. Ve bizi kendü beytinüñ nıgehbānı ve Ka'betu'llāh ḥareminüñ ḥıdmetkārı kıldı. Ve bu ḥacc olınan Ka'betu'llāh'ı ve ḥarem-i emni³ bizüm için virdi. Ya'nī bizi anuñla [315b E] ḥāşşeten teşrif eyledi. Daḥı anda⁴ gelen nās üzerine ḥākımleri bizden gönderdi. Andan sonra benüm ḳarındaşum oğlu Muḥammed bin 'Abdu'llāh ki vardur, hıç bir begenilmiş kimesne anuñla berāber degüldür [420a R1] ve eger māl ve dünyā cihetinden berāberlik da'vā iderler ise cevābı budur ki māl bir gölge gibi zā'il olur ḥayāldür. Ve ḥuşuşā müşāhede-i ziyāniyyeye ḥā'il olur bir nā-pesendide ḥāldür. İmdi, şimdi size ḳarābetini bildürdügüm Muḥammed, Ḥuveylid kıızı Ḥadice'yi taḥḳıḳan nikāḥla diledi ve anuñ mehr-i mü'eccelini ve mu'accelini bezl eyledi." dimekdür.

Ve bi'l-cümle Ebū Ṭālib bu ḫarık ile huṭbe-i nikāhı tamām itdi. Ve Faḫr-i 'Ālem, Ḥadice ile evlendi. Ki ol zamānda Ḥadice kırık yaşında idi. Ve Server-i Enbiyā yigirmi beş yaşına varmış idi. Ve bir rivāyetde tamām yigirmi altısında idi.

Vaḳtā ki Faḫr-i 'Ālem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* otuz beş yaşını tamām eyledi, Ḳureyş uluları ki dört ḳabile idi, ittifaḳ ile Ka'betu'llāh'ı

1 "Allah'a hamd olsun ki bizi İbrahim'in zürriyetinden, İsmail'in neslinden, Mead'ın aslından ve Mudar'ın unsurundan yarattı. Bize yöneleceğimiz, ziyaret edeceğimiz bir Beyt, huzur ve emniyet veren bir Harem ihsan etti. Bizi o mükerrem evin bekçisi ve insanların hākimi kıldı. Bundan sonra asıl maksada gelirsekardeşimin oğlu bu Muhammed b. Abdullah ile Kureyş'ten hangi genç tartılacak olursa hasep ve nesepçe, akıl ve faziletçe o, hepsinden ağır basar. Gerçi malı azdır. Fakat mal dediğin gelip geçici bir gölge ve değişken bir şeydir. Size yakınlığını bildirdiğim Hz. Muhammed, Hatice bint Huveylid'e evlenme teklif ediyor ve ona [mehr-i] muaccele ve müeccelesini böylece sunuyor." | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Menhelü'l-azbi'l-mevrüd* adlı eser esas alınarak tashih edildi. bk. Mahmud Muhammed Hattab es-Sübki, Müessesetü't-târihi'l-Arabî, Beyrut 1394, s. 64.

2 ya'nī evlādından: - R1

3 emni: āmini E

4 anda: - N1, R1

yapmağa ve İbrâhîm el-Ḥalîl yapduğı binâyı bozup, her kabîle bir dîvârına el urup istiḥkâm üzere binâ eylemege niyyet eylediler. Zîrâ İbrâhîm *'aleyhi's-selâm* Ka'be'yi iki tağûn arasında yapup, kapusu bir miqdâr yire yakın olmağa ba'zî evkâtta içine seyl şuyı girerdi. Kureyşiler Ka'be'ye bir vechle zarar olmadın ihtirâz ider tûrurdu. İmdi âgâh ol ki İbrâhîm *'aleyhi's-selâm* Ka'be'yi yapduğı maḥalle Şi'b dirler idi. Ki Şi'b¹ iki tağûn mâ-beyni olan yire iṭlâk iderler. Ve Mekke şehrinüñ adı Tihâme ve Medîne'nün ismi Yeşrib'dür. Ve ammâ Mekke ile Medîne'nün cümlesine Ḥicâz ve bu cümleñün [299a N1] dört yanındaki vilâyete Bâdiye dirler.

Pes Kureyş kabîleleri ki Ka'be'yi yıkup yeñiden yapmağa qaşd iderlerdi, ammâ ol binâyı yıkmağda tereddüd idüp Cenâb-ı Haḫ'dan bir belâ yitişe,² diyü qorqarlardı. Âḫirü'l-emr tecribeleri sebḫ³ itdükden soñra Benî Kureyş'den dört kabîle Ka'be'nün dört dîvârını üleşdiler. Evvelâ temel yirini bir gönder miqdârı kazdılar. Ba'dehu bir yeşil, yek-pâre taş zâhir olup esâsını anuñ üzerine bıraḫdılar. Ve bi'l-cümle dört kabîle dört dîvârını yapdılar. Ve her dîvârı bir dürlü taşdan yapup imtiyâz virdiler. Kapusını yüksekden koyup ve sâbıḫan [420b R1] 'Abdü'l-Muṭṭalib eyledüğü demür kapu yine yirine va'z idüp taşdan olacaḫ yapuyı tamâm itdiler.

Ve Ḥacerü'l-esved'i [316a E] ortasına ḫomalı olduğda her kabîle kendü şecâ'atlerini ve hünerlerini ve ma'rifetlerini ortaya getürüp "Ḥacerü'l-esved'i biz ḫomaḫ gereküz." diyü ceng ü cidâle başladılar. Niçe gün bu ḫâl üzere tûrdılar. Her kerre mescide geldüklerince⁴ 'inâd ü nizâ' bünyâdına el urdılar. 'Âḫîbet ḫavl ü ḫarâr itdiler ki 'ale's-şabâḫ mescide geleler. Cümleden evvel mescidde kimi bulurlar ise anı ḫakem naşb ideler. Ve ḫükmini sem'-i ḫabûl ile ıṣgâ eyleyeler.

İrtesi ki geldiler, Server-i Enbiyâ'yı anda buldılar. Cümlesi anuñ ḫükmine râzî olup şâd ü ḫandân oldılar. Hemân-dem Faḫr-i 'Âlem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* dört güşelü ridâsını çıkardı ve yir üzerine döşeyüp Ḥacerü'l-esved'i anuñ üzerine ḫodı. Ve dört kabîlenüñ ulularına dört

1 Ki Şi'b: - R1

2 yitişe: irişe R1

3 sebḫ: sebḫat N1, R1

4 geldüklerince: geldükde N1, R1

güşesinden ridâsını¹ götürdüp ve mescidüñ ortasına geldüklerinde Hacerü'l-esved'i mübârek eliyle kendüler kaldurup mahalline vaz' eylediler. Her kabîle bu huşûşdan hazz eylediler. Ve Muhammed-i Emîn'ün hüsn-i² tedbirlerine her birisi âferîn ü taḥsîn didi.

Ve ammâ Ka'be'nün üstini örtmelü olduklarında bir yaña ağac bulunmaması ve bir yaña içlerinde neccâr olmaması kendüleri muḫtaribü'l-ḥâl eyleyüp ve nice ideceklerini bilemeyüp ve ne deñlü sa'y itdiler ise neccâr ve ağac bulmayup bu kaşâvetle ḫalmışlar idi. Meger Hâbeşe sulṭanı Melik Necâşî şehr-i Anṭakiyye'de bir kilisâ yapdurmağ-içün müstevfâ ağaçlar ve üstâd neccârlar tedârük idüp, bir gemiye ṭoldurup ve kendü vekil-i ḫarcın bile gönderüp, ittifaḫ Cidde'ye geldüklerinde irâdet-i Hâḫ ile ol gemi pârelenüp ve içinde olan üstâdlar ve sâ'ir âdemler birer³ ağaca şarılıp, kenâre çıkup, ḫurtulup, Ḳureyş uluları daḫı⁴ bunlaruñ ḫaberin alup, ağac şatun almaḫ niyyeti ile Cidde'ye varup, Necâşî'nün vekil-i ḫarcına bulışup, Beytu'llâh için ağac lâzım idüğünü bildürüp, bahâlarını teklif itdüklerinde vekil-i ḫarc bunlaruñ kelâmını Necâşî'ye 'arz idüp, ol daḫı 'arzuñ cevâbında cümle ağaçları Ka'betu'llâh'a⁵ bağışlayup ve mi'mâr ü neccârlar [421a R1] anda ṭurup, binâyı tamâm itmesini emr eylemekle vekil-i ḫarc olan kimesne ağaçları ve neccârları getürdi. Kendüsi üzerine ṭurup [299b N1] Ka'be'nün örtüsini pâyâna irgürdi.

Bu ḥâl üzere niçe zamân geḫüp vaḫtâ ki Server-i Enbiyâ'nuñ sinn-i şerîfleri ḫırḫ yıla irdi ve [316b E] ⁶«خير السنين أربعين» feḫvâsınca kendüler ḫırḫına girdi, Ebû Bekr Muhammed⁷ bin Mûsâ el-Hârizmi⁸ ḫavlince 'âmmü'l-filüñ on birinci yılındaki Rebî'u'l-evvel ayınuñ sekizinci günü,

1 ridâsını: - R1

2 ḫüsn-i: ḫüsn ü E, N1

3 birer: bir N1, R1

4 daḫı: - N1, R1

5 için//Ka'betu'llâh'a: - R1

6 "En hayırlı yaş, kırktır."

7 Muhammed: - N1, R1

8 Nüşhalarda "Hârizmi" şeklinde yazılan bu isim tashiḫ edilerek metne alındı. bk. İhsan Fazlıoğlu, "Hârizmi, Muhammed b. Mûsâ", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/harizmi-muhammed-b-musa> (10.04.2020).

yevmü'l-işneynde ve bir rivâyetde Rebî'ü'l-evvel ayının¹ on ikinci gününde ve 'inde'l-ba'z Ramazânü'l-mübârekün on sekizinci gününde² Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm nübüvvet hil'atiyle geldi. Ve risâlet tâci ile ol serveri teşrif eyledi. Andan kendü Cebrâ'il idüğini ve Cenâb-ı Hağ'dan aña *Qur'an* ve nübüvvet³ getürdüğünü beyân eyleyüp ﴿حَلَقَ الْإِنْسَانَ خَلْقًا أَفْرَأًا بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾ حَلَقَ الْإِنْسَانَ خَلْقًا أَفْرَأًا بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ⁴ süresini⁵ ﴿مَا أَمْ يَعْلَمُ﴾⁶ âyetine varınca okudu. Ve Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm⁶ gâ'ib oldu. Ve ammâ bu beşâret Fağr-i 'Älem⁷ Hîrâ Tağı'nda iken vâki' olmuş idi.

Zîrâ nübüvvet geleceği yıl Server-i Enbiyâ'ya niçe 'alâmetler zâhir olup ve başları göge yitişmiş mağlûkât görinüp ve Hîrâ Tağı'na gidüp gelürken taşdan ve ağacdan “es-selâmu 'aleyke yâ Muğammed, yâ Resûla'llâh” şadaları gelüp, kendüler bu huşûşî Hâdîce'den gayrıya söylemeyüp ve bu 'alâmetlerden hafv itdüğünü i'lâm eyleyüp, Hâdîce Hâzretleri “İnşâ'allâhu Te'âlâ 'alâmet-i hayırdur.” diyü tesellî virüp ve İğrâ' Süresi nâzil olduğda Server-i Enbiyâ üşiyürek eve gelüp, Hâdîce kendüleri örtüp, başdurup, *Tevrât* ve *İncil* 'ulemâsından Varağa bin Nevfel'e varup, Fağr-i 'Älem'e vâki' olan⁸ hâlâtı ve mübârek gözlerine görinen 'alâmâtı⁹ haber virüp, hattâ Cebrâ'il'i ve getürdüğü süre-i celileyi zikr eyledükde Varağa, Cebrâ'il-i emîni¹⁰ ve ismi Nâmûs-ı Ekber olup Mûsâ'ya *Tevrât* ve 'İsâ'ya *İncil* getürdüğünü [421b R1] ve âhirü'z-zamân peygâmberi geleceğini ve ol peygâmber Muğammed-i Emîn olacağını beyân eyleyüp ve “Eger hâlıkî dîne da'vet eylemek emr olınsa idi, evvel imân getüren ben olaydum.” diyüp, Hâdîce dağı Varağa'nun sözlerinden sevinüp, bu hâl ile evine gelüp, Server-i Enbiyâ ise dağı ol hâl ile bürinüp yaturken Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm tekrâr geldi.

1 Rebî'ü'l-evvel ayının; Rebî'ü'l-evvel'ün E

2 sekizinci gününde: sekizinde E

3 ve nübüvvet: - R1

4 “Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı 'alak'dan yarattı.”, Alak 96/1-2.

5 “...bilmediğini...” , Alak 96/5.

6 Bu dua cümlesi E ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

7 Fağr-i 'Älem: 'Älem'ün Fağri R1

8 olan: - N1, R1

9 'alâmâtı: 'alâmeti N1, R1

10 emîni: emîn 'aleyhi's-selâmı R1

¹ ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ diyü çağırdı. Ya'nî “Ey bürinen, yatan kimesne!” diyü söyledi.

Fahr-i 'Âlem dağı ayağa kalkıp “Hidmet ne ise buyur.” didükde ﴿فَم﴾² ﴿فَأَنْذِرْ﴾, ya'nî ki “Kalk yukarı, halkı dîne da'vet ve Hâlık-ı Cihân-âferîn'e tâ'at ü 'ibâdet eyle. ³ ﴿وَتُبَايَعُكَ فَطَهَّرْ﴾ Dağı gönlünü şekk ü şüheden pâk eyle.”⁴ ﴿وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ﴾⁴, ya'nî [317a E] “Kavlen yaramaz nesnelere⁵ kendünü şakla. Ve peygamberliği halkdan gizlemeyüp her birini âşkâre da'vet eyle. ⁶ ﴿وَلَا تَمُنَّ بِتَسْتَكْبِرُ﴾ Dağı bir kimesne [300a N1] hâta eyle-dükde çoksunma ve ihsân ü in'amı artuk itmedin yirinme.” ﴿وَلِرَبِّكَ﴾⁷ ﴿فَاصْبِرْ﴾, ya'nî “Halkuñ cefasına ve kâfirleruñ ta'n ü ezâsına şabr eyle.” dimekdür.

Ma'lûm oldu ki eñ evvel nâzil olan sûre, İkrâ' Sûresi'dür. Ve def'a-i sâniyede nüzül eyleyen Sûre-i Müddeşsir'dür. Ve sâ'ir sûreler ve âyetleruñ her biri bir zamânda nüzül eylemişdür.

Ve bi'l-cümle *Furkân-ı Kerim*, Şuheyb⁸ kavlince altı bin iki yüz altı âyetdür. Ve ammâ Şâbin kavlince altı bin altı yüz altmış altı âyetdür.

Ve'l-hâşıl Server-i Enbiyâ ki ⁹ ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ hîtabından kalkdı, evvelâ Hadice'ye imân 'arza kıldı. Fahr-i 'Âlem'e evvel imân getüren Hadice oldu. Ve ol hînde Cebra'îl '*aleyhi's-selâm* Server-i Enbiyâ'ya âb-dest almağı gösterdi. Ol dağı Hadice'ye âb-dest aldurdu.¹⁰ Cebra'îl '*aleyhi's-selâm*¹¹ imâmet idüp ve anlar aña iktidâ eyleyüp iki rek'at namâz kıldı.

1 “Ey örtünüp bürünen (Peygamber)!”, Müddeşsir 74/1.

2 “Kalk da uyar.”, Müddeşsir 74/2.

3 “Nefsini arındır.”, Müddeşsir 74/4.

4 “Şirkten uzak dur.”, Müddeşsir 74/5.

5 nesnelere: insânlardan N1

6 “İyiliği, daha fazlasını bekleyerek (bir kazanç elde etmek için) yapma.”, Müddeşsir 74/6.

7 “Rabbinin rızasına ermek için sabret.”, Müddeşsir 74/7.

8 Burada kasıt sahabe-i kirâmdan Suheyb b. Sinân olmalıdır. bk. Mehmet Efendioğlu, “Suheyb b. Sinân”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/suheyb-b-sinan> (12.12.2019).

9 “Ey örtünüp bürünen (Peygamber)!”, Müddeşsir 74/1.

10 Hadice'ye//aldurdu: Hadice dağı âb-dest aldı E

11 N1 nüshasında bu dua cümlesi bulunmamaktadır.

Meger¹ 'Alî bin Ebî Tâlib Peygâmbere Hazretleri ile bile olurdu. Ve ol târîhde sekiz yaşında idi. Vaqtâ ki Faḥr-i 'Âlem ile Ḥadîce'nün namâz kılduklarını gördi ve secdeye vardıklarını [422a R1] ta'accüb eyledi, tûrdı ve "Bu ne maḳûle vaz'dur?" diyü Server-i Enbiyâ'ya şordı. Zîrâ Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm aña görünmememiş idi. Ancaḳ Peygâmbere ile Ḥadîce'nün namâzına vâḳıf olmuş idi. Faḥr-i 'Âlem daḳı 'Alî'ye imân 'arz eyledi. Ol daḳı imâna geldi. Dâ'imâ Ḥadîce ile Faḥr-i 'Âlem'e² uyup namâz kıldırlardı.

Ve Ḳureyş ulularından ol zamânda dört kimesne ḡâyetle ḥalkuñ muḳalledi ve 'Arab ulularından ḥuşûşâ ehl-i Mekke'nün mu'temedi idi ki biri Ebü Bekr ve ikincisi Ebü Tâlib ve üçüncüsü Ebü Cehil bin Hişâm³ ve dördüncüsü Velîd bin Muḡire idi. Ammâ Ebü Bekr, Faḥr-i 'Âlem ile ziyâde düstlar idi. Ve her ne ki işler ise birbirlerinin meşvereti ile iderler idi. Ol gice Seyyid-i Benî Âdem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* bunı muḳarrer eyledi ki 'ale's-seḥer Ebü Bekr'e vara, kendü nübüvvetinden ḥaber vire, imân 'arza kıla.

Meger Ebü Bekr daḳı kendünün ve sâ'ir Ḳureyşilerin büte tapduklarına düşünüp, 'ibâdet ü tã'atlarında menfa'at yoḡduḡını fikr eyleyüp, "Varayın Muḥammed-i Emîn ile söyleşeyin." diyüp 'ale's-seḥer geliyor idi. Zîrâ andan evvel bir kerre daḳı mâ-beynlerinde bu ḥuşûşî söyleşüp, "Yâ Muḥammed, sen niçün bu bütlere⁴ secde eylemezsun?" [317b E] diyüp, Faḥr-i 'Âlem daḳı büte secde eylemekde menfa'at yoḡduḡını ve 'âlemi ve benî Âdem'i yoḳdan var iden Bârî Te'âlâ var idüḡini beyân eylemiş idi. Ve bu ortalıḳda niçe eyyâm geçmiş idi.

Vaqtâ ki Faḥr-i 'Âlem ile yol üstinde buluşdılar, ittifaḳları râst geldü-gine ta'accüb iderek Resûlu'llâh'ın menziline irişdiler. Andan Server-i Kâ'inât kendünün nübüvvetini ve Cibrîl'i ve Süre-i İḳra' vü Müddeşsir âyetini beyân eyledükde Ebü Bekr daḳı imâna geldi. Ve kelime-i şehâdeti

1 Meger: Lâkin R1

2 Faḥr-i 'Âlem'e: İmâm'a R1

3 Hişâm: Hâşim N1, R1

4 bu bütlere: bunlara R1

şiddetle edâ eyledi. [300b N1] Andan sonra Zeyd bin Hâriş ve anuñ ardından Ebü Bekr'ün¹ kulu Bilâl-i Habeşî Müslimân olmuşlar idi.

Pes bunlardan evvel imāna gelen ve oğulcıklardan 'Alî bin Ebî Tâlib ve erlerden Ebü Bekr-i Şiddik vâki' olup andan sonra Ebü Bekr'ün delâleti ve şeref-i terbiyet ü şöhetü ile olan² 'Osmân bin 'Affân, ba'dehu 'Abdu'r-Rahmân bin 'Avf, ba'dehu Zübeyr bin el-'Avvâm, ba'dehu Tâlha, ba'dehu 'Abdu'llâh bin Sa'd ve [422b R1] niçe kimesneler³ İslâm'a gelüp cümle Müslimânlar otuz nefer kimesne oldılar. Ve ammâ İslamlarını âşkâre idemeyüp 'ibâdet ü tâ'atlarını ihfâ üzerine kıldılar.

Ve bi'l-cümle tâ üç yıl tamâm olunca halkı gizlüce da'vet eylediler. Andan sonra⁴ ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾⁴ âyeti nâzil oldu. Ya'nî "Saña yakın kavm ü kabileni âşkâre da'vet eyle." diyü emr olındı. Server-i Enbiyâ dahı da'vetini ızhara başladı. Hattâ bir def'a mescid içinde cümle halkı da'vet eyledi. Ve bir kerre dahı Şafâ Tâğı'na çıkup cümle ehl-i Mekke cem' olmuş iken âvâz idüp, kendünüñ nübüvvetin ve Haç *celle ve 'alânuñ* emrin beyân eyledükde 'ammisi Ebü Leheb ayağa kalkup, "Nuḥüset saña ve senüñ dînuñel!" diyü Fahr-i 'Âlem'e dil uzadup ve bir def'a dahı Server-i Enbiyâ ziyâfet tedârükün görüp, ehl-i Mekke'nüñ a'yânını, huşûsâ kendü akribâsını çağırup dîne da'vet eylemelü olduğda yine Ebü Leheb niçe dilâzârlık idüp ve bi'l-cümle Ebü Leheb, Fahr-i 'Âlem'e bir derecede huşûmet iderdi ki 'avreti ile bile dikenler devşürüp aşhâbuñ yolına dökerdi. Meşakkat virmek kaşd iderdi.

Kâfirler dahı⁵ Muḥammed '*aleyhi's-selâmuñ* nübüvvetini ve niçe kimesnelerüñ aña ikrâr ü mütâba'atını istimâ' ider oldu. Bu eşnâlarda kabâ'il-i 'Arab'dan Benî Huzâ'a ve Benî Tihâme nâm iki kabîle "Sizüñ biziñ?"⁶ diyü bahşe düşüp, 'akıbet her kabileden dörder biñ kişi [318a E] yaraqlanup, cümle sekiz biñ kişi silâh-ı kâmil ile ceng itmeli olduklarında 'Abdu'llâh

1 Ebü Bekr'ün: - R1

2 olan: evvelâ E

3 niçe kimesneler: niçeler R1

4 "(Önce) en yakın akrabaları uyar.", Şuara 26/214.

5 dahı: - N1, R1

6 Sizüñ biziñ: Sizden biziñüz R1

nâm şeyhleri bunları pend ü naşihatle cengden men' idüp, hemân ol gice emr-i Hâk ile Rufâ'il¹ nâm firişte üç nevbet gögün evvelki katından nidâ idüp, "Ey Benî Huzâ'a ve Tihâme, bilmiş oluñ² ki ikiñüzden de Mekke şehrindeki Muḥammed bin 'Abdu'llâh yegdür. Ki cümle 'âlem anuñ 'aşkına yaradılmışdur." didükde hâk bu âvâzı işitdiler. Ve gökden geldü-gini bilüp ta'accüb itdiler.

Âḥir niçe yük buğday ve armağan tedârük idüp şeyhleri olan, 'Amr nâm kulumı gönderdi. "Bunu bizden ol Muḥammed'e alıgıt."³ didi. Ve "Anı bulamazsañ şatup bahâsını anuñ 'aşkına Mekke fuḳarâsına taşadduk eyle." diyü söyledi. Vaḳtâ ki [423a R1] 'Amr yükler ile Mekke'ye geldi, Muḥammed'i her kime şordı ise "Bunda ol maḳûle kimesne yokdur." diyü ḳaşd ile inkâr⁴ eyledi.

Âḥir Ebü Cehil anı bulup getürdüğü buğdayı üç yüz altuna şatun [301a N1] alup ve 'Amr'a on altun daḫı bağışlayup, "Aḳçesini yarın gelüp alasun."⁵ diyüp, 'Amr daḫı menziline giderken bir Müslime hâtün 'Amr'a Faḫr-i 'Âlem'ün evini şalı virüp,⁶ fi'l-hâl 'Amr varup, PeygâMBER'e buluşup, daḫı ḳışşayı beyân eylemedin ḳaba'il ḳışşasını ve buğday huşuşını Resül-i Kibriyâ '*aleyhi's-salâtu ve's-selâm*'⁷ bir bir beyân idüp ve 'Amr daḫı⁸ buğdayı Ebü Cehil'e şatduğunu bildürdükde, "Var aḳçesin al, getür." diyüp, 'Amr buğday⁹ bahâsını almağa varduḳda Ebü Cehil inkâr idüp, andan Faḫr-i 'Âlem na'leynin giyüp, Ebü Cehil'ün evine varup, Ebü Cehil gelürken gördükde ḳapusını berkidüp, evi içine girüp, ba'dehu Faḫr-i 'Âlem ḳapuyı ḳaçup,¹⁰ 'Amr daḫı yanında hâzır olup, fe-ammâ Ebü Cehil içerde ṭurup, aşlâ cevâb virmeyüp, hemân ol ḫinde evinüñ dīvârı yarılıp, âteş bozdağanlu bir firişte zâhir olup, "Yâ mel'ün, Hâk Te'âlâ'nuñ Resül'i ḳapuda

1 Rufâ'il: Ruḳâ'il N1, R1

2 oluñ: ol N1

3 alıgıt: al gıt N1, R1

4 inkâr: âşkâr R1

5 gelüp alasun: gel al N1, R1

6 şalı virüp: şalık virüp N1 | ḫaber virüp R1

7 Kibriyâ'/ve's-selâma: '*aleyhi's-selâma*' N1

8 'Amr daḫı: daḫı 'Amr N1, R1

9 duğdây: - N1, R1

10 ḳaçup: daḳḳ N1, R1

tırurken niçün cevāb virmezün?” diyüp, pes Ebū Cehil fi'l-ḥāl taşra çıkup, “Murād nedür?” [diyü] Fahr-i ‘Ālem’e şorup, anlar daḥı “Bu oğlanuñ filorisin¹ vir.” diyü emr eyleyüp, Ebū Cehil “Şabr eyle.” diyü tekrār içerü girüp, ḥavālīsinden bir büyük yek-pāre taşı kullarıyla getürdüp,² andan tam üstine çıkup, taşı kendü başı üstine alup, yukarıdan aşağı Fahr-i ‘Ālem’e bırakmaḥ kaşd idüp, hemān ol sā‘at [318b E] taş dillenüp, Ebū Cehil’ün boğazına geçüp, “Emān yā Muḥammed!” diyü feryād idüp, Fahr-i ‘Ālem daḥı “Yā Rabbī, bu kāfire ḡudretüñi göster.” diyüp, andan ol taş iki pāre olup, biri Ebū Cehil’ün evine düşüp ve birisi Server-i Kā’ināt’uñ başı üzerinde mu‘allaḡ³ tırup, andan Ebū Cehil aşağı inüp, kullarına ışmarlayup, “Ben filoriyi virürken ki Muḥammed içerüye uzana, kuvvetle kapuyı berkidüñ ki bolay ki bir yiri şına.” diyüp, kulları kaşd itdüklerinde iki arslan zāhir olup, kendülere [423b R1] ḥamle eyleyüp, cümlesi ḡorḡusından kaçup, Ebū Cehil daḥı filoriyi taşraya atup, bu kışşa Mekke içinde meşhūr olup, ve lākin işidenler “Siḡrdür.” diyü lāf urup, eger Ebū Cehil eger ‘Ömer bin Ḥaṡṡāb ‘inād eyleyüp tırup, soñra ‘Ömer, Talḡa bin ‘Ubeydu’llāh’uñ⁴ ḡātünü olan kızkarındaşınıñ evine varup, ﴿طه ﴿ مَا أَنْزَلْنَا 5﴾ İslām’ına ta‘accüb iderken bu āyet-i kerīme kendüye daḥı te’şīr idüp, fi'l-ḥāl Fahr-i ‘Ālem’e gelüp, şehādet kelimesini getürüp Müslimān oldu.

Hemān ol gün namāzı Mekke Mescidi’nde kıldurdu. Gün gibi dīn-i İslām āşkāre oldu. ‘Ömer ḡorḡusından kimse söyleyemedi, tırdu. Ve ‘Ömer bin Ḥaṡṡāb Müslimān olduḡı zamānda ehl-i İslām tamām kırḡ kişi olup, eger da‘veti ve eger tā‘at ü ‘ibādeti āşkāre eyleyüp, kimseden ḡorḡmayup, üşnemeyüp [301a N1] ve her vaḡtde mescide varup, namāz kıılmaḡa

1 filorisin: filorilerin N1, R1

2 taş//getürüp: taş getürüp N1, R1

3 mu‘allaḡ: müte‘allik E, N1

4 Burada kastedilen “Saīd bin Zeyd” olmalıdır. bk. Mustafa Fayda, “Ömer”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/omer#1> (29.02.2020).

5 “Ta ha. (Ey Muhammed!) Biz, *Kur’an*’ı sana sıkıntı çekesin diye deḡil, ancak (Allah’ın azabından) korkacaklara bir öğüt (bir uyarı) olsun diye indirdik.”, Taha 20/1-3. | N1 nüshasında 3. āyet bulunmamaktadır.

mübâşeret eylediler. Kimse anlara zarar eyleyemedi ve “N’içün böyle ider-sün?” diyü bir vechle söyleyemedi.

Ve ammâ ibtidâ-yı nübüvvetinden hicret zamânına gelince küffâr ile ceng ü cidal için âyet nâzil olmayup ekşeriyyâ nüzül eyleyen âyât şabr için idi. Niteki *Qur’an-ı ‘Azîm*’de gelmişdür: ﴿فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا﴾¹ Ya’nî “Yâ Muhammed,² şabr-ı cemil eyle. Kâfirlerün ta’nından ve cefâlarından incinme.” dimekdür. Ve bu âyet-i kerîme dahı ol zamânda nâzil olmuşdur: ﴿وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُنَا﴾³ Ya’nî “Yâ Muhammed, senden evvel gelen peygâmbەرleri dahı kâfirler tekzîb eylediler. Ve çok cefâlar ve ezâlar kıldılar. Ve ammâ anlar tâ bizden yardım yitişince şabr u taḥammül eylediler.” dimekdür.

Ammâ küffârüñ ta’nı ve cevri giderek bir mertebeye vardı ki mescide gelüp namâz kılamaz oldılar. Ve ‘ibâdet zamânında [319a E] Hîrâ Tıağı’na gider oldılar. Anda dahı ḥuzûr virmeyüp şöyle ki⁴ niçe kâfirler varurlardı. Bunlar namâz kıılırken ḫaşa tutarlardı. Ve Ebû Bekr ve ‘Ömer ve ‘Osmân ve ‘Alî ve Tālḫa ve Zübeyr ve Sa’d bin Ebî Vaḫḫâş’dan gayrı Müslimânlar-dan her⁵ kimi bulurlarsa dögerler ve sögerlerdi. Ve maḫallelerde tenbih olunup [424a R1] ehl-i İslâm’dan kimi bulurlarsa işkenceler⁶ iderlerdi. Ve gâhî Ebû Tālîb’e varup, “Muḫammed bizi ḫatı incidür oldı.” diyüp,⁷ “Di-yeti için saña mübâlağa mâl virelüm. Tek anı bize vir, öldürelüm.” dirler⁸ idi. Ebû Tālîb ise Faḫr-i ‘Ālem’i muḫkem sevmekle andan yüz bulamayup ve anuñ ḫorḫusından bir işe de ḫâdir olamayup giderlerdi.

1 “(Ey Muhammed!) Sen güzel bir şekilde sabret.”, Mearic 70/5.

2 şabr//Muḫammed: - N1

3 “Andolsun ki, senden önce de birçok peygamberler yalanlanmıştı da onlar yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine karşı sabretmişler ve nihayet kendilerine yardımımız yetişmişti.”, Enam 6/34.

4 şöyle ki: - E, N1

5 her: - N1, R1

6 işkenceler: dögerler ve sögerlerdi ve işkence R1

7 diyüp: - R1

8 dirler: didiler N1, R1

Hattâ birgün ‘Ukbe bin Ebî Mu‘ayt Abdüşems¹ didükleri mel‘ün Faḥr-i ‘Âlem’i mescidde bulup, gâfil ile yanına varup ḥaşâ mübârek yüzine tükürdi. Peyğamberimiz ‘aleyhi’s-selâm daḥı ‘Ukbe’ nün başın kesdürmege nezr idüp, şöñradan ḥikmet Allâh’ undur, Bedr Ğazası’nda ‘Ukbe diri tu-tulup, baĝlu götürülüp, Server-i Enbiyâ nezrini yirine koyup, ‘Alî’ye emr idüp başını kesdürmiş idi.

Ve yine bir def‘ada daḥı ol mel‘ün Faḥr-i ‘Âlem’i mescidde tenhâ düşürüp, ḥaşâ mübârek ‘imâmesini boĝazına taḥup, hattâ Ḥâzret-i Server boĝulayazup, bu ihânetle mescidden taşra çıkardukda Ebû Bekr yitişüp ol mel‘ünüñ elinden ḥalâş eylemiş idi.²

Ve yine birgün Ebû Cehil-i la‘în Faḥr-i ‘Âlem’i Şafâ Taĝı’nda yalınuz düşürüp, vâfir söğdüğinden mâ‘adâ taş ile urup, mübârek başını yarup, Server-i Enbiyâ *şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem* Ḥâzretleri³ daḥı ḳanını aḳıdurak eve gelüp, ‘Abdu’llâh bin Ḥuzâ‘a’ nün bir câriyesi Faḥr-i ‘Âlem’i bu ḥâlde görünce şaĝu şaĝmaĝla aĝlamaĝa başlayup, meger ‘ammisi Ḥamza bin ‘Abdi’l-Muḥṭalib şikârdan gelürken ol câriyeyi aĝlarken görüp, sebe-bini şordukda mâ-cerâdan ḥaber alup, andan Ḥamza ĝazaba [302a N1] gelüp, ‘ale’l-fevr mescide varup, Ebû Cehil-i la‘în tevâbi‘i ile otururken başına başına girişüp, hattâ yay ile urup, başını yarup, gövdesin⁴ ḳana ĝark idüp, Ḥâzret-i⁵ Ḥamza’ya kimse nesne diyemeyüp, andan sürüp, Faḥr-i ‘Âlem’e gelüp, aĝlarken bulup ve kendüsi daḥı⁶ Ebû Cehil’ün başını yarıduğundan ḥaber virdükde Faḥr-i ‘Âlem “Saña ne fâ’ide?” diyüp, “Yâ⁷ fâ’ide nedür?” didükde, “Fâide andadur ki imâna gelesün.” diyüp, Ḥamza daḥı fi’l-ḥâl imâna gelüp, Benî Ḳureyş bu ḥaberi duydukda ḳasâvetlerinden

1 Nüşhalarda “‘Utbe bin Ebî Muĝit” şeklinde yazılan bu “‘Ukbe bin Ebî Mu‘ayt” olarak metne alındı. bk. İsmail Yiĝit, “Ukbe b. Ebû Muayt”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ukbe-b-ebu-muayt> (12.12.2019).

2 mel‘ünüñ//idi: mel‘ündan ḥalâş itmişdür N1, R1

3 şalla’llâhu/Ḥâzretleri: - E, N1

4 gövdesin: kendüsin N1, R1

5 Ḥâzret-i: - E, N1

6 daḥı: - E, N1

7 diyüp, “Yâ: diyüp söyledükde “Yâ Muḥammed R1

perîşân olup, Hâmza'nun İslâm'a geldüğünden her cihetle üşenmişler idi. [424b R1]

Ve ammâ “Küffaruñ ta'nına [319b E] taḥammül idemeyüp elimüzden bir ḥaṭâ çıka.”¹ diyü ḳorḳup, ‘Oşmân bin ‘Affân daḥı² ḥâtünü Ruḳayye ile ve ‘Alî ḳarındaşı Ca‘fer-i Ṭayyâr ve ‘Abdu’r-Raḥmân bin ‘Avf ve Zübeyr bin ‘Avvâm ve ‘Ammâr bin Yâsir ve bi'l-cümle Muḥammed bin Cerîr-i Ṭaberî ḳavlince yetmiş iki kişi ittifâḳla Faḥr-i ‘Âlem’den icâzet alup, Cidde’den gemiye girüp,³ Ḥabeşe’ye varup, egerçi ki küffâr anlaruñ ardınca âdem gönderdiler, ammâ Ḥabeşe Sulṭânı Necâşî mektûblarına ‘amel itmedi. Ve anları ḥoş tutdı. Ve kendüsi daḥı leşker ḳorḳusından uğurlayın⁴ imâna geldi. Ve bu zıkr olınan Müslimânlar tâ hicrete dek anda ḳalup soñradan Faḥr-i ‘Âlem’uñ mektûbı varmaḳla gelmişler idi.

Vaḳtâ ki Resûlu’llâh *şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellemüñ*⁵ ‘ömri kırık ṭoḳuz yıl ile sekiz aya vardı, evvelâ ‘ammisi Ebü Ṭâlib ve üç gün soñra Ḥadîce *radîya’llâhu ‘anhâ* vefât eyledi. Pes Faḥr-i ‘Âlem *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* ol yiluñ adını ‘âmü’l-ḥüzn ḳodılar. Ya’nî “ḥüzn ü ḳasâvet yılı” diyü ta’bir buyurdılar. Zîrâ Ebü Ṭâlib Ḳureyş ulularından olmaḳla her yirde Faḥr-i ‘Âlem’i şıyânet ve dîn düşmenlerinden ḥimâyet eylerdi. Ḥadîce *radîya’llâhu ‘anhâ* daḥı Server-i Enbiyâ’ya her ne vâḳi‘ olur ise taşdıḳda ve Faḥr-i ‘Âlem’uñ kerâmetini ve ‘âlâmet-i nübüvvetini taḥḳîḳda idi. Aña binâ’en anlaruñ vefâtına ziyâde maḥzûn olup ol yıla ‘âmü’l-ḥüzn dimişler idi.

Ve Ebü Ṭâlib fevt olduḳda ‘Alî *radîya’llâhu ‘anh* Resûlu’llâh’a ḥaber virüp, ⁶ «إِنَّ عَمَّكَ الضَّالُّ قَدْ مَاتَ» ya’nî “Yâ Resûla’llâh, ol imâna gelmeyüp⁷ küfr içinde ḳalan ‘ammuñ öldi.” diyü söyleyüp ve ikisi bile vâfir aḳlayup,

1 çıka: çıkar N1, R1

2 daḥı: ḥattâ E | - R1

3 girüp: binüp R1

4 uğurlayın: iḥtifâdan N1, R1

5 Resûlu’llâh//sellemüñ: Resûlu’llâh’uñ E, N1

6 “Dalaletteki amcan vefat etti.”

7 gelmeyüp: gelmeyen N1

andan Faḥr-i ‘Ālem’ün emri ile ‘Alī varup, babasını yuyup ve kefenleyüp defn eyledi. Ve ammā Resūlu’llāh anuñ meyyitine varup ḥāzır olmadı.

Ve ol firākla göçüp, Ṭā’if didükleri şehre çıkup, Zeyd bin Hāriş ile iki ay tamām¹ anda oturup, ḥalkı dīne da’vet idüp, ve lākin kimesne imāna gelmeyüp, andan şoñra yine Mekke’ye gelüp, Muṭ’im bin ‘Adī koñşulığında ve envā’-ı ri’āyetle ḥimāyetinde olmuşlar idi. Ve anuñla bile Beytü’l-maḥdis ziyāretine varmuşlar idi. Ḥattā Bedr Ğazāsı’nda vāfir esīrler çıkup nihāyetsiz ḡanīmet alduklarında [302b N1] Muṭ’im bin ‘Adī’nün kendülere olan ri’āyet ü ḥimāyetini ve envā’-ı iḥsān ü ni’metini aşḡāba tezekkür idüp [425a R1] «لو كان المطعم بن عدي حياً ثم كلمني في هؤلاء التني»² diyü buyurmuşlar idi. Ya’nī [320a E] “Eger Muṭ’im bin ‘Adī sağ olaydı ve bu ḡanīmetde benümle bile olup³ söz söyleşe idi, hep baña gelen toyumluğu ve esīrleri aña virürdüm.” demişlerdür. Ki bu ḥadīs-i şerīf Muṭ’im’ün oğlu Cübeyr rivāyetiyle *Şahīḡayn*’da meşṫurdur.

Ve sinn-i şerīfleri elli yıl tamām olup birinciye girdüklerinde ki Muṭ’im civārında idiler, evvelā Sevde bint Zem’a’yı nikāḡlandılar. Andan bir ay şoñra ‘Ā’işe bint Ebū Bekr’i dilediler. Ammā cem’ olmadılar.

Ve ol senede Naşībīn⁴ cinleri geldiler ve Peyḡamber ‘aleyhi’s-selāma⁵ imān getürdiler. Ya’nī Ṭā’if’den gelüp Baṭnu’n-naḡl⁶ nām maḡalde koñup, irtesi Mekke-i Mükerrema’ye⁷ girüp, Muṭ’im civārında olmaları muḡarrer iken Naşībīn perīlerinden Ḥisār,⁸ Şār,⁹ Nāşır, Kāsım, Enes, Efḡam nām cinniler Peyḡamber’e geldiler. Cümlesi Müslimān oldılar. Ve Faḥr-i ‘Ālem’ün emri ile sā’ir kavmlerini daḡı imāna da’vet itmege gitdiler. Ḥattā

1 tamām: tamāmen N1, R1

2 Hadīs-i Şerif, “Eger Muṭ’im yaşasaydı ve bu esirler hakkında benimle konuşacak olsaydı onların tamamını serbest bıraktırdım” (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 80; Buhārī, *Farzu’l-ḡumus*, 16)

3 bile olup: - E, N1

4 Naşībīn: Naşībīn R1

5 Peyḡamber//selāma: Ḥazret-i Peyḡamber’e N1, R1

6 Nüşhalarda “Baṭnu’n-neml” şeklinde yazılan bu yer ismi tashih edilerek metne alındı. bk. Şihābüddin Ebī Abdillāh Yākūt el-Hamevī, *Mu’cemü’l-büldān*, Dāru Sādır, Beyrut 1977, C.1, s. 449-450.

7 Mekke-i Mükerrema’ye: Mekke’ye E, N1

8 Ḥisār: Ḥusād N1, R1

9 Şār: Şād N1, R1

şoñradan hicret yılında Peygâmbere 'aleyhi's-selâm¹ Medîne'ye qarîb Vâdi'l-cin didükleri maħalle varduķda cümle perîler geldiler. *Ķur'ân'*ı dinleyüp, aħkâmı öğrenüp Müslimân oldılar.

Pes ol yıllar daħı tamâm olup elli ikinci yılda toķuz ay geçdükte Beni'n-Neccâr'dan on iki² kişi geldiler. Ve 'Aķabe'de Resülu'llâh'dan bî'at eylediler ki enşaruñ evvelki bî'ati budur. Ve elli ikinci yıl tamâm olduķda Evs ve Ĥazrec kabîlelerinden yetmiş bir kişi geldiler. Ve bir rivâyetde seksen iki kişi Medîne'den Mekke'ye geldiler. Minâ'da Ķonup Faħr-i 'Âlem'den bî'at eylediler ki 'ulemâ Bî'at-i Şâniye didükleri bu bî'atdür. Andan şoñra Faħr-i 'Âlem'i alup Medîne'ye ilettiler.

Ve'l-ħaşıl Muş'ab ki Medîne ĥalķını Peygâmbere cânibinden da'vete varmış idi, pes cümle Ĥazreciler imâna gelmişler idi. Evs kabîlesinden daħı ĥayli âdem Müslimân olmuş idi. Ancaķ Benü Ķays³ maħallesi küfr üzerine kalmış idi. Faħr-i 'Âlem varduķdan şoñra üç dört yıl geçmedin anlar daħı Müslimân oldılar. Ve Server-i Enbiyâ'dan 'Aķabe'de bî'at eylediler. Ki ol gün eyyâm-ı teşrînden idi. Ve enşaruñ ikinci bî'ati bu vâķi' oldu.

Ve sinn-i şerîfleri tamâm elli üç yıl olduķda şafer ayınuñ evâħirinde ve işneyn güninde Mekke'den riħlet ve Medîne'ye hicret eylediler. Rebî'u'l-evvel [425b R1] ayınuñ on ikisinde, işneyn güninde Medîne'ye girdiler. Ebü Bekr-i Şiddiķ ve 'Âmir bin Führeyre refiķları idi. Ve 'Abdu'llâh bin Üreyķit el-Leysî öñlerince⁴ [320b E] delâlet iderdi.

Ve Ĥazret-i 'Alî bile gelmemeye bā'iş bu idi ki ba'zı kimesnelerüñ kendüde emânetleri var idi. Ve kendüsi daħı birķaç kişiye medyün idi. Pes ol ĥinde Server-i Enbiyâ'dan [303a N1] 'ahd ü mişâķ ile, ĥuşüşâ muħkem and ile ayrılmış idi ki ol emânetleri şâħiblerine vire. Ve kendünüñ borcını daħı dâyinlere edâ eyleye. Andan şoñra eglenmeyüp yine⁵ Medîne'ye yitişe.

1 Peygâmbere//selâm: Ĥazret-i Peygâmbere N1, R1

2 iki: - N1

3 Ķays: Ķubes R1

4 öñlerince: öñlerine N1, R1

5 yine: - N1

Fi'l-vâkı' 'ahdleri üzere tırdılar. Ve bu meşâlihi gördükden sonra Medîne'ye yol¹ sürdiler.

Ve ammâ Server-i Enbiyâ *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevver'e'ye girdüklerinde kendülerden evvel şâdir² olan hadîs-i şerîf bu idi: «أَيُّهَا النَّاسُ افشوا السلام واطعموا الطعام وصلّوا الأرحام وصلّوا بالليل والناس نيام»³ «Ma'nâsı "Selâmınızu ifşâ eyleñ, ya'nî işitdürün. Hemân baş egmekle ve işâretle selâm virmeñ. Dağı kâdir olduğıñuzca ta'am iç'am eyleñ. Ya'nî niçe açlar ve fakîrler ve muhtâclar bakup tıururken ta'amınızu yalınız yimeñ. Dağı akribâñuza ihsânlar eyleñ. Ziyâretlerinden ve ri'âyetlerinden⁴ üşenmeñ. Ve giceler içinde halk uyğuda iken namâzınızu ve 'âlem ağıyardan hâlî iken Bâr-i Hudâ'ya niyâzınızu eksik eylemeñ. Şöyle ki bu şıfatlar ile muttaşif ve bu didüğümüz ahlâk-ı hasene ile mü'telif olasuz, selâmetle dâru's-selâma girersüz. Ve şeksiz ve şübhesiz cennete dâhil olursuz." dimekdür.

Ve bi'l-cümle evvelki yıl içinde niçe 'alâmetler zâhir olup Server-i Enbiyâ'nuñ da'veti kuvvetinde ve ol târihde pâdişâh olan Pervîz bin Hürmüz'ün za'f-ı devleti nihâyetde⁵ olduğundan mâ'adâ çâk-ı kistrâ iki def a çatladı. Ve her bir yarılduğca termîm ü ta'mîrine beş kerre⁶ yüz bin akçe harc olındı. Pervîz ise 'ulemâyı ve kâhinleri cem' iderdi. Bu 'alâmetler Fahr-i 'Âlem'ün nübüvvetinden idüğini işidürdi. Hattâ ol yıl PeyğâMBER 'aleyhi's-selâm Pervîz'e bu vechle nâme göndermiş idi. Ve kendüsini İslâm dînine⁷ da'vet eylemiş idi: [321a E | 426a R1]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ إِلَىٰ يَرْوِزِ بْنِ هَرْمَزٍ أَمَّا بَعْدُ، فَإِنِّي
أَحْمَدُ اللَّهَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الَّذِي أَرْسَلَنِي بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا إِلَىٰ قَوْمٍ

1 yol: pul N1, R1

2 şâdir: şâd N1

3 Hadîs-i Şerîf, "Ey insanlar! Selâmı yayınız, yemek yediriniz, akrabalarınızla alâkanızı ve onlara yardımınızı devam ettiriniz. İnsanlar uyurken siz namaz kılınız. Bu sayede selâmetle cennete girersiniz" (Tirmizî, *Kıyâmet*, 42.) | Nüşhalarda "Ey insanlar!" nidası yazılı değildir.

4 ri'âyetlerinden: ri'âyetler N1

5 nihâyetde: nihâyet N1, R1

6 kerre: kez N1, R1

7 İslâm dînine: dîn-i İslâm'a R1

غلبهم السفه، و سلب عقولهم، و من يهدي الله فلا مضل له، و من يضل
فلا هادي له، إن الله بصير بالعباد، ليس كمثل شيء و هو السميع البصير،
أما بعد، فأسلم تسلم أو ائذن بحرب من الله و رسوله.¹

Ma'nāsı “Benüm kıatımdan ki Allāhu Te'ālā'nuñ Resül'i Muḥammed'in, senüñ kıatıña ki Hürmüz oğlı Pervız'sün. Bundan şofıra ey Pervız, ben ol Allāh'ı medḥ iderin ki andan ğayı tañrı yoğdur. Yiri ve göđi ve cemī'-i maḥlūkātu ol yaratmışdur. Ve sizcileyin řekāveti ğālib řā'ıfeyi ve 'ağllarını küfr zılmeteri kıaplamış kıavme beni ḥađ peygāmber göndermişdür ki Ḥađ Te'ālā'nuñ raḥmeti çoklığını muştulayam ve ḥıřmından senüñ gibileri kıorkıdam. Tā řol vağte dek ki Allāh'dan hidāyet yitişe. Ve her kime ki Ḥađ'dan hidāyet ola, anı kimse azdurıamaz. Ve kıanđı müşriki ki Allāhu Te'ālā'² [303b N1] oñarmaya, anı kimse oñarıamaz. Pes Ḥađ *subḥānehu ve te'ālā'* kıullarınıñ ḥālini bilür. İmdi, bundan şofıra ey Pervız, eđer dünyāda raḥatlıđ dilerseñ Müslimān ol. Yođ dirseñ Allāh'a ve Resül'i ile cenge ḥāzır ol.”

Ve řalāt-ı ḥazar ol yılda tağdir olındı. Ya'nī artuğ muķim namāzı³ kıılındı. Ve Faḥr-i 'Ālem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* mescidini ve meskenini binā eyledi. Ve cum'a namāzı kıılındı. Ve Kıubā Mescidi dağı yapıldı. Ve 'Abdu'llāh bin Zeyd şıfat-ı⁴ ezānı tedārük itdi. Ve Bilāl-i Ḥabeři'ye ezān oğumağ emr olındı. Ve 'Abdu'llāh bin Selām İslām'a geldi. Ve Es'ad bin Zürāre vefāt eyledi. Ve muḥācirin ile enřār ikişer ikişer kıarındaş oldılar. Ve dīn-i İslām yolında uḥuvvetle kıuvvet ü kıudret buldılar.

1 “Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Allah'ın Resuli Muhammed'den Perviz bin Hürmüz'e. Şüphesiz ki ben Hayy ve Kayyum olan, kendisinden başka İlah olmayan Allah'a hamd ederim. Ki o; rezilliğin hakim olduğu, akılları gasp edilmiş bir kavme beni doğru yolu müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdi. Allah'ın doğru yola ilettiği kıişiyi kimse yoldan kııkaramaz. Ve Allah'ın yoldan kııkarttığını kimse doğru yola iletmez. Şüphesiz ki Allah kıullarını görür. Onun benzeri olan bir şey yoktur. O, işitendir; göreindir. Bu bakımdan Müslüman ol ve kurtul. Veya Allah ve Resül'i ile savaşa hazır ol.” | Nüşhalarda bulunan imla hataları *Mekātibü'r-Resül* adlı eser esas alınarak tashiḥ edildi. bk. Ali el-Ahmedî el-Meyāncî, Dārülhadıs-i Tahrān, Tahran 1419, C. 2, s. 321.

2 Te'ālā: - E

3 muķim namāzı: namāz-ı muķim R1

4 şıfat-ı: şuffe-i E

Fe-ammā mu'āhātda¹ iki vechle rivāyet vardır. Evvelkisi budur ki hicretten evvel muhācīrīn birbiriyle qarındaş olmışlar idi. Meşelâ Peyğamber *'aleyhi's-selām* Ebū Bekr ve 'Ömer mā-beyninde uḥuvvet 'arz eyledükden soñra Ḥamza, Zeyd bin Ḥārīş ile; 'Oşmān, 'Abdu'r-Raḥmān İbn 'Avf ile; Zübeyr, İbn Mes'ūd ile; 'Ubeyd bin Ḥārīş, Bilāl ile; Muş'ab bin 'Umeyr, Sa'd bin Ebī Vaḳḳāş ile; Ebi 'Ubeyde, Ebī Ḥuzeyfe Mevlāsı Sālīm ile; Sa'id² bin Zeyd, Ṭalḥa bin 'Ubeydu'llāh ile; 'Alī, nefsi ile mu'āhāt ü uḥuvvetlerini 'aḳd ü meveddetle işbāt eylemişler idi.

Def'a-i şāniyede ki hicretten soñra Medīne'de vāḳi' olmuşdur, ve muhācīrīn ve enşār için³ «تأخوا في دين الله أخوين أخوين» hadīs-i [426b R1] şerīfi şudūr bulmuşdur, ya'nī “Allāh yolına ve dīn-i İslām uğurına ikişer ikişer qarındaş oluñ.” diyü buyurulmuşdur, pes evvelā⁴ Server-i Enbiyā, 'Alī *kerrema'llāhu vecbehunuñ*⁵ eline yapışup, «هذا أخي»⁶ “Bu benüm qarındaşumdur.”⁷ demişler. Ya'nī Faḥr-i [321b E] 'Ālem, 'Alī ile; Ḥamza, Zeyd bin Ḥārīş ile; Ca'fer bin Ebī Ṭālib, Mu'āz bin Cebel ile [mu'āhāt itdiler].

Ve ammā Vāḳidī⁸ ḳavlince ol tāriḥde Ca'fer bin Ebī Ṭālib Ḥabeşe'de idi. Ve bu mu'āhātde içlerinde ḥazır degül idi. Ve ammā Ebū Bekr, Ḥārīce bin Zeyd ile;⁹ 'Ömer bin Ḥaṭṭāb, 'Oşmān bin Mālīk ile; Ebū 'Ubeyde bin Cerrāḥ, Sa'd bin Mu'āz ile; 'Abdu'r-Raḥmān bin 'Avf, Sa'd bin Rebī' ile; Zübeyr bin 'Avvām, Seleme bin Selāme¹⁰ ile; 'Oşmān bin 'Affān, Evs bin Şābit bin Münzir ile; Ṭalḥa bin 'Ubeydu'llāh, Ka'b bin Mālīk ile; Sa'id bin Zeyd, Übey bin Ka'b ile; Muş'ab bin 'Umeyr, Ebū Eyyüb bin Ḥālīd bin Zeyd ile; Ebū Ḥuzeyfe bin 'Utbe, 'Abbād bin Bişr ile ve 'Ammār bin Yāsir,

1 muvāhātde: mü'ellefātde N1

2 Nüşhalarda “Sa'd” şeklinde yazılan bu isim tashiḥ edilerek metne alındı. bk. Mehmet Efendioğlu, “Sa'id b. Zeyd”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/said-b-zeyd> (11.03.2020).

3 Hadīs-i Şerīf, “Allah'ın dini uğrunda ikişer ikişer kardeş olun.” (*Ramuz el-Hadis*, 259, 5.)

4 evvelā: ol N1

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 Hadīs-i Şerīf, “Bu benim kardeşimdir.” (*Ramuz el-Hadis*, 259, 5.)

7 qarındaşumdur: qarındaşum N1

8 Vāḳidī: Vāy N1

9 Ve ammā//ile: - R1

10 Selāme: Selām N1, R1

Hzeyfe bin Yemân ile; -ve bir rivâyetde Şâbit bin Kays bin Şemmâs¹ ile ve Ebû Zer, Münzir bin 'Amr ile.

Ve ammâ Vâkıdî kavlince “Ebû Zer ol zamânda Medîne’de olmayup ve Bedr ve Uḥud ve Ḥandek ğazâlarında bile bulunmayup, şoñradan gelüp, bu taḳdırce anuñ ḳulı Tuleyb bin 'Umeyr, Münzir bin 'Amr ile ḳarındaş olmuşlar idi ki cümlesi iki yüz kişi idi. Yüz ellisi muhâcirlerden ve ellisi enşârlardan idi.” diyü beyân olınmışdur. [304a N1]

[Resûlu'llâh'ın Hicretinün Re's-i Târîh Olması Beyânındadır]

Ve ammâ erbâb-ı ṭab'a ḫafî olmasun ki Resûlu'llâh'ın hicreti re's-i târîh olmağla ve bir nesneye² târîh yazılmalu olsa andan ḫisâb olunmağla sebep ne idüğini beyân eyleyelüm: İmdi, ma'lûm ola ki bir zamânda târîh, Ḥazret-i Âdem'ün gökden yire indüğü idi. Ve her neye târîh yazılsa hübüṭ-ı Âdem'den ḫisâb olunurdu. Şoñradan rüzgâruñ 'ömri uzayup Âdem'ün yire indüğü ba'id târîh olmağla Nüh'ün tûfânı târîh yazılup, ba'dehu ol daḫı uzayup, zamân geçmekle Ḥazret-i İbrâhîm'ün âteşe bırağılduğı târîh yazılup ve Faḫr-i 'Âlem toğduğı zamânda târîh aşḫâb-ı filün kışşası yılından³ olmağla târîh-i vilâdetleri 'âmü'l-filden ḫisâb olunup ve bi'l-cümle her ṭâ'ifede ki bir ulu ḫâdişe vâkı' olurdu, anlar daḫı anı re's-i târîh ṭutup andan ḫisâb itmege başlarlar idi.

Fe-ammâ ḳabâ'il-i [427a R1] 'Arab içinde târîh bir zamân Faḫr-i 'Âlem on altı yaşında iken Mekke'yi yıḳup tekrâr yapmışlar idi, andan ḫisâb olındı. Şoñradan hicret yılı İslâm âşkâre olup bir 'azîm ḫâdişe olmağla târîh andan ṭutuldu. Ba'zılar dirler ki [322a E] bu târîhi Faḫr-i 'Âlem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem vaz'* eylemişdür. Ve ammâ bir rivâyetde Ḥazret-i 'Ömer'ün zamân-ı ḫilâfetinde vaz' olındı. Ki Ebû Mûsâ-yı Eş'arî'ye⁴ nâme yazduğda târîh urılmayup, ol daḫı “Târîh lâzımdur ki

1 Şemmâs: Şemâtet E, R1

2 nesneye: seneye N1, R1

3 yılından: yıldan N1, R1

4 Eş'arî'ye: Eş'arî N1

aña göre hıdmeti bilüp vaḳti ile¹ edâ ıdevüz.” diyü i‘lâm itmekle aşḫâb-ı güzini ‘Ömer *raḍiya’llāhu ‘anh* cem‘ idüp, kimi Resülu’llāh’uñ vilâdeti yılını ve kimi hicret yılı târiḫini münâsib görmekle ‘Ömer *raḍiya’llāhu ‘anh* daḫı hicret yılını ihtiyâr idüp ol zamândan berü ehl-i İslâm içinde târiḫ-i hicretten ḫisâb olınagelmişdür.

[Server-i Enbiyâ’nuñ Ğazveleri Beyânındadır]

Ve ammâ râvî eydür ki hemân ki Server-i Enbiyâ hicret idüp Medîne’ye vardılar, ğazâ vü cihâd âyetleri nâzil olmağa başladı. Meşelâ ﴿يَا كَافِرِينَ﴾² âyeti indi. Ya’nî “Yâ Muḫammed, kâfirlerle ve münâfıklarla şimden şonra ceng eyle.” diyü emr olındı. Zîrâ ol yıla gelince inen âyât-ı³ kerîme şabra müte‘allik idi. Daḫı ğazâ buyurılmamış idi. Ve yine ol yılda ﴿فَاقتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ﴾⁴ âyeti indi. Ya’nî “Kâfirleri her ḳanda bulursañuz depeleñ.” diyü emr olındı.

[Hicretüñ İkinci Yılı Hâdişeleri]

Aña binâ’en Faḫr-i ‘Ālem *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* hicretüñ ikinci yılınıñ evâ’ilinde evvelâ Buvâṭ Ğazası’na vardılar. Ve iki ay on gün geçdükden şonra Resülu’llāh *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* Sa’d bin ‘Ubâde’yi⁵ kendü⁶ yirine ḫalife naşb eyledi. Ve muhâcîrîn ve enşâr ‘askeri ile Medîne’den ḳalḳup, Ḥazret-i Ḥamza Resülu’llāh’uñ beyâz ‘alemini götürüp, [Şafe]vân ve Ebvâ didükleri küylere vardılar. Ve ammâ ceng olunmayup küffârüñ begi olan Müşennâ bin ‘Ömer,⁷ Resülu’llāh’a gelüp şulḫı ḳabül eylediler.

1 vaḳti ile: vaḳtâ ki N1

2 “Ey Peygamber! Kafirlerle ve münafıklara karşı cihad et.”, Tahrir 66/9. | N1 ve E nüshalarında “câhidi” kelimesi yerine “kâtili” yazılmıştır.

3 âyât-ı: âyet-i N1

4 “Allah’a ortak koşanları bulduğunuz yerde öldürün.”, Tevbe 9/5.

5 ‘Ubâde’yi: ‘Ubâd’ı N1, R1

6 kendü: - N1

7 Müşennâ//‘Ömer: Müşter bin ‘Amr N1, R1

Ve üç ay on üç gündən sonra ‘Uşeyrî’l-Ḳureyş¹ Ğazâsı’n itdiler. Ve ol ğazâyâ Ğazvetu Zâti’l-‘uşeyre [304b N1] diyü ad virdiler. Ba‘dehu yigirmi gün geçüp Kürz bin Câbir’ün talebine çıkdılar. Ve Medîne eṭrafındaki ovalarda ve beriyyede olan kâfirlere leşker gönderdiler ki bu ğazâyâ Bedr-i Ūlâ diyü buyurmuşlardır.

Ve ol yıldan sekiz ay ve on yedi gün geçdükden sonra Bedr-i ‘Uzmâ Ğazâsı’na gitdiler ki meşhûr olan [427b R1] ğazâlardandır. Ve gitdükleri zamânda ramazân ayının on yedinci günü idi. Ve ol târiḥde ḥâzır olan aşḥâb-ı güzîn *riḍvânu’llâhi ‘aleyhim ecma’in* üç yüz on nefer² kişi [322b E] idi. Ammâ müşrikler biñ toḳuz yüz miḳdârı var idi.

Ve’l-ḥâşıl Melik Ṭâlût ki Câlût’a muḳâbil olduḳda üç yüz on âdemi ve Câlût’uñ dört beş yüz miḳdârı leşker-i³ müsellemi var iken münhezim olduḳları gibi muhâcîrin ve enşâr daḫı ol miḳdâr kimse iken a‘dâ-yı dîni kılıçdan geçürüp, ol gün yevm-i furkân olup, âşkâre ḥaḳ bâṭıldan seçilüp mü’mînler için fırsat ü nuşret ve dîn düşmenlerine kesr ü hezîmet vâḳi’ olmuş idi.

Andan sonra Benî Ḳaynuḳâ’ Ğazâsı’na vardılar. ‘Aḳabince Ebû Süfyân Şahr⁴ bin Ḥarb Mekke’den gelürken ḥaberin alup, anuñ ḳaşdına çıḳup, Sevîḳ Ğazâsı’n eylediler. Ba‘dehu ‘Uzru’l-kesr didükleri ğazâyâ vardılar. Benî Süleym ise Küdr Ḳuyusu yanında tavarların ve mâl ü menâllerin bıraḡup ḳaçdılar. ‘Asker-i İslâm vâfir ḡanîmet aldılar.

Ve bi’l-cümle Bedr Ğazâsı ile Uḫud Ğazâsı⁵ mâ-beyninde yedi ğazâ vâḳi’ oldu ki kiminde Peyḡamber Ḥazreti⁶ bi’z-zât bile idi ve kimisine âdem

1 Nüşhalarda “ ‘Asîrî’l-ḳureyş” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Elşad Mahmudov, “Uşeyre Gazvesi”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/useyre-gazvesi> (01.03.2020).

2 on nefer: - R1

3 Nüşhalarda “leşkeri” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 N1 nüshasında “Baḫr”, E nüshasında “Şacr”, R1 nüshasında “Müncer” şeklinde yazılan bu isim “Şahr” olarak metne alındı. bk. İrfan Aycan, “Ebû Süfyân”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-sufyan> (13.12.2019).

5 Ğazâsı: Ğazvesi N1

6 Peyḡamber Ḥazreti: Ḥazret-i Peyḡamber R1

göndermiş idi. Zî Karedede¹ Ğazâsı dahil bu aralıkta vâkı' oldu ki Zeyd bin Hâriş 'askeri ile varup Ebû Süfyân māl ü menâlini bıraktı, kaçtı. Ve Zeyd, cümlesini cem' idüp Medîne'ye getürdi. Ve Benî Nağır'den Ka'b bin Eş-ref'ün katli ve Hayber K'al'ası'nun begi Selâm bin Hâkik'ün katli bu mâ-beynde vâkı' oldu.

Ve bu ğazâlardan mâ'adâ ol yuluñ içinde nısf-ı şa'bândaki se-şenbe günü idi,² ﴿قَوْلٌ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ âyeti nâzil oldu. Hemân-dem kıble-i şalât Fahr-i 'Âlem'ün du'asıyla Ka'be'ye döndi. Ve Beyt-i Mağdis'den Mekke-i Müşerreffe Mescidi'ne tahtvıl olındı. Huşuşâ şavm-ı ramazân-ı şerif ve şadağa ve fıtra³ andan buyurıldı.

Ve ol yıl içinde Server-i Enbiyâ, 'Â'îşe ile cem' oldu. Egerçi ki 'Â'îşe'nün hutbe-i nikâhı hicretten evvel okunmuş idi. Ve lâkin şağire bu-lınmağla bu deñlü te'hîr olınmış idi. Ve ol yıl içinde İmâm 'Alî *kerrema'llâhu vechehu* Fâtıma *rağiya'llâhu 'anhâ*yı aldı ki Resûlü'llâh *'aleyhi's-selâm* iki cihân fahrî iken müzahrefât-ı dünyeviyye ile muqayyed olmayup ancak bir miqdâr cihâz virmiş idi ki [428a R1] zikr olunur: iki gönlek ve iki gümüş bâzû-bend ve bir yamalu kaţife kaftân ve bir kadeh ve bir taş el degürmeni ve bir elek ve iki destî [323a E] ve bir kırba ve bir mişrebe ve iki döşek [305a N1] -birinün içi sahtiyân ve birinün lif-i hurmâ idi- ve dört yaşduğ ki ikisinün içi yünden ve ikisinün lif-i hurmâdan tölmiş idi.

Egerçi Muḥammed [bin] Cerîr-i Ṭaberî kavlince 'Â'îşe *rağiya'llâhu 'anhâ* ile hicretün evvelki yılında cem' oldu. Ammâ eşaḥḥı budur ki ikinci yılda vâkı' olmuşdur. Ve 'Â'îşe *rağiya'llâhu 'anhâ* dâ'imâ hâtûnlar içinde iftiḥâr idüp dirdi ki "Benüm yedi nesne ile sâ'ir hâtûnlar üzerine faziletüm vardır. Evvelkisi budur ki Cibrîl *'aleyhi's-selâm*⁴ benüm şüretümde görünmişdür. -Egerçi 'ulemâ ihtilâf idüp şaḥâbeden dâ'imâ

1 N1 ve R1 nüshalarında "Zî Ğarede", E nüshasında "Zî Karedede" şeklinde yazılan bu isim "Karedede" olarak metne alındı. bk. Ahmet Önkal, "Karedede Seriyyesi", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/karedede-seriyyesi> (13.12.2019).

2 "(Namazda) Mescid-i Haram'a doğru dön.", Bakara 2/149.

3 fıtra: fıtır E

4 Bu dua cümlesi N1 nüshasında bulunmamaktadır.

Dihye¹ el-Kelbî şeklinde görünür, dimişlerdür. Ammâ câ'iz budur ki bir kerre de 'Â'îşe şeklinde² görünmüş ola.- İkincisi Peygâmbere, beni yedi yaşumda aldı. Ve toğuz yaşumda yanına getürdi. Üçüncüsü sâ'ir hâtûnları tül 'avret iken aldı, beni bıkır olduğum hâlde aldı. Dördüncüsü Cebrâ'îl geldükde Faḥr-i 'Âlem'ün yanında ğayrı hâtûnları bulınsa ğusl itmeyince Cebrâ'îl Ḥaḳ *celle ve 'alānuñ* kelâmını söylemezdi. Ammâ ben bulınuğda te'hîr itmeyüp benüm yanumda iken beyân eylerdi. Beşüncüsü münâfıklar baña töhmet itdüklerinde toğrılamağa on beş âyet nâzil oldu. Altıncısı Cebrâ'îl baña görindi. Ğayrı hâtûnlara görünmedi. Yedüncüsü Faḥr-i 'Âlem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*³ benüm⁴ evümde vefât eyledi.”

Bundan mâ'adâ Faḥr-i 'Âlem “Erlerden Ebü Bekr ve 'avretlerden⁵ 'Â'îşe benüm çatumda cümleden sevgilüdür.”⁶ diyü buyurmışlardır.

Andan şoñra kırbân bayramı gelüp Faḥr-i 'Âlem iki boynuzlu iki dâne koç kırbân eylemek o senede vâkı' oldu. Ḥuşûşâ 'Oşmân bin Maz'un ve Faḥr-i 'Âlem'ün kıızı Ruḳayye ol târiḥde öldiler. Ve enşardan Nu'mân bin Beşîr,⁷ muhâcîrînden 'Abdu'llāh bin Zübeyr ol yıl içinde vücûda geldiler. Ki enşâr ve muhâcîrînden eñ evvel toğan oğlancıkları ol ikisidür.

[Hicretün Üçüncü Yılı Ḥâdişeleri]

Ve üçüncü yılda zâhir olan ğazâları bunlardır ki evvelâ Ka'b bin Eşref e bir miḳdâr leşker koşdılar. Anı Benî Ğatafân⁸ üzerine gönderdiler ki aña Ğazve-i Enmâr ıtlâḳ iderler.

1 Dihye: Ḥayye N1, R1

2 şeklinde: şekline girüp R1

3 Faḥr-i//sellem: Peygâmbere 'aleyhi's-selâm E

4 benüm: - N1, R1

5 'avretlerden: 'avretler N1

6 Hadis-i Şerîf, (Müslim, *Fezâilü's-sahâbe*, 8, IV/1856)

7 Beşîr: Bişr R1

8 Nüşhalarda “Aḫfân” şeklinde yazılan bu isim tashiḥ edilerek metne alındı. bk. Hüseyin Algül, “GATAFÂN (Benî Gatafân)”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gatafan-beni-gatafan> (01.03.2020).

Ve sene-i mezbüreden toköz ay on gün olunca Uğud Ğazası'na [428b R1] vardılar. Ol ğazada küffaruñ ser-leşkeri Ebü Süfyân idi ki üç bin âdemle gelmiş idi. İki yüzi atlu, mâ'adâsı develü. Ammâ tamâm yedi yüz giyimlüsi var idi. Şağ kolda beş yüz kişi ile Hâlid bin Velid ve şol kolda beş yüz âdemle 'İkrime [323b E] bin Ebî Cehil tırmuş idi. Resülu'llâh ise Medine'den bin âdemle çıkup ve ammâ münâfıklarından niçesi yoldan dönüp, ancak yedi yüz kişi ile Uğud Tâğı'na arka virüp, kendüler iki ağır zırh giyüp ve Zü'l-feķâr ve 'Abd' adlu iki kılıç kuşanup, Hâlid'e muķâbil yüz kişi ile Zübeyr bin 'Avvâm'ı kodı.

Ve 'İkrime'ye muķâbil yüz âdem ile Miķdâd² bin Esved'i koyup tekbir ile cenge başladuklarında evvelâ Müslimânlar kâfirleri muķkem şıyup perişân [305b N1] eylemiş iken hikmet Allâh'ındur, sonra küffâr ğalebe idüp, Hâzret-i Hâmza anda şehid olup ve Ebü Bekr ve 'Ömer ve 'Oşmân yarananup ve Hâzret-i 'Alî ol gün ziyâde ceng idüp ve gün-â-gün bahâdirlıklar gösterüp, hattâ kılıcı iki pâre olup, Fahr-i 'Âlem'e geldükde Zü'l-feķâr'ı kendü belinden çıkarup, 'Alî'ye kuşadup, pes Hâzret-i 'Alî dahı ziyâde cenge başlayup ve Server-i Enbiyâ «لا فتا إلا علي لا سيف إلا ذو»³ diyü ol gün 'Alî'yi vaşf idüp ve bi'l-cümle şu deñlü şingın oldu ki Fahr-i 'Âlem yanında enşârdan ve muhâcirinden az kimesne ķalup, bir rivâyetde hemân iki kişi bulunup, cenge meşğül olup, bu hâletde iken Sa'd bin Ebî Vaķķâş ķarındaşı 'Utbe bir taş atup, Server-i Enbiyâ'nuñ mübârek⁴ tudağın yarup ve bir dişini şehid eyleyüp, ba'dehu bir taş dahı atup, mübârek⁵ iki ķaşınıñ mâ-beynini yarup, Fahr-i 'Âlem'ün yüzini ve gözini ķan büriyüp ve 'Abdu'llâh bin Ğamî'e⁶ nâm kâfir dahı⁷ yitişüp, harbe ile

1 'Abd: Hayd E | Vahid R1

2 Nüşalarda "Medâ (N1, R1), Midâd (E)" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Mustafa Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mikdad-b-amr> (02.03.2020).

3 Hadis-i Şerif, "Ali gibi yiğit, Zülfekâr gibi kılıç olmaz." (Taberî, III, 17.)

4 mübârek: - E, N1

5 mübârek: - E

6 Nüşalarda "Maşa'a" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Muhammed Hamidullah, Casim Avcı, "Uhud Gazvesi", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/uhud-gazvesi> (02.03.2020).

7 dahı: - N1, R1

uyluğun mecrûh idüp, bu hinde Resül 'aleyhi ş-şalātu ve's-selām atdan dü-şüp ve ağır zırhlar üzerine tolaşup ve ol mel'ün atını alup, "Muhammed'i öldürdüm." diyü feryād iderek küffâr içinde gezüp, işiden aşhâb ise gamdan ve guşşadan dil-teng ü¹ perîşân olup ve bi'l-cümle ol gün şahâbe-i kirâm üç bölük olup, bir bölüğü mecrûh ve² bir bölüğü kaçup tağ arasına girdiler. Ve bir bölüğü şınup Medîne'ye girdiler.³

Ammâ Fahr-i 'Âlem hergiz yirinden ayrılmamış idi. Ve bi'l-cümle Sa'd bin Ebî Vaqqâş ve Kâtâde,⁴ [429a R1] Server'i bu hâlde⁵ buldılar. Yanın alup oğla çalışırken kâfirlerün biri Kâtâde'ye bir oğ urdı. Gözi eline girdi. Andan Fahr-i 'Âlem ol gözini mübârek eliyle yirine koyup "üf" didi. Fi'l-hâl dürüst oldu. Andan Sa'd bin Ebî Vaqqâş muttasıl yanında oturup küffâra oğ atardı. Hattâ Fahr-i 'Âlem⁶ «ارم يا سعد فداك أمي وأبي» buyurdılar. Ya'nî "Oğunu at yâ Sa'd ki benüm [324a E] anam, babam saña fedâ olsun." dimekdür. Fahr-i 'Âlem bu sözi andan gayrıya dimemiş idi.

Ba'dehu Übey nâm mel'ün Peygâmb'er'ün üzerine geldi. Server dağı Vaqqâş'a oğ atdurmayup kendü eliyle aña bir harbe atup, yaralayup Mekke'ye varmadın cânı cehenneme gitdi. Ammâ bir rivâyetde bu gâzâda şehîd olan ancak yetmiş kişidür, artuğ degüldür.

Andan sonra Hamrâ'ül-esed Ğazası'n eylediler. Ve ol yıl içinde 'Oşmân bin 'Affân'a Ümmü Külşüm nâm kerîmesini nikâhlandurdılar. Ve kendüler dağı Hafşa bint 'Ömer'i⁷ ve Zeyneb bint Huzeyme el-Hilâliyye'yi tezvîc eylediler. Ve 'Alî kerrema'llâhu vecbehunuñ oğlı İmâm Hasan

1 dil-teng ü: dibelik E

2 bir//ve: - R1

3 girdiler: girdiler N1, R1

4 Nüşhalarda "Kubâde" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Ali Toksarı, "Katâde b. Nu'mân", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/katade-b-numan> (02.03.2020).

5 bu hâlde: - R1

6 Hadîs-i Şerîf, "Annem, babam sana feda olsun, at ey Sa'd!" (İbn Sa'd, *Tabakat*, 3/139.)

7 'Ömer'i: 'Amr'ı E

radıya'llāhu 'anh ol yılda çoğdı. Ve hamruñ hürmeti ol tārīhde beyān olındı.

[Hicretüñ Dördüncü Yılı Hādişeleri]

Dördüncü yıl olduķda Bedr-i¹ Mev'id Ğazāsı'n eylediler. Ba'dehu Benī Nağır Ğazāsı'na vardılar. [306a N1] Bir ay içinde bu iki ğazāyı ğāyete irgüdüdiler. Andan sonra üç ay yigirmi güne dek² Zātu'r-riķā' Ğazāsı'na gitdiler. Ve ol ğazāda şalātü'l-ħavf³ kıılınması emr olındı. Ve teyemmüm āyeti anda nāzil oldu. Ve müsāfir olanlaruñ namāzları kaçır olındı. Andan sonra Dümetü'l-cende'l Ğazāsı'na gitdiler. Beş ay⁴ yigirmi beş⁵ gün olıncaya dek anı tamām itdiler.

Ba'dehu on ay ve yigirmi yedi gün olunca Benī Muştalik⁶ Ğazāsı'na vardılar. Ve ol ğazāda ehl-i kiżb ü iftirā 'Ā'işe *radıya'llāhu 'anhāya* iftirā eylediler. Ve yine ol yıl içinde Zeyneb bint Huzeyme el-Hilāliyye vefāt eyledi. Ve Fahr-i 'Ālem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* Ümmü Seleme'yi ve Zeyneb bint Caşş'ı helāllıĝa aldı. Ve daħı ol tārīhde 'Alī ve Fāţıma'dan İmām Hüseyn *radıya'llāhu 'anh*⁷ dünyāya geldi. Ve āyet-i ħicāb nāzil olup Yehūdiler anda recm olındı.

[Hicretüñ Beşüncü Yılı Hādişeleri]

Beşüncü yılda Hāndeķ Ğazāsı vāķi' oldu. On ay ve beş gün olunca nihāyet buldı. Andan sonra on altı günde daħı Benī Kurayza'ya vardılar. Ve i'lā-yı kelimetu'llāh ile ol cihādı [429b R1] daħı tamām eylediler. Ve ol yıl içinde Resülu'llāh *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*⁸ Cüveyriye bint Hāriş'i ve

1 Bedr-i: - N1, R1

2 güne dek: gün mürürında N1

3 şalātü'l-ħavf: şalāt-ı ħavf N1, R1

4 ay: - N1

5 beş: yedi N1, R1

6 Nüşhalarda "Muşalik" şeklinde yazılan bu kelime "Muştalik" olarak metne alındı. bk. Ahmet Önkal, "Mustalik (Beni Mustalik)", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mustalik-beni-mustalik> (14.12.2019).

7 N1 ve R1 nüshalarında bu dua cümlesi bulunmamaktadır.

8 N1 ve R1 nüshalarında bu dua cümlesi bulunmamaktadır.

Reyhâne bint [Şem'ün] bin Zeyd el-Ğurayza'yı nikâhlandı. Ve atları koşdurup ol târihte koşu eylediler.

[Hicretün Altıncı Yılı Hâdişeleri]

Ve ammâ altıncı yılda bir aya dek Benî Lihyân Ğazası'nı eylediler ki aña Ğazve-i 'Ufân dirler. Andan şoñra Ğazvetü'l-ğäye¹ didükleri cihâd edâ² olındı. Ba'dehu ol yıl hacc eylemek niyyeti ile Faħr-i 'Älem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem*³ gelüp [324b E] Ğudeybiyye⁴ nâm maħalle ķondılar. Ve 'Oşmân bin 'Affân'ı Mekke'ye gönderdiler ki Peyğamber Ğazreti ceng için gelmeyüp murâdı hacc eylemek idügin bildüre. Anlar daħı şavaş ile muķayyed olmayup, Mekke'ye girmelerine icâzet virüp her birisi kendü hâlinde ħura. Vaķtâ ki 'Oşmân *radiya'llâhu 'anh* Mekke'ye vardı, ehl-i Ķureyş ğäyetle hoş tutup “Bunda ķalmaķ gereksün.” diyü yalvardılar.

Berü cānibde Faħr-i 'Älem'e ħaber geldi ki Mekke ħalkı 'Oşmân'ı urdılar. Ve ceng yarağına mübāşeret eylediler. Hemān-dem Server-i Kā'ināt ķılıcını ķuşandı. “Benümle ceng itmege gelsün.” diyü buyurdu. Ol sâ'at şaħābe-i kirām cem' oldılar. “Peyğamberimiz buyurduğı üzere şavaş niyyeti ile bî'at eylediler. Ğattâ Cebrâ'il *'aleyhi's-selām* geldi. ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنَّا﴾⁵ *ayeti*ni getürdi. Ya'nî “Allāhu Te'älâ yâ Muħammed, şol mü'minlerden rāzî oldı ki bu maħalde senden bî'at eylediler. Ve emr eyledüğün gibi şavaş eylemege ħâzırlandılar.”

Ba'dehu 'Oşmân *radiya'llâhu 'anh* gelüp, ceng lâzım olmayup, Ķureyşiler ile şulħ olunup, iki cānibden bile şulħ-nāmeler yazıldı ki gelesi yılda Faħr-i 'Älem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem*⁶ aşħābı ile gelüp hacc eyleye.

1 Ğazvetü'l-ğäye: Ğazvetü'l-ğäbe E

2 edâ: idi N1 | Ğazası'nı//edâ: didükleri cihâd idi R1

3 N1 ve R1 nüshalarında bu dua cümlesi bulunmamaktadır.

4 Nüshalarda “Müdeybe” şeklinde yazılan bu kelime “Ğudeybiyye” olarak metne alındı. bk. Muhammed Hamîdullah, “Ğudeybiye Antlaşması”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hudeybiye-antlasmasi> (14.12.2019).

5 “Şüphesiz Allah, ağaç altında sana biat ederlerken inananlardan hoşnut olmuştur.”, Fetih 48/18.

6 N1 nüshasında bu dua cümlesi bulunmamaktadır.

Ve on¹ yıla dek mâ-beynlerinde şavaş olmayup Mekke'den kaçup² Medîne'ye varanlar ve Medîne'den kaçup [306b N1] Mekke'ye irişenler yine taleb olındukda teslim eyleyeler. Bu 'ahd ü şulh muqarrer olup döndiler. Ol yıl hacc naşib olmayup Medîne'ye geldiler. Ve ol yıl içinde beş vaqt namâz farz olındı. Ve bir kavilde zekât dağı ol senede emr olındı. Ve hem ziyâde kaht olup ol yılda Server-i Enbiyâ istiskâ ile du'â emr eyledi.

[Hicretüñ Yedinci Yılı Hâdişeleri]

Ve ammâ yedinci yılda üç ay ve yigirmi bir gün geçdükden şoñra Hayber Ğazası'na vardılar. Ve on beş gün tamâm muhâşara idüp³ ceng eylediler. Hiç bir vechle feth idemediler. Zîrâ yedi kat kal'a idi. Ve bir rivâyetde çapusu üstinde tılısmı var idi,⁴ bozılmayunca alınması mümkün degül idi.

Vaqtâ ki⁵ on beş gün tamâm oldu, Server-i Enbiyâ sancağ-ı şerîfi⁶ Ebû Bekr eline virdi. Ehl-i İslâm'ı aña koşup kat kat istimâletle gönderdi. Ol gün aḥşama dek şavaşdılar. Yine fethine çâre bulamadılar.⁷ İrtesi sancağ-ı şerîfi⁸ 'Ömer bin Haḫḫâb' a virüp, ol dağı aḥşama dek [430a R1] ceng idüp⁹ fırsat u nuşret müyesser¹⁰ olmadukda Peyğâmbere '*aleyhi's-salâtu ve's-selâm*¹¹ Hazretleri bir miqdâr maḫzûn olup, [325a E] "İnşâ' allâhu te'âlâ¹² yarın bu sancağı bir kişiye vireyin ki Allâh da peygâmbere de andan hoşnûd ola. Ve Bâr-i Hudâ' nuñ da ve resûlinüñ de sevgilüsü ola." diyü buyurdukda aḫşâb birbirine bağışdılar. Kime verileceğini bilmediler. Zîrâ 'Alî *radiya'llâhu 'anh* göz ağrusına giriftâr olmağla anda gelmemiş idi.

1 yılda/on: - R1

2 kaçup: - N1, R1

3 muhâşara idüp: çuşatdılar E

4 var idi: - N1

5 muhâşara//Vaqtâ ki: - R1

6 sancağ-ı şerîfi: sancağını E

7 bulamadılar: olmadı N1, R1

8 sancağ-ı şerîfi: sancağı E

9 idüp: - N1

10 müyesser: - N1

11 Bu dua cümlesi E nüshasında bulunmamaktadır.

12 te'âlâ: - E

Vaqtâ ki şabâh oldı, gördiler ki 'Alî'nün haymesi kurulmuş ve kendüsi ceng için hâzır olmuş. Hemân-dem Faḥr-i 'Âlem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem*¹ 'Alî'yi çağırdı. Ve gözlerin açdurup mübârek diliyle yaladı. Fi'l-ḥâl göz ağrusından kurtıldı. Andan sancağ-ı şerîfi² aña teslim idüp,³ “Bugün nevbet senüñdür.” diyü gönderdi.

Pes 'Alî *kerrema'llâhu vechehu* yürüyüş itdi. Evvelâ Ḥayberlüden Merḥab nâm bahâdır kâfir 'Alî'ye muḳâbil olup bir kılıç çaldı. Qalkanı iki şakḳ eyledi. Andan 'Alî daḥı aña⁴ bir kılıç çaldı. Depesinden kuşak yirine varınca nîmeledi. Ve qalkanı yirine qal'a dibinde bir qapu taḥtesi bulup, eline alup aḥşama dek şavaşdı. Şoñra 'Alî'nün kuvvetini tecrîbe için şahâbeden bir uğurdan yedi kişi ol taḥteye el urdı. Yirinden kımıldadımâdılar.

Ve bi'l-cümle 'Alî *radîya'llâhu 'anh* ol gün taşra qal'ayı ve ikinciye ve üçüncüye feth eyledi. Ve begleri olan Kinâne'yi esîr itdi. Ve anuñ 'avreti Şafîyye'yi tutup Resûlu'llâh'a getürdi. Ol Şafîyye'dür ki şoñra Müslimân olup Faḥr-i 'Âlem kendüye nikâḥlandı. Ve dördüncü [ve] beşinci qal'a emân dileyüp sa'ir re'âyâ gibi eküp biçdüklerinüñ nişfını ehl-i İslâm'a virmek üzere şulḥ eyledi. Fe-ammâ altıncı ve yedinci ziyâde şa'b ü müşkil qal'a olmağla iki gün daḥı ceng olunup, ba'dehu anlar da emân dileyüp,⁵ [307a N1] mâlları ve tavarları beytü'l-mâlün olmağ üzere kılıçdan geçirilmeyüp şulḥ üzere yirlerinde in'âm eylediler.

Ve ammâ bir rivâyetde Ḥayber Qal'ası'nun qapusu üstinde târiḥ yazılır şeklinde bir vefḳ bağlanmış olup, Ḥazret-i 'Alî anı gördükde “Bu vefḳ bozulmayınca bu qal'anuñ fethi mümkün degüldür.” diyüp, andan bir yaşşı demrenlü oḳuñ demrenine bir vefḳ koyup, ol oḳ ile yukarudaki vefḳi urup şındurduğda, “Artuḳ fırsatdur.” diyü Ḥazret-i 'Alî ḥandekden şıçrayup, [430b R1] Ḥayber qapusına yapışup, küffâr yukarudan taş bıraḳduklarında evvel gelen taş [325b E] 'Alî'ye siper şeklinde mu'allakda ṭurup,

1 N1 ve R1 nüshalarında bu dua cümlesi bulunmamaktadır.

2 sancağ-ı şerîfi: sancağı E

3 idüp: - N1

4 aña: - E, N1

5 dileyüp: isteyüp E

şoñra gelenler aña toğınmağla aşurı şıçrayup, ‘Alı’ye toğınmayup, andan ‘Alı bir kerre zür itmekle ıapuyı ıoparup, ol ĥandeıke köpri idüp, ba‘dehu Müslimānlar yüriyüş idüp, fetĥ eylemişler idi. İnşā‘allāhu te‘ālā¹ eşaĥĥı daĥı budur.

Ba‘dehu Ĥayber muķābelesinde Fedek nām ıal‘aya gelüp muĥāşara itdüklerinde anlar daĥı şulĥ eyleyüp ve bir Yehüdi² bir ıuzı büryān idüp ve ağulayup Ĥazret-i Server’e gönderüp, Fahr-i ‘Ālem daĥı ıoparup, bir loķmasın ağzına alduķda ağulı idüğin bilüp, çeyneyüp, yine taşra bırağup ve bir rivāyetde Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām gelüp, “Yā Muĥammed, bu loķmayı yābāna atma. «بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ إِسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ»³ du‘āyı⁴ oķıyup andan şoñra yut.” diyüp, fi’l-vāķi‘ öyle idüp ve Fahr-i ‘Ālem’e andan zarar gelmeyüp ve ammā ol ıuzıdan bir loķma yiyen [ki] Beşir’dür, der-ĥāl helāk olup ve ba‘zılar ıavlince ol ıuzı zebān-ı faşih ile söyleyüp, “Ben ağulıyın.” diyü Peyğāmbere beyān eyleyüp nübüvvetine şehādet eylemiş idi.

Ba‘de zālik Sultān-ı Enbiyā şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem⁵ bu ĥazālardan dönüp geldükden şoñra ki ĥac zamānı oldu, ıalkıup ıureyşiler ile itdükleri şulĥ üzere geçen yılıñ ĥaccını ıazā eylediler. Ve bu ĥacca ‘Umretü’l-ıazā diyü ad virdiler. Ve bu yılıñ içinde Resü’llāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem⁶ Şafıyye bint Ĥuyey bin Aĥtab⁷ ve Meymüne bint Ĥāriş’i nikāĥlandılar.

Ve yine ol senede Resü’llāh⁸ ‘aleyhi’s-selām eıraf-ı memālik pādişāĥlarına ilçiler gönderdiler. Ki biri ‘Amr bin Ümeyye eđ-Damrī idi ki Ĥabeşe sultānı Necāşı’ye, ikincisi Diĥye bin Ĥalife el-Kelbī idi ki ıayşer-i Rüm’a, üçüncüsü ‘Abdu’llāh bin Ĥuzāfe es-Seĥmī idi ki ‘Acem

1 te‘ālā: - E

2 Yehüdi: Yehüdiye E

3 Hadis-i Şerif, “İsmi sayesinde yerde ve gökte hiçbir şeyin zarar veremeyeceği Allah’ın adıyla... O, her şeyi işitir ve bilir.” (Ebü Dāvüd, *Edeb*, 101/5088; Tirmizî, *Devāt*, 13.)

4 du‘āy: āyetini E

5 Sultān-ı//sellem: Peyğāmbere ‘aleyhi’s-selām E

6 N1 ve R1 nüshalarında bu dua cümlesi bulunmamaktadır.

7 Nüshalarda “Ĥabıbe bint Ebü Süfyān (N1, R1), ĤayyĤabıne bint Ebü Süfyān (E)” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Aynur Uraler, “Şafıyye”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/safiyye> (02.03.2020).

8 Resü’llāh: Resül E

pâdişâhı Kisrâ'ya, dördüncüsü Hâṭıḫ bin Ebî Belte'a el-Laḥmî idi ki Mıṣır ve İskenderiyye sultânı Muḫavḫıs'a, beşincisi Şücâ' bin Vehb el-Esedî idi ki arz-ı Şâm'dan Belkâ meliki Hâriş bin Ebî Şemir el-Ġassânî'ye, altıncısı Salîḫ bin 'Amr el-'Âdî idi ki Yemâme begi Hevze bin 'Alî el-Hanefî'ye gönderilmiş idi. Hattâ Mıṣır ve İskenderiyye sultânına gönderilen Hâṭıḫ yine ol yılda gelüp, Server-i Enbiyâ'ya Muḫavḫıs atından Mâriye bint Şem'un adlu bir ıḫḫıyye câriye [307b N1] ve yine anuñ ız arındaşı Şirîn adlu bir câriye¹ ve Mâbür adlu bir ḫadım ki [326a E] ḫayâları ıḫmıṣ idi, ve Düldül adlu [431a R1] bir atır ve Ya'fûr adlu bir merkeḫ hediiyye getürmiṣ idi.

Egerçi ki *İşrâḫu't-tevâriḫ* şâḫibi böyle beyân eylemiṣdür, fe-ammâ Ṭaberî avlince bu armaġanuñ ekṣeri, ḫuṣuṣâ Mâriye ve Şirîn ve Düldül, Melik Necâşî'den gelmiṣdür.

Ve yine bu senede Ca'fer bin Ebî Ṭâlib ve sâ'ir aṣḫâḫ ki hicret idüp Hâbeşe'ye gitmiṣler idi, Medîne'ye gelüp Faḫr-i 'Âlem'e müläḫât eylediler. Ve Ebü Hüreyre ve 'Imrân bin Huṣayn bu târiḫde İslâm'a geldiler. ḫamr daḫı ol yılda ḫarâm oldu. Ve mut'a-i nisâ daḫı anda nehy olındı.²

[Hicretüñ Sekinci Yılı ḫâdiṣeleri]

Ve ammâ sekizinci yılda Resülu'llâḫ *ṣalla'llâhu 'aleyhi ve sellem*, ayṣer-i Rûm nihâyetsiz 'asker ile Şâm vilâyetine gelüp ve ol tersâyilere leṣker virüp, Medîne'yi urmaḫ aşd eyledüklerini işitdi. Zeyd bin Hârişe'yi³ serdâr diküp, ol düşerse Ca'fer bin Ebî Ṭâlib serdâr olmaḫ üzere, ol daḫı düşerse ḫâlid bin Velid olmaḫ üzere işmarlayup ve 'Abdu'llâḫ bin Revâḫa'yı bile gönderüp, üç biñ yarar leṣker ile Şâm vilâyetine irsâl eyledüklerinde ayṣer-i Rûm ise iki yüz biñ er ile gelmiṣ bulunup, bunlar ise yüz döndermeyüp, savaṣ idüp, ol ġazâda Zeyd bin Hârişe şehid olup, ba'dehu Ca'fer serdâr

1 ve//câriye: - N1, R1

2 ḫamr//olındı: - R1

3 Nüshalarda "Hâriş" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Bünyamin Erul, "Zeyd b. Hârise", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zeyd-b-harise> (11.04.2020).

olup, sancağı eline aldıkda sağ eli düşürülüp, andan sancağı şol eliyle tutup, ol dahı düşürülüp, andan göğsiyle tutup, bu ʔarık ile şehid olup, andan sonra Hâlid bin Velid anlaruñla üç gün şavaşıp, ba'dehu dönüp, Medine'ye gelüp ve ol şavaşı hîninde Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm¹ Fahr-i 'Âlem'e gelüp, gözlerinüñ hicâbın giderüp, mescidde oturduğı yirden bunlaruñ şavaşın seyr idüp ve aşhâba Zeyd'ün ve Ca'fer'ün düşdüğini ve ne ʔarık ile şehid olduğini haber virüp, hattâ "Ca'fer-i² ʔayyâr" diyü ol maħalde ad viridi. "Ol düşen kolları yirine Hâk Te'âlâ iki kanad virüp firîşteler ile bile pervâz eylese gerekdür." diyü buyurmuşlar idi. Ve ol ğazâda 'Abdu'llâh bin Revâha'nuñ tedbirin begenüp, du'a eyleyüp ve sancağı Hâlid bin Velid'e Fahr-i 'Âlem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* [virüp] "Seyfu'llâh" diyü laķab ķo-muşlar idi.

Ve yine ol yıl içinde Mekke'yi feth eylediler. Hudeybiyye'de oturup, Kureyşiler ile şulh idüp birbirleri ile şavaşı itmemege³ [326b E] ve yardım ve yaraķ virmemege 'ahdlemişler idi. Şonra Benü Bekr kabilesi Benü Huzâ'a ile zamân-ı sâbıkda olan 'adâvetlerin añup, anlar ise [431b R1] şulha i'timâd idüp, Mekke ʔavâfına yaraķsız gelmekle Benü Bekr "Furşat-dur." diyü şavaşa çapınup, bu hâlde Mekke ulularından niçe kimesneler gice içinde yarduma gelüp ve Benü Bekr'ün yaraķsız olanlarına⁴ yaraķ ve yasaķ virüp, bir uğurdan Benü Huzâ'a'ya ğamle ķılıp şavaşı itmeleri ile çok kişiyi ķatl eylemişler idi. Ve şulha muğâlefet idüp dâlalet yollarına gitmişler idi.

Pes ol kabîle kendülerden 'Ömer bin Sâlim el-Huzâ'i'yi Peyğamber'e şikâyet [308a N1] itmege gönderüp, Kureyşiler şulhı bozduķlarını i'lâm idüp ve "Bu yıl Mekke üzerine gelürseñüz inşâ'allâhu te'âlâ⁵ fethi müyes-serdür." diyü bildürmeleriyle ve bundan aķdem Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm⁶

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 Nüshalarda "Ca'fer bin" şeklinde yazılan bu isim "Ca'fer-i" şeklinde metne alındı. bk. Ahmet Önkal, "Ca'fer b. Ebû Tâlib", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cafer-b-ebu-talib> (14.12.2019).

3 şavaşı itmemege: şavaşımamağa E

4 Bekr'ün//olanlarına: Bekr'e E, N1

5 te'âlâ: - E, N1

6 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

dağı gelüp ol yıl Mekke üzerine varılacağıın haber virmekle Server-i Enbiyâ mâ-cerâyı bilürdi. Yine aşhâba nesne açmazdı. Kureyşiler ise itdükleri işe nedâmet idüp Ebû Süfyân'ı¹ Medîne'ye 'özü için gönderüp, pes Ebû Süfyân doğru Ümmü Habîbe evine vardı ki kendünün kıızı ve Peygâmb'er'ün hâtûnidur, Hazret-i Server'ün bir sahtiyân döşegi döşenüp otururken bî-tekellûf geçüp üstine oturdu. Kaçan ki kıızı geldi, bu hâli gördi, gâzabla üstine yürüyüp, çeküp² döşegi altından aldı. Ve "Sen bir murdâr kâfir olarsun, Peygâmb'er döşegine oturmak ne yoluñdur!" diyü azarladı. Ebû Süfyân dağı bî-ñuzûr olup, çalkup, Ebû Bekr evine gidüp kızından şikâyete başladı.

Ba'dehu Ebû Bekr'e yalvarup "Peygâmb'er'den bizüm 'özrimüz dileyesüz ki bilmezlikle bir iş işledük. Günâhımıza çalmasun. Yine bizümle şulhı yeñilesün."³ diyüp, ve bi'l-cümle eger 'Ömer'e ve eger 'Alî'ye bu vechle⁴ yalvardı, gezdi. Hiç birisi Ebû Süfyân'a yüz virmeyüp, "Biz bunu Peygâmb'er'e añamazuz." diyü cevâb virdiler. Añir nevmid olup Ebû Süfyân yine Mekke'ye çekildi.

Ba'dehu Fahr-i 'Âlem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* münâdilere nidâ idürüp sefer tedârükini işmarladı. Ve ammâ ne semte gideceklerini kimseye bildürmedi. Şahâbe-i kirâm dağı şübheye düşüp sefer ne tarafa idügin bilmezlerdi. Bu tarih ile Fahr-i 'Âlem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* Medîne'den⁵ bir konağ çıkup çondılar. Ve leşkeri yoklayup beş biñ kişi muhâcirin ve enşârdan dağı⁶ beş biñ [327a E] ve eñrâfdan yarduma gelenlerden bi'l-cümle on biñ yarar âdem mevcûd bulındı. Ramazân ayınuñ evvelleri idi. [432a R1] Ve ol gâzâda 'Â'ışe *radîya'llâhu 'anhâ* dağı bile idi. Ve Medîne'de Külşûm bin Huşayn hâlîfe naşb olunmuş idi.

Bu hâl ile gidüp menzil-be-menzil 'Uşfân didükleri menzile geldiler. Pes ol menzilde Peygâmb'er leşkerinden Hâtıb bin Ebî Belte'a Mekke

1 Nüşalarda burada yer alan "herkî (N1, R1), hertî (E)" kelimesi anlam gereği metne alınmadı.

2 çeküp: - E, N1

3 yeñilesün: tecdid eylesün N1, R1

4 bu vechle: - N1, R1

5 Medîne'den: Medîne N1, R1

6 dağı: - E, N1

halkına bir nâme yazup, Hâzret-i Server'ün 'azîm leşker ile Mekke'ye toğrılduğın bildürüp, 'Ömer bin Hişâm cāriyesine virüp, ol dahı¹ şacı içinde gizleyüp, odun devşürmek şeklinde kenāre çıķup, Mekke'ye toğrılduğda Cebrā'il '*aleyhi's-selām* gelüp,² Faħr-i 'Ālem'e haber virüp, Hâzret-i Peyğamber dahı Hâzret-i 'Alī'yi ardınca ve Zübeyr bin 'Avvām'ı gönderüp, anlar varup, yitişüp nāmeyi ve ol cāriyeyi tutup getürmişler idi. Bu çarîķ ile yollar çutılup ve leşker zabı olınup ašlā Mekke'ye haberler vâşıl olmamış idi.

Berü cānibde Kureyşiler dahı muħkem vehme düşüp, Ebü Süfyān'ı custalamağā gönderdiklerinde ittifaķ ol gice Peyğamber'ün 'ammisi 'Abbās, Ebü Süfyān'a rāst gelüp, Peyğamber'e götürüp, İslām 'arz olınup, Ebü Süfyān dahı Müslimān olup, [308b N1] irtesi Peyğamber'ün emri ile 'Abbās anı bir yol uğrağı yirde çurgurup, leşkerün silāhını ve şevketini ve yarar atlarını ve keşretini gösterüp, Ebü Süfyān hayrete varup ve İslām'a geldüğine binā'en Peyğamber Hâzreti'nden kavm ü ķabile içinde bir vechle 'izzet taleb idüp, pes Faħr-i 'Ālem aña 'izzeti revā gördi ki 'asker Mekke'ye varduķlarında Ebü Süfyān'ın evine dāhıl olanlar mu'āf ü müsellemler olalar. Bu çarîķ ile Ebü Süfyān'a icāzet virdiler. Bunlar dahı ceng ideler. Eger emān dilerlerse emān vireler. Buña binā'en Peyğamber Hâzreti münādilere önince nidā itdürüp, "Her kim ki Mekke Mescidi'ne gire veyā Ebü Süfyān evine dāhıl ola ve yāhūd kendü evinde epsem oturmuş ola, mu'āf ü müsellemdür." diyü 'asker-i Mekke işğā itmişler idi.

Fi'l-vāķi' kendü ile³ olan 'askerde ve Zübeyr ile olanlarda şavaş olmadı. Ancaķ Hālid bin Velid ile Şafā Tağı ķurbında Hābeşe 'askeri muķabil olup Müslimānlardan üç kişi şehid olmuş idi. Ve bi'l-cümle ol gün Peyğamber '*aleyhi's-selām*⁴ siyah 'imāme şarınup, Hâzret-i 'Alī önince İslām sancağın götürüp ve bi'l-cümle [432b R1] Server-i Enbiyā cümle 'askere bu vechle tenbîh itmiş idi.

1 dahı: - N1

2 gelüp: - N1, R1

3 ile: eli ile E

4 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

Ve “İllâ altı kişi ve dört [327b E] ‘avret vardur, anları¹ mescidde dağı bulursañuz öldüresüz.” diyü buyurmuşdur. Meger anlarıñ biri² ‘Abdu’llâh bin [Sa’d bin Ebû] Serh idi kim kâtibü’l-vaḥy iken mürtedd olup Medîne’den kaçmış idi. İkinci Benî Temîm kabîlesinden ‘Abdu’llâh bin Ḥaṭal³ idi ki Medîne’ye bile gelmiş iken mürtedd olup, Mekke’ye kaçıp, Fahr-i ‘Âlem’i şî’r ile⁴ hicv idüp Meriyye ve Kureynâ dimekle ma’rûfe iki câriyesine ol hicvi öğredüp, her meclisde bir berbaṭ ile çaldurur yürürdi.⁵ Ve üçüncüsü Ḥuveyrîş bin Nuḳayz⁶ idi ki Peyğamber’i taş ile urmuş idi. Ve başına urmuş idi. Ve başına⁷ toprak saçmış idi. Ve niçe herzeler söyleyüp sögmüş idi. Dördüncüsü Miḳyes bin Şubâbe⁸ idi ki Benî Muştalîḳ Ğazâsı’nda bile iken mürtedd olup kaçmış idi. Beşinci ‘İkrime İbn Ebû Cehil idi ki atasınıñ fesâdlarına cân ile mu’âvin idi. Altıncı Şafvân bin Ümeyye idi ki âhir ayda⁹ ve Ḥandeḳ ğazâlarında Ebû Süfyân ile ḥadden ziyâde fesâd eylemiş idi. Ve ol dört ‘avretün birisi Ebû Süfyân ‘avreti ve Mu’âviye anası Hind idi ki Uḫud Cengi’nde Ḥamza’nuñ ḳarnın yarup, yüregiñ çıkarup, çeyneyüp ve cümle şehîdlerün burunların kesmiş idi. Ve fuḫş ile dağı şöhreti var idi. İkincisi ‘Ömer¹⁰ bin Hişâm câriyesi Sâre idi ki Ḥâṭib bin Ebî Belte’a’nuñ¹¹ nâmesini saçı içinde gizleyüp Mekke’ye haber virmege segirtmiş idi. İkişi dağı berbaṭ ile Peyğamber’ün hicvin çağırın ‘Abdu’llâh bin Ḥaṭal¹² câriyeleri idi. Fe-ammâ Mekke fetḥinden soñra

1 anları: - E

2 biri: - E

3 Nüşhalarda “Ḥaṭal” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Veysel Aktürk, *Hız. Peyğamber Döneminde Öldürülmeleri Emredilenler ve Öldürülme Nedenleri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009, s. 178.

4 şî’r ile: - R1

5 çaldurur yürürdi: çaldururdu N1

6 Nüşhalarda “Cüveyris bin Vehb” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Aktürk, agt, s. 188.

7 Ve başına//başına: Ve mübârek başına taş ve toprak R1

8 Nüşhalarda “Miḳsem bin Celâye” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Aktürk, agt, s. 184.

9 ayda: âbda E

10 ‘Ömer: ‘Amr R1

11 Nüşhalarda “Belḳa” şeklinde yazılan bu isim “Ebû Belte’a” olarak metne alındı. bk. Nebi Bozkurt, “Ḥâṭib b. Ebû Beltea”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hatib-b-ebu-beltea> (15.12.2019).

12 Nüşhalarda “Ḥaṭal” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Aktürk, agt, s. 178.

bunların cümlesini Mekke uluları [309a N1] şefâ'atle kırtardılar. Ancak ol cāriyelerden nāme gizleyen Sāre'yi ve sāzendelerden sâbıku'z-zıkr Me-riyye'yi Müslimānlar bulup depelediler.

Ve'l-hāşıl Peygāmbere Hāzreti bu şevketle Mekke'ye toğrılıp, taşrada çāderleri kıırılıp ve kendüler toğrı Hārem'e varup ve devesinden inüp, yedi kerre tavāf idüp ve namāz kıılıp, ba'dehu mescidi açdurup, cümle bütleri yüzleri üstine süridürek taşra çıkırap, gelen giden çeynesin diyü kıapu öñine bırakdurup, ba'dehu kendüler mescide girüp, anda dağı namāz kıılıp, andan taşra kıırap, kıapu halkasını tutup, Bār-i Hūdā'ya du'ā ve hāmd ü şenā¹ eyleyüp, andan ehl-i Mekke'nün [433a R1] uluları gelüp, günāhların dilemege başlayup, ba'dehu Peygāmbere Hāzretleri çāderine varup, cümle ehl-i Mekke bölük bölük [328a E] varup, bī'at idüp, İslām'a gelüp ve ol hānde ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا﴾² süresi nāzil olup ve bī'l-cümle üç güne dek³ cemī'-i halk imāna gelüp ve Hāzret-i Server'ün eliyle bī'at idüp, ba'dehu Fahr-i 'Ālem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem 'Ömer rağiya'llāhu 'anh Hāzretlerini kıā'im-kāim idüp, halkuñ ekşeri anuñ eliyle dağı bī'at eyleyüp ve 'Ömer'i Peygāmbere yerine bilüp, ba'dehu nevbet hātūnlara geldükde Peygāmbere Hāzretleri el virmede tereddüd eyleyüp tururken Cebrā'il 'aleyhi's-selām gelüp, ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْنَهُنَّ﴾⁴ āyeti nāzil oldu. Ya'nī "Yā Muḥammed, kıaçan saña mü'mine hātūnlar gelseler ve senden bī'at eylemek isteseler sen anlara diyēsün ki tañrıyı bir bilsünler ve aña şerik kıoşmadın şakınsunlar, dağı kıırsızlık itmesünler, dağı zinā eylesünler, dağı oğlancıkların öldürmesünler. -Zirā ki zamān-ı Cāhiliyyet'de kıabā'il-i 'Arab kıız olan evlāddan⁵ 'ār

1 hāmd ü şenā: şenā vü hāmd R1

2 "Allah'ın yardımını ve fetih (Mekke fethi) geldiğinde ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde...", Nasr 48/18.

3 üç güne dek: - N1, R1

4 "Ey Peygamber! Mü'min kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak kıoşmamak, kıırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana kıışı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlarını kabul et.", Mümtehine 60/12.

5 Evlāddan: evlādin N1, R1

idüp, bugün yarın ere virmeyelüm diyü yir ile gömekorlardı. Sebebi bu idi ki âyet-i kerîmede ol dağı beyân olındı.- Ve dağı kimseye bühtân ü iftirâ eylesünler. Dağı erlerinüñ ve Peyğamber'ün emrine muṭı' olsunlar.”

Pes Faḥr-i 'Älem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* bu şartları Mekke ḥâtünlarına bildürdi. Evvelâ Ebü Süfyân'ün 'avreti Hind ve 'aḳabince sā'ir ḥâtünlar imāna geldiler. Ve ammâ bī'atde Peyğamber *'aleyhi's-selām* anlara el şunmayup, ancak bir çanağa bir miqdâr şu koyulup, andan Faḥr-i 'Älem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* ol şuya mübârek elin şokup, andan soñra bī'at iden ḥâtünlar dağı ellerin şokup, bu tarîḳ ile cümlesi bī'at idüp Müslimân oldılar.¹ Ki ol gün [309b N1] ramazân-ı şerîfün yigirminci günü idi.

Andan soñra Peyğamber *'aleyhi's-selām* on beş gün ve bir rivâyetde on yedi gün Mekke'de oturup, ba'de hu şevvâl ayınuñ içinde Ḥuneyn Ğazâsı'n eylediler. Egerçi evvel emrde İslâm 'askeri şınup perîşân olmış idi; [433b R1] fe-ammâ soñra Peyğamber *'aleyhi's-selām* kaṭırından inüp, piyâde küffâra ḥamle kılıp, ²«أنا النبي لا كذب أنا ابن عبد المطلب» diyü yürüyüp, irişdügi kâfirî kılıçlayup, gök firîşteleri [328b E] dağı Peyğamber yardımına gelüp, küffâr-ı ḥâksâr bir vehcle şınmış idi ki her bir Müslimân otuz³ kırk kâfir depelemiş idi. Ve Peyğamber Ḥazreti bi'z-zât kendüsi şavaş eylemek ol ğazâda vâḳi' olmış idi. Ve ğanîmet mâli ḥadden ziyâde olup aşḥâb⁴ mâ-beyninde kısmet olınmış idi.

Andan soñra Ṭâ'if üzerine geldiler. Yigirmi beş gün şavaşup⁵ ḳal'ayı ḳuşatdılar. Egerçi ki ḳal'a alınmadı ve ammâ bağların ve bağçelerin kırdılar. Ve 'avret ve oğlandan altı biñ miqdârı esîr alup, andan çekilüp, Cî'râne nâm maḥalle ḳonup, ğanîmeti kısmet murâd idindüklerinde⁶ esîr olan 'avretlerün erleri ve aḳribâsı dağı Ṭâ'if'den çıkup, Peyğamber'e gelüp, emân dileyüp ve cümlesi Müslimân olup, Peyğamber Ḥazretleri ol altı biñ esîri

1 bī'at//oldılar: Müslimân olup bī'at itdiler R1

2 Hadîs-i Şerîf, "Yalan değıl, ben peygamberim. Ben Abdülmuttalib'in oğluyum." (*Fey-zü'l-Kadîr*, 3: 38, Hadîs no: 2684.)

3 otuz: - N1, R1

4 aşḥâb: - N1, R1

5 şavaşup: şavaş olup R1

6 idindüklerinde: itdüklerinde N1, R1

kısmet itmeyüp, yine anlara bağışlayup ve kendüler Ci'râne'den ıkalıp,¹ Mekke'ye gelüp, 'umre-i taıavvu' itdülden Őoıra 'Attáb bin Esíd'² Mekke'ye emir nařb idüp ve ol yılda ĥacc farz olup, 'Attáb Müslimánlar ile ĥacc idüp, andan Őoıra Peygámber 'aleyhi's-selám enřár ile Mekke'den ııkıp, Medíne'ye çekilüp ve ol senede zı'l-ĥicce ayında Faĥr-i 'Álem şalla'lláhu 'aleyhi ve sellemün Măriye'den bir oğlı dünyáya geldi. Adını İbráĥim kđı. Ve³ Faĥr-i 'Álem'ün⁴ kızı Zeyneb ol yılda vefát eyledi.

[Ĥicretün Toğuzuncı Yılı Ĥadıřeleri]

Ve ammá tođuzuncı yılda altı ay ve beř gün geđdülden Őoıra Tebük Ėazási'na vardılar. Ve 'Alí *kerrema'lláhu vecchehu* Ĥazretlerini Medíne'de kendülerün ehl ü 'iyálini gözetmek için alıkodılar. Fe-ammá münáfiqlar "Nedür ki Peygámber 'Alí'ye incinmiřdü ki anuń-içün kđı, gitdi." demekle 'Alí atlanup, Peygámber'e yitiřüp, münáfiqlaruń sözini beyán eyledükte "Yá 'Alí, sen benüm kendü nefsum gibisün. Ve Hárün Músá'ya nice ise sen de bańa öylesün. Ya'ní 'azíz karındařumsun. Ve benden Őoıra Peygámber gelmeli olaydı, sen olurduń."⁵ diyü teselliler virüp, 'askerden dönmesi lázım olan zu'afá ile yine 'Alí'yi Medíne'ye dönderüp ve kendüler Tebük řehrine [434a R1] varup, ásánlıđla alup, ĥalkı ĥaraca kesilüp, andan Düme didükleri řal'aya varılup, anlar daĥı řulĥ eyleyüp, ol seferde hergiz ceng ü cidál olmayup, ásánlıđla fetĥler müyesser olup,⁶ andan Faĥr-i 'Álem dönüp, Medíne'ye gelecekleri gün münáfiqlar Medíne'den řařra bir mescid [310a N1] yapup, namáz bahánesiyle [329a E] cem' olup Peygámber'i müsávi iderlerdi.

Ol gün Faĥr-i 'Álem'i řarřuladılar. "Yá Resüla'lláh, ba'zı ĥastelerimüz ve gözsüzlerimüz yađmurlı günlerde sizün mescidińüze varmaları müřkil

1 Ci'râne'den ıalıp: Ci'râne'de ıalıp N1, R1

2 Nüşalarda "Esed" şeklinde yazılan bu isim "Esíd" olarak metne alındı. bk. Fahrettin Atar, "Attáb b. Esíd", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/attab-b-esid> (15.12.2019).

3 Faĥr-i//ve: - N1

4 'Álem'ün: 'Álem şalla'lláhu 'aleyhi ve sellemün R1

5 Ĥadıř-i şerif, (*Sabih-i Tirmizí*, c.5, s.301, Ĥadis No: 3808; *Sünen-i İbn Máce*, c.1, s.42, Ĥadis No: 115.)

6 olup: eyleyüp E

olmağla anlar için bir başkaca meşid bünyād¹ eyledük. Fe-ammā buyuruñ, sizüñ de mübârek kâdemîñüz meşidimüze başmış olsun.” diyü tazarru' eyledüklerinde Peyğamber Hâzreti dağı varmağı muğarrer itmişken² ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ﴾³ âyeti nâzil olmağla³ der-‘ağab varmağdın rüçü' eylediler. Ve aşğâbına emr idüp ol meşidi yığdurdılar. Ve cümle ağaçlarını oda yağdurdılar.

Ve ol yıl içinde Fağr-i ‘Âlem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem Hâzret-i İmām⁴ ‘Alî'yi gönderdi ki luğf u keremle meşhür olan Hâtim-i Tâ'î'nün oğlı ‘Adî'yi tütup getüre. Pes ‘Adî, Hâzret-i ‘Alî'nün haberin alup Şâm'a kaçdı. ‘Alî varduğda ancak bir kız karındaşını buldı ki yaşlı ‘avret idi. Ve Hâtim'ün büt-hânesini yığup ve içinde Hâtim'den kâlma Mağzüm ve Beyzâ adlu iki kılıc bulup, anları Peyğamber'e getürmüş idi. Ba'dehu Peyğamber ‘aleyhi's-selâm Hâtim'ün kızını gâyetle hoş tütüdü. Ve ri'âyetle Şâm'a gönderdi. Ol dağı varup karındaşı ‘Adî'yi getürdi. Pes ‘Adî, Fağr-i ‘Âlem şalla'llāhu ‘aleyhi ve selleme⁵ geldi. Ayağâ kâlğup, elin eline alup babasınıñ ve kendüsünüñ seğâsına binâ'en bir vechle ‘izzet eyledi ki dağı bir kâfire ol rağbet vâki' olmamış idi. Hattâ halvetine getürdükdde kendüler yirde oturup, ‘Adî bunuñ nübüvvetini kereminden anlayup, “Eger⁶ pâdişâh imişse mağrür olurdu, bu tevâzu'ı idemezdi.” diyüp, fi'l-hâl imâna gelüp ve anı işidüp, kâbâ'il-i ‘Arab bi'l-külliyeye imâna gelüp ve ol senede eğrâf ü cevânbden Peyğamber Hâzretlerine vâfir ilçiler gelüp, hattâ ol yıla “Senetü'l-vüfud” dinilüp, ya'nî “İlçi Yılı” diyü ad virilüp ve ol yıl ‘Abdu'llāh bin Übey [434b R1] [bin] Selül ölüp, Ebü Bekr hüccâc ile Ka'be'ye varup ve ol mevsimde *berâ'etu'n-mina'llâhi*⁷ süresi oğınmasını emr eyleyüp ve ol yıldan şoñra “Müşrikler Mekke'ye gelmesünler.” diyü

1 bünyād: binâ N1, R1

2 “Bir de zararlı faaliyetlerde bulunmak, küfre yardım etmek, mü'minler arasına ayrılık sokmak için ve öteden beri Allah [ve Resulüne] karşı savaşınlara üs olsun diye bir meşid yapanlar vardır.”, Tevbe 9/107.

3 olmağla: oldı N1, R1

4 İmām: - E

5 Bu dua cümlesi E nüshasında bulunmamaktadır.

6 Eger: - E, N1

7 Tevbe 9/1.

nehy olunup ve “Beytu’llâh’ı kimse ‘uryân ile tavâf eylesün.” diyü ol se-
nede emr olunmuş idi.

Fahr-i ‘Âlem *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* kıızı Ümmü Külşüm dağı ol
târîhde vefât eyledi. Ve bi’l-cümle Tebük Ğazâsı’ndan ğayrı¹ Peyğâmbir
‘aleyhi’s-selâm artuğ ğazâ² eylemedi. Zîrâ ki etrâf ü cevânib imâna gelüp,
[329b E] küfr üzerine çalanlar dağı şulh eyleyüp, hiç bir çarîk ile ğazâya
varılmağ lâzım olmamış idi.

[Resûlu’llâh’uñ İtdüğü Ğazâlar]

İmdi, âgâh ol ki Resûlu’llâh’uñ itdüğü ğazâlar cümle yigirmi üç ğaz-
vedür ki toğuzında³ ceng ü cidâl ve harb ü kıtâl vâkı‘ olmuşdur. Ki anlar
Bedr ve Uğud ve Benî Muştalîk ve Benî Qurayza [ve] Hındeğ [ve] Hayber
[ve] Feth-i Mekke [ve] Hıneyn [ve] Tâ’if ğazâlarıdır, yigirmi beşdür. Ve
on ğazâda kıtâl vâkı‘ ol[ma]mışdur. Ki onıncı Ğâye Ğazâsı olur.

Ammâ [310b N1] Buğârî ve Müslim ve Tirmizî, Zeyd bin
Erkam’dan istihrâc idüp, pes Zeyd’e “Resûlu’llâh kaç ğazâ eylemişdür?”
diyü su’âl olınduğda, “On toğuz.” diyü cevâb virüp, ve “Çaçında bile
idiniüz?” didüklerinde “On yedisinde bile idüm.” diyüp ve “Ol ğazâları
kanğısı idi?” dinildükde⁴ “Zâtü’l-‘uşeyre⁵ -ve bir rivâyetde Ulü’l-‘uşeyre⁶-”
diyü cevâb virmişlerdür.

Ve ammâ Buğârî, Büreyde’den rivâyet eyledüğü üzere Fahr-i ‘Âlem
şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem on altı ğazâ eylemişdür.

Ve Müslim, Büreyde’den iki vech rivâyet eylemişdür ki biri Buğârî
beyân eyledüğü gibidir. Ve bir rivâyeti Peyğâmbir *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sel-
lem* on toğuz ğazâ idüp sekizinde kıtâl vâkı‘ olduğudur.

1 ğayrı: - E, N1

2 ğazâ: - N1

3 toğuzında: toğuzda

4 dinildükde: - E, N1

5 ‘uşeyre: ‘useyr E

6 ‘uşeyre: ‘useyr E

Ammā ehl-i tevārīh beyân eylemişlerdür ki Zeyd bin Erḫam ve Büreyde, “Ġazavâtı on toḫuzdur. Yâhūd on altıdır.” didüklerinden murād meşhūr olan ğazâlarıdır. Zîrâ Zeyd bin Erḫam’dan evvelki ğazâları su’âl olunduĝda Zâtü'l-‘uṣeyre¹ diyü ta’yîn eyleyüp, hâlâ Peyĝamber ‘aleyhi’s-selâm Zâtü'l-‘uṣeyre’den² evvel Buvâṭ ve Ebvâ ğazâların eylemişler idi. Bu taḫdîrce bu rivâyetlerüñ her biri şahîhdür.

Ve bi'l-cümle ‘asker gönderdikleri kırık yedi ve kendüleri hâzır oldukları cümle ğazâları yigirmi idi. Ve küffâr ile muḫâtele vâkı‘ olan ğazâları toḫuzdur. Ve'l-hâşıl *İşrâḳu’t-tevārîh*’de beyân olunduĝı üzere [435a R1] cümle altmıṣa ḳarîbdür.

[Hicretüñ Onıncı Yılı Hâdişeleri]

Ve ammâ³ onıncı yılda Resülu’llâh⁴ *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* hacca varup ol yıl Mekke’de ḥadden ziyâde ğalebelik olup ve Peyĝamber ‘aleyhi’s-selâm ‘Arafât Taĝı’nda ḥuṭbe okıyup, cemî’-i halka ḥacc itmenüñ erkânını bildürüp ve “Bu⁵ benüm âḫir ḥaccümdür.” diyü Müslimânları vedâ‘ idüp, ehl-i İslâm’uñ nâle vü ğırıvleri göklere irüp, büyük ve küçük ağlayup ve bu âyet ol târihde nâzil oldı ki ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي﴾⁶ وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴿⁶, [330a E] ya’ni “Bugün ben sizüñ dîniñüzi kemâle irdürdüm.⁷ Ve size virdüğüm ni‘metleri daḫı tamâm eyledüm. Ya’nî eksik yir ḳomadum. Dîn cihetinden İslâm’ıñuzdan râzi oldum.” diyü Ḥaḳ *celle ve ‘alâ* ḳullarına beyân eylemişdür.

İmdi, ol zamân itdüĝi hacca “Ḥaccü’l-vedâ” dirler. Ve bir rivâyetde “Ḥaccü’t-tamâm” ıtlâḳ iderler. Ve bi'l-cümle Peyĝamber ‘aleyhi’s-selâm hicretten evvel on üç kerre ḥacc idüp hicretten soñra Ḥaccü’l-vedâ’a

1 ‘uṣeyre: ‘useyr E, R1

2 ‘uṣeyre’den: ‘useyr’den E, R1

3 Ve ammâ: - N1

4 Resülu’llâh: - N1

5 Bu: - R1

6 “Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam’ı seçtim.”, Maide 5/3.

7 irdürdüm: irdürdüm N1

varmışdır ki cümle on dört hacc¹ olur. Ve müddet-i ‘ömründe iki ‘umre itmişdür ki biri Hudeybiyye’den ve biri Tâ’if’den gelürken Ci‘râne’de² ihrâm giyüp ‘umre eylemişdür. Ve ol yıl içinde oğlu İbrâhîm vefât eyledi. Ve Cerîr İbn ‘Abdu’llâh el-Becelî ol senede îmâna geldi.

[Hicretüñ On Birinci Yılı Hâdişeleri]

Ve ammâ on birinci yılda tamâm iki ay geçdükden sonra Resülu’llâh *salla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* ‘Â’işe’nün evinde iken baş ağrısı ‘arız olup ve Meymüne’nün evinde iken hasteligi artup, andan sonra hâtunlarının izni ile ‘Â’işe’nün evine gelüp, her birisi anda gelüp, hizmetine cân [311a N1] ü gönül ile mübâşeret idüp, on ikinci gün olduğda -ve bir rivâyetde on dördüncü günde- rebî’u’l-evvel ayının on ikinci günü, yevmü’l-işneynde, kuşlık vaktinde vefât eylediler. Ki zemîn ü zamâna zelzele³ ve tahte’ş-şerâya ve âsmâna velvele düşüp ezvâc ü aḥbâbının⁴ fiğânı gök firişelerini feryâda getürdi. Ve yârân ü aşḥâbının çeşm-i giryânı⁵ deryâ-yı ‘ummâna zezeme yitürdi.⁶ Pes mübârek cismini şoymadılar ve gönlegini çıkarmasına cür’et kılmadılar. Ol hâl ile ‘Alî *radîya’llâhu ‘anh* ve ‘ammisi ‘Abbâs ve oğulları Faḍl ve Kuşem ve Usâme [435b R1] ve Şâlih ittifaḥ ile yaykadılar. Ve üç bez⁷ ile kefenlediler. Tondan ve gönlekden ve ‘imâmeden nesne kımadılar. Ba’dehu ‘A’işe’nün hücreinde ol yatduğı mevzi’i kazup, Usâme’den gayrısı kabr içine girüp, Resülu’llâh’ı mülâyemetle indürüp,⁸ envâ’-ı ta’zîm ü te’ennî ile râbî’â gicesi dün yarusında ve bir rivâyetde şülâşâ gicesi defn eylediler. Ve defn olınduktan sonra Bilâl İbn Rebâḥ başı ucından başlayup ayağı ucına varınca bir kırba şu ile şulamış idi.

1 hacc: - R1

2 Nüşhalarda “Ca’ferân” şeklinde yazılan bu yer ismi tashih edilerek metne alındı. bk. Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu’l-muhît Tercümesi el-Okyânûsu’l-basit fi Tercemeti’l-kâmûsi’l-muhît*, “Ci’râne” Maddesi, www.kam.us.yek.gov.tr (E.T: 20.06.2020)

3 zelzele: lerze R1

4 aḥbâbının: eḥibbânın N1, R1

5 giryânı: güyânı N1

6 yitürdi: bitürdi E

7 bez: beyâz bezler E

8 mülâyemetle indürüp: - N1, R1

Ve aşhâbına vaşiyyeti bu oldu ki “Dâ’imâ *Qur’ân-ı* [330b E] ‘*Azîm*’ün aḥkâmı ile ‘amel idesüz. Ve benüm ehl ü evlâd ü ta’alluḳâtumu ḥoş tutup, görüp gözedesüz.”

Pes ‘Alî ve ‘Abbâs ve ‘Abbâs’uñ¹ oğulları Faḥr-i ‘Âlem’ün meyyiti yanında tırdı. Ve ğamla ağlamada ve ḥüzn ü mâtemle ciger tağlamada idiler. Ve ammâ sâ’ir aşhâb ü ahyâr, ḥuşuşâ muhâcirin ü enşâr ḥilâfet için cenge bil bağlamada idiler.

Ammâ *Cevâmi*² de Enes *raḍiya’llâhu ‘anh*dan rivâyet olunmuşdur ki Resûlüllâh *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* vefât eyledükde şahâbe mâ-beyninde böyle söyleşdi ki her kaḅırsı ilerü varursa ol Faḥr-i ‘Âlem’ün mezârını kaza ve anuñ ardınca gelen toprağın çıkara. Pes evvelâ Ebü Tālha Zeyd bin Sehl el-Enşârî geldi. Ravza-i Muṭahhara’sını ol yardı. Ba’dehu Ebü ‘Ubeyde [bin] Cerrâḥ râst gelüp toprağın ol çıkardı. Ve kaḅr-i şerîfüñ altına bir kırmızı kaṭife döşediler ki ḥâl-i ḥayâtında daḅı ol kaṭifeyi Faḥr-i ‘Âlem örtinürdi ve döşenürdi. Andan soñra Cebra’îl ve melâ’ike ve erler ve ‘avretler ve İslâm’a gelen cinniler ve periler bölük bölük olup başka başka Faḥr-i ‘Âlem’ün namâzını kıldılar. Hiç bir kimesne imâmet eylemedi. Ve bir ferde daḅı² iḳtidâ olunmadı.

Ve’l-ḥâşıl Resûlüllâh *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem*³ rebî’u’l-evvel ayınuñ on ikinci günü işneyn güninde dünyâya geldi. Ve yine işneyn günü nübüvete vâşıl oldu.⁴ Ve yine işneyn günü Mekke’den çıkdı. Ve işneyn günü Medîne’ye girdi. Ve vefâtları daḅı yine rebî’u’l-evvel ayınuñ on ikinci günü işneyn gününde vâkı’ oldu. Ve müddet-i ‘ömr-i şerîfleri altmış üç yıl ve zamân-ı nübüvvetleri yigirmi üç yıl [311b N1] oldu. Egerçi ki artuk ve eksik dimişlerdür, ve ammâ eṣaḅḅı budur ki zikr olunmuşdur.

1 ‘Abbâs’uñ: - N1, R1

2 daḅı: - E, N1

3 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

4 nübüvete//oldı: nübüvvet virildi E

**[Ammā Resū'lullāh *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemün*
Şifāt-ı Tıyyibesi Beyânındadır]**

Ammā Resū'lullāh *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemün* şifāt-ı tıyyibesi [436a R1] beyânında Buḥārî ve Müslim ve Ebū 'İsâ ve e'imme-i ḥadîşden niçeler Enes'den ve Berâ İbn 'Āzib'den ve aşḥâb-ı kirāmuñ ğayrısından ve ḥuşuşâ 'Alî bin Ebî Tâlib'den rivâyet idüp ki anlar Resûlu'llāh '*aleyhi's-selâm*¹ şifâtı beyânında buyurmuşlardır ki Resûlu'llāh *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*² kıta uzun boylı degül idi. Ve kıta kısa olup қаşîrû'l-ķâme diyecekleyin de³ degül idi. Ve lâkin orta boylı, mu'tedil ķâmetlü ve mevzün hey'etlü idi. Ve omuzı başları birbirinden ıracuķ idi. Ya'nî ki yaşı yağrınlu idi. [331a E]

Ve bir vechle beyâzlık olur ki aşlâ anda kırmızılık ķarışmayup mücerred aķlık üzere görünür ve bir güne ķara yağız olur ki aķlıķdan gendüm-günlığa ķarışur. İkisinden daḥı olmayup buğday eñlünün beyâzlığı kıızılığla ķarışık olan nev'den idi. Zîrâ âdem diyü şol ķara yağıza dirler ki aķlığı ğâlib olup gendüm-günlık anda bedr olmış ayuñ yüzindeki nişân gibi görine. Ammā esmer aña dirler ki gendüm-gün ola. Ve ammâ aķlığla ķaralığla ķarışık görine. Maķbûl u maķbû' olan levn budur. İmdi, Faḥr-i 'Ālem⁴ *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* öyle idi.

Ve mübârek gövdesi ğâyetle güzel idi. Ḥuşuşâ tenâsüb-i a'zâsı cümle bî-bedel⁵ idi. Ve mübârek saçları ne kıta kıvırcık ve ne kıvırcıksız idi. Belki i'tidâl üzere kıvırcığı var idi. Ve ğâyetle siyâh idi. Ve uzunluğu yağrından aşğa inmiş idi. Ve mübârek yañaķları kıta etlü ve yumrı degül idi. Eñegi küçürek olmağla ķihresi müdevverligi kıta ziyâde olanlardan degül idi. Zîrâ bu iki ḥâlet esbâb-ı ḥüsne noķsân getirür 'alâmet idüğü ma'lümdur.

Ve bi'l-cümle ķihresinün müdevverligi veyâ keflerinün rengi ve etlüligi i'tidâl üzere idi. Ve mübârek gözlerinün siyâhı kıta siyâh idi. Ve beyâzi ziyâde beyâz idi. Ve azacıķ kıızılığ daḥı var idi ki ikisi de sermâye-i

1 anlar//selâm: Resûlu'llāh N1 | Resûlu'llāh *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemün* R1

2 Resûlu'llāh//sellem: Resûl-i Ekrem R1

3 diyecekleyin de: diyecek N1, R1

4 Faḥr-i 'Ālem: Resûlu'llāh E

5 cümle bî-bedel: cümle bedel N1, R1

hüşn ü melâhatdendür. Ve kirpikleri şık ve siyâh idi. Ve uzunluğda her birisi mümtâz ü yek-tâ idi. Ve omuz başlarınıñ kemikleri gâyetle mülâ'im idi. Ve iki yağrınları arasında kıl bitmemiş idi. Ve mübârek elinün ayası ve çabanları¹ kemâl-i mülâyemetden yire berâber döşenürdi. Güyâ ki bir âb-ı revân idi [ki] ağıduğı zamânda hâk ile anuñ arasından [436b R1] şu şızmaz idi.

Ve iltifât itmelü olsalar sâ'irler gibi yalınuz vechi ile iltifât eylemez idi. Belki a'zâsınıñ mülâyemetinden kendüler her neye mültefit olsalar cümle a'zâsı ve cemî'-i cesedi bile ol cânibe dönerdi. Ve söze geldükleri zamânda [312a N1] kelâmı birbine ulaşdurı söylemezlerdi. Belki kese kese söylerlerdi ki sözlerin işiden kimesneler her nice gerekse fehm iderdi. Aşlâ añlamaduk yir çalmazdı. Ve iki yağrını mâ-beyninde nübüvvet hâtemi, ya'nî risâlet mühri var idi. Ve kendüler Hâtemü'n-nebiyyîn oldukları andan dahı âşkâr idi. [331b E]

Ve ammâ hâtemü'n²-nübüvvet ne resm üzere olduğında birkaç rivâyet vardır. Biri budur ki Buḥârî *radîya'llâhu 'anh*³ 'Abdu'llâh bin Sercis'den⁴ rivâyet idüp, "Birgün Resûlü'llâh '*aleyhi's-selâm*⁵ ile yaḥnî ve etmek -ve bir rivâyetde tirid- yiyüp, ba'dehu⁶ «يا رسول الله غفر الله لك» , ya'nî 'Allâh'ın mağfireti senün üzerüne olsun.' diyü du'â itdükde Resûlü'llâh dahı 'Senün de üstüne olsun.' diyü buyurup ve ba'zılar kavline⁷ «غفر الله لك» di-meyüp⁸ «استغفر لك» , ya'nî 'Senün için Allâh'dan mağfiret taleb eylerin.' diyüp, Faḥr-i Âlem dahı⁹ «نعم ولك» ya'nî 'N'ola benüm için de kendün için de mağfiret taleb eyle.' didükden soñra *واستغفر لذنبيك وللمؤمنين*¹⁰ «واستغفر للمؤمنات»¹⁰ ya'nî 'Kendünün ve erden ve 'avretten olan Müslimânların

1 çabanları: çonları N1, R1

2 hâtemü'n: temü'n E

3 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

4 Nüşhalarda "Sercin" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Abkâmi'l-Kur'an*, Dârü'l-kütübü'l-Mısriyye, Kâhire 1964, C. 16, s. 242.

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 "Ey Allah'ın Resûlü'ü, Allah'ın mağfireti senin üzerine olsun."

7 "Allah'ın mağfireti senin üzerine olsun."

8 "Senin için Allah'tan mağfiret dilerim."

9 "Evet ve senin için."

10 "Günahların ve mümin erkek ve kadınlar için mağfiret dile."

dağı günâhları için istiğfâr eyle.’ diyü emr eylediler. Ba‘de zâlik çolaşdum. Resûlü’llâh ‘aleyhi’s-selâmuñ¹ kafâsına varup hâtem-i nübüvvetine nazar kıldum. Şöyle gördüm ki iki yağrınınuñ mâ-beyninde ve şol cânibinde kürek ucındaki kemürdekde, bir müdevver şeklde idi ki sigil² gibi siyâh beñler ile munaqqaş ü müzeyyen olmuş idi. Güyâ ki mâh-ı Pervîn da’ire-i ittiḥâda girüp bir yire gelmiş idi.

Ve ammâ muḥaddişinden Tirmizî, Câbir bin Semüre’den rivâyet idüp hâtem-i nübüvvet Resûlü’llâh *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellemün*³ iki yağrı[nı]nuñ arasında bir ğurre-i ḥamrâya beñzerdi ki gögercin yumurdası deñlü var idi. Ya’nî âdemün cesedinde yufka yirde zâhir olan bez gibi berk ü müdevver idi. Ve renginde gül ğoncesi gibi kızıllık muḥarrer idi.

Ammâ Müslim rivâyeti üzere⁴ ḥacle düğmesine beñzerdi. Ya’nî gelin ve güyegüye maḥşûş olan perde⁵ ki ‘Arab’da nâmüsiyye ve Rüm’da cibinlik [437a R1] dirler, mühr-i nübüvvet anuñ düğmesi gibi müdevver idi.

Ve Ebû Sa’id [el-Ḥudrî] rivâyetinde bađ’a-i nâşire gibi idi. Ya’nî beden üstinde bir miḫdâr yükserek bitmiş et pâresine beñzer idi.

Ve bi’l-cümle Resûlü’llâh *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* nâsuñ eñ kerimi idi. Ya’nî muttaşıl ḥalkâ ‘atâ ve iḥsân itmekde idi. Ve hiç anlarda olan gönül geñligi ve ḥavşala vüs’ati bir kimesnede yok idi ki a’dânuñ bunca cefâsına şabr ü taḥammül iderdi. Ve cemî’-i ‘ömrinde gerek mübâlağa ve gerek laṭife vâkı’a muḥâlif söz söylemeyüp cümle sözleri şadâkat ü istiḫâmetlerine [332a E] delâlet eylerdi. Ve ṭabî’atleri ğâyetle mülâyemet üzere⁶ idi. Ve ‘işret cihetiyle dağı cemî’-i nâsuñ ekremi ve cüd [u] keremle cümleñün mükerremi idi. [312b N1] Şöyle ki añsuzın bir kimesne Resûlü’llâh’ı görse ve andan evvel hergiz görmemiş olsa elbetde mehâbetinden üşenürdi. Ve anı bilüp, iḥtilâṭ idüp muşâḥabet eylese bi’z-zarûre maḥabbet iderdi.

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 sigil: şekl E

3 Bu dua cümlesi E nüshasında bulunmamaktadır.

4 üzere: üzerine E, N1

5 perde: yirde N1

6 mülâyemet üzere: mülâyemetle R1

Ve bi'l-cümle Resûlu'llâh *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellemi* görenler ve cemâl ü kemâlini ve şifât ü ahlâkını vaşf idenler “Ne andan evvel anuñ gibi vücüd gördük ve ne şoñra görecegiz.” diyü beyân eylemişlerdür.

Ve ammâ İmâm Hâsan bin 'Alî *radîya'llâhu 'anhumâ* Hind bin Ebî Hâle'den rivâyet idüp, “Resûlu'llâh *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* hadd-i zâtında ulu idi. Ya'nî 'azîmü'ş-şân yaradılmış idi. Ve halk-ı 'âlem dañı anı bi'z-zarûrî¹ ululayup ta'zîm iderlerdi. Huşûşâ mübârek cemâli bedr gicele-
rinde ay nice ziyâ virürse ol vechle nûrânî idi. Ve serv-kâmetleri alçaq boylulardan yüce ve katı boylulardan kışa idi. Ya'nî i'tidâl üzere idi. Ve mübârek başı ne büyük ve ne küçürek ve alnı gîñ ve beşeresi nûrânî, kaşları uzun ve incü² dişleri birbirine ulaşmış ve mübârek burnunuñ ucu bir miqdâr etlürek, ammâ küçürek idi. Ve mübârek şakalı kabarağ, huşûşâ hüsn ü³ hulqı behcetlü ve mübârek ağızı ne büyük ve ne katı küçürek ve dişleri seyrek ve boynı hâm gümüş gibi muşaffâ ve gövde, ya'nî gögsi ve karnı berâber olup endâmi serv-i bâlâ gibi mevzûn u mu'allâ, kemüklerinüñ ucu kaluñrağ ve gögsi yaşşırağ, saçları uzun ve ince ki göbegi⁴ ile lebbesi,⁵ ya'nî gögsinüñ [437b R1] a'lâsı mâ-beynine ulaşmaz idi. Bundan mâ'adâ mübârek kolları ve omuz başları ve gögsinüñ kışığına varınca kıldan bir hatı var idi. Ve eli ayaları gîñ idi. Ve ökçeleri katı etli degül idi. Ve ayakları yaşşı idi. Ve adımın atduğça önini ve eñrafını gizleyürek yürürdi. Ve yapca yapca giderdi. Ayağı altına haşerâtdan bir nesne de râst gelse incinmezdi. Ve her kime râst gelse önürdi⁶ selâm virmege isti'câl iderdi. Ve sür'at üzere yürürlerdi. Ve yoluñ alçaq cânibiñden gitmeği yeg görürlerdi. Ve gökyüzine bağıduğından yiryüzine [332b E] bağıması artuğ idi. Ya'nî ekşeriyyâ başın aşağı egüp giderdi.”

Ve ammâ Buḥârî ve Müslim ve Tirmizî *rahîmehumu'llâh* Enes *radîya'llâhu 'anhdan* bu vechle rivâyet eylemişlerdür ki bu zıkr olınan şifâtı beyân itdükdün şoñra Enes *radîya'llâhu 'anh* buyurmışdur ki “Resûlu'llâh

1 bi'z-zarûrî: - N1, R1

2 incü: ince ve E, N1

3 hüsn ü: hüsn-i E

4 göbegi: gevmeği E

5 ile lebbesi: kebtesi N1, R1

6 önürdi: selâmın önürdi ya'nî E

şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem güzel beñizlü idi. Ve derledüğü zamānda derinüñ her kaçresi dürr gibi, ya'nī incü şıfatında görünürdi. Ve dağı ben bir¹ harire ve aţlās didükleri kumāşa yapuşmadım, Resülu'llāh'ın eli ayasından yumışağ ola, mülāyim ola. Ya'nī Fahr-i 'Ālem'ün elleri harirden ve dibācdan niçe vechle mülā'im idi. Dağı bir misk² ü 'anber қоһulamadım ki Server-i Kā'ināt'ın ra'ihasından anlarıñ қоһusu yeg ola. Ve altmış üç yıl 'ömr sürüp vefāt eylediler. [313a N1] Ve öldükleri zamānda mübārek başında ve şaķalında ağarmış kılı şayılsa cümlesi yigirmiyeye varmazdı.”

Ve ammā ahlāķ-ı ḥaseneleri ki *Şaḥīḥayn-ı Müslim ü Buḥārī* den, ḥuşūşā Tirmizī ve Nesā'ī'de³ ki 'Ā'işe *radiya'llāhu 'anhādan* rivāyetle beyān olınmışdır, bu vechledür ki “Resülu'llāh *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* yaramaz söz söylemezdi. Ve yanında fāḥiş söz söylendüğine dağı rızā virmezdi. Ve çarşuda ve bāzarda kimse ile söyleşmezdi. Ve ol maķüle keşretde iḥtilāṭı, muşāḥabeti iḥtiyār itmezdi. Ve bir kimesneden kendü ḥaķķına bir⁴ günāḥ şādır olsa cezāsına kaçd itmezdi. Belki 'afv itmegi ve günāḥından geçmegi evlā görürdi. Ve cemī'-i 'ömrinde Resülu'llāh *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* ğazā yüzindeki a'dādan ğayrı ehlinden ve 'iyālinden ve ḥuddāmından [438a R1] ve ğayrıdan kimesneyi dögmemiş idi. Ḥuşūşā birini iḥtiyār itmelü olsa günāḥa mü'eddi olmayup kendüne āsān olanı iḥtiyār eylerdi. Ve bir nesnenün ki bir cānibi günāḥ 'add olunmalu olsa⁵ ḥalkı andan men'iderdi. Ve Fahr-i 'Ālem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*⁶ kendü nefsi için kimseyi intikām kaçd itmiş degül idi. Meger Allāhu Te'ālā'nuñ emrini ṭutmayanlar için ola ki ol bābda ğazabı ḥalk-ı 'ālemden ziyāde idi. Ve intikāmı her cihetle muķarrer idi. Bunlardan mā'adā na'līn giymede ve yürimede ve evden çıkımda ve şaķalın ṭaramada ve yunup arınmada ve kendüyi taṭyīb itmede teyemmüni severdi. Ve vaķtün mübārekini gözedürdi.”

1 ben bir: - N1, R1

2 misk: müşg N1, R1

3 Nesā'ī'deki: Nisānī'deki E

4 bir: - R1

5 olsa: ola E

6 Fahr//sellem: Sulṭānū'l-enbiyā N1, R1

Ve 'Â'îşe *radîya'llâhu 'anhâ*dan “Resûlu'llâh evde olduqça¹ ne işle muqayyedlerdür?” diyü su'al [333a E] olınduqda cevâb virmiş idi ki “Fâhr-i 'Âlem evde olduqça ve namâz vaqhtlerinüñ aralığı düşdükçe ehl ü 'iyâlinüñ hîdmeti ile ve namâz vaqhtleri yitişdükçe mescide varup Hâlîk'inuñ tâ'at ü 'ibâdeti ile muqayyedler idi.”

Ve ammâ Enes *radîya'llâhu 'anh* rivâyeti ile şâbit olan ahlâkı bunlardur ki Fâhr-i 'Âlem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* kaçan bir kimesneyi² karşılasa ve anuñla muşâfâha eylese, ya'nî elini eline alsâ tâ ol kimesne elini çekmeyince Resûlu'llâh *'aleyhi's-selâm*³ mübârek elini çekmezdi. Ve ol kışiden bir yaña mübârek⁴ yüzini döndürmezdi, tâ kendüsi yüz döndürmeyince.

Ve bundan ğayrı Medîne câriyelerinden bir câriye on yıl⁵ Resûl *'aleyhi's-selâma* hîdmet idüp, ba'dehu ahlâkından bu vechle haber virmişdür ki “Ben Resûl *'aleyhi's-selâm* gibi⁶ ehline ve 'iyâline merhâmetlü kimesne görmedüm. Ki ol⁷ on yılañ içinde baña bir kerre 'uf demek vâkı' olmadı. Ya'nî 'uf demek bir cüz'i söz iken benüm haqqumda anı bile söylemedi. Ve 'N'içün bunu böyle eylemedün?' ve yahûd 'Böyle eyleseydün.' dimedi.”

Ve [Enes bin Mâlik rivâyet ider ki] “Aña virilen hulk-ı⁸ hasen bir mahlûka virilmemiş idi. Huşuşâ birgün içerüye girdi. Ebû 'Umeyr adlu bir küçürek qarındaşımı gördi ki elinde bir kuş yavrısı ile oynardı. Hattâ oynayuraq öldürmüş idi. Ve ol yavrınuñ öldüğine maHzün olup tururdu. Vaqtâ ki Fâhr-i 'Âlem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* anı maHzün [438b R1] gördi, 'N'içün ğuşşalıdur?' diyü şordı. Ben dağı vâkı'-i hâli beyân [313b

1 olduqça: olduqda N1

2 kimesneyi: kimesne karşıasına gelüp R1

3 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

4 mübârek: - N1, R1

5 yıl: - N1

6 selâm gibi: selâmdan N1

7 ol: - N1

8 hulk-ı: halk u E

N1] itdüğümde ¹«يا أبا عمير ما فعل النغير» ya'nî “Yâ Ebâ ‘Umeyr, kuş yavrısı nice² oldu ve neden öldi?’ diyü hâtırcığını ele aldı.”

“Ve bundan mâ‘adâ Resûlu’llâh ‘*aleyhi’s-selâm*³ gâyetde⁴ bahâdır idi. Zîrâ bir gice dün yarusında ehl-i Medîne mâbeyninde bir feryâd vâkı‘ oldu. Pes her kişi ol feza‘ için evinden taşra çıkdıkdâ Fahr-i ‘Âlem ol feryâd kıpan yirden dönüp gelürken gördiler ki anlardan evvel kimse⁵ taşra çıkmamış idi. ‘Ale’l-ħuşuş Uħud Ğazâsı gibi şingınlıkda ve ğazavâtuñ her birinde Server-i Enbiyâ ‘*aleyhi’s-selâm*⁶ yirinden ayrılmak vâkı‘ olmamış idi.”

“Ve bunlardan mâ‘adâ sehâ ve keremde hergiz nazîri yoĝ-ıdı. Niteki ben birgün Resûlu’llâh ile yolca giderdüm. Ve arķasında bir kenârları kıaluñ ihrâmları var idi. Yemen vilâyetinde Negrân’dan gelmiş idi. Pes bir A‘râbî cerrâra râst geldük. Resûlu’llâh’uñ ihrâmına muħkem yapuşdı. Ve kıuvveti yitdükķe çekdi. Şöyle gördüm ki [333b E] bir⁷ kenârı yırtıldı. Andan şoñra ‘Yâ Muħammed, Allâhu Te‘âlâ’nuñ saña virdüĝi mâlden baña⁸ mürüvvet eyle.’ diyü söyledi. Egerçi ben bu ħâle bî-ħuzür oldum. Ve illâ Resûl ‘*aleyhi’s-selâm* aşlâ⁹ incinmeyüp ve ol A‘râbî’ye iltifât idüp ve evzâ‘ına gülümseyüp¹⁰ ‘Şuña bir miķdâr nesne virün.’ diyü ihsân ü ‘aťaya emr eyledi.”

Ve ammâ ‘Abdu’llâh bin Übey rivâyetiyle naķl olınan aħlâķı bunlardur ki Resûl ‘*aleyhi’s-selâm*¹¹ zıķru’llâhı çok iderdi. Ve dünyâ kelâmını ĝâyetle az söylerdi. Ĥuşuşâ namâzı uzadurdi. Ve ĥuťbeyi az oķurdi. Ya’nî ĥuťbede taťvîl-i kelâm eylemezdi. Ve yolca giderken eri ölmüş řul ve faķîre

1 Hadîs-i Şerîf, “Ey Ebâ Umeyr, Nuĝayr [adlı kuşa] ne oldu?” (Buhârî, *Edeb*, 112; İbn Mâce, *Edeb*, 24)

2 nice: n’ için N1, R1

3 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

4 ĝâyetde: ĝâyet N1, R1

5 kimse: - N1

6 Bu dua cümlesi N1 nüshasında bulunmamaktadır.

7 bir: - N1, R1

8 baña: - N1, R1

9 Resûl//aşlâ: Resûlu’llâh N1 | aşlâ: - R1

10 gülümseyüp: gülmeyüp N1, R1

11 Resûl//selâm: Resûlu’llâh N1, R1

hâtûnlar ve miskînler ve meczûmlar ‘arz-ı hâcet için yanına gelseler çoklık eglemezdi. Hâcetleri ne ise ‘ale’l-fevr kızâ eylerdi.

Ve ammâ Hüseyn bin ‘Alî *rağiya’llâhu ‘anhumâ* rivâyeti ile şâbit olan ahlâkı bunlardır ki beyân olunur: Pes İmâm Hüseyn Hâzretleri *rahîmebu’llâh*¹ eydür ki “Birgün babamdan Resûlü’llâh *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellemüñ*² sırrını su’al eyledüğümde bu vechle tağrîr eyledi ki ‘Resül *‘aleyhi’s-selâm*³ dâ’imâ beşâset üzere idi. Ya’nî mübârek yüzi muttaşıl gülmek şeklinde idi. Ve ahlâkı gâyetle güzel idi. [439a R1] Ve mülâyemeti hâdden bîrûn idi. Qatı qatı söylemegi sevmezdi. Ve açuk sözlere, ya’nî fâhiş kelâma ve fuşş üzere muşâhabete rızâ virmezdi. Ve kimseyi ta’yîb idüp ‘aybını yüzine urmazdı. Ve bir nesneyi ârzü eylese andan teğâfûl iderdi. Ya’nî görmezlenürdi. Ve mültefit olmazdı. Ammâ bir vechle ki dibelik kendüsini andan me’yûs itmezdi. Ve nevmîd olmağı da câ’iz görmezdi. Mücerred anı bilmezlikden gelüp ne isterdi ve ne istemezdi. Ve ne bu hâşıl olmaz, dirdi. Belki bu hâl üzere koyup yine ‘ibâdet ü tã’atle muqayyed olurdu. Ve dâ’imâ üç nesneden nefsinı men’ iderdi ki biri riyâdur, ikincisi ikşârdur, ya’nî [314a N1] zikru’llâhdan ğayrı nesneyi çoğaltmağdur, ve üçüncüsü mâ-lâ-ya’nî nesneleri irtikâb itmek, ya’nî dîn-i İslâm’a ve âhirete yaramayan nesneleri kıavlen ve fi’len terk eylemek. Ve üç nesneyi hâlka terk itdürdi. Evvelâ bir kişiyi zemm eylemegi, şâniyen ğaybeti, ya’nî ardınca söz söylemegi, şâlişen keşf-i ‘avret itmegi, ya’nî şer’an örtilmesi lâzım olan ud yirlerini açık tütmağı.’ ”

Bunlardan mâ’adâ Resûlü’llâh *‘aleyhi’s-selâm*⁴ şevâbı recâ olmayan⁵ sözi [334a E] söylemezdi. Ya’nî her sözinde şevâb kıaşd iderdi. Ve söyledüğü zamânda yanında oturanlara baş aşığa egdürüp ve her birini sükûn u vakâr ile durğurup dîñledürdi. Güyâ ki anlaruñ başları üzerinde kıuşlar var idi ki ürkmesün diyü kıımıldamazlardı.⁶ Teslîm ü edeb⁷ ile peygâmbereñ

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 Resûlü’llâh//sellemüñ: Resül ‘aleyhi’s-selâmüñ E

3 Resül//selâm: Resûlü’llâh N1, R1

4 Bu dua cümlesi N1 nüshasında bulunmamaktadır. | Resûlü’llâh//selâm: - R1

5 olmayan: olunmayan E

6 kıımıldamazlardı: kıımdanmazlardı E

7 edeb: âdâb N1, R1

kelâmını diñlerler idi. Ve kendüler sözi tamâm idüp sükût¹ itdügi zamânda anlar da münâsebetle söylerler idi. Ammâ birbirlerinin sözünde nizâ‘ itmezler idi. Biri söyledükde mâ‘adâsı epsem oturup diñlerler idi. Anlara dıhk vâқи‘ olduğı yirde bi’z-zarûrî gülüşdüklerinde Faħr-i ‘Âlem *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* tebessüm iderlerdi. Ya‘nî gülümserdi. İller gibi gülmezdi. Ve anlar bir yirde ta‘accüb eylese Server-i Enbiyâ dahı ta‘accüb şeklin gösterürdi. Ve bir ğarîb gelüp² cefâsı âşkâre, ya‘nî edebden hâric bir söz söylese ve yâhüd ğilzetle cerr eylese Resûl *aleyhi’s-selâm*³ şabr iderdi. Ve eger aşhâbi şabr idemeyüp anı çekerlerse, ya‘nî men‘ eylerlerse *إذا رأيتم طالب حاجة فارفدوا*⁴ [439b R1] diyü buyururdu. Ma‘nâsı “Kaçan ki bir hâcet taleb ider kimesne göresüz, istediğın virün.” diyü naşîhat eylerdi.

Ve ammâ Câbir *radîya’llâhu ‘anh* rivâyeti ile şâbit olan ahlâkı budur ki kaçan ki bir dilenci Resûlu’llâh *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem*⁵ nesne⁶ cerr eylese “Yoğdur.” dimezdi. Elbetde yâ bir nesnecik ‘ağâ iderdi ve yâhüd “Şimdi mümkün degüldür. Gene gelesün.” diyü va‘de iderdi. Hattâ birgün bir kimesne Faħr-i ‘Âlem’e geldi. “Baña ‘ağâ vü ihsân eyle.” diyü söyledi. Pes Faħr-i ‘Âlem *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* “Şimdi yanumda nesne yoğdur. Fe-ammâ yine uğra ki baña bir nesnecik geldükde şimdi saña vireceğümü anuñla kaçâ eyleyeyin.” diyü buyurduğda ‘Ömer *radîya’llâhu ‘anh* anda hâzır bulunup, “Yâ Resûla’llâh kâdir olmaduğın nesneyi Allâhu Te‘âlâ teklif eylememişdür. Neden ki bu sâ‘ile böyle cevâb viresüz?” didükde Resûlu’llâh *aleyhi’s-selâm* Hâzret-i ‘Ömer’ün bu sözünü kabûl eylemedi. Ve her cihetle kerih söz gördi. Bu hâlde enşârdan birisi kelâma gelüp “Yâ Resûla’llâh, sen in‘âm ü ihsânuñı eyle. Fağır olam, diyü ‘arş şâhibinden üşenme.” [didi]. Pes Resûl *aleyhi’s-selâm*⁷ tebessüm eyledi. Ve mübârek cemâlinde beşâseti zâhir oldı. Ol kişiye cevâb virüp, “Fî nefsi’l-

1 sükût: sükün E, N1

2 gelüp: gelse N1, R1

3 Resûl//selâm: Resûlu’llâh N1, R1

4 Hadîs-i Şerîf, “İhtiyacı olan birini gördüğünüzde ona yardımcı olun.” (Takiyyüddin Ali bin Abdülkâfi es-Sübkî, *Seyfü’l-meslûl alâ Men Sebbe’r-Resûl*, Dârü’l-feth, Ammân 2000, s. 464.)

5 dilenci//sellemi: sâ’il Resûlu’llâh’dan N1 | sâ’il Resûl-i Ekrem’den R1

6 nesne: - E, N1

7 Resûl//seâm: Resûl-i Ekrem *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* R1

emr buña me'mûruz.”, ya'nî [314b N1] “Hâk *celle ve 'alâ* bize şadağa vir-megi ve fuķarâya ihsân eylemegi emr eylemişdür. Her ne tarîķ ile ittifaķ idersek ma'zûruz.¹” [334b E] diyü buyurdu.

Ve Ammâ Mu'cizâtuhu²

Ve ammâ³ mu'cizât-ı keşireleri ki rivâyât-ı şaḫîḫa ile beyân olunmuşdur, biñ mu'cizeden ziyâdedür. Ve muḫaddisîn ḫavlince biñe yitmişdür. Ve bi'l-cümle şayılması mümkün degüldür. Ve illâ meşhûr olanlardan yüz mu'cizesini beyân eyleyelüm. Risâleti bâğından bir gül-i şad-berg olsun. Ve nübüvveti resâ'ilinden yüz varaķlı bir risâle gibi şöret bulsun.

İmdi, ol mu'cize-i 'azîme ki yevm-i ḫiyâmete dek bâķidür, evvelâ *Ḳur'an-ı 'Azîm ve Furḫân-ı Kerîm*'dür ki gerek kendülerün ḫuzûrında, gerekse anlardan şoñra kimse aña bâḫıldur, diyemez. Ve eñ ḫaşîr sûresi gibi bir kimse söz söyleyemez.

Ve biri mübârek parmağıyla işâret idüp ay iki şakķ olduğıdur ki maşrıkda ve mağribde bu mu'cizesi gün gibi [440a R1] zâhir ü meşhûrdur.

Ve biri Ebû Cehil'e âteşden ḫandek gösterdügi ve ḫanadları izḫâr eyledügi mu'cize-i 'acîbedür.

Ve biri ceza'uñ, ya'nî ḫuzınuñ andan ayru gelmesi ve iştiyâķ ile feryâd eylesesidür. Tâ yine Faḫr-i 'Âlem'e ḫavuşınca...

Ve biri Mekke ulularını ziyâfet itdükde ve andan ğayrı birḫaç maḫalde daḫı ḫa'am ü şarâb ziyâdeligidür. Ki her şunduḫlarınca alınan bir loķma yirine niçe loķma daḫı ziyâde olurdu.

Ve biri umûr-ı ğâ'ibeden, ya'nî geḫmişden ve gelecekden ḫaber virdükleridür ki eger küffârûñ su'alllerinde ve eger ğayrı maḫallerde vâķi olmuşdur.

1 ma'zûruz: ma'zûrdur N1, R1

2 Ve//Mu'cizâtuhu: - E, N1

3 Ve ammâ: Resûl-i Ekrem *şalla'llahu 'aleybi ve sellemûñ* R1

Ve biri mübârek barmağlarından defe‘atla şular ağıdup halkıuñ şusuzluğu def’ olduğudur.

Ve biri mübârek avucında bir taş pâresi kelâma gelüp lisân-ı faşîh ile söyledüğüdür.

Ve biri yenilecek ta‘âm kendünün huzûr-ı şerîfnde tesbîh ü tehlîl itdüğüdür.

Ve biri taş ve ağac aña selâm virüp “es-Selâmu ‘aleyke yâ Resûla’llâh” didükleridür.

Ve biri ağulanmış kuzu kendüye söyledüğüdür. Ve küffârıñ kaçd-ı fâsîdini beyân eyledüğüdür.

Ve biri ağaçlarıñ inşiyâdıdır ki birbirine çatılıp ve egilüp Faḥr-i ‘Âlem’ün önini ve ardını göstermeyüp perde olduklarıdır.

Ve biri ba‘îr¹ gelüp aña şikâyet ve miḥnetini ḥikâyet eyledüğüdür.

Ve biri bir kurd gelüp nübüvvetine şehâdet ve risâletini lisân-ı faşîh ile rivâyet itdüğüdür.

Ve biri şaḥâbe-i kirâmdan Kâtâde’nün Uḥud Ğazâsı’nda bir gözi çıkup eline gelmiş iken Faḥr-i ‘Âlem mübârek eliyle yirine [335a E] koyup, diliyle şıgayup ol sâ‘at büsbütün olduğudur.

Ve biri Bedr Ğazâsı’nda müşrikleriñ helâk olacaḥ yirlerinden haber virdüğüdür ki ol maḥalden kurtılmayup ve ötesine gidemeyüp² helâk olduklarıdır.

Ve biri yevm-i kıyâmete dek vâkı‘ olacaḥ ḥâdişelerinden haber virdüğüdür. Ve muttaşıl haber virdüğü üzere ol ḥavâdiş zuhûr eylemededir. [315a N1]

Pes *İşrâku’t-tevâriḥ*’de yazılan mu‘cizâtı bunlardur ki zıkr olındı. Feammâ Ṭaberî’de beyân olunduğı üzere hicretnden evvel şâdir olan mu‘cizelerinden niçesi şâbit ü zâhirdür. Ve biri Kureyşileriñ mecma‘ı olan

1 ba‘îr: ba‘îre N1, R1

2 ve gidemeyüp: - N1, R1

Dârü'n-nedve'de bir büyük yek-pâre taş iki yarılıp ve içinde ân-ı vâhidede mersin ağacı gibi ağac [440b R1] bitüp ve ol hâlde çerb¹ ü şîrîn yimişler virüp, yiyen² gözsizüñ gözi³ açılıp ve şağıruñ kulaqları işidüp ve dilsizlerüñ dili tekellüm idüp, ba'dehu iki yarılıp, nışfi yine taş içinde gizlenüp ve nışfi lisân-ı faşîh ile nübüvvetine şehâdet idüp, ba'dehu yine cümlesi içine pinhân olup ve yine ol hinde gün var⁴ iken gün gidüp, ay ve⁵ yıldızlar çoğup, hattâ ay iki pâre olup, biri yirinde tûrup ve birisi Peygâmbere Hâzretlerine inüp, ba'dehu işâreti ile yine yirine varup, gice gidüp, üslûb-ı sâbık üzere gündüz olduğudur.

Ve biri Hâbeşe sultânı Necâşî öldükde Fahr-i 'Âlem Medîne'de namâzın kıılıp târih ile hisâb olındukda vefâtı ol güne râst geldügidür.

Ve ammâ *Mu'cizātu Cemî'i'l-enbiyâ* nâm risâlede dahı niçe mu'cizeleri mestûrdur ki her biri gün gibi meşhûrdur. Ve biri Uğud Ğazası olduğü günde Resûlü'llâh *'aleyhi's-selâm* Uğud Tağı kenârında oturup, şu isteyüp, bulunmayup, pes yaralanan⁶ mübârek elini bir taş üzerine urup, fi'l-hâl ol taşdan bir lezîz şu çıkup, Müslimânlar ve hayvâncıklar içdügidür.

Ve biri Kureyş kâfirleri mu'cize taleb eyledüklerinde bir ağacı kendüye çağırup, pes ağac yirinden çıkup, Hâzret-i Server'e gelüp, ba'dehu işâreti ile yine menziline gitdügidür.

Ve biri Kureyşilerün bellülerinden 'Utbe kendü kavmiyle Fahr-i 'Âlem'e gelüp mu'cize taleb eyledükde Seyyid-i Benî Âdem şağ eliyle bir taş alup ve ol taş avucında tesbîhe başlayup [335b E] ve şehâdet kelimesin getürüp, ba'dehu Ebü Bekr ve 'Ömer ve 'Osmân ve 'Alî *radîya'llâhu 'anhum* her biri ellerine alduklarında bu⁷ mu'cize zâhir olduğudur.

Ve biri ehl-i Yemen on iki biñ kişi Ka'be-i Müşerrefe ziyâretine gelüp ve Hubel adlu mülebbes ü mücevher bütlerin bile getürüp, pes Fahr-i

1 çerb: harb N1, R1

2 yiyen: ekl iden N1, R1

3 gözi: güci E

4 var: - E

5 ay ve: - N1, R1

6 yaralanan: pârelenen R1

7 bu: bir N1, R1

‘Âlem kendülerini dîne da‘vet idüp, anlar mu‘cize talep itdüklerinde ol büti bir çibuğla urup, “Ben kimüm?” didükde zebân-ı faşîh ile şehâdet kelimesin getürdügüdür.

Ve biri Resûlü’llâh ‘*aleyhi’s-selâm*¹ Medîne’ye gelüp Ebü Eyyüb-ı Enşârî’nün evine konduğda enşâr gelüp “Bu yirler hâşıla yaramaz yirlerdür.” didüklerinde Fahr-i ‘Âlem mübârek eliyle bir avuç arpa [441a R1] eküp, ol bitüp ve biçilüp ve dögilüp etmek idüp yidükleridür.

Ve biri Fâtıma *radîya’llâhu ‘anhâyı* gelin eyledüklerinde cümle hâtünları [315b N1] hâzır iken Fahr-i ‘Âlem *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem*² mübârek elini âteşe şokup, niçe zamân bişüp, tırup, ba‘dehu çıkarup, aşlâ yanmaduğı ve zarar olmaduğıdur.

Ve biri birgün bir batağlı menzile konup, âteş yakmak murâd idindüklerinde menzil ıar ve şulu olmağla kendüler kalçup, âhar menzile göçdüklerinde evvelki menzilün ağacları yanlarınca bile göçüp ve nereye dolaşursa bile tolaşduklarıdır.

Ve biri Resûlü’llâh ‘*aleyhi’s-selâm*³ ‘Arafât’da tırduklarında melâ’ikenün indüklerini ve bölük bölük tavâf itdüklerini gördükleridür.

Ve biri Tâ’if Ğazası’na varduklarında bir bulutı kendülere çağırup, ol dağı gelüp, da‘vete icâbet ve lisân-ı faşîh ile tekellüm ü hikâyet eyledügüdür.

Ve biri ba‘zı A‘râbî’yi dîne da‘vet eyledüklerinde mîve zamânı degül iken “Ağaclarımız yimiş vîrsün.” diyü mu‘cize istemeleriyle Fahr-i ‘Âlem *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* du‘â idüp, ağacları vâfir mîveler bitürdügüdür.

Ve biri Resûlü’llâh ‘*aleyhi’s-selâm*⁴ Bedr Ğazası’na varduklarında Ebü Bekr ve Selmân ve Şuħayb ve şâhâbe-i kirâmdan niçesi yanlarında hâzır iken qarınları acığup, ammâ yiyecek içecek nesne bulmayup, ancak Ebü

1 Bu dua cümlesi N1 nüshasında bulunmamaktadır. | Resûlü’llâh/selâm: Resül-i Ekrem R1

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

4 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

Bekr *radîya'llâhu 'anh* katında bir avuç miqdârı un bulunup, pes Fahr-i 'Âlem ol unı alup, külle qarışdurup ve aşhâba tevzî' idüp, her biri Medîne'ye gelince ğidâlanup, ağızlarında 'aselden ve ballu kaymağdan tatlu olduğudur.

Ve biri Resûlü'llâh '*aleyhi's-selâm*¹ 'Aķık ehlini imâna da'vet itdüklerinde küyleri yanında bir tağ vâķi' [336a E] olup iñen² ekin biçen³ yirleri olmayup, pes⁴ ol tağ ol maħalden ħalkup, yirleri vâsi'⁵ olmasın diledüklerinde Fahr-i 'Âlem'ün du'âsi berekâtıyla⁶ ol tağ yirinden ħalkup, Şâm vilâyetine varup, anlaruñ mezra'aları [ve] mer'aları⁷ vâsi' olduğudur.

Ve biri Resûlü'llâh '*aleyhi's-selâm*⁸ mescid yapmağ isteyüp ve lâkin ol maħalde toprağ ve binâya lâzım olan toprağı ve mederi⁹ ve taş ve kesek ele girmedükde du'â idüp, emr-i Hâğ ile bir yıl esüp, binâya lâzım olan keresteyi getürdügüdür.

Ve biri Benî Nağır vilâyetini feth eyledükde anda sâkin eyledüğü Müslimânlar şu kıtlığından şikâyet idüp, pes Fahr-i 'Âlem [441b R1] bir taş yedi kerre tavâf idüp, hemân-dem ol taşdan aħarşular zâhir olduğudur.

Ve biri 'Utbe bin Ebî Leheb, Server-i Enbiyâ'nuñ yolu üzerinde âteş gömüp, mübârek ayaklarını yağsun diyü ħaşd eyledükde Resûlü'llâh '*aleyhi's-selâm*¹⁰ ol maħalden geçüp, ašlâ nâr zarar eylemeyüp, ba'dehu ol âteş yirinden ħalkup, 'Utbe'nün evine nağl idüp, evini ve cümle meħâ' u esbâbını yağup kül eyledügüdür.

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 iñen: - N1, R1

3 biçen: - R1

4 olmayup pes: olmamağla N1, R1

5 yirleri vâsi': yirlerine vüs'at N1, R1

6 du'âsi berekâtıyla: du'âsiyla E

7 mer'aları: - N1, R1

8 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

9 ve mederi: - N1, R1

10 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

Ve biri Resûlu'llâh '*aleyhi's-selâm*¹ Zeyd bin Eslem'ün nâqası zâyi' olup bulunmadukda du'â idüp, bir taş yarılıp, içinden bir deve çıkup, Zeyd aña binüp yolından kalmadığıdır.

Ve biri Fahr-i 'Âlem *şalla'llāhu* [316a N1] '*aleyhi ve sellem* Mekke'den çıkup, Ebü Bekr ile gâra girüp, ba'dehu gârdan çıkduklarında yırtıcı cân-verler yanına düşüp yol yoldaşı olduklarıdır.

Ve biri Resûlu'llâh '*aleyhi's-selâm*² Medîne'ye hicret itdüklerinden soñra Mekke'de sâkin oldukları evinden dâ'imâ misk râ'ihaları zâhir olup Kureyşilerden niçesi imâna gelüp Müslimân olduklarıdır.³

Ve biri Resûlu'llâh '*aleyhi's-selâm*⁴ Tebük Ğazâsı'na vardukda üç fer-sah yirden küffâruñ pususını görüp aña göre tedârükle ceng ü cidâle hazır olduklarıdır.

Ve biri Resûlu'llâh '*aleyhi's-selâm* Tâ'ife varup, pes Tâ'if tã'ifesi bir yimişlü ağac isteyüp, mu'cize taleb itdüklerinde Resûl '*aleyhi's-selâm*⁵ bir taşuñ üzerine mübârek ayağını başup, fi'l-hâl ol taşdan bir yimişlü ağac zâhir olup, Tâ'if halkı yimişinden yiyüp imâna geldükleridir.

Ve biri Resûlu'llâh '*aleyhi's-selâm*⁶ Hudeybiyye Ğazâsı'nda iken Fâtıma *radîya'llāhu 'anhâ* Fahr-i 'Âlem'i çağırup, pes Server-i Kâ'inât Hudeybiyye'den işidüp cevâb virdüğüdür.

Ve biri 'Âmir kabîlesi Fahr-i 'Âlem'e gelüp "Şuyumuz tuzludur." diyü şikâyet eyledükde Resûlu'llâh '*aleyhi's-selâm*⁷ bir maħalle mübârek ayağını başup, pes ol [336b E] kabîle ol maħalli kâzup, bir tatlu şu kuyusu zâhir olduğudur.

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 Resûlu'llâh//selâm: de N1, R1

3 gelüp//olduklarıdır: geldükleridir E, N1

4 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

5 Resûl//selâm: Resûlu'llâh N1, R1

6 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

7 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

Ve biri Halk bin Esed, Resûlu'llâh '*aleyhi's-selâma*¹ gelüp, kara çalidan yimiş bitmesini mu'cize taleb eyledükde Fahr-i 'Âlem du'â idüp, fi'l-hâl ol çalidan yimiş² bitüp Halk imâna geldügidür.

Ve biri Resûlu'llâh '*aleyhi's-selâm*³ sefer üzerinde iken ırakdan bir hayme ve kubbe görüp, yanına varup, inüp hayme şâhibinden yoğurddan ve südden yiyecek istedükde hayme [442a R1] şâhibesi olan Ümmü Ma'bed⁴ nâm hâtün 'özr dileyüp,⁵ "Cümle koyunlarımız otlağa gitmişdür. Şimdi süde ve yoğurda kudretimüz yokdur. Ancak bunda bir dişi koyunumuz kalmışdur ki za'îf olmağla süriden alıkonılmışdur." didükde Resûlu'llâh '*aleyhi's-selâm*⁶ "Ol koyuncığı baña yakın getür." diyüp, pes Ümmü Ma'bed⁷ koyunu yakın getürdükde Fahr-i 'Âlem fi'l-hâl koyun üzerine elin koyup, mu'cizesi ile kuzılayup, ya'nî gözi önünde toğırup ve Ser-ver-i Kâ'inât kendü eliyle bir çanak tolusu südin şağup, yiyüp, içüp gitdükdenden sonra Ümmü Ma'bed'ün⁸ eri gelüp, mâ-vaqa'adan haber alup ve ismi Muhammed olup resûlu'llâh idügin işitdükde, "Ne cânibe gitmişlerdür?" diyü Fahr-i 'Âlem'ün ardına düşüp, yitişüp, yanında olan kimesneleriyle bile secdeye varduğı kışşadır.

Ve biri Resûlu'llâh *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* ba'zı Kureyşilerle Bâyiğa halkı gelüp mu'cize istedüklerinde gökyüzine işaret itmesiyle gökde bulut yoğ-iken yağmur yağdurup niçesi İslâm'a geldügidür.

Ve biri Resûlu'llâh '*aleyhi's-selâm*⁹ küffârdan kaçup, tağa çıkup, bir taşta tayandukda ol taş üzerinde tayandığı bellü olup, ba'dehu küffâr gelüp, taşda¹⁰ mübârek cismi yir itdüğünü gördükde imâna geldükleridür.

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 bitmesini//yimiş: - N1, R1

3 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

4 Ma'bed: Mu'id E

5 'özr dileyüp: 'özrlenüp E

6 Bu dua cümlesi N1 nüshasında bulunmamaktadır. | Resûlu'llâh//selâm: Resül-i Ekrem R1

7 Ma'bed: Mu'id E

8 Ma'bed'ün: Mu'id'ün E

9 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

10 taşda: tağda taşda N1, R1

Ve biri Resûlu'llâh *'aleyhi's-selâm*¹ Tebük Ğazâsı'nda iken Hâzret-i 'Ömer'ün nâkası yol azıdıp, [316b N1] yavu kılınduğda ba'zı münâfıkın şa'n idüp, "Yâ Muhammed, yirlerden ve göklerden ve ğaybden ve kıyâmetden haber virmegi bilürsün. Neden ki 'Ömer'ün devesi şanda idüğini bil-meyesün?" didüklerinde Cebrâ'il² *'aleyhi's-selâm* gelüp, haberin virüp, pes Fahr-i 'Älem "Varuñ, fülân derede, fülân ağaca yuları ilişmişdür." diyü cevâb virüp³ fi'l-vâkı' ol hâl ile bulunduğudur.

Ve biri Kinde şavminün seyyidi niçe tevâbi'i ile Fahr-i 'Älem'e gelüp, "Eger peygâMBER iseñ bizüm niçe [337a E] yıllık⁴ şurumuş deve derileri-müz var. Anları yine dirildüp, deve idüp mu'cize göster." didüklerinde Resûlu'llâh *'aleyhi's-selâm*⁵ ol derileri şumla doldurup ve mübârek elini üzerlerine şoduğda silkinüp, şalkıp, cânlu develer olup niçesi imâna gel-dükleridir.

Ve biri Yemenilerden Fahr-i 'Älem'e bir kimesne gelüp, "Şoyunları-muz kırıldı, şalmadı." diyü şikâyet [442b R1] itdükde Server-i Kâ'inât⁶ bir şoyun getürdüp, mübârek eliyle arşasını şığaduğda gebe olup, yetmiş şuzı şuzılayup ve min-ba'd Yemenilerün şoyunlarına berekât geldiğidir.

Ve biri Resûlu'llâh *'aleyhi's-selâm*⁷ birgün aşşâbdan on iki kişi ile Benî 'Ämir şâbilesine giderlerdi. İraşdan bir toz belürdi. Bunlar şann itdiler ki [Benî] 'Ämir'ün atlası ola. Vaştâ ki yaşın geldiler, gördiler ki arşlanlar ve şaplanlar ve bi'l-cümle yırtucu cânverler sürüsi imiş. Gelüp âdâbla Fahr-i 'Älem'e selâm virüp ve lisân-ı faşih ile söyleřüp⁸ anda olan řařâbe⁹ bu hâli görüp ve söyleřdüklerin¹⁰ şuşuşudur.

1 Bu dua cümlesi N1 nüshasında bulunmamaktadır. | Resûlu'llâh//selâm: Resûl-i Ekrem R1

2 Cebrâ'il: Cibril E, N1

3 pes//virüp: - N1, R1

4 yıllık: yıllar E

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 Kâ'inât: Enbiyâ N1, R1

7 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

8 söyleşüp: söyleyüp N1

9 şaşâbe: aşşâb N1, R1

10 görüp//söyleşdüklerin: gördi ve söyleşdüklerini görüp işitdükleri şuşuşudur R1

Ve biri Resûlü'llâh *'aleyhi's-selâmdan*¹ ehl-i Tâ'if mu'cize istediklerinde işaretiyle tağları yirinden göçüp, âhar yire nakl idüp, anlarıñ ekin yirleri vâsi' olduğudur.

Ve biri Faḥr-i 'Âlem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem*, 'Alî *kerrema'llâhu vec-hebuyı* bir gazâya gönderüp, pes hîn-i cengde dir'i,² ya'nî demürden³ gönlegi sınıp tâ ol maḥalden Resûlü'llâh Ḥâzretine feryâd eyledükde mâbeyni kırk fersah yir iken Server-i Kâ'inât işidüp, aña bir cevşen atup, fi'l-hâl 'Alî'ye yitişüp, giyüp a'dâya nuşret ü zafer bulduğudur.

Ve biri 'id-i şerifde Fâtıma *radıya'llâhu 'anhâ* giyinmiş ve kuşanmış olduğu hinde Faḥr-i 'Âlem'e girüp, ve lâkin beşeresinde melâlet eşerini görmekle "Yâ Fâtıma, bu feraḥ u sürür gününde melül olmağa sebep nedür?" diyü şordukda "Ḥâsan ve Ḥüseyn *radıya'llâhu 'anhuma*⁴ ve sâ'irlerün oğlancıklarına ve anlarıñ libâslarına bakup⁵ kendülerde ol maḥûle giysi olmadıklarına maḥzûn olduğunu bildürmegin Resûlü'llâh *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem*⁶ dibâgat olunmaduk iki deri isteyüp, mübârek eliyle şıgayup, fi'l-hâl ol deriler a'lâ atlaşlar olduğudur.

Ve biri Faḥr-i 'Âlem'e Benî Süleym'den bir gözsüz çarı gelüp, gözine nûr virilmesini recâ eyledükde Resûlü'llâh *'aleyhi's-selâm*⁷ mübârek eliyle anuñ gözine işâret idüp, fi'l-hâl a'mâlığı gidüp, gözleri [337b E] açilup⁸ nûrânî olduğudur.

Ve biri bâdiye beglerinden Ḥuzeyme bin Münzir nâm kimesne Faḥr-i 'Âlem'e gelüp kadîmden bir ḥasibe vü nesibe [317a N1] ḥâtûnı alup, ve lâkin çarıduğına guşşalanup tekrâr bikr olmasına ve tâzeligine du'â recâ eyledükde [443a R1] Faḥr-i 'Âlem ba'zı esmâ'u'llâh okıyup, fi'l-hâl ol ḥâtûn bikr olup ve tâzelenüp eri imâna geldügidür.

1 Bu dua cümlesi N1 nüshasında bulunmamaktadır. | Resûlü'llâh//selâmdan: Resûl-i Ekrem'den R1

2 dir'i: ved'i N1

3 demürden: - N1

4 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

5 bakup: - N1, R1

6 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

7 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

8 açilup: - E

Ve biri Faḥr-i ‘Ālem’e bir A‘rābī gelüp, keler didükleri cānverūn birini getirüp, “Eger sen nebī iseñ saña söylesün.” didükde ol cānver dile gelüp, şehādet kelimesin getirüp A‘rābī imāna geldügidür.

Ve biri Resūlū’llāh ‘*aleyhi’s-selām*¹ du‘ā idüp bir evün ḳapusu ḫalkası demür iken altun olup, görenlerden niçeler imāna gelüp Müslimān oldukları mu‘cize-i² ‘acibedür.

Ve biri Benū Ḥārīş³ ḳabīlesi Faḥr-i ‘Ālem’den mu‘cize taleb idüp, “Bize topraḳdan āteş yaḳ, görelüm.” didüklerinde odun⁴ yoḡ-iken mücerred topraḳdan Faḥr-i Ālem ‘*aleyhi’s-selām*⁵ āteş yaḳup mu‘cize gösterdikleridir.

Ve biri Faḥr-i ‘Ālem’e⁶ ‘Alī *kerrema’llāhu vechehu* faḳrından şikāyet eyledükde Ḥaḳ *subḫānehu ve te‘ālādan* du‘ā idüp, ‘Alī’nün üzerine otuz dāne altun çekirge yaḡdurup, anuñla borcın ödeyüp, artup,⁷ ḳalanuñ⁸ nafaḳasına ve ma‘āşına ḫarc eyledügidür. Ve bu sebeble Benī Hāşim’den yedi kāfir İslām’a geldügidür.⁹

Ve biri Faḥr-i ‘Ālem ‘*aleyhi’s-selām*,¹⁰ Ebū Süfyān’uñ evine girüp, Mekke kāfirleri aña şıḡnmış olup, pes ol evün dört direği olup, anlar ki ṫururken Resūlū’llāh ‘*aleyhi’s-selām*¹¹ üstüvānlara işāret idüp, cümlesi düşüp, ev yine yirinde ṫurup, yıḳılmayup, anda olan küffār bu sebeble imāna geldükleridir.

Ve biri birgün Faḥr-i ‘Ālem ‘*aleyhi’s-selāma*¹² Benī Temlik¹³ re’isleri gelüp, “Yirlerimiz serāb olup, ya’nī ṫuman çöküp, şulu yirler gibi görünüp,

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 mu‘cize-i: ḫücre-i N1

3 Ḥārīş: Ḥādīş N1, R1

4 odun: ḫaṫab N1, R1

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 Faḥr-i ‘Ālem’e: - E

7 artup: - N1, R1

8 ḳalanuñ: fülānuñ R1

9 Ve bu//geldügidür: - R1

10 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

11 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

12 Bu dua cümlesi E nüshasında bulunmamaktadır.

13 E nüshasında bu kelime bu şekilde harekelenmiştir.

fe-ammâ şuyı olmayup hayvâncıklarımız şuya muhtâclardur. Pes Hâk *subhânehu ve te'âlâya* du'â eyle ki ol şu gibi görinen yirler gerçekten şu olsun.” didüklerinde Server-i Kâ'inât du'â idüp, ol serâblar tatlu şular¹ olduğı mâ-cerâdur.

Ve biri birgün Benū Nehşel kabilesi Faḥr-i 'Âlem'e gelüp, “Yirlerimiz kumlu yirlerdür. Hiç nesne hâşıl alamazuz.” didüklerinde Resûl'llâh '*aleyhi's-selâm*'² du'â idüp, ol yirlerün kumu kuççağızlar şeklinde ol maḥal-den uçup, âḥar vâdilere göçüp, niçe kimesneler bu sebeble imâna [338a E] geldükleridür.

Ve biri Resûl'llâh *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* 'İsâ' dan ötüri vaz' olınan taşlaruñ üzerine elin koyup, du'â eyledükde ol taşlar yirinden yıkılıp ol sebeble nâs ğanî olduklarıdır.

Ve biri Faḥr-i 'Âlem '*aleyhi's-selâm* her³ kaçan ki bütlere muḳâbil olsa cemî'-i bütler aña secde iderdi. [443b R1]

Ve biri Hândeḳ ve Hüneyn ğazâlarında Server-i Kâ'inât '*aleyhi's-şalât*'⁴ mübârek elini ceybinden çıkardıḳça güneşün nûri gibi nûrlar zâhir olurdu. Tâ ki anı gören küffâr münhezim olurlardı.

Ve biri Faḥr-i 'Âlem '*aleyhi's-selâm*'⁵ küffâr beglerinden birine âdem gönderüp, “Yâ İslâm'a gel, ve yâḥûd⁶ cenge hâzır ol.” diyüp, ba'dehu Ḥayber fetḥinden soñra üzerine leşker çeküp, bu tariḳ ile yolları baḥre tayanup, a'dâ ise Faḥr-i 'Âlem geçemesün, diyü gemilerin şaklayup, pes Faḥr-i 'Âlem '*aleyhi's-selâm*'⁷ baḥr kenârına [317b N1] geldükde işâret eyleyüp, fi'l-hâl deryâ iki yarılıp, Resûl'llâh '*aleyhi's-selâm*'⁸ askeriyile geçüp, görenlerden niçe kâfirler Müslimân olduklarıdır.

1 şular: şu N1, R1

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 'aleyhi's//her: - N1, R1

4 şalât: şalâtu ve's-selâm R1

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 ve yâḥûd: yâ N1, R1

7 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

8 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

Ve biri Resûlü'llâh '*aleyhi's-selâm*¹ Tebük Ğazâsı'na varduğlarında bir mevzi'a kondılar ki anda şu yoğ-ıdı. Pes Faḥr-i 'Ālem '*aleyhi's-selâm*² şu yoqlamak için Zübeyr'i gönderdi. Ne kadar ki o tağı gezüp³ şu aradı, bulamadı. Vaqtâ ki Peyğâmbere' gelüp cevâb virdi ve bir taş getürdi,⁴ Faḥr-i 'Ālem mübârek elini ol taşuñ üzerine qodı. Fi'l-hâl bir çatlu şu çıqup cümle 'asker şulandı.

Ve biri enşârdan biri⁵ kat olınup öldüren kim idügi bilinmeyüp, pes Faḥr-i 'Ālem '*aleyhi's-selâm*⁶ eline 'aşâ alup ol maqtülü urduqda Allâhu Te'âlâ aña hayât virüp kendüyi kim öldürdüğini i'lâm itdügüdür.

Ve biri Yevmü'l-aḥzâb'da Faḥr-i 'Ālem '*aleyhi's-selâm*⁷ küffâr ile muhârebe üzere iken aşḥâbuñ qarınları acıqup, açlıqdan Server-i Kâ'inât'a şikâyet eyledüklerinde⁸ anlar daḥı mübârek elini qaldurup, du'â idüp Melik-i Müte'âl anlaruñ üzerine gökden ta'am ve menn⁹ ve 'asel gönderdügi ve yedi gün bu tarîq ile tena'umda olduqlarıdır.

Ve biri ehl-i Aṭfân Faḥr-i 'Ālem'e gelüp,¹⁰ "Bize gökden bişmiş tavuqlar insün." diyü mu'cize taleb eyledüklerinde Resûlü'llâh '*aleyhi's-selâm*¹¹ du'â idüp gökden bişmiş tavuqlar indügüdür.

Ve biri Faḥr-i 'Ālem '*aleyhi's-selâm*¹² Tebük Ğazâsı'na varduğlarında ol vâdilerden bir qabile geldiler. Ve altun dökilmüş bütlerini getürdiler. "Eger sen peyğâmbere iseñ du'â eyle ki bu altun büt ağac olsun." diyü mu'cize taleb eylediler. Pes Faḥr-i 'Ālem '*aleyhi's-selâm*¹³ [338b E] du'â eyledi. Ol büt turduğı yirde ağac olup niçeler ol sebep ile imâna geldi.

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 gezüp: gezdi N1, R1

4 getürdi: gösterdi N1

5 biri: - N1

6 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

7 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

8 eyledüklerinde: idüp N1, R1

9 ve menn: - R1

10 gelüp: - E, N1

11 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

12 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

13 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

Ve biri¹ [444a R1] Resûlu'llâh '*aleyhi's-selâm*² Qal'a-i Hayber'ün ve ehlinün haberi gelmedükde guşşalanup ve hâtır-ı şeriflerine gubâr yörenüp,³ pes Hâk *celle ve 'alâ* anlaruñ cemî' yirlerini ve ekinlerini helâk idüp, yirlerinde⁴ ekinen ve miveden ağaçlarında nesne qalmayup, ba'dehu Faḥr-i 'Älem qal'a-i mezbüreyi fetḥ eyledükde du'â idüp ve bir avuç kum saçduqda Allâhu Te'âlâ ol yirlere tekrâr⁵ kuvvet virüp, fi'l-hâl mîve ağaçları yitişüp ve ekinler yişerüp ucuzlık olduğıdur.

Ve biri Faḥr-i 'Älem Hâzretlerine Benî Esed kabîlesi gelüp, mekr kaçd⁶ itdüklerinde anlardan evvel bir kurd gelüp, zebân-ı faşîh ile mekrlerinden haber virüp, hâzır olan şahâbe istimâ' itdükleridir.

Ve biri Faḥr-i 'Älem '*aleyhi's-selâm*⁷, Tâ'ife gitdükde yir dürilüp, devşürilüp ve kendüler tayy-i mekân idüp, bir sâ'atde Tâ'ife yitişdükle-ridür.

Ve biri Selâm bin Yezîd el-Hanefî birgün Resûlu'llâh'a gelüp, bir kara çalı getirüp, altun olmasını ve bir mu'cize göstermesini taleb eyledükde Server-i Kâ'inât '*aleyhi's-salât*⁸ du'â idüp ol çalı şâfi⁹ altun olduğıdur.

Ve biri Resûlu'llâh mescidde huṭbe oqurken bir tã'ife geldi. "Yâ Resûla'llâh, çok zamândur yağmur yağmadı. [318a N1] Ve tavarlarımız şusuzlıktan helâk oldu." diyü yağmur taleb¹⁰ eylediler.¹¹ Pes Faḥr-i 'Älem '*aleyhi's-selâm*¹² du'â eyleyüp fi'l-hâl şol kadar yağmurlar yağdı ki Medîne'nün evleri yıkılmağa¹³ yaklaşdı. Ve tekrâr gelüp def'i için du'â taleb eyledüklerinde Server-i Enbiyâ '*aleyhi's-selâm*¹⁴, «اللهم حوّل إلينا ولا

1 biri: biri daḥı R1

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 yörenüp: gelüp N1, R1

4 yirlerinde: - N1

5 tekrâr: tekrâren N1 | - R1

6 olduğıdur//kaçd: - N1

7 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

8 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

9 şâfi: - N1, R1

10 taleb: - N1

11 taleb eylediler: dilediler R1

12 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

13 yıkılmağa: ḥarâb olmağa N1, R1

14 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

¹«علينا» ya'nî “Yâ Rabbî, yağmuru bizüm eṭrâfımuza yağdur, üzerimize yağdurma.” diyü du'â itmekle fi'l-hâl bulutlar ber-ṭaraf oldu. Ve Medîne'de yağmur diñüp eṭrâfına yağmağa başladı.

Ve biri Resûlü'llâh '*aleyhi's-selâm*² ehl-i Mışr'dan incinüp 'azâb için du'â eyledükde Hâḫ *celle ve 'alâ* ol yıl Mışr üzerine ol ḫadar çekirge gön-derdi ki cümle ekinlerin yidiler. Ve ol yıl ḫaḫṭ u ḫilletde³ ḫaldılar. Âḫirü'l-emr Faḫr-i 'Âlem'e gelüp, du'â ṭaleb idüp anuñ du'âsıyla ḫaḫṭ u ḫilletden⁴ ḫalâş olduklarıdır.

Ve biri Resûlü'llâh '*aleyhi's-selâm*⁵ Yemen vilâyetinden Baḫrân ḫav- mine du'â eyledükde Hâḫ *celle ve 'alâ*⁶ anlara bit musallaṭ idüp [444b R1] ve anlara⁷ niçe belâlar eyleyüp, âḫir yine Faḫr-i 'Âlem Hâzretlerinüñ⁸ du'âsıyla Allâhu Te'âlâ⁹ anları ol belâdan ḫurtardığıdır.

Ve biri [339a E] Resûlü'llâh '*aleyhi's-selâm*¹⁰ Benî Kilâb ṭâ'ifesi üze- rine varduḫda ağlaşup, “Şuyumuz yoḫdur.” diyü şu ṭaleb itdüklerinden ve anlardan yüz döndürüp ve 'aleyhlerine du'â idüp, cümle ḫuyuları ve göze-leri¹¹ ṭoṭṭolı ḫan olup, ba'dehu yine Resûlü'llâh'a gelüp, tazarru' eyledük-lerinde tekrâr yine du'â idüp, şular yirine gelüp evvelkiden ṭatlı olduğıdır.

Ve biri Resûlü'llâh '*aleyhi's-selâma*¹² birgün Küleyb¹³ bin Yezid gelüp, mu'cize ṭaleb eyledükde Faḫr-i 'Âlem '*aleyhi's-selâm*¹⁴ bir ḫılıcı eline aldı. ŝıḫayuraḫ¹⁵ ḫamîre dönderdi.¹⁶ Ba'dehu bölük bölük idüp ayırdı. Andan

1 “Ey Allah'ım, bize değil; etrafımıza [yağsın].”

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 ḫilletde: ḫıtlıḫda R1

4 ḫaḫṭ u ḫilletden: ḫaḫṭdan N1, R1

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 *celle ve 'alâ*: te'âlâ E

7 anlara: - N1, R1

8 'Âlem Hâzretlerinüñ: 'Âlem'ün E

9 Te'âlâ: - N1, R1

10 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

11 gözeleri: gözleri E

12 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

13 Küleyb: Kelb N1, R1

14 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

15 ŝıḫayuraḫ: ŝıḫanuraḫ E, N1

16 dönderdi: gönderdi E, N1

şoñra tekrâr mübârek elini ol pârelerüñ üzerine qodı. Yine evvelki gibi kıılıc oldu. Ve Küleyb bu sebeble Müslimân oldu.

Ve biri Resülu'llâh '*aleyhi's-selâm*¹ Uşud Ğazâsı'nda küffâr ile şavaşduqdan şoñra tağ üzerine çıkup ve aşhâb yanına cem' olup, kimi yaralı ve kimi berelü oturup, Resülu'llâh'ın mübârek cemâline baqduqlarında cümlesine ağlaşmaq vâkı' olup, pes ol hâlde tağ ve taş dağı yanlarıncâ bile ağlayup ve marîz ü haste iniler² gibi inleyüp âvâz-ı hazîn itdügüdür.

Ve biri Evs ve³ Hazrec kabîleleri huşümet iderek Resülu'llâh'a geldüklerinde Fahr-i 'Âlem dağı kimün ise haq bilüp da'vâlarını faşl itdügüdür.

Ve biri Resülu'llâh '*aleyhi's-selâm*⁴ ğazâlarından birinde tağ üzerine çıkduqda kuççağızlar etrâfına cem' olup eşvât-ı tayyibe ile çağrışduqlarıdır.⁵

Ve biri Fahr-i 'Âlem '*aleyhi's-selâm*⁶ Qal'a-i Hayber'e gelüp, aşhâb ile üç gün ikâmet itdüklerinde her gün yırtıcı cânverler gelüp, Fahr-i 'Âlem'ün etrâfına tolaşup lâzım olan mühimmâtı getürdükleridir.

Ve biri Resülu'llâh'a Haq *celle ve 'alâ* yili musahhar kıılıp ve barmaqları mâ-beyninde debür adlu⁷ bir yıl çıkup, ol sebeble Haq *celle ve 'alâ* kendüleri manşür u muzaffer kııldığudur. [318b N1]

Ve biri Resülu'llâh '*aleyhi's-selâmuñ*⁸ hâteminde *lâ ilâhe illa'llâh Muhammedün resülu'llâh* yazılıp cemî'-i eşyâya anuñla zafer bulduğudur.

Ve biri Resülu'llâh '*aleyhi's-selâm*⁹ Qurayza'da Yehüd tã'ifesiyle muqâbele idüp, qal'aları içinden muhârebe eyledüklerinde Resülu'llâh

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 iniler: - N1 | hasteler R1

3 Evs ve: - N1, R1

4 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

5 çağrışduqlarıdır: bağırışduqlarıdır N1

6 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

7 debür adlu: döver olur N1 | divâr olup R1

8 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

9 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

[445a R1] ‘*aleyhi’s-selām*¹ ﴿مَا كَانَ إِبْرَاهِيمَ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا﴾² āyetini okıyup, pes altındaki kaşır hevâ yüzine kâlkup, hâlâ ki Faḥr-i ‘Âlem’i kaşır üzerinde hevâda³ [339b E] görüp niçesi İslâm’a geldügidür.

Ve biri Resûlü’llâh ‘*aleyhi’s-selām*⁴ şarkdan garba yiryüzünü bucağ bucağ görüp, ḥazâ’in ü definelerden ve cevâhirden ne var ise mübârek gözlerine görölüp ve gördüğünü nâsa vaşf idüp ve ḥaberin virüp, “Yağıncaçıkda benüm ümmetüm bu mülklere mâlik olur.” diyü buyurdıklarıdır.

Ve biri Faḥr-i ‘Âlem ‘*aleyhi’s-selām*⁵ Ḥudeybiyye nâm maḥalle geldüklerinde bir avuç şu şaçup, bağları ve bağçeleri fi’l-ḥâl yeşerüp mâveler ḥaşıl olduğudur.

Ve biri Resûlü’llâh ‘*aleyhi’s-selām*⁶ Fedek Ġazâsi’ndan döndükleri zamânda Fedek’ün evleri içindeki ḥalkı ile üç fersah bile yürüyüp, ba’dehu emr idüp, “Dön!” didüklerinde döndüğü kışşadır.

Ve biri Resûlü’llâh ‘*aleyhi’s-selām*⁷ Mâriye için ḥafiyiyeten bir ev yapmak isteyüp, fi’l-ḥâl melekler gelüp ‘Â’işe’den ve Ḥafşa’dan gizlü Mâriye için bir ev yapduklarıdır.

Ve biri Resûlü’llâh ‘*aleyhi’s-selām*⁸ bir nesne yazdurmak isteyüp, daḥı “Yazuñ.” diyü emr itmeyüp, kâğıdlar⁹ önlerinde devşürölüp ṭururken kaçan ki alurlar, açarlar, baçarlar, ḥâtırlarına lâ’ih olanı içinde yazılmış bulurlar idi.

1 Bu dua cümlesi N1 nüshasında bulunmamaktadır. | Resûlü’llâh//selām: Resûl-i Ekrem R1

2 “İbrahim, ne Yahudî idi, ne de Hristiyan.”, Âl-i İmrân 3/67.

3 kaşır//hevâda: üzerinde peygâmberi hevâ yüzünde kaşır üzerinde E

4 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

7 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

8 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

9 kâğıdlar: kâğıd E

Ve biri Faḥr-i 'Ālem 'aleyhi's-selām¹ deryâ kenârına varduḡda şunuñ üzerinde yürüyüp mübârek ayakları ışlanmaduḡı ve batmaduḡı ve niçe kimesneler bu sebeble Müslimân olduḡudur.

Ve biri Server-i Kâ'inât² mescid için³ 'Osmân'dan bir ḥurmâ ağacı şatun alup yıḡmak murâd idindüklerinde kimse kesmeksüzün ve yakmaḡsuzın işâretleriyle ol ağac yıḡılup düşdüḡüdür.

Ve biri Resûlu'llâh 'aleyhi's-selâm⁴ aşḡâbdan Câbir'ün iki oḡlını ve Sime bint Muḡîre'yi ve ḡadimî âdemlerden üç neferi ihyâ eyledüḡüdür.

Ve biri Faḥr-i 'Ālem 'aleyhi's-selâm⁵ enşârdan toḡuz nefer kimesneyi baraşdan ve niçeleri emrâz-ı muḡtelifeden ḡurtardüḡüdür.

Ve biri Mekke-i Mükerreme'yi fetḡ itdükleri günde on nefer a'mâyı gözsüzlükden ḡurtarup gözlerine nûr geldüḡüdür.

Ve biri Faḥr-i 'Ālem⁶ 'aleyhi's-selâm⁷ Medîne'ye girüp İslâm'a da'vet eyledükde evlâdlarından ve gizlü gizlü işlerinden kendülere ḡaber virdüḡüdür.

Ve biri Resûlu'llâh [445b R1] Ḥâzretlerine Fâḡıma raḡiya'llâhu 'anhâ Ḥâsan ile Ḥüseyn'ün açlıḡından şikâyet eyledükde, "Ellerüni göḡe ḡaldur." diyü emr idüp, anlar da öyle itdüklerinde gökden bir bişmiş balıḡ ve bir miḡdâr üzüm ve ḡavun⁸ mâ'ide inüp ve oturup yidükleridür.

Ve biri Faḥr-i 'Ālem 'aleyhi's-selâm⁹ "Gözüm [319a N1] uyur [340a E] ammâ ḡalbüm uyumaz. Ve uyanıklıḡda gördüḡümü düşümde daḡı görürüm." buyurduḡlarıdır.

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 Server-i Kâ'inât: Sulḡân-ı Enbiyâ N1, R1

3 için: içinde N1

4 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 Faḥr-i 'Ālem: Sulḡân-ı Enbiyâ N1, R1

7 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

8 ve ḡavun: - E, N1

9 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

Ve biri Resûlu'llâh '*aleyhi's-selâm*¹ ehlini ve akrîbâsını îmâna da'vet eyledükde mu'cize isteyüp, pes mübârek elini hevâya tûutup içine tâze üzüm ve kavun geldügidür.

Ve biri Resûlu'llâh '*aleyhi's-selâm*² Bedr gününde küffârûn sırlarını ve tenhâlarında söyleşdüklerini bunca ba'îd yirden işidüp şâhâbe-i³ kirâma haber virdügidür.

Ve biri Resûlu'llâh '*aleyhi's-selâm*⁴ dağı 'Îsâ Peygâmbere gibi balçıkdan kuş düzüp, uçurmasını teklîf itdiler ki nübüvvetine delîl olup küffârûn îmâna gelmesine sebep ola. Pes Fahr-i 'Âlem '*aleyhi's-selâm*⁵ du'â eyledi. Ve 'Îsâ '*aleyhi's-selâm*⁶ gibi anuñ düzdüğü dağı hayât bulup izn-i Hâk ile uçdı, gitdi.

**[Fahr-i 'Âlem *şalla'llâhu 'aleyhi ve selleme* Cebrâ'il
'aleyhi's-selâm kaç kerre nüzül eyledüginüñ beyânındadır]**

Ve bu zıkr olınan mu'cizâtdan mâ'adâ niçe mu'cizeleri dağı vardır ki hadd ü ihşâdan⁷ müberrâdur. Ve sâ'ir ulü'l-'azm peygâmbere Cebrâ'il '*aleyhi's-selâm* kaç kerre nâzil olduğı her nebînüñ mu'cizâtından soñra beyân olınmışdır. Ve ammâ Fahr-i 'Âlem *şalla'llâhu 'aleyhi ve selleme* Hâzretlerine Cebrâ'il '*aleyhi's-selâm* yigirmi dört biñ kerre nüzül eylemiştir.

[Ve ammâ mi'râc kıışsası]

Ve ammâ mi'râc kıışsası ki tevârih kitâblarında yazılmamışdır, fe-ammâ yazılması lâzım ü lâ-büddür. Zîrâ Resûlu'llâh'ın mi'râcını inkâr

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 şâhâbe-i: aşhâb-ı N1, R1

4 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

7 ihşâdan: ihşârdan E

eylemek nübüvvetini inkâr eylemekdür. Pes bu bâbda i'tikâd-ı pâk her cihetle lâzımdur.

İmdi, hafî olmasun ki mi'râc-ı Resûl hicretten bir yıl evvel «عش رجباً»¹ fehvâsınca Receb ayınıñ yigirmi yedinci gicesinde ve bir ri-vâyetde Rebî'u'l-evvel'ün yigirmi yedisinde vâkı' olmuşdur.

Ve mi'râcdan murâd ne idüğinde 'uçalâ niçe söz beyân eylemişlerdür. Meşelâ Sulţân-ı Enbiyâ *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem*² mi'râcı, ya'nî ol 'âlî mertebelere vuşûl bulup cenneti ve hür u kuşûrını ve Hâzret-i Hâkık'ın 'arşını ve bunca melâ'ikesini seyr itdüğü yâ budur ki artuğ dünyâyâ nev'an meyli olmasun [446a R1] için ve yâhûd 'ilmü'l-yakîn bildüğü nesnelere 'aynü'l-yakîn müşâhede idüp yakîni ziyâde olmağ-ıçün ola. Ve yâhûd dünyâda iken cenneti ve cehennemi görüp ve kendüye anlardan kırku yö-renmeyüp³ kıyâmetde gördüğü zamânda ümmetinün şefâ'atine meşğûl olmağ-ıçün ve dâr-ı âhiretde anlardan inkıbâz bulmamağ-ıçün ola.

Ve ammâ Hâsan *radîya'llâhu 'anh* bu vechle beyân eylemişdür ki Resûlü'llâh *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* Bâr-i Te'âlâ'dan 'ilm ziyâdeliğın dileyüp, [340b E]⁴ ﴿رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾⁴ demişdür. Pes 'ilmi bi'l-vâşıta hâşıl olmuşdur. Ziyâdeliği istedüğü ol idi ki göklere 'urüc idüp ol tañrısına ve Hâlık'ı aña hitâb idüp kul ile Mevlâ mâ-beyninde bir vechle mu'âmele vâkı' ola. Ki bilâ-vâşıta 'ilmi ziyâde ola, ya'nî mâ-beyninde vâşıta⁵ olmağsızın Bâr-i Te'âlâ'ya ve cemî'-i mâ-sivâyâ 'ilm ü vuşûf taşşil eyleye.

Ve ba'zılar demişlerdür ki mi'râcdan murâd Fahr-i 'Âlem nûrı ile yiryüzi⁶ müşerref olup berķ urduğı gibi gökler dağı cemâli nûrı ile [319b N1] ve mağdemi bereketiyle münevver olmağ idi. Zîrâ kaçan ki Server-i Kâ'inât ve Mihter-i Mevcûdât⁷ mi'râc gicesindeki seyrinde bir 'azîm melek üstine uğrayup selâm virdi, melek de selâmın aldı, fe-ammâ yirinden

1 “Yaşa, Receb ayını gör [bak, bu ayda neler oluyor, ne tür] ilginçlikler [yaşanıyor].”

2 Sulţân-ı//sellem: Resûlü'llâh 'aleyhi's-selâm E

3 yörenmeyüp: gelmeyüp N1, R1

4 “Rabbim! İlmimi arttır.”, Tâhâ 20/114.

5 'ilmi//vâşıta: - N1, R1

6 yiryüzi: pür nûrı N1, R1

7 Mihter-i Mevcûdât: - N1, R1

çalķup ta'zīm eylemedi, pes ol meleke Hāk *celle ve 'alā* ilhām eyledi ki Peygāmbere'ün selāmını redd eyleye. Ve ta'zīm ü tekrīminde daķıķa fevt eylemeyüp ayaĝa çalkça. Ve bu hinde çalkup ihtirām itmedüĝi için yevm-i kıyāmete dek 'uķūbetden çurtılmaya. Bundan ma'lüm oldu ki mi'rācdan maķşūd¹ gökler ve melekler Fahr-i 'Ālem'ün envār-ı çal'atı ve āşār-ı bereketi ile müşerref ü münevver olmaķ imiř.

Ve ammā Server-i Enbiyā *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemün*² mi'rācı şahābe-i kirāmdan Übey bin Ka'b ve Ebū Sa'id el-Hudrī ve İbn Mālik ve Huzeyfe bin Yemān ve Selmān-ı Fāris[i] ve 'Osmān bin 'Affān ve Şuheyb-i Rūmī ve Mālik bin Şa'ş'a ve İbn Mes'ūd ve İbn 'Abbās ve Ebū Hüreyre ve 'Alī bin Ebī Tālib ve 'Ā'işe bint Şiddīķ ve Ümmü Hānī bint Ebī Tālib *radīya'llāhu 'anhum ecma'in* rivāyetleriyle Resūlū'llāh *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* buyurmuşdur ki "Receb ayının yigirmi yedisinde [446b R1] işneyn gicesinde yatsu namāzını Mekke'de kıldım. Ve iki rek'atını daķı Kıuds-i Şerīf de Mescid-i Aķşā'da ve şalāt-ı vitri Allāhu Te'ālā'nun 'arşında ve yine şabāh namāzını gelüp mescidde edā eyledüm. Ve ol gicede görmedüĝüm nesnelere gördüm. Ve bundan evvel, ya'nī evvel gün yolca giderken Ebū Cehil-i la'ine rāst gelmiş idüm.³ Ve baña ta'n idüp 'Sen de kendüni Allāh'ın resūli zann eylesün. Huşüşā 'Yirler ve gökler benden ötürü hālķ olunmuşdur.' diyü söylersün. Hālā ki faķr ü fāķadan çurtılmazsun. Ve bizüm gibi bāĝlar ve bāĝçeler ve māl ü menāl⁴ ve kullar ve cāriyeler ve develer ve evler ve çayırllara mālīk degülsün. Eger sen gerçek⁵ peygāmbere imiř isen, eger sen ve eger ehl ü 'iyālün bu maķūle [341a E] faķr u fāķada çalmazduñ.' diyü nā-şāyeste kelīmāt itmesiyle nev'an melül ü maķzün olup Ümmü Hānī evine varduĝumda Cebrā'il 'aleyhi's-selām⁶ gelüp, yüz yigirmi dört bin miftāh getirüp, 'Yā Muħammed, al bu miftāhları ki dünyānıñ cemī'-i hāzīnelerine mālīk olup istedüĝün gibi şarf idesün. Ve murāduñca herkese ihsān ü 'aķ eylesesün.' didükde ben daķı 'Yā Cebrā'il, bu mālün

1 maķşūd: murād-ı maķşūd R1

2 şalla'llāhu//sellemün: 'aleyhi's-selāmuñ N1, R1

3 gelmiş idüm: geldüm N1, R1

4 ü menāl: - N1, R1

5 gerçek: hāk R1

6 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

benden hisâbı istenür mi, istenmez mi?' diyü şorup, Cebrâ'il dağı¹ hisâbı var idüğini bildürüp, pes 'Benüm ümmetüme müte'alliğ olan hisâbdan ğayrı hisâbla muğayyed olmağı istemezsin.' diyü ol miftâhları yine Cebrâ'il'e redd idüp, andan yatsu namâzını kılip, uyur uyanık² mâ-beyninde iken gice ħarânuğında Cebrâ'il '*aleyhi's-selâm*³ geldi. Ve benüm boynuma muğkem şarıldı. Ve iki gözlerüm mâ-beynini öpdü.⁴ 'Tur yâ Muhammed.' diyü söyledi.

Pes ben belinledüm ve haykırmayla⁵ yirümden şıradum. 'Sen kim-sün?' diyü aña şordum. Ol dağı 'Ķarındaşuñ Cibril'üm.' didi.⁶ Ben dağı 'Ne ħaber, bir nesne mi [320a N1] emr olındı, yoğsa vahy mi nâzil oldı?' didüğümde 'Ol mağüle nesne yoğ. Ve lâkin gökleriñ melekleri saña mun-tazırlardur. Ve Ħağ *celle ve 'alâ* seni mağâm-ı aħadiyyete da'vet eylemiş-dür.' diyü cevâb virdükde fi'l-hâl yirümden turdum. 'Acele ile âb-dest alup Cibril ile ħapudan ħaşra oldum.

Ve anı gördüm [ki] üç kimesne bir Burâğ'ı tutup tururlar.⁷ Ya'nî benüm için bir Burâğ getürmişler ki levni ħardan ağ, ħatırdan küçürek ve [447a R1] ħimârdan büyücek idi. Ve ol üç kimesneler baña selâm virdiler. Ben dağı selâmların aldum. Ve 'Bunlar kimlerdür?' diyü Cibril'e şordum. Pes 'Bunlar İsrâfil ve Mikâ'il ve 'Azrâ'il'dür.' diyü cevâb virdi. Ve 'Burâğ'a bin.' diyü baña teklif eyledi.

Vağtâ ki Burâğ'a yağlaşdum ve binmege 'azîmet kıldum, epsem turup teslîm olmadı.⁸ Şoñra⁹ şıçrayup ser-keşlige başladı. Ħıñrî'l-emr Cibril '*aleyhi's-selâm*¹⁰ '[O], Muhammed'dür.' diyü¹¹ söyledi. Burâğ dağı beni

1 dağı: baña R1

2 uyanık: uyanıklık R1

3 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

4 öpdü: ördü N1, R1

5 haykırmayla: haykıрмаğla N1, R1

6 didi: diyü bildürdi R1

7 tutup tururlar: tutupdurlar N1

8 olmadı: oldı R1

9 Şoñra: - E

10 Bu dua cümlesi N1 nüshasında bulunmamaktadır.

11 diyü: - N1

bilüp kendüyi muṭī' u münḳād eyledi. Pes ol Burāḳ'a bindüm. Anuñla¹ hevā yüzine çekildüm. Göz yumup açınca Beytü'l-maḳdis'e geldüm. Andan Mescid-i Aḳşā'ya girüp yüz biñ ve yigirmi dört biñ² peygamber ile cem' oldum. Cümle ayağa ḳalḳdılar. Ve baña ta'zīm ü tekrīm ile selām virdiler.

Ba'dehu namāza ṭurdum. Anlar baña iḳtidā idüp ben cümlesine imāmet eyledüm. Andan şonra tekrār Burāḳ'a bindüm. Ve Cebrā'il ve Mīkā'il ve 'Azrā'il ve İsrāfil [341b E] dört yanumda ṭurup bu ḫāl ile semā-yı dünyāya, ya'nī ki evvelki ḳat göge vardum ki ismi Refi'dür. Pes gögün ḳapısı açıldı. Ve anda Ḥazret-i Ādem'i gördüm. Ve Cibril anı baña bildürüp selām virdüm. Ol daḫı³ «مرحباً بالابن الصالح والنبی الصالح»³ ya'nī 'Merḫabā, ey şālih oḅul⁴ ve ey tañrınuñ resüli.' diyü selāmum aldı. Ve ol ḫinde, ya'nī evvelki gökde Mīkā'il ve İsrāfil ve 'Azrā'il yanumdan ḡā'ib oldu. Ancaḳ benümle Cebrā'il ḳaldı.

Ba'dehu ikinci ḳat göge yitişdü. Adı 'Avn'dur. Ve anda Yaḫyā ve 'İsā 'aleyhimā es-selāmı görüp selām virdüm. Anlar daḫı tekrīm ile redd-i selām eylediler. Andan şonra üçüncü ḳat feleke⁵ çıḳdum ki ismi Ḳayzüm'dur. Anda Yūsuf 'aleyhi's-selāmı görüp ve aña daḫı selām virdüm. Baña ḫayr du'ā eyledi. Ve benümle bulışduḅına mesrūr olup ḫüsninüñ nişfını baña baḅışladı.

Ba'dehu dördüncü göge vardum ki adı Zāhire'dür. Anda daḫı İdrīs Peyḅamber'i gördüm. Aña daḫı selām virüp, ol daḫı selāmumı redd idüp geçdü. Andan beşüncü göge yitişdü ki anuñ ismi Şāfiye'dür. Anda Hārūn 'aleyhi's-selāmı gördüm. Aña daḫı selām virüp ilerü gitdü. Ve altıncı göge vardum. Mūsā 'aleyhi's-selāmı anda⁶ gördüm. Aña daḫı selām virüp anlar daḫı⁷ redd-i selām [447b R1] eyledi. Ve anı işitdü ki Mūsā 'aleyhi's-selām āh eyledi. Ve niçün āh itdüklerinden su'al olınduḅda 'Aña

1 Anuñla: - N1 | Ve R1

2 yüz//biñ: yüz biñ dört E

3 "Merhaba sana [ey] salih oḅul, salih peygamber."

4 oḅul: oḅlı E, N1

5 feleke: göge R1

6 anda: - N1, R1

7 anlar daḫı: - E, N1

âh eyledüm¹ ki benden sonra oğlum meşâbesinde bir kimesneye peygâmberlik virildi. Benüm ümmetümden anuñ ümmeti artuğ görmek muqarrer oldu.' diyü cevâb [320b N1] virdi.

Andan sonra yedinci göge vardum ki adı Lâmi'a'dur. Andan İbrâhîm 'aleyhi's-selâmı gördüm. Aña dağı selâm virüp geçdüm. Ve bi'l-cümle Âdem ve İbrâhîm 'aleyhimâ es-selâm selâmum alduklarında «مرحباً بالابن»² «الصالح والنبيّ الصالح»³ diyü söylediler. Ve sâ'ir peygâmbler redd-i selâm itdükde «مرحباً بالاخ الصالح والنبيّ الصالح»³ ta'bîr eylediler. Ya'nî ol ikisi 'Şâlih oğlumuzdur.' didiler. Ve qalanları 'Şâlih qarındaşımızdur.' diyü söylediler.⁴

Andan sonra yedinci qat gökde bir 'azîm melek gördüm ki ismi Rûh idi. Ve 'azameti bir derecede idi ki eger Hâk *subhânehu ve te'âlâ* aña emr eylese yirleri⁵ ve gökleri bir loqma yirine yudabilürdi. Pes anuñ 'azametini görüp 'Senüñ ğidâñ nedür?' diyü şorduğda 'Ġdâm *bi'smi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm*dür.' diyü cevâb virdi. [342a E]

Andan sonra şol cânibime iltifât eyledüm. Bir büyük melek dağı gördüm ki âteşden bir kürsî üzerinde otururdu. Ve 'Bu kimdür?' diyü şorduğumda 'Hâzinü'n-nârdur. Ya'nî cehennem bunuñ hıfzındadır.' diyü Cibril cevâb virdi. Pes aña dağı yakın vardum. Selâm virdüm. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm⁶ dağı 'Gelen Muḥammed'dür.' diyü bildürdi. Hemân-dem başını qaldurup ve baña bir nazâr eyledi ki a'zâm ditredi.

Andan düzağı gördüm ki yedi qapısı var idi. Evvelkisi cehennem idi, müşrikler için idi. İkincisi caḥîm idi, peygâmberi tekzîb idenler ve yalan söyleyenler için idi. Üçincisi huḫame idi, eksik şatanlar ve bey' u şirâsına hîle qatanlar için idi. Ve dördincisi sa'ir idi, namâz terk idenler için idi. Beşincisi saḫar idi, ribâ-hörlar için idi. Altıncısı lezâ idi, şarâb içenler için

1 eyledüm: iderüm R1

2 "Merhaba sana [ey] salih oğul, salih peygamber."

3 "Merhaba sana [ey] salih kardeş, salih peygamber."

4 Ya'nî/söylediler: - N1, R1

5 yirleri: iderdi huşüşâ R1

6 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

idi. Yedincisi hâviye idi, âdem öldürenler, ya'nî bi-ğayri haqqın katl-i nefis idenler için idi.

Andan¹ geçüp bir aq buluğa yitişdüm. Pes ol buluğ beni götürdi, gâyetle yüce yirlere alup gitdi. Tâ ki cennete vardum. Ve hür u kuşurını gördüm.² Ve ğilmânını ve cemî'-i ni'metlerini temâşâ eyledüm. Andan soñra Cebrâ'îl '*aleyhi's-selâm* beni qanadı üstinde götürdi. [448a R1] Turmayup sür'atle hevâ yüzine gitdi. Ve muttaşıl evc-i a'lâya pervâz itdi. Tâ ki bir ağaca yitişdüm ki fil kulaqları gibi yaprakları var idi. Ve anı büyüklükde dünyâ kadar gördüm. Ve 'Bu nedür?' diyü Cibrîl'e şordum. Cibrîl dağı 'Sidretü'l-müntehâ'dur.' diyü cevâb virdi. Pes ol ağacın altında dört ırmağ aqardı ki ikisi bâḡını idi. Cennet ırmaqlarından idi. Ve ikisi zâhirî idi ki dünyâ ırmaqlarından biri Nîl ve biri Furât idi. Ve üstinde beş hicâb çekilmiş idi ki biri qardan, ikincisi³ buzdan, üçüncüsü⁴ buluğdan, dördüncüsü⁵ gümüşden, beşincisi altundan idi. Ve 'Eger bu perdeler olmaya idi, [321a N1] 'arşun nûrından melekler yanar kül olurdu.' diyü Cebrâ'îl haber virdi.

Ve anda bir büyük ve rengi yeşil, 'acîb ü ğarîb müzehheb [bir] bisâṭ⁶ gördüm. Refref didükleri oldur. Vaqtâ ki anuñ üstine oturdum, Cebrâ'îl baña bir kâse şarâb ve bir kâse süd şundi. Ben süd kâsesini aldum. Hamr kâsesine nazâr şaldum. Pes [342b E] 'Süd fıṭrât⁷ idi ki sen anı ihtiyâr eyledüñ.' diyü cevâb virdi. Ve 'Bu benüm maḡâmumdur.' diyü anda qaldı. Dağı ilerü bir qadem geçmedi. Ve⁸ 'Sen var maḡâmuñı seyr eyle.' diyü baña söyledi. Ben dağı 'Yâ Cebrâ'îl, niçün bu maḡûle yirde yalnız qor-sun?' didüğümde 'Bu benüm ta'yîn olunmuş maḡâmumdur. Şöyle ki bundan bir barmaq ilerü varsam yanar, harâb olurum.' diyü cevâb virdüğinden

1 Andan: - N1, R1

2 gördüm: - E

3 ikincisi: ve biri N1, R1

4 üçüncüsü: ve biri N1, R1

5 dördüncüsü: ve biri N1, R1

6 bisâṭ: - N1, R1

7 fıṭrât: qatarât N1

8 geçmedi ve: geçmeyüp E | Ve: - R1

şoñra beni ditreme tıtdı. Ve cemī'-i endāmuma qorhu ile lerze düşdi.¹ Cebrā'il ise 'Qorqma.' diyü naşihate² başladı.

Ve biz bu hâlde iken Refref, ya'nī ol bisāt-ı³ müzehheb ü müşerref yukarıya götürildi. Yücelikte bir maħalle varup nihāyet buldı ki anda aq nürdan bir deryā var idi. Ve bir 'azīmü'ş-şān melek ol baħr kenārında ayağ üzerine tırmış idi ki eger maşrıqdan mağribe varınca dünyā ve yirler ve denizler ve hevā anuñ eli ayasında olaydı, ancak bir ħardal dānesi denlü görine idi. Ya'nī qağ şu denlü 'azāmeti ve heybeti ve daħāmeti var idi ki qağan ben⁴ ol meleki gördüm, Refref üzerinde secdeye vardum. Ve secdede iken⁵ «يا غياث المستغيثين اغثني وارزقني عبداً يكلمني» diyü qağırdum. Ya'nī 'Ey meded [448b R1] isteyicilerün yardımıcısı, baña yardım eyle. Ve bu demde benümle söyleşecek bir qul ihsān eyle.' didüğümde bir nidā işitdüm ki⁶ «إِلَيَّ يَا أَحْمَدُ» 'Baña gel, yā Aħmed.' diyü āvāz geldi.

Vaqtā ki⁷ daħı ilerüye vardum, gördüm ki⁸ ol melek nürdan bir kürsi üzerinde oturmuş ve sağ elinde bir legen ve şol elinde bir terāzū tıutup şuyı ol legene ölçerdi. Ba'dehu terāzūya döküp vezn iderdi. Pes ben aña selām virdüm. Ve 'Sen kimsün?' diyü şordum. 'Ben Mıkā'il'üm.' diyü cevāb idüp, ben daħı⁹ didüm ki 'Ya ne işlersün ve bu şuyı ölçüp tırtmadın ne qaşd eylersün?' Eyitdi ki 'Şuyı ölçerin ve vezn ile bulutlara dökerin ki her vilāyete varalar. İnsān üzerine raħmet yağmurların yağduralar.'

Ve bi'l-cümle 'acib nesnelere gördüm. Ve ħarib temāşalara yitişdüm. Andan şoñra daħı ilerüye vardum. Gördüm¹⁰ [ki] şaf şaf melekler secdeye varmışlar. Ve işitdüm ki içlerinden birisi dir ki 'Ben bunda insān āvāzını işideyorurın.¹¹ Ve yaqınımızda benī Ādem'den kimse var, zann iderin.

1 düşdi: itdi E, N1

2 naşihate: naşihat itmege R1

3 bisāt-ı: baş-ı N1

4 ben: - N1, R1

5 "Ey yardım dileyenlerin yardımcısı, bana yardım et ve konuşacağım bir kişi bağışla."

6 "Ey Ahmed, bana doğru [gel]."

7 ki: - N1, R1

8 gördüm ki: - N1, R1

9 diyü//daħı: - N1

10 Gördüm: - N1, R1

11 işideyorurın: işidürin N1 | işidüre R1

Hâlâ ki bu bir yüce maķâmıdır ki bir zamânda buraya âdem ayağı başmamışdır.’ [321b N1 | 343a E] didükde bir âvâz dağı işıtdüm ki «اسكنوا»¹ «يا نبي لقد جاء حبيبي لولاه ما خلقتكم»¹ ya’nî ‘Epsen oluñ, söylemeñ. Ki benüm Hâbib’üm gelmişdir. Ve eger bu gelen Hâbib’üm halk olunmaya idi, ben sizi halk idemeydüm.’ dinildükde ol secdede olan melâ’ike bir uğurdan niyâz ü tazarru’a başlayup, ‘Yâ Rabbî, bize icâzet vir ki başımızı secdeden kalduralum. Ve Hâbib’inün mübârek yüzine baķup cemâli nûrıyla müşerref olalum.’ didüklerinde Cenâb-ı Hâķ’dan anlara izn virildi. Ve cümlesi secdeden başını kaldurup ve benüm yüzüme baķup baña selâm virdi.

Andan sonra bir miķdâr dağı ilerüye vardum. Ķat Ķat şaf bağlamış ve ‘ibâdetle ayağ üzerinde тұrmış melekler gördüm. Ve içlerinde bir büyük melek тұrurdu ki dünyâda olan ĥurde taşlar ve Ķumlar ve aĶaçlardaki yapraĶlar ve yağmur yağduĶca düşen ĶaĶreler ve gökyüzindeki yıldızlar ve denizlerdeki mevcler ve yiryüzine gelen âdemiler miķdârınca gözleri var idi. Ve her bir gözi ile ağlayup gözyaşların [449a R1] dökerti. Şöyle ki gözi yaşınıñ bir ĶaĶresi yiryüzine ineydi, şarĶdan Ķarba yiryüzini Ķaplayup suya ĶarĶ eylemek muĶarrer idi. Ve lâkin ol ĶaĶreler yiryüzine inmeyüp Allâhu Te’âlâ’nuñ emriyle her birinden bir melek halk olunurdu. Ve Ķıyâmet gününe varınca anuñ gözi yaşı dökmesi ve her ĶaĶresinden bir melek yaradılması muĶadder idi.

Pes ol meleke ‘Sen kimsün?’ diyü şorduĶda² ‘İsrâfil’üm.’ diyü cevâb virdi. Andan geçüp³ Rabb’imüñ ‘arşına vardum. Sekiz ‘azîmü’ş-şân melek ol ‘arşı götürür gördüm. Pes ol maķâma varduĶda⁴ na’lînümi çıĶardum. Ve ‘arş üzerinde vitr-i vâcibi Ķılıp secdeye vardum. Ve üzeri yanumda bir âvâz işıtdüm ki⁵ «يا ملائكتي ارفعوا الحجاب بيني وبين عبدي»⁵ ya’nî ‘Ey benüm meleklerüm, Ķulumla benüm mâ-beynümdeki perdeleri giderüñ.’ diyü emr olındı. Hemân-dem benümle Bârî Te’âlâ’nuñ arasında yetmiş biñ Ķicâb götürildi.

1 “Susun, benim Hâbib’im geldi. Eğer o olmasaydı, sizi yaratmazdım.”

2 şorduĶda: şorduĶumda R1

3 geçüp: - N1, R1

4 varduĶda: vardum N1, R1

5 “Ey meleklerim, benimle kulum arasındaki örtüyü kaldırın.”

Andan sonra niçe biñ şaflar gördüm ki ba'zı şaflaruñ melekleri secdede ve ba'zınuñ rükü'da ve ba'zınuñ kıyâmda ve ba'zınuñ qu'üdda idi. Ya'nî her şafdaki melekler 'ibâdet ü tã'atden hâlî degüller idi. Ve Allâhu Te'âlâ'nuñ havfından aşlâ secde yirinden gözlerin ayırmazlardı. [343b E]

Pes ol hinde baña dehşet ve bir tãriķ ile hayret vâķi' oldı ki aşlâ bende nefes qalmadı, gitdi. Ve Hãķ *celle ve 'alânuñ* havf u haşyeti varlıgum naqđını eritdi. Ve bi'l-cümle beşeriyetden bende nesne qalmadı. Andan sonra ¹«إلّٰی یا أحمد» diyü bir âvâz geldi. Ya'nî 'Baña gel yâ Aḥmed.' diyü bir âvâz işidildi. [322a N1] Anı gördüm ki ben daḥı yuķaruya gitdim. Kıyâsen beş yüz yıllıķ yol ilerüye² 'azm itdüm.

Ba'dehu ³«أدن مّٰی» 'Yâ Muḥammed ki ben senüñ Hãlıķ' uñam' diyü bir nidâ istimâ' itdüm. Pes ben daḥı yaķın vardum. Anı gördüm ki öñümi ve ardumı ve şolumı ve şağumı⁴, üstümü ve altumı bir 'aceb nür qapladı. Gözlerüm qamaşdı. Ve ol nür beni baķmadın men' eyledi. Ve bi'l-cümle zãhir gözleri yumıldı. Ve bãtınumdan iki göz açıldı ki anlaruñla Hãlıķ' umı gördüm. Der-hãl düşüp secdeye vardum.

Andan sonra Hãķ *celle ve 'alâ*⁵«أدن مّٰی یا محمد» didi. Ya'nî 'Baña daḥı yaķın [449b R1] gel yâ Muḥammed.⁶ diyü emr eyledi. «فدنوت دنو»⁷ ya'nî gözün qarası aķına nice yaķın ise ben daḥı Rabb'üme ol vechle yaķın oldum. Ammâ bu yaķınlıķ ki vardur, kirâm yaķınlıķı idi, ecsâm yaķınlıķı degül idi. Efdâl ile idi, ittişâl ile degül idi. İnbisât ile idi, bisât ile olmamış idi. 'Abduñ ervãḥıyla qarīb olması idi, eş-bãḥ ile yaķınlıķ degül idi. Esrâr ile idi ve yâr ile degül idi. Rüsüm ile yaķınlıķ idi, cüsüm ile yaķınlıķ degül idi. Zirâ Hãķ *subḥãnehu ve te'âlâ* yaķındur. Ammâ yaķınlıķı yapışmağla ve ulaşmağla degüldür. Ve qullarından ba'iddür. Ammâ ırãlığla ayrılığla⁸ degüldür.

1 "Ey Ahmed, bana doğru [gel]."

2 ilerüye: ilerü yol R1

3 "Bana yaklaş."

4 şolumı ve şağumı: şağ ve şolumı N1, R1

5 "Ey Muhammed, bana yaklaş."

6 yâ Muḥammed: - N1, R1

7 "Bunun üzerine gözün karasının beyaza yakın oluşu kadar yaklaştım."

8 ayrılığla: ayrılmağla R1

Bundan sonra ‘Yiründe tur.’ diyü emr olındı. Ben dağı mütehayyir olup çururken ¹«التحيات لله والصلوات والطيبات» dimekligüme ilhâm olındı. Pes ben ²«التحيات لله والصلوات والطيبات» ya’nî ‘Du’âlar ve namâzlar ve her pāk ü pākize nesnelere Allāh’a maḥşûşdur.’ didüm. Bārî Te’âlâ ³dağı ⁴«السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته» ya’nî ‘Ey benim peygamberüm, ol Allāhu Te’âlâ’nuñ selâmı ve rahmeti ve berekâtı senüñ üzerüne olsun.’ diyü buyurdu.”

Fe-ammâ Efdalü’l-mevcüdât ‘aleyhi’s-selâmu ve-ş-şalât, Şâni’-i Kâ’inât kıbelinden olan selâm yalıñuz kendüye taḥşîş olunduğın müürvetden ‘add itmeyüp sâ’ir enbiyâ ve evliyâ ve şulehâ dağı Bâr-i Te’âlâ’nuñ ol ihsânından maḥrûm olmamasın recâ idüp [344a E] «السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين» ⁵ya’nî “Allāhu Te’âlâ’nuñ selâmı hem bizüm üzerimize olsun ve hem şalâh u diyânetle muttasıf olan kulları üzerine olsun.” diyü du’â eyledi.

Pes Bārî Te’âlâ’ya qarîb olan melekler ki Ḥabîb’i ile anuñ bu vechle mülâtafasını ve bu maḥûle mükâlemesini müşâhede eylediler, anlar dağı ⁶«أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً عبده ورسوله» ya’nî her birisi başka eytdiler ki “Biz şehâdet iderüz ki dünyâda ve ‘ukbâda ve yiryüzinde ve semâda ve bi’l-cümle mâ-sivâda Allāhu Te’âlâ’dan ğayrı ilâh yokdur. Ve dağı şehâdet eylerüz ki Muḥammed anuñ [450a R1] kuldur. Ve ‘âmme-i mevcüdâta gönderdüğü [322b N1] resülidür.” Andan sonra Bārî Te’âlâ, Ḥabîb’ine emr eyledi ki kendüsi didüğünü ve Resül’i söyledüğünü ve melâ’ikesi edâ eyledüğünü ḥıfz idüp her namâzda oқыya. Bâ’iş budur ki et-taḥıyyâtü li’llâhi âḥirine varınca namâzdan cüz’ olmışdur.

Andan sonra Faḥr-i ‘Âlem buyurdu ki “Ḥaḥ celle ve ‘alâ’ baña niçe nesnelere vaḥy eyledi. Evvelâ vaḥy eyledüğü bu idi ki ‘Yâ Muḥammed,

1 “Selamlar, salâtlar ve güzelliğler Allah’a aittir.”

2 “Selamlar, salâtlar ve güzelliğler Allah’a aittir.”

3 Te’âlâ: Te’âlâ’nuñ çaraf-ı sa’âdetlerinden R1

4 “Ey peygamber; Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun.”

5 “Selam, bizim ve Allah’ın salih kulları üzerine olsun.”

6 “Allah’tan başka bir ilâhın olmadığına ve Hz. Muhammed’in onun kulu ve resulü olduğuna şehadet ederim.”

7 celle ve ‘alâ: te’âlâ E

‘arşdan ferşe varınca hîç benden ğayrıyı gördün mi?’ diyü şordı. Ben daħı ‘Yâ Rabb, görmedüm.’ diyü cevâb virdüm. Andan şoñra buyurdi: ‘Sen benümsün. Ve ben senünüm. Ve seni¹ ümmetün ħuşuşında utandurmazum. Ya’nî ümmetüñi sâ’ir ümmet gibi ‘azâb ü ‘ikâbda mü’ebbed ü muħalled kılip enbiyâ arasında seni ħacil düşürmezdüm. Ve lâkin saña ümmetüñden üç nesne şikâyet eylerin. Birisi budur ki ben cehennemî yaratdum. Ve anda her kâfir için bir çukur ħalk itdüm. Ĥâlâ ki ümmetün için derekât yaratdum. Pes senün ümmetün gice ve gündüz çalışurlar ki kendüleri ol kıyulara bırağalar. İkinçisi² budur ki ben kendüme Mu’iz ve Müzil diyü ad virdüm. Ya’nî ‘izzeti ve zilleti virici ben idüğümi beyân eyledüm. Ĥâl budur ki³ senün ümmetün ‘izzeti benden istemezler. Baña ‘ibâdet yirine ellere el kıvuşdurup⁴ benüm ğayrumdan ‘izzet ü sa’âdet taleb eylerler. Ve üçincisi⁵ budur ki ben anlara yarınki günün ‘ilmini teklif eylemez. Anlar benden yarınki günün rızkıñı taleb kılırlar. Ya’nî ki ben her günün ‘ibâdetini ve tâtini ki taķdir eyledüm, ol günde edâ iderler. Ve anlar benüm Rezzâķ idüğümi tevekkül idemeyüp yarınlık, nice bir yarınlık, bir niçe yıllık⁶ rızkların recâ eylerler. Andan şoñra yâ Muħammed, bu gice iħsân dileyecek [344b E] ve niçe dürlü ‘aţalara muķârin olacaķ gicedür. Murâduñ ne ise iste.’ diyü buyurdi.

Ben daħı ⁷﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا﴾ ya’nî ‘Yâ Rabbî, unıdup ve yâhüd ħaţâ idüp bizden bir⁸ günâh şadır olur ise niçün böyle eyledün, dime. Ve bize ol vechle ‘azâb ü ‘itâb⁹ itme.’ diyü du’â eyledükde ‘Yâ Muħammed, ben senün ümmetüñden ħaţâyı ve unıdup bir günâh işlemegi ve yigrenmegi ile işleri irtikâb itmegi giderdüm. [450b R1] Fe-ammâ benden ne dilerseñ dile.’ diyü tekrâr emr eyledi.

1 Ve seni: - R1

2 İkinçisi: Şâniyen N1, R1

3 Ĥâl budur ki: Ĥâlâ N1, R1

4 kıvuşdurup: kıvuşup N1 | kıvuşurup R1

5 Ve üçincisi: Şâlişen N1, R1

6 yarınlık//yıllık: niçe bir yıllık N1, R1

7 “Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma.”, Bakara 2/286.

8 bir: - N1, R1

9 ‘itâb: ‘ikâb N1, R1

﴿رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا﴾¹ Ben dağı ma'nası 'Yâ Rabbî; bize, ya'nî ümmetüme şol ağır günâhları yükletme ki bizden evvel gelenlere yükletmişdüñ.' diyüp ve yine Hağ *subhānehu ve te'ālā* 'Mağşüduñ ne ise iste.' diyü emr idüp, ben dağı ﴿رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا﴾² ya'nî 'Yâ Rabbî, şol ʔakat getüreme-yeceğimiz nesneleri bize yükletme. Dağı bizi 'afv eyle. Ve günâhlarımız yarlığa.' diyü tazarru' idüp -Ve bu maħalde müfessirîn dimişlerdür ki "va'fu 'annā" ef'alden³ olan günâhlara "vağfir lenā" aqvalden olan⁴ hağalara "ve'rhamnā" her ħalde vāki' [323a N1] olan cürmlere göredür. Ve ba'zılar kavlince "va'fu 'annā" kebā'ire, "vağfir lenā" şağā'ire, "ve'rhamnā" *yevme tube's-serā'ir[e]*⁵ muğabil zikr olınmışdur.- andan şoñra ﴿أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا﴾⁶ ya'nî 'Yâ Rabbî, sen bizüm Ĥālîğ'ımızsun. Pes imdi bizi kâfirler 'askerine ġalib ve manşür u muğaffer⁷ eyle.' diyü du'ā eyle-düm."

Ba'dehu "Yâ Muħammed, ümmetüñe elli vağt namaz farz eyledüm. Ve seni anlara bu hediyeye ile ġönderdüm. Var imdi yine dünyāya nüzül eyle.⁸ Ve bu farz eyledüğüm namāzları ümmetüñe söyle." diyü emr olıñduğda Sulṫān-ı Enbiyā *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*⁹ "Yâ Rabbî, bu yağın-lığdan ırağlığā nice ġideyin?" diyü tazarru' eyleyüp, Bār-i Ĥudā dağı "Yâ Muħammed, var dünyāya ki şimdi seni bu mağāma ġizlü getürdük. Bir de dağı aşkäre getürelüm." diyüp ve bir rivāyetde "Şimdi seni yağınuz çıkar-duk, bir de dağı ümmetünle bile çıkaralum." diyü teselli buyurup, pes Resül-i Ekrem¹⁰ ol mağāmdan dönüp, yine Ĥazret-i Mūsā'ya uğrayup, Mūsā *'aleyhi's-selām* ne emr olıñduğını şorup, Peyğamber *'aleyhi's-selām*¹¹

1 "Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğın gibi ağır yük yükleme.", Bakara 2/286.

2 "Ey Rabbimiz! Bize ġücümüzün yetmediğı şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize aci!", Bakara 2/286.

3 ef'alden: ef'alden N1, R1

4 aqvalden olan: aqvalden N1, R1

5 "Bütün sırların yoklanacağı ġün...", Tarık 86/9.

6 "Sen bizim mevlamızsın. Kafirler topluluğuna karşı bize yardım et.", Bakara 2/286.

7 u muğaffer: - N1, R1

8 eyle: eyle diyü tenbîh R1

9 Sulṫān-ı/sellem: Peyğamber *'aleyhi's-selām* E

10 Resül-i Ekrem: Fağr-i 'Ālem *'aleyhi's-selām* E

11 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

dahı elli vaqt namâz idüğün haber virdükde Mūsâ ‘*aleyhi’s-selâm*’ “Yâ Muhammed, [345a E] dön yine¹ elli vaqt namâzuñ taħfifini recâ eyle ki senüñ ümmetüñ aña ƚâkat getürememek muƚarrerdür.² Zîrâ ki ben Benî İsrâ’îl ƚavmine niçe vechle naşıhatler ve ‘işyân ü ƚuğyânları derdine³ ‘ilâclar idüp yine ƚâkat getüre[meye]ceklerini tecrîbe ƚılımuşumdur.” demekle Faħr-i ‘Âlem ‘*aleyhi’s-selâm*⁴ yine Rabb-i ‘İzzet’e varup, on vaƚtı bağışlanup, tekrâr Mūsâ’ya uğraduğda yine dönüp, on [451a R1] vaƚtı dahı ‘afv olunup, üçinci mertebede Mūsâ ‘*aleyhi’s-selâmuñ* İbrâmiyla⁵ dönüp, bu kerre kırƚı bağışlanup, ancağ on vaqt namâz buyurılıp, andan soñra Mūsâ ‘*aleyhi’s-selâm*’ “On vaqt çoğdur. Ümmetüñüñ buña ƚâƚatı yoğdur.” demekle yine dönüp, bu def’a beş vaqt namâz farz olunup, Resülu’llâh ‘*aleyhi’s-selâm*⁶ ĥüsn-i rızâyla tecvîz eyledükde, «أَمْضِيَتْ فَرِيضَتِي وَخَفَّفْتَ عَنِّي عِبَادَتِي»⁷ ya’nî “Farz eyledüğüm beş vaqt namâzı imzâ eyledüm. Ve ƚullaruma ol emr itdüğüm ƚâ’at ü ‘ibâdeti azaldup âsân eyledüm.” diyü bir nidâ işidildi.

Pes ol maħalde Server-i Kâ’inât ‘*aleyhi’s-şalât*’ Ĥâzretlerine⁸ üç nesne ‘aƚâ olınmış idi ki birisi beş vaqt namâz, ikincisi Sûre-i Baƚara’nun âħirleri⁹ ki beyân olınmışdur ve üçincisi müşriklerden ġayrısınıñ ġünâhı yarlığanmasıdır ki *Meşâbih*’de bu vechle muƚayyeddür. Ve mi’râc ĥuşuşında bu zıkr olınan tafşil¹⁰ ﴿فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ﴾ âyet-i kerîmesinden istinbât olınmışdur.

Ve ammâ ‘ulemâdan ba’zılar su’âl itmişlerdür ki “Faħr-i ‘Âlem *şalla’llâhu aleyhi ve sellem*¹¹ Mekke’den ‘urüc itmeyüp, evvel ƚuds-i Şerîf’e varup, Mescid-i Akşâ’da namâz ƚılıp, andan ‘urüc eylemesine sebeb

1 yine: - N1, R1

2 getürememek muƚarrerdür: getüremez ve getürmek mümkün degüldür R1

3 ƚuğyânları derdine: ƚuğyânlarına R1

4 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

5 İbrâmiyla: İbrâhîm’le E

6 Bu dua cümlesi N1 nüshasında bulunmamaktadır.

7 “Farz [ibadetimi] kararlaştırdım. Bana yapılacak ibadeti hafiflettim.”

8 Server-i/Ĥâzretlerine: Faħr-i ‘Âlem’e N1, R1

9 âħirleri: eçleri N1, R1

10 “Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.”, Necm 53/10.

11 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

nedür?” Ve lâkin bu su’âle üç vech ile cevâb virilmiştir. Biri budur ki Peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm¹ [323b N1] mi’râcdan ve göklerde gördüğü ‘acâ’ibden haber virdükde küffâr tekzîb idüp inanmayacağını Hâk subhânehu ve te’âlâ bilmekle evvelâ Beytü’l-mağdis’e iletirdi ki evvelâ yiryü-zinde itdüğü kaç’-ı menâzilden kâfirlere bildüre. Kimse tekzîb idemeyüp göklerde itdüğü seyre şahid gibi ola. İkincisi budur ki Allâhu Te’âlâ Beyti-Mağdis’ün şerefini ve fazlını² Peygâmbere’ün namâzı ile ve anda varmasıyla tamâm eylemek murâd eylemiştir. Zîrâ Resûlü’llâh ‘aleyhi’s-selâm³ buyurmuşlardur ki «لا تشدد الرجال إلا إلى ثلاثة مساجد مسجد الحرام لأنه مولده ومسجد»⁴ [345b E] ya’nî “Yüklerinüzi bağlamañ ve ziyâretine ‘azm eylemeñ, illâ üç mescidün ziyâreti için: biri Mekke Mescidi’dür ki Resûlü’llâh’ın doğduğı yirdür.

İkincisi Medine Mescidi’dür ki Faḥr-i ‘Âlem aña hicret eylemiştir. Üçüncüsü Mescid-i Akşâ’dur ki seyr eyledüğü yirdür. Ya’nî mesiresidür.” Ve üçüncü cevâb budur ki Beytü’l-mağdis ki vardur, [51b R1] maḥşer yiridür. Kıyâmet güninde halk anda cem’ olsa gerekdür. Pes peygâmbere’ini ol maḥalle iletirdi ki kendünün şerefi ve mübârek kâdeminiñ bereketi Beyti-Mağdis’e vâşıl olup ol bereketle ümmetinün hisâbı rûz-ı kıyâmetde âsân ola.

Ve ammâ İbn Şihâb, Enes’den ve Enes, Ebü Zer’den; ol daḥı Resûlü’llâh ‘aleyhi’s-selâmdan rivâyet eyledüğü mi’râc kışşasının evveli ki Meşâbih’de ol daḥı meşûrdur, Peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm Mekke’de olurken evinün saḫfı iki saḫḫ olup, yarı olup, andan Cebrâ’il ‘aleyhi’s-selâm⁵ nüzül idüp, der-hâl Faḥr-i ‘Âlem’ün mübârek gögsini açup, zemzem-i şerîf suyuyla yaykayup, ba’dehu imân ü hikmet ü ma’rifet şarâbıyla tolu bir altun legen getürüp, Peygâmbere’ün gögsini içine döküp, boşaldup, andan

1 Peygâmbere//selâm: Faḥr-i ‘Âlem N1 | Sulḫân-ı Enbiyâ R1

2 fazlını: fazîletini R1

3 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

4 Hadis-i Şerîf, “Ancak şu üç mescit için yüklerinizi bağlayın, [onları ziyaret edin]: Mescid-i Haram (Çünkü Hz. Muhammed orada doğdu.), Medine Mescidi (Çünkü Hz. Muhammed oraya hicret etti.), Mescid-i Aksa (Çünkü onu gördü.)” (Buharî, *Enbiyâ*, 8; Müslim, *Mesâcid*, 2)

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

şoñra¹ göğsini yine doldurup, ba‘dehu mübârek elinden yapışup, yuğaruya ‘urüc eylemişlerdür. Pes bu aralıkda mi‘râc kışşası tamâm oldı.

**[Peyğamber ‘aleyhi’s-selâmuñ Āzâdlu Ƒulları ve Cāriyeleri
ve Ĥidmetkârları ve Kâtibleri ve Mü’ezzinleri ve Refiğları
ve Silâhları Beyânındadır]**

Geldük imdi Peyğamber ‘aleyhi’s-selâmuñ âzâdlu Ƒulların ve cāriyelerin ve Ĥidmetkârların ve kâtiblerin ve mü’ezzinlerin ve refiğların ve silâhın beyân eyleyelüm.²

[Āzâdlu Ƒulı ve cāriyeleri ve Ĥidmetkârları]

Ma‘lüm ola ki³ Peyğamber’uñ âzâdlu Ƒulı ve cāriyeleri ve Ĥidmetkârları *İşrâku’t-tevârih*⁴ de beyân olınuğı üzere kırk üçdür. Ve ammâ Taberî kavlince on yedi kişidür. Evvelâ âzâd itdüğü Zeyd bin Ĥâriş’dür ki müşterâ Ƒulıdır. İkinci Zeyd’uñ oğlı Üsâme, üçüncü Şevbân-ı Yemenî ki müşterâ Ƒulıdır. Dördüncü Şehrân-ı Ĥabeşî ki bir ĥâtûnundan⁴ mirâs degmişdür. Beşinci Ebû Râfi‘, altıncı Selmân, yedinci ...⁵ sekizinci Āsiye -Ve bir rivâyetde adı A’ne’dür.- çoğuzıncı Ebû Ümeyye⁶ idi ki Peyğamber’e⁷ bağışlanmış idi, onıncı Zâmîre idi ki Güştâsb evlâdından idi, on birinci Riyâh idi, devecisi idi. On ikincisi Mihrân idi ki Mışır sulţanı Muğavğıs, Mâriye’yi gönderdükdde göndermiş idi. On üçüncü Ebû Bekr[e] ki [324a N1] adı Lebeşe’dür.⁸ Ve ġayrılarıñ ismi ma‘lüm degüldür. [346a E]

Ve ammâ cāriyeleri on bir idi. Ve ĥürrü’l-aşl olup kendüye Ĥidmet idenler altı kişî idi. Ki biri Enes bin Mâlik, andan şoñra [452a R1] Ĥârişe

1 şoñra: - N1, R1

2 eyleyelüm: eylemeye R1 | idelüm R1

3 Ma‘lüm//ki: İmdi E

4 ĥâtûnundan: ĥâtûndan N1, R1

5 R1 nüshasında burada bir kelimelik boşluk vardır. | yedinci ...: - E, N1

6 Ümeyye: Emniyye N1

7 Peyğamber’e: - R1

8 E nüshasında bu kelime bu şekilde harekelenmiştir. | Lebeşe’dür: Lebeşe’dür R1

oğullarıdır ki Hind ve Esmâ ve biri Rebî'a bin Ka'b ve biri Mes'ûd idi, na'linini hıfz iderdi. Ve biri 'Uğbe İbn 'Âmir idi, kaçırına hizmet eylerdi.

[Ve ammâ vaḥy kâtibleri]

Ve ammâ vaḥy kâtibleri ki dâ'imü'l-evkât Meḥar-ı Mevcûdât'ın hizmetinden ḥâlî degüller idi, cem'an yigirmi yedi kimesne idi ki zıkr olunur: Evvelâ Ebû Bekr bin [Ebî] Kuḥâfe¹ ve 'Ömer bin Ḥaṭṭâb ve 'Osmân bin 'Affân [ve] 'Alî bin Ebî Tâlib [ve] Zübeyr [bin 'Avvâm], 'Âmir bin Fühayre [ve] 'Âş oğulları Ḥâlid [ve] Ebân [bin] Sa'îd [ve] 'Abdu'llâh bin Erḫam [ve] Ḥanzale bin Rebî' [ve] Übey bin Ka'b [ve] Şâbit bin Ḳays bin Şemmâs [ve] Şürahbîl bin Ḥasene [ve] Muğîre bin Şu'be [ve] 'Abdu'llâh bin Zeyd [ve] Cehm bin Salt² [ve] Ḥâlid bin Velîd [ve] 'Alâ bin Ḥaḍramî³ [ve] 'Amr bin 'Âş [ve] 'Abdu'llâh bin Revâḥa [ve] Muḥammed bin Mesleme [ve] 'Abdu'llâh bin Übey bin Mes'ûd [ve] Mu'ayḳîb bin [Ebû] Fâṭıma [ve] Zeyd bin Şâbit [ve] Mu'âviye bin Ebî Süfyân.

[Ve ammâ mü'ezzinleri]

Ve ammâ mü'ezzinleri evkât-ı ḥamsede ḥâzır bulunurlardı. Ve râst gelişine göre Peygâmbere 'aleyhi's-selâmuñ⁴ mescidinde ezân-ı şerif⁵ okurlardı. Dört nefer kimesnedür ki birisi Bilâl bin Rebâḥ, ikinci⁶ 'Amr bin Ümmü Mektûm el-'Âmirî, üçüncüsü⁷ Sa'd el-Ḳuraz, dördüncüsü⁸ Ebû Maḥzûre raḍiya'llâhu te'âlâ 'anhum ecma'in.

1 bin//Kuḥâfe: - E

2 Nüşhalarda "Cehîm bin Şab (N1, R1), Cehîm bin Şalt (E)" şeklinde yazılan bu isim "Cehm bin Salt" olarak metne alındı. bk. İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bâri bi-şerhi Sahibi'l-Buhârî*, Bulak 1300, IX, s. 18.

3 Nüşhalarda "Muḥallâ bin Ḥudrî (N1), Memlâ bin Ḥadraşî (E), Muḥallâ bin Ḥaḍramî (R1)" şeklinde yazılan bu isim tashiḥ edilerek metne alındı. bk. Ahmet Önkâl, "Alâ b. Hadramî", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ala-b-hadrami> (07.03.2020).

4 Peygâmbere//selâmuñ: Resûlu'llâh'ın N1, R1

5 şerif: - N1

6 ikinci: şâniyen N1, R1

7 üçüncüsü: şâlişen N1, R1

8 dördüncüsü: râbî'an N1, R1

[Ve ammâ refîkleri ve hârisleri ve mübârizleri]

Ve ammâ refîkleri ve hârisleri ve mübârizleri dañı beyân olunmağ lâzımdur. İmdi, hañfı olmasun¹ ki Fahr-i 'Älem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemün* dā'imü'l-evkāt yoldaşları ve her cihetle hâldaşları Ebü Bekr [ve] 'Ömer [ve] 'Oşmân [ve] 'Alî [ve] Hâsan [ve] Hüseyin [ve] Hâamza [ve] Ca'fer [ve] Ebü Zer [ve] Miğdâd [ve] Selmân [ve] Huzeyfe [ve] 'Ammâr [ve] Bilâl *radıya'llāhu 'anhum ecma'ın*.

Ve ammâ Bedr Ğazası olduğı günde ki Resülu'llāh *'aleyhi's-selām*² 'Arîş'de bir miğdâr ımızğanmışlar idi, ol hinde bekcı olan Sa'd bin Mu'âz ve Zekvân bin 'Abdikays idi. Ve Uğud Ğazası'nda kendülerün yanından ayrılmayup hîrâset iden Muğammed bin Mesleme el-Enşâri ve Hândeğ Ğazası'nda bekcılık iden Zübeyr bin 'Avvâm ve 'Abbâd bin Bişr idi. Bunlardan Sa'd bin Ebî Vağğâş defe'ât ile Resülu'llāh *'aleyhi's-selām*³ beklemişdür. Ve Hayber'de bî-taşfiye gicesinde Ebü Eyyüb hîrâset itmişdür. Vâdi'l-ğurâ'da Bilâl [452b R1] bekcılık itmişdür. Bunlardan soñra kaçan ki ⁴﴿وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾⁴ âyet-i kerimesi nâzil oldu ki ma'nâsı⁵ "Yâ Muğammed, Allāhu Te'âlâ seni nâsuñ zararından şağlayabilür." dimekdür, artuğ [346b E] Resül-i Ekrem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*⁶ kendülerini bekletdürmediler. Ol âyet-i kerime fehvâsınca Cenâb-ı Hağğ'a tevekkül ve Bâri Te'âlâ'nun 'âzametine⁷ tevessül eylediler.

Ve ammâ şol mübârizler ki Server-i Enbiyâ'nun öñinde boyınların bururlardı⁸ ve Ğazalarda cümleden evvel hâmleyi anlar çılurlardı, beş nefer kimesne idi ki 'Alî bin Ebî Tâlib [ve] Zübeyr bin 'Avvâm [ve] Muğammed bin Mesleme [ve] 'Aşım bin Eflah ve Miğdâd *ridvânu'llāhi 'aleyhim ecma'ın*.

1 olmasun: olmaya N1, R1

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

4 "Allah, seni insanlardan korur.", Maide 5/67.

5 ma'nâsı: - N1, R1

6 Resül-i//sellem: Fahr-i 'Älem *'aleyhi's-selām* E | Resül-i Ekrem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* Hâzretleri R1

7 'âzametine: işmetine E, N1

8 bururlardı: ururlardı E

[Ve ammā silâhları ve zırhları]

Ve ammā cenge müte'allik [324b N1] olan silâhlarından¹ meşelâ sekiz kılıc var idi ki birinüñ adı Me'sûr idi ki babası 'Abdu'llâh'dan irş ile intikâl itmişdür. Ve biri dağı Zü'l-feķâr'dur ki Bedr Ğazâsı'nda kendülere gelmişdür. Şoñra Uĥud Ğazâsı'nda 'Alî *kerrema'llâhu vechehu*ya virmişler idi. Ve ammā Zü'l-feķâr hakkında niçe vech ile ihtilâf vardır. Bir rivâyetde gökden inmişdür. Ve eşaĥlı budur ki Zü'l-feķâr'ı ve Düldül'i Mışır ve İskenderiyye sultânı, Faĥr-i 'Âlem'e hediye göndermişdür. Ve ba'zılar ħavlince Ħabeşe sultânı Melik Necâşî göndermişdür. Ve bir ħavilde İbn Ħaccâc'ın² kılıcı idi ki Bedr Ğazâsı'nda Server-i Enbiyâ'ya virilmiş idi. Ve bi'l-cümle Zü'l-feķâr'ın tafşili *Tevâriĥ-i Ħallikânî*'de meşûrdur.

Ve bir kılıcı dağı var idi ki adı Ħađîb idi. Faĥr-i 'Âlem'e anı Sa'd bin 'Ubâde virmiş idi. Ve üç kılıc dağı Benî Ħaynuķâ' silâhlarından kendülere gelmiş idi ki isimleri Ħalâ'î [ve] Bettâr [ve] Ħatf idi. Ve iki kılıcı dağı³ var idi ki birinüñ ismi Meczûm ve birinüñ Resûb idi. Ğâlibâ 'Alî *kerrema'llâhu vechehu* Ħâtim-i Tâ'î evinden getürdüğü kılıclar anlardandır.

Ve ammā şırıķları dört idi ki birinüñ ismi Menşenî idi. Ve Benî Ħaynuķâ'dan dağı üç şırıķ alınmışdır.⁴ Ve bunlardan ğayrı ĥarbeden büyücek ve şırıķdan küçürek, üç demrenlü bir cıdası var idi ki lisân-ı 'Arab'da aña 'aneze⁵ dirler idi. Ve bir 'aşâsı dağı var idi ki aña miĥşara⁶ ıtlâķ iderler idi. Adı 'Urcün⁷ idi. Ve bir çomağı dağı var idi ki aña 'Arab miĥcene dirler [idi]. Ve bir rivâyetde [453a R1] anuñ ucı egrî idi. Ya'nî ki çevġân gibi idi. Ve bir ince çıbuğı dağı var idi ki adı Memşûķ idi.

Ammâ zırhları üç idi ki ikisi Benî Ħaynuķâ'dan alınmış idi. Birinüñ adı Ğışne ve birinüñ adı Sa'diyye idi. Ve bir zırhı dağı var idi ki ismi Zâtü'l-fuzül [idi]. Ve ba'zılar ħavlince Dâvûd '*aleyhi's-selâm* Câlüt'ı ħatı

1 silâhlarından: - R1

2 Ħaccâc'ın: Ħaccâĥ'ın N1

3 Benî//dağı: - R1

4 alınmışdır: ħalmışdır R1

5 'aneze: ġanire N1, R1

6 miĥşara: miĥşara N1 | miĥcere R1

7 'Urcün: 'Arab'da cevñ N1, R1

eyledükde giydiği zırh da Server-i Enbiyâ'da idi. Zîrâ 'Abdü'l-Muṭṭalib Zemzem [347a E] Kuyusu'ndan çıkardığı yüz Dâvüdî zırh içinde cā'izdür ki ol zırh bile çıkmış ola. Ve Mekke'nün kapısına ol şarf olunmayup alıko-nılmış ola.

Ve ammâ yayları dört kabza idi ki birinün ismi Revhâ ve birinün Beyzâ idi. Şevḥa didükleri ağaçdan idi. Ve birinün adı Şafrâ¹ idi. Neb' didükleri ağaçdan düzilmiş idi. Ve birine daḥı Keşüm dirler idi. Ve bir bilüki daḥı var idi ki ismi Kâfûr idi. 'Arab dilinde aña ca'be dirler. Ve bir iç yüzi ve taşrası şahıtiyânlanmış kuşağı var idi ki üç gümüş halkası var idi.

Ve bir kalkanı daḥı var idi ki bir kimesne armağan göndermiş idi. Hattâ üstinde bir tavşancıl resmi var idi ki Fahr-i 'Älem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* mübarek elini anuñ üzerine komağla Hâk *subḥānehu ve te'ālâ* ol şüreti gidermiş, bî-nişân itmiş idi. Ve bir tolğa daḥı var idi ki ismi Subûğ² idi. Ve ammâ sancağı iki idi. Biri [325a N1] beyâz idi. Ve birinün adı 'Uḳâb idi ki ol siyâh idi.

[Ve ammâ at, kaçır, himâr ve develeri]

Ve ammâ Fahr-i 'Älem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellemün* atları yedi re's idi. Birisi Nebî *'aleyhi's-selâm*³ evvel mâlik olduğu at idi ki ismi Sekb⁴ idi. Ve biri Temîm-i Dârî gönderdiği at idi ki adı Verd idi. Şoñra anı 'Ömer bin Hattâb'a bağısladı. Ve birinün ismi Darib⁵ idi. Ve birinün Mürteciz ve birinün Lizâz⁶ ve birinün Lehîf⁷ ve birinün Sebḥa⁸ idi.

1 Şafrâ: Şafer N1, R1 | E nüshasında "Şafrâ" şeklinde harekelenmiştir.

2 subûğ: subû' R1

3 Nebî//selâm: Resûlu'llâh N1, R1

4 Nüşhalarda "Sekt" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Şemsüddin Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-Reşâd*, Dârü'l-kütübî'l-il-miyye, Beyrut 1971, C. 7, s. 641.

5 Darib: Harib N1, R1

6 Nüşhalarda "Rizâz" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Şemsüddin Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî, age.

7 Nüşhalarda "Taḥḳîk (N1, R1), Tahḳif (E)" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Şemsüddin Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî, age.

8 Sebḥa: Sence N1, R1

Ve ammâ kaçırları dört re's idi. Birisi İskenderiyye sultânı Muḳavḳıs gönderdüğü Düldül idi ki Fahr-i 'Ālem kaçır cinsinden aña mâlik olmuş idi. Ve biri Eyle şâhibi gönderdüğü Beyzâ idi.¹ Ve biri Dümetü'l-cendel [453b R1] şâhibi gönderdüğü kaçır idi. Ve biri daḥı Fiḏḏa adlu bir kaçır idi.²

Ve bunlardan mâ'adâ bir ḥimâri var idi ki adı Ya'fûr³ ve bir rivâyetde 'Afûr⁴ idi. Anı daḥı Muḳavḳıs göndermiş idi.

Ve ammâ develeri dört idi ki isimleri 'Aḏbâ⁵ [ve] Ḳaşva [ve] Merve [ve] Ba'üm [idi]. Ve bunlardan ḡayrı şaḡılu develeri yedi var idi. Ve yüz re'sden ziyâde bir süri ḳoyunı var idi.

[Ve ammâ eşyâ ve eşvâbı]

Bunlardan mâ'adâ Resûlu'llâh 'aleyhi's-selâm⁶ ekser-i evḳâtda cum'a günü olduğda bir kırmızı ihrâm giyerlerdi ki rengi zâtî idi. Şoñradan boyanma degül idi. Ve kendülere maḥşûş bir serir ve bir kaçife döşeme ve bir küçürek şandûḳ ki içinde âyîne ve fil kemüğinden taraq ve sürmedân ve misvâk ve miḳrâz [347b E] muḳarrer idi.

Ve bi'l-cümle⁷ bunlardan ḡayrı bir kâse ki içinde üç yirden yaşsı gümüş tahte ile miḥlanmış idi. Ve bir taş ibriḳ⁸ ki aña muḥaşşab dirler, ve bir giysi⁹ yayḳayacak legen ki bir nev' baḳırdan idi. Ve bir taş ki ol daḥı baḳırdan idi, ve bir büyük çanaḳ ki adı Ğarrâ idi, dört âdem güçle götürürdi. Ve ba'zı evḳâtda Resûlu'llâh 'aleyhi's-selâm¹⁰ 'üd ile buḥûrlanurdi. Ve bir miḳdâr kâfûr daḥı tarḥ iderlerdi.

1 Ve//idi: Ve birdi ile şaçı gönderdüğü beyzâ kaçır idi N1, R1

2 Bu cümle N1 ve R1 nüshalarında öncesindeki cümleden önce gelmektedir.

3 Ya'fûr: Ta'fûr N1, R1

4 ve//'Afûr: - N1, R1

5 'Aḏbâ: Ğaḏbâ N1, R1

6 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

7 bi'l-cümle: - E

8 ibriḳ: ibriḳa N1, R1

9 giysi: Esbâb N1, R1

10 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

Ve ammā bunca emlāk ü esbābdan vefāt itdükleri zamānda iki yeñi қаftān ve bir 'Affānī izār ve Şuḫārī¹ bezlerinden iki қаftān daḡı ve bir gömlek² Şuḫāre bezinden³ ve bir gömlek Seḫūl bezinden ve bir cübbe, ya'nī üst ferācesi Yemen metā'ından ve bir siyāh giysi⁴ ki iki cānibinden 'alemleri var idi, aña Ḥamīşa dīrler idi. Ve bir beyāz giysi⁵ daḡı ve üç dört dāne kırmızı 'araḡıyye ve beş ḡarış uzunlıkda bir izār daḡı ve bir yemenī çār-şeb ve iki dāne siyāh iç edekleri ki Necāşī göndermiş idi.

[Ve ammā ezvāc-ı ṭāhiresi]

Ve ammā ezvāc-ı ṭāhiresi,⁶ ya'nī ḡātūnları ki 'ulemā anuñ tertūbinde ve ḡaç ḡātūn idüginde ve ḡanḡısına duḡūl itdüginde ve itmedüginde iḡtilāf eylemişlerdür. Fe-ammā 'ulemādan niçesinüñ ittifāḡı bunuñ üzerinedür ki Resūl 'aleyhi's-selām⁷ evvel nikāḡ eyledüḡi ḡātūn Ḥuveylid ḡızı Ḥadice'dür. Andan şoñra Zem'a ḡızı Sevde'dür. Andan şoñra Ebū Bekr ḡızı 'Ā'işe, [325b N1] andan şoñra 'Ömer ḡızı Ḥafşa, andan şoñra Ümmü Seleme, andan şoñra Cüveyriye, andan şoñra Ḥuzeyme ḡızı Zeyneb, andan [454a R1] şoñra Caḡş ḡızı Zeyneb, andan şoñra Zeyd ḡızı Reyḡāne, andan şoñra Ümmü Ḥabībe, andan şoñra⁸ Şafiyye, andan şoñra⁹ Meymüne, andan şoñra¹⁰ Daḡḡāk ḡızı Fātīma, andan şoñra¹¹ Nu'mān ḡızı Esmā'dur.

Ammā ba'zılar dimişlerdür ki Ḥafşa'dan şoñra Ümmü Ḥabībe, andan Caḡş ḡızı Zeyneb, andan Meymüne, andan Ümmü Seleme, andan Ḥuzeyme ḡızı Zeyneb, andan Şafiyye, andan Mu'āviye ḡızı 'Umre, andan Cüveyriye, andan Ḥays ḡızı Ḥuteyle, anda Ümmü Şerīk, andan Ḥaṭīm ḡızı Leylā'dur.

1 Şuḫārī: iḡḡārī N1, R1

2 gömlek: - N1

3 bezinden: bezlerinden N1

4 giysi: esbāb N1, R1

5 giysi: esbāb N1, R1

6 ezvāc-ı ṭāhiresi: ezvācı E

7 Resūl//selām: Resūlu'llāh N1

8 şoñra: - E

9 şoñra: - E

10 şoñra: - E

11 şoñra: - E

Egerçi ki bu bâbda ihtilâfât çokdur. Ve illâ ‘ulemānuñ ittifâkı bunuñ üzerinedür ki hâlvetine duhûl eylediği hâtûnlar cem‘an on iki hâtündür: Hâdîce, Sevde, ‘Â’işe, Hâfşa, Zeyneb bint Huzeyme, Ümmü Seleme, Zeyneb bint Caşş, Ümmü Hâbîbe, Cüveyriye, Reyhâne, Meymüne, Şafiyye’dür. Ve bunlardan dahı üçü [348a E] Resûlu’llâh’dan evvel vefât eylemişlerdür ki anlar Hâdîce ve Zeyneb bint Huzeyme el-Hilâliyye ve Reyhâne bint Zeyd’dür. Ve ol çoğuz hâtûn Faħr-i ‘Âlem vefât itdükden soñra kayd-ı hayâtta qalmışlardur. Ve bu bâbda aşlâ ihtilâf yoqdur.

[Hâdîce bint Hıveylid bin Esed bin ‘Abdi’l-‘Uzzâ bin Qıuşay bin Kilâb el-Qıureşiyye]: Ammâ evvelki hâtûnı ki Hâdîce bint Hıveylid bin Esed bin ‘Abdi’l-‘Uzzâ bin Qıuşay bin Kilâb el-Qıureşiyye’dür. Pes Resûl ‘aleyhi’s-selâm¹ nesebi ve² Hâdîce’nün nesebi Qıuşay bin Kilâb’da cem‘ olmuşdur. Ve Hâdîce vâlidesi Fâtıma bint Zeyd bin Eşam’dur. Ve zamân-ı Câhiliyyet’de Hâdîce’ye Tâhire diyü ad virilmiş idi. Ve illâ Hâdîce, Ebü Hâle [Hind bin Nebbâş] bin Zürâre et-Temîmî’nün taht-ı nikâhında idi ki andan iki oğul çoğurmuş³ idi. Birinün adı⁴ Hind ve birinün adı Hâle idi. Andan soñra Hâdîce tül qalup ‘Atık bin ‘Âbid el-Mahzûmî anı nikâhlanmış idi ki andan dahı bir kızcagız çoğırup ismini Hind qomış idi. Andan soñra yine tül qalup kırk yaşından ziyâdece yaşda iken Resûl ‘aleyhi’s-selâm⁵ nikâhlanmış idi. Ol zamânda Faħr-i ‘Âlem kendüsi yigirmi beş yaşında idi. Ve ba‘zılar qavlince yigirmi birinde idi. Pes Resûl ‘aleyhi’s-selâm⁶ Hâdîce’den [454b R1] evvel evlenmemiş idi. Ve tâ Hâdîce olmayınca bir dahı hâtûn almak vâkı‘ olmamış idi.

İmdi, hafı olmaya ki Hâdîce *radıya’llâhu ‘anhâ* ümmetden eñ evvel imâna gelendür. Ki erden ve ‘avretten ve oğlan ve kıızdan evvel kimesne imâna gelmemişdür. Huşuşâ dîn-i İslâm yolına mâlini ve nefsini bezl idüp Server-i Enbiyâ’dan⁷ aşlâ mâl ü melekin dirig itmemişdür. Ve “Dünyâ

1 Resûl//selâm: Resûlu’llâh N1

2 Resûl//ve: Resûlu’llâh ile R1

3 oğul çoğurmuş: oğlı çoğmuş N1, R1

4 adı: - N1

5 Resûl//selâm: Resûlu’llâh N1

6 Resûl//selâm: Resûlu’llâh N1, R1

7 Server-i Enbiyâ’dan: Faħr-i ‘Âlem’den N1, R1

hâtûnlarından dört hâtûn ki cümleden hayrludur.” diyü Faḥr-i ‘Âlem ‘*aleyhi’s-selâm*¹ haber virmişdür. “Biri Meryem bint ‘İmrân ve biri Âsiye ve biri Ḥadîce bint Ḥuveylid ve biri Fâḫıma bint Resûl ‘*aleyhi’s-selâmdur*².”³

Ve Faḥr-i Kâ’inât’ün⁴ cümle evlâdı Ḥadîce’den vücûda gelmişdür. Ancaḳ İbrâhîm Mâriye-i Kıbtıyye’den [326a N1] toḡmışdür. Ba’de zâlik Ḥadîce *radîya’llâhu ‘anhânuñ*⁵ sinni altmış beş yıla yitişüp, Server-i Enbiyâ ile yigirmi beş yıl tamâm dirlik dirilüp ve hicretten üç yıl ve dört ay evvel vefât idüp Mekke-i Müşerrefe’de Ḥacûn didükleri taḡda defn olındı ki ol zamânda Resûl ‘*aleyhi’s-selâm*⁶ nübüvete geleli on yıla qarîb olmuş idi.

[**Sevde bint Zem’a**]: İkinci Sevde bint Zem’a bin Ḳays bin ‘Abdişems bin ‘Abdivedd bin Nuḍar bin Mâlik bin Cîl⁷ bin ‘Âmir bin Lü’ey’dür ki Resûl ‘*aleyhi’s-selâm*⁸ ile Sevde’nün nesebi Lü’ey bin [348b E] Ğâlib’de cem’ olmuşdur. Ve Sevde’nün vâlidisi Şemûs bint Ḳays bin Zeyd bin ‘Amr bin Lebîd bin Ḥidâş⁹ bin ‘Âmir bin Ğanm bin ‘Adiy bin Neccâr’dür.¹⁰

İmdi, ḥafî olmaya ki Sevde ḳadîmden İslâm’a gelüp ‘ammisi oḡlı Sekrân’uñ taḡt-ı nikâhında iken bî’at eylemişdür. Ve eri olan Sekrân daḫı anuñla bile İslâm’a gelüp ve hicret-i ülâda ikisi bile Mekke’ye hicret idüp ve hicret-i şâniyede Ḥabeşe vilâyetine hicret eyleyüp, tekrâr Mekke’ye geldüklerinde Sekrân fevt olup ve bir rivâyetde daḫı Ḥabeşe’de vefât idüp, andan şoñra Sevde’yi Peyġâmbere ‘*aleyhi’s-selâm*¹¹ nikâhlanup, Mekke’ye anuñla bile dâḫil olup, ba’dehu hicret-i şâlişede ki Medîne’ye hicret eylediler, sekizinci yıl tamâm olduḡda Bedr Ğazâsı’nuñ ‘aḳabince birgün [455a R1] Sevde, Resûl’llâh’a girüp, aḳribâsından ol ğazâlarda ḳatı

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 Resûl//selâm: Resûl’llâh N1

3 Hadîs-i Şerîf, (Ahmed B. Hanbel, *Müsned*, C. 1, s. 36 ; Hakim, *Müstedrek*, C. 2, s. 594)

4 Kâ’inât’ün: ‘Âlem’ün N1, R1

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 Resûl//selâm: Resûl’llâh N1, R1

7 Cîl: Cebel N1, R1

8 Resûl//selâm: Resûl’llâh N1, R1

9 E nüshasında “Ḥudâş” şeklinde harekelenmiştir.

10 Neccâr’dür: Necârî’dür N1, R1

11 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

olınanları añup, ağladuğda Resūlu'llāh '*aleyhi's-selām*¹ Sevde'ye talāk vi-rüp, ba'dehu kendü günini 'Ā'ıŕe'ye bağıŕlayup, Resūlu'llāh'dan istiŕfā' it-mekle tekrār nikāh idüp, ŕoñra Mu'āviye zamānında sene² erba'a ve hamsin³ Ŗevvāl'inde Medīne-i Münevver'e de vefāt idüp defn olunmuş idi.

'Ā'ıŕe *radıya'llāhu 'anhā*:⁴ Bint Ebī Bekr eŖ-Ŗıddık'dur. Vālidesi Ümmü Rūmān bint 'Āmir bin 'Uveymir bin 'Abdiŕems'dür ki Benī Kināne evlādındandır. Ki Resūlu'llāh '*aleyhi's-selāma* düşünde bir hārīr hırka⁵ içinde gösterilüp⁶ «هذه زوجتك في الدنيا والاخرة» "Bu senün dünyada ve āhirette hātūnuñdur." diyü haber virilüp, ba'dehu Mekke'de nübüv-vetden on yıl geçdükdün ŕoñra Ŗevvāl ayında ki hicretten üç yıl evvel idi, Resül '*aleyhi's-selām*⁷ anı nikāhlanup, Buḥārī kavlince ol zamānda 'Ā'ıŕe altı yaŕında olup, hicretten ŕoñra Medīne'de ŕoñuz yıl, beŖ ay dirlik diri-lüp, Faḥr-i 'Ālem '*aleyhi's-selām*⁸ vefāt eyledükde on sekiz yaŕında bulunup ve Resül '*aleyhi's-selām*⁹ andan ğayrı hātūnı bıkır almayup ve ḥadd-i zātında 'Ā'ıŕe *radıya'llāhu 'anhā* faḫıhe ve 'ālime ve faŕıha ve 'arife olup, ḥuŕūŕā 'Arab'uñ tevārıhını ve ŕı'rlerini künhi ve tafŕili ile bilüp ve bir vechle muḥaddıŕe idi ki Resül '*aleyhi's-selāmdan*¹⁰ bın iki yüz on ḥadıŕ-i Ŗerif¹¹ rivāyet itmişdür.

Ammā Buḥārī ve Müslim ittifaḫ itdüklere üzere yüz yetmiş dört ve andan mā'adā Buḥārī yalınuz elli dört ḥadıŕ-i [326b N1] Ŗerif¹² ve Müslim altmış sekiz ḥadıŕ-i Ŗerif¹³ rivāyet [349a E] idüp bākileri sār Cevāmi'de-dür ki ŕaḫābe ve tābī'inden niçe cemā'at rivāyet eylemişlerdür, iki yüz ḥadıŕe ḫarībdür.

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 sene: - N1, R1

3 erba'a ve hamsin: elli dört tārıhinde N1, R1

4 Bu dua cümlesi E nüshasında bulunmamaktadır.

5 hırka: çuḫa R1

6 "Bu, senin dünya ve ahirette eşindir."

7 Resül//selām: Resūlu'llāh N1, R1

8 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

9 Resül//selām: Resūlu'llāh N1, R1

10 Resül//selāmdan: Resūlu'llāh'dan N1, R1

11 Ŗerif: - E

12 Ŗerif: - E

13 Ŗerif: - E

Hattâ Ebû Mūsâ-yı Eş'arî demişdür ki “Kaçan aşhâb-ı Resül bir nesne müşkil olsa ol nesneyi biz ‘Â’işe’den şorarduk. Her hâl ile anı kendümüzden a’lem bulurduk.”

Bundan mâ’adâ ‘ulemâdan niçe kimesneler ittifâk itmişlerdür ki Hadîce’den ğayrı cemî’-i hâtünlardan efđali ‘Â’işe ola. Ve bir tã’ife [455b R1] demişlerdür ki ‘Â’işe efđaldür. Ve İbn A’râbî ve bir cemâ’at demişlerdür ki Hadîce efđaldür.¹

Ve ammâ vefâtı hicretüñ elli yedinci yılında ve Ramazân ayınıñ on yedisinde şülâsâ gicesinde vâkı’ olmuşdur. Ki müddet-i ‘ömri altmış beş yıla qarîb olmuş idi. Ve namâzını Ebû Hüreyre kılmışdur ki ol zamânda hâlîfe ol idi. Ve gice ile defn olunması emr olunup Medîne’de Baķı’ didükleri mezâristânda defn olunmuş idi.

[**Hafşa bint ‘Ömer bin Hattâb**]: Biri² Hafşa bint ‘Ömer bin Hattâb *radiya’llâhu ‘anhâdur*.³ Ki hem ‘Adeviyye ve hem Kureşiyiye idi. Ve vâli-desi Zeyneb bint Maż’un bin Vehb bin Huzâfe bin Cumaħ idi. Ve Hafşa *radiya’llâhu ‘anhâ* Resülu’llâh *‘aleyhi’s-selâm*dan evvel Hüneys bin Huzâfe’nüñ taħt-ı nikâhında idi ki anuñla bile hicret itmiş idi. Pes Hüneys, Bedr Ğazası’ndan soñra Medîne’de vefât eyledi. Hafşa tül kaldı.⁴ Ba’dehu Resül *‘aleyhi’s-selâm*⁵ anuñla nikâhlandı ki hicretüñ üçüncü yılı ve bir rivâyetde ikinci senesi idi.

Andan soñra Resül *‘aleyhi’s-selâm*⁶ anı bir tãlak boşadı. Vaķtâ ki ‘Ömer *radiya’llâhu ‘anh* işitdi, maħzün olup başına topraķlar saçdı. Andan Cebrâ’îl *‘aleyhi’s-selâm*⁷ gelüp, Hafşa dâ’imâ şâ’ime ve ‘ibâdet ü tã’ate ķâ’ime olup, cennetde daħı hâtünü olacağını haber virmekle, huşüşâ “ ‘Ömer *radiya’llâhu ‘anh* Hâzretlerine şefķat ü merħamet vâcibdür.” dimekle ve bi’l-cümle⁸ Allâhu Te’âlâ yine anı nikâhlanmañı emr eyledüğini bildürmekle Fahr-i

1 Ve İbn//efđaldür: - N1, R1

2 Biri: - E, N1

3 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

4 kaldı: idi R1

5 Resül//selâm: Resülu’llâh N1, R1

6 Resül//selâm: Resülu’llâh N1, R1

7 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

8 bi’l-cümle: - R1

‘Älem *‘aleybi’s-selâm*¹ tekrâr nikâhlanup, sonra hicretün kırk beşinci yılınıñ Şa‘bân ayında ve bir rivâyetde kırk birinci senesinde altmış yaşında iken vefât idüp Medîne’de defn olunmuşdur. Egerçi ba‘zılar “Zamân-ı² ‘Osmân’uñ hilâfetinde vefât eyledi.” diyü beyân eylemişlerdür ve ammâ evvelkisi şahîhdür.

[Zeyneb bint Huzeyme]: Ve ammâ beşinci Zeyneb bint Huzeyme bin Hâriş ‘Abdu’llâh bin ‘Amr bin ‘Abdimenâf bin Hilâl bin ‘Âmir bin [349b E] Şa‘sa‘a el-Hilâliyye el-‘Âmiriyye’dür. Ve zamân-ı Cähiliyyet’de aña Ümmü’l-mesâkin, ya’nî “ğaribler anası” diyü çağırurlardı. Ğurebâ ve fuķarâyı görüp gözetdüğü için ol ismle şöhet virmişler idi. Pes Zeyneb muķaddemâ ‘Abdu’llâh bin Caħş’uñ taħt-ı nikâhında idi ki ‘Abdu’llâh Uħud Ğazâsı’nda ķatlı olınıñ idi.

Ve ba‘zılar ķavlince [456a R1] ‘Ubeyde bin Hâriş’uñ taħt-ı nikâhında idi ki ol daħı Uħud Ğazâsı’nda şehid olınıñ idi. Ba‘dehu Resül-i Ekrem hicretün üçüncü yılında Zeyneb’i nikâhlandı. Ammâ anuñla ğâyetle az dirildi. Hattâ bir rivâyetde sekiz ay ve ‘inde’l-ba‘z [327a N1] iki ay ve yâhüd üç ay ancak cem’ oldılar. Andan sonra hicretün dördüncü senesiniñ Rebî‘u’l-âħir ayında³ vefât idüp Medîne’de Baķi⁴ didükleri mezâristânda defn olınıñ idi. Hattâ ba‘zılar ķavlince Zeyneb yine Peyĝamber’uñ ezvâcından olan Meymüne’nün ana bir kız ķarındaşı idi.

[Ümmü Seleme]: Ve ammâ altıncısı Ümmü Seleme’dür ki Hind bint Ebî Ümeyye Süheyl⁵ bin Muĝire bin ‘Abdu’llâh bin ‘Amr bin Maħzûm’dur. Ve vâlidesi ‘Âtike bint ‘Âmir bin Rebî‘a bin Mâlik bin Huzeyme bin ‘Alķame bin Firâs’dur.⁶ Pes Hind ki Ümmü Seleme’dür, muķaddemâ Ebü Seleme bin ‘Abdi’l-Esed’uñ⁷ taħt-ı nikâhında idi ki kendüsi ve eri Hâbeşe vilâyetine hicret idenlerün evveli idi. Ve anlar Hâbeşe’de

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 zamân-ı: - N1, R1

3 Rebî‘u’l-âħir ayında: Rebî‘u’l-âħir’inde N1, R1

4 Baķi’: Buķ’a R1

5 Süheyl: Sehl R1

6 Firâs’dur: Firâş’dur E, R1

7 esed’uñ: eşed’uñ E

iken evvelâ Zeyneb'i, sonra Seleme'yi, sonra 'Ömer'i, sonra Dürre'yi¹ toğurmuş idi. Ve Habeşe'den geldiği zamanlarda ki Medine'ye dâhil oldular, hevdec üzerine binüp girmiş idi. Hattâ andan evvel dağı bir hâtün hevdece binmemiş idi. Pes Ebû Seleme hicretün dördüncü yılında ve ba'zılar kavlince üçüncü senesinde vefât idüp Resül '*aleyhi's-selâm*'² Ümmü Seleme'yi nikâhlandı.

Ol hinde³ içinde mahtel-i Hüseyin toprağı olan şîseyi Fahr-i 'Älem, Ümmü Seleme'ye teslim idüp, "Kaçan ki yâ Ümmü Seleme, bu şîşenün içindeki toprak kan olduğunu göresün, ciger-güşem Hüseyin *radîya'llâhu 'anh*⁴ katlı olduğunu bilesün." diyü virmişler⁵ idi. Ümmü Seleme dağı da'imâ⁶ ol karüreyi şaklardı. Şabâh ve aḥşam çıkarup içindeki toprağı nazar iderdi. Kaçan ki Yezid bin Mu'aviye'ye beglik degmiş idi, Ümmü Seleme dağı İmâm Hüseyin ile bile gitmiş idi. Ve bir şabâh Ümmü Seleme karüreye bakdı. İçindeki toprağı gördü, vaqtinde [350a E] bakdı. Şâfi kan olmuş gördü. Ve ol gice Resül '*aleyhi's-selâm*'⁷ dağı düşine girüp İmâm Hüseyin'ün şehâdetinden aña haber virdi. Pes Ümmü Seleme irtesi ki [456b R1] şabâh oldu, bir câriyesini çâr-şüya gönderüp haber tecessüs itdi. Fi'l-hâl câriye Hazret-i Hüseyin katlı olduğunu işidüp geldi, haber virdi. Ümmü⁸ Seleme dağı hâli bilüp feryâd ü figân eylemeğe başladı.

Ve bi'l-cümle Ümmü Seleme seksen dört yıl 'ömr sürüp Yezid'ün zamân-ı emâreti⁹ evâ'ilinde ki hicretün elli toğuzı ve bir rivâyetde altmış ikisi idi, ammâ eşaḥḥı budur ki elli toğuzunda vefât idüp, Ebû Hüreyre *radîya'llâhu 'anh* ve ba'zılar kavlince Sa'îd bin Zeyd namâzın kılup Baḳî'de defn eylediler.

1 Nüşhalarda "Amr, Rüdde" şeklinde yazılan bu isimler "Ömer, Dürre" olarak metne alındı. bk. M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Seleme", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ummu-seleme> (21.12.2019).

2 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

3 Ol hinde: Ve içinde E

4 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

5 virmişler: söylemişler R1

6 da'imâ: - R1

7 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

8 Ümmü: Ebü N1, R1

9 emâreti: emârâtı N1, R1

Ve ammâ faķiħe ve ‘ālime ve muħaddiše idi. Ĥattâ İbn ‘Abbās ve ‘Ā’iše ve kıızı Zeyneb ve ođlı ‘Ömer ve Sa’id bin Müseyyeb tâbi’inden ve şahâbeden niçe kimesneler andan eħâdiş rivâyet eylemişlerdür.

[Zeyneb bint Caħş]: Ve ammâ yedincisi Zeyneb bint Caħş bin Ri’ab bin Ya’mer bin Şabire bin Mürre bin Keşir bin Ğanm bin Dūdân bin Esed bin Ĥuzeyme’dür ki atası¹ Resülü’llâh’uñ [327b N1] atası² ile Ĥuzeyme bin Müdrike’de bulışmışdır. İsmi Burre’dür. Ve vâlidesi Ümeyme bint ‘Abdü’l-Muṭṭalib’dür ki Peyğâmbere ‘aleyhi’s-selâmuñ³ atasınuñ⁴ kız kıarındaşıdır.

Pes Zeyneb muķaddemâ Zeyd bin Ĥâriše’nün taħt-ı nikâhında idi ki Resülü’llâh ‘aleyhi’s-selâmuñ⁵ âzâdlusıdır. Ba’dehu Zeyd, Zeyneb’e talâķ virüp ‘iddeti tamâm olduķdan soñra Buħârî ve Nesâ’î, Enes’den rivâyet itdükleri üzere Resül ‘aleyhi’s-selâm⁶ Zeyd’e buyurup, “Var Zeyneb’e anı ben nikâhlanmaķ istediğümü söyle.” diyü emr itdükde Zeyd evine varup, Zeyneb’i ĥamîr yoğururken bulup, fe-ammâ Zeyneb’i gördükde ašlâ yüzine baķmağa ķâdir olmayup, fi’l-ħâl yüzün ardına döndürüp, Zeyneb’e baķmağa her vechle⁷ ĥicâb iderek, “Yâ Zeyneb, beni Resülü’llâh gönderdi ki seni zıkr ideyorur.” diyü ĥaber virüp, Zeyneb daħı “Allâh emr eylemeyince ben bir iş işlemezin.” diyü cevâb virüp, andan soñra وَفَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا ﴿٨﴾ Zeyneb’e ayeti nâzil olmağa Faħr-i ‘Ālem, Zeyneb’i nikâh idüp ol daħı vardı.⁹ Aşlı bu idi ki sâ’ir ĥâtûnlara dâ’imâ faħr eylerdi. “Sizi Resülü’llâh’a babañuz tezvîc eylemişdür. Fe-ammâ beni [350b E] Allâhu Te’âlâ¹⁰ kendüsi tezvîc itmişdür.” diyü söylerdi. [457a R1]

1 atası: ebesi E, R1

2 atası: ebesi E, R1

3 Peyğâmbere//selâmuñ: Resülü’llâh’uñ N1, R1

4 atasınuñ: anasınuñ E

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 Resül//selâm: Resülü’llâh N1, R1

7 baķmağa//vechle: her cihetle baķmağa N1 | her vechle baķmağa R1

8 “Zeyd, eşinden yana isteğini yerine getirince (eşini boşayınca), onu seninle evlendirdik.”, Ahzab 33/37.

9 vardı: - E

10 Te’âlâ: - N1

Pes¹ Resül 'aleyhi's-selâm² anı nikâhlanduğda hicretün beşinci yılı idi. Ve Resülü'llâh'ın bu hadîs-i şerîfi anı tavşifen idi ki birgün hâtunlarına³ «أسرعكن لحاقاً بي أطولكن يداً»³ ya'nî "İçinüzden en tiz baña yakın olacağınız kıolları en uzun olanınızdur." diyü buyurdıklarında 'Â'îşe radiya'llâhu 'anhâ Zeyneb bint Caşş hakkında cevâba gelüp, "Dîn yolunda Zeyneb'den hayırlısı ve andan ziyâde Allâh'dan kırkulu⁴ ve şahîh sözli ve rahm ü şefkati çok, şadağât ü hasenâtı cümleden artuğ ve eliyle işleyüp, çalısup taşadduğ itmiş ve anuñla Allâh'a tağarrüb tahşil eylemiş bir hâtün dağı yokdur." diyü buyurmuş idi.

Ve Resülü'llâh'dan sonra hâtunlarından en evvel Zeyneb vefât eylemişdür. Ve târih-i vefâtı hicretün yigirmisinde ve bir rivâyetde yigirmi birinde vâkı' olmuşdur ki ol târihde sinn-i şerîfleri elli üç yıl olmuş idi. Ve namâzını 'Ömer bin Haţţâb kıilup Medîne'de defn olındı. Vişâl ki üstinde meyyit götürilür, evvelâ anuñ-içün düzilmişdür. Ve 'Â'îşe ve Ümmü Habîbe ve Enes ve şahâbeden niçe kimesneler andan ehadîş rivâyet eylemişlerdür.

[Ümmü Habîbe bint Ebü Süfyân]: Ve ammâ sekizincisi Ümmü Habîbe bint Ebü Süfyân Şahr bin Harb bin Ümeyye bin 'Abdişems'dür. Ki aşda Ümmü Habîbe'nün adı Remle'dür. Mu'âviye'nün kız qarındaşıdır. Ve vâlidesi Şafiyye bint Ebî 'Âş'dur ki 'Oşmân bin 'Affân'ın babasınıñ kız qarındaşıdır. Pes Ümmü Habîbe muğaddemâ 'Ubeydu'llâh⁵ bin Caşş'ın taht-ı nikâhında idi ki anuñla bile Habêşe vilâyetine hicret itmiş idi. Ve Habêşe'de iken Habîbe'yi toğurup Ümmü Habîbe diyü kün-yet virilmiş idi. Ba'de-zamânın 'Ubeydu'llâh bin Caşş, Habêşe vilâyetinde vefât idüp hicretün altıncı yılında Melik Necâsî kendü

1 Pes: - R1

2 Resül//selâm: Resülü'llâh N1

3 Hadîs-i Şerîf, "İçinizde bana en çabuk kavuşacak olanınız, kolu en uzun olanınızdır." (Müslim, Fezâilü's-Sahâbe: 101; Tabakât, 8: 108.)

4 kırkulu: kırkar N1 | kırkarı R1

5 Nüşhalarda " 'Abdu'r-rahmân (N1, R1), 'Abdu'llâh (E)" şeklinde yazılan bu isim " 'Ubeydu'llâh" olarak metne alındı. bk. Aynur Uraler, "Ümmü Habîbe", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ummu-habibe> (21.12.2019).

hazinesinden [328a N1] dört yüz filori mehr-i mü'eccel virüp Resül 'aleyhi's-selām¹ için Ümmü Habibe'yi 'aḳd-ı nikāh itdürmiş idi.

Ve ammā Nesā'i ve Ebū Dāvūd, Ümmü Habibe'nün kendüden rivāyet itdükleri üzere Melik Necāşī ol zamānda dört yüz altun virmeyüp dört bin dirhem gümüş virmiş idi. Andan sonra Resū'llāh'a mektüb ile ilām idüp, Faḫr-i 'Ālem daḫı ḫüsn-i ḳabūl ile ḳabūl idüp, ba'dehu Melik Necāşī anı Şürahbīl bin Ḥasene ile Medīne'ye gönderüp Faḫr-i [457b R1] 'Ālem 'aleyhi's-selām² [351a E] anuñla Medīne'de cem' olmuş idi. Ve bir rivāyetde Melik Necāşī Ḥabeşe'de mehrini edā idüp ve gönderüp 'aḳd-i³ nikāh Medīne'de vāḳi' olmuş idi. Ve Server-i Enbiyā cānibinden vekīl olan bir rivāyetde 'Osmān bin 'Affān idi. Ve bir rivāyetde Ḥalid bin Sa'īd bin 'Āş idi.

Şoñra hicretün kırık dördinci yılında ve ba'zılar ḳavlince⁴ kırık üçünci senesinde Medīne'de vefāt eyledi. Ve ḳarındaşı Mu'āviye ve 'Utbe ve Enes bin Mālik ve Zeyneb bint Ebī Seleme ve şahābeden niçeler Ümmü Habibe'den eḫādīs-i şerīfe⁵ rivāyet itmişlerdür.

[Cüveyriye bint Ḥāriş]: Ammā toḳuzuncı Cüveyriye bint Ḥāris bin Ebī Dırār bin Ḥabīb bin 'Ābid bin Mālik bin Ḥuzeyme el-Muşṭalīḳ'dür. Ki Resül 'aleyhi's-selām⁶ anı Mureysī 'Gazāsı'nda, ya'nī Benī Muşṭalīḳ cenginde esir eyledi. Ve ammā Dāvūd ve 'Ā'işe'den rivāyetle beyān itdüğü üzere Cüveyriye bint Ḥāriş ol zamānda Şābit bin Ḳays bin Şemmās'ın daḫı ibn 'amminün ḫişşelerine düşmüş idi. Ḥattā Cüveyriye kendü nefsinı bahāya kesdürüp cerr itmek için Resül 'aleyhi's-selāma⁷ gelmiş idi. Ve ammā ḡāyetle ḫüsn ü cemāl şāhibesi olup, ḫuşūşā gözleri mübālaḡa ile güzel olmaḡla Faḫr-i 'Ālem'e ḫātūn olmaḡ⁸ daḫı göñlinden geçmiş idi. Ḳaçan ki ayaḡ üzerine ḳalkup, "Yā Resū'llāh ben Cüveyriye bint Ḥāriş'üm ki

1 Resül//selām: Resū'llāh N1

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 'aḳd-i: 'aḳd u E, N1

4 ḳavlince: - N1

5 şerīfe: - N1, R1

6 Resül//selām: Resū'llāh N1, R1

7 Resül//selāma: Resū'llāh'a N1, R1

8 'Ālem'e//olmaḡ: 'Ālem Ḥāzretinün ḫātūnı olmaḡı R1

Şâbit bin Kays'ın hişşesine düşüp kendü nefsümi bahâya kesdüm. Ve Resûlü'llâh'dan bahâya mu'avenet umageldüm.” diyü söyledi. Fahr-i 'Âlem '*aleyhi's-selâm*¹ “Bundan hayrlısı bu degül midür ki senün bahânı bi't-tamâm edâ eyleyem ve seni nikâhlanup hâtün idinem.” diyü buyurdukdâ “Siz bilürsüz, yâ Resûla'llâh.” diyü cevâb virüp andan şoñra bu min-vâl üzere Resûlü'llâh *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* hicretün beşinci yılında ve bir rivâyetde altıncı yılında Cüveyriye'yi nikâhlandı.

Fe-ammâ Resûl-i Hüdâ'dan² evvel Müsâfa'a Şafvân'ın ve bir rivâyetde Şafvân bin Mâlik'ün taht-ı nikâhında idi, dimişlerdür. Ki ol zamânda ismi Berre idi. Şoñradan Server-i Enbiyâ '*aleyhi's-selâm*³ Cüveyriye diyü ad virmiş idi. Fe-ammâ 'Â'îşe *radıya'llâhu 'anhâdan* menkûldür ki “Hiç Cüveyriye gibi kavm ü kabilesine hayrlı bir hâtün gelmemişdür. Zîrâ Resûl⁴ [458a R1] '*aleyhi's-selâm* kendüyi alup nikâh itmekle ol ğazâda Benî Muştalik'dan kızdân ve 'avretten [351b E] ne miqdâr hâtün alınmış ise anuñ sebebi ile aşşâb-ı kirâm cümlesini âzâd idüp nikâhlanmışlar idi.” [328b N1]

Şoñra⁵ Cüveyriye *radıya'llâhu 'anhâ* hicretün elli altıncı yılında, Rebî'u'l-evvel'inde altmış beş yaşında iken vefât eyledi. Râvilerden İbn 'Abbâs ve Câbir ve İbn 'Ömer Cüveyriye'den ehadîş rivâyet itmişlerdür.

[**Reyhâne bint Zeyd**]: Ve ammâ onıncısı Reyhâne bint Zeyd bin 'Amr'dur. Ve bir rivâyetde Reyhâne bint Şem'un bin Zeyd bin 'Amr'dur. Ki Benî Nağîr'dendür. Ve ba'zılar kavlınce Benî Qurayza'dandır. Muqaddemâ 'Abdü'l-Hakem nâm kimesnenün taht-ı nikâhında iken Resûl '*aleyhi's-selâm*⁶ anı esir idindi. Ba'dehu âzâd idüp hicretün altıncı yılında nikâhlandı. Ve bir rivâyetde tâ ölince Resûl⁷ '*aleyhi's-selâm* anı mülkiyyet üzere mutaşarrıf oldu.

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 Resûl-i Hüdâ'dan: Resûlü'llâh'dan E

3 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

4 Resûl: Resûlü'llâh R1

5 Şoñra: - N1

6 Resûl//selâm: Resûlü'llâh N1, R1

7 Resûl: Resûlü'llâh N1, R1

Ba‘de-zamānin Resül ‘*aleyhi’s-selām*¹ haccetü’l-vedā‘dan döndükden sonra vefāt idüp Baķı‘ nām maħalde² defn olındı ki şahīhi budur. Ve ammā ba‘zılar ħavlince hicret-i nebeviyyenüñ³ on altıncı yılında,⁴ ya‘nī Resül ‘*aleyhi’s-selāmuñ*⁵ vefātından sonra⁶ vefāt idüp namāzın ‘Ömer bin Hıaṭṭāb ħılup defn olındı.

[Meymüne bint Hāriṣ]: Ve ammā on birincisi Meymüne bint Hāriṣ bin Hāzn bin Buħayr⁷ bin Hezūm bin Rüyibbe⁸ bin ‘Abdu’llāh bin Hilāl bin ‘Āmir bin Şa‘şa‘a el-Hilāliyye el-‘Āmiriyye’dür. Ve vālidesi Hind bint ‘Avf bin Züheyr bin Hārs’dur.⁹ Ve Hımyer’dendür.¹⁰ Ve ba‘zılar ħavlince Kināne’[den]dür, dimişlerdür. Ki aşlda ismi Berre idi. Şonra’dan Resül ‘*aleyhi’s-selām*¹¹ Meymüne diyü ad virmiş idi. Ve ammā Faħr-i ‘Ālem’den evvel tā zamān-ı Cāhiliyyet’dan Mes‘ūd bin ‘Amr eṣ-Şekāfi’nün ‘avreti idi. Şonra andan dahı müfāraķat idüp, Ebū Rühm bin ‘Abdi’l-‘Uzzā taşarrufında iken mezkūr Ebū Rühm fevt olup, Resül ‘*aleyhi’s-selām*¹² hicretüñ yedinci yılında Zi’l-ķa‘de ayında şeref-i ‘umretü’l-ķazādan gelürken Mekke’dan on mīl ba‘id olan Serif¹³ nām menzilde nikāħlandı. Ba‘de-zamānin ħikmet Allāh’uñdur, hicretüñ¹⁴ altmış birinci yılında ve bir ri-vāyetde altmış üçünde, ve yāħūd altmış altısında tā ol menzilde, ya‘nī Resül ‘*aleyhi’s-selām*¹⁵ kendüyi nikāħlandığı Serif nām maħalde **[458b R1]** vefāt idüp namāzın İbn ‘Abbās ħılup defn oldu.

1 Resül//selām: Resülu’llāh N1, R1

2 Baķı’//maħalde: Baķı’da E

3 hicret-i nebeviyyenüñ: hicretüñ E

4 yılında: senesinde N1, R1

5 Resül//selāmuñ: Resülu’llāh’uñ N1, R1

6 sonra: - N1

7 Buħayr: Nüceyr N1, R1

8 Rüyibbe: Rüybiyye N1 | Rübiiyye R1

9 Hārs’dur: Hāvs’dur N1, R1

10 Hımyer’dendür: Hımyer’i’dür R1

11 Resül//selām: Resülu’llāh N1, R1

12 Resül//selām: Resülu’llāh N1, R1

13 Nüşhalarda “Şeref” biçiminde yazılan bu isim “Serif” olarak metne alındı. bk. M. Yaşar Kandemir, “Meymüne”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/meymune> (21.12.2019).

14 hicretüñ: ve hicretüñ N1

15 Resül//selām: Resülu’llāh N1, R1

Ve Meymüne *rağiya'llāhu 'anhā* 'Abbās hātünü Ümmü Fazl'ün ve Ebū Bekr hātünü Esmā bint 'Umeys'ün ana bir kız arındaşı idi. [352a E] Ve Fahr-i 'Ālem *alla'llāhu 'aleyhi ve sellem* Hāzretlerinün¹ soñ hātünü idi ki bundan soñra kimseyi almamışlar idi. Ve Resül '*aleyhi's-selāmuñ*² vāfir eħādīs-i şerīfesini hıfz eylemiş idi. Hattā İbn 'Abbās ve 'Abdu'llāh bin Zeyd bin 'Āşım³ [ve] 'Abdu'llāh bin Şeddād el-Hādī⁴ [ve] 'Aṭā bin Yesār⁵ ve şahābeden ve tābī'inden niçeler andan rivāyet eylemişlerdür.

[Şafiyye bint Hıyey]: Ve ammā on ikincisi Şafiyye bint Hıyey bin Aħṭab bin Şu'be bin Şa'lebe bin 'Ubeyd bin Ka'b bin Hāzrec bin Ebī Hābīb bin Naẓīr'dür ki Benī İsrā'il'den Hārūn bin 'İmrān neslinden idi. Ve vālidesi Berre bint Semev'al⁶ idi. Pes Şafiyye muaddemā Kināne bin Ebī Hıay'uñ 'avreti idi. [329a N1] Eri Hıyber'de hicretün yedinci yılında atlı olup ve Şafiyye esir olup, hattā Dihye bin Hılıfe el-Kelbī'nün hişşesine dūşmiş iken Resül '*aleyhi's-selām*⁷ andan şatun aldı. Andan Şafiyye İslām'a gelüp, Fahr-i 'Ālem '*aleyhi's-selām*⁸ āzād idüp ve āzādliğini mehr-i mü'eccel yirine utup kendüye nikāh eyledi.

Ve ammā Buħārī ve Müslim ve Ebū Dāvūd ve Nesā'ī, Enes'den rivāyet ile beyān itdükleri üzere “Resül '*aleyhi's-selām*⁹ Hıyber üzerine varup, 'ināyet-i Hı ile al'anuñ fetħi müyesser olduda Şafiyye'nün eri atlı olduğunu ve taze gelinliği ve hısn ü cemāli vaşf olunmala Resül '*aleyhi's-selām*¹⁰ alınan esirler içinde anı kendü için intiħāb eyleyüp ve bir küçürek bisāṭ üzerine maħlūt yem yimiş oyup, andan soñra 'Resülü'llāh'uñ

1 sellem Hāzretlerinün: sellemün E

2 Resül//selāmuñ: Resülü'llāh'uñ N1, R1

3 Nüşhalarda “Aşım” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İsmail Lütfi Çakan, “Abdullah b. Zeyd b. Āşım”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-b-zeyd-b-asim> (08.03.2020).

4 el-Hādī: el-Hādī Kerib E | el-Hād R1

5 Yesār: Leyār N1, R1

6 Nüşhalarda “Zurre bint Şem'al” biçiminde yazılan bu isim “Berre bint Semev'al” olarak metne alındı. bk. Aynur Uraler, “Safiyye”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/safiyye> (21.12.2019).

7 Resül//selām: Resülü'llāh N1, R1

8 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

9 Resül//selām: Resülü'llāh N1, R1

10 Resül//selām: Resülü'llāh N1, R1

Şafiiye için güyegülik ta‘amıdır.’ diyü emr idüp, eṭrāfa çağırmaq murād-ı şerifleri olup ben daḥı ol vechle çağırıp, Faḥr-i ‘Ālem ‘*aleyhi’s-selām*¹ Şafiiye ile bu ṭarīḫ ile cem‘ olmuş idi.” diyü ḥaber virmişdür.

Ba‘dehu hicretüñ ellinci yılında ve ba‘zılar ḳavlince elli ikinci senesinde vefāt idüp Baḳı‘de defn olunmış idi. Ve Enes [ve] İbn ‘Ömer ve Müslim bin Şafvān *riḍvānu’llāhi ‘aleyhim ecma’in* Şafiiye’den eḫādīs rivāyet itmişlerdür.

[Resūlu’llāh’uñ diđer ḫātūnları]

Pes Resül ‘*aleyhi’s-selām*² ümmehāt-ı mü’minin olan ezvāci ki duḫūl-lerinde ‘ulemānuñ ve ehl-i siyerüñ [459a R1] aṣlā iḫtilāfı yoḫdur, aḫvāleri tafşil üzerine beyān olındı. Ve ammā bunlardan mā‘adā ḫātūnları ki Resül ‘*aleyhi’s-selām*³ anlara duḫūl itdüklerinde ve nikāḫları ‘akdinde ve ḫıṭbelelerinde ve kendüleri Resūlu’llāh’a ‘arz itdüklerinde ve nefslerini Faḥr-i Kā’ināt’a bağışladuḫlarında iḫtilāf eylemişlerdür, anları beyān eylemek vācibdür. [352b E]

[**Esmā bint Nu‘mān**]: İmdi, anlardan biri Esmā bint Nu‘mān’dur ki aña İbnetü’l-cevn daḥı dirler. Ḥattā ‘Ā’iše *raḍiya’llāhu ‘anhā*⁴ anuñ ḫaḳḳında dimişdür: Esmā, Resül ‘*aleyhi’s-selāma*⁵ dāḫil olduḫda «أعوذ بالله منك»⁶ ya’nī “Ben senden Allāh’a sığınırım.” diyü Faḥr-i ‘Ālem’e ḫıṭāb idüp, Resül ‘*aleyhi’s-selām*⁷ daḥı anuñ cevābında “Benden ta‘avvüz eyledüñ. Ya’nī ki ‘avdet idüp ḳavm ü ḳabileñle olmaḫı murād idindüñ. İmdi, Allāhu Te‘ālā seni ehlüñe döndersün.” didi ve ṭalāḫ virdi.

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 Resül//selām: Resūlu’llāh N1, R1

3 Resül//selām: Resūlu’llāh N1, R1

4 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

5 Resül//selāma: Resūlu’llāh’a N1, R1

6 “Senden Allah’a sığınırım.”

7 Resül//selām: Resūlu’llāh N1, R1

Ve ammâ ba'zılar kavlince bu kıışsa Benî Süleym'den bir cemile¹ hâtûna vâkı' oldı ki Resûlu'llâh'ın sâ'ir hâtûnları anuñ cemâline bakıp, «İbtidâ duhûl itmelü olduqda 'âdet budur ki böyle diyesüz.» diyü «أعوذ»² بالله منك³ dimegi ta'lîm itmişler idi. Ol dağı öyle didükde Resûl 'aleyhi's-selâm³ yanına getürmeyüp aña talâk virmiş idi.

Ve biri **Quteyle bint Qays** ve biri dağı **Fâtıma bint Daḥḥâk eṭ-Ṭâ'iyye** ve biri dağı **'Amre bint Ma'viye** ve ba'zılar kavlince Yezîd⁴ kıızıdur ki nikâhlanup ve yine duhûlden evvel talâk virmiş idi.

Ve biri dağı **Leylâ bint Haṭîm** idi ki birgün Peygâmbir 'aleyhi's-selâm⁵ güneşe karşı mescid içinde otururken ardından geldi. [329b N1] İki elle-rini Resûlu'llâh'ın omuzına qodı ve “Ben Haṭîm kıızı Leylâ'yın. Dilerin ki beni helâllığa qabûl idesün.” didi. Faḥr-i 'Âlem dağı “N'ola?” diyü cevâb virdi. Ve lâkin aqrîbâsı Leylâ'yı ortaya alup, “Sen yaşlu hâtûnsun. Resûl 'aleyhi's-selâm⁶ seni görmemekle n'ola?” dimişdür. “Anuñ⁷ genc ü cemile hâtûnları vardır. Faḥr-i 'Âlem senden ḥazz itmek muqarrerdür.” di-mekle Leylâ dağı Resûlu'llâh'a lâ'îk degüldüğünü bilüp, evvelki sözine peşimân olup, tekrâr Faḥr-i 'Âlem'e gelüp, “Yâ Resûla'llâh, ben saña lâ'îk degülüm. Haṭâ eylemişüm.” diyü cevâb virmiş idi.

Biri dağı **Esmâ bint Şalt**'dür ki Benî Süleyme'dendür. Ve bir ri-vâyetde [459a R1] ismi **Sebâ**'dur.

1 Benî/cemile: Selimde bin Cemile N1 | Burada kast edilen “Fâtıma bint Daḥḥâk” olma-lıdır. bk. Hakan Temir, “Hz. Peygamber'in Zıfâf Gerçekleşmeden Boşadığı İddia Edilen veya Vefatıyla Boş Kalan Hanımları”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (3), Kasım 2018, s. 588.

2 “Senden Allah'a sığınırım.”

3 Resûl//selâm: Resûlu'llâh N1, R1

4 Yezîd: Zeyd R1

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 Resûl//selâm: Resûlu'llâh N1, R1

7 Anuñ: Anuñ gibi N1, R1

Ve biri dağı **Ümmü Şerik**'dür ki adı Ğuzeyye'dür.¹ Câbir kıızıdır. Ammâ Nesâ'i beyân eyledüğü üzere Nebî 'aleyhi's-selâm nikâhlanmamışdır.² Ancağ kendüsini Fağr-i 'Âlem'e 'arz idenlerdendir.

Ve biri dağı **Ğavle bint Hüzeyl**'dür ki Resül 'aleyhi's-selâm³ nikâhlandı. Ve duğılden evvel yolca gelürken vefât eyledi.

Ve biri dağı **Serâf bint Ğalife-i Kelbiyye**'dür ki Diğye'nün kız ғarındaşıdır.

Ve biri dağı [353a E] Cund 'Ayr'dur⁵ ki Cindeb kıızıdır. Pes Resül 'aleyhi's-selâm⁶ anı nikâhlandı. Ve üzerine dâhil olup, soyup ғaftânın çıkar-dukda gövdesinde bir beyâzlık gibi nesne görüp talâğ virmiş idi.

Ve biri dağı **Ümmü Hânî**'dür ki 'Alî *kerrema'llâhu vechehunuñ* kız ғarındaşı ve Ebü Tâlib'ün kıızıdır. Pes Resül 'aleyhi's-selâm⁷ nübüvvetden evvel anı dilemiş idi. Şoñradan Hübeyre dağı dileyüp babası Ebü Tâlib, Hübeyre'ye nikâh idüp, hattâ andan Ca'de ve Şemîn adlu iki veled toğırup, andan şoñra Ümmü Hânî İslâm'a gelüp, İslâm'ı anı Hübeyre'den ayırup ve Medîne'ye hicret itdükde Nebî 'aleyhi's-selâm⁸ tekrâr anı dileyüp, 'özr itmekle Resül 'aleyhi's-selâm⁹ dağı 'özr idüp almaduğında ittifağ vardır.

Ve biri dağı **Đubâ'a bint 'Âmir bin Ƙurt bin Seleme**'dür.

Ve biri dağı **Ümeyme bint Serâhil**'dür ki Resül 'aleyhi's-selâm¹⁰ anı nikâhlandı. Ve ammâ duğılden evvel talâğ virdi. Ğattâ Mevşili, *el-Cem' beyne's-Şahihayn* nâm kitâbda 'Â'işe *radıya'llâhu 'anhâdan*¹¹ rivâyet

1 Ğuzeyye: Ğurbe R1

2 nikâhlanmamışdır: nikâhlanmışdır N1, R1

3 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

4 Serâf: Şerâf R1

5 'Ayr'dur: 'Amir'dür N1 | 'Amir'dür R1 | Belâzurî bu hanımın Amre bint Yezid olduğunu rivayet etmektedir. (Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşraf*, thk. Süheylî Zekkâr-Riyad Ziriklî, Dârü'l-fikr, Beyrut 1417/1996, C. II, s. 94.)

6 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

7 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

8 Nebi//selâm: Resülu'llâh N1, R1

9 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

10 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

11 'Â'işe//'anhâdan: 'Â'işe'den N1, R1

eylemiştir ki Faḥr-i 'Âlem 'aleyhi's-selâm¹ Ümeyme'yi alup, üzerine duhûl eyledükde mübârek ellerini, ya'nî kollarını anuñ altına döşedükde Ümeyme ke-ennehu ikrâhla vaz' itdüğü eelden Resûl 'aleyhi's-selâm² fi'l-hâl ibâ idüp,³ emr idüp, aña iki қаftân giydürüp ve ṭalâḳ virüp evine göndermiş idi.

Ve biri daḡı **Şafiyye bint Besâme bin Fazla'**dur.

Ve biri daḡı **Cemre bint Ḥâriş'**dür ki Peygâmbere 'aleyhi's-selâm⁴ Ḥâriş'den⁵ dileyüp, Ḥâriş daḡı "Yâ Resûla'llâh, size yaramaz. Gövdesinde ba'zı çibanları vardır." diyü ta'allül itdükde Resûl 'aleyhi's-selâm⁶ ferâḡat idüp, ammâ Ḥâriş evine varduḡda didüğü gibi kızınıñ gövdesinde çibanlar zâhir [460a R1] olmuş bulmuş idi.

Ve biri daḡı **Sevde bint Ḳureşiyye'** idi.

Ve biri daḡı **Ḥavle bint Ḥakîm bin Ümeyye** [330a N1] idi ki aña daḡı Ümmü Şerik diyü künyet virilmiş idi.

Ve biri daḡı **Ümâme bint Ḥamza** idi ki Resûl 'aleyhi's-selâmuñ⁸ 'am-misi kızı vâḳi' olur. Egerçi ki bikr iken Faḥr-i 'Âlem'e 'arz olındı, ve illâ⁹ "Reḡâ'dan¹⁰ ḡarındaşum kızıdır." diyü almamışdur.

Biri daḡı **Ḡurre bint Ebû Süfyân bin Ḥarb'**dur ki Resûl 'aleyhi's-selâmuñ¹¹ ḡâtünü Ümmü Ḥabîbe'nün kız ḡarındaşı idi. Pes Ümmü Ḥabîbe Ḡurre'yi Resûlu'llâh'a¹² 'arz eyledi. Ve lâkin ḡabûl itmeyüp, ḡattâ mübârek yüzünü döndürüp, [353b E] ¹³«لا تعرضن علي بناتكن ولا إخوانكن» ya'nî

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 ibâ idüp: Ebâ Esîd'e E, N1

4 Peygâmbere//selâm: Resûlu'llâh N1, R1

5 Ḥâriş'den: - N1, R1

6 Resûl//selâm: Resûlu'llâh N1, R1

7 Sevde/Ḳureşiyye: Süveyde bint Ḳureşe N1, R1

8 Resûl//selâmuñ: Resûlu'llâh'ın N1, R1

9 illâ: - N1, R1

10 Reḡâ'dan: İrḡa'dan N1, R1

11 Resûl//selâmuñ: Resûlu'llâh'ın N1, R1

12 Resûlu'llâh'a: Resûl-i Ekrem'e N1, R1

13 "Bana kızlarınızı ve kız kardeşlerinizi sunmayın."

“Baña kızlarıñuzu ve kız qarındaşlarıñuzu ‘arz eylemeñ ki anları almazın.” diyü hâtunlarına hüccet qomışlar idi.

[Fahır-i ‘Älem’ün cāriyeleri]

Ve ammā Fahır-i ‘Älem’ün cāriyeleri dördtür.

[Māriye bint Şem‘ün el-Ğıbtıyye]: Evvelkisi Māriye bint Şem‘ün el-Ğıbtıyye’dür ki anı Fahır-i ‘Älem’e Mışır ve İskenderiyye sultānı Muqavqıs-ı Ğıbtî göndermiş idi. Hattā Māriye’nün kız qarındaşı SİRİN¹’i¹ dağı bile irsāl eylemiş idi ki Resül ‘aleyhi’s-selām² anı Hāssān bin Şābit’e bağısladı. Ve Māriye’yi kendüsi taşarruf idüp oğı İbrāhīm andan vücūda gelüp, soñra hicretün on altıncı yılında ‘Ömer bin Hattāb’uñ zamān-ı hilāfetinde vefāt idüp Bağı³’da defn olındı.

[Reyhāne bint Şem‘ün]: İkincisi Reyhāne bint Şem‘ün ve bir ri-vāyetde Reyhāne bint Zeyd’dür. Yuqaruda tafşili beyān olınmışdur. ZİRÄ Fahır-i ‘Älem ‘aleyhi’s-selām³ anı mülk-i yemīn ile taşarruf itdükleri muqarrerdür.

Üçincisi: Bir cāriye dağı vardur ki anı hātünü Zeyneb bint Caş Resülü’llāh’a bağıslamış idi.

Dördincisi: Bir cāriye dağı vardur ki ğazalarda alınan esirlerden idi.

[Evlād-ı Kirāmları]

Evlād-ı kirāmları⁴ kıızdan ve erkekden yedidür.

1 Nüşhalarda “ŞİRİN” şeklinde yazılan bu isim “SİRİN” olarak metne alındı. bk. Aynur Uraler, “Māriye”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mariye> (22.12.2019).

2 Resül//selām: Resülü’llāh N1

3 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

4 Evlād-ı kirāmları: - E | Evlādları N1

[Kâsım]: Lâkin üç erkekden evveli Kâsım'dur. Resül '*aleyhi's-selâm*¹, Ebü'l-Kâsım diyü anuñla mükennâdur. İmdi, hafı olmaya ki ancağ iki yıl 'ömr sürüp nübüvvet gelmezdin evvel² Mekke'de vefât eylemişdür.

[Abdu'llâh]: İkincisi 'Abdu'llâh'dur ki bir ismi Tâhir ve biri dağır³ Tâyyib'dür ki ol dağır⁴ vağyden evvel vücûda gelmekle bu isimler ile **[460b R1]** müsemmä⁵ kılinmış idi. Ve hicretten evvel Mekke'de vefât itmiş idi.

Ve mezkûrlardan Kâsım ve 'Abdu'llâh, Hâdıce bint Hıveylid'den vücûda gelmişdür. Ve ba'zılar 'Â'ışe *radıya'llâhu 'anhâdan*⁶ rivâyet eylemişlerdür ki "Ben Fağır-i 'Âlem'den bir erkek oğlançık düşürmüş idüm ki Resül '*aleyhi's-selâm*⁷ anuñ dağır adını 'Abdu'llâh koyup baña Ümmü 'Abdu'llâh diyü künyet virmiş idi."

[İbrâhım]: Ve üçüncüsü İbrâhım'dür ki hicretüñ sekizinci yılında Zî'l-ħicce ayında Medîne'de Mâriye'den vücûda gelmiş idi. Ve yine hicretüñ onıncı⁸ yılı Rebî'u'l-evvel ayınuñ onıncı günü, yevm-i şülâsâda vefât eylemişdür. Ve Bağır'da defn olunmuşdur. Ve bi'l-cümle bir yıl, dört ay 'ömr sürmüş idi.

[Zeyneb]: Ve ammâ kızlardan olan evladı dördür ki evveli Zeyneb'dür ki zamân-ı Câhiliyyet'de ve 'âmü'l-filûñ üçüncü yılında Hâdıce *radıya'llâhu 'anhâdan* çoğmışdur ki ol zamânda Fağır-i 'Âlem '*aleyhi's-selâm*⁹ otuz yaşında idi. Pes Zeyneb bir rivâyetde **[330b N1]** kızlarınuñ eñ büyügidür. Ve bir rivâyetde cümle evlâdınıñ ulusıdır. Ya'nî ki evvel veledidür.¹⁰ **[354a E]** Şoñra Nebî '*aleyhi's-selâm* anı Ebü'l-'Âş Muğassım bin Rebî'a hâtünlığa virdi. Hattâ andan 'Alî adlu bir erkek oğlı ve Ümâme

1 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

2 nübüvvet//evvel: kable'n-nübüvve R1

3 biri dağır: bir ismi R1

4 ol dağır: - E, N1

5 müsemmä: müsennâ E

6 'Â'ışe//'anhâdan: 'Â'ışe'den N1, R1

7 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

8 onıncı: üçüncü N1

9 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

10 veledidür: veled peder N1, R1

adlu bir kıızı dağı vücūda geldi ki Fātıma vefāt itdükdēn ōnra ‘Alī *radıya’llāhu ‘anh* Ümāme’yi nikāhlanmıŝ idi.

Pes Resül ‘*aleyhi’s-selām*¹ Medīne’ye hicret itdükdē Zeyneb’i Ebü’l-‘Āŝ’dan ayurmak mümkin olmayup, ol hāl üzere alup, ba‘dehu Bedr Ğazāsı’nda Ebü’l-‘Āŝ ehl-i İslām elinde esir olunduğda Resü’l’llāh *alla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ıtlā idüp ve anuñla ‘ahd eyledi ki Mekke’ye varduğda hātūnı Zeyneb’i Medīne’ye göndere. Hattā Zeyd bin Hāriŝ’i ve enŝardan bir kimesneyi dağı oŝdı. Anlar varup, Zeyneb’i alup Medīne’ye getürdiler. Ba‘de-zamānin açan ki Ebü’l-‘Āŝ İslām’a geldi ve Medīne’ye hicret eyledi, Resül ‘*aleyhi’s-selām*² ‘ad-ı cedid ile ve ba‘zılar avlince yine³ eski nikāh ile Zeyneb’i Ebü’l-‘Āŝ’a virdi. Nie zamāndan ōnra Medīne’de vefāt idüp Server-i Enbiyā ‘*aleyhi’s-selām*⁴ kendüler abrine nüzül eylediler.

[**Ruayye**]: İkindisi Ruayye’dür ki ‘āmü’l-filūñ otuz üçüncü yılında ol dađı Hadice’dēn vücūda geldi. Ve büyüyüp yitiŝdükdēn ōnra Ebü Leheb ođlı ‘Utbe’ye [461a R1] ‘ad-ı nikāh olındı. Fe-ammā duhūl itmezdin muaddem⁵ ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ﴾⁵ āyeti nāzil olmađla Peyđamber ‘*aleyhi’s-selām*⁶ Ruayye’yi ‘Utbe’ye virmedi. Ve dađı Mekke’de iken ‘Oŝmān’a nikāhlandurdu. Hattā ‘Oŝmān *radıya’llāhu ‘anh* Habeŝe vilāyetine hicret itdükdē bile alup, gidüp anda iken ‘Abdu’llāh adlu bir ođlı vücūda gelüp, andan ōnra Medīne’ye hicret eylediler. Peyđamber *alla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* Bedr Ğazāsı’nda iken Ruayye *radıya’llāhu ‘anhā* Medīne’de vefāt eylediler. Hattā ‘Oŝmān ol ğazāya bile varmamađa anuñ hāsteliđi sebeb olmuŝ idi.

[**Ümmü Külŝüm**]: Üçüncüsü Ümmü Külŝüm’dur ki ol dađı Hadice’dēn vücūda gelüp, kezālik ‘Uteybe bin Ebī Leheb’üñ taht-ı nikāhında olup ve ammā dađı⁷ duhūl eylemedin⁸ Fahr-i ‘Ālem andan dađı

1 Resül//selām: Resü’l’llāh N1, R1

2 Resül//selām: Resü’l’llāh N1, R1

3 yine: - N1

4 Server-i//selām: Resü’l’llāh N1, R1

5 “Ebü Leheb’in elleri kurusun.”, Tebbet 111/1.

6 Peyđamber//selām: Resü’l’llāh N1, R1

7 dağı: - N1, R1

8 duhūl eylemedin: duhūlden evvel R1

ayırup, hikmet Allâh'ındur, Ruqayye vefâtından sonra hicretün üçüncü yılında ol dağı 'Oşmân'a virilüp, hattâ Zî'n-nüreyn dinildiği bu cihetden olup, sonra hicretün toktuzuncu yılında vefât eylemiş idi. Ve ammâ Hzret-i 'Oşmân'ın andan evlâdı olmamışdur.¹ Ve niçe ehadîş-i şerife naql eyleyüp Enes bin Mâlik andan çok hadîş rivâyet itmişdür.²

[Fâtıma]: Ve dördüncü Fâtıma *radıya'llâhu 'anhâ*dur ki dağı nübüvvetden beş yıl miqdârı evvel Hadîce *radıya'llâhu 'anhâ* toğırmış idi. Ve ba'zılar kavlince vilâdeti 'âmü'l-filün kırk [354b E] birinde idi. Ve bi'l-cümle Resül '*aleyhi's-selâmuñ*³ kızlarınınun eñ kiçisidir. Fe-ammâ seyyidetü'n-nisâ'i'l-âlemündür. Pes hicretün ikinci yılında Ramazân ayında 'Alî bin Ebî Tâlib'e nikâh olunup, ammâ Zî'l-hicce'de cem' olup ve bir rivâyetde Receb [331a N1] yâhüd Şafer ayında, Uhud Ğazası'ndan sonra vâki' olup ve lâkin sâbit olmayup, eşahhı evvel beyân eyledüğümüzdür.

Ve 'Alî *kerrema'llâhu vecchudan*⁴ Hasan ve Hüseyin ve Muhsin ve Zeyneb ve Ümmü Külsüm ve Ruqayye nâm evlâd vücûda getürmüşdür. Ve sinn-i şerifi yigirmi yedisinde ve yâhüd yigirmi sekizinde iken Medîne'de vefât eylemişdür ki târih-i vefâtı Resülu'llâh'ın⁵ vefâtından altı ay sonra ve bir rivâyetde üç ay sonra ve 'inde'l-ba'z yetmiş beş gün sonra vâki' olmuşdur.

Bundan mâ'adâ egerçi ba'zılar ehl-i beytinden rivâyet itmişlerdür ki vefâtı zamânında Fâtıma'nun 'ömri on sekiz yıl ola. Hâlâ ki bu şahîh⁶ değıldür. Zîrâ ki Fâtıma *radıya'llâhu* [461b R1] '*anhâ* hicretün üçüncü yılında veled vücûda getürmüş idi ki ol vefk eyledi. Ve ammâ faķihe ve 'âlîme ve muhaddîse idi ki ekşeriyâ 'Alî bin Ebî Tâlib ve oğulları Hasan ve Hüseyin ve İbn 'Abbâs ve İbn Mes'ûd ve 'A'îşe ve Ümmü Seleme ve Esmâ bint 'Umeys *radıya'llâhu 'anhum ecma'in* Fâtıma *radıya'llâhu 'anhâ*dan rivâyet eylemişlerdür.

1 'Oşmân'ın//olmamışdur: 'Oşmân andan evlâd getürmemiş idi E

2 şerife//itmişdür: naql eylemişdür R1

3 Resül//selâmuñ: Resülu'llâh'ın N1

4 'Alî//vecchudan: 'Alî'den N1

5 Resülu'llâh'ın: Resül-i Ekrem'ün R1

6 şahîh: eşahh N1, R1

İmdi, hafî olmasun ki Peygâmbere ‘*aleyhi’s-selâmu*’¹ en evvel vücûda gelen evlâdı Kâsım, ba‘dehu Zeyneb, ba‘dehu Ruqayye, ba‘dehu ‘Abdu’llâh, ba‘dehu Ümmü Külsüm, ba‘dehu Fâtımatü’z-zehrâ,² ba‘dehu İbrâhîm’dür. Ve ba‘zılar kavlince büyüklere Zeyneb, andan Kâsım, andan Ümmü³ Külsüm, andan Fâtıma, andan Ruqayye, andan ‘Abdu’llâh, andan İbrâhîm’dür.

Pes İbn ‘Abdü’l-ber⁴ kavlince şahîhi böyle olmağdur. Ve ammâ Muhammed bin İshâk kavlince Hâdîce *radîya’llâhu ‘anhâ* Zeyneb’i [ve] Ruqayye’yi [ve] Ümmü Külsüm’ı ve Fâtıma’yı [ve] Kâsım’ı [ve] Tâhir’i [ve] Tayyib’i çoğırdı. Lâkin erkekleri nübüvvet gelmezden evvel vefât eyledi. Ve kızları nübüvvet zamânına yitişdiler. Hattâ Peygâmbere ‘*aleyhi’s-selâm*’⁵ ile bile hicret eylediler.

[Resül-i Ekrem’ün ‘ammileri]

Ve ammâ ‘ammisi, ya’nî Resül-i Ekrem’ün babası ‘Abdu’llâh’uñ qarındaşları eşahîhi budur ki on ikidür. Ve ba‘zılar kavlince on birdür. Hattâ bir rivâyetde çokuzdur. Ammâ eşahîhi budur ki on ikidür.⁶ Evvelâ **Hâriş**’dür ki ‘Abdü’l-Muṭṭalib’e bunuñla künyet virilmişdür. Ya’nî Ebü Hâriş dinilmişdür. İmdi, Nevfel ve Ebü Süfyân ve Rebî’a ve ‘Abdu’llâh; Hâriş oğullarıdır. Ve iki kızıda dağı vardır ki adları Ümeyye ve Ervâ’dur.⁷

1 Peygâmbere//selâmuñ: Resül-i Ekrem’ün N1, R1

2 Fâtımatü’z-zehrâ: Fâtıma E

3 Ümmü: - N1, R1

4 İbn ‘Abdü’l-ber: ‘Abdü’l-berâ N1, R1

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 Ve ba‘zılar//ikidür: - N1, R1

7 Ervâ’dur: Erdi’dür R1

İkincisi [355a E] **Ebû Tâlib**'dür. Emîrû'l-mü'minîn 'Alî ve 'Aqîl ve Ca'fer-i Tayyâr ve Tâlib ve Tûlayk¹ anuñ oğullarıdır. Ve Cümâne² ve Ümmü Hânî kızlarıdır.

Üçüncüsü **Zübeyr**'dür ki 'Abdu'llâh ve Tâhir anuñ oğullarıdır. Ve Dayâ'a ve Ümmü Hâkem kızlarıdır.

Dördüncüsü **Hamza**'dur ki 'Umâre ve 'Âmir³ ve Ya'lâ anuñ evlâdıdır.

Beşüncüsü **Ebû Leheb**'dür ki 'Utbe⁴ [ve] Mu'attib [ve] 'Uteybe anuñ oğullarıdır. Ve Ğurre ve Hâlîde ve Dürre kızlarıdır.

Altıncısı **Ğaydâk**, yedüncüsü **Muķavvim**'dür ki 'Abdu'llâh bin Mesrûc hâtünü Hind anuñ kıızıdır.

Sekizüncüsü **Dırâr**, toķuzüncüsü **Abbâs**'dur ki 'Abdu'llâh, Fađl, 'Abdu'r-Rahmân, Kûsem, 'Ubeydu'llâh,⁵ Keşîr, Ma'bed, Hâriş bunuñ oğullarıdır. Ve Peyġamber [462a R1] hâtünü Ümmü Hâbîbe ve Mihriyye ve Şıyah ve Timâm ve Ümeyye ve Şafıyye bunuñ kızlarıdır.

Onıncı [331b N1] **Kûsem**, on birinci **'Abdü'l-Ka'b**, on ikinci **Hâcl**'dür ki ismi Muġîre'dür.

Pes bu on iki nefer kimesne⁶ bi'l-küllüyye 'Abdü'l-Muṭṭalib oğullarıdır ki Peyġamber *'aleyhi's-selâmuñ* babası 'Abdu'llâh on üçüncü vâkı' olur.

Ve ammâ 'Abdü'l-Muṭṭalib oğulları cümle on kişidür, diyenler 'Abdü'l-Ka'b yokdur, dirler. Ve yâhüd Muķavvim didükleri oldur, diyü ikisini bir şayarlar. Ve Ğaydâk ile Hâcl dağı birisinin ismidür, dirler. Ve ammâ cümlesi toķuz diyenler Kûsem dağı yokdur, dirler.

1 Nüşhalarda "Zulayk" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Mütercim Âsım Efendi, *age*, "Tulayk" Maddesi, www.kamus.yek.gov.tr (E.T: 21.07.2020)

2 Nüşhalarda "Hamâne" şeklinde yazılan bu isim "Cümâne" olarak metne alındı. bk. Ethem Ruhi Fıġlalı, "Ebû Tâlib", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-talib> (22.12.2019).

3 Nüşhalarda "Fâṭıma" şeklinde yazılan bu isim "Âmir" olarak metne alındı. bk. Hüseyin Algül, "Hamza", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hamza> (22.12.2019).

4 'Utbe: 'Ukbe R1

5 'Ubeydu'llâh: diġer 'Abdu'llâh R1

6 kimesne: - R1

[Resül-i Ekrem'ün 'ammeleri]

Ve ammâ 'ammeleri, ya'nî Peyğâmbere *'aleyhi's-selâmuñ*¹ babasınıñ kız karındaşları bi'l-ittifâk altı hâtündür ki birisi² **Ümmü Hâkîm**'dür ki aña Beyzâ dağı dirler. Ki Keşîr bin Hâbîb bin Rebî'a bin 'Abdişems'ün 'avreti idi. Ki andan 'Âmir ve Tâlha ve Esmâ ve Zeyneb adlu oğul getürmişdür.

İkinci³ **Berra**'dur ki 'Abdu'llâh bin 'Ömer [bin] Maḥzûm anasından çoğmuşdur. Ve 'Abdü'l-Esed bin Hilâl bin 'Abdu'llâh bin 'Ömer bin Maḥzûm'ün 'avreti idi ki andan Ebû Seleme ve Ebû Hârûn bin 'Abdi'l-'Uzzâ'dan dağı bir veled cihâna getürmişdür.

Üçüncü⁴ **'Âtike**'dür ki Ümeyye bin Muğîre⁵ bin 'Amr bin Maḥzûm'dan⁶ 'Abdu'llâh ve Züheyri ve Karyetü'l-kübrâ adlu evlâd⁷ getürmişdür.

Ve dördüncü **Şafîyye**'dür ki vâlidesi Hâle bint Eheyb bin Hâma idi. Ve Hâdîce karındaşı 'Avvâm bin Huveylid'den Zübeyr adlu bir oğul dağı vücûda getürmişdür.

Beşinci **Ervâ**'dur⁸ ki 'Ömer bin Vehb bin 'Utbe'den Tâyyib'i çoğurmışdur. Evvelki muhâcirlerdendir.

Altıncı **Ümeyme**'dür ki [355b E] Uḥud Gâzâsı'nda şehîd olan Caḥş bin Ya'mer'ün 'avretidir.

Ve ammâ 'Abdü'l-Muḥṭalib'ün bu zıkr olunan evlâdı birkaç vâlideden vücûda gelmiş idi ki cümleden Faḥr-i 'Âlem babası 'Abdu'llâh ve Ebû Tâlîb ve Zübeyr ve 'Abdü'l-Ka'b ve Ümmü Hâkîm ve Ümeyme ve Ervâ⁹

1 Peyğâmbere//selâmuñ: Resül-i Ekrem'ün N1, R1

2 birisi: evvelâ N1, R1

3 İkinci: Şâniyen N1, R1

4 Üçüncü: Şâlişen N1, R1

5 Muğîre: Mu'îre N1, R1

6 Maḥzûm'dan: Meczûm'dan N1, R1

7 evlâd: veled N1, R1

8 Ervâ'dur: Erdî'dür R1

9 Ervâ: Erdî R1

ve Berra ve 'Ātike bir anadan idiler. Vâlideleri Fâţıma bint 'Amr bin 'Ābid bin 'İmrân bin Maḥzûm idi.

Ve ammâ Ḥamza ve Şafıyye ve Muḳavvim ve Ḥacl bir anadan idiler ki vâlideleri Hâle bint Vehb¹ bin ['Abdü]menâf² bin Zühre idi.

Ve ammâ 'Abbâs ve Dırâr [462b R1] ve Kuşem bir anadan idiler ki vâlideleri Şübeyle³ bint Ḥabâb bin Kelb bin Nemir bin Kâsiṭ idi. Ve yalıñuz Ḥârîş, Benî⁴ 'Āmir kızlarından Şafıyye bint Cündeb'dendür.

Ve Ebü Leheb, Lübnâ bint Hâcer'dendür. Ve Peygâmbere '*aleyhi's-selâmuñ* 'ammilerinden ancak Ḥamza ve 'Abbâs Müslimân olmuştur. Mâ'adâsınuñ ekşeri nübüvvet zamânına yitişmemişdür. Ancak yitişenler Ebü Ṭâlib ile Ebü Leheb'dür. Anlar daḡı Müslimân olmamışlardır. Ve 'ammelerinden Şafıyye İslâm'a gelüp Resûlu'llâh ile bile hicret itmişdür. Ve ba'zılar dimişler ki Peygâmbere'ün⁵ iki 'ammisi ve Şafıyye nâm 'ammesi ve 'Ātike⁶ ve Ervâ⁷ didükleri iki 'ammesi daḡı Allâhu Te'âlâ'nuñ 'azabından kurtılacaklardır. Mâ'adâsına necât yokdur.

Zirâ ki 'ammileri ve 'ammeleri degül, enbiyânuñ babaları ve anaları daḡı küfr üzerine olsalar anlara cehennemden ḡalaş müyesser degüldür. Niteki *Şaḡḡḡayn*'da Ebü Hüreyre'den rivâyet olunmuşdur ki Resûlu'llâh⁸ *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* buyurmuşdur ki [332a N1] İbrâhîm '*aleyhi's-selâm* kıyâmetde anasına ve babasına buluşur ve babası Āzer'ün yüzinde toz⁹ toprak görür. Ve "Ben saña 'Allâh'ı bir bil ve ben peygâmbere'nin, baña 'aşî olma.' dimedüm mi idi!" diyü der-hem virür. Āzer daḡı "Bugün ne dirseñ tutarın ve saña 'işyân eylemez." diyü yalvarur. İbrâhîm '*aleyhi's-selâm*¹⁰ daḡı "Yâ Rabbî, sen baña va'de eylemişdün ki beni yevm-i maḡşerde rüsvây

1 Vehb: Vüheyb E

2 menâf: Nu'âḡ N1, R1

3 Şübeyle: Dübeyle N1, R1

4 Benî: bin N1, R1

5 Peygâmbere'ün: Resûlu'llâh'ın N1, R1

6 'Ātike: 'Ākife N1, R1

7 Ervâ: Erdi R1

8 Resûlu'llâh: Resül E

9 toz: - N1, R1

10 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

eylemeyesün. Pes babamuñ bu rüsvâyılığından artuğ ne mağûle rüsvâyılık olur?” diyü taleb-i mağfiret itdükde, Hâk *subhānehu ve te’ālā* “Ben cennetümi kâfirlere harām eylemişümdür.” diyü cevāb virüp, babası Āzer’e mağfiret¹ olunmayup, ba’dehu “Yā İbrāhīm, ayaklarıñ altına nazār eyle.” diyü Rabbü’l-‘izzet’den hitāb olunup, İbrāhīm *‘aleyhi’s-selām*² dağı nazār eyledükde görse ki babası mahv olmuş ve bir bulaşık nesne gibi erimiş, fi’l-hāl ayaklarından aldılar. Ve İbrāhīm’ün gözleri [356a E] karşusunda cennem āteşine şaldılar. Ve bi’l-cümle küffāra mağrifet ve müşriklere cennet muğadder degüldür.

ṬABAḲA-İ ŞĀLİŞE ÇĀR YĀR-I GÜZİN
RİDVĀNU’LLĀHİ TE’ĀLĀ ‘ALEYHİM ECMA’İN
VE Bİ’L-CÜMLE ‘AŞERE-İ MÜBEŞŞERE-İ KİRĀM
VE SĀ’İR AŞĤĀB-I ‘İZĀM ḤĀZRETLERİNÜN
AḤVĀLİ³ BEYĀNINDADUR⁴

[Ebū Bekr ‘Abdu’llāh bin Ebī Ḳuhāfe ‘Oşmān]

İmdi, ‘Aşere-i Mübeşşere’nün evvelkisi Ebū Bekr *radīya’llāhu ‘anh-*dur.⁵ ‘Abdu’llāh bin Ebī Ḳuhāfe ‘Oşmān bin ‘Āmir ‘Amr bin Ka’b bin Sa’id bin Teym bin⁶ Mürre’dür. Ki hem Teymī hem Ḳureyşî’dür. Ve Ebū Bekr nesebi Faḥr-i ‘Ālem’ün [463a R1] nesebi ile Mürre bin Ka’b bin Lü’ey’de buluşmuşdur. Ve Ebū Bekr’ün İslām’dan evvel adı ‘Abdü’r-rabbî’l-Ka’be idi.⁷ Şoñra Faḥr-i ‘Ālem *‘aleyhi’s-selām*⁸ tağyir idüp ‘Abdu’llāh қо-muşlar idi.

1 itdükde//mağfiret: - N1, R1

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 ḤĀZRETLERİNÜN AḤVĀLİ: TAŞŞİLİ N1, R1

4 BEYĀNINDADUR: TAŞŞİLİNDEDÜR E

5 Bekr//’anhdur: Bekr E

6 bin: - N1, R1

7 ka’be idi: ka’be ve bir rivāyetde Abdu’r-rabbî’l-ka’b E

8 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

Ve ‘Atîk dinilmege bâ‘iş bu idi ki birgün Ebû Bekr, Nebî ‘*aleyhi’s-selâmuñ*¹ meclisine girdükde Resül ‘*aleyhi’s-selâm*² “Yâ Ebâ Bekr, Allâhu Te‘âlâ seni cehennem odından âzâd eyledi.” diyü muştulamışlar idi. Pes ‘Atîk demek âzâdлу dimekdür. Aña binâ‘en Ebû Bekr’e ‘Atîk dinilmişdür. Hattâ *Câmi‘-i Tirmizî*³ de dağı böyle beyân olınmışdur.

Ve bir rivâyetde Resül ‘*aleyhi’s-selâm*³ buyurdılar ki “Her kim cehennem odından âzâd olmuş kimesneyi göreyin dirse Ebû Bekr’e nazâr eylesün.”⁴ diyü buyurdılar.

Ve ammâ Leyş bin Sa‘d kavlince Ebû Bekr’ün hüsn ü cemâline binâ‘en ‘Atîk diyü laķab virilmişdür. Ve Muş‘ab bin Zübeyr haber virdüğü üzere dağı laķabdur ki nesebinden kendüye ‘ayb lâhîķ olacaķ kimesne olmamağla ol laķab virilmişdür.

Ve ammâ eñ münâsibi ba‘zıların taķķıķıdır ki İslâm’ından evvel hüsn ü cemâline binâ‘en ‘Atîk dinilüp İslâm’ından sonra cehennem âteşinden âzâd olduğı için ‘Atîk dinilmişdür. Ve ba‘zılar dimişlerdür ki kavm ü kabilesi ķoduğı ismi ‘Atîk’dur. Hâlâ ki bu şahîh degüldür.

Ve Ebû Bekr’ün vâlidesi Ümmü’l-hayr Selmâ bint Saħr b. ‘Âmir bin ‘Ömer bin Ka‘b bin Sa‘d bin Teym bin Mürre’dür.

Ve Ebû Bekr kadîmden İslâm’a geldüğinden ittifaķ vardır.⁵ Ve lâkin⁶ cümleden evvel midür, degül midür, ihtilâf bundadır. Ve ammâ İbn ‘Abbâs ve ‘Amr bin ‘Utbe ve Hıassân bin Şâbit ve tâbi‘inden niçeler kavlince eñ evvel imâna gelen Ebû Bekr’dür. Ve lâkin [332b N1] Zeyd bin Erķam ve Ebû Zer ve Miķdâd haber virdükleri üzere evvel İslâm’a gelen ‘Alî bin Ebî Tâlib’dür. Ve ba‘zılar kavlince Zeyd bin Hârişe’dür. [356b E]

Ve ammâ Kâtâde ve Zührî ve Muħammed bin İshâķ ve şahâbeden ve tâbi‘inden bir cemâ‘at kavlince eñ evvel imâna gelen ümmü’l-mü‘minin

1 Nebî//selâmuñ: Resülu’llâh’uñ N1 | Resül-i Ekrem’uñ R1

2 Resül//selâm: Resülu’llâh N1, R1

3 Resül//selâm: Resülu’llâh N1, R1

4 Hadîs-i Şerif, (Tirmizî, *Menâķib*, 16)

5 vardır: vardır ki N1, R1

6 Ve lâkin: - R1

Hadice'dür. İbn 'Abbās'dan dağı böyle rivāyet olınmışdur. Ve müfessirīn řa'lebī dağı " 'Ulemānu' ittifākı budur ki evvel İslām'a gelen Hadice'dür." diyü beyān itmişdir. [463b R1] Hemān 'ulemānu' iħtilāfı Hadice ardınca Müslimān olan kim idügedür. Ammā Ebü 'Amr-ı řehrezürī beyān itdükleri üzere erlerden evvel imāna gelen Ebü Bekr ve řıbyāndan 'Alī ve ħātūnlardan Hadice ve āzādlulardan Zeyd, şullardan Bilāl'dür.

Ve Ebü Bekr *rağiya'llāhu 'anh* PeyğāMBER 'aleyhi's-selām¹ ile her ğazālarda ve her seferinde ħāzır olmuşdur. Cāhiliyyet'de ve İslām zamānında ařlā PeyğāMBER'den ayrılmamışdur. Ve Ebü Bekr eliyle řahābeden çođ kimesne İslām'a gelmişdir. Cümleden 'Ařere-i Mübeşşere'nün beři ki 'Ořmān bin 'Affān ve řalĥa bin² 'Ubeydu'llāh ve Zübeyr bin 'Avvām ve Sa'd bin Ebī Vađđāř ve 'Abdu'r-Raĥmān bin 'Avf, Ebü Bekr eliyle Müslimān olmuşlardır. Ve Ebü Bekr'ün babası ve anası ve erkek oğulları ve kıızı Esmā'nu' oğlı 'Abdu'llāh, cümlesi řahābedendür. Ve ařĥāb-ı kirāmdan ħiĥ kimesnede bu mađūle sa'adet cem' olmamışdur. Ve řahābeden birine bu cihetle,³ ya'nī İslām ĥayřıyyeti ile mütenāsil olmuş dört kimesne ma'lūm degüldür. Ancak bu devlet Ebü Bekr'e olmuşdur.

Bundan mā'adā Muĥammed bin Sa'd ĥaber virmişdir ki Resūlu'llāh⁴ 'aleyhi's-selām sancağı ki siyāh idi, Tebük Ğazāsi'nda Ebü Bekr'e virmişdir. Ve Uĥud ve Ĥuneyn ğazālarında ařlā Faĥr-i 'Ālem'ün yanından ayrılmayup yirinde řābit-ķadem olmuşdur.

Ve bi'l-cümle fezā'iline nihāyet yoğdur. Cümleden⁵ [biri] Resūl 'aleyhi's-selāmu'ın⁶ yüz kırķ iki ĥadıř-i řerīfi andan rivāyet olınmışdur ki altı ĥadıřinde Buĥārī ve Müslim müttefiklerdür. Ve on bir ĥadıřinde dağı yalıñuz Buĥārī ve bir ĥadıřinde yalıñuz Müslim ve bāķisi sā'ir *Cevāmi'*de beyān olınmışdur.

1 PeyğāMBER//selām: Resūlu'llāh N1, R1

2 bin: ve N1

3 cihetle: vechle R1

4 Resūlu'llāh: Resūl E

5 Cümleden: Cümlesi N1, R1

6 Resūl//selāmu'ın: Resūlu'llāh'ın N1, R1

Ve Ebū Bekr *radīya'llāhu 'anh* Faḥr-i 'Ālem'ün yār-ı ğarı olup hiç bir zamānda meclis-i şerīflerinden ḥālī degül iken bu vechle az ḥadīş rivāyet itmesine¹ sebep budur ki Faḥr-i 'Ālem'ün eḥādīş-i şerīfesi münteşir olmadın ve şaḥābe vü tābī'in eḥādīşi dīnlemege² ve ezberlemege ve yazınmağa³ ihtimām itmedin vefāt eylemişlerdür. Aña binā'en rivāyetleri azdur. [357a E] Ve Ebū Bekr'den ḥadīş rivāyet idenler 'Ömer, 'Osmān, 'Alī ve şaḥābeden ve tābī'inden bir cemā'atdür.

Ve'l-ḥāşıl Ebū Bekr *radīya'llāhu 'anh* Resūlu'llāh'dan soñra ümmetüñ hayrlusı [464a R1] idi. Zīrā Buḥārī, Ebī Sa'īd [el]-Ḥudrī'den rivāyetle beyān eylemişdür ki Resūl '*aleyhi's-selām*⁴ buyurmuşdur ki "Taḥḳīḳ şol kimesne ki şoḥbetinde ve mālinde beni ḥalḳ üzerine emīn eyledi, ol kişi Ebū Bekr'dür. [333a N1] Eger ben Rabb'ümden ğayrı kimesneyi dōst tutmalu olaydum, ümmetümden Ebū Bekr'i dōst idinürdüm. Ve lākin Ebū Bekr İslām ḳarındaşı ve İslām dōstıdır ki ehl-i imān mescidinde Ebū Bekr açduğı delükden ğayrı bir delük bāḳī ḳalmasa gerekdür. Ya'nī mescide nūr-ı 'ibādet ve şu'a'-ı tāt⁵ ol gösterdüğü menfezden ve ol pencereden girse gerekdür."

Ve ammā Müslim ve Tirmizī, İbn Mes'ūd'dan rivāyet itdükleri üzere⁶ bu ḥadīşün⁷ soñında "Lākin Ebū Bekr benüm ḳarındaşum ve muşāḥibümdür ki Ḥaḳ *subḥānehu ve te'ālā* sizün muşāḥibiñüzü kendüye dōst tutunmuşdur." diyü buyurmuşdur.

Ve bundan ğayrı 'Ā'işe *radīya'llāhu 'anhā* buyurmuşdur ki "Resūlu'llāh *salla'llāhu 'aleyhi ve sellem* haste iken baña emr eyledi ki 'Babañı ve dīn yolında ḳarındaşuñ olan Ebū Bekr'i baña çağırivir ki aña bir vaşiyet-nāme yazayın. Zīrā ḳorḳarın ki benden soñra her kişi temennide ola ve içlerinden birisi 'Ben cümleden evlāyın.' diye. Ḥālā ki Allāhu Te'ālā ve mü'minler

1 itmesine: itmemesine N1, R1

2 dīnlemege: dīnlemekle N1, R1

3 yazınmağa: yazmağa N1

4 Resül//selām: Resūlu'llāh N1, R1

5 tāt: - N1, R1

6 üzere: - R1

7 ḥadīşün: ḥadīş-i şerīfün R1

andan ibâ eyleye. İllâ Ebû Bekr'den kimesne ibâ eylemeye.” diyü buyurmuşdur.

Ve Buḥārî ve Müslim, İbn ‘Ömer’den rivâyet itmişlerdür ki “Biz¹ Peygâmbere ‘*aleyhi’s-selâm*’² zamânında ašlâ kimesneyi Ebû Bekr’e mu‘âdil tutmazduḡ. Andan küçicek ‘Ömer’e kimesneyi mu‘âdildür, dimezdük.”³ diyü İbn ‘Ömer beyân eylemişdür. Ve bir rivâyetde “Ben Resûlü’llâh ile söyleşürdüm ki kendülerden şoñra ümmetün efdâli Ebû Bekr ola.”

Ammâ Ebû Dâvûd, Ebû Hüreyre’den rivâyet eylemişdür ki “Resûlü’llâh Ḥazretlerine⁴ birgün Cebrâ’îl ‘*aleyhi’s-selâm*’ geldi. [Peygâmbere ‘*aleyhi’s-selâm*’], ‘Beni elümden aldı. Ve baña şol cennetün ḡapusını gösterdi ki ümmetüm ile aña girsem gerekdür.’ diyü buyurduḡda Ebû Bekr *radıya’llâhu ‘anh*⁵ ol meclisde ḡazır olup ‘Yâ Resûlü’llâh, severdüm ki ben senüñle ol cennette bile olaydum.’ diyince Resûl ‘*aleyhi’s-selâm*’⁶ cevâb virüp, ‘Yâ Ebâ Bekr, âḡâh ol ki ümmetümden eñ evvel cennete girecek [464b R1] sensün.’” diyü buyurmuşlardur.

Ve bundan ḡayrı Tirmizî rivâyet idüp ‘Ömer *radıya’llâhu ‘anh* “Ebû Bekr bizüm ulumuz ve ḡayrlumuz⁷ [357b E] ve Resûlü’llâh ḡatında cümleden artuḡ sevgilümüzdür.” diyü buyurmuşdur. Ve bu ma’nâya delâlet ider ḡadîş-i şerifün nihâyeti yoḡdur. Erbâb-ı başirete bu miḡdâr nümüne kâfidür.

Ve Ebû Bekr *radıya’llâhu ‘anh* Resûl ‘*aleyhi’s-selâm*’⁸ şoñra ḡilâfete cümleden eḡaḡḡ ü elyaḡ idüḡinde bu daḡı işâret yiter ki Buḥārî ve Müslim, Ebû Mûsâ-yı Eş‘arî’den rivâyet idüp “Resûl ‘*aleyhi’s-selâm*’⁹ ḡastelenüp, marazı müştedd olup mescide varmaḡa iḡtidârı olmaduḡda ‘Ebû Bekr’e varuñ, söyleñ ki ḡalkḡa imâmet eylesün.’ diyü buyurmuşlar idi. Ve ‘Â’işe

1 Biz: Bizüm N1, R1

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 dimezdük: diyemezduk N1

4 Resûlü’llâh Ḥazretlerine: Resûl ‘*aleyhi’s-selâma*’ E

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 Resûl//selâm: Resûl-i Ekrem N1, R1

7 ḡayrlumuz: ḡayrlumuzdur N1, R1

8 Resûl//selâmdan: Resûl-i Ekrem’den N1, R1

9 Resûl//selâm: Resûlü’llâh N1, R1

radîya'llâhu 'anhâ ol demde hâzır olup 'Yâ Resûla'llâh, Ebû Bekr'ün bağı yufkadur. Sizün yiriñüze geçüp imâmet itmege kâdir degüldür.' didükde tekrâr Fahr-i 'Âlem '*aleyhi's-selâm*¹ 'Ebû Bekr'e varuñ; gelsün, imâmet it-sün.' diyü buyurup, lâkin üç kerre [333b N1] 'Â'ışe cevâb virdükde mü-teselli olmayup, bî-hüzür olmağla âdem gönderilüp, Ebû Bekr getirilüp, Resûlu'llâh Hâzretlerinün² hâl-i hayâtında mihrâba geçüp halka imâmet itmiş idi.

Ve ammâ *Câmi'-i Ebû Dâvûd* da 'Abdu'llâh bin Zem'a'dan rivâyet olıduğı üzere "Resül '*aleyhi's-selâmuñ*³ hasteligi ve marazınuñ veca'ı ziyâde olup kendülere elem virdükde Müslimânlardan bir bölük cemâ'at hüzür-ı şeriflerine gelmişler idi. Bilâl dağı namâza şalâ eylemiş idi. Pes Fahr-i 'Âlem '*aleyhi's-selâm*⁴ 'Varuñ Ebû Bekr'e söyleñ ki gelsün, imâmet eylesün.' diyü buyurdılar. Ben dağı taşra çıkduğda Hâzret-i 'Ömer'i hâzır bulmağla ve Ebû Bekr anda olmamağla 'Yâ 'Ömer, tır; yukarı Müs-limânlara namâzı kılvır.' diyü söyledüm. 'Ömer dağı kalçup namâza tekbîr eyledükde Resûlu'llâh '*aleyhi's-selâm*⁵ 'Ömer'ün tekbirini işitdi. Ve mihrâbda olan Ebû Bekr degül idüğünü bildi. 'Kandadır Ebû Bekr ki bu vaz'dan, ya'nî anuñ imâmet itmedüğinden Allâhu Te'âlâ ve Müslimânlar ibâ iderler.' diyü iki def'a buyurdılar."

Ve bir rivâyetde Hâzret-i 'Ömer'ün şavtını işitdüğü gibi incinmekle taşra çıkup ve mübârek başını taşraya çıkarup, [465a R1] «لا لا لا يصل»⁶ بالناس إلا ابن أبي قحافة»⁶ ya'nî "Yok, yok, yok; elbetde nâsa Ebî Kuḥâfe oğlu Ebû Bekr kılvirsün." diyü buyurmuşlar idi. Hattâ gâzabla söylemişler idi. Pes âdem gönderilüp Ebû Bekr getirildi. Ve ol vaqtün namâzını 'Ömer kılvirmiş⁷ iken Resûlu'llâh' uñ emri ile tekrâr Ebû Bekr kılvirdi.

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 Resûlu'llâh Hâzretlerinün: Resûlu'llâh' uñ E

3 Resül//selâmuñ: Resûlu'llâh' uñ N1, R1

4 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 Hadîs-i Şerîf, "Hayır, hayır, Ancak İbn Kuḥâfe'nin oğlu [Ebû Bekir] insanlara namaz kıldırın." (İbn Sa'd, c. 2, s. 220; Belâzurî, *Ensâb*, c. 1, s. 554)

7 kılvirmiş: kılmış N1, R1

Ve bi'l-cümle Ebū Bekr'ün fazîletine ve hilâfetine, cümleden [358a E] artuğ liyâkatine bunuñ gibi eñâdîş-i şerife çokdur. Ve illâ fehm idene bunlar dañı kâfidür.

Bunlardan şoñra geldük Ebū Bekr'ün hilâfeti târîhine ki hicretün on birinci yılında ki Rebî'ul-evvel'ün on üçüncü gününde ki yevm-i şülâsâ idi ve Resül 'aleyhi's-selâm¹ vefâtunuñ ikinci günü Ebū Bekr *radiya'llâhu 'anh* Fahr-i 'Âlem'ün yirine halîfe oldılar.

Ve ammâ enşâr ile muhâcirin mâ-beyninde çoklık nizâ' olup,² hattâ enşâr Sa'd bin 'Ubâde'yi halîfe itmek isteyüp, âhirü'l-emr enşârdan olan ulularuñ ve Hâzret-i 'Ömer'ün naşihatiyle Ebū Bekr'den bî'at olunup, ol gün bî'at itmedük ancak 'Alî ve Hasan ve Hüseyin kalup, bir rivâyetde anlar altı günden şoñra bî'at eyleyüp ve ba'zılar kavlince Fâtıma'nuñ vefâtından şoñra yetmiş gün geçdükdün şoñra, anlar da bî'at idüp ve Ebū Süfyan bî'atına 'inâd idüp, ehl-i Mekke'ye varup, fesâda mübâşeret itmek üstedükde oğlı Mu'âviye'ye Şâm begliği virilmekle ol gice ol dañı varup, bî'at idüp ve bi'l-cümle bunlar hilâfet gavğasında olmağla Peygâmbere'ün meyyiti bir rivâyetde iki gün ve bir rivâyetde üç gün yatup, fe-ammâ râ'ihası müteğayyir olmayup, andan şoñra defn olunmuş idi.

[**Ve ammâ hilâfeti**]: Ve Ebū Bekr zamân-ı hilâfetinde Zeyd bin Üsâme'yi leşkerle Şâm vilâyetine beriyye A'râb'ına göndermiş idi ki kırık günün içinde vâfir toyum gelmişler idi. [334a N1] Ve yine anuñ zamânında nübüvvet da'vâsın iden Esvedü'l-kezzâb Yemen vilâyetinde katl olındı. Ve aña uyan mürtedlerün haklarından gelindi. Ve'l-hâşıl nâsuñ ekşeri mürtedd olmuşlar iken Ebū Bekr *radiya'llâhu 'anh* [465b R1] anlaruñ ıslâhında gereği gibi sa'y ü cidd³ itmiş idi.

[**Ve ammâ vefâtı**]: Ve ammâ vefâtı bu vechle vâki' oldı ki aşda Mekke'de 'âmü'l-filün iki yıl, dört ayından şoñra toğmuş idi. Ve hicretün on üçüncü yılunuñ Cemâziye'l-âhire'sinde yevm-i şülâsâ gicesi aħşam ile yatsu mâ-beyninde vefât idüp şihhatinde hilâfeti 'Ömer bin Hattâb'a

1 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

2 mâ-beyninde//olup: çoklık nizâ' idüp R1

3 cidd: cehd N1, R1

ta'yîn eylemiş idi. Vefât eyledükde sinn-i şerîfi altmış üç yıl ve bir ri-vâyetde altmış beş yıl idi. Ammâ evvelkisi şahîhdür. Ve vaşiyeti üzere kendüsini hâtûnı Esmâ bint 'Umeys yaykayup ve namâzın Hâzret-i 'Ömer kıilup Resûl¹ '*aleyhi's-selâmuñ* hücresi içinde bir cânibinde defn eylediler ki mübârek [358b E] başı² Resûlu'llâh'ın mübârek³ omuzları başına toğrı vaz' olındı.

Ve müddet-i hilâfeti cem'an iki yıl ve dört ay ve toğuz gün oldı.

['Ömer bin Hattâb]

İkincisi 'Ömer el-Fârûk 'Adevî ve Kureyşî, ya'nî emîrû'l-mü'minîn 'Ömer bin Hattâb bin Nüfeyl bin 'Abdi'l-'Uzzâ bin Riyâh bin 'Abdu'llâh bin Rezâh bin 'Adiyy bin Ka'b'dur. Nesebi Peygâmbere '*aleyhi's-selâmuñ*⁴ nesebi ile Ka'b bin Lü'ey'de bulışmışdur. Ve Fahr-i 'Âlem'e bunıñ qarâbeti Ebü Bekr'ün qarâbeti ile berâberdür. Ve künyeti Ebü Ca'fer'dür.

Ağ gövdelü ve kızıl beñizlü ve ba'zılar kavlince kara yağız âdem idi. Ve vâlidesi Hanteme bint Hâşim bin Muğîre bin 'Abdu'llâh bin 'Ömer bin Maḥzûm'dur ki mezkûr Hâşim 'Arab içinde Rumḥayn Şâhibi dimekle meşhûr u ma'rûfdur.

Ve nübüvvet geldüğü târihün beşinci yılında ve yâhûd altıncı sene-sinde, kırk nefer erden ve on bir nefer hâtünlardan Müslimân⁵ oldukla-rında 'Ömer *radîya'llâhu 'anh* daḥı Müslimân olmışdur. Ve ba'zılar dimiş-lerdür ki kırkıncı nefer-i Müslim 'Ömer idi. Ya'nî ki andan evvel otuz toğuz kişi Müslimân olmuş idi.

Ve zamân-ı Câhiliyyet'de daḥı kavm ü kabilesi içinde şerîf iken Hâk *subḥânehu ve te'âlâ* İslâm'ı anuñla 'azîz eyleyüp ol Müslimân olduğı günü

1 Resûl: Resûlu'llâh N1, R1

2 başı: - R1

3 mübârek: - N1, R

4 Peygâmbere//selâmuñ: Resûl-i Ekrem'ün N1, R1

5 Müslimân: Müslimânlar N1

her cihetle taḥīr eyledi. Bâ'ış bu oldu ki Fārūḫ diyü tesmiye olındı. Ya'nî ḥaḫḫı bâḫıldan fark itdi, diyü ad virildi.

Hattâ İbn 'Abbâs *radiya'llāhu* [466a R1] 'anh şöyle rivāyet itmişdür ki Resül¹ *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*, عمر الرجلين إليك عمر «أَللّٰهُمَّ اعزّٰى إِسْلَامِ بِاحِبِّ الرَّجُلَيْنِ إِلَيْكَ عُمَرُ»² ya'nî “Yā Rabbī, İslām dīnini ‘azīz ḫıl, iki kimsenün saña eḥabb olmasıyla. Birisi ‘Ömer bin Ḥaṭṭāb, birisi ‘Amr bin Hişām’dur. Pes ikisi daḫı ḫavm ü ḫabileleri içinde ‘azīz ü şerīf kimesne olup anlar İslām’a gelmekle niçelerün İslām’ı muḫarrer olmaḫın Faḫr-i ‘Ālem bu vechle du‘ā eylemiş idi.

Fi'l-vāḫi‘ soñradan ‘Ömer *radiya'llāhu 'anh*³ [334b N1] Müslimān olduḫda mescidde aḫkāre namāz ḫılmaḫa cür’et⁴ olınmış idi. Ve lākin Ebū Cehil Müslimān olmayup şirk üzerine ḫatlı olındı.

Ve İbn Mes‘ūd *radiya'llāhu 'anh* şöyle ḫaber virmişdür ki ‘Ömer Ḥāzretlerinün İslām’ı feth ve hicreti nuşret ve imāmeti raḫmet ola. Ya'nî ki İslām bir ḫal’a idi ki feth olunması ‘Ömer’ün İslām’a geldüḫi günde vāḫi‘ oldu. Ve hicret itmesi ehl-i İslām müşrikler üzerine nuşret ü zafer bulmaḫa sebep oldu. Ve imāmet itmesi, ya'nî ḫilāfeti [359a E] Müslimānlara raḫmet oldu, dimekdür.

Pes ‘Ömer *radiya'llāhu 'anh*⁵ Medīne’ye hicret itdükden soñra Bedr Ġazāsı’nda ve sâ’ir Ġazālarun küllisinde Peyḫāmbere ‘*aleyhi’s-selām*⁶ ile ḫāzır bulındı. Ve Faḫr-i ‘Ālem ‘*aleyhi’s-selām*⁷ ümmetine beyān idüp “Sābıḫda gelen ümmetlerden ba’zı kimesnelere var idi, muḫaddişler idi. Ya'nî Bārī Te‘ālā ile söyleşürler idi. Eger benüm ümmetümden böyle ḫişi olaydı,

1 Resül: Resülü’llāh N1, R1

2 Hadīs-i Şerīf, “Yā Rabbī, İslām’ı iki adamdan sana hangisi daha sevgili ise onunla kuvvetlendir. Bunlardan biri Ömer b. Hattāb, diğeri Amr b. Hişām, yani Ebū Cehil’dir.” (Tirmizî, *Menākıb*, 18; Kadı İyāz, *eş-Şifā*, 1/327)

3 ‘Ömer//’anh: - R1

4 cür’et: cesāret N1, R1

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 Peyḫāmbere//selām: Resül-i Ekrem N1, R1

7 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

‘Ömer bin Haţţâb olurdu.’ diyü buyurmuşlardur. Buĥârî’de daĥı bu ĥadîs-i şerîf meşţûrdur.

Ve bu daĥı Buĥârî’de muĥayyeddür ki Resûl¹ ‘aleyhi’s-selâmuñ ĥuzûrında birgün Kureyş ĥâtûnlarından birĥaç ĥâtûn ĥururken ve yüzlerin bir miĥdâr açmışlar iken ‘Ömer Ĥazretleri ĥapuya gelüp, iĥerü girmekle şavt-ı a’lâ ile ızın ĥaleb eyledükde Resûl ‘aleyhi’s-selâm² daĥı ızın virüp, Ĥazret-i ‘Ömer iĥerü girüp ve lâkin ol ĥâtûnlar ‘Ömer’ün şavtını iĥitdükleri gibi ĥicâblarına bürindiler. Pes ‘Ömer *radîya’llâhu ‘anh*³ iĥerü girdükde Faĥr-i ‘Âlem ‘aleyhi’s-selâm⁴ bu ĥâlete tebessüm eyledi. ‘Ömer *radîya’llâhu ‘anh* daĥı Server-i Enbiyâ’nuñ⁵ tebessümünü görüp, “Yâ Resûla’llâh, [466b R1] Allâhu Te‘âlâ senüñ ‘ömrüñi tebessümle geĥçürsün. Bu maĥalde niye güldüñüz? Ve gülmeñüze sebep ne oldı?” diyü şordukĥa, “Yâ ‘Ömer, anı ‘acebledüm ve aña güldüm ki bu ĥâtûnlar bir miĥdâr ĥicâblarını götürüp müĥkillerini şorarlarken ĥaçan ki senüñ âvâzuñı iĥitdiler, ĥicâblarına bürinüp kendülerini tedârük itdiler.” diyü Faĥr-i ‘Âlem⁶ cevâb virdükde ‘Ömer Ĥazretleri daĥı ol ĥâtûnlara baĥup, “Ey nefslerinüñ düĥmenleri, neden ki Resûla’llâh’dan bürinmeyüp, benden üşenüp ĥicâba giresüz?” didükde anlar daĥı “Senden artuĥ üşenürüz ki senüñ ĥilzetüñ ve yaramaz ĥulĥuñ ziyâdedür.” diyü cevâb virüp, Faĥr-i ‘Âlem ‘aleyhi’s-selâm⁷ daĥı “Yâ ‘Ömer, ol Allâhu Te‘âlâ’nuñ ĥaĥķı iĥün şöyle ki yolca gelürken şeyţân saña râst gelse senüñ geldüĥüñ yolu ĥoyup ĥayı yola gitmek ve saña buluşma-ĥa cehd eylemek muĥarrerdür.” diyü buyurdılar. Ya’nî “Bu ‘avretlerüñ senden üşendükleri şeyţân senden üşendüĥine delâlet ider.” dimekdür.

Ve Tirmizî, İbn ‘Ömer’den rivâyetle beyân eylemişdür ki Allâhu Te‘âlâ ĥaĥķı⁸ ‘Ömer’ün dili ve ĥalbi üzerine vaz’ itmişdür. Ya’nî “‘Ömer’ün ĥalbine her ne lâ’iĥa olsa ve dilinden ne maĥûle kelâm cârî olsa

1 Resûl: Resûla’llâh N1, R1

2 Resûl//selâm: Resûla’llâh N1, R1

3 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

4 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

5 Server-i Enbiyâ’nuñ: Faĥr-i ‘Âlem’ün N1, R1

6 ‘Âlem: ‘Âlem Ĥazretleri R1

7 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

8 ĥaĥķı: ĥaĥķında N1

hağdır.” dimekdir. Ve ‘Alī *rağiya’llāhu ‘anh* dağı “Eger vağār¹ [335a N1 | 359b E] dile gelüp söylenür olsa ‘Ömer’ün delili söylenürdi.” diyü buyurmuşdur.

Ve Cābir *rağiya’llāhu ‘anh* dağı rivāyet itmişdür ki “Birgün ‘Ömer *rağiya’llāhu ‘anh* Ebü Bekr’e ĥiṭāb idüp, “Resülu’llāh’dan² soñra eyi, dükeli ĥalkuñ ĥayrlusı [kimdür]?” didükde Ebü Bekr dağı “Yā ‘Ömer,³ dükeli ĥalkuñ ĥayrlusı sensün ki Resül ‘*aleyhi’s-selām*⁴ senün ĥağğıñda buyurmuşdur ki⁵ «ما طلعت الشمس على رجل خير من عمر» ya’nī “Güneş ‘Ömer’den ĥayrlusı kimsenün üstine toğmamışdur.” dimekdir.

Bundan mā‘adā ‘Uğbe⁶ bin ‘Āmir beyān eylemişdür ki Resülu’llāh *salla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*⁷ buyurmuşdur ki «لو كان بعدي نبياً لكان عمر بن الخطاب»⁸ ya’nī “Eger benden soñra peygāMBER gelmelü olaydı ‘Ömer bin Ĥaṭṭāb peygāMBER olurdu.

Ve bi’l-cümle ‘Ömer Ĥazretlerinün fażiletine müte‘allığ eĥādīs-i şerifenün nihāyeti yoğdur. Ve ammā başiret ehline bunlar dağı kāfidür.

Ve ‘Ömer Ĥazretleri “emirü’l-mü’minin” [467a R1] diyü çağırılan evvel ĥalifedür. Zirā andan evvel Ebü Bekr ĥalife iken emirü’l-mü’minin dinilmemişdür. Ve evvelā ehl-i İslām arasında tāriğ vaż‘ eyleyen oldur. Ve *Ğur’an-ı ‘Azim*’i muşhafa cem‘ eylemegi evvelā ‘Ömer Ĥazretleri itmişdür. Ve mektüba mühr urmağ ve eş‘arı cem‘ idüp divān eylemek ve ramazān-ı şerifün kıyāmına ĥalkı cem‘ itmek⁹ ‘Ömer’den ĥalmışdur.

1 vağār: vağārıla N1, R1

2 Resülu’llāh’dan: Resül-i Ekrem’dan N1, R1

3 Yā ‘Ömer: - N1

4 Resül//selām: Resül-i Ekrem N1, R1

5 Hadīs-i Şerif, “Güneş, ‘Ömer’den daha hayırlı birinin üzerine doğmuş değıldir.” (Tirmizî, *Menâkıb*, 16)

6 ‘Uğbe: ‘Utbe N1

7 Resülu’llāh//sellem: Resül ‘*aleyhi’s-selām* E

8 Hadīs-i Şerif, “Eğer benden sonra bir peygamber gelecek olsaydı o ‘Ömer b. Hattāb olurdu.” (Tirmizî, *Menâkıb*, 48)

9 itmek: - N1, R1

Ve bi'l-cümle menâkıbına ve fezâ'iline nihâyet yokdur. Bunlardan mâ'adâ Resül 'aleyhi's-selâmdan¹ beş yüz otuz toköz hadîş-i şerîf² rivâyet itmişdür ki yigirmi altısında Buḥârî ve Müslim ittifâk itmişdür. Ve otuz dört hadîşde Buḥârî ve yigirmi bir hadîşde Müslim münferidlerdür. Ve andan hadîş rivâyet idenler 'Osmân ve 'Alî ve Tâlha ve Sa'd bin Ebî Vaḳḳâş ve şâḫâbeden ve tâbi'inden niçe kimesnelerdür.³ *Rıdvânu'llâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'in.*

Ve ḫalîfe olmaları egerçi ki Ebû Bekr'ün vefâtından soñra vâkı' oldı, ve illâ daḫı ḫayâtında iken aña 'ahd idüp ta'yîn eylemiş idi. Ve müddet-i ḫilâfeti on bir yıl ve beş ay ve yigirmi bir gün vâkı' oldı. Ve ammâ 'Acem vilâyetlerinin ekşeri, ḫuṣûşâ Mısr ve Şâm ve İskenderiyye ve Beytü'l-maḳdis ve 'Irâḳ, Ḥazret-i 'Ömer zamânında fetḫ olındı. Ve zamân-ı ḫilâfetine dört biñ mescid ta'mîr olunup dört biñ kenîse ehl-i İslâm eliyle ḫarâb oldı. Ve Başra şehrini Ḥazret-i 'Ömer bünyâd itdi.

Ve şehâdeti Muğire'nün bir Ḥabeşî kulu zaḫmıyla oldı. İsmi [360a E] Fîrûz, laḳabı Ebû⁴ Lü'lü'e idi. Bir rivâyetde Mecûsî⁵ ve ba'zılar ḳavlince Naşrânî idi. Pes Muğire İbn Şu'be günde ol kulu iki aḳçeye kesüp, ol daḫı "Çoḳdur." diyü Ḥazret-i 'Ömer'e şikâyete gelüp, 'Ömer *radîya'llâhu 'anh* daḫı ḳuluñ şan'atın şordukda, "Dülgerlik ve naḳḳâşlık ve demürçilik ve ḳuyumcılık bilürin." didükde "Bu ḳadar şan'at bilene iki aḳçe çoḳ degüldür." dimesiyle 'Ömer Ḥazretlerine kîn bağlayup, iki ḫarafı keskin bir zehr-lenmiş ḫancer ile mescide [335b N1] gelüp, [hicretün] yigirmi üçüncü yılınun Zî'l-ḫicces'i'nden dört gün bâḳî ḳalmış idi. Ve Ṭaberî yazduḡı [467b R1] üzere ayuñ âḫîr günü [idi]. Ve bi'l-cümle çehâr-şenbe günü şabâḫla gelüp, 'Ömer miḫrâba geçüp, tekbîr itdüḡi gibi ol kâfir yitişüp, altı yirde mecrûḫ idüp ve eñ müşkil yarası ḳaşıḡında vâkı' olmuş idi. Şu ve süd⁶

1 Resül//selâmdan: Resülu'llâh'dan N1, R1

2 şerîf: - N1, R1

3 kimesnelerdür: kimesneler E, N1

4 Ebû: - N1, R1

5 Mecûsî: Mecûsî idi N1, R1

6 Şu ve süd: Şu içürdiler ve süd E

içürdiler. Cümlesi ol zahımdan gelüp taşra ağıdı. Bildiler ki kâbil-i ‘ilâc degüldür.

Ve ammâ Hâzret-i ‘Ömer urıldığı günden evvel Ka‘bü’l-ahbâr “Yâ ‘Ömer, senün ‘ömründen hemân üç gün kıalmışdır. Zîrâ ben bu gice kitâb kıarışdururken cümle aşhâbdan hâlîfe olanların müddet-i hîlâfetlerin hîsâb eyledüm. Senün ‘ömründen üç gün kıalmış buldum. ‘Ale’l-huşuş adun bile yazılmışdır. Münâsib olan budur ki vaşiyet idesün.” diyüp ‘Ömer Hâzretlerine söyledi. ‘Ömer Hâzretleri dağı Ka‘b’uñ sözünü fıkr idüp, hikmet Allâh’uñdur, irtesi şabâh namâzında mecrûh olup Ka‘b’uñ sözü vâkı‘ u muvâfık oldu.

Andan Hâzret-i ‘Ömer hîlâfet umürünü ‘Osmân [ve] ‘Alî ve Tâlha ve Zübeyr ve ‘Abdu’r-Rahmân bin ‘Avf ve Sa‘d bin Ebî Vakķâş mâ-beynlerinde müşâvere olunmağ üzere vaşiyet eyledi. Hattâ kendünün ‘ammisi oğlı Sa‘id’ bin Zeyd dağı ol müşâverede bile olmağ-içün söyledüklerinde “Bir evden bir kışıye kifâyet eylemez mi!” diyü cevâb virdi. Andan sonra beytü’l-mâlden alup kendü meşâlihi için harc eyledüğünü hîsâb idüp, “Eger ‘Ömer’ün mâli bu seksen altı dirheme vefâ eyler ise edâ idesün. Ve illâ Benî ‘Adî kıabîlesinden isteyüp cem’ idesün.” diyü vaşiyet eyledi.

Ba‘dehu oğlı ‘Abdu’llâh’ı ‘Ā’işe *radıya’llâhu ‘anhâya* gönderüp, “Var söyle ki ‘Ömer saña selâm eyledi ve icâzet istedi ki muşâhibleri yanında, ya’nî Fahr-i ‘Ālem ile Ebû Bekr civârında [360b E] defn olına. Zinhâr, edâ itdükde ‘Ömer’i emîrü’l-mü’minîn dime ki ben bugün emîrü’l-mü’minîn degülüm.” diyü buyurdu.

Vakķtâ ki oğlı ‘Abdu’llâh, ‘Ā’işe Hâzretlerine gelüp selâmın ulaşırdı ve izn taleb eyledi, ‘Ā’işe *radıya’llâhu ‘anhâ* ağlayurak “N’ola, izn virdüm. Ve ben egerçi ol maķâmı kendüm için [468a R1] isterdüm. Ve lâkin nefsumden anı taķdîm itdüm. Anlara işâr eyledüm ki anda defn olına.” diyü buyurdu.

1 Nüşhalarda “Sa‘d” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Mehmet Efendioğlı, “Sa‘id b. Zeyd”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/said-b-zeyd> (11.03.2020).

Vaқта ki ‘Abdu’llâh bin ‘Ömer bu cevâb ile babası huzûrına geldi ve “ ‘Abdu’llâh geleyor.” diyü ‘Ömer’e haber virildi, fi’l-hâl kuvvetlenüp “Beni kalduruñ.” diyüp ve aña bir kimesne çayanup, çurup oğlını gör-dükde, “Ne haber, yâ ‘Abdu’llâh?” didi. Oğlı dağı “Ol nesne ki murâduñ idi, hâşıl oldı. ‘Ā’işe icâzet viridi.” diyü cevâb viridi. ‘Ömer dağı “el-Ĥamdu li’llâh, cümleden mühimm olan bu idi.” diyü şükr eyledi.

Andan yine oğluna işmarlayup, “Vefât itdükden soñra namâzumı kı-lup getüresün ve Sulţân-ı Enbiyâ *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellemün*¹ Ravza-i Muţahhara’sına irgüresün. [336a N1] Çapuda çurup,² benden selâm idüp, ‘ ‘Ömer bin Ĥaţţâb’dur. İçerü girmege icâzet ister.’ diyesün. Eger Ravza-i şerîfeden icâzet şadâsı gelürse defn idesün. Eger gelmezse iletüp Müs-limânlar mezârları içine gömesün.³” diyü vaşiyet idüp, fi’l-vâkı’ meyyitini götürüp,⁴ Peyğamber’ün mezâr-ı şerîfi çapısına geldükde icâzet isteyüp ol Ravza-i Muţahhara’dan icâzet şadâsı geldükden soñra defn olınmış idi.

Ve namâzını vaşiyeti mücibince Resûlu’llâh mescidinde Şuheyb kıldı. Ve oğlı ‘Abdu’llâh ve ‘Oşmân bin ‘Affân ve Sa’îd bin Zeyd ve ‘Abdu’r-Raĥmân bin ‘Avf çabrine inmiş idi. Ve urıldığı gündün soñra be-şinci günde defn olındı ki hicretün yigirmi dördinci yılınıñ Muĥarrem’i ğurresi idi. Ve eĥad günü idi. Ve ammâ vefâtı urıldığı gün aĥşamın ve ba’zılar çavlince irtesünün irtesi vâkı’ oldı.

Pes Taberî yazduğı üzere ancağ Muğire çulınıñ çanceri ile ‘Ömer *radıya’llâhu ‘anh* vefât eyledi. Ve ammâ *İşrâku’t-tevârih*’de yazıldığı üzere on üç kimesne mecrûh olup yedisi vefât eyledi. Ve mâ’adâsı halâş buldı. Andan soñra ol mel’un kendü kendüsini urup çatlı eyledi. Ve cânını ce-henneme irgürdi.

1 Sulţân-ı//sellemün: PeyğamberĤazretlerinün E

2 çurup: çurasun N1, R1

3 gömesün: defn idesün N1, R1

4 götürüp: görüp getürüp N1, R1

['Oşmān bin 'Affān]

Üçüncüsü 'Oşmān Zī'n-nüreyn, ya'nī emīrū'l-mü'minīn-i Kureyşī ve Emevī 'Oşmān [361a E] bin 'Affān bin Ebi'l-'Aş [468b R1] bin Ümeyye bin 'Abdişems bin Menāf bin Kūşay'dur. Nesebi Faḥr-i 'Ālem'ün nesebi ile 'Abdümenāf bin Kūşay'da buluşmuşdur. Ve künyeti Ebū 'Abdu'llāh'dur. Ve ammā zamān-ı Cāhiliyyet'deki künyeti Ebū 'Amr¹ idi. Şöñra Ruḳayye'den 'Abdu'llāh vücūda geldükde Ebū 'Abdu'llāh oldu.

Ve lākin kendüsi orta boylu ve aḳ beñizlü ve ḳara gözlü, yaşşı yağrınlu, uzun şaḳallu, kerīmü'n-nefs kişi idi. Ve Zī'n-nüreyn didükleri Peyḡamber Ḥazretlerinün Ruḳayye ve Ümmü Külşüm [nām] iki kıızın alup iki def'a güyegüsi olduḡı için[dür]. Ve "Benden ḡayrı Peyḡamber Ḥazretine iki kerre güyegü olmuş kimesne yokdur." [dimişdür].

Vālidesi Ervā bint Küreyz bin Rebī'a bin Ḥabīb bin 'Abdişems'dür ki Müslime iken vefāt eylemişdür. Ve 'Oşmān Ḥazretleri Ebū Bekr eliyle Müslimānlaruñ evvelidür. Ya'nī Dārū'l-Erḳam'a girmedin ve Resū'llāh Ḥazretine varmadın, ṫaşrada Ebū Bekr öninde Müslimān olmuşdur. Ve iki hicret şāhibidür ki evvelā Ḥabeşe'ye, şāniyen Medīne'ye hicret itmişdür.

Ve Ebū Bekr kıızı Esmā *radīya'llāhu 'anhā* rivāyet itmişdür ki "Ḳaçan ki 'Oşmān bin 'Affān Resū'llāh kıızı Ruḳayye ile Ḥabeşe vilāyetine hicret itdükde, Faḥr-i 'Ālem '*aleyhi's-selām*², "Ol Allāh ḫaḳḳı için, İbrāhīm Peyḡamber ile Lūṫ Nebī'den şöñra hicret idenleruñ evveli 'Oşmān'dur."³ diyü buyurmuşdur. Ya'nī ki şevābı sā'ir muḫācirlerden niçe vech ile ar-ṫıḳdur, dimekdür.

Ve 'Oşmān *radīya'llāhu 'anh* Bedr Ḡazāsı'ndan ḡayrı her ḡazāda ḫāzır olmuşdur. Anda daḡı ḫātūnı Ruḳayye ḫaste olmaḡla [336b N1] Resū'llāh'uñ emri ile yoldan dönüp, Medīne'ye gidüp Bedr'de ḫāzır bulınmamışdur. Ve lākin Resū'llāh anda daḡı ḡanimetden naşibini, ya'nī⁴

1 Nüşhalarda "Ebū 'Ömer" şeklinde yazılan bu isim "Ebū 'Amr" olarak metne alındı. bk. İsmail Yiḡit, "Osman", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/osman> (22.10.2020).

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 Hadis-i Şerif, (Taberānī, I, 90; Hākim, IV, 51)

4 naşibini ya'nī: - N1, R1

hişşesini ayırıp, götürüp¹ 2 «وبشّر الحاضرين يومئذ» fehvāsınca anı dağı mağfiretle muştulamışdır.

Bir dağı Hudeybiyye'de olan Bı'atü'r-rıdvân'da hazır olmamışdır. Resül 'aleyhi's-selâm³ ol zamānda 'Oşmān' ı şulh için Mekke'ye göndermişdür. Hattā Tirmizî, Enes'den rivāyet itmişdür ki Resül 'aleyhi's-selām⁴ Bı'atü'r-rıdvân'a emr eyleyüp, bı'ata mübāşeret olınduğda Resül 'aleyhi's-selām⁵ “Ve hem 'Oşmān, Bārī Te'ālā'nuñ ve hem Resül'inüñ [469a R1] hācetine gitmişdür.” diyü mübārek ellerini biri birine urdı. Ve eyitdi ki “Resülu'llāh' uñ eli 'Oşmān'a bunlaruñ ellerinden hayrludur. Ya'nı [361b E] bunlaruñ ellerinden nefslerine 'a'id olan hayrdan 'Oşmān'a benüm elümden rāci⁶ olan hayr ziyādedür.” diyü buyurdı.

Bundan mā'adā Talha bin 'Ubeydu'llāh⁷ dağı 'Oşmān *radıya'llāhu 'anh* haqqında Resül 'aleyhi's-selāmdan⁸ rivāyet itmişdür [ki] Faḥr-i 'Ālem 'aleyhi's-selām⁹ 10 «لكلّ نبيّ رفيق ورفيقي في الجنة عثمان» ya'nı “Her nebīnün elbetde bir yoldaşı vardır. Benüm cennet içinde refiḳum 'Oşmān'dur.” diyü buyurmışlardur. Kezālik 'Abdu'r-Raḥmān bin Semüre dağı beyān itmişdür.

'Oşmān *radıya'llāhu 'anh* Peygāمبر 'aleyhi's-selāma geldükde biñ altun ve bir rivāyetde on biñ altun, üç yüz tavar götürüp, cümlesini ceşş 'usreti için, ya'nı Mekke'den ḳalḳup Medīne'ye hicret itdükleri sefer mü-himmatı için Faḥr-i 'Ālem'e nişār eylemiş idi. Hattā ol miḳdār altunı

1 götürüp: getürdükte Medīne'ye gitdükte, ya'nı 'avdetde hişşesini 'Oşmān'a virmişdür N1, R1

2 “O gün hazır olanlara müjdele.” | Bağlamından bir āyet-i kerīme olduğı fikri hasıl olan bu ibare *Kur'an-ı Kerim*'de geçmemektedir. bk. Mahmut Çanga, *Kur'an-ı Kerim Lügati İlavelerle Mu'cemü'l-müfebes*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.

3 Resül//selām: Resül-i Ekrem N1, R1

4 Resül//selām: Resülu'llāh N1, R1

5 Resül//selām: Resülu'llāh N1, R1

6 rāci': rāciḥ N1

7 Nüşhalarda “'Abdu'llāh” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Bün-yamin Erul, “Talha b. Ubeydullah”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/talha-b-ubeydullah> (11.03.2020).

8 Resül//selāmdan: Resül-i Ekrem'den N1, R1

9 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

10 Hadis-i Şerif, “Her peygamberin bir arkadaşı vardır. Benim cennetteki arkadaşım Osman'dır.” (Tirmizî, *Menâkıb*, 18; İbn Mâce, *Mukaddime*, 11/109)

Resül ‘*aleyhi’s-selâmuñ*¹ gönleği etegine dökivirmiş idi. Fahr-i ‘Âlem dahı “ ‘Osmân bu işlediği işden zarar eylemedi. Ya‘nî kıyâmet güninde kat kat mükâfât olunmak muķarrerdür.” diyü buyurmuşlardur.

Ve İbn ‘Ömer *radıya’llâhu ‘anh* ‘Osmân hakkında Resülu’llâh *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellemden*² rivâyet itmişdür ki Fahr-i ‘Âlem fitneyi zıkr eyledükde “ ‘Osmân zulmen katl olınsa gerekdür.” diyü haber virmişlerdür.

Ve bi’l-cümle ‘Osmân Hâzretlerinüñ faziletine müte‘allik olan eḫâdiş-i şerifenüñ nihâyeti yoķdur. Ve Server-i Enbiyâ’dan yüz kırık altı ḫâdiş-i şerif³ rivâyet itmişdür ki Buḫârî ve Müslim üç ḫâdişde müttefikdür. Ve Buḫârî sekizinde ve Müslim beşinde münferidlerdür. Ve andan ḫâdiş rivâyet idenler Zeyd bin Hâlid el-Cühenî ve İbn Zübeyr⁴ ve Sa‘id⁵ bin Zeyd ve şaḫâbe ve tâbi‘inlerden niçe kimesnelerdür. *Rıdvânu’llâhi te‘âlâ ‘aleyhim ecma’in*.

Ve târiḫ-i ḫilâfetleri hicretüñ yigirmi dördinci yılınıñ Muḫarrem’inüñ evvel gününde ki yevm-i eḫad idi ve ol günde ‘Ömer *radıya’llâhu ‘anh* defn olunmuş idi. Ve ammâ ‘Osmân *radıya’llâhu ‘anh* hicretüñ otuz beşinci yılı Zi’l-ḫicce’sinüñ on sekizinci gününde şehîd oldu. Yevm-i cum‘a idi. Ve yigirmi [469b R1] gün evinde kapanup gitdükden soñra Hâriş bin Bedr nâm ḫâtı‘u’ṭ-ṭarîḫ ḫarâmînüñ elinde katl olındı. Ve ba‘zılar ḫavlince Mışrludan Esved en-Nücey⁶ nâm kimesne ve bir rivâyetde ikisinden ḡayrı bir kimesne katl eyledi. [337a N1] Ḥattâ ‘Osmân *radıya’llâhu ‘anh* Hâzretlerinüñ öninde *Muşḫaf-ı Şerif* açık bulunup, ﴿فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾⁷ âyetinüñ üzerine ḫanı ṭamladı. Ve ‘Osmân’uñ evin

1 Resül//selâmuñ: Resül-i Ekrem’ün N1, R1

2 Resülu’llâh//sellemden: Resülu’llâh’dan E, N1

3 şerif: - N1

4 Zübeyr: Zeyd N1, R1

5 Nüshalarda “Sa‘ib” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Mehmet Efendioğlu, “Sa‘id b. Zeyd”, *DIA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/said-b-zeyd> (11.03.2020).

6 en-Nücey: el-Baḫî N1, R1

7 “Allah, onlara karşı seni koruyacaktır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”, Bakara 2/137.

çevirüp ceng iden [362a E] Mısr ile Medîne halkı idi. Murād andan incinüp bu huşuşı irtikâb itmişler idi. Hâzret-i 'Alî araya karışmayup kendü 'âleminde idi.

Ve 'Osmân zamânında olan fütühâtdan biri Cezîre-i Kıbrıs fetihdür ki Mu'âviye, 'Osmân *radîya'llâhu 'anh*¹ izniyle gemilere girüp, varup, feth idüp² Rûm sulţânına olan yedi biñ sikke altun anlara virilmek üzere şulh eylemiş idi.

Ve Hâzret-i 'Osmân'ın namâzını Cübeyr bin Muţ'im ve bir rivâyetde Hâkîm bin Hîzâm ve yâhûd Zübeyr bin 'Avvâm kılvirüp Haşşükevkeb³ didükleri güristânda defn eylediler ki Bakî'dan taşra bir yirdür. Vefât itdüğü zamânda seksen sekizinde ve bir rivâyetde toğsanında idi. Ve müddet-i hilâfeti on iki yıldan birkaç gün eksicek⁴ vâkı' olup on yıl biri biri ardınca nâsuñ önüne düşüp hacc eyledi. Ve muşhaflardan muşhafa *Qur'an-ı 'Azîm*⁵ ol cem' ü tertîb eyledi. Anuñ tertîb itmesiyle *Qur'an-ı 'Azîm* gayrı vechle yazılmadın ve tağyîr olunmağdın emîn oldu.

['Alî bin Ebî Tâlib]

Dördincisi 'Alî el-Murtażâ'dur. Babası Ebü Tâlib'dür ki ismi 'Abdümenâf'dur. Ve 'Abdü'l-Muţtalib bin Hâşim bin 'Abdimenâf oğludur. Ve emîrül-mü'minîn 'Alî'nün künyeti Ebü'l-Hasen ve Ebü Tûrâb'dür. Kendüsi Fahr-i 'Âlem'ün ammisi oğludur. Ve⁶ vâlidesi Fâtîma bint Esed bin Hâşim'dür ki İslâm'a gelüp, Medîne'ye hicret idüp İslâm üzerine vefât eylemişdür. Ve 'Alî *kerrema'llâhu vechehu* bir rivâyetde eñ evvel İslâm'a gelmişdür. Ve Benî Hâşim'den olan hulefânuñ evvelidür. Huşuşâ Rabbânî 'âlimlerün biri ve bahâdırıların serveri ve zâhidlerün ser-defteri ve faşîhu'l-

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 idüp: - N1, R1

3 Nüshalarda "Haşşükevkeb (E), Hâbeşkevkeb (N1), Ceyşkevkeb (R1)" şeklinde yazılan bu yer adı tashih edilerek metne alındı. bk. İsmail Yiğit, "Osman", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/osman> (11.03.2020).

4 eksicek: eksik R1

5 Qur'an-ı 'Azîm'i: Qur'an'ı E

6 Ve: Ve emîrül-mü'minîn 'Alî'nün R1

lisân şâ'irlerün bihteri [470a R1] ve evliyâ-yı 'izâmuñ sulţân-ı¹ muzafferi ve mihteridür. Ve dahı bâliğ olmadın İslâm'a gelüp ve gazâlaruñ her birinde envâ'-ı şecâ'at ü şehâmetle hâzır olup ancak Tebük Ğazâsı'nda bulunmamışdır. Resül '*aleyhi's-selâm*² kendü ehli üzerine halife naşb idüp alıkoymuş idi. Hattâ "Yâ Resüla'llâh, beni hâtünlar ve oğlancıklarla³ mı alıkođuñ?" didükde "Yâ 'Alî, sen benim yanumda Mûsâ katında Hârün gibi olmağa râzî degül misün ki ma'a hâzâ benden şoñra nebî yoğdur."⁴ Ve yine "Sen Hârün menzilesindesün"⁵ diyü buyurdılar.

Ve İmâm Tirmizî *rahmetu'llâhi 'aleyh 'Alî kerrema'llâhu vecchunuñ Menâkıb*'ında İbn 'Ömer'den rivâyetle beyân eylemişdür ki "Resül '*aleyhi's-selâm*⁶ aşhâb [362b E] ile qarındaş olup ['Alî *radîya'llâhu 'anh*] 'İkişer ikişer şahâbe-i kirâm bir birleriyle qarındaş eyledüñ. Ve ammâ beni bir kimse ile qarındaş eylemedüñ.' didükde Server-i Enbiyâ أنت «أنت أخي في الدنيا والآخرة»⁷ [337b N1] qarındaşumsun.' diyü buyurmışlar idi."

Ve Müslim *rahimehu'llâh* Sehl bin Sa'd'dan rivâyetle beyân itmişdür ki Resül '*aleyhi's-selâm*⁸ Hayber Qal'ası fethinde iken qal'a bir miğdâr berklenüp birkaç gün alınmadukda "Yarın ben sancağı bir kimesneye vireyin ki Allâh'ı da ve Resül'ini de cân ü gönülden seve. Ve Hağ *celle ve 'alâ* da ve Resül'i de ol kimesneyi seve." diyü buyurdıklarında aşhâb birbirine bakışup, " 'Acabâ kime vire ki?" diyü söyleşüp, hattâ 'Ömer *radîya'llâhu 'anh* "Ben begliği sevmezim. İllâ ki yarınki emâretten hağz eylerin." diyü söyleyüp, irtesi oldukda Resül '*aleyhi's-selâm*⁹ Hazret-i 'Alî'yi isteyüp, anlar dahı ol hinde göz ağrusına mübtelâ olmuş bulunmağla gözleri bağılu gelüp, fi'l-hâl Fağr-i 'Älem mübarek diliyle 'Alî'nün gözlerini yalayup, 'ale'l-fevr

1 sulţân-ı: sulţân u R1

2 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

3 oğlancıklarla: oğlancıklara R1

4 Hadîs-i Şerif, (Buhârî, *Fezâilü ashâbi'n-nebi*, 9, *Megâzi*, 78)

5 Hadîs-i Şerif, (Buhârî, *Fezâilü ashâbi'n-nebi*, 9, *Megâzi*, 78)

6 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

7 Hadîs-i Şerif, "Sen benim dünyada ve ahirette kardeşimsin."

8 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

9 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

ağrusı ve kanı gidüp, gözleri iyü olup, sancağ-ı şerîf¹ 'Alî'ye şunilup 'inâyet-i Hâk ile kal'anuñ fethi dağı² müyesser olmuş idi.

Bundan mâ'adâ kaçan ki وَأَنْبَاءَنَا وَأَنْبَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ³ ayeti nâzil oldu, Resül⁴ 'aleyhi's-selâm 'Alî kerrema'llâhu vec-hehuyı⁵ ve Fâtıma ve Hasan ve Hüsey'n'i da'vet eyledi. Ve du'â idüp, «أَللَّهُمَّ»⁶ «هؤلاء اهلي»⁷ ya'nî «Yâ Rabb, benüm ehlüm bunlardır.» diyü [470b R1] buyurdu. Ve kezâlik⁷ «إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى»⁸ ayeti nâzil oldu⁸ aşhâb-ı güzîn *riğvânü'llâhi 'aleyhim ecma'in* meveddeti lâzım olan ekâribi istifsâr idüp, Fahr-i 'Âlem 'aleyhi's-selâm⁹ dağı¹⁰ «علي وفاطمة وأبناهما»¹⁰ diyü buyurmuşlardır.

Ve bi'l-cümle menâkıb-ı lañfesine nihâyet yokdur. Ve fazilet ü belâgatine delâlet ider eñadis-i şerife gâyetle çokdur. Ve lâkin Resül 'aleyhi's-selâm¹¹ huñürında cümleden ziyâde sevgilü olması ve cümleden artuk sevilmesi ile sâ'irinden efđal olması murâd olunmasun ki imâmet ü hilâfet efđal olanlarıñ hañkıdır. Ve bu bâbda 'Alî kerrema'llâhu vechehuya hâşâ gâdr olunmamışdur. Fe-ammâ te'hîrine bâ'ış bu idi ki ol hâzretüñ Çâr Yâr'ı hilâfet şadrına geçmek ve şer'-i Muñammedi üzere her birisi kesüp biçmek,¹² umür-ı dîniyye[yi] taqvîyet itmek muñarrer idi. Pes İmâm 'Alî kerrema'llâhu vechehu¹³ hilâfetinde te'hîr olunmamış olsa aşlâ Ebü Bekr ve 'Ömer [363a E] ve 'Osmân'a icrâ-yı şer'-i Muñammedi'de bir behre virilmemiş olurdu. Zîrâ tağdir-i Rabbânî'de emîrü'l-mü'minîn 'Alî'nün 'ömr-i şerîfi anlardan ziyâde olmağla bu ma'nâ ehline hafî degüldür, sebebi bu

1 şerif: - E

2 dağı: - N1

3 «De ki: "Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım...", Âl-i İmrân 3/61.

4 Resül: Resülu'llâh N1, R1

5 'Alî//vechehuyı: 'Alî'yi N1, R1

6 «Ey Allah'ım, bunlar benim ailemdir.»

7 «Akrabalıktan doğan sevgiden başka [bir ücret istemiyorum].», Şura 42/23.

8 oldu⁸: oldı R1

9 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

10 «Alî, Fâtıma ve o ikisinin oğulları.»

11 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

12 kesüp biçmek: kesüp ve biçüp R1

13 Bu dua cümlesi R1 nüshasında bulunmamaktadır.

idi. Her biri faziletine göre hilâfet şadrına geçüp icrâ-yı şer‘-i şerîfe¹ mücidd ü sâ‘î olmuşlar idi.

[**Hilyesi**]: Ve ammâ ‘Alî *kerrema’llâhu vechehu* şaruşın ve buğday eñlürek, orta boylu ve yaşşı yağrınlu, büyük gözlü, semüzerek, kırmızı büyük kişi idi. Hattâ biline on dört *karış*² kuşak ancak çolanurdu. Ve ba‘zılar [338a N1] kıvıncı ziyâde beyâz tenlü idi. Ve gövdesi kıllı ve şakalı çok ve mübârek başınuñ iki yanlarında, ya’nî önünden câniblerinde kıl bitmeyüp gâyetle beyâz idi. Ve mübârek şakalı bir hâliş rengde³ idi ki ol rengde şakal gâyetle az olurdu. Ve rengle boyamağla dağı ol güne levne girmek müyesser degül idi.

Ve fevka’l-had şecâ‘at ü şehâmetden mâ‘adâ fazilet ü belâgati ve nazm ü neşrde vâkı‘ olan feşâhati, huşûşâ ‘ilm-i cıfrdeki mahâreti ve du‘âlar ve hırzlar inşâsındaki kudreti nev‘-i mañlûkdan az kimesneye virilmiş idi.

Bunlar da Server-i Enbiyâ’dan⁴ beş yüz seksen altı hadîs-i şerîf rivâyet itmiş idi ki yigirmisinde Buñârî ve Müslim müttefiklerdür. Ve Buñârî tokuzunda ve Müslim [471a R1] on beşinde münferidlerdür. Ve ‘Alî *kerrema’llâhu vechehudan* hadîs rivâyet idenler üç oğlı Hasan ve Hüseyin ve Muñammed el-Hanife ve İbn Mes‘ûd ve İbn ‘Ömer ve İbn ‘Abbâs ve Ebû Mûsâ ve İbn Zübeyr ve Ebû Sa‘îd ve Ebû Hüreyre ve Câbir ve şahâbeden ve tâbî’inden niçe kimesnelerdür. *Rıdvânu’llâhi te‘âlâ ‘aleyhim ecma’in*.

Ve ibtidâ-yı hilâfetleri yevm-i cum‘ada vâkı‘ olup ol gün⁵ ‘Oşmân kıatlı olınuñ hicretüñ otuz beşinci yılınıñ Zî’l-hicce’sinüñ on sekizinci günü idi. Ve müddet-i hilâfetleri cümle dört yıl ve tokuz ay ve birkaç gün ziyâdece vâkı‘ oldu.

Ba‘dehu Havâric’den birkaç mel‘ün “ ‘Alî ve Mu‘aviye ve ‘Amr bin ‘Âş kıatlı olınmayınca Müslimânlar râhat olmaz.” diyü üçü dağı kıavl itdiler ki ramazân ayınıñ on yedinci günü geldükde şabâh namâzında bu meşâlihi

1 şerîfe: Muñammedide R1

2 kıarış: - R1

3 rengde: renginde N1

4 Server-i Enbiyâ’dan: Fañr-i ‘Âlem’den N1, R1

5 gün: - N1, R1

görüp ber-şaraf eyleyeler. Bu 'ahd üzere 'Abdu'r-Raḥmān [bin 'Amr] bin Mülcem, Ḥazret-i 'Alī niyyetine Kūfe'de ḳaldı. Ve 'Amr bin Bekr ve 'Amr bin 'Aş için Mışr'a çekildi. Ve Mübârek bin 'Abdu'llāh, Mu'aviye için Şām'a 'azîmet eyledi. [363b E] Tâ ki Ramazân ayınıñ on yedinci günü geldükde her biri şabâḥ namâzından evvel fesâd üzerine iḳdâm eyleyeler.

Fi'l-vâḳi' Mübârek, Şām'a varup miḥrâbda Mu'aviye'yi yaraladı. Ve 'Amr bin Bekr, Mışr'a varup 'Amr bin 'Aş şanup imâmete geçen Sehl¹ bin 'Amr nām nâ'ibi çaldı, öldürdi. Ve 'Abdu'r-Raḥmān [bin 'Amr] bin Mülcem didükleri mel'un yine Ḥavâric'den Niyyet² İbn Nücüh³ ve Vidân⁴ nām mel'inün mu'avenetiyle zehrlenmiş ḳılıçlar ile Kūfe Mescidi'ne gelüp, Ḥazret-i 'Alī kendüsi ezân oḳıyup, aşığa inüp, mescide girdüğü gibi ve bir rivâyetde miḥrâba geçüp, tekbîr eyledüğü gibi İbn Mülcem ol zehrlü ḳılıçla depeden çaldı. Ḳafâsını iki pâre eyledi.

Emirü'l-mü'minîn 'Alī *radıya'llāhu 'anh* ol zaḥmdan⁵ üçüncü günün gicesi [ki] eḫad gicesi⁶ idi ve ramazân-ı şerîfün on toḳuzuncü günü idi, vefât eyledi. Ve oğullarından Ḥasan ve Ḥüseyn ve 'Abdu'llāh bin Ca'fer yudılar. Ve Ḥasan *radıya'llāhu 'anh* [338b N1] namâzını ḳıldı. Ve Kūfe içinde sultân serâyınıñ ortasında şabâḥ namâzında⁷ defn eylediler. Ve ḳat iden mel'unı [471b R1] daḫı İmâm Ḥüseyn *radıya'llāhu 'anh*⁸ âteşe yaḳdurdı.

Ve Ḥazret-i 'Alī'nün evlâdından Ḥasan ve Ḥüseyn ve Muḥsin, Fâḫıma *radıya'llāhu 'anh*adandır. Ve 'Abbâs ve Ca'fer ve 'Abdu'llāh ve 'Oşmân; Ḥizâm⁹ bin Rebî'a¹⁰ ḳızındandır. Ve 'Avnu'llāh, 'ammisi ḳızı Esmâ'dan ve 'Ubeydu'llāh¹¹ ve Ebü Bekr, Mes'ud bin Ḥalil¹² ḳızı Leylâ'dan ve

1 Sehl: Süheyl R1

2 Niyyet: Bint N1, R1

3 Nücüh: Nücüre R1

4 Vidân: Dudân N1, R1

5 zaḥmdan: zaḥmetden E

6 gicesi: - N1, R1

7 şabâḥ namâzında: namâz-ı şubḫda R1

8 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

9 Ḥizâm: Ḥarem E, R1

10 Burada kastedilen "Ümmü'l-benîn bint Hizâm" olmalıdır. bk. Mustafa Öz, "Ali Evlâdı", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-evladi> (24.12.2019).

11 'Ubeydu'llāh: Ebü 'Abdu'llāh E, R1

12 Nüshalarda "Ḥalid" şeklinde yazılan bu isim "Ḥalil" olarak metne alındı. bk. agmd.

Muḥammed el-Ekber ile Muḥammed el-Ḥanefiyye dirler [oğlı] Ca'fer kıızı Ḥavle'den ve Muḥammed el-Evsat,¹ Ebü'l-‘Aş bin Rebî'a kıızı Ümāme'den ki Peyğāmbere² ‘aleybi’s-selām kıızı Zeyneb’ün kıızıdır ve ‘Ömer, Ümmü Ḥabîbe’den ki cümle on beş erkek oğlı var idi.

Ve Zeyneb-i Kübrā ve Ümmü Külşüm-i Kübrā ve Ümmü'l-Ḥasen ve Remletü'l-kübrā ve Ümmü Hānī ve Meymüne ve Rebîbe-i Şuğrā ve Remle-i Şuğrā ve Ümmü Külşüm-i Şuğrā ve Ruḳayye ve Fāṭıma ve Ümāme ve Ḥadice ve [Ümmü] Kirām ve Ümmü Seleme ve Ümmü Ca'fer ve Cümāne³ ve Nefise⁴ ki cümle on sekiz kıızı var idi. Ve ammā⁵ ğayrı oğullarından evlād gelmeyüp ancak Ḥasan ve Ḥüseyn ve Muḥammed el-Ḥanefi ve ‘Abbās ve ‘Ömer’den nesli-i şerîfi üredi. Ve ‘Alî cümleden artuḳ ‘Ömer’i severdi.

Ve Ḥazret-i ‘Alî *kerrema’llāhu vecchehu*⁶ şehid olduḳda altmış üç ve ba’zılar kavlince altmış beş yaşında idi. Ve Ḥazret-i Fāṭıma vefāt itmeyince ğayrı hātün almamış idi.

[Ṭalḥa bin ‘Ubeydu’llāh]

Ve beşincisi Ṭalḥa bin ‘Ubeydu’llāh⁷ bin ‘Oşmān bin ‘Amr bin Ka'b bin Sa'd bin Mürrer'dür ki nesebi Faḫr-i ‘Ālem’ün nesebi ile [364a E] Mürrer bin Ka'b'da buluşmuşdur. Ve bi'l-cümle Ṭalḥa *radıya’llāhu ‘anh* Teymī ve Ḳureyş'dür. Künyeti Ebü Muḥammed'dür. Ve vālıdesi Şa'be bint ‘Abdu’llāh bin ‘Ubbād el-Ḥaḍramī'dür. ‘Alā bin Ḥaḍramī'nün kıız karındaşıdır. Ve Müslime iken vefāt itmişdür.

Ve Ṭalḥa *radıya’llāhu ‘anh* qadīmī Müslimānlardandır ki Ebü Bekr eliyle İslām'a gelmişdür. Ve Bedr Ġazası'ndan ğayrı her bir ğazada hāzır

1 el-Evsat: el-Esved E | el-Evse R1

2 Peyğāmbere: Resūlu’llāh N1, R1

3 Nüşalarda “Ḥammāme” şeklinde yazılan bu isim “Cümāne” olarak metne alındı. bk. agmd.

4 Nüşalarda “Ṭaqıyye” şeklinde yazılan bu isim “Nefise” olarak metne alındı. bk. agmd.

5 ammā: - N1, R1

6 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

7 ‘Ubeydu’llāh: ‘Abdu’llāh E, R1

olmuşdur. Ancak Bedr Ğazâsı'nda bulunmamışdır.¹ Resül '*aleyhi's-selâm*² Sa'îd bin Zeyd ile Ebü Süfyan kâfilesinin haberin tıyup bilmege göndermiş idi. Şoñradan yine Bedr'de gelüp mülâkât eylediler. Ve ikisi de mâl-i ğanîmetden hişşelerin aldılar.

İmâm Tirmizî *rahîmehu'llâh* Câbir'den rivâyet ile beyân eylemişdür ki "Resûlu'llâh³ *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* Tâlha'ya birgün nazar eyleyüp, 'Her kim yirüzinde yürür şehîd göreyüm dirse Tâlha bin 'Ubeydu'llâh'a baqsun.' diyü buyurmuşlar idi." Ve "Uğud Ğazâsı'nda Fağr-i [472a R1] 'Älem'ün yanından ayrılmayup ve ol gün Fağr-i 'Älem iki ağır zırh altında nev'an kâlîlü'l-mecâl olup, bir taşuñ üzerine çıkmak istedikde Tâlha, Fağr-i 'Älem'ün altına yatup, Resûlu'llâh mübârek ayaklarıyla üstine başup, Tâlha dañı kâlkınup, bu vechle Zübde-i Kâ'inât'ı ol taş üzerine çıkarduklarında Tâlha'ya cennet vâcib oldu." diyü buyurmuşlar idi. [339a N1]

Ve bundan mâ'adâ yine ol günde Tâlha'nuñ barmağı 'amelden kâ olup, sağat olup ve kendüsi ol ğazâda yigirmi dört yirde yarananup ve bir rivâyetde yetmiş beş yirde yarası ve beresi olmağla ol gün Resül '*aleyhi's-selâm*⁴ anuñ adını Tâlhatü'l-hayr kômüş idi.

Ve Ebü Bekr *radiya'llâhu 'anh* "Uğud Ğazâsı bi'l-külliyeye Tâlha'ya yara[r] oldu. Ya'nî Tâlha'nuñ oldu." diyü buyurmuş idi. Ve Resül '*aleyhi's-selâm*⁵ Zâtü'l-uşeyre⁶ güninde Tâlhatü'l-feyyâz diyü ad viridi. Ve Hüneyn Ğazâsı'nda Tâlhatü'l-cüd diyü tesmiye buyurdu.

Ve sinn-i şerîfi altmış dört yıla yitişdikde hicretün otuz altıncı yılınıñ Cemâziye'l-ülâ'sınıñ onıncı gününde ki yevm-i hamîs idi, bir rivâyetde Mervân [bin] Hakem elinde katlı olındı. Ve ba'zılar kâvlince boğazına ok urulup, ol yaradan ölüp Bağar'da defn eylediler.

1 Ve Bedr//bulunmamışdır: - R1

2 Resül//selâm: Resûlu'llâh N1 | Resül-i Ekrem R1

3 Resûlu'llâh: Resül E

4 Resül//selâm: Resûlu'llâh N1 | Resül-i Ekrem R1

5 Resül//selâm: Resûlu'llâh N1, R1

6 'uşeyre: 'useyr E, R1

Ammâ *Ma'ârif*'de zikr olunmuşdur ki Talha *rağiya'llâhu 'anh*¹ muqadema bir qanarada defn olup, üç yıldan sonra 'Â'îşe *rağiya'llâhu 'anhânuñ vâkı'*asına girüp,² kerih rā'ihâlardan şikâyet idüp, 'Â'îşe-i şiddika³ tekrâr meyyitini çıkardup ve lâkin yine tâze bulup, aşlâ tağayyür gelmemiş olup,⁴ andan sonra evi içinde defn idüp, şimdiki hâlde ol [364b E] vilâyetde mezârı ma'rûf u meşhûr olup teberrûken ziyâretgâh olunduğı ma'lûmdur.

Ve Talha, Fahr-i 'Âlem'den otuz sekiz hadîş rivâyet idüp ikisinde Buḥârî ve Müslim münferidlerdür.

[Zübeyr bin 'Avvâm]

Altıncısı Zübeyr bin 'Avvâm bin Huveylid bin Esed⁵ bin 'Abdi'l-'Uzzâ bin Kuşay'dur. Nesebi Fahr-i 'Âlem'ün nesebi ile Kuşay bin Kilâb'da buluşmuşdur. Bu taqdirce Zübeyr, Esedî ve Kureşî'dür. Ve künyeti 'Abdu'llâh'dur. Nesebi Fahr-i 'Âlem'ün nesebi ile birdür. Ve vâlidesi Şafiyye bint 'Abdü'l-Muṭṭalib'dür ki Resûlu'llâh'ın [472b R1] 'ammesi⁶ düşer. Ve Şafiyye Müslime iken vefât eylemişdür. Zübeyr daḥı Ebû Bekr eliyle İslâm'a gelen qadîmî Müslimânlardandır.

Ve bi'l-cümle on altı yaşında iken İslâm'a gelüp,⁷ hattâ 'ammesi bir evün içine koyup, "Mürted ol." diyüp, âteşün dütüniyle⁸ 'azâb idüp, yine İslâm'dan dönmeyüp, ol dütün⁹ 'azâbını qabûl idüp imân nûrından kendüsini ayırmamışdur. Ve ikinci hicreti Ḥabeşe'ye ve üçüncü hicreti Medîne'ye vâkı' olmuşdur.

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 girüp: girdükde N1, R1

3 'Â'îşe-i şiddika: 'Â'îşe rağiya'llâhu 'anhâ E

4 tağayyür//olup: tağyîr olmamış N1, R1

5 Esed: Esedî E

6 'ammesi: 'ammisi E

7 gelüp: gelen N1

8 dütüniyle: duḥâniyla N1, R1

9 dütün: duḥân N1, R1

Ve vâkı' olan ğazâlaruñ her birinde hâzır olmuştur. Ve Allâh yolına kılıç çekenleruñ evveli Zübeyr'dür. 'Ale'l-ħuşuş Resül 'aleyhi's-selâm¹ ile Uħud Ğazâsı'nda yirin bekleyüp tırmışdur. Hattâ Fahr-i 'Älem 'aleyhi's-selâm² buyurmuşdur [ki] "Meded yitişecek günlerde ve ğazâlarda her birinüñ bir havârîsi³, ya'nî refîkı vardır. Benüm refîķum Zübeyr'dür." demek[de]dür. Ve Benî Ķurayza Ğazâsı'nda daħı Zübeyr Müslimânlaruñ ħayr ħaberleriyle geldükde Resül 'aleyhi's-selâm⁴, ⁵«فداك أبي وأمي» ya'nî "Benüm babam ve anam saña fedâ olsun." diyü buyurmuş idi.

Ve bundan mâ'adâ Resül 'aleyhi's-selâm⁶ daħı Mekke'de iken muhâcirini birbiriyle ħarındaş eyledüklerinde Zübeyr'[i] İbn Mes'üd ile ħarındaş⁷ eylemişler idi. [339b N1] Ba'dehu Medîne'ye varılıp muhâcirin ile enşârî ikişer ikişer ħarındaş eyledükde Zübeyr'i Seleme bin Selâm ile ħarındaş eylemiş idi.

Ve bi'l-cümle Zübeyr *radıya'llâhu 'anh*⁸ ğâyetle yarar atlu ve şecâ'atlu ve heybetlü kimesne idi. Hattâ Buħârî, 'Urve'den rivâyetle beyân eylemişdür ki aşhâb-ı Nebî *rıdvânu'llâhi te'älâ 'aleyhim ecma'in* Yermük güninde Zübeyr'e ħiṭâb idüp, "Hâzır ol ki⁹ sen atlanup cenge çıķduķda biz de senüñle cenge hâzırız." didüklerinde Zübeyr anlaruñ üzerine ħamle eyledi.¹⁰ Ve anlaruñ Zübeyr cümlesine¹¹ ħarşu varup Zübeyr'üñ boynına iki ħarb urdılar. Ol iki zaħmuñ arasında bir zaħmı daħı var idi ki Bedr Ğazâsı'nda urılmış idi. Hattâ [365a E] 'Urve, "Ben ol zamân oĝlancık idüm. Şavaş ile muķayyed olmayup Zübeyr'üñ ol yaralarına el şoķup Yevmü'l-cemel'de¹² oynardum." diyü beyân itmişdür.

1 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 havârîsi: cevârîsi N1, R1

4 Resül//selâm: Resülu'llâh N1

5 "Annem, babam sana feda olsun."

6 Resül//selâm: Resülu'llâh N1

7 eyledüklerinde//ħarındaş: - N1, R1

8 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

9 N1 nüshasında "Hâzır ol ki" ibaresi mükerrer yazılmıştır.

10 eyledi: idüp N1, R1

11 cümlesine: ħamlesine E, N1

12 cemel'de: ħamelde E

Ve'l-hâşıl Zübeyr, 'Ā'işe *rağiya'llāhu 'anhā* ile Başra vilâyetinde Se-fevân nâm maħalle varduğda đalâlete [473a R1] düşenlerden bir cemâ'at gelüp katl eylediler. Ve ammâ şahih rivâyet budur ki 'Umeyr bin Cürmüz'ün¹ đârbından hicretün otuz altıncı yılınıñ Cemâziye'l-ülâ'sı evâsıtında mağtûl oldu. Ve ol târih[de] altmış dört yaşında idi. Evvelâ Vâdi's-sibâ' nâm maħalde defn olunmuş iken ba'dehu çıkarılıp Baqar'da defn eylediler.

[Sa'd bin Ebî Vağğâş]

Yedincisi Sa'd bin Ebî Vağğâş Mâlik bin Vehb bin 'Abdimenâf bin Zühre bin Kilâb'dur ki Nebî *'aleyhi's-selâmuñ*² nesebi ile Sa'd'ün nesebi Kilâb bin Mürre'de tamâm cem' olmuşdur.

Ve künyeti Ebû İşhâk'dur. Ve nesebinde Zühri ve Kıreyşî'dür.³ Ve vâlidesi Hâmne bint Süfyân bin 'Abdişems bin 'Abdimenâf'dur ki Fahr-i 'Ālem'ün anası qarındaşlarındandır. Ve qadimden İslâm'a gelüp Ebû Bekr eliyle Müslimân olanlardandır. Hattâ Müslimân olduğı zamânda on yedi yaşında idi. Ve kendüsi "Ben İslâm'a gelenlerün üçüncüsü ve 'Arab'dan Müslimân olanlarıñ evveliyin." diyü buyurmuşdur. Huşüşâ ğazâda evvel oğ atan ve Allâhu Te'âlâ yolına evvel kan ağıdan Sa'd bin Ebî Vağğâş'dur.

Ve bir rivâyetde aña Fârisü'l-İslâm dimişlerdür. Ve her ğazâda, huşüşâ Bedr'de Resül *'aleyhi's-selâm*⁴ ile bile bulunup ve Uğud şavaşında Fahr-i 'Ālem huşürında bir vechle şecâ'at ü şehâmet göstermişdür ki ol ğazâda bir ferdden⁵ Resül *'aleyhi's-selâm*⁶ huşürında ol şavaş şadır olmamışdur.

1 Nüşhalarda " 'Ömer bin Cezm (N1, R1), 'Ömer bin Cerm (E)" şeklinde yazılan bu isim "Umeyr bin Cürmüz" olarak metne alındı. bk. Mehmet Efendioğlu, "Zübeyr b. Avvam", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zubeyr-b-avvam> (25.12.2019).

2 Nebi//selâmuñ: Fahr-i 'Ālem'ün N1, R1

3 Nüşhalarda "Zühre ve Kıreyş diyü" şeklinde yazılan bu kısım anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

5 bir ferdden: bedrden N1 | yirinden R1

6 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

Ve Zühri *rahîmehu'llâh* "Sa'd, Uḥud gününde küffâra biñ oḡ atmışdur." diyü beyân itmişdür.

Ve Buḥârî ve Müslim ve Tirmizî emîrû'l-mü'minîn 'Alî *kerrema'llâhu vechebudan* rivâyetle beyân itmişdür ki Uḥud gününde kimesne ḥaḡḡında Resül '*aleyhi's-selâm*¹ babasın ve anasın cem' eyledüğünü işitmedüm. Ve illâ Sa'd bin Mâlik'e² «يا سعد ارم فداك أبي وأمي»³ didüğün işitdüm.³ Ya'nî "Oḡ at ey Sa'd, benüm babam ve anam saña fedâ olsun." dimekdür. Ve yine ol gün Faḡr-i 'Älem⁴ '*aleyhi's-selâm*⁵ «ألهم اشد رميته وأجب دعوته»⁵ ya'nî "Yâ Rabb, atıcılığını artur ve du'âsın ḡabül ḡıl." [340a N1] [diyü buyurdı]. Ve bir rivâyetde Faḡr-i 'Älem⁶ «ألهم استجب سعد إذا دعاك»⁶ [365b E] ya'nî "Yâ Rabb, Sa'd⁷ saña du'â eyledükçe du'âsını ḡabül eyle." dimekdür. Pes Sa'd her cihetle müstecâbü'd-da've olmış idi.

Ve 'Ömer *rağiya'llâhu 'anh* zamân-ı ḡilâfetinde [473b R1] ekşeriyyâ Sa'd'i ser-leşker idüp, ba'zı ḡazâlara gönderüp, ḡuşuşâ 'Acem vilâyeti fethine cümleden artuḡ anı gönderüp, Ḳâdisiye'yi ve Celülâ'yı ol münhezim idüp ve Medâ'in-i Kisrâ-yı daḡı ol feth eyleyüp, bunlardan mâ'adâ Kûfe binâsına da⁸ ol gönderilmiş idi. Ve 'Irâḡ'a daḡı vâli olup şonra 'Oşmân ḡatlı olınduḡı sene 'azl olınup andan şonra vâḡi' olan cenglerde hergiz bile idi.

Ve Resül '*aleyhi's-selâm*dan iki yüz yetmiş ḡadîs rivâyet itmişdür ki Buḥârî ve Müslim on beşinde müttefiḡlerdür. Ve yalnız beşinde Buḥârî ve on sekizinde Müslim⁹ münferidlerdür. Ve andan eḡâdîs rivâyet idenler

1 Resül//selâm: Resü'l'llâh N1, R1

2 Hadîs-i Şerîf, "Ey Sa'd, ok at! Annem, babam sana feda olsun!" (Buḡârî, *Fezâilü ashâbi'n-nebî*, 15; Müslim, *Fezâilü's-sahâbe*, 41-42)

3 Ve illâ//işitdüm: - N1, R1

4 Faḡr-i 'Älem: Resü'l'llâh N1, R1

5 Hadîs-i Şerîf, "Ey Allah'ım, onun okunu hedefe isabet ettir ve duasını kabul et." (İbn Kuteybe, *el-Meârif*, s. 241; İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, II/608)

6 "Ey Allah'ım, Sa'd dua ettiğinde onun duasını kabul et."

7 Sa'd: - N1, R1

8 da: - E, N1

9 on//Müslim: - R1

İbn ‘Ömer ve İbn ‘Abbās ve ‘Ā’iše ve Sā’ib bin Yezīd¹ ve tābi’inden niçe kimesnelerdür.

Ve hicretün elli beşinci senesinde Medīne’ye on mīl qarīb olan ‘Aķık nām maħaldeki kaçırında vefāt idüp andan şoñra Müslimānlar boyunları² üzerinde götürüp, Medīne vālisi olan Mervān [bin] Ĥakem namāzın kılpup Baķı’da defn olınmışdur.

Ve bu daħı rivāyet olınmışdur ki vefāt itmezdin evvelce şūfdan bir es-kice cūbbesini getirüp, “Beni bunuñ içine defn idesüz.” diyü vaşiyet ey-lemiş idi. Meger ki Bedr Ġazāsı’nda müşriklere buluşduķda ol cūbbe arķasında bulunmuş idi. Ve kefen idinmek için vefātına anı şaķlamış idi. Fi’l-vāķi’ anuñ içine şarup defn eylediler.

Ve vefāt itdükte ‘ömri yetmiş seneden ziyāde idi. Ve ‘Aşere-i Mübeş-şere’nün eñ şoñra vefāt eyleyeni Sa’d olmış idi.

[Sa’id bin Zeyd]

Sekizincisi Sa’id bin Zeyd bin ‘Amr bin Zübeyr bin Nüfeyl bin ‘Abdi’l-‘Uzzā bin Riyāħ bin ‘Abdu’llāh bin Ĥurķ bin Rezāħ³ bin ‘Adi bin Ka’b’dur ki nesebi Fahr-i ‘Alem’ün nesebi ile Ka’b bin Lü’ey’de cem’ ol-muşdur. Ve kendüsi ‘Adevi ve Ĥureysi olup künyeti Ebü’l-a’ver’dür. Ve vālidesi Fāţıma bint Ba’ce⁴ bin Ümeyye’dür ki Ĥuzā’a kabilesindendür. Ve ĥātünü Fāţıma bint Ĥaţţāb’dur ki Ĥazret-i ‘Ömer’ün kız qarındaşıdır.

Ve Sa’id daħı oğlancık iken ‘Ömer bin Ĥaţţāb yanında olup anuñ terbiyesiyle neşv ü nemā bulmuşdur. Ve Resül ‘aleyhi’s-selām⁵ Erķam Evi’ne⁶ [366a E] girmezdin evvel Müslimān olmuşdur. Ve evvelki

1 Yezid: Zeyd N1, R1

2 boyunları: bunları R1

3 Ĥurķ//Rezāħ: Farķ Zerāħ N1, R1

4 Ba’ce: La’ce R1

5 Resül//selām: Resülu’llāh N1, R1

6 Burada kasıt Dārülerkām olmalıdır. Bk. M. Asım Köksal, “Dārülerkam”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulerkam> (25.12.2019).

muhâcirlere'dür ki Resül '*aleyhi's-selâm*¹ Ebü Ka'b ile anı arında eylemiş idi.

Ve Sa'îd *radıya'llâhu 'anh* müstecâbü'd-da've âdem idi. Ve Fahr-i 'Âlem [474a R1] '*aleyhi's-selâm*dan kırk sekiz hadîs-i şerîf² rivâyet itmişdür ki ikisinde Buarî ve Müslim müttefiklerdür. Ve birinde Buarî münferidlerdür. Ve andan eadîs rivâyet³ idenler İbn 'Ömer ve İbn Hâriş⁴ ve Ebü'-ufeyl ve tâbî'inden nie kimesnelerdür.

Ve kendüsi hicretü'n elli birinci yılında yetmiş beşinden ziyâde iken 'Aı'da vefât idüp, [340b N1] andan Müslimânlar götürüp, Medîne'ye götürüp, İbn 'Ömer ve bir rivâyetde Sa'd bin Ebî Vaaş yuyup ve namâzını İbn 'Ömer kı lup ve yine İbn 'Ömer ve Sa'd *radıya'llâhu 'anhu[mâ]'*abrine inüp defn eylemişler idi. Ve ba'zılar avlince Kûfe'de vefât idüp yine Kûfe'de defn olunmuşdur.

[‘Abdu’r-Ramân bin ‘Avf]

ouzuncısı 'Abdu'r-Ramân bin 'Avf⁶ bin 'Abdi'avf⁷ bin 'Abdi'l-Hâriş bin Zühre bin Kilâb'dur. Nesebi Sulân-ı Enbiyâ *alla'llâhu 'aleyhi ve sellemü'n*⁸ nesebi ile Kilâb bin Mürre'de buluşmuşdur. Ve kendüsi Zühri ve ureyşî'dür. Ve künyeti Ebü Muhammed'dür. Ve zamân-ı Câhiliyyet'de adı 'Abdü'amr iken Resül '*aleyhi's-selâm*⁹ 'Abdu'r-Ramân diyü ad virmişler idi.

Ve bu daı Nebî '*aleyhi's-selâm* Dâr-ı Eram'a girmezdin evvel Ebü Bekr eliyle İslâm'a geldi. Ve iki hicreti Hâbeşe'ye, andan şofıra hicreti Medîne'ye vâı' oldu. Ve Resül '*aleyhi's-selâm*¹⁰ ile Bedr Ğazâsı'nda ve

1 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

2 şerîf: - N1

3 rivâyet: nal N1, R1

4 Hâriş: Hureyş E, R1

5 Bu dua cümlesi E nüshasında bulunmamaktadır.

6 bin 'Avf: - E, N1

7 bin 'Abdi'avf: - R1

8 Sulân//sellemü'n: Fahr-i 'Âlem'ün E

9 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

10 Resül//selâm: Resülu'llâh N1, R1

andan sonra vâkı¹ olan gâzâlarda bile hazır oldu. Hattâ Uhud Gâzâsı'nda yigirmi bir yirde zahm yiyüp yaralandı. Ve ol günde otuz bir nefer kıl âzâd eyledi.

Ve bi'l-cümle in'âm ü ihsânı ve şadâkâtı bol kimesne idi. Hattâ bir def'a² biñ altun ve andan sonra kırk biñ altun, andan sonra bir def'a dağı kırk biñ altun, ba'dehu beş yüz re's at, andan sonra beş yüz deve dağı ki her bir deve onar altuna alınmış idi, Resûl'llâh'ın 'ahdi üzerine bu şartık ile mâlini taşaduk eylemiş idi.

Ve Tirmizî beyân eylemişdür ki 'Abdu'r-Raḥmân bin 'Avf ümmehât-ı mü'min'in için bir bostân vakf eyledi. Dört yüz biñ aqçeye idi.

Ve bundan gayrı Zührî beyân eylemişdür ki 'Abdu'r-Raḥmân ölür olduğu zamânda Bedr Gâzâsı'ndan bâkî kalan kimesneler için dört yüz altun vaşiyet idüp, pes Bedr'den bâkî kalma yüz nefer âdem bulunup [474b R1] her birine 'Abdu'r-Raḥmân mâlinden dörder altun [366b E] edâ olunmuş idi.

Ve anuñ hakkında Resûl '*aleyhi's-selâm*³ في إِنْ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَمِينٌ فِي «الْأَرْضِ»⁴ " 'Avf oğlu 'Abdu'r-Raḥmân göklerde ve yir-yüzünde emîndür." diyü buyurdu. Ya'nî yiryüzündeki maḥlûk anuñ emânet ü istikâmetine nice mu'tekidler⁵ ise gökyüzündeki melekler dağı anuñ şadâkâtine mu'teriflerdür⁶, dimekdür.

Ve mezbûr 'Abdu'r-Raḥmân bin 'Avf, Faḥr-i 'Âlem'den altmış beş hadîş-i şerîf⁷ rivâyet itmişdür ki Buḥârî ve Müslim ikisinde müttefiklerdür. Ve beşinde Buḥârî münferidlerdür. Ve andan eḥâdîş rivâyet idenler İbn 'Ömer ve İbn 'Abbâs ve Câbir ve Enes ve şâḥâbeden ve tâbi'inden niçe kimesnelerdür.

1 vâkı': - N1, R1

2 def'a: def'ada N1, R1

3 Resûl//selâm: Resûl'llâh N1, R1

4 Hadîs-i Şerîf, "Şüphesiz ki Abdurrahman bin 'Avf yeryüzünde ve gökyüzünde emindir." (M.Yüsus Kandehlevi, *Hadislerle Müslümanlık*, 4, 1661)

5 mu'tekidler: mu'kedirler N1

6 mu'teriflerdür: mu'arriflerdür N1, R1

7 şerîf: - N1

Ve Tebük Ğazâsı'nda Nebî 'aleyhi's-selâm¹ anuñ ardında namâz kıılıp fevt olan rek'âtı anuñ üzerine tamâm eylemişdür. Ya'nî 'âdet üzere 'Abdu'r-Raĥmân'a iktidâ itmişdür.

Ve vilâdeti târîhi 'âmü'l-filûn on yılından şoñra ve vefâtı hicretüñ otuz ikinci yılında vâkı' oldı ki ol zamânda sinn-i şerîfi yetmiş beşine varmış idi. Ve namâzını şaĥâbeden niçe kimseler ve Sa'd bin Ebî Vaĥķķâş [341a N1] [edâ itmişdür]. Ve [cenâzesini]² getürüp Baķî'de defn olınmış idi. Ve altundan ve gümüşden vâfir³ mâli ĥalduĝından mâ'adâ biñ deve ve yüz re's at ve üç biñ koyun muĥallefâtı ĥisâb olınmış idi. Ve dört ĥâtunı ĥaldı ki yalıñuz birisi⁴ sekizden bir ĥişşenüñ rub'ı ile seksen biñ altuna şulĥ olındı.⁵

[Ebü 'Ubeyde bin Cerrâĥ]

Onıncısı Ebü 'Ubeyde bin Cerrâĥ'dur ki ismi 'Āmir bin 'Abdu'l[lâh bin] Cerrâĥ⁶ bin Hilâl bin Üheyb bin Münye⁷ bin Ĥârîş bin Fihri bin Mâlik'dür ki nesebi Fahr-i 'Ālem'ün nesebi ile Fihri bin Mâlik'de buluşmuşdur. Ve 'Oşmân bin Maż'ün ile bir yirde Müslimân olup ve hicret-i şâniyede Ĥabeşe'ye hicret idüp gitmişdür.

Ve bi'l-cümle Fihri ve Ĥureyşî idi. Ve ol 'aşrdaki ümmetüñ emîni idüĝinde ittifaķ var idi. Ĥattâ Buĥârî ve Müslim ve Tirmizî Enes'den rivâyetle beyân eylemişlerdür [ki] Resül 'aleyhi's-selâm⁸ [475a R1] «إِنَّ»⁹ «لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينًا وَإِنَّ أَمِينَنَا أَيُّهَا الْأُمَّةُ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنِ الْجُرَّاحِ»⁹ ya'nî “Her ümmetüñ bir emîni vardur. Ve bizüm ümmetimüzün emîni Ebü 'Ubeyde'dür.” diyü buyurmuşlardır. Ve ammâ Müslim bu ĥadîş-i şerîfi ziyâde ile rivâyet idüp, ehl-i Yemen Resülü'llâh 'aleyhi's-selâma gelüp, “Yâ Resûla'llâh,

1 Nebi//selâm: Resûlu'llâh N1, R1

2 Nüşhalarda “ecilâh deyrün” şeklinde yazılan bu kısımda anlam gereĝi tashih yapıldı.

3 vâfir: ve aķar N1

4 ĥaldı//birisi: ĥalmış idi N1, R1

5 olındı: oldı N1, R1

6 Cerrâĥ: Cerrâĥ'dur ve N1, R1

7 Münye: Żabte E | Müneyte R1

8 Resül//selâm: Resûlu'llâh N1, R1

9 Ĥadîş-i Şerîf, “Her ümmetin bir emini vardır. Bu ümmetin emini de Ebü Ubeyde b. Cerrâĥ'tır.”

bizüm ile bir âdem gönder ki sünneti ve İslâm'ı bize öğretsin.” didüklerinde [367a E] Resül¹ ‘aleyhi’s-selâm Ebû ‘Ubeyde’yi elinden tutup, “Bu ümmetüñ emîni budur.” diyü göstermişler idi.

Ve her gâzâlarda Fahr-i ‘Âlem ile hâzır olup ve Uḫud Gâzâsı’nda Server-i Enbiyâ’nuñ yanından ayrılmayıp, hattâ çoğulga halklarından Resül ‘aleyhi’s-selâmuñ² mübârek yüzine geçen iki halkayı daḫı ol çıkarmış idi.

Ve babası ve anası Bedr Gâzâsı’nda kendünün elinde esîr olup, Resül³ ‘aleyhi’s-selâm hakkında fâsid sözlerini işitdükde “Bir daḫı böyle dimeñ.” diyü anları nehy idüp ve lâkin anlar mütenebbih olmayup, yine nâ-sezâ kelimât eyledüklerinde ikisini bile katl eyleyüp, Haḫ *subḫānehu ve te’ālā* ﴿لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ﴾⁴ āyeti nâzil oldu. Ya’nî “Yâ Muhammed, sen Allâh’a ve kıyâmet gününe imân getüren kimesneleri Allâh’a ve resûline müte‘allîḫ fâsid söz söyleyenlere maḫabbet ider bulmazsun. Gerekse babaları ve gerekse oğulları ve kızları olsun.” dimekdür. Ya’nî bir kişi ki Allâh’a ve resûline müte‘allîḫ nâ-şâyeste kelimât eylese nedür ki babam, anamdur ve yâḫūd evlâdumdur, diyü ḫimâyet eylemez. Belki dîn-i İslâm ğayretine anları öldürmeyince ferâġat eylemez. Niteki Ebû ‘Ubeyde’de vâḫi’ olmışdur.

Ba’de zâlik Ebû ‘Ubeyde hicretün on sekizinci yılında ardında vâḫi’ olan ‘Amvâs tã’ünından vefât idüp bir bostânda defn olındı. Ve vefâtı târiḫinde elli sekiz yaşında bulındı. «رضي الله تعالى عنه وعن تمام العشرة المبشّرة بالجنة على لسان سيّد البشر بالاماكن المتعدّدة»⁵

1 Resül: Resûlu’llâh N1, R1

2 Resül//selâmuñ: Resül-i Ekrem’ün N1, R1

3 Resül: Resûlu’llâh R1

4 “Allâh’a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğun, babaları, [oğulları, kardeşleri yahut kendi soy soplaları] olsalar bile, Allâh’a ve peygamberine düşman olan kimselere sevgi beslediğini göremezsin.”, Mücadele 58/22.

5 “Allâh ondan ve insanların efendisi [Hz. Muhammed’in] dilinden çeşitli mekanlarda cennetle müjdelenmiş kişilerin tamamından razı olsun.”

[VE AMMÂ SÂ'İR-İ AŞĤÂB-I GÜZİN MENĤABELERİ BEYÂNINDADUR]

Ve ammâ sâ'ir-i aşĥâb-ı güzîn *riđvānu'llāhi* 'aleyhim ecma'in menĥabeleri ve muĥaddemeleri [475b R1] iki¹ faşl ile beyân olunmaĥ lâzımdur ki biri anlaruñ² fuĥahâsında [341b N1] ve biri ĥuffâz-ı ĥadîş tafşîlindedür. Zîrâ anlaruñ daĥı tâbi'in üzerine fazîletleri ve 'ulüvv-i rütbeleri³ muĥarrerdür.

Ve Ammâ Muĥaddime ki Aşĥâb-ı Kirāmuñ Menâĥıb-ı 'Aliyye⁴ ve Merâtib-i Behiyyeleri İ'lāmındadur

İmdi, ĥafî olmaya ki Resûl 'aleyhi's-selâm⁵ «خير الناس قرني ثم يلوئهم»⁶ ya'nî “Ĥalkuñ ĥayrlısı benüm zamānumda gelendür. Andan şoñra gelenleruñ ardınca gelenlerdür.” diyü buyurmışdur. Ve şaĥâbe-i kirāmuñ 'azîmü'ş-şānlıĥlarına bundan büyük delîl olur mı ki Fahr-i 'Ālem⁷ 'aleyhi's-selâm⁸ ile anlar muşāĥabet eylemişdür. Yalınuz bir kerrede Resûlu'llāh'a bulışdılarsa, yine de⁹ kâfidür. 'Ale'l-ĥuşuş ki [367b E] defe'ât ile muşāĥabet eyleyüp, İslām kılâdesini anlaruñ boyunlarına geçürüp ve anlaruñla Resûlu'llāh mâ-beyninde küllî maĥabbet ü meveddet zāhir olup ve bi'l-cümle anlaruñ her birinde niĥe vechle şeref ve 'ulüvv-i menzilet vardur ki kendülerden şoñra gelenleruñ merâtibinden ziyâdedür.

Ve ĥâşşalarınıñ cümleden biri budur ki anlaruñ ĥiĥ birisininüñ 'adâletinden su'al olunmaz. Belki 'adâlet didükleri anlaruñ zâtlarına nisbetle bir ferâĥat olunmuş nesnedür. Zîrâ anlar¹⁰ *Kitābu'llāh*'da olan

1 iki: ve iki E

2 anlaruñ; anuñ R1

3 rütbeleri: rütbe R1

4 'Aliyye: 'Aliyyeleri R1

5 Resûl//selâm: Resûlu'llāh N1, R1

6 Ĥadîs-i Şerîf, “İnsanların en hayırlıları benim asrımında yaşayanlardır. Sonra bunları takip edenlerdir.” (Müslim, *Fezâilü's-sahâbe*, 214, (2535); Tirmizî, *Fiten*, 45)

7 Fahr-i 'Ālem: Resûlu'llāh N1, R1

8 'aleyhi's-selâm: *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* R1

9 yine de: - E | de: - R1

10 su'al//anlar: - N1, R1

deliller ile ve Sulṭān-ı Enbiyā *ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellemün*¹ sünneti ile ve icmā'-ı ümmetde mu'temedün bih olanların icmā'ıyla emr-i ma'rūf ve nehy-i münker eylemede mücidd ü sā'ilerdür. Bu delil ile ki *Ḥaḳ celle ve 'alā*² ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾³ buyurmuşdur.³ Ya'nī “Maḥlūḳāt için zāhir olan ümmetlerin ḥayrlısı sizlersüz ki emr-i ma'rūf ve nehy-i 'anī'l-münker eylersüz.” dimekdür. Ve bu āyet-i kerīme aṣḥāb-ı Resūl ḥaḳḳında idüğünde ḳadīmden olan müfessirler ittifāḳ eylemişlerdür.

Ve andan mā'adā⁴ ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ﴾⁵ āyet-i kerīmesi daḥı nāzil olup müfessirīn bu āyeti “Server-i Enbiyā zamānındakine ve bu zamāndaki ümmete ve gelecek ümmete⁵ ḥiḳābdur.” diyü buyurmuşlardır. Ve bundan ḡayrı ﴿وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا﴾⁶ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ āyeti daḥı aṣḥāb ḥaḳḳında nāzil olmuşdur.

Ve bu bābda vārid olan eḥādīs-i şerīfe āyet-i [476a R1] *Ḳur'āniyye*'den artuḳdur. Cümleden biri Ebū Sa'īd el-Ḥudrī Resūl *'aleyhi's-selāmdan*⁷ rivāyet eyledüḡi ḥadīşdür. Şihḥatinde ittifāḳ vardır. Bu vechle ki Resūl⁸ *'aleyhi's-selām* «لا تسبوا أصحابي، فوالذي نفسي بيده لو أن أحدكم أنفق مثل أحد أحد»⁹ “Benüm muşāḥiblerüme ve meclisüme dāḥil olanlara ve benüm yüzüm görüp kelāmum işidenlere şaḳınıñ, söḡmeñ ki ol Allāḥ ḥaḳḳı için ki benüm nefsum anuñ ḳabzındadır,¹⁰ eger sizden biriñüz Uḥud Ṭaḡı ḳadar altun taşadduḳ eyleseñüz benüm

1 Sulṭān-ı//sellemün: Peyḡamber *'aleyhi's-selāmuñ* E

2 “Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliḡi emreder, kötülükten men edersiniz.”, Āl-i İmrān 3/110.

3 buyurmuşdur: - N1

4 “Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık.”, Bakara 2/143.

5 gelecek ümmete: gelecege E, N1

6 “Şahit olarak Allah yeter. Muhammed, Allah'ın Resulüdür. Onunla beraber olanlar, inkarlılara karşı çetindirler.”, Bakara 2/143.

7 Resūl//selāmdan: Resūl-i Ekrem'den N1, R1

8 Resūl: Resūlu'llāh N1, R1

9 Hadīs-i Şerīf, “Sakın benim aṣḥābıma sövmeyiniz! Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Uḥud Daḡı kadar altını sadaka olarak verseniz, sahabilerimden birisinin iki avuç hurma sadakasına, hattā bunun yarısına bile yetişemezsiniz.” (Ebū Dāvud et-Tayālisī, *Müsned*, 21, 83)

10 ḳabzındadır: ḳabzasındadır N1

aşhâbımuñ mertebesi gâyetine yitişemezsiniz. Nihâyetine degül nişfına bile irişemezsiniz.¹” diyü buyurmuşdur.

Ve bundan gayrı Tirmizî, ‘Abdu’llâh bin Muğaffel’den² rivâyet ile beyân eylemişdür ki “ ‘Abdu’llâh dimişdür, ‘Ben Resûlu’llâh’dan işütdüm, söylerdi. [342a N1 | 368a E] «يبلغ الحاضر الغائب الله في أصحابي الله في أصحابي لا تتخذوهم غرضاً بعدي فمن أحبهم فبحبي أحبهم، ومن أبغضهم فببغضي أبغضهم، ومن آذاهم فقد آذاني، ومن آذاني فقد آذى الله، ومن آذى الله يوشك أن يأخذه»³ “Allâh Allâh, benüm aşhâbum haqqında ki meclisümde hâzır olanlar gâ’iblere ve geleceklere benüm eḥâdişümi yitişdürürler. İmdi, zinhâr benden soñra anlara ğaraẓla ııtmañ ki her kim anları severse beni sevmiş olur. Ve ben daḥı anı severin. Ve her kim anlara buĝz iderse baña buĝz itmiş olur. Ben daḥı anlara buĝz eylerin. Ve her kim anlara ezâ eyleye baña ezâ eylemiş olur.⁴ Ve baña ezâ eyleyen daḥı Allâh’a ezâ⁵ kaşd itmiş olur. İmdi, şol kimesne ki Allâh’a ezâ kaşd eyleye, lâzım olur ki Allâhu Te’âlâ anı ‘azâbla ıtuta. Ve her kimi ki Allâhu Te’âlâ ‘azâbı ile aḥz eyleye, lâzım olur ki anı cehennemden ḥalâş eylemeye.” dimekdür.

Ve bu ḥadış-i şerîfden ma’adâ bir beyt rivâyetiyle⁶ Resûl ‘aleyhi’s-selâm⁷ buyurmuşdur: «ما من أحدٍ من أصحابي يموت بأرضٍ ، إلا بُعث قائداً ونوراً»⁸ “Aşhâbumdan hiç bir kimesne yoĝdur ki bir yirde öldükde Allâhu Te’âlâ kıyâmet güninde nür irişdürmeye ve önlerine düşüp hidâyet idici göndermeye. Ya’nî benüm aşhâbum gerek arz-ı muḥaddesde

1 Nihâyetine//irişemezsiniz: - N1, R1

2 Nüşhalarda “Ma’kıl” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Süleyman ‘Abdullah es-Sellûmî, *Usûlü’l-İsmâ’iliyye*, Dârü’l-fazîle, Riyad 2001, C. 1, s. 159.

3 “Şu an olanlar olmayanlara aktarır ki ashâbım hakkında Allah’tan korkun! Ashâbım hakkında Allah’tan korkun! Sakın benden sonra onlara düşman olup sövmeyin! Onları seven, bana olan sevgisinden dolayı sevmiş olur. Onlara kızıp kin duyan da, bana olan kin ve düşmanlığından dolayı böyle yapmış olur. Onlara sıkıntı veren bana sıkıntı vermiş, bana sıkıntı veren de Allah’a eza etmiş olur. Allah’a eza eden de büyük bir felakete yüz yüze gelmiş olur...” | Müellif başa hadisın aslında olmayan “Orada olanlar olmayanlara ulaştırır.” anlamında bir cümle yerleştirmiştir. bk. Tirmizî, *Menâkıb*: 59; *el-İsâbe*, 1: 10.

4 Ben//olur: - R1

5 ezâ: - N1, R1

6 rivâyetiyle: daḥı rivâyetle N1, R1

7 Resûl//selâm: Resûlu’llâh N1, R1

8 Hadis-i Şerif, “Bir yerde ölen ashâbımdan hiçbirisi yoktur ki kıyâmet günün oranın ahali-sine bir nur ve onlara [cennete ulaşmakta] bir rehber olmasın.” (Tirmizî, *Menâkıb*, 3864)

gerekse âhar yirde ve bi'l-cümle her nerede vefât iderlerse anlara hidâyet nûri gönderilmek muqarrerdür.” [476b R1] dimekdür.

Ve bu hadîs-i şerîf dahı aşhâb-ı güzîn¹ hakkında Enes'den menkûldür ki Fahr-i ‘Âlem ‘aleyhi’s-selâm² buyurmuşdur: «مثل أصحابي في أمتي»³ “Benüm ümmetüm arasında aşhâbum fi'l-meşel ta‘âm içinde tuz gibidür ki eger tuz koyılmasa⁴ ta‘âmuñ işlâhı müyesser degüldür. Niteki aşhâbum olmasa ümmetümün şalâhı müyesser olmaduğı gibi.”

Andan sonra cemî‘-i ümmet ittifâk itmişlerdür ki şahâbe-i kirâmuñ cümlesinde ‘adâlet muqarrerdür. Gerekse fitne zamânına yitişenler olsun, gerekse fitneden evvel vefât eyleyenler olsun. Hattâ icmâ‘-ı ‘ulemâ dahı⁵ bunuñ üzerinedür. Ve anlar hakkında şübheye düşenler tahkîk ictihâdlarında⁶ aşhâbuñ menâkıbından gördükleri mevâdduñ te’vil ü taṭbîkınde ḥaṭâ eylemişlerdür. Hâk *subḥânehu ve te‘âlâ* uçmağı anlaruñ üzerine kılmışdur. Zîrâ [368b E] anlar şerî‘at nâkılları ve dîn sancaqları ve ırâk yaqın ‘alâmetleridür.

Bundan mâ‘adâ Hâfız Aḥmed-i Beyhâkî, “İmâm Şâfi‘î bir risâlesinde aşhâb-ı kirâmı añup ve lâ’ik olduklarınca medḥ u şenâ eyleyüp andan sonra menâkıbların beyâna başladuğda dimişdür ki ‘Aşhâbuñ her biri eger ‘ilmde ve ictihâdda ve taḫvâda ve eger ‘aqlda ve ‘ulüm istidrâkine ve mesâ’il istinbâṭına vesîle olan umürda bizden yukarudur. Ve anlaruñ bizüm için olan re’yleri biz kendü nefsimüz için itdügimiz re’ylerden bize olan re’yleri ziyâdedür.’ [diyü] beyân eylemişdür.” [342b N1]

Andan sonra şahâbe-i kirâmuñ çokluğında ve azluğında ihtilâf vardur. Ve illâ Resül ‘aleyhi’s-selâm⁷ zamânında ğâyetle çoğ-ıdı. Hattâ Ebü ‘Amr-ı

1 güzîn: kirâm R1

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 Hadîs-i Şerîf, “Ashabımla ümmetimin misali yemekte tuzun misali gibidir. Yemek ancak tuzla salih olur.” (Ramuz el-hadîs, s. 390, 3. hadis)

4 koyılmasa: konılmasa N1, R1

5 dahı: - N1, R1

6 Nüshalarda “iştihârlarında (N1), iştihâdlarında (E, R1)” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

7 Resül//selâm: Resülü’llâh N1, R1

Şehrezûrî Ebû Zür'a-i Râzî'den rivâyet eylemişdür ki kaçan Resûl'llâh'dan eḥâdiş rivâyet idenler ne kadar kimesne idügi su'al olındukda anlaruñ ne kadar kimesne idügin kim zabt idebilir? Ve lâkin Resûl 'aleyhi's-selâm¹ ile ḥaccetü'l-vedâ'da kırk biñ kişi ve Tebük Ğazâsı'nda yetmiş biñ kişi ḥâzır olmışdur ki cümlesi şâḥâbe idi.

Ve yine Ebû 'Amr, Ebû Zür'a'ya şorup " 'Nebî 'aleyhi's-selâmuñ² eḥâdişi dört biñ ḥadişdür.' dinildi mi?" didükde Ebû Zür'a bu sözden biñ ḥuzûr olup "Saña böyle diyenleruñ Allâhu Te'âlâ dışlerin [477a R1] kırsun ki bu ḳavl zındıqlaruñdur. Zîrâ Resûl 'aleyhi's-selâmuñ³ eḥâdişi nice sayılabilir ki? Faḥr-i 'Âlem'i görenden ve ḥadişin işidenlerden ve andan eḥâdiş rivâyet idenlerden yüz on dört biñ şâḥâbe Resûl 'aleyhi's-selâmdan⁴ eḥâdiş aḥz eylemişlerdür." didükde Ebû Zür'a'ya didiler ki "Bu didüğüñ miḳdârı şâḥâbe Resûl'llâh'ı ḳanda gördiler? Ve nerede andan ḥadiş işitdiler?" diyü su'al olındukda buyurdılar ki "Ehl-i Mekke ve ehl-i Medîne ve ikisi mâ-beyninde olanlar daḥı A'râb ṯâ'ifesi ve daḥı Faḥr-ı 'Âlem ile ḥaccetü'l-vedâ'a bile varanlar ve bi'l-külliyye Faḥr-i 'Âlem'i görenler ve anlardan eḥâdiş işidenlerdür. Ve ammâ ehl-i ḥadiş olanlaruñ ṯariḳı üzere Resûl 'aleyhi's-selâmı⁵ her kim görürse şâḥâbedendür."

Ve lâkin Buḥârî ḳavlince aḥḥâb ki Resûl'llâh'ı görüp ve yâḥûd muşâḥâbet idüp müşerref olan Müslimânlardur. Ve Ebû'l-Muzaffer-i Sem'anî'den naḳl olınduḡı üzere muḥaddişin şol kimesneye şâḥâbedendür, dirler ki Resûl'llâh'dan⁶ tamâm ḥadiş ve yâḥûd bir kelime rivâyet [369a E] itmiş olalar.

Ve ehl-i uşul ḳâ'idesince şâḥâbe şol kimesneye dirler ki Resûl 'aleyhi's-selâm⁷ ile niçe zamân şoḥbet eyleye. Ve müddet-i medîd kendüne mütâbâ'atda emrine iṯâ'atle meclis-i şerîfnde iḳâmet itmiş ola. Ve Faḥr-i

1 Resûl//selâm: Resûl'llâh N1, R1

2 Nebî//selâmuñ: Resûl-i Ekrem'üñ N1, R1

3 Resûl//selâmuñ: Resûl-i Ekrem'üñ N1, R1

4 Resûl//selâmdan: Resûl-i Ekrem'den N1, R1

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 Resûl'llâh'dan: Resûl-i Ekrem'den N1, R1

7 Resûl//selâm: Resûl'llâh N1, R1

‘Älem’den eḥādīs-i şerīfeye müte‘allik niçe umūr-ı mühimme aḥz eylemiş ola.

Ve ammā Ebū ‘Amr-ı Şehrezūrī, Sa‘īd bin Müseyyeb’den¹ rivāyet itmişdür ki aşḥāb-ı Resūlu’llāh’ı kimesne şayamaz. Meger ki Faḥr-i ‘Älem ile² bir yıl ve yāḥūd iki³ yıl ikāmet idüp birkaç ğazalarda bile bulına.

Ve uşūliyyūn ḳavline delālet eyler ki Ebū ‘Amr-ı Şehrezūrī, Şu‘be bin Mūsā’dan rivāyet itmişdür ki Şu‘be birgün Enes bin Mālīk’e varup, “Hiç sizden ğayrı aşḥāb-ı Resūl’den ḳalmamış mıdur?⁴” didükde Enes *radīya’llāhu ‘anh* “A‘rāb’dan Faḥr-i ‘Älem’i görmüş kimesneler vardur. Ve lākin muşāḥabet-i şerīfi ile müşerref olmuş kimse ḳalmamışdur.” diyü cevāb virmiş idi.

Andan soñra āġāh ol ki şāḥābenüñ efdali Ebū Bekr, andan soñra ‘Ömer, andan soñra ‘Oşmān, andan soñra ‘Alī’dür. Ve ehl-i sünnet ve cemā‘at mā-beyninde böyledir. Ve ammā [343a N1] ‘ulemā-yı müteḳaddimīn bi’l-küllīyye [477b R1] ‘Oşmān’ı ‘Alī üzerine taḳdīm eyler. Ve ehl-i sünnetden Kūfe ḥalkı ‘Oşmān üzerine⁵ ‘Alī’yi taḳdīm ḳılurlar. Ve Süfyān-ı Şevrī daḥı evvelā ‘Alī’yi ‘Oşmān üzerine taḳdīm eylemiş idi. Ve lākin soñra rücü itmiş idi. Ḥaṭṭābī daḥı Süfyān-ı Şevrī gibi evvelā ‘Alī’yi taḳdīm idüp soñradan rücü eylemişdür.⁶ Ve Ḥaṭṭābī’dan naḳl eyleyenler Muḥammed bin İşḥāk bin Ḥuzeyme’dür. Ve ba‘zılar daḥı ‘Alī’yi ‘Oşmān üzerine taḳdīm eylemişlerdür. Ve ammā ‘Oşmān’ı ‘Alī⁷ üzerine taḳdīm eyleyenler şunlardur ki ehl-i sünnet ve ehl-i ḥadīs mezhebi üzerine şābit olmuşlardur.

Ve ammā şāḥābenüñ şıñf şıñf efdaliyyeti daḥı beyān olunmuşdur. Cümleden Ebū Manşūr-ı Bağdādi bu ṭarīḳ ile ḥaber virmişdür ki “Bizüm aşḥābımız ittifāḳı üzerine şāḥābenüñ cümleden efdali Çār Yār-ı bā-şafādur ki ve anlardan ğeçince ‘Aşere-i Mübeşşere’nüñ bāḳı ḳalan altısıdur.⁸ Andan

1 Müseyyeb’den: Seyyib’den N1, R1

2 ile: - R1

3 iki: - R1

4 ḳalmamış mıdur: ḳalmamışdur E

5 üzerine: - N1, R1

6 Ḥaṭṭābī//eylemişdür: - R1

7 ‘Oşmān’ı ‘Alī: ‘Oşmān’uñ N1, R1

8 altısıdur: altısıdur ki N1, R1

şoñra Bedr Ğazası'nda bulunanlar ve anlardan geçince Uḥud Ğazası'nda ḥâzır olanlar ve anlardan¹ şoñra Ḥudeybiyye'de Bî'atü'r-rıḍvân'da dâḥil olanlardır.²

Ve ammâ Şehrezürî beyân eyleyüp muhâcirîn ve enşârdan şunlar ki iki kıblede³ namâz kılmışlardır, ya'nî kıble Mekke'ye dönmedin İslâm'a gelüp [369b E] Kuds-i Şerîf'e, ba'dehu Mekke'ye toğrı 'ibâdet eylemişlerdür. Ve *Kur'ân-ı 'Azîm*'de anlar "sâbıķün-ı evvelün" diyü añılup tafđil⁴ olınmışdır. Ve İbn Müseyyeb ve müfessirinden bir cemâ'at bu kıavl üzerinedür.

Ve ammâ Şa'bî kıavlince ehl-i Medîne'dür ve İslâm cihetinden şaḥâbenüñ evveli Ebü Bekr'dür ve pâyânı⁵ yukarıda geçmiştir. Ve şaḥâbe-i kirâm vefât idüp eñ şoñra kıalanı Ebü't-Ṭufeyl 'Âmir bin Vâsile'dür ki hicretten yüz yıl şoñra vefât eylemiştir. Ve ammâ nevâḥide olanlar ile ḥisâb olındığı taḥdîrce Medîne'de olan şaḥâbeden çaķ şoñra vefât eyleyeni Câbir bin 'Abdu'llâh'dur ki Aḥmed bin Ḥanbel, Ebü Kıatâde'den rivâyet itmiştir. Ve ba'zılar kıavlince Medîne'de eñ şoñra vefât iden Sehl⁶ bin Sa'îd ve bir kıavilde daḥı Sâ'ib bin Yezîd'dür.⁷

Ve Mekke'de olan şaḥâbenüñ çaķ şoñra vefât eyleyeni 'Abdu'llâh bin⁸ 'Ömer ve ba'zılar kıavlince Câbir bin 'Abdu'llâh'dur.

Ve ammâ 'Alî bin Ḥudeybî kıavlince Mekke'de ölenlerün âḥiri Ebü't-Ṭufeyl'dür ki cümle şaḥâbenüñ âḥiridür. Ve Başra'da ölenlerün [478a R1] âḥiri Enes bin Mâlik'dür.

İbn 'Abdü'l-ber dimışdır ki Faḥr-i 'Âlem'i görenlerde Enes'den şoñra vefât eyleyen ancak Ebü't-Ṭufeyl'dür. Ve Kufe'de vefât idenlerün şoñı 'Abdu'llâh bin Ebî Evfâ ve Şâm'da ölenlerün âḥiri⁹ 'Abdu'llâh bin Yesîr ve

1 ve anlardan: andan R1

2 olanlardır: olanlar E

3 kıblede: kıabilede E

4 tafđil: tafşîl N1, R1

5 pâyânı: beyânı N1, R1

6 Sehl: Süheyl R1

7 Nüşhalarda "Zeyd" şeklinde yazılan bu isim imla birliği gözetilerek tashih edildi.

8 bin: - N1, R1

9 ölenlerün âḥiri: olanlardan E

ba'zılar kavlince Ebü Ümāme'dür. Ve Mışr'da vefāt idenlerüñ āhiri 'Abdu'llāh bin Hāriŝ bin Cez' ve Filistīn'de vefāt idenlerüñ āhiri Ebü Ümmī bin Ümmü Harām'dur.¹ [343b N1] Ve Dımaşk'da ölenlerüñ āhiri Vāŝile² bin Eşka' ve Hımş'den 'Abdu'llāh bin Yesīr ve 'Āne'den³ Zehrmās (?) bin Ziyād ve Cezīre'den 'Ares bin 'Umeyr ve bādiye A'rāb'ından Seleme bin Ekva"[dur]. Ve ba'zılar dimişlerdür ki Seleme ölmezdin birkaç gün evvel Medīne'ye inüp vefāt eylemişdür.

Ve ŝahābeden iki kimesne vardur ki zamān-ı Cāhiliyyet'de altmış yıl ve İslām'a geldüklerinden ŝoñra [dahı] altmış yıl 'ömr sürdiler. Ve ikisi de hicretüñ elli dördüncü yılında Medīne'de vefāt eylediler ki birisi Hākīm bin Hizām'dur.⁴ 'Āmü'l-filden on üç yıl evvel Ka'be içinde çoğmışdur. Ve ikincisi Hassān bin Ŝābit bin Münzir bin Harām-ı Enŝāri'dür.

Ve İbn İŝhāk dimişdür ki "Hassān ve babası [370a E] Ŝābit ve ecdādından Münzir ve Harām yüz yigirmiŝer yıl 'ömr sürmiŝlerdür." Ve Hāfiz bin Ebī Nu'aym "Bunlardan ğayrı 'Arab içinde bu vechle 'ömr sürmiŝ bir nesl iŝidilmemiŝ ve bilinmemiŝdür." diyü beyān itmişdür. Ve ammā 'Abdu'r-Rahmān bin Hassān böyle zann iderdi ki bu vechle 'ömr sürmek ol neslüñ hāŝŝasından ola. Ve lākin kendüsine ol vechle vāki' olmayup kırk beş yaşında iken vefāt eyledi.

Ammā Faşl-ı Evvel ki Ŝahābe-i Kirāmuñ Fuĝahāsı Beyānındadır⁵

İmdi, hafı olmaya ki müteĝaddimīn ve selef-i ŝālihiñ mā-beynlerinde ŝahābenüñ meŝhūr olan fuĝahāsı on bir nefer kimesnedür ki zıkr olunur: 'Ömer [ve] 'Alī [ve] İbn 'Abbās [ve] İbn 'Ömer [ve] 'Abdu'llāh bin Zübeyr [ve] 'Abdu'llāh bin 'Amr bin 'Aŝ [ve] İbn Mes'üd [ve] Zeyd bin Ŝābit [ve]

1 Harām'dur: Harām E

2 Vāŝile: Vā'ile N1, R1

3 Nüŝhalarda " 'Āye" ŝeklinde yazılan bu yer adı tashiḥ edilerek metne alındı. bk. Ŝihābüddin Ebī Abdillāh Yākūt el-Hamevi, *Mu'cemü'l-büldān*, Dāru Sādır, Beyrut 1977, C. 4, s. 72.

4 Hizām'dur: Harām'dur E, R1

5 Ammā//beyānındadır: - N1, R1

Übey bin Ka'b [ve] Ebū Mūsā el-Eş'arī [ve] Ebü'd-Derdā. Āşārdan *Müstakẓin*'de¹ (?) dađı böyle naql olunmuşdur.

Ve illā Aḥmed bin Ḥanbel "Fetāvāda aşḫāb-ı Nebī'den ekşeriyā mesā'il-i şer'iyede rivāyet olınan 'Abdu'llāh bin 'Abbās'dur ki 'Abdu'llāh'ın evvelidür. Andan sonra 'Abdu'llāh bin 'Ömer ve 'Abdu'llāh [478b R1] bin Zübeyr ve 'Abdu'llāh bin 'Amr bin 'Aş'dur." [dimişdür]. Ve ammā " 'Abdu'llāh bin Mes'ūd dağı 'Abādile'dendür." diyü Aḥmed bin Ḥanbel'e aňlatduklarında "Ol 'Abādile'den degöldür." diyü cevāb virdi.

Andan sonra Ḥāfiẓ Aḥmed-i Beyhağı, "Aḥmed bin Ḥanbel murādını tağyir idüp bundan ötüri ' 'Abādile'den degöldür.' dedi. Pes İbn Mes'ūd'dan muqaddem vefāt eylemişdür." [dimişdür]. Ve lākin zıkr olınan 'Abādile niçe zamān 'ömr sürüp mesā'il-i şer'iyede anlaruň 'ilmlerine² ihtiyāc olunmuş idi. Ve sābıku'z-zıkr 'Abdu'llāh kaçan ki bir huşuşda ittifağ itseler "Bu 'Abādile kıavlidür." Ve yāhūd " 'Abādile fi'lidür." diyü fuqahā itlāk iderler.

Ve ammā Ebū 'Amr-ı Şehrezürī kıavlince gerek İbn Mes'ūd, gerekse aşḫābdan sā'ir 'Abdu'llāh ismi ile müsem mā olanlar ki 'Abādile'den 'add olunur, cem'an iki yüz yigirmi nefsdür. Ve bu kıavl ehl-i ḥadış mezhebincedür. Ve ammā müctehid İbn Mes'ūd'ı 'Abādile-i fuqahādan³ şayarlar.

Ve 'Alī bin 'Abdu'llāh el-Medenī kıavlince 'Abdu'llāh [bin] Mes'ūd'dan [344a N1] ve Zübeyr bin Şābit'den ve İbn 'Abbās'dan ğayrı şahābeden bir kimesne yoğdur ki anuň dağı İbn 'Abbās'dan ğayrı aşḫābi olup dā'imā kıavli ile kıā'im olalar.

Ve Mesrük dimişdür ki "Ben aşḫāb-ı Nebī'nün [370b E] 'ilmini altı kimesnede nihāyet bulmuş buldum ki anlar 'Ömer ve 'Alī ve Übey ve Zeyd ve Ebü'd-Derdā ve İbn Mes'ūd.

1 Müstakẓin'de: Müstakbiz'inde E

2 'ilmlerine: 'amellerine N1, R1

3 'Abādile-i fuqahādan: 'Abādile fuqahāsından N1, R1

Ve ammâ Şa‘bî kavlince ‘ilm-i şerîf aşhâb-ı Nebî’den altı kimesneden ahz olunmuşdur. Üçü ‘Ömer ve İbn Mes‘ud ve Zeyd’dür ki mertebe-i ‘ilm-lerinde birbirlerine beñzerlerdi. Ve ba‘zı mesâ‘ili birbirlerinden şorarlardı. Ve üçü dağı ‘Alî ve Eş‘arî ve Übey’dür ki anlar dağı ‘ilmde birbirlerine akrân ve ba‘zısı ba‘zısından müşkilâtı cüyân idi.

Ve’l-hâşıl yukarıda zıkr itdügümüz üzere fuçahâ-yı şahâbe ki on bir kimesnedür, anlaruñ tafşili lâzımdur. İmdi, **evveli ‘Ömer bin Hattâb’dur;**¹ **ikincisi ‘Alî bin Ebî Tâlib’dür** ki ‘Aşere-i Mübeşşere’de tafşil olunmuşdur.

[Ebü’l-‘Abbâs ‘Abdu’llâh bin ‘Abbâs]

Ve üçüncüsü Ebü’l-‘Abbâs² ‘Abdu’llâh bin ‘Abbâs bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib [el]-Hâşimi’dür ki Peygâmbere ‘aleyhi’s-selâmuñ ‘ammisi oğlu vâkı’ olur. Ve Ebü’l-‘Abbâs’uñ³ vâlidisi Lübâbe bint Hâriş [479a R1] bin ‘Amir bin Şa‘sa’dur ki Nebî ‘aleyhi’s-selâmuñ⁴ hâtünü Meymüne bint Hâriş’uñ kız karındaşıdır.

Ve İbn ‘Abbâs *radiya’llâhu ‘anh*⁵ hicretten üç yıl ve ba‘zılar kavlince iki yıl evvel Şi‘b’de vücûda gelüp Resül ‘aleyhi’s-selâm⁶ kendünüñ mübârek tükürüğü ile anuñ şamağını ovup⁷ ‘ilm ü fazlına her cihetle himmet itmiş idi. Ve Faḥr-i ‘Âlem vefât itdüğü zamânda on üç yaşında qalmış⁸ idi.

[**Hilyeleri**]: Ve hilyeleri⁹ etlü, cânlu ve uzun boylu,¹⁰ beyâz tenlü ve şekli güzel ve yüzi güler ve şakalı çok kimesne idi. Hüşüşâ mübârek şakalını

1 Hattâb’dur: Hattâb’dur ki zıkr olındı R1

2 Nüşhalarda “Ebü’l-‘âş (N1, R1), Ebü’l-ḳıyâs (E)” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İsmail Lütfi Çakan, Muhammed Eroğlu, “Abdullah b. Abbas”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-b-abbas> (13.03.2020).

3 Ebü’l-‘Abbâs’uñ: Ebü’l-ḳıyâs’uñ E

4 “Ve//selâmuñ” ibaresi E nüshasında mükerrer yazılmıştır.

5 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

6 Resül//selâm: Resü’llâh N1, R1

7 ovup: urup N1, R1

8 qalmış: - R1

9 hilyeleri: ammâ E

10 etlü//boylu: uzun boylu, etlü, cânlu R1

ekşer-i evkâtda hınnâ ile boyardı. Ve 'Aṭṭār *rahimehu'llāh* demişdür ki “Ay bedr olduğu gicelerde ne kadar ki bağıdum, ben anı İbn 'Abbās'ın cemâli kadarınca görmedüm.

Ve bi'l-cümle İbn 'Abbās ümmetün hayırlısı idi. Ve zamânındaki e'imme anuñ 'ilminden iktibās iderlerdi. Ve şaḥâbe-i kirām müşkilleri zamânında aña mürâca'at kıılurlardı. Ve daḥı tâze cüvân iken fazlına bağıp cümleden artuğ anı ta'zîm iderler idi. Ḥuşûşâ 'Ömer bin Ḥaṭṭâb *radıya'llāhu 'anh*¹ anı kendüye yakın idüp eger umûr-ı dîniyyede ve eger mühimmât-ı dünyeviyyede anuñla müşâvere kıılurdu. Ve Faḥr-i 'Âlem *'aleyhi's-selâm*² hikmet ü tefekkuh ve 'ilm-i³ te'vil için aña du'â eylemiş idi ki bu vechle 'âlim ü fâzıl ü müdebbir olmuş idi.

Niteki Buḥârî [371a E] ve Müslim ve Tirmizî kendüden rivâyetle beyân eylemişlerdür. Resûl *'aleyhi's-selâm*⁴ «أَللّٰهُمَّ عَلِّمِ الْكِتَابَ»⁵ ve bir rivâyetde «عَلِّمِ الْحِكْمَةَ»⁶ ya'nî “Yâ Rabbî, sen buña kitabı ve yâhüd hikmeti ta'lîm eyle.” diyü du'â itmiş idi. Ve daḥı İbn 'Abbās Cebrâ'il *'aleyhi's-selâm* iki kerre görmüş idi. Ve İbn Mes'ûd⁷ «نعم ترجمان القرآن ابن عباس» ya'nî “İbn 'Abbās *Kur'ân-ı 'Azîm*'ün ne güzel tercemânı olur.” diyü tavşif itmişdür. [344b N1]

Ve Mesrûk *rahimehu'llāh* demişdür ki “Kaçan biz⁸ 'Abdu'llāh bin 'Abbās'ı görsek 'Ḥalkuñ güzel yüzlüsüdür.' dirüz. Ve söylese, sözün işitsek 'Nâsuñ efsâhıdır.' diyü söylerüz. Ve eḥâdiş-i şerife naql eylese 'Maḥlûkâtun a'lemidür.' diyü beyân eylerüz.”

Ve'l-hâşıl İbn 'Abbās'ın menâkıbı çoğdur. Ve Faḥr-i 'Âlem'den biñ altı yüz eḥâdiş-i şerife⁹ rivâyet itmişdür ki toğsan beşinde Buḥârî [479b R1] ve Müslim müttefiğlerdür. Ve yigirmi sekizinde Buḥârî ve kırık

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 'ilm-i: 'ilm ü E

4 Resûl//selâm: Faḥr-i 'Âlem N1, R1

5 “Ey Allah'ım, [ona] kitabı öğret.”

6 “[Ona] hikmeti öğret.”

7 “İbn Abbas, *Kur'ân*'ın ne güzel tercümanıdır.”

8 biz: ben N1, R1

9 eḥâdiş-i şerife: ḥadis E

çoğuzunda Müslim münferidlerdür. [Kendüsinden hadîs rivâyet idenler] Ümâme bin Sehl¹ ve tâbi'inden birkaç cemâ'atdür.

Ve İbn 'Abbâs *radîya'llâhu 'anh*² Mısr'a varup hicretün yigirmi sekizinci yılında 'Abdu'llâh bin Sa'd bin [Ebî] Serh ile İfrîkiyye'ye gâzâ eylemiş idi. Ve âhir-i 'ömrinde mübârek gözinün nûrî çutulup a'mâ olmuş idi. Ve sene şemân ve sittin³ târihinde 'Abdu'llâh bin Zübeyr'ün zamân-ı hilâfetine yetmiş bir yaşında iken Tâ'if de vefât idüp namâzını Muḥammed bin Ḥanefiyye kılmış idi.

Ve 'Abbâs'ın; Fazl ve 'Abdu'llâh ve 'Ubeydu'llâh [ve] Kuşem [ve] 'Abdu'r-Raḥmân [ve] Sa'id [ve] Vâriş [ve] Keşir [ve] 'Avn [ve] Temmâm⁴ adlu on oğlu var iken yine mücerred İbn 'Abbâs zikr olunup⁵ ismi ta'yîn olunmasa⁶ murâd olunan 'Abdu'llâh'dur. Cihet-i fazîleti ile İbn 'Abbâslık hemân aña künyet olmuşdur.

Ve 'Abbâs evlâdınının kabrleri birbirlerinden ayru düşüp, meselâ 'Abdu'llâh'ın Tâ'if de, Fazl'ın Yermük'de, Kuşem'ün Semerḳand'da,⁷ Sa'id'ün İfrîkiyye'de, 'Ubeydu'llâh'ın ve sâ'ir qarındaşlarının Medîne'de olmağla 'Arab içinde bir nesnenün perâkendeliği añılmalu olsa "Evlâd-'Abbâs kabrleri gibi perişândur." diyü çarb-ı meşel olmuşdur. *Rıdvânu'llâhi 'aleyhim ecma'in.*

['Abdu'llâh bin 'Ömer bin Ḥaṭṭâb]

Dördincisi Ebû 'Abdu'r-Raḥmân 'Abdu'llâh bin 'Ömer bin Ḥaṭṭâb'dur ki nesebinün tafşili 'Aşere-i Mübeşşere'den 'Ömer bin Ḥaṭṭâb-ı Kureyşî menḳabesinde beyân olunmuşdur. Ve 'Abdu'llâh Ḥazretleri bâliğ olmazdın evvel babasıyla bile İslâm'a gelüp ve babasından evvel hicret idüp Ḥandeḳ Ğazâsı'nda ve andan soñra olan ğazâların her birisinde ḥâzır

1 Sehl: Süheyl R1

2 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

3 sene//semân: altmış sekiz N1, R1

4 Temmâm: - R1

5 olunup: olunur R1

6 olunmasa: olunması N1

7 Semerḳand'da: Semerḳand'dadır N1, R1

olmuşdur. Ve ammâ Uḥud Ğazâsı'na gitdiklerinde [371b E] Peyğâmbir 'aleyhi's-selâma' arz olunup, lâkin daḥı küçürekdür, diyü ğazâyâ uydurılmayup ve ammâ Nâfi' kavlince evvelâ Nebî 'aleyhi's-selâm Uḥud Ğazâsı'na uydurılmasına rızâ virüp, ba'dehu ma'kül görmeyüp redd eylemişler idi. Zîrâ ol târîḥde ancak on dört yaşında idi.

Ve'l-hâşıl vera' u taḫvâsına ğâyet, fazîlet ü 'ilmine nihâyet yoğ-ıdı. Hıḫûşâ fetvâ virmekde ve ḫalkuñ meşâliḫin şer' ile¹ görmekde bir derecede cidd ü ceḥd idüp,² "Şer'-i şerîfe muḫâlefet ola." [480a R1] diyü Hâzret-i Hâḫ'dan ḫorḫardı ki ol ihtiyâṫ sâ'irlerde nâdir idi.

Ve bi'l-cümle menâkıbına nihâyet yoğdur. Ve Resül 'aleyhi's-selâmdan³ biñ altı yüz ḫadîş-i şerîf⁴ [345a N1] rivâyet eylemişdür ki yüz altmışında Buḫârî ve Müslim müttefîḫler ve seksen birinde Buḫârî ve otuzında Müslim münferidlerdür. Ve andan eḫâdîş rivâyet idenler şaḫâbeden ve tâbî'inden niçe kimesnelerdür.

Ve kendüsi vaḫy⁵ gelmezdin bir yıl evvel vücûda gelüp ve hicretüñ yetmiş üçüncü yılında 'Abdu'llâḫ bin⁶ Zübeyr ḫatlınden üç ay soñra seksen yedi yaşında iken Mekke'de vefât idüp muḫâcirin maḫberesinde defn olındı.⁷ Ve bir rivâyetde seksen altı yaşında vefât idüp Fahḫ nâm maḫalde defn olınmışdır.

[‘Abdu’llâḫ bin Zübeyr]

Beşincisi Ebü Bekr 'Abdu'llâḫ bin Zübeyr'dür ki nesebinüñ tafşili 'Aşere-i Mübeşşere'de beyân olınmışdır. Vâlidesi Esmâ bint Ebü Bekr'dür. Kendüsi hicretten⁸ yigirmi ay soñra dünyâyâ gelüp muḫâcirinden hicretten soñra evvel toğan oğlan 'Abdu'llâḫ olmuşdur.

1 şer' ile: - N1, R1

2 idüp: iderdi ve E

3 Resül//selâmdan: Resülu'llâḫ'dan N1, R1

4 şerîf: - N1

5 vaḫy: daḥı N1, R1

6 bin: - N1, R1

7 olındı: olınup N1

8 hicretten: hicretten soñra E

Ḥattâ Resül-i Ekrem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*¹ bir temr ile 'Abdu'llāh'ı isteyüp ve ol ḥurmâyı çeyneyüp, andan 'Abdu'llāh'ın ağzına virüp, ba'dehu mübârek eliyle tãmağını² ovup³ ḥayr⁴ du'â eylemiş idi.

Ve bi'l-cümle dünyâ ta'âmından 'Abdu'llāh'ın karnına eñ evvel Resül '*aleyhi's-selâmu*ñ mübârek tükürüğü olmuştur.⁵ Andan sonra Resül '*aleyhi's-selâm*⁶ vâlidesinin babası Ebü Bekr olmağla anuñ künyetini Ebü Bekr koyup ve Ḥazret-i Ebü Bekr'ün ismi 'Abdu'llāh olduğına binâ'en anuñ daḥı ismini 'Abdu'llāh kômış idi.

Hilyeleri:⁷ Ve ammâ kendüsi⁸ boz yüzlü ve gâyetle küsece kimesne idi. Şöyle ki ašlâ yüzinde ve şaḳal yirinde kıllı yoğ-ıdı. Ve gâyetle şâ'im ve 'ibâdetine kâ'im ve raḥmeti gâlib, namâzı çok kılar⁹ şahş idi. Ḥattâ şöyle rivâyet itmişlerdür ki her giceyi [372a E] ihyâ eylerdi. Şöyle ki bir gice şabâḥa dek kâ'im ve bir gice seḥer vaḳtine dek râki¹⁰ ve bir gice şabâḥ namâzına dek sâcid olduğı ḥâlde ihyâ-yı dehr iderdi.

Ve bundan gayrı gâyetle bahâdır ve kuvveti vâfir ve iḥsânı mütekâşir kimesne idi. Ḥattâ 'Abdu'llāh bin Sa'd bin [Ebü] Serḥ ile İfrîkiyye gâzasına vârup ve İfrîkiyye [480b R1] begi yüz yigirmi biñ âdemle gelüp ve Müslimânlar ancak yigirmi biñ kişi olup, ehl-i İslâm guşşalanup, ıztırâbları müştedd oldukda beğleri "Ḳanı Zübeyr?" diyü baḳup ve ehl-i İslâm'dan bir tã'ife ile 'askerden ayrılıp ve küffârın begini tutup, katl idüp ve bi'l-cümle İfrîkiyye fethi mücerred Zübeyr'ün ikdâmıyla olup ve Yezid bin Mu'âviye'den sonra hicretün altmış dördüncü senesinde ḥilâfet şadrına geçüp kendüden bi'at olındı. Ve andan evvel ḥalîfe diyü şöhret virilmemiş idi.

1 Resül-i//sellem: Resül '*aleyhi's-selâm* E

2 tãmağını: dimâğını N1, R1

3 ovup: urup R1

4 ḥayr: - N1 R1

5 eñ//olmuştur: giren Resülü'llāh'ın tükürüğü eñ evvel giren oldur N1, R1

6 Resül//selâm: Resülü'llāh N1, R1

7 Hilyeleri: - E

8 Ve//kendüsi: - N1, R1

9 kılar: kılan N1

10 râki': râci' E

Ve zamân-ı hilâfetine Hicâz ve Yemen ve 'Irâk ve Hôrâsân ve bunlardan ğayrı niçe vilâyetün halkı emrine muîr¹ olmuş idi. Ancağ Şâm halkı itâ'at itmemiş idi. [345b N1] Ve nâsuñ öñine düşüp, sekiz hacc idüp, tâ 'Abdü'l-Melik bin Mervân zamânına dek tûrup, soñradan Haccâc bin Yûsuf üzerine gelüp, Mekke'yi muhâşara idüp, ahîr¹ hicretün yetmiş üçüncü yılında Cemâziye'l-âhire ayınuñ yedisinde şülâsâ günü katlı şalb eylemiş idi.

Ve'l-hâşıl menâkıbında nihâyet yokdur. Ve Faħr-i 'Âlem 'aleyhi's-selâmdan otuz üç hadîş rivâyet idüp üçünde Buħârî ve Müslim müttefiklerdür. Ve ikisinde Müslim münferidlerdür. Ve andan eħâdiş rivâyet idenler ğarındaşı 'Urve ve² oğlı 'Âmir bin 'Abdu'llâh ve ğayrılarıdır.

['Abdu'llâh bin 'Amr bin 'Âş]

Altıncısı Ebû Muħammed 'Abdu'llâh bin 'Amr bin 'Âş bin Vâ'il bin Hâşim bin Sa'îd bin Sa'd bin Sehm bin³ 'Amr bin Huşayş bin Ka'b bin Lü'ey'dür ki hem Sehmî hem Ğureyşî'dür. Ve nesebi Faħr-i 'Âlem'ün nesebi ile Ka'b bin Lü'ey'de buluşmuşdur.

Ve babasından evvel İslâm'a gelüp ve yaşda babası andan [yigirmi] üç yaş büyük⁴ olup, fe-ammâ ehl-i 'ilm ü ehl-i fazl olduğundan mâ'adâ tilâvetde ve 'ibâdetde ictihâdı var idi. Ve⁵ gökden inen kitâblaruñ ekşerin ve bir rivâyetde dört kitâbı bi't-tamâm oğumuş idi. Ve Resül 'aleyhi's-selâmdan⁶ eħâdiş yazmasına ve cem' eylemesine icâzet almış idi.

Ve bi'l-cümle çoklık⁷ fezâ'ili vardır. Ve Resül 'aleyhi's-selâmdan⁸ yedi yüz hadîş-i şerîf⁹ rivâyet itmişdür ki on yedisinde Buħârî [372b E] ve

1 ahîr: - N1

2 ve: - N1, R1

3 Sehm bin: - N1

4 babası//büyük: babasından üç yaş küçük N1, R1

5 Ve: ki ve E

6 Resül//selâmdan: Resül-i Ekrem'den N1, R1

7 çoklık: çok N1, R1

8 Resül//selâmdan: Resül-i Ekrem'den N1, R1

9 şerîf: - N1

Müslim müttefiklerdür. Ve sekizinde Buḥārī ve yigirmisinde Müslim münferidlerdür. Ve tābī'inden niçeler andan eḥādīs [481a R1] rivāyet itmişlerdür.

Ve hicretü'n altmış üçüncü yılında ve bir rivāyetde altmış yedinci yılında Mıṣr'da ve 'inde'l-ba'z Mekke'de vefāt eylemişdür. Ve bir ḳavilde altmış yılında Filisṭin'de ve ba'zılar zu'mınca elli beşinci yılında Ṭā'if de vefāt eylemişdür. Ve ammā vefātı tāriḥinde ekşer-i 'ulemānu'n ḳavli budur ki yetmiş iki yaşında bulunmuş ola.

[‘Abdu’llāh bin Mes‘ūd]

Yedincisi Ebū¹ ‘Abdu’r-Raḥmān [‘Abdu’llāh] bin Mes‘ud bin Ğāfil bin Ḥabīb² bin Fār³ bin Maḥrūm bin Şāhile bin Kāhil⁴ bin Ḥāriş bin Temīm bin Sa’d bin Hüzeyl’dür ki nesebi Faḥr-i ‘Ālem’ün nesebi ile Müdrrike bin İlyās’da buluşmuşdur.

Ḥilyeleri:⁵ Ve kendüsi⁶ buğday eñlü, aruğarak, alçaḳ boylu kişi idi. Ḥattā uzun boylu ādemler otursa ol ayağın üzere ṭursa berāber görünürdi. Ya’nī ḡāyetle ḳaşirü’l-ḳāme idi.

Ve Resül ‘aleyhi’s-selām⁷ daḥı Erḳam Evi’ne girmedin İslām’a gelenlerdendür. Ve bir rivāyetde ‘Ömer bin Me’n İslām’a gelmezdin evvel ‘Abdu’llāh bin Mes‘ūd İslām’a gelmişdür.

Ve ikinci hicreti Ḥabeşe’ye ve üçüncü hicreti Medīne’ye vāḳı’ olmuşdur. Faḥr-i ‘Ālem ‘aleyhi’s-selām⁸ anı kendü ḥidmetine zamm itmiş idi. Ḥattā Faḥr-i ‘Ālem’ün ḥavāşşından ve esrārına vāḳıf olanlardan ve misvākini ve

1 Ebū: - N1, R1

2 Nüşhalarda “Saḥ (N1, R1), Semḥ (E)” şeklinde yazılan bu isim “Ḥabīb” olarak metne alındı. bk. İsmail Cerrahoğlu, “Abdullah b. Mes‘ūd”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-b-mesud> (27.12.2019).

3 Fār: Fā’ir R1

4 Kāhil: Kāmil N1, R1

5 Ḥilyeleri: - E

6 Ve kendüsi: - N1, R1

7 Resül//selām: Resül-i Ekrem N1, R1

8 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

na'lînini görüp¹ gözedenlerden idi. Ve bi'l-cümle kemâl-i mülâzemetle Fahr-i 'Âlem'ün [346a N1] hizmetine seferde ve hâzarda müdâvemet idenlerden idi.

Ve Buḥārî ve Müslim, Ebü Mûsâ-yı Eş'arî'den rivâyet itmişlerdür ki “Çarındaşum Yemen'den geldüğü zamânda İbn Mes'ûd'ı ve vâlidesini Resûl 'aleyhi's-selâmuñ² ehl-i beytinden bulduk. Şöyle ki muttaşıl Resûl 'aleyhi's-selâmuñ³ haremine girer çıkardı.

Bundan mâ'adâ Buḥārî'de 'Abdu'r-Raḥmân bin Yezîd'den rivâyet olunmuşdur [ki] “Biz Huzeyfe'ye şorup 'Resûl 'aleyhi's-selâm⁴ hey' etinde ve aḥlâkında⁵ yakın olandan bize haber vir.' didüğümüzde 'Ben Fahr-i 'Âlem'e bu bâbda Ümmü 'Abd oğlından yakın kimesneyi bilmezsin. Ve aşḫâb-ı Nebî'den maḥfûz olanlarda daḥı Allâh'a vesîle olmaḫda ve daḥı Resûlu'llâh'a andan aḫreb kimse yoḫduḫ⁶ ma'lûm olmuşdur.’ ”

Kezâlik Müslim, İbn Mes'ûd'dan rivâyet itmişdür ki “Ol Allâh ḫaḫkı için ki andan ḫayrı tañrı yoḫdur, *Qur'an-ı 'Azîm*'de bir sûre yoḫdur ki ben anı ne maḫalde nâzil [481b R1] olduḫını bilmeyem. Daḥı bir âyet yoḫdur ki nereden nüzûl eyledüğünü bilmeyem. Ve eger ben *Kitâbu'llâh*'da [373a] benden a'lem kimesne var idüğünü bileydüm, ben aña deve gönderüp, bindürüp getürdürdüm. Ve yâḫûd kendüm varurdum.” diyü beyân eylemişdür.

Ve Resûl 'aleyhi's-selâm⁷ ile Bedr Ğazâsı'nda ve andan soñra olan Ğazâlarda ḫâzîr olmuşdur. Ve kıblenün ikisinde namâz kılmışdur. Ve Resûl 'aleyhi's-selâm⁸ anuñ cennete gireceğine şehâdet eylemişdür. Ve anuñ ḫaḫkında buyurmışdur ki «رضيت لأمتي ما رضي لها ابن أم عبد وسخطت لأمتي

1 görüp: - N1, R1

2 Resûl//selâmuñ: Resûl-i Ekrem'ün N1, R1

3 Resûl//selâmuñ: Resûl-i Ekrem'ün N1, R1

4 Resûl//selâm: Resûl-i Ekrem N1, R1

5 aḥlâkında: aḥlâḫda R1

6 yoḫduḫ: yoḫ idüğünü N1, R1

7 Resûl//selâm: Resûl-i Ekrem N1, R1

8 Resûl//selâm: Resûl-i Ekrem N1, R1

¹ «ما سخط لها ابن أم عبد»¹ “Benüm ümmetümden şol kimesne ki İbn Mes‘ud rızâ virmiş ola, ben dağı aña rāzî olurın.² Ve şol huşuşa ki İbn Mes‘ud kâ’il olmayup incine, ben dağı aña kâ’il olmayup incinürin.” diyü beyân eylemiştir.

Ve bi’l-cümle menâkıbına nihâyet yokdur. Ve şâhâbenün ulularından ve sâdât u fuğahâsındandır. Hattâ Resül ‘aleyhi’s-selâmdan³ sekiz yüz kırık sekiz hadîş rivâyet itmişdür ki altmış dördünde Buğârî ve Müslim müttefiklerdür. Ve yigirmi birinde Buğârî ve otuz beşinde Müslim münferidlerdür. Ve andan hadîş rivâyet idenler şâhâbeden ve tâbi’inden niçe kimesnelerdür.

Ve ‘Ömer bin Hattâb’uñ zamân-ı hilâfetine Kûfe’ye kâdî oldu. Ve ‘Osmân’uñ hilâfeti târihinde şadr olup, ba’dehu Medîne’ye getirilüp, altmış yaşından ziyâdece⁴ iken hicretün otuz ikinci yılında Medîne’de vefât idüp Bağı’da defn olındı. Ve ammâ ba’zılar kavlince Kûfe’de vefât eyleyüp ve yine anda defn olındı. Ve ammâ ba’zılar kavlince Kûfe rivâyeti eşâhdur.⁵

[Zeyd bin Şâbit]

Sekizincisi Ebû Sa‘id Zeyd⁶ bin Şâbit bin Dağhâk bin Zeyd bin Lürân⁷ bin ‘Amr bin ‘Abdi‘afv bin Ğanm bin Mâlik bin Neccâr⁸ [dür]. Enşârî [ve] Neccârî’dür⁹ ki hem kâtibü’l-vağy idi ve hem *Muşşaf-ı Şerîf*’i ve hem Resül ‘aleyhi’s-selâmuñ¹⁰ mürâselelerin yazardı. Ve babası katıl olındığı zamânda [346b N1] kendüsi altı yaşında bulunup ve Fahr-i ‘Âlem

1 Hadîs-i Şerîf, “Ümmü Abd’in oğlunun (İbn Mes‘ud’un) ümmetimden razı olduğu kişiden ben de razı olurum. Ümmü Abd’in oğlunun (İbn Mes‘ud’un) kızdığı kişiye ben de kızarım.” (*Hidâyetü’s-sârî ilâ Dirâseti’l-Buhârî*, I/506)

2 rāzî olurın: rızâ viririn N1, R1

3 Resül//selâmdan: Resül-i Ekrem’den N1, R1

4 ziyâdece: ziyâdecede E

5 Bu cümle E nüshasında bulunmamaktadır.

6 Zeyd: - R1

7 Lürân: Lüdân N1, R1

8 Neccâr: Buğâr N1, R1

9 Neccârî’dür: Buğârî’dür N1, R1

10 Resül//selâmuñ: Resül-i Ekrem’ün N1, R1

'aleyhi's-selâm¹ Medîne'ye varduğda on beş yaşında idi. Ve Resül 'aleyhi's-selâm² varmazdın evvel on altı süre ezberlemiş idi. [482a R1]

Ba'dehu Resül 'aleyhi's-selâm³ "Yehūd kitâbın öğretñ." diyü emr eylemiş idi. Tâ ki Yehūdilerden mektüb geldükde ol oğya. Ve anlara mektüb yazılmalu olduğda ol yaza. Pes Ebü Sa'îd on beş günün içinde Yehūdilerün mektüblarını oğmağı ve yazmağı bi't-tamâm öğrenüp ve kendü yazduğı mektüblar ile Yehūdilerün imâna gelmesinde olan şevâbı anlara bildürmege kaçd itdi.

Ve Bedr Ğazâsı'nda [373b E] Resül 'aleyhi's-selâm⁴ ile bile çığdı. Fe-ammâ küçürek olmağla Fağr-i Ğlem 'aleyhi's-selâm gitmesini münâsib görmedi. Ve Uğud Ğazâsı'nda bile bulunduğında ihtilâf olındı. Ve ammâ Hındeğ'de ve andan şonra olan Ğazâlarda bile hâzır oldı. Hattâ Tebük Ğazâsı'nda Resül 'aleyhi's-selâm⁵ aña Benî Neccâr kabilesinün sancağını virdi. Ve "Seni sâ'irler üzerine tağdîm eyleyen *Qur'an*'dur." diyü buyurđ. Ve 'Ömer *radıya'llâhu 'anh* zamân-ı hilâfetinde hacca gitdükçe Medîne'de Zeyd bin Şâbit'i kendü yirine alığordı. Ve 'Oşmân'ın zamân-ı hilâfetinde beytü'l-mâl üzerine naşb olunmuş idi.

Ve'l-hâşıl 'ulemâ-yı râsihînden ve menâkıbına nihâyet yoğ idi. Ve Resül 'aleyhi's-selâmdan⁶ toğsan iki hadiğ-i şerîf rivâyet itmişdür ki beşinde Buğârî ve Müslim müttefiklerdür. Ve dördinde Buğârî ve birinde Müslim münferidlerdür. Ve andan hadiğ rivâyet idenler İbn 'Ömer ve İbn 'Abbâs ve Enes ve⁷ Ebü Hüreyre ve şağâbeden ve tâbi'inden bir cemâ'atdür.

Ve kendüsi hicretün elli dördinde altmış beş yaşında iken Medîne'de vefât eyledi. Ve ba'zılar kavlince hicretün kırğ dördinde ve yâğud kırğ beşinde müteveffâ oldı.

1 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

2 Resül//selâm: Resül-i Ekrem N1, R1

3 Resül//selâm: Resül-i Ekrem N1, R1

4 Resül//selâm: Resül-i Ekrem N1, R1

5 Resül//selâm: Resül-i Ekrem N1, R1

6 Resül//selâmdan: Resül-i Ekrem'den N1, R1

7 Enes ve: - N1, R1

Ve ammâ ‘ilm ü fazl cihetinden şol deñlü ‘azîmü’ş-şân idi ki Buḥārî, ‘Umâre bin ‘Umâre’den rivâyet eyler ki “Zeyd bin Sâbit vefât eyledükde İbn ‘Abbâs ḥuzûrında idük.¹ 2 «هذا ذهاب العلماء ذهب اليوم علم كثير» didi. Ya’nî ‘Zeyd’üñ ölmesi ‘ulemânuñ gitmesi tamâm ölüsidür. Ve bi’l-cümle bugün şahîfe-i rûzgârdan çok ‘ilm gitmişdür.’ diyü buyurdu.”

[Übey bin Ka‘b]

Toğuzuncısı Ebü'l-Münzir Übey³ bin Ka‘b bin Qays bin ‘Ubeyd bin Zeyd bin Ma‘viye⁴ bin ‘Amr bin Mâlik bin Neccâr’dur ki [482b R1] hem Neccârî⁵ hem Enşârî’dür. Huşûşâ her cihetle ‘âlim ü kâriyy-i Kelâmu’llâh’dur. Ve ‘Aḳabe’de vâkı‘ olan bî‘at-ı sâniyede bile bulunmuşdur. Ve Resül ‘aleyhi’s-selâm⁶ Medîne’ye geldükde kitâbetin itmişdür.⁷ Ve Bedr Ğazâsı’nda ve andan soñra olan Ğazâlarda ḥâzır olmuşdur. Ve ümmetüñ akre’i idi. Ya’nî *Qur’an-ı Azîm* tilâvetinde ve kıra’atında aña mu‘âdil az kimesne var [347a N1] idi.

Ve Tirmizî’de meşûrdur ki Nebî şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki⁸ «أقرأ أمّتي أبي بن كعب» didi.⁹ Ya’nî “Benüm¹⁰ ümmetimüñ ğâyete iyü kıra’at bilenü Übey bin Ka‘b’dur.” dimekdür. Ve *Menâkıb*’ında vâkı‘¹¹ olan eḥâdiş-i şerifenüñ keşreti muḳarrerdür.

Ve Fahr-i ‘Âlem ‘aleyhi’s-selâmdan¹² yüz altmış dört ḥadîş rivâyet itmişdür ki üçünde Buḥārî ve Müslim müttefiklerdür. Ve üçünde [374a E] Buḥārî ve yedisinde Müslim münferidlerdür.

1 idük: olurduḳ E

2 “Bu, âlimlerin ölümüdür. Bugün çok ilim öldü.”

3 Übey: İbn Übey E

4 Ma‘viye: Mu‘aviye N1, R1

5 Hem Neccârî: - N1, R1

6 Resül//selâm: Resül-i Ekrem N1, R1

7 itmişdür: - N1, R1

8 Hadîs-i Şerîf, “Ümmetimin [*Kur’an-ı Kerîm*]’i en güzel okuyanı Übey bin Ka‘b’dır.”

9 didi: - E

10 Benüm: - N1, R1

11 vâkı‘: - R1

12 ‘Âlem//selâmdan: ‘Âlem’den N1, R1

Ve hicretün otuzuncı yılında¹ 'Osmân'un zamân-ı hilâfetine Medîne'de vefât idüp anda defn olındı. Ve ammâ İbn 'Abdü'l-ber kıavlınce vefâtı zamânında ihtilâf olunup ve lâkin ekşerînün ittifâkı budur ki Hâzret-i 'Ömer'un zamânı hilâfetine vefât eylemişdür.

[Ebû Mûsâ 'Abdu'llâh el-Eş'arî]

Onıncısı Ebû Mûsâ 'Abdu'llâh bin Kıays bin Süleym bin Hâşşâr² bin Hâriş bin 'Âmir bin 'Add bin Bekr bin 'Âmir bin 'Âzer bin Vâ'il bin³ Nâhiye bin Cemâhir bin Eş'ar'dur ki hicretten evvel Mekke'ye geldi. Ve İslâm'a gelüp, ba'dehu Hâbeşe'ye hicret idüp, andan sonra aşşâb-ı sefineden⁴ Ca'fer bin Ebî Tâlib ile ve anuñ sâ'ir yoldaşları ile bile Resül '*aleyhi's-selâma*⁵ hicret idüp, Hâyber Kâl'ası fethinden sonra geldüklerinde anlara dağı ğanımetden hişşe virilüp ve ol fethde anlardan ğayrı ğâ'ibden kimesneye hişşe virilmemişdür.

Ve bi'l-cümle Ebû Mûsâ ğâyetle âlim ü fâzil ve zühd ü taqvâsı ğâlib kimesne idi. Resül '*aleyhi's-selâm*⁶ anı Zebîd ve 'Aden ve Yemen sâhiline kıullanmış idi. Ve sonra 'Ömer bin Hâttâb dağı zamân-ı hilâfetine Kûfe'ye ve Başra'ya ğönderüp, kıullanup ve Ürdün'de Ebû 'Ubeyde'nün vefâtına hâzır oldu. Ve Başra'ya varduğda Hâzret-i 'Ömer cânibinden hicretün [483a R1] on yedisinde vâlî olmuş idi. Andan sonra 'Ömer *radıya'llâhu 'anh* aña nâme ğönderüp, "Ahvâz'a sefer eyle." diyüp, pes Ebû Mûsâ Ahvâz'a 'asker çeküp vardı. Bir rivâyetde ceng ile ve bir kıavlıde şulh ile feth eyledi. Andan varup hicretün yigirmi üçünde İsfahân'ı feth eyledi. Ba'dehu hicretün elli senesinde altmış üç yaşında iken Mekke'de vefât eyledi.

1 otuzuncı yılında: otuz senesinde N1, R1

2 Hâşşâr: Hîşâr E

3 Vâ'il bin: - N1, R1

4 sefineden: sefiyyeden E | suffeden R1

5 Resül//selâma: Resül-i Ekrem'e N1, R1

6 Resül//selâm: Resül-i Ekrem N1, R1

Ve Resül ‘*aleyhi’s-selâmdan*¹ üç yüz altmış dört hadîs rivâyet eylemişdür ki ellisinde Buḥârî ve Müslim müttefiklerdür. Ve dördinde Buḥârî ve on beşinde Müslim münferidlerdür. Ve andan hadîs rivâyet idenler şaḥâbeden bir cemâ‘at ve tâbî‘inden güzîde âdemlerdür.

[Ebü’d-Derdâ ‘Uveymir bin Zeyd]

On birincisi Ebü’d-Derdâ ‘Uveymir² bin Zeyd bin Ḳays bin ‘Â’iş bin Ümeyye bin Mâlik bin ‘Âmir bin ‘Adiyy bin Ka‘b bin Ḥazrec’dür³ ki hem Enşârî ve hem Ḥazrecî’dür. Ve hicret-i ülâdan bir sehl zamân soñraca İslâm’a gelmişdür. Bir rivâyetde anlaruñ⁴ çaḫ soñra İslâm’a gelenidür. Andan soñra nür-ı İslâm⁵ ile ḳalbi münevver olup faḳîh ü kâmil ve ḥakîm ü fâzıl [374b E] ve ‘âlim-i bî-mu‘âdil olmuş idi. Ve Resül ‘*aleyhi’s-selâm*⁶ anı Selmân⁷ el-Ḥayr ile ḳarındaş eylemiş idi. Ve Uḫud’dan soñra olan ḡazâlaruñ her birinde [347b N1] ḥâzır olup ancaḫ Uḫud Ḡazâsı’nda bile idüginde ihtilâf olunmuşdur.

Ve ‘Oṣmân *raḍiya’llâhu ‘anh* Ḥazretlerinüñ⁸ zamân-ı ḥilâfetine Dımaşḳ’a ḳâḍî gönderilüp hicretüñ otuz birinci senesinde vefât eylemişdür ki ḳabri Dımaşḳ’da Ümmü’d-Derdâ ravzasında bir küçürek ḳuyu⁹ yanında vâkı‘ olmuşdur.

Resül¹⁰ ‘*aleyhi’s-selâmdan* yüz yetmiş toḫuz hadîs rivâyet itmişdür ki ikisinde Buḥârî ve Müslim müttefiklerdür. Ve üçünde Buḥârî ve sekizinde Müslim münferidlerdür. Ve andan eḥâdîs rivâyet idenler İbn ‘Ömer ve İbn

1 Resül//selâmdan: Resül-i Ekrem’dan N1, R1

2 Nüşhalarda “A‘vîm” şeklinde yazılan bu isim “Uveymir” olarak metne alındı. bk. Abdullah Aydınlı, “Ebü’d-Derdâ”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebud-derda> (28.12.2019).

3 Ḥazrec’dür: Ḥazârec E

4 anlaruñ: olanlaruñ E

5 İslâm: imân N1, R1

6 Resül//selâm: Resül-i Ekrem N1, R1

7 Selmân: Müslimân N1, R1

8 ‘Oṣmân//Ḥazretlerinüñ: Ḥazret-i ‘Oṣmân’uñ N1, R1

9 ḳuyu: ḳapu R1

10 Resül: Resül-i Ekrem N1, R1

‘Abbās ve Enes ve Ebū Ümāme ve Feḍāle¹ bin ‘Ubeyd ve Yūsuf bin ‘Abdu’llāh bin Selām ve tābi‘inden niçe kimesnelerdür. *Rıḍvānu’llāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘ın.*

Faşl-ı Şānī ki Şaḥābe-i Kirāmdan Huffāz-ı Hādīs Olanlar Beyānındadır

İmdi, ḥafī olmasun ki anlaruñ tafşīli [483b R1] bu maḳūle ihtişār ḳaşd olınan kitāblarda müyesser degüldür. Zīrā her biri Resül *‘aleyhi’s-selām*² ile muşāḥabet idüp eḥādīs-i şerīfesinden niçe gevherler aḥz eylemişlerdür. Ve andan ḡayrı her biri refi‘u’s-şān [ve] fā’iḳu’l-aḳrān kimesnelerdür. Ve anlar Aḥmed bin Ḥanbel naḳl itdüğü üzere altı nefsdür. Zīrā buyurmuşdur ki aşḥāb-ı Nebī’den eḥādīs-i Resül’i ḳoḳlık rivāyet idenler altı kişidür. Biri Ebū Hüreyre ve İbn ‘Ömer ve ‘Ā’işe ve Cābir ve İbn ‘Abbās ve Enes *raḍīya’llāhu te‘ālā ‘anhum.*

Ve ammā ba’zılar ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer bin ‘Āş’ı bile ilḥāk idüp yedidür, dimişlerdür. Ve bu zıkr olınan yedi kişi ki eḥādīs ḥıfzında ve cem‘inde cidd ü ceḥd idenlerdür.

[Ebū Hüreyre ‘Abdu’r-Raḥmān bin Şaḥr]

Evveli Ebū Hüreyre ‘Abdu’r-Raḥmān³ bin Şaḥr’dur ki Ṭūs vilāyetindendür. Zamān-ı Cāhiliyyet’de ismi ‘Abduşems ve bir rivāyetde ‘Abdü’amr iken İslām’a geldükde Faḥr-i ‘Ālem *‘aleyhi’s-selām*⁴ ismini ‘Abdu’r-Raḥmān ḳoyup ve bir küçürek kedisi olup, dā’imā yanında getürdüğü⁵ için künyeti Ebū Hüreyre buyurup, ba’de-zamānin künyeti ismine bir derece ḡālib olmuş idi ki ṭut ki hergiz ismi yoḡ-ıdı.

1 Nüşhalarda “Faşşāle” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. M. Yaşar Kandemir, “Fedāle b. Ubeyd”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fedale-b-ubeyd> (14.03.2020).

2 Resül//selām: Resül-i Ekrem N1, R1

3 Nüşhalarda “ ‘Abdu’llāh” şeklinde yazılan bu isim akabinde gelen yerlerde “ ‘Abdu’r-raḥmān” olarak yazıldığı için yazım birliği gözetilerek tashih edildi.

4 Bu dua cümlesi N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

5 getürdüğü: götürdüğü R1

Ve Hâkim Ebû Aḥmed daḥı böyle beyân eylemişdür ki Ḥayber yılında¹ İslâm'a gelüp Fahr-i 'Âlem ile ol ğazâda bile hâzır olmuş idi. Ve andan sonra da'imâ Resûl-illâh'ın meclis-i şerîfine mülâzım ve hîdmetine muvâzıb olup [375a E] 'ilme raġbet ve açlıġına anâ'at idüp Resûl 'aleyhi's-selâm² her anda giderse bile giderdi. Ve ġayetle uvvet-i hâfızası olup kimesne hâtırında tutmaduġı aḥbâr u esrâdan³ cümle künhi ile söylerdi.

Ve Aḥmed bin Ḥanbel demişdür ki şaḥâbenün cümleden ziyâde ḥadîş bileni Ebû Hüreyre'dür.⁴ Ve şaḥâbenün ḥavâşşı ekser-i eḥâdisini andan işidüp ḥıfz eylemişlerdür. Ve Buḥârî demişdür ki "Şaḥâbeden ve tâbî'inden sekiz yüzden ziyâde kimesne andan eḥâdis rivâyet itmişlerdür ki İbn 'Abbâs ve İbn 'Ömer ve Câbir ve Enes ve Vâşile bin Esa' [348a N1] anlarındur."

Ve Şaḥîḥ-i Buḥârî, Ebû Hüreyre'den rivâyet eylemişdür⁵ ki "Resûl 'aleyhi's-selâmuñ⁶ eḥâdisini ḥıfz iden aşḥâbda benden artu ḥıfz itmiş yokdur. Meger ki 'Abdu'llâh bin 'Ömer benden ziyâde ola. [484a R1] Ol yazdı ve ben yazmadum." diyü söylemişdür.

Ve muḥaddisîn demişlerdür ki ma'a hâzâ ya'nî Ebû Hüreyre eḥâdisi yazmaz iken yine andan beş biñ ḥadîş rivâyet olunmuşdur. Ve⁷ 'Abdu'llâh bin 'Ömer'den yedi yüzden ziyâde ḥadîş anca rivâyet⁸ olunmuşdur. Ve bunun vechi bu idi ki Ebû Hüreyre da'imâ Medîne'de sâkin olurdu. Fahr-i 'Âlem'ün mülâzemetine ve eḥâdisi cem'ine naşb olunmuş idi.⁹ 'Ale'l-ḥuşuş Medîne ehl-i İslâm'ın merci'i olup her ḥuşuş ki vâi' olurdu, Medîne'den intişâr bulurdu. Ve ammâ 'Abdu'llâh bin 'Ömer Mışır'da sâkin olmaġla aña

1 yılında: senesinde N1, R1

2 Resûl//selâm: Resûl-i Ekrem N1

3 aḥbâr u esrâda: aḥbâr-ı ḥayşiyyetle cümle esrâr ü aḥbârdan E

4 Hüreyre'dür: Hüreyre N1, R1

5 eylemişdür: olunmuşdur E

6 Resûl//selâmuñ: Resûl-i Ekrem'ün N1, R1

7 Ve: Ve bu R1

8 anca rivâyet: rivâyet anca R1

9 olunmuş idi: itmiş idi E

az kimesne gelürdi. Sebebi bu idi ki Ebü Hüreyre'nün rivāyet itdügi eḥādīs¹ anuñ rivāyet itdüğinden ziyāde idi.

Ve ammā Taḳıyyü'd-dīn-i Endülüsī Ebü Hüreyre'den beş biñ üç yüz yetmiş dört ḥadīs rivāyet olunduğın ve şaḥābeden bu miḳdār rivāyet itmiş kimesne yoğduğın ve aña yaḳın kimesne daḥı² az idüğini beyān itmişdür.

Ve Ebü Hüreyre şāḥib-i eḥādīs olanlaruñ evvelidür. Zırā Ebü Bekr İbn Ebü Dāvūd-ı Sicistānī dimişdür ki “Ebü Hüreyre Ḳum'da ve ben Sicistān'da olup anuñ rivāyet itdügi ḥadīsleri cem' iderdüm. Ve ‘Ben seni ğāyetle severin.’ diyü söyledüm. Pes Ebü Hüreyre ‘Ben dünyāda olan³ eḥādīs şāḥiblerinüñ evveliyin.’ diyü baña beyān eylerdi.”

Şoñra hicretüñ elli birinci yılında⁴ yetmiş sekiz yaşında iken Medīne'de ‘Ā'īşe vefātından az zamān şoñra vefāt idüp Baḳī'da defn olınmış idi. [375b E]

İkincisi İbn ‘Abbās, üçüncüsü İbn ‘Ömer’dür ki ikisinüñ de fuḥahāda tafşīli geçmiştir. **Dördüncüsü ‘Ā'īşe raḍıya'llāhu ‘anhādur** ki anuñ daḥı zikri ezvāc-ı Nebī'de beyān olınmıştır.

[Enes bin Mālīk]

Beşüncüsü Enes bin Mālīk bin Naḍr bin Dumeḍim bin Zeyd bin Ḥarām bin Ḥudeb⁵ bin ‘Āmir bin Ğanm bin⁶ ‘Adıyy bin Neccār’dur ki hem Enşārī hem Neccārī’dür. Ve Resül ‘aleyhi's-selām⁷ aña “Ebü Ḥamze” diyü künyet virmiş idi. Ve sebebi baḳlayı sevdügi içün idi ki ḥamze baḳla ma'nāsınadır. Ve ba'zılar dimişdür ki⁸ baḳla gibi ol daḥı ḥubūbātadan bir ğayrı nesnedür.

1 eḥādīs: ḥadīs N1, R1

2 daḥı: - N1, R1

3 olan: - N1

4 birinci yılında: bir senesinde N1, R1

5 Ḥudeb: Cideb E

6 Ğanm bin: - N1

7 Resül//selām: Resülu'llāh N1, R1

8 ki: - R1

Ve Resül ‘*aleyhi’s-selâm*¹ hicret idüp Medîne’ye geldükde Ebü Tālha’ya [484b R1] “Benüm için oğlanlarıñuzdan bir hüdmetkâr buluñ.” diyü buyurdıklarında Ebü Tālha dañı Enes’i getürüp, tamâm on yıl Fahr-i ‘Âlem’e hüdmet idüp ve gazâlarda Resülu’llâh² huzûrında oğ atanlaruñ birisi Enes olup ve Muḥammed bin ‘Abdu’llâh-ı Enşâri kavlince Enes *radiya’llâhu ‘anh* Fahr-i ‘Âlem ile Bedr Ğazâsı’na bile varup ve bi’l-cümle her gazâda [348b N1] bile bulınup ve şaḥâbeden anuñ gibi evlâdı çok kimesne nâdir olup, hattâ Buḥârî’de kendüden rivâyetle beyân olunmuşdur ki “Başra hüccacı gelecek yol üzerinde yüz yigirmiden ziyâde şulbî³ evlâdum defn eyledüm.” diyü buyurmışdur.

Ve *Ma’ârif* de İbn Kuteybe⁴ dañı “Başra ḥalkından üç kimesne vardır ki her birinüñ yüz erkek evlâdı vücûda gelmeyince vefât eylemediler. İmdi, anlar Enes bin Mâlik ve Ebü Bekr ve Ḥalife bin Bedr’dür.” diyü beyân itmişdür. Ve Enes’üñ Başra’da bir zibâ bostanı var idi ki yılda iki kez mîve ve sebze ḥâşıl olurdu. Ve anda bir reyḥân var idi ki andan müşğ râ’iḥası gelürdi.

Ve’l-ḥâşıl Enes menâkıbına nihâyet yoğ-ıdı. Ve andan Resül ‘*aleyhi’s-selâmuñ*⁵ iki biñ iki yüz seksen altı ḥadısi rivâyet olunmuşdur ki yüz seksen altısında Buḥârî ve Müslim müttefiklerdür. Ve seksen üçünde Buḥârî ve yetmiş birinde Müslim münferidlerdür. Bâkisi sa’ir *Cevâmi*⁶ de meşḫûrdur.

Ve Başra’dan taşra bir fersaḥ ba’id yirde hicretüñ ṭoḡsan üç bucuğ yılında yüz yedi yaşında vefât idüp Kaşr-ı Enes dimekle ma’rûf yirde defn olunmuşdur. Egerçi ki ‘ömründe iḥtilâf vardır, ve lâkin eṣaḥḥı budur.

Ve Buḥârî *raḥimehu’llâh* Enes’üñ târiḥinde beyân eylemişdür ki Enes vefât eyledükde Müvevriḳ,⁶ «ذهب اليوم نصف العلم» [376a E] ya’nî “Bugün ‘ilmüñ⁷ nişfi gitmişdür.” diyüp, “Neden dirsün?” didüklerinde “Kaçan

1 Resül//selâm: Resül-i Ekrem N1 | Resülu’llâh R1

2 Ebü//Resülu’llâh: - R1

3 şulbî: şabî N1, R1

4 Nüşhalarda “Kaşbe” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Zülfikar Tüccar, “el-Maârif”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-maarif> (14.03.2020).

5 Resül//selâmuñ: Resülu’llâh’uñ N1 | Resül-i Ekrem’üñ R1

6 “Bugün ilmin yarısı öldü.”

7 ‘ilmüñ: ‘ulemânuñ N1, R1

ehl-i hevâda bir kimesne hadîsde bize muhâlefet eylese biz aña ‘Gel Enes’e gidelim.’ didüğümüzde sâkit olup muhâlefeti zâ’il olurdu.” diyü cevâb vermiş idi.

[Câbir bin ‘Abdu’llâh]

[Altıncısı] Câbir bin [‘Abdu’llâh] bin ‘Amr Hârâm¹ bin ‘Ömer bin Sevâd² bin Seleme bin Sa’d bin ‘Alî bin Esed bin Sâride bin Yezid bin Hâşim bin Hâzrec’[dür. Hâzrecî] ve Selemî’dür. Ve künyeti Ebû ‘Abdu’llâh’dur. Ve şahâbenüñ, huşûşâ huffâz-ı hadîşüñ ulularındandır.

Ve Resül ‘aleyhi’s-selâmdan³ biñ kırk beş hadîs [485a R1] rivâyet itmişdür ki on altısında Buḥârî ve yigirmi sekizinde Müslim⁴ münferidlerdür. Ve kendüsi ‘Aḳabe’de bî’at idenlerdendir.⁵

Ve Buḥârî Şahîḫ’inde Câbir’dan rivâyet itmişdür ki⁶ «أنا وأبي وخالي من «أصحاب العقبة»⁷ «Ben ve babam ve vâlidemüñ ḳarındaşı, ‘Aḳabe’de bî’at idenlerdendir.” demişdür. Ve Şahîḫ-i Müslim’de andan rivâyet olunmuşdur ki Resül ‘aleyhi’s-selâm⁸ ile on yedi ğazâsında⁹ vardum. Ancaḳ Bedr’de ve Uḫud’da ḥâzır olmadum ki babam beni gitmekdin alıḳomış idi. Ḳaçan ki Uḫud Ğazâsı’nda babam ḳatlı olındı, andan sonra Resül ‘aleyhi’s-selâmdan¹⁰ aḣlâ ayrılmadum.” diyü buyurmuşdur.

Ve’l-ḥâşıl Resül ‘aleyhi’s-selâm¹¹ ‘askerinüñ yarar atlularından idi. Ve âḫir-i ‘ömrinde mübârek gözlerinüñ nürü gidüp ve sonra hicretüñ yetmiş üçünde ḫoḣsan dört yaşında iken Medîne’de vefât itdi.

1 Hârâm: Hîzâm E

2 Sevâd: Sûdâr N1 | Sevdâ’ E

3 Resül//selâmdan: Resül-i Ekrem’dan N1, R1

4 Müslim: - E

5 idenlerdendir: idenlerden N1

6 on//ki: - R1

7 “Ben, babam ve dayım Akabe biatında olan kişilerdeniz.”

8 Resül//selâm: Resü’llâh N1, R1

9 ğazâsında: ğazâyâ R1

10 Resül//selâmdan: Resül-i Ekrem’dan N1, R1

11 Resül//selâm: Resül-i Ekrem N1, R1

Yedincisi ‘Abdu’llāh bin ‘Amr bin ‘Āş’dur ki nesebi yukarıda fuḫahāda tafşil [349a N1] olınmışdır. Ve kemāl-i feḫāhetinden mā‘adā hıfzda ve ḥadīṣ zabtında Ebū Hüreyre’ye ḳarībdür. Ve illā rivāyet olunan eḫādīṣde Ebū Hüreyre’ye yaḳın degüldür ki bundan rivāyet olunan aña nisbet eḳaldür. Zīrā ol¹ bir yirde sākin olmış idi ki ḥadīṣüñ ṣāyi‘ olması ve ṣöhret bulması mümkün degül idi. «أعاذنا الله من موطن يعاوق نشر العلم أو ينافيه آمين يا رب العالمين»²

[ṬABAḲA-İ RĀBİ‘A Kİ MEZĀHİB-İ DİN VE KİBĀR-I E’İMME-İ MUḤADDİŞİN OLAN ŞAḤĀBE-İ YAḲĪN VE ERBĀB-I ‘İZZ Ü TEMKĪN BEYĀNINDADIR]

Ṭabaḳa-i rābī‘a ki mezāhib-i dīn ve kibār-ı e’imme-i muḥaddiṣin olan ṣaḫābe-i yaḳın ve erbāb-ı ‘izz ü temkīn *rahmetu’llāhi’l-meliki’l-mu’in ‘aleyhim ilā yevmi’l-ba’s ve’d-dīn* tafşilinde iki nev’ ile beyān olınmışdır.

Ammā Nev’-i Evvel ki E’imme-i Mezāhib Beyānındadır [İmām-ı A’zam Ebū Ḥanīfe Nu’mān bin Şābit]

Evveli Ebū Ḥanīfe Nu’mān bin Şābit’dür ki Kūfe şehrindeydir. İsmi Nu’mān ve künyeti Ebū Ḥanīfe’dür. E’immenüñ a’zamı ve fuḫahānuñ ekremi ve³ mükerremi idüğü müşbet [375b E] ü müsellemdür. Ve nesebinde ihṫilāf olınup aṣḫāb-ı ḥadīṣ ve Şāfi’iyye ḳavlince Şābit bin Zūṭā bin Māh⁴ bin Teymu’llāh bin Şa’lebe oğlıdır. Ki ṣāḫib-i ḳırā’at olan Ḥamza ez-Zeyyāt⁵ ḳabilelerindenydir ki mezbūr Ḥamza ḥarrār⁶ idi. Ya’nī deve

1 ol: - N1

2 “Allah bizi ilmin engellendiği veya sürüldüğü yerlerden muhafaza eylesin. Āmin, yā Rabbe’l-ālemin.”

3 ekremi ve: ekrem-i R1

4 Nüşhalarda “Rūzā bin Māmūlī” şeklinde yazılan bu isim “Zūṭā bin Māh” olarak metne alındı. bk. Mustafa Uzunpostalcı, “Ebū Hanīfe”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-hanife#1> (28.12.2019).

5 Zeyyāt: Zübāb N1, R1

6 Nüşhalarda “ḥazzār (E), ḥazzār (N1, R1)” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

yünlenden toqınup dikilmiş cübbeler şatarđı. Ba'zılar dirler ki Züfâ-yı Kâbil halkından ve bir rivâyetde Bâbil vilâyetinden idi. Teymu'llâh bin Şa'lebe'nün âzâdlu kulı idi. Ve İmâm-ı A'zam Hazretleri'nün babası Şâbit, İslâm üzerine vücûda gelmişdür.

Ve ba'zılar demişlerdür ki Şâbit bin [485b R1] Qays el-Merzûbân'dur ki Buhtunnaşr evlâdındandır. Ve İsmâ'il bin Hammâd¹ ki İmâm-ı A'zam'ın oğlunuñ² oğludur, "Ben İsmâ'il bin Hammâd³ bin Nu'mân bin Şâbit bin Nu'mân bin⁴ Merzûbân evlâdındanum ki Fârs vilâyetinin hürri'l-aşl olan âdemlerindenüm. Ve Hâk *subhânehu ve te'âlânuñ* 'azameti hâkķı için aşlâ bizüm neslimüzden müşterâ kul olmuş yoķdur. Ve benüm ceddüm Nu'mân bin Şâbit hicretün sekizinci yılında vücûda gelüp ve babası Şâbit dahı oğlancık iken 'Alî bin Ebî Tâlib'e varup aña gelecek evlâdına bereket ü zürriyyet için hayr du'âsın almışdur. Ve biz recâ eylerüz ki Hâk *subhânehu ve te'âlâ* ol du'âyı icâbet idüp bize de ve evlâdımıza da bereket ve hayrlu zürriyyet müyesser eyleye." diyü buyurmuşdur.

Ve bi'l-cümle Ebû Hanîfe Hazretlerinin 'azametine ve feķâhet ü fazîletine nihâyet yoķdur. Ve İsmâ'il bin 'Abbâd anuñ vaşfında demişdür:

Nazm

أبو حنيفة احيى العلم مجتهداً   واستعمل الرأي فيما وافق الاثراً⁵

"Ebû Hanîfe Hazretleri 'ilmi ihyâ eyledi. Ve riyâz-ı dînün neşv ü nemâsına cidd ü cehdini dürüst idüp sünnet-i Resül'e muvâfık olan umûrı münâsib gördi."

1 Hammâd: Hîmâr E | Hîmâr R1

2 oğlunuñ: - N1, R1

3 Hammâd: Hîmâr E

4 bin: - N1, R1

5 "Ebû Hanife, ilmi icthad ederek yaşattı. Kitaplardaki [*Kur'an* ve sünnete] uygun görüşlerden istifade etti."

Nazm

له على الناس فضل ليس ينكر إلا الذي في طريق الدين قد عثر¹

Ya'nî “Anuñ sâ'ir nâsdan niçe vech ile fazîleti vardır ki kimesne inkâr eyleyemez. Ve illâ şol kimesne anuñ fazlını² inkâr ider ki dîn-i İslâm tariķında şerr ü şirrete ve ğubâr-ı nedâmete [349b N1] қаşd itmiş ola.”

Ve bundan mâ'adâ fahr-i H'ârezm olan 'allâme Maħmūd bin 'Ömer-i³ Zemaħşerî buyurmuşdur:

Nazm

أيا جبلي نعمان إن حصاكما لتحصي وما تحصي حقائق نعمان
جلال كتب الفقه طالع تجد بها حقائق نعمان شقائق نعمان⁴

Ma'nâsı “Ey Nu'mân [377a E] Tağları,⁵ sizün ħurde taşlarıñuz sayılmaq kâbildür;⁶ ve ammâ Nu'mân bin Şâbit'ün ħaķâ'ikı sayılmaq mümkün degüldür. Ve bir şübhe eyleyen kimesne, eger bu ħuşuşuñ ğavrına yitişmek istersen fikh kitâblarınıñ büyüklerini müţâla'a eyle ki anlarda Nu'mân bin Şâbit'ün ħaķâ'ikını şaķâ'ik-ı nu'mân didükleri çeçek gibi bî-kıyâs bulursun.” dimekdür.

Ve bunlardan mâ'adâ⁷ Ebü Mañşür Şe'âlibî *Ravzatü'l-cinân ve Nüzhetü'l-cenân* adlu kitâbında üçinci faşında beyân itmişdür:

1 “Onun, diğeri insanlardan kimsenin inkâr edemeyeceği, sadece dîn yolunda tökezleyenlerin inkâr edeceği, üstünlükleri vardır.”

2 Fazlını: fazîletini N1, R1

3 'Ömer-i: - R1

4 “Ey Nu'mân Dağları, sizin çakıl taşlarınız sayılma da Nu'mân [bin Sâbit'in] doğru tespitleri sayılmayacak [kadar çoktur. Onun] görkemli fikh kitaplarını dikkatle incele. Orada Nu'mân [bin Sâbit'in] gerçek bilgilerinin şakaik-ı nu'mân çiçeği gibi zarif olduğunu anlarsın.”

5 tağları: tağları ki E

6 kâbildür: kâbil degüldür N1

7 şaķâ'ik-ı//mâ'adâ: - R1

Nazm¹ [486a R1]

أبو حنيفة أعلاء الناس مرتبة
والعدل سيرته والصدق شيمته
وأعظم الناس في دين الهدى أثراً
والسحر منظومه والدرّ إن نثرأ²

Ya'nî "Ebû Hanîfe Hâzretleri meretebe cihetinden halkuñ a'lâsıdır. Ve cümleden³ fâzıl ü dânasıdır. Ve dîn-i İslâm tarîkıında eşer cihetinden nâsuñ a'zamı ve cümleñüñ mu'azzez ü mükerremidür. Ve'l-hâşıl 'adl anuñ 'âdetidür. Ve şıdık didükleri hüsn-i⁴ hulkı ve tabi'atidür. Ve her kelâmı bir sihr-i helâl ve neşr ü nazm ile her sözi dürr ü le'âldür." dimekdür.

Ve bi'l-cümle İmâm-ı A'zam Hâzretleri orta boylu ve şekli güzel ve kelimâtı leziz ve hulkı bî-bedel, meclisi vaqârlu, keremi kâmil, yârânına telaştuflı şâmil bir vücûd-ı şerif idi.

Ve [İmâm] Şâfi'i Hâzretleri buyurmuşdur ki⁵ "İmâm Mâlik'e 'Ebû Hanîfe'yi gördüñ mi?' diyü şorduklarında cevâb virüp 'Şöyle ki gördüm, eger saña 'Bu turduğun tağı altun eyle.' diyü söylese anuñ hücceti ile kâ'im ola idi.⁶ didi."

Ve bundan mâ'adâ İmâm Şâfi'i Hâzretleri buyurdılar ki⁷ "Eger bir kimesne 'ilm-i fıkhdâ mütebahhir olmağ dilese Ebû Hanîfe'ye varup gelsün. Ve dağı bir kimesne ki 'ilm-i hadîşi taşşil eylemek dilese ol kişiye lâzımdur ki Mâlik'e varup gele. Ve şol kişi ki 'ilm-i ferâ'izi⁸ ve fıkhu tekmiil itmek murâd eylese Ebû Hanîfe'nüñ etegin elden kıomasun."

Ve Şâfi'i aşhâbından ba'zı buğz u hased ehli İmâm Şâfi'i hüzurında İmâm-ı A'zam'ı zemm tarîkıında añduklarında İmâm Şâfi'i anları

1 Nazm: - R1

2 "Ebû Hanîfe meretebe olarak insanların en yücesidir. Bıraktığı iz bakımından İslam dininde insanların en büyüğüdür. Adalet onun fitratı, doğruluk onun karakteridir. Onun manzumeleri sihirdir, düz yazıları ise inci gibidir."

3 halkuñ//cümleden: nâsuñ a'zamı ve cümleñüñ R1

4 hüsn-i: hüsn ü N1, R1

5 ki: - E, N1

6 idi: - R1

7 ki: - N1

8 ferâ'izi: nazır E

meclisinden kaldurup, artuğ meclisine götürmeyüp, hattâ imâm kendüsi fi'l-hâl Ebü Hanîfe'nün vaşf-ı şerîfinde on beyt nazm idüp medh eylemişdür.

Ve bi'l-cümle İmâm-ı A'zam¹ Hazretlerinün menâkıbına nihâyet ve fezâ'iline hadd ü gâyet yokdur. Şöyle ki² tafsil eylemek istesek niçe kitâb ü resâ'il peydâ olup yine künhi ile beyânına qâdir olmayacağımız muqarrerdür.

Ve'l-hâşıl imâm-ı 'âlim ü 'âmil ve³ hümâm-ı [377b E] kâmil ü fâzıl, şerî'at 'ulûmında rütbe-i 'âliyye vâşıl olduğundan mâ'adâ⁴ [350a N1] zamânında şahâbe-i kirâmdan dört kimesne var idi ki biri Başra'da Enes bin Mâlik, ikinci Kûfe'de 'Abdu'llâh bin Ebî Evfâ, üçüncü Medîne'de Sehl bin Sa'd es-Sâ'idî,⁵ dördüncü Mekke'de Ebü'ṭ-Ṭufeyl 'Âmir bin Vâşile idi. [486b R1] Egerçi ki ehl-i hadîş ve aşhâb-ı Şâfi'i, "Ebü Hanîfe anlaruñ birisine yitişmişdür. Ve anlardan nesne ahz eylemişdür." dirler. Ve illâ Ebü Hanîfe Hazretlerinün aşhâbı kavlince şahâbeden bir cemâ'ate yitişmişdür. Ve anlardan ehadîş dahı rivâyet itmişdür. Hattâ⁶ «الِدَالِ عَلَى الْخَيْرِ كِفَاعِلُهُ» hadîşini ve⁷ «طَلَبَ الْعِلْمَ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ» hadîşini Enes bin Mâlik'den rivâyet eylemişdür.

Ve bi'l-cümle meşâyih-i Hanefiyye'nün cümlesi muqarrer itmişlerdür ki Ebü Hanîfe Hazretleri aşhâbdan yedi kimesneye yitişüp anlardan hadîş rivâyet eylemişdür. Ve anlar⁸ Enes bin Mâlik ve 'Abdu'llâh bin Hâriş bin Cez' ez-Zübeydî ve 'Abdu'llâh bin Ebî Evfâ ve 'Abdu'llâh Enîs ve Vâşile bin Eska' ve Câbir bin 'Abdu'llâh ve 'Â'îşe bint Naḥcer'dür ki *Tabakât-ı Hanefiyye*'de bu vechle beyân olınmışdur.

1 A'zam: - N1, R1

2 ki: - N1, R1

3 'âmil ve: - N1, R1

4 mâ'adâ: gayrı E

5 es-Sâ'idî: es-Sâ'idîn R1

6 Hadîs-i Şerîf, "Hayra vesile olan, hayrı yapan gibidir." (Tirmizî, *İlm*, 14)

7 Hadîs-i Şerîf, "İlim talep etmek kadın, erkek her Müslüman'a farzdır." (İbn Mâce, *Mu-kaddime*, 17)

8 Ve anlar: - R1

Ve aşhâb-ı agrâzdan ba'zılar İmâm-ı A'zam Hâzretlerine kaderiyye-dendür, dimekle Rezîn bin Mu'âviye¹ ki ehl-i hadîşün ve Şâfi'iyye 'ulemâsınuñ ulularındandır, *Câmi'u'l-uşûl*'de Ebû Hanîfe'yi kaderiyyenün mu'tekadâtından tenzîh idüp şihhat-i nezâhetine ve zât-i pâkinün nüzhetine bu delilleri irâd idüp, "Eger hâzret andan münezze olmasa âfâkda zikri böyle ve 'ilmi yiryüzinde bu vechle tabağa tabağa² müterettib ü mü'essir olmazdı. Ve mezhebi ve fekâheti çağ böyle ma'mûlun bih olup kavline ve fi'line mürâca'at olunmazdı." [dimişdür].

Ve'l-hâşıl eger ol zât-ı şerîfde esrâr-ı ilâhiyyeden bir sırr-ı hafî olmaya idi, Hağ *subhânehu ve te'âlâ* İslâm'ın şartını anda cem' eylemezdi. Ve mezhebinde ve taqlîdinde olan kimesneleri çoğaldup bu zamâna gelince ve tâ devr-i³ kıyamete varınca anuñ re'yi ile 'amel olunmazdı.

Ve Ebû Ca'fer-i Tâhâvî ki İmâm-ı A'zam mezhebinde olan 'ulemânun ulularındandır, *Akîde-i Ebû Hanefiyye* adlu bir kitâb te'lîf eylemişdür ki ol 'akîde ehl-i sünnet ve cemâ'at akîdesi üzeredür. Muta'aşşibîn isnâd it-düklerinden anda nesne yokdur.

Ve Ebû Hanîfe [378a E] Hâzretleri uşûl-i dinde ve uşûl-i fikhda ve ferâ'izde ve 'ilm-i fikhda kitâb te'lîf idenlerün bâb bâb beyân eylemegi tertîb idüp mesâ'il-i şer'iyyeyi tedvîn eyleyenlerün evvelidür. Ve uşûl-i dinden [487a R1] taşnîf eylediği kitâblar bunlardır: kitâb-ı *Uşûlü'l-ekber*, kitâb-ı *Sevâdü'l-a'zam* ve kitâb-ı *Âlim ve Müte'allim*. Ve Muqâtil bin Süleymân yazduğı risâle ve 'Oşmân el-Bettî'ye⁴ yazduğı risâle ve kitâb-ı *el-Vaşiyye*. Ve su'âl ve cevâbı dahı evvelâ İmâm-ı A'zam Hâzretleri [350b N1] vaz' eylemişdür.

1 Nüşhalarda "Ma'viye" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Ali Arslan, "Kâdî İyâz ve Endülüs'te Hadis İlmî", *International Journal of Cultural and Social Studies*, August 2016, Volume 2, s. 273.

2 tabağa tabağa: - N1, R1

3 devr-i: rüz-ı R1

4 Nüşhalarda "Besni" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Murteza Bedir, "Osman el-Bettî", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/osman-el-betti> (16.03.2020).

Ve İmâm Şâfi'î ve İmâm Mâlik'ün uşûl-i dînde muşannef kitâbları yokdur. Ancak Ebû Hanîfe Hâzretleri te'lif eylemişdür ki *Tabakât-ı Hane-fiyye*'de bu vechle beyân olınmışdur.

Ve İmâm-ı A'zam 'ilm-i fıkhı Hammâd bin Ebî Süleymân'dan tahşil idüp sonra 'A'fâ bin Ebî Rebâh'a ve Ebû İshâk-ı Sebî'tî'ye¹ ve Muḥârib bin Dişâr'a ve Heysem bin Küleyb'e² ve Muḥammed bin Münkedir'e ve İbn 'Ömer'ün 'ammisi oğlu Nâfi'a ve Hişâm bin 'Urve'ye ve Simâk bin Ḥarb'a³ diñletdi. Ya'nî anlardan daḥı istifâde ve ta'allüm itdi.

Ve andan rivâyet ü istifâdeyi fazîlet idenlerün meşhûrları bunlardur ki zîkr olunur: 'Abdu'llâh Mübârek [ve] Vekî' bin Cerrâh [ve] Yezîd bin Hârûn [ve] 'Alî bin 'Âşım [ve] Muḥammed bin Ḥasan⁴ eş-Şeybânî [ve] Kâḍî Ebû Yûsuf ve bunlardan ğayrı niçe şâgirdleri vardur.

Ve Mervân bin Muḥammed-i Emevî'nün zamân-ı ḥilâfetinde Kûfe vâlisi olan İbn Hübeyre ol hâzreti Kûfe'ye kâḍî itmek isteyüp, kabûl eylemedükde hergün on degnek urup, "Elbetde kabûl eyle." diyü on günde yüz degnek urup, ve lâkin Ebû Hanîfe Hâzretleri kabûl itmemele şalivirüp artuḥ daḥı teklif eylemedi.⁵ Ba'dehu ḥulefâ-yı 'Abbâsiyye'den Manşûr İmâm-ı A'zam'ı Kûfe'den göçürüp, Bağdâd'a getürüp, niçe zamândan sonra ol daḥı kâḍîlik teklif eyleyüp, kabûl eylemedükde "Elbetde kabûl eylemek gereksün." diyü ḥabs idüp, hâzret-i imâm "Kâḍılığı kabûl eylemez." diyü yemîn eyleyüp, ḥalife daḥı "Kâḍılığı kabul eylemeyince ḥabsden çıkarmazın." diyü yemîn eyleyüp,⁶ âḥirü'l-emr hicretün yüz ellinci yılında kendüsi yetmiş yaşında iken ḥabsde vefât eyleyüp Ḥayzürân dimekle ma'rûf olan maḳâbir-i Müslimîn içinde defn olınmışdur. Ki el-ân ḳabr-i şerîfi Bağdâd'da ma'lûmdur.

1 Sebî'tî'ye: Sebîkî'ye N1, R1

2 Nüşhalarda "Ḥabîb" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Yavuz Köktaş, "Şâsi, Heysem b. Küleyb", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sasi-heysem-b-kuleyb> (16.03.2020).

3 Ḥarb'a: Ḥarîm'e N1, R1

4 Ḥasan: Ḥüseyn N1

5 eylemedi: eylemeyüp E

6 ḥalife//eyleyüp: - N1

Ve ammâ Hind meşâyihininün Hânefi'l-mezheb olanlarından naql olunduğı üzere Ebû Hânîfe [487b R1] Hâzretleri şülâsâ güninde [378b E] vefât eylemişdür. Hattâ ol gün yevm-i ta'îl olup 'ulemâ taḥşîl-i iştiğâlden ol günde münkaṭı' oldukları aña binâ'endür.

Yâ Rabbî, anı rahmetünle râzî eyle ve kemâl-i 'inâyetünle andan râzî ol ki mağrib ü maşriḳı fîḫ u fetvâ ile ṭoldurmuşdur. Ve taḳvâ ṭarîḳında cümleden yaḳîn olan mesâ'ili Hâḳ Te'âlâ'nuñ ḳullarına beyân eylemişdür.

[Ebû Hânîfe'nün meşhür şâgirdleri]

Ve ¹«أشهر أصحابه شخصان همامان وايضاها إمامان» ya'nî “Ebû Hânîfe Hâzretlerininün ḳatı meşhür olan şâgirdlerinden iki şerîf kimesnelerdür ki İmâm-ı A'zam mertebesinden aṣağa ol ikisi daḫı imâmdur.

[Ebû Yûsuf Ya'ḳûb bin İbrâhîm]: Evvelkisi Ḳâḏî Ebû Yûsuf Ya'ḳûb bin İbrâhîm bin Hâbîb bin Ḥasan bin Sa'd bin Ma'd bin 'Urme bin Ma'viye Selemî bin Yuḫayle'dür² ki 'ilm-i fîḫı İmâm-ı A'zam'dan taḥşîl itdüğinden [351a N1] mâ'adâ Ebû İshâḳ-ı İsferyîni³ ve Süleymânî bin Teymî'ye ve Yaḫyâ bin⁴ Sa'id el-Enşârî'ye ve Süleymân A'meş'e ve Hişâm bin 'Urve'ye ve Aṭâ bin Sâ'ib'e ve Muḫammed bin İshâḳ bin Yesâr'a ve Leys bin Sa'd'e diñledüḫ anlardan daḫı istifâde ve ta'allüm itmmişdür.

Ve andan rivâyet⁵ ü ta'allüm-i fîḫ u şerî'at idenler Muḫammed bin Ḥasan-ı Şeybânî ve Bişr bin Velid-i Kindî ve 'Alî bin Ca'd ve Aḫmed bin Ḥanbel ve Yaḫyâ bin Ma'in ve Aḫmed bin Menî' ve daḫı niçe kimesnelerdür. Ve kendüsi Bağdâd'da sâkin olup evvelâ Mûsâ-yı Hâdî, ṣoñra

1 “Onun iki azimli öğrencisi de [onun gibi] iki önde gelen imamdır.”

2 Yuḫayle: Buḫayle N1

3 Nüshalarda “Siyânî (N1), Siyetânî (E)” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Salih Sabri Yavuz, “İsferyîni, Ebû İshak”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/isferayini-ebu-ishak> (16.03.2020).

4 N1 nüshasında burada hat bozuktur.

5 rivâyet: rü'yât N1

Hārūnu'r-reşid Bağdād'a hākimü's-şer' naşb idüp ehl-i İslām içinde kâziyyü'l-kuzât itlâkı en evvel Ebū Yūsuf'a vâkı' olmuşdur.

Ve bi'l-cümle imām-ı 'āmil¹ ve hāfız u faķih ü fāzil ü kāmil idi. Ve fiķhdā ve hadīsde her hālde ve her² maħalde hāzır ü müstaħzır ve vaz'-ı vaķār u kudretle güzide-i ekābir idi. Hicretün yüz on üçüncü yılında vücūda gelüp yüz seksen iki senesinde, altmış üçüz yaşında iken vefāt eylemiş idi. *Raħimehu'llāh.*

[Ebū 'Abdu'llāh Muħammed bin Ḥasan eş-Şeybānī]: İkincisi Ebū 'Abdu'llāh Muħammed bin Ḥasan bin Ferķad eş-Şeybānīdür ki aşlı Şām vilāyetinde Ḥarestā³ demekle ma'rūf olan ķaryedendir. Ve babası 'Irāķ vilāyetinden gelüp, İmām Muħammed Vāsıt nām ķaşabada vücūda gelüp ve ammā neşv ü nemāsı Kūfe'de vāķi' olup, 'ilm-i fiķhı Ebū Ḥanife⁴ Ḥāzretlerinden mā'adā Mis'ar bin Kidām'a ve [Süfyan es-]Şevri'ye ve Mālik bin Miğvel'e⁵ dinledüp ve Mālik bin Enes'den ve Ebī 'Amr'dan ve Evzā'ı'den ve Kāđi Ebū Yūsuf'dan yazınup, dā'imā Bağdād'da sākin olup [379a E] ve andaki tāliblelere eħādīs-i şerīf naķl eyleyüp ifāde-i 'ulūma cümle himmetini şarf itmiş idi.

Ve andan rivāyet ve aħz-ı fiķh⁶ u fazīlet idenler Muħammed bin İdrīs-i Şāfi'î ve Ebū 'Abdu'llāh-ı Rāzī ve Ebū 'Ubeyd Kāsım bin Sellām ve İsmā'ıl bin Tevbe ve 'Alī bin Müslim ve daħı niçe kimesnelerdür.

Ve kendüsinden rivāyet olunmuşdur [ki] “Babamdan baña otuz biñ dirhem⁷ gümüş mīrāş degüp, on beş biñ dirhemini 'ilm-i naħv ü şer' taħşili için infāk⁸ idüp ve on biñ dirhemini daħı hadīs ü 'ilm-i fiķh taħşiline

1 imām-ı 'āmil: imām ü 'ālim E

2 her: - N1

3 Nüşhalarda “Ḥareznā (E), Ḥareznā (N1)” şeklinde yazılan bu yer adı tashih edilerek metne alındı. bk. Ahmet Duran, “İmam Muhammed eş-Şeybānī'nin Hayatı ve Hanefi Fikhının Tedvinindeki Yeri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 9, 2007, s. 172.

4 Ḥāzretleri//Ḥanife: - R1

5 Nüşhalarda “Maķül” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Duran, agm, s. 177.

6 fiķh: fiķha N1

7 dirhem: - N1, R1

8 taħşili//infāk: taħşiline ħarc N1

harcanup¹ ve üç yıl ve dağı bir gün İmām Mālik kapusına varup, gelüp taleb-i 'ilm ile iķāmet idüp, andan sonra baña Rey kıazāsını tevcih itdürdi.” diyü haber virmişdür.

Ve bi'l-cümle 'ilm ü fazl ile bir derecede şöret buldı ki İmām Şāfi'î Hāzretleri medḥ u şenāda mübālağa itmek üzere idi. Ve'l-ḥāşıl Hārūnu'r-reşid aña kıādılık virüp, kendüyle bile Ḥorāsān'a çıķup, Rey şehrine varduķda hicretün yüz seksen toķuzuncı yılında elli yedi yaşında iken vefāt idüp anda defn olunmuş idi. [351b N1] Ve ammā hicretün yüz otuz ikinci senesinde vücūda gelmiş idi.

[İmām Şāfi'î Muḥammed bin İdrīs]

Ve e'imme-i mezāhibün ikincisi İmām Şāfi'î'dür ki Muḥammed bin İdrīs bin 'Abbās bin 'Oşmān bin Şāfi' bin Sā'ib bin 'Ubeyd² bin Yezid bin Hāşim bin Muḥṭalib bin 'Abdimenāf bin Kıreyş'dür.³ Ki ecdādından zıkr olunan Şāfi', yürimege ve hareket itmege başlamış oğlancık iken Nebi 'aleyhi's-selāma yitişmişdür. Ve anuñ babası Sā'ib, Bedr gününde⁴ İslām'a gelüp ve imām-ı⁵ Benī Hāşim sancağı altında yürüyüp, niçe fedā'ilikler idüp andan sonra Müslimān olmuşdur.

Ve Şāfi'î Hāzretlerinün ismi ki Muḥammed'dür, künyeti dağı Ebū 'Abdu'llāh'dur. Ve hicretün yüz elli senesinde, ya'nī İmām-ı A'zam⁶ Hāzretleri vefāt eyledüğü zamānda İmām Şāfi'î Şām vilāyetinde Ğazze nām kıaşabada vücūda gelüp ve iki yaşında iken Mekke'ye götürilmişdür. Ve ba'zılar kıavlince tārīḥ-i mezbūrede Yemen vilāyetinde vücūda gelüp ve bir rivāyetde yine Şām tevābi'inde 'Asķalān'da [488a R1] toğmuşdur. Ve ammā eşaḥḥı yine evvel zıkr itdüğümüzdür.

1 ve//harcanup: - N1 | harc idüp R1

2 'Ubeyd: 'Ayd N1, R1

3 Kıreyş'dür: Kıreyş'i'dür E

4 gününde: düninde N1

5 imām-ı: atam N1, R1

6 A'zam: - N1, R1

Ve istifâde-i fiğh u hadîşde ve sâ'ir 'ulûmda Mâlik bin Enes'e ve Muḥammed bin Ḥasan-ı Şeybânî'ye ve İbrâhîm [379b E] bin Sa'd'a ve Süfyân bin 'Uyeyne'ye¹ ve Dâvûd bin 'Abdu'r-Raḥmân'a ve 'Abdü'l-'Azîz bin Ebî Revvâd'a² ve 'Abdü'l-'Azîz bin ['Abdu'llâh bin] Ebû Seleme-i Mâcişûn'a³ ve 'ammisi Muḥammed bin 'Alî bin Şâfi'a ve bunlardan ğayrı niçe ululara daḡı dînledüp 'ulûm u fûnûnı taḡşil ü tekmil eylemişdür.

Ve andan rivâyet idüp muḥaddiş olanlar Süleymân bin Dâvûd-ı Hâşimî ve Aḡmed bin Ḥanbel ve Ebû Şevr İbrâhîm bin Ḥâlid ve Ḥüseyn bin 'Alî-i Kerâbisî⁴ ve Ḥasan bin Muḥammed bin Za'ferânî⁵ ve anlardan ğayrı daḡı niçe fużalâdur.

Ve bi'l-cümle İmâm Şâfi'i Ḥazretleri kendü zamânında dünyânun imâmı ve yiryüzünün 'âlim ü hümâmı⁶ idi. Ve Ḥaḡ *subḡânehu ve te'âlâ* 'ulûmdan ve mefâḡirden anda şol kadar nesne cem' eylemiş idi ki ol 'aşrda ve andan şofıra gelenlerden bir imâmda ol fezâ'ili cem' eylememiş idi. 'Ulemâdan mu'temedün 'aleyh olan ulular Şâfi'i Ḥazretlerinin zühd ü taḡvâsında ve şervet ü sehâsında, ḡuşûşâ ḡüsn-i sîretinde ve 'arzınun nezâhetinde ittifaḡ eylemişlerdür. Ve 'ulüvv-i kadri bir mertebededür ki vaşfında itnâb idenler kâşır ve medḡinde ishâb eyleyenler muḡtaşırdu.

Ve 'Abdu'r-Raḥmân bin Aḡmed bin Ḥanbel buyırup "Şâfi'i niçe âdem idi ki 'Sen⁷ aña her zamânda du'â eylersün. [Bunuñ sebebi nedür]?" diyü babama şorduḡda baña cevâb virüp, 'İmâm Şâfi'i Ḥazretleri gündüzde âftâb gibi nûr-baḡşâ ve ḡalkun 'âfiyeti meşâbesinde râḡat-efzâ idügi

1 Nüşhalarda " 'Aynî" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Bilal Aybakan, "Şâfi'i", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/safi-i> (16.03.2020).

2 Nüşhalarda "Derdâverdî (N1), Muḡammed ed-Derâverdî (E)" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Aybakan, agmd.

3 Nüşhalarda "Mâḡişûn" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Aybakan, agmd.

4 Nüşhalarda "Kerâ'isi" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Aybakan, agmd.

5 Nüşhalarda " 'Afrânî" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Aybakan, agmd.

6 'âlim//hümâmı: 'âlimi R1

7 Sen: - E, N1

bundan dađı ma'lūmdur ki ol vücūd-ı şerīfden 'ivaz iki¹ imām-ı hümām aña ĥalef olmuşdur.'" diyü beyān eylemiş idi. [352a N1]

Ve Ebū Şevr, Şāfi'ī'yi vaşf idüp "Her kim ki 'İlm ü faziletde ve şebāt ü feşāhatde Muĥammed bin İdrīs aĥrānı kimesne gördüm.' diyü zu'm eylerse taĥķīķ kizb eylemişdür. Zīrā ĥāl-i ĥayātında aña ĥarīn olur kimesne yoğ-ıdı. Ve vefāt itdükden şoñra dağı aña 'ivaz olacaĥlayın kimesne vücūda gelmedi.'" diyü ĥaber virmiş idi.

Ve hicretūñ yüz toĥsan beşinde Baĥdād'a gelüp, iki yıl sākin olup, andan Mekke'ye varup ve hicretūñ yüz toĥsan sekizinde² [488b R1] yine Baĥdād'a gelüp, birĥaç ay iĥāmet idüp, andan Mışr'a gidüp, hicretūñ iki yüz dördinci senesinde ki Receb ayınuñ āĥir ĥüni idi, elli dört yaşında iken³ Mışr'da vefāt [380a E] idüp anda defn olındı.

[İmām Mālik bin Enes]

[Ve e'imme-i mezāhibūñ üçincisi] İmām Mālik bin Enes bin Ebī 'Āmir bin 'Umeyr bin Ĥārīş bin 'Oşmān bin Ĥuseyl bin 'Amr bin Ĥarş'dur ki Benī Ĥimyer bin Sebe''dendür. Ve künyeti Ebū 'Abdu'llāh'dur. Ve kendüsi Ĥicāz vilāyetinūñ imāmı ve ĥadīş ü fiĥhda belki cümle nāsuñ imām-ı hümāmıdır. Ve aña bu hemān faĥr yiter ki İmām Şāfi'ī gibi zāt-ı şerīf anuñ aşĥābındandır.⁴

Ve 'ilm-i şerīfi aĥz eylemesi Muĥammed bin Şihāb-ı Zühri'den ve Yahyā bin Sa'id⁵ el-Enşārī'den ve 'Abdu'llāh bin 'Ömer'ün ĥarındaşı oĥlı Nāfi'den ve Muĥammed bin Münkedir'den ve Hişām bin 'Urve bin Zübeyr'den ve Zeyd bin Eslem'den ve Sa'id bin Ebī Sa'id el-Maĥbüri'den ve Maĥreme bin Süleymān'dan ve Rebī'a bin Ebī 'Abdu'r-Raĥmān'dan vāķī' olmuşdur. Ve bunlardan ĥayrı niĥe ululara diñletmişdür.

1 iki: ve iki E

2 "beşinde//sekizinde" ibaresi R1 nüshasında mükerrer yazılmıştır.

3 andan//iken: andan şoñra N1, R1

4 aşĥābındandır: aşĥābından ola N1, R1

5 Sa'id: Sa'd N1, R1

Ve kendüden dağı ‘ilm-i şerîf ağız eyleyen e’imme-i bilâddan İmâm Şâfi’î ve Muḥammed bin İbrâhîm bin Dînâr ve Ebû Hâşim Muğîre bin ‘Abdu’r-Raḥmân ve Ebû ‘Abdu’llâh ‘Abdü’l-‘Azîz bin Ebî Hâzîm ve dağı niçe kimesnelerdür.

Ve İmâm Mâlik Ḥazretleri ‘ilmi ve dîni ziyâde ta’zîm eyleyenlerden idi. Ve kaçan ḥadîs nakl eylemek dilese muḥaddemâ âb-dest alup ve laṭîf bisâṭlar ile döşenmiş olan evinün şadrına geçüp, vaz’-ı vaḳâr u heybetle oturup ve şaḳalını tarayup ve gül-âbdan ve buḥûr şularından ve bi’l-cümle mubahḥarâtdan isti’mâl eyleyüp, andan sonra ḥadîs nakl eylemege başlardı. Ve bu huşûsuñ sebebi kendüsinden su’âl olunduğda “Ben Sulṭânü’l-enbiyâ *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellemün*¹ eḥâdîşine ta’zîm eylemeği severin.” diyü cevâb virürdi. Ve Yaḥyâ bin Sa’îd el-Ḳaṭṭân, “İmâm Mâlik gibi ḥadîsün eṣahḥı[nı]² rivâyet eyler kimesne yoğdur.” diyü vaşf eylemişdür.

Ve Şâfi’î Ḥazretleri buyurmuşdur ki ³«إِذَا ذُكِرَ الْعُلَمَاءُ فَمَالِكُ النُّجْمِ»³ ya’nî “Kaçan ki ‘ulemâ bir yirde zîkr olınsa İmâm Mâlik anlaruñ içinde yıldız gibidür.” Ve yâḥûd necm aşl ma’nâsına olup “Sâ’ir ‘ulemâ fûrû ve Mâlik anlara aşldur.” demek olur. “Ve dağı Mâlik’den emîn ve anuñ gibi luṭf⁴ u iḥsâna yağın kimesne yoğdur. Ḥattâ bir def’a ḳapusında Ḥorâsân [489a R1] atlarından bir ayğır at ve Mışır’dan gelme güzîde ḳatırlar görüp ‘Bunları kim göndermişdür?’ diyü kendüye⁵ şorduğumda ‘Benden saña he-diyye olsun.’ diyü buyurup⁶ [352b N1] ‘Yoğ, elbetde kendünüz için de lâzımdur. Bârî içlerinden birisini alıḳoñ.’ didüğümde ‘Bir yirde Resûlü’llâh⁷ *‘aleyhi’s-selâm* defn olmuş ola, [380b E] ol vilâyetün ṭoprağını atum ayağıyla çignemege ḥicâb eylerin.’ diyü cevâb virüp cümlesini baña bağışladı.” diyü buyurmuşdur.

Ve bi’l-cümle menâkıbına nihâyet yoğdur. Ve talâğ-ı mekre huşûsındaki ḥadîs rivâyetinde Manşûr ile olan ḳışşası Hârûnu’r-reşîd ile

1 Sulṭânü’l//sellemün: Resûl ‘aleyhi’s-selâmuñ E

2 eṣahḥını: şıḥhatini R1

3 “Âlimlerden söz edildiğinde [İmâm] Mâlik [bu âlimlerin içerisinde] yıldız gibidir.”

4 luṭf: laṭîf R1

5 kendüye: - R1

6 diyü buyurup: diyüp N1, R1

7 Resûlü’llâh: Resûl E

Medîne'den çıkmada vâkı' olan menkabesi kütüb-i tevârihde meşhûr ve elsine-i 'ulemâda mezkûr u meşhûrdur.

Ve kendüler hicretüñ toksan beşinde vücûda gelüp yüz yetmiş toktuzuncı senesinde seksen dört yaşında iken Medîne-i Münevvere'de vefât eylemişdür.

[Ahmed bin Hanbel]

Dördinci Ahmed bin Muhammed bin¹ Hanbel bin Hilâl bin Esed bin İdrîs bin 'Abdu'llâh bin İdrîs bin 'Avf bin Kâsiş bin Zemâren² bin Şebâb bin Dehl bin Şa'lebe bin Kinâne bin Şa'b bin 'Alî bin Bekr bin Vâ'il bin Kâsiş bin Heys³ bin Akşâ bin 'Ömer⁴ bin Huzeyle bin Esed bin Rebî'a bin Nizâr bin Mu'den bin 'Adnân'dur. Ve künyeti [Ebû] 'Abdu'llâh ve kabîlesi Şeybânî'dür.

Ve vâlidesi aña hâmil iken Mervez⁵ şehrinden çıqup, Bağdâd'a geldükde hicretüñ yüz altmış dördüncü senesinüñ Rebî'u'l-evvel'inde İmâm Ahmed vücûda gelüp ve ba'zılar kavlince Mervez'de toğup süd emer oğlan-çık iken Bağdâd'a getirilmişdür.

Ve *İsrâku't-tevârih* şâhibi yazduğı üzere dahı 'âmil ü kâmil ve şalâh u diyânetde ve hadîşde ve sâ'ir 'ulûmda fâzıl bir vücûd-ı şerîf idi. Ve 'ilmi İmâm Şâfi'î'den ve Mâlik'den ve Kâdî Ebû Yûsuf dan ve bunlaruñ emşâli niçe fuзалâdan ahz eylemiş idi. Ve kendüden dahı 'aşrınıñ imâmları ve dehrinüñ fazîletle ma'rûf olan hümâmları istifâde-i 'ulûm itmîşler idi.

Ve bi'l-cümle imâmü'l-muhaddîşindür ki *Müsned* adlu kitâb taşnîf idüp kendüden gayrılar ittifağ eylemediği⁶ ehadîşden niçe hadîş-i şerîf

1 Muhammed bin: - R1

2 Zemâren: Remâren E

3 Heys: Heyt N1, R1

4 'Ömer: Da'mer E

5 Nüshalarda "Merdüz" şeklinde yazılan bu isim "Mervez" olarak metne alındı. bk. M. Yaşar Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahmed-b-hanbel#1> (29.12.2019).

6 eylemediği: eylediği N1

cem‘ eylemişdür. Ve ba‘zılar demişlerdür ki İmām Aḥmed on kerre yüz biñ ḥadîş ḥıfz [489b R1] eylemişdür.

Ve mādām ki İmām Şâfi‘î Ḥazretleri kayd-ı ḥayâtda idi, anuñ şeref-i şoḥbetinden dūr olmayup aşḥâbınuñ ḥavâşşından olmuş idi. Ḥattâ Şâfi‘î *rahmetu’llâhi ‘aleyh* “Ben Bağdâd’dan girdüm ve İbn Ḥanbel’den Vâşîkîl nām vâfiḳa kimesneyi anda alıḳodum.” diyü buyurmuşdur.

Ve İmām Aḥmed’e “*Ḳur’ân* maḥlûḳdur.” didürmek içün cebr ü ikrâh olup, ḥattâ dögilüp [381a E] ve ḥabs olunup yine “*Ḳur’ân* maḥlûḳdur.” dimeyüp i‘tikâd-ı pâki üzere ḳalmış idi.

Hilyeleri:² Orta boylu, güzel yüzlü, aḥlâkı laṭif kimesne idi. Ve şaḳalını ekşer-i evḳâtda ḥınnâ ile boyardı.

Ve andan ḥadîş ve sâ‘ir ‘ulûm aḥz eyleyenler Muḥammed bin İsmâ‘il-i Buḥârî ve Müslim bin İsmâ‘il-i Nîşâbüri ve bunlara mu‘âdil niçe fâzıllar idi. [353a N1]

Ve bi‘l-cümle kendü zamânesinüñ âḥirinde ‘ilmde ve zühd ü taḳvâda anuñ gibi bir zât-ı şerif yoḡ-ıdı.

Ve hicretüñ iki yüz kırık birinci senesinüñ Rebî‘u‘l-evvel’inüñ onıncı günü, yevm-i cum‘ada ḳuşlık zamânında ve ba‘zılar ḳavlince târiḥ-i mezbûruñ Rebî‘u‘l-âḥir’inde, yetmiş yaşında iken nefis-i Bağdâd’da vefât idüp, cenâzesine ḥazır olanlar³ yazılıp, sekiz kerre yüz biñ âdemle altmış biñ ḥâtûn⁴ namâzını ḳılıp, Bâbü‘l-ḥarb’de⁵ vâḳi‘ olan maḳâbirde defn olunmuşdur.

İmām Aḥmed İslâm’a geldügi günde Naşârâ⁶ ve Yehüd ve Mecüs’dan yigirmi biñ kimesne mürd olmuş idi. Ve kendünüñ ‘izem-i şanı ve ‘ulüvv-i ‘unvânı bundan daḥı işâret olunmuş idi.

1 Nüşhalarda “Vâşḳani” şeklinde yazılan bu isim anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

2 Hilyeleri: Ve kendüsi E

3 olanlar: olmuşlar R1

4 ḥâtûn: ‘avret N1, R1

5 ḥarb’de: ḥaram’da R1

6 Naşârâ: Nasâri N1, R1

Ve iki şâlih ü 'âlim oğlu dünyāya gelmiş idi ki birinüñ adı Şâlih idi. Kendüden evvel vefât eylemiş idi. Ve biri 'Abdu'llāh idi ki hicretün iki yüz çoksan senesine dek kayd-ı hayâtda idi. Ve imāmuñ künyeti anuñ ismi ile vâkı' olmuş idi.

إنتمت العبارات والبيان التي هي من تواريخ المشهورة بإبن خلكان.¹

Ammā Nev'-i Şānī ki E'imme-i Hādīs² ve Hıffāz-ı Seb'a Beyānındadır

[Evveli] İmām Mālik muḥaddisdür ki *Muwattā'* şāhibidür. Ve tafşili ve zikri nev'-i evvelde beyān olınmışdur.

[Buḥārī Muḥammed bin İsmā'ıl]

İkincisi Buḥārī Muḥammed bin İsmā'ıl bin İbrāhīm bin Muğire bin Berdizbeh'dür ki³ künyeti Ebū 'Abdu'llāh'dur. Ve nesebi Cu'fi ve Buḥārī dimekle ma'rūfdur. Cu'fi dinilmege sebep budur ki ceddinüñ babası olan Muğire, Mecūsī iken Buḥārā vālisi Yemān-ı Buḥārī eliyle İslām'a gelmişdür ki [490a R1] Cu'fi didükleri⁴ ol Yemān-ı Buḥārī'dür. Ve anuñ eliyle İslām'a gelmeğin bu⁵ nisbet ecdādından berü Muḥammed-i Buḥārī'ye daḥı sirāyet itmişdür.

Ve aşlda Cu'fi, kürsi vezni üzere Yemen'den bir ḳabīlenüñ atasıdur ki aña Cu'fi bin Sa'd el-'Aşire bin Medcaḥ dirlendi. Ve Yemān-ı Buḥārī daḥı ol ḳabīleden ayrılmış gibi olmağın Cu'fi diyü nisbet eylemişler idi.

Ve ammā İmām Buḥārī *rahmetu'llāhi 'aleyh* on yaşında iken ṭaleb-i 'ilm ile [381b E] meşāyiḫe varup gelmege başlamış idi. Ve on birinden soñra istifāde niyyeti ile göçüp her vilāyetün muḥaddislerine 'azm idüp,

1 “Tarih kitaplarının meşhurlarından İbn Hallikân'ın [*Vefeyât*'ından alıntılıdığımız] sözler ve açıklamalar sona erdi.” | Bu cümle R1 nüshasında bulunmamaktadır.

2 Hādīs: - R1

3 ki: ve R1

4 didükleri: - N1, R1

5 bu: buña N1, R1

Horāsān ve Cibāl ve¹ İrāk ve Hicāz ve Şām ve Mıŝır vilāyetlerinde okıyup, yazup meŝāyih-i huŝfāzuñ her birinden hadīs aħz idüp, cümleden Mekki bin İbrāhīm-i Belhī ve ‘Abdān bin ‘Oŝmān-ı Mervezi [ve] ‘Ubeydu’llāh² bin Mūsā-yı ‘İbsi ve Ebū ‘Āŝım-ı Ŝeybānī ve Muħammed bin ‘Abdu’llāh-ı Enŝārī ve Muħammed bin Yūsuf-ı Kīrtānī ve Ebū Nu‘aym Fazl bin Dükeyn³ ve ‘Alī bin Medīnī ve Aħmed bin Hānbel ve Yahyā bin Ma‘īn ve İsmā‘il bin Ebī Üveys⁴ el-Medenī ve bunlardan ğayrı niçe fużalādan⁵ istifāde-i ‘ulūm ve cem‘-i hadīs eylemiş idi. Ve kendüsi daħı her kañğı memleketde hadīs naķl eylediyse ol ŝehrūñ fużalāsı andan aħz-ı hadīs eylemişler idi. [353b N1]

Ve Firebrī *raħmetu’llāhi ‘aleyh* dimişdür ki “*Kitāb-ı Buħārī*’yi toķsan biñ kimesne diñlemiŝdür. Ve benden ğayrı andan hadīs rivāyet eyler kimesne ķalmamıŝdur.” Pes sebebi budur ki her zamānda ve her bir⁶ vilāyetde Firebrī’den ğayrı kimesneden *Ŝaħīh-i Buħārī* rivāyet olınmamıŝdur.

Ve Buħārī *raħimehu’llāh* buyurmışdur ki “Ben kitāb-ı *Ŝaħīh*’i altı yüz biñ miķdārı hadīŝe yitiŝdürdüm. Ve anda hiķ bir hadīs yazmadum ki evvelā iki rek‘at namāz ķılmış olmayam.”

Ve ķaçan ki İmām Buħārī Bağdād’a geldi, aŝħāb-ı hadīs olan ‘ulemā anuñ geldüĝini iŝitdiler. Yüz hadīs-i ŝerif ihtiyār idüp her birinūñ metnini ve isnādını döndürdiler. Bir hadīsüñ metnini⁷ aħar hadīsüñ isnādına ve anuñ isnādını bir ğayrı⁸ hadīsüñ metnine taħvīl eyleyüp on kimesneye onar

1 Cibāl ve: Cibāl-i N1, R1

2 ‘Ubeydu’llāh: ‘Abdu’llāh N1, R1

3 Nüŝhalarda “Dükis” ŝeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. M. Yaŝar Kandemir, “Ebū Nuaym, Fazl b. Dükeyn”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebunuaym-fazl-b-dukeyn> (17.03.2020).

4 Nüŝhalarda “Eyes” ŝeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İsmail Hakkı Ünal, “İsmāil b. Ebū Üveys”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ismail-b-ebu-uveys> (17.03.2020).

5 Fużalādan: fużzādan E

6 bir: - N1

7 ve isnādını//metnini: - N1, R1

8 bir ğayrı: aħar N1, R1

hadîs ta'yîn eylediler ki Buḥārî meclise geldükde bir bir su'âl eyleyeler. Pes şol vaḳt ki [490b R1] Buḥārî meclise geldi ve aşḥâb-ı hadîs¹ ile meclis çoḫtulu oldu, ol on kimesneler zıkr olınan hadîsleri Buḥārî'den şormağa² başladılar.

Ve'l-ḥâşıl cümlesi ol yüz hadîşi şordılar. Buḥārî “Bilmezin.” dimekden ğayrı söz söylemedi. Egerçi ki ‘ulemâ Buḥārî’nün “Bilmezin.” didüğini tecâhül degül idüğünü bilürler idi, ve ammâ ğayrılar gerçekden bilmez,³ kıyâs iderler idi. Kaçan bu tarîḳ ile ol⁴ on kişi su'âllerin tamâm idüp fariğ oldılar, Buḥārî Ḥazretleri ol evvel söyleyen kimesneye iltifât idüp, “Ol hadîs ki sen su'âl eylemiş idüñ, [382a E] anuñ isnâdı böyle ve metni böyledür.” diyü bu vechle yüz hadîşi ezberinden okıyup, isnâdlarını şıḫḫat üzere beyân idüp, anlaruñ tağyîr ü taḫvîlinüñ fa'idesi olmayup, her kişi Buḥārî'nün ḫıfzını ve fazîletini bilüp gereği gibi iz'ân eylemişler idi.

Ve'l-ḥâşıl menâkıbı bir baḫrdur ki bu beyân itdüğümüz andan nehrdür.

Ve tarîḫ-i vilâdeti hicretüñ yüz ḫoḫsan dördinci senesi⁵ Şevvâl'inüñ onıncı günü, cum'a namâzından şoñra ve vefâtı Semerḫand'a ḫarîb olan Hartenk nâm ḫaryede hicretüñ iki yüz elli altı senesinde vâkı' olup müddet-i 'ömri altmış iki yaşdan üç gün eksicek ḫisâb olınmış idi. Ve ardınca erkek evlâdı ḫalmamış idi.

[Müslim bin Ḥaccâc]

Üçincisi Müslim bin Ḥaccâc bin Müslim-i Ḳuşeyrî'dür ki künyeti Ebü'l-Ḥüseyn'dür.⁶ Ve taḫşîl-i 'ilm için 'Irâḫ ve Ḥicâz ve Mışır ve Şâm vilâyetlerine geçüp Yahyâ-yı Nişâbüri'den ve Ḳuteybe bin Sa'îd'den ve İşḫâḫ bin Râḫüye'den ve 'Alî bin Ca'd'dan ve Aḫmed bin Ḥanbel'den ve

1 hadîs: ḫadâ'iş N1, R1

2 şormağa: su'âle N1, R1

3 gerçekden bilmez: gerçek N1, R1

4 ol: - R1

5 senesi: - N1, R1

6 ḫüseyn'dür: ḫasenî'dür R1

‘Ubeydu’llāh el-Ḳavārîrî’den¹ ve Şüreyḥ bin Yûnus’dan ve ‘Abdu’llāh bin Mesleme-i Ḳa’nebi’den² ve Ḥarmele bin³ Yahyâ’dan ve Ḥalef bin Hişâm’dan ve bunların emşâli niçe fużalâdan ḥadîs aḥz eylemiş idi.

Ve kendüden daḥı niçe ‘âlimler aḥz-ı ḥadîs⁴ eylemişler idi. Ve Bağdād’a birkaç defa varup ḥadîs naql eylemiş idi. Ve kendüsi “Bir şaḥîḥ mesnedi [354a N1] üç yüz biñ dinlenilmiş ḥadîsden taşnîf eyledüm.” diyü beyân eylemişdür.

Ve Ebü ‘Alî bin⁵ ‘Alî-i Nişâbüri, “Yiryüzinde ‘ilm-i ḥadîsde Müslim bin Ḥaccâc’uñ kitâbından eşaḥ bir kitâb daḥı yoḡdur.” diyü tavşîf eylemişdür.

Ve Aḥmed bin Mesleme, Müslim’i vaşf idüp “Ben Ebü Zür’a’yı ve Ebü Ḥâtim’i gördüm ki⁶ Müslim bin⁷ Ḥaccâc’ı ol ‘aşr ‘ulemâsınuñ cümlesinden [491a R1] taḡdîm ü terciḥ iderlerdi.” diyü ḥaber virmişlerdür.

Ve Ebü ‘Amr Muḥammed bin Aḥmed bin Ḥamdân-ı Ḥayrî⁸ *rahmetu’llāhi ‘aleyh* taḡrîr-i kelâm idüp “Ben Ebü’l-‘Abbâs bin ‘Uḡde’ye ‘Muḥammed bin İsmâ’îl-i Buḥârî mi a’lemdür, yoḡsa ‘ilm ile Müslim mi müsellemdür?’ diyü tekrâr tekrâr şordugumda ‘İkisi daḥı ‘âlimdür.’ diyü cevâb virüp, aşlâ birbirinden terciḥ eylemeyüp, ba’dehu ‘Yâ Ebâ ‘Amr,⁹ Buḥârî için ehl-i Şâm ğalaḡ eyleyeceklerdür. Ki¹⁰ anların kitâbların [382b E] alup, nazâr eyleyüp, içlerinden biri yazmalu olduḡda künyeti ile yazup ve yine ol kimesneyi bir ğayrı yirde yazduḡda ismi ile yazup, bu tariḥ ile

1 Nüşhalarda “ ‘Abdu’llāh Ḳavārîrî” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Zekeriya Güler, “Kavârîrî”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kavariri> (17.03.2020).

2 Nüşhalarda “Ḳabġisen (N1, R1), Ḳabġisî (E)” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Salahattin Polat, “Ka’nebi”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ka-nebi> (17.03.2020).

3 N1 nüshasında bu kelimeden sonra imlâsı muḡlak bir sözcük gelmektedir.

4 ḥadîs: yaḡ R1

5 ‘Alî bin: - N1, R1

6 Müslim bin//ki: - N1, R1

7 Ḥaccâc’uñ//bin: - R1

8 Ḥayrî: Ḥayrî E

9 Nüşhalarda burada bu isim “ ‘Ömer” olarak yazılmıştır. Daha önce “ ‘Amr” olarak geçtiği için yazım birliġi gözetilerek tashih edildi.

10 Ki: Ve N1, R1

bir kiři iki kimesne tevehhüm olınsa gerekdür. Fe-ammâ Müslim yazduğında ğalať olınmať nâdirdür ki maťâťi¹ ü mürâseli bile¹ yazılmıřdur. Ve ařlâ ğalať ihtimâli ğalmamıřdur.” diyü buyurmıř idi.

Ve “Buĥârî Niřâbü’r’a řoñra geldüğinde Müslim anuñ meclisine mülâzemet idüp ve dâ’imâ aña ihtilâf eyleyüp, ĥattâ Dârü’l-ĥuťnî de² eger Buĥârî olmaya idi, Müslim ğide mi idi ve daĥı ğele mi idi? Ya’nî Buĥârî’den ğayrı kimesneye Müslim³ bu vechle varup ğelmeye⁴ idi.” diyü ikisinüñ de fażiletini beyân eylemiřdür.

Ve bi’l-cümle *İřrâķu’t-tevâriĥ* řâĥibi, Müslim ĥaĥķında «ومناقبه غر»⁵ «وما ذكر منها ندر»⁵ ya’nî “Anuñ menâķıbu ĥoĥdur. Ve bu zıkr olınan ğâyetle azdur.” diyü ĥaber virmişdür. Ve ammâ târiĥ-i vilâdeti hicretüñ iki yüz altı senesinde ve vefâtı iki yüz altmış bir yılınıñ Recebü’l-müreccebiniñ beşinde ve eĥad ğicesinde vâķi⁶ [olup] Nişâbü’r’da defn olınmışdur. Ve öldüği zamânda elli beş yaşında bulunmışdur.

[Ebü Dâvüd Süleymân bin Eş’aş]

Dördincisi Süleymân bin Eş’aş bin İřĥâķ bin Beşir bin şeddâd bin ‘Amr bin ‘İmrân’dur ki Ezdî ve Sicistânî’dür. Ve künyeti Ebü Dâvüd’dur. Ve bi’l-cümle ‘ilm-i ĥadiřde bir imâm-ı hümâmdur ki semâ’-ı ĥadiř için şavâf-ı řariķ⁶ ile vilâyetinden ğoĥdı. Ve ‘Irâķ ve Ĥorâsân ve Mışr ve şâm ‘ulemâsından eĥâdiř yazınup cem’ eyledi.

Ve ammâ ĥadiř aĥz eylemesi Müslim bin İbrâĥim’den ve Süleymân bin Ĥarb’dan ve ‘Oşmân bin Ebî şeybe’den ve Ebü’l-Velîd et-Ĥayâlîsî’den ve ‘Abdu’llâh bin Mesleme-i Ķa’nebî’den⁷ ve Müsedded bin

1 mürâseli bile: mürâsele ile R1 | mürâseli ile N1

2 Dârü’l-ĥuťnî de: Dârü’l-ĥuťnî’da N1, R1

3 Müslim: - R1

4 ğelmeye: ğele mi N1

5 “Onun parlak menķibeleri pek ĥoktur. Bizim anlattıklarımız bunların pek azıdır.”

6 şavâf-ı řariķ: şaraf-ı řariķ N1 | şavâf řariķı E

7 Nüşhalarda “Ķa’nebî” şeklinde yazılan bu isim tashiĥ edilerek metne alındı. bk. Salahat-tin Polat, “Ka’nebî”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kanebi> (17.03.2020).

Müserhed'den¹ ve Yaḥyâ bin Ma'in'den ve Aḥmed bin Ḥanbel'den ve Ḳuteybe bin Sa'id'den ve Aḥmed bin Yûnus'dan ve bunlaruñ emsâli niçe kimesnelerden vâkı' oldu.

Ve kendüden aḥz-ı ḥadîs eyleyenler oḡlı [491b R1] 'Abdu'llâh ve Ebû 'Abdu'r-Raḥmân-ı Nesâ'î ve Aḥmed bin Muḥammed el-Ḥallâl² ve Ebû 'Alî Muḥammed bin Aḥmed bin 'Amr el-Lü'lü' ve daḡı ba'zı kimesnelerdür.

Ve bi'l-fi'l rivâyet olınan kitâbını cem' eylemezdin evvel yiryüzinde vâfir seyâhat eyledi. [354b N1] Andan soñra kitâbın cem' eyleyüp Başra'da sâkin oldu. Ba'dehu Bağdâd'a geldi.³ Kitâb-ı *Sünen*'i⁴ anda rivâyet eyledi. Andan soñra [383a E] ehlini Bağdâd'dan Başra'ya göçürdi. Ve ammâ kitâbını qadîmden taşnîf eyleyüp Aḥmed bin Ḥanbel'e 'arz idüp icâzet istemiş idi. Ve ol daḡı vâfir istiḥsân eylemiş idi.

Ve Ebû Bekr bin Vâsit⁵ demişdür ki "Ebû Dâvûd *raḥimehu'llâh* 'Ben Resül-i Ekrem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellemden*⁶ beş yüz biñ ḥadîs yazınup, ba'dehu kitâb-ı *Sünen*'de derc eyledüğüm dört biñ sekiz yüz ḥadîs-i şerîf intihâb eyledüm. Ve şaḡîḡını ve aña beñzerini ve müteḡarib olanı zıkr eyledüm. Ve ol eḡâdişden yalınuz dört ḥadîs insânun dînine kâfidür ki biri⁸ ⁹«إِذَا أَعْمَلُ بِالنِّيَّاتِ» ya'nî "Her 'amel,¹⁰ ḡâliş niyyet ile gerekdür; ḡuşûşâ¹¹

1 Nüşhalarda "Merhed" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Zekeriya Güler, "Müsedded b. Müserhed", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/musedded-b-muserhed> (17.03.2020).

2 Nüşhalarda "bin Ḥallâl" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Şükrü Özen, "Hallâl, Ebû Bekir", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hallal-ebu-bekir> (17.03.2020).

3 geldi: gelüp R1

4 Nüşhalarda "Sünneti" şeklinde yazılan bu kelime, Ebû Dâvûd'un en meşhur eserinin adı olduğu için tashih edilerek metne alındı.

5 Vâsit: Dâsit E

6 Resül-i//sellemden: Resülü'llâh'dan E

7 şerîf: şerîfe N1

8 biri: evveli N1, R1

9 Hadîs-i Şerîf, "Şüphesiz ki ameller niyetlere göredir."

10 'amel: a'mâl N1, R1

11 ḡuşûşâ: - E, N1

Haḫ'da maḫbūl ola." İkinci¹ 2 «من أحسن إسلام المرء تركه ما لا يعنيه» ya'nī
 "Mā-lā-ya'nī olan nesneyi terk eylemesi ādemūn imānı güzelligindendir."
 Üçüncü³ 4 «لا يكون المؤمن مؤمناً حتى يرضى لآخيه ما يرضى لنفسه» ya'nī
 "Mü'min mü'min olmaz, tā kendü nefsi için neye rızā virürse her mü'min
 qarındaşı için rızā virmeyince. Ya'nī bu ʔarīḫ-ı haḫdan çıḫmayup kendüye
 ne şanursa illere daḫı anı şanmayınca imānı dūrüst olmaz." dimekdür.
 Dördüncü⁵ «وإن الحرام بين، وبينهما مشتبهات لا يعلمهن كثير من الناس، فمن اتقى
 الشبهات فقد استبرأ لدينه وعرضه، ومن وقع في الشبهات وقع في الحرام، كالراعي
 يرعى حول الحمى، يوشك أن يرتع فيه، ألا وإن لكل ملك حمى، ألا وإن حمى الله
 محارمه»⁶ Ma'nā-yı şerīfi "Ḥelāl de ḫarām da zāhirdür. Ya'nī beyān olınmış-
 dur. Ve lākin ḫelāl ile ḫarām mā-beyninde birbirine beñzer niçe nesne⁷
 vardur ki ḫalḫuñ çoḫı anı bilmezler. Ve ḫelāli ḫarāmdan ve ḫarāmı ḫelāl-
 den ke-mā-hüve-ḫaḫḫuhu teşḫiş ḫılmazlar. İmdi, şunlar ki şübhelü nesne-
 lerdən şaḫınmayalar, ḫarāma dūşmeleri muḫarrerdür. Ḥāricde mişālī şol
 çübān gibi ki beglik ḫorınuñ eḫrāfında [492a R1] ʔavarları güder. Fe-
 ammā ihtimāl vardur ki ʔavarlarını zabḫ idemeyüp ve ol ḫorıdan daḫı otara.
 Ve dögülüp ve sögülüp ḫışma uğramasına sebep ola. Pes imdi münāsib
 olan budur ki ol maḫūle şübhelü yirlere yaḫın uğramaya. Zīrā her
 pādişāhuñ bir ḫorısı olduḫı gibi Haḫ *subḫānehu ve te'ālānuñ* daḫı ḫorısı
 vardur ki maḫārimidür. Bu taḫdırce ehl-i İslām olanlara lāzımdur ki ol
 maḫūle şübheḫtdan kendüyi şaḫınup [383b E] ḫelāli ve ḫarāmı kemāliyle
 teşḫiş eyleye."

1 İkinci: Şāniyen N1, R1

2 Hadis-i Şerif, "Kendisini [doğrudan] ilgilendirmeyen şeyi terketmesi, kişinin iyi müslüman oluşundandır."

3 Üçüncü: Şālişen N1, R1

4 Hadis-i Şerif, "Sizden biri, kendisi için istediğini [din] kardeşi için de istemedikçe gerçek imāna eremez."

5 Dördüncü: Rābī'an N1, R1

6 Hadis-i Şerif, "Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında (haram veya helal olduğu) şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da tebrîe etmiş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş olur, tıpkı koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi ki, her an koruluğa düşebilecek durumdadır. Haberiniz olsun, her melikin bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır."

7 nesne: - E, N1

Ve'l-hâşıl Ebû Dāvūd şöyle fâzıl ü kâmil idi ki Ebû Bekr el-Hallâl kavlince zamânında eger mü'tâla'asına ve eger tahtîrine ve ma'rifetine gâlib olur kimesne yoğ-ıdı. Bundan mâ'adâ İbrâhîm bin İşfahânî ve Ebû Bekr Şadaqa, Ebû Dāvūd'ı bir vechle vaşf iderler imiş ki fużalâdan az kimesne öyle mevşûf olurmuş.

Ve ammâ bu zıkr olınan [355a N1] e'imme-i hadîsü'n her birinün kitâbına ba'zı vilâyet ehâlisi ziyâde rağbet idüp, cümleden 'Irâk ve Mışr ve Mağrib 'ulemâsı ekşeriyâ Ebû Dāvūd'un *Sünen*'i ile ifâde vü istifâde eyleyüp ve ammâ Horâsân fużalâsınu'n ekşeri Buḥârî ve Müslim kitâblarına ziyâde rağbet itdükleri muḫarrerdür.

Ve İbn A'râbî, Ebû Dāvūd'un kitâbı vaşfında tahtîr-i maḫâl eyleyüp, "Eger bir ehl-i 'ilmün yanında *Muşhaf-ı Şerîf* ile Ebû Dāvūd'un *Sünen*'i bulınsa 'ilmden gayrı kitâblara ihtiyâc çekmeyüp umür-ı dîniyyesi tedârükine anlar kâfidür." diyü buyurmışdur.¹

Ve bi'l-cümle Ebû Dāvūd'un fazîletine ve 'ulüvv-i rütbesine ve ma'rifetine ve menḫabe-i celîlesine nihâyet yoḫdur. Hicretün iki yüz ikinci senesinde vücûda gelüp iki yüz yetmiş beş senesi² Şevvâl'inde yetmiş üç yaşında iken Başra'da vefât eylemişdür.

[Tirmizî Muḫammed bin 'İsâ]

Beşincisi Tirmizî Muḫammed bin 'İsâ bin Sevre bin Mūsâ bin Daḫḫâk'dür. Künyeti Ebû 'İsâ ve nisbeti³ Sülemî ve Tirmizî'dür. Ve dedesi mezbûr Mervez şehrinden iken Leyş bin Sinân zamânında Tirmiz'e⁴ göçmüş idi.

Ve kendüsi ḫuffâz-ı a'lâmu'n birisidür ki 'ilm-i fiḫhda yed-i şâliḫası ve kuvvet-i râsiḫası vardır. Ve hadîsi e'imme-i hadîs ulularından niçe kimesneden aḫz eyleyüp ve meşâyihden şadr-ı evvel olanlardan Ḳuteybe bin

1 buyurmışdur: buyurmışdur ki E, R1

2 senesi: senesinde ve E

3 nisbeti: nesebi E

4 Tirmiz'e: Tirmizî E

Sa'îd'e ve İshâk bin Mûsâ'ya ve Maḥmud bin Ğaylân'a ve Sa'd bin 'Abdu'r-Raḥmân'a [492b R1] ve Muḥammed bin Beşşâr'a ve 'Alî bin Hıcr'a ve Aḥmed bin Menî'a ve Muḥammed bin Müttakî'ye ve Süfyân bin Vekî'a ve Muḥammed bin İsmâ'il-i Buḥârî'ye ve bunlardan gayrı daḥı niçe fużalâya yitişüp isti'âde-i kelimât itmişdür.¹

Ve kendüsinden daḥı Muḥammed bin Aḥmed² bin Maḥbûb [el]-Maḥbûbî-i Merverrüzî aḥz-ı 'ilm itmişdür. Ve Tirmizî'nün kitâbını cümleden artuḫ rivâyet eylemek tarîkıdur.

Ve'l-ḥâşıl İmâm Tirmizî'nün menâkıb-ı ḥamîdesi [384a E] ve 'ilm-i ḥadıḫde teşânîf-i pesendîdesi muḫarrerdür. Ve *Câmi'u's-şâḫih*'ı kitâblaruñ güzîdesi ve kâ'ide ve³ tertîb cihetinden cümleden ziyâdesi ve tekrâr-ı ḥayşiyeti ile cümleden eḫaldür.⁴ Ve mezâhib zıkrinde ve vücûh-i istidlâlde ve şâḫih ve ḥâsen ve za'ifden⁵ envâ'-ı ḥadıḫ beyân olunmaḫda ve cerḫ [û] ta'dilde ve âḫirinde *Kitâbü'l-ilel* beyân olunup içinde ve yed-i ḥâsene olunmaḫda⁶ ol kitâbuñ taşarrufâtı ḡayrılarda yoḫdur.

Ve Tirmizî kendüsü "Ben bu kitâbı taşnîf eyleyüp Ḥicâz vilâyetinüñ fuḫahâşına 'arz eyledüm. Ḥüsn-i ḫabûl ile rızâ virdiler. Ba'dehu 'Irâḫ fużalâşına gösterdüm. Anlar daḥı kâ'il oldılar. Pes bu kitâb her kimüñ ki evinde bulunup mü'tâlâ'asıyla müşerref⁷ ola, güyâ ki Peyḡâmbere '*aleyhi's-selâm* anuñ evinde ṭurup anuñla muşâḫabet üzeredür." diyü beyân itmişdür. [355b N1]

Ve Tirmizî *rahimehu'llâh* hicretüñ yetmiş ṭoḫuzında Receb ayınuñ işneyn gicesinde Tirmizî'de vefât eylemişdür. *Rahimehu'llâh*.

1 itmişdür: itmişdür ki E

2 Nüşhalarda "Aḥmed bin Muḥammed" şeklinde yazılan bu isim "Muḥammed bin Aḥmed" olarak metne alındı. bk. M. Yaşar Kandemir, "Tirmizî", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tirmizi> (30.12.2019).

3 kâ'ide ve: kâ'ide-i N1, R1

4 eḫaldür: eḫalden E, N1

5 Nüşhalarda "ḥâsin ve 'Arabî" şeklinde yazılan bu ibare tashih edilerek metne alındı. bk. Başaran ve Sönmez, age, s. 116, 119.

6 olunmaḫda: olunmaḫda ve E, N1

7 müşerref: muşarraf N1

[Aḥmed bin Şu‘ayb en-Nesā’i]

Altıncısı Nesā’i Aḥmed bin Şuayb bin Alī bin Baḥr bin Sinān’dur ki künyeti Ebū ‘Abdu’r-Raḥmān’dur. Ve fazîletle ma‘rûf olan ‘ulemā ve fuḫahānuñ biridür.

Ve Ḥākim Ebū ‘Abdu’llāh-ı Nişābüri “Ben Ḥāfız Ebū ‘Alī’den birkaç def a işitdüm ki e’imme-i Müslimîn’den dört kimesneyi ögerdi. Ve cümleden evvel Ebū ‘Abdu’r-Raḥmān’ı zıkr eylerdi.” diyü beyān itmişdür.

Ve Aḥmed-i Nesā’i meşāyiḥ ü ekābire yitişüp Kuteybe bin Sa’id’den ve İshāk bin İbrāhīm’den ve Ḥumeyd bin Mes’ade’den ve ‘Alī bin Ḥucr’dan¹ ve Muḥammed bin ‘Abdi’l-a‘lā’dan ve Ḥāriş² bin Miskîn’den ve Hennād bin Serî’den ve Muḥammed bin Beşşār’dan ve Maḥmud bin Ğaylān’dan ve Ebū Dāvūd Süleymān bin Eş’aş-ı Sicistānî’den ve bunlardan gayrı daḥı meşāyiḥ-i³ ḥuffāzdan ḥadîş aḥz eylemişdür.

Ve kendüsinden daḥı Ebū Bişr-i Dülābî ki aḫrânından⁴ idi, ve Ebū’l-Kāsim-ı Taberānî ve Ebū Ca’fer-i Ṭahāvî ve Muḥammed bin Hārūn bin Sa’ib ve Ebū Meymūne bin Rāşid ve İbrāhīm bin Muḥammed bin Şālih [493a R1] bin Sinān ve daḥı niçe kimesneler aḥz-ı ḥadîş eylemişlerdür. Ve kendünün ḥadîşde ve ‘ilmde⁵ niçe taşnîfi vardır.

Ve bi’l-cümle vera’ u taḫvāsı ğālib ‘ālim ve dінде ve ḥadîşde taḥarrisi vāfir kāmil idi. Ve kemāl-i vera’ ü taḫvāsı⁶ bundan daḥı ma’lumdur ki kitābında Ḥāriş⁷ bin Miskîn’i añduḫda [384b E] “Andan oḫurlardı. Ve

1 Nüşhalarda “Ḥaşrem” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. M. Yaşar Kandemir, “Nesā’i”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nesai> (17.03.2020).

2 Nüşhalarda “Ḥarş” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Mehmet Erdoğan, “Hāris b. Miskîn”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/haris-b-miskin> (17.03.2020).

3 meşāyiḥ-i: meşāyiḥden ve N1, R1

4 aḫrânından: aḫrātından N1

5 ‘ilmde: ‘ilelde E

6 ğālib//taḫvāsı: - R1

7 Nüşhalarda “Ḥarş” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. ERDOĞAN, agmd.

ben işidürdüm.” diyü yazmışdur.¹ «حدثنا وأخبرنا» ya'nî “Baña böyle didi ve bu vechle haber virdi.” demişdür.

Zîrâ Hâriş ile Nesâ'î mâ-beyninde bir bürüdet vâkı' olup Hâriş Mışır kıâdîsi olduqda ve dağı evvelde aşlâ Nesâ'î'ye ol ruşşatı virmezdi ki meclisine dâhil olaydı. Ve lâkin Nesâ'î zarâfet ile meclisine varup, âdem arasından kendüyi göstermeyüp açmazdın Hâriş'ün hadîşini dînlerdi. Sebebi ol idi ki “Andan oğurlardı. Ve ben dînlerdüm.” diyü yazmışdur.² «حدثنا» dimege kizb ihtimâlin virüp ihtiyâr itmemişdür.³ «وله مناقب جليلة والانس عن الاسهاب كليله»⁴

Ve kendüsi hicretün üç yüz üçinde Mekke-i Mükerrreme'de⁵ vefât idüp anda defn olunmuşdur. Ve Tirmizî ve Nesâ'î'nün târih-i vilâdetleri bilinmemekle müddet-i 'ömleri dağı beyân olınmağa mümkün olmamışdur.

[Ve Ammâ Huffâz-ı Seb'a]

Pes bu maħalde e'imme-i hadîş zikri tamâm olup huffâz-ı seb'a zikrine mübâşeret olındı. Ve ammâ huffâz-ı seb'a ki e'imme-i hadîşün ardlarınca çoğup anlaruñ cevâmî'ini ve sâ'ir teşânîfini tetebbu' idüp andan şoñra taşnîfini bir vechle laţif eylemişler idi, ki anlaruñ teşânîfiyle eţrâf ü eknâfda⁶ intifâ' ziyâde olmuş idi.

[‘Alî bin ‘Ömer ed-Dârekuţnî]

İmdi anlaruñ esbağı İbn ‘Ömer Dârekuţnî-i [356a N1] Bağdâdî'dür ki hicretün üç yüz altısı Zî'l-ka'de'sinde Bağdâd'da çoğdı. Ve üç yüz seksen beş Zî'l-ka'de'sinde yetmiş çokuz yaşında iken Bağdâd'da vefât eyledi.

1 “Bize söyledi ve haber verdi.”

2 “Bize söyledi.”

3 itmemişdür: itmişdür N1, R1

4 “Onun değerli menkıbeleri vardır. Ancak insanlar ayrıntıdan sıkılır. [Bu yüzden daha fazla ayrıntıya girmedik].”

5 Mekke-i Mükerrreme'de: Mekke'de N1, R1

6 eknâfda: kenâfda N1, R1

[Hâkim en-Nişâbüri]

Andan sonra Hâkim Ebü ‘Abdu’llâh bin Muḥammed-i¹ Nişâbüri’dür ki hicretün üç yüz yigirmi birinci senesinin Rebi’u’l-evvel’inde Nişâbü’r’da vücûda geldi. Ve sene ḥamse ve erba’a mi’e² Şafer’inde seksen dört yaşında iken yine Nişâbü’r’da vefât eyledi.

[‘Abdü’l-Ġanî el-Ezdî]

Ba’dehu Ebü Muḥammed ‘Abdü’l-Ġanî bin Sa’id el-Ezdî’dür ki vilâyet-i Mısr ḥâfızıdır. Hicretün üç yüz ikisi Zi’l-ka’de’sinde vücûda gelüp sene tis’a ve erba’a mi’e³ Şafer’inde yetmiş yedi yaşında iken maḥrûse-i Mısr’da vefât itmişdür.

[Ebü Nu’aym el-Işfahânî]

Andan sonra Ebü Nu’aym [493b R1] Aḥmed bin ‘Abdu’llâh-ı Işfahânî’dür ki sene erba’a ve şelâsin ve şelâse mi’e⁴ târihinde dünyâya gelüp sene şelâsin [385a E] ve erba’a mi’e⁵ Şafer’inde toḫsan altı yaşında iken Işfahân’da vefât eylemişdür.

[Ebü Ömer en-Nemerî]

Ba’dehu Ebü ‘Ömer bin ‘Abdi’l-berr en-Nemerî’dür ki ehl-i mağribün ḥâfızıdır. Ve hicretün üç yüz altmış sekizi Rebi’u’l-âḫir’inde vücûda gelüp ve dört yüz altmış üçi târihinün⁶ Rebi’u’l-âḫir’inde toḫsan beş yaşında iken Endülüs vilâyetlerinden⁷ Şaṭıbe didükleri şehrde vefât eylemişdür.

1 Nüşhalarda “Bey” şeklinde yazılan bu isim “Muḥammed” olarak metne alındı. bk. M. Yaşar Kandemir, “Hâkim en-Nisâbüri”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hakim-en-nisaburi> (30.12.2019).

2 Ve sene//mi’e: Dört yüz beş târihi N1, R1

3 sene//mi’e: dört yüz toḫuz târihi N1, R1

4 sene//mi’e: üç yüz otuz dört N1, R1

5 sene//mi’e: dört yüz otuz târihi N1, R1

6 târihinün: târihinde N1

7 Endülüs vilâyetlerinden: Endülüs’de R1

[Ebū Bekr Aḥmed el-Beyhaḳî]

Andan sonra Ebū Bekr Aḥmed bin Hüseyn-i Beyhaḳî'dür ki hicretün üç yüz seksen dördü senesinde¹ Beyhaḳ'da toḡup, sene semān ve ḥamsīn ve erba'a mi'e² Cemādiye'l-ülā'sında yetmiş dört yaşında iken Nişābūr'da vefāt idüp, andan meyyitini Beyhaḳ'a götürüp anda defn olunmuşdur.

[Ḥaṭīb el-Baḡdādī]

Ba'dehu Ebū Bekr Aḥmed bin 'Alī el-Ḥaṭīb-i Baḡdādī'dür ki sene işneyn ve tis'in ve selāse mi'e³ Cemādiye'l-āḫire'sinde vücūda gelüp, dört yüz altmış üç senesinün⁴ Zī'l-ḥicce'sinde yetmiş bir yaşında iken Baḡdād'da vefāt eyledi.⁵ «رحمهم الله وايانا وجميع المسلمين إنه هو أرحم الراحمين»

[Ebū Ḥāmid Muḥammed bin Muḥammed el-Ġazzālī]

Ba'de zālīk *İsrāḳu't-tevārīḫ* şāḫibinün ḥātimesini ḥātemü'l-müctehidīn, imām-ı e'imme-i dīn, hādiyy-i du'ātü'l⁶-Müslimīn Ebū Ḥāmid Muḥammed bin Muḥammed el-Ġazzālī Ḥazretlerinün zikri ile ḥatm idüp ol ḥazretün vaşfinı deryā dibindeki gevhere ve e'imme leşkerinün ardınca gelen ser-'askere teşbīh eylemişdür.

İmdi, İmām Ġazzālī Ḥazretleri aşlında Ṭūsī'dür. Zīrā Ġazzāle Ṭūs küylarından bir küyuñ adıdır. Aña nisbet olunup Ġazzālī dinilmişdür. Ve ammā muḥaffedür, müşedded degöldür. Teşdīd ile oḳımaḳ ḥaṭā-yı fāḫişdür.⁷

1 dördü senesinde: dört tārīḫinde N1, R1

2 sene//mi'e: dört yüz elli sekiz N1 | elli sekiz R1

3 sene//mi'e: üç yüz toḡsan iki tārīḫi N1, R1

4 senesinün: tārīḫi N1, R1

5 "Allah onlara, bize ve bütün Müslümanlara merhamet etsin. Şüphesiz ki o merhametlilerin en merhametlisidir."

6 hādiyy-i du'ātü'l: hādī ve 'ādetü'l N1, R1

7 Burada Gelibolulu Mustafa Ālī ilgili İslam āliminin nisbesinin doğru telaffuzunun "Ġazzālī" olduğunu, "Ġazzālī" biçiminde söylenmesinin bariz hata olacağını belirtmektedir. Biz neşrimizde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nin imla kurallarını esas aldığımız için "Ġazzālī" biçimini tercih ettik. bk. Mustafa Çağrı, "Ġazzālī", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gazzali#1> (30.04.2020).

Ve bi'l-cümle bir 'âlim ü kâmil ve bir mütebahhîr ü fâzıl idi ki zamânında akrânı ve inķırâz-ı dehrinden sonra emsâli görilmemişdür. Ve *Câmi'ü'l-uşûl*'de ¹«هو أوحده الدهر وفريد العصر في علوم الشريعة» ya'nî "İmâm Ğazzâlî, dehrün ğâyet ile vahîdi ve 'ulüm-ı şerî'atde zamânınun ferîdi olduğundan ğayrı² teşânîf-i şerîfe [356b N1] ve te'lîf-i laţîfe şâhibi idi. Ve 'ulüm-ı şer'îyye fûnûnından her fende andan evvel dağı mişli görünmemiş idi." diyü beyân olınmışdur.

Ve kendüsi 'ilm-i fıkhı İmâmü'l-Ħaremeyn Ebü'l-me'âlî el-Cüveynî'den aĥz idüp ve andan [494a R1] ğayrı³ 'ulemâ-yı kirâm ve meşâyih-i 'izâm ve zühhâd-ı hidâyet-encâm ve aşhâb-ı ıarıķatdan [385b E] niçe fuzalâ-yı fiĥâm mecâlisine mülâķât eylemiş idi.

Ve mâl-i dünyâdan ve manşıb ü câhdan bir mertebe-i celîleye yitişmiş idi ki 'ulemâ vü fuzalâdan birisi ol rütbe-i râtibeye vâsıl olmamış idi. Andan sonra zühd ü taķvâsından ve ĥuzûr-ı Ħaķķ'a yakınlığından olan mertebeye raĝbet cihetinden cümlesini terk idüp ol ıarıķ-ı hidâyet-refîķda derecât-ı 'âliye ve ıabaķât-ı sâmiyye, ĥuşûşâ rütbe-i vâfiyye ve mertebe-i şâfiyye irişmiş idi.

Ve zamânında Ħorâsân ve 'Irâķ ve Ħicâz ve Şâm vilâyetlerine varup, her birinde ifâde-i fûnûn u 'ulüm ve ifâza-i zülâl-i kemâlât ü rüsûm itdükden sonra tekrâr Ħorâsân'a varup, hicretün beş yüz beşi senesinün⁴ Cemâziye'l-ülâ'sınun dördinci günü yevmü'l-işneynde elli sekiz yaşında iken vefât idüp Tûs'da defn olunmuş idi. Ve anun vâşf-ı şerîfnde şâgirdlerinden biri merşîye ıarıķıyla bu ebyâtı nazm eylemiş idi ki zıkr olunur:

1 "O, şer'î ilimlerde zamanının teki, asrının yeganesidir."

2 ğayrı: mâ'adâ N1, R1

3 ğayrı: - R1

4 beşi senesinün: beş senesi N1, R1

Nazm

أيا حجّة الإسلام مذ غبت بغتة   بدأ للأعداى رونق ومناصب
 ألم تر أنّ الشمس إذا غاب ضوءها   تالّألاً في جوّ السماء الكواكب¹

Ma'nāsı, "Ey hüccetü'l-islām olan imām-ı hümām, añsızın ki sen ğā'ib olduñ; mertebe-i 'ilmde senden dün olan 'adūlaruña revnağ u manşıbdan behreler zāhir oldu. H̄āricde mişāli güneş gibidür ki ziyāsı ğā'ib olduğda gökler yüzindeki yıldızlar yalduramağa ve kendüleri gösterüp ziyā virmege başladılar." dimekdür.

أللهمّ أرحمه وجميع من تقدّمه ومن تأخره من العلماء الكرام والفضلاء العظام
 وجميع الخواصّ والعوام من أهل الاسلام يا حيّ يا قيّوم يا ذا الجلال والاكرام
 هذا آخر ما نقلته من كلمات السلف الصالحين رضوان الله تعالى عليهم
 [357a N1 | 494b R1]² أجمعين.

1 "Ey İslam'ın delili, sen ansızın ortadan kaybolduğundan beridir hasımlar yüce mertebeler ve parlaklık bulmaya başladı. Görmez misin ki güneşin ışığı kaybolduğunda gökyüzünde yıldızlar parlamaya başlar."

2 "Ey Hayy ve Kayyum olan, celal ve ikrām sahibi olan Allah'ım; ona ve ondan önce ve sonra gelen -seçkin âlimlerden, yüce bilginlerden ve üstün-sıradan Müslümanlardan- herkese merhamet et. [Bizden] önceki salih [şahsiyetlerin] sözlerinden aktardıklarımız burada sona erdi. Allah onların hepsinden razı olsun" | N1 nüshasında burada kitabın ana bölümlerinden biri bitip yenisi başlamış gibi hatime cümlesi yazılıp ser-levha açılarak devam edilmiştir. | E nüshasında burada *Künhü'l-abbâr*'ın II. rükni sona ermektedir.

[II. RÜKNÜN II. KISMI]¹

*Bi'smi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm*²

[VAḤ'Â-İ CEMEL'DE ŞEHİD OLANLAR]

Hafî olmaya ki aşḥâb-ı Resûlu'llâh *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellemden*³ Vaḥ'a-i Cemel'de⁴ şehid olanlar ḥuşûşî ki İmâm Aḥmed taḥkîk itmişdür, ol fitne-i 'azîm ibtidâ olındukda aşḥâb-ı kibâr cem'an on biñ sâdât-ı baḥt-yâr idüğini ve ol zümreden eşnâ-yı cengde ḥâzır olanlar ancak⁵ yüz miḳdârı zevât-ı kübrâ ve ba'zılar ḳavlince ol cengde bile bulunan aşḥâb-ı⁶ sü'edâ otuz kimesne hüveydâ⁷ olduğı beyân olınmışdır. Ve ammâ Şa'bî *raḥmetu'llâhi 'aleyh*⁸ “Ol muḥârebde ḥâzır olan aşḥâb-ı kibâr ancak 'Alî ve Ṭalḥa ve Zübeyr ve 'Ammâr'dur. Eger beşdür, diyü birin⁹ işbât iderlerse baña kezzâb ıtlâḳı sezâvârdur.” diyü beyân itmiş iken müverriḥ-i niḥrîr Mevlânâ İbn Keşîr, 'Â'îşe ve İbn Zübeyr ve İmâm Ḥasan ve İmâm Ḥüseyn ve Muḥammed bin Ebî Bekr ve Sehl bin Ḥuneyf ve daḫı niçe kimseler anda ḥâzır idüğini bildürmişdür.

1 Bu bölümün yer aldığı nüshalarda burada yeni bir sayfaya geçilmiş ve ser-levha açılmıştır. Bu bakımdan buranın *Künbü'l-abbâr*'ın II. rüknünün II. kısmı olduğu anlaşılmaktadır. *Künbü'l-abbâr*'ın II. rüknünün II. kısmı, sadece N1, R1 ve aslında III. rüknün nüshası olan HZ (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, No. H. 1358) nüshalarında yer almaktadır. Bu bakımdan bu kısmın tenkitli metni N1, R1 ve HZ nüshaları üzerinden kurulmuştur. | 357a N1 | 494b R1 | 18a HZ

2 “Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla...” | Bi'smi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm: - N1, R1

3 Resûlu'llâh//sellemden: Resûlu'llâh'dan N1, R1

4 HZ nüshasında “Vaḥ'a-i Cemel'de” ibaresi “olmaya ki”den sonra gelmektedir.

5 ḥâzır//ancak: ancak ḥâzır olanlar Hz

6 aşḥâb-ı: aḥbâb-ı HZ

7 hüveydâ: hevâ N1

8 'aleyh: 'aleyh ḳavlince HZ

9 birin: yirin N1

[Ṭalḥa bin 'Ubeydu'llâh]

İmdi, Vâkı'a-i Cemel'de katl olunanlaruñ¹ evveli Ṭalḥa bin 'Ubeydu'llâh² bin 'Osmân bin 'Ömer bin Ka'b bin Sa'd bin Mürre bin Ka'b bin Lü'ey bin Ğâlib bin Fihri bin Mâlik bin Nađr bin Kinâne'dür. Künyeti Ebü Muhammed [el]-Kureyşî [et]-Teymî'dür. Huşûşâ ki beyne'l-aşhâb "Ṭalḥatü'l-ḥayr" demekle ma'rûf ve kerem-i şân ve şehâ-yı bî-kerânına binâ'en "Ṭalḥatü'l-feyyâz" ismiyle daḥı mevşûf idi.

Ve ba'zılar kavlince Resûlü'llâh *şalla'llâhu aleyhi ve sellem* yevm-i Uḥud'da "Ṭalḥatü'l-ḥayr" ve yevm-i Bedr'de "Ṭalḥatü'l-feyyâz"³ ve yevm-i Ḥuneyn'de "Ṭalḥatü'l-cüd" diyü müsemmä kılmış idi.⁴

Ve Hazret-i Ebü Bekr-i Şiddîk eli ile kadîmî İslâm'a gelenlerdendir. Ve Resûl-i Ekrem *şalla'llâhu te'âlâ aleyhi ve sellem*⁵ ile bile hicret idüp aşhâbı birbirleriyle qarındaş⁶ itdükleri zamânda Ṭalḥa, Ebü Eyyüb-ı Enşârî ile 'akd-ı uhuvvet buyurmışlar idi.

Ğazâ-yı Bedr'den ğâyır da ḥidmet-i Hazret'den dür olmamışdır. Ol zamânda Şâm'da bulunmağın ancaḥ ol ğazâda mehcür olmuşdur. Ve 'Aşere-i Mübeşşere'nün biri [495a R1] daḥı Uḥud Ğazâsı'nda Hazret-i Resûl'ün mübârek arḥasında iki zırh bulunup bir yüksek taş üstüne şu 'üdları müte'asir olduğda Ṭalḥa'nuñ arḥasına binüp [357b N1] ol şahreye⁷ çıḥduklarında "Ṭalḥa'ya cennet vâcib oldu." buyurmışlar.

Ḥattâ Ebü Bekr-i Şiddîk yevm-i Uḥud añılduḥça "Ol bir gün idi ki⁸ cümlesi Ṭalḥa'nuñ idi. Ya'nî cennet ile tebşîr buyurıldı." dirler idi. Ve ol günde Resûlü'llâh ḥidmetinde bir elleri şell olup vefâtına dek ol hâl ile ḥaldı.

1 olanlaruñ: olanlar N1, R1

2 Nüşhalarda " 'Abdu'llâh" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Bün-yamin Erul, "Talḥa b. Ubeydullah", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/talha-b-ubeydullah> (30.04.2020).

3 feyyâz: feyyâzda N1

4 kılmış idi: kılmıdı R1

5 Resûl-i//sellem: Resûlü'llâh N1, R1

6 qarındaş: qardaş N1

7 şahreye: şahara N1

8 ki: - N1, R1

Ve bi'l-cümle [18a HZ] vefâtına dek Hâzret-i Resûl-i Ekrem 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm¹ hîdmetinden ayrılmadı. Kezâlik Ebû Bekr ve 'Ömer radîya'llâhu 'anhumâ hîlâfetlerinde dahı hîdmetlerinden cidden ayrılmadı.² Ancak 'Osmân bin 'Affân huşûşında bî-ķaydıķ³ ihtiyâr eyledi. Ve Vâķı'a-i Cemel'de Hâzret-i 'Alî kendüye pend ü nuş itmegın kenâra ķekilüp ba'zı şufûf miyânında tırurken dizine bir oķ tıoķındı. Bindükleri atuñ bögrine Tıalħa'nuñ etegi mihlandı. Hattâ bir ķulı kendüyi ma'rekede çıkarup Başra'ya iletı. Anda mecrühen⁴ vefât itdı.

Ammâ ba'zılar ķavlınce ma'rekede ķatlı olınup Hâzret-i 'Alî beyne'l-maķtıleyn meyyitini gördükde yüzınden tıoprağı⁵ silüp, «رحمة الله عليك يا محمد»⁶ buyurdılar.

[Hilyeleri]: Hüsnu'l-vech, keşirü's-şar,⁷ ebyazü'l-levn âdem idi. Ve bi'l-cümle yevm-i Cemel'de otuz altı târihi Cemâziye'l⁸-âhire'sinüñ yigirmıncı günü sinn-i şerifi altmışda⁹ iken dâr-ı beķâyaya naķlı idüp Muħallâ cânibinde defn olındılar.

Vefâtından soñra bir şâlih ķişi Tıalħa'yı üç gıce 'ale't-tevâli rü'yâsında gördı. Her birınde şüret-i¹⁰ bî-hüzür ile görüp “Ķabrümi âħar yire taħvıl idüñ.” diyü ħaber virdı. Vaķtâ ki ol şahş ol hınde Başra'da ħâkim olan 'Abdu'llâh bin 'Abbâs ħuzûrına gelüp rü'yâsını söyledi, Başra'da on bın aķķeye bir ev şatun alup meyyitini ol maħalle naķlı itdiler. Şol cânibine gelen cesedi gögermiş, ammâ hemân gömildügi günden şekli tağyir¹¹ olmamış buldılar.

1 Ekrem//selâm: - N1, R1

2 Kezâlik//ayrılmadı: - R1

3 Nüşhalarda “baħırlık” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 mecrühen: mecrüħla R1

5 Bu kelime R1 nüshasında mükerrer yazılmıştır.

6 “Ey Ebû Muhammed, Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun.”

7 şar: şar R1

8 cemâziye'l: - HZ

9 altmışda: altmış N1

10 şüret-i: şüreti N1

11 tağyir: müteğayyir HZ

Ve Hâzret-i Tâlha Fahr-i 'Âlem'den¹ otuz sekiz hadîs-i şerîf rivâyet itmişdür, diyü beyân olınmışdur.

[Zübeyr bin 'Avvâm]

Zübeyr bin 'Avvâm² bin Huveylid bin Esed bin 'Abdi'l-'Uzzâ bin Kûşay bin Kilâb bin Mürre bin Ka'b ilâ âhirihi. Künyetleri Ebü 'Abdu'llâh [el]-Kureyşî [el]-Esedî ve vâlidesi 'Abdü'l-Muṭṭalib kıızı Şafîyye'dür ki Resül-i Ekrem *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemün*³ [495b R1] 'ammesi idi. Kendüler on yaşında iken İslâm'a geldiler. Ve 'Aşere-i Mübeşşere ma'şerine dâhil oldılar.

Evvelâ Habeşe'ye, şâniyen Medîne'ye hicret itdiler. Ve cemî'-i gâzâlarda Resü'l'llâh ile bile bulındılar. Ve Ebü Bekr-i Şiddîk'ün muşâhiblerinden ve qarâbeti devletine râğıblardan olmağın Esmâ ile müsemmâ kızlarının aña tezvîc itdiler. Hattâ veled-i reşidleri 'Abdu'llâh, Hâzret-i Ebü Bekr kızından vücûda geldi.

Ammâ yevm-i Cemel'de ki Hâzret-i 'Alî ba'zı eḥâdîs ü âşâr ile mezbûrı mütenaşşih u müte'essir buyurdu, kıtâlden rücû'la Medîne'ye gitdi. Eşnâ-yı râhda ki Aḥnef bin Kays kabilesine uğradı, Zübeyr'i [358a N1] görüp, "Bu ol kimesnedür ki bunca kavmi cem' idüp, önlerine düşüp ma'rekeye iletirdi ve anlar kıtâl şafların tertîb itdükde kendüsi ehline rücû'ı münâsib gördi." [didi].

Fe-lâ-cerem 'Amr bin Cürmüz ba'zı rüfeķâsıyla ardına düşüp yitişdikleri yirde katl itdiler. Ba'zular kavlince mezbûr 'Amr bin Cürmüz namâzda bulup ve bir kavilde Vâdi's-sibâ' nâm maḥalde uyurken bulup katl eyledi.

Ammâ ḥâtûnı 'Âtike bint Zeyd, 'Abdu'llâh bin Ebî Bekr taht-ı nikâhında iken ol katl olındukda 'Ömer bin⁴ Hâṭṭâb'a varmış idi. Ve Hâzret-i 'Ömer[ün] katlinden soñra kendüyi Zübeyr almışdur. Bunlar

1 Fahr-i 'Âlem'den: Resül-i Ekrem *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemden* HZ

2 Zübeyr bin 'Avvâm: 'Avvâm bin Zübeyr R1

3 Resül-i//sellemün: Resü'l'llâh'ın N1, R1

4 'Ömer bin: - R1

dağı katlı olduğunda [18b HZ] üç maqtülün menkūhası olduğu mazmūnla merşiye nazm eyledi.

Vaktā ki ‘Amr bin Cürmüz Zübeyr’i katlı eyledi, başın alup ri‘āyet ümmīdiyle ‘Alī’ye geldi. Ammā Hāzret-i ‘Alī ol kātili yanına getürmeyüp, «بشّر قاتل بن صفية بالنار»¹ ya’nī “Zübeyr’i katlı eyleyene cehennemî muştılañ” diyü buyurdu.

Bunlar[uañ] dağı tārīh-i vefātları otuz altı tārīhi Cemāziye’l-āhire’sinüñ āhīrindedür.²

[Hilyeleri]: Kara yağız, mu‘tedilü’l-laḥm, ḥafifü’l-liḥye ādem idi. Altmış altı ve ‘inde’l-ba‘z altmış yedi yaşında intikāl itdiler.³ Fe-ammā ḡāyetde maldār ve nīk ü bed görmüş kimesne olup elli toktuz⁴ biñ kerre biñ ve sekiz yüz biñ aqçe metrūki kısmet olındı. *Raḥmetu’llāhi te’ālā ‘aleyhi*.

‘Ammār bin Yāsir

Uzun boylu, esmerü’l-levn bir şeyḥ-i kebīr idi. Hārb-i Şıffin günü eline Hāzret-i ‘Alī cenābından⁵ rāyet alup, “Üç kerre bu sancağ-ıla Resūlu’llāh ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām⁶ ḥuzūrında mücidd-i ḥarb ü kıtāl oldum. Şimdi dördüncü def adur ki [496a R1] vaḥy-i Resūlu’llāh emri ile ceng ü cidāl eylemege ruḥşat buldum. Taḥkīk bilürin [ki] biz ehl-i sefer, anlar ehl-i bağı vü dālāldür.” didi. Ve meydāna çıkup Şām ‘askerine ḥamle eyledi.

Ve anlardan dağı bir gürüh ‘Ammār’a ḥamle kıldı. Ba‘dehu Ebü’l-ḡādiye-i⁷ Qarārī zaḥm urup mecrūḥ itdi. Ve İbn Cevā⁸ Seksekī mübārek başını kesdi. Ol ḥıne dek niçeler ḥaḳ, ‘Alī cānibinde idüğine şübhe idüp, “

1 “Safıyye’nin oğlu [Zübeyr]’in katilini ateş ile müjdele.”

2 āhīrindedür: evāhīrindedür HZ

3 intikāl itdiler: vefāt ve intikāl eylediler HZ

4 toktuz: - HZ

5 Nüşhalarda bu kelimedden sonra “ki” bağlacı gelmektedir. Anlam gereği bu bağlaç metne alınmadı.

6 ‘aleyhi’s//selām: - N1, R1

7 ḡādiye-i: fārīne-i HZ

8 Nüşhalarda “Cüveyre” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesir, *el-Bidāye ve’n-Nihāye*, Mektebetü’l-ma‘ārif, Beyrut 1992, C. 7, s. 268.

‘Acabâ işâbet bizde midür?’ dirler iken ‘Ammâr ki şehîd oldu, Hâzret-i Resûlü’llâh *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem*»¹ «ويح عمّار تقتله الفئة الباغية»² ve «آخر»³ buyurdıkları hadîs mücibince baġî ve ‘ișyân iden ‘asker, Mu‘âviye cânibinde olanlar idüġi zâhir oldu. Ve ‘Ammâr’ın âhîr ġidâsı tefahhuş olunduġda kable’l-ħamle kendüye ‘aşġ ġâlib olup Şu istediġde hâzır bulunmayup bir kâse leben Őunulduġı ve çak Şonra içdüġi ġidâsı ol olduġı muġarrer olıcak mazmûn-ı hadîs-i Şerîf iki vech ile Şâbit oldu. Ammâ Mu‘âviye [358b N1] ‘inâdında muŐirr olup, “ ‘Ammâr’ı ġatlı iden, evinden çıkarup, bu maħalle getirüp ehl-i Şâm’a musallat kılındur.” diyü te’vîl itmek üzere oldu.

Ammâ Hâzret-i ‘Ammâr eşher-i aşhâb-ı kibâr olup إذا اختلف الناس»⁴ hadîs-i Şerîfi anuñ ġaġķında buyurulmuşdur. Ya’nî ki “Ehl-i İslâm nâmına iki fırķa ihtilâfa düşse ‘Ammâr ġangı cânibde ise Ĥaġ ol ġarafdadur.” diyü⁴ ġaberi virilmişdür.

Ve bi’l-cümle ‘Ammâr Şehîd olduġı ġün Hâşim bin ‘Utbe’ye ġiġâb idüp «الجنة تحت ظلال السيوف والموت في أطراف الأسنّة وقد فتحت أبواب الجنة»⁵ ya’nî ki “Yâ Hâşim, cennet kılıġlaruñ ġölgesi altındadır. Ölüm ġaleti ise sizlerüñ eġrâfındadır. Ĥâlâ ġöklerüñ ebvâbı açıldı. Ve ġür-ı ‘în zeyn olup Őaçlaruñ[dan] dimâġimuza büy-ı misk ü ‘anber Şaçıldı. Bu dâr-ı fânîyi serây-ı bakıye deġiŐecek ġündür.” diyü at bıraġdılar. Bu iġdâm ile Şehâdet sa‘âdetine nâ’il oldılar.

Ve ‘Ammâr ġatlı olunduġda sinn-i Şerîfi ġoġsandan ziyâde idi. *Raħmetu’llâhi ‘aleyh.*

1 Hadîs-i Şerîf, “Vah Ammâr! Kendisini âsi bir topluluk öldürecek.” (Buhârî, *Salât*, 63) | Nüşhalarda hadisin imlası bozuktur.

2 Hadîs-i Şerîf, “[Ammâr], senin dünyada son içeceġin Şey süt Őerbeti olacaktır.” (İbnü’l-esîr, *Üsdü’l-ġâbe*, III, 134) | Nüşhalarda hadisin imlası bozuktur.

3 Hadîs-i Şerîf, “Her ne zaman insanlar ihtilafa düşerse Sümeyye’nin oġlu (Ammâr) hakla birliktedir.” (Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebir*, C. 10, s. 95, h: 10071)

4 diyü: - N1, R1

5 “Cennet kılıġların ġölgesinin altında, ölüm mızrakların ucundadır. Cennetin kapıları açılmış, iri ġözlü huriler süslenmiŐlerdir. Bu ġün düŐtlara kavuŐuyorum. Muhammed’e ve onun topluluġuna kavuŐuyorum.” | Nüşhalarda bu ibarenin imlası bozuktur. İmla tas-hih edilerek metne alındı. bk. Ali Sa’d Ali Ĥicâzî, *Dürerüñ min-Âli Beyti Hayrü’l-mürselin Muhammed (sav.)*, Dârü’l-kütübî’l-ilmîyye, Beyrut 1971, s. 311.

[Ḥabbāb bin Eret bin Cendele bin Sa‘d bin Ḥuzeyme]¹

Bunlar da² ol senede vefât eylediler. Dār-ı Erḡam’dan evvelâ İslâm’a gelüp Bedr Gazâsı’nda ve ba‘dehu olan mücâhedede bile bulunup Ḥazret-i ‘Ömer mezbûra küllî i‘zâz [496b R1] ü ikrâm iderdi. “Bu ri‘âyete müs-tahîk bir sensün, bir Bilâl’dür.” diyü buyur[ur]dı. Kûfe’de vefât idüp şehrden taşra cümleden evvel anlar defn olındı. Ve ḥîn-i vefâtda sinn-i şerîfleri altmış üçde bulındı. *Raḥmetu’llâhi ‘aleyh*.

Ḥuzeyme bin Şâbit bin el-Fâkih³

Bin Şa‘lebe bin Sâ‘ide el-Enşârî ki Zü’ş-şehâdeteyn’dür. Ve yevm-i fetḥde râyet-i Benî Ḥuḡame anuñla idi. Ve Şıffın Cengi’nde Ḥazret-i ‘Alî ile bile bulunup ol eyyâmda çat olındı. Ve Ḥîn-i vefâtı otuz yedi târiḥinde idi.⁴

Ve Ḥuzeyme’[nün],⁵ künyetleri Ebû ‘Umâre’dür.⁶ Ve fetḥ-i Mekke günü râyet-i Benî Ḥuḡame ile engüşt-nümâ olan sâlârdur. Ve Ḥazret-i ‘Alî ile Ḥarb-i Şıffın’de bile bulunup Zü’ş-şehâdeteyn şöhretiyle nâmdârdur.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ise imla muğlaktır. | İlerleyen kısımlardan da anlaşılacağı üzere Gelibolulu Mustafa Âlî *Künhü’l-abbâr*’ın II. rükün II. kısmını kaleme alırken ana kaynak olarak İbn Kesîr’in *el-Bidâye ve’n-Nihâye* adlı eserini kullanmıştır. Bundan dolayı burada *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 7, s. 311.

2 Ḥuzeyme//el-Fâkih: - N1, R1

3 Nüshalarda burada hal tercümesi verilecek kişinin adı kısmı boş bırakılmıştır. *Künhü’l-abbâr*’ın II. rükün II. kısmının ana kaynağı olan *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’de İbn Kesîr hicrî 37. yıl vefyatında Ḥuzeyme bin Şâbit’in nisbesini sehven “bin Şa‘lebe bin Sâ‘ide” şeklinde bildirdiği için (age, C. 7, s. 311) Gelibolulu Âlî bunu farklı bir şahsın hal tercümesi olarak almış olmalıdır. Nitekim “Ḥuzeyme bin Şâbit el-Fâkih” ve “Ḥuzeyle” biyografilerinde verilen bilgiler hemen hemen aynıdır.

4 N1 ve R1 nüshalarında burada hal tercümesi başlığı olduğu izlenimi veren bir boşuk vardır. HZ nüshasında ise “Ḥuzeyle” şeklinde bir hal tercümesi başlığı vardır. *Künhü’l-abbâr*’ın II. rükün II. kısmının ana kaynağı olan *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’de İbn Kesîr hicrî 37. yıl vefyatında Ḥuzeyme bin Şâbit’in nisbesini sehven “bin Şa‘lebe bin Sâ‘ide” şeklinde bildirdiği için (age, C. 7, s. 311) Gelibolulu Âlî bunu farklı bir şahsın hal tercümesi olarak almış olmalıdır. Nitekim burada ve öncesinde gelen “Ḥuzeyme bin Şâbit” biyografisinde verilen bilgiler hemen hemen aynıdır.

5 Ḥuzeyme: Ḥuzeyle HZ

6 Nüshalarda “ ‘Ammâr” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Asri Çubukcu, “Ḥuzeyme b. Sâbit”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/huzeyme-b-sabit> (01.05.2020).

Sebebi budur ki Hâzret-i Peyğamber *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* bir A'râbî'den bir feres şatun aldılar. Der-'ağab ba'zı 'uyüb için reddini ve semeninüñ kabzını murâd idindiler. Ve lâkin A'râbî “Ben bu atı size şatmadum.” diyü inkâr eyledi. Ve Hâzret-i Resül “Ben senden aldum.” diyü i'tirâfını beyân ü¹ izhar eyledi. Ammâ A'râbî inkârda mücidd olup “Elbetde şahidden lâ-büddür ve lâzımdur.” dimegin Huzeyme Hâzretleri «أنا»² didi. Fe-lâ-cerem redd-i bey' ve kabz-ı semen-i rec' muqarrer olduğdan sonra Hâzret-i Peyğamber, Huzeyme'ye şordılar; “Sen hod benümle hâzır degüldüñ. Pes ne vechle şehâdet itdüñ.” diyü³ buyurdılar. [359a N1] Anlar, «نصّدك على أخبار السماء ولا نصّدك على أخبار الأرض؟»⁴ didi. Ya'nî ki “Ben senüñ göklere ve Bârî Te'âlâ'ya müte'allik aḥbârüñi taşdik iderdüm. Bu kanda kâldı, umûr-ı arzıyyeye müte'allik kelâm-ı şerîfüñi taşdik eylemeyem!” diyü söyledi. Şehâdeti Hâzret'i taşdikân idüginî beyân eyledi. Ve iki şahid yirine çutılır, “Zü'ş-şehâdeteyn” ‘unvânıyla iştiḥâr buldı. *Raḥmetu'llâhi 'aleyhi*.

'Abdu'llâh bin Erḳam bin Ebi'l-Erḳam⁵

Ki 'amü'l-fetḥde İslâm'a gelüp Hâzret-i Resül'ün küttâb-ı ma'âli-cenâbından idi.

1 beyân u: - N1, R1

2 “Ben sana şahitlik yaparım.” | Nüşhalarda görülen imla hataları tashih edilerek metne alındı. bk. Abdülmelik b. Abdullah el-Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab fî Dirâyetü'l-mezheb*, Darü'l-kütübi'l-ilmıyye, Beyrut 2010, C. 14, s. 117.

3 diyü: - R1, HZ

4 “Biz seni gökten gelen bilgiler konusunda tasdik etmişken yeryüzündeki bilgiler hususunda tasdik etmez olur muyuz?!” | Nüşhalarda görülen imla hataları tashih edilerek metne alındı. bk. Abdülmelik b. Abdullah el-Cüveynî, *age*, C. 14, s. 117.

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ise imla muğlaktır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, *age*, C. 7, s. 311.

‘Abdu’llâh bin Büdeyl bin Verķā’ el’-Huzā’î

Ki² H̄arb-i Şıffin’de sağ koluñ serdârı idi. K̄atlı olunduğdan sonra ol hizmet Mâlik bin Eşter’e buyurıldı.

‘Abdu’llâh bin H̄abbâb bin Eret³

Sâbıķu’z-zıkr [H̄abbâb bin Eret]’ün oğlıdur. Resûlü’llah *şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem* zamânında vücûda gelüp hayr ile vaşf olunmuş [497a R1] bir zât-ı kerîm idi. H̄avâric cenginde k̄atlı olındı.

Bu mezkûrîn cemî’an bir senede vefât itmişlerdür.

[Ammâ Otuz Yedi Târîhi Dîger Vefeyâtı]

‘Abdu’llâh bin Sa’d bin Ebî Serh⁴

Bunlar dahı küttâb-ı vahyuñ biridür. Ol hizmet-i ma’âlî-menziyle şeref kesbinden sonra dîn-i İslâm’dan rücû’ idüp ve ba’de’l-irtidâd ‘âmü’l-fetħde yine İslâm’a geldi. H̄azret-i ‘Oşmân’uñ ređâ’an k̄arındaşı olmağın günâhı ‘afv buyurıldı. Hattâ H̄azret-i ‘Oşmân h̄ilâfeti zamânında ‘Amr bin ‘Âş yerine Mısr hükûmetine gönderildi. Ve İfrîkiyye ve bilâd-ı Nûbe’ye ve Zâtü’ş-şavâri’ye vech-i bahrdâ ğazâlar idüp Endülüs’i fetħ itdi. Ve H̄azret-i ‘Oşmân [19b HZ] muhâşara olunduğı eyyâmda Muħammed bin Ebî H̄uzeyfe tağallüb idüp anı Mısr’dan çıkardı. Ve ol senede vefât itdi. *Rahmetu’llâhi ‘aleyh.*

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 7, s. 311.

2 H̄uzâ’î ki: - R1

3 R1 nüshasında başlık boş bırakılmıştır. N1 nüshasında ise “ ‘Abdu’llâh bin Ebî Serh” şeklinde bir başlık bulunmaktadır. bk. İbn Kesîr, age, C. 7, s. 311.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ise imla muğlaktır. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 7, s. 311.

Rebî' bin Mu'avviz bin 'Afrâ¹

Resûlü'llâh *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem*den ehadîş-i keşîre² rivâyet idüp ve ekşer-i ğazâlarda hîdmet-i 'âlî-'âyînlerinde bulunup mecrûhlara mu'alece kılurlardı.

Hâbis bin Sa'd eṭ-Ṭâ'î³

Bunlar dahı Mu'âviye ile Hârb-i Şiffîn'de bile bulunup kıat olınmışlardur.

Ve bi'l-cümle Ṭalḥa'dan bu maḥalle gelince vâkı' olan vâkı'ât otuz yedi târîhindeki vâkı'âtdur.

[Ammâ Otuz Sekiz Târîhi Vefeyâtı]

[Sehl bin Hunejf]⁴

[Sehl bin Hunejf] bin Vehb bin 'Alîm bin Şa'lebe-i Enşârî ki Ğazâyı Bedr'de ve baқиyye-i mücâhedede bile bulunup İmâm 'Alî bin Ebî Ṭalîb'e muşâhib idi. Ve Hârb-i Cemel'de [ve] ğayrı muḥârebelerinde ol ḥazretle neberd ü rezme⁵ râğıb idi. Otuz sekiz⁶ târîhinde vefât itdi. Ve namâzını Ḥazret-i 'Alî kılup beş tekbîr ve 'inde'l-ba'z altı tekbîrât itdi. Ve ehl-i Bedr'den olmasıyla izdiyâd-ı tekbîrâta bâ'îş 'add eyledi.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 7, s. 313.

2 keşîre: - HZ

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. Saffet Köse, "Hâbis b. Sa'd", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/habis-b-sad> (03.08.2020).

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 7, s. 318.

5 neberd ü rezme: tîr düzmeye R1 | tîr düzürme N1

6 sekiz: yedi HZ

Şinvân bin Beyzâ¹

Süheyl bin Beyzâ'nuñ qarındaşıdır ki cümle gazâlarda Resü'lîlâh 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm² hizmetinden hâlî olmayup işbu sene Ramazân'ında vefât eyledi. Ardınca evlâdından kimesne kalmadı.

Şuheyb bin Sinân-ı Rümî

Aşlı vilâyet-ı Yemen'den olup vâlidî kısırâ 'ummâlinden idi. [359b N1] Ve menzilleri Nehr-i Furât üzere Mevşil kırbında iken Rüm 'askeri kabîlelerini gâret kılup Hâzret-i Şuheyb'i şağırû's-sinn iken esîr itdiler. Niçe zamân anlarda tırdukdan şoñra anlardan dañı [497b R1] Benü Kelb³ kabîlesine esîr oldu. Getür[il]üp Mekke-i Mükerra'de bey' olınduğda⁴ 'Abdu'llâh bin Cud'ân iştirâ idüp i'tâk eyledi. Bir zamân Beled-i Emîn'de cehâletle mütemekkin olduğdan şoñra Resü'lîlâh *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* ba's olınduğda 'Ammâr [bin] Yâsir ile bir günde İslâm'a geldi. Ve şol zamân ki Hâzret-i Resü'lîlâh Medîne'ye hicret buyurdu, birkaç gün şoñra Şuheyb ve âli hicret idüp ardlarınca giderken zümre-i müşrikînden⁵ bir kavm-i vâcibü'l-levm Şuheyb'ün yolına çıqup men' kaçdın itdüklerinde "Beni bilürsüz ki tîr-endâz-ı hecâ-sâz-ı bî-bâküm. Her bir sehümüden şimdi sehmer olup ekşeriñüzi helâk iderin. Eger murâdınız mâl ise fülân maħalde define itmişümdür. Varuñ, aluñ, sizüñ olsun." didükde çekilüp gıtdiler. Ve definesini taşarruf itdiler. Hattâ Resü'lîlâh *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellemüñ* huzûrına geldükde ki bu huşuşı takrîr itdi, "Yâ Ebâ Yahyâ,⁶ bu bey' ü şirâda 'azîm fâ'ide itdüñ." diyü

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ise imla muğlaktır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 7, s. 318.

2 'aleyhi's//selâm: - N1, R1

3 Nüshalarda "Kelüb" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 7, s. 319.

4 olınduğda: olınduğdan şoñra N1, R1

5 Nüshalarda "şerkinde (N1), terkinde (R1, HZ)" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

6 Ebâ Yahyâ: Ebü'l-cin HZ

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ مَرْضَاتٍ مِّنْ نَّفْسِهِ﴾¹ ayet-i kerîmesi nâzil oldu.

Hammâd bin Seleme² kavlince Ğazâ-yı Bedr'de bile idi. Ve Hâzret-i 'Ömer yaralanduğda tâ Hâzret-i 'Osmân'a hilâfet muğarrer olunca ümmet-i celîleye Şuheyb Hâzretleri imâmet eyledi. Ve Hâzret-i 'Ömer'in dağı namâzın anlar kıldı. Zîrâ ki hâzretüñ muşâhib ü şiddik düstü idi.

«نعم العبد صهيب لو لم يخف الله لم يعصه»³ hadîs-i şerîfi anuñ vaşında buyurulmuşdur. “Sinni yetmişde iken Medîne'de⁴ vefât eyleyüp anda medfündür.” diyü *Ravza* mü'ellifi minhu ile beyân itmişdür. Ve illâ bizden [20a HZ] ağız itdüğü yâd olmamışdur.

[**Hilyeleri**]: Mu'tedilü'l-kâme, ağımerü'l-beşere, keşîrü'ş-şar, farqu'l-hâcibeyn âdem idi. Ve lisânında küllî 'ucm olup beşereleri dâ'imâ beşâşet üzere idi.

Egerçi ki otuz sekiz târihinde vefât itdüklerin İbn Eşîr tağrîr eyledi. Ammâ merğad-i münevvereleri ne mağalde idüğünü ta'yîn itmedi. Zâhir budur ki Rûmiyye-i Şuğrâ'ya tâbi' Çorum nâm kaşabada medfündür. Anda medfün olan anlardur, dirler.

Ve meclis ü lağab itmek [498a R1] müsemmâda te'sîrine zâhib olanlar kavlince Rûmî lağabı zât-ı büzürgvârlarında cezbeyle zâhir olup kendüleri Rûmiyye-i Şuğrâ'ya çeküp merğad-i şerîfleri şağîh anda olmasına delîldür. Ğalîbâ anuñ def'aten küffâr-ı Rûm'a giriftâr olmaları dağı cezb-i lağabdan nâşî olmuş gibidür.

1 “İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah'ın rızasını kazanmak için kendini feda eder.”, Bakara 2/207.

2 Nüşhalarda “Himâr bin Segme” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 7, s. 319.

3 Hadîs-i Şerîf, “Suheyb ne güzel kuldur. Eğer Allah'tan korkmasaydı da yine ona isyan etmezdi.” (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2, 323)

4 Medîne'de: - HZ

Muhammed bin Ebî Bekr¹

Hzret-i Resûlü'llâh *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemün*² [360a N1] hayâtında vücûda gelüp vâlideleri Esmâ bint 'Umey's'dür.³ Ammâ vâlidesi Esmâ bint 'Umey's Hzret-i Şiddîk vefâtından sonra Hzret-i 'Alî nikâh itmegün Muhammed anlaruñ hacrında neşv ü nemâ buldı. Ve hidmet-i hilâfete me'mûr olduklarında mezbûrı Mısr'a hâkim naşb itdiler. İşbu târihde sinn-i şerifleri otuza varmadın bilâd-ı Mısrıyye'de şehid oldılar. Niçe rûzgâr İmâm 'Alî ve Hzret-i 'Â'îşe ol hâzretüñ mâtemin tûtdılar.

Hikâyet olunur⁴ ki mezbûr Muhammed'ün vâlidesi Hzret-i Ebû Bekr ve 'Alî'nün zevcesidür. Qadîmden Mekke'de İslâm'a gelüp Habeşe'ye hicretde zevc-i diğeri Ca'fer bin Ebî Tâlib⁵ ile bile bulunup [ve] Ca'fer-i Tayyâr ile Hayber'e⁶ bile gelüp anda 'Abdu'llâh ve [Muhammed ve] 'Avn nâm veled-i reşidin çoğurdukdan sonra Ca'fer ki şehid oldı, Hzret-i Şiddîk'a varup sâbıku'z-zıkr⁷ Muhammed'i vücûda getürdi.⁸ Ve anlar vefâtından sonra İmâm 'Alî gibi şiddîka vardı. Yahyâ ve 'Avn nâmıyla ferzend-i sa'idi dağı anlardan çoğurdu. Ve kendüsi ümmü'l-mü'minîn [Meymüne] bint Hâriş'ün⁹ ve Hzret-i 'Abbâs hâtünü Ümmü'l-Fazl'ün vâlidesi câni-binden hem-şiresidür. Bunlar da sene-i mezbûrede naql itdiler.

1 R1 nüshasında bu başlık boş bırakılmıştır.

2 Resûlü'llâh/sellemün: Resûlü'llâh R1 | Resûlü'llâh'ün N1

3 Nüşhalarda "Umeyl" şeklinde yazılan bu isim "Umey's" olarak metne alındı. bk. Adem Apak, "Muhammed b. Ebû Bekir es-Siddîk", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-b-ebu-bekir-es-siddik> (01.01.2020).

4 olunur ki: zıkr olunur ki HZ

5 Nüşhalarda "Abtâl ile" şeklinde yazılan bu ibare tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 7, s. 319

6 Nüşhada "Tayyârlar hasibîn" şeklinde yazılan bu ibare tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 7, s. 319.

7 sâbıku'z-zıkr: - HZ

8 Gelibolulu Âli burada *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'deki anlatımları yanlış yorumlamış görünmektedir. Çünkü İbn Kesîr'in tarihindeki anlatımlara göre Esmâ bint Umey's eşi Ca'fer b. Ebî Tâlib ile Hayber'e gittikten sonra Abdullah, Muhammed ve Avn adlı çocukları oldu. Ca'fer vefat edince Hz. Ebû Bekir ile evlendi. Hz. Ebû Bekir'den Muhammed b. Ebû Bekir doğdu (İbn Kesîr, age, C. 7, s. 319).

9 Nüşhalarda "Hârş (N1, R1), Hicret (HZ)" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 7, s. 319.

[Ammâ Otuz Tõkuz Târîhi Vefeyâtı]

Ba'dehu otuz tõkuz târîhi duhûl idüp [şunlar] vefât idenlerdendir:

Sa'd el-Ḳurazî¹

Ki Resûlu'llâh *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* zamânında Mescid-i Ḳubâ'da mü'ezzîn idi. Ve Ḥazret-i 'Ömer'ün hilâfeti zamânında Mescid-i Nebevî'ye mü'ezzîn naşb olındı. Aşlda 'Ammâr bin Yâsir'ün âzâdlusu olup kendüsi Ḥazret-i Ebû Bekr ve 'Ömer ve 'Oşmân ve 'Alî önlerinde keçi gütmışdür. Eyyâm-ı 'idde [ezân oquyınca] evlâdında cihet-i te'zîn bâķi ḳalmışdur.²

'Uḳbe bin 'Amr bin Şa'lebe³

Künyeti⁴ Ebû Mes'ud [el-Bedrî] idi. Mâ'-i Bedr'i teskîn itmegin aña nisbet olunmışdur. Ammâ Ğazâ-yı Bedr'de bile [498b R1] bulunmayup 'Aḳabe'de hâzır olmışdur. Ekâbir-i şaḫâbeden olup Ḥazret-i 'Alî ḳitâle gitedükçe Kûfe'de ḳâ'im-maḳâmı anlar olagelmışdür.

[Ammâ Ḳırḳ Bir Târîhi Vefeyâtı]

Ammâ ḳırḳ târîhi mürür idüp ḳırḳ bir târîhi dâhil olduḳda fevt olanlardandır:

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ise imla muḡlaktır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 7, s. 322.

2 Nüshalarda imlasi boşluk ve hatalar içeren bu son cümle *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'ye göre tashiḫ edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 7, s. 322.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 7, s. 322.

4 künyeti: - N1, R1

Rifā‘a bin Rāfi‘ bin Mālik bin¹ ‘Aclān

Ki Bedr ve ‘Aķabe’de ve kezālik anlardan Őońra vāķi‘ olan ğazālarda ĥāzır oldılar.

Rūkāne bin ‘Abdiyezīd bin Hiřām²

Bunlar [20b HZ] gűreřde ve ķuvvetde ekřer-i nāsa ğālib olup Resűlu’llāh *řalla’llāhu te’ālā ‘aleyhi ve sellem* kendűsiyle gűreřdi. Nűbűvvet ķuvvetiyle ğālib geldiler. ‘Āmű’l-fetĥde İřlām’a gelmelerine ĥin-i műřādemede műřāhede itdűgi ķuvvet-i nűbűvvet bā’iř olmuřdur.

řafvān bin Ŭmeyye bin Ĥalef bin Vehb bin Ĥuzāfe-i Ķureyři

Ki a’yān-ı Mekke’nűn biridűr. Yevm-i fetĥde hārib,³ ba‘dehu İřlām’a řālib olup vaķt-i ‘ařda geldi. Emān virilűp kendűden māl ű silāĥ ve ba’zi zırhlar ‘āriyet olındı. Ve Ĥuneyn’de ĥāzır bulındı. [360b N1] Ve zamān-ı Cāhiliyyet’de ķavminűn sādātından olduĝı gibi İřlām’a geldűkten Őońra yine ekābir-i Műslimīn’den ‘add olındı. Mekke’de vefāt eyledi.

‘Ořmān bin řalĥa bin Ebī řalĥa bin ‘Abdi’l-‘Uzzā bin ‘Abdu’d-dār⁴

Ķable’l-fetĥ sekiz tārīĥinde mezbűr ‘Ořmān, Ĥālid bin Velīd ve ‘Amr bin ‘Ař ile ma’an İřlām’a geldi. Ve Ĥāzret-i Resűlu’llāh *řalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ‘āmű’l-fetĥde Mekke’nűn miftāĥını mezbűrdan aldı. Ba‘dehu

1 N1 ve R1 nűshalarında burada birkaķ kelimelik bořluk vardır. | bk. İbn Kesīr, age, C. 8, s. 22.

2 N1 ve R1 nűshalarında bařlık boř bırakılmıřtır. HZ nűshasında ise imla muĝlaktır. | *el-Bidāye ve’n-Nihāye*’ye ve *Tűrkiye Diyanet Vakfı İřlam Ansiklopedisi*’ne gűre tashihler yapıldı. bk. İbn Kesīr, age, C. 8, s. 23; Yavuz Ŭnal, “Rūkāne b. Abdűyezīd”, *DĪA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rukane-b-abduyezid> (02.05.2020).

3 Nűshalarda “hāribe” řeklinde yazılan bu kelime seci gereĝi tashih edilerek metne alındı.

4 bin Ebī//dār: - N1, R1

yine aña redd eyledi. ¹﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا﴾¹ āyetini tilâvet buyurdi. Ve “Bu miftâhı mü’ebbed² zabt eyle. Bunu senden bir kimesne alamaz. Meger ki³ zâlim zulm ile ala.” diyü haber viridi. Hazret’ün hâl-i hayâtında Medîne’ye geldi. Ba’dehu Mekke’de qarâr idüp taşra gitmedi.

‘Amr bin Esved es-Sükûnî⁴

‘Ubbâd ü zühhâd kısmınıuñ vera‘ u taqva ile meşhûrlarından olup ‘Ömer bin Hattâb bunlar haqqında buyurmuşdur ki “Her kim Resûl’llâh hedyini görmek isterse ‘Amr bin Esved’ün hedyine nazar eylesün.” didi.

‘Ātike bint Zeyd bin ‘Amr bin Nüfeyl bin ‘Abdi’l-‘Uzzâ⁵

‘Aşere-i mübeşşereden Sa’îd bin Zeyd’ün kız qarındaşdır. İslâm’a gelüp bile hicret eyledi. Ğāyet hasnâ ve şalâhı ve hüsn[i] ile engüşt-nümâ olmağın ‘Abdu’llâh [bin] Ebû Bekr kendüyi tezvîc itdi. Ve anlar Ğazâ-yı Tâ’if de şehid oluğdan sonra⁶ tezvîcine Hazret-i ‘Ömer râğib olup ‘am-misi oğlı olmağın [499a R1] anlara vardı. Ve anlar şehâdetinden sonra Zübeyr bin ‘Avvâm tezevvüc kıldı. Ol dağı Vādî-i Sibâ“da katl oluğdan sonra egerçi ki Hazret-i ‘Alî tezvîcine tâlîb oldı, lâkin hâtun-ı şâliha “Kendülerini şaқınurın. İhtimâldür ki tâlî‘ümde anlar da terk-i dünyâ ide.” demegin ferâğat itdiler. Ba’dehu kimesneye varmayup vefât itdiler.

1 “Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi emrediyor.”, Nisa 4/58.

2 Nüşhalarda “mü’eyyed” şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 23.

3 ki: - N1

4 es-Sükûnî: - N1, R1

5 bin ‘Amr//‘uzzâ: - N1, R1

6 Nüşhalarda bu kelimedden sonra “tezvîci” kelimesi gelmektedir. Anlamdan sehven yazıldığı anlaşıldığı için metne alınmadı.

[Ammā Kıırk Üç Tārīhi Vefeyātı]

Ba‘dehu¹ kırık üç tārīhinde vefāt idenlerdendir:

‘Amr bin ‘Āş bin Vā’il bin Hişām bin Sa‘d bin Sehm²

Mısr hükümetinde vefāt idüp Mu‘āviye yirini oğlu ‘Abdu’llāh bin ‘Amr’a virdi. Niçe yıllar anda ‘āmil oldu. Künyeti Ebū ‘Abdu’llāh’dur. Zamān-ı Cāhiliyyet’de Kıureyş rü’esāsınuñ biri idi. Hattā Hābeş pādīşāhi Necāşī’ye resūl gönderilmişdür [ki] ol semte riḥlet ü hicret iden Müslimīn’i ‘avdet itdüre. Lākin Necāşī ‘adline binā’en ikrāhı tecvīz itmedi. Ve ‘Amr bin ‘Āş’a pend ü nuş idüp anlaruñ reddine ve Necāşī’nüñ İslām’ına sebeb oldu. Ve kendüsi fetḥ-i Mekke yılından altı ay evvel Hālid bin Velīd ile ma‘an İslām’a gelmişdür. Ve Hārb-i Şıffīn’de Mu‘āviye cānibine çoklık [21a HZ] hidmeti sebķ itmişdür. Ma‘a hāzā “Resūlu’llāh ‘aleyhi’s-selāmdan biñ ḥadīş ḥıfz itdüm.” diyü iftiḥār eylemişdür.

Muhammed bin Mesleme [el-Enşārī]³

Bedr Ğazāsı’nda bile bulınuş andan soñra olan mücāhedenüñ⁴ cümlesinde bile idi. Ancak Tebuk’de [361a N1] ḥāzır degül idi ki Resūlu’llāh ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām kendü yirine Medīne’de alıķomışlar idi. Kibār-ı ümmetden olup emānet-i belīga⁵ şāḥibi idi. Sinni yetmişden mütecāviz olup on evlādı ve altı benāt terk itdügi ḥālde vefāt eyledi. Ğāyetde esmerü’l-levn, ṭavilü’l-kāme ādem idi.

1 Ba‘dehu: - HZ

2 Nüşhalaradaki isim takdim tehirleri tashih edildi. bk. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 25.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 27.

4 mücāhedenüñ: müşāhedenüñ HZ

5 emānet-i belīga: - HZ

'Abdu'llâh bin Selâm

İsmi Hıuşayn ve künyeti Ebü Yüsuf İsrâ'il'dür ki aḥbâr-ı Yehüd'uñ biri idi. Hıuşüşâ âl-i Yüsuf bin¹ Ya'küb idi. Ve şol dem² [ki] 'Abdu'llâh bin Selâm imâna geldi, Hâzret-i Peygâmbere niyâz idüp "Yâ Resûla'llâh, Yehüdâ mâ-beyninde ben ne ma'kûle kimesneyin, cânib-i şerîfînüzden su'âl olmasın³ niyâz eylerin." diyü söyledi. Fe-lâ-cerem Hâzret-i Nebiyy-i Ekrem şaḥâbeden birini gönderdi. "İbn Selâm sizün içinüzde ne ma'kûle şaḥşdur?" diyü tefahḥuş itdürdi. Kibâr-ı Yehüd ke-'udüli'ş-şühüd kelâma geldiler. "Bizim 'âlimimiz ve ḥayrlu kâmilimiz ve ḥaseb ü neseb [499b R1] cihetinden aḥlâḳ-ı ḥaseneyi şâmilimizdür." diyü şehâdet eylediler. Ammâ kaçan ki İslâm'a geldüğini işitdiler, "Bizüm şirrîr ibn şirrîrimüz ve câhil ibn câhil ü ḥaḳîrimizdür." diyü zemm itdiler. 'Abdu'llâh bin Selâm pây-büs-i Peygâmbere kıyâm eyledi. "Muḳaddemce aḥvâlümü tefahḥuş itdürmedin murâdum anlaruñ aḡrâz-ı fâsidelerini i'lâm⁴ idi." diyü söyledi.⁵

Resûlu'llâh *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem*[ün] Dârü's-selâm'a duḥûline şehâdet itmişdür. Ve İslâm'a geldükde evvel istimâ' itdüğü ḥadîş-i şerîf «أَيُّهَا النَّاسُ افشُوا السَّلَامَ واطعموا الطعام وصلّوا الأرحام وصلّوا بالليل والناس ينام»⁶ «أيُّهَا النَّاسُ افشُوا السَّلَامَ واطعموا الطعام وصلّوا الأرحام وصلّوا بالليل والناس ينام» olup lafz-ı selâmet i'câz-ı kelâma delâlet muḳarrer olmuşdur. *Raḥimehu'llâhu te'âlâ.*

1 Yüsuf bin: - HZ

2 şol dem: ḥarem R1, N1

3 su'âl olmasın: şorılmasun HZ

4 i'lâm: beyân HZ

5 Nüşhalarda burada normalde hal tercümesi sonunda yer alması gereken "raḥimehu'llâhu te'âlâ" duası ile "Ve min-vefeyât kırk altı târiḥindedür." şeklinde anlamı muḡlak bir cümle gelmekte ve biyografik bilgilere devam edilmektedir. Ancak bu bilgiler "Abdullah bin Selâm" hakkında olduğu için *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashihler yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 27.

6 Hadîs-i Şerîf, "Ey insanlar! Selâmı yayınız, yemek yediriniz, akrabalarınızla alâkanızı ve onlara yardımınızı devam ettiriniz. İnsanlar uyurken siz namaz kılınız. Bu sayede selâmetle cennete girersiniz" (Tirmizî, *Kıyâmet*, 42.) | Nüşhalardaki eksik ibareler hadis kaynağı doğrultusunda tamamlandı.

[Ammā Kırk Dört Tārīhi Vefeyâtı]

Ammā kırk dört tārīhinde vefât idenlerdendir:

Ümmü Hâbibe bint Ebü Süfyan

Ki Mu‘âviye’nün kız qarındaşıdır. Ve Resül-i Ekrem menkûhalarından ve ümmü’l-mü’minîn laķabı mevşûfı [olan]lardandır. İsmi Remle’dür. Qadimden İslâm’a gelüp zevci ‘Ubeydu’llâh¹ bin Caḥş ile arz-ı Hâbeşe’ye bile hicret eyleyüp, ba’dehu ‘Ubeydu’llâh Hâbeşe’de vefât itdükden soñra Resülü’llâh *şalla’llâhu aleyhi ve sellem* ‘Amr bin Ümeyye eḍ-Ḍamrî’yi Necâşî’ye resül gönderüp ‘aḳd-i nikâḥ itmege tevkil buyurduķlarında ‘aḳd olındı. Ve Necâşî dört yüz altun² mehr-i mu‘accelini tamâmen edâ eyledi. Yedi tārīhinde ḥidmet-i ḥazrete gelüp sa‘âdet-i ḥidemât-ı firâş ile şeref ü isti‘dâd³ kesb iden ḥavâtin-i mu‘azzamâtdan⁴ oldı. Bu sebeble Mu‘âviye’ye ḥâlû’l-mü’minîn iṭlâķ olındı.

Ümmehât-ı mü’minînün ‘âbidât ü seyyidât ü ru‘âtundan idüğünde itifâķ vardur. Ve Ḥazret-i ‘Â’işe vefâta muḥtazar olduklarında Ümmü Hâbibe ile Ümmü Seleme’yi getürtdi. Birbirlerine ḳuma⁵ olduklarına binâ’en ḳaşd-ı mazarrâtı muş’ir [361b N1] evzâ‘ u eṭvârını tezekkür idüp ḥelâlleşmişlerdür.

[Ammā Kırk Beş Tārīhi Vefeyâtı]

[Zeyd bin Şâbit]

Ammā kırk beş tārīhi vefeyâtınıñ biri Zeyd bin Şâbit’dür ki küttâb-ı vaḥy [21b HZ] olanlaruñ biridür. Ve Şâm-ı şerifde Câmî’-i Benî Ümeyye maḳşûresinde maḥfûz olan muşḥaf-ı şerifi bunlar yazmışdır. Nihâyet

1 Nüşhalarda “ ‘Abdu’llâh” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Aynur Uraler, “Ümmü Habibe”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ummu-habibe> (02.05.2020).

2 altun: - N1, R1

3 Nüşhalarda “istib‘âd” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 mu‘azzamâtdan: ḥidmet R1

5 Nüşhalarda “ḥura” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

Ḥazret-i 'Osmân bin 'Affân fermânıyla yazup anlar vaqf itmegın Muşşaf-ı 'Osmân diyü şöhret bulmuşdur. Ve Mevlânâ *İbn Esîr Târîhi*'nde [500a R1] bu vechle meşûrdur. Ve lâkin “Zamân-ı Timur'a dek Şâm'da mahfûz olup ba'dehu zâyı'dür.” diyü naql bi-vechdür. Zîrâ ki hâlâ ol muşşaf-ı şerîf anda mevcûddur.

Ammâ Zeyd bin Şâbit farı-ı zekâ ile engüş-t-nümâ olup on beş günde lisân-ı Yehûd ve resm-i kitâbetlerini ta'allüm itmişdür. Kezâlik Habeşe ve Kıbtıyye ve Rûmiyye lisânların ve kitâbların¹ ihâta kılmışdur. Ve 'Ömer bin Ḥaţţâb zamânında seccâde-i kazâ² hıdmetiyle kâm-yâb ve beyne'l-aşşâb 'âlî-cenâb olup Muḥammed bin 'Amr,³ Ebû Seleme'den rivâyet ider ki “Birgün 'Abdu'llâh bin 'Abbâs Ḥazretleri Zeyd bin Şâbit'ün hîn-i rükûbda rikâbını tutdı. Ve i'zâz ü ikrâm ile atlandurup ta'zîm itdi. “Size zaḥmet olmasun, yâ ibn 'amm-i Resûlu'llâh.” didükde “Bize böyle emr olınmışdur⁴ ki 'ulemâmuza ve küberâmuza bu vechle hıdmet eyleye[lüm].” diyü⁵ buyurdılar. İbn 'Abbâs Ḥazretleri gibi a'lem-i nâs anlara böyle tekrîm idicek, 'ızam-ı şânını min-ba'd tafşîl za'id kâl ü kıl olmağın ihtîşâr evlâ görindi.

Sinn-i şerîfleri altmış yaşına qarîb iken vefât itdiler. Ve ḥaqqında İbn 'Abbâs buyurdı [ki] «لقد مات اليوم علم كثير»⁶ ya'nî ki “Bugün çok 'ilm unudıldı, gitdi.” buyurdı. Ve Ebû Hüreyre didi: «مات خير الأمة»⁷ [ya'nî “üm-metün ḥayrlısı öldi.”] diyü vaşf eyledi. Namâzını ḥâkim-i Medîne Mervân bin Ḥakem kıldı. *Raḥmetu'llâhi 'aleyh.*

1 kitâbların: kitâbetlerin N1, R1

2 Nüşalarda “seḥâde feşâḥa” şeklinde yazılan bu ibare anlam ve *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'deki anlatım gereğî tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 30.

3 Nüşalarda “'Ömer” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 30.

4 olınmışdur: olınmış idi R1

5 Nüşalarda “ve” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereğî tashih edilerek metne alındı.

6 “Bugün çok ilim ölmüştür.”

7 “Ümmetin hayırlısı öldü.”

[Seleme bin Selāme]¹

Bunlar Resül-i Ekrem Hâzretlerinden oksan iki hadîş rivāyet eylediler. Bunlar² Ğazā-yı Bedr'de ve andan sonra vāķi' olan Ğazālarda hāzır bulunup sinn-i şerīfleri yetmişde iken fevt oldılar. Ardılarınca evlādından kim mesne almadı.

[‘Āşım bin ‘Adi]³

Uħud Ğazāsı'nda ve ba'dehu olan müşāhedede bunlar hāzır olup Ğazā-yı Bedr'de Resūl'llāh Hâzretleri kendüleri Medīne'de kendü yirlerine alıķoyup abā'il ve ehl ü 'iyālî hidemātına me'mūr ılınmışdır.⁴ Yüz on beş yaşında iken vefāt itdiler. *Raħmetu'llāhi 'aleyh.*

Hafsa bint ‘Ömer bin Hattāb⁵

Resūl'llāh '*aleyhi's-salātu ve's-selām* hidmetinden evvel Huneys bin Huzāfe-i Sehmī'nün taħt-i nikāhında olup anuñla bile Medīne'ye hicret itmişdür. Bedr Ğazāsı'ndan sonra zevci fevt olup⁶ 'iddeti münķazī oluđdan sonra babası Hâzret-i ‘Ömer müşārün ileyhā[yı] evvelâ Hâzret-i ‘Osmān'a, ba'dehu Ebū Bekr-i Şiddiķ'a teklif eyledi. Anlar sâkit olup bu hāl üzere birķaç [362a N1] gün mürürından sonra [500b R1] Resūl'llāh tezvīc itdi. Hattā Hâzret-i ‘Ömer bin Hattāb, Ebū Bekr'e 'itābı müş'ir hıttāb idüp "İbāñuza bā'ış ne idi?" didükde "Resūl'llāh anı murād

1 Nüşhalarda burada herhangi bir başlık veya boşluk bulunmamaktadır. | *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn KesİR, age, C. 8, s. 30.

2 Bunlar: Hāriş bin Hāreme bunlar HZ

3 N1 ve R1 nüşhalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüşhasında başlık "‘Amr bin Ümmü Mektüm" şeklindedir. | *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn KesİR, age, C. 8, s. 30.

4 Gelibolulu Āli burada İbn KesİR'in "Resūlullāh (sav.) Bedr Savaşı'na giderken onu Kuba ve Āliye ehline halife olarak tayin etti (age, C. 8, s. 30)." cümlesini yanlış tercüme etmiştir.

5 N1 ve R1 nüşhalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn KesİR, age, C. 8, s. 30.

6 olup: - N1

itdüklerini baña tezekkür itmişler idi. Anuñ için süküt itmişdüm ki anlar ferâgat iderlese ben irâde kılam.” diyü cevâb virdi.

Ġâyetle şavvâme ve ‘ibādât ile kıavvâme¹ olup Hâzret-i Cibril «هي زوجتك في الجنة»² ya’nî [22a HZ] “Cennetde dağı hâtûnlarıñuzdan olacağdur.” dimişdür. Ve bir def’a talâk virdüklerinde tekrâr nikâhı vahy ile buyurılmışdur. İşbu sene şa‘bânında fevt oldılar. *Rağmetu’llâbi ‘aleyhimâ.*

[Ammâ Kırık Altı Târîhi Vefeyâtı] [Sâlim bin ‘Umeyr]³

Ve kırık altı târîhinde Sâlim bin ‘Umeyr⁴ fevt oldılar ki Bedr Ġazâsi’nda ve andan şoñra olan müşâhedi müşâhede itmişlerdür.

[Surâka bin Ka‘b]⁵

Bunlar dağı Bedr’de ve ba‘dehu olan ġazâ [vü] mu‘ârekede bile bulunmuşlardur.

‘Abdu’r-Rağmân bin Hâlid bin Velid⁶

Kureysi [ve] Mağzûmî’dür.⁷ Vâlid-i mâcidi gibi beyne’l-aşhâb abtâl-i meşhûrîn ve dil-âverân-ı manşûrînden olup ekşer-i ġazâlarda “Emîr-i⁸ Cihâd” lağabı olduğı kıavilde serdâr-ı zafer-nihâd naşb olunurdu. Vilâyet-i Şâm’da irtifâ‘-ı şân⁹ ile benâm olup ekşer-i ümerâ-yı zevi’l-ihtirâm taht-ı

1 kıuvvâme: kıyâme HZ

2 “O, cennette [de] senin eşindir.”

3 bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 30.

4 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik boşluk vardır.

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Sehl bin Sehl” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 31.

6 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 31.

7 Nüshalarda “Mağrûmî” şeklinde yazılan bu kelime tashiğ edilerek metne alındı. Mustafa Fayda, “Abdurrahman b. Hâlid b. Velid”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdurrahman-b-halid-b-velid> (02.05.2020).

8 Emîr-i: Emr-i R1

9 şân: tâm HZ

tâ'atde olmağın Mu'aviye kendüye havf ü haşyet-i mâ-lâ-kelem üzere idi. Hattâ mesmûmen vefât eyledi. Hımş vilâyetinde İbn Uşâl nâm re'îsü'z-zimmet mü'eşşir¹ olup şerbetle semm içürdi. Ba'zılar kavlince Resûlu'llâh *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* zamânına yitişüp hiçâbet beyne'l-ketefeyn hadişini rivâyet itmişdür.

Herim bin Hıyyân el-'Abdî²

Bunlar 'Ömer bin Hattâb'ın 'ummâlinde olup Üveys el-Karanî Hâzretlerine muķârin olmuş idi. 'İbâdet ü zekât ve 'ilm ü ma'rifetle ve farı-ı merhamet ü şefkatle ma'rûf idi. Hâzret-i 'Ömer mezbûrî 'askere serdâr idüp gönderdüde içlerinden birine rencide olup boynını urdı. Fi'l-hâl³ acıdı. Ba'dehu âdemlerine hitâb idüp "Allâhu Te'âlâ sizden râzî olmasun ki bir söz söyledüğümde naşihat itmezsiniz. Ve gâzabum zamânında beni men' kılmazsuz." didi. Ve Hâzret-i 'Ömer'e⁴ «عزلت نفسي» diyü nâme gönderdi.

Rivâyet olunur ki aşhâb-ı Resûlu'llâh'dan Hümâme ed-Devsi⁵ Hâzretleri ile Herim bin Hıyyân muşâhib olup ba'zı evķârda Başra çâr-şûlarından sük-ı reyhâna gelürlerdi. Cennet [501a R1] recâsına du'alar iderlerdi. Ba'dehu sük-ı haddâdine varurlardı. "Yâ Rabbî, bizi cehennem âteşinden şıyânet buyur." dirlerdi.

İmâm Hasan rivâyet ider ki Herim bin Hıyyân defn olunduğı gibi 'arzen ve tûlen kabri miķdârınca bir bulut gelüp, vâfir rahmet yağmurları yağdurup günü ile mezâr-ı şerifinde sebzezâr-ı mağfîret-âşârı zâhir oldı. Ve muhtazır olduķda⁶ vaşıyyeti recâ olındı ki [362b N1] «أوصيكم بخواتيم سورة

1 Nüşhalarda "İbn Emâl nâm zenîs-i zerâ'in me'sûr" şeklinde muğlak yazılan bu ibare *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'ye göre tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 31.

2 Nüşhalarda başlık boş bırakılmıştır. Hal tercümesindeki anlatımlarda hareketle başlık metne yerleştirilmiştir.

3 hâl: cümle N1, HZ

4 "Kendimi azlettim."

5 Nüşhalarda "Şahm" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. Mustafa Bilgin, "Herim b. Hıyyân", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/herim-b-hayyan> (02.05.2020).

6 olduķda: olduķda ki N1, HZ

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ﴾² ile «النحل»¹ ayet-i kerîmesine işâret buyurdu. Egerçi ki sinn-i şerifleri beyân olunmamış, gâlibâ ismü'n müsemâmâda te'şiri delâleti ile her kim herem mertebelerine vuşûli taḥkîk bulmuşdur. *Raḥmetu'llâhi 'aleyb.*

Ammâ Kırk Yedi Târîhi Vefeyâtı Kays bin Âşım el-Minḳarî³

Ki zamân-ı Câhiliyyet'de ve İslâm'da sâdât-ı nâsdan olup İslâm'a gelmezden evvel şürb-i ḥamrı kendüye ḥarâm idüp bu ebyâtı inşâ itmişdür:

Nazm

مقابح تفضح الرجل الكريما	رأيت الخمر منقصة وفيها
ولا أشفي بما أبدا سقيما ⁴	فلا والله أشربها حياتي

Seyyid-i Beşer bununı ḥaḳḳında⁵ «هذا سيّد اهل الوبر» [22b HZ] buyurmuşdur. Ve gâyetde cevâd ü kerîm olmağın vefâtında şâ'irü'n biri bu beyti merşîye nazm itmişdür, dirler:

Nazm

ورحمته ما شاء أن يترحمها	عليك سلام الله قيس بن عاصم
إذا ذكرت مثلها تملأ الفما	تحيّة من أوليته منك منة
ولكنه بنيان قوم تهدما ⁶	فما كان قيس هللكه هلك واحد

1 “Size Nahl Sûresi'nin son kısımlarını vasiyet ediyorum.”

2 “Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır.”, Nahl 16/125.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ise imla muğlaktır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 31.

4 “Şarabın insanları eksilttiğini, ayıpladığını; onda şerefli adamı rezil eden çirkinlikler bulunduğunu anladım. Allah'a yemin ederim ki artık hayatım boyunca şarap içmeyecek ve hasta olsam bile ondan şifa beklemeyeceğim.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 31.

5 “O, bedevilerin efendisidir.” | Nüşhalarda “veber (çöl)” kelimesi yerine “ḳabr (kabir)” yazılmıştır.

6 “Kays b. Âşım, Allah'ın selamı sana olsun. Rahmet etmek dilediğinde rahmeti de sana olsun. Kendine düst kıldığın kimseden bir lütuf olarak sana selam olsun. O selamın

Ya'nî ki "Kays'ın vefâtı yalnız kendünün riḥlet-i zâtı¹ degüldür. Belki anuñ intikâli vâkı'âtı niçe kimesnenün âsib-i qahr-ı faḫrla yıqılması lâzımâtıdır." dimekdür.

Ekâbir-i nâs fuḫahâdan 'ilm öğrenür gibi anlardan ḫilm² öğrenürlerdi.

Rivâyet olunur ki birgün aşḫâbıyla otururken bir alay kimesne bir maḫtûl ve bir eli baḡlu [şahşı] getürürler ki maḫtûl kendülerün oḡlı ve maḡlûl qarındaşı oḡlı olup ferzendüni ḫatlı itdüklerini ḫaber virürler. Ḥazret aṣlâ yirinden ḫıyâm itmez. Ve ıztırâb ile taḫrîk-i kelâm itmez. Anlar kelimâtını tamâm itdükte evlâdından birine ḫiṭâb idüp " 'Ammi-zâdenün ellerini çözü. Ve maḫtûl qarındaşı vâlidesine götü. Ve diyet için yüz re's 'Arabî develeri ḫidmetine yitür." diyü cevâb virdükden ṣoñra [501b R1] qarındaşı oḡlına rıfḫ-ıla 'itâb³ idüp " 'Adüñuzu egledün⁴ ve Rabb'üne 'âşî olup raḫmetini kesdün ve nefsüne uyup şeyṭâna itâ'at itdün." diyü buyurdılar.

Vefât itdüklerinde otuz iki evlâd-ı zükürü ḫalmış idi.

[Ammâ Elli Târîḫi Vefeyâtı]

Ba'de zamânin mürür idüp elli târîḫi duḫûl itdükte fevt olanlardan-
dur:

Midlâc bin 'Amr es-Sülemî⁵

Ki aşḫâb-ı celilü'l-ḫadrdan olup⁶ ḡazâvâtuñ cümlesinde bile bulunmuş-
dur.

---

misli anıldığında ağız doldurur. Kays'ın ölümü bir kişinin ölümü değildir. Aksine o, bir kavmin binası idi ki yıkıldı." | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 33.

1 zâtı: vefâtı HZ

2 'ilm: ḫilm R1

3 'itâb: cevâb HZ

4 egledün: eksidün HZ

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 45-46.

6 olup: - N1, R1

Cübeyr bin Muṭ'im¹

Bin 'Adî bin Nevfel bin 'Abdimenâf [el-]Küreyşî. Künyeti Ebû Muḥammed'dür. Zamân-ı Cähiliyyet'de Resûlü'llâh menziline gelüp Süre-i Tûr'dan ²﴿أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ﴾² âyet-i kerîmesini tilâvet iderken istimâ' itdükte ḳalbine maḥabbet-i İslâm düşüp ḥayr ile dîn-i Muḥammedî sa'âdetine fâ'iz olmuştur. 'İlm-i ensâbdan sâdât-ı Kureyş'ün a'lemi ve Ḥazret-i Şiddîḳ'ün mu'allemidür.

Ḥassân bin Şâbit³

Fuṣaḥâ-yı 'Arab ve büleḡâ-yı pāk-meşreb zümresinün [363a N1] eş'ar ü efşahı olup ḥaḳḳında Resûl-i Ekrem *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* ⁴«أهلجوا المشركين»⁵ iltifâtı ve ḳaşıdesinün Ka'be'nün⁶ mu'allâsına ta'alluḳı işārâtı anlara vâḳi' olmuştur. Ve ḡanâ'im kısmet olunduḡda mezîd-i 'inâyât-ı Aḥmediyye ile mümtâz ve ba'zı evḳâtda sâ'ir aṣḥâb bir sehm alup anlar iki, üç sehm ile ser-efrâz ḳılınmaḳ naşîb olmuştur. Ve âḥir-i⁷ 'ömrinde a'mâ, ammâ dîde-i nâ-dîde ile binâ ve şâḥîb-i 'aynâ gibi taḥayyülât-ı bârîk-ma'ânisini⁸ dânâ oldukları muḳarrer idi.

Ḥakem bin 'Amr bin Mücedda' el-Ġifârî⁹

Ki Râfi' bin 'Amr'ün birâderidür. Ve Ḥakem bin Aḳra' şöhretiyle de mezkûrdur. Ve Buḥârî'de lüḡûm-ı ḥumûr-ı ünsiyyeden nehy ḥadîs-i

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 46.

2 "Acaba onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi yaratıcıdır?" , Tur 52/35.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 47.

4 Hadîs-i Şerîf, "Allah'im, Hassân'ı Rûhulkuds ile teyit et!" (Buḥârî, *İlim*, 68; *Bed'ü'l-halk*, 6)

5 "Müşrikleri hicvedin"

6 Nüshalarda "kefiyyesiñ" şeklinde muḡlak yazılan bu kelime anlam gereḡi tashiḥ edilerek metne alındı.

7 Ve âḥir-i: Evâḥir-i N1, HZ

8 Nüshalarda "ḳurâbâ" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereḡi tashiḥ edilerek metne alındı.

9 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 47.

şerîf[i] bundan rivâyet olunmuşdur. Ziyâd bin Ebîh bunları Cebel-i Eşel Ğazâsi'na gönderüp çoklık ğanâ'im hâşıl olduğda ziyâde mektûb geldi ki ğanâ'imden nüķûd u derâhim ü dînârı Mu'âviye'nün hizânesine göndere. Lâkin "Benüm imtişâlüm *Kitâbu'llâh*'a ve Mu'âviye'nün haķķ[1] ancaķ ħumsdur." diyü «لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق» [23a HZ] kelâmını yazup Ziyâd'a gönderdi. Bu ħuşuş için ölince Merve şehrinde ħabs olınduğı meşhûrdur.

Dihye bin Ħalife² el-Kelbi

Bir³ şâhib-i celilü'l-ķadr ve şân-ı şerîf-i mu'allâ-şadr idi ki ğâyetde cemâl-i cemile mâlik olmağın ekşeriyâ Ħazret-i Cibril anlar şeklinde nâzil olurdu. [502a R1] Ķadimî İslâm'a gelüp Bedr'den soñra vâķi' olan müşâhedüñ cümlesinde bile bulunmuşdur. Ve Ħazret-i Resül *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* kendüyi ķayşer-i Rüm'a resül göndermişdür. Ve Dımaşķ-ı Şâm ğarbîsinde Mizze⁴ nâm ķaryede sâkin olup anda vefât ķılmışdur. *Raĥimehu'llâhu te'âlâ*.

Abdu'r-Raĥmân bin Semüre⁵

Bin Ħabîb⁶ bin Rebî'a bin 'Abdişems-i Ķureyşî. Künyeti Ebü Sa'îd, yevmü'l-fethde İslâm sa'âdetiyle sa'iddür. Ħorâsân ğazâsın idüp ve Sicistân ve Kâbil'[i] fetĥ eyledi. Egerçi aşliyyet-i süknâları Dımaşķ-ı Şâm'da idi, ammâ ğâĥ Başra'da ve ğâĥî Merve'de daĥı sâkin olurdu. Aĥir Başra'da vefât idüp namâzın Ziyâd ķıldı. Ve ardınca [çok] evlâd-ı [zükürü] ķaldı.

1 Hadîs-i Şerîf, "Allah'a isyan konusunda yaratılmışlara itaat edilmez." (Müslim, *İmare*, 38)

2 bin Ħalife: - N1, R1

3 Bir: - N1

4 Nüşhalarda "Merre (N1, R1), Merve (HZ)" şeklinde yazılan bu kelime "Mizze" olarak metne alındı. bk. Ali Yardım, "Dihye b. Halife", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/dihye-b-halife> (02.01.2020).

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 47.

6 Nüşhalarda "Şayb (N1, R1), Şuheyb (HZ)" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Ahmet Önkâl, "Abdurrahman b. Semüre", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdurrahman-b-semure> (02.05.2020).

‘Aķil bin Ebî Tâlib

Bunlar Hâzret-i ‘Alî’nün qarındaşıdır. Hâzretten on yaş müsinn olan Ca‘fer-i Tayyâr’dan sinnen ekşer ü ekberdür.¹ Hudeybiyye’den evvel İslâm’a gelüp Mûte Ğazası’nda bile bulunmuşdur. Ve aķribâsından hicret idüp Mekke-i Mükerreme’de emvâl ü diyâr terk idenlerün metrükâtına vâriş olmışdur.

‘Amr bin Ümeyye eđ-Đamrî²

Bunlar dağı aşhâb-ı kirâmdandır. Uĥud Ğazası’ndan soñra İslâm’a gelüp ef‘âl-i hasene ve hişâl-i maĥmûde şâĥibi idi. Ve ĥayyâligi bir mertebede idi [ki] kimesne evüñ virmezdi. Ve bād-ı vezân gibi gerdine kimse [363b N1] yitişmezdi.

Ka‘b bin Mâlik el³-Enşârî

Şâ‘ir-i İslâm ve mâhir-i fuşahâ-yı belîĥü’l-keâm olup ‘Aķabe Ğazası’nda bile bulunmuşdur. Tebük Ğazası’ndan taĥallûf idüp ba‘dehu tevbe virilen üç şâĥabenüñ biridür.

Muĥire bin Şu‘be [bin] Ebî ‘Âmir bin⁴ Mes‘ud

Künyeti Ebü ‘İsâ’dur. Ğazâ-yı Handedĥ târiĥinde on üç kişi ĥatlı olıñduĥda İslâm’a geldi. Ve yevm-i şulĥda sell-i seyf ile Hâzret-i Resûlu’llâĥ ‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâmüñ mübârek başı ucında ĥirâsete meşĥul idi. Ve [Yemâme ve Yermük]⁵ ĥazâsında bile bulunup ol eşnâlarda a‘mâ olmışdur.

1 ekşer ü ekberdür: ekber ü ekşerdür R1

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ise imla muĥlaktır. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 46.

3 Ka‘b//el: - N1, R1 | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 48.

4 bin: - R1

5 Nüshalarda “tamâm virilmek ve Mûs” şeklinde muĥlak yazılan bu kısımda *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’ye göre tamir edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 48.

Ba'zılar kavlince küsûf hâletinde şemse nazar idüp gözlerinün nûrı alınmışdır.

Ve He[me]dân fethine Hâzret-i 'Ömer cānibinden müvellâ olmuşdur. Ve ba'dehu Başra'ya hâkim gönderüp zinâyla töhmet olunduğda 'azl buyurmuşdur. Ve Hâzret-i 'Osmân zamânında niçe zamân Kûfe hükümetini idüp sonra 'azl olunmuşdur. [502b R1] Ve yine Mu'âviye zamânında Kûfe'ye hâkim olup ölince mutaşarrıf olmuşdur.

Şa'bî¹ kavlince kuzât-ı ümmet dördtür. Ebû Bekr [ve] 'Ömer ve İbn Mes'ud ve Ebû Mûsâ'dur. Niteki zühhâd-ı millet ya'nî re'y-i rezîn[e] mâlik ehl-i fiṭnat dördtür. Mu'âviye ve 'Amr bin 'Âş ve Muğire ve Ziyâd'dur.

Ammâ *Târîḫ-i İbn Şiḫne*'de Sulṭân 'İmâdü'd-dîn İmâm Şâfi'î'den rivâyet idüp "Aşḫâb-ı Resûlü'llâh'dan Mu'âviye ve 'Amr bin 'Âş ve Muğire ve Ziyâd'ın şehâdetleri maḳbûl degüldür." diyü yazılmışdur. 'İleti beyân olunmaduğundan şihḫat-i neseblerine nakḫ [23b HZ] viren rivâyetle Muğire'ye zinâ cihetinden olan isnâdât olması muḫtemeldür. Zîrâ ki² kırık dört târiḫinde Ziyâd, Ebû Süfyân'ın oğlu Mu'âviye'nün olup, Ebû Mer-yem Hîmâr şehâdet idüp Ziyâd'ın anası Sümeyye³ Ebû Süfyân'ın kendüden zinâdan hâmil olduğı şâbit olmağın Benî Ümeyye'ye küllî 'âr lâḫiḫ olup bi'l-âḫire Mu'âviye Başra ve Kûfe ve Ḥorâsân ve Sümnât ve Hind ve Baḫreyn ve 'Umân eyâletini bir uğurdan Ziyâd'a tefvîz ḳılmışdur.

Kezâlik Ervâ bint Hâris bin 'Abdi'l-Muṭṭalib ki Hâzret-i Peyğâm-ber'ün 'ammisi kızıdır, Mu'âviye emâreti zamânında Şâm-ı şerife varup⁴ «مرهباً بك يا خالة» diyü tekrîm itdükde ol hâtûn Mu'âviye'ye ḫiṭâb idüp ve 'ayn-ı 'itâb idüp "Ey benüm hem-şire-zâdem, niçün küfrânü'n-nî me-lik itdün ve 'ammi-zâdenün, ya'nî 'Alî'nün şihḫatine isâ'et itdün. Ve ḫaḫḫuñ olmayan nesneyi cebr ile alduñ. Bir ehl-i beyt-i Resûl anda iken

1 Nüşhalarda "Şu'be (N1, R1), Şu'b (HZ)" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 49.

2 Zîrâ ki: Ki zîrâ R1

3 Nüşhalarda "Şemiyye" şeklinde yazılan bu isim "Sümeyye" olarak metne alındı. bk. İrfan Aycan, "Ziyâd b. Ebîh", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ziyad-b-ebih> (02.01.2020).

4 "Merhaba sana, ey hala."

sizün miyânınızda âl-i Fir'avn içindeki Benî İsrâ'il'e döndün. Ve 'Alî, Hâzret-i Peygâmbir'den sonra Hâzret-i Mûsâ'nun qarındaşı Hârûn 'aleyhi's-selâm menzilesinde iken aña ğadr itdün." didükde 'Amr bin 'Âş bî-ħuzûr olup [364a N1] «أَيُّهَا الْعَجُوزُ الْفِيَالَةُ اقْصِرِي عَنْ قَوْلِكَ مَعَ ذَهَابٍ»¹ «أعقلك»² "Azğun pîre-zen, sözi uzatma. Ve 'aqluñ yoğ idüğini bil. Hıltı kelâm itme." didükde ol hâtûn-ı 'iffet-nümün 'Amr'a ğıtab idüp "Bre bâğiye 'avretün oğlı, sen dağı söyler misün ki vâlideñ Mekke 'avretlerinün bî-'aff-i² meşhûr[es]i ve alçağ ücretle isti'mâl olınan mezkûresi olup, "Kureys ğavminden beş kimesne bendendür." diyü senün nesebünî da'vâ itdükde, [503a R1] vâlideñe su'al olındukda, 'Cümlesi beni taşar-ruf itmişdür. Ammâ ğangısından idüğini bilmezsin.' diyü cevâb virdi. Tâ ki cümleden ğangısına eşbeh ise diyü görildi. Babañ nâmına olan 'Âş bin Vâ'il'e müşâbetetün sâ'irinden ziyâde olmağın ol seni benimsedi." diyü rüsvây itdükde ol hâtûna Mu'âviye³ «عفا الله عما سلف هاتي حاجتك»³ ya'nî "Geçen ğuşuşları Allâh yarlığasun. Hâcetün ne ise anı söyle." diyü luğf-ıla ğıtab eyledükde ol hâtûn altı biñ dînâr taleb eyledi. Tamâmen virilüp iskâtına cell-i himmet kılandı, diyü tafşil *Târîh-i İbn Şıhne*'de ve ğayrıda menğöldür. Bu tağdırce ol rivâyet şahîğ olduğu⁴ 'adem-i ğabül-i şehâdetleri ğalibâ ihtilâl-i neseblerine mağmüldür.

Ve bi'l-cümle Muğire nisâ kısmına tamâm ğariş olup dördin bir uğur-dan alurdu. Dördine def'aten talâğ virürdi. 'Abdu'llâh bin Nâfi' ğavlince üç yüz 'avret almışdur. Ve ba'zılar ğavlince zevcâtınun 'adedi elf-i kâmile yitişmişdür.

Cübeyr bin Muğ'im'den bu mağalle gelince vâkı' olan vefeyât Mevlânâ Ebü'l-ferec [İbn] Cevzî[nün] *Muntazam*[ın]da cemī'an elli târihi vâkı'âtıdır. Ammâ ba'zılar ğavlince muğtelifün fihdür.

1 "Ey zayıf fikirli, yaşlı kadın; aklın gitmiş, sözünü kısa kes."

2 Nüşhalarda "ba'î-i" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı.

3 "Geçmişte olanları Allah affetsin. Şimdi bana ihtiyacını bildir."

4 olduğu: olduğu üzere HZ

[...]¹

Kendüye ve birâderine hilm Resûlu'llâh hîdmetinde vârid oldu. Bunları Hâzret-i Resûl *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* Tâ'if hükûmetine gönderüp [24a HZ] ba'dehu Ebû Bekr ve 'Ömer dahı zamân-ı hilâfetlerinde ibkâ itdiler.

'Amr bin Hâmiķ² bin Kâhin [el]-Huzâ'î

Qable'l-feth İslâm'a gelüp bile hicret itdi. Resûlu'llâh bunlara şebâb 'âleminde temettu' için hayr du'â itmegin seksenine varınca maḥâsinlerinde beyâz vâķi' olmadı. Ma'a hâzâ Hâzret-i 'Osmân katline giren dört neferün birisi bunlardır. Ba'dehu Hâzret-i 'Alî Şi'a'sından olup Vaķ'a-i Cemel ve Şıffın'de hâzır bulunmuşlardır. Âḫir kendüyi Mu'âviye katlı idüp başın Şâm vilâyetinde gezdürdüklerinden soñra kendü ḫabsindeki zevcesine gönderdi.

Cüveyriye Hâtün

Ġazve-i Benî Muştalıķ'da esîr olunup, ba'dehu [Peyġamber *'aleyhi's-selâm*] i'tâķ itdiler. Ve tezvîcine teveccüh buyurdılar. Zîra ki Şâbit bin Kâys'ın ḫişşesine düşüp ḫuzûr-ı Resûl'e mükâtebe³ olmak talebine geldükde belki [364b N1] dahı ḫayrlısı ola, diyü [503b R1] iştirâ ve i'tâķ ve tezvîc itdüklerinde ol ġazâda alınan yüz neferden ziyâde ehl-i beyti aşḫâb-ı bâ-şafâ Resûlu'llâh'ın sünneti ile i'tâķ itdiler. Hattâ Hâzret-i 'Â'îşe ehl ü ḫavmine cevâb virüp⁴ "Bereketde Berre'den ġayrısını bilmezsin." diyü vaşf eylediler. Zîrâ ismleri Berre idi. Soñra Resûlu'llâh Cüveyriye ta'yîn buyurdu. Hadd-i zâtında melîḫu'l-ķâl, şâḫib-cemâl ve ġâlib-yâl⁵ ü bâl hâtün idi. *Raḫmetu'llâhi 'aleyhimâ.*

1 Nüşhalarda burada herhangi bir başlık veya boşluk bulunmamaktadır. Münderecatından bir hal tercümesi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kime ait olduğu anlaşılmamaktadır.

2 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik boşluk vardır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 48.

3 mükâtebe: mükâteb R1

4 virüp: idüp N1

5 Nüşhalarda "mâl" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "yâl" olarak mete alındı.

Şafiyye bint Hıyey bin Ahtab¹

Bunlara “Ümmü'l-mü'minîn-i Nađriyye²” itlâk olunmuşdur. Hârûn en-Nebî *'aleyhi's-selâm* sülâlesindendir. Esîr olduğu zamânda ki Resûlü'llâh huzûrına geldi, 'izâr-ı gül-renginde mâh-ı tâbdâr gibi müslime bulunup “Bu nedendir?” diyü istifsâr buyurduklarında “Vâkı'amda Yeşrib'e varup evc-i Medîne'den çamer-i bedri evimün üzere iken benim üstüme düşdüğünü taht-ı nikâhında olduğum³ ibn 'ammuma hikâyet itdügümde ‘Sen Medîne mâlikine menkûha olmak recâsındasun ancak.’ diyü baña bir sille urdu. Bu nişân ol nişândur.” didükde Resûl-i Ekrem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* vâkı'i ile ta'bir buyurup aldılar. Ve i'tâk idüp tezevvüc kıldılar. Vera'an ve 'ibâdet ü şehâveten seyyidât-ı nisânuñ meşâhîrinden idi.

Ümmü Şerik el-Enşariyye⁴

'Âmiriyye dağı dirler. Kendü nefsinî⁵ Resûlü'llâh'a hibe çarîkıyla 'arz itdükde alup kabûl ve tezevvüc itdiler.” diyü Ziyâd⁶ çavlince tezvîci tercih⁷ kıldılar. Ve İbn Cevzi rivâyeti üzere dâhil oldılar. Ba'dehu kebîr-i sinnine binâ'en çalâk virdiler.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ise imla muğlaktır. | *el-Bidâye ve'n-Nibâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 46.

2 Nüshalarda “manzarıyye” şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 46.

3 Nüshalarda burada “ne enâm” şeklinde muğlak bir ibare vardır. Anlam gereği metne alınmadı.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 46.

5 Kendü nefsinî: kendüsünü N1, R1

6 Gelibolulu Âlî'nin burada istifade ettiğini belirttiği İbn Kesîr, İbn Cevzi ve İbn Şihne tarihlerinde ilgili şahsın hal tercümesinde böyle bir isim geçmemektedir (bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 46; İbn Cevzi, *el-Muntazam fî Târîhi'l-mülûk ve'l-Ümem*, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1995, C. 5, s. 236-237; İbn Şihne, *Ravzu'l-menâzir fî İlmi'l-evâ'il ve'l-Evâbir*, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1997, s. 119).

7 Nüshalarda “tervîh” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

[Ammâ Elli Bir Târîhi Vefeyâtı]
[Hıcr bin ‘Adi]

Ba‘dehu elli bir târîhi vefeyâtından Hıcr bin ‘Adi, Kûfi’dür. Beyne’l-ümmet “Hıcrü’l-hayr” ile şalâh ü diyâneti minnet, kavvâl-i haq ve şavvâm u kavvâm-ı muṭlaq olup Hâzret-i Resûl’e qarındaşı Hânî bin ‘Adi ile ma‘an gelmişler idi. İzhâr-ı kelâm-ı haqda ṭavd-ı şâmiḥ ve cebel-i râsiḥ menzile-sinde olmağın dâ’imâ Mu‘âviye’nün Hâzret-i ‘Alî haqğında itdüğü ğadre bî-ḥuzûr idi. Ve Şî‘a kısmından niçeler anları mercî‘ ü melâz idüp derdleş-medin ḥâlî olmazlar idi.

Muğire Kûfe’de ḥâkim iken Hıcr’uñ kelimâtına şabr ü tākat [24b HZ] ü taḥammül iderdi. Ammâ Ziyâd ki ḥâkim oldı, ḥadd-i zâtında şalâbet ü naḥvet üzere olmağın güftâr-ı [504a R1] Hıcr’ı ḥazma kâdir olamayup, kendüsi minbere çıqup, “Emîrü’l-mü’minîn Mu‘âviye için’ böyle buyurdu.” didükde Hıcr ²«كذبت عليك لعنة الله» dimeğın bu ḥuşuş Mu‘âviye cenâbına Kâdi Şüreyḥ³ ve ba‘zı rü’esâ-yı kavm şehâdetleriyle ‘arz itdi. Tâ ki Hıcr ve aşḥâbından on dört nefer kişi maḥbûsen ve mağlûlen Şâm’a ṭaleb kılındı.

Fe-lâ-cerem bî-cürm-i ehem ve bilâ-işm mezbûr Hıcr bin ‘Adi ve Şerîk bin Şeddâd ve Şayfi bin Fesil ve Kabiş bin Dübay’a bin Ḥarme el-‘Absî ve Kerîm bin ‘Afif el-Ḥaş’amî ve Kidâm bin Ḥibbân ve ‘Abdu’r-Raḥmân bin Ḥassân el-‘Uryân⁴ [365a N1] Dımaşq-ı Şâm kırbındaki ‘Azrâ nâm kıaryede kıatlı olup, namâzları kıılınıp defn olındılar. Ammâ Kâdi Şüreyḥ ba‘dehu mektûb gönderüp “Şehâdetüm Hıcr’uñ şalâh u diyânetinedür, ḥilâfetine degüldür.” diyü bildürmişdür.

El-kışşa ehâlî-i Mışr u Şâm ü İrâk ü Yemen ve sükkân-ı Ḥaremeyn-i Şerîfeyn Hıcr’uñ kıatline kııl ü kıal ve Vaq’a-i Cemel ve Vâkı’a-i Şıffın gibi kıtâle şedd-i riḥâl kaşd itdüklerinde Mu‘âviye bezl-i mâl ü menâl ve ba‘zısına

1 Mu‘âviye için: - HZ

2 “Yalan söylüyorsun. Allah’ın laneti senin üzerine olsun.”

3 Nüşhalarda “Şer” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Şükrü Özen, “Kâdi Şüreyḥ”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kadi-sureyh> (03.05.2020).

4 Nüşhalarda imlası hatalı olan bu isimler *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’ye göre tashih edildi. bk. İbn Kesir, *age*, C. 8, s. 52.

şüret-i Haḫ'dan ecvibe-i bî-mişāl virüp fitneyi âşkâre eyledi. Ḥattâ Mu'aviye Medîne'ye gelüp Ḥazret-i 'Â'işe ḥarem-serâsına varup verâ-yı hicâbdan selâm virdükde evvel hiṭâbı ve saḫt-'itâbı “Ḥucr bin 'Adî ḫatlinde ḫilmüñi neden zâyi¹ kıldıñ?” didükde “Benüm ḫilmüm ol zamân ğâlib oldı ki ḫazretüñ gibi vâlidemüzi kendümüze mehcür gördük.” diyü cevâb virdi.

Ve Ḥucr'un ḫaḫḫında ol zamân vâfir merâsî nazm olunup ümmet-i Muḫammedî mâ-beyninde niçe rûzgâr şöhrat bulmuşdur.² Bu ebyât anlardan ba'zdur ki kendü hem-şiresinüñ nazmıdır:

Nazm

تبصّر هل ترى حجراً يسير	ترفع أيها القمر المنير
ليقتله كما زعم الأمير	يسير إلى معاوية بن حرب
له من شرّ أمته وزير	يرى قتل الخيار عليه حقاً
ولم ينحر كما نحر البعير	ألا يا ليت حجراً مات موتاً
[504b R1] وطاب لها الخورنق والسدير	تجبرت الجبابر بعد حجر
كأنّ لم يحيها مزن مطير ³	وأصبحت البلاد لها محولاً

Ḥazret-i Cerir bin⁴ 'Abdu'llâh bin Câbir el-Beceli⁵

On altı târiḫi Ramazân-ı şerifinde mâ'ide nüzulinden soñra İslâm'a gelüp Medîne'ye dâḫil oldı. Ḥattâ andan evvelce Resülu'llâh *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* ḫuṭbede “Yâ ḫavm, size ḫayrlı bir kimesne

1 zâyi': zâyiḫ N1, HZ

2 bulmuşdur: - N1, R1

3 “Ey parlak ay, yüksel hadi. Bak, Hucr'un yürüdüğünü görebilecek misin? Emir in iddia ettiği gibi o, kendisini öldürmesi için Muaviye b. Harb'e gidiyor. En hayırlıların katlinin gerçekten [Muaviye b. Harb'in] sorumluluğunda olduğu görülüyor. Onun ümmetin en kötülerinden biri olan bir veziri vardır. Keşke Hucr deve gibi boğazlanmayıp birgün eceleyle ölseydi. Hucr'dan sonra zorbalar despotluk yaptılar. Havernak ve sedir sarayları onlar için rahat bir yer oldu. Bütün beldeler [Muaviye'nin] yönetimine girdi. Sanki artık oraları yağmur bulutu canlandırmamaktadır.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 54.

4 Cerir bin: - N1, R1

5 Nüşhalarda “Baḫîl” şeklinde yazılan bu isim “Beceli” olarak metne alındı. bk. Mustafa Fayda, “Cerir b. Abdullah”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cerir-b-abdullah> (03.01.2020).

gelecektür ki vechinde meşha-i melek vardır.” didüklerinden sonra Cerir ki geldi, aşhâb ol meşhayı görüp Resûlü’llâh’a bildürdiler. Ve Hâzret-i Hakk’a hamd idüp dest-büs-ı sa’adetiyle müşerref olduğda ta’zîmen ridâların döşediler. Ve beyt-i hâşşına kondurdılar.

Ve ‘Ömer bin Haţţâb anlar hakkında ¹«جرير يوسف هذه الامة» ya’nî ki “Cerir ümmet-i Muhammed miyânında Hâzret-i Yûsuf-ı Şiddîk gibidür.” diyü vaşf iderlerdi. Ve ‘Osmân’uñ hilâfeti zamânında Hemedân hâkimi idi. Ammâ anlar vefâtından sonra aşlâ bir cânibe tereddüd itmeyüp vefât idince Cerir de imâmet itdiler.

Ca’fer bin Ebî Süfyân bin Hâriş bin ‘Abdi’l-Muţţalib

‘Âmü’l-fethte babasıyla ma’an İslâm’a geldi. Ammâ Ebü Süfyân’dan Hâzret-i Resûl’e niçe ezâ vâkı’ olmağın İslâmları evvelâ mağbûl tutılmadı. [25a HZ] Ba’dehu İslâm hüsnî ile Müslim-i müsellemler olup Huneyn Gâzâsı’nda hâzır oldılar.

Hârişe bin Nu’mân-ı Enşârî

Bedr’de ve sâ’ir müşâhed-i ma’âlî-ğadrda mevcûd olup [365b N1] fuzalâ-yı aşhâbdan idükleri müsellemdür. Ve Hâzret-i Cibrîl yevm-i Kûrâyza’da Dihye [bin Halife el-Kelbî] şeklinde Resûlü’llâh *aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm* ile oturup müşâhabet itdüğünü bunlar görmüşlerdür. Ve Hâzret-i Resûl “Ben Hârişe’nün kırâ’atini işitdüm.” [diyü] buyurmuşlardur.

Sa’id bin Zeyd

Bunlar ‘Aşere-i Mübeşşere’nün biridür. Ve ‘Ömer bin Haţţâb’uñ ‘ammi-zâdesidür. Ve yine hem-şiresi ‘Âtike, Hâzret-i ‘Ömer’uñ zevcesidür. Kendüler ‘Ömer’den evvel İslâm’a gelüp hâtûnı Fâtıma ile bile hicret itdiler. Hâzret-i Resûl’den hiç bir vilâyete müvellâ olmayup gözden [ırağda] vefât itdiler. Ve ba’zılar kavlince Medîne’ye nakl eylediler. Bir uzun boylu,

1 “Cerir, bu ümmetin Hz. Yûsufudur.”

kıllu âdem idi. Sinn-i şerîfi yetmişe qarîb iken fevt olup meyyitini Sa'd bin Ebî Vaqqâş Hâzretleri yudı. Bunlar Hâzret-i Peygâmbere'den kırık sekiz hadîş rivâyet itmîşlerdür.

‘Abdu’llâh bin Üneys el-Cühenî¹

‘Akkabe’de [ve] Bedr’den ğayrı ğazâlarda Hâzret-i Resûl’ün [505a R1] hîdmetlerinde bulınan aşhâb-ı ma‘âlî-cenâbdandır. Eger bunlar ve eger Mu‘âz zamân-ı Câhiliyyet’de aşnâm-ı müşrikîni şikest ve küffâr menziletlerini pest itmekdin hâlî degüller idi.

Ebû Bekre [bin] Mesrûh²

Bunlar Şekâfî’dür. Ve aşhâb-ı güzînün mükerrerlerindenür. Aşlda bunların ismi Mesrûh’dur. Lâkin Tâ’if [muğşarasında bir bekre ile kal’adan]³ inmek ile künyetleri Ebû Bekre ile meşrûhdur. Anası Sümeyye’dür ki bunlar ve birâderleri Ziyâd ve ğayr-ı bād Muğire bin Şu’be ile zinâ itdüklerine şehâdet itmegin Ziyâd ve Ebû Bekre, Hâzret-i ‘Ömer cild urup, ba’dehu cümle şühûda tevbe virdüklerinde cemî’an tevbe itdiler. Lâkin Ebû Bekre inâbet itmeyüp şehâdeti taşmîm⁴ eyledi. Lâkin Hâzret-i ‘Ömer men’ kıldı.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık yoktur. HZ nüshasında ise başlık “Abdu’r-rahmân bin Üneys el-Cühenî” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 57.

2 Nüshalarda “Meşrûh” şeklinde yazılan bu isim “Mesrûh” olarak metne alındı. bk. Asri Çubukcu, “Ebû Bekre”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-bekre> (03.01.2020).

3 Nüshalarda imlası muğlak olan bu yerde *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 57.

4 Nüshalarda “ta’sîm” şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 57.

Meymüne Hâtün

Hzret-i Resül kendüleri ‘umretü’l-ķazāda tezevvüce ķabül itdiler ki hicretüñ yedinci tārīhi idi. İbn ‘Abbās ki Meymüne’nün kız karındaşı Ümmü’l-Fazl’ün oğlıdur, muħarrem iken tezvici vāķi’ olduğını haber verdiler. Muķaddemā ism-i Şerifleri Berre idi. Resülu’llāh *Şalla’llāhu te’ālā ‘aleyhi ve sellem* Meymüne’ye tebdil buyurdılar. Vefātları Mekke ile Medīne mā-beyninde Serif¹ nām maħalde vāķi’ oldu. Ve namāzını İbn ‘Abbās ķıldı.

Ammā Elli İki Tārīhi Vefeyātı Ebü Eyyüb-ı EnŐarı

Müşāhedüñ ekŐerinde ħāzır olup² ve Hzret-i Resül Mekke’den Medīne’ye hicret itdüklerinde bunlaruñ menziline ķonup, ħarem-serāyı nūr ile memlü Beytu’llāh’a dönüp bir ay miķdārı anda sākin oldılar. Ve mescid ü mesākin bināsı tamām olduķdan Őonra taħvīl buyurdılar. Ve Őol zamān [ki] bunlar BaŐra’ya sefer idüp İbn ‘Abbās’ı anda ħākim buldılar, sābıķan Hzret-i Resül’i³ menziline ķondurduđı iclāle binā’en anlar dağı menzilinden çıķup, Ebü Eyyüb’ı ķondurup ve gitdüği zamānda tuħaf-ı mevcüdüñü kırık bin aķçe ve kırık ‘abd itĥāfına [366a N1] munzam ķılup ri’āyet itmişdür.

Kendüler bilād-ı Rüm’da ĶoŐtañtınıyye civārında Őehādet⁴ sa’ādetine fā’iz olmuşlardır. Mezār-ı Şerifleri andadır. Tafşili [25b HZ] ĶoŐtañtınıyye fethinde yazılmışdır.

Müverriħ İbn EŞir ķavlince Yezīd bin Mu’āviyye ‘askeriyle [505b R1] ma’an ĶoŐtañtınıyye ğazāsına varup, ħālet-i iħtizārda⁵ iken Yezīd’i

1 Nüşhalarda “Serāķ” Şeklinde yazılan bu kelime tashiħ edilerek metne alındı. bk. M. Yaşar Kandemir, “Meymüne”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/meymune> (03.05.2020).

2 ħāzır olup: mevcüd HZ

3 Hzret-i Resül’i: Hzret’i R1

4 Nüşhalarda “sa’ādet” Şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashiħ edilerek metne alındı.

5 iħtizār: iħtiŐār R1

görmege varduğda “Eger ben ölürsem nâsa benden selâm eyle. Ve anlara haber vir ki Resül-i Ekrem *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* buyurmuşdur ¹ «من مات لا شرك بالله شيئاً جعله الله في الجنة»¹ ya'nî ‘Her kim ki öldüğü hâlde şirk bi'llâh şıfatı ile muttaşif olmasa Allâhu Te'âlâ anı cennete dâhil eyleyler.’ diyü buyurdu.² Ve “Benüm cenâzemi alup çekün, mümkün olduğca beni ‘arz-ı ‘adüdan³ ıraklaşduruñ.” diyü vaşiyet eyledi. Ammâ bir rivâyetde “Hemân beni taht-ı aqdâmıñuzda defn idüñ.” demişlerdür. Eşâhı budur.

Ebū Mūsā el-Eş‘arī⁴

Bilâdında iken İslâm’a gelüp Hayber fethi târihinde Hâzret-i Ca’fer ile hîdmet-i Hâzret-i Resül-i Ekrem’e geldiler. Faḥr-i Enbiyâ zamân-ı sa’âdetlerinde⁵ Yemen’de hükümet iderdi. Ve ‘Ömer *rağiya'llâhu ‘anh* hilâfetinde Başra’da niyâbet iderdi. Ve Tüster fethine cell-i himmet eylediler. Bunlar Hâzret-i Resülü’llâh’dan üç yüz hadîş rivâyet itmişlerdür. Hâzret-i ‘Alî ile Mu‘âviye beyninde iki hakemün ‘Alî cânibinde ‘add olunan bunlardur. Ve ‘Osmân zamânında Küfe’ye vâli olmuşdur. El-kıssa şâhâbenüñ fuḫahâsından ve ḫüsn-i şavt ile ma‘rûfu’n-nedr olan kurrâsındandur. Ve *Şahîb*’de sâbitdür ki bunlaruñ nefsi vaşfında Faḥr-i ‘Âlem *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem*⁶ ⁷ «لقد أوتي هذا مزماراً من مزامير آل داود»⁷ ma’nâ-yı şerîfi ya’nî ki “Buña âl-i Dâvüd’a virilen sâzlaruñ bir sâz-ı cân-güdâz [ü] nağme-perdâz[ı] virildi.” dimekdür.

Bir қаşıru’l-kâme, küsecü’l-liḫye, naḫîfü’l-cism bir [zât-ı ‘âlî-kâdr]⁸ idi. Hâzret-i ‘Ömer bunları dört yılda niyâbetde ve sa’ir ‘ummâli seneden

1 Hadîs-i Şerîf, “Eğer bir kişi Allah’a şirk koşmadan ölürse Allah onu cennete koyar.” (*Mecmâu’z-zevâid*, 1/50)

2 buyurdu: söyledi R1

3 Nüşhalarda “ ‘adden” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 59.

5 zamân-ı sa’âdetlerinde: zamânında N1, R1

6 Bu dua cümlesi R1 nüshasında bulunmamaktadır.

7 Hadîs-i Şerîf, “Ona Hz. Dâvüd’un âlinin nağmelerinden bir nağme verilmiştir.” (Buhârî, *Fezâilü’l-Kur’ân*, 31)

8 Nüşhalarda bu kısımda “kâne künyet şâretle illâ bir endâr güvâr” biçiminde muğlak bir ibare yer almaktadır. Bu ibare metne alınmadı.

seneye tebdil ile ifnâ kılurlardı. Vefâtları Mekke’de ‘ömri altmış üçde iken vâkı’dür.

Ve Hakem Kıışası’ndan sonra vâlih ve hicâbda kemâl-i şerm ü hicâbla muhtefi olup kimseye çarışmadukları şâyi’dür. Ve Hâzret-i Resûl’e evvel nâzil¹ olan sûre-i şerife budur, diyü ekşeriyâyâ *ikra’ bi’smi rabbike*² sûresini tilâvet itdükleri, ammâ zâtı kendülere ittibâ’ kaçd itmeyüp ve ana teba’iyet eyledükleri eşher-i mevâkı’dür.

‘Abdu’llâh bin Muğaffel el-Müzenî³

Bunlar şol şahâbe-i celilü’l-ğadrdandır ki Bekkâ’in zümresinde dâhil-dür. Ve Hâzret-i ‘Ömer’ün⁴ İslâm çarıkını ta’lim [506a R1] ü tefhîm için Başra’ya gönderdüğü on büzürgvârûn biridür. Ve Tüster fethinde çal’aya duhûl iden bunlardır. Egerçi ki vefâtı târihinde ihtilâf vardır, ammâ İbn Cevzî⁵ *Muntazam*’da bu târihde naql itdüklerini beyân itmişdür.

‘İmrân bin Hûşayn bin ‘Ubeyd bin Hâlef Ebü Nüceyd⁶

Bunlar Huzâ’î’dür. Hayber senesinde [366b N1] Ebü Hüreyre ile ma’an İslâm’a geldiler. Ve sâdât-ı⁷ şahâbeden olup ğazâlarûn cümlesinde bile bulındılar. Ve ‘Abdu’llâh bin ‘Âmir zamânında bir miğdâr Başra kaçâsına ibtilâ, ba’dehu istifâ itdiler. Hâsan-ı Başrî ve İbn Sîrîn bunlar haçķında buyurdılar ki “Başra’ya bizüm ‘aşrımızda bunlardan hayrlu

1 Nüşhalarda “nâz ile” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

2 “Rabb’inin adıyla oku.”, Alak 96/1.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ise imla muğlaktır. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 60.

4 Nüşhalarda “ ‘Amr bin Selâm” şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 60.

5 Nüşhalarda “Cevzâ” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Yusuf Şevki Yavuz, Casim Avcı, “İbnü’l-Cevzî, Ebü’l-Ferec”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-cevzi-ebul-ferec#1> (04.05.2020).

6 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ise imla muğlaktır. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 60.

7 Nüşhalarda “su’âdât” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği “sâdât” olarak metne alındı. *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’de de “sâdât” şeklinde geçmektedir. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 60.

râkib gelmedi. Melâ'ike-i kirâm kendülere selâm virürlerdi. [26a HZ] Bunlar dahı redd-i selâm iderdi.” diyü haber virdiler. “Ammâ marâza mübtelâ olup eṭibbâ terğib ile dâğ yaqđılar. Maraz yirine dâğ yaqđıduđdan Şonra melâ'ike kendüye selâm virmez oldı.” diyü bildürdi[ler]. Ammâ ba'zılar qavlınce vefâtından evvel yine teslîm-i melâ'ike müyesser oldı, dinildi.

Ka'b bin 'Ucre el-Enşârî

Künyetleri Ebû Muhammed ve beyne'sş-şahâbe sa'adetleri şalâh u diyânetlerine mü'eyyeddür. Hattâ âyet-i fidye-i zebh bunlar haqqında nâzil olmuştur.

Mu'âviye bin Hudeyc bin Cefne el-Kindî¹

Ekşerîn qavlınce bunlar da aşhâbdandır. Ve 'inde'l-ba'z tâbi'in zümresindendir. Feth-i Mışr'da bile bulundu. Ve İskender[iyye] fethi ile 'Ömer huzûrına geldi. Qıtâl-i Berber ğazasında bile bulunup anda bir gözi zâyi' oldı. Ammâ Hâzret-i 'Alî'den bî'at itmeyüp dâ'imâ 'Osmâni geçinenler ve Mu'âviye Mışr'ı feth itdükde 'Abdu'llâh bin 'Amr [bin] 'Âş'dan Şonra anuñ cânibinden nâ'ib olanlardandır.

[Hânî bin Niyâr Ebû Bürde el-Belevî]²

Bunlar büzi zebh itmeye maᥑşuşdur.³ 'Aqabe ve Bedr ve sâ'ir müşahede bile bulunup yevm-i fethde râyet-i râ'ıq-ı Benî Hârişe bunlaruñ elinde olmuştur.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ise imla muğlaktır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashiᥑ yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 60-61.

2 Nüshalarda başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 60.

3 Nüshalarda “Beri bin Ğarîk hâlidür” şeklinde muğlak yazılan bu cümle *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'ye göre tashiᥑ edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 61.

Ammā Vefeyât-ı Elli Üç Tārîhi Rebî‘ bin Ziyâd-ı Hârişî

Bunlar Ziyâd cânibinden Horâsân hâkimi [naşb idilmiş] idi. Ve Hıcr bin ‘Adî’nün katlini işitdükde bükâ ve enîn ile mâtemini tutup ve ol cum‘a minbere çıkup kabz-ı rûhına du‘â itmegın ol bir cum‘aya varmadın intiķâl eyledi. Hükümetini Ziyâd, mezbûruñ oğlı ‘Abdu’llâh bin Rebî‘a muķarrer itdi. [506b R1] Lâkin iki aydan şoñra ol dağı vâlid-i büzürgvârî tārîķına gitdi.

Ruveyfi‘ bin Şâbit

Bunlar dağı aşhâb-ı kirâmdan olup Mışır fetşinde hâzır oldılar. Ve ammâ rahmetde ve menâķıb-ı hamîde ile iştihâr tağşil idüp Mağrib fetşinden şoñra bilâd-ı Berķa‘da Mışır hâkimi Mesleme bin Muħalled¹ tarafından vâlî iken vefât eylediler.

Ziyâd bin Ebî Süfyân

Evâ’il-i hâlde bir zamân Ziyâd bin Ebîh ve bir faşl Ziyâd bin Sümeyye ‘unvânıyla şöhretten şoñra Mu‘âviye’nün hilâfeti zamânından şoñra Ziyâd bin Ebî Süfyân diyü işbât-ı neseb idüp ve bu sene Ramazân’ında maţ‘ünen vefât itdiler. Ve Hıcr’uñ katline cür’etinden şoñra yılına varmadın vefâtını tađķķik eylediler.

Hikâyet olunur ki mezbûr gâyetle müteğallib hâkim ve bî-şefķat ü nâ-raħm olup taht-ı hükümeti olan vilâyet-i ‘Irâķ mezbûruñ tağallübünden [367a N1] tazarru‘larını ma‘rûz-ı Hıllâķ itmekdin hâlî degül iken Mu‘âviye’ye kendüyi ‘arz itdi. Ve “Senüñ-çün ‘Irâķ’[da]² ve şimâlen ve yemînen vilâyet zabķ eyledüm. Min-ba‘d murâdum hükümet-i Hicâz’dur.”

1 Nüşalarda “Seleme bin Muħalleb” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Asri Çubukcu, “Mesleme b. Muhalled”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mesleme-b-muhalled> (04.05.2020).

2 ‘Irâķ: ‘Irâķan HZ

diyü recâ eyledi. Vaqtâ ki ehâli-i Hicâz bu ma'nâyı işitdiler, havflarından 'Abdu'llâh bin 'Ömer'e gelüp def'ine du'â temennâ kıldılar.

Fe-lâ-cerem İbn 'Ömer dahı Mekke-i Mükerreme'ye karşı tırup Ziyâd'ın def'ine du'â itdi. Ve cümle mü'minîn âmin ile kabül-i du'âyâ âminîn oldı. Der-'ağab 'Irâk'da bir eli medfün oldı. Ve zırh giymege mâni'dür, diyü kaç'ını Kâdi Şüreyh ile meşveret kıldı. Ammâ Kâdi Şüreyh münâsib görmedükde meclisden taşra çıkdıkdâ halk-ı keşir "N'içün mâni'-i gayr-ı yesir oldıñuz?" diyü bî-hüzürlük [26b HZ] gösterdi. Ammâ mezbûr Ziyâd "Tâ'un benümle bir firâşda olmağ münâsib midür?" diyü cerrâh getürüp kaç'ını teklif itdükdâ e'tibbâ istiğnâ itdiler. "Redd-i kâderi mahtûm ve izdiyâd-ı emr-i mağdûr ma'lûm[dur]. Bizüm elimüzden gelmez." diyü kaç'-ı yede el urmadılar. Ol hâletde şâlis-i şehri-i Ramazân'da fevt oldı. Hâşş-ı nâs ¹ ﴿حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ﴾ naşş-ı şerifi tilâvetine ruşat-ı iştiğâl buldı. Beş yıl 'Irâk hükümetiyle mezmûm-ı halk-ı âfâk olduğdan soñra Câmi'-i Küfe'de defn olındı. [507a R1]

'Abdu'r-Rahmân bin Sâ'ib-i Enşâri'den² menkûldür ki "Ziyâd cümle Küfe ehlini cem' eyledi. Hattâ mescid ve rahabe ve kaçır ünâsla tıldı. Ben dahı ba'zı enşâr ile hâzır bulındum. Mağşûdı 'Alî bin Ebî Tâlib'den kendüye vârid olan berâtı kırâ'at idi.³ Ben dahı beyne'n-nevm ve'l-yağaza anı gördüm ki bir tavilü'l-'unğ, deve boyunlu, gâribü's-şekil kimesne çıkageldi. 'Sen kimsün?' didükde 'Ben nağğâd-ı zü'r-rağabeyin⁴ ki şâhib-i kaçıra gön-derildüm.' [didi]. Fe-lâ-cerem uyğudan uyanur gibi uyandım. Yanumda olanlara 'Gördiñüz mi bu gelen şahşı?' didüm. Anlar 'Görmedük.' diyü cevâb virince hemân-dem kaçırdan birisi karşı geldi. 'Emîr mağ'un oldı. Evli eviñüze varuñ.' diyü halkı tağıtdı.

1 "Sonra kendilerine verilenle sevinip şımarıdıkları sırada, onları ansızın yakaladık da bir anda tüm ümitlerini kaybedip yıkıldılar.", En'âm 6/44.

2 Sâ'ib-i Enşâri'den: Sâ'ib'den HZ

3 Nüşhalarda "itdi" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Nüşhalarda "nefâdü'r-rağabe (R1), nefâz-ı zü'r-rağabe (N1)" şeklinde yazılan bu terkip tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 62.

Şa‘şa‘a bin Nāciye bin ‘Affān bin ‘Affān bin Muḥammed bin Süfyān bin Müşāci‘ bin Dārim¹

Zamān-ı Cāhiliyyet’de kavminün seyyidi olup üç yüz altmış mev’üde² ihyā itmişdür. Bir ḥayr-endiş ve kavī-kīş ‘ābid idi.

Cebele bin Eyhem-i Ğassānī

İsmi Münzir bin Hāriş’dür.³ ‘Arab Naşārā’sınuñ emīr-i kebīri olup nesebi İmru’ü’l-Ḳays’a müntehī olmağla Resūlu’llāh kendüye Şücā‘ bin Vehb ile nāme gönderüp İslām’a da’vet buyurdu. Ol daḥı qabūl idüp Hāzret’e mektūbı ile i‘lām kıldı. Ammā Vāqıdī kavlince Hāzret-i ‘Ömer ile Yermük Ğazāsı’nda ḥāzır olup şoñra İslām’a geldi. Lākin evvelkisi eşaḥḥdur.

Ve bu⁴ daḥı cā’izdür ki Hāzret-i Peyğāmber zamānında İslām’ını ‘arz idüp yine Necāşī gibi⁵ [367b N1] emāretinde tut[a] ve [Hāzret-i] ‘Ömer zamānın[da] da’veti ile Medīne’ye gele. Zīrā Cebele’nün ḳudūmi günü bir⁶ yevm-i meşhūrdur ki ricāl ü nisā-yı Medīne⁷ ḳarşu çıḳdılar. Cebele’nün vecāhet ve zīb ü zīnetine ḥayrān oldılar ki beş yüz fāris ile şehre girdi. Ekşeri altun ve gümüş ve muraşşa‘ raḥtlu⁸ ḳılādeler urınmış idi. Ve bir menzil yaklaşduḳda bir gün evvel Hāzret-i ‘Ömer’e hedāyāsı geldi.⁹ İrtesi kendüsi dāḥil olup ‘Ömer ḥuzūrına girdükdē ḳaç yanına alup küllī iltifāt ü ikrām kıldı. Ve ol ḥaccı ma‘an edā eyledi.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesīr, age, C. 8, s. 63.

2 N1 ve HZ nüshalarında “mevdūn” yazılan, R1 nüshasında boş bırakılan bu kelime *el-Bidāye ve’n-Nihāye*’ye göre metne alındı. bk. İbn Kesīr, age, C. 8, s. 63.

3 Nüshalarda “Ḥarb” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesīr, age, C. 8, s. 63.

4 Ve bu: - R1

5 Burada N1 nüshasında bir satırlık, R1 nüshasında birkaç kelimelik boşluk vardır.

6 Nüshalarda “bu” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

7 Nüshalarda “Medīne’ye” şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı.

8 raḥtlu: raḥşlu R1

9 ḳılādeler//geldi: - R1

İttifâk Benî Fezâre re'âyâsından bir şahş, tevâfuğ Cebele'nün izârına başdı. Ol dağı ğayretlenüp şüretine bir sille çaldı.¹ Hattâ bir gözini çıkardı. Vaqtâ ki bir alay Benî² Fezâre ile ol şahş Hâzret-i [507b R1] 'Ömer'e şikâyete vardı, Hâzret-i 'Ömer³ dağı Cebele'ye şordukda "Urduñ mı?" diyü, Cebele dağı urduğına i'tirâf itmegin diyetini hüküm eyledi. "Virmez-señ senün gözün çıkarılıp kıaved⁴ lâzım olur." diyü söyledi. Ammâ Cebele zamân-ı Câhiliyyet'deki tavra sülük idüp "Ben emîr bin emîr olam, ol bir haķır bin haķır iken cidden farkı yok mıdur?" didükde Hâzret-i 'Ömer buyurdu ki [27a HZ] ⁵«إِنَّ الْإِسْلَامَ جَمْعُكَ وَإِيَّاهُ» ya'nî "İslâm senünle anı bir 'add eyledi." buyurdukda Cebele bî-ħuzûr olup eyitdi, re'isü'd-dîn kelâmıyla irtidâdını meş'ûr bulup "Yarıñki tedârükini göreyin." diyü emân aldı.

Ve ol ħarâretle cemî'-i tevâbî'ini uydurup, hemân ol gice atlanup Şâm'a vardı. Koşantınıyye'ye çekildi, gitdi. Ol zamânda emîr-i Naşârâ olan Heraql'a geldi. Fe-lâ-cerem Heraql kendüye i'zâz ü ikrâm ve istiķbâl ile ihtirâm idüp niçe pâre küylar ve ħazînesinden niçe virgüler virdi. Ve 'âlî serâylar muķarrer ta'yîn idüp zamân mürûrından soñra ki Hâzret-i 'Ömer, Ceşşâme bin Müsâhiķ el-Kinânî⁶ nâm şahş emîr-i Naşârâ olan Heraql'a risâletle gönderdi, ħîn-i mülâķatda "İbn 'ammuña mülâķî olduñ mı?", ya'nî "Cebele'yi gördün mi?" diyü söyledi.

Vaqtâ ki Ceşşâme, Cebele'deki ihtişâm[a ve] serây ü feres ü libâs ü cevârî vü ğilmân cihetinden olan ķadr u 'unvân-ı tâmm[a] nazâr eyledi, "Dârü's-selâma 'ivâz⁷ ğarîb câh ü iķbâle vâşıl olmışsun." diyü istiğrâb ve Şâm'a dönüp tekrâr İslâm'a gelmesini teklîf-i bâ-şavâb kıldı. Ammâ Cebele "Ba'de'l-irtidâd ķaşr-ı İslâm'ı [emîn] bilenleri mümkin midür?" didükde,

1 çaldı: urdu HZ

2 Nüşhalarda "bi" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

3 'Ömer: - R1

4 kıaved: - R1

5 "Şüphesiz ki İslâm seni ve onu bir kılmıştır." | Bu cümle olduğu gibi *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'den alınmıştır. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 64.

6 Nüşhalarda "Ĥişâme bin Sâcî" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. Aynı tashih metnin devamına da tatbik edildi. bk. İbn Kesîr, age, C.8, s. 64.

7 Nüşhalarda " 'arzına (N1, R1), 'ivâzına (HZ)" şeklinde yazılan bu kelime anlam ve sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

“Belî mümkindür. Eş‘aş bin Kays mürted olup küllî kıtâle mürtekib ol-
duğdan sonra yine İslâm’a da‘vet kıldı. Hâzret-i Şiddîk İslâm’ını kabûl
idüp kız qarındaşı Ümmü Ferve’yi¹ aña tezvîc ile rağbet kıldı.” cevâbın
virdi.

Ba‘dehu meclis qurılıp bâde-i nâb ve sâzendelerden muğanniyât
peydâ olınuş [368a N1] Cebele nûş-ı müdâm ve Cessâme “Dinimüzde
hârâmdur.” diyü ictinâb-ı tâmm idüp muşâhabet şadedinde iken ol cevârî
Hassân bin Şâbit-i Enşârî eş‘arından; [509a R1]

يوماً بجلق في الزمان الاول	الله درّ عصابة نادمتم
قبر ابن مارية الكريم المفضل	اولاد جفنة حول قبر أبيهم
بردى يصقق بالرحيق السلسل	يسقون من ورد البريص عليهم
شمّ الانوف من الطراز الاول	بيض الوجوه كريمة أحسابهم
لا يسألون عن السواد المقبل ²	يغشون حتى ما تهرّ كلابهم

bu ebyâtı okıduklarında Cebele’ye mazmûn-ı manzûm te‘şîr ve ahvâl-i
rûzgârı ta‘accüb-i keşîr itdükden sonra “Bu ebyât Hassân’uñdur. Bizüm
devletimüzi³ ve mülkimüzi vaşf idüp nazm itmişdür.” diyü Hassân’uñ
hâlin ve hâtırın şordı. Ve tâ ki o muğannilerine iltifât idüp ve “Beni bun-
dan ziyâde şevka getürün.” diyü işâret itdükde tekrâr tağannümât-ı bisyâr
[ve] terennümât-ı bî-şümâr ile Cebele’yi mest-i evgâr ve gözlerini eşk-bâr
ve âh âteşini pür-şerâr itdükleri hâlde Cebele bu ebyâtı inşâd eyledi. Ve

1 Nüşalarda “Merve” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr,
age, C. 8, s. 64.

2 “İlk zamanlarda Şam’da birgün kendilerine nedimelik yaptığım topluluğun Allah hayrını
versin. Onlar Cefne evladı idiler. Dedelerinin mezarının çevresinde oturuyorlardı. Fazi-
letli ve cömert İbn Mariye’nin mezarı çevresinde duruyorlardı. Parlak gülün suyundan
içiyorlardı. Serin bir su ki selsebil ırmağından gelen suyu andırıyordu. Parlak yüzlü, yüce
ve soylu kimseler idiler. Birinci sınıf olan şahin burunlu idiler. Köpekleri havlayıncaya
kadar gece yarılarını buldular. Kendilerine yönelen gece karanlığını hesaba katmıyor-
lardı.” | Nüşalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’ye göre tashih edildi. bk.
İbn Kesîr, age, C. 8, s. 65.

3 devletimüzi: hâvletimüzi N1, R1

mürted olduğuna nedâmetini ve terk-i dîn-i İslâm'a melâletini, belki derûnı[nı] âbâd¹ ve diyâneti bu yüzden irâd eyledi:

Nazm

وبعت بما العين الصّحيحة بالعمور	تكفني فيها اللّجاج ونحوه
رجعت إلى القول الذي قاله عمر	فيا ليت أُمي لم تلدني وليتني
وكنت أسيرا في ربيعة أو مضر	ويا ليتني أَرعى المخاض بقفرة
أجالس قومي ذاهب السّمع والبصر	ويا ليت لي بالشام أدنى معيشة
وقد يصبر العود الكبير على الدّبر ²	أدين بما دانوا به من شريعة

[Ceşşâme eyitdi:] “Ve bi’l-cümle bu ebyâtı oğıdukdan şoñra [27b HZ] elin yüzine urup şol qadar ağladı ki sirişkiyle rîş ü sebelesi³ seyle garq oldı. Ve gıryesi baña dañı te’sîr idüp şiddet-i bükâsı muqarrer buldı. Ba’dehu beş yüz dînâr Heraql’a getürdüp ‘Bunu Hâssân’a îşâl eyle.’ didi. Ve beş yüz dînâr dañı baña bañş itdi. Ammâ benüm Cebele iñşânına ihtiyâcum olmaduğına binâ’en qabûlinden i’râz idüp anı dañı câ’ize-i iñşâna ilhâk itdüm. Ba’dehu sefere ‘azîmet⁴ idüp Hâzret-i ‘Ömer cenâbına yitdüm. Cebele aħvâlini naķır [ü] kıtımîr taķrîr itdüm. Baña buyurdılar ki ‘Yâ Ceşşâme, gerçek Cebele şûrb-i ħamr itdüğini ve ba’de’l-İslâm fısq u fücür semtine gıtdüğünü gördün mi?’ diyü buyurdukdâ ‘Ne’am, gördüm.’ didüğüm gibi [508b R1] «أبعده الله، تعجل فانية بباقية فما رحمت تجارته»⁵

1 Nüşhalarda “eyân” şeklinde yazılan bu kelime anlam ve seci gereği tashih edilerek metne alındı.

2 “Beni inat ve gurur çevreledi. Ben de sağlam gözü, kör göze sattım. Keşke annem beni doğurmasaydı. Keşke Ömer’in söylediği sözleri dinleseydim. Keşke çölde deve gütsedydim. Rebîa veya Mudar kabilelerine esir düşseydim. Şam’da en düşük geçimle geçinsedydim. Göz ve kulaklarımı kaybetmiş şekilde kendi insanlarımlarımın arasında yaşasaydım. Onların bağlı olduğu şeriate bağlı kalsaydım. Büyük bir dal, bakarsın ki sayılamayacak derecede mal ve servet olmuştur.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’ye göre tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 65.

3 Nüşhalarda “re’is ü seyleti” şeklinde yazılan bu terkip anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 sefere ‘azîmet: ‘azm-i sefer HZ

5 “Allah onu uzaklaştırdı. Bâkiyi fânîye çabucak değışti. Alışverişi ona kâr getirmedı.” | Bu cümleler olduğı gibi *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’den alınmıştır. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 66. | Burada Bakara Sûresi 16. âyete telmih yapılmıştır. | Nüşhalarda Hz. Ömer’in ifadesinin

buyurdu. Ya'nî ki ' 'Acele idüp ni'met-i bâkıyeyi fâniyeye değışdi. Hâlâ ki ticâretinde fâ'ide itmeyüp nişîmen-i hidâyetden dūr düşdi.' diyü söyledi. Ve Hâssân taleb olunup cevâ'izesi teslim kılındı. Ol hinde [368b N1] dağı Āl-i Ğassân'ın keremlerini müş'ir ba'zı ebyât inşa kıldı. Ammâ Hâzret-i 'Ömer ol zamânda 'Cebele'ye ol deñlü nefrîn ve tefcîr ü temnî' ile¹ irtidâda qarîn itdüğine berây-ı maşlahat-ı dîn nâdim oldı. 'Şer'an ruşşat yoğ-ısa mürüvveten olmağda haţâ yoğ-ı mış.' [diyü] buyurdu."

Vaqtâ ki Mu'aviye'nün emâreti oldı ve 'Abdu'llâh bin [Mes'ade] el-Fezârî risâletle mülk-i Rûm'a varup Cebele'ye bulışdı, Melik Mürüşmez zamânı olup "Dımaşğ civârındaki Ğûta ki Arz-ı Buşeyne² dimekle ma'rûf yigirmi pâre âb [u] hevâsı mevşûf kıyâlerdür, baña ta'yîn iderse Şâm'a 'avdet iderin." haberin gönderdi. Ve Mu'aviye ol teveccühi vech-i vecih görüp nâme-i emân gönderdükte berîd vâşıl olmadın Cebele vefât eyledi, diyü İbn [K]eşîr³ taħrîr ve İbn Cevzî'nün *Muntaẓam*'ından naql ile taşîr itdi.

Egerçi ki irtidâdına binâ'en beyne'l-aşhâb yazılması câ'iz degüldür, lâkin muḳaddemâ Resûlü'llâh *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemün* rü'yeti sa'âdetiyle mütes'ad olup, ba'dehu nedâmeten dökdüğü gözyaşlarıdır ki selâmına celîl ve hikâyesi nâdire-i ğarâ'ib-sebîl olmağın tafşîline cür'et olındı.

---

sonunda Bakara Sûresi 16. âyetin son kısmı olan "Doğru yolu bulamamışlardır." cümlesi de yer almaktadır.

- 1 Nüshalarda burada "dür ki" şeklinde bir ibare vardır. Bu ibare anlam gereği metne alınmadı.
- 2 Nüshalarda "Şeniyye" şeklinde yazılan bu yer adı tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 66.
- 3 İbn Esîr'in *el-Kâmil fi't-Târih*'inde hicrî 53. yıl vefeyâtı arasında "Cebele bin Eyhem el-Gassânî" hal tercümesi bulunmamaktadır. bk. Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1987, C. 3, s. 341-343.

Ammâ Elli Dört Târihi Vefeyâtıdır Üsâme bin Zeyd bin Hârişe el-Kelbî¹

Künyeti Ebû Muhammed Medeni'dür. Hâzret-i Resûlü'llâh'ın mu'taça-zâdesi olup vâlidesi Ümmü Eymen² ki mu'taça-i Nebî-i ma'kbûl'dür, vaqtâ ki babaları katl olındı, taht-ı taşarrufında olan emâret bunlara buyurıldı. Ve mirâren Hâzret-i Resûlü'llâh sağ dizinde Hasan bin 'Alî ve şolında Üsâme'yi oturdup³ «اللَّهُمَّ إِنِّي أَحِبُّهُمَا فَاحِبِّهُمَا» ya'nî “Yâ Rabbî, ben bunları severin, sen de bunları sev.” diyü du'â itmişlerdür. Ve Hâzret-i 'Ömer bunlara râst geldükde⁴ «السلام عليك أيها الأمير»⁴ buyur[ur]dı. Ve ta'zîm ü ma'habbetini bu edâ⁵ ile hâlka tıyur[ur]dı. Ve Hâzret-i Peygâmbere vefâtında on çokuz yaşında [509a R1] bulunmuşdur.

Şevbân bin Bücdü⁶

Bunlar 'Arabıyyü'l-aşl olup künyeti Ebû 'Abdu'llâh'dur. Resûl-i Ekrem Hâzretlerinin âzâd [28a HZ] itdügi kullarındandır. Da'imâ hâzretün⁷ hidmetinden ayrılmadı. Ba'de vefâtı bir zamân Remle'de, ba'dehu Hıms'de sâkin olup andan ba'zılar kavlince Mısr'da vefât eyledi.

[Hâriş bin Rib'î]⁸

Ebû Kâatâde-i Enşârî'dür ki Vâkıdî kavlince ismi Nu'mân'dur. 'İnde'l-ba'z 'Amr'dur. Fâris-i nâmdâr ve hıyyâl-i bülend-iştihâr olup Uhud

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 67.

2 Nüshalarda “E'ayzer” şeklinde yazılan bu isim “Eymen” olarak metne alındı. bk. Mehmet Salih Arı, “Üsâme b. Zeyd”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/usame-b-zeyd> (04.01.2020).

3 Hadis-i Şerîf, “Allah'ım, ben bunları seviyorum; sen de sev!” (Buhârî, *Fezâilüssababe*, 18)

4 “Ey lider, [Allah'ın] selamı senin üzerine olsun.”

5 edâ: imâ N1, R1

6 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ise imla muğlaktır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 67.

7 âzâd/hâzretün: - R1

8 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Kâatâde bin Nu'mân” şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 68.

Ġazâsı'nda ve ba'dehu olan müşâhedede hâzır olup yevm-i Zûkared'de¹ sa'y-i meşkürî zuhûr itmişdür. Elli dört yaşında iken Medîne'de vefât eylediler. *Rahmetu'llâhi 'aleyh.*

Ġakîm bin Ġizâm

Bunlar Ġureyşî'dür. Künyetleri Ebû Hâlid-i Mekkî'dür. Ve vâlideleri Fâhte bint Züheyr bin Hâriş'dür ki Ġazret-i Ümmü'l-mü'minîn Ġadice bunlaruñ 'ammesidür. Ve Ġakîm cevfi Ka'be'de toğup [369a N1] vilâdeti 'âmü'l-filden on üç yıl evvel oldı. Ve Cenâb-ı Resûlü'llâh'a varup gelürdi. Ammâ kendüler Ġazret-i Ġadice'ye 'arz-ı ħulûş kılırdı. Lâkin yine İslâmları yevm-i fetħde vuķû' buldı.

Ammâ Buĥârî kıavlince Ġakîm altmış yıl Câhiliyyet'de ve altmış yıl şeref-i diyânetde 'ömr sürüp² yüz yigirmi yıl yaşadı. Ve ekâbir-i Ġureyş'de bunlara mu'âdil kerîm ü cevâd ve 'âlimü'l-ensâb, ikşâr-ı birr ü şadaķâta mu'tâd kimesne nâdir idi.

Zübeyr bin Bekkâr'dan mervîdür ki Ġakîm ħacc itdüĝi senede yüz re's müzeyyen deve ve biñ re's kıoyun ihdâ idüp 'Arafât'da kendüsüyle bile yüz nefer kıul ve câriye ki mu'takadan [fiğda] eťvâķla a'nâķları müzeyyen idi, ve ol tavķlarda³ «هؤلاء عتقاء الله عن حكيم بن حزام» yazılmış idi. Ya'nî ki "Bunları li-veĥi'llâh Ġakîm i'tâķ itmişdür." [diyü] eťvâķ-ı a'nâķa kıazılmış idi.

Yüz yigirmi yaşında vefât eyledi. *Rahmetu'llâhi 'aleyh.*

1 Nüşhalarda "Ġurri Kıurdaķ" şeklinde yazılan bu isim "Zûkared" olarak metne alındı. bk. Hüseyin Algül, "Ġâbe Gazvesi", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gabe-gazvesi> (05.01.2020).

2 sürüp: sürdi N1, HZ

3 "Bunlar Allah için Ġakîm b. Ġizâm tarafından azat edilmiştir."

Ḥuveytıb bin 'Abdi'l-'Uzzâ [el-'Âmirî]¹

Bunlar 'Âmirî'dür. Ve aşhâb-ı ma'âlî-cenâb zümre-i hamîdesinden [509b R1] olup 'âmü'l-fetħde İslâm'a gelmişdür. Kendülerden menķüldür ki "Her kaçan İslâm'a gelmek himmetini itdümse² ihtilâṭ itdügüm müş-rikînden biri mâni' oldu. Ve yâhûd bir nesne ħâdiş olup vâķi' oldu. Âĥir Mekke-i Mükerreme fetħ olunduğı gün baña ħavf-ı küllî ğalebe eyledi. Gezerken zamân-ı Cähiliyyet'de yârüm olan Ebü Zer'e râst geldüm. Beni tarih-ı İslâm'a delâlet idüp Ḥazret-i Peyğamber ħuzûrına ilet-di. Ve emân virilmesine zâmin oldu. Ve 'Varıldığda «السلام عليك أيتها النبي ورحمة الله»³ diyü telķin itdi. Ammâ kaçan ki Ḥazret-i Peyğamber ħuzûrına varıldı, lisânuma⁴ «أشهد أن لا إله إلا الله وإناك رسول الله»⁴ kelime-i tayyibesi cārî oldu."

Ḥikâyet olunur ki Mervân bin Ḥakem Medîne vâlisi iken birgün Ḥuveytıb'a ħiṭâb ve "Bunca şeyḫ-i kebîr iken İslâm'da te'hîr idüp ihdâs-ı şerîfi taķaddüm itmege bâ'iş ne idi?" diyü cevâb istedükde "Va'llâhi her çend ki İslâm'a sa'y iderdüm, babañ baña naşîḫat idüp 'Sen kavminün 'azîzi bir şeyḫ-i müsinn-i şâḫib-temyîz iken böyle bir ħâdiş dîne girmek ve kavmini terk itmek münâsib midür?' diyü men' iderdi." diyü cevâb virdükde [28b HZ] Mervân'a ħacâlet müstevli oldu. İhâneti müş'ir su'âl itdügine nedâmeti zâhir buldı.

Ve bi'l-cümle şanâdîd-i aşhâbdandır. Yüz yigirmi yaşında iken Medîne'de vefât eyledi. Ve altmışında⁵ iken İslâm'a geldi. Ve aĝniyâdan olup Mu'âviye kendüden kırķ biñ dînâra Mekke'de bir ev şatun aldığı meşhûrdur.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 67.

2 itdümse: itdümse ya'nî murâd eyledümse N1, R1

3 "Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun ey nebi."

4 "Allah'tan başla ilah olmadığına ve senin Allah'ın resulü olduğuna şahadet getirdim."

5 altmışında: altmışda R1

Ma‘bed bin Yerbū‘ bin ‘Ankeşe¹

Bunlar Maḥzūmī’dür. ‘Āmü’l-fethde İslām’a [369b N1] gelüp ve Ḥuneyn Gazāsı’nda ḥāzır bulunup Ḥazret-i Resūlu’llāh² ḡanā’imden kendüye elli re’s deve virüp ismi Şarem³ iken Ma‘bed ta’yīn buyurmuşlardır. Ve tecdīd-i enşāb-ı Ḥarem’e maṣṣūb olanlaruñ biridür. Bunlar da yüz yigirmi yaşında iken Medīne’de vefāt eylediler.

Mürre bin Şerāḫīl el⁴-Hemedānī

Ki Mürretüṭ-ṭayyib daḫı dinilür. Ve Ebū Bekr ve ‘Ömer ve ‘Alī ve İbn Mes‘ūd ve ḡayrılardan [510a R1] ḥadīs rivāyet itmişlerdür. Evā’il-i ‘ömrinde gicesiyle her günde biñ rek‘at namāz kıılurđı. Kiber-i sinni za‘fına bā’iş olduḡda dört yüz rek‘atla iktifā iderđi. Ve mübārek alnı ikşār-ı secdeden aşınmış idi. Ve dā’imā türāb-ālūd idi. Ba‘de vefātihi anı rü’yāda görđiler. Nūra müstaḡraḡ bir mekānda āsūde olmuş. “Ne mekāndur ki?” didüklerinde cevāb virüp “Bu bir mekāndur ki ehl-i maṭ‘ūn olmaz ve mevtle fenā bulmaz.” diyü cevāb virmişler idi. A‘vām kıatında kendü ḫāline meşḡūl olup hīç bir cānibe ihtişāş ‘arz itmemiş idi.

Ve İbn Mes‘ūd’dan bu ḥadīsı rivāyet itmişler idi: إِنَّ اللَّهَ يُعْطِي الدُّنْيَا «إِنَّ اللَّهَ يُعْطِي الدُّنْيَا»⁵ ma’nāsı “Allāhu Te‘ālā devlet-i dūnyāyı sevdüğine de virür, sevmedüğine de virür. Ammā sa‘ādet-i⁶ imānı ancak sevdüğine naşīb kıılır.” Ve bu bir mufaşşal ḥadīsđür. Bu maḫalde bir saṭrı irād kıılınmışđur.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ise imla muḡlaktır. | *el-Bidāye ve n-Nihāye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesīr, age, C. 8, s. 70.

2 Resūlu’llāh: Resül R1, HZ

3 Nüshalarda “Ḥurrem” şeklinde yazılan bu isim *el-Bidāye ve n-Nihāye*’ye göre tashih edildi. bk. İbn Kesīr, age, C. 8, s. 70.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesīr, age, C. 8, s. 70.

5 Hadīs-i Şerīf, “Muhakkak ki Allah, dūnyayı sevdiğine de sevmediğine de verir. Fakat imanı yalnız sevdiklerine verir.” (*Mecmau’z-Zevaid*, 1/53; *Kenzü’l-Ummal*, h. No: 43431)

6 sa‘ādet-i: sa‘ādāt-ı R1

Nu‘aymân bin ‘Amr¹

İbn Rifâ‘a bin Hür’dür.² Bedr Gazâsı’nda ve ba‘dehu olan müşâhedede hâzır olup, hattâ birgün hamr ile Hâzret-i Peygâmbere getürdiler. Emr-i şerifleri ile hadd urdular. Huzzâr-ı meclisden biri “Buña Allâh la‘net eylesün ki ekşer hamr iledür.” didüklerinde Resûlü’llâh ol la‘neti kabûl buyurmayup “Allâh’ı ve Resûl’i seven kimseye la‘n yoktur.”³ buyurdular.

Sevde bint Zem‘a⁴

Hâzret-i Hadîce’den sonra Resûl-i Ekrem Hâzretleri bunları tezvîc buyurdular ki muğaddemâ Sekrân bin ‘Amr’uñ nikâhında idiler. Ammâ müsinne olduklarına binâ’en çalâk virdiler. Ve ba‘zılar kavlince bunlar kendü nevbetini Hâzret-i ‘Â’işe’ye bağışlayup sâ’ir havâtin-i⁵ mükerremât mâbeyninde âsûde olmasın recâ itdüklerinde ol hâl üzere ibkâ buyurdular. Hattâ⁶ ﴿وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُورًا أَوْ إِعْرَاضًا﴾⁶ âyet-i kerimesi anlar hakkında nâzile oldu. Gâyetde zâhide ve ‘âbide hâtün idi.

Ammâ Elli Beş Târihi Vefeyâtı [Erkam bin Ebi'l-Erkam]⁷

Mağzümî’dür. [510b R1] Ve kadîmî İslâm’a gelenlendendir. Hattâ yedinci İslâm’a gelen bunlar idi, diyü mençüldür. Ve ‘inde’ş-şafâ sâkin olduğı evler Müslimânlar kehf olup mağall-i müzâyakada Resûlü’llâh

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 70.

2 Nüshalarda “İbn Vefâ‘a el-Harş” şeklinde yazılan bu isim “İbn Rifâ‘a bin Hür” olarak metne alındı. bk. M. Yaşar Kandemir, “Nuaymân b. Amr”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nuayman-b-amr> (05.01.2020).

3 yoktur: - N1, HZ

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ise imla muğlaktır. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 70.

5 havâtin-i: hâtün-ı HZ

6 “Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından, yahut yüz çevirmesinden endişe ederse...”, Nisa 4/128.

7 Nüshalarda “Sevde bint Zemğa Hâtün” şeklinde yazılan bu başlık *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’ye göre tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 70.

şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ile aña şığınurlardı.¹ [370a N1] Ba'de-zamānin ol evler hulefādan hulefāya Mehdi'ye naql idüp Hārūnu'r-reşid vālidesi Hayzürān² nām hātūnına hibe eyledi. Seksen yaşında iken [29a HZ] Medīne'de vefāt idüp namāzını Sa'd bin Ebi Vaqqāş Hāzretleri kıldılar.

Sahbān [bin Züfer el-Vā'ili]

Bunlar Bāhili ve Vā'ili'dür ki feşāhat[ı] meşel-i meşhūr olup Sahbān-ı Vā'ili³ diyü mezkürdür. Ve Vā'il bin Ma'd bin Mālik'dür. Ve Bāhile, [Mālik] bin A'şur'ın hātūnidür. Ki Sahbān ikisine de nisbetle meşhürdür.

Rivāyet olunur ki Sahbān Hāzretleri birgün Mu'āviye'nün harem-serāyına girdiler. Ve anda hāzır bulunan huṭabā-yı kabā'il ki Sahbān'ı bilüp, feşāhat kuşurlarına mu'arraf olup tağıldılar, Sahbān hemān bediheten bu beyti nazm idüp okıdı:

Nazm

لقد علم الحي اليمانون أنني إذا قلت أما بعد أي خطيبها⁴

Ya'nī “Bu ṭā'ife benüm fażlumı bildiler. Ve 'ammā ba'dü' didüğüm gibi benden ne maḳūle huṭbe inşā la'ih olacağını añlayup tağıldılar.” demekdür.

Ammā Mu'āviye mezbūra hiṭāb idüp ve bir huṭbe inşāsına işāret-i bā-şavāb itdükde bir 'aşā istedi. Ümerādan biri “Emīrū'l-mü'minīn huzūrında 'aşāyı n'eylersün?” didükde “Hāzret-i Mūsā, Rabb-i 'İzzet'e hiṭābı 'aşāyla itmişdür.” diyü cevāb virdi. Ve vaḳt-i zuhrdan 'aşra ḳarīb olunca söyledi.

1 şığınurlardı: şığınurdı R1

2 Nüşalarda “Hīrān” şeklinde yazılan bu kelime *el-Bidāye ve'n-Nihāye*'ye göre tashih edildi. bk. İbn Kesīr, age, C. 8, s. 71.

3 Nüşalarda “Vāhili” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İsmail Durmuş, Mustafa Öz, “Sahbān el-Vāili”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sahban-el-vaili> (06.05.2020).

4 “Yemen kabileleri bilirler ki ben, 'İmdi...' diye söze başladığımda onların en iyi hatibiyim.”

Cidden boğazın arıtlamak ve fı'l-cümle tevaḫḫuf kılmak ve ḫaṭ'-ı kelâm idüp tekrâr başlamak şeklin göstermedi. Mu'âviye “eş-şalât” didi. Ya'nî “Namâz zamânı ḫarîbdür.” didükde Sahbân cevâb virüp,¹ “Vaḫt-i şalât imâmuñdur. Bizüm de söyledigümüz taḫmîd ü temcîd ü va'z u tezkîr ve va'd ü va'id-i dil-pezîr degül midür?” diyü cevâb virdi. Mu'âviye ve ehâlî-i meclis Sahbân'ın feşâhatini ta'accüb idüp,² «أنت اخطب العرب» ya'nî ki “Sen 'Arab ḫavminüñ ḫaṭîbleri serdârlarısun.” dinildükde «قال العرب»³ «أنت اخطب العرب»³ «وحدها بل اخطب الجن والإنس»³ didi. Ya'nî [511a R1] “Hemân 'Arab ḫavminüñ degül, ins ü cin ḫuṭebâsınuñ ser-âmedi degül miyin?” diyü söyledi. Mu'âviye daḫı “Öyledür.” diyü⁴ taşdıḫ eyledi.

Sa'd bin Ebî Vaḫḫâş

Bunlar Ḳureyşî'dür]. İsmi⁵ Mâlik bin Üheyb bin 'Abdimenâf'dür. Ve 'Aşere-i Mübeşşere'nün biri ve aşḫâb-ı kirâm tîr-endâzlarınuñ serveridür. Kendüleri buyurmuşlardur ki “Ben İslâm dînine⁶ geldüğümde benden ḡayrı kimesne İslâm'a gelmedi. Ve biri daḫı İslâm'a gelince mâ-beynden yedi gün geçdi. Ben İslâm içinde sâbî'-i seb' olduğum zuhûr itdi.”

İslâm'a geldüklerinde sinn-i şerîfleri on yedide idi. Hicretde ve Bedr'de ve ba'dehu olan ḡazâlarda cemî'an bile idi. Ve dîn-i İslâm'da i'lâ-yı kelimetu'llâh niyyetine evvel oḫ atan bunlardur. Bundan mâ'adâ fâris-i nâmdâr ve ḫayyâl-i nîzedâr ve seçî'-i refî'u'l-miḫdâr [370b N1] ve şehîm-i ḫavî-iḫtîdâr olup Ḥazret-i Resûl-i Ekrem'ün ümerâ-yı 'izâmından idi. Ve Ḥazret-i Şiddîḫ'ın muḫarrîbân-ı fiḫâmından idi. Kezâlik 'Ömer zamânınuñ küberâ-yı zî-şânından idi. Ḥattâ Küfe ḫükûmetine nâm-zed ḫılduḡı

1 Mu'âviye//virüp: - R1

2 “Sen Arapların hitabeti en kuvvetli olanısın.” | Bu cümle *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'den olduğu gibi alınmıştır. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 72.

3 “Sadece Arapların mı? Bütün insanların ve cinlerin [hitabeti en kuvvetli olanıyım].” dedi.” | Bu cümle *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'den olduğu gibi alınmıştır. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 72.

4 diyü: diyü söyledi HZ

5 Nüşhalarda “ḫarâbemi” şeklinde muḡlak yazılan bu kelime anlam gereḡi “ismi” olarak metne alındı.

6 İslâm dînine: İslâm'a N1, HZ

ve Kûfe'yi tekvîf idüp A'câm'ı andan nefy itdürdüğü [ma'lûm]dur. Aşdıķā [vü] hüllânından mücâbü'd-da'vet-i nâmdâr ve Medâ'in fetih ile bü-zürgvârdur.

Ve yine 'Osmân hilâfesinde Kûfe niyâbeti ile kâm-kâr ve bir sa'd-i sa'id-i vâcibü'l-i'tibâr idi. Ve Dümetü'l-cendel vâkı'asında Eyle'de 'uzlet ihtiyâr itmişdür. Hattâ qarındaşı oğlı Hâşim bin 'Utbe kendüye geldi. "Yâ 'ammî, hâlâ yüz bin şâhib-i seyf 'Emr-i hilâfeti senden ğayra virilmek hayf-dur.' dirler. Ne oturursun?" didükde "Ben ol yüz [29b HZ] bin seyfdan bir tîğ-i tîz isterin ki kâfirî qarından temyiz ide. Ve Müslim'e te'sîr idüp 'adû-yı dîni dil-gîr ide." [diyü buyurdu].

El-kışşa¹ «ارم يا سعد فداك أمي وأبي» hadîs-i şerîfi bunlar haqqında [vâkı' olmuşdur]. Ve Hâzret-i [Peyğâmbir] cem'-i zikr-i vâlideyn ile 'arz-ı maħabbet itmek bunlara [müyesser] olmuşdur. Ve haqqında "Benüm hâlümdür.", ya'nî "Vâlidem qarındaşıdır." ta'zîmleri şübüt bulmuşdur.

Sinn-i şerîfleri sekseni mütecâviz iken hâric-i Medîne'de 'Aķîķ nâm maħalde vefât itdiler. Namâzın Mervân bin Hâkem kılup Baķî'da defn eylediler.

[Hilyeleri]: Kışa boylu, [511b R1] yaşşı yağrınlu etli idi. Ve gövdesi kıllu, liħyesini siyâha boyar bir büzürgvâr idi.

Ve Hâzret-i Peyğâmbir'den iki yüz yetmiş hadîs-i şerîf rivâyet eylediği *Behcetü't-tevârih'*de meşûr u muķayyeddür.

Feğâle bin 'Ubeyd-i' Enşâri

Bî'atü'r-rıdvan ile Uħud Ğazâsı'na dâhil oldılar. Ve Mu'aviye zamânında Ebü'd-Derdâ'dan sonra Şâm kazâsına dağı müvellâ oldılar.

1 Hadîs-i Şerîf, "Annem, babam sana feda olsun, at ey Sa'd!" (İbn Sa'd, *Tabakat*, 3/139.)

2 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelime boşluk vardır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 78.

[Kuşem bin 'Abbās bin 'Abdi'l-Muṭṭalib]¹

Ḥazret-i Resūlü'llāh *şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve selleme*² beyne'l-aşhāb bunlardan şebih yoğ-ıdı. Ḥazret-i 'Alī zamānında Medīne'ye ḥakim gönderdiler. Ve Māverā'ü'n-nehr pāy-taht[1] Semerḳand fetḫinde ḥazır olup anda şehādet sa'ādetine fā'iz oldılar.

[Ka'b bin 'Amr Ebü'l-yür]³

Bunlar Enşārī'dür. 'Aḳabe ve Bedr ḡazalarında bile bulunup andan şofıra olan müşāhedede ḥazır oldılar. Ve bunlar ehl-i Bedr'den çaḳ şofıra vefāt eyleyendür.

Ammā Elli Sekiz Tārīhi Vefeyāti Sa'id⁴ bin 'Aş

Bunlar Ḳureyşī'dür. Babası Bedr Ğazāsı'nda müşriklik ḫālinde 'Alī bin Ebī Ṭalib elinde ḳatıl olındı. Ve Sa'id, Ḥazret-i Peyḡamber vefātında toḳuz yaşında bulunup 'Oşmān bin 'Affān ḫarem-serāsında neşv ü nemā buldı. Egerçi ki Ḥazret-i 'Ömer bunları Sevād ḫükümetine istiḫdām eyledi, ammā Ḥazret-i 'Oşmān feşāhatine binā'en *Muşḫaf-ı Şerif* kitābetine ta'yin idüp ta'lim ü tekettüb-i *Ḳur'an-ı 'Azim* ḫidmetine me'mür olan on⁵ iki [şaḫş]uñ [371a N1] birisi bunlardur. Ve 'Oşmān zamānında Kūfe'ye daḫı ḫakim oldılar. Ḥuşūşā Ṭaberistān ve Cürċān'ı fetḫ itdiler. Ve ehāl-i Āzerbaycān ta'arruz-ı 'ahd itdükleri için ḡazā eyleyüp aldılar.⁶ Ammā 'Oşmān vefātında ḫiç bir ṫarafā tābi' olmayup kendü ḫāllerinde oldılar. Ve Mu'āviye'nün emāreti muḳarrer olduḳdan şofıra ki vardılar,

1 Nüşhalarda başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 78.

2 Resūlü'llāh//selleme: Resül'e N1, R1

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ise imla muḡlaktır. | *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 78.

4 Sa'id: Sa'd N1, R1 | bk. DİA, "Sa'id b. Ās", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/said-b-as> (07.05.2020).

5 on: - R1

6 aldılar: - R1

niçe ‘itâb ü ‘özl ile istimâ‘-ı cevâbdan sonra Sa‘îd’i iki def’a Medîne hükümetine naşb idüp ve iki kerre ‘azl idüp Mervân bin Hâkem’e¹ virdiler. Zirâ bunlar hâşâ Hâzret-i ‘Alî’ye sebb ihtiyâr itmediler. Ammâ Mervân ol ma‘şiyetle iftihâr itdiler. Ba‘dehu Medîne-i Münevvere’de vefât eylediler.

Hikâyet olunur ki birgün bir hâtün Resûlu’llâh *şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellemün* ‘izz-i huzûrına maqrûn olup bir bürde² getürdiler. [512a R1] Ve “Bunu Ekrem-i ‘Arab’a virmegi niyyet itdüm.” diyü Hâzret-i Resûl’e³ ‘arz eylediler. Ammâ Hâzret-i Peygâmbere Sa‘îd bin ‘Âş kâ‘im tûrurken gösterdiler. Ve “Buña vir.” diyü emr itdiler. Ve kerem-i şân ve şehâ-yı girânını huzûr-ı meclis-i şerîflerine⁴ işâret buyurdılar. Ve ol günden sonra Şiyâb-ı Sa‘îdiyye⁵ tesmiyesi şöhet buldı. Ve Ferezdağ-ı Şâ‘ir bu huşûşda bu ebyâtı nazm itdi:

Nazm

ترى الغرّ الجحاح من قريش إذا ما الخطب في الحدثنان علا
قياما ينظرون إلى سعيد [30a HZ] كأنهم يرون به هلالاً⁶

Menkûldür ki birgün bir A‘râbî dört diyete⁷ medyün ve şehri Medîne’ye maqrûn ve aşhâb-ı keremini tefahhuş-ı diğkat-nümün itdükde evvelâ İmâm Hasan bin ‘Alî, şâniyen ‘Abdu’llâh bin Ca‘fer, şâlişen Sa‘îd bin ‘Âş, râbî’an ‘Abdu’llâh bin ‘Abbâs haberin virdiler. Vaqtâ ki mescidde Sa‘îd bin ‘Âş’ı hâzır bulup ‘arz-ı ihtiyâc kıldı ve menziline varduğda kırk

1 Nüşalarda “Yezîd Mervân’a” şeklinde yazılan bu ibare tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 84.

2 bürde: perde HZ

3 Hâzret-i Resûl’e: hâzrete N1, HZ

4 meclis-i şerîflerine: meclislerine N1

5 Nüşalarda “Sefîdiyye” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 84.

6 “Kureyş’in önde gelen şahsiyetlerinin gece ve gündüz işin hedeften saptığı esnada durup Said’e baktıklarını görürsün. Onlar sanki Said’de hilali görüyorlar.” | Nüşalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 84.

7 diyete: deyne HZ

biñ aqçe ‘aṭā itmegin A‘rābī ğayrılara ihtiyāc ‘arz itmeyüp diyārına gitdi.
Raḥmetu’llāhi ‘aleyh.

Şeddād [bin Evs] bin Şābit bin Münzir-i Enşārī

Aşḫāb-ı ‘izām ve şanādīd-i lāzımü’l-i‘zāmdan olup şeb [ü] rüz ‘ibādetde kıyām üzere idi. Ve Ḥassān bin Şābit’ün qarındaşı oğlu olup tilāvet ü ṭā’atda cānib-i ‘azīm idügi mā-lā-keḷāmdur. Filistīn ve Beytül-maḳdis’e varup sinni yitmiş beşde iken intikāl eyledi. Ve Ebü’d-Derdā bunlaruñ vaşfını inbā¹ idüp, “Her ümmetde bir faḳīh peydādur. Bu ümmetün faḳīhi Şeddād idügi hüveydādur.” [dimişdür].

‘Abdu’llāh [bin ‘Āmir] bin Küreyz bin Rebī’a

Bunlar Kureyşī’dür. Resūlu’llāh *şalla’llāhu te’ālā ‘aleyhi ve sellem* hayātda iken vücūda gelüp mübārek ağızı yarını bunlara yutdurup kerem-i nefesle memdūh ve mekārim-i luṭf u ihsānla meşrūh zāt idi. Ḥazret-i ‘Osmān zamānında Ebū Mūsā yirine Başra ḥākimi olup sinni yigirmi beşde iken Fārs’a [371b N1] vālī olup Ḥorāsān’ı fetḥ eyledi. Ba’dehu eṭrāfını ve Fārs ve Sicistān ve Kirmān ve Ğazne memleketlerini daḫı teşḫīr kıldı. Ve bunlaruñ zamānında kisrā-yı ‘ahd olan Yezdicerd ḳatı [512b R1] olındı.

Ve ehl-i Medīne’ye emvāl-i cezile ta’rif itdi. ‘Arz-ı ‘Arafāt’da muḫtażır oldı. Ol hālde ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer ve ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās ve ‘Abdu’llāh bin Zübeyr ve niçeler ḥāzır bulındılar. “Bunca şular getürdiñüz ve Müs-limīn’e infāḳ-ı keşir itdiñüz.” diyü şenāsın itdiler. Zīrā ki ‘Arafāt’da ḫiyāz peydā idüp ibtidā² şu icrā iden anlardur.

Ve Mu’āviye Hind nām cemāl-i tām şāḫibesı kızını bunlara tezvīce³ rağbet kıldı. Ve ol cemīle bunlara maḫabbet-i bī-‘adile ḳılıp ḫidmetlerini bi’z-zāt edāya müsāra‘at kıldı. Ve ammā birgün ki ‘Abdu’llāh mir’āta

1 Nüşhalarda “elbā” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

2 ibtidā: evvelā HZ

3 tezvīce: tezvīc için R1 | tezvīc HZ

bakup kendü lihyesindeki beyâz ve andaki cemâl ü bahâyı gördükde bilâ-te'hîr talâk virdi. Ve “Bunu bir münâsib ü lâ'îkına¹ ve turre-i şikenc² ile mıtrağ-ı 'izârı varağ-ı muşhaf gibi berrâk olanların fâ'îkına virün.” diyü babası evine gönderdi.

'Abdu'r-Rahmân³ bin Ebî Bekr

Ol hazretün ekber-i evlâdudur. Ve vâlidesi Hazret-i 'Â'îşe vâlidesi Zeyneb⁴ Ümmü Rûmân'dur. Bedr ve Uhud gâzâlarında müşrikînle berâber⁵ neberd eyledi. Hattâ Hazret-i Ebü Bekr babası iken katline kaçd eyledi. Âhîr babası Ebü Bekr, Resûlülâh emriyle oğluna karşı vardı. Ve Hazret-i Peygâmbere hağğında «أمتنا بنفسك»⁶ buyurduğunu bildürdi. Ol hâl ile imâna geldi. Ve kable'l-fetih bile hicret itdi. Fetih-i Yemâme ve Şâm'da bile bulındılar.

Şol zamân ki Mervân, Yezîd'e bî'at talebiyle Medîne'ye geldi, 'Abdu'r-Rahmân aña 'itâb idüp “Emr-i mülki Heraqlıyye ve Kisrâviyye gibi eyledün.” Ya'nî ki “Kefere pâdişâhlarındaki gibi [30b HZ] evlâda sirâyeti tecvîz eyledün.” didi. Ba'dehu bî'atden ibâsı Mu'âviye'ye i'lâm olunduğda yüz bin ağe hağğ-ı sükût gönderdi. Ammâ 'Abdu'r-Rahmân “Ben dînümi dünyâya şatmazın.” diyü kabûl itmeyüp bî'atden imtinâ ile Mekke'ye varup anda vefât eyledi. Ya'nî ki Mekke'den altı mîl ba'îd olan Hübşî'de vefât itmiş iken ekâbir-i nâs başları üzerinde götürüp Mekke'nün bir a'lâ yirinde defn itdiler. Ba'de-zamânin Hazret-i 'Â'îşe Mekke'ye gelüp ziyâret itdi. Ve

1 Nüşhalarda “vilâyetine/velâyetine” şeklinde yazılan bu kelime anlam ve seci bakımından tashih edilerek metne alındı.

2 Nüşhalarda “huṭbe şikin” şeklinde muğlak yazılan bu terkip anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

3 Nüşhalarda “'Abdu'llâh” şeklinde yazılan bu isim “'Abdu'r-rahmân” olarak metne alındı. bk. Mustafa Fayda, “Abdurrahman b. Ebü Bekir es-Sıddîk”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdurrahman-b-ebu-bekir-es-siddik> (06.01.2020).

4 Nüşhalarda “Sekbağ” şeklinde yazılan bu isim “Zeyneb” olarak metne alındı. bk. İshak Emin Aktepe, “Ümmü Rûmân”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ummu-ruman> (06.01.2020).

5 Nüşhalarda “vâfir” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

6 “Kendinle bizi yararlandır.” | Nüşhalardaki imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 88.

ğabri üstine [513a R1] bir fuşât-ı mağrüb örtüdü. Lâkin anlar gitdükdüden şöñra ‘Abdu’llâh bin ‘Ömer ref’ itdüdü. “ ‘Ameli ile müstaızıl olmağ evlâdur.” [diyü] buyurdılar.

Hikâyet olunur ki mezbûr ‘Abdu’r-Rağmân zamân-ı Câhiliyyet’de ticâretle Şâm’a revân ve eşraf-ı Şâm ‘Urbân’ınuñ meliki duğteri Leylâ¹ bint Cûdî nâm düřizenüñ cemâlinde nigerân ve leşâfetinde [372a N1] hayrân olup;

Nazm

تذكرت ليلي والسماوة دونها   فمال ابنة الجودي ليلي وماليا²

menğöldür ki ebyâtlâ ‘aşğ u şabâbetini i’lân itdükdüden şöñra Hâzret-i ‘Ömer’üñ hilâfeti zamânında ki Şâm fetñine ‘asker gönderdi, serdâr-ı ceyšö tenbîh idüp “Eger Leylâ bint Cûdî’ye zafer bulursañ bizüm ‘Abdu’r-Rağmân’a viresün.” diyü buyurdu.

Hikmet Hüdâ’nuñdur, ol bîkr-i bî-hemtâ alındı. Ve ‘Abdu’r-Rağmân’a teslim kılındı. Sâ’ir ‘avretlerinden tağdîm idüp kemâl-i ģubb u dâd ile tekrîminde anlar ki ‘Ā’işö Hâzretlerine şikâyet eylediler, birâderi ‘Abdu’r-Rağmân’ı çağırdup, “N’içün ‘adâlet itmezsün?” diyü tenbîh buyurduğda, ³ «والله كأني أرفش بأنيابها حب الرمان» ya’nî “V’allâhi ben Leylâ’nün dişlerin ģabb-i rummân gibi şorarın ve kendüyi cümleden ziyâde severin.” cevâbından niçe eyyâm mürûrından şöñra ki Leylâ’ya bir maraz ‘arız olup ‘ulyâ dişlerinüñ biri düşdükdüde ‘Abdu’r-Rağmân Leylâ’ya cefâyâ başlayup, bu kerre ‘Ā’işö ģuzûrına anlar şikâyete geldükdüde, «يا عبد الرحمن، لقد أحببت ليلي فأفرطت، وأبغضتها فأفرطت، فإما أن تنصفها، وإما أن تجهزها»⁴ ya’nî “Yâ ‘Abdu’r-Rağmân, Leylâ’nuñ mağabbetin ifrâğ

1 Nüşhalada “Leyle” şeklinde yazılan bu isim tashiğ edilerö metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 89.

2 “Leylâ’yı andım ama arada Semâve Gölü var. Bana ve Cûdî’nin kızı Leylâ’ya ne olmuş, bana nereden gelecek?” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashiğ edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 90.

3 “Vallahî ben sanki onun dişlerini nar taneleri gibi içime çekiyorum.”

4 “Ey Abdurrahman, sen Leylâ’yı sevmekte aşırıya gittin. Ondan nefret etmekte de aşırıya gittin. şimdi ya ona insaflı davran, ya da onu ailesine [göndermek için] hazırla.”

eyledün. Ba‘dehu buğzında¹ ifrâṭ eyledün. Pes saña lâzım [olan] maḥabbet ü ‘adâvetündeki ifrâṭı tañşif itmekdür. Yâḥūd ol derdmendi vilâyetine ve ehline göndermekdür.” diyü laṭife eylemişdür.

‘Ubeydu’llâh² bin ‘Abbās

Bunlar ibn ‘amm-ı Nebî ve ‘Abdu’llâh [bin] ‘Abbās’uñ bir yaş küçürek olan birâderidür. Ki vâlideleri Ümmü’l-Fazl Lübâbe bint Ḥâriş’dür. Ammâ ‘Ubeydu’llâh,³ zevi’l-mekârimün sâlârı [ve] eşhiyâ-yı ‘aşrınıñ bü-lend-iştihârı olup birâderi ‘ilm ile şöhret bulduğı gibi bunlar daḥı cüd [u] ḥilm ile meşhür [513b R1] olmışdur. Ammâ [‘Alî bin Ebî Ṭâlib’ün] ḥilâfe-tinde üç yıla qarîb Yemen ḥâkimi oldu.

Şol zamân ki Mu‘âviye’nün emâreti muḥarrer oldu, ‘Ubeydu’llâh kaçdına ‘asker gönderüp iki oğlını katl itdürdi. Artuḫ Yemen’de temek-küni muḥâl olup kendülerden rivâyet olunur ki birgün ‘Ubeydu’llâh bir A‘râb’uñ ḥaymesine nüzül itdi. İttifâḫ ol şahşuñ dâr-ı dünyâda bir südlü ḫoyuncığı olup veled-i şağiri anuñla geçinürken ‘Ubeydu’llâh’uñ sîmâsına baḫup “Böyle zayf-i⁴ ‘azîz nâdir olur.” diyü ikrâmen ol ḫoyuncığı [31a HZ] boğazladı. ‘Avretinün men’ ü feryâdı müfid olmadı. Bişürüp ‘izz-i ḫuzûrına getürdi.

Ammâ sem‘-i ‘Ubeydu’llâh’a A‘râbî ḫâtûniyla nizâ‘ı nev‘an mesmû’ olmağın tenâvülden soñra ḫazînedârına “Yanuñda ne miḫdâr mevcüd nuḫûd vardır?” didi. Ḥazînedâr daḥı “Beş yüz altın vardır.” didükde ol daḥı getürdüp A‘râbî’ye teslîm itdi. Ḥazînedâr sa‘y-i şüret [372b N1] gös-terüp eyitdi: “Beş aḫçelik ḫoyun muḫâbelesine beş yüz dînâr isrâf eylemek lâ’iḫ mıdır?” diyü güftâr itdükde ol daḥı “Degüldür.” didi. “Zîrâ ki ḫilletle

1 buğzında: - R1

2 Nüşhalarda “Fazl” şeklinde yazılan bu isim “ ‘Ubeydu’llâh” olarak metne alındı. bk. Abdullah Karahan, “Ubeydullah b. Abbas”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ubeydullah-b-abbas> (06.01.2020); İbn Kesîr, age, C. 8, s. 90.

3 Nüşhalarda Ubeydullah b. Abbās hal tercümesi boyunca “ ‘Ubeydu’llâh” yerine “ ‘Abdu’llâh” yazılmıştır. Bu yerlerde tashihler yapıldı. bk. Karahan, agmd; İbn Kesîr, age, C. 8, s. 90-91.

4 Nüşhalarda “za‘if ü” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

âşkârdur. Ol A'râbî zîrâ ki luṭf u keremde baña gâlib olmuştur. Cümle mâ-meleki olan ğanemi ve 'ömri hâşılı ferzend-i mükerreremi ma'nen baña fedâ eyledi. Ben ancak mevcûdumdan yanumda hâzır bulunan nuḫûdî aña i'tâ eyledüm.¹ «هيئات من كرمي ومن مكارمه»¹ didi. Ve ol meblağı tamâmen bağısladı.

Vaḳtâ ki bu huşûşî Mu'aviye'ye hikâyet itdiler, 'Ubeydu'llâh'ı sevmez iken inşâf yüzünden taḥsîn itdi. «لله در عبید الله من أي بيضة خرج ومن أي»² didi. Ya'nî ki " 'Ubeydu'llâh'ın hayrî Allâh içündür. Ve nice evlâ himmet hümâsıdır ve ne maḳûle beyzadan çıkmışdır?" diyü pesend eyledi. Vefâtı Medîne'de ve 'inde'l-ba'z Yemen'de vâkı'dür.

Hâzret-i 'Â'îşe bint Ebû Bekr

Bunlar Resûl-i Ekrem *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemün* eḫabb-i zevcâtıdır. Ve bunca havâtîn-i mükerreremâtı [beyninde] ancak bunları bıkır almışlardır. Vâlideleri Ümmü Rûmân bint 'Âmir'dür. [514a R1] Ve kendülerün künyeti Ümmü 'Abdu'llâh'dur. Ve bunlardan ğayrı hiç bir hâtûnuñ ilhâkıında iken vahy nâzil olmamışdır. Hâzret-i Hâdîce vefâtından sonra rû'yâlarında iki üç def'a bürde³ içinde Hâzret-i 'Â'îşe'yi bir melek kendülere gösterdi. Ve «هذه زوجتك»⁴ [didi.] Ya'nî "Yine aşda hâtûnuñ budur." diyü bildürdi. Ba'dehu Şiddîk'dan isteyüp altı yaşında iken Mekke'de nikâh huṭbesin oḳındı. Ve duḫûlleri üç yıl sonra toḳuz yaşında Bedr Ğazâsı'ndan sonra ol mâh-ı bedr ile vuḳû' buldı ki hicretten iki yıl sonra mâh-ı Şevvâl'de idi. Berâ'et ü 'işmetine⁵ Haḳ *celle ve 'alâ* on âyât-ı kerîme tenzîl buyurdu. Ve Hâzret'ün vefâtı 'Â'îşe menzîlinde vâkı' olup genc-i muṭalsam-ı risâlet ol ḫarâm-serâyda defn olındı.

1 "Heyhat; nerede benim ihsanım, nerede onun bağısladıkları!"

2 "Allah Ubeydullah'ın hayrını versin. O, hangi yumurtadan çıkmış ve hangi rahime girmiştir; [yani onun annesi, babası kimdir biliyor musunuz]?"

3 Nüşhalarda "birdi" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 "Bu, senin eşindir."

5 Nüşhalarda "berât ü ğuşşına" şeklinde yazılan bu terkip anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

Ve bi'l-cümle Hzret-i Peygamber hâtunlarınınuñ enfa' u a'lemi ve aḥdeş ü aḥsen ü mükerremidür. Feşâhat ü kelâm ve eş'âr-ı belâgat-nizâmdan lâ-naẓîr idükleri müsellemdür. Ve «خذوا شطر دينكم عن هذه الحميراء»¹ anlarınuñ ḥaḳḳında vârid olmağın 'ulemâ-yı ümmet ve fuzalâ-yı fenn-i ḥadîş-i ma'âlî-rütbet ekşeriyyâ müşkillerini anlardan istiftâ iderlerdi.

Leyle-i ibrâda kılâdeleri düşmegin Resûlu'llâh ol kılâde bulunmak için ol maḥalde şabâḥlanup, ittifâḳ vuzû' için kimesnede şu bulunmadığına binâ'en² Ḥaḳ *subḥânehu ve te'âlâ* Hzretleri teyemmüm âyetini inzâl idüp ümmet-i Muḥammed'e bu deñlü ruḥşat-ı celîleye Hzret-i 'Â'îşe kılâdesi sebep olmuşdur.

İşbu sene ramazânınıñ on yedisinde sinn-i şerîfleri altmış yedide iken vefât itdiler. Ve vaşiiyetleri mücibince gice ile Baḳî' da defn olunup namâzını [31b HZ] Ebû Hüreyre Hzretleri kıldı.

Ammâ Elli [373a N1] Toḳuz Târîhi Vefeyâtı 'Abdu'llâh bin Mâlik³

İsmi Cündeb bin Naḍle'dür. Ve İbn Necibe diyü ma'rûfdur. Qadimî İslâm'a gelenlerden olup Resûlu'llâh *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* ile çok muşâḥabet itmişdür. Şâ'imü'd-dehr ve ḳâ'imü'l-'âm ve'ş-şehr [idi]. Mervân cânibinden 'amelde iken Medîne'den otuz biñ mîl⁴ ba'îd Baḳnü-reym nâm maḥalde vefât eyledi. *Raḥmetu'llâhi 'aleyh.* [514b R1]

1 Hadîs-i Şerîf, "Dininizin yarısını bu Hümeýra'dan (Hz. Aişe'den) alınız." (Suyûtî, *ed-Dürer*, s. 113)

2 bulunmadığına binâ'en: bulunmadığından R1

3 N1 ve R1 nüshalarında "Seyyib bin Necibe", HZ nüshasında " 'Abdu'llâh bin Mâlik İbn Neşbîb bin Necibe" şeklinde yazılan bu başlık *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 99.

4 Nüshalarda eksik olan bu kelime *el-Bidâye ve'n-Nihâye* doğrultusunda metne eklendi. Bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 99.

Ḳays bin Sa'd bin 'Ubāde

Bunlar Enşārî'dür ve aşhâb-ı kirāmuñ muhtârıdur. On yıl Resûlü'llāh'a hîdmet idüp ümerānuñ şurtaşını menzilesinde ol hâzretüñ hîdmetin eylerdi. Ve gâzâda livâ-yı sa'âdet-ihtivâların dahı ekşeriyyâ bunlar getürürdi. Hâzret-i 'Alî zamânında ol hâzretüñ hîdmetin idüp¹ Mısr'a hâkim oldılar. Hüsni-i re'y-i siyâsetde Mu'âviye'ye ve 'Amr bin 'Âş'a şâliş bulındılar.

Ve bi'l-cümle Şıffin ve Nehrevân cenglerinde Hâzret-i 'Alî'den ayrılmayup tâ vefâtları zamânına dek sa'âdet-i hîdmetlerine fâ'iz olup, ba'dehu Medîne'ye geldiler. Ammâ şol zamân ki Mu'âviye'nün emâreti muḳarrer olup ve Hâzret-i 'Alî'ye şehâdet müyesser olup bunları kerhen Şâm'a getürtdi, eşnâ-yı kelâmda “Yâ Ḳays, sen aḫbâr-ı Yehûd'uñ birisün.” diyü düşnâm itdükte “V'allâhi Mu'âviye, sen zamân-ı Câhiliyyet'de bir şanem-[perest] idüñ ki kârihen İslâm'a dâhil olduñ. Ve ḫayı'an İslâm'dan çıḫduñ.” diyü cevâb virüp Mu'âviye'yi 'âciz itdi.

Seḫâ vü keremi bir derecede idi ki Süfyân-ı Şevrî rivâyet ider ki “Bir kimesne Ḳays'dan² otuz biñ aḫçe istiḫrâz eyledi. Ba'de-zamânın ki edâ itmege geldi, ‘Biz virdügümüzi alanlardan degülüz.’ diyü ḳabûl itmedi. Zihî seḫâ vü kerem, zihî 'aḫyâ vü himem.

Ve bir ḫabaḳada ḫavilü'l-ḳâme idi ki ḳadd-i bälâya mâlik olan tüvânâlar şadrına ancaḳ gelürdi. Ammâ cism ü re'si şaḡîr ve lihyesi ancaḳ zeḳânında şey'-i yesîr var idi.

Ma'ḳıl bin Yesâr el-Müzenî³

Bunlar dahı şaḫâbe-i hidâye-i seḫâbe zümresinden olup nâs taḫt-ı şecerede bî'at iderken aḡşân-ı⁴ şecere[yi] Resûlü'llāh'ın vech-i şerifinde[n] bunlar ref iderdi. Hâzret-i 'Ömer hilâfetine bunları Başra eyâletine

1 ol//idüp: - N1, R1

2 Ḳaysdan: bundan HZ

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 103.

4 Nüshalarda “a'ḳân” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 103.

gönderdi. Anda meşhûr olan Nehr-i Ma'kıl'ı¹ bunlar hafır itdürdi. 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd zamânında Başra'da idi, [anda] vefât itdi.

Hâzret-i Ebû Hüreyre²

Bunlaruñ ismi 'Abdu'r-Rahmân bin Şahr'dur. Hâzret-i Peygâmberr *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* ism-i şeriflerini ta'yîn buyurmuşdur. Ve birgün [bir] hüreyre-i vaşsiyye bulup yavrıları ile evine getürdükde babası görüp anda Ebû Hüreyre dimişdür, diyü İbn [K]eşir³ tañrîr itmişdür.

Ammâ [515a R1] vâlidelerinüñ ismi Meymüne bint Şufeyh'dür. Hıffâz-ı şahâbeden olup [373b N1] ekşer-i meşâhîrinden eñâdis-i şerife rivâyet itmişlerdür. Hayber fetih ile İslâm'a geldiler. Evâ'il-i hâlde her kañğı hadîsi istimâ' itsele nisyânları gâlib olmağın birgün Fahr-i 'Âlem'den nefy [ü] izâle-i nisyân için du'â recâ itdüklerinde "Hâzret-i Resûl'llâh *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* buyurdi ki 'Ridâñı aç.' didiler. Açdum. Ve 'Yine devşür.' didi. Devşürdüm. Min-ba'd artuğ işitdügümi unıtmadum." diyü rivâyet itmişlerdür.

Ve kendülerden aşşâb ü tâbi'inden sekiz yüz kişi hadîş rivâyet itmişdür.⁴ [32a HZ] Ve kuvvet-i hâfızaları gâlib olmağın Hâzret-i Peygâmberr'den beş yüz biñ hadîş-i şerif rivâyet itdükleri mervîdür. Hâzret-i Peygâmberr ve 'Ömer *radîya'llâhu anh* zamânında Bahreyn eyâletine naşb olındı. Ve Mu'âviye zamânında Medîne hükümetine nâm-zed kılındı. Ve dâ'imâ vird-i zebânları⁵ «اللهم لا تدركني سنة ستين» kelâmı olmağın elli çoğuz târihi evâhirinde vefât idüp 'Aķık'dan Medîne'ye getürdiler. Ve Baķı' da defn itdiler. *Allâhumme'rħambu.*

1 Nüşalarda "mağşalı" şeklinde yazılan bu kelime *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tahsih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 103.

2 Hâzret-i//Hüreyre: Ebû Hüreyre Hâzretleri R1

3 İbn Esir'in *el-Kâmil fi't-Târih*'inde hicrî 59 senesi hadiseleri ve vefeyâtı arasında "Ebû Hüreyre" hal tercümesi bulunmamaktadır. Ayrıca ilgili bilgi *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'de yer almaktadır. Bu yüzden burada metin tamiri yapılmıştır. bk. İbn Esir, age, C. 3, s. 363-367; İbn Kesir, age, C. 8, s. 103.

4 Ve kendülerden//itmişdür: - R1

5 "Ey Allah'ım, beni altmış senesine ulaştırma. "

Ammâ Altmış Târîhi Vefeyâtı Şafvân bin Mu'aţţal

Huzâ'î'dür. Ehl-i mekr¹ ümmü'l-mü'minîn 'Â'îşe hakkında bunlaruñla müttehim idüp berâ'etine âyât-ı *Qur'âniyye* nâzil olmışdur. Ammâ sādât-ı Müslimîn'dendür. Ğâyetde keşirü'n-nevm olup gâh olurdu ki gün çoğardı, Şafvân uyanmazdı. [Kendüye] “Namâzuñı uyandukda edâ eyle”, [diyü] buyurulmuşdur. 'Âkıbet şehâdet sa'âdetine fâ'iz olup katlı olındı.

Ebü Müslim 'Abdu'llâh bin Şüveb

Havlânî ve Yemenî'dür. Zîrâ ki Havlân, Yemen nevâhîsindendür.² Ammâ bunlar egerçi ki Resûlu'llâh *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* zamânına yitişdiler, lâkin mülâkât sa'âdetine fâ'iz olmamağın tâbî'inden oldılar.

Mençüldür ki Esved el-'Ansi³ da'vâ-yı nübüvvet itdükde mezbûrı getürdüp “Benüm peygâmbërligüme şehâdet ider misün?” didükde eyitdi, “Senüñ nübüvvetüñi bilmem, ammâ Muḥammed ḥaḫ resül idüğine şehâdet iderin.” didükde Esved-i Kezzâb ğazaba geldi. Ebü Müslim'i âteş-i [515b R1] fûrüzâna atdurdı. Lâkin âteş aña zarar itmedi. Ümmet-i Muḥammed'den Ḥazret-i İbrâhîm Ḥalîl mu'cizesi zühür eyledi. Fî nefsi'l-emr kendüler dağı Ḥazret-i İbrâhîm neslinden idi. Ve şekl ü şemâ'ilinde dağı anlara teşbîh olunurdu.

Vaḫtâ ki Ḥazret-i Peyğâmbë'r'e mülâkât niyyetine hicret idüp geldi, anlar vefât itmiş olmağın Ḥazret-i Ebü Bekr ve 'Ömer'e bulışdı. Ḥattâ 'Ömer, Ḥaḫ *subḥânehu ve te'âlâya* şükr idüp “el-Ḥamdu li'llâh ki Ḥazret-i Ḥaḫ baña ümmet-i Muḥammed'den Ḥazret-i İbrâhîm sergüzeştine mażhar düşmiş ve anlaruñ mu'cizesinüñ 'aynı kerâmetlü mu'ammer bir

-
- 1 Nüşhalarda “enker” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.
  - 2 Nüşhalarda bu cümleden sonra “NitekiHavlân Şâm nevâhîsindendür.” şeklinde bir cümle daha gelmektedir. İki cümle arasında tenakuz olmasından dolayı *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak ikinci cümle metne dâhil edilmedi. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 146.
  - 3 Nüşhalarda “İsâ” şeklinde yazılan bu isim “el-'Ansi” olarak metne alındı. bk. Hüseyin Algül, “Esved el-Ansi”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/esved-el-ansi> (06.01.2020).

ğulın gösterdi.” diyü iki gözleri mâ-beynini öpüp ta‘zîm ü taşdıķ¹ ile kendü ortasına iclâs itdi. “Ve bi’l-cümle tâbî‘inde bunlarda[n] zühd ü envâ‘-ı [374a N1] kerâmât ile kıadri es‘ad bir zât-ı şerîf-i mü‘eyyed yokđur.” didi.

Ba‘zı eţfâl ĥazretüñ yanına düşüp yalvarurlardı. “Du‘â eyle ki bu uçan kıuşlar bizüm için maĥbûs olsun.” dirlerdi. Ĥazret daĥı du‘â idüp hemân kıuşlar uçmağdan kıalurdi. Eţfâl üşüp istedükleri tıuyûrı şayd kıılurlardı. *Raĥmetu’llâhi ‘aleyh.*

Nu‘mân bin Beşîr bin Sa‘d el-Enşârî²

Ki tafşîlleri Ĥazret-i Ĥüseyn menâkıb-ı şerîfesine yazılmışđur.

[Ammâ Altmış Bir Târîhi Vefeyâtı] Câbir bin ‘Atîk bin Kıays³

Ki Ebü ‘Abdu’llâh-ı Enşârî’dür. Bedr Ğazâsı’nda bile bulunup ĥuşûşâ bu fetĥde Enşârî sancağını anlar getirüp [32b HZ] aşĥâb-ı büzürgvârdan iken muşîbet-i Kerbelâ’da anlara da şehâdet naşîb olmuşđur. Ve sinn-i şerîf-leri ol târîĥde yetmiş birde bulunmuşđur.

[Ĥamza bin ‘Amr el-Eslemî]⁴

Bunlar daĥı aşĥâb-ı büzürgvâr ve aĥbâb-ı ma‘âlî-cenâb-ı hidâyet-âşâr-dan olup Şâm fetĥinde bile bulındı. Ve İmâm Buĥârî bunlardan rivâyet itmişlerdür ki “Bir şeb-i târda, ya‘nî kıarañulıķ gicede Ĥazret-i Resül’üñ ĥidmet-i rikâbında iken ĥicâb-ı zulmetde târ [ü] mâr olduğumuzda

1 ü taşdıķ: - R1

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 146.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Cündeb bin ‘Atîk bin Kıays” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 213.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Ĥamza bin ‘Abdu’llâh el-Eslemî” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 213.

mübârek barmağları pür-envâr¹ ve her biri bir kıyruklı yıldız gibi bedîdâr olmağın cümlemüz müsâra'at² [idüp] tâbdâr-ı ziyâsına cem' olduk. Ve zâyî olan esbâb-ı mühimmâtumuzu ol envâr-ı [516a R1] ziyâları ile bulduk." demişlerdür.

Şeybe [bin 'Oşmân] bin Ebi Talha

Bunlar Ka'be miftâhınınuñ hâfızıdır. İle'l-ân ol hizmet-i 'ulyâ bu ne-seb-i celîl ebnâsınınuñ sa'âdetleriyle engüşt-nümâdur. Babaları Uğud Cengi'nde İmâm 'Alî katl itdüğü müşrikinden iken Şeybe fetḥ-i Mekke günü İslâm'a geldi. Ve Huneyn Ğazâsı'nda bile bulundu. Lâkin kalbi şekden hâlî olmayup, Resûlu'llâh'a zarar kaçdında olduğunu Ğazret-i Resûl vahy ile ma'lûm idinüp, kendüye kaçd-ı fâsîdin beyân itdükte küllî hicâb ve def-i şekk [ü] irtiyâb idüp³ bu kerre imâni dürüst oldu. Ol günde hayli ceng ü cidâl idüp kuvvet-i İslâmiyye'sin halka bildürdi.

Vâkıdî rivâyet eyler ki Şeybe dâ'imâ küfr ü 'inâdında şâbit-ka-dem olup, "Egerçi cümle cihân Muhammed'e imân getürürse ben getürmezim." diyü derûnından niyyet idüp ve yevm-i fetḥde ki aşhâb ile hevâ yüzine çıktılar, "Bir fırsat bulursam Muhammed'e zarar ü gezend itmek hâtıra-sıyla ben de bile çıktum. Ve aşhâb arasına karışdum. İttifâk Ğazret-i Peyğamber⁴ kaçırdan inüp ki piyâde oldılar, ben de yaklaşdum ki sell-i seyf idüp vücûd-ı pür-cûdlarına gezend irgürem. Fe-lâ-cerem elümdeki yalun tîğ güyâ ki bir yalun âteş oldu ki beni yakup kül itmek mertebesine ilette. Ve bu ıztırâbda Ğazret-i Peyğamber bu bendeye bakup 'Yâ Şeybe, baña yakın gel.' [diyü] buyurdılar. Vaktâ ki yanlarına [374b N1] vardum, mübârek ellerini gögsüme koyup, 'Yâ Rabbî, bunu şeytândan şakla.' diyü du'â kıldılar. Anlar mübârek ellerin henüz gögsümden kaldurmadın cânımdan ve gözümden artuğ maḥabbet eyledüm. Ba'dehu 'Yâ Şeybe, var müşrikînle ceng eyle.' buyurdılar. Pes müşrikîne bir vechle toğrıldum ve

1 envâr: nûr R1

2 müsâra'at: müsâ'at N1

3 idüp: idüğün R1

4 Peyğamber: Peyğamber'den R1

kıtâle sa'y kıldum [ki] farazâ babama¹ muqâbil olsam öldüreceğüm muqarrer idi. Ba'de'l-kıtâl ki 'izz-i huşûrlarına geldüm, 'Yâ Şeybe, Haq *celle ve 'alâ* senün haqqındaki meşiyeti² senün kendü nefsuñe irâdetinden yegdür.' [516b R1] didiler. Ve muqaddemâ itdügüm fikr-i fâsidi ve sâ'ir ahvâlümü ki benümle Allâh'dan gayrı bir ferd bilmezdi, baña bir bir söyledi[ler]. Hemân-dem şehâdet kelimesin getürdüm. Ve istiğfar kıldum. Ve hayr-du'âların aldum."

Bunlar da 'Osmân bin [Ebî] Talha'dan sonra hacib oldular. İle'l-ân devlet-i hidmet-i hicâbe ol nesl-i şerîfde bakiyedür.³

‘Abdü’l-Muṭṭalib bin Rebî’a bin [33a HZ] el-Ḥâris bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib⁴

Bunlar daḥı aşḥâb-ı güzîn ve aḥbâb-ı hidâyet-ḡarîn zümre-i hamîdesindedür. Ba'dehu Şâm'a göçüp vefâtlarına dek anda mütemekkin oldular.

Velîd [bin ‘Uḡbe] bin Ebî Mu’ayt

'Osmân bin 'Affân'ın li-ümm birâderidür. Babasını Ḥazret-i Peyğamber Bedr Ğazası'ndan sonra katl itdürmişdür. Ammâ Velîd, Mekke fetḥ olduğu günde imâna geldi. Ve Benî Muṣṭalîḡ şadaḡâtına peyğamber kıbelinden gönderildi. Lâkin anlar cenge gelür kıyâs idüp kıtâle mübâşeret ḡaşd itdüklerinde Velîd 'avdet idüp Resûlu'llâh'a i'lâm-ı hâl eyledi. Ḥazret daḥı anlaruñ kıtâline ceşş-i mezîd ile Velîd'i göndermek muqarrer oldu. Fe-ammâ Benî Muṣṭalîḡ bu hâli tıydılar. İ'tizâra âdem gönderüp, ḡalaṡ itdüklerini bildürüp ol ḥinde Bârî Ḥudâ didi: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ

1 babama: baba R1

2 Nüşalarda "muştı (N1, HZ), meşî (R1)" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

3 Nüşalarda "bakıyede" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında " 'Abdü'l-hâlibe" şeklinde yazılan başlığın son kelime tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 213.

1 «*فَإِيتِ بِبَنِي فَاسِقٍ بَنِي فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ*»¹ ayet-i kerîmesini Velîd hakkında inzâl buyurup ve bunlar ‘Ömer zamânında Benî Tağlib şadağâtına ve ‘Osmân hilâfetinde Kûfe niyâbetine, yigirmi beş yıl mütevellî oldılar. Ba‘dehu şürb-i hamr idüp aşhâbına imâmet eyledi. Ve haṭâ² vü sehvi zâhir olduğda “Daḥî ziyâde ideyüm mi?” diyü söyledi. Hâzret-i ‘Osmân hadd-i şürb ile kendüyi ma‘zül eyledi. Bu harâretle ‘Irâk’a geldüğü gibi Raḳqa‘ya³ varup, anda bir karye iştirâ idüp ölünce ol çay‘ada mütemekkin oldı. Ve İmâm ‘Alî ve Mu‘âviye zamânlarındaki feterâtta i‘tizâl üzere güşe-nişin bulındı.

Ümmü Seleme⁴ Hind⁵ bint Ebî Ümeyye Huzeyfe

Bunlar muḳaddemâ ‘ammisi oğlu Ebü Seleme bin ‘Abdi’l-Esed’ün taḥt-ı nikâhında idi. [517a R1] Anlar vefât itdükden soñra Resûlü’llâh tezevvüc itdiler. İki tārîhinde Bedr Ğazâsı’ndan soñra cem‘ oldılar. Rivâyetdür ki bunlar zevc-i sâbıkı Ebü Seleme’den⁶ [375a N1] «*ما من مسلم يصاب بمصيبة فيقول: إنا لله وإنا إليه راجعون، ألهم أجري في مصيبي واخلف لي خيرا منها، إلا*»⁷ hadîs-i şerîfini Resûlü’llâh’dan rivâyetle işidüp, ba‘dehu Ebü Seleme vefâtında mazmûn-ı hadîs ile ‘amel idüp “Baña Ebü Seleme’den hayrlusın vir.” diyü du‘â itdükde fikr eylemişler ki “Ebü Seleme’den hayrlu âdem nice mutaşavverdür ki tarîk-ı İslâm’da evvel hicret idendür.” didüklerinde Haḳ *subḥânehu ve te‘âlâ* Sulṭân-ı Enbiyâ ve

1 “Ey iman edenler! Size bir fasık bir haber getirirse, o haberin doğruluğunu araştırın. [Yoksa] bilmeyerek bir topluluğa zarar verirsiniz de...”, Hucurat 49/6.

2 Nüşhalarda “ğabṭ” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashiḥ edilerek metne alındı.

3 Nüşhalarda “raḳabe” yazılan bu kelime tashiḥ edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 214.

4 Ümmü Seleme: - N1, R1

5 Nüşhalarda “Ḥaṣna” şeklinde yazılan bu isim “Ümmü Seleme Hind” şeklinde metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 214.

6 Nüşhalarda bu kelimedden sonra “idi” ek fiili gelmektedir. Anlam gereği “idi” metne dahil edilmedi.

7 Hadîs-i Şerîf, “Hangi Müslüman’ın başına bir musibet gelir de ‘Biz şüphesiz Allah’a aidiz ve şüphesiz ona döneceğiz (Bakara Sûresi, 156. âyet).’ der ve ardından da ‘Allah’ım, bu musibetten bana bir ecir ve ondan daha hayırlısını ver.’ derse Allah bunu gerçekleştirir.” (İbn Sa’d, *Tabakât*, X, s. 89-100)

Burhân-ı Aşfiyâ'yı şem'ine cem'ine nür-efzâ kıldı ki 'ämme-i benî Âdem'ün hayrlusu idükleri müttefağun 'aleyh-i ârâdur.

Ve bi'l-cümle Ümmü Seleme şâ'ime ve kâ'ime hâtün idi. Vefât it-dükde namâzını Ebû Hüreyre Hâzretleri kılmışdur.

Ammâ Altmış İki Târîhi Vefeyâtı Büreyde bin Huşayb¹

Eslemî'dür ki şeref-i İslâmları Hâzret-i Peyğamber Medîne'ye hicret-i taqdim ve menzilleri Kurâ'u'l-ğamim olduğda ki Büreyde kendü ehlin[den] seksen nefer[e] râst geldi. Ve cümlesi İslâm'a gelüp şabâh namâzın aınlaruñla kıldı. Ve Süre-i Meryem'ün ibtidâsını tilâvetle anlara telezüz virdi. Andan sonra Medîne'ye gelüp Uğud'dan sonra vâkı' olan gâzâlarda bile bulundu. Vefâtları [33b HZ] Horâsân gâzâsına gittükde Merve şehrinde vuķu' buldı.

Rebî' bin Huşeym el-Küfî²

Ebû Yezîd eş-Şevrî'dür ki Küfe şehrindedür. Ve İbn Mes'ûd'un yârânından olup "Ben senün gibi hużu' u huşu' ehlini görmedüm. Eger Hâzret-i Peyğamber şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem seni görmüş olsa külli maħabbet iderdî." diyü vaşf itmişdür. Ve vera' u taķvâsına nihâyet yoğ-ıdı. Müddet-i 'ömrlerinde dünyâya müte'allik kelâmları kıatı nâdir vâkı' olmuşdur. [Müverrihîn], faķih-i aşhâb-ı güzîn ve şikâat-ı tâbi'in³ idüklerinde müttefiklerdür. Ve her şabâh ki kıalkardı, [375a N1] «مرحباً ملائكة الله اكتبوا [517b R1] ما أمل بسم الله الرحمن الرحيم سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبر»⁴ dirdi.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 216.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 217.

3 Nüshalarda bu kelimeden sonra "maħabbetde" sözcüğü gelmektedir. Anlam gereği "maħabbetde" kelimesi metne dahil edilmedi.

4 "Merhaba Allah'ın melekleri. Ümit edilenleri yazın. Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Allah her türlü eksiklikten münezzehtir. Hamd, Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür."

[Alķame bin Kays]¹

Bunlar da Kûfe'dendür. Ve İbn Mes'ud'un ekâbir-i aşhâbındandır. Ve bunlar niçe şahâbeden² ve tâbi'inüñ ekseri bunlardan ehadîş rivâyet iderlerdi. Ve anlardan her kangısunuñ bir şübhesi olsa 'Alķame'den istiftâya 'azm iderdi.

Uķbe bin Nâfi³ el-Fihri

Bunları Mu'aviye on biñ 'askerle İfriķiyye fetihine gönderdi. Anı teşhîr eyledi. Ba'dehu Kayrevân'ı dañı zabt itdi. Lâkin hâk-i Kayrevân'da sibâ' ü hayyât ü 'akârib ü haşerât nihâyetsiz olmağın du'â eyledi. Anlaruñ du'ası berekâtında cümlesi mekânlarını terk idüp âhar zemîne naql itdiler. Ve kendüler vefât idince anda oldılar. Bi'l-âhîre Berber'e ve Rüm'a ğazâ idüp anda şehîd oldılar.

'Amr bin Hâzm⁴

Aşhâb-ı kirâmdan Resûl'llâh bunlara on yedi yaşında iken [375b N1] Necrân eyâletini virdiler. Müddet-i medîd anda vâlî-i⁵ sa'id oldılar. Ve Yezîd bin Mu'aviye zamânına dek hayâtda oldılar.

Mesleme bin Muħalled⁶ er-Rûmî el-Enşârî

Bunlar hicret senesinde dünyâya gelüp ve Faħr-i 'Âlem *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemüñ* meclis-i şerîflerine dâhil olup Mışır fetihinde hâzır

1 Nüşalarda başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 217.

2 şahâbeden: şahâbından R1

3 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik boşluk vardır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 217.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık " 'Amr bin Hâzâm" şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 217.

5 Vâlî-i: veliyy-i N1, R1

6 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik boşluk vardır. | İbn Kesîr, age, C. 8, s. 217.

bulındılar. Ve Mısr'dan Mu'âviye ve Yezîd'e asker gönderdi[ler]. Ve işbu sene Zî'l-ka'de'sinde vefât kıldı[lar].

Müslim bin Mu'âviye¹ ed-Deylemî

Bunlar da aşhâb-ı 'izâm ve şanâdîd-i fiḥâmdandır. Bedr ve Uḥud gâzâlarında ḥâzır oldılar. Ammâ Ḥandeḳ'de müşrikînle bulındılar. Ba'dehu İslâm'a gelüp Mekke fetḥinde ve Ḥuneyn'de kesb-i sa'âdet itdiler. Ve ḥacc-ı vedâ'da ve Ḥazret-i Şiddîḳ ile toḳuz ḥacc-i şerîfde bile bulunup altmış yıl Câhiliyyet'de ve altmış yıl şeref-i İslâm'da ve diyânetde 'ömr sürüp Yezîd bin Mu'âviye zamânında naḳl itdiler.

[Rebâb bint Üneyf]²

Bunlar Ḥazret-i İmâm Ḥüseyn'ün ḥâtûnidur ki Kerbelâ mâteminden soñra işbu senede vefât eylediler. *Raḥmetu'llâhi 'aleyhimâ.*

[Ammâ Altmış Üç Târihi Vefeyâtı]

Ba'dehu altmış üç târihi dâhil oldu. Ve andaki vefeyâta nihâyet olmadı.

[Vaḳ'a-i Ḥarre]³

Müverriḥ-i niḥrîr Mevlânâ İbn [K]eşîr⁴ taḥrîr ider ki Ḥarre ki Medîne-i Münevver'e'nün cânib-i şarḳîsidür, sene-i mezbûre Zî'l-ḥicce'si-nün yigirmi sekizinci günü yevmü'l-erba'ada [518a R1] Yezîd bin

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık "Nevfel bin Mu'âviye" şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 217.

2 Nüshalarda başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 217.

3 Burada HZ nüshasında "Ma'reke-i Müslim bin 'Aşebe" şeklinde bir başlık vardır. N1 ve R1 nüshalarında ise herhangi bir başlık bulunmamaktadır. *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak HZ nüshasının başlığı tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 217.

4 Buradaki anlatımlar İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye* adlı eserinden muktebes olduğu için burada metin tamiri yapıldı.

Mu'âviye tarafından on iki biñ süvâr-i hayyâle ve on beş biñ piyâde-i kemândâre Müslim bin 'Uğbe-i Müzenî'yi serdâr idüp gönderdükde üç gün cidâl ü kıtâl oldu. Ve ol eyyâm ü leyâlîde nehb ü ğâret ü fesâdâtla ol beled-i güzîn taldı. Muhâcirîn ü enşâr ü mevâliden ol Vağ'a-i Hârre'de yedi kimesneye şehâdet sa'âdet[i] naşîb oldu. Ammâ 'avâm-ı nâsdan ve 'Arab'dan on biñ kişi küşte bulundu. İnşâ'allâh eşheri [34a HZ] taştîr olı-nup;

'Abdu'llâh bin Hanzale'¹

Ecille-i aşhâbdan olup ol hârbde Medîne'nün emîri idi, şehîd oldu.

[Ma'kıl bin Sinân ve 'Abdu'llâh bin Zeyd bin 'Âşım]²

Ma'kıl bin Sinân, huşûşâ 'Abdu'llâh bin Zeyd bin 'Âşım³ şanâdid-i yârân-ı Fahr-i Cihân iken bunlar ol zümre-i şühedâsına ilhâk olındı.

Mesrûk bin Ecda'⁴

İsmi 'Abdu'r-Rahmân bin Mâlik'dür. Yemenî olup ol cânibde ba'zı bilâda hâkim naşb olınmışlardır.

Meşhûrdur ki niçe [zamân] muhaşşıl-ı zekât⁵ [olup] ğaybetden [şoñra] vilâyetine geldi. Hekbesinde bir tişe⁶ bulundu ki anuñ da çabzası⁷ yoğ-ıdı. Ehl[i] istiğrâb idüp "Bunca zamân bizden ki dūr olduñ, ancak

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 217.

2 Nüshalarda başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 224.

3 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik bir boşluk vardır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 224.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 224.

5 Nüshalarda "piyâde (R1), piyâd (N1), Sāv (HZ)" şeklinde yazılan kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

6 Nüshalarda "cübbe" şeklinde yazılan kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

7 Nüshalarda "hayâtı" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

bu bıdâ‘ata mı dest-res bulduñ?” didüklerinde [“Ol tışeyi ‘arıyeten almış-ıduğ. Girü virmeyi unutmuşuz.” diyü cevâb virmişdür].¹

Ammâ ziyâde fâzil ve haqka kâ‘il ve tã‘at ü ‘ibâdeti ve şıyâmı şâmil idi. Efğahü‘n-nâs idi. Kâği Şüreyh² ba‘zı umürda Mesrûk ile [müşâvere iderdi].

Ammâ Vefeyât-ı Altmış Beş Târîhi ‘Abdu’llâh bin ‘Amr bin ‘Âş bin Vâ‘il Ebü Muḥammed es-Sehmî³

Bunlar ‘ulemâ-yı aşḥâb ve ‘ubbâd-ı aḥbâb-ı şanâdiddin olup babalarından ancak on iki yaş aşğar ve ammâ zâhiden ve ‘ibâdeten ekber olup şeref-i İslâm’ı daḥı [376a N1] pederinden muḥaddem olmuşdur. Babası tãlib-i dünyâ olup Mu‘âviye meclisine tereddüd itdüğü için levm ider, yürürdi. Ve Ḥarb-i Şıffin’de bile bulunup bi‘d-defe‘ât Mu‘âviye maḥzarında babasına ḥitâb idüp “Eger Resûlü’llâh evladuñ babasına⁴ itã‘at itmesini emr itmiş olmayaydı ben senüñle ne bu mecma‘a gelürdüm ve ne birgün bunda kıyâm kılırdum.” demişdür. Ḥattâ ‘Ammâr [bin] Yâsir katlı olup⁵ «ويع عمار تقتله الفئة الباغية» [158b R1] ḥadışinden Şâmilerün ḥasb ü ḥâleri zâhir olduḡda müşârün ileyh ‘Abdu’llâh, babasına levm ü tã‘n idüp niçe demler ağlamış, yürümişdür.

Ve ammâ ġâyetde ferbiḥ ü şecî‘ olup, *Tevrât* ve *Furḳân*’ı tilâvet idüp, ma‘ânî-i ġâmızasına muḥḫalî‘ olup ağlamadan a‘mâ olmuşdur. Ve her gice ‘ibâdetle şabâḥa dek kâ‘im olup bir gün ifṫâr iderdi ve bir gün şavm ihtiyâr

1 Nüşalarda bu kıssada Mesrûk’un verdiğı cevap bulunmamaktadır. Cevapta ve hal tercümesinin diğere yerlerinde “Tâbi‘ün Döneminde Önemli Bir Müfessir: Mesrûk b. el-Ecda” adlı makale esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. Yunus Emre Gördük, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, C. 18, Sayı 1, 2008, (193-213), s. 202.

2 Nüşalarda “şer” şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. Gördük, *agm*, s. 201.

3 N1 ve R1 nüşalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, *age*, C. 8, s. 263.

4 babasına: âbâsına R1

5 Hadîs-i Şerîf, “Vah Ammâr! Kendisini âsi bir topluluk öldürecek.” (Buhârî, *Salât*, 63) | N1 nüşasında hadîsin imlası bozuktur.

iderdi. Ve Mu'aviye kendüsini Kûfe hükûmetine naşb idüp soñra 'azl itmiş idi. Vefâtları Mısr'da ve ba'zılar kavlince Mekke'de vâki' olmuşdur.

Menķüldür ki bunlar *Qur'an-ı 'Azîm*'i cem' idüp bir gicede hatm-i *Kelâmu'llâh* kıilup bu tilâvetleri Sulţân-ı Enbiyâ'ya ma'rûz olduķda “Ėorķarın ki ikşâr-ı tilâvet saña melâl virüp niçe zamanlar terkine mübtelâ olasun. Lâkin evlâ [olan] budur ki ayda bir hatm idesün.” buyurduķlarında ¹«يا رسول الله دعني أستمتع من قوتي وشبابي»¹ ya'nî “Beni ķo, Yâ Resûla'llâh ki a'zâda² kuvvet ve şebâbda ķudret var iken tilâvetde temettu' ideyin.” di-yüp, lâkin Resûlu'llâh yigirmi günde bir hatmine işâret idüp ve yine 'Abdu'llâh hadîş-i evvele 'avdet itdükde heftede bir hatme ruşşat virildi. Yine ³«دعني أستمتع من قوتي»³ didükde i'râz buyurılıp hefteden eksikde hatme icâzetleri olmadı. Ma'lûm oldu ki ba'zı ehl-i sibâ ikşâr-ı tilâvet-i kelâm-ı Hudâ kıılırlar. Hâlâ ki menhî idüğini ve ol ⁴«كثرة تلاوة كسل»⁴ muķtezâsınca bâ'is-i melâlet olduğını fehm itmezler.

Ve Hâzret-i Peyğâmbere'den yedi yüz miķdârı eğâdis-i şerife rivâyet itmişlerdür.

Ammâ Vefeyât-ı Altmış Yedi Târiği

Velîd bin 'Uķbe⁵ bin Ebî Mu'ayt⁶ ve Ebü'l-Cehm⁷ ve Ėalk-ı keşîr fenâ câmını nüş [34b HZ] itdiler. Ve ayak seyri tãriķiyla nişîmen-i beķâyâ çekildiler.

1 “Ey Allah'ın Resûl'ü, bırak genç ve kuvvetli olduğumda faydalanayım.” (*Müsned*, II, 163, 199)

2 Nüşalarda imlası muğlak olan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

3 “Bırak kuvvetli olduğumda faydalanayım.”

4 “Çok okumak üşengeçliğe sebep verir.”

5 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik boşluk vardır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 293.

6 Nüşalarda “Mu'îze” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Mehmet Efendioğlu, “Velîd b. Ukbe”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/velid-b-ukbe> (08.05.2020).

7 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik boşluk vardır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 293.

Ve Altmış Sekiz Tārîhinde Fevt Olanlar 'Abdu'llāh bin Yezîd el-Evsi¹

Ki Hudeybiyye Ğazâsı'nda bile bulundu.

'Abdu'r-Raḥmān bin Zeyd² bin Ḥaṭṭāb

Ki Ḥazret-i 'Ömer'ün qarındaşı oğlu idi. Ve Ḥazret-i Peyğamber '*aleyhi's-şalātu ve's-selām* zamān-ı bā-sa'ādetine yitişüp sinni yitmişde iken Medîne'de vefāt eyledi.

'Abdu'r-Raḥmān bin Ḥassān bin Şābit el-Eşşārî³

Bunlar Şā'ir Ḥassān ve nazmı Rūḥu'l-ḳuds ile mü'eyyed nādire-dān evlādındandır. [519a R1]

'Adî bin Ḥātîm et-Ṭā'⁴

İmru'ü'l-Ḳays evlādından sehâyla memdūḥ ve mekârim ü elṭāfi kütüb ü risāyleyle meşrūḥ olan Ḥātîm'ün [376b N1] oğludur. Evvel mülākātda Fahr-i 'Ālem *şalla'llāhu te'ālā* '*aleyhi ve sellem* Ḥazretleri i'zāz ü ikrām idüp şaḥābe-i kirām zümresinün şanādīdinden ve āb-rūsı olduğı muḳarrerdür. Evvelā Küfe'de, ba'dehu Ḳarḳisiyā'da temekkün itmişlerdür.

Zeyd bin Erḳam bin Zeyd⁵

Bunlar daḥı aşḥāb-ı 'izām ve aḥbāb-ı fiḥām fırḳa-i sa'īdesindendür.

'Abdu'llāh bin 'Abbās

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 295.

2 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik boşluk vardır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 295.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 295.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 295.

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 295.

İbn ‘amm-ı Hıyırü’n-nās, Tercemānü’l-*Qur’ān* ve Vākıf-ı Esrār-ı *Furkân* bir ehl-i fazl-ı zı-şân ve nihrir-i pesendide-tahrir-i rü-şināsân ve melâz-ı aşhâb-ı ‘ırfân idi ki “hayrül-ümme” diyü mevşûf ve “bahrül-fazilet” ‘unvânı ile kalb-i şerifleri ma‘rûf olup Hâzret-i Resül-i Ekrem *şalla’llâhu te‘âlâ aleyhi ve sellem*den ve ekşer-i aşhâb-ı vacibü’l-kabûlden ehadîş rivâyet itmişdür. Ve şahâbe vü tabi’inden halk-ı keşir dahı aHz-ı ‘ilm-i münir idüp [āsmân-ı] fezâ’il-de’bine¹ [ve] ke’ş-şems fi erba‘ati’-nehâr evc-i rağbet ü i’tibâr[ın]a yitmişdür. Kendüler müfredât-ı² fünûn u ‘ulûmı câmi‘ ve vüs‘at-i ‘ilm ü keşret-i fehm ü füşat-i ‘aql ü haqîkat-ı fazl ile ekşer-i ma‘ârif ü kemâlâtı müstecmi‘ idüklerinde ittifağ vardır.

Ve kendüler ebü’l-fazl-ı nâmdâr vâlideleri Ümmü’l-Fazl Lübâbe³ bint Hâriş ile mâh-ı bedr gibi şöhrele refi‘ü’l-mikdâr olup ümmü’l-mü’minin Meymüne bint Hâriş vâlideleri hem-şiresi olmak şerefi niyyetle dahı ibn ‘amm-i Resülü’llâh olduklarından fazla bülend-iştihâr olmuşlardır. Ve çoğdukları zamânda Resülü’llâh cenâbına getirilüp mübarek ağız yarıyla dehânı hoşkasını pür dürr-i şehvâr itdükleri luţfuñ semerâtıdır. Rişte-i nazm-ı kelâmları cevâhir-i fazl ü ‘ırfânla peyveste muntazam bulunmuşdür.

Ve bir rivâyetde Hâzret-i Peygâmbir “Şöyle zann iderin ki Hâzret-i Hâllâk-ı beşer ‘an-şarîb bir mevlüd-i mu‘teber-i nürâniyle yüzümüz⁴ mütebeyyiz ü münevver⁵ [ide.” diyü] meşveret buyurdukları eşnâda ‘Abdu’llâh bin ‘Abbâs vücûda gelmişdür. Kendüler “Hicretten üç yıl evvel vücûda geldüm. Ve Resül-i Ekrem vefâtında [on] üç yaşında bulındum.” diyü buyurmuşlardır. Ammâ ‘Amr bin Dînâr hicret senesinde çoğduklarını⁶ [519b R1] beyân itmişdür.

1 de’bine: zâtiyye HZ

2 Nüşhalarda “bağardât” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

3 N1 nüshasında “Hilâle” şeklinde yazılan, R1 nüshasında boş bırakılan bu isim “Lübâbe” olarak metne alındı. bk. İsmail L. Çakan, Muhammed Eroğlu, “Abdullah b. Abbas”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-b-abbas> (07.01.2020).

4 Nüşhalarda “bu remz” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği tashih edilerek metne alındı. Bu tashih el-Bidâye ve’n-Nihâye’ye de uygundur. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 295.

5 mütebeyyiz ü münevver: tebyiz N1, R1

6 Nüşhalarda “çoğduklarına” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

Ve bi'l-cümle fetḥ-i Mekke'de ve Ḥuneyn'de ve Ṭā'if'de Resūl'llāh *ṣalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem* ḥidmet-i 'āliyesinden ayrılmadılar. Ve se-kiz tārīhinden şoñra muttaşıl cevāhir-i baḥr-i risāletden le'ālī-i ma'ārif ü kemālāt[1] 'ale't-tevālī ser-rişte-i ḥıfz u ta'allüme muntazam kılmadın ḥālī olmadılar. Kendülerde daḥı cemāl [ü] vecāhet ve lisānlarında ṭalāḳat u melāḳat ve ṭarīḳ-ı belāḡatlarında vüs'at ve fecc-i 'amīḳ-ı feşāḳatlarında füşḫat muḳarrer olmaḡla bā'is bu idi ki Ḥāzret-i Ḥayrū'l-beşer [35a HZ] [ve Resül-i] Ḥallāḳ-ı Kırdgār anları ta'lim-i 'ulüm ile behrever ve 'ilm-i te'vil [ü] tefāḳḳuh-i' dīn ile mu'ammer itmesine ḥayr-du'ālarını mükerrer buyurmuşlar idi.

Ve Ḥāzret-i 'Ömer birgün İbn 'Abbās'a ta'zīm-i bī-mer kılip "Ben senüñ [377a N1] evvel sa'ādetüñi görmüşümdür ki Ḥāzret-i Peyḡamber seni istediler. Mübārek elleriyle arḳañı şıḡayup ve dehānuñı femm-i mübārekleriyle pür-şehd ü şekker kılip, «أَللّٰهُمَّ فَفِّهْ فِي الدِّينِ وَعَلِّمَهُ التَّوْبِيلَ»² buyurdılar. Ba'dehu³ «أَللّٰهُمَّ بَارِكْ فِيهِ وَأَنْشُرْ مِنْهُ»³ tekmilesi ile baḥr-i 'ilm ü fazl olacaḡını ümmete ṭuyurdılar.

El-ḳıssa "Ben [Cebra'il 'aleyhi's-selām]⁴ iki kerre gördüm ve Ḥāzret-i Resül'ün iki kerre ḥikmet için ḥayr-du'āların aldum." buyurmuşlardır. Kendülerden mervīdür ki birgün babaları 'Abbās ile Ḥāzret-i Resül ḥuzūrına gelmişler. [Ḥāzret-i 'Abbās, Resūl'llāh *ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellemi*], kendülerden i'rāz ider gibi görüp ṭaşra çıḳmışlar. "Āyā bu i'rāza bā'is ne ki?" diyü Ḥāzret-i 'Abbās, 'Abdu'llāh-ı fazl-iḳtibāsdan istikşāf itdükde "Yanlarında bir kimesne var idi. Bā'is [oldur ki] anlarıñla muşāḳabetleri [var] idi." diyü cevāb virdiler. Ba'dehu 'Abbās Ḥāzretleri [Ḥāzret-i Resül'e] "Yanıñuzda olan şahş kim idüḡin ben görmedüm. Oḡlum ḳulıñuz görmüşler." didükde, "Cibril idi. Çünki oḡluñ anları gördi, 'ilm ile ḳalbi

1 Nüşhalarda "def'aten" şeklinde yazılan bu kelime *el-Bidāye ve'n-Nihāye* doğrultusunda tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 296.

2 "Ey Allah'ım, ona [*Kur'an*'ın] tevilini öğret ve onu dinde fakih kıl."

3 "Ey Allah'ım, onda bekereket meydana getir et ve ondan bereketi yay." | İmlada görülen hatalar *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 296.

4 Nüşhalarda burada birkaç kelimelik bir boşluk vardır. *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 297.

münevver ve âhîr-i 'ömründe izâ'at-i nûr-ı başar 'arızası anlara muşkarrer-dür" buyurıldı. Fi'l-vâki' öyle oldu.

Mu'ammer'den mervîdür ki "İbn 'Abbās' uñ 'umūmen 'ulūmı Hâzret-i 'Ömer ve 'Alî ve Übey bin Ka'b'dandır." diyü haber virdi.

Ve bi'l-cümle muttaşıl aşhâb-ı bâ-şafâdan nüzül-i âyât ve hülül-i ğazavât esrârını İbn 'Abbās istiftâ üzere idi.¹ "Bunca 'ulūma ne ile vâşıl olduñ?" dinildükde² «بلسان سؤال وقلب عقول» buyurdi. [520a R1] Ya'nî ki "Tefahhuş idici lisânla ve ta'aqqul eyleyici qalb-i nâdire-dân ile buldum." haberin virdi. Ve Hâzret-i 'Ömer anları cüvân-ı kühül-i se'ül ve qalb-i 'uqûl ile ta'bîr kılandır.

Kendülerden biñ iki yüz hadîs-i şerîf rivâyet olunduğı kütüb-i tevârîhde muşkayyed bulundu.

Ve bi'l-cümle Hâzret-i 'Ömer ve 'Oşmân zamânında İbn 'Abbās da'imâ müftî-i nâs idiler. Vaq'a-i Cemel ve Şıffin'de Hâzret-i 'Alî cânibinden emîr-i meysere³ anlar oldılar. Kezâlik Havâric kıtâlinde de bile bulındılar.

Birgün Tāvûs bin Keysân,⁴ ['Abdu'llâh bin 'Utbe'ye] su'al itdiler ki "Ekâbir-i şahâbe mecâlisini terk idüp İbn 'Abbās gibi cüvân meclisine mülâzemetüne bâ'ış nedür, ne olmışdur?" Hemân kelâma gelüp "Ben aşhâb-ı 'izâmdan yetmiş şahâbe-i lâzımü'l-ikrâm gördüm ki her ne huşuşda şübhe itdiler ise İbn 'Abbās' uñ qavline kâ'il oldılar. Ve hall-i müşkilâtı anlar lisânından buldılar. El-kışşa 'ilmen ve hîlmen ve fıkhen ve dînen [ve] kazâ'en ve şî'ren [ve] gurbeten ve tefsîren ve farîzatan ve hisâben 'Abdu'llâh bin 'Abbās gibi nâdir kimesne gördüm." diyü 'Abdu'llâh bin 'Utbe muşâhiblerine haber virmişdür.

1 Nüşhalarda burada yazılan "diyü" kelimesi anlam gereği metne dahil edilmedi.

2 "Meraklı bir dil ve akıllı bir kalp ile."

3 Nüşhalarda "mebdê" şeklinde yazılan bu kelime *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 299.

4 Nüşhalarda "Leyş bin Süleym" şeklinde yazılan bu isim "bin Keysân" olarak metne alındı. bk. Abdullah Kahraman, "Tāvûs b. Keysân", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tavus-b-keysan> (07.01.2020).

Vaqtâ ki gözleri a‘mâ oldu ve Hâzret-i Peygâamber’ün buyurdıkları muqarrer buldı, Medâ’inî bu ebyâtı ke-ennehu ezher-i lisânından [377b N1] diyüp gönderdi:

Nazm

    ففي لساني وسمعي منهما نور   إن يأخذ الله من عيني نورهما
    وفي فمي صارم كالسيف مأثور¹   قلبي ذكِّي وعقلي غير ذي دخل

Ammâ vefâtları [35b HZ] sinn-i şerîfleri yetmişde iken Tâ’if de vâkı’ oldı. Namâzını Muḥammed bin Ḥanefiyye² kıldı. «مات اليوم خير هذه»³ buyurdu. Ve Câbir bin ‘Abdu’llâh mevt-i İbn ‘Abbâs’ı işitdükde el-lerini birbirine urdu ve buyurdu: «مات اليوم أعلم الناس واحلم الناس»⁴ [diyü] ‘ilm ü ḥilmini beyân kıldı. Ve Râfi’ bin Ḥadîc didi: «مات اليوم من كان محتاج»⁵ buyurdu. Ve defn olunmağ üzere iken bir beyâz kuşcağız gelüp, dünyâ kuşlarına muḥâlif heykelde olup ḥazretü’n ke-feni mâ-beynine girdi. Çıkmayup bile gömildi. “İlm ü ‘amelidür ki ol şekle mütemeşşil oldı.” dinildi. Ve defn olındığı gibi [520b R1] ﴿يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۖ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ۖ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۖ وَادْخُلِي الْجَنَّةَ﴾⁶ ayetinü’n tilâvetini ḥâzırın işitdi. Ammâ okıyan kim idüğü ma‘lûm olmadı. *Raḥmetu’llâhi te‘âlâ ‘aleyhi*.

Ammâ kendüler gayetde ferbih ü şemîm idi. Oturdıkları maḥalde iki şahşuñ yirin tutardı. Vecâhetlerine ḥod nihâyet yoğ-ıdı. Mübârek meḥâsinleri ağardukça sevâdla ‘inde’l-ba’z ḥınnâ ile maḥlûṭ şıbağ-ı mu’tâd ile boyarlardı. Ve libâs ü firâş ü nûkhet ü taṭayyubda şânileri yoğ-ıdı. Ve

1 “Allah gözlerimdeki aydınlığı olsa da dilimde ve kulağımda gözlerimin nuru kalmıştır. Kalbim zekidir, aklım bozulmamıştır. Ağzımdaki dilim kılıç gibi keskindir.” | Nüşalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 305.

2 Nüşalarda “Şa’ine (N1, R1), Şafıyye (HZ)” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 306.

3 “Bugün bu ümmetin en hayırlısı öldü.”

4 “Bugün insanların en bilgisi ve en iyi huylusu öldü.”

5 “Bugün batı ile doğu arasında onun ilmüne muhtaç olan [herkes] öldü.”

6 “(Allah, şöyle der:) ‘Ey huzur içinde olan nefis! Sen O’ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön! (İyi) kullarımın arasına gir. Cennetime gir.’”, Fecr 89/27-30.

her nereden geçse lezâfet-i vech ve nezâfet-i libâs ü 'ıtrdan içlerinden geçen İbn 'Abbâs idüğü bilinürdi.

On veled-i reşid vücûda getürdiler ki isimleri Fazl ve 'Abdu'llâh ve 'Ubeydu'llâh ve Ma'bed ve Kûsem ve 'Abdu'r-Rahmân ve Kûseyr ve Hâriş ve 'Avn ve Temmâm idi. Bunlar cemî'an Ümmü'l-Fazl'dan idi. Ya'nî âhir-i veledi Temmâm ile tamâm idi. Ammâ Fazl ihyâ-yı dinde şehid oldu. Ve 'Abdu'llâh Tâ'if'de ve 'Ubeydu'llâh Yemen'de ve Ma'bed ve 'Abdu'r-Rahmân İfrîkiyye'de ve Kûsem ve Kûseyr ba'dehu vefât eyledi.¹ Ve ba'zılar kavlince Kûsem Semerkand'da öldi.

Ve bunlardan gayrı Zür'a bint Misraḥ nâm hâtünından Muḥammed ve Fazl ve 'Abdu'llâh-ı Diger nâm evlâd-ı kirâmı daḡı var idi. Huşûşâ 'Abbâs ve 'Alî nâm iki ferzend-i vâcibü'l-ihtirâmı daḡı olmuşdur ki mezbûr 'Alî keşirü'ş-şalât olup ḡüsn ü bahâ ile müsteşnâ ve 'aşırında vech-i arzda beşere-i cemilesi behcet-nümâ olmadın mâ'adâ günde biñ rek'at namâz edâsıyla engüşt-nümâ olmaḡın Seccâd laḡabı ile [378a N1] meşhûr oldu. Ve ebü'l-hulefâ-yı 'Abbâsiyye kendüler olup hulefâ-yı 'Abbâsiyye anlaruñ şulbinden vücûda geldi.

Ebü Şüreyḡ el-Ḥuzâ'î [el-'Adevî el-Ka'bi]²

İsmi Ḥuveylid bin 'Amr olup 'âmü'l-fethde İslâm'a geldi. Benî Ka'b'a maḡşûş üç râyetüñ³ birini anlar getürdi.

1 eyledi: eylediler R1

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 307.

3 Nüshalarda "dâyinüñ" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereḡi tashih edilerek metne alındı.

Ebū Vākīd el-Leyṣī¹

Bunlar daḥı aşḥāb-ı kirāmdandır. Ve ‘inde’l-ba’z Bedr Ğazāsı’nda bile bulunmuşdur. Sinni altmış beşde iken fevt olmuşdur. Ammā vefātu Mekke’de vākī’ olup maḳābir-i muḥācirinde defn olunmuşdur.

Ammā Vefeyāt-ı [521a R1] Sene Altmış Toḳuz Tārīḫi ‘Amr bin Sa’īd [bin ‘Āṣ]²

Ki Eşdaḳ dimekle ma’rūf ve kemāl ü vaḳār ü ḥilm ile mevşūfdur. ‘Abdü’l-Melik bunları Dımaşḳ-ı Şām’da muḥāşara idüp ḳatlı itdi. Ve ba’zılar ḳavlince Resūlu’llāh’ı görmüşdür. Ve iki ḥadīs daḥı rivāyet ḳılmışdur. Ve bunlar ‘Ömer ve ‘Oşmān ve ‘Alī ve ‘Ā’iše’den ve Benū Ümeyye ve Sa’īd ve Mūsā bunlardan rivāyet itmişdür. [36a HZ]

[Ebū’l-Esved ed-Dü’elī] Zālīm bin ‘Amr bin Süfyān³

Bunlar Kūfe ḳādīsı idi. İsmi Zālīm bin ‘Amr bin Süfyān’dur. Ve ‘ilm-i nücūmda mahāretle meşḥūr olan Ebū’l-Esved ed-Dü’elī bunlardur ki ‘ilmi ‘Alī bin Ebī Tālīb’den aḥz itmişlerdür. Resūlu’llāh ḥayātında İslām’a geldi. Ammā Ḥāzret’i görmedi. Nihāyet tābī’inden oldu. Ammā Vaḳ’a-i Cemel’de bile bulındı.

Cābir bin Semüre bin Cünāde⁴

Bunlar da babaları da Faḥr-i ‘Ālem Ḥāzretlerine yitişdiler. Ve ḥādīs-i şerīfe daḥı rivāyet itdiler.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık veya boşluk bulunmamaktadır. HZ nüshasında başlık “Ebū Vākīdī el-Leyṣī” şeklindedir. | *el-Bidāye ve’n-Nihāye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesīr, age, C. 8, s. 307.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesīr, age, C. 8, s. 310.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesīr, age, C. 8, s. 312.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Ḥassān bin Semüre bin Cünāde” şeklindedir. | *el-Bidāye ve’n-Nihāye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesīr, age, C. 8, s. 312.

Esmâ bint Yezîd bin Seken¹

Bunlar Enşâriyye'dendür. Hâzret-i Peyğamberden bî'at itdiler. Ve çâder direği ile Yermük Cengi'nde Rûm² müşriklerinden toköz kimesneyi öldürdiler. Ol neberd, gelin oldukları gicede vâkı' idi. Âhîr Dımaşq-ı Şâm'da sâkin³ olup anda Bâbü'ş-şâğîr'de defn olındı.

Hassân bin Mâlik⁴

Bahdelî'dür. Mervân'a emâret muqarrer olduğu sebebden fevt olmuşdur.

Ve Yetmiş Târîhinde Fevt Olanlar 'Âşım bin 'Ömer bin Hattâb⁵

Vâlidesi Cemîle bint Şâbit'dür. Bunlar Resûlu'llâh'ın hayâtında vücûda gelüp ancak babasından bir hadîs rivâyet kıldı. Ve'l-hâşıl re'is-i fâzıl ü vaqûr idi.

Naql olunur ki birgün kıt'a-i mezra'a huşuşında İmâm Hasan ile ve 'inde'l-ba'z İmâm Hüseyin ile münâza'a itdüklerinde vaqtâ ki cânib-i imâmda gâzab âşârı zâhir oldu, 'Âşım nizâ'ına nâdim olup "Sizûn olsun." didi. Anlar dahı telaţţuf kaşd idüp "Sizûn olsun." buyurdu. Andan sonra ikisi de ol mezra'aya mutaşarrıf olmayan eţrâfındaki nâsa mutaşarrıf oldılar.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 312.

2 Nüshalarda "Âdem" olarak yazılan bu kelime "Rûm" olarak metne alındı. bk. Ali Osman Ateş, "Esmâ bint Yezîd", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/esma-bint-yezid> (08.01.2020).

3 sâkin: şâmda R1

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık "Hassân İbn Süleymân" şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 313.

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 313.

[K̄abīşa bin Z̄ü'eyb]¹

Ebü'l-'Alā-yı Huzā'î'dür ki kibār-ı tābî'indendür. [521b R1] Ve Mu'āviye'nün ređā'an birāderidür. Ehl-i Medīne'nün şulehā ve fuḫahāsın-dan olup, ba'dehu Şām-ı şerīfe naḫl idüp anda intikāl eyledi. *Raḫmetu'llāhi 'aleyh.*

Kays bin Zerīh²

Bunlar bādiye-i Hicāz'dandur. [378b N1] Ve ba'zılar ḫavlince İmām Hüseyñ bin 'Alī'nün ređā'an ḫarındaşı[dur]. Lübnā bint Hübāb nām ḫātūnı tezevvüc idüp tehevür ile ḫalāḫ eyledi. Eleminden bādiyede sākin oldı. Lākin gitdükçe beñzi şararup ve bedenine naḫāfet³ geldi. Kendüde āşār-ı cüzām işābet olduḫda İbn Ebī 'Atīḫa geldi. Ve ḫālini i'lām ḫıldı. Ve ba'zı rü'esā-yı Ḫureyş ile atlanup ol ḫātūnuñ beytine vardılar. Tekrār nikāḫ idüp āḫir-i 'ömrlerine dek dirlik eylediler. Ol sebeb oldı.

Yezīd bin Ziyād bin Rebī'a el-Ḫimyeyi⁴

Şā'ir-i sehḫārdur. 'Ubeydu'llāh bin Ziyād'ın babasını hicv itmegin [ḫatline] ḫaşd itdükde Mu'āviye men' idüp "Emīrū'l-keḫām olanlara siyāset-i te'kīd⁵ te'dīb-i teşhirdür." diyü nev'an ruḫşat virmeḫin mezbūra müshil içürüp ve ḫimāra bindürüp çārşuları devr itdürdi ki zāhr-ı ḫimārda āb-rüy-ı nāmūsı yirlere revān olurdu. Ve kendüsi ḫaseb-i ḫālini müş'ir bu beyti oḫıdı:

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık "K̄işa bin Cābir" şeklindedir. | *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 313.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 313.

3 Nüshalarda "ḫāḫat (R1), nemāḫat (N1, HZ)" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereḫi tashih edilerek metne alındı.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 314.

5 Nüshalarda "ekīd (R1, HZ), ekket (N1)" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereḫi tashih edilerek metne alındı.

[Nazm]

يغسل الماء ما صنعت وشعري راسخٌ منك في العظام البوالي¹

Ma'nāsı "Senüñ baña itdügün[üñ] şuyla yunup zā'il olması müyesserdür. Elemüm senüñ haqqındaki ebyât-ı hicvüm çürümüş kemüklerde bile rüsüh bulmağdur." demekdür.

Beşir bin Nađr²

Ķāđi-i Mışr'dur.³ Ve sāl-be-sāl Mışr'dan biñ dīnāra mutaşarrıfdir.

Mālik bin Yehāmır es-Sekseki⁴ [36b HZ]

Bunlar tābi'ındendür. Ve ba'zılar kavlince aşhāb zümresine dāhıldür. Ve Mu'āz⁵ bin Cebel'ün eħāşş-ı havāşşındandur.

Ammā Vefeyāt-ı Yetmiş Bir Tārīhi

[Muş'ab bin Zübeyr]⁶ bin 'Avvām bin Hıveylid-i Ķureyşī

Ki ittifāk-ı ekābir-i tābi'in ve ekşer-i müverrihındür ki minbere çıkan hükkām-ı meşāhırde Muş'ab'dan⁷ vecih ve kemāl-i hüsn ü bahā ile bī-şebih, şeci' u kerim ve refi'u'l-ğadr-i şehim görünmemiş ola. Ve vālidesi

1 "Senin bana bu yaptığın şeyi, [üstüme tuvaletimi yapmamı] suyla yok etmek mümkündür. Ancak benim senin hakkındaki şiirlerim çürümüş kemiklerde [bile kalacak kadar] sağlamdır."

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 314.

3 Nüshalarda "Ķāħa-i Mışravi" şeklinde yazılan bu terkip "Ķāđi-i Mışr'dur" şeklinde metne alındı. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 314.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık "Mālik bin Ahyem es-Sekseki" şeklindedir. | *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 314.

5 Nüshalarda "Mu'āviye" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 314.

6 Nüshalarda burada birkaç kelimelik bir boşluk vardır. | *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 317.

7 Nüshalarda "Muş'āiden" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

Rebâb bint Üneyf el-Kelbiyye'dür.¹ Ve Ebû Hüreyre Hâzretleriyle çok mücâleset ü şoḥbet itmişdür.

'Abdü'l-Melik bin Mervân Deyrû'l-câşelik kırbında kendüyi kıatl eyledi. [522a R1] Aşḥâb-ı muḥtârdan yedi bin nefis kendüden istimân itmişken cümleñün kıatline emr eyledi. Binâ'en 'alâ zâlik bunca mükâfâtta kendüye daḥı ol şarîka sâlik kıılındı.

Vaḳtâ ki 'Abdü'l-Melik ḥuzûrına başını getürdiler, ḥâzırından biri mezbûruñ şecâ'at ü keremî ve 'askerî perîşân bulunmaḡın başına gelen elemî ve naḳz-ı 'ahd idüp kıatlı itdüḡi 'asker-i muḥtâr muḳâbelesinde irtikâb itdüḡi nedemî söyleyüp Muş'ab'ın eş'arından bu ebyâtı oḳıdı. 'Abdü'l-Melik teslîm idüp "Fî'l-vâkı' didükleri gibi şecî' u kerîm ve maḥabbetimüz kendüye kıadîmdür. Lâkin bu kıadar vardur ki mülk 'aḳîmdür." didi. Ve ebyât-ı Muş'ab bunlardur:

Nazm

أَكْذِبْ نَفْسِي وَالْجَفُونَ فَلَمْ تَغْضُ	وإني على المكروه عند حضوره
أَذْبُ بِهَا عِنْدَ الْمَكَارِمِ عَنِ عَرْضِي	وما ذاك من ذلٍ ولكن حفيظةً
[379a N1] ² وإني لذي سلمٍ أذلّ من الأرض	وإني لأهل الشر بالشر مرصداً

İbrâhîm bin Mâlik el-Eşter en-Neḥa'î³

Babası şüc'ân-ı 'Arab'dan olup nice nâmdâr ise bunlar daḥı şeref-i şehâmetle büleñd-iḳtidâr olup Hâzret-i İmâm Ḥüseyn-i Şehîd'i ve ḥânedân-ı risâletden niçe sa'îdî siyâset ve emânet kıılan 'Ubeydu'llâh bin

1 Nüşhalarda "Deyâne bint Ütef Keliyye" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İrfan Aycan, "Mus'ab b. Zübeyr", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/musab-b-zubeyr> (08.01.2020).

2 "Zorluklar gelip karşıma dikilince gözlerim kapanmadan ben kendimi yalanlarım. Bu alçaklıktan dolayı değil aksine kendimi korumam içindir. Güzel huylar yanında ben ırzımı böylece korurum. Kötülere karşı ben kötülüğü yedekte tutarım. Onları kötülükle gözetlerim. Barış ehline de topraktan daha yumuşak huyluyumdur." | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 321.

3 N1 ve R1 nüşhalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 323.

Ziyād'ı bunlar katl itmişdür. Mücerred ol hazretüñ intikâmı kaşdına baş ve cânını der-miyân idüp bi'l-âhire anuñ katline fürce bulmuşdur.

['Abdu'r-Raḥmān bin Ğasīle]¹

Şuleḥādan idi. Ve 'Abdü'l-Melik bin Mervān serīr-i hilāfetde bunları yanına alurdi. Huşuşā 'ālim ü fāzil ve ḥaqq-ı inşāfa kâ'il 'aziz idi. Dımaşq-ı Şām'da vefāt eyledi.

['Ömer bin Seleme]²

Hazret-i Peyğamber'ün rebibi idi. Ekşer-i aşḥabuñ a'lemi³ idi. Arz-ı Şayd'da toğdı. Ammā şems-i vücūdi ğālibā Medīne evcinde çolundu.

Sefine⁴

İsmi Mihrān ve künyeti [Ebū] 'Abdu'r-Raḥmān'dur. Ümmü Seleme'nün kulu iken Resūlu'llāh Hazretlerine ḥidmet itmek üzere i'tāḫ eyledi. Ve bi'l-cümle āl-i peyğamberle ülfet ve aşḥābı ile muḥālaḫadan ḥālī olmadı. Ve Sefine dinilmege bā'is, "Birgün Resūlu'llāh ḫaşra müteveccih oldılar. Ve aşḥābınuñ ḥamillerini⁵ şaḫīl⁶ buldılar. Ve cümlesini [522b R1] baña taḫmīl buyurdılar. Ve sefineye teşbih idüp,⁷ «ما أنت إلا سفينة» diyü ḫiḫāb kıldılar. Andan şoñra "Sefine" nāmı ile şöhret buldum." diyü ḫaber virmişdür.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık "Ömer bin Ebi Seleme" şeklindedir. | *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 323.

2 Nüshalarda burada başlık veya boşluk bulunmamaktadır. | *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 323.

3 Nüshalarda "a'leni" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 N1 ve R1 nüshalarında burada başlık veya boşluk bulunmamaktadır. | İbn Kesîr, age, C. 8, s. 323.

5 Nüshalarda "hamillerini (N1), cemillerini (R1, HZ)" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

6 Nüshalarda "naql" şeklinde yazılan bu kelime *el-Bidāye ve'n-Nihāye* 'ye göre tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 323.

7 "Sen ancak bir gemisin."

‘Ömer bin Aḥṭab Ebū Zeyd¹

Bunlar Enşārî’dür. Resûlu’llâh ile on üç ğazâda bile bulunmuşdur. Ve A’râbî idükleri müverrihînüñ iş’arîdur.

Yezîd bin Esved el-Cereşî²

Dımaşķ-ı Şâm’a tâbî‘ Zeydîn nâm [37a HZ] kıaryede temekkün itmişdür. Ve şalâh u diyânetle meşhûr olmuş idi. Aşḥâb-ı kirâmdan çok ri-vâyet itmişdür. Ve қааht u ğalâ vâķi‘ olduķça Mu‘âviye ve Ḍaḥḥâk bin Kıays anuñla istiskâya çıķmışdur. Ve minbere Mu‘âviye ile bile şu‘ud itmişdür. Kıarañu gicede sâkin olduğı kıaryeden edâ-yı şalât için ki Dımaşķ’a gelürdi, ayağı barmakları şem‘-i rüşânî gibi şu‘le virüp yolındaki zûlmeti def iderdi. Âḥir yine ol kıaryede vefât eyledi. *Raḥmetu’llâhi ‘aleyh*.

Yetmiş İki Târîḥinde Vefât İdenler ‘Abdu’llâh bin Ḥâzim³

Emîr-i Ḥorâsân ve ser-bülend-i kıavm-i şüc‘ân ve ser-âmed-i şanâdid-i fursân olup Şeyḥ Ḥâfız Ebü’l-Ḥaccâc el-Mizzî *Tehzîb*’inde yazar ki mezbûr, Resûl-i Ekrem ile şöḥbet itmişdür. Ve ‘imâme-i sevdâda sa‘âdet-i rü’yeti yüzine⁴ sirâyet itmişdür. Ḥattâ Ebü’l-Ḥasen bin Esîr kitâb-ı *Üsdü’l-ġâbe fi Ma’rifeti’ş-şahâbe*’de⁵ mezbûrı zıkr eylemişdür. Ve kendüsi âl-i İmru’ü’l-Kıays’dan olup İbn Zübeyr fitnesinde emîr-i Ḥorâsân idi. *Kitâb-ı*

1 N1 ve R1 nüshalarında burada başlık veya boşluk bulunmamaktadır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 324.

2 Nüshalarda başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 324.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 326.

4 Nüshalarda “yüzünde sene” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

5 Nüshalarda “el-Ġâye fi Esmâ’i’ş-şahâbe” şeklinde yazılan bu eser adı tashih edilerek metne alındı. bk. Abdülkerim Özeydın, “İbnü’l-Esîr, İzzeddin”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-esir-izzeddin> (08.01.2020).

Zehebî ve *Kâmil*'de Yezîd bin Mu'âviye ve [anuñ oğlu] Mu'âviye¹ mevtinden sonra Horāsân'da hürüb-ı keşîrde bulundu. [379b N1]

Rivâyet olunur ki 'Abdü'l-Melik, [İbn] Zübeyr'ün başı geldükde 'aynıyla İbn Hâzîm'e gönderüp bî'atin[i] taleb itdükde İbn Hâzîm ol başı taṭayyub u ğasl idüp müstakîl âdemle Medîne'deki ehline gönderdi. Ve ba'zılar zu'mınca Horāsân'da defn olındı. Ve 'Abdü'l-Melik'e itâ'at itmege yemîn idüp gelen resûline cefâ'en getürdüğü nâmeyi yırttı. Ve keyfiyyet-i katli maḥallinde taḥrîr olındı.

Aḥnef bin Qays²

İsmi Daḥḥâk ve laḳabı Aḥnef'dür. [523a R1] Hâzret-i PeyğâMBER zamânında İslâm'a gelmedi. Nihâyet sa'âdet-i mülâkâta fâ'iz olmadı. Qavminüñ seyyidi, 'alîmü'l-lisân, cerî'l-cenân, ḥilmî meşhûdü'r-rûkbân bir 'azîz idi. Hasan-ı Başrî Hâzretleri eyitdi: "Ben Aḥnef'den efdâl hiç bir qavmüñ şerî'atini görmedüm." dimişlerdür. Başrî tâbî'indendür. Egerçi ki a'ver ve aḥnefu'r-ricleyn, qaşîrü'l-kadd, küsecü'l-ḥadd idüğü muḳarrerdür. Gözleri çeçek 'arızasından gidüp ve 'inde'l-ba'z Semerḳand fetḥinde 'amâ sirâyet idüp zamân-ı Câhiliyyet'e yitişdi. Ba'dehu İslâm'a gelüp Resûl-i Ekrem kendü için istiğfâr eyledi. Ve Harb-i Şıffin'de Hâzret-i 'Alî cânibindeki ümerâdan idi. Ve Merve'yi bunlar fetḥ idüp ol zamânda Hasan-ı Başrî ve İbn Sîrîn anuñ 'askerinde idi.

[Berâ bin 'Azib]³

Bunlar Enşârî'dür. Ya'nî ki aşḫâb-ı büzürgvârdan olduklarından⁴ ğayrı babaları daḥı şaḫâbeden idi. Muş'ab zamânında Küfe'de vefât eyledi.

1 Nüşhalarda "Mu'âviye bin Yezîd bin Mu'âviye" şeklinde yazılan bu iki isim *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 326.

2 N1 ve R1 nüşhalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 326.

3 Nüşhalarda başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 328.

4 olduklarından: oldukdan N1

‘Ubeyde bin Kays¹

Hzret-i Peygamber hayatında imāna geldi. Ve İbn Mes‘ūd ve ‘Alī ve İbn Zübeyr’den hadīs rivāyet kıldı. Ve hadīs [ü] kazāda Şüreyh² a² mu‘adil hākim idi.

‘Abdu’llāh bin Sā’ib bin Şayfi³

Bunlar Resül-i Ekrem’le şöbet ve kendülerinden hadīs rivāyet ve Übey bin Ka‘b’dan ahz-ı ‘ilm ü hikmet itmişdür.

‘Aṭiyye bin Bişr-i Māzini⁴

Bunların daḥi Hzret ile şöbeti ve sa‘adet-i rivāyeti vāki’dür.

‘Ubeyde bin Nuḍayle⁵

Ebū Mu‘aviye-i [37b HZ] Huzā’i’dür ki Kūfe’de vücūda gelüp ve anda sākin olup hayr u şalāhla meşhūr mu‘arrebleri olduḡi şāyi’dür.

‘Abdu’llāh bin Kays⁶

Bunlar Kureysi ve ‘Āmiri’dür.⁷ Ve Muş‘ab’[ı] ve İbn Ca‘fer’i beyān ve⁸ medḥ iden şu‘arādandur, dirler.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 328.

2 Burada “Kādi Şüreyh” kastedilmiştir. Bk. Şükrü Özen, “Kādi Şüreyh”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kadi-sureyh> (08.01.2020).

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 328.

4 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelelik bir boşluk vardır. | bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 328.

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 328.

6 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidāye ve’n-Nihāye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 328.

7 Kureysi/‘Āmiri’dür: Kureysi’dür HZ

8 beyān ve: - N1, R1

[‘Abdu’llâh bin Ḥumâm]¹

Şâ’ir’dür. Benî Ümeyye’yi hicv iderken dimişdür:

[Nazm]

شربنا الغيض حتى لو سقينا   دماء بني أمية ما روينا
ولو جاؤوا برملة أو بمند   لبايعنا أمير المؤمنين²

[‘Ubeyde es-Selmâni]³

Ve İbn Mes’ûd aşhâbından olup a’ver idüğü dahı mençüldür. [523b R1]

Ammâ Vefeyâtı Yetmiş Üç Târihinde Olan Aşhâb-ı Kirâm
[‘Abdu’llâh bin Zübeyr]⁴

‘Abdu’llâh bin Zübeyr Ḥazretlerinüñ babaları ‘Aşere-i Mübeşşere’ dendür. Ḥaccâc bin Yüsuf-ı Şekâfi ‘Abdü’l-Melik bin Mervân kıbelinden ‘asâkir-i ḥıyânet-nişân ile Mekke-i Mükerreme’ye gelüp yetmiş iki⁵ târihi Zi’l-ḥicce’si ğurresinden yetmiş üç târihi Cemâziye’l-ülâ’sınıñ on yedisine dek ki cem’an beş ay ve on yedi ğün ola, Ḥaccâc beş yirde men-cenîk ile [380a N1] Mekke-i Müşerrefe’yi ḥişâr ve i’dâd⁶ olan Şâmiyân-ı ğabâvet-nişân istimâlet-i bî-kerân idüp ḥ’âh-nâ-ḥ’âh ‘Abdu’llâh bin Zübeyr ya’nî şîr-i ‘arbede-vefret-i deyr-i kühen,⁷ ba’de şalâti’ş-subḥ cenge

1 N1 ve R1 nüshalarında birkaç kelimelik boşluktan sonra, HZ nüshasında doğrudan manzumeye geçilmiştir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 328.

2 “Vaktinden önce doğan çocuğu içtik. Ümeyye oğullarının kanlarını içince kanmadık. Eğer onlar Remle’yi veya Hind’i getirselerd müminlerin emirine bîat ederdik.” | Nüshalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 328-329.

3 Nüshalarda başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 329.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 332.

5 Nüshalarda “otuz” şeklinde yazılan bu tarih anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

6 Nüshalarda “a’dâr” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

7 Nüshalarda “bin şîr-i ‘arbede-defteri dirken küheni” şeklinde muğlak yazılan bu terkip anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

çıktı. Ve mübârizi¹ olanları yüzleri üzere yıktı. Âhîr kendüsi zaḥmnâk olup ıssıcaḳ kanı vechinden revân ve cebîni ḥün-âlûd [u] âteş-nişân olduḳda;

[Nazm]

ولسنا على الأعقاب تدمى كلومنا ولكن على أقدامنا يقطر الدم²

beytini okıdı. Ba‘dehu te’sîr-i ḥarâretle yıktı. Ve a‘dâ fırsat bulup katıktı. Şâm ‘askerinden ki şüc‘ân, ḥuşûşâ Târiḳ bin ‘Amr nâmındaki re’is-i fûrsân “ ‘Ömrümüzde böyle şeci’ ü dilir görmedük.” diyü ta‘accüb iderdi.

Muhâcirinden Medîne’de evvel vücûda gelen anlardır. Vâlideleri Esmâ bint Şiddîḳ’dür. ToḒduḒı gibi Resûlu’llâh’a getirilüp riḳ-i mübârekleri aḒzına icrâ olınanlardandır.

Mu‘âviye vefâtundan sonra ki emâret Yezîd’e muḳḳarer oldu, ehl-i Mekke ve Medîne İbn Zübeyr’den bî‘at itdi. Ve Yezîd bin Mu‘âviye³ vefâtından sonra tekrâr bî‘atla Ḥicâz ve Yemen ve ‘İrâḳeyn ve Mışır ve Ḥorâsân ve ba‘zı bilâd-ı Şâm kendülerden bî‘at eyledi. Ancaḳ Dımaşḳ-ı Şâm ḥalḳı bî‘at kılmadı, diyü tekmîl-i bî‘at altmış dört târiḫi vuḳû‘ buldı.

Ammâ mübârek başını Ḥaccâc-ı Zâlim, Abdü’l-Melik’e gönderdi. Ve beden-i laḫifini vâlidesi Ḓusl ü taḫyîb idüp Şafiyeye bint Ḥuyey menzilinde defn itdi. Ba‘dehu ol vâdî Mescid-i Nebî’ye ilḫâḳ olınup İbn Zübeyr ve Ḥazret-i [524a R1] PeyḒâmbir ve Ebü Bekr ve ‘Ömer bir maḫalde medfûndur.

1 Nüşhalarda “muḳallebi” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereḒi tashih edilerek metne alındı.

2 “Yaralarımızın kanı topuklarımıza akıyor. Ancak kanlarımız ayak uçlarımıza akıyor.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 343.

3 Nüşhalarda “Mu‘âviye bin Yezîd” şeklinde yazılan bu isim anlam gereḒi “Yezîd bin Mu‘âviye” olarak metne alındı.

Ve sinn-i şerîfleri hîn-i şehâdetlerinde yetmişden efvün idi.¹ Ve Hâzret-i Resûl'den otuz üç hadîs-i şerîf rivâyet itmişlerdür.²

'Abdu'llâh bin Şafvân³

Bunlar İbn Zübeyr ile bile şehîd olanlardandır. Ve Hâzret-i Peygâmber zamânına yitişdi. Kerem-i şân ve hilm ü şeref-i bî-kerân ile beyne'l-ekâbir iştihâr buldı. Ve estâr-ı Ka'betu'llâh'a yapışup tûrurken çatlı olındı.

'Abdu'llâh bin Muṭî' bin Esved bin Hârişe⁴

Ḳureyşî'dür. Resûlu'llâh'ın zamân-ı hayâtında dünyâyâ geldi. Ve rîk-ı mübârekden behredâr olup du'â-yı hayrına mazhar düşdi. [38a HZ] Ammâ şecâ'atine nihâyet ve celâdet ü kerâmetine hadd ü gâyet yoğ-ıdı. Yevmü'l-ḡarre güninde⁵ emîr-i Ḳureyş idi. İbn Zübeyr ile maḡşûr iken Mekke'de çatlı olındı. Ḳablehu bu ebyâtı kırâ'at buyurdı:

Nâzm

أنا الذي فررت يوم الحرة والشيخ لا يفر إلا مره ولا جبرت فرة بكره⁶

'Avf bin Mâlik bin Ebî 'Avf⁷

Aşḡâb-ı celîlü'l-ḡadrdan olup Mûte Ġazâsı'nda Hâlid bin Velîd ile bile idi. Ve yevmü'l-fetḡde ḡavminü'n râyeti bunların elinde idi. Kezâlik

1 Nüşhalarda burada "şalb itdi" şeklinde bir ifade yer almaktadır. Bu ibare anlam ve bağlam gözetilerek metne dahil edilmedi.

2 Bu cümle nüshalarda "Ve beden-i laṡifini..." ibaresinden sonra gelmektedir.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 345.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 345.

5 Nüşhalarda "ḡapusında" şeklinde yazılan bu kelime *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 345.

6 "Harre vakasının yaşandığı gün kaçan benim. Lider, ancak bir defa kaçır ve kaçışını da hücum ile telafi edemez." | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 345.

7 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık "'Avf bin Mâlik bin Ebî Bemûf" şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 346.

Şâm gazâsında dağı hâzır idi. Ve Hâzret-i Peyğâmbet ‘*aleyhi’s-salâtu ve’s-selâmu*dan ehadîs-i keşire rivâyet idüp cemâ’at-i tâbî’in dağı bunlardan [380b N1] rivâyet-i hadîs eyledi. Vağanları Şâm diyârında vuķu’ buldı.

Esmâ bint Ebî Bekr¹

Bunlar ‘Abdu’llâh bin Zübeyr’ün vâlide[sidür]. [Hâzret-i Resûl’e yevmül-hicretde niṭâķını iki bölüp virdüğü için aña Zâtü’n-niṭâķayn diyü ad virilmişdür].² Ve ehl-i İslâm’da Mekke’de imâna geldi. Ve ‘Abdu’llâh’a ḥâmil iken zevci ile hicret idüp İbn Zübeyr’i Kûbâ’da vaz’-ı ḥaml itdi. Ve bi’l-cümle kendüler ve hem-şireleri ‘Â’işe-i şiddîķa ve baları Hâzret-i Şiddîķ ve dedeleri Ebü ‘Atîķ ve kendünün veled-i reşid-i şehîdi ‘Abdu’llâh ve zevci sa’idi Zübeyr cemî’an şaḥâbiyyün-ı celîlü’l-miķdâr ve aṣḥâb-ı ma’âlî-cenâb-ı büzürgvâr idükleri günden rüşendür. Ve sinnen Hâzret-i ‘Â’işe’den on yaş ziyâde idiler.

Rivâyetdür ki Haccâc-ı Zâlim bunların veled-i sa’idini maḳtûlen şalb itdükden sonra kendülere geldi, bulıdı. “Emîrül-mü’minîn sizün ri’âyetinüzi bize buyurmuşdur. Hîdmet var ise buyur, anacığum.” diyü söyledi. Hâtün âhir cevâba gelüp, [524b R1] “Ben senün anañ degülin. Maşlûb olan ‘Abdu’llâh’uñ anasıyın. Ve senün yanında cidden ḥâcetüm yokdur. Ve Hâzret-i Peyğâmbet³ «يُخْرِجُ مِنْ تَقْيِيفِ كَذَابٍ وَمُبِيرٍ» buyurmuşlardı. Hele kezzâbı gördük. Ammâ mübiri bilmezın.” didükde⁴ «أنا مبير المنافقين» diyü Haccâc cevâb virdi.

Ve Esmâ’nuñ ‘ömri⁵ yüz yıla ḳarîb olup aşlâ bir dişi düşmedi. Ve bedeni müteḥannî olmadı. Oğlunuñ muşibetini gördükden sonra ayına varmayup vefât eyledi.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 346.

2 N1 ve R1 nüshalarında boş bırakılan, HZ nüshasında muğlak yazılan bu yerde *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 346.

3 Hadîs-i Şerîf, “Sakîf kabilesinden bir yalancı, bir de bozguncu çıkacaktır.” (Müslim, *Fezâ’ilü’s-sabâbe*, 229; Tirmizî, *Fiten*, 44)

4 “Münafıkların bozguncusu benim.”

5 Nüshalarda “‘ömri Esmâ’nuñ” şeklinde yazılan bu tamlama tamlanan ile tamlayanın yerleri değıştirilerek metne alındı.

‘Abdu’llâh Sa’d bin Cuşem¹

Enşâr’dandır. Resûlu’llâh’uñ şöhet-i şeriflerine yitişdi. Yermük Ğazâsı’nda bile bulındı. Keşirü’l-‘ibâdet ve ‘azizü’ş-şöhet zât-ı şerif idi.

‘Abdu’llâh bin Ebî Hâdred²

Bunlar Eslemî’dür. Hâzret-i Peyğâmbet şöhetiyile müşerref oldılar. Ve hadîş rivâyet kıldılar. ‘Âkıbet Medîne’de vefât eylediler.

Mâlik bin Misma³ bin Ğassân-ı Başrı

‘İbâdetde ictihâdı keşir ve zühd ü tã’atda bî-naẓır müstecâbü’ d-da’ ve idi.

Sâbit bin Daħħâk-ı⁴ Enşârî

Bunlar aşhâb-ı büzürgvârdandır. Ve Hâzret-i Resûl’den hadîş rivâyet itmişlerdür. Bî’atları taht-ı şecerede idi. Ve vefâtları Medîne-i Münevver’de vâkı’ olmışdur.

Zeyneb bint Ebî Seleme [el-Maħzûmî]⁵

Hâzret-i Peyğâmbet’uñ rebîbesi ve ekşer-i zevcât-ı nebeviyyenüñ lebîbesidür. Hâbeşe’de vücûda gelmişdür. Ve Faħr-i ‘Âlem ile şöhet idüp ve ba’zı hadîş-i şeriflerini rivâyet itmişdür.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “ ‘Abdullah bin Sa’id bin Huşeym” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 347.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “ ‘Abdu’llâh bin Ebî Hâdredme” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 347.

3 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik boşluk vardır. | bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 347.

4 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik boşluk vardır. | bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 347.

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 347.

Tevbe [bint Şamme]¹ [38b HZ]

Ḥimyeri'dür.² Leylâ-yı Ahyeliiye'dür.³ Müverrih-i niḥrîr Mevlânâ İbn [K]eşîr bunları taḥrîr itdükde “Mecnûn-ı Leylâ, diyü şehîr olan budur.” diyü yazmış.⁴ Lakin anlaruñ ismi Ḳays olduğunu ve [Benî ‘Âmir kabîlesine mensûbiyyetini]⁵ yazmamış.

Ancağ Mecnûn-ı Leylâ budur ki ümerâdan olup kabîle-i Benî Ḥâris bin Ka‘b üzere ğâret için varduğda Leylâ’yı gördi. Ve maḥabbeti [381a N1] hevâsını derece-i kemâle irgürdi. Ve bu bâbda ba‘zı eş‘âr-ı enîka ve taḥayyülât-ı dağıka nazm itdi ki ne sâbıkînden ol mağûle mağâlât-ı manzûme şâdır oldı ki ma‘ânî ve ḥikemine binâ’en⁶ anuñ neẓâ’iri mümteni’ine⁷ kemâ yeliğ kudret buldı, di[nil]mişdür.

Hâlâ ki sâbıkîndeki ecille-i e’imme-i kirâm eş‘ârı ve şanâdîd-i ḥulefâ-yı [525a R1] ‘izâm nazm-ı güftarı ile ba‘zı irâdı mümkündür. Bârî ma‘ânî vü ḥikemine binâ’en dinilmiş olsa. ‘Ale’l-ıtlâk yazup kemâl-i ‘aşkına ve ḥasb-i ḥâlini nazma bâ’iş olan şûr u şegâb⁸ ve şevkına ibtinâ’en dimekdür, diyü te’vîl mümkün idi.

Menḫüldür ki Leylâ birgün bir ḥuşuş için ‘Abdü’l-Melik bin Mervân ḥuzûrına varduğda “Yâ Leylâ, Tevbe⁹ senden ne gördi ki Mecnûn’uñ saña

1 N1 ve R1 nüshalarında başlıkta sadece “Nevbe” yazılıdır. HZ nüshasında başlık “Ahyel bin ‘Ubâde” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 347.

2 Nüshalarda burada “diyü” kelimesi vardır. Anlam gereği metne dahil edilmedi.

3 Nüshalarda “aşliyyedendür” şeklinde yazılan bu kelime tashih edildi. bk. Mustafa Kılıçlı, “Leylâ el-Ahyeliyye”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/leyla-el-ahyeliyye> (30.06.2020). | HZ nüshasında “ve ba‘zı ḥadış-i//aşliyyedendür” ibaresi mükerrer yazılmıştır.

4 diyü yazmış: dimiş HZ

5 Nüshalarda “Âmî beglerini ğınâ virecekleyin” şeklinde muğlak yazılan bu ibarede metin tamiri yapıldı. bk. İsmail Durmuş, “Mecnûn”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mecnun--edebiyat> (10.05.2020).

6 Nüshalarda burada “defe lâḥiđ sen” şeklinde bir ibare gelmektedir. Anlam gereği bu ibare metne dahil edilmedi.

7 Nüshalarda “mümteba‘ına” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

8 şegâb: şefkat HZ

9 Nüshalarda “Şaneme” şeklinde yazılan bu isim *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 347.

mevli ziyâde oldu?" didükde "Yâ emîre'l-mü'minîn, halk-ı 'âlem sizde ne müşâhede kıldı [ki] emrinüze râm olup zebânınızdan tecâvüzi câ'iz görmediler. Gerek sırr-ı maḥabbet gerekse genc-i salṭanat meşiyet-i ilâhiyeye müte'allik ḥâletdür. Ve 'ilm-i şerifinüze ḥafi olmaya ki hergiz anuñla benüm mâ-beynümüzde töhmet yokdur. Nihâyet 'Arab kavmi birbirlerine 'iffet üzere ta'aşşuk iderler. Ve ol maḥabbetlerini iş'âren eş'âr söylerler. Ḥâlâ ki şabâbetleri şıyânetden ve 'aşk [u] maḥabbetleri 'iffetden ḥâlî olmazlar." diyü cevâb virdi. Ḥalife tefahḥuş-ı mâ-fi'l-bâl itdükde ḥacl eyledi.

Bundan mâ'adâ birgün eşnâ-yı müşâḥabetde ba'zılar Mecnûn'a ḥiṭâb idüp "Hiç bile vuşlat ile kâm-yâb olduñ mı?" diyü¹ su'âl itdükde Mecnûn eyitdi ki "Ben Ḥazret-i Muḥammed'ün şefâ'atinden beri olayum, eger ben muḥarremâta kuşak çözdümse ve mâ-beynimizde maḥtûm olan genc-i aşk u sevdâyı² ḥall-i bend-i serâvîl ile çözdümse." diyü cevâb virdi.

Meşhûr ve İbn [K]eşîr'den meşûrdur ki Mecnûn vefât itdükden sonra Leylâ mezârına gelüp, leyâlî vü nehâr gözini eşk-bâr itmekle mücâvir-i mezâr olup ol girye ve mâtemle teslim-i rûḥ itmişdür. Ke-ennehu ikisi bir şadefden birün olan iki dürr-i nûr-efzûn olup yine bir şadefe girmek ğâ'ilesini [ve] merḳadinde cân virmesini ifâde kılmışdur.

Bu ḥaḳîr aşlı ile tetebbu'-ı tām [ve] taşhîhini tazarru'-ı ikdâm itdükde kütüb-i lâ'ika³ ve ruvât-ı fâ'ikadan böyle istimâ' olındı [ki] Ḳays-ı 'Âmirî ki aşlda Mecnûn iştihârı ile ma'rûf olan evvelâ anlardır. [525b R1] Bunlar niçe zamândan sonra âḥar kabilede zuhûra gelmişdür. Menḳüldür ki Tevbe [bin] Ḥumeyyir⁴ vefâtından sonra bu Leylâ-yı Aḥyeliyye birgün güç tarîkıyla Tevbe'nün mezârına uğrarlar. Kemâl-i 'aşk ḥâlinde bu nazmı oḳıdı: [381b N1]

1 diyü: diyü cevâb idüp R1

2 Nüşhalarda "seyyideni" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

3 Nüşhalarda "laça" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Nüşhalarda "Ḥarrî (N1, R1), Ḥamrî (HZ)" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İsmail Güler, "Tevbe b. Humeyyir", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tevbe-b-humeyyir> (10.05.2020).

Nazm

ولو أن ليلى الاخيلية سلمت عليّ ودوني جندل وصفائح
لسلمت تسليم البشاشة أو زقى إليها صدى من جانب القبر صائح¹

Didügi [bu] ebyâtı nisvân-ı ‘Arab dūşizegân-ı pākîze-neseb zümresine okıdılar. Ve ma‘nâsı ki “Eger ben vefât itdükdən sonra qabrüme taşlar dikilüp tahteler yapıldıktan sonra Leylâ-yı Ahıyeliyye mezâruma uğrayup baña selâm [39a HZ] vire, ben anuñ beşâset[i] mazmûnında bir ‘âlâmetle ve yâhüd enin ü hanînini müş‘ir şalâ-yı pür-ğâletle cânib-i qabrdan şayha vü figân iderek selâmın alurdum.” [dimekdür].

[Bu] mazmûn-ı beyti² tezekkürle Leylâ’ya teklif kıldılar ki varup Mecnûn’ı olan Tevbe’nün mezârına selâm vire. Her çend ki kemükleri çürümüş idi, “Vefât ideli zamân mürür itmiş mürdeyi niçün getürürsüz ve baña bu maqûle [kažiyye] kılırsuz?” diyü söyledi. Muqayyed olmayup tazarru‘ [u] mes‘üllerine icâbetle zimâm-ı nâqayı mezâr tarafına tahtvîl kıldı. Ve yakın gelükde “Es-selâmu ‘aleyke yâ Tevbe.” diyü selâm virdi. Hemân ol tüde-i hâk ve gür-ı târik-i meğâk şayha-i hevlnâk [ile] iki yarıldı. Ve qabr içinden selvâ şeklinde bir kuççağız çıqıp şiddetle Leylâ bindügi devenün başına qondı. Dermend nâqa hamle-i rûh-ı pür-ihtirâka döyemeyüp öldi. Ve ızırâbından tekerlendi. Baqiyye-i rûh-ı nâqa³ murğ-ı şütür gibi şayerân itdükdən mâ‘adâ⁴ Leylâ’nuñ hümâ-yı cânı evc-i ‘illiyyine toğrı perrân oldı. Bu hâleti müşâhede kılan ebkâr ü nisvân teklif ü ibrâmlarına peşimân olup Leylâ’nuñ mezâr-ı Mecnûn’da defnine muqayyed oldılar. “Bu maqûle ‘âşık-ı şâdıq’uñ merqâdi ma‘şûkasınuñ cesed-i pâki cevherine şadef kılinmaq lâ-büddür.” diyü âhar mezâra gömilmesini revâ görmediler. Bu kışşa beyne’l-‘Urbân qatı meşhûrdur. [526a R1]

1 “Şayet [ben ölüp] üzerime taşlar ve tahtalar konulduktan sonra Leylâ el-Ahyeliyye [mezarıma gelüp] bana selam verseydi gülerek veya mutluluktan bağırarak kabirden onun selamına karşılık verirdim.”

2 beyti: ‘Arabiyet’i N1, R1

3 Nüşhalarda “Baqiyyeten nâkanuñ rûhı (N1, HZ), Baqiyyeten be-rûh (R1)” şeklinde yazılan bu ibare anlam ve seci gereği tashih edilerek metne alındı.

4 mâ‘adâ: - R1

Ba'zılar kavlince Kaş-ı 'Âmirî'den bu Mecnûn'un 'aşk-ı pâki bu kışşasına binâ'en ziyâde vü efvün olmuşdur.

Ammâ Vefeyâtı Yetmiş Dört Târihinde Olanlar Râfi' bin Hâdîc bin Râfi'¹

Enşârî'dür ki aşhab-ı zevi'l-i'tibârdan olup Uḥud Ğazâsı'nda ve andan soñra vâkı' olan müşâhedede ve Ceng-i Şıffîn'de hâzır olmuşdur. Mezârî' ü filâhat² ile muḳayyed ve şalâh ü diyânetle mü'eyyed bir 'azîz olup sinn-i şerîfi seksen altıda iken vefât eyledi. Ve kendülere yetmiş sekiz ḥadîs-i şerîf rivâyeti isnâd kılındı.

Ebû Sa'îd el-Hudrî³

İsmleri Sa'd bin Mâlik bin Sinân'dur. Ve kendüler Enşârî'dür. Hıuşûsâ aşhab-ı 'izâmuñ fuḳahâsından ve ruvât-ı eḥâdîs olan aḥbâb-ı kirâmuñ kibriyâsından olup yevm-i Uḥud'da şağîr bulunmağın [382a N1] evvelâ Handedğ Ğazâsı'nda hâzır olmuşlardır. Ba'dehu Resûl-i Ekrem ile on iki ğazâda hâzır bulunmuşlardır.

Bunlar Resûlullâh *şalla'llâhu aleyhi ve sellem*den ve cemâ'at-i şaḥâbe kendülerden eḥâdîs rivâyet itmişlerdür. Zîrâ ekâbir-i 'ulemâ-yı şaḥâbedendür.

Ve Hâzret-i Peyğâmb'er'den “Kaḅğı⁴ eşedd belâya mübtelâdur?” su'âlin itdükde “Nebîlerdür.”, “Daḅı kimlerdür?” didüğümde, “Şuleḥâdan şol faḳîrlerdür ki setr-i 'ayb idecek bir 'abâsı, yâḅûd bir pâre bezi olmaya.”⁵ buyurılan ḥadîs-i şerîf bunlar rivâyet itmişlerdür.

1 Nüşhalarda başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 3.

2 Nüşhalarda “melâḅat (N1, R1), felâḅan (HZ)” şeklinde yazılan bu kelime *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 3.

3 N1 ve R1 nüşhalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 3.

4 Kaḅğı: - R1

5 Hadîs-i Şerîf, (Tirmizî, *Zühd*, 56; İbn Mâce, *Fiten*, 23)

‘Abdu’llâh bin ‘Ömer bin Hattâb’¹

Tafşil-i nesebleri Hâzret-i ‘Ömer’de beyân olunmuşdur. Künyetleri Ebû ‘Abdu’r-Rahmân-ı Mekki’dür. Ki ekber-i evlâd olup babalarıyla ma’an kadîmî îmâna gelmişdür ki henüz bâliğ degüldi. Ve sinn-i şerifleri onında iken hicret itdiler. Ve yevm-i Uḥud’da şağır olmağın ḥuzûrına ruḥşat virilmeyüp [39b HZ] istirahat u ḥuzûrına ruḥşat buyurıldı. Ammâ Ğazâ-yı Handed’de on beşinde bulunup anda ve ba’dehu olan müşâhedede ḥâzır oldı. Vâlideleri Zeyneb bint Maz’un’dur. Ve kendüler ümmü’l-mü’minîn Hafşa bint ‘Ömer’ün şaḳıḳasıdır.

Şemâ’illeri: Kâra yağız, laḫîm ü şaḫîm, ḥöşter ve lihyeleri ḥinnâ ile maşbüğ ve ḳaşş-ı şârib idükleri muḳarrer idi. Ve her şalât için bir vuzûları [526b R1] vaz’-ı mükerrer idi.

Babası Hâzret-i ‘Ömer ve ‘Osmân zamân-ı hilâfetlerinde mezbûra ḳazâ ḫidmetin teklif eylediler. Ḳabûl itmedi. Ğazâlardan Yermük ve Ḳadisiye ve Celülâ [ve] bunlar miyânındaki müşâhede-i ‘ulyâ ve fetḫ-i Mısr-ı Ḳâhire-i ‘uzmâ ve Fârs ve Medâ’in cihâdında mirâren ḥâzır oldılar. Ve Hâzret-i Peyğâmbet vefâtında sinn-i şerifleri yigirmi ikide bulundu.

Ve keşîrü’l-‘atâ [ve] vefîrû’s-seḫâ olup i’tâḳ-ı ‘abîd ve ammâ maḫbû’-ı ḫab’-ı [mü]şkil-güşâları idi. Birgün kırk biñe bir ḳul aldılar. Li-vechî’llâh sâ’atiyle i’tâḳ ḳıldılar.² ‘Abd-i mu’tâḳ mevlâsındaki mekârimi taḫḳîḳ gör-
dükde cihet-i ma’âşî için bir miḳdâr mâl [ü] dînâr recâ eyledi. Ol ḫinde kırk biñ aḳçe hibe vü ‘atâ eyledi. Ve bir def’a bir uğurdan beş ḳul şatun aldılar. Ve anlar kendüye iḳtidâ idüp şalâta ḥâzır oldılar. Ba’dehu anlara su’âl ve “Namâzîñuzı ne niyyete ḳıldıñuz?” diyü isticlâb-ı maḳâl itdükde “Li-vechî’llâh ḳılduḳ.” didiler. Anlar da “Li-vechî’llâh âzâd itdüm sizi.” buyurdılar.

Menḳüldür ki müddet-i ‘ömrlerinde bin ḳul âzâd itmışdür. Ve bir meclisde otuz biñ aḳçe taşadduḳ itmeleri vuḳû’ bulmuşdur. Ḳaçan

1 Nüşhalarda başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 4.

2 ḳıldılar: eylediler R1

Mu'âviye, Yezîd'e bî'atlerin murâd idindi, kendülere yüz biñ aqçe gönderdi. "Ben dînümi dünyâya şatmazın." diyü almayup [382b N1] ibâ kıldı.

Ve ekşer-i leyâlîde uyumazlardı. Ay geçerci, lühûm kısmından tenâvül eylemezdi. Öldüğü zamânda fazîletde babası maqâmına varmış idi. Ve altmış yıl bilâd-ı Müslimîn'e fetvâ virmiş idi. Dünyâ devleti kendüye iqbâl itdükçe i'râz idüp yüz döndürürdi. Ve hîn-i vefâtda seksen altısında bulundu. Ammâ eşahhı budur ki seksen ikisinde fevt olup Hâzret-i Peygâmbere vefâtında yigirmi ikisinde bulunduğları bu ma'nâyı mü'eyyid oldı.

Ve Sulţân-ı Enbiyâ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellemden bin altı yüz hadîş-i şerîf rivâyet eyledi.

'Ubeyd bin 'Umeyr bin Qatâde bin Sa'd¹

Bunlar Ebû 'Aşım-ı² Mekkî'dür. Hâzret-i Peygâmbere 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm hayâtında dünyâya [527a R1] geldi. Ve sa'âdet-i rü'yetleriyle dahı müstes'ad oldı. Babasından ve 'Ömer ve 'Alî ve Ebû Hüreyre ve İbn 'Abbâs ve İbn 'Ömer ve Ümmü Seleme ve gayrıdan hadîş rivâyet eyledi. Kendüden dahı tâbî'inden bir cemâ'ate rivâyet devletine fâ'iz oldı. Ammâ İbn Cüreyc³ kavlince İbn 'Ömer'den evvelce vefât eyledi. Vâ'iz-i nâşih-edâ ve taqrîr[i] vâzih 'azîz âdem idi.

Ebû Cuheyfe Vehb bin 'Abdu'llâh⁴

Aşhâb-ı kirâmdan olup Resûl'llâh'ı gördi. Şoşbetine dâhil oldı. Ve hîn-i vefâtlarında dünü'l-bülûğ bulundu. Lâkin yine hâzretten [40a HZ]

1 Nüşhalarda başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 5.

2 N1 ve R1 nüşhalarında burada "bin" kelimesi yer almaktadır. Bu kelime *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metne dahil edilmedi. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 5.

3 Nüşhalarda "Şureyh" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İsmail Cerrahoğlu, "İbn Cüreyc", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-cureyc> (10.05.2020).

4 N1 ve R1 nüşhalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 6.

eḥādîş rivāyet kıldı. Kūfe'de sākin idi. Ve anda vefāt eyledi. Ḥazret-i 'Alī'nün ḥārisi olup anlar ḥuṭbeye çıķduķça taht-ı minberde kıyām iderdi.

Seleme bin Ekva' bin 'Amr bin Sinān¹

Bunlar Enşārī'dür. Ve taht-ı şecerede Faḥr-i 'Ālem'den bī'at idenlerdendir. Ḥuşuşā aşḥābu'nı yarar atlularından ve Medīne'de niçe zamān fetvā viren 'ulemāsından olup PeygāMBER ḥayātında niçe gāzālarda bile bulındı. Ve sinn-i şerīfleri ṭoķsandan mütecāviz iken Medīne'de vefāt kıldı.

Mālik bin Ebī 'Āmir²

Bunlar Medenī'dür. Ve İmām Mālik bin Enes'ün ceddidir. Ğāyetde 'ālim ü fāzil ve 'ämme-i 'ulemā faẓlına ķā'il olup vefātı Medīne-i Münevver'e de vuķū' buldı.

Ebū 'Abdu'r-Raḥmān es-Sülemī el-Kūfi³

İsmi Abdu'llāh bin Ḥabīb olup *Ḳur'an-ı 'Azīm*'i Ḥazret-i 'Oşmān'dan ve İbn Mes'ūd'dan ta'lim itdi. Ve Kūfe ḥalkına *Furķān*'ı bunlar ta'lim kıldı. Ve vefātları Kūfe'de vuķū' buldı.

Şā'ir Ebū Mu'arriḍ el-Esedī⁴

İsmi Muğīre bin 'Abdu'llāh-ı Kūfi'dür. Sulṭān-ı Enbiyā ḥayātında vücūda geldi. Ve eş'ār-ı ebrāra mālīk olmağın ḥilāfeti zamānında 'Abdü'l-Melik bin Mervān'a varup medḥin eyledi. Ve beyne's-şuşu'arā "Aķṭaşī" diyü şöhret buldı. Sinn-i şerīfleri seksene ķarīb iken Kūfe'de fevt oldı.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 6.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 6.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 6.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 6.

Bişr bin Mervân¹

‘Abdü’l-Melik’ün qarındaşıdır. Qarındaşı cānibinden ‘Irāqeyn emāretine müvellā oldu. Ğāyetde seḥī vü kerīm ü cevād [383a N1] ve şu‘arāya ulūf ulūf ezyāl-i² mümteli ile maşnūf [127b R1] cevā’iz-i seniyye virmege mu‘tād idi. Ve ‘aşrındaki fuşāḥadan Ferezdağ ve Aḥṭal ve Ceh-miyye kendüyi vaşf iderlerdi. Ve Aḥṭal’uñ bu beyti anuñ vaşfında vāḳi’dür:

Naẓm

قد استوى بشر على العراق
من غير سيف ودم مهران³

Başra emāretinde [iken] vefāt eyledi.

Ammā Yetmiş Beş Tārīhi Vefeyātı ‘İrbād bin Sāriye⁴

Aşḥāb-ı kirāmdan olup Ḥimş’de sākin oldu. Ve İslām’ı qadimden taḥḳiḳ buldı. Süre-i Berā’et’de⁵ mezkūr olan Bekkā’in’ dendür ki anlar toḳuz kimesnedür. Ḥazret-i Peyğamber’den eḥādīs-i şerife rivāyet itmişdür. Ve Peyğamber Ḥazretleri üç kerre şaff-ı muḳaddemde namāz kılsalar bir kerre daḥı şaff-ı şānide kılırlardı, rivāyeti bunlaruñdur. Ğāyetle müsinn olmağın dā’imā ḳabz-ı rūḥını recā ve Cenāb-ı Ḥaḳḳ’a du‘ā iderdi.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Beşir bin Mervân” şeklindedir. | *el-Bidāye ve’n-Nihāye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 7.

2 Nüshalarda “ez-māl (N1, R1), pür-māl (HZ)” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

3 “Bişr kılıç [çekmeden], kan dökmeden Irak üzerinde hakimiyet kurmuştur.”

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “‘İrbād bin Sāriye” şeklindedir. | *el-Bidāye ve’n-Nihāye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 11.

5 Burada kasıt Tevbe Süresi’dir.

Ebū Şa‘lebe el-Ḥuşenî¹

Bunlar daḥı aşḥâb-ı celilü'l-ḳadrdan ve ḥuzẓâr-ı Bî‘atü’r-rıdvân ve müşhid-i Ḥayber’dendür.² İsmi Cürşüm bin Nâşim’dür. Resül-i Ekrem’den ve ekşer-i aşḥâb-ı ma‘âlî-himemden eḥâdiş rivâyet itmişdür. Ve Ka‘bü’l-aḥbâr ile dâ‘imâ şoḥbet iderdi. Ve her gice elbetde bir kerre taşra çıkardı. Ve semâya nazar idüp tefekkür ü taṭayyurdan³ şoñra menziline girerdi. Ve secdeye varup “Yâ Rabbî, istemez ki Allâhu Te‘âlâ beni vefât itdügüm zamânda sâ‘irler gibi boğdura.” diyü söylerdi.

Fi’l-vâқи‘ bir gice namâz içinde iken secdede rûḥı ḳabz olındı. İtdüğü du‘â ‘inda’llâh maḳbûl oldı. Ammâ duḫter-i ferḥunde-aḫteri ol ḥinde rü’yâsında gördi ki babası vefât eylemiş, ol ḥavf ile uyandı. Ve vâlidesini [40b HZ] vâқи‘asından âgâḥ itdi. Gördiler ki ‘azîz seccâde üstinde secdeye varmış, yaturdı. Ne ḳadar çağırđılar, ḥaber virmedi. Vefâtı muḥaḳḳaḳ olup ehl-i beyti vâveylâya başladı.

Esved bin Yezîd bin Ḳays⁴

Kibâr-ı tâbi‘inden ve İbn Mes‘ûd muşâḥiblerindendür. Şâ‘imü’d-dehr olup galebe-i şiddet-i cü‘dan nûr-ı başarı zâ‘il olmuş idi. [528a R1] Ve sekiz kerre ḥacc itmiş idi.

Ḥumrân bin Ebân⁵

Ḥazret-i ‘Oşmân bin ‘Affân mevâlisinden, ya‘nî âzâdlu ḳullarından olup ekşeriyâ ‘Oşmân’a ḥalkı bunlar bulışdurdı. *Raḥmetu’llâhi ‘aleyh.*

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Ebū Na‘lete el-Ḥuşenî” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 11.

2 Nüshalarda “Bedr’dendür” şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. Abdülkadir Şenel, “Huşenî, Ebû Sa‘lebe”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hu-seni-ebu-salebe> (09.01.2020).

3 taṭayyurdan: taḫliyyeden N1 | taşliyyeden R1

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 12.

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 12.

Ammâ Yetmiş Altı Tārîhi Vefeyâtı Ebû 'Oşmân en-Nehdî¹

İsmi 'Abdu'r-Rahmân'dur. Hâzret-i Peyğamber zamânında İslâm'a geldi. Celülâ ve Kâdisiye ğazâlarında, huşûşâ Tüster ve Nihâvend ve Âzerbaycân ve ğayrılarda bile idi. Şâ'imü'n-nehâr ve kâ'imü'l-leyl ve dünyâ müzahrefâtına bilâ-meyl 'azîz idi.

Menķıldür ki “Yüz otuz yaşına vardum. Ve her hâlümde naķz-ı [383b N1] müşâhede kıldum. İllâ ehlümü ziyâde buldum.” dimişlerdür. Hadd-i zâtında 'ömri yüz otuzda iken Kûfe'de vefât eylemişlerdür.

Şıla bin Eşyem el-'Adevî²

Bunlar ehl-i Başra'dan olan tâbi'inün ekâbirindendür. Künyetleri Ebü'ş-şahbâ ve neş'eleri vera' u taķvâ mecâlisindeki müdâm-ı ruh-efzâ nişânesidür. Menâķıb-ı hamîdelerindendür ki birgün ba'zı eţfâl ü cüvânlar lu'ba meşğûl iken Şıla Hâzretleri yanlarına uğradı. “Baña haber virün. Şol ve ehli kimselerden ki gündüz yolların yitürüp biyâbânda gezerler ve giceler yatur uyurlar. Pes ne zamân menziline yitişürler?” diyü şordı. Fe-lâ-cerem içlerinden bir cüvân-ı muhterem, “V'allâhi şeyhuñ didüĝi bizüm hasb-i hâlimüzdür.” diyü yârânını terk itdi. Ve 'azîz menziline gitdi. Ölince menzilinden ayrılmadı. Ve hîdmetinden dür olmadı.

Ve bi'l-cümle Şıla Hâzretleri ve oĝlı Fârs vilâyetlerinde ğazâ üzere fevt oldılar. *Rahmetu'llâhi 'aleyh.*

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Ebû 'Abdu'r-rahmân bin Mil” şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 15.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 15.

Züheyr bin Kays el-Belevî¹

Mısr fetihinde bile bulundu. Ve ‘Abdü’l-‘Azîz [bin] Mervân zamânında Berka‘ya² Rûm kavmi üşüp def’ine gönderildükde şehâdet müyesser oldu. Hattâ kırk kişi ile cemî’an katl olındı.

Münzir bin Cârüd³

Beytü’l-mâle mütevellî olup Mu‘âviye meclis-i şerîflerine dâhil olanlardandır.

Ammâ Yetmiş [528b R1] Yedi Târihi Vefeyâtı Şebîb bin Yezîd eş-Şeybânî⁴

Ki eşca‘-ı şüc‘ân ve ferîd-i fûrsân ve server-i hayyâlân ve ser-defter-i ‘Urbân-ı ‘arbede-cüyân olup Mâlik el-Eşter ve oğlu İbrâhîm bin Eşter⁵ ve Muş‘ab bin Zübeyr ve qarındaşı ‘Abdu’llâh bin Zübeyr maķûlesi ve şecâ‘at ü şehâmetinde ittifâķ olınmışdır.

‘Abdü’l-Melik bin Mervân zamânında kendüyi emîrül-mü’minîn ismi ile nâm-dâr ve Haccâc-ı Şekafî ile huşûmât-ı bî-şümâr ve kıtâl ü hurûb-ı bisyâr itdükden soñra hikmet Hudâ’nuñdur, Haccâc buña zafer buldı. Ve ‘Abdü’l-Melik’e gönderdi. Vaķtâ ki vâşıl oldu, “Bu ebyâtı sen mi didün?” diyü ‘Abdü’l-Melik Şebîb’den su’âl eyledi.⁶ “Belî, ben didüm. Ammâ Şebîb dimedüm.” diyü te’vîl itmegin âzâd eyledi. Lâkin ol sene fevt oldu. Ve vilâdeti yigirmi altı târihinde vuķû’ buldı. Ve ol su’âl olınan ebyât ki Şebîb’ün nazmıdır, bunlardur:

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 16.

2 Nüshalarda “berüye” şeklinde yazılan bu kelime *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 16.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 17.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 19.

5 Nüshalarda “Aķtere” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Hasan Onat, “İbrâhîm b. Eşter”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim-b-ester> (10.05.2020).

6 su’âl eyledi: sâ’il oldu HZ

Nazm [41a HZ]

فإن يك منكم كان مروان وابنه
وعمرو ومنكم هاشم وحبیب
فمننا حصین والبطین وقعب
ومنا أمير المؤمنین شیب¹

Menküldür ki Haccâc kendüye zafer bulduğda soydurdı. Şadrını şahre-i şammâ ve ruḥâm-ı ḥārâ gibi bulup şecâ‘at-i kāmilesini taḥkîk kıldı.

Keşîr bin Şalt bin Ma‘dikerib²

Ḳavminün ‘azîz ü kebîri, ‘aşîretinün şerîf ü şehîri olup ‘Abdü’l-Melik’ün kâtibi iken [384a N1] Şâm’da vefât eyledi.

[Muḥammed bin Mûsâ bin Ṭalḥa]³

Bunuñ hem-şîresi ‘Abdü’l-Melik’ün taḥt-ı nikâhında idi. Sicistân vilâyetine vâlî naşb olunup yolda giderken Şebîb’e muḳâbil ve anuñ kerr ü ferr[i] ile muḳâtil oldu. Ve bunuñ ḳatli taḥkîk bulundu.

‘İyâz bin Ğanm⁴

Yermük’de ḥâzır oldu. Ve şaḥâbe-i kirâmdan [ḥadîs-i şerîf] rivâyet idüp Başra’da vefât kıldı.

1 “Sizden Mervân, onun oğlu, Amr, Hâşim ve Habîb varsa bizden de Husayn, Batın, Ka‘neb ve mü‘minlerin emiri olan Şebîb vardır.” | Nüşhalardaki imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 20.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 21.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Züheyr bin Ḳays” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 21.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 21.

[Muṭarrif bin ‘Abdu’llāh]¹

Bunlar ‘Urve ve Ḥamza ile birāderler olup Benī Ümeyye’ye meyl üzere idiler. Binā’en ‘alā zālīk Ḥaccāc ‘Urve’ye [529a R1] Kūfe eyāletini ve Muṭarrif e Medā’in hükümetini ve Ḥamza’ya Hemedān emāretini virmiş idi. Ammā Muṭarrif, ‘ābid ü zāhid ve iki vech ile mücāhid kimesne idi.

Ekseriyyā bādiyede temekkün idüp şalāt-ı cum‘a edāsına gelürken bir gice şehir kenārındaki maḳābir ḳurbına geldi. Ve atından inüp bir miḳdār ḥ‘āba vardı. Anı gördi ki ehl-i ḳubūr cümle taşra çıkdılar. Ve ḳabirlerin kenārında oturup “Bu kişi Muṭarrif dūr ki şalāt-ı cum‘a edāsına gider.” diyü birbirlerine haber virdiler. Pes Muṭarrif anlara ḥiṭāb idüp “Siz cum‘ayı bilür misüz?” didükde ²«سلام سلام ليوم الصّلاح» diyü haber virdiler.

[Ammā Yetmiş Sekiz Tārīhi Vefeyātı]

Ba‘dehu yetmiş sekiz tārīhi oldu. Anuñ vefeyātından;

Cābir bin ‘Abdu’llāh bin ‘Amr³

Bunlar [Ebū] ‘Abdu’llāh-ı Enşārī’dür. Ki Resül-i Ekrem ile şöḫbet ve eḥādīs-i keşire rivāyet itdi. Ve ‘Aḳabe Ġazāsı’nda Ḥazret’e ḥidmet itdiler. Evāḫir-i ‘ömrinde a‘mā oldu. Ve toḳsan dört yaşında iken Medīne’de vefāt kıldı. Ve kendülere biñ beş yüz kırık ḥadīs-i şerīf isnād olındı.

Ḳāḍī Şüreyḫ bin Ḥāriş bin Ḳays⁴

Bunlar Ebū Ümeyye el-Kindī ve Kūfe ḳazāsında kemāl-i feḳāhet ü şerī’atle nāmdār-ı ‘aşr olan Ḳāḍī Şüreyḫ kendidür. Çār Yār-ı bā-şafādan ancak Ebū Bekr zamānında ḳāḍī ol[ma]dılar. Yoḫsa Ḥazret-i ‘Ömer ve

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidāye ve’n-Nihāye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn KesİR, age, C. 9, s. 21.

2 “Salāh [günü olan cuma] gününe selam olsun.”

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn KesİR, age, C. 9, s. 22.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn KesİR, age, C. 9, s. 22.

'Osmân ve 'Alî zamânlarında icrâ-yı aḥkâm-ı şer'iyeye kıldı. Ḥattâ bir ḥuşûş için Ḥazret-i 'Alî bir def'a kendüyi 'azl eyledi. Şoñra Mu'âviye zamânında yine manşûb olup ölince istiklâl üzere Kûfe'de kâdîlik itdi. Ve beytül-mâlden ücret-i ḥidmet-i kâzâ¹ yüz dirhem ve 'inde'l-ba'z beş yüz dirhem idügi meştûrdur.

Yetmiş yıl miḳdârı kâdî oldı. Ve maḥkemesine her çıḳduḳça gâh ﴿يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ﴾² âyet-i kerîmesin oḳurdu. Ve gâh olurdu «إِنَّ الظَّالِمَ يَنْتَظِرُ الْعِقَابَ وَإِنَّ الْمَظْلُومَ يَنْتَظِرُ النَّصْرَ وَالنَّوَابِ»³ kelâmını söylerdi. [529b R1] Ammâ elbetde icrâ-yı ḥaḳḳa mâ'il, ḥilâfına ğayr-ı kâ'il idi.

Vefâtından bir yıl muḳaddem isti'fâ eyledi. Ya'nî ki ḥidmet-i kâzâdan ibâ eyledi. Lâkin [41b HZ] sebebi⁴ ma'lûm olmadı. [384b N1]

Ḥaḳîkatde evlâd-ı Fürs'den olup Ḥazret-i Peyğamber vefâtından şoñra Medîne'ye gelmişlerdür. Yüz sekiz yaşında iken Kûfe'de vefât kılmışlardır. Ve Ḥazret-i 'Alî anlara meclis-i şerîflerinde, «قم يا شريح فأنت أفضى»⁵ «يا 'nî "Ḳalk yâ Şüreyḥ, ki sen ğayrı kâdîlerün cümleden eşlahısun." buyurmuşlardır.

Hikâyet olunur ki Ḥazret-i 'Ömer bir şahşdan binüp görmek üzere bir at şatun aldılar. Ve süvâr oldukları gibi ol semendi saḳaḳ buldılar. Ve ol bey' iden şahşa "Atı al, aḳçemüzi vir." diyü buyurdılar. Lâkin 'inâd itmegin elbetde mâ-beyne bir ḥükm naşbı lâzım geldi. Ve ol şahş "Şüreyḥ-i 'Irâḳî'nün ḥükümetine kâ'ilüm." diyü anı taleb kıldı.

Vaḳtâ ki Şüreyḥ'a varıldı, taḳrîr-i da'vâ kıldı. «يا أمير المؤمنين رد كما أخذت أو خذ بما ابتعته»⁶

1 Nüşhalarda burada "ide" kelimesi gelmektedir. Anlam gereği metne dahil edilmedi.

2 "Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma.", Sad 38/26.

3 "Zalim cezayı, mazlum ise yardımı ve sevabı bekler." (İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcîru an İktirâfî'l-kebâir*, II, 202.)

4 Nüşhalarda "berâti" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

5 "Kalk ey Şüreyḥ, sen Arapların en iyi hüküm verenisin."

6 "Ey mü'minlerin emiri, ya aldığın haliyle geri ver ya da anlaştığımız fiyata satın al." | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 25.

eyle. Yâhûd iştirâ itdügün üzere ahz eyle.” diyü hüküm itdükde Hâzret-i ‘Ömer icrâ-yı hükmini begenüp, «وهل القضاء إلا هذا سر إلى الكوفة فقد وليتك»¹ buyurdu. Ya’nî ki [“Kazâ illâ bu mıdur? Kûfe’ye seyr it. Seni kazâ-yı Kûfe’ye ta’yîn itdüm. Bugün anuñ ‘ârifi olduğımuñ yevm-i evvelidür.” diyü buyurdu].²

[Kâdî Şüreyh], Hâzret-i ‘Ömer ve ‘Â’işe’den hadîs rivâyet itmişdür.

‘Abdu’r-Rahmân bin Ganm³

Bunlar şaḥâbe-i kirâmdan bir cemâ’atden rivâyet-i eḥâdis itdiler. Ve ‘inde’l-ba’z Hâzret-i Peygâmbir ile şoḥbet itdiler. Ve şalâḥ u diyânetine binâ’en Hâzret-i ‘Ömer bunları Şâm ḥalkına gönderdi. Emr-i fiḫ ü dîni anlara ta’lîm emr eyledi.

[Cünâde bin Ebî Ümeyye]⁴

Mışr fethinde ḥâzır oldu. Ve Mu’âviye cânibinden deryâ yüzinden ğazâya me’mûr kıldı. Şeci’ u dilir ve beyne’ş-şüc’ân nerre-şir olup sinni seksene qarîb iken Şâm’da vefât eyledi.

1 “ ‘Hüküm vermek işte böyle olur. Kûfe’ye hareket et. Seni oranın kadılığına atadım.’ Bu, [Hz. Ömer’in] [Şüreyh’i] tanıdığı ilk gün oldu.” | Nüshalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 25.

2 Nüshalarda burada Arapça ibarenin Türkçe tercümesi bulunmamaktadır. Ancak Gelibolulu Âlî *Künhü’l-ahbâr*’ın II. rükünü boyunca Arapça bir ifadeden sonra genellikle “ya’nî” bağlacıyla ilgili ibarenin tercümesini verdiği için burada metin tamiri yapıldı.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “ ‘Abdu’r-rahmân bin ‘Alem-i Eş’arî” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’de bu şahsın ismi Abdullah olarak verilmiştir. bk. İbn Kesir, age, C.9, s. 26. İsim tespiti *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*’ne göre yapıldı. bk. Orhan Çeker, “Abdurrahman b. Ganm”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdurrahman-b-ganm> (10.01.2020).

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Ḥâde bin İbn Ümeyye el-Erzi” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 26.

'Alâ bin Ziyâd¹

Bunlar 'ibâd-ı şâlihîn ve 'ubbâd-ı mutazarrı'n firqasından olup Başra'da olurdu. Ve nâsdan 'uzleti ve riyâzet ü çanâ'ati severdi. Ve keşret-i bükâdan a'mâ olduğdan sonra yine Başra'da vefât kıldı. [530a R1]

Menkûldür ki ehl-i Şâm'dan biri bunlaruñ ehl-i cennet olmasına müte'allik bir vâkı'a gördi. Ve gelüp kendülere söyledi. Andan sonra Hâzret-i 'Alâ ekl ü şürbden bi'l-külliyeye münkaṭı' olup ifrâṭ-ı giryeden a'mâ oldu. Âhîr qarındaşı Hâsan-ı Başrı'ye mâcerâyı bildürdi. Hâsan-ı Başrı kalkıp 'Alâ'ya geldiler. "Göz göre niçün kendüni helâk idersün. Ve cennet² didügün ne cüz'î nesnedür. Haḫ *celle ve 'alânuñ* maḫbûl ḫullarına cennetde a'lâ niçe 'aṭâyâ vardır." diyü pend ü nuş itmegin bir miḫdâr ifṭâr ider oldu.

Sürâḫa bin Mirdâs³ el-Ezdi

Bunlar daḫı şâ'irdür. Haccâc'ı hicv ile meşhûrdur. Hattâ bunu şehrden sürüp Şâm'a gönderdi. Âhîr anda vefât eyledi.

Nâbiḡa el-Ca'dî Ebü Leylâ Ḳays bin 'Abdu'llâh⁴

Bunlar daḫı şâ'irdür. Ḳadîmden İslâm'a gelüp hulefâyı [385a N1] medḫ itmişdür. Ve Hâzret-i Peyḡamber meclisinde bu ebyâtı nazm itmişdür:

1 Nüşalarda başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 26.

2 Nüşalarda "vaşiyet" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık "Sürâḫa bin Merd İbn Ezdi" şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 27.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 27.

Nazm

بلغنا السماء مجدنا وجدودنا
وإنا لنجو فوق ذلك مظهرًا¹

beytini okıdukda² «إلى أين?» ya'nī “Gökden yukaru nereye gidersün?” buyurduklarında “Cennete.” diyü cevāb viricek Muḥammed Resūlu'llāh *ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* [42a HZ] cevābında “İnşā'allāhu te'ālā.” buyurmuşlardır. Bu bir mufaşşal kaşidedür ki İbn Ebü'd-dünyā³ bunu ser-ā-pā *Hilm* ile müsemmə kitābında irād itmişdür.

Sā'ib bin Yezīd el-Kindī⁴

Şulehā-yı mü'mināndan idi. Bu senede vefāt itdi.

Süfyān bin Seleme el-Esedī⁵

Kezālik bu senede vefāt itdi.

Mu'āviye bin Kurre el-Başrī⁶

Bunlar “Aşḥāb-ı ma'ālī-cenābdan yetmiş kimesneye yitişdüm. Ve eger şimdi anlar ḥayāta gelseler ve sizün ef'āl ü a'mālīnüzü görseler ezāndan ḡayrı nesneñüz ile āšnā çıkmazlardı.” dimişdür. Ve birgün Ḥasan-ı Başrī yanında bunlar ve sâ'ir zühhād-ı 'aşr cem' olmuşlar. “Efḍal-i 'amel nedür?” diyü su'āl itdüklerinde cevāb virüp “İḥyā-yı leyālīdür.” diyü ittifāḥ itmişlerdür. Ammā Mu'āviye bin Kurre eyitdi: “Terkü'l-ḥarāmdur.” diyü cevāb

1 “Şeref ve asaletimiz bizi göklere yükseltti. Ancak biz bunun da üstünde bir makam arzuluyoruz.”

2 “Nereye?”

3 Nüşhalarda “ila'd-dünyā” şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbrahim Hatiboğlu, “İbn Ebü'd-Dünyā”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-ebud-dunya> (11.05.2020).

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn KesİR, age, C. 9, s. 27.

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn KesİR, age, C. 9, s. 27.

6 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn KesİR, age, C. 9, s. 27.

viricek Ḥasan-ı Başrî istihsân idüp ¹«تم الامر» buyurmuşlar. [530b R1]
Ya'nî ki bunları taşdik itmişlerdür.

'Ubeydu'llâh bin Ebî Bekr²

Evra'-ı aşr ve ezhed-i dehr idi. Yüz yigirmi yıl 'ömr sürüp vefât eyledi.

Ammâ Seksen Târîhi Vefeyâtı Ebü Zeyd bin Eslem³

Ki Ḥazret-i⁴ 'Ömer mu'taklarındanur. Ki künyeti Ebü Zeyd'dür. Anlar da eḥādîs-i şerîfe rivâyet idüp sinn-i 'azîzi yüz on dört olduḡda fevt olmuşdur.

Cübeyr bin Nüfeyr⁵

Bin Mâlik el-Ḥaḍramî.⁶ Aşḥâb-ı kirâm ve ruvât-ı vâcibü'l-i'zâmdandır. 'Ulemâ-yı Şâm mâ-beyninde keşret-i 'ibâdet ü tâ'atle meşhûr olup yüz yigirmi yaşında iken Dımaşḡ-ı Şâm'da vefât eyledi.

'Abdu'llâh bin Ca'fer bin Ebî Tâlib⁷

Vâlideleri Esmâ bint 'Umeys'dür. Ve kendüleri arz-ı Ḥabeşe'de çoḡmuşdur. Ve Benî Hâşim'den Ḥazret-i Peyḡamber'i çaḡ soñra gören bunlardur. Babası Ca'fer, Mûte Ğazâsı'nda şehîd olduḡda Resül-i Ekrem

1 "İşte şimdi oldu."

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 27.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık "Eslem-i Medenî" şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 32.

4 Ḥazret-i: - N1

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 33.

6 Nüshalara "Cefremî (N1, R1), Ca'remî (HZ)" şeklinde yazılan bu isim *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'ye göre tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 33.

7 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 33.

vâlidese ile bunları 'izz-i huzûrına getürdi. «اللهم اخلف جعفرًا في أهله وبارك»¹ buyurup du'a itmişdür.

Ve bi'l-cümle bunlar eşîyâ-yı kirâmdan idi. Bir def'a bir meclisde iki kerre yüz biñ ve bir meclisde altmış biñ aqçe ve bir def'a bir şahşa dört biñ dînâr ihsân itmek olmuşdur. Ve sinn-i şerîfleri yedide iken 'Abdu'llâh bin Zübeyr ile bunlar ma'an Hâzret-i Peyğamber'den bi'at itmişlerdür.

Hikâyet olunur ki Mu'âviye hacc-i şerîfden 'avdet idüp, Medîne'ye gelüp dâr-ı Mervân'a [385b N1] konduqda birgün bir hâcibine didi ki "Var İmâm Hâsan ve Hüseyn'ün ve 'Abdu'llâh bin Ca'fer'ün kapularını tolaş ve her birinde ne var ne yoqdur, gör. Ba'dehu baña haber getür." didükde hâcib-i şeh-zâde iki eve varup tolaşdı. Birisini menzilinde bulmayup, "Anlar 'Abdu'llâh bin Ca'fer'ün menzilindedür." diyü haber aldı. Ve hâcib gelüp Mu'âviye'ye haberi taqrîr kıldı. Hemân Mu'âviye kâlkup, 'aşâsına tayanup "Ben de anlaruñ biri gibiyüm. Ya'nî hâlifeye oldumsa ne var." diyü hâcib ile geldi, gitdi. 'Abdu'llâh'uñ meclisine yitdi. Ve şadr-ı meclisinde [531a R1] cülüs idüp önüne bir tabaq ilik getürdiler. 'Ale'l-fevr ekl itdi. Ve dağı istedi. Bir tabaq dağı izhâr eylediler. Anı dağı yidi. Lâkin dağı olsa tenâvül itmeleri muqarrer bilinmegin [42b HZ] bir tabaq dağı getürdiler. Fe-lâ-cerem ilik e'azz-i e'time olunup nâdir bulunur iken 'ale't-tevâli üç tabaq hâzır bulunduğı huşûşâ 'Abdu'llâh bin Ca'fer'ün şehâ ve ifrâ-ı keremi vüs'at üzere bezl-i ni'metine mâni' iken bu yüzden ihzâr iksârını Mu'âviye ta'accüb kıldı. Kâlkup gitdükde def'aten elli biñ altun 'atâ kıldı.

Binâ'en 'alâ zâlik İbn Ca'fer Mu'âviye'yi severdi. Her sene bir kerre ziyâretine Şâm'a giderdi. Ve hezârân ihsânını alırdı. Ve niçe yüz meşâliḥ[ini] bir uğurdan görürdi. Kaçan ki Yezîd emâret serîrine cülüs eyledi, "Babam zamanında size senevî ne virilürdi?" diyü İbn Ca'fer'e şordı. Ol dağı cevâb virüp, "On kerre yüz biñ virürdi." didükde taz'if idüp yigirmi kerre yüz biñ eyleyivirdi. Ve İbn Ca'fer ol hazz ile, ²«فداك أبي وأمي» didi.

1 "Ey Allah'ım, Ca'fer'den sonra onun ailesini gözet ve Abdullah'a alışverişinde bereket ver." | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 33.

2 "Annem, babam sana feda olsun."

Ve “Bu lafzı sizden ğayra dimiş degülüm.” diyü bildürdi. Yine Yezîd daħı eyitdi: “V'allâhi ben de ol miġdârı 'aġâyâyı ne sizden evvel kimesneye vir-düm, ne sizden ōnra virecegüm.” diyü söyledi.

Ammâ H̄asan-ı BaŖrî H̄azretleri 'Abdu'llâh bin Ca'fer'ün müvelledât iŖtirâ itdügini ve muġannilerden lehv ü ġinâ iŖitdügini zemm idüp, İbn Ca'fer'e bu ħabâhat yetmedi mi ki bint Resûlu'llâh'ı H̄accâc gibi zâlime tezvîc itdügini söyledi. H̄attâ duğûl itdükde “Ben seni mücerred âl-i Ebû Tâlib'i zelîl itmek için aldum.” diyü söylediğini meclisinde tezekkür idüp İbn¹ Ca'fer'e sū-i zann üzere olurdu. Ammâ ba'zılar ħavlince H̄accâc aña vâŖıl olmadı. 'Abdü'l-Melik tıyduğı gibi mektûb gönderüp tefrîğ itdi.

Ve 'Abdu'llâh bin Ca'fer'e on üç hadîŖ isnâd olunmuŖdur.

Ebû İdrîs el-H̄avlânî²

İsmi 'Â'izu'llâh bin 'Abdu'llâh'dur. H̄âlât[a] Ŗâhib ve mağâmât[a] râğıbdur.³ Dâ'imâ muŖâhibler [386a N1] [perendîn]⁴ bend [531b R1] idüp a'lâ libâslar içinde nâ-pâk ħalb olmağdın pelâslar içinde ħalb-i pâk olmağ yegdür, dirdi. Bunlar DımaŖĖ-ı Ŗâm'da ħâđî oldılar.

Ma'bed el-Cühenî el-Ėaderî⁵

Bunlara Ma'bed⁶ bin 'Abdu'llâh bin 'Ukeym daħı dirler. İbn 'Abbâs ve İbn 'Ömer ve Mu'aviye [ve] 'İmrân bin H̄uŖayn'dan râvî-i hadîŖ-i Ėüzîn-dür. Yevm-i H̄akem'de daħı bunlarla bile idi. Ve ħadere müte'allığ tekel-lüm iden evvelâ bunlardır. H̄attâ H̄asan-ı BaŖrî «إياكم ومعبدًا فإنه ضال»

1 NüŖhalarda “Ebû” Ŗeklinde yazılan bu isim bağlam gereği tashiğ edilerek metne alındı.

2 N1 ve R1 nüŖhalarında baŖlık boŖ bırakılmıŖtır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 34.

3 NüŖhalarda “râ'idür” Ŗeklinde yazılan bu kelime anlam ve seci doğrultusunda tashiğ edilerek metne alındı.

4 NüŖhalarda “hez” Ŗeklinde muğlak yazılan bu kelime anlam gereği tashiğ edilerek metne alındı.

5 N1 ve R1 nüŖhalarında baŖlık boŖ bırakılmıŖtır. HZ nüŖhasında “el-Ėaderî” yerine “el-BaŖrî” yazılmıŖtır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 34.

6 NüŖhalarda “Sa'id” Ŗeklinde yazılan bu isim *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashiğ edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 34.

¹«مضل» bunların hakkında demiştir. İbn Eş‘aş ile bile hüruc idüp Haccâc ‘uğûbet-i tām olmuştur. Ve ‘inde’l-ba‘z ‘Abdü’l-Melik bin Mervân Dımaşk-ı Şâm’da şalb itmiştir.

Ammâ Seksen Bir Târihi Vefeyâtı Cübeyr bin Verkâ’ eş-Şarîmî²

Bunlar Başrî’dür. Ve Horāsân eşrâf-ı ümerâsının biridir. İbn Hâzım ile muhârebe idüp ba‘dehu kendüsi bu senede qatl olunmuştur.

[Ebü Ümeyye Süveyd bin Ğafele bin ‘Avsece el-Cu‘fi]³

Küfî’dür. Yermük’de hâzır olup ve şâhâbenün niçesinden ehadîş rivâyet kıldı. Ve ba‘zılar kavlince Hâzret-i Peyğâmbere’i görmek naşib oldu. Hattâ bile namâz dağı kıldı. Yüz yigirmi yaşında iken vefât eyledi. Ve sâl-i intikâl târihinde bir bîkr tezevvüc dağı muqarrer oldu.

‘Abdu’llâh bin Şeddâd bin el-Hâd⁴

Evrâ‘-ı zühhâd ve a‘bed-i [43a HZ] ‘ubbâd olup veşâyâ-yı hasene ve kelimât-ı müstahsene inşâ itmiştir. Ve şâhâbe-i kirâmdan niçe ehadîş-i şerîfe rivâyet kılmıştır.

Muhammed bin ‘Alî bin Ebî Tâlib⁵

Bunlar Muhammed bin Hanîfe ile meşhûr ve künyetleri Ebü’l-Kâsım ve Ebü ‘Abdu’llâh ile mezkûrdur. Ve vaşf-ı şecâ‘at ü kerâmetleri sâ’ir ihvân-ı

1 “Ma‘bed’den sakının. O, yolunu kaybetmiş, aldatıcı biridir.” | Nüshalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 34.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 37.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 37.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 37.

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 38.

celâdet-nişânından mevfür olup ve vâlideleri Sevdâ-yı Sindiyye¹ ve ismi Hâvle'dür.

Vilâdetleri 'Ömer bin Hattâb' uñ hilâfeti zamânında oldu. Ve kendüler Mu'âviye ve 'Abdü'l-Melik bin Mervân mecâlisine varmağ taħaḳḳuḳ buldı. Ve Vaḳ'a-i Cemel'de Mervân ile muḳâbil oldılar. Yıḳup ḳatlı itmek mertebesine varduḳda Mervân tazarru'-künân isti'fâ-yı mürüvvet-nişân itmegin 'afv buyurdılar. Hattâ 'Abdü'l-Melik meclisine varduḳlarında [532a R1] bu huşuş yâd olındı. Lâkin 'afv idüp niçe cevâ'iz-i seniyye ile ri'âyet ḳılındı.

Ve bi'l-cümle şüc'an-ı Kureyş'üñ meşâhîrinden ve dilîrân-ı Hâşimiyye'nüñ şanâdîd-i cemâhîrinden olup 'Abdu'llâh bin Zübeyr'den bî'at itmedi. Fe-ammâ 'imâret-i 'Abdü'l-Melik'de ḳarâr itdükde 'Abdu'llâh bin 'Ömer ile bunlar ma'an bî'at eyledi.

Ve Medîne'de vefât eyleyüp Baḳî'da defn olındı. Ve lâkin ba'zı Revâfîz "El-ân ḳayy-i merzûḳ ve Cebel-i Raḳvâ'da bir mekâna melşuḳdur." dirler. Ve ḳurûcını ümmîd iderler. 'Ömr-i 'azîzleri altmış beşinde iken bu sene-i mübâreke Muḳarrem'inde² vefât [386b N1] itdiler. Evlâd-ı kirâmından 'Abdu'llâh ve Ḳamza ve 'Alî ve Ca'fer-i Ekber ve Ḳasan ve İbrâhîm ve Ḳasım ve 'Abdu'r-Raḳmân ve Ca'fer-i Aşḳar ve 'Avn ve Ruḳayye.

'İlmen ve kerâmeten rü'yetlerini işbât ḳıldılar. Şî'a ḫâ'ifesi bunları "Mehdî'dür." dirler ve "Ölmemişdür, zuhûr itse gerekdür." diyü söylerler. 'Amr bin Şâbit kendülerden naḳl idüp «ترونا أمرنا هو أمين من هذه الشمس»³ kelâmı ile mehdî-i âḳîrî'z-zamân idüğini iş'âr itmişdür, dimek isterler.

1 Nüşhalarda "Sevâ-yı Seniyye" şeklinde yazılan bu isim *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 38.

2 mübâreke muḳarreminde: mübârekede mâh-ı muḳarremde R1

3 "Durumumuzu görürsünüz. İşte o, bu güneşten daha açıktır. O yüzden acele etmeyin ve kendinizi öldürmeyin." | Nüşhalarda görülen imla hataları *Târîhu Medîneti Dîmaşk* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Asâkir, (thk) Ömer b. Garâme el-Amrevî, Dârü'l-fıkr, Beyrut 1997, C. 54, s. 344.

Ammā Ḥaccāc bunlardan bî‘at talebinde lecāc idüp tahvîf kıldılar.¹ «إن لله في كل يوم ثلاثمائة وستين نظرة في اللوح المحفوظ، في كل نظرة ثلاثمائة وستون قضية، فلعن الله تعالى أن يجعلني في قضية منها فيكفينيك»² cevāb-ı bā-şavābını gönderdikde bu elfāz-ı dürer-bārı ‘Abdü’l-Melik kıayşer-i Rûm tehdidinde yazıcağ, bu söz ‘Abdü’l-Melik kelāmı degüldür. Aşhāb-ı hānedān-ı nübüvvetden şudür itmek ihtimālidir.

Ammā Seksen İki Tārīhi Vefeyâtıdur Mühelleb bin Ebî Şufre³

Eşrāf-ı Başra’nuñ biridür. Ve içlerinde hüsn-i tedbir ve cūd u şehā-yı keşir ile ma‘rūfdur. ‘Āmü’l-fetħde çoğdı. ‘Umān ve Bahreyn miyānında nüzül idegelüp bir zamānda kıavmi ve kıabileşi mürtedd oldı. Ve ‘İkrime bin Ebî Cehil anlara ğazā idüp babası Ebü Şufre’yi ve Mühelleb’i [532b R1] ele getürdi. Ve hüzür-ı Şiddik’a yitürdi ki Mühelleb ol zamānda nā-bāliğ idi.

Andan şoñra Başra’da temekkün itdiler. Ve Mu‘āviye zamānında arz-ı Hind’e ğazālar idüp ba‘dehu İbn Zübeyr tarafından Cezire’ye hākim naşb olındılar. Ve Ḥaccāc’uñ evvel-i devletinde Ḥavāric kıtāliline nām-zed kıılınup vağ‘a-i vāhidde ol zümre-i zemīmeden dört biñ sekiz yüz kimesneyi kıılıçdan geçürdiler. Andan şoñra Ḥaccāc’ı yanında menzileti artdı. Mezbūra i‘zāz ü iclāli me’mulinden ziyāde itdi.

Ḥadd-i zātında kerīm ü fāzıl ve şecā‘at ü şehāmetle müfteħir⁴ idi. Ve Şi‘a-i [43b HZ] şi‘riyyesi kāmil ādem idi. ‘Ömri yetmiş altıda iken Merv ğazāsında fevt oldı. Ve Ḥaccāc ve ‘Abdü’l-Melik bin Mervān imzālarıyla

1 kııldılar: kııldığda R1

2 “Allahu Teala her gün levh-i mahfuza üç yüz altmış defa bakar. Her bakışında üç yüz altmış hüküm verir. Umarım ki o hükümlerden birini de benim lehimde verir ve beni senden kurtarır.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidāye ve’n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 39.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 42.

4 Nüşhalarda “iftihār” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

berāt virilüp Ḥorāsān ḥükümetini oğlu Yezīd¹ bin Mühelleb'e tevcih kılındı.

Esmā bin Hārice el-Fezārī²

Ecāvīd-i 'izām ve şanādīd-i lāzımü'l-ikrām zümresinden olup cūd u seḥāda bir mertebede idi ki birgün ḳapusu öninde ḥayretle cālis, ke-ennehu 'atebesine müste'nis bir cüvān gördi. “Ḥayr [ola] ki bā'ış ne ve maṭlūbuñ ne nesnedür?” diyü şordı. Her çend ki ifşā-yı rāza ḥicāb idüp ḥāmūş oldu, Esmā tekrār iḳdām³ idüp ol sırr-ı mestūrı cüvāna söyletdi.

Meger ki ol ḳapudan içerü giren cāriyelerden birine ta'aşşuḳ itmiş. Kim gördügi gibi zülfi ḳullābına [387a N1] meczüb olup dil-i dīvānesi ta'alluḳ itmiş. Esmā,⁴ gördügi gibi zülfi sevdāsında idüğini [ve] cüvānuñ maḳşūdını bildi. Eline yapışup içerüye aldı, gitdi. Ve cāriyelerini bir bir 'arz itdi. Ḳaḅıḅı idüğünü bildükde eyitdi: “Bir miḳdār ḳapuda şabr eyle.” diyü raşra gönderdi. Meger ki ol cāriye hem-şiresi civārında idi. Envā'-ı ibrāmıla iştirā idüp şatun aldı. Ve bir ol ḳadar bahāsı deñlü daḥı libās [533a R1] ü cevāhirlere tezyīn idüp def'aten ḳıḳardı. Ve ol cüvāna 'atā ḳıldı. Ve bildügi gibi teslim itmedüğine i'tizār idüp, “Kendü mülküm olsa ol sâ'at virürdüm.” diyü söyledi. Zihī luṭf u kerem ve cūd-ı muḥte-rem ki bilmedügi, görmedügi şaḥşa bu maḳüle 'atā eylemesi ancak olur. Ḥattā fi'l-cümle te'hīrinden daḥı 'özr dileye, “Çoḳ eglendüm.” diye.

Muḡire bin Mühelleb bin Ebī Şufre⁵

Bu daḥı kürbe ile⁶ ma'rūf ve şecā'at ü seḥā ile mevşūf kimesne idi.

1 Nüşhalarda “Ferīd” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn KesİR, age, C. 9, s. 43.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn KesİR, age, C. 9, s. 43.

3 iḳdām: - R1

4 Nüşhalarda “kim” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Yezīd bin Mühelleb bin Ebī Şufre” şeklindedir. | *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn KesİR, age, C. 9, s. 43.

6 kürbe ile: girye N1, R1

Ḥārîş bin ‘Abdu’llāh bin Rebī‘a-i Maḥzūmī¹

Ki Ḳubā‘ [laḳabı] ile meşhūr [ve] İbn Zübeyr tarafından Başra emâretine manşûb olduğu meşûrdur.

Muḥammed bin Üsâme² bin Zeyd bin Ḥārîş

Ebnā-yı şaḥābenüñ fuḫalāsından ve ol fırḳa-i ḥamīdenüñ ‘uḳalāsından dandır. Medīne’de fevt olup Baḳī‘da defn olındı.

‘Abdu’llāh bin Ebī Ṭalḥa bin [Ebī] Esved³

Vālıdesi Ümmü Süleym⁴ bir oğlu vefāt itdüğü gicede ‘Abdu’llāh’a ḥāmil oldı. Ve irtesi ‘ale’ş-şabāḥ [Ebū] Ṭalḥa, Ḥazret-i Peygāmbere’ gelüp ḥātūnınuñ ḥamlını ḥaber virdi. ⁵«عرستم بارك الله لكما في ليلتكما» buyurdı. Ve çoğduḳda mübārek elinden alup dehānı ile ālūde temreler ḥanek ḳılındı.

‘Abdu’llāh bin Ka‘b bin Mālik⁶

Bunlar kesb-i a‘mā olduḳda [Ka‘b’uñ] ḳā’idi bunlar idi.⁷ Medīne’de vefāt idüp ruvātdan idüğü taḥḳîḳ buldı.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Ḥasran bin ‘Abdu’llāh bin Rebī‘a-i Maḥzūmī” şeklindedir. | *el-Bidāye ve’n-Nihāye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 43.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 43.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 43.

4 Nüshalarda “Seleme’nün (N1, R1), Selem’ün (HZ)” şeklinde yazılan bu isim *el-Bidāye ve’n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 43.

5 “Bu gece gerdege girdiğinizde Allah size bereket nasip etsin.”

6 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidāye ve’n-Nihāye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 43.

7 Nüshalarda “oldı” şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 43.

'Affân bin Vehb¹

Bunlar Ebü'l-Eymen-i Mıŝrı'dür. Resülu'llâh *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* ile ŝoĥbeti ve ĥadıŝ-i şeriflerini rivâyeti ve maĝrib ğazâsın itdükden şonra Mışr'da iĥâmeti, ba'dehu intiĥâl ü riĥleti vâĥi' olmuşdur.

Cemîl bin 'Abdu'llâh bin Ma'mer² bin Ŝabâĥ

Bunlar Ebü 'Amr-ı Şâ'ir'dür. Ki Büseyne şâhibidür. Ya'nî ki Büseyne'ye ĥuĥbe-i nikâĥ okınmuŝken duĥûli mâni' ve ba'dehu talâķı vâĥi' olduĥda maĥabbeti süveydâsına³ te'şir kıldı. [44a HZ] Vâdi-i feryâda sâkin olan 'uŝŝâķ-ı 'Arab'dan biri olduĥı taĥķiķ buldı. Ammâ 'afif ü müte-deyyin⁴ ve şu'arâ-yı İslâm mâ-beyninde feŝâĥati müte'ayyin olup keşir-i 'izzet bunuñ râviyesi oldu. Ve bu kemâl-i [533b R1] 'aŝķ ĥâlindeki vâridâtından olmaķ naķl⁵ olındı:

Nazm

إني لأحفظ غيبكم ويسرني
لو تعلمين بصلاح أن تذكرني⁶

[Ve lehu]

إلا كبرق سحابة لم تمطر⁷
ما أنت والوعد الذي تعديني

1 N1 ve R1 nüşhalarında başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 44.

2 N1 ve R1 nüşhalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 44.

3 süveydâsına: sevdâsına N1, R1

4 Nüşhalarda "'aĥiķ u dîn" şeklinde yazılan bu terkip anlam gereĝi tashih edilerek metne alındı.

5 naķl: - R1

6 "Ben ĝıyabınızda aleyhinizde konuŝmam. İyiliĝim varsa ve bunu biliyorsan anlatman hoŝuma gider." | Nüşhalardaki imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 44.

7 "Senin bana verdiĝin söz yaĝmur yaĝdırmayan bir buluttan çıkan ŝimŝek gibidir." | Nüşhalardaki imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 44.

Ve bi'l-cümle Cemîl ḥadd-i zâtında cemîl ve vecâhetde ve cemâlle bi-'adîl ve 'aşq ile şöhreti Kays-ı 'Âmirî'den ne keşir ve ne ḳalîl [387b N1] idi.

'Ömer bin 'Ubeydu'llâh¹

Bunlar Kureyşî'dür. Ümerâ-yı emcâd ve küberâ-yı evcâduñ biri olup niçe memâlik fetḥ itmişdür. Ve Kâbil teşhîrinde dahı 'Abdu'llâh bin Hâzim ile bile bulunmuşdur. Ve İbn Zübeyr tarafından Başra'da ḥâkim olup İbn 'Ömer ve Câbir ve ğayrıdan eḥâdîş rivâyet eylemişdür. 'Abdü'l-Melik zamânında Şâm-ı şerîfe geldükde ḫâ'undan vefât itmişdür.

Medâ'inî'den mervîdür ki ağniyâdan biri bir ḥasnâ, *Ḳur'an* tilâvetinde müsteşnâ ve eṣ'âr² oḳımaḳda ve dimekte edâsı rûḥ-efzâ bir câriye iştirâ kıldı. Ve anı ârâyiş-i ḥânedân idünüp niçe günler rûzgârın geçürdi. İttifâḳ ğınâsı faḫra mübeddel ve vüs'at ü temevvüli iflâsa muḫavvel olup ol câriyeden ğayrı mevcûdı ḳalmaduḳda mezkûr câriye bunı re'y ile eyledi ki kendüyi şatdura. Bir zamân kıymetinden mevlâsı müntefi' ola. Ol zamânda 'Ömer bin 'Ubeydu'llâh Başra ḥâkimi bulunup ve câriye-i mezbûreyi yüz biñ aḳçeye aña bey' itdi. Ahz-ı şemen ve teslim-i bey'den soñra âşâr-ı 'aşq mevlâsına ve câriyeye te'sîr idüp bu maḳûle ebyâtla ḫabere başladı ki nazm olındı:

Nazm

ولم يبق في كفي إلا تفكري	هنيئا لك المال الذي قد أخذته
أقلي فقد بان الخليط أو أكثرني	أقول لنفسي وهي في كرب عيشة
ولم تجدي بدا من الصبر فاصبري ³	إذا لم يكن في الأمر عندك حيلة

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 46.

2 eṣ'âr: a'sâr N1

3 "Aldığın para sana hayırlı olsun. Benim avucumda sadefe tekeffürüm kaldı. Yaşam derinde bulunan nefsiime 'İster çok, ister az mala sahip ol; işte karışıklık ortaya çıktı. Eğer bu işten kurtulmanın bir çaresini bulamıyorsan o zaman sabretmek gerekir. Öyleyse sen de sabret!' diyorum." | Nüshalardaki imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 46.

[Mevlâsı dahı cevâbında dimişdür:

Nazm]

ولولا قعود الدهر بي عنك لم يكن
أأوب بجزن من فراقك موجع
عليك سلام لا زيارة بيننا
ولولا قعود الدهر بي عنك لم يكن
أأوب بجزن من فراقك موجع
عليك سلام لا زيارة بيننا

Vaqtâ ki [534a R1] bu ebyât-ı ‘âşikâne İbn Ma‘mer’e yitişdi, “V’allâhi ben iki düstı biri birinden tefriķı sevmezın.” diyü ol şaḥşı getürtdi. Kıymetin almaduğından ğayrı cāriyesini [dahı] hibe kıldı. Ma‘nen iki yüz biñ aķçe bağışlamış oldu. Ve ‘Ömer bin ‘Ubeyd[u’llâh]’uñ Tālḥa nām bir oğlı ḳalup sādât-ı Ḳureyř’den olmağla Fāḩıma bint Ḳāsım bin Muḩammed bin Ca‘fer’i kırķ biñ altun ile tezevvüc eyledi. Andan İbrâhım nām püser ve Remle nām duḩter vücüda gelüp ba‘dehu mezbüre Remle’yi İsmâ‘il bin ‘Alı bin ‘Abdu’llâh bin ‘Abbās yüz biñ filori mehr ile tezevvüc kıldı.

Kümeyl² bin Ziyād

Küfi’dür. ‘Ömer ve ‘Ořmān ve ‘Alı ve İbn Mes‘üd ve Ebü Hüreyre’den eḩādīs rivāyet i[tmiş]dür. Ceng-i Şıffin’de bile bulunmuşdur. Ammā zāhid ü ‘ābid ve şec‘ ü ḳā’id olup sinni yüz senede iken ḩaccāc ḳatı eyledi.

Bā’iş bu olmış idi ki ‘Ořmān bin ‘Affān zamān-ı ḩilāfetinde Kümeyl’e bī-vech bir ḩabanca urup, ba‘dehu Kümeyl [44b HZ] kışaş ḩaleb itdükde yine ḩazret-i ‘Ořmān ‘afv itmegin ferāğat itmışlerdür. Vaḩta ki ḩaccāc’a bu ma‘nā mün‘akis [388a N1] oldu, “Sen kimsün ki emürü’l-mü’mininden kışaş ḩaleb itmış olasun. V’allâhi saña bir kimesne ğöndereyin, senüñ

1 “Eğer hayat beni senden ayırıp çökertmeseydi ölümden başka bizi birbirimizden ayıran bir şey olmazdı. Ama sen sabret. Senden ayrıldığımdan ötürü acılı bir üzüntüye maruz kaldım. Bu üzüntüyle uzun uzadıya düşünen bir kalp ile fisılđayıyorum. Sana selam olsun, artık ancak Ömer b. Ubeydullah isterse ziyaretleşebilecek ve buluşabileceğiz.” | Nüşhalardaki imla hataları *el-Bidāye ve’n-Nihāye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn KesİR, age, C. 9, s. 46.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn KesİR, age, C. 9, s. 46.

maḥabbetinden ‘Alî’ye eylediği buğz ziyâde olsun.” diyü İbn Edhem-i Hımşî’yi gönderdi. Kümeyl’ün¹ boynını ol zâlim urdı. *Raḥmetu’llâhi ‘aleyh.*

Zâzân² Ebü ‘Amr el-Kindî

Tâbi’inün biridür. Evâ’il-i hâlinde şanbür çalup müskir nüş itmege mu’tad iken Hâḫ *celle ve ‘alâ* tevfiķ[ını] refiķ idüp ‘Abd[u’llâh] bin Mes’ud Hâzretlerinün irşadı ile tevbe kıldı.

‘Abdu’llâh Nizâr’dan³ hikâyet olunur ki tevbesi qabül olduqdan soñra ittifaķ birgün gâyetde acıkdı. Ve ekle qâbil bir nesnesi bulunmadı. “Yâ Rabbî, ben acıqdum. Baña bir yiyecek ‘aṭâ eyle.” diyü münâcât itdüğü gibi hânesinün revzenesinden bir dâne girde mâ’ide nüzül kıldı.

Ve bi’l-cümle kibâr-ı tâbi’in ve ehl-i Hâḫ olan řâliḫin zümresindedür. *Raḥmetu’llâhi ‘aleyh.* [534b R1]

Ebü Meryem Zirr bin Hübeyş⁴

Bunlar Hâzret-i ‘Ā’iše-i řiddiķanuñ ve İbn Mes’ud’uñ muşâḫiblerindedür. Sinn-i řerifleri yüz yigirmide iken fevt olmuşdur.

Şaķiķ bin Seleme el-Esedî⁵

Künyetleri Ebü Vâ’il’dür. Zamân-ı Câhiliyyet’den sekiz yıla yitişdi. Ve Hâzret-i Peyğamber ḫayâtında İslâm’a geldi. Ammâ ‘ibâdet ü ṭâ’at vechleri gâzâya müdâvemet ve fiķh-ı dîne mümâresetde ferîd-i ‘aşr olup

1 Nüşalarda “kiminün” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

2 Nüşalarda “‘Abdu’llâh bin (N1, R1), Zâdân (HZ)” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 47.

3 Nizâr’dan: bezzâzdur N1, R1

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 47.

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 47.

İbn Mes'ud'dan iki ayda *Qur'an-ı A'zim*'i ta'lim itdi. Ve ahyâr-ı tâbi'inden idügi tahkîka yitdi.

Ümmü'd-Derdâ Hâtûn

Ba'zılar kavlince ismi Cüheyme'dür. Nisvân-ı tâbi'indendir. Ammâ gâyetle 'âbide ve şâliha ve fakîhe ve 'âlime olmağın Câmî'-i Dımaşk'ın ha'it-i şimalisinde bir ka'la otururdu. Tâlibîn gelüp ta'allüm-i dîn kıllurlardı. Hattâ ol târihde halife-i 'aşr olan 'Abdü'l-Melik halka-i va'zına dâhil olurdu. Ve eşnâ-yı rivâyetde, ¹ «قال سيدي أبو الدرداء» diyü zevci olan Ebü'd-Derdâ Hâzretlerin murâd idinürdi. Ammâ gâyetde hüsn ü cemâl şâhibesi iken kimesneden şadaqât kabûl itmezdi. Hifvelden sünbül degşürüp andan tenâvül iderdi.

Hikâyet olunur ki Ebü'd-Derdâ vefâtından sonra ki Ümmü'd-Derdâ seyyib kâldı, kemâl-i cemâline binâ'en 'Abdü'l-Melik ve 'inde'l-ba'z Mu'âviye mezkûreyi tezevvüc murâd idindi. Lâkin «إِنَّ المرأة مع آخر زوجها» ² «Ben âhîretde dahı zevce-i Ebü'd-Derdâ olmağ recâsındayın.» diyü halifenün taht-ı nikâhında olmağdın ibâ kıldı.

Ve hikâyet iderlerdi ki kaçan bir cenâzeyi getürseler «يا أهلاه ويا جيراناه» ³ «يا أهلاه ويا حملة سريره لا تغرنكم الدنيا كما غرتني ولا تلعبن بكم الدنيا كما لعبت بي» diyü cevâb eyler, bir şüretle ki ins ü cinden gayrısı istimâ' eyle[mezdi], [diyü] buyurmuş[lar]dur.

1 “Efendim Ebüdderdâ [şöyle] dedi.”

2 “Şüphesiz ki bir kadın [cennette] dünyadaki son kocasıyla birlikte olur.”

3 “Ey ailem, ey komşularım, ey tabutumu taşıyanlar, dünya beni ayarttığı sizi de ayartmasın. Dünya benimle oynadığı gibi sizinle de oynamasın.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Sıfatu's-safve* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Cevzî, age, (thk.) Şeyh Hâlid Tartûsî, Dârü'l-kitâbü'l-Arabî, Beyrut 2012, s. 856.

Ammā Seksen Üç Tārīhi Vefeyâtı ‘Abdu’r-Rahmân bin Cüheyre el-Ḥavlânî¹

Bunlar Mıṣrî ve tâbi’inüñ efdal-i ‘aşırdu. Ve ‘Abdü’l-‘Azîz bin Mervân [388b N1] emîr-i Mıṣır iken bunlara [535a R1] beytü’l-mâlden her sene vazîfe-i mu‘ayyenesini şulehâya bezl iderdi. Aşlâ nesne iddiḥâr itmezdi.

Ṭārîk [bin Şihâb]² bin ‘Abdişems

Bunlar Ḥazret-i Peyğamber’i gördiler. Ve Ḥazret-i Ebû Bekr ve ‘Ömer ile kırkıdan ziyâde gazâda bulundılar. Bi’l-âhire Medîne’de vefât eylediler. *Rahmetu’llâhi te’âlâ ‘aleyhi.*

‘Ubeydu’llâh bin ‘Adî³ bin Ḥayyâr

Ḥazret-i Peyğamber’e yitişdi. Ve niçe aşhâb-ı ‘izâmdan eḥâdiş rivâyet kıldı. Ve fuḫahâ-yı Kıreyş’den olup babası ‘Adî müşrikliği ḥâlinde Ğazâ-yı Bedr’de katl olındı. [Şahâbeden bir cemâ’atden ve ‘Abdu’llâh bin Kıays] bin Maḥreme’[den ḥadis rivâyet itdi]. ‘Ulemâdan olup Medîne-i Münevver’e de kâḍî iken [45a HZ] fevt oldı.

Merşed bin ‘Abdu’llâh⁴

[Merşed bin ‘Abdu’llâh] Ebü’l-ḥayr-ı Yezeni [dahı bu senede fevt oldı].

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 51.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Ṭārîk bin ‘Abdüşems” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 51.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 51.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Merşed bin ‘Ubeydu’llâh” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 51.

[Fitne-i İbn Eş'aş]

[Müslim bin Yesâr el-Müzenî ve Ebü Merâne el-İclî ve 'Uğbe bin 'Abdî'l-ğaffâr ve 'Uğbe bin Vişâh ve 'Abdu'llâh bin Hâlid el-Cehdamî ve Ebü'l-Cevzâ er-Rib'î ve Nağr bin Enes ve 'İmrân Vâlid Ebü Hamza eđ-Đab'î ve Ebü Minhâl Seyyâr bin Selâme er-Riyâhî ve Mâlik bin Dînâr ve Mürre bin Zebbâb el-Hedâdî ve Ebü Necid el-Cehdamî ve Ebü Sebic el-Hünâ'î ve Sa'id bin Ebî Hasan ve Hasan-ı Başrî'nün] qarındaşı, [İbn Eş'aş ile bile oldukları için Haccâc'ın katl itdükleridir].¹

Egerçi ki Hasan-ı Başrî² Hazretleri isti'fâ idüp bu mağüle veğâda bulınmağ murâd idindi. Ve illâ İbn Eş'aş'a "Eger sen istersen ki halğ etrâfında muğâtele ile bezl ideler ve Vağ'a-i Cemel'de Hazret-i 'Âişe hevdecî [havlinde] kır[ıl]anlar [gibi] kırılalar, Hasan-ı Başrî senünle bile gerekdür." diyü ilhâh u ibrâmlarına binâ'en İbn Eş'aş hazreti bile alup gitmiş idi.

Bunlardan mâ'ada ehl-i Kûfe'den [Sa'id bin Cübeyr ve 'Abdu'r-Rahmân bin Ebî Leylî ve 'Abdu'llâh bin Şeddâd ve Şa'bî ve Ebü 'Ubeyde bin 'Abdu'llâh bin Mes'ud ve Ma'rür bin Süveyd ve Muğammed bin Sa'd bin Ebî Vağğâş ve Ebü'l-Bahterî ve Talha bin Muşarrif ve Zübeyd bin Hâriş el-Yamyân ve 'Ağâ bin Sâ'ib].³

Ve Merşed bin 'Abdu'llâh'dan berü zikr olınan ahyâr-ı tâbî'in ve gay-ruhum İbn Eş'aş ile bile bulunup kimi ma'rekede katl olunup kimi esir olındı. Ba'dehu Haccâc-ı Zâlim işâreti⁴ ile boynı urıldı. Ve bi'l-cümlesi bu senede şehâdet ile⁵ vefât eylemiş oldu.

1 N1 ve R1 nüshalarında yer yer kelime atlamaları ve imla hataları, Hz nüshasında imla hataları olan bu kısımda *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashihler ve metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 51-52.

2 Başrî: Başrî rahmetu'llâhi R1

3 N1 ve R1 nüshalarında iki satırlık boşluk bırakılan, HZ nüshasında imlası muğlak yerler olan bu kısımda *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 51-52.

4 işâreti: şehâdeti N1, R1

5 şehâdet ile: - HZ

[‘Abdu’r-Raḥmān bin Ebī Leylī]

Ḥuşūşā ‘Abdu’r-Raḥmān bin Ebī Leylī şāḥābenüñ ekşerinden rivāyet ve ‘Alī bin Ebī Ṭālib’den aḥz-ı ‘ilm ü ḥikmet itmiş idi. EsİR olduḡdan sonra Ḥaccāc emriyle boynın urdılar. [535b R1]

[Müslim bin Yesār]

Ve Müslim bin Yesār ‘ibādet ü şalātını ekşer ḥuzū‘ u ḥuşū‘ ile nümūdār idüp āşār ü kerāmāt ile mā-bihī’l-iftihār-ı rüzgār¹ idi.

Hikāyet olunur ki yevm-i terviyede “Ḥaccā gidelüm mi?” diyü aşḥābına ḥiṭāb eyledi. Anlar daḡı “Şeyḡuñ ‘aqlına ḥiffet gelmiş ki kırık günlük menzili bir günde kaṭ‘ itmek ister. Ḥuşūşā ki bizi bile iletmek ister. Hele bir miḡdār emrine mütāba‘at idelüm.” diyü ma‘an şāḡrāya çıḡdılar. “Burada ḡonalum.” diyü buyurdılar. Ḳondılar. Şabāḡ olduḡda kendülerini Tihāme ṭaḡlarınıñ öñinde gördiler. Ve bir günde Başra’dan Mekke’ye varup bunca revāḡılı kaṭ‘-ı ṭayy-ı merāḡil [389a N1] ḡılıp ḡacc-ı şerīf sa‘āde-tiyle ercümend oldılar.

Mālik bin Dīnār’dan menḡöldür ki “Vefātından sonra ben Müslim bin Yesār’ı rü’yāda gördüm. Ve kendüye selām virdüm. Ammā selāmumu redd itmedi. ‘N’iḡün redd-i selām itmedün?’ didüḡümde ‘Ben mürdeyüm. Zinde degülin.’ diyü cevāb virdi. ‘Ba‘de’l-mevt ḡālün nice oldı?’ diyü şordüḡümde cevāb virdi: ‘Ḳoḡlık ḡorḡılı ve zelzele-i şedidler gördüm. Ammā āḡirinde ḡasenātu ḡabül ḡıldı. Ve seyyi’ātümi ‘afv buyurdu. Ve teba‘ātu bizden tazammun itdürdi.’ didüḡi gibi Mālik bir na‘ra urdu. ‘Aḡlı başından gidüp düşdi. Niḡe günler maraḡ yatduḡdan sonra fevt oldı. Fe-lā-cerem bu maḡüle veliyy-i muḡterem, Ḥaccāc-ı azlem ma‘rekesinde ḡatlı olındı.

1 rüzgār: - HZ

Ammâ Seksen Dört Târîhi Vefeyâtı

[Eyyüb bin Kıriyye]¹ ve ‘Abdu’llâh bin Hâriş² bin Nevfel ve Ebû ‘Amr Sa’d bin İyâs³ eş-Şeybânî [bu senede fevt oldı].

[Ebû Ğuneynimâ el-Ĥavlânî]

Ve Ebû Ğuneynimâ⁴ el-Ĥavlânî. Ĥimş’de sâkin olup Ĥazret-i Peyğâmber’le şoĥbeti ve hem ĥadîsini rivâyeti vârid idi. Sinni yüz yıla ĥarîb olmuşdur.

‘Abdu’llâh bin Ķatâde⁵ ve daĥı niçe kibâr-ı tâbi’in ve büzürgvâr-ı tâli’in [45b HZ] ekşeri ĥatlı-i Ĥaccâc’dur.

[Ebû Zür’a el-Cüzâmî]

Ve ammâ [Ebû Zür’a el-Cüzâmî]⁶ [el]-Filiştinî. Ehalî-i Şâm yanlarında ĥadr [ü] menzilet şâĥibi olmaĥın Mu’âviye kendüden ĥavf itdi. Ol daĥı Mu’âviye’den ĥorĥup isti’fâ itmegin ta’arruz olunmadı.

‘Utbe bin Münzir es-Sülemî⁷

Aşĥâb-ı kirâm ve aĥbâb-ı vâcibü’l-iĥtirâmdandur. [536a R1] Ĥuşûşa ehl-i şuffede dâĥıldür.

1 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik bir boşluk vardır. HZ nüshasında boşluk yoktur. *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 52.

2 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik bir boşluk vardır. *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 52.

3 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik bir boşluk vardır. *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 52.

4 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik bir boşluk vardır. HZ nüshasında başlık “‘Ebû ‘Utbe’ şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 52.

5 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik bir boşluk vardır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 52.

6 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Ebû Der’a el-Ĥudâmî” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 52.

7 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 52.

‘Abdu’r-Raḥmān bin Muḥammed bin Eş‘aş el-Kindī¹

Kendü Ḥaccāc ile ḥuşūmeti ḥālinde Rutbīl nām şahşa ilticā idüp -bir rivāyetde Zublīl- ‘özü ile başın kesüp Ḥaccāc’a gönderdi. Ve ‘inde’l-ba’z tıttup kayd-ı bend ile gönderdi. Ve Recaḥ nām menzile geldükde bir kaşruñ üzerinden kendüyi aşığa atdı. Ammā dimek isterler ki yanında olan mü’ekkelini atdı. Ardınca kendüsi dahı atladı. İkişi ma’an helāk oldılar. Cesedi anda defn olındı. Ve başı Ḥaccāc’a gitdi. Ba’dehu ḥalīfe-i Şām’a ve ba’dehu ḥākim-i Mısr’a gönderilüp vilāyet vilāyet devr itdürildükden soñra ol kelle Başra’da defn olındı. Ve ba’zı şu‘arā ḥaḳḳında bu maḳūle ebyāt söyledi. Budur:

Nazm

هيهات موضع جثة من رأسها   رأس بمصر وجثة بالرجح²

Ammā bundandur ki ³«إِنَّ الأَمَارَةَ لَا تَكُونُ إِلَّا فِي قَرِيْشٍ» ḥadīşi muḳarrer iken bu ḳadar şahābe ve tābī’in ve kendü yemīninden bī’at idenler ve niçe yıllık ḥalīfenün ‘azli ḳaşdına aña teba’iyet idenler ‘illet bu maḳūle zillet ile ḥuşūmetler müşāhede eyleyeler.⁴

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesīr, age, C. 9, s. 53.

2 “Baş ile gövdenin defin yerleri ne kadar da birbirinden uzaktır. Baş Mısr’da gövde ise Recih’tedir.” | Nüshalarda yer alan imla hataları *el-Bidāye ve’n-Nihāye* esas alınarak tas-hih edildi. bk. İbn Kesīr, age, C. 9, s. 54.

3 Hadīs-i Şerīf, “Şüphesiz ki emirlik ancak Kureyşlilerde olacaktır.” | Hadīsın aslı “Bu iş (emirlik) insanlardan iki kişi baki kaldıkça Kureyş’tе olmaya devam edecektir (Buhari, *Menākıb*, 2, *Abkām*, 2; Müslim, *İmaret* 4 [1820]).” şeklindedir.

4 N1 nüshasında burada “Giryе ev teşdid-i ye’ m ile ḥaddesi ümmiddür” şeklinde, HZ nüshasında “Ve Eyyüb bin ‘Aviyye kesr ü teşdid bā ile ceddesi ümmiddür” biçiminde muğlak bir cümle, R1 nüshasında “ümmiddür” ifadesi gelmektedir. Bu ibareler anlam gözetilerek metne dahil edilmedi.

[Eyyüb bin Kıriyye]¹

Babası Yezîd bin Kays bin Zürâre-i Hilâlî'dür. A'râbî-i ümmî iken feşâhat sözleri dârb-ı meşel olmuştur. Haccâc, İbn Eş'aş'a resül gönderüp ve ba'de-zamânin 'asker çeküp üstüne varduğda boynın urmuşdur.

Târîh-i İbn 'Asâkir'de² ve *Vefeyât-ı [İbn] Hallikân*'da [389b N1] meşûrdur. Ammâ Eyyüb bin Kıriyye'nün ve Mecnün-ı Leylâ'nün ve *Melhame* şâhibi İbn Ebî 'Aķib'uñ ki ismi Yaħyâ bin 'Abdu'llâh'dur, ve ba'zı nâs vücûdların inkâr idüp vücûd-ı 'Anķâ gibi nâmları mevcûd ve kendüler nâ-büddur, dirler. İbn Hallikân beyân itmişdür: [Revħ bin Zinbâ' bin Selâme el-Cüzâmî]³ Künyeti Ebü Zür'a'dur. Kibâr-ı tâbî'inden Temîm ed-Dârî ve 'Ubâde bin Şâmit ve Mu'âviye ve Ka'bü'l-aħbâr ile şöħbet itmişdür. Ve 'Abdü'l-Melik'uñ vezîri gibi olup [536b R1] seferde ve ħazırda yanından ayrılmazdı.

Ammâ Seksen Beş Târîhi Vefeyâtı Ebân bin 'Oşmân bin 'Affân⁴

Fuķahâ-yı 'aşere-i Medîne'den ħayli şıķat idi. Ve Medîne'de ħükümet dahı eyledi. Nev'an ħummâya ibtilâsından ħayrı fâlice mübtelâ olup vefât eyledi. 'Amr bin Şu'ayb "Ben 'ilm-i ħadiş ü fiķħda Ebân'dan a'lem kimesne görmedüm." demişdür.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık "Ve Eyyüb bin 'Aviyye" şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 53.

2 Nüshalarda " 'Asâkir'dür" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edildi.

3 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelime boşluk vardır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 54-55.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 60.

[Vāşile bin Eska']¹

Vāqıdî kavlince Vāşile İslām'a geldükden sonra Hāzret-i PeygāMBER Tebük Ğazāsı'na teveccüh buyurdu. Ve Vāşile anda bile bulundu. Kezālik Dımaşķ fethinde dahı hāzır oldu. Ve vefātı Dımaşķ'da vāķi' olup ol vilāyetde eñ sonra fevt olan şahābe-i ābād idügi taħķik buldı. Ve fevt olduķda toķsan sekiz yaşında bulundu.

Hālid bin Yezid bin Mu'aviye bin Ebı Süfyān²

Kureyş kavminün zamānında a'lemi idi. Ve fenn-i tıbda [46a HZ] yed-i tülā ile müsellemi olup ve 'ilm-i³ kīmyānuñ dahı habir-i mükerremi idi. Miryānūs nām rāhibden ta'līm itmiş idi. Ve bi'l-cümle faşih u belig ve şā'ir-i lā-nazir idi.

Ammā Seksen Altı Tārīhi Vefeyātı
'Abdu'llāh bin Hāriş⁴ bin Cez' ez-Zübeydi

Ki 'inde'l-ba'z feth-i Mışır'da bile bulundu. Ve Mışır'da vefāt iden şahābenün āhiri bunlar oldu. Ve ba'de'd-defn meyyite telkin cevāzına müte'allik hadiş-i şerif[i] bunlar rivāyet eyledi.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “ ‘Abdu'llāh bin 'Āmir bin Rebī'a 'Amr bin Hāriş 'Amr bin Seleme Vātile bin el-Eska'” şeklindedir. | *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 60.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlığın başında “Ebū Yezid” ibaresi vardır. | *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 60.

3 Nüshalarda “ ‘alem/'ālim” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik boşluk vardır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 61.

Ertât bin Züfer¹

Bunlara İbn Şühbe dirler ki vâlideleri bint Râmil bin Mervân'dur. Vâlidesi hâmil iken Züfer yanına vardı. Ertât'ı vücûda getürdi. Ammâ otuz yıl miqdârı 'ömr sürüp beyne's-şu'arâ şâ'ir-i faşih ve 'inde'l-'ulemâ seyyid-i kerim ü melih idi.

[Mâlik bin Şerâhil]²

Bunlar Mışır'a kâdî oldılar. Ve 'Abdü'l-'Aziz-i dünun şâhib-i şurtası idi. Bunlara ta'yin kılandı. Ve kendülerden sonra kız karındaşı oğlu İdris bin 'Abdu'llâh'ı ısmarlandı.

[Ammâ Seksen Yedi Târihi Vefeyâtı]

'Utbe bin 'Abdi's-Selmâ³

Şahâbe-i celilü'l-kadr zümresinden olup Benî Qurayza Gazâsı'nda hâzir olmuştur. [537a R1]

Mikdâm bin Ma'dikerib⁴

Bunlar dağı aşhâb-ı kirâmdandır. Himş'de sâkin olup ba'zı ehadîs-i şerife dağı rivâyet itmiştir.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık "Ertâ bin Zefes" şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 69.

2 N1 ve R1 nüshalarında sadece "Hâdramî" yazılıdır. HZ nüshasında başlık " 'Abdu'llâh bin Şa'lebe Hâdramî" biçimindedir. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'de hicri 86 tarihi vefeyatı içerisinde bu muhtevada bir hal tercümesi bulunmamaktadır. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 61-71. Bu yüzden *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. Kemal Yıldız, "Mâlik b. Şerâhil", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/malik-b-serahil> (12.05.2020).

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 73.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 73.

Ḳabīşa bin Zü'eyb bin Ḥalḥale bin 'Amr¹

Bunlar Ebü Süfyan-ı Huzā'i'dür. 'Āmü'l-fethde toğup Ḥazret-i Peygamber'e geldiler. 'Abdü'l-Melik'ün makbüllerinden olup bilâ-izn meclisine [390a N1] gir[er]di. Ve eṭrâf-ı memâlikden 'arūḍi evvelâ bunlar görüp 'Abdü'l-Melik'e gönderdi. Vefâtları daḥı Dımaşḳ'da vuḳū' buldı.

'Urve bin Muğire bin Şu'be²

Ḥaccâc tarafından Kûfe hükümetine naşb olındı. Egerçi ki aḥvel idi, ammâ başireti mükemmel idi. Yine Kûfe'de vefât eyledi.

Yaḥyâ bin Ya'mer³

Ḳādî-i Merve'dür.⁴ Evvelâ meşâḥif-i şerîfeye noḳta ḳoduran bunlardır. Andan evvel bî-nuḳat yazılır idi. 'İlm-i 'Arabiyye'deki fuşâḥānuñ biri ve fuzalâ-yı 'ulemānuñ yegānesidür.

Ammâ Ṭoḳsan Üç Vefeyâtı Enes bin Mâlik⁵

Künyetleri Ebü Ḥamza'dur. Enşâr ulularındandır. Ve Sulṭân-ı En-biyâ'ya on yıl ḥidmet itmişdür. Ol sa'âdetle kesb-i menzilet itmişdür. Ğazâ-yı Bedr'de, ba'dehu vâḳi' olan ğazavât-ı ma'âlî-ḳadrdı cemî'an bile idi. Muḳaddemâ Ṭalḥa'ya ḥidmet iderler iken Ḥazret-i Peygamber "Ṭalḥa ḥidmetkârlarından birini benüm ḥidmetüme getir." [diyü] buyurduklarında sevḳ-ı ilâhî Enes Ḥazretlerine celb itmişdür. Ḥuşûşâ Aḥmed-i

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 73; Mehmet Efendioğlu, "Kabîsa b. Züeyb", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kabisa-b-zueyb> (06.08.2020).

2 N1 ve R1 nüshalarında boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 73.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 73.

4 Nüshalarda " 'İrvdür (N1, R1), 'Urve'dür (HZ)" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 73.

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 88.

Muhtâr huzûrında tîr-endâzlikle nâmdâr ve kaç‘-ı menziletle oğ gibi toğrılığla sezâvâr olanlaruñ biri idi.

Mevlânâ İsmâ‘îl Buḥârî ḳavlince yüz yigirmiden ziyâde evlâd getürmiş idi. Ḥattâ İbn Ḳuteybe *Ma‘ârif* nâmı ile mu‘âref olan kitâbında Enes‘den rivâyet ider ki ehâlî-i Başra‘dan üç kimesne evlâdını tamâm yüz nefer görmeyince vefât eylemedi. Anlaruñ biri Enes, ikincisi Ebû Bekr, üçüncüsü Ḥalîfe bin Nudder idi. Ammâ bu rivâyet yüz yigirmi evlâdı olmalarına mâni‘ degüldür. Zîrâ ki yüz evlad [537b R1] bir yirde görilince anuñ yigirmisi müteveffâ olmaḳ muḫtemeldür.

Ve Ḥazret-i Peyğâmbere‘üñ du‘â-yı ḫayrın alup berekâta mazḫar düşdüklere âşâruñ biri bu idi ki ellerüñ böstânı yılda bir ḫaşıl virür iken Enes‘üñ Başra‘daki böstânı iki maḫşül virürdi.

Ve bi‘l-cümle menâḳıḫ-ı ḫamîdelerine nihâyet yokdur. Sulṫân-ı [46b HZ] Enbiyâ‘dan iki biñ iki yüz¹ seksen altı ḫadîş rivâyet itdiler ki yüz seksen altısı *Şaḫîḫayn*‘da, seksen üçü Buḥârî‘de ve yetmiş biri *Şaḫîḫ-i Müslim*‘de ve mâ‘adâsı sâ‘ir *Cevâmi‘*‘dedür. Bunlardan ziyâde eḫâdîş-i şerîfe rivâyet iden ancaḳ Ebû Hüreyre Ḥazretleridür.

Ḥikâyet olunur ki bunlar Ḥaccâc-ı Şeḳafî‘den müteşekkî olup ḫalîfe ‘Abdü‘l-Melik bin Mervân‘a nâme gönderdiler. “Peyğâmberelerine ḫidmet idenlere Yehûd ve Naşârâ bile ikrâm ider iken bu bâbda baña ri‘âyet olunmaz.” [diyü] buyurdılar. ‘Abdü‘l-Melik anlara bî-ḫuzûr oldu. “Elbetde Enes bin Mâlik menziline varup, elin ve ayağın öpüp irzâ idesün.” diyü Ḥaccâc‘a menşür gönderdi. Andan sonra Ḥazret-i Enes‘üñ ri‘âyet-i ḫatırları ile muḳayyed oldılar.

Ve bunlar Başra‘da âḫir-i [390b N1] aşḫâb-ı güzîndür. Zîrâ ki kendülere şordılar ki “Sizden sonra şaḫâbe-i ‘izâmdan kimesne ḳalmış mıdır?” Buyurdılar ki “Aşḫâb-ı bürügvâr² âḫiri benüm. Ve lâkin ‘Urbân‘dan Resûlü‘llâh Ḥazretlerini görmiş ḳişi birḳaç vardır.” diyü buyurdılar.

1 iki yüz: - R1

2 Aşḫâb-ı bürügvâr: - HZ

Egerçi ki sinn-i şerîfleri yüz yedi yıla vardı, dimişlerdür. Lâkin eşaḥḥı budur ki yüz bir senedir. Vefât itdükleri gün ¹«ذهب اليوم نصف العلم» diyü Mü’erriḳ [el-‘İclî] te’essüf eyledi. “Neden buyurursuz?” didüklerinde “Ehl-i hevâdan biri bize muḥalefet itdükçe, ‘Gel ḥazret eline varalum.’ diyü iskân iderdük. Şimden girü ise aña çäre yokdur.” diyü te’vîl kıldı. *Raḥmetu’llâbi te’âlâ ‘aleyh.*

‘Ömer bin ‘Abdu’llâh bin Ebî Rebî’a²

Bunlar şu ‘arâ-yı fuṣaḥâ ve ‘ulemâ-yı büleḡādandır. Ammâ ‘acebdür ki Ḥazret-i ‘Ömer vefât itdüḡi günde toḡdılar. Ve Ḥazret-i [538a R1] ‘Osmân maḳtelinde sünnet oldılar. Ve Ḥazret-i ‘Alî’ye şehâdet naşib olduḡu günde te’ehhül itdiler.

Bilâl bin Ebî Derdâ³

Evvelâ Dımaşḳ’a naşb olındılar, ba‘dehu ḳazâsına. Şoñra ‘Abdü’l-Melik bunları ‘azl eyledi. Ve manşib-ı ḳazâyı Ebü İdris el-Ḥavlânî’ye tefvîz kıldı. Sîret-i hasene ve şüret-i⁴ müstaḥsene ve ‘ibâdet-i keşîre ve tâ‘at-i vefîre şâhibi idi.

Târîḥ-i İbn [K]eşîr’de meşûrdur ki Bâb-ı Şaḡîr’de meşhûr olan Ḳabr-i Bilâl bunların ola. Ve Ḥazret-i Peyḡamber mü’ezzinlerinden olan Bilâl bin Ḥamâme Dımaşḳ civârındaki vâdiyyede defn olunduḡı taḥḳîḳ bula.

1 “Bugün ilmin yarısı öldü.”

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Ṭuveys el-Muḡnî Ebü ‘Abdu’llâh el-Mün‘im ‘İsâ bin ‘Abdu’llâh” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 92.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 93.

4 Nüshalarda “sîret” şeklinde yazılan bu kelime anlam ve seci gereḡi tashih edilerek metne alındı.

Bişr bin Sa'îd el-Müzenî¹

'Ubbād-ı munkaṭı'în ve zühhād ü şulehâ-yı müteverri'inden olup Medîne-i Münevvere'de fevt oldu.

Zürâre bin Evfâ bin Hâcib-i 'Âmirî²

Ki 'ulemâdan olup Başra kâdîsi idi. Ve kerâmât ü hâlâtına nihâyet yoğ-ıdı. Birgün şalât-ı şubhı edâ itdükden sonra Süre-i Müddeşsir'i tilâvet buyurdi. ³﴿فَإِذَا نُفِرَ فِي النَّاقُورِ﴾ âyetine varduğda düşüp teslim-i rûh kıldı. 'Ömri yetmişde iken Başra'da vefât eyledi.

Hübeyb bin 'Abdu'llâh bin Zübeyr⁴

'Ömer bin 'Abdü'l-'Azîz bir tarîkla Velîd cânibine bildürdi. Ta'zîri edâ olunup döğüldükde vefât eyledi. Hattâ 'Ömer bin 'Abdü'l-'Azîz ol eşnâda ma'zül oldu. Vaşiyyeti taqrîrine nâdim olup vâfir te'essüf kıldı, ağladı.

Hafş bin 'Âşım bin 'Ömer bin Haṭṭâb⁵

Medenî'dür. Huşûsâ rivâyât ü hâlât şâhibidür. Ol 'aşrda Medîne'de fevt olan şulehânuñ biridür.

Sa'îd bin 'Abdu'r-Raḥmân bin 'Attâb bin Esîd⁶

Bunlar gâyetde kerîm ve 'aṭası keşîr ü raḥîm olup ba'zı şu'arâya def'aten otuz bin aqçe bağışladı, diyü menķüldür.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 93.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında imla muğlaktır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 93.

3 "Sur'a üfürüldüğü zaman...", Müddeşsir 74/8.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 93.

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 93.

6 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 93.

Ferve bin Mücâhid¹ [47a HZ]

Bunlar gâyetde [391a N1] abdâldan idi. Hattâ bir def'a gâzâ vü cihâd üzere bir cemâ'at ile esîr kııldılar. Ve melik-i a'dâ emri ile habs olunup hıfzına ve şiyânetlerine ihtiyâţ kııldılar. Hemân ki aḥşam oldu, "Yirleriñüze gitmek ister misüz?" diyü ol yoldaşlarına [538b R1] hıţâb kııldı. "Nice mümkündür? Bu bend ü zindânı görmez misüz?" didüklerinde mübârek elleriyle herkesüñ zencîrine yapışdı. Cümlesi çözilüp dökildi. Ve zindân kapusına el urdı. Ol daḥı açılıp kilidi münḥall oldu. Çekildi, gıtdiler. Şabâḥ olunca 'asker-i İslâm'a yitdiler.

Ebü'ş-Şa'sâ Câbir bin Zeyd²

Bu ehâlî-i 'Umân'dan olup Başra'da fetvâ virürlerdi. Ve mu'âşırları olan şaḥâbe-i kirâmdan Câbir bin 'Abdu'llâh ve Enes bin Mâlik'den biri bir ḥuşûş şorsa, "Ebü Şa'sâ sizüñ içinüzde iken bizden ne şorarsuz." diyü buyurırlardı. Ve muttaşıl yetimlere 'aṭâ ve faḳırlara infâḳ u 'aṭâ kıılurlardı. Ve "Miskînlere bir aḳçe virmek benüm yanumda bir kerre ḥacc itmekdin sevgilüdür." dirdi. Ba'zılar bunlara töhmet idüp İbâziyye'de idi, dirler. Ya'nî Ḥavâric'den bir ṭâ'ifeye müntesib kıılurlardı. Hâlâ ki iftirâ idügi 'aşırında şâbit olmışdur. Mu'âşırı olan 'ulemâ ve şuleḫâ ve fuzalâ ve evliyâ kerâmet-i velâyetine şehâdet itmişdür.

Ammâ Toḳsan Dört Târiḫi Vefeyâtı

Sa'id bin Cübeyr bin Hişâm el-Esedî³

Bunlar Esedî'dür. Gendüm-gün âdem idi. Kibâr-ı tâbî'inden birinüñ terbiyesi ile ḥâşıl olmuşdur. İbn 'Abbâs Ḥazretleri a'mâ olmayınca fetvâ virmediler.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlığın ilk kelimesi "Firüz" şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 93.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 93.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 96.

İbn Cerîr ve müverrihîn-i keşîr kavlince Haccâc bin Yûsuf¹ bunları 'asker nafaqâtına emîn eyledi. Ve İbn Eş'aş ile Rutbîl cengine gönderdi. Vaqtâ ki İbn Eş'aş Haccâc'ı hal' eyledi, Sa'îd bin Cübeyr dağı aña mütâba'at kıldı. Ba'dehu Haccâc, İbn Eş'aş'a zafer bulduğda Sa'îd bin Cübeyr evvelâ İsfahân'a, ba'dehu Mekke-i Mükerreme'ye firâr eyledi. Beytu'llâh'a şıgınuş ta'at ü 'ibâdet ve iştiğâl-i 'ilm ü ma'rifete muqayyed oldı. Lâkin Haccâc anda dağı fâriğü'l-bâl kımayup tâ 'Irâk'a getürtdi. Niçe 'itâb itdükden şoñra boynın urdı. Ammâ re's-i şerîfleri cesedinden münkaţı' olduğdan şoñra üç [539a R1] kerre lisân-ı faşîh ile nihâyet ve tekeffür kılduğı istimâ' olındı. Ammâ bu vaz'-ı nâ-sezâya mürtekeb olduğdan şoñra Haccâc'ın 'aqlına hıffet gelüp halı-tı kelâma başladı. Ve bir dağı râhatla uyumağ vâkı' olmadı. Bi'l-âhıre andan şoñra kırık gün hayâtda olup anda dağı 'azâb-ı elim ile rûzgârın geçürdi. Kırık birinci gün helâk oldı.

Ve bi'l-cümle künyetleri [391b N1] Ebû Muhammed olup İbn 'Abbâs Hâzretlerinün kibâr-ı aşhâbından idi. Ve 'ilm-i tefsîr ü fıkıh ü tezkîrde müşârün ileyh idi. Ve şahâbeden çok kimesneye yitişmişdür. Ekşer-i evkâtta mâ-beyne'l-mağrib ve'l-aşâ şalât içinde hatm-i *Kur'an* iderdi. Ve bir def'a Ka'be-i mükerreme dâhilinde bir gice namâz içinde iki bucuğ hatm-i *Kur'an* eyledükleri meşhûr oldı.

Ammâ Haccâc-ı Zâlim'ün qahhârlığı ne mertebede idi ki bunlar kendü havfından on iki sene terk-i diyâr ve ihtifâ itdükden şoñra âhir-i kâr ele getürdi. Ve fezâ'il-i zâtiyyesine 'amel itmeyüp katl kıldı. Ammâ bu kadar var ki hâzreti katl ile kendüsü helâk oldı. Müslimânlar tu'me-i şîr-i şemşîr olmadın kırtıldı. Zîrâ eşah rivâyet budur ki bunlardan [47b HZ] şoñra bir ferdi katl idemeyüp kırık birinci günde helâk oldı. Zîrâ ki hîn-i siyâsetde didi: ²«أَللّٰهُمَّ لَا تَسَلِّطْ عَلَيَّ الْوَاحِدَ بَعْدِي» buyurmuşdur.

Ve sinn-i şerîfleri kırık toquzda ve bir rivâyetde elli yedisinde iken şehâdet sa'âdeti müyesser olup fevt şüd.³ *Rahmetu'llâhi 'aleyh*.

1 Nüşhalarda "Ebû Yûsuf Haccâc" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 96.

2 "Allah'ım, onu benden sonra başka birine musallat etme."

3 fevt şüd: - R1

Sa'îd bin Müseyyeb bin Hâzn bin Ebî Vehb bin 'Â'iz bin 'İmrân bin Maḥzûm¹

Ḳureşî'dür. Ve künyetleri Ebû Muḥammed-i Medenî'dür. Bâ-ḥuşuş seyyid-i tâbî'in ve sened-i 'ulemâ-yı 'âmilîn olup Ḥazret-i 'Ömer'ün hilâfeti zamânı inḳızâ buldukda iki yıl şoñra vücûda geldi. Ve Ḥazret-i 'Osmân ve 'Alî ve Sa'îd ve Ebû Hüreyre'den eḥâdiş bi-tariḳi'l-verâset bunlara temlik itdi. Zü-fünûn-ı maḳbûl, a'nî bih Mekḥûl bin Şalb [539b R1] “ ‘İlm ile basîṭ-i arzı cemî'an gezdüm. Ve ḥazîz ü evcini ṭolaşup şems-i 'ilmi muḥîṭ olanları yoḳladum. Âftâb gibi 'âlî-ḳadr ve mâh-ı çehâr-deh gibi fazîletle şân[1] bedr olanlaruñ bülendini Sa'îd bin Müseyyeb'i buldum. 'Aşrında andan a'lem kimesneye yitişmedüm.” demişlerdür.

Ma'a hâzâ a' ver idi. Sâl-be-sâl dört yüz dînâr bıḏâ'at ile munṭazamü'l-aḥvâl iken yine müzahrefât-ı² dünyeviyyeyi göze göstermedügi muḳarrer idi.

Bunlar daḫı sene-i fuḳahâda sinn-i şerîfleri yetmiş beşde iken fevt oldılar. Zîrâ ṭoḳsan dört târiḫi fuḳahâ-yı 'izâm ve fuzalâ-yı lâzım-kiramdan âti'z-zıkr İmâm³ Zeyne'l-'âbidîn Ḥazretleri ve 'Urve bin Zübeyr ve Ebû Bekr bin 'Abdu'r-Raḥmân bin Ḥârîş ve Sa'îd bin Cübeyr ve Sa'îd bin Müseyyeb vefâtlarınıñ meşâ'ibine 'ulemâ-yı bilâd mübtelâ olduklarında ol seneye “senetü'l-fuḳahâ” diyü ḥaḳîr, ya'nî mü'ellif-i keşîrî't-taḳşîr mü'tâla'asınca “senetü'l-fuzalâ” ıtlâḳ olunmuşdur. «المؤمنون لا يموتون بل ينتقلون»⁴ hadîsi [392a N1] mażmûnınca ḥâlet-i irtiḫâl izdiyâd beyne'n-nevm ve'l-yaḳâza nevm fi'l-cümle gibi bir ḫâl olması ol senenüñ müverriḫi senetü'l-fuḳahâ diyü keşret bulması münâsib-i ma'nâ⁵ bulunmuşdur.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 99.

2 müzehrefât-ı: ḫırḳât-ı N1, R1

3 İmâm: ammâ N1, R1

4 “Mü'minler ölmezler. Aksine fena yurdundan beka yurduna intikal ederler.” | Hadis kaynaklarında geçmeyen bu sözler çeşitli edebî eserlerde ve mezar taşlarında hadis olarak zikredilmektedir (Mustafa Işık, “Kayseri'deki Tarihi Eserlerde Geçen Hadisler”, *IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2003, s. 293).

5 Nüshalarda “ya'nî” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

Ve bi'l-cümle Sa'îd bin Müseyyeb Hâzretleri edîb ü vaķûr, mâ-lâ-ya'nî tekellüminden mehcür, fezâ'il ü kemâlâtı mevfü'r ve züh'd ü tã'âti nâ-maḥşûr bir şeyḫ-i 'azîzü'l-ķadr-i ma'mûr idi. ¹«من استغنى بالله افتقر الناس إليه» anlaruñ kelimât-ı tayyibesindendir. «من كان فضله أكثر من نقصه وهب نقصه» ²kelâm-ı fażilet-fercâmı daḫı anuñdur.

Hâzretüñ ḫüsn ü cemâl ve ma'ârif ü kemâl ile meşhûr bir duḫter-i bülend-aḫter-i mestüresi olup zamân-ı ḫilâfetine 'Abdü'l-Melik oḫlı Velîd'e nikâḫ itmek murâd idindi. Sa'îd Hâzretleri ibâ idüp fuķarâdan Keşîr bin Ebî Vedâ'a ya iki dirhem mehr ile tezvîc kıldı. Hattâ beş biñ aķçe ve ba'zılar [540a R1] ķavlince duḫteri yigirmi biñ dirhem ḫarclıķla gön-derüp, “Nafaķasına şarf itsün.” diyü buyurdu. *Raḫmetu'llâhi 'aleyhi*.

Ṭalk bin Ḥabîb el-'Anezî³

Tâbi'in-i celîlü'l-ķadr ve 'âlimîn-i bî-'adîlü's-şadr zümresinden olup ruvât-ı⁴ eḫâdiş olan fużalâ-yı şaḫâbenüñ ekşerinden rivâyet eyledi. Ve kendülerden daḫı Ṭâvûs ve A'meş ve Ḥumeyd eṭ-Ṭavîl ve niçeler aḫz-ı hadîş kıldı. Bunlaruñ 'adât-ı ḫamîdelerinden idi ki her namâza çıķduķlarınca mescide duḫûlden evvel elbetde bir miķdâr taşadduķ iderlerdi. Ve “Ḥâzret-i Ḥaķķ'a münâcâtda evvel şadaķa virmek ecren ve şevâben a'zam-dur.” dirlerdi.

İbn Cerîr ķavlince Mekke ḫâkimi [48a HZ] Ḥâlid bin 'Abdu'llâh el-Ķasrî, Sa'îd bin Cübeyr ve Ṭalk [bin Ḥabîb ve Mücâhid'i] Mekke'den ḫabs ile Ḥaccâc'a gönderdi. Mücâhid, Ḥaccâc helâk olunca maḫbûs kıldı. Sa'îd bin Cübeyr ise anuñ ķatli beyân kıldı. Ammâ Ṭalk yolda giderken vefât eyledi.

1 “Allah ile yetinen kişiye insanlar muhtaç olur.”

2 “Üstünlüğü noksanlığından fazla olanın noksanlıklarını üstünlüklerinin hatırına ver.”

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 101.

4 ruvât-ı: rivâyet N1, R1

‘Urve bin Zübeyr bin ‘Avvām¹

Ebū ‘Abdu’llāh-ı Medenī ve nesepleri Kıreşī [ve] Esedī’dür. Ekābir-i tābī’inden olup kendü pederinden ve ekşer-i meşāhir-i şāhābeden rivāyet itmişdür. Ve her cihetle ‘ilmen ve fıķhen şıķat olanlardan ve đurüb-ı fitnenüñ birine dāhıl olmayanlarındandır. Hāvādiş ü² ğazavātı cem‘ u te’lif evvelā bunlarıñ ihtirā’ıdır.

Bunlarıñ veled-i reşidleri Hişām bin ‘Urve buyurırlar ki “ ‘İlm üç kimesnenüñ birinde bulunur ki ħaseb şāhıbi olup nisbeti anuñla müzeyyen ola. Yāhūd dīndār u perhīz-kār olup umūr-ı dīniyye siyāsetine mücidd ola. Yāhūd ehl-i ħükümet ü saltanatla ihtilāt idüp ‘ilmini aña ittiĥāf kıla. Ve zilletde bulunmayup [392b N1]³ yine ‘ilmi ile ħalāş bula. Lākin bu şurūt üzere ādem tefahĥuş olıñduķda ancak ‘Urve bin Zübeyr ve āti’z-zıkr ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz’i bulmışlardır.”

Menķüldür ki Velid’ün zamān-ı ħilāfetinde ‘Urve Dımaşķ-ı Şām’a gelmiş. Dönüp gitdiklerinde bir ayağı ākile zaĥmetine mübtelā olmış. İttifāķ [540b R1] eĥıbbā ile kaç’ lāzım geldükde devā tecvīz idüp böyle sevķ itmişler ki bir miķdār şarāb-ı kıattāl içe. Ta ki mest olup kendüden geçe ve ol ĥinde ayağı kaç’ olıñup veca’ı kendüye çoklık elem virmeye. Ĥazret şürb-i ĥamr irtikāb eylemedi. Kendüyi bend idüp ayağı kesdiklerinde bir kerre āh eylemeyüp şāmit oldu. Ve kaç’-ı ricl itdikleri gece Muĥammed nām eĥab evladı kenār-ı bāmdan düşüp helāk oldu. Cidden feza’ına meşġul olmayup “Yā Rabbī, yedi ferzend idi. Birin alduñ. Altısınıñ ibķā kılduñ.” diyü Ĥaķķ’a ĥamd eyledi. Bunlar Ĥazret-i ‘Ömer’den yigirmi üç yıl soñra vücūda geldiler.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 101.

2 Hāvādiş: cihetler N1, R1

3 Takibe kaydı ve bağlamdan N1 nüshası 392b varaġının koptuġu, yazma tekrar ciltlenirken 398b varaġı yerine dikildiġi anlaşılmaktadır.

Ebû Bekr bin 'Abdu'r-Raḥmân¹ bin Ḥârîş bin Hişâm bin Muğîre

Fuḳahâ-yı seb'anuñ biri de bunlardur. İsmi Muḥammed'dür. Tâbi'[î]-i celîlü'l-ḳadr idükleri ve Ḥazret-i 'Ömer'ün zamân-ı ḥilâfetinde vücûda geldükleri mervîdür. İksâr-ı şalât itdüklerine binâ'en Râhibü'l-Ḳureyş laḳabıyla meşhûr olmuşlardır. Kendüler şıḳa ve rivâyetleri şaḥîḥa, şâ'imü'd-dehr idükleri ve fuḳahâ-yı seb'ada dâḥil oldukları şâ'irün bu ebyâtından daḥı ma'lûmdur:

Nazm

فقسمته حبرا عن الحق خارجه سعيد أبو بكر سليمان خارجه ²	ألا كل من لا يقتدي بأئمة فخذهم عبيد الله عروة قاسم
---	---

Fazl bin Ziyâd er-Reḳâşî³

Başra zâhidlerinin eşheridür. Menâḳıb-ı fezâ'il aşḥâbınuñ nâmdârıdır.

Ebû Seleme bin 'Abdu'r-Raḥmân bin 'Avf ez-Zühri⁴

Fuḳahâ-yı Medîne'nün biridür. Ve Yeşrib'de vefât iden fuzalânuñ meşhûridur.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 115.

2 "Dikkat edin ki çok derin âlim olan, adlarını sıraladığım şu imamlara uymayan herkes hakkın dışında çıkmıştır: Ubeydullah, Urve, Kasım, Said, Ebûbekir Süleyman ve Hârice." | Nüshalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 116.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık olarak sadece "Fârisî" yazılıdır. HZ nüshasında başlık "Fazl bin Ziyâd Zefâsî" şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 116.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 116.

‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Ā’id el-Ezdī¹

Bunlar daḥı eṣrāf-ı tābī’inden ve şuleḥā-yı kirāmdandır. Rivāyet kılan ‘ulemā-yı ‘āmilindendir ki İbn Eş’aş vaḳ’asında esir oldu. Ba’dehu Ḥaccāc ıtlāk eyledi.

‘Abdu’r-Raḥmān bin Mu‘āviye bin Ḥuzeyme²

‘Abdü’l-‘Azīz bin Mervān zamānında kâḍī-i Mıṣr ve [şāḥib-i] şurṭa olan ‘ulemā ve fużalādandır.

Ammā Vefeyāt-ı [541a/A R1]³ ʾoḳsan Beş Tārīḥi İbrāhīm bin Yezid en-Neḥā’ī⁴

Şāḥib-i kerāmet ve ḡālib-i vecd ü ḥālet ‘azīz idi.

Ḥasan bin Muḥammed bin el-Ḥanefiyye⁵

Künyeti Ebū Muḥammed’dür. Faḳīḥ ü ‘ālim ve ihtilāfāt-ı fıḳhiyyede cāzim olup [48b HZ] olup ‘ilm-i ircāda evvel tekellüm idüp risāle te’lif iden, ba’dehu nādım olan bunlardır.

Ḥumeyd bin ‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avf ez-Zühri⁶

Vālideleri Ḥazret-i ‘Oşmān’uñ kız ḳarındaşı Ümmü Külşüm’dür. Kendüler fuḳahā-yı nāmdār ve ‘ulemā-yı [393a N1] büzürgvārdandır.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 116.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 116.

3 Nüshada 541 varak sayısı mükerrer olarak verilmiştir. Bu yüzden ilkinde 541a/A, ikincisine 541a/B sayısı verilmiştir.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 140.

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 140.

6 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 140.

[Ammâ ̤oksan Yedi Târihi Vefeyâtıdır] Hasan bin Hasan bin 'Alî bin Ebî ̤alib¹

Bunlar Ebû Muhammed-i ̤ureyşî'dür. Vâlideleri Havle bint Manzûr-ı Fezârî'dür.² Velid bin 'Abdi'l-Melik zamân-ı hilâfesinde Medîne hâkimine bir menşûr gönderdi ki "̤açan ehl-i Irâk kâtibi Hasan bin Hasan'ı urasuz." diyü buyurdu. Vaqtâ ki 'âmil-i Medîne Hasan bin Hasan'ı da'vet eyledi,³ mezbûr hâlinden vâkıf olduğda İmâm Zeyne'l-'âbidîn Hâzretlerine vardı. Kendü hâlini i'lâm eyledi. Hemân imâm hâzretleri ke-limât-ı kerbi⁴ müstemil idüp bu du'âyı kendülere öğretti. Ol dahı hâkim huzûrına varduğda ihfâ ile okıdı. Bi-'inâyeti'llâh şerr-i zâlimden hâlâş oldu. Ol du'â-yı şerîf budur:⁵

لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ
السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْأَرْضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ⁶

[Bu du'âyı] kırâ'at idüp kırtıldı. Ve Hasan bin Hasan Medîne'de vefât eylediler. Ve anda defn olındılar.

Mūsâ bin Nuşayr⁷

Ebû 'Abdu'r-Rahmân el-Laḥmî'dür. Bunlar bilâd-ı Mağrib'i fetḥ idüp anda ğanâ'im-i keşireye mâlik ve şehâmet ü celâdet ̤ariḳına sâlik oldılar.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 170.

2 Nüshalarda "Fîrârî" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 171.

3 eyledi: kıldı R1

4 kerbi: kibri R1

5 Nüshalarda "ve gezeklidir (N1), gereklidir (R1, HZ)" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

6 "Halîm ve Kerîm olan Allah'tan başka ilah yoktur. Alî ve Azîm olan Allah'tan başka ilâh yoktur. Büyük arşın, yerin ve yedi göğün Rabb'i olan Allah'tan başka ilah yoktur." | Nüshalardaki imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 171.

7 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 116.

On toktuz tārīhinde vücūda geldi. Şiddik'ın zamān-ı hilāfetinde Şām vilāyetindeki Cebelü'l-Ḥalīl'de¹ babası esir olındı.

Ve Mu'āviye cānibinden baır gāzāsına ve Cezīre-i Kıbrīs fethine gönderildi. [541b/A R1] Ve Bānes nām [hışn-ı] ḥaşīnleri ve ğayrılarını bunlar binā itdürdi. Yigirmi yedi tārīhinde Kıbrīs Cezīresi'ni feth itdükdən soñra Mu'āviye cānibinden anda ḥākim olup ve bi'l-cümle Mūsā bin Nuşayr ḥüsn-i tedbīr ve re'y-i dil-pezir şāhibi olmağın, ḥuşuşā neberd ü heycā ḥilelerinden mahāretle iştihār bulmağın 'Abdü'l-Melik kendüyi birāderi Bişr² bin Mervān'a vezīr eylemişdür. Ve yetmiş toktuz tārīhinde bilād-ı İfrīkiyye bunlaruñ eli ile feth kılındı. Ḥattā hiç bir tārīhde mülük ü selāṭine³ müyesser olmayan ğanā'im ü⁴ cevārī vü ğilmān ü nefā'is emti'a ve cevāhir-i bikerān ve derāhim ü denānīr maḳūlesi hemyān hemyān, belki emān emān ve enbān enbān bunlaruñ taşarrufına dāḥil olup ekşer-i ehālī-i bilād-ı ğarb anlaruñ ḥavf-ı tīği ile İslām'a gelmiş idi,⁵ dirler.

Hikāyet olunur ki şehir-i Endülüs'i feth itdükte bir şahş kendüye geldi. "Baña bir ādem ta'yīn eyle ki saña bir kenz-i 'azīm göstereyin." diyü bildürdi. Fi'l-vāki' bir maḥalle geldiler. Gösterdüğü yiri ḥafr eylediler. İki eyvān ile bir ḳā'a-i 'azīme zāhir olup içinde yāḳūt ü cevāhir ü zeberced ü lü'lü' ile memlū bulunup beytü'l-māle zabt kılındı. Nuḳūd-ı sīm ü zere nihāyet olmadı. Ba'zılar [393b N1] ḳavlince ol kenzde Ḥazret-i Süleymān bin Dāvūd'uñ süfresi bulındı, dirler. Ve hātifden bir nidā gelüp «أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ قَدْ فَتَحَ عَلَيْكُمْ بَابَ مِنْ أَبْوَابِ جَهَنَّمَ فَخُذُوا حِذْرَكُمْ»⁶ şadāsı geldi. Ammā münādī kim idüğü bilinmedi.

1 Nüşhalarda "celil" şeklinde yazılan bu kelime *el-Bidāye ve'n-Nihāye* doğrultusunda tashih edildi. bk. İbn Kesīr, age, C. 9, s. 171.

2 Nüşhalarda "Beşir (N1, HZ), Beşire (R1)" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Cāsım el-Ubūdī, "Mūsā b. Nusayr", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/musa-b-nusayr> (13.05.2020).

3 selāṭine: selāṭīn zümresine R1

4 ğanā'im ü: - R1

5 gelmiş idi: gelmişdür R1

6 "Ey insanlar, şüphesiz ki size cehennem kapılarından bir kapı açıldı. Şimdi tedbirinizi alınız." | Nüşhalardaki imla hataları *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesīr, age, C. 9, s. 172.

Meşhûrdur ki bir def'a Mūsā bin Nuşayr hûms-ı ğanā'imde otuz biñ Berber-zeminden esir alup Velid'e gönderdi. [49a HZ] Ve bir kerre dağı mezbûr Mūsā kendünün oğlu Mervān'ı serdār idüp yine sevād-ı Berber-zeminden iki yüz biñ esir çıkarup kırk biñi hûms-ı ğanā'im[dür, diyü] Velid'e gönderdi.

Ve kendüsi tarih-i hilâfet-i Velid'de ki Dımaşq-ı Şām'a geldi, havâşş-ı huddâmından mücevher tâc, câmeleri dibâc, otuz gulâm-ı hûb-rü-yı [541a/B R1] lâzımü'l-ibtihâc ile cāmî'e girdi. Ve halife minberde iken karşına gelüp selâm virdi. Ol müzeyyen hizmetkârlar minberün yemin ü şimalinden edeb ü vaķâr ile dizildi, tûrdı. Velid, Hâzret-i Hâķķ'a şûkr idüp kendü cânibinden emîr-i muķarreb olan Mūsā'nuñ bu vechle zîb ü zînetine mübâhât ü iftihâr eyledi. Ba'de edā'i'ş-şalât emîr Mūsā'ya iltifât-ı bî-ġâyât idüp hâtır-sâzlık lâzımâtını, huşûsâ bende-nüvâzlık mühimmâtını yirine getürdi. Ve dârü'l-emâreye varıldıķda emîr Mūsā dağı eşnâf-ı cevâhir ü tuhaf ü tefâriķ u derâhim ü dînâr-ı vâfir ve aķmişe-i mütenevvî'a-i mütekâşir ile Hâzret-i Süleymân Nebî '*aleybi şalātu'llâhi ve 'alâ nebiyyinâ el-'Arabî* üzerinde ta'am yidüġi süfre-i müzehhebe ki altun ve sîm tellerle maħlûţ ve târ u pûdı sîm ü zehebden rişte ile mazbûţ üç muraşşâ' tavķ ile müzeyyen ve le'âlî vü cevâhir-i girân-bahâları mu'ayyen bir ġarib süfre idi. Endülüs bilâdına tâbi' Tuleyţula nâm şehrden alınmış idi. Cümlesi halifenün 'izz-i huzûrına pîş-keş 'arz itdi.

Ve diyâr-ı Maġrib'de gördüġi nevâdirde ve 'acâ'ibden istiħbâr olındıķda "Bir zamânda Baħr-i Maġrib'den on altı maħtûm ve reng-i sebz ile ma'lûm sepetler bulundu. Ve zımnına defn olındıķda Hâzret-i Süleymân'ın mühr-i şerîfi ile bilindi. Lâkin içlerinde ne var idüġi ma'lûm olmaġ-içün birisini deldürdüġde içinde ser-nigûn bir dîv-i 'anîd ve şeytân-ı pelîd zâhir olup çıķduġı gibi في أعود بعدها أفسد في» «والذي أكرمك بالنبوة لا أعود بعدها أفسد في»¹ didi. Ya'nî 'Seni nübüvvet ile mükerrem iden Rabb-i 'İzzet haķķı için bir dağı yiryüzinde fesâd itmeyeyin.' diyü tazarru' eyledi. Ba'dehu etrâfına diķkatle nazâr idüp didi: 'Ben bu maħalde Hâzret-i Süleymân'dan

1 "Seni nübüvvet ile keremli kılana yemin ederim ki bundan sonra yeryüzünde fesat çıkartmaya dönmem." | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 172.

nişân ve mülkinden ‘alâmet ü bürhân [394a N1] göremezin.’ diyü çekildi, gitdi. Fe-lâ-cerem sâ’ir sepetleri mekânına redd itdürdüm. İçindeki ‘afârît idüğini bilüp keşfine cür’et idemedüm.” didi. Ve buña mu’âdil niçe ğarâ’ib söyledi ki [541b/B R1] tafşîli *Târîh-i İbn Kesîr*’de meşûrdur.

Ve bi’l-cümle emîr Mûsâ ğarîb, dilîr-i şâ’ib-tedbîr, memâlik-güşâ idi ki halk kendüye mütâba‘at itse kaçdı Rûmiyye-i Kübrâ’nuñ fethi idi. Vaqtâ ki Velîd vefât idüp yirine birâderi Süleymân halîfe oldu, “Sende emvâl-i firāvân vardır.” diyü niçe ‘iķâb ile Mûsâ’yı ħabs eyledi. Ve taleb-i mâlde mücidd olup kendüsi ħacc-i şerîfe gitdükde ħabs ile bile uydurdi.

Sinni şemânine ħarîb iken Medîne’de ve ‘inde’l-ba’z Vâdi’l-ķurâ’da vefât eyledi. Bunca ħidemât-ı mebrûre ve ğazavât-ı meşķure ve fütühât-ı me’sûre ve teşhîrât-ı nâ-maĥşûresi muķâbelesinde niçe ezâ ve cevri ü cefâ ile teslîm-i rûĥ ķıldı.

Ĥâlâ ki Süleymân bin Velîd’uñ cidd ü cehdi netice virmekdin ğayrı kendüye zarar virdi. Ĥâtır-nüvâzlıķla emvâl-i keşîre taĥşîline [49b HZ] ķâdir olan emîr-i dilîri ħabs ü ibtâl ile taşavvurında niçe ziyânlar itdi. Ma’a zâlik ħilâfet serîrinde mu’ammer olmadı. Zamân-ı emâreti iki buçuķ yıla varmadın fevt oldu. Ĥırş u tîma‘ ile ile’l-ân dillerde mezmûm ve Mûsâ bin Nuşayr’uñ ĥaķķ-ı ħîdmetinde ketm idüp birâderi Velîd tîrîķına sâlik olmadı. *Fe-ya’aşşubuh*¹ ĥâtimesi ile medâ’ih-i cümleden maĥrûm oldu.

Ammâ Vefeyât-ı Tîoksan Sekiz Târîĥi ‘Ubeydu’llâh bin ‘Abdu’llâh bin ‘Utbe²

Bunlar imâm ve ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz’e mü’eddib-i³ benâm olup şaĥâbe-i kirâmdan rivâyet-i keşîresi vardır. Kendüden daĥı niçeler rivâyet itmişlerdür.

1 “Böylece ona sert davrandı.”

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 177.

3 Nüshalarda “mü’eddî” şeklinde yazılan bu kelime *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tas-hih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 177.

[**Ṭoḳsan Ṭoḳuz Tārīhi Vefeyâtı**]
[**Ḥasan bin Muḥammed bin Ḥanefiyye**]

Ba'dehu toḳsan toḳuz tārīhi dāhıl olup vefeyātından Ḥasan bin Muḥammed bin Ḥanefiyye¹ tābī'î-i celilü'l-ḳadr olup şalāh u diyānetlerine nihāyet yoḳdur. Ve ḥüsn-i sîretlerine ḥadd ü ḡāyet yoḳ-ıdı, dirler.

'**Abdu'llāh bin Muḥayrız bin Cünāde bin**
'Ubeyd el-Ḳureşî²

Bunlar daḡı tābī'inden olup Mekkî'dür. Zevc-i Ümmü³ Ebî Maḥzûre'den ve 'Ubāde bin Şāmit'den ve Ebū Sa'ıd ve Mu'āviye'den rivāyet iderler. Kendülerden Ḥālîd bin Ma'dān ve Mekhûl ve Ḥassān bin 'Aṭiyye ve Zührî [542a R1] ve ḡayrılar rivāyet eylerler. Ve Reccā bin Ḥayvet'den⁴ mervîdür ki ehl-i [Medīne] 'ābidleri İbn 'Ömer [ile] iftiḡār iderler.⁵ "Biz de İbn Muḥayrız'le mübāhāt iderüz." demişdür.

Maḥmūd bin Lebîd bin 'Uḳbe⁶

Bunlar Ebū Nu'aym-ı Enşārî'dür. Ki Ḥazret-i Peyḡamber ḡayātında vücūda geldi. [394b N1] Ammā Buḡārî ḳavlınce ḡazret ile şoḡbet daḡı eylediler.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 185.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 185.

3 Nüshalarda "Ammā hemm" şeklinde muḡlak yazılan bu ibare *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 185.

4 Nüshalarda "Cābir bin Ḥubût" şeklinde yazılan bu isim *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 185.

5 Nüshalarda burada yer alan "Senî" kelimesi anlam gereḡi metne alınmadı.

6 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 186.

Nâfi‘ bin Cübeyr bin Muṭ‘im bin ‘Adî bin Nevfel el-Ḳureyşî¹

Babasından ve Ḥazret-i ‘Oşmân ve ‘Alî ve [İbn] ‘Abbâs ve Ebû Hüreyre ve ‘Âişe’den ve ğayrıdan rivâyeti [ve] tâbî‘inden ve ğayrıdan bir cemâ‘atüñ daḡı kendüden rivâyeti muḳarrerdür. Ve ğayetde zâhid ü ‘âbid [bir kimesne idi]. Ve merkebinı yederdi. Piyâde ḥacc itmekle ḳadri müsâ‘id ‘azîz idi.

Küreyb bin Müslim²

İbn ‘Abbâs’uñ âzâdlusudur. Niçe yük kitâba mâlik olan şîḳatdandır. Zühd ü diyânetle şöhreti kemâlinedir.

Muḥammed bin Cübeyr bin Muṭ‘im³

Ḳureyş ‘ulemâsından ve eşrâf ü rü’esâsından olup Medîne’de vefât eyledi. Ve Baḳî’de defn olındı.

Maḥmüd b. Rebî⁴

Ebû Muḥammed-i Enşârî’dür. Ḥazret-i Peyġâmbet zamânında vücûda gelüp nûrına Resûl-i Ekrem maḥabbet eylemediğini ta‘aḳḳul iderdi. Ol zamânda dört yaşında idüġin beyân eylerdi. Ṭoḳsan üç yaşında iken Medîne’de vefât eyledi.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 186.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 186.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 185.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’de hicrî 99 yılı vefeyatında bu içerikte bir hal tercümesi bulunmamaktadır. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 185-187.

[Müslim bin Yesâr]¹

Ebû 'Abdu'llâh-ı Başrî'dür. Fağîh ü zâhid ve rivâyât-ı keşîre şâhibidür. Ve şâlih ü 'âbid kimesnedür. Hattâ ikşâr-ı şalât ve müdâvemet zamânınuñ fâ'ıķı ve şulehâdan tercîhe lâ'ıķı idi. Bir def'a hânesi tutuşup üşmişler, sö-yündürmişler. Kendüler şalât içinde bulunmağla bunca ğavğâyı işitmemişler. Müstağrak oldukları hâlde ve ahvâl-i ħarkı bilmemişler.

Haneş bin 'Amr eş-Şan'ânî²

İfrikiyye vâlisi iken bilâd-ı Mağrib'de cihâd üzere fevt oldı. Şahâbe-i tâbi'inden rivâyât-ı keşîresi vardır.

Hârice bin Zeyd bin Dağğâk³

Bunlar Medenî [ve] Enşârî'dür. Fuğahâdan olup Medîne'de nâsa fetvâ virürdi. Huşûşâ 'ilm-i ferâ'izde yed-i tülâsı olup ol fendeki müşkilât aña mürâca'at kılınurdi.

Ammâ Vefeyât-ı Yüz Târihi Sâlim bin Ebü'l-Ca'd⁴ el-Eşca'î

Tâbi'in-i celilü'l-ğadr [542b R1 | 50a HZ] olup Şevbân ve Câbir ve 'Abdu'llâh bin 'Ömer ve Nu'mân [bin Beşîr] ve ğayrıdan rivâyet eyledi. Kâatâde ve A'meş ve niçeler dahı kendüden râvilerdür. Ve bi'l-cümle şıķat-ı 'azîz idi.

1 N1 ve R1 nüshalarında boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık bulunmamaktadır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 186.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlığın ilk kelimesi "Hays" şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 187.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 187.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 189.

Ebū Ümāme Sehl bin Huneẏf¹

Medenī ve Enşārī'dür. Hāzret-i Peygāمبر hayātında çoğdı. Hattā rü'yeti sa'ādetiyle müşerref oldu. Ve babasından ve Hāzret-i 'Oşmān ve Zeyd bin Şābit ve Mu'āviye ve İbn 'Abbās'dan rivāyet eyledi. Kendüden dağı Zührī ve Ebū Hāzim ve niçeleri rivāyet itdiler. Ve Hāzret-i 'Oşmān muhāşara olunup cum'a namāzına çıkmaları müyesser olmaduğda bunları nā'ib-i menāb itmişler idi.

Ebū'z-Zāhiriyye Hudeyr bin Küreyb²

Himşī'dür. Ve kibār-ı tābi'inden olup Ebū Ümāme Şudey ve 'Abdu'llāh bin Busr'dan rāvidür. Ve ba'zılar kavlince Ebū Derdā'ya dađı yitişmişdür.

Hikāyet-i ğarībedendür ki oğulları Humeẏd bin Ebū'z-Zāhire rivāyet kıılurlar ki babaları bir gece Mescid-i Şahre'de ımızganup kıalmışlar. Huddām-ı mescid [395a N1] kendüyi görmeyüp, kıapuları bend idüp gitmişler. Ba'dehu tesbīh u tehlil şadāsın işidüp uyanmış. Anı görmüş ki melā'ike şaf bağlayup 'ibādete meşğül olmuş. Kendüsi dağı anlarıñ şufufına dāhil olmuş, tātata iştiğal kıılmış.

Ebū'ṭ-Ṭufeyl 'Āmir bin Vāşile bin 'Abdu'llāh bin 'Amr el-Leẏşī³

Bunlar şahābe-i kirām ve aḥbāb-ı Nebī-i lāzımü'l-i'zām zümre-i ḥamīdesinden olup Peygāمبر Hāzretlerini eñ soñra gören bunlardur, dirler. Ve bu bābda muḥaddişin icmā' iderler. Kendüler Ebū Bekr ve 'Ömer ve 'Alī ve Mu'āz [ve] İbn Mes'ūd'dan rivāyet itdiler. Ki Zührī ve Kıatāde ve 'Amr bin Dīnār ve ğayrılar dağı bunlardan rivāyet kııldılar.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesīr, age, C. 9, s. 190.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlığın sonunda "el-Ḥamīş" şeklinde bir kelime vardır. | *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesīr, age, C. 9, s. 190.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesīr, age, C. 9, s. 190.

Hzret-i 'Alî'nün enşârından olup cümle hürubında bile bulundu. Lâkin ba'dehu Muhtâr bin Ebî 'Ubeyd'[ün] hâmil-i râyeti¹ olduğına binâ'en niçeler kendüden intikâm kaşdın eyledi.

Ve bi'l-cümle Hzret-i Peygâmbere'ün zamân-ı şerifinde sekiz yılla müşerref oldu. Müslim bin Haccâc kavlince 'ale'l-ıtlâk şahâbeden çağ soñra vefât iden bunlar oldu. [543a R1]

EBÜ 'OŞMÂN EN-NEHDİ BIN MİL²

Başrı'dür. İsmi 'Abdu'r-Rahmân olup derünün altmış hacc ve iki yüz 'umre ile [şâf iden] nâdir-i 'aşrıdur. Zamân-ı Câhiliyyet'de iki kerre hacc eyledi. Hzret-i Peygâmbere zamânında İslâm'a geldi. Ammâ h'âb-ı rü'yetle müşerref olmadı. Ve üç yıl 'ummâl-i Nebî'ye zekâtını edâ kıldı. Buña binâ'en e'imme-i hadîş bunlara Muhađram tesmiye kıldı.

Ve 'Ömer bin Hağtâb zamânında Medine'ye hicret idüp kendülerden ve Hzret-i 'Alî ve İbn Mes'ud ve ekser-i aşhâbdan rivâyet itdiler. Ve on iki yıl Selmân-ı Fârisî Hzretleriyle şöhet eylediler. Ve kendülerden tâbi'in ulularından bir cemâ'at izhâr-ı rivâyet kıldı.

Ve şavvâm u kavvâm olup Yermük ve Kâdisiye ve Celülâ ve Nihâvend gazâlarında bile bulundu. Yüz otuz yıl 'ömr sürüp işbu yılda vefât eyledi. Ve ba'zılar kavlince yüz kırık yıl yaşadı.

'ABDÜ'L-MELİK BIN 'ÖMER BIN 'ABDÜ'L-'AZİZ³

İnkişâ' u 'ibâdetde ve zühd ü tã'at ü va'z u 'uzletde⁴ vâlid-i mâcidinden tafđil olunmuşdur. Peder-i büzürgvâriyle kelimât-ı hasenesi vuķû' bulup va'z u tezkîrden hâlî olmamışdur.

1 Nüşhalarda "rivâyet" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

2 N1 ve R1 nüşhalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 190.

3 N1 ve R1 nüşhalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 191.

4 Nüşhalarda " 'uzlet ü va'z" şeklinde yazılan terkip seci gereği tashih edilerek metne alındı.

Vefeyât-ı Yüz Bir Târîhi Rib'î [50b HZ] bin Hîrâş¹

Bunlar evliyâ-yı kibâr ve ebrâr-ı büzürgvârdandur. İki evlâdı Haccâc bin Yûsuf a 'işyân idüp ittifâk birgün Haccâc'a didiler ki "Aşlâ Rib'î 'ömrinde kizb itmemişdür. Ve şadâkat tarîkınuñ hilâfına gitmemişdür." Pes Haccâc bir haber gönderdi. Ve "Oğulların isterin. Qandadur?" diyü şordı. Mu'riz-i [395b N1] helâk ü tebâhda olup muqtezâ-yı beşeriyet tecâhül semtini [ve] inen aşlâ tarîk-ı râstdan inhirâfi câ'iz görmeyüp "Evdedür." diyü cevâb virdi. Haccâc inşâfa gelüp 'azîze ri'âyeten evlâdı aḥzın-dan rücû' kıldı.

Menḫüldür ki Rib'î cennetlik midür, hilâf mıdur, Rabb-i 'İzzet'den şâfi cevâb almayınca 'ömrinde gülmedi. Ya'nî vefât itdüklerinde ğasıl iden kimesne haber virdiler ki ḥazret serîr üzerinde dıḥk-i dâ'im üzere oldı. Tâ ki mühimmât-ı ğasıl nihâyet [543b R1] buldı.

Bu daḥı Rib'î'den mervîdür ki "Biz üç birâder olup cümleden a'bedimüz ortanca aḥîmüz olup ittifâk ben yâbânda bulındum idi. Menzylimüze geldükde "Birâderüñ şimdi vefât eyledi." diyü haber aldum. Vaḫtâ ki geldüm, girye ile yanında oturdum. Fi'l-ḥaḫîḫa teslîm-i rûḫ idüp cesedini ḥâlî görmedüm. Lâkin eliyle yüzindeki burḫa'ını qaldurdı. Baña 'Es-selâmu 'aleyke yâ aḫî.' diyü ḥiṭâb kıldı. 'Fe-lâ-cerem ne 'aceb ba'de'l-mevt ḥayât-ı² mücedded müstağreb³ degül mi?' didükde 'Gerçek ben öldüm. Ve Hâlîḫ'uma vâşıl oldum. Ravḫ u reyḫâna mülâkât idüp Rabb-i 'İzzet'ümi me'müliden ziyâde kerîm ü ğafûr buldum. Baña sündüs ü istebraḫdan bir yeşil câme ve nûrânî 'imâme getürdi. Ḥazret-i Resûl'llâḫ Ḥazretlerine mülâkât idüp elbetde baña gelüp, 'Yanumdan eksik olmamaḫ gereksüñ.' buyurdi. Hemân techîz ü tekfinümde isti'câl eyledük.' didi. Ve gözlerin

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık "Rib'î İbn Hîrâş" şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 220.

2 ḥayât-ı: - R1

3 müstağreb: müstağraḫ R1

yumup tekrâr teslîm-i rûh kıldı.” demişdür. Ma‘nen birâderinüñ hayât-ı müceddedi kendüye vedâ‘ için olmasın ifâde buyurmuşdur.

El-kışşa ululığına nihâyet yokdur. Ve kerâmât-ı ‘aliyyesi ‘aded-i nücümdan artuğdur. Kûfe’de vefât eyledi. Ve anda defn kılındı.

Ebû Şâlih es-Semân¹

‘Âbid ü zâhid ve ‘ibâdâta hilqati müsâ‘id ‘azîz idi.

Ammâ Vefeyât-ı Yüz İki Târihi Dahhâk bin Müzâhim el-Hilâlî²

Künyeti Ebû'l-Ğâsım ve tâbi‘[î]-i keşîrü’lmekârimdendir ki Ebû Muhammed’dür. Ğorâsânî dahı dirler. Belğ ve Semerğand ve Nîşâbûr’da temekkünini³ haber virürler.

Kendüleri Enes ve İbn ‘Abbâs’dan ve İbn ‘Ömer ve Ebû Hüreyre ve ğayrıdan rivâyet itmişdür. ‘İlm-i tefsîrde imâm ve va‘z u tezkîrde mağbûl-i enâm ve Süfyân-ı Şevrî Ğazretleri «خذوا التفسير عن أربعة: مجاهد، وعكرمة، وسعيد بن جبیر، والضحاك»⁴ buyurduğları [544a R1] kelâm delâletiyle dahı şöhre-i fuğalâ-yı enâmdur.

Mezbûrı vâldesi iki yıl getürdükdün şonra çoğurdı. Ve Ğin-i vilâdetde dişleri mükemmel bulındı. Ğasbeten li’llâh şıbyâna ta‘lim iderdi. [396a N1] Ve herğün ağşam olduğda “Bugün bilmezün ki ‘amelden bir nesne şu‘üd idüp çarîn-i kaçbül oldu mı?” diyü ağlardı.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 220.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 223.

3 temekkünini: temkînini N1

4 “Tefsiri dört kişiden alın: Mücâhid, İkrime, Saïd b. Cübeyr ve Dahhâk.”

Ebü'l-Mütevekkil en-Nâcî¹

İsmi ‘Alî bin Başrî’dür. Tâbi‘inüñ şîkâtından olup zühd ü tã‘at ile zamānenüñ ferîd-i ‘aşrıdır. Sinn-i şerîfi [51a HZ] seksende iken vefât eyledi.

Vefeyât-ı Yüz Üç Tārîhi Yezîd bin Ebî Müslim²

Ebü'l-‘Alâ-yı Medenî, ‘Aţâ bin Yesâr-ı Hilâlî, Ebü Muḥammed el-Kāşş-ı Medenî’dür ki Meymüne’nüñ mu‘tağıdır. Kendüsi ve birâderi Süleymân ve ‘Abdu’llâh ve ‘Abdü’l-Melik cemî’an tâbi‘in zümre-i celilindedür. Şahâbeden bir cemâ‘atden rivâyet itmişler[dür]. Sinn-i şerîfi sekseni mütecâviz iken İskenderiyye’de vefât eylemişlerdür. *Raḥmetu’llâhi ‘aleyh*.

Mücâhid bin Cübeyr el-Mekkî Ebü'l-Ḥaccâc el-Ḳureyşî el-Maḥzûmî³

[Sâ’ib bin Ebî] Sâ’ib’ün mu‘tağı [ve] tâbi‘in ü müfessirinüñ muvaffağı ve İbn ‘Abbâs aşḥâbınıñ ḥaşş-ı havâşş-ı muḥakkağıdır. Ki ‘ilm-i tefsîrde zamānenüñ a‘lemi ve Ṭāvûs’uñ aḳrânından bir yâr-ı şâdığ-ı mükerremidür. Kendülerden menḳüldür ki “İbn ‘Ömer Ḥazretleri rikâbına şarılmışlar. Severdüm ki oğlı Sâ’im ve gulâmum Nâfi‘ sizüñ ḥıfzıñuz gibi ḥıfz idelerdi.” dimişler.

Rivâyetdür ki İbn ‘Abbâs Ḥazretlerine *Ḳur’ân-ı ‘Azîm*’i otuz kerre ‘arz eylemişler. Ḥattâ çaḳ soñra iki def’a ‘arzında bir âyet-i kerîmede turgıtmuşlar. Ve niçe müşkilât su‘âl itmişler. Sinn-i şerîfi ḡâyetine ḳarîb iken mes-cidde teslîm-i rûḥ eyledi.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Ebü'l-tevekkül en-Nâcîr” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashiḥ yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 223.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 223.

3 Nüshalarda başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 224.

Muş'ab¹ bin Sa'd bin Ebî Vakkaş

Tâbi'inün birinden ve şâlih'inün büzürgvârlarındandır.

Mûsâ bin Talha² bin 'Abdu'llâh et-Temîmî

Şalâhına [544b R1] binâ'en Mehdî dimekle mülakkaabdur. Huşûşâ tâbi'in-i celîlü'l-ğadrndan idükleri muhaqqakdur.

Ammâ Vefeyât-ı Yüz Dört Târihi

Hâlid bin Ma'dân³ el-Kelâ'î

Tâbi'i-i büzürgvâr olup cemâ'at-i şahâbeden niçe rivâyet eylediler. Ve bi'l-cümle 'ulemâ-yı kâmilin ve e'imme-i ecille-i 'âmilin zümresindendir. Günde kırık biñ tesbih itdügi muqarrerdür. Ve şâ'imen vefât eyledügi şahîhdür. Ve Hims'de imâm olup her üç gicenün terâvîhinde *Qur'an-ı 'Azîm*'i hatm kıldügi mervîdür. Bunların kelimât-ı tayyibelerindendir ki «ما من عبد إلا وله أربعة أعين: عينان في وجهه يبصر بهما أمر»⁴ «Ya'nî ki " 'Abdu'llâh'dan her kimesnenün ki çihresinde [iki gözi] vardur ki anuñla dünyevî umûrını görür; ve iki göz kalbinde halq olunmuşdur ki anuñla âhirete müte'allik levâzımını görür. Pes her kaçan ki Rabb-i 'İzzet bir kulına hayr ilka eyleye, kalbindeki [396b N1] gözlerini rüşen ider. Ve anlarınla umûr-ı âhireti görür. Hâlâ ki ol kalbdeki gözler görünmez. Gayba 'aynıyla imân getürmüş olur. Fe-ammâ bir kula ki Hâzret-i Bârî 'azze ve celle anuñ hilâfın irâde kıılır, ol kul aşlâ kalbindeki gözlerle nazâr itmez. Zâhir gözi ile gördügi eşyâdan ise müntefî olmaz. Ve bi'l-cümle kalb gözi âhiret içündür. Niteki zâhir gözi dünyâ umûrını rü'yet içündür.» buyurmuşdur.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlığın bir kısmı boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 229.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlığın bir kısmı boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 229.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlığın bir kısmı boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 230.

4 "Kullara dört göz verilmiştir. Bunlardan yüzündeki ikisiyle dünya işlerini görür. Kalbindeki ikisiyle ahiret işlerini görür."

‘Âmir bin Sa’d bin Ebî Vaḳḳâş [el-Leysî]¹

Tâbi’inün biri ve ruvât-ı celilü’l-ḳadrün me’mûrudur.

‘Âmir bin Şerâhîl eş-Şa’bî²

Künyetleri Ebû ‘Amr olup kendü Hemedân şubındandır. Zû-fünün ‘âlimdür. Ve Kûfe ‘ulemâsında fazlı ile müsellemler şahâbeden niçelere yitişmiş ve ekşerinden eḥâdîş rivâyet itmiş ‘azîzdür.

Ammâ Ebû Miclez³ bunlar ḥaḳḳında, ⁴«ما رأيت أفاقه من شعبي» [545a R1] demişdür. Ve Mekḥûl, [51b HZ] ⁵«ما رأيت أحدا أعلم بسنة ماضية منه» diyü vaşf itmişdür.

Birgün Şa’bî, Dâvûd el-Evdî’ye “Gel saña bir ‘ilm ögredeyin. ‘Ulûmuñ re’si olsun.” Anlar daḥı “Buyurduḡıñuz nedür?” didükde, “Ḳaçan saña bil-medüḡün nesneyi şorsalar ‘Allâhu a’lem.’ diyü cevâb viresüz. Kim ‘ilm-i ḥâsen budur.” buyurmuşlar.

Ebû Bürde bin Ebî Mûsâ el-Eş’arî⁶

Şa’bî’den evvel Kûfe ḳazâsına naşb olındı. Bunlaruñ ḳazâsı Ḥaccâc zamânına râst geldi. Şa’bî’nün ḥükümeti ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz ‘aşrında vâkı’, bā-ḥuşuş yine Ḥaccâc kendüyi ma’zûl itdükde ḳazâ ḥidmetinde ḳarındaşı Ebû Bekr’i ḳodı. ‘Âlim ü faḳîh ve ḥâfîz-ı bî-şebîh idi.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 230.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlığın bir kısmı boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 230.

3 Nüshalarda “bu maḥalde” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 230.

4 “Şa’bî’den daha iyi bir fakih görmedim.” | Nüshalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 230.

5 “Geçmiş yıllar içerisinde ondan daha bilgili birini görmedim.” | Nüshalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 230.

6 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 231.

Ebû Kılâbe el-Cermî 'Abdu'llâh bin Yezîd¹

Başrı'dür. Şahâbeden ve ğayrıdan rivâyet-i keşîre şâhibi olan kibâr-ı e'imme vü fuḫahâdandur. Qazâ teklîf olınuḫda naḫl idüp Şâm'a vardılar. Ve anda temekkün idüp anda vefât itdiler.

Ebû Recâ el-'Uṭâridî²

İsmi 'İmrân [bin] Milḫân-ı³ Başrı'dür. Yüz yigirmi yıl 'ömr sürüp meb'aşdan evvel dünyâya geldi. Bunlardan menḫüldür ki "PeyğâMBER Ḥâzretleri bizüm üzerimüze 'asker gönderdüḫde ṭapduğumuz büti yük-lenüp Remle'ye kaçduḫ. Altımızdaki at yıḫılduḫda ol şanem ḫum içine düşüp ğâ'ib oldı. Âḫir biñ belâ ile bulup çıkardıḫ. Bu maḫûle kendüyi tedârüke ḫâdir olmayup, ḫuma düşüp zelîl olan şaneme 'ibâdet cehâlet idüğünü bilüp ibâ ve ictinâb ile Medîne'ye döndük. Ḥâzret-i PeyğâMBER'i vefât eylemiş bulup İslâm'a geldük." dimişler. Ve şahâbeden çok ululara yitişüp anlardan rivâyet itmişdür. Ve kendülerden daḫı niçe tâbî'in rivâyet itmişdür.

'Abdu'llâh ve 'Ubeydu'llâh İbnihâ 'Abdu'llâh⁴

Bunlar iki birâder-i nâmdâr ve "Ḥâzret-i 'Ömer'üñ evlâd-ı emcâdı" diyü şöhre-i dâr ü diyârdur.⁵ [397a N1] Ekâbir-i aşḫâbdan olup rivâyât-ı keşîre şâhibleridür. Vefâtları işbu senede vuḫû' bulmuşdur.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 231.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 234.

3 Nüshalarda "Mihrân (N1, R1), Melce' (HZ)" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Raşit Küçük, "Ebû Recâ el-Uṭâridî", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-reca-el-utaridi> (06.08.2020).

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'de ve *el-Muntazam fî Târîhi'l-mülûk ve'l-Ümem*'de hicrî 104-105 yılı vefeyatı arasında bu içerikte bir hal tercümesi bulunmamaktadır. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 229-234; İbn Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-mülûk ve'l-Ümem*, C. 7, s. 87-111.

5 Nüshalarda "şöhret virür" şeklinde yazılan bu ibare anlam ve seci gereği tashih edilerek metne alındı.

Ammā Vefeyât-ı Yüz Altı Tārîhi Sâlim bin ‘Abdu’llâh¹ bin ‘Ömer bin Hattâb

Bunlar Ebû ‘Amr-ı Faķîh’dür ki fuzalâ vü fuķahānuñ ferîdi ve zühhād ü ‘ubbād zümresinüñ murtâz-ı vaķîdidür. Hişâm bin [545b R1] ‘Abdü’l-Melik hacc itdügi senede bunlaruñla Ka’be’de buluşup ihtirāmen ve iltifāten “Yâ Sâlim, benden ne isterseñ iste.” diyü ‘arz-ı cüd u kerem kaçd itdükde “V’allāhi ben Hâzret-i Hâķķ’uñ beytinde iken anuñ ğayrıdan nesne recâ itmege hiçâb eylerin.” buyurduķda Hişâm böyle zann eyledi ki beyt-i şerifden taşra çıkıldıķda ‘arz-ı hâcet itmesi câ’iz ola. Fe-lâ-cerem Sâlim’i gözetdi. Ka’be’den çıkup menziline müteveccih olduķda ardınca yitişüp, “Şimdi Beytu’llâh’dan taşrayuz. Ne recâ eylerseñ eyle.” didükde Sâlim eyitdi ki “Havâ’ic-i dünyeviyyeden mi isteyeyin, yoħsa uķreviyyeden mi?” didi. Hişâm ta’accüb idüp “Bizde uķreviyye hâceti yitürmege ķudret yoķdur. Dünyâ murādâtından ne isterseñ iste.” didükde “Yâ Hişâm, ben dünyānuñ temellükini bile recâ itmedüm. Bu ķanda ķaldı ki dünyâ temellükini ķâdir olmayandan bir nesne recâ eyleyem.” buyurdi. Hâlık’ından ğayra ‘arz-ı ihtiyâc itmedüģini tıyurdi.

El-ķıřsa Sâlim Hâzretleri ğâyet ķara yağız ve faķîh [ve] vera’ı keşir, libâsı haşin ve hırķası yesir, hadd-i zâtında [52a HZ] mütevâzi‘ ve hulefâ [añal] nesne gönderdüklerince ķabûlinden mu’riz kimesne idi.

Tāvüs bin Keysân²

Bunlar Yemāni’dür. Ve İbn ‘Abbās Hâzretleri muşâhiblerinüñ müte’ahķir-i zî-şāni ve ‘ilm-i fiķh[ll]a ve tefsir ü hadişle bâhirdür. Künyetleri Ebû ‘Abdu’r-Rahmān olup ehl-i Yemen’den olan tâbi’inüñ evveli ve bihişt-i ‘ilm ü fazluñ tāvüs-ı muħalħalıdır ki ebñā-yı Furs’dan iken ābāsını Enüşirvān Yemen’e göndermişdür.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlığın bir kısmı boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 234.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 235.

Ve şahâbe-i 'izâmuñ elli büzürgvârlarına yitişmişdür. Ve kırk hacc-ı şerîfle müstes'ad olmuşdur. Mekke'de vefât itdiler. Ve cenâzesini 'Abdu'llâh bin Ḥasan bin Ḥüseyn bin 'Alî ve anlaruñ mu'adili olan ekâbir-i 'ulemâ kemâl-i i'zâz ü iclâl ile getirüp defn eylediler. «حلو الدنيا مرّ الاخرة ومّر»¹ bunlar zebân-ı şeker-feşânından şadır olmuşdur.

Ammâ Vefeyât-ı Yüz Yedi Târîhi Süleymân bin Yesâr²

Tâbi'inüñ biri ve 'Aṭâ bin Yesâr'uñ birâderidür. [545a R1] 'İbâde-tinde müctehid, vecâhetle münferid, rivâyât-ı keşîre şâhibi 'aziz idi. Sinni yetmişde iken Medîne'de vefât eyledi.

'İkrime [el-Berberî]³

Kibâr-ı tâbi'ininden ve ahyâr-ı müfessirinden,⁴ huşûşâ 'ulemâ-yı tâbi'in ve fuḡahâ-yı aşḡâb-ı yaḡından olup şahâbeden çok kimesneye yitişmiş idi. [397b N1] Ve İbn 'Abbâs Ḥazretlerinüñ mu'taḡlarından olmaḡla deryâ-yı zehḡâr-ı 'ulûma ḡavş idenlerden idi.

Ve zamânında İfrîkiyye ve Yemen ve Şâm ve 'Irâḡ ve Ḥorâsân vilâyet-lerin gezüp her birinden ifâde-i fezâ'il ḡıldı. Ve efendisi İbn 'Abbâs ḡayâtında fetvâ virüp mahâret ü feḡâhetle iştiḡâr buldı.

Ve bi'l-cümle 'İkrime Ḥazretleri şanâdîd-i 'ulemânuñ memdüh-ı zî-şâni ve ecâdîd-i fuḡalânuñ muḡalled-i ma'ârif-nişâni idi.

1 "Dünyanın tatlısı âhîretin acısıdır. Dünyanın acısı âhîretin tatlısıdır."

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 244.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 244.

4 müfessirinden: müfessirinden iken Medîne'de vefât eyledi R1

Ḳāsım bin Muḥammed bin Ebī Bekr-i Şiddik¹

Bunlar daḫı fuḳahā-yı Medīne'nün efḳah-ı meşhūrı idi. Ve şaḫābenün ekşerinden rivāyetle zāt-ı şerīfi ma'mūr olup babaları Mışır'da ḳatı olındı. Kendüler şaḡır bulındılar. Ḥāleleri Ḥazret-i 'Ā'işe-i şiddika ḫuzūrında neşv ü nemā bulup 'ilm ü fazlı gün gibi şöhret buldı.

Küşeyyirü 'Azze bin Ebī Cum'a² Şā'ir-i Meşhūr

Ḥicāzī'dür. Küşeyyir bin 'Abdu'r-Raḫmān bin Esved bin 'Āmir-i Ḥuzā'ī anı olup İbn Ebü³ Cum'a laḳabı ile meşhūr olmuştur. İsmi Keşir olmayup taşḡir-i ikşir olmağa bā'ış ḳaşirü'l-ḳāme olup üç ḳarış miḳdārı ḳadd ile müşārün bi'l-benān olduḡı içündür.

Meşhürdür ki 'Abdü'l-Melik bin Mervān meclisine varduḡça “Egilerrek gir ki ḳaşruñ saḳfı başuña toḳınup saña elem virmesün.” diyü gülerdi. Egerçi ki eş'ar-ı İslāmiyyin'dür. Lākin mezheb-i tenāsuḫiyye[ye] ḳillet-i 'aḳlından meyl ile şöhret bulmuşdur. Ve zu'm-ı fāsidence مَا فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا ﴿بِنِي أَيِّ صُورَةٍ مَا﴾⁴ naşş-ı şerīfiyle müdde'āsını istidlāl[e] meşver[et] ḳılmışdur.

Ki Küşeyyir ve Aḫvaş ve Nuşayb bi'l-ittifāḳ [546b R1] 'Ömer bin 'Abdü'l-'Aziz Ḥazretlerine vardılar. Lākin zühd ü ṭā'at ile iştiḡalinden eş'ara mültefit degül idüğini iştirdiler. Āḫir bir ṭarīḳ ile meclisine duḫül idüp sâ'ir ḫulefâ kīse kīse dīnār ü cā'ize virür iken biñ belâ ile anlardan yüz ellişer dirhem alabildiler. Ammā Küşeyyirü 'Azze muḳābelesinde bir ḳaşide-i ṭavīlesin oḳıdı ki bu ebyāt andandır:

1 N1 ve R1 nüshalarında başlığın bir kısmı boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 250.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlığın bir kısmı boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 250.

3 Ebü: - R1

4 “Dilediḡi bir biçimde seni oluşturdu.”, İnfitar 82/8.

Nazm [51b HZ]

وليت فلم تشتم عليا ولم تحف
بريئا ولم تقبل إشارة مجرم
وصدقت بالفعل المقال مع الذي
آتيت فأمسى راضيا كل مسلم¹

Yezîd bin ‘Abdu’llâh² bin Şiḥḥîr

Muṭarrîf bin ‘Abdu’llâh’uñ³ birâderi Ebü'l-‘Alâ-yı ‘Âmir[î]’dür.
‘Ulemâ-yı Başra’nuñ meşâhirindendür.

[Nuşayb bin Rebâh]⁴

Şâ’irdür ki nazm-ı ‘Arabî’de beyne’l-aqrân faşîḥ u mâhirdür.

‘Ömer Bilâl bin Heyşem-i Küfî⁵

Hâlid Ḳarîr cânibinden Küfe’de ḥâkim iken vefât itmişdür.

-
- 1 “Keşke suçsuz ve günahsız Ali’ye sövmeseydin. Masumları korkutmasaydın. Suçlunun işaretini kabul etmeseydin. Ben sözümü fiilimle tasdik ettim. Yaptığım işlerle de bunu doğruladım. Bundan her Müslüman razı oldu.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 252.
  - 2 N1 ve R1 nüshalarında başlığın bir kısmı boş bırakılmıştır. | *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. M. Yaşar Kandemir, “Mutarrîf b. Abdullah”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mutarrif-b-abdullah> (14.05.2020).
  - 3 Nüşhalarda “ ‘Abdü’l-melik (N1, R1), Şenceru’llâh bin eş-Şiḥḥîr (HZ) ” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Kandemir, agmd.
  - 4 Nüşhalarda “ ‘Âmili İbn İmâh ” şeklinde yazılan bu başlık *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* esas alınarak tashih edildi. bk. Mehmet Reşit Özbalkıç, “Nusayb b. Rebâh”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nusayb-b-rebah> (14.05.2020).
  - 5 N1 ve R1 nüshalarında başlıkta sadece “Küfî” yazılıdır. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’de ve *el-Muntazam*’da hicrî 107 yılı vefeyatı arasında bu içerikte bir hal tercümesi bulunmamaktadır. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 244-256; İbn Cevzî, *el-Muntazam fî Târihi’l-mülûk ve’l-Ümem*, C. 7, s. 118-120.

‘Amr bin İbn Rebî‘-i¹ Maḥzûmî

Şâ‘ir-i meşhûr ve eş‘arından nezâketi mevfûr olup ‘Abdü’l-Melik’den cevâ’iz-i seniyye alanlaruñ biridür.

Ammâ Vefeyât-ı Yüz Sekiz Târîhi Bekr bin ‘Abdu’llâh el-Müzenî²

Bunlar Başrı’dür. Şahâbe-i güzîn³ ve tâbi‘inden rivâyât-ı keşîre şâhibi olup zühd ü takvâ ile iştihâr bulmuşdur. Kelimât-ı tayyibesine nihayet yoḡdur.

Râşid bin Sa‘d el-Muḡrânî⁴ el-Ḥimşî

Bunlar [398a N1] ‘ömr[i] tâbi‘inden ziyâde mu‘ammer⁵ olup ve şahâbe-i kirâmdan rivâyet kıilup zühd ü şalâḡ ve ‘ibâdet ü felâḡ ile rûzgârın geçürmüşdür.

Muḡammed bin Ka‘b⁶ el-Ḳuraẓî

Künyetleri Ebû Ḥamza’dur. ‘Âlim-i Rabbânî ve müfessir-i Ḳur’ânî olup aşḡâb-ı ‘izâmdan niçe kimesneye yitişmişdür.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlıkta sadece “Maḥzûmî” yazılıdır. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’de ve *el-Muntazam*’da hicrî 107 yılı vefeyatı arasında bu içerikte bir hal tercümesi bulunmamaktadır. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 244-256; İbn Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi’l-mülûk ve’l-Ümem*, C. 7, s. 118-120.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 256.

3 güzîn: - N1, HZ

4 N1 ve R1 nüshalarında başlığın bir kısmı boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 257.

5 ‘ömr//mu‘ammer: ‘Ömer ṭab‘ından HZ

6 N1 ve R1 nüshalarında başlığın bir kısmı boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 257.

Vefeyât-ı Yüz On Târîhi Cerîr bin 'Açıyye-i Şâ'ir¹

Bunlar[a] İbn 'Açıyye bin Hatafâ dirlir. Şu'arâ-yı 'aşruñ fuşahâsından olup Yezîd bin Mu'âviye'nün ve hulefâ-yı Benî Ümeyye'den 'Abdü'l-Melik mâdihi olup 'açıyye ve câ'ize-i seniyyesin alagelmış idi. Ve zamânında Ferezdağ ve Aḥṭal ile aḫrân i'tibâr olunup ekşer-i şu'arâ kavlince anlardan eş'ar añılurdu.

Hikâyet² olunur ki 'Abdü'l-Melik bin Mervân'ın meclisinde [547a R1] birgün Cerîr ve Ferezdağ ve Aḥṭal ḥâzırın iken bir A'râbî geldi. 'Abdü'l-Melik aña ḥitâb idüp "Bilür misün, zamân-ı İslâm'da cümleden ziyâde hicv ebyâtını kim dimişdür?" didükde A'râbî "Bilürin." didi. Ve Cerîr'ün ebyâtından;

Naẓm

فغض الطرف إنك من نمير   فلا كعبا بلغت ولا كلابا³

[beytini oқıdı].

Tekrâr su'al idüp "Zamân-ı İslâm'da ya cümleden a'lâ olan beytini de bilür misün?" didükde A'râbî "Bilürin." didi. "Cerîr'dür." diyü bu naẓmı oқıdı.

Naẓm

ألستم خير من ركب المطايا   وأندى العالمين بطون راح⁴

Tekrâr istihbâr idüp "Yâ İslâm zamânında cümleden nâzik dinilen ebyâtı bilür misün?" didükde "Bilürin." didi. Ve bu ebyâtı inşâ kıldı.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 260.

2 Hikâyet: - N1

3 "Gözünü yum. Sen Nümeyr kabilesindensin. Ne Ka'b kabilesinin ne de Kilâb kabilesinin mertebesine ulaşamadın." | Nüshalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 260.

4 "Siz bineklere binenlerin en hayırlıları değil misiniz? Göbeği sarkmış olup âlemlerin en cömertleri değil misiniz?" | Nüshalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 260.

Nazm

إن العيون التي في طرفها مرض
قتلنا ثم لم يبين قتلانا
يصرعن ذا اللب حتى لا حراك به
وهنّ أضعف خلق الله أركاناً¹

Ḥalife “Aḥsente, işābet itdūñ. Münāsib olan ebyātı oқıduñ. Lākin Cerīr’ūñ kendüyi bilür misün?” didi. “Bilmezsin. Ammā müştāḳuz.” didükde Cerīr’i gösterdi. Sā’ir şu‘arā oқınan ebyāt cemī’an Cerīr’ūñ olduğına ḥased peydā idüp A‘rābī[‘yi] hicve sālīk oldılar. Ammā Cerīr peşend-i keşir idüp, “Yā emīre’l-mü’minīn, bugün ben ḳuluña ‘aṭā olınacaḳ cā’ize bu A‘rābī’nüñ olsun.” didi. Ḥalife daḫı anuñ beş biñ cā’izesine beş biñ daḫı ilḥāḳ idüp A‘rābī’ye teslīm olınmaḳ buyurdu.

Ve bi’l-cümle ‘Abdü’l-Melik’ün şu‘arā ḥaḳḳında iḥsān ü ‘aṭāsına niḥāyet yoğ-ıdı. Ammā ‘Ömer bin [53a HZ] ‘Abdü’l-‘Azīz’ün zühd ü taḳvāsını bir mertebede iken umūr-ı dīniyyeden olan kelīmātdan ḡayrı işḡāya [398b N1]² ḳulaḳ tutmazdı.

Menḳüldür ki ḫilāfet serīrine cülüs itdükde zıkr olınan şu‘arā ve³ daḫı niḥe ehl-i nazm u fuṣaḥā ḳapusına niḥe günler mülāzemet itdiler. Lākin ruḥṣat-ı duḫūl ile muḥaṣṣal-ı ibrām ḳılınmadılar. Āḫir-i kār me’yūs olup [547b R1] memleketlerine gitmek ve hicretde niḥe vāridāt şudūr itmek muḳarrer bilindi. Ve ḥavāṣṣından ḡayrı şu‘arāya olan naḳd-i naḳīṣasını cā’iz görmedi. “Bāb-ı sa‘ādetiñüzde bunca günlerdür ki erbāb-ı nazm muntaẓır ve intizām-ı aḫvāl ümmīdine mütefekkirlerdür.” diyü bildürdi. Egerḳi ki evvelā duḫūllerine icāzet virildi. Lākin “Peyḡāmbere Ḥazretleri bu ḳavme nice iḥsān iderdi, bilürsüz. Ḥuşuşā oқları zehrñāk ve zebānları zebāne⁴ gibi āteşñāk idüḡini iz‘ān ḳılursuz.” diyü taḫvīf itmekle bir miḳdār ruḥṣat aldı.

1 “Ucunda hastalık bulunan gözler bizi öldürdü. Sonra ölülerimizi bekletmediler. Akıl sahibi kimseleri cansız yere düşürdüler. Artık onlar, Allah’ın en zayıf bedenli yaratıklarıdır.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidāye ve’n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 260.

2 N1 nüshasında varaklar kopmuş, yeniden ciltlenirken yanlış yere konmuş olmalıdır. Bu yüzden burada olması gereken sayfa 400b varaḡında yer almaktadır.

3 ve: - R1

4 zebāne: ziyāne R1

Fe-lâ-cerem ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz “Kim vardur?” diyü şorup her birini ki bildi, “Fülân kızb-i bâtil anda degül midür?” diyü birer beytlerini oğadı. Ruḥşat-ı duḥül virilmemesine ḳasem itdi. Ammâ Cerîr tezķir ḳılınduḳda;

Nazm

طرتك صائدة القلوب وليس ذا
حين الزيارة فأرجعي بسلام¹

beytini oğadı. “Bu nazm anuñ vâridâtındandır. Ol meclisimize gelse cā’izdür.” diyü ruḥşat virdi. Vaḳtâ ki iĉerü girüp selâm virdi ve bu nev-güfte ebyâtı ḥalîfe vaşfını ḳaşd idüp oğadı, ol beytler budur:

Nazm

إن الذي بعث النبي محمدا
وسع الخلائق عدله ووفاءه
إني لأرجو منك خيرا عاجلا
جعل الخلافة للإمام العادل
حتى ارعوى وأقام ميل المائل
والنفس مولعة بحب العاجل²

Ammâ ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz, Cerîr’e seḥâ itmegi tevcîz ḳılduḳda, “Ben ki ḥilâfet umürüne me’mür oldum, ḥazinümde ancaḳ üç yüz dirhem naḳdiyye buldum. Yüzini ‘Abdu’llâh vâlidesi, yüzi daḥı oğlına degdi. Saña ancaḳ yüz dirhem [ḳaldı].” diyü Cerîr’e virdi. Yüz mehâr develer ve hemyân hemyân altunlar ve aḳçeler almağa mu’tad olan şâ’ir-i ṫama’-[kâr] ol miḳdâr sedd-i ramaḳla tesellî ḳıldı. Ammâ Cerîr iĉerüden ḳıḳup muntazır olan şu’ara istinṫâḳ itdüḳde, «ما يسوءكم خرجت من عند أمير المؤمنين وهو

1 “Gönül avcısı sana baktı. Bu, ziyaret esnasında olamaz. Haydi, selamete geri dön.” | Nüşalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 263.

2 “Hz. Muhammed’i peygamber olarak gönderen [Allah] halifeliği âdil lidere verdi. Onun adalet ve vefası bütün halkı kapsadı. Nihayet halkına göz kulak oldu. Eğilenin eğriliğini düzeltti. Ben senden acele bir iyilik bekliyorum. Gönül acele verilen şeye aşırı şekilde tutkundur.” | Nüşalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 263.

¹ يعطي الفقراء ويمنع الشعراء وإني عنه لراض»¹ didi. Ve bu maḳûle bir beyt inşâd idüp vaṭanına çekilüp gitdi.² [548a R1]

Nazm

وأيت رقى الشيطان لا تستفزه وقد كان شيطاني من الجن راقيا³

*İbn Hallikân Tārîhi'*nde Cerîr, Ferezdaḳ'dan eṣ'ar ve bu beyti sā'ir ebyâtından efḫardur, diyü yazılmışdur. Ki [399a N1] ol beyt budur:

Nazm

إذا غضبت عليك بنو تميم حسبت الناس كلهم غضابا⁴

Babası eṣ'ar-ı nâs olup seksen şâ'ire ğâlib idüğünü beyân itmişdür. Hikmet Ḥudâ'nuñdur, Ferezdaḳ ile bir senede vefât eyledi. Ba'zılar ḳavlince Ferezdaḳ kırık gün evvel riḫlet itdi. Ve ba'de'l-vefât 'azîzlerden [biri] Cerîr'i rü'yâsında gördi. "Bunca kimesneleri hicv itmişdün. Ḥâlün neye irişdi?" didükde, "Birgün bâdiyede bir tekbîr itmişdüm. Anuñ berekâtıyla Rabb'üm beni maġfîret eyledi." diyü bildürdi. "Ferezdaḳ ḫâli nice oldı?" dinildükde "Ḳazf-i muḫaṣṣinân itdüğü için mu'azzebdir." diyü cevâb virdi, didi.

Şâ'ir Ferezdaḳ⁵

İsmi Hemmâm [bin Ğâlib] bin Şa'sa'a'dur. [53b HZ] Ve aşlda Başrî olup ceddî Şa'sa'a aşḫâb-ı güzîndendür ki Resûlü'llâh'a gelmemişdür. Ve

1 "Durum hoşunuza gidecek gibi değildir. Ben emirü'l-mü'minin huzurundan çıkarken o, yoksullara yardım ediyordu ama şairleri bu yardımdan yoksun bırakıyordu. Ben [yine de] ondan razıyım." | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 264.

2 gitdi: - N1, R1

3 "Şeytanın sihrinin onu rahatsız ettiğini görmedim. Benim şeytanım cinlerden sihirliydi." | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 264.

4 "Benî Temîm kabilesi sana kızdığında bütün insanların sana kızdıklarını sanırsın." | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 264.

5 N1 ve R1 nüşhalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 265.

Ferezdağ babası ile Hâzret-i 'Alî'yi ve İmâm Hüseyn'i 'Irâk'a gider iken görmüştür. Ve aşhâb-ı güzînden Ebû Hüreyre'ye ve Ebû Sa'îd el-Hudrî'ye ve Tırîmmâh bin 'Adî-i Şâ'ir'e ve niçelere yitişmişdir. Hattâ Ebû Hüreyre Hâzretleri kendüye laîfe idüp, "Yâ Ferezdağ, görürin ki senün ayakların katı küçürekdür. Cennetde bir mekân talebinde olsañ cā'izdür." didükde "Benüm zünübüm keşir ve cennete duhülüm 'asîrdür." didükde "Ġam yime ki ben Resül-i Ekrem'den işütdüm ki مسيرة بابا مفتوحا للتوبة سنة لا يغلق حتى تطلع الشمس من مغربها»¹ buyurmuşlardır. Sen de tevbe eyle." diyü telkîn itmişdir.

Aşma'î'den menķüldür ki Ferezdağ'ın hâtunı Nuvvâr vefât itdükde İmâm Hüseyn ve a'yân-ı Başra cenâzesine hâzır olup namâzını Hâzret-i İmâm Hasan kıldı. Ve birâderleri İmâm Hüseyn ile kaçırılara süvâr oldukları hâlde, ammâ Ferezdağ devesine bindügi timşâlde mezâra dek gitdiler. Yolda [548b R1] İmâm Hasan Ferezdağ'a iltifât buyurdu. "Âhîrete tuhaf ne hâzırladuñ?" diyü şordı. Ferezdağ "Seksen yıldan berü şehâdet kelime-i 'ulyâsını ihzâr iderin." diyü cevâb virdi. Fe-ammâ kaçan ki ol iki imâm-ı hümmâm-ı büzürgvâr kabre dek müteveccih oldılar, Ferezdağ istiğfâr idüp, kâdem-i rence buyurduklarını iş'âren bu ebyâtı bedîheten inşâd kı lup o kıdı:

Nazm

أشدّ من القبر التهاباً وأضيقاً	أخاف وراء القبر إن لم يعافني
عنيف وسوّاق يسوق الفرزدقا	إذا جاءني يوم القيامة قائداً
سراييل قطران لباساً مخزقا	يساق إلى نار الجحيم مسريلاً
يذوبون من حرّ الصديص تمزقا ²	إذا شربوا فيها الصديد رأيتهم

1 Hadis-i Şerif, "Mağrıpte bir kapı vardır. Bunun genişliği yetmiş senedir. Bu kapı güneş batıdan doğuncaya kadar tevbe için açıktır." (Tirmizî, *Da'avat*, 102 [3529]).

2 "Eğer mezarın altındaki beni affetmezse korkarım ki bu benim için mezar ateşinden daha şiddetli ve daha daraltıcı olur. Kıyamet gününde sert bir güdücü ve şiddetli bir sürücü yanıma gelip Ferezdağ'ı ileriye sürerse korkarım. Katrandan gömlekler ve yırtık elbiseler giyinmiş olarak cehennem ateşine sevk edilir. İşte o zaman cehennemde irin içerler. Onların irinin sıcaklığından eriyip parçalandıklarını görürsün." | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, *age*, C. 9, s. 266.

Fe-lâ-cerem İmâm Hasan Hazretleri vâfir gözyaşların döküp ağladı. [399b N1] Ve eyitdi: “Yâ Ferezdağ, ba‘zı kimesneleri hicv itmekle sen [şimdiye dek] ebğazu’n-nâs iken bugünden sonra eḥabbü’n-nâs olduñ.” diyü buyurdu.

Hasan-ı Başrî²

[Babasınıñ] ismi Yesâr ve künyeti Ebü Sa‘id-i Başrî’dür ki Zeyd bin Şâbit’ün ‘utekâsındandır. Ve ba‘zılar kavlince Câbir bin ‘Abdu’llâh mevâlisindendir. Kezâlik vâlidesi Hayre Hâtün’dur ki Ümmü Seleme’nün mu‘taḫasıdır. Gâhî Ümmü Seleme Hayre’yi bir hizmete gönderdikde Hasan’ı avutmaç için emzürmek vâқи‘ olmuşdur. Hasan-ı Başrî’ye bunca ‘ulûm u ḥikmet anlardandır. Reḍa’an uḥuvetden nâşidür, dirler. Bundan mâ‘adâ eḫfâl-i şağîr iken vâlidesi taşra çıkarurdu. Kibâr-ı şaḫâbenün hayrdu‘âların alurdu. Hattâ Hazret-i ‘Ömer bin Haḫḫâb, «أَللّٰهُمَّ فَفَقِهْهُ فِي الدِّينِ وَحَبِّهِ إِلَى النَّاسِ»³ diyü Hasan ḫaḫḫında du‘â itmişdür.

Birgün Enes bin Mâlik’den mes’ele şordılar. “Hasan-ı Başrî anı bizden okıdı. Ba‘dehu bize diñletdi. Ve ḫıfz itdi. Biz ferâmüş itmişüz. Anlardan soruñ.” diyü ta‘rîf itdi. Ve dâ’imâ Hazret-i Enes bin Mâlik “Ben bu iki şeyḫ-i kebîr ile Başra ḫalkına reşk iderin.” diyü Hasan-ı Başrî ve Muḫammed bin Sîrîn Hazretlerini vaşf iderdi. [549a R1] Kātâde Hazretleri eyitdi: “Ben ḫanğı ‘âlimle oturdumsa aña nisbet Hasan’uñ fazlını müşâhede eyledüm. Ve Hasan’dan efḫahı benüm gözlerüm görmüş degüldür.” diyü buyurdu.

A‘meş’den [54a HZ] mervîdür ki Hasan’uñ her sözi ‘ilm ü ḫikmetdür. Ve Ebü Ca‘fer’den rivâyet kıılınur ki Hasan’uñ kelâmı kelâm-ı en-biyâya müşâbihdür. Ve bi’l-cümle ‘âlim ü ‘âmil, refi’u’l-ḫadr ü şıḫat ü ‘âbid idi. Ve cemîl ü rû-sîm ve keşîrû’l-‘amel ve nâsuñ zâhidi idi. Mekke-i

1 Nüşhalarda “saña in’iḫâ” şeklinde muğlak yazılan bu kelime *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 266.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 266.

3 “Allah’ım, onu dinde bilgili kıl ve insanlara sevdir.”

Mükerrerme'ye geldükde bir serîr üzere oturdu. Eṭrâfına 'ulemâ vü fuzalâ cem' olup eḥâdîşinden müstefîd oldu.

Ve sinn-i şerîfleri seksen sekize varduḡda işbu sene recebinde vefât kıldı. *Raḥmetu'llâhi 'aleyhi*.

Ve her şabâh ki güneş ṭulû' iderdi, Ḥasan-ı Başrî bu beyti oḡurdu:

Nazm

ولا حي على الدنيا بياق¹

فلا الدنيا بياقية لحي

İbn Sîrîn Muḡammed bin Sîrîn bin² Ebû Bekr bin [Ebû] 'Amr-ı Enşârî

Enes bin Mâlik [bin] Naḡr'ün³ 'uteḡâsındandır. Ḥâlîd bin Velîd bun-laruñ babasını 'Aynü't-temr'den alup ve Enes anlardan iştirâ kılip bahâya kesdi. Ve te'ehhül idüp evlâd-ı ahyârdan mezbûr Muḡammed ve Enes bin Sîrîn ve Ma'bed ve Yaḡyâ ve Ḥafşa ve Kerîme anlardan vücûda geldi ki cümlesi tâbî'inüñ kibârından ve şuleḡanuñ re'sleri bâhirü'l-iftihârındandır. Ammâ Muḡammed bin Sîrîn, Ḥazret-i 'Osmân şehâdetinden iki yıl evvel vücûda geldi.

Hişâm bin Ḥassân "Eşdaḡ-ı beşer İbn [400a N1] Sîrîn buldum." di-diler. Muḡammed bin Sa'd, " 'Âlim-i refî'u'l-ḡadr ü me'mûn ve şîḡat ü faḡîh-i zû-fünündür." diyü vaşf eylediler. Ammâ İbn 'Avn, " 'Aşrumda üç 'âlim-i feride yetişdüm ki biri 'Irâḡ'da Muḡammed bin Sîrîn, ikinci Ḥicâz'da Ḳâsım bin Muḡammed, üçüncüsü Şâm'da Reccâ bin Ḥayvet'dür." diyü bildürdi. Şa'bi Ḥazretleri ise, ⁴«عليكم بذلك الأصم» ya'nî "Bu ḡulunu

1 "Dünya yaşayanlar için bâki deḡildir. Yaşayanlar da dünya üzerinde bâki kalacak deḡildir."

2 N1 ve R1 nüshalarında başlığın bir kısmı boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 267, 274.

3 Nüshalarda "Başrî'nün" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbrahim Canan, "Enes b. Mâlik", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/enes-b-malik> (16.01.2020).

4 "Bu saḡırî ihmal etmeyin." | Nüshalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 267.

berg-i ‘âlemden gâfil olmañ.” diyü İbn Sîrîn’i vaşf iderdi. Zîrâ şameme mübtelâ olmuşlar idi. Ve ta‘bîr-i menâmâtda şeyh-i ferîd ve imâm-ı [549b R1] kâmil ü vaḥîddür ki nazîri görilmemişdür. ¹ «العزلة عبادة» kelâmı, ḥuşûşâ ² «إذا أراد الله بعبد خيراً جعل له واعظاً من نفسه يأمره وينهاه» dürer-i cevâhir-nizâmı anlaruñ kelimâtındandır.

Hikâyet olunur ki birgün bir şahş kendülere geldi. “Ben zeytûna zeyt oğurdurın.” diyü bildürdi. Ḥazret-i şeyh “Var, tefṭîş eyle ki taht-ı nikâhında olan ḥâtûn vâlideñ[dür] ancak.” diyü ta‘bîr kıldı. Fi’l-vâkı‘ ol şahş tufûliyyet ‘âleminde esîr alınmış. Ba‘dehu vâlidesi daḥı esîr olunup mürür-ı ezmânla kendüye menkûḥa olmuş. Aşlı bilinüp tefrîk olındı.

Ve bir kimesne daḥı ‘azîze geldi. “Ben [vâkı‘amda] bir³ ḥurmâ çekirdegini ufatdum. İçinde bir kat çıķduđını gördüm.” didi. Ta‘bîrinde “Sen bir şâliḥa ḥâtûndan bir fâsiķa duḥter vücûda getürürsün.” buyurdu. Fi’l-vâkı‘ öyle oldu.

Ve yine bir kimesne İbn Sîrîn’e geldi. “Görürin ki bir mezbelenuñ üstinde bir kimesne ‘uryân ṭurup ṭanbür çalardı.” diyü söyledi. Şeyh te’emmül idüp, “Bu maḳûle rü’yâyı fi zamâninâ meger ki Ḥasan-ı Başrı göre.” diyü buyurdu. Ol şahş-ı vâkıf, “Gördüğüm anlar idi.” diyü taşdıķ idince, “Ol mezbele dünyâdur ki Ḥasan’uñ ayağı altında ḥâksâr ü hüveydâdur. Ve ṭanbür çalması [54b HZ] va‘z u naşîḥat ṭarıķında ḥalkuñ ḳulađın burmasıdır.” diyü ta‘bîr kıldı.

Ve bi’l-cümle ululuğına nihâyet yokdur. Şeyḫü’l-mu‘abbirîn naḳḳâdü’l⁴-muḥaddisîndür. Ḥasan-ı Başrı’dan yüz gün şoñra şevvâlûñ ṭoḳuzında vefât eyledi.

1 “Uzlet ibadettir.”

2 “Allah bir kuluna iyilik yapmak istediğinde onu kendi kendisine [iyiliği] emreden [kötü-lüğü] yasaklayan bir vaiz kılar.”

3 bir: - R1

4 Nüşhalarda “tefâdetü’l” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

Vehb bin Münebbih¹

Bunlar Yemānī ve tābi'inūn zī-şanı ve 'ilm-i evā'il ü evāhir istihrācında Ka'bū'l-aḥbār'ın aḫrānıdır. Ve şalāḥ u diyānetde ḥadīka-i şānīdür. Yemen vilāyetinde Şan'a şehrinde vefāt eylemişlerdür. Ammā şaḥābe-i kirāmdan efdal çok ululara yitişdi. Ve anlardan ve kibār-ı tābi'inden rivāyet kıldı. «إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى ثَمَانِيَةَ عَشَرَ أَلْفَ عَالَمٍ الدُّنْيَا مِنْهَا عَالَمٌ وَاحِدٌ، وَمَا الْعِمَارَةُ فِي الْحَرَابِ إِلَّا² كَفُسْطَاطٍ فِي الصَّحْرَاءِ»³ anlarıñ [400b N1]³ kelimātındandır. “Ma'nāsı 'Allāhu [550a R1] Te'ālā'nuñ on sekiz biñ 'ālemi vardır ki dünyā anlarıñ yalıñuz birisidir. Bunuñ da ma'müresi ḥarābesine nisbet şaḥrāda ḫurılan ḫara evlerüñ biricigi⁴ gibidir.” dimekdür.” diyü bunlar buyurmuşdur. Ki “Tıḫsan pāre kitāb gördüm, cümlesinde bu ma'nāyı taḫḫīka irdürdüm ki irādetu'llāha müte'allik olan umürdan birine bir kişi nefsini tevkil itmek, ya'nī ‘Şunu böyle ve bunu şöyle eyle.’ dimekdür, küfrdür.” [kelāmı daḫı anuñdur].

Süleyman bin Sa'd⁵

'Ulüm-ı 'Arabıyyet'de [ve] feşāḥat ü cemālde mişli nādır, şāliḫ u mütedeyyin ve zühd ü taḫvāsı müte'ayyin ādem idi.

Şāliḫ bin 'Abdu'r-Raḥmān [el-Kātib]⁶

Bunlar daḫı 'ulüm-ı 'Arabıyyet ta'limine muḫayyed ve şalāḥ u diyānetle mü'eyyed, faşih u 'ārif ve keşirü'l-ma'ārif kimesne idi. Süleymān bin 'Abdi'l-Melik⁷ zamānında kātibü'd-divān olup ve ehāl-i 'Irāḫ'[a] ol

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 276.

2 “Allah'ın on sekiz bin âlemi vardır. Dünya o âlemlerden biridir. Dünyanın mamur olmayan yerler içindeki mamur yerleri çöldeki bir çadır gibidir.” | Nüshalarda görülen imla hataları *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 276.

3 N1 nüshasında bazı sayfalar kopmuş, ciltlenirken sayfaların yerleri değişmiş olmalıdır. Bu yüzden burada olması gereken sayfa 392b varağında yer almaktadır.

4 biricigi: bir çeçeki R1

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 302.

6 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 302.

7 Nüshalarda “ 'Abdü'l-melik bin Süleymān” şeklinde yazılan bu isim *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 302.

fenni öğredüp halife-i müşārün ileyh hazretleri ‘aşrında harâc-ı ‘Irâk kendüye ısmarlanmış idi.

[‘Ümmü’l-Hüzeyl]¹

Faḫîhe-i ‘âlîme ve zâhîde-i kâmile [olup] keşîrî’r-rivâyât ve yetmiş yıllık ‘ömr ile hayrî’ n-nisâ idüğünü müş’ir delâlat çokdur. Ol cümlenden biri on iki yaşında *Ḳur’ân-ı ‘Azîm*’i hıfz eyledüğü hâletdür.

[‘Ā’îşe bint Ṭalḫa bin ‘Ubeydu’llâh et-Temîmî]²

Vâlideleri Ümmü Külşüm bint Ebū Bekr-i Şiddîk’dür. İbn ḫâlî ‘Abdu’llâh bin ‘Abdu’r-Raḫmân ile tezevvüc eyledi. Andan sonra Muş’ab bin Zübeyr nikâhlanup yüz bin dînâr şadaḫa virdi. Bâri‘atü’l³-cemâl ve şâhibe-i yâl ü bâl ḫâtûn idi. Medîne⁴[de vefât eyledi].

‘Abdu’llâh bin Sa’îd bin Cübeyr⁵

Bunlar dahı zamânenüñ efdali ve şâhib-i rivâyât olan şanâdidün ek-meli bir faḫîh ü ‘âbid kimesne idi.

‘Abdu’r-Raḫmân bin Ebân bin ‘Oşmân bin ‘Affân⁶

Ḥazret-i ‘Oşmân’uñ oğlunuñ oğludur. Fezâ’il-i zâtiyyesine nihâyet yokdur.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında “Ümmü’l-Hüzeyl” biyografisi ile sonrasında gelen “‘Ā’îşe bint Ṭalḫa bin ‘Ubeydu’llâh” biyografisi birleştirilmiş, ‘Ā’îşe bint Ṭalḫa bin ‘Ubeydu’llâh” başlığı verilmiştir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 302.

2 Nüshalarda başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 302.

3 Nüshalarda “bâzimme” şeklinde yazılan bu kelime *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 302.

4 medîne: - HZ

5 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 302.

6 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 302.

Ammâ Vefeyât-ı Yüz On İki Târîhi Reccâ bin Hayve¹ el-Kindî

Ki Ebü'l-Miḳdâm² ve bir rivâyetde Ebü Naşr'dur. Tâbi'î-i celilü'l-ḳadr ve hulefâ-yı Benî Ümeyye'ye vezîr gibi refi'uş-şadr olup kaçan Mekhûl'den bir nesne şorsalar “Bizüm seyyid ü şeyhimüz Reccâ bin Hayve'den³ şoruñ.” diyü cevâb virürdi.

Şehr bin Havşeb⁴

Bunlar [550b R1] Eş'arî ve Himşî'dür. Ba'zılar ḳavlince Dımaşḳ[î ve] tâbi'idür. 'Âlim ü 'âbid ü kâmil-i nâs olup cemâ'atden niçeler bundan rivâyet üzere iken beytü'l-mâlden bilâ-izn-i veliyyü'l-emr⁵ bir harîṭa aldı, diyü müttehim ḳılındı. Aña binâ'en ta'yîb olunup halk mürâca'at itmez olmuş idi. Hattâ ḳaḳında eş'ar daḫı dinilmiş idi. Ammâ iftirâ-yı maḫz olup ḡayr-ı serîḳa idüğine daḫı ekşer-i nâs zâhib oldı.

[Ammâ Vefeyât-ı Yüz On Üç Târîhi]

Ba'dehu yüz on üç târîhi [55a HZ] dâḫil olup vefeyâtından;

'Abdü'l-Vehhâb bin Buḫt⁶

Künyeti Ebü 'Ubeyde'dür. Âl-i Mervân mu'taḳlarından olup evvelâ Şâm'da sâkin olup ba'dehu Medîne'ye göçdi. [401a N1]

1 N1 ve R1 nüshalarında başlığın bir kısmı boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 304.

2 Nüshalarda “Miḳdâr” şeklinde yazılan bu isim *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 304.

3 Nüshalarda “Raḫümâ” şeklinde yazılan bu isim *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 304.

4 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 304.

5 Nüshalarda “veli izni emrinsiz (N1, R1), veli iznsiz (HZ)” şeklinde yazılan bu terkip *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 304.

6 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlığın son kelimesi “Neḫaf” şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 304-305.

Rivâyeti İbn ‘Ömer ve Enes ve Ebû Hüreyre’den ve cemâ‘at-i tâbî‘indendir. Ve kendüden dağı Eyyüb [ve] Mâlik bin Enes ve Yahyâ bin Sa‘îd-i Enşârî ki ve ‘Ubeydu’llâh¹ el-‘Ömerî râvilerdür.

«نضر الله امرأ سمع مقالتي هذه فوعاها ثم بلغها غيره، فرب حامل فقه إلى من هو أفقه منه ثلاث لا يغل عليهن صدر مؤمن: إخلاص العمل لله، ومناصحة أولي² إليه من هو أفقه منه ثلاث لا يغل عليهن صدر مؤمن: إخراج الدعوة من ورائهم»² Enes’den rivâyet itmişdür.

Haccı keşir, ‘umresi vefir, ğazâ vü cihâdı keşretle ma‘lûm-ı şağır ü kebir olup e‘imme-i ‘ulemâdan bir kavm-i keşir ‘Abdü’l-Vehhâb’uñ şıķa idüğini tezkir itmişdür. Mekârim ü cûdı bir derecede idi ki aşlâ dirhem ü denânîrûñ hemyân-ı himmetinde şebât-ı vücûdı yoğ-ıdı. Ve emîr Ebû Muhammed Baţţâl ile niçe ğazâlar idüp, âhir ser-ğadd-i Rûm’da şehid olup mezârı el-ân ol vilâyetde zâhir ü bediddür.

Ve bu maħalle gelince vâķi‘ olan tafşil *İbn [K]eşir Târîhi*’nde meşûr-
dur. Ammâ Baţţâl Ğâzî’ye müte‘allik kitâblarda mezbûr ‘Abdü’l-Vehhâb [içün] “ ‘alemdâr-ı Peyğâmbir” yazılıp, hattâ “Baţţâl’a ol Hâzret-i Resûl’ün mübârek dehâny yarını getürüp ol emâneti işal idince niçe rûzgâr mu‘ammer olmuşdur.” diyü yazılmışdur. Hâlâ ki şıķhati ma‘lûm degüldür. Hattâ każiyye-i irtidâd dağı isnâd kılınmışdur. ‘Aķlen ve naķlen şevâhid ü delâ’il[i] ma‘dûmdur.

Mekhül eş-Şamî³

Ebû Müslim [551a R1] Şehrâb oğlıdur. Tâbî‘i-i celilü’l-ğadr ve ehâli-i Şâm’a imâm-ı büzürgvâr ve zamânesinde pişvâ-yı muhtâr idügi ve ķabile-i

1 Nüşhalarda “ ‘Abdu’llâh” şeklinde yazılan bu isim *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 305.

2 Hadis-i Şerif, “Bu sözümü duyup aklına yerleştiren, sonra başkasına bildiren kimsenin yüzünü Allah ak etsin. Çünkü fıkhı taşıyan kimselerin bazısı bunu kendisinden daha iyi anlayan birine nakleder. Üç şeye hainlik girmez. Mü’min olup Allah’a ihlasla amel eden bir kalbe, ulüemre samimiyetle bağı olan kimselere ve Müslüman cemaate bağı olan kimselere. Bunların duaları sanki arkadan kendilerini kuşatır.” | Nüşhalarda görülen imla hataları ve eksiklikleri *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 305.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 305.

Hind ile bir 'avretün mu'taķı olup bir bî-aşl idügi ve 'inde'l-ba'z ebnâ-yı selâsile-i ekâsireden mücidd olduğı mu'temedün 'aleyh-i kibâr ü şığârdur.

Muḥammed bin İshâķ, Mekḥûl için “Ṭaleb-i 'ilm ü kemâlât ile ma'mûre-i basîṭ-i arzı cemī'an ṭolaşdı.” diyü yazmışdır. Ammâ Zührî “'Ulemâ-yı 'aşra münḥaşır idi. Sa'îd bin Müseyyeb Ḥicâz'dan, Ḥasan-ı Başrî Başra'dan, İmâm Şa'bî Küfe'den ve Mekḥûl vilâyet-i Şâm'da.” diyü bildürmüşdür. Zührî kendüsü efķah-ı fuķahâ iken Mekḥûl'un fazîletini teslîm itmişdür. İbn Ebû Dünyâ'dan menķüldür ki «من نظف ثوبه قل همه، ومن» Mekḥûl'un kelimâtındandır.¹

Bundan mâ'adâ «إذا وضع المجاهدون أثقالهم عن دوابهم أتتها الملائكة فمسحت»² kelâmı daḥı anuñdur. Ma'nâsı “Kaçan ki ğâziler atlarınıñ egerin alsa ve seyışhaneleriniñ yüklerin indürseler melâ'ike gelürler. Ol tavarların arķacıqların şıgayup du'alar iderler. Ancak şol tavarlara du'a itmezler [401b N1] ve arķaların şıgamazlar ki boynında cân aşılımış ola.” dimekdür.

Ammâ Vefeyât-ı Yüz On Dört Târîḫi

'Aṭâ bin Ebî Rebâḥ³

Bunlar Fihri'dür.⁴ Mu'taķaları tâbi'inden Ebû Muḥammed-i Mekki'dür. Ve iki yüz şaḥâbe-i kirâm rü'yeti ve ekşerinün şoḥbeti ile müşerref olmuş faķih ve muḥaddiṣ ü müfessir-i bî-şebîh idügi mücma'un 'aleyhdür.

1 “Elbisesini temiz tutan kişinin tasası azalır. Kokusu güzel olan kişinin aklı fazlalaşır.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashiḥ edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 305.

2 “Mücahidler bineklerinin üzerindeki yükleri indirdikleri zaman melekler gelir, bineklerinin sırtını sıvazlar ve onlar için bereket duası yapar. Sadece boynunda çan olan binekler için dua etmezler.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashiḥ edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 305.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlığın son kelimesi “Riyâḥ” şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashiḥ yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 306.

4 Nüşhalarda “Nehri'dür” şeklinde yazılan bu kelime tashiḥ edilerek metne alındı. bk. İsmail Cerrahoğlu, “Atâ b. Ebû Rebâḥ”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ata-b-eburebah> (17.01.2020).

Ammā şüretâ esved ve a‘ver ve a‘rec ve e‘ftas ve ‘aşşürü’r-ra‘qabe ve ‘ucübe-peyker idügi menkûldür. Ma‘a hâzâ *İbn Cevzî Târihi*’nde ‘avilü’l-enf idügi e‘ftas olmasının [55b HZ] hilâfına ma‘hûmdür. Ve kendüler yüz yıl ‘ömr sürüp yetmiş hacc ile müşerref idükleri mütteta‘un ‘aleyh-i fu‘hûldür. Bir târihde yigirmi yıl mescidde yatup ‘turma‘ olmış. [551b R1] Ve Ebû Ca‘fer el-Bâkır Hâzretleri “Ben müddet-i ‘ömrümde ‘A‘tâ’dan e‘f‘ah kimesne görmedüm.” didükleri şübüt bulmuşdur.

Ve bi‘l-cümle İbn ‘Abbâs’uñ tefsîrin istimâ‘ itmiş ve aş‘habdan İbn ‘Ömer ve ‘Abdu’llâh bin Zübeyr ve Ebû Hüreyre ve Zeyd bin Hâlid ve Ebû Sa‘îd’den e‘hâdis rivâyet kılılmış, kendüden e‘fdal-i tâbî’in rivâyât-ı keşire [kılduğı için] ifti‘hâ[r] eylemiş ‘azîzdür.

«من جلس مجلس ذكر كفر الله عنه بذلك المجلس عشر مجالس من مجالس الباطل»¹ kelâmı bunlaruñdur. “Meclis-i zıkr ‘angı meclisdür?” didüklerinde “Helâl ü harâm ve şavm u şalât ve nikâh u ‘talâk ve bey‘ u şirâ ha‘kâ’ı‘kı ma‘lûm olan meclis-i ‘ilm ü va‘zdur.” diyü buyurmuşdur. Ve “Bir ‘kul Rabb’ine ‘hitâb idüp üç kerre ‘Yâ Rabbî!’ diyü basî‘-i su‘âl-i müste‘âb kılrsa elbetde ol du‘â ma‘kûl olur. Ve Hâzret-i Hâk ol ‘kula nazâr buyurur.² Bu ma‘nâ Hasan-ı Başrî zuhûrında zıkr olındı.³” buyurmuşlardır. ﴿رَبَّنَا إِنَّا﴾⁴ ⁴﴿سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ﴾⁵ ⁵﴿فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ﴾⁵ tekel-lüme-i şerîfesiyle tilâvet buyurdu.

Menkûldür ki İmâm-ı A‘zam Ebû Hânîfe Hâzretleri Mekke-i şerîfde ‘A‘tâ’yı ziyâret eyledi. “Sen kimsün?” buyurdu‘da “Kûfe’denüm.” didi. “Yohsa sen ol ‘karyeden misün ki dînlerin tefri‘k itdiler ve Şi‘a’dan oldılar?” didükde “Anlardanum.” buyurdu. “‘Kangı eşnâfdansun?” su‘âlinde “Selefe sögmeyüp ‘kadere imân getürenlerden ve ehl-i kıbleden ve hiç bir

1 “Bir kimse zikir meclisinde oturursa onun bu mecliste oturmasını Allahu Teala daha önce on batıl mecliste oturma günahına kefarete kılar.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 307.

2 Nüşhalarda “buyurdu‘da” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

3 Nüşhalarda burada “gerçeksiz” şeklinde bir kelime gelmektedir. Anlam gereği bu kelime metne dahil edilmedi.

4 “Rabbimiz! Biz, ‘Rabbimize iman edin’ diye imana çağırana bir davetçi işittik.”, Âl-i İmrân 3/193.

5 “Rableri onlara şu karşılığı verdi.”, Âl-i İmrân 3/195.

kimesneyi bî-günâh ızkâr itmeyenlerdenüm.” diyü cevâb virdi. “Kim idü-gün bildüm. Enisüm ol.” diyü ‘Aṭâ ḥatm-i kelâm kıldı.

Ve bi'l-cümle ‘aşrında ‘Aṭâ Ḥazretleri pîrâhen giymedi. Ve beş dirhem kıymetlü bir hırkaya girmedi.^{1 2} «الدعوة تعمي عين الحكيم فكيف بالجاهل»² ‘Aṭâ’nuñ [402a N1] kelimâtındandır.

Ammâ Yüz On Beş Târihi Vefeyâtı

[Bu sene dâhilinde Ebü Ca’fer Muḥammed bin ‘Alî bin Ḥüseyn bin ‘Alî bin Ebî Ṭâlib el-Bâkır vefat itmişdür].³

[Ammâ Yüz On Yedi Târihi Vefeyâtı]

Ḳatâde bin Di’âme es-Sedüsi

Bunlar Ebü'l-Ḥaṭṭâb el-Başrî’dür ki a’mâ idi. ‘Ulemâ-yı tâbî’in⁴ ve e’imme-i ‘âmilin zümresinün biri idi. Enes bin Mâlik’den ve kibâr-ı tâbî’inden Sa’id bin Müseyyeb ve Ḥasan-ı Başrî [552a R1] ve Ebü'l-‘âliye ve Zürâre bin Evfâ ve ‘Aṭâ ve Mücâhid ve ğayrıdan râvidür. Niteki tâbî’in ulularından niçeler daḥı kendüden rivâyet itmişdür. Ve her işitdügi ḥadîs-i şerîfi künhi ile ḥıfz iderdi. Ve ḥaḳḳında «إذا سمع الحديث يأخذه العويل والزويل»⁵ «إذ سمع الحديث يأخذه العويل والزويل»⁵ dinilürdi. Zührî ḳavlince Ḳatâde, Meḳhul’den a’zam ve feḳâheti müsellemdür. Elli altı yaşında iken Vâsıt şehrinde ṭâ’undan vefât eyledi.⁶

1 hırkaya girmedi: hırka giymedi R1

2 “Beddua hikmet sahibi kimsenin gözünü kör ettiği halde cahile ne yapar, varın düşünün.” | Nüşalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 307.

3 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik bir boşluk vardır. HZ nüshasında ise doğrudan “Ḳatâde bin Di’âme es-Sedüsi” hal tercümesine geçilmiştir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak kısmi metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 309.

4 Nüşalarda “‘âlimin” şeklinde yazılan bu kelime *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 314.

5 “O, bir hadisi duyduğunda ezberine alıncaya kadar bağırıp çağırırdı.”

6 ṭâ’undan//eyledi: vefât eyledi ṭâ’undan naql itdi HZ

[Ebü'l-Ḥubāb Sa'īd bin Yesār ve A'rec ve İbn Ebū Müleyke ve 'Abdu'llāh bin Ebī Zekeriyā el-Ḥuzā'ī ve Meymūn bin Mihrān]¹ bin Mūsā bin Verdān ve [Nāfi']-i Müvellā-yı İbn 'Ömer Ebū 'Abdu'llāh ki cümlesi tābī'indendür, bu senede vefāt eylediler.

[Ebū 'Abdu'llāh Nāfi' Müvellā-yı İbn 'Ömer]²

Ammā Nāfi' Mağrib'i'l-aşl olup ve ba'zılar kıvıncı Nîşābūr ve yāhūd Kābil'den gelüp 'Abdu'llāh bin 'Ömer'den ve niçe şulehā-yı güzīnden rāvidür ki Rāfi' bin Ḥadīc ve Ebū Sa'īd ve Ebū Hüreyre ve 'Ā'īşe ve Ümmü Seleme anlardandır. Ve kendüden dahı şikāt-ı tābī'inden niçeler rüşen itmişdür. Ve bunları 'Ömer bin 'Abdü'l-'Azīz [56a HZ] Mışr'a gönderdi. Ehāliyi sünen ta'līmın işmarlamışdur.

Fe-ammā Sa'īd bin Yesār 'ubbād-ı vera'-kār ve zühhād-ı büzürgvār zümresinden idi. A'rec ve İbn [Ebū] Müleyke dahı öyle idi. Ammā Meymūn bin Mihrān ecille-i 'ulemā-yı tābī'inden, zühd ile meşhūr ve 'ilm ü fazlı mevfur bir 'azīz idi.

Zü'r-rumme eş-Şā'ir³

İsmi Ğaylān bin 'Uḫbe'dür. Fuḫūl-i şu'arā ve ecādīd-i fuşāḥādan olup ve maḫbūl *Divān*'ı vardır. Ve ekşer-i eş'arı Meyy bint Muḫātil bin Ṭalebe-i Mınḫarī'ye mütē'allıḫdur ki cemīle-i rüzgār idi. Niteki Zü'r-rumme bed-aḫlāk ve esvedü'l-levn ve demīmü'l-ḫalk⁴ idi.

İttifāk birbirlerin görmedin ğazeller diyü mürāsele gönderürlerdi. Ve Meyy bir derecede Zü'r-rumme'yi görmege müştāk idi ki teferrücine niçe nezr ü ḫarābin 'ahd itmiş idi. Vaḫtā ki Zü'r-rumme'yi ğördi, «واسواته»

1 Nüşhalarda imlanın eksik ve muğlak olduğu bu yerde *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 314.

2 Nüşhalarda başlık boş bırakılmıştır. | *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 319.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 319.

4 Nüşhalarda "zemīmü'l-aḫvel" şeklinde yazılan bu terkip *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 320.

¹ «اسوأأناه» diyü feryâd eyledi. Ve bir kerreden ğayrı aña cemâlin göstermedi. Ammâ seyr-i cemâlde Zü'r-rumme bu maķûle ebyât nazm itmişdür:

Nazm

على وجه ميّ لحة من حلاوة   وتحت الثياب العار لو كان باديا²

Ba'dehu şiyâbını çıkardıķda; [402b N1 | 552b R1]

Nazm

ألم تر أن الماء يخبث طعمه   و إن كان لون الماء أبيض صافيا³

[beytini inşâd itdi]. Ba'dehu “Ṭa'mını görmek ister misün?” didi. Zü'r-rumme “Ey Meyy, isterin.” didükde “Mevt ta'mından zevķ idersün, bundan zevķ itmezsün ki. Ya'nî sen benüm vişâlüme irmezsün.” diyü Meyy cevâb virdi. Zü'r-rumme tekrâr bu beyti nazm eyledi:

Nazm

فواضية الشعر الذي راح وانقضى   بميّ ولم أملك ضلال فؤاديا⁴

Bunlardan ğayrı İbn Ḥallikân kavlince bu ebyât daķı Zü'r-rumme'nün meşhûr şî'rlerindendir:

1 “Eyvah, ne kadar da çirkin!”

2 “Meyy'in yüzünde tatlı bir görüntü vardır. Eğer açığa çıkacak olursa elbiselerinin altında çirkinlik vardır.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 320.

3 “Görmez misin ki her ne kadar rengi saf beyaz olsa da suyun tadı bozulabilir.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 320.

4 “Geçip giden şair Meyy hakkında şiir söyledi. Ben kalbimin yoldan çıkmasına engel olmadım.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 320.

Nazm

به أهل ميّ حاج شوقي هبوحها
هوى تذرّف العينان منه و إنما

Ammā Vefeyāt-ı Yüz Yigirmi Bir Tārīhi
Mesleme bin ‘Abdi’l-Melik bin Mervān²

Bunlar Şām’da sākin olup qarındaşı Velid zamānında niçe def’a Rūm’a gāzālar itdi. Ve toqsan sekiz tārīhinde³ Qoştanṭıniyye’yi muhāşara kıldı. Ba’dehu ‘Irāqeyn ḥükümetine nām-zed kılındı. Ba’dehu ma’zül olup Ermeniyeye eyāleti virildi.

‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz’den kendüsi ve niçeler kendüden rivāyet itmişdür.

Evzā’i’den menķüldür ki Mesleme bir dahı tekrār Qoştanṭıniyye’yi ḥisār idüp aldı. Ve fetḥine mücidd iken şudā’-ı ‘azīme mübtelā oldı. Ḥattā melik-i Rūm kendüye bir qalensöve gönderdi ki giyüp şudā’ı zā’il ola. Zehr-ālūd olmaḫ ḥavfından ol taḳıyyeyi niçelere giyürdi. Menāfi’i müşāhedesinden şoñra kendüsi giydi. Ve şudā’dan qurtıldı. Qaçan kim sökdiler, içinde yedi saṭr buldılar kim ﴿إِنَّ اللَّهَ يُمِصُّكَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا﴾⁴ āyet-i kerimesi mükerrer yazılmış idi. Gayrı nesne yoḡ-ıdı.

El-kışşa Mesleme’nün laḫabı “Cerāde-i Zer” idi. Ya’ni “Şarı Çekirge” dimekdür. Bir zamān Şaḳālibe memleketini fetḥ itdi. Ve bir zamān Bābü’l-ebvāb’a, ya’nı Demürkapu’ya varup şehrini hedm eyledi. Şu’arā’ya in’ām

1 “Rüzgarlar Meyy ailesinin olduḡu taraftan esince onun esintisi ile şevkim heyecanlanır ve harekete geçer. Öyle bir aşk ki gözleri yaşartır. Her nefsin hevesi sevgilisinin bulunduḡu tarafa meyleder.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidāye ve’n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 320.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesir, age, C. 9, s. 328.

3 Nüşhalarda burada “Rūm’a” kelimesi gelmektedir. Sehven aynı cümlede mükerrer yazıldığı düşünöldüḡünden metne dahil edilmedi.

4 “Şüphesiz Allah, gökleri ve yeri, yok olup gitmesinler diye (kurduḡu düzende) tutuyor.”, Fatır 35/41.

ü ihsânı hâdden füzûn idi. Kendüsi feşâhat ü belâgat ile zû-fünûn idi. Hânût nâm maḥalde fevt oldu.

Nümeyr bin Kays el-Eş'arî¹

Zümre-i [553a R1] tâbî'inden ve Şâm'a kâdî olan 'ulemâ-yı 'âmilîndendir. Mürsilen Huzeyfe ve Ebü Mûsâ ve Ebü'd-Derdâ ve Mu'âviye ve gayrıdan râvidür. Tâbî'inden niçelerün rivâyetleri dahı bunları hâvidür.

[Yüz Yigirmi İki Târîhi Vefeyâtı]

Ba'dehu yüz yigirmi iki târîhi dâhil oldu. Mezbûruñ vefeyâtından;

Zeyd bin 'Alî bin Hüseyn [56b HZ] bin 'Alî bin Ebî Tâlib²

Bunlar târîh-i mezbûrda Kûfe'de bî'at hâşıl idüp izhâr-ı haḫ için ḫurûc itmek şadedinde vâlî-i Şâm olan Hişâm haberin aldı. [403a N1] “Sen niçün böyle ğâfilsün ki Zeyd bin 'Alî'nün âteş-i hücumını kuvvet-i işti'âl bulmadın söyündürmesine ḫaşd itmezsün.” diyü bi-târîḫi't-tevbih ḫâkim-i 'Irâḫ olan Yûsuf bin 'Ömer eş-Şekafi'ye³ nâmeler şaldı.

Pes imâm-ı mezbûr def'-i şürûr için ol senede ḫurûc tazmîn itdügin mezbûr Yûsufuñ Zeyd bin 'Alî talebindeki tedârüki ehl-i Kûfe'nün mesmû'ı oldu. Eşrâf ü a'yânı birgün Zeyd ḫuzûrına vardı ki “Ebü Bekr ve 'Ömer ḫaḫḫında siz ne dirsüz?” diyü şordılar. Ve ⁴«أنا لا أقول فيها إلا خيراً» lafzı ile cevâb virdükde, “Çünkü anlaruñ ḫilâfetine ve taḫaddümine

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında ikinci isim “Üveys” şeklinde yazılmıştır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 329.

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 329.

3 Nüshalarda “Cürcî (N1, R1), Hârcî (HZ)” şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İsmail Hakkı Atçeken, “Yûsuf b. Ömer es-Sekafi”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yusuf-b-omer-es-sekafi> (26.01.2020).

4 “Ben onlar hakkında ancak iyi şeyler söylerim.”

ķā'İlsün, pes ne vechle ehl-i beytinün demlerin¹ [heder] eylemege mücidd ü mā'İlsün?" didüklerinde tekrār cevāb buyurdu: "Ben emr-i ħilāfete cümleden eķaķķ iken bize taġallüble zūlm eylediler. Ve kitāb ü sünnetle 'amel itmeyüp nefslerine daġı zūlm itdiler. Fe-lā-cerem ben anları *Kitābu'llāh*'a ve sünnet-i Resūlu'llāh'a da'vet iderin. Ve İhyā-yı sünnet ü imāte-i bid'ate sa'y-i belİġ eylerin. Bir vechle baña İķtidā itmek size ħayrludur. Ve rücü' daġı iderseñüz siz bilürsüz." buyurduķda ²«فرفضوه وانقضوا بيعته وتركه» ya'nİ ki Zeyd'ün ħİdmetini bıraķdılar. Naķz-ı bİ'at idüp kendüyi terk eylediler.³

Hemān ol günden ol ķavme Rāfİza dinildi. Revāfİz andan soñra peydā olup nām çıķdı. Ve ammā mütāba'atdan rü-gerdān olmayanlar Zeydiyye laķabı ile İřtİhār buldı.

Fe-lā-cerem ehl-i Kūfe'nün [553b R1] ekşeri Rāfİza'dur ki ħalİfenün oġlı Zeydiyye bulındı. İbn [K]eşİr "Bu mezħebde ta'dİl-i şeyħayn ħaķdur. Nihāyet İmām 'Alİ'nün anlardan taķdİmi bāġıldur." diyü yazmışdur. Kezālik Yemen vilāyetinde daġı Zeydiyye çoķdur. Ĥuřuřā ehl-i řan'a'da ve ġayrıda anlardan ġayrı yoķdur. Var ise ķatı nādİrdür.

Ĥulāřā mezħebleri da'vā-yı taķdİm ü te'ħİr ve ezānda "ħayye 'ale'ř-řalāh"⁴ ħayye 'ale'l-felāh"¹ " [ħayye] 'alā ħayri'l-'amel" ile ta'bİr ve kendü mezħeblerinde olmayan imāma İķtidā itmedükleri taķřİrdür.

El-ķİřřa baķıyye-i ařħāb ile sene-i mezbüre şafer'inün ġurresinde ħurücü muķarrer itdükde ħākim-i 'Irāķ tarafından def'ine me'mür olmaġın Kūfe nā'İbi Ĥakem bin řalt selħ-i Muħarrem'de Kūfe ħaķını mescid-i cāmİ'a cem' eyledi. Anları ol ġün ve irtesi ta'vİķ idüp şaşra şalıvirmedi.

1 Nüşalara "zemlerin" şeklinde yazılan bu kelime *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn KesİR, age, C. 9, s. 329.

2 "Bunun üzerine onu bıraktılar. Anlaşmalarını bozdular. Ve onu terk ettiler."

3 Nüşalarda "eyledük" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereġi tashih edilerek metne alındı.

4 N1 ve HZ nüşalarında "el-ķİřřa" şeklinde yazılan, R1 nüşasında bulunmayan bu kelime anlam gereġi "'ale'ř-řalāh" şeklinde metne alındı.

Fe-lâ-cerem mevcûd olan günün gicesinde Zeyd bin 'Alî hürûc eyledi. “Yâ manşûr, yâ manşûr!” nidâları¹ ile şehreden taşra çıkup, şiddet-i şitâdan âteşler yakup maḥall-i zuh[û]ra gitdi. Şabâḥ olduğda yanında ancak iki yüz sekiz âdem bulunup sâ'irinün [403b N1] hürûcına câmi'deki cem'iyet mâni' oldı. “Nice oldı, benüm hevâdârlarum?” diyü Zeyd su'al itdükde, “Mescidde maḥşûrlardur.” diyü cevâb virildi.

Ve bi'l-cümle 'Irâk'dan ceş-i keşir ile Yûsuf bin 'Ömer ve Kûfe 'askeriyle Ḥakem bin Şalt didükleri güm-râh u bedter iki taraftan Zeyd'e ḥavâle olındılar. Lâkin ol şir-i bişe-i şecâ'at hücumından iki def'a münhezim olup perîşân [57a HZ] kııldılar. Ba'dehu tekrâr imâm-ı mezbûr Yûsuf-ı pür-şürür üstine cür'et-i mevfur idüp iki yüz atlusı ile ḥavâle olduğda eger istese mezbûr Yûsuf ı katl iderdi. Lâkin murâdları kıtâl olmayup ıslâh-ı hâl olmağın muttaşıl münâdiler ḥalkı Zeyd ḥidmetine, ya'nî bî'atına da'vet üzere iken yevm-i şânide 'azîm ceng oldı. Şâmilerden çok kimse helâk olup ceş-i [554a R1] imâmdan yetmiş kişi fenâ câmını nüş kıldı.

Üçinci gece tekrâr 'asker-i 'Irâk ve Şâm, Zeyd'e hücum idüp eşnâ-yı kıtâlde Zeyd'ün cebhesinün şol tarafına bir ok toқındı. Peykânı çaқ dimâğına vâşıl oldı. Bu hâl ile Zeydiler tutdılar. Gürûh-ı Şâm anlarun 'avdetini berây-ı âsâyiş zann itdiler. Vaқtâ ki Zeyd'ün alnından okı cerrâḥ çıkardı, sâ'atiyle teslim-i rûḥ kıldı.

Lâkin aşḥâbı ihtilâfa düşüp niçesi “Zırhı giyürelüm [ve şuya]² birağalum.” didi. Ve ekşeri “Başın ayırup cüşsesin³ birağalum.” diyü söyledi. Bi'l-âḥire Yahyâ nâm oğlunun re'yi ile kerbiç kesdükleri çukurda defn idüp üstine şu icrâ eylediler. Bir tariş ile medfenini belürsüz idüp gitdiler.

1 nidâları: nidâ R1

2 Nüşhalarda boş bırakılan bu yerde *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 330.

3 Nüşhalarda “cübbesin” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashiḥ edilerek metne alındı.

İrtesi Zeyd'ün şehâdeti tıyıldı. Meyyiti tecessüs kılındı. Âzâdlu kıllarından bir bed-baht Sindî delâletiyle meyyitine a'dâ dest-res buldı. Hâlâ ehl-i Mekke ve Yemen Sindileri sevmemege bâ'ış bu oldı.

Fe-lâ-cerem kabrinden çıkardılar. Cesedini bir ağacda şalb idüp başını Şâm vâlisi Hişâm'a gönderdiler. Ammâ ol cesed-i lafif dört yıl tamâmen aşıldı, ırdı. Giceler ile re'âyaya bekletdürürler idi. Ve Hişâm'ın zamân-ı devleti münkazî olup Velîd bin Yezîd cā-nişîn olduğda cüsse-i maşlûbe indirilüp âteşe yakdurıldı.

'Abdu'llâh Ebû Yaḥyâ [el-Baṭṭâl]¹

Ki vilâyet-i Rûm'da "Seyyid Baṭṭâl Ğâzî" demekle ma'rûfdur. Ammâ siyâdeti sâbit olmayup ehl-i Rûm evlâd-ı 'Arab lisânında cārî olan "Seyyidu Baṭṭâl" lafzını "Seyyid Baṭṭâl" ahz itmişler. Ve ol 'unvânla şöhret virüp siyâdetini mâbeynlerinde tevâtüre irgürmişler.

Ekseriyyâ Malâṭiyye'de sâkin olup ve 'Abdü'l-Melik bin Mervân oğlu Mesleme'yi bilâd-ı Rûm [404a N1] fethine gönderdikde Cezîre ve Şâm 'askerine Baṭṭâl'ı serdâr eyleyüp, "Dâ'imâ bunu tälâyi'-i 'askerüne sipeh-sâlâr ideyim, size." diyü ışmarlamış idi. Fe-lâ-cerem Mesleme on bîn güzide 'askeri Baṭṭâl'ın taht-ı hükminde [554b R1] kıldı. Ve qaravul tarîkı ile 'asker hıfzında daḳıka fevt eylemedi.

Aşl[1] Anṭakiyye'den² Şeyḥ Ebû Mervân, Baṭṭâl'dan rivâyet ider ki "Birgün ümerâ-yı Benî Ümeyye benüm ser-encâm-ı ğarâbet-fercâmumdan su'âl ve ser-güzeştümün 'acâ'ibinden ba'zı nesne beyân eyle, didiler. Fe-lâ-cerem bu kışşayı taḳrîr itdüm ki bir gice vilâyet-i Rûm kıaryelerinden birine vardum. Ve 'askerümi harb u³ kıtâlden men' [idüp] nevm-i ğafletdeki ḥalkıñ tecessüsüne gitdüm. Anı gördüm ki bir evün içinde çerâğ yanar. Ve bir 'avret kundaḳdaki tıfl-ı giryânını avutmaḳ kaçd ider. Ve oğlancığı korḥudurdu. 'Ağlama, yoḥsa seni Baṭṭâl'a virürin.' diyü söyler. Tıfl

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 331.

2 Nüshalarda "Malâṭiyye" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 331.

3 Nüshalarda "ser ü" şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

bükâdan [57b HZ] hâlî olmaduğına incindi. ‘Tut bunu Baţţâl.’ diyü ardına uzadur. Ke-ennahu veledinün havf u hiräs ile iskâtına himmet kıılır. Hälâ ki ben ol maħalde hâzır bulındum, ‘Al bunu yâ Baţţâl.’ didüği gibi ‘Ne‘am.’ diyüp elinden aldum. Bî-çâre ‘avreti hayret aldı. Taţayyüri mücibince dâma düşen ıayr-ı meyşüm gibi silk-i esârâya dâhil kıılındı.”

Ve bi’l-cümle Baţţâl Ğâzî nerre-şir-i mağâzî, şüc‘ân-ı ümmetün hecäsâzı ve fursân-ı şâhib-şecâ‘atün merd-endâzı olup müddet-i ‘ömrini hacc-ı şerîfe şarf itmişdür. Ve her hacc itdükde Rabb-i ‘İzzet’den şehâdet recâ iderdi. Şehîd olduğı seneden gayrı zamânda hiç bir sene terk-i hacc itmedi.

Ve ammâ keyfiyyet-i vefâtı *Târîh-i İbn [K]eşîr*’de ve [*İbn*] *Cerîr*’de bu vechle tahrîr olınmışdır ki işbu senede melik-i Rûm olan Liyün küffâr-ı nâ-meymün ile Koşantıniyye’den çığdı. Tamâm yüz biñ füccâr-ı li‘âm ile bilâd-ı Müslimîn’e ıoğrıldı. Ve ol baırığ ki Baıığâl’uñ kıayınatası idi, [Baıığâl’a] bi-ıarığı’l-iıhâ bu huşuşı yazup bildürdi. “Bu miığâr ‘asker ile üzerinüze teveccüh itmişdür. Tedârükiniüzde olasuz.” diyü tenbih kııldı.

Vaııta ki Baıığâl emîr-i ceış-i İslâm olan Mâlik bin Şebîb’e i‘lâm-ı hâl kııldı, muıteızâ-yı vaııt cüyüş-i İslâmiyye ile Süleymân bin Hişâm gelince “[Maşlahatuñ muıteğâsı] biz Hıırrân’da¹ [555a R1] taııaşşun olmaıığur.” didi. Mezbûr Mâlik ‘inâda sâlik, [muşırr ü]² mütehâlik olmaıığın bir şeb bi’n-nihân³ ‘asker-i küffâr Müslimîn üzerine revân ve ıarafeynden kııtâl ü harb lâzıme nümâyân olduııda⁴ [404b N1] ceng ve bevâriıı-ı âheng kıatarât-ı emıtar gibi bârân olduııda ceış-i kıalil, küffâr-ı keşire ‘adil olamadı. Gürühen gürüh bulunmaıı şadedinde iken Baıığâl-ı nâmdâr niçe erlikler eyledi.

Egerııi ki ‘asker-i İslâm’uñ kibâr ü şığarı Baıığâl laıızını dile almazlar idi. A’đâsına nihâyet yoıı idüğini bilüp hücum itmelerine rızâ göstermezler idi.

1 N1 ve R1 nüshalarında “hızaneyi”, HZ nüshasında “bir hızaneyi taıışın” şeklinde yazılan bu ibare *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 333.

2 N1 ve R1 nüshalarında burada bir kelimelik boşluk vardır. HZ nüshasında “olup” kelimesi sonradan yazılmıştır.

3 Nüshalarda “bâlihân” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 N1 nüshasında burada birkaç kelimelik boşluk vardır.

Hikmet Allâh'ındur, biri sehven, “Koma yâ Baṭṭâl.” didi. [Fürsân-ı Rûm hücum] iderek ve niçe rimâh-ı timsâh-iştibâh havâle eyleyerek, kimi seng-i felâhan ve zenbürek nâveklerini atarak nerre-şîr-i dilîri ortaya aldılar. Defaten yedi sekiz nîze şancup at arkasından ayırdılar. Bu tarîk ile ‘asker-i Müslimîn çağıldı. Serdârları Mâlik bin Şebîb şehîd oldu. Ve sağ kalanlar firâr ile Harrân’a taşaşsun kıldı.

Vaḳtâ ki şabâh oldu, Liyün-ı mel‘ün meydân-ı ma‘reke de Baṭṭâl’ı gördi. Âhir-i ramaḳda bulup “Nicesün, yâ Baṭṭâl?” diyü hâlin şordı. Baṭṭâl daḳı cevâb virdi. ¹«هكذا تقتل الأبطال» ya’nî “Bahâdırlar böyle katlı olı-nur.” diyü cevâb virdi. Egerçi ki Liyün cerrâhlar ve hekîmler getürdi ve ‘ilâc ü devâsına mücidd oldu. Lâkin ‘ilâc-pezir degül idügi Liyün’a haber virildi. Ba‘dehu Liyün-ı kâfir eyitdi: “Yâ Baṭṭâl, hîç benden bu maḳalde bir recân var mıdır?” diyü şordı. Baṭṭâl daḳı “Recâm budur ki yanuında olan esârâ-yı Müslimîn’e ruḫşat viresün ki beni yuyalar. Ve namâzumı kı-lup ḳabre ḳoyalar.” diyü cevâb virdi.

Fîl-vâkı‘ öyle oldu. Baṭṭâl Ğâzî ol tarîk ile defn olındı. Ba‘dehu Liyün-ı bed-kirdâr ol taşaşsun ihtiyâr iden Müslimânlara vardı. Anuñ fetḫine meşgûl iken ‘asâkir-i İslâm ile Süleymân bin Hişâm [58a HZ] geldi, yi-tişdi. Fe-lâ-cerem Liyün firâr ile [555b R1] İstanbul’a maḳrûn oldu. Ve müteḫaşşın olan Müslimîn ḫalâş ü rehâ buldı.

Mâlik bin Şebîb Baṭṭâl’a muvâfiḳ itmiş ol[s]a ḳazâ[nuñ]² def’i müm-kinâtdan olması müşâhede ḳılındı. Egerçi İbn [K]eşîr merḳad-i Baṭṭâl’ı ta’yîn eylemedi. Lâkin ba’zî târiḫde İstanbul yolında bir depe üstindedür, diyü taḫrîr olınması ḫâlâ medfûn olduğı ḳaşaba³ idügi ta’yîn buldı. Sey-yidġâzî⁴ ol ḳaşabaya ‘alem olmuşdur.

1 “Yiğitler böyle öldürülürler.”

2 Nüshalarda burada “bir ḫarem” şeklinde bir ibare gelmektedir. Bu ibare anlam gereği metne dahil edilmedi.

3 ḳaşaba: ḳaza HZ

4 Seyyidġâzî: Seydîġâzî HZ

Ve ışık t̄a'ifesinden niçeler "Āl-i Resūl'dendür." diyü q̄abri¹ h̄idmetine, belki hafıyyeten secde emrine me'mūr kılinmışdur. Ma'a h̄azā Baṭṭāl 'inde'l-ba'z mevali-i Benī Ūmeyye'dendür. Bu taq̄dirce ışıklar anuñ q̄abrine h̄idmet ü sücūdı a'dālarına ser-fürü² itmek oldu. Ya'nī ki bu daḥı ol kışsa-i mağmūme [405a N1] Cenāb-ı H̄aḳ'dan bir 'uq̄ubet idügi taḥaḳḳuḳ³ buldı.

Ve bi'l-cümle pādīşāh-ı 'azīm, şehensāh-ı kerīm, şāhib-i h̄ulḳ u ḥalīm Sulṭān Süleymān bin Selīm zamānında ...⁴ tārīhine dek Baṭṭāl Ġāzī mezārına ışıklar h̄idmet iderlerdi. Ve muraşşas u muḥaşşas⁵ 'ālī q̄ubbeler ile merḳadi binā olunmuş olup üç ṭavilü'l-ḳāme adem ḳaddinde bir mezāra zer-keşī dībālar örtilüp ve ṭaylasānlar ile yeşil 'imāme giydirilüp ve ol q̄ab-rūn ayağı ucında bir küçürek mezār daḥı melik-i Rūm'ın duḥteridür ki "Baṭṭāl'a 'āşık olmuş idi. 'Āḳıbet taḥt-ı nikāhına dāḥil olup anuñ maḥabetine ifnā-yı vücūd itmiş idi." diyü gösterürler idi. Ammā ebnā-yı sebīle kemāl-i şadāḳat ile h̄idmet iderler idi. Ve ol mücāhidūn merḳad-i şerīfine yüz miḳdārı cüftleri yürüyüp, zirā'at ü ḥirāsetle küllī maḥşüle dest-res bulup müsāfirine şarf iderler idi.

Lākin ol tārīhde ba'zı 'ulemā ve ışıklara bi't-ṭab' buğz üzere olan Vezīr Rüstem Paşa ma'rūz-ı pādīşāh-ı kişver-güşā kılip ol Revāfiz'ı andan iḥrāc itdürdi. Yirine h̄idmet-i fetvā ile [556a R1] müderris naşb eyleyüp ışıklar ḥücerātında dānişmendān [ü] ṭalebe sākin olmaḳ münāsib görildi.

Nihāyet [vefātı] müverriḥ-i⁶ nāmdār İbn Cerīr ve İbn [K]eşir ḳavlince bir senede ve 'inde'l-ba'z yüz on üç tārīhinde ve bir rivāyetde yüz yigirmi bir tārīhinde vuḳū' buldı. İbn 'Asākir ve sār müverriḥinūn taḥḳīḳı bu minvāl üzere muḥaḳḳaḳ oldu.

1 N1 ve R1 nüshalarında "bu" şeklinde yazılan, HZ nüshasında yazılmayan bu kelime sonraki anlatımlar doğrultusunda tashih edilerek metne alındı.

2 fürü: - HZ

3 taḥaḳḳuḳ; taḥḳīḳ N1, R1

4 Nüshalarda tarih kısmı boş bırakılmıştır.

5 Nüshalarda "maḥşış" şeklinde yazılan bu kelime anlam ve seci gereği tashih edilerek metne alındı.

6 Nüshalarda "el-Vehhāb" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

Ḳāḍī İyās bin Mu‘āviye¹

Bunlar Mu‘āviye bin Ḳurre bin İyās oğludur. Aşlı ‘Adnānī’dür. Kün-yetleri Ebū Vāşile-i Müzenī’dür. Tābī‘ī-i celilü’l-ḳadr olup Başra’da ḳāḍī idi. Beyne’l-‘ulemā bunların zekāsı ile meşel irād olındı. Başra’da ḳāḍī oldı. Ve İbn Sīrīn ve sâ‘ir meşāyih-i güzīn ḫuzūrında faẓl ü ‘ilm ü zekâyla redd-i iştihār buldı. Ebū Şevzeb’den mervīdür ki «يولد في كل مائة سنة رجل»² «Her yüz yılda bir ‘aklı kâmil kimesne vücûda gelür. İyās anların biridür.» diyü bildürdi.

Hikâyet olunur ki İyās-ı Ḳāḍī’nün birgün maḫkemesine üç ‘avret geldi. Bir ḫuşuş peyâmını irāde ḳıldı. Ammā İyās izḫâr-ı ferâset-i bî-ḳıyās idüp “Biriñüz henüz bikrdür.³ Ve biriñüz şeyyibdür.⁴ Ve ol biriñüz emzük-lüdüdür.” didi. “Neden bildiñüz?” dinildükde öyle cevāb virdi ki “Ol ki bikrdür, edeble oturdu. Kimsenün yüzine baḳmadı. [405b N1] Ol ki şeyyibdür,⁵ cālīs oldı ve gözün ḳaşın oynadaraḳ etrāfına nazār ḳıldı. Ammā şol ki [58b HZ] emzük-lüdüdür, oturduḡı gibi memelerini eliyle tutdı.” diyü cevāb virdi. Fi’l-vāḳi‘ öyle bulındı.

Kendüler “Ṭoḡduḡum gün idrāk eyledüm.”⁶ didiler. Ve bir miḳḍār büyüdükdēn şoñra vālidesine ḫiṭāb idüp “Ben ṭoḡduḡum zamānda ki he-nüz sizün mübārek ḳarnıñuzda idüm, bir ḡarīb şadā iştmiş idüm. Ol ne idi?” diyü su‘āl itdükdē anası cevāb virüp “Bir ṭaşt idi ki bām-ı ḳaşrdan ferşe düşdi. Ben ḫavf ile feza‘ ḳıldum. Ve ol ḫinde hemān seni vaz‘ itdüm.” diyü cevāb virdi.

Aşma‘ī kendü [556b R1] babasından rivāyet ider ki “Ben İyās bin Mu‘āviye’yi gördüm. Bir ḳızıl beñüzlü, ḳolları uzun, ‘imāmesi müşevveş ve nā-mevzūn ve arḳasındaki libāsı ḫuşūnete, ḡılzete maḳrūn olup elbetde

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. bk. İbn Kesīr, age, C. 9, s. 334.

2 “Her yüz senede bir çok akıllı bir adam doğar. İyās bin Muaviye onlardan biri olarak görülmektedir.”

3 Nüşhalarda burada “didi” kelimesi gelmektedir. Bu kelime anlam gereği metne dahil edilmedi.

4 şeyyibdür: şeyyibedür R1

5 şeyyibdür: şeyyibedür R1

6 Nüşhalarda burada “diyü cevāb virmişdür” ibaresi gelmektedir. Bu ibare anlam gereği metne dahil edilmedi.

her yirde kelâma gâlib idi. Anuñla baḥş eyleyenler mülzem olup şerm ü hacâletle hârib idi.” Ba’zılar “Senüñ ikşâr-ı kelâmdan gayrı ‘aybuñ yokdur.” didiler. Cevâbında “Benüm kelâmum çok mıdır?” didi. Pes¹ “İkşâr-ı haḫdan ictinâb câ’iz midür?” diyü anları ilzâm eyledi. Ve “Nice olduḫça libâsın giyersün?” diyü su’âl idüp² “Ben ol libâsa gerekmez ki aña ḫidmetkâr olam. Ol şiyâbı giyerin ki ol baña ḫidmet eyleye.” diyü cevâb virdi.

Ammâ Vefeyât-ı Yüz Yigirmi Üç Târîḫi Rebî’a bin Yezîd³ el-Ḳaşîr

Ki Dımaşḫ-ı Şâm halkından idi.

Ebü Yünus Süleymân bin Cübeyr ve Simâk bin Ḥarb ve Muḫammed bin Vâsi’ bin Ḥayyân ki [bu senede vefat etmişdür].⁴

[Muḫammed bin Vâsi’]⁵

«أول من يدعى يوم القيامة إلى الحساب القضاء»⁶ mezbûr Muḫammed bin Vâsi’ kelâmıdır.

Menḫüldür ki ba’zı ḫulefâ, Başra fuḫarâsına emvâl-i keşire gönderdiler. Ve ol meblaḫdan Muḫammed bin Vâsi’⁶e ve Mâlik bin Dînâr’a alup vâfir nükûd ta’yîn eylediler. Her çend ki Muḫammed bin Vâsi’⁶e iḫdâm eylediler, ḫabûl itmedi. Ammâ Mâlik bin Dînâr ol derâhim ü dînârı alup, anuñla ḫullar şatun alup âzâd eyledi. Kendü nefesine bir aḫçe alıḫomadı.

1 Nüşhalarda burada “cevâbında” ibaresi gelmektedir. Bu ibare anlam gereği metne dahil edilmedi.

2 Nüşhalarda “cevâb virüp” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği “su’âl idüp” olarak metne alındı.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlığın bir kısmı boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 339.

4 N1 ve R1 nüshalarında bu kısım boş bırakılmıştır. HZ nüshasında bazı isimler muḫlak yazılmıştır. Burada *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak metin tashiḫ ve tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 339.

5 Nüşhalarda başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 339.

6 “Kıyamet gününde hesaba ilk çekilecek olanlar kadılardır.”

Ammā Muḥammed bin Vāsi‘ aña levm idüp “Niçün emvâl-i sulṭāni ḳabül eyledün?” didükde, “Aldum ammā maḥalline şarf itdüm.” diyü bildürdi. Muḥammed daḫı “Saña su’âl iderin ki ol meblaḡı ḳabülde evvel olan ḫālün [ile] ba‘de’l-ḳabül olan aḫvālün nicedür?” didi. Mâlik fi nefsi’l-emr ḫâlini mütenezzil bulup aḡladı. Başına toprak şaçdı. “Ben Muḥammed bin Vāsi‘ gibi ‘ibâdete ḳâdir olmamuşam. Ğaflet itmüşem.” diyü girye ḳıldı.

Ve Vefeyât-ı Yüz Yigirmi Dört Târiḫi Ḳâsım bin Ebî Bezze¹

Ki [557a R1] Ebü ‘Abdu’llâh-ı Mekki’dür. ‘Abdu’llâh bin Sâ’ib’ün [406a N1] mu‘taḫıdır. Tâbi‘î-i celilü’l-ḳadr olup [Ebü Ṭufeyl] ‘Âmir bin Vâşile’den râvidür. Kendüler² daḫı şıḳa-i e’imme rivâyetlerini ḫâvidür.

İmâm Muḥammed Zührî³

Ḳureyşî’dür. E’imme-i İslâm a’lâmınuñ biridür. Tâbi‘[i]-i refi‘ü’l-miḳdâr olup şaḫâbe-i lâzımü’l-ikrâmuñ niçesinden râvidür. Ve şıḳât-ı tâbi’inün daḫı niçesi kendüden rivâyet itmişdür. Ve elli sekiz târiḫinde vü-cüda gelüp kemâl-i faḳr ü fâḳadan ‘Abdü’l-Melik zamânında Şâm’a vardı. Ve meclisine duḫûl idüp düyününü ve müzâyaḡa ve ma’âşını ‘arz idüp cümlesine kifâyet ideceklerin cevâ’iz-i seniyyesini aldı. Ba‘dehu Medîne’ye taḫşile geldi.

Ḳaşirü’l-ḳâme, ḳalilü’l-liḫye, ḫâfifü’l⁴- [59a HZ] ‘ârizeyn, ṭavilü’ş-şa’r âdem idi. Ammā zekâsı bir derecede idi. *Ḳur’ân-ı ‘Azîm*’i seksen günde tamâmen oḡdı. Ve on yıl miḳdârı Sa’îd bin Müseyyeb’den ayrılmadı.

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında sondaki isim “Berre” şeklinde yazılmıştır. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 340.

2 Nüshalarda “Kendülerün” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

3 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. | bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 340.

4 Nüshalarda “ḫâḳıḳu’l” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

Hikâyet:¹ Zührî Hâzretlerinden mervîdür ki hâlifenu'n in'âm [ü] 'a'ıyyesin alup taşıl-i 'ilm ü ma'rifet için Medîne-i Münevver'e gel-
dükde işidür ki bir şâliha hâtün bir 'aceb vâkı'a-i 'ibret-nümün görmüş. Ve
ta'biri için ba'zı 'ulemâya mürâca'at itmegin ol rü'yâ-yı garîbe beyne'n-
nâs şöhet bulmuş ki Zührî dağı ol hâtûna varup keyfiyyet-i rü'yâsını is-
tifsâr kılmış.

Meger ki ol şâliha beyne'n-nevm ve'l-yağaza görmüş ki büyük oğlu
ğazabla taşradan içerü girmiş. "Bize 'â'id olan sūdün sūdında ve lebenün
menâfi'-i meşhûrında bizümle müşterek olup ma'âşimuza müzâyaka vi-
rür." diyü [veledü'd-dâcini]² sâ'tür ile boğazlamış. Ba'dehu lahmîni pârele-
yüp çömlege kıomış. Andan şofra tekrâr şefreyi eline alup küçürek kıarın-
daşını dağı boğazlamış.

Vaqtâ ki ol hâtün havf ü bîm ile uyanmış, [557b R1] düşünde gördüğü
büyük oğlu kıarşudan³ gelür görmüş.⁴ Ve kendüden leben istemiş. Vâldesi
dağı "Anı [veledü'd-dâcin]⁵ içdi." didüğü gibi "Bu bizüm ma'âşimuza
müzâyaka virmedin hâlî degüldür." diyü şefreyi almış. Boğazlayup, etini
pâreleyüp çömlek içine kıomış.

Ammâ hâtün, vâkı'ası 'aynı [ile] vâkı' olduğın görüp mağmûm u
mağzûn, küçürek oğlını almış, kıonşılarda birinün evinde şaklamış.
Ba'dehu menziline gelüp bu ğam u ğuşşa ile evveli taqrîr idüp veled-i
şâğîrini kebîr zebh itmedin kıorğıduğunu söylemiş. Hemân ol şahş üç kerre
"Yâ rü'yâ" diyü çağırılmış. Bir şâliha hâtün zâhir olup "Hîdmet nedür?"
didükde "Bu mağmûme 'avretten ne istersün?" diyü su'al kıılmış. Ol dağı
"Hâyrdan ğayrı nesne istemezsin." didükde bu dağı üç kerre "Yâ ahlâm"
diyü⁶ [406b N1] nidâ itmiş. Bir hâtün-ı şâhib-cemâl dağı zâhir olup,

1 Nüşhalarda burada birkaç kelimelik boşluk vardır.

2 Nüşhalarda burada birkaç kelimelik boşluk vardır. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak
metin tamiri yapıldı. bk. İbn Keşîr, age, C. 9, s. 341.

3 N1 ve R1 nüshalarında bu sözcük "büyük" kelimesinden önce gelmektedir.

4 gelür görmüş: gelürmüş HZ

5 N1 ve R1 nüshalarda burada birkaç kelimelik boşluk vardır. HZ nüshasında boşluk yok-
tur. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Keşîr, age, C. 9, s.
341.

6 N1 ve R1 nüshalarında burada "mervîdür ki" şeklinde bir ibare gelmektedir.

“Bunu niçün incüdürsün?” didükde “Ben incütmezim.” diyü cevâb virmiş. Bir def’a yine üç kerre “Yâ adğâs” diyü çağırmış. Bir çirkin yüzlü, esvedü’l-levn ‘avret çıkup, “Bunu niçün rencide idersün?” didükde “Gördüm ki bir şâliha hâtündür, aña binâ’en benüm sebebümle mağmüm ü maḥzûn olsun.” diyü bildürdi. Ya’nî ki ol hâtünüñ gördüğü düş, rü’yâ ve ahlâm olmayup adğâs olmağın hükmi yoğduğunu ol hâtûna i’lâm kıldı.

Egerçi ki zebhî ‘ayn-ı vâkı’dür. Bu taqdirce adğâs idüğü muḥarrerdür, diyü cevâb kâ’ıldür. Ve rü’yânuñ aḥşamı kütüb-i mu’teberinde meşṭürdur. Ve tefâvüt-i ezmine ve evhâm¹ u efkâr-ı fâsideye müte’allik idüğü² muḥarrer ü meşṭürdur.³

Ğıbbu zâlik yine Zührî’nün aḥvâli tercemesine mâlik olmaḥ evlâ görildi. Ve cûd u şehâsından ba’zı bir iki mādde taḥriri aḥḫâb-ı mekârime tuḥfe ‘add olındı. Ve şehâsı bir derecede idi ki sâ’ile mes’ûlini virmeḥde mecbûr⁴ idi. Ḥuşûşâ ki ‘aṭâyâsı âmilün me’mûlinden mevfûr idi.

Menḫûldür ki Reccâ bin Ḥayve birgün Zührî isrâfına [558a R1] binâ’en ‘itâb eyledi. “Dâ’imâ deyn alup şehâvet itdügüñde saña deyn aḥçe virenlerün ellerini senden ḫaşr ve ḫabs mümkin olındı.” diyü söyledi. Felâ-cerem Zührî Reccâ’nuñ recâsını ḫabûl ve min-ba’d şehâ vü isrâf itme-mege va’d-i me’mûl⁵ itdi. [59b HZ] Lâkin az zamân giçmedin yine vâfir ‘aṭâyâsı şâyi’ oldı. Reccâ Ḥazretleri “Yine bu isrâflar nedendür?”⁶ diyü Zührî’ye ḫaber gönderdi. Evvelâ⁷ «فإن السخي لا تؤدبه التجارب» kelâmını söyledi. Şâniyen müteḫaddiminde bu ma’nâda vâkı’ olan ebyâtdan bu nazmı gönderdi:

1 Nüşhalarda “emvâsum” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

2 müte’allik idüğü: müte’allikdür ki R1

3 Nüşhalarda “gayr-ı meşṭürdur” şeklinde yazılan ibare anlam gereği “meşṭürdur” olarak metne alındı.

4 mecbûr: mecbûr N1, R1

5 me’mûl: - HZ

6 nedür: nedendür R1

7 “Tecrübeler cömert kişiyi cömertliğinden vazgeçiremez.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 344.

Nazm

لَه سَحَابٌ جُودٌ فِي أَنَامِلِهِ
أَمَطَارُهَا الْفِضَاءُ الْبَيْضَاءُ وَالذَّهَبُ
يَقُولُ فِي الْعَسْرِ إِنَّ أَيْسَرَ ثَانِيَةً
أَقْصَرْتُ عَنْ بَعْضِ مَا أَعْطَيْتَنِي وَمَا أَهَبُ
حَتَّى إِذَا عَادَ أَيَّامُ الْيَسَارِ لَهُ
رَأَيْتُ أَمْوَالَهُ فِي النَّاسِ تَنْتَهَبُ¹

Ve bi'l-cümle fezâ'iline ve ahlâk u haşâ'iline nihâyet yoğ-ıdı. İşbu sene ramazânınuñ on yedinci günü yetmiş beş yaşında vefât eyledi. Ve Filistin'de bir çarık-i 'âm üzerinde defn olunup türbesi kubbesi ta'mir kılındı.

Ammâ İmâm Evzâ'î, Zühri'den hikâyet ider ki “Birgün Hâzret-i Peygâmb'er'den ² «لا يزيي الزاني حين يزيي وهو مؤمن»² ya'nî ki 'Zânî mü'min olduğı hâlde³ zinâ itmez.' hadîs-i şerîfini rivâyet eyledi. Ben Zühri'ye [407a N1] ‘Bu hadîs-i şerîf nedür?’ diyü istigrâb itdüm. «من الله العلم وعلى رسوله»⁴ cevâbını kendülerden işitdüm.” diyü söyledi.

Zühri⁵ Hâzretleri ekşer-i evkâtda bu ebyâtı okurlardı. Evrâd-ı mu'ayyeneleri gibi i'tibâr kılurlardı.

Nazm

ذَهَبُ الشَّبَابِ فَلَا يَعُودُ جَمَانًا
وَكَأَنَّ مَا قَدْ كَانَ لَمْ يَكْ كَانًا
فَطَوَيْتُ كَفِيَّ يَا جَمَانَ عَلَى الْعَصَا
وَكَفَى جَمَانَ بَطِيئًا حَدَثَانًا⁶

1 “Onun cömertlik bulutları vardır. Parmaklarının ucundan cömertlik yağmurları damlar. O yağmurlarda beyaz gümüşler ve altınlar vardır. Zor durumda ‘İkinci kez elim genişlese şimdi vermiş olduğum bağışları ve hibeleri kısarım.’ der. Ama bolluk günleri ona tekrar dönünce onun malı ve parasının insanlar arasında yağmalandığını görürsün.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 344.

2 Hadîs-i Şerîf, “Zina eden kişi zina ettiği esnada, [kâmil] mümin olduğu halde zina etmez.” (Buhârî, *Esribe*, 1)

3 hâlde: - N1, R1

4 “İlim Allah'tandır. Tebliğ etmek onun peygamberi [Hz. Muhammed'e] aittir. Teslim olmak ise bize düşmüştür. Hadislerin Resûlullah'tan vârid olduğu haliyle geçerli kılın.”

5 Nüşhalarda cümle'nin başında “Bu” kelimesi yazılıdır. Bu kelime anlam ve sentaks gereği metne dahil edilmedi.

6 “Ey Cümân, gençlik gitti, artık gelmez. Sanki gençliği hiç görmemiş olduk. Ey Cümân, elimi bastonun topuzuna sardım. Ey Cümân, avuçlarımda sanki olaylar akıp gidiyor.” |

Ve naqş-ı hâtemleri ¹ «محمد يسأل الله العافية» kelâmı idi. El-ķıřřa ‘aşrı-nuñ imâm-ı hümâmı idi.

Bilâl bin Sa’d bin Temîm es-Sükûnî²

Künyeti Ebû ‘Amr’dur. Zühhâd-ı kibâr ve ‘ubbâd-ı vâcibü’l-i’tibâr ve şavvâm-ı bâhirü’l-iftikâr ve şavvâm-ı leyâlî vü nehâr olup ekşeriyyâ rivâyeti [558b R1] vâlidindendir ki babası aşşâb-ı kirâmdandır. Ve dağı Câbir ve İbn ‘Ömer ve Ebû Derdâ ve ğayrılardandır. Ve kendülerüñ rivâyeti Ebû ‘Ömer ve Evzâ’î’dür. Ve bir cemâ’atdendir.

Ve her gice ve gündüzde biñ rek’at namâz kılarıdı. Ve şiddet-i şitâda câmesi ile kendüyi birkeye bırağurdı. Yârânı naşşhat itdüklerinde “Baña bârid-i şadid cehennemden ehvendür.” diyü cevâb virürdi.

Kelimât-ı mev’izet-âyatına nihâyet yoğdur. Cümleden «إذا رأيت الرجل متحرجا لحوحا مماريا معجبا برأيه فقد تمت خسارته»³ anlaruñ kelimâtındandır. Huşuşâ ki «إن الله يغفر الذنوب لمن تاب منها ولكن لا يمحوها من الصحيفة حتى يوقف العبد عليها يوم القيامة»⁴ kelâm-ı şerîfi dađı⁵ anlaruñ mevâ’iz-i pür-nikâtındandır.

Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 347.

1 “Muhammed Allah’tan afiyet diler.”

2 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık “Bilâl bin Sa’dî bin Meleme es-Sükûn” şeklindedir. | *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 348.

3 “Bir adamın sıkıntı verici, zorlayıcı, ısrar edici, kavgacı ve kendi görüşünü beğenen biri olduğunu gördüğün zaman bil ki o tamamıyla ziyandadır.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 349.

4 “Allahu Teala tevbe eden kimsenin günahını bağışlar. Ancak kıyamet gününde gelip amel defterinde görebilmesi için o günahı defterinden tamamıyla silmez.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 350.

5 dağı: - R1

Ca'd bin Dirhem¹

Ki halk-ı *Qur'an-ı 'Azim*'e zâhib olan azlem ve "Hâzret-i Bâri Hüdâ, İbrâhîm Peygâmbere'ri hâlılu'llâl² itmedi ve Mûsâ Peygâmbere'ri kelîm idinüp teklîm buyurmadı." diyen mülhid-i meş'ûm³-kâdem ve müfsid [ü] muğill-i dâlâlet-'alemdür ki aşlı Harrân'dür.

Ve ba'zılar kavlince mevâli-i Âl-i Mervân'dur. Ammâ bid'at ü dâlâleti Beyân bin Sem'an'dan aHz eyledi ki ol güm-râh Lebîd bin A'sam'un kız karındaşı oğlı Tâlût-ı nâ-dândur. Ve ol dâlâlet-şi'âr,⁴ mezbûr Lebîd-i pelîdden ve mezkûr⁵ şakî-i 'anîd, Hâzret-i Peygâmbere'e sihr eyleyen Yehûdî-i Yemen'den ya'nî 'an'ane ile ta'lîm idüp bir fesâd peydâ eyledi. Ve tañtana-i ilhâd ile⁶ beyne'l-müslimîn iştihâr bulup engüşt-nümâ oldu.

Kezâlik Ca'd-ı Hâbeşî'den dağı Cehm bin Şafvân [60a HZ] [ve] Tirmizî mütelemmiz olup âğir-i kâr izhâr-ı bid'atine binâ'en İsfahân'da katl kılındı. Cehm-i cehennemden dağı Bişr-i Merisî ve Bişr'den AHzmed bin Ebî Dâvûd-ı iblis aHz-ı ğabâvet idüp dâlâlet-i bâhire ile intihâb [407b N1] buldı.

El-kışşa Ca'd, *Qur'an*'a müte'allik nâ-sezâ kelîmât itmegîn Benî Ümeyye muñalebe itdiler. Firâr idüp âhar diyârlara güzâr itmegîn ele götürmege kâdir olmadılar. Giderek Kûfe'ye vardı. Hâkimi Hâlid bin 'Abdu'llâh-ı Kasrî'nün eline girdi. 'İd-i ađhâ hutbesinde Müslimîn'e hiñâb idüp didi: [559a R1] «أَيُّهَا النَّاسُ ضَحُوا يَقْبَلُ اللَّهُ ضَحَايَاكُمْ، فَإِنِّي مُضِحٌّ بِالْجَعْدِ»⁷ kelîmâtıyla istişvâb eyledi. Ya'nî ki "Kurbanlarınızı kesün ki

1 N1 ve R1 nüshalarında başlık boş bırakılmıştır. HZ nüshasında başlık "Ca'fer bin Dirhem" şeklindedir. | *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 350.

2 Nüshalarda "hâlılül'l-hâl" şeklinde yazılan bu terkip anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

3 Nüshalarda "meysûm" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Nüshalarda "girân" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

5 Nüshalarda "ma'kûr" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

6 Yemen'den//ile: - R1

7 "Ey insanlar, kurban kesin ki Allah kurbanlarınızı kabul etsin. Benim keseceğim kurban Ca'd bin Dirhem'dir." | Nüshalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 350.

Hağ *subhānehu ve te'ālā* Hazretleri kabül eyleye. Benüm bugünkü kırbānum Ca'd bin Dirhem'dür. Ümmid-vārum ki anuñ katlinde işabet muğarrer ola." diyü bildürdi. Ve ba'dehu şalātu'l-îd minber dibinde mülhid ü müfsidi boğazlatdı.

Egerçi ki ol mağüle merdlerüñ kanı minber-i pür-envarı teng ü tār ve rütbe-i i'tibārını tenzîl ihtimālî nümüdār itmışdür. Lâkin aña tâbî' ü mu'tekad olan melâhîde¹ cefâ'en ve ketm-i dîn iden la'înüñ siyâsetini izhâren tecvîz kılmışdur. Niteki aşhâb-ı ma'âlî-cenâb ve tâbî'in-i hidâyet-me'âb miyânında bu mağüle mülhid-i le'im ve müfsid-i² zemîm tezekkürî nâ-şavâb iken irtikâb itdügümüz teşhîr nâmına binâ'en ve bunı 'ulemâdan zann iden cühelānuñ fikr-i fâsidlerini taḥvîle ihtimâmen olmuşdur. Ḥadd-i zâtında ṭâhir³ ve le'âlî vü cevâhire mazhar[iyyeti] zâhir olan baḥr-i zâḥire cîfe-i hıznîr⁴ [levş] itmedüğine ve lâşe-i lâ-şey' televvüşinden 'ummānuñ⁵ ṭahâretine gerd-i ḥabâset yitmedüğü muğarrer bilinmişdür.

Ammâ Vefeyât-ı Yüz Yigirmi Beş Târîḥi **Muḥammed bin 'Alî bin 'Abdu'llâh bin 'Abbâs**

Künyetleri Ebü 'Abdu'llâh'dur. Ve şekl ü şemâ'ilde ecmele-i nâs olup ḥulefâ-yı 'Abbâsiyye'nüñ cedd-i büzürgvârı Seffâḥ ve Mañşür bunlaruñ oğlıdur. Pederinden ve ceddinden ve ceddinden ve Sa'îd bin Cübeyr ve ğayrılardan rivâyet ider. Ve kendüden rivâyetde daḥı oğulları Seffâḥ ve Mañşür nâm ḥalîfeler ve ğayrılar ḥâvîdür.

Menḫüldür ki 'Abdu'llâh bin Muḥammed bin Ḥanîfe emr-i ḥilâfeti bunları tavşiyet kıldı. Ve 'ilm-i cifr ü esrâr mezâyâsiyla istinbât-ı aḥvâl idüp, "Ḥilâfet senüñ oğluña muğarrerdür." diyü beşâret kıldı. Egerçi ki kendüsini seksen sekiz târiḥinden bu seneye gelince nefsine ṭaleb-i ḥilâfet

1 melâhîde: melâḥat N1, R1

2 Nüşhalarda "mülhid (N1, R1), mülcih (HZ)" şeklinde yazılan bu kelime anlam ve seci gereği tashiḥ edilerek metne alındı.

3 ṭâhir: zâḥir R1

4 Nüşhalarda "hırz" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashiḥ edilerek metne alındı.

5 Nüşhalarda "deḥâmın" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashiḥ edilerek metne alındı.

üzere sa'y eyledi. Ve kendüden sonra halku'n mürâca'atı oğlu İbrâhîm olmasını murâd idindi. Lâkin irâdetu'llâh'da Seffâh'a [559b R1] muḳadder olmağın ebü'l-hulefâ¹ anlar oldu.

Yaḫyâ bin Zeyd bin Alî bin Ḥüseyn bin 'Alî bin Ebî Tâlib

Yüz yigirmi târihinde ki babası Zeyd katl olındı, mezbûr Yaḫyâ halkdan ihtifâyla Ḥorâsân'a gidüp [408a N1] Belḫ şehrinde Ḥarîş bin 'Amr bin Dâvûd yanında sâkin oldu. Vaḳtâ ki Hişâm fevt oldu, Yûsuf bin 'Ömer mektûb ile Naşr bin Seyyâr'a Yaḫyâ bin Zeyd'ün keyfiyyet-i ḫâlini bildürdi. Ol daḫı bilâ-te'hîr nâme yazup 'Aḳîl bin Ma'ḳıl 'acele ile gönderdi. Belḫ pâyına i'lâm kıldı. Bilâ-te'hîr Ḥarîş'i getürüp "Niçün şimdiye dek izhâr it-medüñ?" diyü niçe 'itâb ile altı yüz degnek urdı.

Lâkin Ḥarîş inkâr itdi, tûrdı. Ba'dehu Ḥarîş'ün oğlu 'asker çeküp geldi, başdı. Yaḫyâ bin Zeyd'i tûtup ḫabs itdi. Ammâ bu eşnâlarda Naşr bin Seyyâr, Yûsuf bin 'Ömer'e nâme gönderüp mâ-cerâyı bildürdi. [60b HZ] Ol daḫı ḫalife olan Velîd bin Yezîd'e mu'accelen i'lâm kıldı.

Fe-lâ-cerem ḫalife cânibinden bir menşûr geldi ki Yaḫyâ bin Zeyd'i çıkaralar ve tevâbî' u ḫuddâmı ile kendüye göndereler. Bu minvâl üzere Yaḫyâ ve tevâbî'i itlâḳ olunup ve ḫarc-ı râh levâzımları görölüp Şâm'a irsâl olunduḫda Naşr bin Seyyâr ḫâtıme-i kâr kendüye ḡadr-ı şarîḫ ile nümüdâr olmaḫ ḫavfın eyledi. On biñ miḳdârı 'asker seçüp, gönderüp eşnâ-yı râhda Yaḫyâ bin Zeyd'e ulaşdılar.² Ol nerre-şîr-i bişe-i şecâ'ati yetmiş âdemle tenhâ düşürüp cenge dürüşdiler.

Lâkin şol dilir ki naḳd-i 'Alî-i Murtażâ ve pertev-i nûr-ı Zehrâ ve şem'î ḫânedân-ı Ḥazret-i Muḫammed Muştafâ *şalla'llâhu aleyhi ve sellem* ola, bir süri rubâḫ anları tebâḫ idemez ve keşret-i ḫanâzîr dırğâm-ı bişe-i³ [velâyet-i] kübrâ ile mü'eyyed olan zümreye gezend irgüremez.⁴

1 ebü'l-hulefâ: ebü'l-ḫafâ N1, R1

2 ulaşdılar: buluşdılar R1

3 R1 nüshasında atlanan, N1 nüshasında "zabğam-ı hezîr", HZ nüshasında "pür dığam" şeklinde muğlak yazılan bu terkip anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 ve keşret-i//irgüremez: - R1

El-ķışsa Yaħyā anlara ġālib geldi. ‘Adū ‘askerinūn serdarı olanı öldürüp mā-meleklerini ġāret ķıldı. Lākin der-‘aķab bir cünd-i keşir-i müretteb daħı gönderildi. Anlar cenginde Yaħyā bin Zeyd ve kendüye hem-rāh olan aşhāb-ı şa‘id [ile] cümle tābī‘in¹ sa‘ādet-i şehādet ile [560a R1] dāhil-i ħuld-i berin oldı. *Raħmetu’llāhi ‘aleyhim ecma’in. Fī hāze’l-maħall intehā menāķıb-ı aşhāb u tābī‘in min-mücelledāt-ı İbn Keşir.*

FAŞL DER-MENĀĶIB-I ON İKİ² İMĀM

Ve Der-ħilāfet-i İmām-ı Dūvüm Ĥasan el-Muħtār ve İbn ‘Alī el-Murtażā *rađiya’llāhu ‘anh*

Hicretūn³ ikinci yıl Ramazān ayınuñ nişfında sebt ġünü Medīne’de⁴ mütevellid oldılar. Emān idici olduġı⁵ mücibince laķabı “müctebā ve taķī ve seyyid” ve künyeti “Ebū Muħammed”dür.

Yigirmi beş kerre ĥacc-ı şerīf⁶ itmişlerdür. On beş ferzendi ve beş duħteri vücūda gelmişdür. Ol cümleden ‘Abdu’llāh ve Ķāsım Kerbelā’da şehīd oldılar. Ancaķ⁷ iki ferzend-i sa‘id [408b N1] ü necīblerinden evlād ü emcād münteşir oldı ki biri Zeyd ve biri Ĥasan-ı Müsennā’dur.⁸ Naķş-ı

1 Nüşhalarda “cümle tevābī‘i ile” ibaresi cümlesinin sonunda yer almaktadır. Bu ibare sentaks ve anlam gereġi tashih edilip cümle ortasına alındı.

2 ON İKİ: DÜVĀRE HZ

3 Nüşhalarda hal tercümesinin başında “Ehl-i Ĥāvendī ķavlince sene şelāşe ve mi’e vāķi’dür.” şeklinde, anlamı muġlak bir cümle yer almaktadır. Burada muhtemelen Hāndmīr’in *Zeyl-i Ravzatu’s-safā fi Sireti’l-enbiyā ve’l-Mülūk ve’l-Hulefā* adlı kitabında geçen bir cümle kastedilmiştir. Ancak ilgili eserde Hz. Hasan biyografisinin başında böyle bir cümle geçmediġi için ilgili ibare metne dahil edilmedi. bk. Hāndmīr, age, Paris Bibliyotek Nasyonal, no. MS. PERS. 69, vr. 14a.

4 Nüşhalarda cümlelerin sonunda yer alan “Medīne’de” ifadesi sektaks gereġi cümlelerin ortasına alındı.

5 Nüşhalarda “ey seb fāmesi” şeklinde muġlak yazılan bu kelime anlam gereġi tashih edilerek metne alındı.

6 şerīf: - N1, R1

7 Ancaķ: - R1

8 Nüşhalarda “Müşennā (N1, R1), Müştedā (HZ)” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Ethem Ruhi Fıġlalı, “Hasan”, *DĀA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasan> (23.05.2020).

hâtemi “el-‘izzetu’llâh” ve nâ’ibleri Ebû Şu‘ayb’dur. Kırk yedi yıl ‘ömr sürdiler.

Ammâ hilâkatleri Resûlü’llâh *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* cenâbına cümle ziyâde müşâbihdür. Hattâ zamân-ı hilâfetine birgün Hâzret-i ‘Alî ve Ebû Bekr seyr-i tarîk ile geçerken gördiler ki İmâm Hâsan eţfâl ile bâzîçeye meşğöldür, Hâzret-i Şiddîk ol şeh-zâdeyi arkasına aldı. Ve “Hâtemü’l-enbiyâ’ya müşâbeheti ‘Alî-i Murtażâ’dan ziyâdedür.” diyü haber virdi. Ol eşnâda Hâzret-i ‘Alî tebessüm eyledi.

Pes Hâzret-i İmâm ki icâbet-i da‘vet-i Hayy-i Lâ-yenâm buyurdılar, techîz ü tedfînini itmâm ‘aķabince Hâzret-i Hâsan minbere şu‘üd eyledi. “Yâ ķavm, bu şeb sizden bir kimesne vefât itdi ki kendüden muķaddem olanlar mişlini görmediler. Ve mu’aķķar olanlar da görmeyecekdür. Bir merd idi ki Resûlü’llâh *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* ol aşķâb-ı tuĝyân ve erbâb-ı küfr ü ‘udvânüñ ķal’ u ķam’ına gönderdi. Yemîninde Cibril ve yesârında Mikâ’il ol hâzrete mürâfaķat ü mütâba‘at kılurdu. Ve bu gice ki şamediyet bârgâhına şehâdetle¹ müteveccih oldu. Mûsâ bin ‘İmrân’uñ vefâtı ve ‘İsâ bin [560b R1] Meryem’üñ âsmâna ‘udüli hâlâtı ve anlaruñ emşâli rûzgâruñ ķarîn-i ķabül-i Yezdânî olan hâdişâtı bu gice vâķi‘ olmışdur.” diyü ta‘bîr itdiler.

Ol ân Kays bin Sa’d bin ‘Ubâde-i Enşârî hâzretten bî‘at eyledi. Ve cümleden [61a HZ] evvel hâzret-i imâma [ol] teba‘iyyet eyledi. Ammâ Mu‘âviye ki bu huşuşı tıydu, hışmnâk olup gitdükçe kendüye ķoydu. Daķķâk bin Kays el-Fihri nâm kimesneyi Şâm zabtına nâ’ib idüp altmış bîñ nâ-merd-i güm-râh ile nûr-ı çeşm-i Zehrâ ve nûr-ı hadîķa-i Murtażâ hârbine² müteveccih oldu.

İmâm Hâsan daķı bu hâle muţţalı‘ olup kırķ bîñ âdemle Kûfe’den taşra çıķdı. Deyr-i ‘Abdu’r-Raķmân’ı menzilgâh idüp ol maķhalde Kays bin Sa’d’ı iki bîñ namdâr [leşker] ile tâlî‘a-i sipâh-ı zafer-penâh idüp kendü müte‘âķıban revân oldu. Kaķ’-ı merâķil iderek Sâbâţ-ı Medâ’in’e nüzül veistirâķat tarîķiyle birķaç gün tevaķķuf itdi. Çün İmâm Hâsan ekşer-i

1 şehâdetle: şehâdetle müteveccih R1

2 hârbine: hârina N1, R1

evkâtda [kesâlet müşâhede itdüğü âdemlerine]¹ zıkr iderdi ki² “Ceng umûrında baña mütâba‘at idesüz. İmdi hâzırân-ı mescid,³ ol Allâh haqqı için benüm niçe kimesnelere buğz u ‘adâvetüm yokdur.⁴ Ve benüm yanumda şalâh⁵ u ülfet her âyine ceng ü ‘adâvetden yegdür.” diyü [va‘z u naşîhat itdi].⁶

Hâzırân-ı meclis ki bu kelimâti işitdiler,⁷ “İmâm⁸ Hasan, Mu‘aviye ‘adâvet itmesinden terk-i hilâfet [409a N1] itmek ister.” didiler. Hattâ Havâric‘den bir şâ‘ife “Bu da babası gibi kâfir oldu.” [diyü bühtân itdiler]. İ‘tikâdlarından rücû‘ kıldılar. Bir derecede ‘adâvet izhâr kıldılar ki İmâm Hasan’uñ arkasındaki câmesini pârelediler. Ve oturduğı bisâti altından çeküp aldılar. Ve direngi bozup atlandılar. Kendüsü dağı atlandı. Hevâdârlarından ancak Rebî‘a ve Hemdân[i] kıldılar ki biñ belâ ile Havâric’üñ şerr ü mekrinden⁹ kıurtardılar.

Hattâ ol zümre-i zemîmeden Cerrâh bin Sinân¹⁰ nâm yezîd fırsat düşürüp imâmuñ uyluğına bir zaħm urdı. ‘Abdu’llâh bin Hışal ve ‘Abdu’llâh bin Tıbyân¹¹ ol mel‘ün-ı bî-dîni depelediler.¹² Ve Hâzret-i [Hasan],

1 *Zeyl-i Ravzatu’s-safâ fi şireti’l-enbiyâ ve’l-mülûk ve’l-hulefâ* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. Hândmîr, age, s. 16a.

2 iki//ki: - N1, R1

3 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik boşluk vardır.

4 Nüshalarda burada yarım satırlık boşluk vardır.

5 Nüshalarda “şalâh” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereğı tashih edilerek metne alındı.

6 Nüshalarda burada birkaç kelimelik boşluk vardır. | Bu paragraftaki metin tamirleri *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* ve *Zeyl-i Ravzatu’s-safâ fi şireti’l-enbiyâ ve’l-mülûk ve’l-hulefâ*’daki bilgiler doğrultusunda yapılmıştır. bk. Ethem Ruhi Fiğlalı, “Hasan”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasan> (23.05.2020); Hândmîr, age, vr. 15b-16a.

7 Nüshalarda “işidür” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereğı tashih edilerek metne alındı.

8 Nüshalarda bu kelimededen önce “Yâr” sözcüğü gelmektedir. Anlam gereğı bu kelime metne dahil edilmedi.

9 mekrinden: mekrlerinden N1, HZ

10 Nüshalarda “Hârrâh bin Kaybife (N1, R1), Hârac bin Kaybife (HZ)” şeklinde muğlak yazılan bu şahıs ismi tashih edilerek metne alındı. bk. Fiğlalı, *agmd*.

11 Nüshalarda muğlak yazılan bu iki isim *Zeyl-i Ravzatu’s-safâ* esas alınarak tashih edildi. bk. Hândmîr, age, vr. 16b.

12 depelediler: depeledi R1

Medâ'in'ün Kaşr-ı Ebyaz'ında¹ birkaç gün sâkin oldılar. Yarasını cerrâhlara gösterdi. Timâr idüp [561a R1] güçle hâlâş oldılar.

Mu'aviye dağı bu eşnâlarda menzil-i Enbâr'a geldi. Ve 'Abdu'llâh bin 'Âmir 'asker ile Medâ'in'e yakîn geldi.² İmâm Hâsan dağı anuñla muķâbele niyyetiyle karşı vardı. İki leşker birbirlerine muķâbil olduķda 'Abdu'llâh feryâd eyledi. "Ey ehl-i 'Irâk, ben ki Mu'aviye leşkerinüñ muķaddemiyin. Ve murâdum sizüñle muķârebe degüldür. Ammâ bilmiş ol[uñ] ki Mu'aviye bu maħalle yakındur. Zinhâr kendü helâkiñüze küşiş itmeñ. Ve 'Mu'aviye ile muķârebe tãriķında başa çıķam.' dimeñ." didükde leşker-i 'Irâk ki bu ħaberi işitdiler, ħalblerine vehm düşüp ceng ü cidâlden bi'l-külliyeye el çekdiler.

Bu tãriķ ile İmâm Hâsan Medâ'in'e mürâca'at buyurdu. 'Asâkir-i 'Irâķ'uñ, ħuşuşâ bed-'ahdlikle³ meşhür Kûfe ħalķından olan müfsidân-ı âfâķuñ ef'âl-i nâ-sezâsını müşâhede kıldı. 'Abdu'llâh bin 'Âmir'e ħaber gönderdi ki "Ben ħilâfetden ferâġat ve ol emr-i⁴ ħaķarı Mu'aviye'nüñ dest-i taşarrufına vedî'at iderin. Ammâ ba'zı şurût vardır. Ol ħayşiyyetle el çekerin ki ol şartları ri'âyet ide. Ve bu bâbda benüm mes'ûlümde[n] eclî beri⁵ ide."

Ebü Ĥanîfe-i Dîneveri ħavlince ol şartlar budur ki evvelâ ehl-i 'Irâķ ve emîrü'l-mü'minîn 'Alî tevâbi'ine intikâm ħaşdın itmeye. Ĥarâcını her yıl bize göndere. Mâ'adâ sâl-be-sâl iki yüz biñ filori dağı irsâl ide. Benî Hâşim tã'îfesine şâlât ü 'aķâyâyı kendü ehl-i beytinden [61b HZ] taķdîm ide. Ve beş kerre yüz biñ aķçe ki Kûfe beytü'l-mâlinde mevcûd ħükmin-dedür, her yıl İmâm Hâsan'a teslîm olına. Tã ki anuñla kendü düyünün edâ eyleye. Ve ħarâc-ı Nesâ ve Dârây ve Fârs her sene Medîne'ye gönderile. Ve min-ba'd emîrü'l-mü'minîn 'Alî'ye sebb itmeye ve itdürmeye.

1 Nüşhalarda "Ĥazret-i Medâ'in'ün kaşr-ı beytinde" şeklinde yazılan bu ibare *Zeyl-i Rav-zatu 's-safâ* esas alınarak tashih edildi. bk. Hândmîr, age, vr. 16b.

2 yakîn geldi: - N1, R1

3 Nüşhalarda "dürzlikle (N1, HZ), dürdzârlikle (R1)" şeklinde muġlak yazılan bu kelime anlam gereġi tashih edilerek metne alındı.

4 Nüşhalarda "ümm" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereġi tashih edilerek metne alındı.

5 Nüşhalarda "bede" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereġi tashih edilerek metne alındı.

Pes Mu‘āviye [409b N1] bu şurūtuñ cümlesini qabül eyledi. Ancaq sebb-i ‘Alī terkinı cā’iz görmedi. Ammā şöyle ‘ahd itdi ki İmām Ḥasan olduğı meclisde Ḥazret-i İmām’a sebb olunmaya.

Vaqtā ki İbn ‘Āmir muşālaḥa haberin [561b R1] ulaşdurup ‘avdeti muqarrer oldu, ol bābda kendü mufaşşal¹ yazdı. Ve eyman-ı muğallağ itdi [ki] aşlā muḥālefet itmeye. Ḥattā rü’esā-yı Şāmī ile iştihād idüp anlara dağı imzā itdürdi ve mührledi. Ve İmām Ḥasan’a gönderdi.

Ḥazret-i imām bu minvāl üzere şulḥı qabül eyledi. Ve Qays bin Sa’d’a mektüb yazdı ki “Biz Mu‘āviye ile şulḥ eyledük. Min-ba’d münāza‘adan geçüp ḥükümeti anuñ vekiline işmarlayasun.” buyurdi. Ol nāme Qays’a yitişdükte “el-Ḥükümü li’llāh” didi. Ve bu ḥuşuşı kendüye qoşılan ‘askere bildürdi. Pes ol zümre iki şımf olup bir bölüğü Mu‘āviye’ye mütāba‘at, ve [bir bölüğü]² “İmāmete ceng [ü] münāza‘at lāzım olur.”³ diyü tağılmadılar.

Ve ba‘zılar qavlince İmām Ḥasan şulḥı muqarrer itdükden soñra ‘Abdu’llāh bin Ḥāriş bin Nevfel ki Mu‘āviye’nün hem-şire-zādesidür,⁴ anı gönderdi. “Eger *Kitābu’llāh* ve sünnet-i Resūlu’llāh mücibince ḥalḫa ḥüsn-i mu‘āmele iderse aña emr-i ḥilāfeti tefviz iderin. Ve illā ‘ömrüm olduqça cenge çalışurın.”⁵ «حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ» didi. Mu‘āviye bu sözden şādmān olup, “İmām Ḥasan her ne didiyse maqbulümdür.” diyü söyledi. Ve Mu‘āviye cānibinden dağı temessük taleb eyledi.

Ba‘dehu Mu‘āviye Kūfe’ye geldi. İmām Ḥasan meclisine varup ‘ahd-i sābıq üzere bī‘at kıldı. Ba‘dehu İmām Ḥüseyn’i taleb kıldı. Anlar ibā idüp gelmedi. Tekrār ādem gönderüp olmadı. Ammā İmām Ḥasan, “Yā Mu‘āviye, Ḥüseyn’e cebr ü ikrāmı qo ki ol qatlini ihtiyār ider. Bī‘ati ihtiyār kılmaz.” diyü men‘ itdi. Ḥazret-i Ḥüseyn bī‘at itmedi, qaldı.

1 mufaşşal: mufaqqdal R1

2 Nüşhalarda “yāḥūd” şeklinde yazılan bu kısım anlam gereğı “bir bölüğü” şeklinde tashih edildi.

3 Nüşhalarda “oldı” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereğı tashih edilerek metne alındı.

4 -şire-zādesidür: -şiresi oğlıdur R1

5 “Tā ki Allah aramızda hüküm verene kadar. Allah hüküm verenlerin en hayırlısıdır.”

Ba'dehu 'Amr bin 'Âş Mu'âviye'ye didi ki “Elbetde İmâm Ḥasan'a teklif eyle ki minbere çıka, hilâfetini saña teslimine müte'allik huṭbe inşâ kıla.” Zann iderdi ki İmâm Ḥasan huṭbeden 'âciz ola. Ve halk-ı 'âlem bu yüzden hilâfete liyâkati yoğduğunu [562a R1] bile. Mu'âviye daḥı Ḥasan'dan iltimâs itdi. Ḥazret daḥı minbere ḥurûc idüp ḥamd ü sipâsdan soñra bu yüzden huṭbe ve iktibâs itdi ki;

إن أكيس الكيس التقى وإن أحمق الحمق الفجور، وإن هذا الامر الذي
اختلفت فيه أنا ومعاوية إما أن يكون حق امراء كان أحق به مني أو كان حقا
لي تركته التماسا لصلاح أمر هذه الأمة، وإن أدري لعله فتنة لكم ومتاع إلى
حين¹ [410a N1]

Ma'nâsı “ ‘Âkıllarun ‘âkılu² ehl-i taḳvâdur. Nitekim aḥmaḳlarun aḥmaḳı fâcirlerdür. İmdi, şol hilâfet huşuşı ki benümle Mu'âviye anda nizâ' üzere idügi, eger anuñ ise anuñ³ olsun ve eger benüm ḥaḳḳum ise işlâḥ-ı ümmet ve şıyânet-i dimâ-yı millet için ben andan ferâgat idüp anuñ için terk eyledüm. Ammâ bilmezsin, şöyle zann iderin [ki] bu huşuş da sizün için fitnedür ve metâ'dur, [62a HZ] tâ ki kıyâm sa'âtine dek.” di-mekdür.

İmâm ...⁴ “Ben İmâm Ḥasan'un huṭbesinde ḥazır idüm. Bu 'ibâretle vâkı' idi.” diyü beyân itmişdür.

Ammâ 'Amr bin 'Âş imâmuñ belâgatinden ḥacl oldı. Mu'âviye ise “Yeter ey Ebü Muḥammed,⁵ gel aşığa in.” diyü itâlesinden ḥavf itdi. Ve 'Amr bin 'Âş “Bu, [nâsuñ fikrinün müşevveş olmasına]⁶ bâ'ış oldı.” diyü gönünden kın eyledi. Ba'dehu İmâm, Medîne'ye ve Mu'âviye, Şâm

1 “Zekilerin en zekisi Allah'tan korkandır. Aptalların en aptalı ahlaksız olandır. Bu ben ile Muaviye arasında ihtilaf sebebi olan husus, eğer benden çok onun hakkı ise onun olsun, eğer benim hakkım ise ümmetin hayrını gözeterek ona bırakıyorum. Eğer bilerseniz umulur ki o, sizin için bir imtihan ve geçici bir metadır.”

2 'âkılu: 'âkılu R1

3 anuñ: - R1

4 Nüşhalarda burada birkaç kelimelik boşluk vardır.

5 Nüşhalarda “Ebül-Ḥâsen” şeklinde yazılan bu isim anlam gereği *Zeyl-i Ravzatu's-safâ* esas alınarak tashih edildi. bk. Hândmîr, age, vr. 17b.

6 N1 nüshasında burada birkaç kelimelik boşluk vardır.

tarafına çekildi, gitdi.¹ «الخِلافة بعدي وثلاثون سنة»¹ hadîsi herkese vâkı‘ oldı ki hulefâ-yı erba‘uanuñ müddet-i hilâfetleri cemî’an yigirmi toköz buçuğ yıl ve İmâm Hâsan’uñ tekmilesi altı ay oldı ki bu mecmû‘ otuz yıl olur.

Ammâ vefât-ı İmâm Hâsan

Bu rivâyet şahîhdür ki Mu‘âviye² kendüden şoñra hilâfet yine evlâd-ı ‘Alî’ye rücü‘ itmekdin havf idüp oğlı Yezîd’i [562b R1] velî-‘ahd itmek murâd idindi. Ammâ “İmâm Hâsan’uñ hilâfetinden ferâğati benüm zamânumdadur. Mebâdâ benden şoñra yine rağbet gösterüp oğluma huzûr virmeye.”³ diyü havf itdi. Ve bir dest-mâli zehr-âlûde idüp Mervân bin Hâkem ki Medîne vâlisi idi, aña gönderdi. “Bu dest-mâli İmâm Hâsan’uñ hâtünü -Tâberi‘den [naql ile] nâmı Esmâ’dur-⁴ bint Eş‘aş bin Kays’a ulaşdurasun ve benden aña elli bin aqçe câ’ize ‘arz idesün. İmâm Hâsan kendüye yaqın olduqda bu dest-mâl ile vücûdını silüp der-‘ağab helâk olduğı gibi oğlum Yezîd’üñ taht-ı nikâhındaki ‘avretlerden olmaq huşuşında ‘ahdimüzi beyân idesün.” didi. Ol bed-baht dağı sipâriş olunduğı üzere ‘amel eyledi. Tâ ki İmâm Hâsan’uñ helâkine sebep oldı. Ve ba‘zı[lar] kavlince semm-i helâ’il gönderilüp imâma şerbetle virildi.

Ammâ *Tarih-i Hâfız-ı Ebrû*’da yazar ki İmâm Hâsan marîz olduğı hâlde,⁵ «سبقت السم مرتين وهذه الثالثة»⁵ ya’nî ki “İle’l-ân iki kerre baña semm içürdiler. Şimdiki üçincisidür.” diyü buyurdi. Ve İmâm Muḥammed Pârsâ *kaddesa’llâhu rûḥahü’l-esnâ* kitâb-ı *Faşlü’l-ḥiṭâb*’da “İmâm Hâsan’a beş kerre zehr virildi, te’şir itmedi. Altıncısı mühlik oldı.” [diyü yazmışdur].

Ve İmâm [410b N1] Hüseyn *radıya’llâhu ‘anh* birâderi yanına gelüp “Ey aḥ-i e‘azz-i ekremüm, size kim bu maḳûle semm virdi? Beyân buyuruñ.” didükde “Ey aḥ-i eşfağ [u] a’lem, bilürsüz babamız ‘Alî-i Murtażâ

1 Hadîs-i Şerîf, “Benden sonra hilafet otuz yıldır.” (Ebû Dâvud, *Sünnet*, 8; Tirmizî, *Fiten*, 48)

2 Nüşhalarda “Mu‘âviye’nün” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereğı tashih edilerek metne alındı.

3 virmeye: virmeyüp râḥat virmeye R1

4 Esmâ’dur: Āsmâ’dur N1

5 “Daha önce iki defa zehir[lenmeyi] atlattım. Bu üçüncüsüdür.”

ve ceddemiz Hâdîce-i Kübrâ [ve] vâlidemiz Fâtıma-i Zehrâ [ve] ceddimiz Resûlü'llâh Muḥammed Muşţafâ müddet-i 'ömrlerinde ğammâz olmadılar ki ben ğammâz olam.” buyurdılar. “Zehr vireni bilürin. Ammâ ifşâ idemezsin.” ma'nâsını tıuyurdu.

Naql olunur ki ol eşnâda İmâm Ḥasan bir vâkı'a görür. Cebîn-i mübârekinde süre-i ihlâş yazılır. Ḥazret bu rü'yâdan kıatı [563a R1] müstebşir olur. Ammâ Sa'îd bin Müseyyeb sem'ine yitişdikde “Eceli¹ yakın gelmiş.” diyü ta'bir kıılır.

Ve bi'l-cümle İmâm Ḥasan ol marâzdan vefât eyledi. Ḥazret-i Ḥüseyn *radıya'llâhu 'anha* defnin iki vechle vaşiyet kııldı ki eger anuñ kıanı kesilüp meyyiti kemâl-i leţâfetle varursa Ravza-i Resûlü'llâh'da defn olına. Ve eger anuñ gibi bir hâl vuķû' bulur, Baķı'da ceddese, ya'nî Ḥazret-i 'Alî *radıya'llâhu 'anh* vâlidesi Fâtıma bint [62b HZ] Esed civârında defn kıılına.

Vaķtâ ki hücre-i Resûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muḥterem² *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* Ḥazretlerine cenâzesin iletdiler, Ḥazret-i 'Â'îşe-i şıddıķa *radıya'llâhu 'anhâ* bir üştüre süvâr olup geldi. Külli ceng ü cidâle bâ'îş olup anda defnine rızâ göstermedi. Ḥattâ ba'zılar didiler ki “Yâ Ḥazret-i 'Â'îşe, utanmaz mısın [ki] bir zamân pederi Ḥazret-i İmâm 'Alî *radıya'llâhu 'anh* ile üştüre süvâr olup kıtâl eyledüñ. Şimdi oĝlı İmâm Ḥasan *radıya'llâhu 'anh* meyyiti ile üştüre binüp cidâl eyledüñ.” didiler. Ve ba'zılar kıavlince Medîne hâkimi Mervân ile müte'allikât-ı Ḥazret-i 'Oşmân *radıya'llâhu 'anh* men' kııldı, diyü yazdılar.

Ḥazret-i imâmuñ *radıya'llâhu 'anh* vefâtı haberi Mu'âviye'ye vâşıl olduķda izhâr-ı meserretle 'Abdu'llâh bin 'Abbâs *radıya'llâhu 'anh* Ḥazretlerine i'lâm eyledi. Anlar daķı hüzn-i tamm ile ³ ﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ didiler. Lâkin Mu'âviye'[ye] “Ol ḥazretüñ vefâtına ne 'aceb mesrûr olursun. Anuñ gitdüĝi hükümet-i dünyeviyyede bâķi mi kıalam şanursun! V'allâhi senüñ-çün kıazılan kıuyuyu anuñ meyyiti taldurmaz. Ve biz ki ehl-i

1 Eceli: Ecli eceli R1

2 ve//muḥterem:- HZ

3 “Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceĝiz.”, Bakara 2/156.

beyt-i Hâzret-i Sulţân-ı Enbiyâ ve Resûl-i Kibriyâ'danız ki dağı bundan ziyâde meşakqatlere ve¹ muşibetlere giriftâr olduğ. [563b R1] Hâzret-i Rabbü'l-âlemîn dergâhından recâ vü niyâz iderüz ki 'an-ķarib bizi bu muşibetlerden ĥayr ile ĥalâş ve envâ'-ı sürür ile mesrür eyleye." diyü cevâb virdi[ler]. Ya'nî Mu'âviye Hâzretleri girdükden soñra [ĥâzırundan biri], "Müddet-i [411a N1] 'ömrinde Ebü'l-Fazl İbn 'Abbâs *radîya'llâhu 'anh* Hâzretlerinden ĥâzır cevâb görmedüm." diyü söyledi.

Bu dağı menķüldür ki [Mu'âviye]² Ca'de-i ĥâ'ineye elli bin aķçe virdi. Ve Yezîd'e elbetde taĥt-ı nikâĥuña al." diyü iķdâm eyledi. Lâkin Yezîd ibâ itdi. "Ca'de, ferzend-i Resûl-i Kibriyâ Muĥammed Muşţafâ *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* Hâzretlerine³ vefâ itmedi. Baña mı vefâ itse gerekdür." diyü ibâ itdi.

El-ķışşa Hâzret-i İmâm Ĥasan *radîya'llâhu 'anh* ol zât-ı şerîfdür ki Hâzret-i Fahr-i⁴ 'Âlem ve Nebiyy-i Muĥterem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* Hâzretleri⁵ «اللهم إني أحبهما فاحبهما»⁵ ya'nî "Yâ Rabb, ben Ĥasan'ı severin. Ve Ĥasan'a maĥabbet idene dağı maĥabbet iderin." buyurdi. Hâzret-i İmâm Ĥasan'ın *radîya'llâhu 'anh* menâķıb-ı laţîfesine nihâyet yoķdur. Terceme-i müstes'ada bu birkaç beyt da'vâya ĥüccet ü ŧanıķdur.

Beyt

اگر عمری بیاریم سخن را   نشاید نظم من نعت حسن را
سخن گیرم که جز درّ عدن نیست   سزای وصف اخلاق حسن نیست
دو گیتی را وجودش زیب و زین است   نظیر او اگر جوی حسین است⁶

1 ve: - R1

2 Nüşhalarda bu kısımda bir kelimelik boşluktan sonra "orarda (N1, R1), üzere (HZ)" şeklinde muğlak bir sözcük yazılmıştır. Bu kısım *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak "Mu'âviye" şeklinde tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 43.

3 sellem Hâzretlerine: selleme N1

4 Fahr-i: - R1

5 Hadis-i Şerîf, "Allah'ım, ben bunları seviyorum; sen de sev!" (Buhârî, *Fezâilü's-sahâbe*, 18)

6 "Eğer bir ömrü sözle süslemeye kalksam şiirlerim Hz. Hasan'ın naatına layık gelmez. Aden incisine [benzeyenler dışında] sözler seçmem. Öyle olduğu halde Hz. Hasan'ın [güzel ahlakını] vassetmeye layık olan söz yoktur. Onun vücudu iki dünyanın süsü ve güzelliğidir. Eğer onun bir benzerini ararsan o da Hz. Hüseyin'dir."

Faşl Der-zıkr-i Menâkıb-ı İmâm-ı Süvüm-i Mazlûm Hâzret-i Hüseyn-i Maqtûl [ü] Merhûm *radîya'llâhu 'anh*

Lağabı Seyyid ve Zekî ve Mübârek ve Reşid ve Tayyib ve Sıbt [ve] Şehîd ve künyeti Ebû 'Abdu'llâh'dur. Ve mühr-i şerîfi ve *men-yetevekkel 'aleyhi ve kefâhu*¹ olup ve *Fuşûlü'l-mühimme*² kavlince *li-küllü ecelin*³ *kitâb*'dur.⁴

Ve Hâzret-i İmâm Hasan *radîya'llâhu 'anh* hilâkten şebih-i⁵ Sultân-ı Kevneyn olduğu gibi bunlar ahlâken Hâzret-i Resûl-i Kibriyâ *şalla'llâhu 'aleyhi ve selleme* cümleden ziyâde şebihdür, dirler.

Ve bi'l-cümle [564a R1] Hâzret-i İmâm Hüseyn *radîya'llâhu 'anh* Hâzretlerinün fezâ'iline nihâyet ve mekârim ü haşâ'iline hadd ü gâyet yokdur. Feşâhatde ferîd-i e'imme-i büzürgvâr ve belâgatde vahîd-i ecille-i şanâdid-i nâmdâr olduklarını şevâhid-i cevâhir-i⁶ zevâhir manzûmelerinden çokdur. Kelimât-ı kudsiyelerinden nümüdâr bu ebyât-ı dürer-bâr-ı le'âlî-nişâr ile iktifâ olındı:

min-Nazmihi⁷ [63a HZ]

<p>وأجابني عن صمتهم ترب الحصا مرّقت لحمهم وخرّقت الكسا كانت تأدّي باليسير من القذا حتّى تباينت المفاصل والشّوا فتركتها رمماً يطوف بها البلا⁸</p>	<p>ناديت سگان القبور فأسكتوا قالت أتدري ما فعلت بساكني وحشوت أعينهم تراباً بعدما أما العظام فإنني مرّقتها قطعت ذا زاد من هذا كذا</p>
---	--

1 “Kim ki [Allah'a] tevekkül ederse [Allah] ona yeter.”

2 Nüshalarda “Fuşûl-i Mühimm” şeklinde yazılan bu eser adı tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, *el-Fuşûlü'l-mühimme fi ma'reti'l-e'imme*, Müessesetü Dârü'l-hadisî's-sakâfiyye, İrân 1422.

3 Nüshalarda “eczâ” şeklinde yazılan bu kelime *Fuşûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 756.

4 “Her ecilin bir yazısı vardır.” | Bu ibare Ra'd Sûresi 38. âyetten iktibas edilmiştir.

5 şebih-i: şebbeh-i R1

6 cevâhir-i: cevâhir ü R1

7 min-Nazmihi: - HZ

8 “Mezar sakinlerini selendim, sustular. Sustukları için bana çakıl toprağı cevap verdi. Dedi ki ‘Biliyor musun sakinlerime ne yaptım? Eterlerini parçaladım, elbiselerini

Sinn-i şerîfleri elliden ziyâde iken sa‘âdet-i şehâdete¹ [411b N1] vâsıl oldılar. Ve ‘ömr-i ‘azîzlerinüñ altı seneden ziyâdesi cedd-i büzürgvârları Hâzret-i Resûl-i Kibriyâ ve Hâbîb-i Nûr-ı Hudâ, a‘nî bihi Muḥammed el-Muştafâ *şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem* Hâzretleri ile güzêrân itdi. Ba‘dehu otuz yıl[1] daḡı vâlid-i mâcid-i nâmdârı Hâzret-i İmâm ‘Alî İbn Ebû Tâlib *kerrema’llâhu vecbehu* Hâzretleri ile mürûr eyledi. Ve babaları vefâtundan soñra beliyyât-ı çerḡ-i bî-vefâ ile rûzgârlarda ‘ubûr idüp cümlesi elli altı yıldan ziyâdece idügi taḡḡık buldı.

Ammâ evlâd-ı emcâdı altı ferzend-i büzürgvâr ve dört duḡter-i sa‘d-aḡter-i ‘işmet-şi‘âr olup ‘Alî-i Ekber ve ‘Alî-i Aşḡar ve ‘Abdu’llâh, Vaḡ‘a-i Kerbelâ‘da şehîd oldılar. Ve Ca‘fer nâm veled-i reşidleri kendüleri hayâtında intikâl eylediler. Ancaḡ ‘Alî-i Evsat ki İmâm Zeyne’l-‘âbidîn Hâzretleridür, anlar ve Muḥammed Kerbelâ şedâ‘idinden soñra Şâm, ba‘dehu Medîne-i Münevvere-i lâzımü’l-iḡtirâma geldiler. [564b R1] Hicretüñ dördinci senesinde Şa‘bân ayınun dördinci günü ve *Fuşûlü’l-mühimme*‘de yigirmi beşinci günü, rûz-ı şenbede ve ‘inde’l-ba‘z üçüncü gün rûz-ı penc-şenbede, Medîne-i Münevvere‘de mütevellid oldı. Ve müddet-i ḡaml altı ay iken toḡdı ki bu maḡûle müddet-i ḡalilede vilâdet ancaḡ bunlara ve Yahyâ bin Zekeriyyâ‘ya vâkı‘ olmuşdur. Gögsinden ayaklarına varınca Resûlü’llâh Hâzretlerine kemâl-i müşâbeheti var idi.

Ümmü’l-ḡariş rivâyet ider ki “İmâm Hüseyñ toḡduḡdan soñra birgün Resûlü’llâh ḡuzûrına iletüdüm. Hemân ki ellerinden alup cemâline baḡdı. Mübârek gözlerinden yaş aḡdı. ‘Yâ Resûla’llâh bâ‘iş-i girye nedür?’ didükde, ‘Henüz Hâzret-i Cibrîl geldi. Ve baña ḡaber virdi ki ‘an-ḡarîb ümmet-i bî-vefâ benüm ciger-ḡuşemi helâk ü hebâ itse gerekdür.’ bu-yurdu.”

---

paraladım, gözlerine toprak doldurdum. O gözler ki daha önce azıcık tozdan rahatsız olurlardı. Kemiklere gelince onları da parçaladım. Öyle ki eklemler ve uçlar birbirinden ayrıldılar. Aḡıt sahibini bundan kopardım. Böylece onu çürümeye mahkum, daḡnık vaziyette bıraktım.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashiḡ edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 209.

1 Nüşhalarda “şehâdet-i sa‘âdete” şeklinde yazılan bu terkîp anlam gereḡi tashiḡ edilerek metne alındı.

Ve Esmâ bint 'Umeys kavlince “Ol hâzret bir yaşına girdükden sonra birgün bir beyâz hırkaya şarup Hâbîbu'llâh huzûrına iletdüm. Mübârek eline alup, evvelâ sağ kulağına, ba'dehu şolına kâmet kelimâtını edâ idüp, andan sonra Hâzret-i Resûl giryeye başlayup sırr-ı mestürî âşkâre eyledi. Etrâfdan bâ'is-i girye nedür, didükde, «تقتله الفئة الباغية من بعدي لا أنالهم الله» «تقتله الفئة الباغية من بعدي لا أنالهم الله» ya'nî “Nûr-ı didemi benden sonra 'âşîler leşkari katl itseler gerekdür. Ve benüm şefâ'atüm anlar hâkķında şudür bulmayacaķdur.” buyurdı[lar]. “Ammâ ey Esmâ, zinhâr bu haberi Fâtîma'ya tıuyurma[yasuz], bildürmeyesüz.” didiler.

Ve Ümmü Seleme *rağiya'llâhu 'anhâ* rivâyet kıılır ki “Bir şeb Resûlu'llâh hücreden taşra gitdiler. Bir zamândan sonra² perîşân [412a N1] ü maħzûn çıkageldiler. Ellerinde bir kârûre ve baña buyurdılar ki ‘İrâķ vilâyetinde Kerbelâ nâm maħalle beni iletdiler. Ehl-i beytüm, huşûşâ³ nûr-ı 'aynum, a'nî Hüseyn'üm şehîd olacaķ maħalli baña gösterdiler. Yâ⁴ Esmâ, ben anlaruñ kıanını degşürdüm ve bu şîşeye [565a R1] kıoydum. Sen bunu oñat şaķla. Şol zamân ki bu kıan[1] mübeddel-i hûn-ı tâze⁵ olduğın göresün, Hüseyn'üm ol maķâmda şehîd olduğın bilesün.’ buyurdılar. Hâzret-i 'Abdu'llâh ve 'Alî-i Ekber ve 'Alî-i Aşğar ve Zeyne'l-'âbidîn nâm dört ferzendlerinden 'Alî-i Ekber ve 'Alî-i⁶ Aşğar Kerbelâ'da şehâdet şerbetin nûş⁷ eylediler. Kendüleruñ ardınca ancaķ İmâm Zeyne'l-'âbidîn kıaldı. Ve iki duħter-i ferħunde-aħterleri daħı vücûda gelmişdür.⁸

Menķıldür ki birgün Hâzret-i Peyğâmbere sağ uyluğına İmâm Hüseyn'i ve şolına ferzend-i şulbîsi İbrâhîm-i mükerrremi alup oħşarken Cibrîl '*aleyhi's-selâm* geldi. “Yâ Resûla'llâh, bu ikisinden biri senden cüdâ

1 Hadîs-i Şerîf, “Onu benden sonra zalim ve azgın bir grup öldürecektir. Allahu Teala benim şefaati onlara nasib etmesin. Ey Esmâ, bunu Fâtîma'ya söyleme, çünkü o daha yeni doğum yapmıştır.” (*Zehairü'l-ukba*, s.119, *Maktel el-İmam es-Sibt eş-Şehid-i Harzemî*, c.1, s.87-88)

2 HZ nüshasında burada bir kelimelik boşluk vardır.

3 huşûşâ: huşûşâ huşûşâ R1

4 Yâ: - N1, R1

5 Nüşhalarda “füsürde temennâ” şeklinde yazılan bu kısım *Zeyl-i Ravzatü's-safâ* esas alınarak “mübeddel-i hûn-ı tâze” şeklinde tashih edildi. bk. Hândmîr, age, vr. 25a.

6 'Alî-i: - N1, HZ

7 şehâdet//nûş: şehîd olup nûş-ı şerbet-i şehâdet R1

8 Nüşhalarda burada “Hâtünları” yazılıp birkaç kelimelik boşluk bırakılmıştır.

kılinmak buyurıldı. Kağısınınuñ firâkıñı ihtiyâr idersün?” didükde Hâzret-i Resûl’illâh tefekkür eyledi. Ba‘dehu İbrâhîm’ün vefâtın ihtiyâr idüp üç günden soñra İbrâhîm vefât eyledi. Pes bu iki şeh-zâdeler ki İmâm Hâsan ikinci, İmâm Hâzret-i Hüseyn üçüncü imâmdur, [Resûl-i Ekrem *şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem*] bunlaruñ beşiklerin şallamışdur. Hıuşûşâ manzûm;

لعلی وحسین وحسن   إنّ فی الجنة نهرًا من لبن
يدخل الجنة من غير حزن¹   کلّ من كان محبًا لهم

bunlaruñ haqqında inşâd² ol[ın]mışdur.

Ve Hâzret-i Hüseyn’ün şehâdeti kâffe-i ümmet-i Muhammed’e ve cümle-i³ melâ’ik ü kerrübiyân[a] [kemâl-i hüzn ü melâlet virüp her sene] rûz-ı muşibet ü mâtemlerin[de] ‘arz-ı girye vü firqat olmışlardur. «من بکی»⁴ hadîs-i şerîfleri ‘ayândur. Dahı tafşil isteyenler *Ravzatü’s-şühedâ* da ve *Hadikatü’s-sü’edâ* da yoqlasunlar ki bu kitâbda maţlûb olan ihtişâra rağbetdür.

Ammâ İmâm Hüseyn Hâzretlerinüñ ‘Irâk cânibine hareketi ve Medîne-i Münevver’den Kûfe câniblerine gitmesi bu taqrîble vâkı‘ oldı ki Mu‘aviye’nün müddet-i emâret ve zamân-ı da‘vâ-yı hilâfetleri on tokuz yıl ve dört ay miqdârı [565b R1] olduğda kendü pîrligine nazâr itdi. Ve ‘âlemüñ fenâsını muqarrer bilüp gözleri baqarken⁵ veled-i pelidî⁶ olan Yezîd’ün tehniye-i esbâb-ı devleti[ne] müşâhid ve a‘yân-ı vilâyetüñ kendüsi kavli ile andan bî‘ati tedârükünde mücidd oldı. Hâlâ ki hubb-i dünyâ ve

1 “Şüphesiz ki cennette Ali, Hasan ve Hüseyin için süttten bir nehir vardır. Onları seven herkes hüznü duymaksızın cennete girecektir.”

2 Nüşhalarda “nâzil” şeklinde yazılan bu kelime ilgili şiir âyet olmadığı için tashih edilerek metne alındı.

3 Nüşhalarda “cel (N1, HZ), hîyel (R1)” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 “Kim Hüseyin için ağlarsa veya ağlarmış gibi yaparsa cennet ona vacip olur.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Hadikatü’s-sü’edâ* esas alınarak tashih edildi. bk. Fuzûlî, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, no. Bel Yz K 0762, vr. 4a. | Hadis olduğu bildirilen bu söz muteber hadis kaynaklarında yer almamaktadır.

5 Nüşhalarda burada yer alan “ve” bağlacı sentaks gereği metinden çıkartıldı.

6 Nüşhalarda “pelid veled (N1, HZ), pelid velid (R1)” şeklinde yazılan bu terkip anlam ve seci gereği tashih edilerek metne alındı.

rağbet-i ferzend-i yek-tâ, Sulţân-ı Enbiyâ ve Sâlâr-ı Ağniyâ cânibinden [412b N1] gördüğü hıkkük ...¹ didi. Ve İmâm Hasan [ile] itdüğü 'ahd üzere kendüden şoñra şadr-ı hilâfet yine aña teslim olunmuş mihmân-ı dîniyyeden idüğünü ke-ennahu ferâmüş ve bi'l-cümle havf-ı âhireti ber-ţaraf kıldı. Ve Yezîd'i velî-'ahd idinüp a'yân-ı Şâm ve 'Irâk vilâyetinün bî'at ü teba'iyetleri tedârükini gördi.

Bu minvâl üzere Yezîd'ün huţbesi oķındı. [Hükmi]² dağı Mışır ve Şâm ve 'Irâk ve Hırâsân'da cârî oldu. Ve eţrâfa kâşıdlar revân idüp memleketler[ün] bî'at-nâmeleri Yezîd'e vuşul buldı. Ammâ havf u ihtiyâţ ulularından olmağın, huşuşâ Hazret-i İmâm Hüseyin bin 'Alî ve 'Abdu'llâh bin 'Ömer ve 'Abdu'llâh bin Zübeyr ve 'Abdu'r-Rahmân bin Ebî Bekr cidden bu fesâda rızâ virmeyeceklerin bilüp anlardan havfı ziyâde olmağın Medîne hâkimi Mervân bin Hâkem'e mektûb gönderdi. Yezîd'i velî-'ahd idindüğünü bildürüp zıkr olunan eşrâf ü ekâbirden bî'at taleb eylesesini işâret eyledi.

Vaķtâ ki nâmesi [64a HZ] Mervân'a vâşıl oldu, sükkân-ı Medîne'yi cem' idüp minbere çıķdı. Ve huţbeye başladı. Evvelâ Mu'âviye'nün pîr olduğünü ve ümmet-i Muħammed'e lâ-büd bir hâlife lâzım idüğünü [beyân itdi]. Ve "Evvel olacaķ dağı 'ilmde ve ma'rifetde ve zâten ve neseben ve devleten kimesneye muhtâc olmamaķ gerekdür. İmdi, benim oğlum Yezîd cümleden eħaķķ u lâ'ikdur." diyü Mu'âviye nuţķını beyân eyledi.

Ammâ ki bu cevâbı işidenler hayret-âlüd, aşlâ ve kaţ'â hîç bir ferd nik [566a R1] ü bed bir söz söylemedi. Ancaķ Muħammed bin Ebî Bekr cevâba gelüp didi ki "Yâ Mervân, kizb eyledün. Hudâ-yı 'âlemiyân hâķķı için sen de ve ol saña mektûb gönderen kişi dağı dürüg söyler." diyü huţâb eyledi. Hemân Mervân artuķ cevâba kâdir olmayup aşğa indi. Ve hâķķ yirlü yirine tağıldılar.

Ve bu hinde ki Mervân mescidde oturdu [ve] hemân ki ümmü'l-mü'minîn 'Â'işe *radiya'llâhu 'anhâya* ki bu cevâb vâşıl oldu, küllî ıztırâb ile çâderine bürinüp Kureyş'[ün] 'âbide hâtûnları ile ma'an mescide

1 Nüşhalarda burada birkaç kelime boşluk vardır.

2 Nüşhalarda burada birkaç kelime boşluk vardır.

geldi. Mervân ki bunları gördi, i‘zâz-ı pür-kemâl¹ ile istiğbâl idüp “Hidmet nedür, buyuruñ?” didükde “Ne söylersüz haq söz söyleñ. Ya‘nî ki kimse cânibine muhâbâ kaçdın itmeñ.” didükde hazret-i şiddîka âgâz-ı kelâm idüp didi ki “Ben bu huşûşa şahidüm ki Hazret-i Muhammed Muştafa senün babaña la‘net buyurmuş idi. Ve sen ol zamânda dañı henüz anuñ [şulbinde]² bulunup sen de babañ da rahmet-i Hudâ’dan mehcür olmuşıñuzdur.” diyü buyurdılar. Mervân ki hazret-i [413a N1] ümmü’l-mü’mininden bu kelimât-ı ‘itâb-[mermüzâtı] işitti, dehânına mühr-i sükût idüp aşlâ cevâb virmeyüp menziline gitdi. Ve mâ-cerâyı bir bir Mu‘âviye cânibine yazup irsâl itdi.

Fe-lâ-cerem Mu‘âviye dañı ber-vech-i isti‘câl Hicâz seferin Yezîd’i ve sâ’ir hevâdârlarını bile uydurup evvelâ Medîne-i Münevver’e geldi, dirler. Egerçi ki bir kavilde Mevlânâ Fuzûlî *Hadiqa* nâm kitâbında evvelâ Mekke-i Mükerrreme’ye, andan sonra Medîne-i Münevver’e geldüğünü yazmışdır.³ Andan ötesine gidüp⁴ Yezîd’ün cülüsünden sonra zühür iden havâdişün tahrîri [ile] iktifâ kılılmışdır.⁵

Ammâ *Kenzü’l-garâ’ib* nâm kitâbda Yezîd’ün cülüsüne gelince havâdiş ü ‘acâ’ib [566b R1] yazılmışdır. Bizüm kitâbımızda yazılan *Ravzatü’ş-şühedâ* ve *Hadiqatü’s-sü’edâ* dan bu ahbârdan nâ-dîde⁶ vü nâ-şenîde *Kenzü’l-garâ’ib* den naql olunup Yezîd’ün cülüs-ı menhûsına varınca yazılan hikâyât-ı garîbe vü ‘acibe ol kitâblarda[n] müntahab kılındı.

İmdi, zann olmaya ki Mu‘âviye’nün taleb-i bî‘atle evvelâ ‘azîmeti Medîne şehrine vâki‘ oldı ve eşrâf ü ekâbir ü mefâhir cemî‘an istiğbâl itdiler. Hazret-i İmâm Hüseyin dañı bî-ihtiyâr atlanup karşı gitdiler. Eşnâ-yı mülâkâtta Mu‘âviye atından indi. Ve hazret-i imâmı çucaqlayup mübârek

1 i‘zâz-ı pür-kemâl: i‘zâz ü ikrâm R1

2 Nüşhalarda birkaç kelimelik boşluk bulunan bu yerde metin tamiri yapıldı. bk. *Uddü’l-Gâbe*, C.2, S.34; *el-İsâbe*, c.1, s.317.

3 Nüşhalarda “yazmış idi” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Nüşhalarda “gitdi” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

5 Nüşhalarda “kılınmıştır” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

6 Nüşhalarda “nâdire” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

alnın öpdi. Ve kendü bindüğü esb-i Tâzî'yi imâm-ı hümâmuñ rikâbına pîş çekdi. Ve kendüsi âhar semende süvâr oldu. Ve şehre girildükde istikbâl itdiler. Herkes menzillü menziline [girdükde] dahı kıymet-i derâhim ü dînâr [ü] mürvârid ile bir mehâr üstür-i şabâ-refetâr[ı] Mu'âviye hazret-i imâmuñ 'izz-i huzûrına gönderdi.

Fe-ammâ bu vechle ikrâm ü 'atâdan murâd u maqşûdı [64b HZ] ne idüğü ma'lûm olmağın ol şeb hazret-i imâm tevâbi' ile sefer emrine kıyâm idüp Mekke-i Mükerreme'ye çekildi. "Her ne hâl ise Beled-i Emîn'de bulınmaç evlâdur." buyurdu.

Vaqtâ ki Mu'âviye hazretüñ irtihâlini tıydu, gamnâk ü mahzûn olup ardlarına düşdi. İlğar ile ol dahı Mekke'ye yitişdi. Ve Harem-i Şerîf'e gelüp Mekke-i Müşerrefe'de hazret-i imâm ile muşâfağa kıldı. Ammâ ardınca Yezîd-i pelîde mübârek gözi tuş olduğda Ka'be'den cânibe yüz döndürdi [ki] kazâ-yı ebediyye[ye] 'ilm-i şerîfleri muhîṭ olmağın vech-i 'abûsına mübârek nazarı toqınmaya. Yezîd-i pelîd hazret-i imâmuñ kendüden yüz döndürdüğüne gâyet cân-ı nâ-pâkine keder oldu. Hemân mel'un-ı bî-dîn ol hazrete intikâm kaşdına [413b N1] Şâm güm-râhlarından bir bed-baht-ı bî-edebi gönderdi ki hazret-i imâma ihânet¹ ü âzâr kaşdın tenbih² eyledi.

Vaqtâ ki ol [567a R1] bî-edeb, şeh-zâde-i pâk-neseb cânibine varup muqâbil oldu, evvel cevâbı "Bre câhil, Hüseyn bin 'Alî sen misün?" diyü şordı. İmâm-ı hümâm "Belî, öyleyin." didükde ol mel'un hâşâ, "Aleyke ve 'alâ ebîke." didi. Hazret-i 'Alî'ye ve ol velîye şetm eyledi. Ammâ imâm-ı ekremüñ deryâ-yı hilkatleri tağyir ü mükedder olmadı. Tebessüm kıldı ve didi: "Eger aç iseñ toyurayın. Ve eger 'uryân iseñ saña hil'at giydüreyin. Ve eger güm-râh iseñ tarîḫ-ı müstaḫîme delâlet ideyin. Seni cennet-i a'lâya göndereyin." buyurdu. "Yoḫsa ehl-i bihişt senüñ 'aşîretüñden midür?" diyü şordı. Hazret-i İmâm cevâb virüp "Belî, öyledür." didüklerinde "Yâ Hüseyn,³ bilmiş ol ki senüñ huzûrına kemâl-i 'adâvet ü şemâtet⁴ ile gelmiş idüm. Lâkin şimdi cenâbuñda[n] izdiyâd-ı hulûş u 'ubüdiyyet ile

1 ihânet: emânet N1, R1

2 tenbih: - N1, R1

3 Hüseyn: Ḥasan N1, R1

4 'adâvet ü şemâtet: 'adâvet ile ve şemâtet birle R1

ayrıldum. Ve ‘azīm-i şān ve ḥüsn-i ḥulḳ ile bürhānuña vāḳıf oldum. Bī-şübhe ehl-i beyt-i Resūlu’llāh’dan idügün bildüm.” diyü itdügi güstāhlıklarından ‘özü diledi.

Fe-lā-cerem ol kân-ı kerem ü mürüvvet ü ‘atâ ve deryâ-yı sehâvet ü vefâ Ka’be dīvârına el uzatdı. Ve kisvet-i Mekke altından bir avuç dīnâr çıkarup ol Şāmî’ye bağışladı. Kıyâsen elli miḳdârı filori olup içinde bir ağır bahâlu cevher-i berrâḳ bile bulundu ki tâze ḥurmâ miḳdârınca var idi. Ammâ nazîri kevn ü¹ mekânda nâdir idi. Ḥuşûşâ ki her neye toḳınsa bir müferrah âvâz peydâ olurdu. Ve râ’iḥa-i müşg-âsâsı ḥod dimâḡları mu‘aṭṭar kılandır. Şāmî ki bu iḥsâna lâ’iḳ oldu, döndi; gitdi. Ve Yezîd-i ‘anîdi² bâb-ı ḥaremde kendüsini ḳatlanur gördi.

Vaḳtâ ki ol Şāmî’ye “Ne eglendün ve imâma ne maḳûle cefâlar kılduñ?” diyü şordu. “V’allâhi ben imâmı ekrem-i ḥalḳu’llāh buldum. Ve ehl-i beyt-i Resûl’uñ eṣer-i luṭfi idüğini taḥḳîḳ kıldum.” diyü cevâb virdi. [567b R1] “Ne luṭfin gördün ki böyle dirsün?” didükde der-ḥâl avucını açdı. Ol filorileri gösterdi. Ve gevher-i girân-ḳıymeti gösterdi.

Ammâ Yezîd ol Şāmî’ye ḡazabân olup keşân-ber-keşân Mu‘âviye tara-fına revân olup vardı. Mâ-cerâyı ve yâḳût-ı girân-bahâyı bildürdi. Ḥattâ babasına ‘itâb ve ḥitâb idüp didi: “Ḥüseyn’e bir deve yüki altun virdün. [414a N1] Şimdi ol altunlar ile ḥalḳı kendüsine yâr itmekdedür. Bunlara sen sebep olduñ.” diyü söyledi. Egerçi [65a HZ] Mu‘âviye ḥaḳîḳat-i ḥâle vāḳıf oldu ve imâmuñ ‘aṭâsı Ḥaḳ *subḥānehu ve te‘âlānuñ* baḥşîşi idüğine ‘ârif oldu. Lâkin Yezîd’i teselli etmek için ve sâkin olsun [diyü], «الذي مثل»³ «هذا السيد الكريم الذي يكرمه لاجلك»³ didi. Ya’nî “Ne için incinürsün? İmâm Ḥüseyn gibi seyyid-i kerîm saña ikrâmen bunca yâdgârları ol Şāmî’ye ‘aṭâ kılmış.” diyü söyledi. Ammâ cevâhir-i yek-tānuñ bahâsını taşavvur itdükçe müteḥayyir oldılar. Ve “Hiç bir pâdişāhuñ ḥazînesinde yokdur. Ve şim-diye dek böyle bir tuḥfeye mâlik olamaduk.” didi.

1 Nüshalarda “kân-ı” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği “kevn ü” şeklinde tashih edilerek metne alındı.

2 Velîd-i ‘anîdi: Velîd’i R1

3 “Böyle cömert bir efendinin senin yerine cömertlikte bulunması sana keder mi veriyor?”

Hikmet Hüdâ' nuñdur, ol eşnâda hazret-i imâm Mu'âviye ile mülâkât itdi. Ve ba'de'l-muşâfağa ve'l-kelâm Mu'âviye ol cevheri gösterüp, "Bu yâdgârı siz mi bağısladıñuz? Ve nereden buña mâlik oldıñuz?" diyü söyledi ve şordı. Şeh-zâde gâyet-i hicâbından sâkit üzere olup başın aşğa şaldı. Ve ol hinde hemân müfâraķat idüp menziline geldi.

Vaķtâ ki şeb hengâm[1] olup ķurş-ı âftâb gâ'ib oldı, 'âlemi zulumât bürüdi. Mu'âviye Şâm 'askerin ve serhenglerin ve sâ'ir bed-fi'âlleri bir yire cem'iyet ķıldı. Ve İmâm Hüseyn'i ve Muħammed bin Hanife'yi ve 'Abdu'llâh bin 'Abbâs'[1] ve 'Abdu'llâh bin Zübeyr'[i] bi-esrihim meclisine da'vet ķıldı. Cümlesi geldükden sonra Mu'âviye cânibinden 'Amr bin 'Âş-ı 'âşî feth-i kelâm idüp, [568a R1] "Mu'âviye pîr oldı. Ve emr-i hilâfeti ve re'y-i diyâneti¹ fazileti mücibince Yezîd'e muķarrer ķıldı. Ve hilâfet-nâmesine a'yân-ı Şâm u 'Irâķ imzâlarını urdılar. Ancaķ sizün nâmıñuz ile olmayınca olmaz." diyü tûmârı hazret-i imâma şundı. Anlar daħı alup 'Abdu'llâh bin 'Abbâs'a virdi. Ya'nî ki "Oķuñ, görüñ nedür?" didi.

Ammâ 'Amr bin 'Âş, hazrete didi ki "Bunlaruñ serveri siz olduđıñuz muķarrerdür. Ve sâ'iri daħı size tâbi'dür." didi. Ve tekrâr Hazret-i Hüseyn'e imzâ urmak için ibrâm eyledi. Fe-lâ-cerem maħdûm-ı mükerrem bu 'âşî kavme cevâb ķılıp "Benüm sizüñle muħâlefetüm yokđur. Huşuşâ ki künc-i 'uzlet ihtiyâr² itmişümdür. Ve raġbetüm sizden artuğur. Zîrâ ki eger ben sizüñle muķâbil olup dünyâ için muķâtele ķaşd ķılsam İmâm Hasan gibi büyük ķarındaşum size hilâfet virdüġi zamânda olurdu. Daħı ol zamânda niçe niçe fesâdlar zuhûr bulurdu. [414b N1] Şimdiki kâr-ı emâret ki bir şeyħ-i 'azîzüñ elindedür. ...³ huşuşında kendüsine su'âl iderlerse⁴ şol nesne vâķıf-ı celîlü'l-himme⁵ maħz-ı hayrdur, eylesünler.⁶ Bizi

1 Nüşhalarda burada yer alan "ve" bağlacı sentaks gereġi metne dahil edilmedi.

2 ihtiyâr: i'tibâr N1, R1

3 Nüşhalarda burada birkaç kelimelik boşluk vardır.

4 iderlerse: iderler N1, R1

5 himme: töhme N1, R1

6 N1, R1 ve bunlara nispeten hata oranı daha düşük bir nüsha olan HZ nüshalarındaki imla bozuklukları nedeniyle cümlelerin anlamı muġlaktır. Muhtemelen N1 veya R1 nüshalarından biri esas alınarak tab' edilen matbu nüshada da aynı imla problemleri bulunmaktadır. bk. Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-abbâr*, Takvimhâne-i Âmire, İstanbul 1277, Rük-n-i Sâni, Cüz'-i Sâni, s. 359.

güşe-i tã'at ü 'ibâdetimizde çosunlar. Teklîf-i mâ-lâ-yuṭâka iḳdâm itmesünler.” diyü cevâb-ı şâfi virdükde Mu'âviye cânibinden 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd ve hevâdârlarından niçe güm-râh ü ehl-i fesâd [ve] ehl-i şeyṭân-ı 'aleyhi'l-la'ne ihvâni âgâz-ı fesâd idüp niçe dürlü bî-edeblikler itdiler. Ve Hâzret-i Hüseyn'ün ḥulâşa-i kelâmı[ndan soñra] “Saña ve oğlına muḥâlefet ü düşnâm idenlerdendir.” diyü ğâzab eylediler. Hattâ “Öldürilecek âdeme müdârâ câ'iz degüldür ki meşel-i ḳadîmdür. Ve bunlar bedterin-i 'aşâ'irdür. Ve pederi 'Alî bin Ebî Ṭâlib daḥı bundan ziyâde yaramaz idüğü ḥod size ve bize zâhirdür.” diyü ḥâşâ vâfir mühmelât [65b HZ] sözler söyledükden soñra Muğîre bin Şu'be ol ortalığı fesâda virdi.¹ Hattâ «الاحسان إلى ما يستأهل شعبة من الجنون»² didi. Ya'nî ki “İḥsâna lâ'îḳ olmayanlara iḥsân [568b R1] itmek nev'-i cünündür. Hemân bununı tedârükün görmek gerekdür.” diyü ḳatılınmasına sa'y ü diḳḳat eyledi.

Ba'dehu dört imâm tekrâr kelâma gelüp 'arz-ı dürer-i cevâhir-nizâm idüp “Ben sizi 'aceb ḳavm gördüm ki hem bizi âdem yirine ḳomayup ihânet idersüz ve hem ṭaleb-i bî'ata raġbet eylersüz. Ve daḥı bunu taḥḳîḳ bilmüşüz ki siz devlet-i dünyâyı sa'âdet bilüp âḫireti terciḥ itdiñüz ve dîn-i İslâm'a göz yumup ardıñıza atdıñuz.” buyurduḳda hemân Yezîd-i la'in-i merdûd ḳalb-i [ḳâsî vü mebrûd ile]³ ortaya atılıp ṭa'n yüzünden ḥâzret-i imâma dedi ki “Emr-i dînden bize bir miḳdârcıḳ 'aṭâ itseñüz nice olurdu?” diyü inḳıbâz⁴ buldı. Ya'nî ki “Dînde ayrıldıḳ ise bizi dîne ulaşıdursañuz olmaz mı?” diyü böcekler gibi aġzın açup ḳahḳaha ile güldi.

İmdi, ḥalîfe olacaḳ mel'un böyle bî-edeb olduḳda aña tâbi' olanlar nice olmaḳ gerekdür, var aña göre ḳıyâs eyle.

Ba'de'l-kelem Mu'âviye cânibinden 'Amr bin 'Âş-ı 'âşî gördi ki bu ḳîl ü ḳâl fâ'ide virmez ve bî'at ḥuşûşu olmaz, hemân devât ü ḳalemi eline aldı. Evvelâ 'Abdu'llâh bin 'Abbâs, şâniyen Muḥammed bin [Ḥanîfe] ve sâlişen

1 N1 ve R1 nüshalarında burada bir kelimelik boşluktan sonra “didi” kelimesi gelmektedir. HZ nüshasında boşluk yoktur. “Ve didi ki” biçiminde bir ibare vardır. Anlam ve sentaks gereği bu kısımlar metne alınmadı.

2 “Hak etmeyene yapılan iyilik deliliğin bir çeşididir.”

3 Nüshalarda “ḳor dil (N1, R1), ḳurdli (HZ)” şeklinde muğlak yazılan bu yerde anlam ve seci gereği tashih ve metin tamiri yapıldı.

4 inḳıbâz: inḳıbâş N1

‘Abdu’llāh bin¹ Zübeyr’e cebren ve қahren hilāfet-nāmeyi imzālatdı. ‘İnād itdüklerinde, “Şimdi naқd-i vücūdunuz hebā olması muқarrerdür.” diyü taḥvif itdi. Ba‘dehu ḥavfdan imzāladılar. Ve ²«اذهبوا وأنتم سالمين» diyü anlar menzil-i Mu‘āviye’den girdiler.

Ḥazret-i imām miyān-ı güm-rāhān-ı Şāmiyān’da [415a N1] tek ü tenhā қaldı. Ve ‘Amr bin ‘Aş imāma ḥiṭāb idüp, “Gördün mi aқribā ve ta‘alluқātuñ ne vechle imzāladı³ ve cümlesi ḥalāş olup seni bunda yalınuz қodı, gitdi? İmdi sen de tiz bu menşürü imzā eyle ve Mu‘āviye’nün on biñ bedre altun ‘aṭasını alup meşālihüñe şarf eyle ve tevābi’üñi irzā eyle. Ve illā, kendü vücūdını muḥālefetüñle göz göre ifnā eylersün.” diyü söyledi.

Ḥazret tebessüm kı lup eyitdi: “Bu olacaқ degüldür.” Ve niçe қasem yād eyledi ki bu menşūra el urmaya. Ve imzā-yı [569a R1] şerifi ile ol esāmīnün dibācesini mu‘anven қılmaya.

Bi’l-āḥire Mu‘āviye rıfқ-ıla kelāma geldi. Ve niyāz ü tazarru‘ yüzinden ḥazret-i imāma söyledi. Ya‘nī ki “Yā imām, sen buña rāzī degül misün ki sa‘adet-i dünyā vü āḥiretle müsteşnā olasun. Ve umür-ı zāhirde Yezīd’i kendü ḥidmetüñe mañşüb қılasun. Ol niçe dürlü seyāḥat ve қа‘r-ı deryā-yı ğurbetde sibāḥat idüp ḥāşıl itdügi nevādir-i cevāhirüñ ekşerini saña nişār eyleye.” diyü söz söyledi. Lākin nūr-ı dü-çeşm-i Zehrā, ﴿وَمَا 4 كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا﴾⁴ ya‘nī ki “Ben қalālete düşenleri ‘aḍud ittihāz itmezsin. Anlar basit-i arzda fesādāt idüp baña müzahrefāt-ı⁵ dünyeviyye görilsün, dimezin.” diyü söyledi.

Hemān meclisde olan güm-rāhān Mu‘āviye’ye hücüm eylediler. “Bu ne maқüle şeref ü siyādetdür ki sen yalvarursın?” diyü söylediler. Ve bi’l-cümle āḥir-i kār ṭā’ife-i eşrār hemān yaluñ yaraқ ile yürüyüp kimi ḥancer

1 ve//bin: - R1

2 “Sağ salim olarak gidiniz.”

3 imzāladı: imzāladılar R1

4 “Saptıranları hiçbir zaman yardımcı edinmiş değilim.”, Kehf 18/51.

5 Nüşhalarda “ḥurāқān” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

ve kimi şemşir-i âteş-bâz-ı zehrînak ile efî yılanlar [66a HZ] gibi delüklerden çıktılar. Hâzret-i imâmuñ katline ittifâkları muqarrer oldı.

Mu'aviye cânibünden eşkıyâ tã'ifesine "Siz bilürsüz." diyü ruşat virildi. Lâkin hâzret-i imâm naqd-i ['ömr-i] 'Alî-i Murtażâ, nür-ı dü-çeşm-i Zehrâ yirinden şıçradı. Ve el qaldurup âsmâna iltifât kıluq, «الهي الهي يا خالقي يا ناظري بحق جدِّي وأمي وبحق أخي وبحق توحيد الإسلام اغانني ولا تسلط علي»¹ buyurdu. Ya'nî ki "Ey beni var iden Perverdgâr, ey bî-keslere mu'in ü feryâd-res olan Kirdgâr, benüm 'acz-i hâlümü görürsün. Ve feryâd ü figânumı işidürsün. Ceddüm Muḥammed el-Muştafâ ve vâlidüm Fâtıma-i Zehrâ ve birâderüm Ḥasan haqqı için ve qalbümde olan tevḥîd-i İslâm ḥürmeti için olsun, baña meded eyle. Bî-raḥm zâlimi üstüme musallaḥ kıılma. Tâ ki kendü nefsum dîn ḥuşuşını [369b R1] [ve] dünyâ umûrını ıslâḥ ile [415b N1] muqayyed ola."² diyü münâcât itdüğü gibi hemân-dem bir zelzele-i hevlînak peydâ oldı. Ve herkes qorḥulu olup Mu'aviye başı aşığa düşdi. Ve ol güm-râhlardan toquz kişinün zehresi çâk olup helâk oldılar. Mâ'adâsı perîşân olup, qaçup gitdiler. Taraf-ı necâta cân atup bir kerre daḥı ardlarına baqmadılar.

Ammâ hâzret-i imâm mübârek başını secdeye qodılar. «اللهم يا محبي»³ diyü du'â idüp ḥıramân ḥıramân ḥaremserâsına çekildi. Ve taşra çıqduqda İbn 'Abbâs ve İbn Zübeyr ve sa'ir tevâbi'i bir dîvâr dibinde ḥayanup mağmûm u maḥzûn u müteḥayyir buldı. "Nice qurtıldıñ?" didiler. İmâm daḥı mâ-cerâyı beyân buyurdu. Herkes menzillü menziline gidüp ḥavâdiş-i âtiyeye yüz tıutup ne yüzden âşkâre olur ki,⁴ diyü mütereddîd oldılar.

İmâm Ḥüseyn ol gice ḥüsn-i tedbîr ve re'y-i dil-pezir idüp kendü ḥavâşş-ı ta'alluqâtından olan kimesneler ile Mekke'den taşra gitdi. Ve

1 "Allah'ım; Allah'ım; ey yaradanım; ey gözetenim; ceddüm [Hz. Muhammed'in] ve annemin hakkı için, kardeşimin hakkı için ve İslam birliği hakkı için bana meded eyle. Ve kendimi, dinimi ve vazifemi ıslah edinceye kadar bana merhamet etmeyenleri musallat etme." | Nüşhalardaki imla hataları Gelibolulu Âlî'nin tercümesi doğrultusunda tashih edildi.

2 muqayyed ola: - R1

3 "Ey sevenim, merhametlim, cömertim, yardımcım olan Allah'ım..."

4 âşkâre olur ki: - R1

Cehnî¹ nâm şehre toğrı 'azîmet itdi. Kendüler süvâr ve hem-rikâb olan yârânı silâh u rimâh ile müretteb ber-vech-i ilğar cüst ü çalâk ü sebük-bâr olup şehir-i Cehnî kırbında güneş gibi tâbdâr olduqda ittifağ ol şehriñ re'is-i nâmdârı Si'lât Hâtûn nâm mâde-şîr-i kâr-güzâr ve âmâde-i ceng-âzmüde bir büzürgvâr idi. Hâzret-i imâmuñ rikâbların bûs idüp «مرحبا يا»² «يا نور قلبي»³ yüz urdı.

Hâzret-i imâm, Mu'âviye'den firârını ve ardlarınca Şâm 'askerinüñ ilğar ile gelmesini Hâtûn Si'lât-ı şâliħaya i'lâm eyledi. «لا تخف نجوت من»⁴ «القوم الظالمين»⁵ diyü istimâlet virüp önlerine düşdi. Harem-serâsına iledüp oğlı Muħammed nâm merd-i mü'eddebi⁶ "Kenîzek-beççeñüzdür." diyü el öpdürdi. Ri'âyetlerini ferzendine ve sâ'ir 'aşâ'irine ışmarladı.

Ba'dehu kendüsi [570a R1] Mekke'den yaña teccüsse gitdi. Hâzret-i imâmuñ ardlarınca 'asker gelür mi, diyü tefahhuş itdi. Zîrâ ki Si'lât-ı mâde-şîr kabâ'il-i 'Arab'da ve Şâm vilâyetlerinde anuñ gibi bahadur nâdir var idi ki oğ atmak ve oğı şavmada ve nîze urmada ve sell-i seyfade 'arz-ı siperde mehâbeti hüveydâ idi. Cengde kâr-âzmüde bir hâtûn idi ki nazîri yoğ-ıdı. Hattâ [66b HZ] sükkân-ı şehir-i Cehnî'de ve 'umümen on birâderi ve kabîlesinüñ 'aşâ'iri cümleten emrine fermân-berdâr idi. Ve uğrına cân ü baş ile fermân-ber idiler.

Vaqtâ ki Si'lât [416a N1] Hâtûn Mekke cânibine çekildi, nâ-gâh şarşudan bir toz belürdi. Ya'nî ki Muğîre bin Şu'be iki müsellağ süvâr ile hâzret-i imâm şalebine çıkageldi⁶ ve Si'lât Hâtûn'a selâm virüp Mu'âviye kendülerini İmâm Hüseyn⁷ bin 'Alî şalebine gönderdüğünü söyledi. "Şöyle ki bu câniblerde ola, daħı bir kimesne anı şaklaya, teslim itmeye, ol

1 *Mu'cemü'l-büldân*'da böyle bir yerleşim adı bulunmamaktadır. bk. Şihâbüddin Ebî Abdillâh Yâkût el-Hamevî, Dâru Sâdır, Beyrut 1977

2 "Merhaba ey efendim, ey kalbimin nuru."

3 pây-ı şerîfine: pâyıña N1, HZ

4 "Korkma, zalim topluluktan kurtuldun."

5 Nüshalarda "merd-i mü'eddi (N1, HZ), merdüdı (R1)" şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği "merd-i mü'eddebi" olarak metne alındı.

6 çıkageldi: çıktılar N1, HZ

7 Hüseyn: Hasan HZ

ķavmuñ oğlına ve ķavm [ü] ķabilesine emürü'l-mü'minîn ol kimesneye hışm u ğazab eylemek muķarrerdür." diyü söyledi.

Ammâ hâtün-ı büzürgvâr merdân-ı kâr-dide gibi izhâr-ı celâdet-i [bî]-şümâ[r] idüp "Hâşâ ki emürü'l-mü'minîn Mu'âviye-i pür-kibr ü kîn ola. Biz emürü'l-mü'minîn İmâm 'Alî'den Őoñra ferzend-i ercümendi İmâm Hâsan'ı bilürüz. Anlardan Őoñra hâlâ cemâli ile menzirimüzi münevver ķılan Hüseyn bin 'Alî Hâzretlerini añlaruz. Ve anuñ hıdmetini sa'âdet-i dâreyn bilürüz. Hâlâ ol İmâm Hâzret-i Hüseyn benüm mihmân-ı 'azîzüm-dür. Ve cemî'-i ķabâ'il ü 'aşâ'irümle anlaruñ uğrına bezl-i cân ve Şarf-ı mâ-melek ü hân mân itmek muķarrerdür. Evlâ budur ki yüziñüz Şuyı ile döne-süz ki fesâd olup ķanlar dökilmege sebep olmayasuz. Ve illâ siz bilürsüz." didükde Őarafeynden 'inâd ü fesâd olup mübârizler nîze vü ŐemŐire el ur-mağa başladılar.

Ve Si'lât Hâtün tenhâ bulunmağın yine ol zümreden yüz döndürme-din [570b R1] ķâ'ide-i nerre-Şir gibi birer birer meydâna girdiler. Ve ol zen-i Şir-peyker meydân-ı ğarb ü veğâda cilveler eyledi.¹ Bu Őariķ ile đuhâdan namâz-ı zuhr vaķtine dek Şavaş bâzâr[1] germ oldu. Ve² mu'cizât-ı Muğammedî berekâtında Si'lât'a³ muķâbil çıķan süvârlar birer ikişer derk-i esfele vuşul buldı.

Egerçi ki hâtün-ı âhîret-[bîn] çerğ-i berîn gibi meydân-ı ma'rekede [mişâl-i] Şir-i jiyân rumĥ u Şemşir ile pergârvâr dâ'iresinde ķat ķat [devr idüp], lâkin aşlâ yüz döndürmeyüp merdâne ceng iderdi. Ve bir Őariķ ile te'hîr itdürüp ķavmine ğaber virmek itmezdi. Lâkin ğazret-i imâm Si'lât'uñ eglendüğine iztîrâb-ı tām üzere oldu. Ve oğlı Muğammed'e tenbih [idüp] beş süvâr gönderdiler.

Egerçi ki hâtün-ı Hümâ-kirdâruñ ķıvâmı dürüst idi, fe-ammâ altın-daki semend-i Tâzi bir miķdâr bî-mecâl idi. Fi'l-hâl rağşını tebdil ķıldı. Ve ol beş süvârî ķafâdâr idinüp ke-mâ-fi'l-evvel ğarb u đarba yine girişdi. Ve

1 eyledi: eylediler N1

2 Ve: - N1

3 Si'lât'a: Si'lât'a ne N1

müceddeden¹ at bırakduğça «بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا هِلَ الْمُحِبَّةَ عَنِ عَزَّةٍ»² رسول الله dirdi. Ve cān ü başıyla cihād iderdi. [416b N1] Bu ʔariḳ ile birer ikişer vāfir kimesneyi helāk itdi. Bî'l-āḫire rū-gerdān olup Muğire ve tevābi'i Mekke cānibine 'azīmet kıldı. Ve niçesi ol yolda ḫarāret-i ūşemsden ve ūşuzlıqdan beriyyede giderken cān virdi.

Āmmā ki ḫātūn-ı ūalābet-nümūn kemāl-i nuşret ü meserrete maḫrūn olduğı ḫālde imām-ı hümām cānibine geldi. "Hemīşe dūşmenān-ı devletūn böyle mūnhezim olsunlar."³ diyü fetḫ ile dest-būs kıldı. Egerçi ki aşḫāb-ı Cehnî ve sükkān-ı Ḳal'a-i Ṭā'if ḫāzrete niyāz itdiler ki "Bizüm ḫal'amuz üstüvārdur. Ve ḫidmetünde māl ü menālimüz ve cān ü başımız nişārdur. Āḫar yire gitmege bir vechle rızāmuz yoḫdur." [67a HZ] diyü yalvardılar. Ve "Yoluña cān ü başımız fedādur." didiler. Ammā ḫāzret-i imām "Mekke-i Mūkerreme ḫurbında olmaḫ size ve bize ıztırāb [571a R1] iderler." diyü mehīl olmasına imām rızā göstermedi.⁴ Yemen vilāyetinden Sebe' memleketine 'azīmet[i] muḫarrer itdi.

Fe-lā-cerem on gün tamām Si'lāt ḫānesini maḫām itdükden ūõnra ḫātūn-ı ūir-i māde ve oğı Muḫammed-i nīk-nām rikāb-ı müsteṫābları ḫidmetinde ḫıyām ḫaşdın eylediler. Ve Si'lāt, Muğire bin ūu'be hezīmetinden ḫāşıl kılduğı yedi yüz re's atları ve yüz nefer ḫulām ve hezār üştür yüklerini mükemmel ve beş yüz atlı daḫı müsellaḫ ü müzeyyen ḫidmet-i imāmdan ayrılmamaḫ muḫarrer kıldılar. Kezālik ehl-i Ṭā'if daḫı mābeynler[ind]e elli bīn dīnār deḫşürüp ol meblağı ve beş yüz yarar atlı intihāb kıldılar. Anları cemī'an ḫāzrete 'arz eylediler.

Bu ʔariḳ ile çekilüp leb-i deryāya vardılar. Andan keştiler ile 'ubūr olı-nup Sebe' memleketine nüzül buyurdılar. [Si'lāt Ḫātūn] ḫāzret-i imāmuñ rikābı ḫidmetinde gitdi. Ehl-i beytinden ḫarbe yarar ve kıtāl ü cidāle sezāvār ancaḫ yüz altmış merd-i ḫarbī var idi. Si'lāt Ḫātūn tevābi'i ve Ṭā'if ḫavmi süvārları ile bir miḫdār cem'iyet oldu.

1 müceddeden: mücidde N1, R1

2 "Allah'ın ismiyle ve Resûlullah'ın dini üzerine ve Resûlullah'ın izzetinden ehl-i muhabbet için."

3 münhezim olsunlar: olsun R1, HZ

4 göstermedi: göstermedi vilāyet N1, R1

Vaqtâ ki Sebe'ye varıldı, ol diyârûn şehryârı 'ulemâsını cem' kılup "Hâzret-i imâma hîdmet ne mertebede şerefdür?" diyü istihbâr itdükde cümlesi ittifâk itdiler ki "Bu bize Cenâb-ı Hâk'dan bir ni'metdür ki nüzül eyledi. Cümlemüze vâcib budur ki baş u cân ve bezl-i mâ-melek ü hân mân ile uğur u hümâyûnına çalışavuz. Düstına düst ve düşmenine düşmen olmağa dürişevüz. Ve kendülerden şebân-rüz taşşil-i 'ulûm u kemâlât itmege sa'y ivedüz." didiler. Melik-i büzürgvârı devlet-i hîdmetine tamam taħrîs itdiler.

Fe-lâ-cerem ol [417a N1] şehryâr-ı muhterem hâzret-i imâmı harem-serâsına kındurdu. Ve kendüsi dâmen-der-miyân idüp sâ'ir bendeleri gibi hîdmetine bil bağladı. 'Ale'l-huşûş maħdûm-ı büzürgvârûn ardlarınca 'asker gelmesi ve Mu'âviye [571b R1] 'âlemi ihâta idüp her âyîne baħr ü berden anlar talebine leşker göndermesi kendülere ma'lûm olmuş idi. Anlar daħı aña göre mühimmât-ı ħarb u kıtâl tedârükün görmüş idi. Farazâ âħar memâlike müteveccih olduğınuz tağdırce de¹ bârî üç ay miğdârı bizümle olup sûtür u huyûlinüz çayırlayup kuvvet bulınca dayf-i 'azizimiz olmañuza 'özrler dileyüp tazarru' olunmuş idi.

Bunlar bu hâl üzere iken Mu'âviye ki Muğ're'nün hezîmetle varduğın bildi ve hâzretün Sebe'ye çekildüğün ħaber aldı, niçe günden soñra 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd kırk biñ güm-râh-ı bed-nihâd ile Sebe' memleketine yitişdi. Ve kal'aya muķâbil şahrâda kınduşdi.

Ammâ şehryâr-ı Sebe' muķaddem tekmîl-i mühimmât ve cem'iyet-i dilîrân-ı ceng-âzmüde her vechle hâzır idi. Ve hâzret-i imâma kendüsi icâzet virmeyince kimse bulışmayup olur olmaz aħvâl 'izz-i ħuzûrlarına 'arz olınmasına ruşşat virmez idi. Murâdı ol zât-ı bürüzgvâra bilâ-ziyâdetin bir hõşca hîdmet itmek idi.

El-kışsa niçe eyyâm muķâtel[e]-i şaffeyn oldu. Şâh-ı Sebe' ve Si'lât Hâtûn ile gelen süvârân-ı ceng-âzmâ miyânında ceng istiķlâl buldı. Hâlâ ki her muķârebeye a'dâ 'askeri mağlûb u meksûr ve hâzret-i imâm hevâdârları mużaffer ü manşûr olup aşlâ [67b HZ] ve kaťâ bu hâlî maħdûm-ı

1 de: - R1

a'zam bilmedi. Ve niçe biñ âdem kılıçdan geçdi. Si'lât ise döne döne erlikler itdi. Ve hîç bir ferd bu ahvâli 'izz-i huzûr-ı imâma 'arz eylemedi.

Birgün huddâm-ı imâmdan biri cânib-i şehre vardı. Ve ba'zı kimesneler küştelerinün gam¹ u muşibetlerine meşgûl idüğün gördi. "Aşlı nedür?" diyü su'al itdükte hâzret-i imâmuñ âdemlerinden şayılmamağın şâh-ı Sebe' bıdâ'atına muhâlif haberler virildi. Hikmet Allâh'ındur, ol bir 'asker-i [572a R1] enbüh ile Yezîd-i 'anîd dahı 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd'a takviyet için girüden zâhir olduğı haberleri [ile] hemân-dem ol gulâm ta'cîl-i tām ile imâm-ı enâm huzûrına geldi. "Hulâşa-i ser-encām budur." diyü haber virdi. Hüseyin-i 'âlî-şân ta'accüb-künân Sebe' şâhını getürtdi. Haberün şihhatini ve Yezîd'ün vuşul [ü] 'azîmetini [417b N1] tamâmen işitdi.

Fe-lâ-cerem irtesi şabâh imâm-ı rüşen-felâh sa'âdetle atlandı. Ve mübârizân meymene ve meysere şaf bağlayup düzildi. 'Asker-i Sebe' takviyet peydâ idüp, "Yâ İbn Resûli'llâh, cânımız saña fedâdur." diyü gürüh gürüh² gelüp, rikâb-ı müste'âbına yüzler sürüp cenge çekilürlerdi. Ammâ hemân ki şabâh namâzı kıılınup atlandılar, cânib-i havâricden tabl ü naqâre vü nefir şadâsı peydâ vü zâhir oldı. Yezîd-i pelidün 'askerinden meydâna kim gire, diyü çururken hemân mü'minlerden Si'lât ki muqaddeme-i süvârân-ı 'âlî-derecât idi, ol zümreye qarşu vardı.

Qarşusına gelen Yezîd-i pelidün 'askerinden kıyâs olunurken aq sancaqlarda³ ﴿نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ﴾ yazılmış görüp gürüh gürüh düşmenden degül ancak, diyü dahı yakın vardı. Görse ki Hâzret-i İmâm Murtaza'nuñ yâr-ı kadîmi olan Mâlik Eşter Hâzretlerinün oğı İbrâhîm'dür ki celâdet ü şehâmetde,⁴ «الولد سرّ أبيه» manzûmesine mâ-şadaq idi. Ya'ni hâzret-i imâma mu'âvenet için biñ nâmdâr 'asker ki her biri bebr ü peleng[e müşâbih idi], gelüp imâm 'askerine qarışdı.

1 gam: - R1

2 gürüh gürüh: gürühen N1, R1

3 "...Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih...", Saf 61/13.

4 "Çocuk babasının özüdür."

Der-ḥāl Si'lāt bu¹ müjde-i celile ile ḥazret-i imāma geldi. Der-‘aḳab İbrāhīm bin Mālik² daḫı küllī mehābet ile ḥazret-i imām cānibine yitişdi. Ḥulūş-āmiz mu‘ānaḳa ile imāmuñ elin öpdı. Maḫdüm-ı ekrem vāfir ḥāṭır-nüvāzlık itdi. Ol gün ‘asker-i imām[un] [572b R1] ḳuvvet ü şevketleri niçe vech ile ziyāde oldı.

Ve bi'l-cümle ḥazretün yemininde şir-zāde-i ḳadīm Mālik oḒlı İbrāhīm ve yesārında Si'lāt ve şāh-ı Sebe’ olan cüvān-merd-i kerīm şaf şaf mübārizān, ṫaraf ṫaraf ceng-sāz[ān], gürüh gürüh ‘arz-ı şevket ü şüküh ile cenge ḳoyıldılar. Yezid-i pelid güm-rāhlarınıñ ḳanını revān aḳıdup ‘aḳıḳ-i Yemen gibi her yirde āşkār idi. Ol gün tā aḫşam hengāmı gurüb-ı āftāb idinci ceng ü ḫarb eylediler. Bi'l-āḫire ‘asker-i Ḥāriciyān rü-gerdān olup Sebe’ dil-āverlerinin tīg-i ḫün-rizine ṫāḳat getüremeyüp ḳararı firāra tebdil oldı. Ve muḫācirin ü şādıḳin ardlarına düşüp ḳırmaḒa başladılar.

Bu ḫāletde Si'lāt Ḥātün bir eblaḳ³-süvār ḫarif gördi. “ ‘Acabā kim ki?” diyüp üstine at sürdi. Ol eṣnāda Yezid idüḒi zāhir oldı. El-ḳışşa [68a HZ] Si'lāt’un bu kerre hücumı ziyāde oldı. Yanındaki mübārizān ile ortaya al-dılar. Ve mel’unı atdan yıḳup baḒladılar. Keşān-ber-keşān yara yimiş ḫunzir gibi ‘izz-i ḫuzūr-ı imāma yitürdiler. [418a N1]

Egerḳi ki ḫavāşş-ı Yezid sa’y min-yezid itdiler, fā’ide olmadı. Ve Si'lāt-ı māde-şiri vāfir zaḫmnāk eylediler. Lākin Yezid’i elinden alamadılar. Māde-şir-i zaḫm-ḫ’ārde pençesine düşmiş rübāh-ı mekkāre gibi ṫutuldı. ‘Asker-i menḫūs Yezid-i lāḫūs⁴ ele girdügin göricek yüz döndürüp Şām’a dek mel’unlar⁵ bir yirde ḳarār itmediler.

İrtsi Si'lāt Ḥātün ol cerāḫat-i eفزün ucından cānını bihişte ṫaḫşurdi. Sa’ide şehidlikle iştihār bulup zemīn-i Sebe’de defn olındı ki el-ān şimdiki zamānda merḳadı ziyāretgāh-ı erbāb-ı ḫācātdur. Her ne ḫuşuş için varılsa

1 Nüşhalarda “bir” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereḒi tashih edilerek metne alındı.
 2 Nüşhalarda “Mālik’den” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereḒi ayrılma hal eki olmaksızın metne alındı.
 3 eblaḳ: aylak R1
 4 Nüşhalarda “menḫūs” şeklinde yazılan bu kelime seci gereḒi tashih edilerek metne alındı.
 5 mel’unlar: mel’unı R1

murâdına dahı hâcet dileyüp rûhı için Fâtiha okınsa elbetde okıyanlar muhaşşılü'l-murâdâtdur.

Ammâ ol gün ki Yezîd *'aleyhi'l-la'ne* giriftâr oldu, Şâmiyân-ı güm-râh[ân]dan on biñden ziyâde âdem helâk [573a R1] olup toprağa düşdi. Ammâ Sebe' askerinden cüz'î kimesneye şehâdet naşîb oldu. Ve illâ 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd biñ belâ ile tebdîl-i şüret idüp, kaçup kırtıldı. Asker-i imâma müyesser olan tuhaf u ğanâ'im ve at-ı Tâzî ve silâh u raht-ı mülâ'im kısmına nihâyet yoğ-ıdı.

Vaqtâ ki Yezîd dest-beste ğor u haķîr ü kemter¹ ve gürgân-ı Sebe' ellerinde ğarb-ı sille vü muşt ile ağvâli mükedder, kimi ağzını ve kimi şaķalını toprak ile pür eylemişler. Ğattâ türâb ğâl diliyle "Ne olaydı, ben türâb olmaya idüm ki bu aşl menĥûsuñ üzerine beni toķındurmayalar idi." diyü te'essüf kılmada, ba'dehu ĥ'âr ü zâr ü pây-mâl meclis-i imâma ilettiler. Ve imâma mütâba'at itdiler.

İrtsi ehl-i ğal'a ve ĥuddâm-ı 'âlî-maķâm 'arz-ı tazarru' ile kıyâm ve Yezîd-i pelidüñ depelenmesine iķdâm-ı tām eylediler. "Elbetde bu ğâ'inüñ vücüd-ı fesâd-âlüdi nâ-büd olmayınca şafĥa-i 'âlemîn nizâm ve intizâm-ı tām mümkin degüldür." diyü her biri söylediler. Cidden ğazret rizâ virmediler. Ve her tazarru' itdüklerince ğazret-i imâm cevâb virüp "Biz ehl-i beyt-i risâletüz. Kemlige iyülik eylemek 'âdet-i me'lüfemüzdür." diyü cevâb viridi.

Vaqtâ ki 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd Mu'âviye'ye vardı, ğâh 'aķlı başından gitdi ve ğâh Yezîd'ün mâtemin tutdı. Ceza' u feza' ile câmesini pâreledi. 'Amr bin 'Âş'ı getürtdi. "Ğâlimüz ne müşkil oldu?" diyü tedbîr ü tedârüke başladı. Ammâ 'Amr bin 'Âş kendüye tesliyet idüp, "Yâ Mu'âviye, müşkil bu idi ki Ğüseyn dest-i Yezîd'e gireydi, emân virmeyüp ğatlı iderdi. Ammâ ki imâm, ğânedân-ı mürüvvet ü risâletdür. Bir kerîm-i lâzümü'l-ikrâmdur ki Yezîd'e kıyması muĥâldür. [418b N1] Belki küllî in'âm u iĥsân ile bu

1 Nüşhalarda "zinâdan" şeklinde yazılan bu kelime anlam ve seci gereĝi tashih edilerek metne alındı.

cānibe irsāl ider. Meger ki kendüye varmadın öldürelers. Ve yāhūd eşnā-yı hārbde helāk itmiş olalar.” diyü söyledi.

Bi'l-āhire [573b R1] vāfir tuḥaf u hedāhā ve nihāyetsiz māl ü menāl ve a'yān ü eşrāf-ı Hicāz şehādetleri ve mührleri ile emān-nāme ile ve hezārān¹ sevgend-i bī-riyāyı mutazammın maḥabbet-nāme-i maḥbū'u'l-feḥvā tedārük olındı. “Ve sa'ādetle [68b HZ] Medīne'ye gelüp müşerref olasuz. Emānımızı emān bilesüz.” diyü niyāz kılındı. Ve 'Amr bin 'Aş ve niçe e'imme vü ḥavāş hem-rāh kılınup risāletle gönderildi.

Tā ki kaṭ'-ı merāḥille Sebe'ye varıldı. 'Amr bin 'Aş bir arık lāşe ḥara süvār ve arḳasında ḥırḳa-i şad-pāre nümūdār ve elinde sübḥası dām-ı tezvīr gibi devvār bir hey'et ü meskenetle āşkār oldı ki² ekşer-i ḥalkı dürüg ile inandurđı. “Bu 'azizün maḳşüdi işlāḥ-ı zātü'l-beyndür.” diyü söyleşürlerdi. Ḥālā ki murādı şan'at ile ḥazreti Sebe”den çıkarmaḳ ve Medīne'ye getürüp me'hül-i ḥile vü tezvire giriftār kılmaḳ ve Mu'āviye yanında nazār-ı iltifātla manzūr olmaḳ ve dünyā müzāḥrefātından³ eyālet-i Mışr'a dest-res bulmaḳ idi. Ma'ā hāzā bu ḥidmetleri ḥazret-i imāma kılısa⁴ ve sa'ādet-i ḥilāfet ḥuḫbesi anlaruñ nāmına oḳınsa hem maḳşüdi ḥāşıl olurđı ve hem yārān-ı Ḥazret-i Risālet'den iktifā ḥānedānına ḥiyānet itmemiş olup dünyāda ve āḫiretde iştiḥār-ı aḥsen bulurđı.

Ve bi'l-cümle getürdüğü nāmeleri ve ḥizāneyi 'izz-i ḥuzūrlarına ithāf kıldı. Ve pāy-būs-ı sa'ādetle müstes'ad olup vāfir tazarru'lar itdi. “Yezīd'ün bir ḳaşıḳ ḳanına girmeyüp Mu'āviye'ye bağışlamaḳ gereksüz. Mürüvvet kānı ve 'adl 'ummānı bir gevher-i dü-'ālemsüz.” diyü yalvardı. Ve ümerā-yı ehl-i Sebe'ye ḥazret-i imām-ı ḥümām münāsib görđüğü üzere vāfir ḥil'atler giyürdi.

1 Nüşhalarda burada bir kelime boşluk vardır. Ancak sentaks ve anlam itibarıyla cümlede herhangi bir eksiklik bulunmamaktadır.

2 ki: - R1

3 Nüşhalarda “ḥarefātından” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Nüşhalarda “kılması” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

Ammâ a'yân-ı Sebe' "Ey şeh-zâde-i bî-hem-tâ, her zamânda mädde-i fesâd bu şahş-ı pür-tezvîr ü pür-şürûr-ı bed-nihâddur. Lâ-büd bunu da Yezîd-i pelîdi de öldürelüm. Rûz-ı haşre dek 'âlemde bir nâm koyalum." [574a R1] diyü gürûh gürûh hâk-i pâ-y-ı imâma dökildiler. Hâzret-i imâmdan icâzet taleb eylediler. Lâkin hâzret-i imâm esrâr-ı kader [ü] kazâyı ma'lûm idinmegin cidden anlara rızâ virmezdi. Sa'âdet-i uhreviyye kendüye muqadder iken ol maqûle bed-bahtlaruñ iştirâkini câ'iz görmezdi.

Fe-lâ-cerem hâzret-i imâm-ı ekrem Yezîd'i habsden çıkardı. Ve 'Amr bin 'Âş'a teslim kıldı. Hâddince luğflar idüp hâtırın ele aldı. Ve kendüler emîr-i Hâbeşe cânibine mektûb ve âdem [419a N1] gönderüp niçe tuhaf ile vuşûli müyesser olduqda hemân Mu'âviye niçe rü'esâ-yı Hicâz ile tekrâr nâme-i emân ve 'ahd ü peymân gönderüp, elbetde Medîne'ye teşriflerine minnetler idüp, "Cidden âhar semte gitmeleri lâ'ik u münâsib degüldür. Ve hem siz sa'âdetle ayru vaçana gidüp risâletden dür olunca mâ-beyni-müzde güft ü gü¹ [ve] fesâdât [u] fitne vü fücür² eksik olmaz." diyü bildürmiş. Bu kerre hâzret-i imâm Medîne'ye 'azîmet muqarrer itdi.

Ammâ İbrâhîm bin Mâlik Eşter "Ben Mu'âviye'nün mekr ü fitnesinden emîn olamam. Ve anuñ hüküm itdügi yirlerde tûramam." diyü Hâbeşe gitdi. Emîr-i Hâbeş ve büzürgân-ı a'vân anuñ gelmesini hoş gördiler. Hâzret-i imâm yirine anları bilüp haylî mu'azzez ü mükerrem tutdılar. Bir def'a andan hacca geldi. Tâ hâzret-i imâma şehâdet vâki' olunca gitmedi.

Bu minvâl üzere 'Amr bin 'Âş ve Yezîd ve sâ'ir havâş ki Mu'âviye'ye vâsıl oldılar, bi'l-ittifâk çekilüp Dımaşq-ı Şâm'a gitdiler. Beynlerinde tarh-ı nifâkı vaqt-i âhara ta'lîk kıldılar. Ba'dehu Hâzret-i Hüseyin dağı 'izzetle Medîne'ye geldi. Akrîbâ ve ta'alluqât u aşdikâ ve muhadderât-ı ehl-i beyt ile [69a HZ] şafâlar kesb itdi.

Mu'âviye vefât idince hâl bu minvâl üzere muqarrer qaldı. Şol zamân ki Mu'âviye vefât itdi, 'ömri yetmiş sekizde iken altmış târîhinde fevt oldı.

1 gü: - N1

2 Nüşhalarda "cevr" şeklinde yazılan bu kelime anlam ve seci gereği tashih edilerek metne alındı.

Dımaşq-ı Şâm'daki merḩadine defn olındı. Ol tārîhde [574b R1] nefsi-Şâm'da olan dört şaḩābe-i kirām ki çār erkān-ı beyt-i İslām ve her biri umūr-ı dīn-i vācibü'l-iḩtirām idi, Ḏaḩḩāk bin Ḳays böyle vaşiyet eyledi ki ol şaḩābeyi iḩzār ideler. “Teberrüken ü teyemmünen sizüñ mübārek eliñüzle ḩabre vaz' olunmasını vaşiyet itmişlerdür.” diyü bildüreler. Hemān ki anlar ḩabre nüzül ideler, gözdesine ḩapusun berkidüp, üzerlerine sell-i seyf idüp aḩz-ı bī'at ḩılalar.

Fī'l-vāḩi' böyle oldı. Ol ümmetüñ derdi daḩı icrā-yı vaşiyete ḩāzır olduklarında bī'at teklif olunup üzerlerine yalun şemşirler ḩavāle ḩılındı. Ḳaçan ki ol 'azizler bu aḩvāli¹ müşāhede ḩıldılar, Mu'āviye'nün meyyitine 'itāb-āmiz ḩiḩāb [idüp] didiler ki “Sen ḩilḩatinde mārđan betersün ki yılan bütün² gün şaḩrāda gezer. Fe-ammā inine girdükde ḩoḒrılır, girür. Ammā sen müfsid sūrāḩ-ı ḩabre girdügin ḩinde daḩı egriligi terk itmedüñ. ‘Ben dār-ı āḩirete ḩoḒrıldum.’ diyü ḩile ve aldamaḩ semtinden gitmedüñ.” didiler. Ardından yalun yaraḩ idüp ol Çār Yār'ı teklif-i mā-lā-yuḩāḩdan ḩalāş oldılar. [419b N1]

Beyt

وما تنهيت التفاصيل العجائب   من مواد كتاب كنز الغرائب³

Ammā taḩrīr ü taşḩir-i İbn [K]eşir'de⁴ mādām ki Mu'āviye ḩāzretleri ḩayātında idi, imām-ı ḩümāmeyn ḩāzretlerine her vechle ikrām ü in'am ü iltifātında idi. Aşma't'den menḩüldür [ki] İmām ḩāsan ve 'Abdu'llāḩ bin Zübeyr ki ma'an Mu'āviye meclisine gelürlerdi, ḩāsan-ı Müctebā'ya “Merḩabā ve ehlen yā ibn Resūlu'llāḩ” dir idi. Ve üç yüz biñ dirhem baḒışladı. Ve İbn Zübeyr'e “Merḩabā ve ehlen yā ibn 'amm-i Resūlu'llāḩ” iltifātu ile ta'zīm eylerdi. Ve yüz biñ dirhem 'aḩā iderdi.

1 aḩvāli: -ḩāli N1, HZ

2 Nüshalarda “yatup” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereḒi tashiḩ edilerek metne alındı.

3 “Bu ayrıntılı, garip anlatımlar bizim *Kenzü'l-garāib* kitabının muhtevāsından sunduklarımızdır.”

4 bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 137.

Ammâ şol zamân ki Mu'aviye İmâm Hâsan ile muşâlağa kıldı, İmâm Hüseyn bu huşuşa 'arlanup dâ'imâ birâder-i mihterine şemâtet ü ta'n itmekdin hâlî olmadı. Bi'l-âhire şol dereceye vardı ki [575a R1] İmâm Hâsan kendülere tenbih-i muhkem¹ kıldı ki “Min ba'd bu bâbda kelâm iderseñ seni bir hücrede habs idüp üstüne kapusın bend itmek muqarrerdür.” diyü tahvif itdi. Tâ ki Hâzret-i İmâm Hüseyn'ün lisânından sâlim oldu.

Ammâ İmâm Hâsan vefâtından soñra her sâl Mu'aviye'yi ziyâret için Şâm'a varurlardı. Hattâ elli bir târihinde ki² Mu'aviye ceş-i 'azîm ile oğlu Yezîd'i küffâr ile cihâda gönderdi ve Kostañtiniye hudûdına gelinüp kemâ-yenbağî harbi-i tâmm ü iğtinâm vâki' oldu, İmâm Hâsan Hâzretleri ol ğazâda Yezîd ile bile bulındı.

El-kışsa evkât-ı şerîfeleri bu minvâl üzere güzêrân idüp şol dem ki Mu'aviye Yezîd'i veliyy-i 'ahd idüp dahı Hicâz ulularından bî'at talb kıldı, imâm-ı hümâm ol bî'atdan rû-gerdân olup yukâruda beyân olınuğu üzere def'-i meclis kıldı.

Ve ammâ kaçan ki Mu'aviye vefât idüp Yezîd'e emâret şadrı muqarrer oldu, Medîne hâkimi Velîd bin 'Utbe'ye bu [69b HZ] üslûb üzere menşûr gönderdi:³ «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، مَنْ يَزِيدُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِلَى الْوَلِيدِ بْنِ عَتْبَةَ، أَمَا بَعْدُ فَإِنْ مَعَاوِيَةَ كَانَ عَبْدًا مِنْ عِبَادِ اللَّهِ أَكْرَمَهُ اللَّهُ وَاسْتَخْلَفَهُ وَخَوَّلَهُ وَمَكَّنَ لَهُ فِعَاشَ بَقْدَرٍ وَمَاتَ بِأَجَلٍ فَرَحِمَهُ اللَّهُ فَقَدْ عَاشَ مُحَمَّدًا وَمَاتَ بِرَأْسِ تَقِيَا وَالسَّلَامُ»⁴

1 muhkem: - R1

2 Mu'aviye'yi//ki: - R1

3 Nüşhalarda burada bulunan “ki” bağlacı sentaks gereği metne dahil edilmedi.

4 “Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, mü'minlerin emiri Yezid'den Velid b. Utbe'ye. İmdi, Muaviye, Allah'ın kullarından bir kul idi. Allah ona ikramda bulundu. Onu halifelğe geçirdi. Ona imkanlar bahşedip yücelikler verdi. O da bir süre yaşadı ve eceliyle öldü. Allah kendisine rahmet etsin. Övgüye layık şekilde yaşadı. İyi ve takva sahibi bir insan olarak vefat etti, vesselam.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 146.

Ve bu menşūruñ içinde şıçan kulağı kadar bir varakaya bu kelimātu dahı yazup mührledi:¹ «فخذ حسيناً وعبد الله بن عمر وعبد الله بن الزبير بالبيعة أخذاً شديداً ليست فيه رخصة حتى يبائعوا والسلام»²

Hulāşa-i kelām babası Mu‘aviye’nün vefâtını ve kendünün mesned-i emâretde şebâtını bildürdi. Ve Hâzret-i Hüseyn [420a N1] ve ‘Abdu’llâh bin ‘Ömer ve ‘Abdu’llâh bin Zübeyr’den³ bilâ-ruhşatin cebren ve şahren bî‘at taleb etmesini tenbih kıldı.

Bu maħaldeki tefâşil kitâb-ı *Ravzatu’s-şafâ*’da ve *Hadîka*’da meşûrur. Ancak nakli lâzım olan hâzretün ‘Irâk cânibine ‘azîmeti ve vâkı‘a-i hâ’ile-i Kerbelâ muşibetidir ki [575b R1] imâm-ı hümâm Medîne’den Mekke’ye hicretle kıyâm itdükden sonra a’yân-ı Kûfe’den ‘ale’t-tevalî birer birer ardınca elli miqdârı nâmeler gelüp ve her birinde ‘arz-ı ‘ubûdiyyet ü şadâkat ile hâzret-i imâm Kûfe’ye da‘vet olındı.

Egerçi ki kazâyâ-yı ebediyye rü’yâ-yı şâlihalarından ve aħkâm-ı cifriyyede kendülere ma‘lûm idi,⁴ lâkin⁵ «لا رادّ لقضاء الله»⁶ mazmûnı vicdân-ı pâkleri şâhîfesinde mersûm idi. Binâ’en ‘alâ zâlik ‘amm-zâdeleri Müslim bin ‘Aķıl’i muqaddem Kûfe’ye gönderdiler. O kavm-i vâcibü’llevmün riş-ħandesı ve nifâķ u dâlâleti ile imâm-ı hümâmı dâm-ı tezvîre düşürdiler. Kendülere ve eţfâl-i reşadlarına şehâdet lezzetini tâturdılar.

Der-‘aķab kendülere dahı müteveccih oldılar. Her ne kadar evlâd ve sâ’ir ta’alluķat ehl-i Kûfe’nün fesâd ü fitneliklerini muqaddemât-ı⁷ şâhiħa ile işbât itdiler, vâlid-i mâcidleri İmâm ‘Alî-i Murtażâ ile itdükleri fesâdları bir bir söyleyüp bildürdiler, aşlâ müfîd olmadı.

1 Nüşhalarda burada bulunan “ki” bağlacı sentaks gereği metne dahil edilmedi.

2 “Hüseyn, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyr’i yakala. Bî‘at etmelerini sağla. Aksi takdirde onları sert bir şekilde derdest et ki bî‘at etsinler, vesselam.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 146-147.

3 Nüşhalarda “Zübeyr’ün” şeklinde yazılan bu ibare sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Nüşhalarda burada bulunan “ki” bağlacı sentaks gereği metne dahil edilmedi.

5 lâkin: - HZ

6 “Allah’ın takdir ettiğini çevirebilecek biri yoktur.”

7 muqaddemât-ı: muqaddemâ R1

'Ale'l-ḥuşûş İbn 'Abbās ve İbn 'Ömer ve sâ'ir eşrâf-ı Hicâz ser-tâ-ser gitmeği münâsib görmediler. Ve¹ "Devlet-i dünyeviyye niyyetiyle hareket² cidden şeref-i nesebiñüze lâ'ik degüldür." didiler. Teveccühinden dönmedi. Şân-ı mürüvvet-nişânlarında hilâf vâkı' kelimât, mümteni'ât kıbâilinden olmağla cidden ehl-i Kûfe'nün sözleri kızb olmağ ihtimâlini virmediler. Niyet-i hâlişe ile altmış târihi Zî'l-ḥicce'sinde Yevm-i Terviye'de Mekke'den cânib-i 'Irâk'a teveccüh buyurdılar. 'Umümen ehl-i beyti ve aqrîbâ vü ta'alluqâtını hem-râh idindiler.

Egerçi ki Mekke hâkimi 'Amr bin Sa'îd bir miqdâr âdemle qarındaşı Yahyâ bin Sa'îd'i muqâbil gönderdi, hâzret-i imâmı göndürmeğe 'arz eyledi. Yine imâm teveccühinden yüz göndürmedi. Ve³ maḥdüm-ı a'zamuñ men'i mümkün olmadı. «يا حسين ألا تتقي الله؟ تخرج من الجماعة وتفرق بين الأمة»⁴ didi. Ve Hâzret-i Hüseyin «لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ»⁵ [didi], ya'nî öyle cevâb [576a R1] virüp yolına teveccüh kıldı.

Bu dahı menkûldür ki eşnâ-yı râhda⁶ Ferezdağ-ı Şâ'ir hâzret-i imâma mülâkât eyledi.^{7 8} «اعطاك الله سؤلك واملك فيما تحب»⁸ kelimâtı ile du'â kıldı. Ammâ hâzret-i imâm aḥvâl-i [70a HZ] enâmdan şorduğda⁹ «قلوب الناس [420b معك وسيوفهم في بني أمية والقضا ينزل من السماء والله يفعل ما يشاء»¹⁰

1 Ve: 'Ale'l-ḥuşûş R1

2 Nüşalarda "hareketüñ" şeklinde yazılan bu ibare sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

3 Nüşalarda "Lâkin" şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

4 "Ey Hüseyin, Allah'tan korkmuyor musun? Cemaatten ayrılıyorsun. Herkes ortak bir karara varmışken ümmetin arasını bölüyorsun." | Nüşalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 166.

5 "Benim işim bana aittir; sizin işiniz de size. Siz benim yaptığımdan uzaksınız; ben de sizin yapmakta olduğunuz şeylerden uzağım (sorumlu değilim).", Yûnus 10/41.

6 râhda: dâñide N1

7 Nüşalarda burada bir kelimelik boşluk vardır. Ancak cümlelerin anlatımında herhangi bir eksiklik bulunmamaktadır. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 166.

8 "Allah dileklerini sana bağışlasın. İstedğin her şeyi sana versin."

9 Nüşalarda burada yer alan "Mışr'a" ibaresi sentaks ve anlam gereği metne dahil edilmedi.

10 "İnsanların kalbi seninledir. Ancak onların kılıçları Benî Ümeyye iledir. Kaza gökten iner ve Allah, dilediğini yapar." | Nüşalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 166.

N1] ya'nî ki “Halkuñ qalbleri size müte'alliğdür. Ammâ kılıçları Benî Ümeyye qabzalarındadır. Qazâ ise gökden inmede, Bâr-i Hudâ istediğün eylemededir.” didi. Ef'âl-i 'alemi kinâyeten söyledi.

El-kıışa tayy-i menâzil idüp Kerbelâ'ya ki varıldı,¹ hazret-i imâm “Bu vâdinün adı nedür?” diyü şordı. Hemân ki “Kerbelâ'dur.” didiler. “Ne'am, arz-ı kerb ü belâ, gerçek qasâvet ü belâ ve miñnet yeridür.”² buyurdu. Bu tarih ile Kûfe niyyetine 'azîmet üzere iken evvelâ biñ yarar atlu ile hazîn-i Yezîd qarşu gelüp, kendülerden ayrılmayup 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd'a varınca bile gitmek emr olunduğın bildürdi.

Ammâ hazret-i imâma sâ'irler gibi [nigâh-ı] huşûnet-âmîz ve kelâm-ı³ fitne-engîz ilkâ itmeyüp her vaz'ında şarf-ı mağdûr ve mefhûmu'l-me'mûr-ı ma'zûr müşâhede idi. Ve ol eşnâda 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd câni-binden 'Ömer bin Sa'd dört biñ âdemle muqâbil geldi. Ve Yezîd'e bî'at iderse fe-bihâ, ve illâ 'inâd idüp itmezse orada hemân kıtâl ve ceng ü cidâl muqarrer idüğünü bildürdi.

Vaqtâ ki etraf-ı Kûfe'nün şüret-i nifâqları tıyıldı⁴ ve Müslim bin 'Aqîl'e der-'ağab gönderilen delili 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd helâk eylediği işidildi, hazret-i imâmuñ rikâbı hidmetinde olan za'ifü'l-qalbleri perîşân olup ancaq aqrîbâ ve ehl-i beyt-i nübüvvetden cem'an seksen miğdârı âdem qalmış idi. Bir miğdâr leşker ile 'Ömer bin Sa'd geldükde imâm-ı hümâm haberleşüp üç tarihüñ birine gitmege mezbûr 'Ömer tahyîr eyledi ki biri Kûfe'ye 'azîmet eylemekdin ferâğat eyleye, bilâ-kıtâl [576b R1] ü nizâ'⁵ câni-b-i Hicâz'a 'avdet eyleye.⁶ Biri dañı Yezîd tarafına teveccüh kılına. Kendülerün huşûşında her ne şudûr idecek ise Yezîd huzûrında şudûr eyleye. Biri dañı küffâr-ı

1 varıldı: vardı N1

2 yiridür: yeziddür R1 | miñnet ü yeziddürN1

3 Nüşhalarda “niyâm” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Nüşhalarda “tıyılmış idi” şeklinde yazılan bu ibare sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

5 ü nizâ': mezbûr R1

6 Nüşhalarda “eylesün” şeklinde yazılan bu ibare sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

Türk'e teveccühlerine yol vireler. Müddet-i 'ömr-i 'azizlerini ol ser-ḥadd-i Türk gâzâsına şarf idüp Yezîd'e maḥkûm olan memâlikde ṭurmayalar.

Mezbûr¹ 'Ömer bin Sa'd daḥı bu umûri ser-tâ-ser 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd'a ki 'arz itdi, 'Ubeydu'llâh rızâ virmeyüp "Ḥuşûsâ ki 'Ömer² muḳâbil ü muḳâtelede kim bilür ihmâl eyleye." diyü 'ale'l-fevr Şemir bin Zül-cevşen'i Kûfe a'yânından otuz kırık miḳdârı âdemoyle bile қоşup muḳaddemâ gönderilen 'askere medâr³ olmasını emr itdi. Daḥı buyurdi ki 'Ömer muḥâlefet iderse hemân ḳatlı idüp [421a N1] eli altındaki bâḡiyân ile ḥazret-i imâma muḳâbil ṭurmasını tenbîh itdi.

Vaḳtâ ki Ḥür bin Yezîd, imâm-ı sa'ide üç vechle 'Ömer bin Sa'd'ı ḥayra ḳulaḡuzladuḡını ve ol bed-baḥt ol ḳadar ruḥşat-ı müsâmaḥa itmedü-gini gördi, kendü ehl-i ḥaḳ olmaḡın bu bî-mürüvvetliklerine bî-ḥuzûr olup, İmâm Ḥüseyn'ün zıkr itdüḡi ḥuşûşları terk eyledüklerini [bilüp], "Ḳavlınden birini⁴ recâ eylemek lâzım iken bu maḳûle imâm-ı vâcibü'l-ikrâm[a] bu miḳdâr müsâmaḥa ile ruḥşat itmezşüz." diyü âzürde-ḥâl olup incindi.

Hemân-dem bindüḡi atun başına bir sille urup İmâm Ḥüseyn-i ekremden cânibe müteveccih oldı. [70b HZ] Ḥâzırın [ü] nâzırın muḳâtele için ḳarîn olur, diyü taşavvurında iken yaklaşduḡı gibi ḳalḳanını hemân tersine döndürdi. Ve teslim ü tekrîmini izdiyâd idüp [ḥazret-i imâmuñ] yed-i şerîfini taḳbîl itdi. Ve dönüp, 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd leşkerine at bıraḡup, iki bed-baḥt bâḡiyi ḳatlı idüp aşḫâb-ı imâm şufûfına⁵ ḥulûş-ı tām ile dâḥil oldı.

1 Nüşhalarda bu cümleden önce "Mezbûr 'Ömer bin Sa'd bunı Ḥür bin Yezîd dâḡ eyledi." şeklinde anlamı muḡlak bir ibare gelmektedir. Anlam, sentaks ve *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'deki anlatımlar doğrultusunda bu cümle metne dahil edilmedi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 170.

2 Nüşhalarda "'Ömer'ün" şeklinde yazılan bu ibare sentaks gereḡi tashih edilerek metne alındı.

3 medâr: müdârâ R1

4 Nüşhalarda "birin birin" şeklinde yazılan bu ibare sentaks ve anlam gereḡi "birini" olarak metne alındı.

5 Nüşhalarda "za'fına" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereḡi tashih edilerek metne alındı.

El-ķışsa mäh-ı Muħarrem'ün  okuzuncı güni [577a R1] rz-ı Şenbe idi. 'mer bin Sa'd kendü 'askeriyle atlandı. Hzret-i imm ile muķtele niyyetine geldi, drŐdi. Amm aħŐam vaķtı yitiŐup ķaranlık olup ve ol leyle-i cum'ada imm ekşer t'at  'ibdet itmege mu'tadları olmağın hengm-ı ķıtl irtesi [g]ne te'hr itdürildi. Ve ol gice hzret-i imm dağı Eb Zer-i Gıfri'ye ķılıçlarını aĉdurdılar. Ve lzım olan yaraķlarını hzr  mheyy v tertb itdürdi. Ve [bu] ebytı inŐ ķıldı:

Nazm

كم لك بالإشراق والأصيل	يا دهر أف لك من خليل
والدهر لا يقنع بالبدیل	من صاحب أوطالب قتیل
وكل حي سالك السبیل ¹	وإنما الأمر إلى الجلیل

Hatt bu ebytı mükerrer okıdı. Ve ol gice t vaķt-i Őubħa dek niyz u tazarru' u 'ibdtdan hl olmadı. İrtesi Őeħerden atlandılar. sde-i su'ed hemn eŐķıyya muķabil oldu. Teğrb  tehcm  teŐdm² kerrt  merrt muķarrer olup syf-ı tbdr ve ni'l-i ĥuyl³ teŐ-br oldu.

Hkmet Hd'nundur,⁴ 'asker-i immdan bir nerre-Őr ve evvel Őehd olan Müslim bin 'Avsece oldu. Ve ol gün Şemir-i⁵ la'in hcm-ı tm ile hzrete ķarn olmaķ ķaŐdın itdi. Lkin dilrn mel'nu yüzin tersine dn-drdi.

Bi'l-ħire 'mer bin Sa'd [421b N1] dem gönderüp feryd-res tleb ķıldı. Ol zlim piydegn-ı mfŐidn ve kemndrn-ı mlħidndan beş yüz ķavvs ile taķvıyet itdi. Şol ķadar tr[i] brn itdiler ki imm-ı hmm

1 "Ey hayat, of sana! Ne biĉim arkadaŐsın. Nice zamandır gün doğup akŐam oluyor. Nasıl arkadaŐsın, nasıl l istersin? Zaman birini başkasının yerine kabul etmiyor ki. Emir, ancak Cell olan Allah'ındır. Her canlı bir yoldan gidiyor." | Nüshalarda görülen imla hataları *el-Bidye ve'n-Nihye* esas alınarak tashiħ edildi. bk. İbn Keşir, age, C. 8, s. 177.

2 Nüshalarda "Rız-yı Rabb ve neħm u teĉdm" Şeklinde muğlak yazılan bu ibare anlam gereği "Teğrb  tehcm  teŐdm" olarak metne alındı.

3 Nüshalarda "subķ benr rimğ te'l ĥubl" Şeklinde muğlak yazılan bu ibare anlam gereği "syf-ı tbdr ve ni'l-i ĥuyl" olarak metne alındı.

4 Nüshalarda burada yer alan "her ķaĉan ki" ibaresi sentaks gereği metne dahil edilmedi.

5 Nüshalarda "Őr" Şeklinde yazılan bu isim anlam gereği tashiħ edilerek metne alındı.

fârisleri mücerred otuz iki atluları piyâde kıldı. Ve niçesinüñ atları dağı yaralandı. Aşhâb-ı hüyül olan gâziler bi-esrihim piyâde kıldı.

Hattâ Hür bin Yezîd süvâr iken piyâde olduğda mânend-i şîr-i jiyân sell-i seyf idüp, na'ra urup bu beyti okıdı:

Şîr

ان تعقروا بي فأنا ابن الحرّ أشجع من ذي لبد هزير¹

beytini okıdı. Ser-keşân-ı düşmenânı deste deste bî-ser ü cân kılırdı. Qable'z-zuhr [577b R1] melâ'in-i bî-dîn Hürri'e yakın olup hücum eylediler. 'Ammisi oğlu el-Veşâme nâm [şahş-ı hod-kâm] kadîmî düşmeni idi. Anuñ çarb-ı şedîdi ile şehîd eylediler. Ve bu beyt anuñ haqqında söylendi:

Nazm

خوشا حرّ فرزانه نامدار که جان کرده بر آل احمد نثار
ز رخس تکبّر فرود آمده شده بر براق شهادت سوار²

Ve ol eşnâda öyle ezânı okıyup hazret-i imâm şüret-i havf tarîkıyla zuhri edâ itdi.

1 “Eğer atımı öldürseniz de ben Hür'ün oğluyum. Yeleli ve kırıcı arslandan daha cesurum.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 182.

2 “Ne güzel ki meşhur bilge Hür, Hz. Muhammed'in ailesi için canını saçtı. Kibir atından inip şehitlik Burak'ına bindi.” | Nüşhalarda burada;

Rubâ'i

آن کرده کربلا که کر شدی زمی و آن سر که نخونا نه فکندی
زمی خون جگر دوست به دشمن توشان بیکانه نوازی رجه کند یری

şeklinde imlası muğlak bir manzume yer almaktadır. Bu ruba'inin yerine Gelibolulu Âlî'nin kaynak olarak kullandığı eserlerden biri olan *Ravzatü's-şühedâ'* da geçen aynı bağlamdaki bir manzume metne alındı. bk. Hüseyin Kâşifî, age, (thk.) Muhammed Şu'â' Fâhir, Mektebetü'l-haydariyye, 1388, s. 547.

Fe-lâ-cerem hâzret-i imâmı kırtarmağ üzere iken Keşîr bin ‘Abdu’llâh eş-Şa‘bî¹ ve Muhâcir bin Evs² nâm [şahş] bi’l-ittifâk hücum idüp Zühêyr bin Kayn³ nâm seçî‘-i dilîri ‘izz-i hużûr-ı imâmda ok üşürüp düşürdiler. Ve cism-i pāk-i mecrûhın hâk ü hûn içinde gördiler. Hattâ ol hinde;

Şi‘r⁴

أنا زهير وأنا ابن القين   أذودكم بالسيف عن الحسين⁵

[recezini inşâd idüp;

Naẓm] [71a HZ]

أقدم هديت هاديا مهديا   فاليوم تلقى جدك النبيا
وحسنا والمرضى عليا   وذا الجناحين الفتى الكميا⁶

ebyâtını okıyup hâzret-i imâmuñ mübârek dizlerine eli ile urup teslîm-i rûh kıldı.

1 Nüşalarda “eş-Şi‘î (N1, R1), eş-Şî‘a (HZ) ” şeklinde yazılan bu isim *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’deki bilgiler esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 184.

2 Nüşalarda “Üveys” şeklinde yazılan bu isim *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’deki bilgiler esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 184.

3 Nüşalarda “Zuhr bin Kayyir (N1), Zuhr bin Kabr (R1), Zuhr bin Kabre (HZ)” şeklinde muğlak yazılan bu isim *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’deki bilgiler esas alınarak “Zühêyr bin Kayn” olarak metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 183.

4 Şi‘r: - HZ

5 “Ben Zühêyr’im, el-Kayn’ın oğluyum. Size karşı Hüseyin’i kılıçla koruyorum.” | Nüşalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 184.

6 “Hidâyete ermiş ve hidayete erdiren bir kimse olarak ilerle. Bugün peygamber dedenin huzuruna varacaksın. Hasan ile, Ali Murtaza ile, iki kanatlı yiğit [Ca‘fer] ile, Allah’ın yaşayan şehit aslanı [Hamza] ile karşılaşacaksın.” | Nüşalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 184.

Rubā'î¹

دانی که کربلا بصد کرب و بلا   با آل نبی خود جهاد کرد خدا
بنواخت بنصرت و ظفر قوم یزید   بگداخت ز آتش جگر آل عبا²

Ba'dehu mücâhidîn-i abtâldan Nâfi³ bin Hilâl cümle ki muttaşıl sihâm-ı mesmûm atardı, mecrûh itdügi a'zâya nihâyet yoğ-ıdı. Zaḥmnâk itdügi evbâşlardan mâ'adâ [a'dâ-yı keşîre]⁴ helâk ü ifnâ itdükdên şoñra kolları kıırılıp münkesirü'l-bâl, murğ-ı bî-bâle döndükden şoñra aḥz olındı. Ve 'Ömer bin Sa'd öñinde bâğ-ı cinâna gönderildi.

Ba'dehu 'Abis bin [Ebû] Şebîb [ki] eşca' [u]⁵ mehîb ve düşmen-küş ü şaff-şiken-i bî-nehîb idi, ḥazret-i imâm ḥuzûrına geldi. Vâfir du'â [422a N1] vü şenâ [ve] 'arz-ı ḥulûş-ı bî-intihâdan şoñra cânını maḥdûma fedâ kaşdına meydâna girdi.⁶ «أهل من مبارز» diyü çağırdı. Lâkin hîç bir ferd muḳâbeleye iḳdâm itmedi. Âḥîr 'Ömer bin Sa'd beḳâsı ile ol nerre-şiri [578a R1] oḳa ve ṭaşa ṭutdılar. Rümḥ u şemşîr ile yaḳlaşmağa iḳdâm idemediler.

Lâkin ol dilir-i nâmdâr cevşen ü miğferini bıraḳdı. Ve gürüh gürüh a'dâya at şaldı. Öñine râst gelen alayları ṭağıtdı. İki yüzden ziyâde cühhâli öñine ḳatup niçesin maḳtûl ve ekşerin mecrûh kılduḳdan şoñra bi'l-ittifâḳ ortaya aldılar. Hezâr zûr u zâr ile şehîd idebildiler.

Bu mertebeden şoñra aşḫâb-ı imâm ki cevz-i ma'dûd gibi birkaç âdem idi, 'izz-i ḥuzûrına geldiler. Ve du'â-yı ḥayrın alup yümñ-i himmet ile meydâna girdiler. Naẓar-ı şerîfinde ceng ide ide teslim-i rûḥ kıldılar. Ve her biri niçe müfsidi helâk itmeyince 'âzim-i bihişt olmadılar.

1 Rubā'î: Beyt HZ

2 "Bilir misin ki Kербela yüzlerce keder ve bela [yeridir]. Allah, [sanki] Nebî'nin ailesiyle cihat etti. Yezid'in kavmini yardım ve zaferle muradına erdirdi. Âl-i abânın ciğeriñi ateş ile eritti."

3 Nâfi: Nâki' R1

4 Nüşhalarda burada birkaç kelimelelik boşluk vardır.

5 N1 ve R1 nüshalarında burada bir kelimelelik boşluk vardır.

6 "Karşıma çıkacak var mı?"

Bu cümleden sonra Ebū Şa'sā Yezid bin Ziyād ki kemāndār-ı en-güşt-nümā ve dilir-i nerre-şir-i ceng-āzmā idi, imām-ı hümām nazarında tamām yüz dāne hadengini pertāb kıldı. Ol cümleden ancak beşi düşmene toqınmayup haṭā kıldı. Ve mecrūh olanlardan beş nefer müfsid-i bed-aḥter derk-i esfele girdüğü cümleye ma'lūm oldu. Ve bu maḳūle bir recez oқыıyup düşmene at bırağup şehid olunca çalışdı.

Şi'r

أنا يزيد وأنا المهاجر   أشجع من ليث قوي خادر
يا ربّ إنيّ للحسين ناصر   ولا بن سعد تارك وهاجر¹

El-kıṣṣa bu vechle ihvān cānlarını fedā ve ḳalanı ḥāk u ḥūn içinde bedenlerini garḳ-ı dem kılınduğdan sonra İmām Hüseyn Hazretleri bir niçe küşte miyānında gevher-i yek-tā gibi geldi. Ḥayli zamān turup kimse ḳat-line cür'et idemeyüp mehābetinden ve kerāmetinden bir ḳatre ḳanına 'aṭṣān olan bed-endiṣān helākine cür'et kılamadı.

Aḥir-i kār mülhidlerden ḥā'in-i ḥānedān Mālik bin Beşir² nām ehl-i sa'ir ḥazret-i imāma muḳābil oldu. Ve miyāne-i farḳ-ı mübārekine bir şemşir ḥavāle kıldı. Ḥattā 'imāmesini kesdürüp re's-i şerifin mecrūh kılıp ol 'imāme ḥūn-āb ile memlū oldu.³ Ba'dehu ḥazret-i imām ol ridāyı gide-rüp bir daḥı 'imāme yitişdürdiler, anı giydi.

Bu eṣnāda [578b R1] mānend-i bedr-i tamām bir ḡulām-ı mevzūn-endām ol ḥavālide ḥurām itdi ki elinde seyf ü ḳamış ü izār u na'līn tutardı. 'Ömer bin Sa'd nāmındaki menḥūs at şalup ol ḡulāmı yaraladı. Meger ki ol cüvān Ḳāsım bin İmām Ḥasan idi. [422b N1 | 71b HZ] "Yā 'ammī." diyü feryād kıldı. Ḥazret-i imām ḡazab-ı tām ile intikām idüp 'Ömer bin Sa'd'a muḳābil oldu. Ve bir kılıç çalup dirseginden aṣağā bir zaḥm urup

1 "Ben Yezid'im, ben muhâcirim. Yokuş aṣağı koşmakta olan güçlü aslandan daha cesaretliyim. Ey Rabb'im, ben Hüseyn'e yardımcıyım. Sa'd oğlunu terk edip göçmüşüm." | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 185-186.

2 Nüşhalarda "Melik bin Şir" şeklinde yazılan bu isim *el-Bidāye ve'n-Nihāye*'deki bilgiler esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 186.

3 Nüşhalarda "idi" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

menhûsuñ şayhasına sebep oldu. 'Irâkilerden bir gürüh-ı mekrûh üşüp 'Ömer bin Sa'd'ı hâlâş itdiler. Ammâ Hâzret-i Kâsım mecrûh düşüp ayakları ile depinmekdin hâlî olmadı. Ba'dehu Hâzret-i Hüseyin ol cüvânı bağına başdı ve ağladı. Âhar qarındaşı 'Alî-i Ekber yanına gelüp meyyitini şühedâya qarışdurdı.

'Âkıbet hâzret-i imâm bu yorgunlıkla haymesi qarşusunda bir miqdâr cülüs[a] iqdâm¹ eyledi. Evlâd-ı şîğârından 'Abdu'llâh Hâzretlerinüñ yanına geldi. Bağına başdı. Öpüp vaşiyetine iştiğâl kıldı. Bu hâletde iken Benî Esed'den² bir mülhid [İbn] Mevķidü'n-nâr dimekle meşhûr bir fâsık-ı bî-'âr 'Abdu'llâh-ı maħdümü bir zehrînak oğ ile mecrûh idüp ân-ı vâhidede anuñ gibi Hümâ-yı bihişt-i a'lâ kıldı.³

Fe-lâ-cerem imâm-ı⁴ zî-şân giryân [ü] nâlân ciger-güşesi yanına vardı. Ve bir avuç kanını alup semâdan cânibe eyitdi. Ve Cenâb-ı Hâķķ'a nidâ idüp "Yâ Rabb, eger semâ tarafından bize nuşret virmedünse şol nesne ki hayrludur, anı eyle. Bu zâlimlerden intiķâmımızu alıvir." diyü ağladı. Bir vechle nevhâsı sükkân-ı mele'i'l-âlânüñ cigerlerini tağladı.

Der-'aķab maħdümularından Ebü Bekr ve İmâm 'Alî evlâdından ['Abdu'llâh ve] 'Abbâs ve 'Oşmân ve Ca'fer ve Muħammed ki hâzretüñ birâderleridür, bir bir katlı olındı. Ve Hâķ *celle ve 'alânuñ* irâdet-i ezeliyyesi⁵ qarîn olup, ba'dehu imâmuñ 'atşı ĥadden efzûn ve dil-teşneligi âb-ı hayât-ı zâtını serâb-nümün [579a R1] itmek mertebesine varup bir içüm şu talebinden 'âciz ü hayrân iken Huşayn bin Temîm⁶ nâm mel'ün bir ĥadeng urdı. Hâzret-i imâm ol oķı çeküp çıkardı. Ve zaħmından kanlar revân oldu. Ve iki avucını ol hûn-ı nâ-ĥâķ ile taldurup semâya bu vechle el

1 iqdâm: - R1

2 Nüşalarda "Esved" şeklinde yazılan bu isim *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'deki bilgiler esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 186.

3 kıldı: gönderdi R1

4 imâm-ı: - N1, R1

5 ezeliyyesi: ezeliyyesine HZ | ezeli N1

6 Nüşalarda "Tuħm" şeklinde yazılan bu isim *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'deki bilgiler esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 187.

«اللهم احصهم عدداً واقتلهم بدماءً ولا تذر على الارض منهم أحداً»¹ buyurdu. Ve avucındaki kanı semâdan tarafa saçdı.

Bu hâl üzere niçe zamân tırdı. Ba‘dehu Şemir-i² la‘în “N’içün bunu öldürmezsün. Nice bir intizâr çekersüz?” diyü tahtırık eyledükde Zür‘a bin Şerîk³ [et-Temîmî] nâm mel‘ûn hâzretüñ şol yağrınına bir zaħm urup, ol nerre-şirûn hâmlesine döyemeyüp öninden ayrıldı. Niçe zamân bir bölük güm-râhân hâzret-i imâma hücum ile oğ üşürdiler. Ve üzerine üşdiler. Ve şirâne hâmler itdügi gibi hanâzîr şıfatında tağıllardı.

Bi‘l-âhire Sinân bin Enes en-Neħâ‘î⁴ nâm kâfir evvelki çarbından [423a N1] mâ‘adâ bir çarb-ı mühlîke ile kahtılîne mübâşeret itdi.⁵ Atından yıkılup düşdükte inüp mübârek başını cesedden ayırdı. Havlî bin Yezîd nâm fâcirün eline virdi. Fe-subhâne‘l-Meliki‘l-Deyyân mela‘ike-i âsmân ve kerrûbiyân ve hür u ğilmân-ı cinân âşüfte-dilân⁶ ve nefrîn⁷-künân olup zemîn ü zamân ditredi. [Ve] vuħuş u tıyûr ve ins ü cân⁸ ve ka‘r-ı deryâdaki mâhiyân gözyaşları döküp feryâda geldi.

1 “Ey Allah’ım, sen bunların sayını biliyorsun. Bunları teker teker öldür ve yeryüzünde bunlardan kimseyi bırakma.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 187.

2 Nüşhalarda “Şir” şeklinde yazılan bu isim *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’deki bilgiler esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 187.

3 Nüşhalarda “Zera‘ bin Şebreng (N1, R1), Zera‘ bin Şireng (HZ)” şeklinde yazılan bu isim *el-Bidâye ve’n-Nihâye*’deki bilgiler esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 188.

4 Nüşhalarda “Li-ibn Tuħfâ (N1, HZ), bin Tuħfâ (R1)” şeklinde yazılan bu isim “bin Enes en-Neħâ‘î” olarak metne alındı. bk. Ethem Ruhi Fığlalı, “Hüseyn”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/huseyin#1> (31.01.2020).

5 mübâşeret itdi: mübâşir oldı R1

6 Nüşhalarda “midân (N1, R1), midyân (HZ)” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

7 Nüşhalarda “tağrib” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

8 cân: cin HZ

Beyt

[اندین غم همین ارض و سما بگریستند
که اهل عالم از ثریا تا ثری بگریستند
آفتاب و ماه و عرش و کرسی و لوح و قلم
در غم شاه شهید کربلا بگریستند]¹

Ba'dehu ḥazret-i imāmuñ mā-melekini aldılar. Ve ḥaymelerdeki tecemmülâtını² yağmaladılar. Ḥattâ ehl-i beyt üzerindeki şiyâb-ı fâhireyi bile şoydılar. Güyâ ki düdmân-ı [72a HZ] nübüvveti 'azâb âteşleri koydılar.

Ve bi'l-cümle ḥazret-i imāmuñ cesed-i mübarekinde otuz üç oğ ve nîze zaḥmı ve otuz dört kılıç yarası bulundu. Ba'zılar ḳavlince cem'an yetmiş zaḥmı ḥisâb olındı. Ve aşḥâb [579b R1] ü âlinden yetmiş iki kimesneye şehâdet naşib oldı. Ve Benî Esed'den Ğâdire halkı irtesi ḥazret-i imāmı başḳa [yire] defn itdiler. Ve sâ'ir şühedâyı bir ḳabre vaz' itdiler.

Ve bi'l-cümle Ḥasan-ı Başrî ḳavlince İmām Ḥüseyn ile ehl-i beyt-i nübüvvetden cem'an on altı kimesne ḳatlı olındı. Vech-i arzda anlarıñ birine naẓir olunmazdı. Bu minvâl üzere evlâd-ı 'Alî'den Ca'fer ve Ḥüseyn ve 'Abbâs ve 'Oşmân ve Muḥammed ve Ebû Bekr ve [evlâd-ı İmām Ḥüseyn'den 'Alî-i Ekber ve 'Abdu'llâh ve] İmām Ḥasan evlâdından ['Abdu'llâh ve Ḳâsım ve Ebû Bekr ve]³ 'Abdu'llâh bin Ca'fer'den 'Avn ve Muḥammed ve evlâd-ı 'Aḳîl'den⁴ Ca'fer ve 'Abdu'llâh ve 'Abdu'r-Raḥmân ki cem'an on altı olur, muḳaddemce Kûfe'de ḳatlı-i Müslim ile on yedi olur.

1 "Bu dertten dolayı yeryüzü ve gökyüzü ağladı. Yerden göğe kadar bütün dünya ehli ağladı. Kербela'daki şehitlerin şahının gamından güneş, ay, arş, kürsi, levh ve kalem ağladı." | Nüşhalarda burada;

آن نور [دیدة] علی را که علممی
رَبِّی لب تشنه سرش در یتیمی
رَبِّی محبوب صلب عدو رکابی
کربانه کربمی نورحیمی

şeklinde imlası muğlak bir manzume yer almaktadır. Bu şiirin yerine Gelibolulu Âlî'nin kaynak olarak kullandığı eserlerden biri olan *Ravzatü ş-şühedâ*'da geçen aynı bağlamdaki bir manzume metne alındı. bk. Hüseyin Kâşifi, age, s. 683.

2 tecemmülâtını: mu'âmelâtını N1

3 Bu kısımda *el-Bidâye ve'n-Nihâye* doğrultusunda metin tamiri yapıldı. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 189.

4 Nüşhalarda "Eḳâlîm" şeklinde yazılan bu isim *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'deki bilgiler esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 189.

Ammā kı̄atil-i imām-ı zī-şān olan Sinān-ı bī-emān hayme-i ‘Ömer bin Sa’d’a geldi. Tefāhur iderek bu vechi inşā kıldı:

Şi‘r

أنا قتلت الملك المحجبا   أو قر ركابي فضة وذهبا
وخيرهم إذ ينسبون النسبا¹   قتلت خير الناس أما وأبا

Hattā ‘Ömer bin Sa’d’a hı̄ṭāb idüp “Benüm üzengümi gümüşden ve altundan eyle ki ben bir melik-i zī-şān öldürdüm. Ve vālid ü vālide cihe-tinden hayru’n-nās olan vücūd-ı şerīfi fenāya virdüm. Anası, atası hayru’n-nās olduğundan ğayrı kendüsi hayrū’l-beşer olup sādātuñ neseblerinde mensüb ile olan zāt-ı şerīfi kıatlı itdüm.” diyü tefāhur-künān iltimās ü ihsān istedikden² soñra ‘Ömer bin Sa’d kendüye bir degnek atup kıoĝdı. “İbn Ziyād yanında bu sözi diseñ seni öldürüp pāre pāre [423b N1] eylerdi.” diyü söyledi. Ya’nī ki kendüsi ve vālidesi hayru’n-nās idüğine i’tirāfını münāsib görmedi.³ «قاتله الله تعالى وخلده في الدرك النيران بالصفى»³

Ğıbbu zālik şühedālaruñ başlarını ihzār ve hāzret-i imāmuñ ser-i mübārekini anlara serdār idüp dide[leri] eşk-bār, ğisūları tār-mār, ğüfteleri āteş-bār ve āh-ı derūnları pür-şerār ehl-i beyt-i [580a R1] Aħmed-i Muħtār ile Kūfe’ye çekildiler. Ve bu nazm-ı⁴ mazmūn-ı ciger-sūzı hālen ve kıālen vird-i zebān idindi[ler].

1 “Atımın terkisine altın ve gümüş yükle. Çünkü ben o büyük efendiye öldürdüm. Anası ve babası itibariyle en hayırlı insanı, nesebi itibariyle en soylu olanı öldürdüm.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidāye ve’n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn KesİR, age, C. 8, s. 189.

2 Nüşhalarda “itdükden” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

3 “Yüce Allah onu öldürsün. Ve saf ateşin olduğu cehennem en alt katında sonsuza kadar bıraksın.”

4 Nüşhalarda “hün-ı” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

Şi'r

[kay عزیزان در غم سبط نبی افغان کنید سینه را از سوز شاه کریلا بریان کنید
از بی آن تشنه لب بر خاک ریزید آب چشم در میان گریه یاد آن لب خندان کنید]¹

Kağan ki 'Ubeydu'llāh bin Ziyād nām bī-raḥm [ü] pür²-inād ve alüfte-i fitne vü fesād ḥuzûrına vardılar, ol bed-bahtlar ve bed-nihād[lar] imāmuñ ser-i mübârekini bir taş ile önüne kodı[lar]. [İbn Ziyād], elindeki kaçdıble dürr-i dendân ve mübârek leblerini depredüp “Ben böyle vecih kimse görmedüm.” diyü aşhâbdan Enes bin Mâlik Hâzretlerine hitâb eyledi.

Anlar dahı “İmâm Hüseyin eşbeh-i Resûlu'llāh'dur.” diyü cevâb viridi. Cidden ol zalim elini çekmedi. Muttaşıl elindeki çibuğla dehân-ı mübârekini şuña buña gösterdi. Âhir-i kâr aşhâb-ı nâmdâr zümresindenden Zeyd bin Erkam cür'et eyledi. “Gider, elindeki kaçdıble şefeteyn-i imâma degme ki Hâzret-i Peygâmbir mirâren ol lebleri öpdüğünü görmüşüm.” diyü söyledi. Bî-ihtiyâr giryesi gâlib olup vâfir ağladı.

'Ubeyd-i 'anîd girye-i sa'ide bî-ḥuzûr olup şetm itdi. “İnen inen bir bî-'aklsun. Yoḥsa boynuñ ururdum.” diyü [72b HZ] şetm eyledi. Ammâ ki Zeyd taşra giderken hitâb-ı 'itâb-[âmiz ile] niçe cevâb idüp «ملك عبد عبيدا فاتخذهم تليدا أنتم يا معشر العرب العبيد بعد اليوم قتلتهم ابن فاطمة وأمرتم ابن عبيدا مرجانة فهو يقتل خياركم ويستعبد شراركم فبعدا لمن رضي بالذل»³ kelâm-ı müs-tefâbını te'essüfle söyledi.

1 “Ey kıymetli şahsiyetler, peygamberin torununun derdi için feryat edin. Kerbelâ şahının [gam] ateşle yüreğinizi büryan edin. O dudağı susamışın arkasından gözyaşlarını toprağa dökün. Ağlamanın arasında o gülen dudakları yad edin.” | Nüşhalarda burada;

کنی که رخس خار بینلر نهدا پر آتش و آب و خاک و بریاد نهدا

از سیل سرشک ما مکرد و ویران گویا که اماس وی زیر لاد نهدا

şeklinde imlası muğlak bir manzume yer almaktadır. Bu şiirin yerine Gelibolulu Âlî'nin kaynak olarak kullandığı eserlerden biri olan *Ravzatü ş-şühedâ* da geçen aynı bağlamdaki bir manzume metne alındı. bk. Hüseyin Kâşifi, age, s. 686.

2 Nüşhalarda “bî” şeklinde yazılan bu ön ek anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

3 “Bir köle Allah'ın kullarına hükümdar oldu. Onları Acemlerin çocukları gibi evlat edindi. Ey Arap topluluğu, bugünden sonra siz kölesiniz. Fâtıma'nın oğlunu öldürdünüz. Mercane'nin oğlunu başınıza emir yaptınız. O, seçkinlerinizi öldürüyor; şerlilerinizi de köle

El-ķışsa muħadderât-ı ehl-i beyt ile Zuhr bin ays nâm bed-baħt ile Őâm'a gönderildi. ať-ı merâhille Yezîd bin Mu'âviye'nün dârü'l-emâretine gelindi. Ve Yezîd'ün meclisine girüp, "Müjde saña yâ emîrû'l-mü'minîn ki Allâhu Te'âlâ 'askerüne fetħ u nuŐret virdi. Bî'atinden ibâ eyleyen Ğüseyn bin 'Alî'nün ve aķribâ vü ta'alluķâtınıñ başları kesildi. [590b R1] Cümlesi Ğuzûruña gönderildi." didükde Yezîd'ün gözleri yaşla tıldı. Ğazret-i imâmuñ atlınden Ğaylî münķabız oldu. "La'net 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd'a ki bu fesâdâtıñ raĝbe-tiyle vücüd buldı. Farazâ Ğüseyn bin 'Alî atlı olınmasından sizüñ tã'atıñüzde [424a N1] benüm rızâ-yı Őükrânum muķarrer idi." diyü te'essüf itdi, tırdı. "V'allâhi'l-'azîm aña fırsat bulan ben olsam öldür-mezdüm. Ve her ne recâ itse dirîĝ itmezdüm. Evlâdumdan ikisinün atlı de lâzım gelse Ğatırını irzâya cehd iderdüm." didi. Ve Ğuşayn bin Ğumâm nâm Őârüñ eŐ'arından bu beyti oķıdı:

Şi'r

علينا وهم كانوا أعقّ وأظلما¹   يفلقن هاماً من رجال أعزة

Ma'nâsı "Bir avm, 'azîzün başların kesüp, baĝlayup gönderürler. Ğâlâ ki² kendüler ol 'azîzden artuķ 'âķķ u zâlim idükleri muķarrerdür. Ya'nî ki bu fesâda rızâ viren İbn Ziyâd anlardan 'âķķ u 'âŐi ve azlem-i bed-nihâd idüĝini bu evzâ'ı³ Şâbit itmişdür." dimek olur.

El-ķışsa Ğâzır olan imâmuñ ehl-i beytini Ğaremine gönderdi. Nisvân-ı Benî Ümeyye Ğazret-i imâmuñ mâtemin tıutup niĝe ĝün ĝözyaşları dökdi. Ve Şâm'da olduķlarınca Yezîd, İmâm Zeyne'l-'âbidîn ve birâderi 'Amr bin Ğüseyn ile yemeklendi. Ba'dehu cümlesini Ğil'atlerle ri'âyet ve emvâl-i cezile ile Ğürmet itdi. Ve vedâ' zamânında vâfir 'özr idüp yanlarına yarar âdemler

edinecektir. Zillate razı olanlar Allah'ın rahmetinden mahrum kalsınlar." | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 190.

1 "Bir izzet sahibi kişinin başı kesilip bize [gönderildi]. Bunu yapanlar en asiler ve en zalimler idi." | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 192.

2 ki: - R1

3 Nüşhalarda "irzâ'ı" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereĝi tashih edilerek metne alındı.

çoşdı. Ve Medîne-i Münevver'e gönderdi. Ve "Her ne murâdınız var ise mektûbınız ile işâret idün. Aşlâ dirîğ yokdur." diyü Zeyne'l-'âbidîn Hâzretlerine bi'd-defe'ât tavşiyet¹ kıldı. Ol vaqt Zeyne'l-'âbidîn Hâzretleri İbn Sa'd kavlince yigirmi üç yaşında idi. Ammâ marîz olup Medîne'ye gelmeyince ifâkat bulmamış idi.

Subhâna'llâh, 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd ne yavuz-ı bî-rahm ve ehl-i fesâd idi ki ümerâdan bir şahş-ı bed-nihâd iken bunca cür'et eyledi. Hattâ İmâm Zeyne'l-'âbidîn'ün katline [581a R1] kaçd idüp evlâd-ı Resûlu'llâh Hâzretlerinin inķırâz ü istîşâline² müsâra'at itdi. Ammâ Yezid mâlik-i mülk-i hilâfet olup "Anlardan biri bâķi olduğı taķdîrce ihtilâl-i umûr muķarrerdür." diyü hâzret-i imâmuñ evlâd ü emcâdına ta'arruz kılmadı. Ve ol zâlimün irtikâb itdüğü şenâ'at ü 'işyândan 'uşr u 'âşiretine ruķşat virmedi.

Hâlâ ki ba'zı melâ'in "Elbetde katl-i Zeyne'l-'âbidîn ve birâderi lâzımdur." diyü ta'yîn itdiler. Ve ammâ Nu'mân bin Münzir "Münâsib-i küşte degüldür." didi. Yezid'ün beyn-i şalâhı cânibinde bulundu. Ve i'zâz ü ikrâm ile hammâma gönderdi. [73a HZ] Cümlesini hil'atledi. Bundan mâ'adâ muķaddemâ ol bed-bahta yazduğı nâmesinde katlini muşarraḥ zıkr itmemiş idi. Ancak "Bî'atine her ne vechle mümkin ise iķdâm idesüz." demiş idi. Ve bu mertebelere [424b N1] varmadın bî'atini ve teba'iyetini muķarrer mülâhaza kılmış idi.

El-kıssa muḥadderât-ı perde-i işmet ve havâtîn-i ḥarem-serây-ı nübüvet ki Medîne'ye³ bu hâl ile girdiler, zemîn ü zamânı nevḥa vü vâveylâ ile fenâya virdiler. Havâtîn-i Kureyş gîsü-perîşân ve nâlân ü giryân ü dil-rîşân ol sitem-dîdeleri⁴ qarşuladılar. Envâ'-ı bükâ vü enînle Sulḫân-ı Enbiyâ merķadine getürdiler. Sükkân-ı Yeşrib'ün ol günki mâtemi bir târiḫde olmuş degüldür. Ve ta'alluķât-ı ehl-i beytün ol rûz-ı âteş-efzündaki endüh u elemi daḫı bir zamânda vücûd bulmuş degüldür.

1 tavşiyet: - R1

2 inķırâz u istîşâline: inķırâzına R1

3 Medîne'ye: Mekke'ye R1

4 dîdeleri: dîdeleri N1, R1

Nazm¹

Kārgāhında cihānuñ müteḥayyir² ‘uḳalā
‘Ālemüñ meşğalesi ādemi ḥayrān eyler

Gün olur şems ü ḳamer zerreler izhār eyler
Dem olur baḥr-i kerīm ḳaṭreler iḥsān eyler

Niçe biñ gūşede bir laḥzada cem‘iyyet idüp
Niçe cem‘iyyeti bir demde perīşān eyler

Öldürür ḥalkı felek³ zaḥm-ı tīg-i nihān
Ne fesād itse döner ṭālī‘e bühtān eyler

Nāḳıḫı kāmīl-i ğālib-i ḥaḳdur kevkebede
Cüz’-i ecrāma biner kevkebi mizān eyler

Ḥaş ü ḥāşāk ile ḳaplar yüzini deryānuñ
Baḥri dil-teng [581b R1] ḳılup buzları pinhān eyler

Genci setr eylemeyüp ḳudreti ketm itmekle
Bir ḥarāb olası çoḳ milketi vīrān eyler

Cem‘ ider ḥalkı gehi sūr gehi mātem eyler
Yine gözyaşı gibi laḥzada pinhān eyler

Dehenüñ ḥoḳḳasına mühr-i sükūt ur ‘Ālī
Çoḳ şaçma güher-i sözüñi az kişi iz‘ān eyler

Ḥuşuşā Zeyneb eş-Şuġrā bint ‘Aḳīl bin Ebī Ṭālīb bu ebyātı oḳıyaraḳ
kemāl-i ḥüzñ ü enīnle feryād ḳılarak ehl-i beyt-i nübüvveti ḳarşulamış idi:

1 Nazm: - HZ

2 müteḥayyir: muḥayyer N1, R1

3 felek: ḳandur N1 | feked HZ

Nazm¹

ماذا تقولون إن قال النبي لكم
 ماذا فعلتم وأنتم آخر الأمم
 بعترتي وبأهلي بعد مفتقدي
 منهم أسارى ومنهم ضرجوا بدم
 ما كان هذا جزائي إذ نصحت لكم
 أن تخلفوني بسوء في ذوي رحمي²

diyü bu beyti oqıdı.

Tahkik-şüden-i kabrı-i Hazret-i İmâm Hüseyin *radıya'llahu 'anh*

«إن ابني هذا يعني الحسين Enes bin Hâris rivâyet eyledügi hadîs-i şerîfde *ya'nî* Sulţân-ı Enbiyâ *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* Hazretleri buyurmuşlardır ki “Benüm ciger-güşem Hüseyin bin ‘Alî Kerbelâ nâm yirde katl olınsa gerekdür. Her kaçgınuuz anuñ şehid olduğı zamâna yitişürseñüz Hüseyin’e mu’in ü zâhîr olasuz.”³

Bu hadîs-i şerîf ve ahyâr-ı e’immeden niçe qavıl delâleti ile hazretüñ meşhedî hâlâ ma’mûr olan Kerbelâ kaçabasındadır. Şehâdetleri cum’a günü yevm-i ‘aşûrada vâkı‘ olup, irtesi kabîle-i [Benî] Esed ol maħalle gelüp Hazret-i İmâm Hüseyin’i [425a N1] başka [yire] defn ittiler. Ve sâ’ir şühedâyı cem’ idüp mübârek ayakları ucında gömdiler.

Fe-lâ-cerem Hazret-i Resûlu’llâh ta’yininden gayrı zevcü’l-betül, seyfû’l-meslûl İmâm ‘Alî-i maqtûl hazretleri daħı Ceng-i Şıffin’e giderken birgün zemîn-i Kerbelâ’ya uğradılar. “Bu maħallüñ ismi nedür?” diyü refiqlarına şordılar. Anlar daħı “Bu maħallüñ adı Kerbelâ’dur.” diyü

1 Nazm: - HZ

2 “Peygamber, ‘Son ümmet olduğunuz halde benden sonra benim soyumu ve ailemi ne yaptınız? Kimini esir aldınız, kimini yaraladınız. Benim sizden göreceğim karşılık böyle olmamalıydı. Akrobama böyle kötü davranmamalıydınız.’ diye size sorarsa ne diyeceksiniz?” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesir, age, C. 8, s. 198.

3 Hadîs-i Şerîf, “Benim bu oğlum Hüseyin Kerbela denen yerde öldürülecektir. Sizlerden o zamanı idrak edenler Hüseyin’in yardımına koşsun.” (*el-İsâbe*, c.1, s.68; *Yenâbiu’l-medde*, c.3, s.8, 52)

bildürdiler. “Fi’l-vāқи [73b HZ] arz-ı kerb ü belâdur.” diyü buyurdılar. Ve bir dirahıt sâyesine inüp edâ-yı şalâtdan şoñra “Bu maħalde ba’zı mü’minîne şehâdet naşib olup¹ şahâbeden ğayrı şehîd olanlaruñ anlar ğayr-lusı olup be-ğayr-i ħisâb cennete dâħil [582a R1] ola.” didiler. Ve ħâlâ İmâm Ħüseyñ medfün olduğı maħalli gösterüp ve bir ‘alâmet vaz’ itdürdiler.

Ka’bü’l-aħbâr’dan mervîdür ki ehâlî-i Kerbelâ’da niçe zamânlar fi’ş-şabâh ve’l-mesâ ħâ’ife-i cinnüñ nevħa vü enînleri, ya’nî İmâm Ħüseyñ ve sâ’ir şühedâ için vâveylâsını işidürlerdi. Ve bu beyti anlaruñ eşnâ-yı mâtemdeki recezlerinden aħz iderlerdi.

Beyt²

فله بريق في الحدود	مسح الرسول جبينه
وجده خير الجدود ³	أبواه من عليا قريش

Ħattâ ol târiħde ba’zı şu’arâ-yı bülegâ ol beyt-i ğarrâ-ifhâma bu maħûle bir cevâb daħı imlâ itmişler idi.

Nazm

فهم له شر الوفود	خرجوا به وفدا إليه
سكنوا به ذات الحدود ⁴	قتلوا ابن بنت نبيهم

İbn ‘Asâkir’den menħûldür ki mücâhidîn ğazâ niyyetiyle Rüm vilâyetine yaħın olduħda bir kenise dîvârında yazılmış ki budur:

1 olup: - N1

2 Beyt: Nazm N1, R1

3 “Resûl onun alınıdaki [kanları] sildi. Onun yanaklarında parlaklık vardır. Ebeveyni Kureyş’in en yüksek soyundandır. Dedesi de dedelerin en hayırlısıdır. | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 200.

4 “Topluluk olarak onu karşılamaya gittiler. Ama onlar toplulukların en kötöleri ve şerlileri idi. Peygamberlerinin kızının oğlunu öldürdüler. Onu hendeklere düşürüp durdurdu-lar.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve’n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 200.

[Beyt]

أترجو أمة قتلت حسيناً   شفاعته جده يوم الحساب¹

beytini yazılmış gördiler. “Bu manzûmı bu maḥalle kim yazmışdır?” diyü şordılar.² Ba‘zı rûz-dide ruhbânlar ve sâl-ḥurde keşîşân-ı bed-gümânlar cevâb virüp “Bu beyti sizün peygâmberiniz ba‘ş olınmazdın üç yüz yıl evvel yazılmışdır. Ve âbâ vü ecdâdımızdan böyle işidilmişdür.” [diyü] mezbûra ḥaber virdiler.

Sa‘îd bin Cübeyr İbn ‘Abbâs’dan rivâyet ider ki Ḥaḳ *subḥânehu ve te‘âlâ* ḥabîbi Muḥammed Muştafâ *şalla’llâhu ‘aleyhi ve selleme*³ vaḥy eyleyüp “Sâbıḳan Yaḥyâ bin Zekerıyyâ ile yetmiş biñ âdem ḳatlı itdügüm gibi senün sıbṭuñ Ḥüseyn bin Murtażâ ile daḥı yetmiş biñ kimse[yi] ḳatlı itdürsem gerekdür.” diyü buyurmışdır.

Ammâ bunda ṭâ’ife-i Şî‘a irtikâb-ı mübâlağât kılıp ḥazret-i imâm ḳatlı olıduğı gün güneş ṭutıldı. Öyle zamânında ‘âlem deycür olup kevâkib görindi. Ve ol gün her ṭaş ki ḳaldırıldı, altında ḳan gördükleri ve felekün eṭrafı kızardı, ṭurdı. Ve güneş ṭoğduḳda [425b N1] ḳan renginde ṭoğdı. Ve kevâkib şihâb-ı şâḳıb gibi bir birine ṭoḳındı. [581b R1] Ve ol rûz-ı keşîrû’d-dimâda sipiḥr-i mînâdan ḳan yağıdı. Ve imâmuñ mübârek başı ḳaçan ki [İbn] Ziyâd’uñ ḳaşrına getirildi, divârlarından ḳan revân oldu. Ve üç gün ‘ale’t-tevâlî arz u semâ beyni ḳulmetle ṭoldı. Ve Beyt-i Maḳdis’de her ṭaş ki ḳaldırıldı, altında ṭoñmuş birer miḳdâr ḳan bulındı. El-ḳışşa bu maḳûle hezârân te’vîl-i bâṭıla ile ḥadîş naḳlı olındı. Ma‘a [hâzâ] ḥiç birinün aşlı yokdur. Mücerred Şî‘a ṭâ’ifesinün taḥayyülât ü farziyyâtıdır.

Egerçi ki imâm-ı maḳlûma ve ehl-i beyt-i mehmûma olan maḳâlîm-i ma‘lûm[a] sükkân-ı ‘âlem ve muḳarribân-ı mele’-i a‘lâ ‘arz-ı mâtemle inhâ-yı vâveylâ kılduḳları ve muḥadderât-ı ehl-i beytün nevhaları melâ’ike-i ‘âlem-i bâlâya ızṭırâb-ı küllî virüp böyle idüğü muḳarrerdür. Nihâyet Şî‘a’nuñ ḥilâf-ı vâḳi’ inhâları ve dürüg-ı bî-fürüg-ı ma‘dûmu’l-feḥvâları

1 “Hüseyn’i katleden bir ümmet hesap gününde onun dedesinin şefaatinin mi umuyor?”

2 şordılar: şordı N1, HZ

3 selleme: sellem Ḥazretlerine R1

şahîh degüldür. Ammâ müverrih-i nihrîr Mevlânâ İbn [K]eşîr bu bâbda ba'zı tahkîk-ı ğarâbet-simâtlar¹ idüp “ ‘Âmme-i mü'minîne İmâm Hüseyn'ün katli için izhâr-ı [74a HZ] hüzn ü elem lâzımdur. Nihâyet sâ'ir e'immeden ziyâde mâtem münâsib degüldür. Zirâ ki birâderi İmâm Hâsan Hâzretleri kendüden efđal iken mesmümen ü mazlûmen katl olındı. Hâlâ ki mâteminde bu mertebe ifrâţ kılinmadı. Kezâlik vâlid-i mâcidleri İmâm 'Alî gibi zî-şân ve andan evvel maqtûl olan 'Oşmân bin 'Affân, huşûşâ 'Ömer bin Hâţţâb gibi şahâbe-i kirâm fer'an ve ferdin birer birer ğadr ile ve gün-â-gün ta'addi vü cefâ ile katl olındılar. Ba'de-zamânın unudıldı. Sâl-be-sâl tecdid-i mâtemle mezkûr kılinmadılar.” diyü tafşil eylemişdür. Ve hâzret-i imâm için yıldıan yıla mâtem olunduğına rızâ göstermemek şeklin itmişdür.²

Ammâ bu hâķîr ol müverrih-i nihrîre niçe vüçüh-ı keşîre ile cevâb virürin ki muşîbet-i imâm-ı hümâm sâ'ir muşîbete kıyâs olunmak cidden câ'iz degüldür. Ve bu bâbdaki da'vâ-yı fazîlet bi-vechin mine'l-vüçüh münâsib degüldür. Zirâ ki³ Hâzret-i 'Ömer ve 'Oşmân ve 'Alî şehâdetlerinden [583a R1] nesl-i nebevî'nün⁴ inķıtâ'ı lâzım gelmemişdür. Huşûşâ 'âmme-i ehl-i beyte sirâyet ider mâtem olup düdmân-ı risâletden bir uğurdan on yedi nefer e'imme-i 'azîme tîğ-i zulm ile hâke berâber kılinmamışdur.

Lâ-siyyemâ muhadderât-ı ehl-i beyt Kerbelâ gibi dâr-ı ğarîbe giriftâr olmak ve andan mâ'adâ nehr-i Furât ki her zamânda ins ü cinni⁵ ve vuĥuş u tıuyûrı⁶ ve ĥayvânâtı şıvarığelmış iken içmege kimseyi men' itmemiş iken ol sitem-dîdeler ve muşîbet-zedelerden dirîğ kılinmak her âyîne

1 Nüşhalarda “semtler” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

2 İbn Esîr'in *el-Kâmil fi't-Târih* adlı eserinin Maktel-i Hüseyn bölümünde böyle tespitler bulunmamaktadır (bk. İbn Esîr, age, C. 3, s.407-442. Bu tespitler İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'sinden alınmıştır (bk. Mehmet Keskin (çev.), *Büyük İslam Tarihi el-Bidâye ve'n-Nihâye İbn Kesîr*, Çaĝrı Yayınları, İstanbul 2017, C. 8, s. 332-333).

3 ki: - R1

4 nebevî'nün: nübüvvetü'n R1

5 Nüşhalarda “cinne” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

6 Nüşhalarda “tıuyûra (N1, R1), tıuyûr (HZ)” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

mü'minînün inkisârına [426a N1] ve giryelerine sebep oldu. Ve hadîs-i şerîf mücibince ¹ «من بكى أو تباكى على الحسين وجبت له الجنة»¹ bā'is-i iz-diyād-ı mâtem ve sebep-i bükā-yı benî Ādem olup her sene ki yevm-i 'aşūrā vāқи' olur,² merdümān-ı zevi'l-başîre girye itmege³ kendülerin muhavvel bulur.

Bundan mâ'adā ol zamān ki selām-ı Rabb-i Celil ile Hâzret-i Cibril, Hâbîb-i Cemil cānibine geldi ve Hüseyn-i Şehîd'ün Kerbelâ'da giriftâr olaçağı âlām u şedâ'idi haber virdi, anlar dağı bu huşuş-ı mezbûrı ba'de-zamānin Hâzret-i Fâţîma'ya bildürdi. Ve ol muşîbet kendülerden ve Mur-tazâ ve Zehrâ'dan şoñra zuhûr ideceğini ta'yîn buyurdi. Fe-lâ-cerem⁴ Hâzret-i Fâţîma-i Zehrâ izhâr-ı hüzn ü bükā kıilup “Yâ Resûla'llâh, çünki haber güşîma girdi ve şehâdeti cümlemüzden şoñra olur, yâ ol ğarîbün 'azâsına enîn ü hanîn kimlerden vücûd bulur?” didüklerinde Hâzret-i Peyġamber *'aleyhi's-salâtu'llâh[i'l]ġ-ekber* “Yâ Fâţîma, sen anuñ 'azâsı için ğam çekme ve şimdüden melâlet hâkine қатарât-ı sirişk dökme. Hüseyn'ümün 'azâsına her sene yetmiş biñ nüfus meşġûl olacaqlardur. Ümmetümden olan, ziyâret zamānı yitişdükde melâ'ike-i âsmān ile tekmil kıılınacaqdur.”⁶ diyü buyurdılar. Rûz-ı haşre dek imām-ı mazlûmuñ mâtemi tütılmasına irâdetu'llâh müte'alliğ idüğini Hâzret-i Fâţîma'ya bildürdiler. Zîrâ beyne'l-'Arab muşîbet için [583b R1] 'azâ müsteħab olmağın Hâzret-i Zehrâ'dan anuñ vuķû'ını su'âl itdiler. Ve cevâbını Hâzret-i Peyġamber'den eyitdügümüz tarîğ ile işitdiler.

Pes sâ'ir e'imme-i kibâruñ şehâdetleri bu muşîbete kıyâs olamaz. Ve anlar da Kerbelâ'daki muşîbete kıyâs olınmazlar. Ma'a hâzâ on biñden ziyâde bî-emān Hâricî-i mel'ün yetmiş seksen miğdârı hâdimü'l-

1 Hadîs-i Şerîf, “Hüseyn için ağlayanlar veya ağlamış gibi yapanlar cennete yerleştirilecektir.” (*Meveddetü'l-kurba*, s.32; *Yenâbiu'l-mevedde*, c.2, s.323.)

2 Nüşhalarda “olup” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

3 Nüşhalarda “itmekdin” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Nüşhalarda “Bi-lâ-cerem” şeklinde yazılan bu terkip sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

5 şalâtu'llâhi: şalâtu ve's-selâm R1

6 Muteber hadis kaynaklarında bu ifadelere rastlanmamaktadır.

Ḥaremeyn maḥādīme¹ ḥavāle-i tiğ [74b HZ] ü tîr ü sinân idüp ḥâtûnlara karşı birer birer ḳurbân olduḳdan sonra ḥâtīme-i kârda anları daḫı bî-ser ü cân ve muḥadderât-ı ehl-i beytini Kerbelâ gibi berr ü biyâbânda bî-ser ü sāmân itmek evvelîn ü âḫirinde birinüñ mâtemine ḳıyâs olunmaḳ ba'iddür. Mevlânâ İbn [K]eşir bu maḳāle taḫrîrin iderken ta'aḳḳul dâ'iresinden nâ-bediddür. Yoḫsa daḫı bu ḫuşûşdaki ḳîl ü ḳāl re'y-i ğayr-ı sediddür.

İbn Kelbî'den menḳûldür ki muşîbet-i Kerbelâ'dan sonra ba'zı aşḫâb-ı 'azâ kırık gün mâ'-i firāvânı ol maḫalle icrâ ḳıldılar. Ya'nî ki ḫâzret-i imâmuñ merḳad-i pâkini bî-nişân ḳaşdın eylediler. Ba'dehu Benî Esed'den bir A'râbî ol maḫalle geldi. Tûrâb-ı ekser nişâbından bir ḳabza ḫâk alup imâm-ı hümmâmuñ bûy-ı dil-âvîzi dimâĝları mu'aḫḫar ḳıldı. Yine evvelki gibi [426b N1] ḫâkini 'anber ve tûrâbını müşg-i ezher gibi [bulup] aĝladı. Ve bu maḳûle ebyâtı bir recez [idüp] baĝladı:

Beyt²

أرادوا ليخفوا قبره عن عدوّه   فطيب تراب القبر دلّ على القبر³

Taḫḳîḳ-şüden-i defn-i re's-i Ḥâzret-i İmâm Ḥüseyn *radiya'llâhu 'anh*

Aşḫâb-ı tevârîḫ ḳavlince İbn Ziyâd cānibinden Yezîd-i bed-nihâda gönderilen [ser-i maḳḫtû'-ı ḫâzret-i imâm] Dımaşḳ-ı Şâm'a geldi. Ehl-i beyti Medīne-i Münevvere'ye gönderildükde⁴ re's bile irsâl olınup Fâḫıma-i Zehrâ yanında defn olındı.

Ammâ İbn Ebû'd-dünyâ ḳavlince ḫulefâ-yı Benî Ümeyye ḫizānele-
rinde ḫıfz olunup Süleymân bin 'Abdi'l-Melik zamânına dek ḫurdı. Ḥattâ
bir beyâz üstüḫ'ânı nûrânî gibi ḳalup üstinde laḫmdan eşer ḳalmadı.

1 maḥādīme: maḥādīle HZ

2 Beyt: Nazm N1, R1

3 “Mezarını düşmanından gizlemek istediler. Mezar toprağının güzel kokması onun mezarının bulunduğu yere delalet etti.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 8, s. 203.

4 Nüşhalarda “girildükde (N1, R1), geldükde (HZ)” şeklinde yazılan bu kelime sentaks ve anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

[584a R1] Hâlife-i mezbûr mümessek kefenle techîz idüp namâzın kıldurdu. Dımaşq-ı Şâm kubbûrlarından Bâbü'l-ferâdis'de defn itdürdi ki el-ân Mescidü'r-re's¹ dimekle ma'rûf olup ve ziyâret-i icâbet-da'avât idüğü² meşhûr u mefhûmdur.

Vaqtâ ki hulefâ-yı müsevvere-i³ 'Abbâsiyye zühür eyledi, ba'de'd-defn yüz yıl miqdârı zamân mürür itmiş iken Bâbü'l-ferâdis'deki kabri hafr idüp imâmuñ ser-i mübârekini çıkardılar. Ve yanlarınca Bağdâd'a naql itdiler. Ammâ kaçan ki hulefâ-yı Fâtımiyyün dört yüz târihinde Mısr'a mütemellik oldılar, İbn 'Asâkir kavlince da'vâ-yı neseb itdüklerine takviyet için Hâzret-i Hüseyñ'ün ser-i mübârekini çıkardılar. Ve pây-tahtları olan Mısr-ı Kâhire'de defn eyleyüp beş yüz târihinden sonra üzerine bir meşhed yapıdılar. Ve Tâcü'l-Hüseyñ nâmı ile 'unvân buldılar. Fi'l-vâkı' 'aqla enseb olanı budur. Zirâ ki hulefâ-yı 'Abbâsiyye hilâf-ı şer'-i şerif hâzretüñ başını merkâddan çıkarmak ve yanlarınca Bağdâd'a getürmek, huşûşâ ba'de'l-ihrâc nereye defn itdükleri ta'yîn olunmamak bu huşûşuñ dürüg idüğine delildür. Ammâ Fâtımiyyün ihrâc ü naqline [sebeb] taşhîh-i da'vâ-yı nesebleri huşûşıdır.

Ve ba'zılar kavlince ol târihde bu ser-i mübâreki getürdiler. Ve ol maħalde defn eyleyüp⁴ üstine Tâcü'l-Hüseyñ nâmı ile ta'mîr itdükleri vâkı'dür. Lâkin ol ser hâzret-i imâm-ı server başı idüğüñün şıhhati gayr-ı şâyi'dür.

Hikâyet: Bu huşûşuñ [75a HZ] aşlı ve ser-i imâmuñ Mısr-ı Kâhire'de defn olunmasına müsâ'ade [faşlında] 'ulemâ-yı Rûm'dan 'umdetü'l-fuzalâ'i'l-müte'ammikîn ve fuşâhâ-yı zevi'l-'ulümdan tâlîb⁵-zâde-i girâmî, Mevlâna Dervîş Muhammed-i Şâmî Mısr 'âlimlerinüñ ma'rûf[1] Mevlânâ Şeyh Yahyâ-yı Aşîl'de[n]⁶ naql iderler ki Yezîd-i pelîd [427a N1] zamânında ser-i imâm-ı ferîd İbn Ziyâd-ı 'anîd tarafından Dımaşq-ı Şâm'a

1 Mescidü'r-re's: Mescid-i Re's N1

2 idüğü: eylediği R1

3 müsevvere: müsevvede N1, R1

4 eyleyüp: idüp R1

5 Nüşhalarda "Tâlû" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

6 Aşîl'den: Aşbeli'den N1, R1

geldükde devr-i menhûsları nihâyet [583b R1] bulmağın ‘Askalân’da defnini münâsib gördiler. Ammâ intihâ-yı devlet-i hulefâ-yı Fâṭımiyye’de ki ol re’s-i şerîf Mısr’a getirilmiş idi, az zamân geçmeyüp, Melikü’n-nâşır Şalâhu’d-dîn Yûsuf bin Eyyüb, sultân-ı Mısr olduğda birgün hazîne-i Mısr’ı yoklayup, zann eylediği gibi¹ nesne bulmadukda ümerâdan hıfz u hîrâsetine me’mûr olan şahşı getürdüp, bir tasa şakşı koyup başına giyürdükde, hattâ fülân² nâm kimesne eşnâ-yı râhda ser-i imâmı başında getürüp serdâr-ı ümenâ-yı³ sebîl olmuş gibi sa’âdet taḥşîl itdi. Ve Mısr’a getürildükde Tâcü’l-Hüseyn ile ma’rûf olan meşhede defn itdürildi.

Ba’de-zamânin eyâlet-i vilâyet-i Mısr ki Eyyübilere nakl oldu, beḳâyâ-yı a’yân-ı Fâṭımiyye aḥz olunup defneleri tecessüsine mübâşeret kılandı. Meger ki ser-i imâmı gönderen şahş ḥâlâ⁴ ol zamânda bî-ser ü pâ bir şahş-ı bî-mikdâr iken ḥâmil-i re’s-i şerîf olduğdan sonra niçe kavme serdâr olmuş idi. Huşuşâ ümerâ-yı Fâṭımiyye’nün muḳarreblerinden olup maḥrem-i esrârları idüğü ve idbârlık⁵ rütbesinden serdârlık mertebesine yitdüğü beyne’n-nâs iştiḥâr bulmuş idi. Defâ’in teftişinde cümleden evvel anı aḥz itdiler. İnkâr itdüğü için gün-â-gün şikence ile ‘azâb-ı elîme giriftâr kıldılar.

Hattâ ol zamânlarda cârî ve merḥamet ü şefkatden ‘ârî cellâdlarınıñ intihâ-yı kârı olduğü üzere ol şahşuñ başını muḥkem terâş eylediler. Bir tāsı vâfir [ḳarınca ile ṭoldurdılar. Mûrlaruñ] cû’ u [gürisnegi ile] iştiḥârları zâhir idi. Ḳarıncalar ser-i müy-ı sûtürdeyi, ya’nî terâş olmuş başı ışırlırlardı. Şiddet-i veca’ını tâ cân ü cigerine vâşıl kılırlardı. Ne mertebede işkencenüñ envâ’ından iḳrâr itmeyenler elbetde tās-ı pür-mür şikencesinde keşf-i⁶ esrâr iderlerdi. Ne mertebede lâzımü’l-kitmân ise şabr idemeyüp söylerlerdi.

1 eylediği gibi: ider ki R1

2 N1 ve R1 nüshalarında burada “fûlân” sözcüğü yerine birkaç kelimelelik boşluk vardır.

3 eşnâ-yı//ümenâ-yı: - R1

4 ḥâlâ: sâlâr N1

5 Nüshalarda “serdârlık” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği tashiḥ edilerek metne alındı.

6 keşf-i: geşt-i N1

Ve bi'l-cümle ol şikencede yâ budur ki âdemi murâd üzere söyledürdi ve yâhüd üç güne iletmez ol qarıncalar ol şahşı [585a R1] öldürüp helâk kılandı. Hâmil-i [ser-i] imâma ki bu 'azâbı itdiler, cidden söyletmege kâdir olmadılar. İstigrâb idüp tās-ı pür-mürını¹ çıkardılar. Kellesinde zaḥm-ı dendâne-i mür eşer itmed[üğünü gördiler]. Hikmetini su'âl itdüklerinde cevâb virmedi. İşkenceden himâyetine bâ'ış ne idüğü bilinmedi.

Âḥir rü'esâ-yı şehrden şordılar. “Bu kişi ehlu'llâhdan mıdır? Yoḥsa [427b N1] meşâ'ih-i müstecâbü'd-da'veden birinün ḥayr-du'āsını mı almışdır?” diyü su'âl kıldılar. Cevâb virdiler. Sâbıkan Ğazze'den Mışır'a gelince imâm-ı hüma'muñ mübârek başını getüren ol şahş idüğünü bildiler. Min-ba'd müte'arriız olmayup ol ḥidemât-ı 'âliyede bulunduğı şerefiyyetine binâ'en 'afv kıldılar.

İmdi, ma'lûm oldı ki vilâyet-i Şâm'dan Mışır'a naql olunan ser-i laṭifi ḥazret-i imâmuñ idüğünde rey b ü şek yokdur. Şahş-ı mezbûruñ 'uḫûbât-ı şikenceden ḥalâş ḥuşuşı mezbûruñ şihḥatine şahiddür.

Der-mezemmet-i ehl-i 'Irâk

Ammâ ehâli-i [75b HZ] 'Irâk naḳz-ı 'ahd ile mezmûm-ı âfâk, ḥuşuşâ Kûfe sükkânı kenzü'n-nifâk [ve] bî-raḥm ü bî-şefkat idükleri tevâtüre yitmişdür.² 'Âkıbet Kûfe ḥarâb ü yebâb olup ile'l-ân vîrân ḳalduğı ḥalkınunñ sü'-i aḥlâḳına delâ'ıldür. Ḥazret-i İmâm 'Alî *kerrema'llâhu vecbehu*³ gibi servere ne cefâlar itdiler. Ve ferzend-i mihr[teri] Ḥasan-ı Müctebâ gibi maḥdûm-ı ekbere ne ihânetler itdiler. Çak soñra Ḥüseyn bin Zehrâ şehid ve mübtelâ-yı ker b ü belâ olmasına yine anlar sebep oldılar.

Nevâdirdendür ki vâқи-i Kerbelâ'dan soñra ehâli-i 'Irâk'dan bir iki müstefid birgün 'Ubeydu'llâh bin 'Ömer Ḥazretlerine geldiler. Dem-i ba'üz⁴ ve ḳatlı zebâbdan su'âl eylediler. Ya'nî ki “Sivrisiñek ve qarasiñek

1 Nüşhalarda “tâsı pür-müyüñi” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği “tās-ı pür-mürını” olarak metne alındı.

2 yitmişdür: yitişmişdür N1

3 Bu dua cümlesi N1 ve HZ nüshalarında bulunmamaktadır.

4 Nüşhalarda “yefüz” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

katlinde günâh var mıdır?” diyü istifsâr kıldılar. İbn ‘Ömer eṭrâfına nazar kıldı. Ve yanında ḥâzır bulunan ‘uḳalâ ve ‘ulemâya, “İşidür misüz, ‘Irâķiler ne söyler?” buyurdu. “Nice yâ İbn ‘Ömer?” dinildükde, “Bu ḳavm-i vâcibü’l-levm Resûl-i Ḥudâ’nuñ [585b R1] ibn binti İmâm Ḥüseyn Ḥazretlerini öldürdiler. Aşlâ Ḥazret-i Peyğâmbere’den ihtiyâṭ kılmadılar. Ve bunca ehl-i beyti sell-i seyf idüp helâk itdiler. Âḫiretde aḫvâlimüz nice olur, dimediler. Ḥâlâ gelmişler zühd ü taḳvâ ‘arz iderler. Ḳarasiñek, sivri-siñek ḳatli cā’iz midür, ḳatiline vebâl var mıdır, yoḳ mıdır, diyü şorarlar.”

Kütüb-i tevâriḫde meşṫurdur ki vâķi’-i Kerbelâ’da bulunan eşḳıyâdan hiç biri mu’ammer olmadı. Her biri belâya giriftâr iken bî-cân ü ser kılandı, helâk olındılar. Ve ‘Ubeydu’llâh bin Ziyâd ki Yezîd’den bed-nihâd bir zâlim ve ehl-i fesâd idi, ‘Abdü’l-Melik bin ‘Ömer’den rivâyet olınur ki “İbn Ziyâd meclisine vardum. İmâm Ḥüseyn’ün ser-i mübârekin bir ḳalkân üzerinde önünde ṫururken gördüm. Az zamân geçmedin Muḫtâr bin ‘Ubeyd ḫuzûrına yitişdüm. Kezâlik İbn Ziyâd’uñ kellesini anuñ nazarında bir türs üstinde gördüm.”

‘Umân bin ‘Umeyr’den A‘meş rivâyet ider ki “Ḳaçan ki Rec‘a Mes-cidi’ne ‘Ubeydu’llâh bin Ziyâd’uñ tevâbi’inden niçe bed-baḫtlarıñ başları geldi, [428a N1] ḫalk-ı ‘âlem başlarına üşüp seyrine meşḡul oldu. Ben daḫı cidd ü himmetle anlarıñ yanına vardum. ‘İşte geldi.’ didüklerini istimâ‘ kıldum. Anı gördüm ki bir yılan ol maḳṫû‘ başlarıñ her birini tecessüs iderek¹ ‘Ubeydu’llâh bin Ziyâd’uñ kellesine geldükde burnı delüginde girüp bir zamân ṫurdu. Ba‘dehu çıḳdı, gitdi. Varup dîvârdan ġâ’ib oldu. Ba‘dehu yine döndi. Bu ṫariḫ ile üç kerre geldi ve burnından içerü girdi. Ve bir müddet meḳş itdükden şoñra çıḳdı, gitdi. Sâ’ir başlarla aşlâ muḳayyed olmadı.²

1 iderek: idüp R1

2 Nüşhalarda burada “Faşl İmâm-ı Râbi‘ ve İmâm-ı Ḥâmis Münâsebetiyle Şâḫbe Cürü‘ indadur (?)” şeklinde bir başlık gelmektedir. Başlığın altında herhangi bir anlatım olmadığı için metne dahil edilmedi.

Ammâ İmâm-ı Sâdis ki Ca'fer-i Şâdiq Hâzretleridür ki Zıkr Olınur¹

Vâlid-i mâcidleri İmâm Muhammed Bâkır'dur ki künyetleri Ebû Ca'fer'dür ve bunların künyetleri Ebû 'Abdu'llâh'dur. Hicretün seksen târihinde Medîne'de vücûda geldi. Ve lağabları Şâdiq ve Fâzıl ve Tâhir'dür. Cümleden ziyâde [586a R1] Şâdiq lağabı ile meşhurdur.

Şâ'irleri Seyyid-i Hîmyerî ve bevâbî² Mufađđal³ bin 'Ömer ve naqş-ı hâtemi *mâşâ'allâh lâ kuvvete illâ bi'llâh estağfiru'llâh*⁴ satrı ile muqarrer idi. Ammâ hulefâdan mu'âşır⁵ Ebû Ca'fer el-Manşûr olup ekâbir-i e'immeden Yahyâ bin Sa'id ve İbn Cüreyc ve Mâlik bin Enes ve Süfyân-ı Şevrî ve [Süfyân]⁶ bin 'Utbe ve Ebû Hanîfe ve Şa'bi⁷ ve Ebû Eyyüb-ı Sicistânî ve gayrılarun kendülerden rivâyeti eşahh u ather idi. Fezâ'il-i cifriyye⁸ ve 'ulümiyyelerine⁹ nihâyet [76a HZ] yog-ıdı.

Ve Süfyân Hâzretleri ekseriyyâ meclis-i imâm mülazemetinden hâlî olmazlardı. Ve kelimât-ı tayyibelerinden istifâde itmedükleri gün huzûr u râhat bulmazlardı. Birgün Süfyân'a buyurdılar ki «يا سفيان إذا حزنك أمره من سلطان وغيره فاكثرين قول لا حول ولا قوة إلا بالله فانها مفتاح الفرج وكنز من كنوز الجنة»¹⁰ «Ey Süfyân, kaçan ki pâdişâh-ı zamân ve ekâbir-i rü-

1 Kronolojik olarak dördüncü ve beşinci imamların hal tercümesi gelmesi gerekiyorken burada altıncı imama geçilmiştir. Bunun nedeni Gelibolulu Âlî'nin dördüncü imam olan Alî bin Hüseyin hal tercümesinin başında bildirdiği üzere bu kısma geldiğinde dördüncü ve beşinci imamlar hakkında henüz bilgi toplamamış olmasıdır.

2 Nüshalarda “divânî” şeklinde muğlak yazılan bu kelime anlam gereği “ve bevâbî” olarak metne alındı.

3 Nüshalarda “mufaşşal” olarak yazılan bu isim *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 912.

4 “Allah dileyince her şey olur. Kuvvet ancak Allah'a aittir. Allah'tan mağfiret dilerim.”

5 mu'âşır⁵ları: mu'âcirleri N1

6 Burada *Ravzatu's-safâ fi Sireti'l-enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ* ya göre metin tamiri yapılmıştır. bk. Mîrhând, age, Kaliforniya Üniversitesi (UCLA) Kütüphanesi, no. MMss. 235, s. 19.

7 Nüshalarda “Şu'be” şeklinde yazılan bu isim *Ravzatu's-safâ fi Sireti'l-enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ* esas alınarak tashih edildi. bk. Mîrhând, age, s. 19.

8 cifriyye: hanceriyye N1, R1

9 'ulümiyye: 'ulümlarına HZ

10 “Ey Süfyân, sen hükümdarın bir işine veya başkalarına üzüldüğünde ‘Güç ve kuvvet, sadece Allah'ın yardımıylaadır.’ sözünü söylemeyi arttır. Şüphesiz ki o söz, ferahlık anahtarı ve cennet hazinelerinden bir hazinedir.”

şināsandan bir huşuş için saña hüzn ü elem vâki‘ olsa *lâ-ḥavle ve lâ kuvvete illâ bi’llâh* zikrine müdâvemet eyle ki ol kelime-i ṭayyibe sürür u ḥubûruñ miftâhı ve cennet künûzunuñ bir kenz-i bâhirü’l-ittişâlidir.

Ve yine birgün Süfyân-ı Şevrî ki meclis-i imâma girmege icâzet istediler, ruḥşat virmediler. “Ammâ ekşer-i ahyânda dâhil-i meclis-i sulṭânsun. Ol cihetle meclisimizden lâ’iḳ-ı ḥırmânsun.” buyurdılar. Ve “Bize ahyânen gelmeñ yegdür.” diyü red şeklin itdiler. Anlar daḥı “Emriñüzdür, gidelüm. Lâkin bir ḥadîs-i şerîf istimâ‘ idüp andan soñra ‘azîmet idelüm.” didükde “Vâlidüm cedd-i mâcidümden rivâyet ider ki buyurmuşlar [428b N1] «من أنعم الله عليه نعمةً فليحمد الله عزَّ وجلَّ ومن استبطأ الرزق فليستغفر الله»¹ ḥadîs-i nebevîdür ki “Bir kimesneye [ki] Ḥaḳ *celle ve ‘alâ*² bir ni‘met ‘aṭâ kıla³ [lâzım oldur ki ol ‘abd şükür ü ḥamd ide] ve ammâ kaçan ki Allâhu Te‘âlâ’nuñ ni‘metleri eglenüp ol ḳula vâşıl olmaya, vâcibdür ki noḳşân-ı ni‘meti kendü şe‘âmetinden bilüp istiğfârın ziyâde eyleye. Ve şol kimesneye bir huşuş için hüzn ü elem ṭarî ola, [586b R1] *lâ ḥavle ve lâ kuvvete illâ bi’llâh*⁴ kelimât-ı ṭayyibe[si]⁵ terkenden ğâfil olmaya.”

Hulefâdan Manşür ki yüz kırık yedi târiḥinde ḥacc-ı şerîfden soñra Medîne’ye geldi, İmâm Ca‘fer-i Şâdiḳ’uñ ḳatline ḳaşd idüp imâmı ge-türtti. Fe-lâ-cerem Rebî-i Me’mûr ḳaşd-ı Manşür’ı imâm-ı hümâm-ı mesfûra bildürdi. “Ḥalîfe sizüñ ḳatliñüze ḳaşd itmişdür. Zikru’llâh’dan olmayasuz.” diyü tenbîh kıldı. Vaḳtâ ki ḥazret-i imâm meclis-i Manşür’a dâhil oldı, “Ey Allâh düşmeni, İrâḳ ḥalḳına imâm geçinürsün. Ve mâllarınıñ zekâtından meblağ taḥşil kılırsun. Ve benüm salṭanatım umûrına ihtilâl virürsün. Eger ben seni öldürmezsem Allâh beni helâk eylesün.” didi. Ve ğazaba gelüp imâmıñ vücûd-ı şerîfini izâle ḳaşdın eyledi.

1 Hadîs-i Şerîf, “Bir kimseye Allah rızık verirse, çokça ‘El-hamdü li’llâh’ desin. Kimin rızıkı geri kalır gecikirse, tevbe istiğfâr etsin. Bir iş kendisine sıkıntı verirse ‘Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah (Güç ve kuvvet ancak Allah’ın yardımıyla’dır.)’ desin.” (*Mecmau’z-Zevaid*, 8/179; *Ramuzu’l-ehadis*, 410/8).

2 ve ‘alâ: celâluhu N1

3 kıla: kılsa R1

4 “Güç ve kuvvet ancak Allah’ın yardımıyla’dır.”

5 Nüşhalarda burada yer alan “ya’ni” kelimesi sentaks gereği metne alınmadı.

Ammā Ca'fer-i Şâdıķ Hâzretleri mezbûra naşihat ve aḫvâl-i enbiyâyı hikâyet [itdi]. “Hâzret-i Süleymân Nebî'ye devlet virikdükçe şâkir oldu. Ve Hâzret-i Eyyüb derde mübtelâ kılındukdan şoñra şâbir oldu. Ve Hâzret-i Yûsuf a zulm olunmuş. 'Afvına binâ'en devleti mütebâdir oldu. Senüñ daḫı nesebüñ ol enbiyâ'u'llâh neseblerine müntehîdür. Pes tehevürî terk eyle. Bizden size naķl itdiler ise ve ol nâķılı¹ benüm ile berâber eyle. Hâķîķat-i ḫâle vâķıf olup kendüñi luṭf u 'adle mażhar eyle.” didükde bünyâd-ı nifâķ iden şaḫş-ı müfsidî ihzâr itdiler. “İşte sizden bu kimesne fülân ḫuşuşı naķl eyledi.” diyü söylediler.

Vaķtâ ki ḫâzret-i imâm “N'içün böyle kızbe iķdâm eyledün?” didi, “Kız ü dürüĝ degüldür. Vâķı'â söziñüzdür.” diyü bi'l-müvâcehe iftirâya cür'et eyledi. Fe-lâ-cerem ḫâzret-i imâm kendüye yemîn teklîf eyledi. Şaḫş-ı mezbûr² «والله العظيم الذي لا إله إلا هو»² diyüp şıfatu'llâh zikrini yemîn şüretinde edâ kıldı. Ammâ ki imâm-ı hümâm [76b HZ] mezbûruñ ḫilesini idrâķ-i tâmm idüp, yemîn şüretinde edâsına iķdâm ve evvelki zikrinde maķşüdü ķasem degül idüĝini fehmi idüp müfsid-i bednâm bilâ-irtiyâb [587a R1] yemînine müte'alliķ kelâm itdükde füc'eten ol meclisde helâķ oldu. [429a N1] Ca'fer-i Şâdıķ Hâzretlerinüñ şıdķı ḫalîfe ḫuzûrında zuhûr u şübût buldı.

Ba'dehu 'arz-ı ḫulûş ile vâfir muşâḫabet olındı. ḫalîfeden imâm-ı hümâma nihâyetsiz 'aṭâyâ vü in'âm virildi. Ammâ ba'de-zamânin Rebî'-i Hâcib bu sırruñ keşfine ṭâlib olup ve “ḫalîfenüñ sâķin olup ĝazabı ĝitmege bâ'iş-i aşlı nedür? Ve siz içerü ĝirdüĝiñüz zamân lebleriñüz müteḫarrik idüĝini ĝörmüşdüm. Okıduĝiñüz ne maķüle ḫırz idi?” diyü taḫşiline raĝbet itmek şübût buldı. Onlar “Ceddüm İmâm ḫüseyn Hâzretlerinüñ ḫırz-ı şerîfin okımışdum.” diyü bu du'â-yı laṭîfi Rebî'-i Hâcib'e yâdgâr virdi: «اللهم يا عدِّي عند شدتي ويا غوثي عند كربتي احرسني بعينك التي لا ينام واكنفني بركنك الذي لا يرام»³

1 nâķılı: nâķıla N1, R1

2 “Ondan başka ilahın olmadığı yüce Allah'a yemin ederim.”

3 “Ey meşakkatli anımda ihtiyacım olan, ey endişeli zamanımda imdadıma koşan Allah'ım; uyumayan gözlerinle beni koru. Yerinden oynatılamaz duvarlarınla beni kuşat.” |

Menķüldür ki İmām Ca‘fer’ün bir bāzırgān yār-ı şādıķı var idi. Ağniyā-yı rüzgārdan idi. İttifāk bir ʔarīķ ile māl ü menālî elinden gitdi. Ğanā’imine iflās şūreti ‘avdet itdi. Vaķtā ki imām ol bāzırgānı endühnāk ü ğamda [gördi ve bāzırgān-ı nā-kām] ĥazret-i imām meclisine ʔarīn oldı, imām ĥazretleri bedihî bu ebyātı naẓm idüp tesliyeten ol şaĥşa yazdı, virdi.¹

Naẓm

فقد أيسرت في الزمن الطويل	ولا تجزع وإن أعسرت يوما
لعلّ الله يغني عن قليل	ولا تيأس فإنّ اليأس كفر
فإنّ الله أولى بالجميل ²	ولا تظنن برئك ظنّ سوء

Rivāyetdür ki ĥazret-i imāmuñ Nāfiz nām bir ĥıdmetkārı var idi. Niçerüzgār ĥıdmet-i ‘ālî-mertebesine³ fermān-berdār idi. Birgün Nāfiz’e naşîĥat ve bu ĥāşşa-i şerîfeyi tavşiyet iderler idi ki “Ķaçan bir kimesneye mektüb gönderseñ ve içinde recā itdüĝün ĥuşuşuñ ĥuşûlîni murād itseñ *bi’smi’llāhi’r-raĥmāni’r-raĥîm* ile taşdır⁴ [587b R1] ve bu āyet-i şerîfe ile taşţîr idesün ki murāduñ ĥāsıl ola.” buyurdılar. Ve bu vechle yazmasını ta’lîm kıldılar:

بسم الله الرحمن الرحيم وعد الله الصابرين المخرج مما يكرهون، والرزق من حيث لا يحتسبون، جعلنا الله وإياكم من الذين لا خوف عليهم ولا هم يحزنون⁵

Nüşhalarda görülen imla hataları *Ravzatu’s-safâ fi Sîreti’l-enbiyâ ve’l-Mülûk ve’l-Hulefâ* esas alınarak tashih edildi. bk. Mîrhând, age, s. 19-20.

1 virdi: - HZ

2 “Birgün zor duruma düşersen kaygılanma. Uzun vadede rahatlığa kavuşursun. Ümitsizliğe kapılma. Ümitsizlik hakkı inkardır. Umulur ki Allah yakın zamanda bolluğa ulaştırır. Rabb’in hakkında kötü zanlar besleme. Şüphesiz ki Allah iyiliğin evvelidir.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü’l-mühimme fi Ma’rifeti’l-e’imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâĝ, age, C. 2, s. 925.

3 mertebesine: rütbesine R1

4 taşdır: taşţîr R1

5 “Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla. Allah, sabredenlere içerisinde buldukları kötü durumdan çıkmayı vaat etmiştir. Ve rızkı, ummadıkları bir yerden [verir]. Allah sizi kendilerine korkunun ve üzüntünün olmadığı kişiler kılar.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü’l-mühimme fi Ma’rifeti’l-e’imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâĝ, age, C. 2, s. 927.

Nâfiz'den menkûldür ki “Her kimesne ki bu ‘unvânla tezkire yazdum, recâ itdügüm mazmûna vâsıl olup murâduma irdüm.”

Ve bi'l-cümle Ca'fer-i Şâdıķ¹ Hâzretlerinüñ menâķıbı fâzıla [ve] şeref ü feza'ili kâmile 'izz ü 'alâ² [virür]di. Cihât-ı eyyâm üzere sâ'il ve mecd ü 'izz ü şeref-i ebediyyesi mefâhîr ü me'âşiri ile âmil ve 'ulûm-ı mütenevvi'[a] ve fûnûn-ı müteferri'ada İmâm 'Alî bin Ebî Tâlib Hâzretlerine müşâbeheti hâşıl³ bir kıdve-i büzürgvâr ve pîşvâ-yı ma'ârif-kirdâr idi. [429b N1]

Yüz kırık sekiz târihi Şevvâl'inde⁴ sinn-i şerîfleri seksen⁵ sekizde iken Medîne'de fevt olup tâbî'in-i vâlid-i mâcidi ile ma'an defn olındı. Ve ba'zılar kavlince Halîfe Manşûr zamânında mesmûmen helâk oldı.

Ammâ evlâd-ı emcâdı Mûsâ el-Kâzım ve İsmâ'il ve Muhammed ve 'Alî ve 'Abdu'llâh ve İshâķ nâm altı nefer zükûr ve [Ümmü] Ferve nâmı ile meşhûr bir duķter-i bülend-aķter-i 'iffet-meş'ûr⁶ [var idi]. Hicretüñ [77a HZ] yüz kırık sekiz târihi Şevvâl'inde altmış sâlinde fevt oldı. *Rahmetu'llâhi 'aleyh.*

Faşl Der-menâķıb-ı⁷ İmâm-ı Sâbi' Mûsâ el-Kâzım *rağiya'llâhu 'anh*

Bir imâmü'l-kebir-i refi'u'l-ķadr ve vesî'u's-şadrdur ki farķ-ı ħilm ü kazmına⁸ binâ'en Kâzım laķabıyla müleķķabdur. Ammâ ehâli-i 'Irâķ miyânında Bâbü'l-ĥavâ'ic-ila'llâh 'unvânıyla muĥassenât-ı luţf u şehâsi

1 Şâdıķ Ca'fer: Ca'fer-i Şâdıķ HZ

2 Nüşalarda “ğarzaķu” şeklinde muĥlak yazılan bu ibare anlam gereĝi “'izz ü 'alâ” olarak metne alındı.

3 Nüşalarda “ĥâşıla” şeklinde yazılan kelime seci gereĝi tashih edilerek metne alındı.

4 Şevvâl'inde: Şevvâl'i târiĝinde HZ

5 seksen: - N1, HZ

6 Nüşalarda “meşhûrdur” şeklinde yazılan kelime seci gereĝi tashih edilerek metne alındı.

7 Faşl//menâķıb-ı: Hadd-i Fişâlü'l N1, R1

8 Nüşalarda “mücâfir-i zenbe” şeklinde muĥlak yazılan bu ibare *Ravzatu's-safâ fi Sireti'l-enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ* esas alınarak “kazmına” biçiminde metne alındı. bk. Mîrhând, age, s. 22.

mürettebdür. Künyeti Ebü'l-Ḥasen vâlid-i mâcidine kâ'im-maḳâm-ı zî-şân idügi mirâren¹ ta'yinleriyle mu'ayyendür.

Bunlar hicretün yüz sekizinci târihinde Ebvâ nâm maḥalde vücûda geldiler. Ve Ḥamîde el-Berberiyye nâm vâlidelerinden ʈulû' kıldılar. Egerçi ki Şâbir ve Şâlih ve Emîn laḳablarıyla mezkûrdur, ammâ cümleden ziyâde Kâzım laḳabıyla meşhûrdur. Bunlaruñ da şâ'iri Seyyid-i² Ḥimyerî ve bevväbı [588a R1] Muḥammed bin Mufaḍḍal ve naḳş-ı hâtemi *el-melikü'llâh vahdehu*³ kelâmı ile mufaḍḍaldur. Ve hulefâdan zamânen mu'aşır-ları⁴ evvelâ Hâdî⁵ Mûsâ, şâniyen Hârûnu'r-reşid-i mülk-ârâdur.

Egerçi ki kerâmât-i⁶ 'aliyye ve ḥâlât ü vâridât-ı seniyyelerine nihâyet yoḳdur, lâkin Fazl bin Rebî rivâyeti ile şâbit olan kerâmet-i zâhireleri budur ki "Ḳaçan ki Mehdî bunları ḥabs eyledi, ol gice vâkı'asında İmâm 'Alî bin Ebî Tâlib'i gördi ki ﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ﴾⁷ âyetini tilâvet idüp, fe-lâ-cerem uyanup gice içinde beni Mehdî'ye gönderdi. Keyfiyyet-i rü'yâsını i'lâm eyledi. Vaḳtâ ki Mehdî'nün meclis-i ḥaşşına girdüm, ḥüsn-i şavt ile ol âyet-i kerîmeyi oḳurken buldum. Fi'l-ḥâl ḥazret-i imâmı getürtdi. Kendüler daḫı 'aynıyla ol maḳûle rü'yâ gördüğünü taḳrîr itdi. Ḥattâ İmâm 'Alî kendüye 'N'içün benüm ferzendümi ḥabs eyledün?' diyü 'itâb buyurduğunu bildürdi. Kemâl-i i'tizâr ile üç bin dînâr⁸ 'aḫa eyleyüp mesrûren ehl ü 'iyâline gönderdi."

1 mirâren: ḳarâren N1, HZ

2 Nüşhalarda " 'Ubeydî" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Zülfikar Tüccar, "Seyyid el-Himyerî", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyyid-el-himyeri> (07.06.2020).

3 "Melik olan Allah birdir."

4 Nüşhalarda "mefâḫirleri" şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

5 Nüşhalarda "Ḥâdî" şeklinde yazılan bu isim *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 937.

6 Nüşhalarda "emârât-ı" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

7 "Demek, yüz çevirdiğinizde yeryüzünde bozgunculuk çıkaracak ve akrabalık bağlarını koparacaksınız, öyle mi?", Muhammed 47/22. | Nüşhalarda âyetin başına "Yâ Muhammed" ibaresi yazılmıştır.

8 dînâr: - R1

Bundan mâ'adâ yüz kırık altı târîhinde Şaķîk-i Belhî¹ Hâzretleri hacc-ı şerîfe 'azîmetle Kâdisiye nâm menzile nüzûl eyledi. Ve bir mürtefi' yirde tûrdı. Hücçacuñ fevc fevc gelüp geçenlerin[i] seyr idüp, "Fe-lâ-cerem bir kıra yağız nev-cüvân, hüsn-i cemâl ile nümâyân, [430a N1] arķasında bir şûf ['abâ] ve başında bir şemlesi 'ayân ve ayağında na'l[în], hâlķdan ayru bir yirde oturmuş ve kâfile-i hüccâc ile 'azîmete müntehî olmuş. Ammâ ben taşavvur iderin ki zâhir bu cüvân şüfidür. Ammâ güyâ ki anlardan degüldür. Ve münferiden bu maķûle nâzûk libâs ve na'lîn ile seyr ü temâşâ-yı ğarâ'ib ider. Bârî yanına varayın, bir miķdâr tevbiḥ u ser-zeniş ideyin, diyü yanına müteveccih oldum. Baña kirişme ile naẓar idüp, 'Yâ Şaķîk' [didi ve] ²﴿اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِتْمٌ﴾² âyetini oķıdı. Ve bir cânibe çekildi, gitdi. Hâķîr taḥayyür ile kâldum. [588b R1] Bu cüvân benüm ismümi neden bildi, diyü ta'accüb itdüm. Vaķtâ ki Vâķışa nâm bir maḥalle vardum, yine ol cüvânı edâ-yı şalât iderken gördüm. Şabr itdüm ki namâzın tamâm ide. Tâ ki baña ḥayr-du'â semtine ihtimâm ide. Kâçan ki namâzın tamâm itdi, baña iltifât idüp ³﴿يا شقيق أتل﴾³ [didi ve] [77b HZ] ⁴﴿وَإِنِّي لَعَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى﴾⁴ naşs-ı kerîmini oķıdı. Ve semt-i âḥara çekildi, gitdi. Bu kerre ḥayretüm daḥı efzûn oldu. Ebdâlden idüĝine aşlâ şübhem kâlmadı. Ba'de-zamânin ki Zebâle⁵ nâm menzile ķonıldı, yine ol cüvân bir kıyu aĝzında şü almaķ üzere görindi. Lâkin elindeki bardaĝı ol çâha düşdi. Nev'an bî-ḥuzûr olup göz ucu ile semâdan cânibe baķdı. Ve bu beyti oķıdı:

1 Nüşhalarda "Baḥti" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. Ali Bolat, "Şakîk-ı Belhî", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sakik-i-belhi> (02.02.2020).

2 "Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır.", Hucurat 49/12. | N1 ve R1 nüshalarında âyetin sonundaki "günahdır" ibaresi eksiktir.

3 Ey Şakîk, oku."

4 "Şüphe yok ki ben, tövbe edip inanan ve salih ameller işleyen, sonra da doğru yol üzere devam eden kimse için son derece affediciyim.", Taha 20/82.

5 Nüşhalarda "Zebâlâ" şeklinde yazılan bu isim *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. İbn Sabbâĝ, age, C. 2, s. 940.

Nazm¹

أنت ربِّي إذا ظممت إلى الماء وأنت قوّتي إذا طلبت طعاماً²

Ba‘dehu du‘āya āgāz itdi.³ «أللهم إلهي وسَيدي مالى غيرها فلا تعدمניה»³
 ya‘nī “Yā Rabbī, sen benim rabbüm ve hâlıkımsun. Senden gayrı feryâd-resüm yokdur. Benüm kûzemi çâh içinde zâyî‘ kılma.” didi. Hemân tâ çâh-ı ‘amîkuñ şuyu ğaleyânla çaķ dehânına geldi. Ve cüvânüñ düşürdüğü bardağı şu yüzinde tolaşmağa başladı. Fi’l-hâl elin uzatdı, aldı. Āb-dest alup dört rek‘at namāz kıldı. Ba‘dehu bir avuç kum alup rekvesine koydı. Ve bir miķdâr qarışdurup nüş itdi. O hinde ben kendüye selām virdüm. ‘Haķ celle ve ‘alā saña iç‘ām itdüğü şerbetden baña da in‘ām eyle.’ diyü tazarru‘ kıldum. Evvelâ selāmum redd eyledi. Andan soñra ‘Yâ Şaķîķ, Allāhu Te‘alā’nuñ ni‘meti zâhiren ve bāṭinen benimledür. Sen de Rabb’üne hüsn-i zan üzere ol.’ didi. Elindeki bardağı baña virdi. Қаçan ki içdüm, sükkerle maḥlûṭ raķîķ, ya‘nī şerbet-i kând ile memzüc lezzetinde buldum. Ve ‘ömrümde andan lezîz nesne görmedüm. Toyınca içdüm. Ve niçe zamānlar [430b N1] ‘aṭş [589a R1] ü cü‘ n’idügin bilmedüm. Ve ol cüvân kim idügin bilmedüm. Vaķtâ ki Mekketu’llâh’a vardum, bir gice ol maḥdümü Çâh-ı Zemzem kuyusu yanında gördüm. Muttaşıl namāza iş-tiğâlden hâli bulmadım. Bu hâl ile şabâḥa dek anda ṭâ‘at ü ‘ibâdet kıldı. Ve şalât-ı şubḥı edâdan soñra bir miķdâr ṭavâf idüp çekilüp gitmek kaşdın itdi. Gördüm ki ḥadem ü ḥaşemi vâfir ve yemînen ü şimâlen müte‘allîķâtı mütekâşir, içlerinden birine vardum. ‘Bu nev-cüvân kimdür?’ diyü şordum. İmâm-ı şâdîķ Mûsâ bin Şâdîķ idüginini henüz ol zamânda bildüm. Dûdmân-ı nübüvvet ve ḥânedân-ı risâlet aşḥâbından ol maḥḳüle kerâmât-ı ğarîbe ba‘id olmaduğun añladum.”

1 Nazm: N1, R1

2 “Susadığımda Rabb’im sensin. Yemek istediğimde kuvvetim sensin.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü’l-mühimme fi Ma‘rifeti’l-e’imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 940.

3 “Ey Allah’ım, ilâhım, sahibim. Ondan başkası beni ilgilendirmez. Bana onu yok etme.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü’l-mühimme fi Ma‘rifeti’l-e’imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 940.

Bu kıışsayı Mevlânâ İbn Cevzî¹ ve niçe müverrihîn yazmışlardır. Hattâ efdalü'l-müte'ahhîrîn, kitâb-ı *Fușûl[ü'l]-mühimme* şâhibi dağı 'aynıyla naql ü taşîr kılmışdır. Ve bi'l-cümle hâzretüñ bu maķûle kerâmâtına² nihâyet yoķdır. *Ma'âlimü'l-kurreti'n-nebeviyye* nâm kitâbda ve *Fușûl[ü'l]-mühimme*'de buña müte'allik hikâyât çoķdır.

Cümleden kitâb-ı *Neşrü'd-dür*'de³ meşûrdur ki hulefâ-yı 'Abbâsiyye'den [Müsâ] Hâdî hâzret-i imâmı kıatlı itmege niyyet kıldı. Maħdûma mün'akis olduķda du'â idüp izâlesine cidd ü himmet kıldı. Az zamân geçmedin mevte haberi geldi. Hîsâb olunduķda füc'eten fevti imâm-ı hümâm du'â eyledüğü giceye râst geldi.

Ba'dehu Hârûnu'r-reşîd ki hâlîfe oldu, yine ba'zı müfsidîn İmâm Müsâ'dan Hârûn'ı tahvîf ü tehdîd üzere temekkün buldı. "Nedür ki [78a HZ] eṭrâf ü cevânibden kendüye emvâl-i vâfire ve zekât u tuḥaf ü tefâriķ-i mütekâşire gelüp bu yaķında Yesîriyye⁴ nâm bir kıaryeyi otuz biñ filoriye iştirâ kıldı. Hûşûşâ imâm-ı sâbi'dür, diyü eṣrâf-ı nâs mu'tekidlerdür. Ve niçeler Mehdi-i şâhib-zamân budur, diyü mu'temidlerdür." diyü fesâdda⁵ ittifâķ itmeğin ol sene Hârûnu'r-reşîd ḥacca 'azîmet ve ḥilâf-ı mu'tâdî [589b R1] evvelâ Medîne'ye muvâşalat itdi. Hâzret-i imâm ile bi'd-defe'ât mülâķâtları müyesser oldu.

Cümleden biri eṣnâ-yı kelâmda "Siz nice Resûlü'llâh'ın zürriyyetindenüz, dirsüz ki i'tibâr ana cânibinden olan cedde degüldür. Baba ṭarafından olan cededür. Bu taķdırce vâlîde cânibinden kıarâbet bize

1 Cevzî: Cevzâ N1, R1 | Ebü'l-ferec İbn Cevzî'nin *el-Muntazam fî Târîhi'l-mülûk ve'l-Ümem* adlı kitabında, Müsâ bin Ca'fer bin Muhamed biyografisinde bu hikaye yer almaktadır. bk. İbn Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-mülûk ve'l-Ümem*, C. 9, s. 87-89. Ancak *Sıfatu's-safve*'de bu hadise anlatılmaktadır. bk. agy, *Sıfatu's-safve*, (thk.) Şeyh Hâlid Tartûsî, Dârü'l-kitâbü'l-Arabî, Beyrut 2012, s. 363-364.

2 kerâmâtına: kerâmetine N1

3 bk. Ebü Sa'd Mansûr b. Hüseyin el-Âbî, *Nesrü'd-dür fî'l-Muhâdarât (I-VII)*, (thk.) Hâlid Abdülğani Mahfûz, Dârü'l-kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2004, C. 1, s. 247-249.

4 Nüşhalarda "Yebriyye (N1, R1), Lebsîriyye (HZ)" şeklinde yazılan bu kelime *Fușûlü'l-mühimme fî Ma'rîfeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 951-952.

5 Nüşhalarda "ḥaķâdda (N1, R1), ḥaķâvda (HZ)" şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

münhaşır dur. Siz evlād-ı ‘Alī’den olduğınıza şekk yokdur.” didükde hazret-i imām-ı hümām¹ Hārūn’a cevāb emrinde içdām idüp, ﴿وَمِن دُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ وَكَذَلِكَ نُجَيِّرِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٣١﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ ۚ﴾ [431a N1] āyetini tilāvet idüp Hazret-i ‘İsā mücerred min-ciheti’l-ümm iken sā’irinden maḥsūb olduğunu söyledi. ﴿فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ ۚ﴾³ naşş-ı kerīmi mūcibince mūbāhele-i Naşārā’da⁴ Hazret-i Peygāمبر ‘Alī ve Fāṭıma ve ebnāhümā buyurduğunu tefsir eyledi.

Fe-lā-cerem Hārūn salṭanat qorḥusına düşüp Medīne’de bir şeb Peygāمبر merḳad-i münevverine vardı. “Yā Resūla’llāh, Mūsā bin Ca’fer ümmetinün mā-beyninde küllī fitne vü şenā’ata bā’iş olmak ihtimālī ile aḥz u ḥabsini murād idinürin.⁵ Ve bu bābda cenāb-ı kerīmüne “özr iderin.” didi. Ve getürdüp aḥz itdi. Ve bir birine müşābih iki taḥt-ı revān [mü-heyyā] idüp işkarlat çuḳalar ile örtti. Birer miḳdār ‘asker ile birini Kūfe yolına ve birini Başra tarafına gönderdi. Yolda giderken eḥibbā üşüp⁶ ḥalāş itmedin qorḥup mübhem ü müşevveş ḳodı.

Fe-ammā Başra semtine gönderdüğü taḥt-ı revānda sākin idüp, ‘İsā bin Ca’fer bin Maşşūr ol tārīḥde Başra ḥākimi idi, aña teslīm olunması[nı] buyurdu. Aña daḥı müstaḳil menşūr yazup⁷ “Oñat ḥıfz eylesün.” diyü ihtimāmın çuyurdu. Bir yıl⁸ miḳdārı anda maḥbūs olduğdan [590a R1] soñra mezḳūr ‘İsā’ya menşūr gönderüp ḳatlini işāret ḳıldı. Ammā ḥazret,

1 hümām: - N1, HZ

2 “Zürriyetinden Dāvūd’u, Süleyman’ı, Eyyūb’u, Yūsuf’u, Mūsā’yı ve Hārūn’u da. İyilik yapanları işte böyle mükafatlandırırız. Zekerıyyā’yı, Yahyā’yı, İsā’yı, İlyās’ı doğru yola erdirmiştik. Bunların hepsi salih kimselerden idi.”, Enam 6/84-85.

3 “De ki: ‘Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım. Biz de siz de toplanalım. Sonra gönülden dua edelim de.”, Âl-i İmrān 3/61.

4 Naşārā’da: faşārā N1, R1 | Gelibolulu Âlī, *Fusūlü’l-mühimme fi Ma’rifeti’l-e’imme*’de İbn Sabbāğ’ın “mübāheletü’n-Naşārā” şeklindeki Arapça terḳibini burada Farsça terḳibe çevirmiştir. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 950.

5 Nüşhalarda “idinürdi” şeklinde yazılan bu ibare sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

6 üşüp: düşüp R1

7 yazup: - N1 | birle R1

8 yıl: sene R1

ba'zı havâşş-ı 'İsâ'ya naşîhat kılmagın ol emr-i kıtle¹ ikdâm itmedi. Hattâ Hârûn'[a] mektûb yazup hazretûn şalâh u diyânetini ve şebân-rûz halîfeye hulûş ile da'vetini, der-'akâb mülk cânibinden bi'l-külliyeye ibâ ve ferâgatini bildürdi. Ve halâşına cell-i himmet kıldı. Lâkin [Hârûn'ı iknâ'] mümkün olmayup Sindî² bin Şâhek nâm şahşa teslimini ve aña müstaķil mektûb [irsâl idüp] mesmûmen kıtl itmesini³ emr eyledi. Ol zâlim dahı ziyâfet ü ri'âyeten ta'am ihzâr idüp semm-i helâ'il ile hazreti helâk itdi.

Li-mü'ellifihî

هوش دار که عالم همه شور انگیز است   دندان طمع پرتیز دنیا⁴ بتر است
هر لقمه که میرسد زخوان کرمش   در لذت قندیست که بهتر⁵ است⁶

Ammâ İbn Cevzî,⁷ *Şıfatü's-şafve* nâm kitâbında yazar ki İmâm Mûsâ, [Hârûnu'r-]reşid'e haber gönderdi. “Mâdâm ki ben hâbs iken benüm her günüm [78b HZ] elemle geçdügi gibi senün de her günün iztırâb ile geçe.” didi. Bu taķdırce bir gün evvel bu emrün ber-ķaraf olması hayrludur.

İmâmeyn şöhretiyle ma'rûfeyn olan Ebü Yûsuf ve Muħammed bin Hâsan ki⁸ İmâm-ı A'zam Ebü Hanîfe Hazretlerinün aşķabındandır, birgün İmâm Mûsâ'nun meclisine vardılar. Farz u sünnet [431b N1] mesâ'iline müte'allık ba'zı müşkillerini hâll itdürmek murâd idindiler. Henüz anlar sâkit iken [Sindî bin Şâhek'ün]⁹ mü'ekkeller[in]den biri Mûsâ'nun 'izz-i hużûrına geldi. “Benüm nevbetüm tamâm oldı.

1 Nüşhalarda “naşîhate” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

2 Nüşhalarda “Senden” şeklinde yazılan bu kelime *Fusûlü'l-mühimme fî Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 954.

3 N1 ve R1 nüshalarında “virmesini” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı. | kıtl: kıtlını HZ

4 Nüşhalarda “pertev zi-dunbâ” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği “pur-tiz-i dunyâ” şeklinde metne alındı.

5 Nüşhalarda “bez” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği “bihter” şeklinde metne alındı.

6 “Aklını başına al ki dünya bütünüyle keşmekeşin olduğu bir yerdir. Dünyanın pek keskin tamahkarlık dışı daha kötüdür. [Allah'ın] kerem sofrasından ulaşan her lokma lezzette şeker gibidir, hatta daha iyisidir.”

7 İbn Cevzî: Hür İbn Cevzâ HZ

8 Nüşhalarda cümlenin başında bulunan bu bağlaç sentaks gereği buraya alındı.

9 bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 954.

İcâzetiñüzle giderin. Lâkin bir hîdmetiñüz var ise buyurıñuz ki yarın geldükde anı size getüreyin.” dedi. İmâm Kâzım dañı “Benüm hiç maşâliñum yoñdur. Var, uğruñ hayr olsun.” diyü cevâb virdi.

Ol şahş gitdükdən soñra dönüp İmâmeyn’e “Mücibdür¹ [ki] bu kişi[nün] yarın şabâh meyyiti bulunacañdur. Ma’a hâzâ ‘Hîdmetiñüz var mıdır? Yarınki² [590b R1] gün getüreyin.’ diyü söyler.” dedi. İmâmeyn ta’accüb eyledi. Gördiler ki anlar ‘ilm-i zâhiriye müte’alliñ farz u sünnetden su’âl niyyetine gelmişler, imâm-ı hümâm ise ‘ilm-i ğaybden haber virüp³ Hüma gibi bülend-pervâzlığını ‘arz ider. Cidden müşkillerini ‘arz itmediler. Ve hâlin hâtırın şorup çekildiler.

Lâkin didüğü vâki’ olur mı, diyü ol şahş-ı mü’ekkelün ardınca bir âdem gönderdiler. “Bu şeb kapusunda yatup ne zühür iderse bize bildüresüz.” diler. Vañtâ ki nişfu’l-leyl oldı, “Şâhib-i hâne fevt oldı.” diyü vâveylâ kopdı. E’imme-i mezbûrân ve sâ’ir e’imme-i ‘âlî-şân Mûsâ Kâzım’uñ ‘izam-ı şânını bildiler. ‘İlm-i ledünniye ile muvâfiñ idüğünü idrâk kıldılar. Ve hañğında bu mazmün ile bir rubâ’î inşâ itdiler:

Rubâ’î

هر علم و خبر که هست در سینه تست   عالم همه در دیده گنجینه تست
ای عقل باشام⁴ تو کز ساغر فیض   سر سینم از جرعه دیرینه تست⁵

Ve bi’l-cümle kerâmâtına nihâyet yoñdur. Delil ü şahidi ‘aded-i nücûmdan çoñdur. Yüz seksen üç târiñinün Receb’inde sinn-i şerîfleri elli beşde iken vefât itdiler. Vâlid-i mâcidleri [birle] güzerân iden evñâtı yigirmi yıl ve müstañillen imâmet şadrında geñen eyyâmı otuz beş sâl ile mañsûb buldı.

1 Nüşhalarda “muñibdür” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereğı tashih edilerek metne alındı.

2 Bu kelime R1 nüshasında mükerrer yazılmıştır.

3 virüp: virür N1

4 Nüşhalarda “ve neşâh” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereğı “be-âşâm” şeklinde metne alındı.

5 “Var olan tüm bilgi ve haber senin kalbindedir. Bütün dünya senin hazinenin gözündedir. Ey akıl, feyz kadehinden iç. Gönlümdeki sırlar senin yıllanmış yudumundandır.”

Ammâ evlâd-ı emcâdı zükür u benât otuz yedi necl-i necil-i¹ me-
leki'ş-şifât olup esâmî-i sâmiyeleri 'Alî bin Mûsâ Rızâ ve İbrâhîm ve
'Abbâs ve Kâsım bir anadandır. Ve İsmâ'îl ve Ca'fer ve Hârûn ve Hâsan
li-ümm veleddür. Ve 'Abdu'llâh ve İshâk ve diğeri 'Abdu'llâh² ve Zeyd ve
Hâsan ve Fazl ve Süleymân ümmehât-ı müteferriqadan [ve Aḥmed ve
Muḥammed ve Ḥamza eşiḳḳâ-yı li-ümm veleddür. Ve]³ Fâtımatü'l-
kübrâ ve Fâtımatü'ş-şuğrâ ve Ruḳayye ve Ḥakîme⁴ ve Ümmü Esmâ ve
Ruḳayyetü'ş-şuğrâ ve Külşüm ve Ümmü Ca'fer ve Ümmü Lübâne⁵ ve
Zeyneb ve Ḥadice [591a R1] ve 'Â'îşe ve Âmine ve Ḥasene ve Büreyhe⁶
ve 'Aliyye ve Ümmü Seleme ve Meymüne ve Ümmü Külşüm kimi
menkûhalarından ve kimi ümm-i veledlerindendir.

İmâm-ı [hümâm]uñ efḍal-i evlâdı ve erşed-i⁷ kerâmet-nijâdı İmâm
'Alî bin Mûsâ Rızâ'dur ki Sulṭân-ı [432a N1] Ḥorâsân şöhetıyla nâm-ı
bülendi hüveydâdur.

Kezâlik sâ'ir evlâdından Aḥmed bin Mûsâ kerem-i şânları [bî-]hem-tâ
ve şehâ vü [nik]-'unvânla gevher-i yek-tâ olup bir günde biñ kul âzâd itdüğü
vâkı'dur. Ve otuz dînâra aldukları Yesîriyye⁸ nâm kıyeyi mahşûş anlara
bağışladukları şâyi'dür.

Ve birâderi Muḥammed bin Mûsâ ikşâr-ı şalât u vuzû' ile meşhûr olup
gicede kaç kerre uyanursa ḳalḳup tecdid-i vuzû' [79a HZ] iderdi. Ve

1 Nüşhalarda "devle" şeklinde yazılan kelime anlam gereği "necl-i necil-i" şeklinde metne alındı.

2 *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme*'ye göre bu şahsın adı "Ubeydu'llâh'tır" (bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 961). Gelibolulu Âlî muhtemelen imlası bozuk bir yazma nüsha üzerinden bu kısmı yazdığı için hataya düşmüştür.

3 bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 961.

4 Nüşhalarda "Ḥalîme" şeklinde yazılan bu isim *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 961.

5 Nüşhalarda imlası "Mülnân" şeklinde yazılan bu isim *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 961.

6 Nüşhalarda "Berîre (N1, R1), Berbere (HZ)" şeklinde yazılan bu isim *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 961.

7 erşed-i: vâriş-i HZ

8 Nüşhalarda "Beyriyye (N1, R1), Bebriyye (HZ)" şeklinde yazılan bu kelime *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 951-952.

birkaç rek‘at namâz kıilup yaturdı. ¹ ﴿كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ﴾ ol
hâzrete vird-i zebân idi.

Ammâ İbrâhîm bin Mûsâ gâyetle şeci‘ ü bahâdır ve beyne’l-abtâl nazîri nâdir fâris idügi zâhir olmağın Me’mün’uñ hîlâfeti eşnâsında Muḥammed bin Zeyd bin ‘Alî [bin] Ḥüseyñ bin [‘Alî bin] Ebü Tâlib kıbe- linden Yemen’e ḥâkim gönderilmiş.

Ve bi’l-cümle hâzret-i imâmuñ evlâd-ı kirâmınuñ her birinde bir güne ma‘rifet ü ḥikmet ve bir yüzdenden meziyyet-i ‘ibâdet ü ḥâlet muḥarrer idi. *Raḥmetu’llâbi ‘aleyhim ecma’in.*

**Der-faşl-ı İmâm-ı Şâmin ‘Alî bin Mûsâ er-Rızâ ve Fazîlet-i
‘Alî bin Mûsâ er-Rızâ bin Mûsâ Kâzım bin Ca‘fer-i Şâdık
bin Muḥammed el-Bâkır bin ‘Alî Zeyne’l-‘âbidîn bin
Ḥüseyñ-i Şehîd bin Alî bin Ebî Tâlib’dür**

Yüz kırk sekiz târihinde Medîne-i Münevver’e de vücûda geldi. Ve ba‘zılar kavlince mâh-ı ‘âlem-tâb-ı zâtı yüz elli üç târihi eşnâsında şeb-i târ-ı ‘ademden sipihr-i devvâr-ı vücûda pertev bırağdı. Vâlideleri Ümmü’l-benîn nâm ve Ervâ ismi ile ma‘rûfe-i enâm [ve] ümmü’l-veled-i [ḥayr]-encâm ve Şağrâ’ en-Nübıyye² lağabıyla şöhre-i ḥâşş u ‘âmdur.

Ve hâzret-i imâmuñ künyet-i meşhûri Ebü’l-Ḥasen ve elḳâb-ı ma‘ârif- su‘ürî Şâbir ve Zekî ve Velî evşâfiyla mu‘ayyen, lâkin Rızâ lağabı cümleden eşher ü ebyendür. [591b R1] Ḥidmet-i vârişleri medâ’ih-i cemîlelerine şarf-ı mağdûr iden şâ’ir[i] Di‘bil-i Ḥuzâ’î ve bevâbı Muḥammed bin

1 “Geceleri pek az uyurlardı.”, Zariyat 51/17.

2 Nüşhalarda “en-Nebeviyye” şeklinde yazılan bu isim *Fusûlü’l-mühimme fî Ma‘rifeti’l- e’imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 970.

Furât¹ ve naqş-ı hâtemi *hasbiya'llâh*² ve hulefâdan mu'âşırları³ Emîn ve Me'mûn olup menâkıbı fâ'ikdür.⁴

Ve şems-i şânına delîl ve kerâmât-ı 'acâ'ibine bihâr-ı zeħhâr-ı nebeviyye sebîl bir şân-ı büzürgvâr-ı celîl ve imâm-ı hümâm-ı ma'ârif-dişâr-ı 'adîldür ki Hâzret-i Murtażâ'nuñ ekşer-i 'ulûmına vâriş-i bî-hem-tâ, gûyâ ki İmâm 'Alî bin Mûsâ Rızâ olup ile'l-ân evşâf-ı cemîli ve kerâmât-ı celîli meştûr olan ecille-i e'immenüñ her birinde liyâķat-ı imâmda[n] ve verâşet-i kerâmet-şevâhidi[nden] niçe hâlât muķarrer iken bu haķîrûñ müşâhedesi böyledür ki Hâzret-i İmâm 'Alî bin Ebî Tâlib'üñ cûd u şehâsı Hâsan-ı Müctebâ'da ve każâyâ tayyib-i hâtırla rızâsı Hüseyñ bin [432b N1] Zehrâ'da [ve] kemâl-i tã'at ü zühd [ü] 'ibâdeti Zeyne'l-'âbidîn-i pür-taķvâda⁵ ve sırr-ı tevekkül ü şafâsı Muħammed Bâkır nâmındaki imâm-ı keşîrû'l-hayâda ve 'ulûm-ı ledünniyye[ye] müteferri⁶ olan feżâ'il-i bî-intihâsı İmâm Ca'fer-i Şâdiķ-ı fażl-intimâda ve hużûr-ı ķalb ve teveccüh-i ķanâ'at-İmâsı İmâm Mûsâ Kâzım nâmındaki büzürgvâr-ı bî-hem-tâda ve 'ilm ü izhâr-ı kerâmât ve iķşâr-ı hayâ ve teshîr-i ķanâ'at-i ķulûb a'bâd[a] müte'alliķ olan hâlât-ı bâhirü'l-velâsı İmâm 'Alî bin Mûsâ Rızâ'da bulunup vera' u taķvâ cihetinden Mûsâ Kâzım ile 'Alî bin Mûsâ er-Rızâ Hâzretleri izhâr-ı istiħķâķ-ı imâmet itmişlerdür.

Ke-ennihu esrârımız taşavvurı bu ikisinde sâ'irinden ziyâde zühür eylemişdür, taşavvurında iken hikmet Hüdâ'nuñdur, *Fuşûl[ü'l]-mühimme* muşannifi⁷ ile bu müţâla'ada yek-dil ü yek-cihet olmuşuz. Sâ'ir tefâşilimizden ğayrı ancak İmâm Zeyne'l-'âbidîn ile İmâm 'Alî bin Mûsâ er-Rızâ'da müttefik bulunmuşuz.

1 Nüşhalarda "Kurât" şeklinde yazılan bu isim *Fuşûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 972.

2 "Bana Allah yeter."

3 Nüşhalarda "mu'âcirleri" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 961.

4 Bu kelimenin imlası N1 ve HZ nüshalarında muğlaktır. R1 nüshasında ise bu kelimenin yeri boş bırakılmıştır.

5 pür-taķvâda: ber-taķvâda N1, R1

6 Nüşhalarda "mütenevvi'" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

7 Nüşhalarda "fâci'i" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

Vaqtâ ki hulefâ-yı ‘Abbâsiyye’den Me’mûn imâm-ı zü-fünûn ile it-tihâd-ı hülûş-ı efzûn kıldı ve dâmâd-ı kerâmât-nihâd idinüp [79b HZ] kendüler [592a R1] veliyy-i ‘ahd olmasını ta’yîn kıldı, ümerâ-yı ‘Abbâsiyân emr-i hilâfet [Âl-i] ‘Abbâs’da iken ve Âl-i ‘Abbâs olan Benî Fâtıma’ya nakl ide, diyü qorqıldılar. İmâm Rızâ’ya hilâf-ı mu’tâd ihânet üzere deprenmege ve bu tarîk ile mâ-beynlerini tebrîd ve giderek teba’iyyet it[me]mege muqarrer kıldılar.

Fe-lâ-cerem birgün ki imâm-ı ekrem halife-i muhterem ziyâretine geldi, istikbâl ile ve serâ-perdeleri qaldurup iclâline mu’tâd olan ümerâ ihtimâm qaşdın eylediler. Lâkin ihtiyâr ellerinden gidüp ber-qarâr-ı sâ’ir her biri istikbâl idüp, huşûşâ def’-i estâr-ı iclâl idüp tevķîrinde ihmâl idemediler. Birbirine ‘itâb idüp bir gelişde daħı ol emre ikdâmı muqarrer kıldılar.

Pes def’a-i şâniyede ki hâzret-i imâm geldi, cühhâl-i şâhib-celâl istikbâlde yine mecbûr oldu. Ancaq ref’-i hicâb bâbında def’-i hicâb idüp her biri şüret-i ihmâle urdı. Anlar ki evliyâ-yı kirâma çâr ‘anâşir ile hidmetle müftehirdür,¹ bād [ü] âb ü hâk ü âteş cemî’an ol bâbda birbirlerine hemserdür. Ya’nî hâzret-i imâm qapuya ki geldi, bir bād-ı vezân peydâ olup perdeleri tamâmen qaldurdu. Kezâlik gitdükleri zamânda yine rûzgâr şidetle zâhir oldu. Estâr-ı eyvânı murâd olınan üzere qaldurdu. Erkân-ı devlet bu hâli ta’accüb kıldı. Ve ümerâ-yı gâlib-miknet [imâmuñ] ‘izzeti min-‘indi’llâh idüğünü bildiler. Andan sonra yine ikrâm ü i’zâzına muqayyed oldılar.

Şafvân’dan mervîdür ki Yahyâ bin Hâlid-i² Bermekî hâzret-i imâmı Hârûnu’r-reşîd’e nifâk ider. “Elbetde [433a N1] tâlib-i hilâfetdür.” diyü ba’zı ümerâyyla helâk itdürmege nifâk ider. Lâkin Reşîd izhâr-ı rüşd idüp “Babası huşûşında itdüğünüz hidmet kifâyet ider.³ Bunlar hâkķındaki himmetiñüz me’âl-i zulm ü işyân vâdisine gider.” diyü buyurdu. İmâm

1 Nüşhalarda burada yer alan “ki” bağlacı sentaks gereği metne dahil edilmedi.

2 Nüşhalarda “Hâlid bin Yahyâ” şeklinde yazılan bu isim “Yahyâ bin Hâlid” olarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 975.

3 Nüşhalarda “kitâya yiter” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği “kifâyet ider” olarak metne alındı.

Müsâ Kâzım mesmûmen helâk itdürdüğine nedâmetini vezîre [592b R1] tıuyurdu.

Müsâfir'den rivâyet olunur ki kendüsi İmâm Rızâ ile Minâ'da oturur iken Yaḥyâ bin Ḥâlid-i Bermekî vechini bir dest-mâl ile örtüp geçmiş, gitmiş. Ya'nî ki keşret-i ğubârdan ḥirâset itmiş. Pes İmâm Rızâ mezbûra niġâh idüp "Bu derdmenler bu sene başlarına ne gelecekdür, bilmezler." diyü esrâr-ı ilâhîden ḥâzır olanları ḥaberdâr eyledi. Fi'l-vâkı' ol yıl Bermekîlerün devleti zevâl bulur, ḥâk olur.

Ḥamza [bin Ca'fer-i Errecânî'den menķüldür ki Hârûnu'r-reşid Mes-cidü'l-ḥarâm'ın bir ḳapısından]¹ çıḳup gitti. Ve İmâm Rızâ daḫı ol ḥinde bir ḳapısından daḫı çıḳup gitti. Ve aşḫâbına keşf-i esrâr idüp "Hârûn bizden şimdi ba'îd olmak ihtiyâr ider. Lâkin rûzgâr 'an-ḳarib hem-mezâr ider." didi. Ve andan ba'zı zamânda Hârûn'ı gösterüp "Bunuñla biz böyleyüz." diyü iki barmaġın gösterdi. Tâ kendüsi vefât idüp Hârûn ile bir maḫalle defn olunmayınca kelâm-ı şerîfinün feḫvâsı ma'lûm olmadı.

Bekr [bin] Şâlih'den mervîdür ki birgün İmâm Rızâ ḫuzûrına varup ḫâtûnı ḫaml idüğini bildürmüşler.² Ve du'â temennâ ḳılmışlar. Ḥâzret-i imâm "Ṭoġıracak bedr-i tamâm ikidür." buyurmuşlar. Ğayb âleminden anı izḫâr ḳılmışlar. Fe-lâ-cerem Bekr-i mezbûr şâd ü ḫandân olup birinün nâmını Muḫammed ve ol birinün 'Alî ḳomaḳ ḫâtırın ider. Lâkin anı daḫı bilürdi. Hemân-dem İmâm Rızâ Bekr'i çağırdup [80a HZ] "Yâ Bekr, ṛoġacak evladuñ biri ğulâm ve biri duḫterdür." diyü cevâb virdi. Ve "Ferzendün ismi 'Alî ve duḫterün Ümmü 'Amr ḳoyasun." diyü ta'yîn eyledi. Fi'l-vâkı' az zamânda bir ğulâm ve bir duḫter vücûda gelmiş. Ve³ buyurdıkları üzere isimleri ta'yîn olunmuş. Lâkin "Ümmü 'Amr ne maḳûle ism-dür?" diyü Bekr kendü vâlidesine şormış. Ceddesinün ismi olup ḳız

1 Nüşhalarda bu kısımda görülen imla hataları *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tamir edildi. bk. İbn Sabbâġ, age, C. 2, s. 976.

2 Nüşhalarda "bildürdi" şeklinde yazılan bu ibare sentaks gereġi tashiḫ edilerek metne alındı.

3 Ve: - N1

çoğırduğı¹ tağdırce māderün ismi ile müsemmə kıılınmağ muğtezāsı idüğini fehm itmiş.

Kitāb-ı *İ'lāmü'l-verā'* da Ebū² Hābīb [en-Nebāci]'den menküldür ki vākı'asında Hāzret-i Peyğāber menzilgāh-ı hüccāc olan [593a R1] mes-cidlerine nüzül ider. Ve kendüsi sā'ir Müslimīn ile varur, ziyāret niyyetine müsāra'at eyler. Vağtā ki mescide girür, hāzretün yanında bir çabağ temr-i sübhānī görür. Hāzret-i Muğammed'ün elin öpdükden soñra [433b N1] Hāzret-i Muştafā ol hürmādan üç hürmā 'ağā kıılır. [Ebū] Hābīb 'add it-dükde on sekiz hürmā bulup her biri bir yıl tena“umla mu'ammer olma-sına delālet itmek ta'bir kıılır. Fe-lā-cerem bu rü'yāyı gördükden soñra yi-girmi gün mürürında³ imām hāzretleri ol şehre gelmişler. Ve beyān olunan mescide girmiş, hāzret-i imāmı rü'yāsında gördüğü üzere Hāzret-i Peyğām-ber mağāmında görmiş. 'Aynıyla bir çabağ temr-i sübhānī dağı yanında olup [Ebū] Hābīb'e bir avuç temr 'ağā buyurmuş. Şayduğda yine vākı'asın-daki gibi on sekiz temr bulduğda, “Dağı ziyādece 'ağā kııl yā imām.” diyü yalvarmış. İmām dağı cevāb virüp, “Peyğāber Hāzretleri ziyāde virmiş olsa biz de virürdük.” diyü mükāşefe buyurulmuş.

Hāzret-i imāmuñ bu mağüle kerāmātına nihāyet ve hadd ü gāyet yoğdur. Mevlānā Tūsi,⁴ Ebū'ş-Şalt-ı Herevī'den⁵ nağl ider ki şu'arā-yı fuşāğadan Di'bil, İmām Rızā hidmetine varur. “Ehl-i beytle sizün vaşfiñuzda⁶ bir çāşide nazm eyledüm.” diyü bu ebyātı 'arğ kıılır. El-hāğ bir çāşide-i belīgadur ki şu'arā-yı 'Arab'uñ seb'a-i mu'allāğasından ve fuşāğā-yı

1 çoğırduğı: çoğduğı R1

2 Nüşhalarda burada “İ'lāmü'n-nürī'de İbn” şeklinde yazılan bu ibare “İ'lāmü'l-verā'da Ebū” olarak metne alındı. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 977; Mustafa Öz, “Tabersî”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tabersi> (08.06.2020).

3 gün mürürında: günden soñra N1 | yigirmi//mürürında:- HZ

4 Nüşhalarda “Tāberī” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 981.

5 Nüşhalarda “Hārūn” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 981.

6 Nüşhalarda “vaşfiñuzı” şeklinde yazılan bu ibare sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

ma'âlî-nesebü'n ebvâb-ı mu'allakasındandır. Ve bu ebyât anuñ zeylindedür ki zıkr olunur:

Şi'r-i Di'bil

فأسبلت دمع العين بالعبرات	ذكرت محلّ الرّبع من عرفات
رسوم ديار اقفرت وعرات	وفلّ عُرى صبري وهاجت صبابتي
ومنزل وحي مقفر العرصات	مدارس آياتٍ خلّت من تلاوةٍ
وبالبيت والتعريف والجمرات	لآل رسول الله بالخيف من منى
من الله بالتسليم والرّكوات	منازل جبريل الامين يحلّها
متى عهدها بالصوم والصلوات	قفا نسأل الدار التي خفّ اهلها
وتؤمن منهم زلّة العثرات	ائمة عدلٍ يقتدى بفعالهم [593b]
وزد حبّهم يا ربّ في حسناتي	فيا ربّ زد قلبي هدى وبصيرة
وليني لأرجو الأمن بعد وفاتي	لقد خفّت في الدنيا وأيام سعيها
أروح وأغدو دائم الحسرات	ألم تر أنّي مذ ثلاثين حجّة
وأيديهم من فيئهم صفرات ¹	أرى فيئهم في غيرهم متقسّما

El-ķışsa bu kaşıde yüz yigirmi beytdür. Bu maħalde [iķtişar] lâzım olmağın bu miķdâr ile iktifâ olınmışdur.

Vaķtâ ki imâm-ı hümâm bu nazm-ı cevâhir-nizâmı dinledi, vâfir taħsîn idüp Di'bil'e mevcüd olan yüz filoriyi 'aķâ eyledi. Lâkin Di'bil 'itâb-ı 'adil

1 "Arafat'tan evin yerini andım da gözyaşlarımı döktüm. Sabrımın bağları zayıfladı. Özlemim arttıkça arttı. Evlerin görüntülerinden soyutlandım, onlardan mahrumum. Âyetlerin derslerinin yapıldığı medreselerde tilavet kalmamıştır. Vahyin indiği yerler bomboş harabeler olmuştur. Oralar Resûlullâh'ın ailesinin [yaşadığı] Minâ'da Hayf Mescidi, Beytu'llah, Arafat ve Cemre'dir. Cibril-i Emîn'in indiği yerlerdir. Cebrâil, Allah'tan güvenlik ve temizlik ile oraları doldurmuştur. Durun, ehlinin değerini yitirdiği evi soruyoruz. Onların oruç ve namazda verdikleri söz ne zamandı. Doğruluğun önde gidenleri, imamlarıydı onlar. Yaptıklarına uyulurdu. Hata yapıp yoldan çıkmaktan uzaktılar. Ey Rabb'im, kalbimin hidayet ve basiretini arttır. Ey Rabb'im yaptığım iyiliklerde o imamların sevgisini arttır. Dünyadan ve onun için yaptığım çabadan korktum. Ölümümden sonra güven diliyorum. Görmez misin ki ben otuz hacdan beridir özlem içerisinde gidip gelirim. O imamların cemaatlerinin, ellerinde hiçbir şey kalmadan onlar dışında dağıtıldığını gördün mü?" | Nüşalarda görülen imla hataları *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tamir edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 982-983.

[80b HZ] ‘arz idüp, “Yâ ibn Resûlu’llâh, bu kaşîdenüñ cā’izesi olmasun¹ recâ iderin. Bu bâbda nuķûdı kabûl itmeyüp teberrüken mübârek cismiñüze mülâhiķ olmış bir kabâ iltimâs eylerin.” didükde ĥazret-i imâm bir ĥırķa-i şerîfelerini in’âm ve ol yüz dînârı daĥı tekrâr baĥş kıldılar. “Bu şurreyi redd itmesün ki ‘an-ķarîb sâ’ir mâl ü menâlınden ziyâde buña muĥtâc ola-çaķdur.” [434a N1] buyurdılar.

Fe-lâ-cerem Di‘bil-i feşâĥat-‘alem niķe rûzgâr Merve şehrinde ikâmet itdükden şoñra birgün ‘Irâķ seferine gitdi. Bir ‘azîm kâfileye hem-râh olup ‘azîmet itdi. Ĥikmet Ĥudâ’nuñdur, ešnâ-yı râhda yollarına ķuĥtâ‘u’ĥ-ĥarîķ indi. Di‘bil ve ehl-i kâfilenüñ mâ-melekleri ġâret kılındı. Ve zıķr olınan ĥarâmiler serdârı bir mürtefi‘ yirde oturup neĥb olınan nuķûdı ve metâ‘ı kısmetine muķayyed oldı. Ve ol güm-râhlardan birine ĥiĥâb idüp;

أرى فيهم في غيرهم متقسما وأيديهم من فيهم صفرات²

beytini oķıdı.

Derdmen Di‘bil mâ-melekenden cüdâ düşmiş zelîl olduġı ĥâlde kendünüñ nazmı oķınduġını işitdi. Ol zümre-i zemîme ile fetĥ-i kelâma bahâne olup “Bu beyt benüm nazmumdur.” didi. Fe-ammâ re’îs-i güm-râhân, “Bu beyt şâ’ir-i ehl-i beyt olan Di‘bil’üñdür.” didükde “Di‘bil benümdür.” diyü söyledi.

Fi’l-vâķi‘ kâfile ĥalkına şordılar. Di‘bil idüğünü taĥķîķ bildiler. Ve kaşîdenüñ [594a R1] tamâmını Di‘bil’den dînlediler. Ba‘dehu “Senüñ ri‘âyetüñ bize farz oldı.” diyü aña ikrâmen kâfileden alduķları emvâli cemî’an aşĥâbına virdiler. Di‘bil’den bu beyti şıĥĥatiyle müşerref olup yanlarınca Ķıım³ vilâyetine ilettiler. Nuķûd u tuĥaf-ı mevcüddan niķe luĥf u cüd itdiler. Ve Ĥazret-i İmâm⁴ Rızâ virdüġi cübbeyi ĥüsn-i rızâsıyla iştirâ

1 olmasun: fülân olmasını HZ

2 “O imamların cemaatlerinin, ellerinde hiçbir şey kalmadan onlar dışında dağıtıldığını gördün mü?” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü’l-mühimme fi Ma’rifeti’l-e’imme* esas alınarak tamir edildi. bk. İbn Sabbâġ, age, C. 2, s. 996.

3 Nüşhalarda “Erķam” şeklinde yazılan bu yer ismi tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâġ, age, C. 2, s. 996.

4 İmâm: - N1

murād idindiler. Lâkin Di‘bil rızâ virmedi. “Teberrüken recâ itdügüm Hâzret-i İmâm Rızâ hırķalarıdır. Bey’ idemezin.” didi.

Ammâ birkaç günden sonra Di‘bil yolına revâne oldu. Kaṭṭâ‘-ı ṭarīķlardan birkaç güm-râh ardınca varup hırķa-i imâmı elinden aldılar. Di‘bil daḥı tekrâr Ḳum¹ vilâyetine ‘avdet idüp re‘islerine bu ma‘nâyı bildürdi. Yine hırķayı ḥarâmilerden aldı. Fe-ammâ Di‘bil’e yalvardılar. “Kim bilür bu hırķayı ḳuṭṭâ‘-ı ṭarīķdan âḥar zümreden biri senden ala. Ve bizüm dilegümüz yine bize kıala.” diyü cevâb virdi[ler]. “Elbetde biñ dînârımızı al, hırķa-i imâmı bize vir.” diyü yalvardılar. Di‘bil daḥı sözlerinden ḳıķamayup hırķayı virdi. Ve kıymetini kıabz itdi.

Ebü’ş-Şalt-ı² Herevî’den menķüldür ki Di‘bil, İmâm Rızâ ḥuzûrında ol kıaşıdeyi okıyup;

Min Kıaşıde-i Di‘bil

يقوم على اسم الله بالبركات
ويجزى على النعماء والنعمات³

خروج إمام لا محالة خارج
يميز فينا كل حق وباطل

ebyâtına geldükde ḥâzret-i imâm giryân oldu. “Yâ Di‘bil, bu ebyâtı Rûḥu’l-ḳuds senüñ lişânüñdan nazm itmişdür.” buyurdi. Andan sonra “Bilür mi-sün ol didügün imâm kimdür?” diyü [434b N1] şordi. “Bilmezsin. Nihâyet işidürin ki sizün nesl-i şerifünüzden bir imâm zühür idüp şarḳ u ğarbi ‘adl ile memlü eyleye.” didükde “Yâ Ḥuzâ‘î, benden sonra imâm oğlum Muḥammed, ba‘dehu anuñ veled-i reşidi ‘Alî’dür. Ba‘dehu ‘Alî’nün oğlı Ḥasan ve Ḥasan’uñ ferzend-i hidâyet-mendi sen didügün kıâ’im [81a HZ]

1 Nüşhalarda “Erķam” şeklinde yazılan bu yer ismi tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 996.

2 Nüşhalarda “şalb” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 997.

3 “İmamın ortaya çıkışı herhangi bir araç kullanmadan, bunun dışında olacaktır. O, Allah’ın ismi üzerinde, kutlulukla ayağa kalkacaktır. Bizim için hak ve batıl bütünüyle birbirinden ayrılacaktır. Nimetler ve afetlerin karşılığı verilecektir.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü’l-mühimme fi Ma‘rifeti’l-e‘imme* esas alınarak tamir edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 997.

ü hüccet ü muntazır olan velidür.” buyurdu. On iki [594b R1] imâmuñ baqıyye-i erba‘asını ‘ale’t-tertib keşfi tıuyurdu.

El-kışışa Hâzret-i İmâm Rızâ alilü’n-nevm ve keşirü’ş-şavm, celilü’l-adr, refi‘u’ş-şadr bir zât-ı büzürgvâr idi.

Kendüler âbâ-yı kirâmından ve anlar daı Hâzret-i Peygâmbere’dene naql-i rivâyet iderler ki «من لم يؤمن بحوضي فلا أورده الله حوضي، ومن لم مؤمن بشفاعتي فلا أناله الله شفاعتي إنما شفاعتي لأهل الكبائر من أمّتي، فأما المحسنون فما بشفاعتي» bir hadîs-i şerîfdür ki ‘atşân-ı bâdiye-i günâh olan mücrimân bu âb-ı hayât ile def-i harâret itmek âbildür. Hıuşûşâ ki ulüb-ı mergüb-ı günâhkârân bu hıuşûşuñ feyezân-ı râhat-resânından mağfîret behrelerine mâ’ildür.

[Bundan] mâ‘adâ hadîs-i şerîf-i «من صام من شعبان يوما واحدا ابتغاء ثواب الله دخل الجنة، ومن استغفر الله تعالى في كل يوم منه سبعين مرة حشره الله يوم القيامة في زمرة النبي عليه السلام ووجب له من الله الكرامة، ومن تصدق في شعبان بصدقة ولو هزرة النبي عليه السلام ووجب له من الله الكرامة، ومن تصدق في شعبان بصدقة ولو هزرة النبي عليه السلام ووجب له من الله الكرامة» hadîs-i imâmdan ve ‘an‘ane ile Hâzret-i Hâbib-i Lâ-yenâm’dan rivâyet olınmışdur.

Ve bir hadîs-i laţîf-mazmûnı daı ki yine anlardan mervîdür, buyurırlar ki “Üç maâmde hal-ı ‘âleme vahşet gelse gerekdür. Biri toğduqları gündür ki anaları arnından ıkarlar. Ve dünyâ yüzine baarlar. Biri öldükleri gündür ki dâr-ı âhireti görürler. Ve ‘azâb u tena‘umda olanlara nazâr ılırlar. Biri daı abrden ba’s olınduqları demdür ki dünyâda görmedüklerini anda

1 Hadîs-i Şerîf, “Benim havuzuma inanmayı Allah havuzuma dahil etmeyecektir. Şefaatiye inanmayana Allah şefaatiyi nasip etmeyecektir. Benim şefaati ümmetinden büyük günâh işleyenler içindir. İyilik yapanlara gelinceyse, onlara (ceza verecek) bir yol yoktur.” (Meclisi, *Bihârü’l-envâr*, C. 8, s. 34) | Nüshalarda görülen imla hataları *Fusûlü’l-mühimme fi Ma‘rifeti’l-e‘imme* esas alınarak tamir edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1000.

2 Hadîs-i Şerîf, “Kim ki mükafatını Allah’tan umarak Şaban ayının bir gününde oruç tutsa cennete girer. Kim ki her gün yetmiş defa istiğfar ederse Allah onu kıyamet gününde Hz. Peygamber’in zümresi arasında haşreder ve Allah’ın ona cömertlikte bulunması vacip olur. Kim ki Şaban ayında yarım hurma da olsa sadaka verirse Allah onun bedenine cehennemde yanmayı haram kılar.” | Nüshalarda görülen imla hataları *Fusûlü’l-mühimme fi Ma‘rifeti’l-e‘imme* esas alınarak tamir edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1001.

görürler. Ba'ış budur ki Yahyâ Peygâmbere¹ Hâzret-i Hâk bu üç varṭa ile selâm² kıldı. Ve hâkḳında ³﴿وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا﴾ buyurdi. Kezâlik Hâzret-i 'İsâ dahı bu üç maḳâm-ı vaḫşetden kendüyi tenzih itdi. ⁴﴿وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا﴾ diyü du'â kıldı.

Ammâ şâhib-i [595a R1] *Târiḫ-i Nişâbü'r* kitabında böyle beyân itmişdür ki hâzret-i imâm sa'adet-i şehâdetle meysürü'l-merâm olduğı sefer-i hidâyet-reh-berinde ki Nişâbü'r'a girdi, e'imme-i muḫaddişinden mevlânâ nâm Ebü Zür'a-i Râzî ve Muḫammed bin Eslem-i Tûsî Hâzretleri sâ'ir 'ulemâ ve 'uḳalâ zümresine pişvâ olup 'alâ vechi'l-istikbâl⁵ [435a N1] ve'l-iclâl imâm-ı hümmâm-ı şâhib-hâl cenâbına mülâkât ḳaşdın itdiler. Ve bir fersaḫ miḳdârı ḳarşu gitdiler. Ol şân-ı vâcibü'l-ikrâm sıḳillâṭ ile mestür⁶ bir ḳubbenü'n altında ester-i şehbâ üstinde mu'azzez ü vaḳûr ve zîr-i ḫicâb ü estâr için ḫüccâb ü ḫuddâma ruḫşat virilmedi.

Ol iki imâm 'arz-ı tazarru'-ı tâmm idüp “Ey seyyid-i celil ve sâcid-i büzürgvâr-ı cemil, cedd-i büzürgvâru'n Peygâmbere-i Ḥudâ ve saña âbâ vü ecdâd olan e'imme-i hüdü⁷ ḫaḳḳı için olsun bizi cemâl-i bâ-kemâlün rü'yetinden maḫrûm eyleme. Ref-i ḫicâb ile 'arz-ı didâr idüp bârî bir ḫadıṣ-i şerif rivâyetiyle cümlemüzi behremend eyle.” diyüp 'arz-ı 'ubüdiy-ye ü niyâz itdüklerinde ruḫşat-ı 'aliyeleri şâdır olup baḡle-i şehbâya bir miḳdâr irzâ-yı 'inân olunmadı. Ve emr-i şerifiyle muḳarribân-ı ḫüccâbdan biri ḳubbe perdesinü'n bir cânibini ḳaldurdi. Hâzret-i İmâm 'Alî⁸ ol 'ulemâ-yı lâzümü'l-iḫtirâm zümresine luṭf ile selâm virdi. Ve güşe-i

1 Nüşhalarda “Peygâmbere'i” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

2 Nüşhalarda “varṭadan berî ilsâḫ” şeklinde muḡlak yazılan bu ibare anlam gereği “varṭa ile selâm” olarak metne alındı.

3 “Doğduğı gün, öleceğı gün ve diriltileceğı gün ona selam olsun!”, Meryem 19/15.

4 “Doğduğum gün, öleceğim gün ve diriltileceğim gün bana selam (esenlik verilmiştir).”, Meryem 19/33.

5 istikbâl: istiklâl HZ

6 Nüşhalarda “sefer-i lâ-ṭıla mestürü” şeklinde muḡlak yazılan bu ibare *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak “sıḳillâṭ ile mestür” biçiminde metne alındı. bk. İbn Sabbâḡ, age, C. 2, s. 1002.

7 hüdü: Ḥudâ R1

8 'Alî: - N1, HZ

sehâbdan hâkiyân-ı ‘âlemiyâna [81b HZ] bezl-i nûr iden âftâb gibi ‘arz-ı didâr kıldı. Ve iki gîsü-yı laṭîfi dimâğ-ı ‘âlemi mu‘aṭṭar eyledi.

Fe-lâ-cerem istiḳbâl iden e’imme-i ümem cemâl-i Resûlu’llâh’ı görmüş gibi müte’essir olup kimi ester-i imâmuñ na’line çihre-güster oldu. Ve kiminüñ sa’âdet-i ḳurbetine¹ izdiḳhâm mâni’ olup sîm-i semendine yüz sürmek iştiyâkı ile ırâḳdan hâk-i siyâha yüz urdı. El-kıṣṣa kiminde nâle vü bükâ ve ekşerinde “Yâ ibn Resûlu’llâh, merḫabâ.” şadalarıyla bir ṭarafda vâveylâ [595b R1] ḳopdı. Ba‘dehu² «اسمعوا» fermânı [ve] her ṭarafdan³ «انصتوا» emr-i ‘âlî-şân[ı] cihât-ı sitteden vârid olup ḫâzret-i imâm kelâma geldi ve buyurdı: “Vâlid-i mâcîdüm Mûsâ Kâzım cedd-i büzürgvârum Ca’fer-i Şâdıḳ’dan, anlar daḫı ‘an’ane ile nûr-ı ‘aynum Resûl-i Ḥâlîḳ’dan ve anlar Cibril-i emînden ve Cibril, Ḥâzret-i Ḥallâḳ-ı Ḥalâ’iḳ’dan naḳl ider ki⁴ «قال الله تعالى كلمة لا إله إلا الله حصني، فمن دخل حصني أمن من عذابي»⁴ ya’nî Cibril, Peyğamber-i Ḥudâ-yı Lâ-yenâm cenâbın[d]a[n] rivâyet idüp “Rabb-i ‘İzzet buyurırlar ki *lâ ilâhe illa’llâh*⁵ kelimesi benüm ḳal’a-i refi’umdur. Her kim ki *lâ ilâhe illa’llâh* dimiş ola, benüm ḳal’ama duḫûl itmiş olur. Ve her kim benüm ḫıṣnuma duḫûl eyleye, benüm ‘azâbumdan emîn olup cennetüme yol bula.”

Pes ḫâzret-i imâm ki ḫadîs-i şerîfi naḳl eyledi, ḫuddâm-ı ‘âlî-maḳâm ḳubbenüñ sâyebânın indürdi. Estere irḫâ-yı ‘inân ḳılındı. Gelen e’imme-i ‘izâm ve fuзалâ-yı kirâm ol miḳdâr mülâḳâtı ‘ayn-ı sa’âdet-i ‘azîm bildiler. Yanında taḫrîre devâtı bulınanlardan yigirmi biñ miḳdârı enâm [434b N1] sâ’atiyle kitâbete iḳdâm idüp ol ḫadîs-i şerîfi yazındılar. Ve bile defn olunmasını vaşiyet ḳıldılar.

İmâm Ebü’l-Ḳâsım Ḳuşeyrî’den menḳûldür ki ümerâ-yı Sāmâniyye’[den] ba’zılar bu ḫadîs-i şerîfi yazındılar. Ve bile defn olunmasını vaşiyet ḳıldılar.⁶ Ol ‘aşruñ meşâyiḫinden biri ol meyyiti dūşinde gördi.

1 Nüşhalarda “tağrına (N1, R1), tefrine (HZ)” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

2 “Dinleyin.”

3 “Kulak verin.”

4 Hadîs-i Şerîf, “Allahu Teala dedi ki ‘lâ ilâhe illallâh’ sözü benim kalemdir. Kim benim kaleme girerse azabımdan emin olur.” (*Câmiü’s-sağîr*, 3694)

5 “Allah’tan başka ilah yoktur.”

6 Ve bile/ḳıldılar: - R1

“Aḥvālün nice oldu?” diyü şordı. “Ḥaḫ *celle ve ‘alā* kelime-i *lā ilāhe illa’llāh* berekātında günāhumı yarlıgadı.” diyü cevāb virdi.

Rivāyet olunur ki şūfiyyūn-ı Nişābūr’dan bir cemā’at ‘izz-i ḥuzūr-ı imāma girdiler. “İştüdük ki emīrū’l-mü’minin Me’mün sizi veliyy-i ‘ahd idinmiş. Fi’l-vāḳi’ re’y-i münirinde işābet itmiş ki ümmet-i Muḥammed bir ḥalifeye muḥtaclardur, fuḳarā libāsın giye ve zu’afā vü ğaribler¹ ğıdāsın yiye, Tāzi atlara binmeyüp enbiyā-yı kirām sünneti üzere ḥimār ü estere bine. [596a R1] Ve bi’z-zāt ḥastelerün ‘iyād[et]ine varup ve² cenāzelerün namāzını kendüsi kıluvire. Li’llāhi’l-ḥamd bu zıkr olınan ḥiṣāl-i ḥamīde zāt-ı şerīf-i pesendideñizde mevcüddur.” didüklerinde imām-ı hümām ṭayanup ṭururken mürebba[a] cülüs itdi. Ba’dehu ol ḳavme ḥiṭāb idüp “Yūsuf bin Ya’ḳūb Ḥazretleri enbiyā-yı ‘izāmdan iken zehebī dībāc ḳaftānlar giyerdi. Ve zer-rişte ile mensūc ḳabāṭī³ urunırdı. Ve āl-i Fir’avn’uñ maḳ’ad ü bisāṭında otururdu. Ve emr ü nehy ile maşāliḥ-i Müslimīn’i görürdi. Pes imāma lāzım olan ‘adl ü inşāf ve emānet ü diyānetle ittīşāfdur ki sözinde şādıḳ ve ḥükminde ‘adil-i fā’iḳ ola. Ve her nesne ki va’de eyleye, incāzı şübüt u zuhūr bula.” diyü buyurdu. “Yohsa Ḥaḫ *subḥānehu ve te’ālā* ‘ibādına libās ü ṭa’āmı⁴ ḥarām itmemişdür.” diyü⁵ ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ﴾⁶ diyü kerīmesini tilāvet kıldı.

Ammā Me’mün kendüleri veliyy-i [82a HZ] ‘ahd itdügi ḥikāyet-i şehādet-nümün bu yüzdendür ki emīrū’l-mü’minin ‘Abdu’llāh Me’mün bin Hārūn mülk-i ḥilāfet serīrine cülüs itmezdin muḳaddem Ḥazret-i Ḥaḫ ile ‘ahd eylemiş ki eger ḥuṣamā muḥālefeti ber-ṭaraf olup ol rütbe-i ‘aliyeye müteşā’id olursa āl-i Benī [Ebū] Ṭālib’uñ efdālini, ya’nī ki Ḥazret-i Fāṭıma-i Zehrā evlādınıñ a’lem ü ekmelini veliyy-i ‘ahd idine. Ve

1 ğaribler: ğayrılar N1 | ğarā’ibler HZ

2 ve: - N1

3 Nüşhalarda “feyāṭī” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Nüşhalarda “lübüs u maṭ’am” şeklinde yazılan bu terkip anlam ve sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

5 diyü: - N1

6 “De ki: ‘Allah’ın, kulları için yarattığı zineti ve temiz rızkı kim haram kılmış?”, Araf 7/32.

kendüden sonra emr-i haṭîre-i¹ hilâfet ol maḳûle bir seyyid-i şaḫîḫü'n-ne-seb ve şariḫü'l-ḥaseb aḫrânı ile i'lâ-yı şân bula.

Fe-lâ-cerem havâşş-ı bâhirü'l-iḫtişâşdan Fazl bin Sehl ile bu ma'nâyı meşveret eyledi. "Sen daḫı ḫarındaşuñ Ḥasan ile bu ḫuşûşı söyleş. Gör ne dir." diyü söyledi. [436a N1] Mezbûr Ḥasan bu ma'nâyı Fazl'dan işitdi. "Devlet-i hilâfet Âl-i 'Abbâs'dan evlâd-ı Muḫammed'e naḫl itmek lâzım gelür." diyü cidden cā'iz görmedi. Fe-ammâ Me'mûn-ı müte'allem memnû' olmadı. Ve bu ḫuşûşdaki tâsmîm ü 'azîmeti ekâbir [596b R1] ü şanâdidüñ cümlesine ma'lûm oldu.

Egerçi ki İmâm Rızâ aşlâ bu ma'nâya rızâ virmedi. Pes perde-i ğâybde mestûr olan şehâdet 'alâ vechi'ş-şehâde kendülere ma'lûm olmağın imâm isti'fâ eyledi. Lâkin muḫayyed olmayup cenâb-ı Me'mûn'dan ilḫâḫ u ibrâm[1] ziyâde oldu.

Bi'l-âhire birgün meşhûda 'uzemâ-yı dîn ü devlet ḫuzûrında bu ḫuşûşuñ ḫuşûli mu'ayyen buldı. Ammâ ḫazret-i imâm şol şartla ḫabûlinde ḫiyâm 'arz eyledi ki aşlâ Me'mûn ḫayâtında kendüden emr ü nehy şadır olmaya. Ve kimseyi naşb ü 'azl ḫılmaya. Ve iki kişi ḫuşûmetle mürâca'at eyleyüp mâ-beynlerinde ḫikmet lafzı şudûr itmeye. Ve ḫavânin-i ḫulefâdan ḫiç bir māddeyi tağyîr buyurmaya.

Bu minvâl üzere iki yüz bir târiḫinde bir ḫamîs günü cem'iyet oldu. Ve 'ahd-i² Me'mûn'daki vüzerâ ve ümerâ ve küttâb ü ḫüccâb ü 'ulemâ bi'l-cümle aşḫab-ı ḫall ü 'aḫd olan Me'mûn'uñ dîvân-ḫânesine yol buldı. Ba'dehu 'Abdu'llâh [el]-Me'mûn ḫıḫup serîr-i hilâfete oturdu. "Benüm re'yümi bunlara i'lâm eyle." diyü Fazl bin Sehl'e buyurdu.

El-ḫışşa her kişi imâmuñ veliyy-i 'ahd olduğın bildi. Ol 'aşrda cārî olan ḫânûn üzere gelecek ḫamîsde erkân-ı devlet libâs-ı ḫudretle³ dîvâna gelmek ve imâm-ı ḫümâmdan bî'at eylemek ve her biri ber-vech-i ta'cîl birer yıllık mu'ayyen virgülerin almak ḫuşûşı tenbîḫ ḫılındı. Ve gelecek

1 Nüşhalarda "ḫuṭbe-i" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

2 'ahd-i: 'ahd-nâme-i R1

3 Nüşhalarda "ḫazret-i lebis ḫazretle" şeklinde muğlak yazılan bu ibare anlam ve seci gereği "libâs-ı ḫudretle" olarak metne alındı.

hamîsde yine cem'iyet-i dīvân¹ ve hengâme-i rû-şināsân olup hâzret-i imâm yeşil cāmeler ile serv gibi kıyâm idüp başında 'imâmesi, belinde kılıcı, meclis-i Me'mûn'a² geldi. Kemâl-i vaķâr ile sādâtlar arasında, ya'nî mâ-beynde oturdu.

Fe-lâ-cerem Me'mûn'un emr-i hümâyûnı mücibince oĝlı 'Abbâs i'zâz ü iclâl ile istiķbâl eyledi, cümleden evvel bî'ate el uzatdı. Ammâ imâm elin ķaldurup 'Abbâs'un eli üstine [597a R1] ķodı. Me'mûn bî'atından ibâ ider kıyâs idüp³ «ابسط يدك» buyurdu. İmâm-ı hümâm ise «هكذا كان يبايع»⁴ ya'nî ki “Hâzret-i Resûl'llâh böyle bî'at iderdi.” diyü cevâb virdi.

El-ķışşa vâfir sîm ü zer ihzâr olındı. Ve gün-â-gün zer-keş hil'atler meydâna geldi. Ve huţabâ ve şu'arâ ayaĝa ķalkup gün-â-gün huţbeler ve ķaşîdeler okındı. Hâzret-i imâm veliyy-i 'ahd-i hâlife-i İslâm olduĝuna müte'allik mazmûnlar iş'âr ķılındı. Ba'dehu cevâ'iz-i 'aliyye ve 'aţâyâ-yı seniyye ekâbire [436b N1] taķsîm olındı. Ve ol günde nihâyetsiz mâl ü menâl tevzî' ķılındı. Ammâ evlâd-ı emâcid-i 'Aleviyye'den başlandı. [82b HZ] Şâniyen şanâdid-i 'Abbâsiyye'ye virildi. Şâlişen bi-ķadari merâtibihim sâ'ir nâsa baĝş olındı.

Ba'dehu emîrû'l-mü'minîn işâreti ile ayaĝa ķalkup ve bir huţbe-i belîĝa inşâ kıldı.⁵ Hâmd ü senâ ve Faĝr-i Enbiyâ'ya şâlât-ı bî-intihâdan soñra «أيها الناس ان لنا عليكم حقاً برسول الله عليه السلام ولكم علينا حق به فاذا

⁶ «أيتها الناس ان لنا عليكم حقاً برسول الله عليه السلام ولكم علينا حق به فاذا»⁶ ya'nî “Müslimânlar Resûl'llâh şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem Hâzretlerine intisâbımız cihetinden sizün üstünüzde haķķımız vardur. Kezâlik min-ciheti'l-İslâm sizün de bizde haķķınıuz muķarrerdür. Kaĝan ki sizün 'ahdînüze lâzım gelen haķķı bize

1 dīvân: cüvân N1, HZ

2 Nüşhalarda “imâma” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereĝi tashih edilerek metne alındı.

3 “Elini uzat.”

4 “Hz. Peygamber de böyle biat ederdi.”

5 kıldı: kıldı ki R1

6 “Ey insanlar, bizim Resûl'llâh *aleyhisselam* cihetinden sizin üzerinizde hakkımız vardır. Sizin de bundan dolayı bizim üzerimizde hakkınız vardır. Öyleyse bunu yerine getirin. Bizim de sizin hakkınızı yerine getirmemiz gerekir, vesselam.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü'l-mühimme fî Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tamir edildi. bk. İbn Sabbâĝ, age, C. 2, s. 1007.

i‘tâ kılasuz. Biz dağı sizün üstünüze vâcib oluruz.” didi. Hıııbesinde bundan ğayrı nesne söylemedi. Ammâ eııraf-ı memâlıkdeki hıııtabâ minberlere ‘urüc idüp İmâm Rızâ’nuñ veliyy-i ‘ahd olduğı maızmunen hııııııııı inşâ olındı.

Medinî’den¹ menkııldür ki İmâm Rızâ meclis-i Me’mün’a gelüp bu vechle iclâl olunduğda hâzret-i imâmuñ ba’zı havâşşı kemâl-i sürür ile feraħnâk ü şâdân olındılar. Ammâ imâm-ı müşârün ileyh bu emr-i hâııııııı nâ-tamâm kılmasını bildi. Ve ol muııarrebini hııııııııı [597b R1] getürüp kılâğına söyledi. Ya’nı ki “Veliyy-i ‘ahd olmamız² netice virmez, yok yire sürür u feraħ ‘arz itme.”³ diyü remz eyledi. Ve bu ebyâtı oııııııııı:

Naım

وليسوا ان يغوا بالعهد اصلا
 لآن النفس ناقضة العهد
 واهل البيت لا يبيعون ناساً
 يعدون العهد من المهود⁴

Ammâ muııııııııı-ı kıtâbü’l-‘Ahd’de⁵ bu minvâl üzere yazılmış idi ki *Fusûl[ü’]-mühimme* şâhibi naııııııııı eyledi. Binâ’en ‘alâ zâlık kıtâbımızda dağı taşııııııııı lâzım geldi.

1 Nüşalarda “Medâ’ini” şeklinde yazılan bu isim *Fusûlü’l-mühimme fı Ma’rifeti’l-e’imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1007.

2 olmamız: olman N1

3 itme: itmeye N1

4 “[Bazıları] anlaşmaları bozmada doğal olarak cesaret gösterirler. Çünkü insan nefsi sözleşmeyi bozmaya [meyillidir]. [Hz. Muhammed’in] ehl-i beyti insanları satmazlar. Onlar beşikten itibaren ancak anlaşmaları düzenlerler.” | Burada anlatılan hadise *Fusûlü’l-mühimme fı Ma’rifeti’l-e’imme*’den alınmıştır. Ancak bu manzume *Fusûlü’l-mühimme*’de yer almamaktadır. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1007-1008.

5 Nüşalarda “‘Ahdıyye (N1, R1), ‘Uhüdiyye (HZ)” şeklinde yazılan bu isim *Fusûlü’l-mühimme fı Ma’rifeti’l-e’imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1008.

Me'mün kendü haṭṭıyla İmām Rızâ'ya virdüğü 'ahd-nâme şüretidür ki beyân olunur:

بسم الله الرحمن الرحيم، هذا كتاب كتبه عبد الله بن هرون الرشيد [لعلي بن موسى بن جعفر وليّ عهده. أمّا بعد، فإنّ الله عزّ وجلّ اصطفى الإسلام ديناً واختار له من عباده رسلاً دالّين عليه وهادين إليه، يبشّر أولهم بأخرهم، ويصدّق تاليهم ماضيهم، حتّى انتهت نبوة الله تعالى إلى محمّد صلّى الله عليه وسلّم على فترة من الرسل ودروس من العلم وانقطاع من الوحي واقتراب من الساعة، ففتحتم الله به النبيّين وجعله شاهداً لهم ومهيماً عليهم، وأنزل عليه كتاب العزيز الّذي لا يأتيه الباطل من بين يديه ولا من خلفه تنزيل من حكيم حميد. فلما انقضت النبوّة وختم الله بمحمد صلّى الله عليه وسلّم بالرسالة جعل قوام الدين ونظام أمر المسلمين في الخلافة ونظامها والقيام بشرايعها وأحكامها.

ولم يزل أمير المؤمنين منذ انقضت إليه الخلافة وحمل مشاقّها واختبر مرارة طعمها ومذاقها مسهر العينين مضمناً لبدنه مطيلاً لفكره فيما فيه عزّ الدين وقمع المشركين وصلاح الأئمة وجمع الكلمة ونشر العدل وإقامه الكتاب والسنة، ومنعه ذلك من الحفظ والدعة ومهنأ العيش محبة أن يلقي الله سبحانه وتعالى مناصحاً له في دينه وعباده ومختاراً لولاية عهده ورعاية الأئمة من بعده، أفضل من يقدر عليه في ورعه ودينه وعلمه وأرجاهم للقيام في أمر الله وحقّه، مناجياً لله تعالى بالاستخارة في ذلك ومسألته الهامة ما فيه رضاه وطاعته في آناء ليله ونهاره، معملاً فكره ونظره فيما فيه طلبه والتماسه في أهل بيته من ولد عبد الله بن العباس وعلي بن أبي طالب، مقتصرأ ممّن علم حاله ومذهبه منهم على علمه، وبالغا في المسألة ممّن خفي عليه أمره جهده وطاقته حتّى استقصى أمورهم معرفة وابتلى اخبارهم مشاهدة واستبرأ أحوالهم معاينة وكشف ما عندهم مسائله.

فكانت خيرته بعد استخارة الله واجتهاده نفسه في قضاء حقّه في عباده وويلاده في الفئتين جميعاً على بن موسى الرضا ابن جعفر بن محمّد بن علي بن الحسين بن علي بن أبي طالب لما رأى من فضله البارِع وعلمه الذابِع وورعه الظاهر

والشايح وزهده الخالص النافع وتخليته من الدنيا وتفردّه عن الناس. وقد استبان له ما لم تنزل الأخبار عليه مطبقة والألسن عليه متّفقة والكلمة فيه جامعة والأخبار واسعة. ولما لم نزل نعرفه به من الفضل يافعًا وناشئًا وحدثًا وكهلاً، فلذلك عقد له بالعهد والخلافة من بعده واثمًا بخيرة الله تعالى في ذلك، إذ علم الله أنّه فعله إثارًا له وللدين ونظرًا للإسلام وطلبًا للسلامة وثبات الحجّة والنجاة في اليوم الذي يقوم فيه لربّ العالمين.¹

1 “Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Bu belge, Abdullah bin Hârûnurreşid’in, veli-ahdi Ali b. Mûsâ b. Ca’fer’e yazdığı mektuptur. İmdi, Aziz ve Celil olan Allah din olarak İslam’ı üstün kıldı. Kulları arasından O’na giden yolu gösteren ve yönlendiren elçiler seçti. Önce gelen elçiler sonrakilerini müjdeledi. Sonrakiler de öncekileri tasdik etti. Ta ki Allah’ın peygamberlik görevi, kıyamet saatinin yaklaştığı, vahyin kesildiği, ilmin sili-nip yok olduğu ve uzunca bir süre peygamberlerin gönderilmediği bir dönemde Hz. Muhammed *sallallahu aleyhi ve selleme* ulaştı. Böylece Allah onunla elçilerin gelişini sonlandırdı. Onu onlara şahit ve üstün kıldı. Ona, önünden ve arkasından bâtılın yaklaşamadığı, Hakîm ve Hamîd olan [Allah’ın] tenzil ettiği aziz kitabı indirdi. Nübüvvet sona erip Allah peygamberliği Hz. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ile hitama erdirince dinin temelini, düzenini, kurallar ve hükümlerle mevcudiyetini ve Müslümanların işlerinin nizamını hilafet [makamına yerleştirdi]. Mü’minlerin emiri hilafet makamına geçip bu makamın zorluklarını yüklenmeye ve onun acı tadıyla sınanmaya başladığından beri gözleri uykusuz ve bedeni yıpranmış bir vaziyettedir. Dinin izzeti, müşriklerin zaptedilmesi, ümmetin salâhi, dirliğin ve birliğin sağlanması, adaletin yayılması, *Kur’ân* ve sünnetin hakim kılınması konularında çokça düşünmektedir. Bu durum onu güven ve huzur içinde rahat yaşamdan mahrum etti. Bunu her türlü eksiklikten münezze olan yüce Allah’a dini ve kulları konusunda samimi ve içten, kendisinden sonraki veli-ahdını ve ümmetin yöneticisini seçmiş bir şekilde kavuşmak arzusuyla yaptı. Hilafet konusunda verasıyla, diniyle ve ilmiyle altından kalkabilecek, Allah’ın emirlerini ve O’nun hukukunu yerine gitirebilecek en iyi kişiyi seçmek amacıyla yüce Allah’a bu önemli meselenin hayırlı olması için gece ve gündüzün her anında, O’nun rızasının ve taatinin olduğu şeyi tercih etmek için münacatta bulundu. Bütün düşüncesini ve dikkatini, Abdullah b. Abbas ve Ali b. Ebî Tâlib’in neslinden olan ehl-i beyti hakkında istediği şeyler için yoğunlaştırdı. Özellikle ahvalini ve hayat tarzını bildiği kimselere yöneldi. Ahvalini bilemediği kimseler hakkında yoğun çaba sarfetti, ta ki onların durumlarını iyice bildi, onlar hakkındaki haberleri müşahede yoluyla ve bizzat görerek teyit etti, hatta onlarla ilgili bilinmeyenleri sorarak ortaya çıkarttı.

[Halife], Allah’tan hayır dileyip hem memleket ve hem de insanların üzerindeki hakkının ifası konusunda şahsi çabada bulunduktan sonra Ali b. Mûsâ er-Rızâ b. Ca’fer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib’i seçti. Bunun nedeni [halifenin] onun muhteşem faziletini, geniş ilmini, açık ve görünür takvasını, hâlis zühdünü, dünyayı boşlamasını, insanlardan soyutlanmasını görmesidir. Halife, onun hakkında söylenenlerle elde edilen bilgilerin uyumlu olduğunu, dillerin onun üzerinde ittifak ettiğini, insanların onun üzerinde anlaşmaya vardığını ve hakkında geniş bir malumatın bulunduğunu gördü. Onun genç, delikanlı, yetişkin ve orta yaşlı olduğu dönemlerdeki faziletini bildiğimizden dolayı [halife], Allah’ın tercihinin bu yönde olduğundan emin bir şekilde, onu veli-

Ba'dehu İmâm Rızâ Hazretleri dahı bir 'ahd-nâme yazdı ve Me'mûn'un hazînesinde hıfz olındı. Şüreti budur:

Şüret-i 'ahd-nâme-i Rızâ min ğayr-i ihtîşâr¹

بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله الفَعَال لما يشاء لا معقَّب [لحكمه ولا رادّ لقضائه، ﴿يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ﴾، وصلاته على نبيّه محمد خاتم النبيين وآله الطيبين الطاهرين.

أقول وأنا علي بن موسى بن جعفر إنّ أمير المؤمنين عضده الله بالسداد ووقفه للرشاد عرف من حنّنا ما جهله غيره فوصل أرحامًا قُطعت وآمن أنفسًا فُزعت، بل أحياءها وقد تلفت بعد أن أمن الحياة أنسيت وأغناها بعد فقرها، وعرفها بعد نكرها، مبتغيًا رضا ربّ العالمين لا يريد جزاءً من غيره، وسيجزى الله الشاكرين ولا يضيع أجر المحسنين.

وإنّه جعل إليّ عهده والإمرة الكبرى إن بقيت بعده، فمن حلّ عقدة أمر الله بشدّها وقصم عروة أحبّ الله ايثاقها فقد أباح الله حريمه وأحلّ محرمه، إذ كان بذلك زاريًا على الإمام منتهكًا حرمة الإسلام بذلك. جرى السلف فصر منه على الفلتات ولم يعترض على العزمات وخوفًا من شتات الدّين واضطراب حبل المسلمين وحذر فرصة تنتهز وبائعة تبتدر.

وقد جعلتُ الله على نفسي عهدًا إن استرعاني أمر المسلمين وقلّدي خلافة العمل فيهم عامّة، وفي بني العباس بن عبد المطلب خاصّة، أن أعمل فيهم بطاعة الله تعالى وطاعة رسوله صلّى الله عليه وسلم وأن لا أسفك دمًا حرامًا ولا أبيع

ahd yaptı ve kendisinden sonra halife olacağına söz verdi. Zira, Allah biliyor ki halife bunu, kendisi ve din adına bir tercihte bulunmak, İslam'ı gözetip selameti talep etmek, ayrıca delillerin onun hakkında sabit olması ve insanların âlemlerin Rabb'inin huzurunda duracağı o günde kurtuluşa ermek için yaptı." | Bu ahdnâmenin nüshalarda eksik olan kısmı *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tamamlandı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1008-1009.

1 Şüret-i/iẖtişâr: - N1, R1

فرجًا ولا مألًا إلا ما سفكته حدوده وأباحته فرائضه، وأن أتحرى الكفءاء جهدي وطاقتي. وجعلتُ بذلك على نفسي عهدًا مؤكدًا يسألني الله عنه فإنه عزّ وجلّ يقول ﴿وأوفوا بالعهد إنَّ العهد كان مسؤولاً﴾ وإن أحدثتُ أو غيرتُ أو بدلتُ كنتُ للعزل مستحقًّا وللنكال متعرّضًا. وأعوذ بالله من سخطه وإليه أرغب في التوفيق لطاعته والحول بيني وبين معصيته في عافية لي وللمسلمين.

والجامعة والجفر يدلّان على ضدّ ذلك وما أدري ما يفعل [الله] بي ولا بكم، إن الحكم إلا لله، يقضي بالحقّ وهو خير الفاصلين، لكنني امتثلت أمر أمير المؤمنين وآثرت رضاه، والله يعصمني وإيَّاه وأشهدت الله على نفسي بذلك وكفى بالله شهيدًا. وكتبت بخطّي بحضرة أمير المؤمنين أطال الله بقاءه والحاضرين من أولياء نعمه وخواصّ دولته وهم والفضل بن سهل وسهل بن الفضل والقاضي يحيى بن أكنم وعبد الله بن طاهر وثمامة بن أشرس وبشر بن المعتمر وحمّاد بن النعمان وذلك في شهر رمضان سنة إحدى ومأتين.¹

1 “Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Hamd, her dilediğini yapabilen, hükmünü sorgulayanın olmadığı, takdiratını kimsenin geri çeviremeyeceği Allah’a mahsustur. ‘O, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediğini bilir (Mü’min Süresi, 40/19).’ Allah’ın salâtu peygamberlerin sonuncusu olan elçisi Hz. Muhammed ile güzel ve temiz olan âlinin üzerine olsun. Ben Ali b. Mûsâ b. Ca’fer derim ki mü’minlerin emiri -Allah onu doğrulukla güçlendirdin ve doğru yola muvaffak kılsın- hakkımızda başkasının bilemediği şeylerin farkına vardı. Koparılan akrabalık bağlarını birleştirdi, kalplerine korku salınan insanları güvende kıldı. Dahası bu insanlar hayata küstürülmeleri neticesinde ölüp gitmişken onlara hayat verdi. Fakir düşmüşken onları zengin kıldı. Unutulup gitmişken onları tanınır ve bilinir kıldı. O, âlemlerin Rabb’inin rızasını arzularak bunları yaptı, başkasından bir karşılık beklediği için yapmadı. Allah, şükredenlerin mükafatını verir ve iyilik yapanların ecrini zayı etmez. Şüphesiz ki mü’minlerin emiri beni veliaht tayin etti ve kendisinden sonra yaşayacak olursam en büyük gücü, (halifelik) bana vermeye söz verdi. Kim ki Allah’ın sıkı bir şekilde atılmasını emrettiği düğümü çözer ve Allah’ın güçlendirilmesini istediği ipi koparırsa Allah onun özelini açığa vurur ve mahremini ortaya döker. Zira o, bu şekilde yapmakla imama iftira atmış ve İslam’ın saygınlığını çiğnemiş olur. Önceki halifeler de bu suretle davrandılar. Dinin dağılmasından ve Müslümanların düzenlerinin bozulmasından korkarak ortaya çıkan bâdirelere sabrettiler, alınan kesin kararlara karşı çıkmayarak ortaya çıkan musibet ve felaketlere karşı hazırlıklı oldular. Eğer Allah beni Müslümanların işlerinin başına getirir ve bütün müslümanların ve özellikle Abbas b. Abdülmuttalib oğullarının işlerinin yürütüldüğü hilafet makamına getirirse o makamda, yüce Allah’a ve Resûl’üne *sallallahu aleyhi ve sellem* itaat çerçevesinde amel edeceğime, haram yere kan dökmeyeceğime, sınırı aşan ve hukukun dışına çıkanlar hariç kimsenin namusunu ve malını mübah kılmayacağıma, gücüm ve gayretim yettiğince liyakat ve

Ammâ hazret-i imâmuñ 'ahd-nâmesinde "Egerçi ki emîrû'l-mü'minîn emri ile bu huşuşa rızâ virdüm. Lâkin cifr-i câmi'a mazmûnı bunun hilâfi-dur." didüğünde nükte vardır. Cemî'-i esrârâtına anlardan meşûr remz idüğünü ifâde buyurmuşlardır.

Ve bi'l-cümle ihdâ ve iki yüz târihi Ramazân'unda Me'mûn imâmı veliyy-i 'ahd idindi. Ve iki yüz [437a N1] iki târihi evvelinde Ümmü Hâbîbe nâm duhter-i [sa'd]-ahterini¹ imâm-ı müşârün ileyhe tezvîc idüp 'Trâk'a müteveccih oldu.

Hikâyet olunur ki imâm-ı pâk-nihâd veliyy-i 'ahd rütbesiyle maḥbûbu'l²-fu'âd olduğdan sonra bir 'id-i şerîfde ḥalifenün mizâcı münḥarif oldu. Ve bi'z-zât muşallâya çıkup huṭbe okımağa kâdir olmaya-caḥlayın za'fzâhir³ olup binâ'en 'alâ zâlik imâm-ı hümâma âdem gönderdi. "Bizüm yirimüze anlar çıkşunlar. Ve huṭbe-i 'idi okıyup namâzı kılvir-sünler." diyü bildürdi.

Ammâ ki⁴ İmâm Rızâ isti'fâ kıldı. "Mâ-beynimizde şürût [u] 'uhûd ma'lûmları degül midür?" cevâbını gönderdi. Lâkin Me'mûn ol [598a R1]

---

yeterliliği esas alacağıma dair Allah'a söz veriyorum. Bu suretle ben, Allah'ın bana hesabını soracağı sağlam bir söz veriyorum. Zira Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurmaktadır: "Verdiğiniz sözü yerine getirin, çünkü verdiğiniz sözden mutlaka sorguya çekileceksiniz! (İsrâ Sûresi, 34)." Eğer bu sözümden farklı bir şey söyler veya [bu sözümü] değiştirsem veya dönüştürsem o zaman azledilmeye müstehak olup cezaya maruz kalırım. Ve ben Allah'ın cezasından yine Allah'a sığınırım. Ona itaat konusunda beni muvaffak kılmasını ve O'na isyan etmeme mani olmasını, hem kendim hem de Müslümanların afiyet içinde olmasını diliyorum. *el-Câmia* ve *el-Cifr* [isimli kitaplar] bunun zıddına işaret etmektedir ve ben Allah'ın ne bana ve ne de size neler yapacağını bilmiyorum. Şüphesiz ki hüküm ancak Allah'a aittir. O, hakkıyla hüküm verir ve O, hakkı bâtıldan ayırt edenlerin en hayırlısıdır. Bununla birlikte ben mü'minlerin emirinin emrine boyun eğdim. Onun rızasını yeğledim. Allah beni de onu da korusun. Allah'ı bu şekilde kendime şahit gösteriyorum. 'Şahit olarak Allah yeter. (Fetih Sûresi, 28).' [Bu belgeyi] el yazımla mü'minlerin emirinin -Allah onun varlığını bâki kılsın- huzurunda yazdım. Bu belgeyi yazarken, onun nimetlerine mazhar olan ve devletin önde gelen şahsiyetleri Fazl b. Sehl, Sehl b. Fazl, Kâdı Yahyâ b. Eksem, Abdullah b. Tâhir, Sümâme b. Eşres, Bişr b. Mu'temir ve Hammâd b. Nu'mân hazır bulundular. Bu olay, iki yüz bir senesi Ramazan ayında oldu." | Bu ahdnâmenin nüshalarda eksik olan kısmı *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tamamlandı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1010-1012.

1 duhter-i ahterini: duhterini R1

2 maḥbûb: maḥbûr N1, HZ

3 zâhir: ḥâzır R1

4 Ammâ ki: - N1

cevâbı ıŝgâ kılmadı. “Elbetde huṭbeyi anlar okısunlar.” diyü erkân-ı devlet ve a’yân-ı milleti imâm âstânesine gönderdi. Fe-lâ-cerem Hâzret-i İmâm-ı Ekrem [ve] Resül-i A’zam¹ *şalla’llâhu* [83a HZ] ‘aleyhi ve sellem namâza çıķduķları sünnet üzere hurûcı muķarrer itdiler. Efhâr-ı libâsın giyüp ve ‘imâmesinde taylasân şarkıdup revâ’ih-ı tayyibe ile taṭayyübinden soñra ellerine üç demrenlü bir ‘aşâ alup yayanca çıķdılar. Ve muşallâya teveccüh buyurdılar.

Hattâ bir kerre kendüler tekbîr ü tehlîl iderdi. Bir kerre daķı ḥayl-i² nâs ve eşrâf-ı bî-ķiyâs bir uğurdan tekbîr iderek giderdi. Gördiler, hâzret-i imâmı ata binmedi. Şanâdîd-i a’yân bi-esrihim piyâde olup atlarını ḥid-metkârları ‘akablarınca yiderek gitdiler. Fe-ammâ bir velvele-i ğarîbe ve zemzeme-i ‘acîbe peydâ oldu ki güyâ ki ins ü cin vuḥuş u tuyûr ve ḥayvânât ü eşcâr ü aḥcâr imâmuñ tekbîr ü tehlîline muvâfaķat iderdi.

Havâşş-ı imâm ki bu velveleyi gördiler, minbere şu’üd itdükden soñra ḥalk ğulüvv idüp hâzret-i imâmı derdimüz ḥilâfet şadrına ilķâ ve Me’mûn’dan bî’l-ittifâķ imâmı istiḥlâf itmek ihtimâlini virdiler. Fitne-i ‘azîme peydâ oluyor, diyü taḥvîf ile Me’mûn’a ḥaber virdiler.

Fi’l-ḥâl [Me’mûn] teklîfine nâdim oldu. Ve za’f-ı mizâcı muķarrer iken ğayretlenüp ķalkdı,³ gitdi. Ve müte‘âķib ḥaberler gönderüp “Li’llâhi’l-ḥamd bir miķdâr mizâcimuza şihḥat geldi. Ve bedenimizde yümn-i him-metiñüzle taķvîyet müyesser oldu. Münâsib budur ki ḥarem-serâñuza dö-nesüz. Emr-i ḥiṭâbeti ve emâneti şâhib-i ķadîmine ṭabşurasuz.” diyü bildürdi. Hattâ İmâm Rızâ eşnâ-yı râhda iken döndi. Ve erkân-ı devlet tekrâr Me’mûn âsitânesine gelüp üslûb-ı sâbîķ üzere atlandı. Ve muşallâya varılıp şalât-ı ‘id edâ kılandı. Fe-ammâ bir miķdâr ruḥşat u irzâ Me’mûn’uñ iz-diyâd-ı ḥavf u ḥaşyetine bâ’iş olup irtikâb [598b R1] itdüĝi ḥâle nev’an nâdim olmaķ mertebesine vardı.

1 A’zam: Ekrem HZ

2 Nüşhalarda “ ‘amâķa-i” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereĝi tashih edilerek metne alındı.

3 ķalkdı: ķalkup N1, HZ

Herşeme bin A'yen'den menkûldür ki¹ Me'mûn'un [437b N1] havâşş-ı huddâmından idi, lâkin ehl-i beyte hulûş-ı tavîyyet ile muhibb olmağın İmâm Rızâ cenâbına tamâm hevâdârlık 'arz iderdi, hattâ Rızâ'nuñ emîrû'l-mü'mininden görülecek maşâlihî elbetde Herşeme eli ile görilüp mâ-beynlerinde vâsiť idügi zâhir idi, birgün İmâm Ebü'l-Hasen Rızâ kendüyi taleb kıldı. "Seni bir sırruñ vedî'ine emîn iderin. Lâkin ben kayd-ı hayâtda olduğumca keşf-i râz itmemegi tenbîh kıldı. Şöyle ki bu sırruñ hîfzında ihânet itmeyesün. Ceddüm huzûrında cânuñı nâr-ı düzâhdan şıyânet idesün."² didi. Ve tamâm 'ahd ü peymândan sonra "Yâ Herşeme, bilmiş olasun ki benüm ecelüm qarîb oldı. Ve cedd-i büzürgvâruma mülâkât yaklaşdı. 'An-qarîb beni enâr ü engür tu'mesinden mesmûm [u] meftûn itsünler gerekdür. Vefât itdüğüm gibi halife benüm meyyitümi babası Hârûnu'r-reşid'ün ayağı ucında defn itdürmek kaçdın eylese gerekdür. Lâkin irâdetu'llâha muhâlefet olmağın ol maħalde defnüm mümkün olmaz. Ne kadar ki hafr kaçdın iderler, yek-pâre taş gibi mün'aķid bulunup mezâr kazılması müyesser olmaz. Pes benüm merķadum fülân maħalde hâzırdur. Hattâ şimdiki hâlde içi toptolu mâ'-i sebîl zâhirdür. Sen ol maħalli gösteresün ki kazalar. 'Aynıyla merķadümi ol şu ile memlü bulalar. Ammâ fi'l-hâl ol şu gâ'ib ola. Ve benüm cenâzemi hâzırîn anda defn eyleye. Bundan sonra yâ Herşeme, kaçan ki benüm tâbütümü seng-i muşallâya vaz'ideler, namâzumu kılmak tedârükün eyleyeler. Hâlâ nâķasıyla 'alâ vechi'l-ılğar şahrâdan bir 'Arabî şahş gelse gerekdür. Devesinden [83b HZ] inüp vechinde ğubâr-ı sefer 'alâ'imi muķarrer iken namâzumu kıluvirse gerekdür. Ammâ zinhâr keşf-i esrâr itmeyesüz. [599a R1] Ve bu aħvâli unitmayup maħallinde icrâ idesün." buyurduķdan sonra birkaç gün geçmedin İmâm Rızâ halife meclisinde üzüm ve enâr ekl eyledi. Qalkup haremserâsına varduķda ki Ebü's-Şalt-ı Herevî'den³ 'iyâdetine vardı,

1 ki: ki egerçi ki R1

2 Nüşhalarda "itmeyesün" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği olumsuzluk eki atılarak metne alındı.

3 Nüşhalarda "Herûmî" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1021.

eyideceklerin eyitdi. “Yâ Eba’ş-Şalt, [onlar bu fi’li itmişdür].” buyurup ikinci günü teslim-i rûh kıldı.

Yine mezbûr Herşeme’den menkûldür ki imâm-ı hümâmdan bu kelâmı işitdi, toğrı Me’mûn meclisine vardı. Dest-mâlini yüzine tutup inçkıırı inçkıırı ağlar buldı. Egerçi ki ol fi’li irtikâb itmiş idi, ba’zı muşar-reblerinûn ilķası ile semm-i kâtil yidürmegi şavâb görmişler idi, lâkin imâmuñ fezâ’ilini añar ve ağlardı. Hüsni-i haşâ’ilini yâd idüp nedâmet âteşi ile cigerin şaglardı. Vaķtâ ki giryesini görmüş, imâmuñ vaşiyetini [438a N1] Herşeme, Me’mûn’a birer birer i’lâm kılmış. Ya’nî ki mesmûmen helâk olacağını ve namâzını bir A’râbî gelüp kılacığını ve mezârınıñ iki yirde hafr olunacağını söylemiş. Hâlıfe-i [peşimân]² giryân eyledi. “N’içün bu kışşayı baña zamân-ı hayâtında söylemedün ki belki ol każâ def kılnaydı.” diyü te’essüf itmiş.

Şol dem ki Herşeme didügi üzere A’râbî’nün nâķa ile gelmesi ve şalâtını edâya mübâşir olması, ba’dehu Hârûn mezârı ķurbında hafr mümkin olmayup ve kendüler ta’yîn³ itdügi maħalde merķadi âb-ı sebîl ile memlü ve şadef gibi şâfi bulunması bir bir zuhûr eylemiş. Me’mûn’uñ izdiyâd-ı nevħa vü bükâsına sebep olup mirâren Herşeme’yi söyletmiş. Ve her işitdükçe mâ-beynde vâķi’ olan fi’l-i münkere te’essüfden hâlî olmamış.

Ve bi’l-cümle İmâm ‘Alî bin Mûsâ Rızâ’nuñ [menâķıbı]⁴ ecell-i menâķıb ve [imdüd-ı fezâ’il ü fevâzılı mütevâli ke-tevâli’l-ketâ’ib] ve muvâlâti maħmüdu’l-bevâdi ve’l-‘avâķıbdur.⁵

1 Nüşhalarda imlasi eksik bırakılan bu cümle *Fusûlü’l-mühimme fi Ma’rifeti’l-e’imme* esas alınarak tamamlandı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1021.

2 Nüşhalarda burada bir kelimelelik boşluk vardır.

3 ta’yîn: - R1

4 N1 ve R1 nüşhalarında burada birkaç kelimelelik boşluk vardır. HZ nüshasında boşluk bırakılmamıştır.

5 Gelibolulu Âlî bu cümleyi *Fusûlü’l-mühimme fi Ma’rifeti’l-e’imme*’den olduğu gibi tercüme etmiştir. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1023.

Vefâtı Hırāsân vilâyetine tâbi 'Tūs nâm şehre tâbi' Senâbâd¹ nâm kıaryede vâkı' oldı ki iki yüz üç târihi Şafer'inüñ âhirinde sinn-i şerifleri [599b R1] elli beşde iken taḥkîk buldı. Ve veliyy-i 'ahd oldukları târihte vefatları târihine gelince bir yıl ve dört ay miqdârı zamân mürür eyledi. Ammâ müddet-i imâmeti yigirmide idügi taḥkîk kıılındı.

Evlâd-ı zükürü Muḥammed el-Ḳâni² ve Ḥasan ve Ca'fer ve İbrâhîm ve Hüseyin[³dür]. Ammâ kerîmeleri ancak 'Â'îşe'dür. *Raḥimehumu'llâhu te'âlâ 'aleyhim ecma'in.*

Der-faşl-ı Menâkıb-ı İmâmü't-tâsi' Muḥammed el-Cevâd bin 'Alî el-Murtażâ

Bunların da künyeti Ebü Ca'fer'dür. Nihâyet İmâm Muḥammed Bâkıır [dahı Ebü] Ca'fer künyetiyle mükennâ olup künyet ve ismde muvâfaqatları olup bunlara Ebü Ca'fer-i Şânî diyü şöhret virilmişdür.

Şafvân bin Yaḥyâ'dan menkıbdür ki "İmâm Rızâ'ya şordum, 'Sizden soñra imâmımız kim olacaqdır?' didüm. 'İşte bunlardır.' diyü Muḥammed Cevâd'ı gösterdiler. Fe-ammâ anlar ol târihte üç yaşında bulunurlar. 'Bunlar henüz tıfl-ı şağirdür.' diyü ta'accüb itdükte İmâm Rızâ cevâb virüp 'Ehl-i beyt-i Resül'üz. Aşâğıran min-ekâbir bizden 'ilm ü ḥikmet mütevâriddür.'³ didi. 'Ḥazret-i 'İsâ'nun sinn-i şerifi bundan eḳall iken iḳâmet-i ḥüccet eylemişdür.' buyurdu."

Ve bi'l-cümle İmâm Muḥammed Cevâd yüz toḳsan beş târihi Ramazân'ınuñ on toḳuzında Medîne-i Münevvere'de vücüd 'âlemine geldi. Ve vâlidesi Sebîke-i⁴ Nübîyye nâm ümmü veleddür. Ve elḳâb-ı imâm

1 Nüşhalarda "İstiyâd" şeklinde yazılan bu yer adı *Fusûlü'l-mühimme fî Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1023; Şihâbüddin Ebî Abdillâh Yâkût el-Hamevî, age, C. 3, s. 259.

2 Nüşhalarda "el-Vâkı'" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1031.

3 Nüşhalarda "ḥikmeti mütevâriddür (N1, R1), ḥikmeti mütevâriddür (HZ)" şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği "ḥikmet mütevâriddür" olarak metne alındı.

4 Nüşhalarda "Sekîne" şeklinde yazılan isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1038.

Cevād ve Qānī‘ ve Murtaẓā’dur. [84a HZ] Lākin cümleden meşhūr Cevād idügi hüveydādur.

Ak tenlü, mu‘tedilü’l-kāme zāt-ı şerif idi. Şā’iri Hammād¹ ve bevābı [438b N1] ‘Amr bin Furāt ve naqş-ı hātemi *ni‘me’l-kādir Allāh*² saırıdur. Ve hulefādan mu‘āşırları³ evvelā Me’mün ve şāniyen Mu‘taşım’[dur].

Ve babaları vefātında sekiz yaşında bulunup ba‘dehu bir yıl geçdüken soñra hālife Bağdād’a geldi. Ve eyyāmdan birgün hālife şayd niyyetiyle şehirde taşra müteveccih olup yolu uğradı ki Muḥammed Cevād ve ba’zi eṭfāl anda turlardı. Hattā sā’iri lu’ba meşgöl olup anları teferrüc kıldı. [600a R1]

Vaqtā ki hālife zāhir oldu, sā’ir eṭfāl firār ile gizlendiler. Ancaḳ Muḥammed Cevād kendü maḳāmında şābit-ka-dem olup tırdı. Hālife bunlara ta’accüb idüp “Yā şābī, neden ki aşābuñ bizden firār ideler, sen şābit tırup anlar ihtiyār⁴ itdügi ihtifāya meyl itmeyesüz?” diyü su’al itdükte “Anlaruñ kendülere ve hālifeye hüsni-zannı bir yuzden idi. Lā-büd her biri kararı firāra değışdi. Benüm ki kendüme ve hālifeye hüsni-zannum muḳarrerdür, aña binā’en qarārum ğayr-ı müyesserdür.” diyü cevāb virdi.

Hālife ğulāmuñ cevābını ta’accüb idüp, “İsmün nedür?” didi. Bilā-tevaḳkuf u tereddüd “İsmüm Muḥammed bin ‘Alī bin Mūsā er-Rızā’dur.” diyü söyledi. Hemān hālife merḥüm Rızā’ya du’ā itdi. Ve at başın çevirüp müteveccih olduğı şaydgāhına gitdi.

Vaqtā ki naḳcīrgāhına irişdi, bāzdārlarında olan toğanlaruñ birini eline aldı. Zāhir olan dürrāclaruñ birine şaldı. Ol toğan bir zamān ğā’ib ü bī-nişān olduḳdan soñra çıkağeldi. Ve minḳārında bir küçürek balık bulındı. Henüz daḳı ḫayātı zāhir diridür. Hālife bu hilāf-ı mu’tād şikārı ‘aceb

1 Nüşhalarda “Ḥamel” şeklinde yazılan isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1039.

2 “Allah ne güzel kudret sahibidir.”

3 Nüşhalarda “müfācirleri” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Nüşhalarda “ihtifā” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

kıldı. Ol balıcağı eline alup ve ol gün artuğ şayd ile muḳayyed olunmayup şehre teveccüh buyurdu.

Vaḳtâ ki yine mecma‘-ı eṭfâl olan maḫalle geldi, sâ‘ir eṭfâl yine firâr eylediler. Ve Muḫammed Cevâd‘ı yine yirinde şâbit-ḳadem buldı. Ve imâma yakın gelüp “Yâ Muḫammed” diyü ḫiṭâb eyledi. Ol daḫı “Lebbeyk, yâ emîrü‘l-mü‘minîn.” diyü cevâb virdükde ḫalîfe eyitdi: “Elümde ṭutduğum nedür?” diyü şordı. Ḥazret-i İmâm Muḫammed Cevâd daḫı keşf-i râz idüp didi ki “Ḥaḳ *subḫānehu ve te‘ālā* cevvi-i semâda bedi‘-i ḫikmeti ile ṭurgurduğı baḫr-i ḳudretinde ḫurde balıcaḳlar¹ ḫaḳ itmişdür ki ḫulefânüñ ṭoğanları anları şayd eyleye. Tâ ki sülâle-i bint Muşṭafâ‘dan [600b R1] şorılduḳda ol sırruñ ḫikmeti ḫaberin vireler.”² diyü bildürdi.

Me‘mün cevâbdan ḡāyetle müte‘accib oldı. İm‘ân-ı nazarla imâmuñ sîmâsına baḳup, ³ «أنت ابن الرضا وحقاً من بيت المصطفى صدقاً»³ ya‘nî ki “Sen şaḫiḫ İmâm Rızâ‘nuñ oğlusun ve âl-i Muşṭafâ‘nuñ ferzend-i şâfisun.” didi. Ve imâmı bir yedegine süvâr itdi, serâyına ilettdi. Ve i‘zâz ü ikrâm idüp peder[i] İmâm Rızâ‘yı dâmâd idindügi [439a N1] gibi bunları daḫı dâmâd idinmege niyyet eyledi. Ve kendünün Ümmü‘l-Fazl nâm duḫter-i pākize-manzarını ol nev-cüvân-ı ebü‘l-kerâmâta tezvîc itmege muḳarrer kıldı.

Ammâ ol ‘adü-yı ḫānedân olan ümerâ-yı ‘Abbâsiyyün Ḥalife Me‘mün‘un bu niyyetinden maḫzûn u maḡmûm oldılar ki yine emri-ḫilâfet düdmân-ı ‘Abbâsiyye‘den ḫānedân-ı ‘Aleviyye‘ye naḳl itmekdin ḫavf idüp ve “Bizüm devlet ü şevketimüz dünyâdan gitmek lâzım gelür.” diyü [84b HZ] Me‘mün‘uñ men‘ine ḳâdir oldukları miḳdârı şarf-ı maḳdûr kıldılar. Gördiler [ki] âḫar ṭarîḳ ile men‘ mümkin olmadı ve her ne mertebede ḫalîfeye taḫvîf kıldılarsa diñlemedi, âḫir-i kâr İmâm Muḫammed‘üñ tıfl ü şaḡîr idüğünü ve ḫüsn-i re‘y ü tedbîre ḳâdir degüldür, diyü bu maḳûle⁴ ef‘âl ü aḳvâli bahâne kıldılar.

1 balıcaḳları: balıḳları N1

2 Nüşhalarda “virdiler (N1, R1), vire didiler (HZ)” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

3 “Sen gerçekten de [Hz. Muhammed] Mustafa‘nın ailesinden Rıza‘nın oğlusun.”

4 maḳûle: ḫaḳîre R1

Me'mün ise anuñ fezâ'ilini bilmiş idi. 'İlmen ü fehmen 'aşrında ekâbir ü efâzil muqâbil olamayup sâ'irün 'ulümü gibi ve imâm-ı hümâmuñ vehbî idüğünü idrâk kılmış idi. "Fe-lâ-cerem 'ulemâdan şavâb-dîdeñüz kângısı ise anı getirün. İmâm ile bahş itdürüp bu şübheñüzi ortadan götürün." bu-yurduqda bi'l-ittifâk ol 'aşr fuzalâsından Yaḥyâ bin Ekşem'i ḥâzır idüp ihtiyâr itdiler. "Bolay ki İmâm Muḥammed'i her ʔarîk ile şermende vü mülzem ve ḥaclet-zede eyleyesüz." diyü niçe gün muqaddem [601a R1] tenbîh ve mesâ'il-i nâdireden niçe neş'etlenme su'âllerle ḥâzır olup dîvân-ı Me'mün'a getürdiler. Ve 'ulemâ vü fuzalâ ve ümerâ vü vüzerâ cem'iyet idüp yollu yolınca oturdılar.

Ba'dehu tevķîr ü tebcîl-i bî-intihâ ile İmâm Muḥammed Ebū Ca'fer da'vet olındı. Yaḥın geldüğü gibi Me'mün'un vüzerâ ve evlâdı istikbâl idüp şadr-ı meclisde beyne'l-misvereteyn¹ iclâs itdürildi. Muqâbilinde Yaḥyâ bin Ekşem'e daḥı yir gösterildi.

Ġıbbu zâlik Yaḥyâ bin Ekşem ihzâr itdüğü mesâ'il-i müşkilâtuñ iğrâzına sâlik ve zu'mınca imâm-ı hümâmuñ ilzâmına mütehâlik² olup bir bir su'al eyledi. Ḥâzret-i imâm feşâḥat-i tâm [ve] bilâ-tereddüd cevâblarına iğdâm kıldı. Bir vechle ki meclisde ḥâzır olanlar dehân-ı imâmdan şadır olan her cevâbı ilhâm-ı Rabbânî ile maḥz-ı ḥaḥḥ u şavâb idüğü bilindi. Herkes ʔoḥuz yaşında bir ʔıflün³ bilâ-reyb ü şekk izhâr-ı feşâḥat ve cevâhir-i niżâmla işâr-ı belâgat itdüğünü ta'accüb itdiler.

Gördiler ki İbn Ekşem'ün su'âlleri dükendi ve⁴ cümlesinüñ cevâbı murâd üzere virildi, bu kerre Me'mün Ḥalîfe Ḥâzretleri İmâm Muḥammed'e ḥiṭâb idüp, "Siz de İbn Ekşem'e su'al itmek şavâb u lâzım degül midür?" diyü cevâb itdükde hemân ol bülbül-i güyâ-yı gülşen-i edâ ve ʔuṭî-i sükker-ḥây-ı naḥlistân-ı fazl-ı müntehâ Yaḥyâ'ya ḥiṭâb eyledi, didi. Su'al: "Kimdür ki ol kimse ki şabâḥ vaḥtinde bir 'avrete [439b N1] şehvetle

1 Nüşhalarda "muşavveteyn" şeklinde yazılan bu kelime *Fusûlü'l-mühimme fî Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1043.

2 mütehâlik: münhâlik (R1) | mehâlik N1

3 Nüşhalarda "ʔıfldür" şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

4 ki: - R1

nazar itmesi haram oldu ve şems zevale varduğda nazar kılması helâl üzere sabit oldu? Fe-ammâ güneş gurubında yine hürmeti muqarrer oldu. Ve yine vaqt-i aşadaki nazarı hullet ile mu'abber,¹ ma'a zâlik nişfu'l-leyl olduğda yine ol 'avrete nazarı haram oldu. Hâlâ ki tülû'-i fecrdeki nazarı evvelki gibi [601b R1] haram olmayup halli taḥkîk buldı. Pes ol 'avrete ne vechle [nazarı] helâl olmuşdur? Ve yine ne tarîk ile tahrim kılınmışdur, 'aleyke'l-beyân yâ a'lemü'l-hullân ve efḍalü'l-iḥvân." diyü söyledi.

Yaḥyâ bin Eksem'i beyne'l-'ulemâ hacı ü şermsâr eyledi. Aşlâ cevâba kâdir olmadı. Bi-vechi'n-mine'l-vücüh hall ü 'ağdına² kâdir olmayup hicâbından derledi. "Teslîm ü 'acz ü 'özrdür ki ol [nâsdan bir recülün emetidür ki]³ nehârda hâricden bir kimesne aña şehvetle nazar eyledi. Hâlâ ki ol nazaruñ hürmeti muqarrer oldu. Ammâ irtifâ'-ı nehârda zevâl zamânında ol câriyeyi ki mâlikden ol şahş şatun aldı, bu kerre nazaruñ hilleti ta'yîn buldı. Ba'dehu vaqt-i zuhr duḥûl itdükde [85a HZ] câriyeyi âzâd kıldı. Bu kerre yine nazarı⁴ kemâ-yenbağî haram oldu. Fe-ammâ vaqt-i 'aşrda [ki] ol câriyesine nikâh itdi, bu def'a yine Hâzret-i Haḫ nazaruñ mübâḥ itdi. Vaqtâ ki aḫşam zamânı oldu, zihârı zuhûr itmekle haram olması taḥkîk buldı. Ve yine vaqt-i 'aşâ-yı âḫirde zihârı zuhûr itmekle tekeffürî zâhir oldu. Yine de hilleti ta'yîn buldı. Ammâ nişfu'l-leylde talâk nâmıyla boşadı. Ol hîndeki haramlığı e'imme-i fuḫahâ söyledi. Ve vaqt-i fecrde ki tekrâr nikâh itdi, Bârî Hudâ nazarı ve taşarrufını tekrâr mübâḥ itdi."

Kaçan ki imâm-ı hümmâm cevâbına dürer-i gurer gibi niżâm virdi, Me'mûn-ı ḫalîfe 'ulemâ-yı ehl-i beytine teveccüh idüp, "Sizün⁵ içinüzde bu maḫûle su'al ü cevâba kâdir kimesne var mıdır?" diyü şordı. Cümlesi bir uğurdan, ﴿ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ﴾⁶ naşş-ı kerîmi ile imâmuñ fazlını teslim cevâbını virdi. Me'mûn ḫalîfe, ḫalîk-ı Bî-çün cenâbına

1 mu'abber: maḫber N1 | mu'ayyer HZ

2 kâdir//'ağdına: - R1

3 Metin tamirinin kaynağı için bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1045.

4 Nüshalarda burada yer alan "haram" kelimesi sentaks gereği metne dahil edilmedi.

5 Bu kelime R1 nüshasında mükerrer yazılmıştır.

6 "İşte bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir.", Cuma 62/4.

hamd ü şenâ ve¹ şükr-i firāvân eyledi. “Gördiñüz mi, benüm ictihâdumda haṭâ itmedüğümi bildiñüz mi?” diyü söyledi. Ol meclisde Ḥazret-i Fâtıma’nuñ mehr-i mu‘acceli üzere beş yüz dirhemle duḫteri Ümmü’l-Fazl’ı İmâm Muḫammed [602a R1] Ebü Ca‘fer’e nikâh eyledi. Ve ol hinde ḥazînedâr-ı Me’mün sefîne üslûbında sîm-i ḥâlişden düzilmiş ve zehb-i ḥâlişden yalduzlanmış bir zarf getürdi. İçindeki ğâliyâ müşğ ü mâ’ü’l-verd² ve envâ‘-ı tîb ile ekâbir-i meclisi taṭyîb itdi. [440a N1] Ba‘dehu eş-ribe ve ḥulviyyât çekildi. Anlardan daḫı tenâvül kılındı.

Andan şoñra yollu yolınca ḳalḳup herkes du‘â-yı ḫayr ile menziline gitdi. Ba‘dehu [ehl-i] erbiṭa vü ḫavâniḳ ve müderrisler fuḳarâsına vâfir şadaḳât gönderüldi.³ Ve dâ’imâ İmâm Muḫammed Ebü Ca‘fer mu‘azzam u mükerrem ṭutıup niçe zamândan şoñra zevcesi ile Medîne-i Münevver’e teveccüh buyurdi.

Menḳüldür ki birgün Ümmü’l-Fazl Medîne’den Me’mün’a bir mektûb gönderdi. Mazmûnında “İmâm Ebü Ca‘fer benüm üstüme câriyeler taşarruf ider.” diyü bildürdi. Ba‘dehu Me’mün aña cevâb yazdı ki “Ey benüm cânım, nûr-ı didem, ben seni imâma ḫelâli ḫarâm itmek için vir-medüm. Min ba’d bu maḳûle umûrı i’lâm itmegi münâsib görmedüm.” buyurdi. Ve her cihetle imâm-ı hü mâmuñ rızâ-yı ḫâtırı üzere olması evlâ idüğini ṭuyurdi.

Ḥazret-i imâmuñ cümle kerâmâtından biri budur ki Bağdâd’dan Medîne’ye teveccüh itdüklerinde ki ehâli-i vilâyet göndere çıḳdılar, keşret-i enâm ve izdiḫâm olup şalât-ı mağrib zamânına dek ancak Bâbü’l-Küfe’de mescide yitişdiler. Fe-lâ-cerem ḫazret-i imâm mescide nüzül eyledi. Şaḫnındaki şecere-i nebḳ dibinde âb-dest aldı. Ve şalât-ı mağribi anda ḳılıp, ba‘dehu ḫalḳ ile vedâ idüp atlandı, gitdi. Lâkin nebḳ ağacı hîç bir zamânda mâve virmiş degüldi. İrtesi gördiler ki sâ’atiyle ḫamli zâhir oldı. Bir vechle ki hîç bir dirañtuñ ol yüzden ḫamli-i keşiri zâhir olmadı. Ehâli-i

1 şenâ ve: - R1

2 Nüshalarda “mäverd” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1047.

3 Ba‘dehu//gönderüldi: - R1

Bağdâd bu huşuşi tıydılar. Bir gicede ol deñlü ħaml izhâr itdügini imâm-ı hü-mâmuñ yümn-i mağdemi ve feyz-i vuzû¹-i muhteremi cihetinden idüğini fehm idüp [602b R1] gürüh gürüh, bölük bölük, fevc fevc ziyâretine vardılar. Kaçan ki mîvesi yitişdi, ħilâf-ı mu'tâd her biri mîvenüñ 'ucâmsız,¹ ya'nî çekirdeksiz bulındı. Ve bu dağı rivâyet olunur² ki ol mîveler ba'zı marazlara [85b HZ] dermân olup, ħattâ teb tıtmış zu'afâya dağı muğarrer oldu.

Ebû Hâlid'den menķüldür ki "Ben 'askerde iken şöyle işitdüm ki Şâm diyârında bir mağbûs getürmişler. Kağd-ı ħadîd ve³ bend-i⁴ şedîd ile mağbese koymışlar. 'Da'vâ-yı nübüvvet ü kerâmet ider.' diyü ħabs itmişler. Fe-lâ-cerem ol mağbese 'azîmet itdüm. Ve zindâncıya birkaç aķçe virüp içeri girdüm. 'Sen ne mağüle kimsesün?' diyü aħvâlini şordum. Gördüm [ki] bir 'âķil ü dâna ve sîmâsında şalâĥ u diyânet âşarı hüveydâ idi. Bu ħaķire 'arz-ı mâcerâ kıldı ki Şâm-ı şerîfde İmâm Hüseyn'ün re's-i şerîfi defn olduğı mescidde bir gice 'ibâdet iderken mihrâbdan bir şahş peydâ oldu. 'Kaķ yukaru. Benüm ardumca gel.' diyü buyurdu. Birkaç adım ki gitdük [440b N1] bir mescid-i kebîre yitdük. Ve birkaç rek'at namâz edâ itdük. Mescid-i Kûfe idüğün bildürdüklerinden sonra yine çekildük, gitdük. Sehl zamânda Medîne-i Münevver-i Resûlullâh'a geldük. Mescid-i şerîfde namâz kıilup Ravza-i Muḥahara'sını ziyâret kılduķ. Ba'dehu yine bir miğdâr gitdük. Mekke-i Mükerreme'ye varduķ. Kendüler ile Beytu'llâh'ı tavâf kılduķ. Der-aķab andan dağı gitdük. Ān-ı vâĥid içinde yine Şâm'daki mescidimize geldük. Lâkin ol şahş kim idüğini bilemeyüp dâ'imâ ta'accüb üzere iken bir yıldan sonra yine ol günün gicesinde ol şahş yine geldi. Üslûb-ı sâbık üzere ol⁵ evvel gezdükleri üzere mağâmları benümle tıolaşdı. Kaçan ki yine Mescid-i Şâm'a geldük, vedâ' zamânında ol ħazrete [603a R1] niyâz

1 Nüşhalarda " 'aĥmiesiz (N1, R1), 'acemesiz (HZ)" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereğı tashih edilerek metne alındı.

2 bu//olunur ki: bunu dağı rivâyet iderler N1, R1

3 Nüşhalarda "şadîddür" şekline yazılan bu ibare anlam gereğı "ħadîd ve" olarak metne alındı.

4 Nüşhalarda "mekyek-i" şekline yazılan bu kelime anlam ve seci gereğı tashih edilerek metne alındı.

5 ol: - R1

itdüm. ‘Seni yokdan var iden Rabb-i ‘İzzet hakkı için kimsün?’ diyü şordum. ‘Ben İmâm Muḥammed bin ‘Alî bin Mūsā’yın.’¹ diyü cevâb virdi. Ve yine cemâl-i bâ-kemâl-i âftâb ʔolındı. Ḥaḫîr ki bu aḫvâli ba’zı yârânuma ḫikâyet eyledüm, meger ki bu kışşayı Muḥammed bin ‘Abdi’l-Melik bin Ziyâd’uñ ʔulağına yitişdürmişler. Der-‘aḫab beni getürtdi. Ve² ʔayd-ı bend ile ḫabse gönderdi. Ve şimdiki ḫâlde ki ‘Irâḫ seferine geldi, beni yanınca bile uydurdi.”

Vaḫtâ ki Ebû Ḥâlid vâḫıf-ı mâcerâ oldı, Muḥammed bin ‘Abdi’l-Melik ʔarafına nâme yazup kendüyi ḫabsden ḫalâşa va‘de eyledi.³ Vâfir minnet idüp itlâḫını recâ eyledi. Lâkin mektüb cevâbında “Kendüsini bir gicede bu deñlü maḫâmâta iledüp ʔayy-i mekân itdüren kişi yine anı bu ʔayd-ı elimden ʔurtarsun. Bize minnet ideceğine ol şaḫşa itsün.” dimiş. Ebû Ḥâlid’i gerçekden ḡamnâk eylemiş. Lâkin bunu fikr eylemiş ki irtesi zindâna vara, dileği ḫâşıl olmaduğını bildüre. Birḫaç gün şabr eyleye. “Cenâb-ı Ḥaḫḫ’a müteveccih ol.” diyü naşîḫat eyleye.

Ḫaçan ki şabâḫ oldı, seḫerden zindâna vardı. Zindân ḫıfzında olan mü’ekkelleri külli iztırâbda buldı. “Bâ’iş-i ʔasâvet ü ḫüzn ü ḡam nedür?” didükde zindâncılar cevâb virüp didiler ki “Ol kerâmât da’vâsın eyleyen şaḫş-ı Şâmî gice ḡâ’ib olmış. Ḥâlâ ki ne ʔapular açılmış ve ne ʔayd [ü] bendleri kırılmış. Hemân ḡâ’ib olmış. Bilmeyüz şuya mı batdı, yire mi geçdi, semâya mı açdı? Her ne ʔadar ki araruz, bulamazuz.’ diyü cevâb virdiler. İbn ‘Abdü’l-Melik-i cebbâr, ḫazret-i imâmuñ kerâmetini âşḫâr itmesi ol maḫbûsuñ ḫalâşına⁴ bâ’iş idüğini ma‘nen baña bildürdiler.”

Ve bi’l-cümle ḫazret-i imâmuñ kerâmâtından ḡayrı kelimât-ı ʔayyibesine [86a HZ] nihâyet yokdur. Cümleden biri

1 ‘Alî//Mūsā’yın: ‘Alî’yın R1

2 Ve: Ve der-‘aḫab R1

3 Nüşhalarda burada “Fi’l-vâḫi’ irtesi (birkaç kelime boşluk) gönderdi (N1, R1), Fi’l-vâḫi’ irtesi gün yazdı gönderdi (HZ)” şeklinde bir ifade gelmektedir. Bağlam ve *Fusûlü’l-mühimme fi Ma’rifeti’l-e’imme* esas alınarak bu ibare metne dahil edilmedi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1050.

4 ḫalâşına: istiḫlâşına R1

¹ «كيف يضيع من الله كافله؟ وكيف ينجو من الله طالبه؟» [603b R1] anlardan şādırdur. [441a N1] Ve yine «القصء إلى الله بالقلوب أبلغ من إتعب الجوارح»² kelāmı anlardan mütebādirdür. Ve yine bunlar 'an'ane ile ābā-yı³ kirām[ın]dan ve anlar Hāzret-i 'Alī bin Ebī Ṭālib'den naql iderler ki Hāzret-i Peygāmer kendüleri Yemen'e gönderdiklerinde «يا علي عليك»⁴ «يا علي بالدجة فإنّ الارض تُطوى في الليل مالا تطوى بالنهار»⁵ ḥadīs-i şerīfını⁶ tavşiyetle tıyurmuşlar. «من استفاد أخاً في الله فقد استفاد بيتاً في الجنة»⁷ ḥadīsini daḥı ol ešnāda ifāde kılmışlar.

«أربع خصال تعين المرء على العمل، الصحة والغنى والعلم والتوفيق»⁸ kelāmı daḥı imām-ı hü māmuındur. Huşūşā⁹ «العالم بالظلم والمعين له والراضي به شركاء»⁹ ḥadīsini daḥı imāmıdır. Bunlardan mā'adā «لو سكت الجاهل ما اختلف»

1 “Allah'ın himaye ettiği kiři nasıl zayı olabilir? Allah'ın [ceza vermeyi] dilediği kiři nasıl kurtulabilir?” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusūlü'l-mühimme fī Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1051.

2 “[Samimi] bir kalb ile Allah'a yönelmek uzuvları hareketlerle zorlamaktan daha değerlidir.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusūlü'l-mühimme fī Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1051.

3 Nüşhalarda “ālā (N1, R1), āyā' (HZ)” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Hadīs-i Şerif, “Ey Ali, gece yürüyüşünü tercih et. Zira arz, geceyeğin gündüzleğin dürülmeyecek şekilde dürülür.” (*Muvatta*, İsti'zan, 38 [2, 979]) | Hadis kaynağında ilk cümle “Gece yürüyüşünü tercih edin.” şeklindedir. | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusūlü'l-mühimme fī Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1052.

5 Hadīs-i Şerif, “Ey Ali, sabahın erken saatlerini iyi değerlendir. Şüphesiz ki yüce Allah sabahın erken saatlerini ümmetime bereketli kılmıştır.” (*Cāmiu's-sağir*, 1457) | Hadis kaynağında ilk cümle yer almamaktadır. | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusūlü'l-mühimme fī Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1052.

6 Nüşhalarda burada yer alan “mağarrını” kelimesi sentaks gereği metne dahil edilmedi.

7 Hadīs-i Şerif, “Kim ki din kardeşi için faydalı bir şey yaparsa o kiři kendisine cennette bir ev yapmıştır.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusūlü'l-mühimme fī Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1052.

8 “Dört özellik insanı çalışmaya zorunlu kılar: sağlık, zenginlik, ilim ve yardımlaşma.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusūlü'l-mühimme fī Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1053.

9 “Zulmü bilen, yardım edip rıza gösteren zulmün ortağı olmuştur.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusūlü'l-mühimme fī Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1055.

¹«من استحسَن قبيحاً كان شريكاً فيه»² *lā-siyyemā* ² kelimāt-ı mevā'iz-nikātı ol büzürgvârıdır.

Ammā İmām Muḥammed Cevād'ın vefātı sinn-i şerifleri yigirmi beşden ziyādece ve müddet-i imāmetleri yedi senesinde iken Bağdād'da iki yüz yigirmi târihi Muḥarrem'inün sekizinci gicesinde idi. Ve ḥātūnı Ümmü'l-Fazl bint Me'mūn'ın vefātı ol sene Zî'l-ka'de'si ahirinde vâkı' oldu. Ve ceddî Ebü'l-Ḥasen İmām³ Mūsā Kāzım merḳadı ḳurbında defn ḳılındı. Ba'zılar ḳavlince bunlar daḫı mesmūmen fevt oldu.

Ve İmām Muḥammed Cevād'ın 'Alī ve Mūsā nām iki veled-i reşîdi ve Fāḫıma ve Ümāme dimekle ma'rūf iki duḫter-i sa'idi yādgār ḳaldı. *Raḫmetu'llāhi 'aleyhim ecma'in.*

Faşl Der-menāḳıb-ı İmām-ı 'Aşir Ebü'l-Ḥasen 'Alī el-Ma'rūf bi'l-Askeri

İsmā'il bin Mihrān'dan mervîdür ki Mu'taşım ki İmām Muḥammed Cevād'ı Bağdād'a da'vet eyledi, eḫibbāsını ḫavf u ḫaşyet ḡalebe idüp, "Bir ḫāl olursa sizden şoñra imām kimdür?" diyü mezbür İsmā'il kendülere şordı. Bir zamān girye itdükden [604a R1] şoñra "Ebü'l-Ḥasen 'Askeri'dür." didiler. Ya'nī ki ol ferzend-i sa'idlerini gösterdiler.

İmām-ı mezbür Medīne'de iki yüz on dört târihi Receb'inde toḡdılar. Ve vālideleri Semāne-i Maḡribiyye nām ümmü veleddür. Kendülerün künyeti Ebü'l-Ḥasen ve elḳābı Hādī ve Mütevekkil ve Nāşih ve Muttaḳī ve Murtażā ve Faḳih ve Emīn ve Ṭayyib'dür. Ammā cümleden meşhūrı Hādī ve Mütevekkil'dür. Ḥālā "Beni Mütevekkil laḳabıyla zıkr itmeñ." dirlerdi. Ḥalifenün laḳabı Mütevekkil olmaḡın iştirāke rızā göstermezlerdi.

1 "Cahil susarsa insanlar münakaşa etmez." | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusūlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbāḡ, age, C. 2, s. 1055.

2 "Bir çirkinliği güzel bulan kişi o çirkinliğin ortağı olur." | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusūlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbāḡ, age, C. 2, s. 1056.

3 İmām: - N1

Mu'tedilü'l-kāme esmerü'l-levn âdem idi. Şâ'irleri 'Avfi ve Deylemî ve bevväbî 'Oşmân bin Sa'id, naqş-ı hâtemi *Allāhu Rabbî ve huve 'işmetî* [441b N1] *min halkibi*¹ kelâmı idi. Ve hulefâdan mu'aşırları evvelâ Vâşîk, şāniyen qarındaşı Mütevekkil ve şālişen anuñ oğlu Muntaşır,² râbi'an Mütevekkil'ün qarındaşı oğlu Müsta'in idi.

Ammâ Sürremenrây'da mütemekkin olduklarına bâ'ış bu idi ki kendüler Medîne'de mütemekkin iken Mütevekkil cānibinden Medîne'de hâkim olan 'Abdu'llāh bin Muḥammed imām-ı müşārün ileyhe ezā vü cefā qaşdından hālî olmayup, pes imām-ı hümām mezbūruñ güstāhlıgını hālîfe-i 'ālî-maḳām cānibine i'lām itdükde Mütevekkil kemāl-i tazarru' u iltimās ile bir nāme yazdı ki; [86b HZ]

[Nazm]

أريد حضوره وإذا أتاني   فإنّ مكاني شرفاً له³

beyti ile muşaddar kıldı.

Binā'en 'alā zālîk Hâzret-i İmām Ebü'l-Ḥasen iki yüz kırk üç târihinde celā-yı vaṭan idüp Bağdād'a 'azîmet ve Yahyâ bin Herşeme hālîfe cānibinden merāḫil ü menāzilde 'arz-ı hüdmet iderek Sürremenrây nām karyeye geldiler. Hānu's-şā'ālik⁴ dimekle ma'ruf hānda qonup birgün āsāyîş buyurdılar. İrtesi Hālîfe Mütevekkil kendüler için bir a'lā hāne ve menzilgeh-i bî-nihāye ev⁵ boşaldup anda mütemekkin⁶ olmaları muḳarrer oldu. Ve hālîfe i'zāz ü ikrāmında bezl-i maḳdūr idüp cemī'-i murādlarına müsā'adeden hālî olmadı.

1 "Allah benim Rabb'imdir. İsmetim onun yaratışındandır." | bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1065.

2 Nüşhalarda "Mustaşır" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1065.

3 "Onun makamına gitmeyi istiyordum. Birden o bana geldi. Şüphesiz ki mekanımın şerefi ona aittir." | İkinci mısranın "Ḳur'an, mekânî" şeklinde yazılan ilk ve son kelimeleri anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Nüşhalarda "'aşālik (N1, R1), şā'albek (HZ)" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1070.

5 ev: - R1

6 mütemekkin: temekkün N1, HZ

İmām-ı mūmā ileyhūn kemāl-i cūd ü keremine müte‘allik olan hikāyât-dan biri budur ki [604b R1] birgün bir A‘rābî eşnā-yı rāhda mezbūra gelür. Ḥazret-i ‘Alī bin Ebī Ṭālib’ün¹ ihsān-didesi olan kabileden idüğini bildürüp on biñ aqçe deynini ‘arza kıılır. Ve “Edāsı bābında ḥazret-iñüzden müsā‘ade recāsın eylerin.” diyü yalvarur. Ol ḥinde ḥazret-i imām ol miqdār meblağı ḥazır olmamağın ‘özr-i tām ider. Ve mezkūr A‘rābî’ye “On biñ aqçe deyn ikrārını mutažammın bir tezkire virürin. Sürremenrāy’da ekābir-i kavm ile otururken gelüp bu tezkireyi baña viresün. ‘Elbetde ḥaqqımı virmek gereksün.’ diyü gālīz söyleyesün.” diyü tenbih kıılır.

Derdmen A‘rābî bi-ḥasbī’l-emr günlerden birgün imāmuñ meclis-i şerifine girür. A‘yān u eşrāfla otururken tezkireyi ibrāz idüp imāmuñ eline virür. Ne kadar ki minnet iderler, “Birkaç gün şabr eyle.” diyü yalvarurlar, biñ belāyla rızā gösterür.

Fe-lā-cerem bu ma‘nāyı ḥazırından biri ḥalīfeye bildürür. Der-ḥāl otuz biñ aqçeyi bir hemyāna koyup imāmuñ ḥuzūrına gönderür. Hemān ki meblağ-ı mezbūr imāma vāşıl olur, ol A‘rābî’ye cümlesini ‘atā kıılır. Her çend ki imāma “On biñi benüm ḥaqqumdur, tamāmdur.” diyü söyler, yigirmi biñi imāma redd² ider, cidden kabūli mümkün olmaz. “Cenāb-ı Ḥaḫ’dan senüñ-çün recā olınmış aqçedür.” diyü birisine el toqındurmaz. Zihī seḫā³ vü kerem ki medyūna bırağup⁴ şülüşine ḫanā‘at eyledi. Anlar yoqlığa ḫanā‘at idüp cümlesini A‘rābî’ye himmet ü ‘ināyet eyledi. [442a N1] Mezbūr faḫīr 5 ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ naşş-ı şerifini tilāvet iderek çekildi, gitdi.

Ḥayrān-ı Esbāṭi’den⁶ menḫūldür ki “Henüz Medīne-i Münevvere’de olurken Bağdād’dan müsāferetle İmām Ebü’l-Ḥasen cenābına vardum. Ve cemāl-i bā-kemāliyle müşerref olup şafālar kesb itdüm. Baña aḫvāl-i ‘Irāḫ’ı,

1 Ṭālib’ün: Ṭālib Ḥazretinün R1

2 redd: tereddüd R1

3 seḫā: seḫāvet R1

4 Nüşhalarda “be-rağm-i (N1, R1), pür-ğam (HZ)” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği “bırağup” olarak metne alındı.

5 “Allah, elçilik görevini kime vereceğini çok iyi bilir.”, Enam 6/124.

6 bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1067.

huşûşâ Vâşiğ nâm halifenün şihhat u 'âfiyetini ve İbn Ziyâd'ın kemal [605a R1] ü devlet ü 'izzetini ki haber virdüm, 'Lâ-büd Hâk Te'âlâ'nuñ taqdîr itdüğü umûr olacağdur.' diyü buyurdıklarını işidüp ta'accüb kıldum. Ba'dehu 'Yohsa bir nesne mi hâdiş oldu?' diyü şordüğümde 'Yâ Hayrân, sen gitdün; altı gün sonra Vâşiğ vefât eyledi. Ve Ca'fer Mütevekkil hilâfet serîrinde iğâmetini işbât ve İbn Ziyâd'ı katl idüp kesb-i hasenât eyledi.¹' didiler. Birkaç günden sonra kâşîdler gelüp bu ahvâli beyân eylediler."

Bu dağı 'Alî bin İbrâhîm-i Tâ'ifi'den menkûldür ki Mütevekkil'ün boğazında bir çiban çıktı. Hattâ helâke müşrif olup her cihetle elem virdi. Ve ol eşnâda Mütevekkil'ün vâlidesi² İmâm Ebü'l-Hasen'a on biñ dînâr nezr eyledi. "Bi-'inâyeti'llâh def olursa göndereyin." diyü söyledi. Ve ümerâdan Fetḥ bin Hâkân dağı Mütevekkil'e ilğar eyledi ki imâm-ı hümmâmdan hayrdu'â recâ eyleyeler. Ve 'arızalarını bildürüp devâ temennâ kıllalar.

Vağtâ ki Mütevekkil'ün âdemi imâma geldi ve 'arızasını aşlı ile 'arız [87a HZ] eyledi, ḥazret-i imâm 'ilâc ifhâm idüp "Ḳoyunuñ küsbini³ aluñ, gül-âb ile ıslayup ol çıkan çibanuñ üstine uruñ. Bi-'inâyeti'llâhi te'âlâ⁴ fetḥ olur." didiler. Ve şifâ ol yüzden idüğini söylediler. Fi'l-hâl öyle oldu ve⁵ buyurdıkları 'ilâcla ol sâ'atde deşilüp ḥalife şihhat buldı. İrtesi vâlidesi ol on biñ altun dînârı mührleyüp bi-ḫarîki'n-nezr imâma gönderdi. Ḥalife dağı bir âḫar kîseye beş yüz dînâr koyup, mührle[yüp] imâma irsâl itdi.

Bu mâbeynde⁶ niçe yıl geçdükden sonra birgün Baḫhânî nâm şahş İmâm Ebü'l-Hasen'ı ḥalîfeye nifâk eyledi. Ve "Ḥazâ'in ü silâhdan vâfir nesne cem' idüp añsuzın ḥurûc kaçındadır." diyü söyledi. Anlar dağı⁷ bir

1 eyledi: itdi R1

2 vâlidesi: vâli R1

3 Nüşhalarda "küsinî (N1, R1), küşini (HZ)" şeklinde yazılan bu kelime *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1071.

4 te'âlâ: - N1, HZ

5 ve: - N1, HZ

6 bir//mâbeynde: - R1

7 Nüşhalarda burada birkaç kelimelik boşluktan sonra "mezburuñ çerâğidur vağtâ pertev ü fûrûğ şatup (şanup HZ)" şeklinde bir ibare gelmektedir. Sentaks ve *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme*'deki anlatımlar doğrultusunda bu ibare metne dahil edilmedi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1072.

şeb, Sa'îd-i Hâcib'i bir gürühla imâmuñ serâyına gönderdi. “ ‘Ale'l-ğafle başup silâh u hâzineden her ne bulursañuz getüresüz.” diyü tenbîh ile ışmarladı.

Vaqtâ ki vardılar [605b R1] ve harem-serâsını güşe-be-güşe [442b N1] yolkladılar, nâ-gâh bir köhne seyf ile iki mührlü kîse buldılar ki birisi hâlifenuñ vâlidesi mühriyle gönderdügi on biñ dînâr ve ol biri hâlifenuñ gönderdügi beş yüz dînâr idi. Ve hâzret-i imâm bir haşîr seccâde üstinde namâz içre kıyâmda idi. Aşlâ ol giren halka mültefit olmamış idi.

Çaçan ki hâlifeye kîseler ile ol kılıcı getürdiler, bunca yıldan berü ol kîseler kendünüñ ve vâlidesinüñ mühri ile tırduğunu ve¹ bunlardan gayrı nesneye mâlik degül idüğünü ta'accüb kıldı. Ve kendü kîsesine² beş yüz dağı ilhâk idüp, “Allâhu Te'âlâ müfsid ü ğammâza müsteħakķını virsün.” diyü 'özü-i vâfire ile Sa'îd-i Hâcib ile ol hemyânları ve seyfi yine gönderdi.

Ve bi'l-cümle imâmuñ ululığına nihâyet yokdur. Bu maķûle kerâmâtı çokdur. İmâm-ı mezbûr iki yüz elli dört târihinde sinn-i şerîfleri kırķda iken fevt oldı. Ve Sürremenrây'daki dâr-ı şerîfde defn kıldı. Ve müddet-i imâmetleri otuz üç yıl oldı. Ammâ vefâtı mesmûmendür, diyü ba'zılar naķl eyledi.

Ve kendülerden soñra evlâd-ı zükürdan Ebû Muħammed Hâsan ve Hüseyn ve Muħammed ve Ca'fer ve benâtdan 'Â'îşe nâm duħter-i yâdgâr-ları kıaldı. *Raħmetu'llâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'in.*

1 ve: - N1, HZ

2 kendü kîsesine: kendüsine R1

Faşl¹ Der-menâkıb-ı İmâm Hâdî 'Aşer² Ebû Muhammed Hasan³ el-Hâliş bin 'Alî el-'Askerî

Bir imâm-ı büzürgvârdur ki vera' u taqvâsına nihâyet yoқdur. Ve bir muқtedâ-yı nâmdâr-ı zühd-âşârdur ki 'ulûm u kerâmâtına hadd ü 'ad⁴ yoқdur ve⁵ nücûmdan⁶ çoқdur. Ve mesned-i imâmete cülûsları vâlid-i mâcidlerinün ta'yîni [ile] olmuşdur.

Ve kendüler Medîne-i Münevvere'de iki yüz otuz iki târîhî Rebî'u'l-âhîr'i evâhîrinde⁷ vücûd 'âlemine kadem başdılar. Ve vâlideleri Hudeys⁸ nâm ve 'inde'l-ba'z Süsen⁹ şöhretiyle benâm ümmü veleddür.

Künyetleri Ebû Muhammed ve laқabları Hâliş ve Sirâc ve 'Askerî'dür. Lâkin pederleri ve kendüler ve cedd-i nâmdârları İbn Rızâ şöhreti [606a R1] ile aınılmışlardur.¹⁰

Bunlaruñ şâ'iri İbn Rümî ve bevvâbı 'Oşmân bin Sa'id ve naқş-ı hâtemi *subhâne men lehu maқâlidü's-semâvât ve'l-arz*¹¹ ve hulefâdan mu'âşırları Mu'tez ve Mühtedî ve Mu'temid'dür.

Bunlaruñ 'izam-ı şân ve zuhûr-ı bürhânına¹² cümleden aqvâ delîl-i hidâyet-îmâ budur ki İmâm Muhammed Mehdî gibi hüccetu'llâh şulb-i pâklerinden vücûda geldi. [87b HZ] Hıuşuşâ meb'ûş-i *levlâke levlâk*¹³ ve

1 Faşl: - N1, HZ

2 'Aşer: - N1

3 Nüşhalarda "el-Hâdîb" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Hamid Algar, "Hasan el-Askerî, Hasan b. Ali", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasan-el-askeri-hasan-b-ali> (06.02.2020).

4 hadd u gâyet: nihâyet R1 | hadd ü 'ad N1

5 ve: - N1, HZ

6 nücûmdan: ziyâde N1, R1

7 âhîr'i evâhîrinde: âhîr'inde R1

8 Nüşhalarda "Hudeyse (N1), Hudeyb (R1, HZ)" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, *age*, C. 2, s. 1080.

9 Süsen: Sûs HZ

10 R1 nüshasında bu cümle ile sonraki cümle iç içe geçmiş şekilde yazılmıştır.

11 "Yeryüzü ve gökyüzünün kilitlerinin elinde olduğu [Allah] her türlü eksiklikten münezzehtir."

12 bürhânına: bürhânlarına N1

13 Burada "Sen olmasaydın, sen olmasaydın, ben âlemleri yaratmazdım (Suyûtî, *el-Leâli'l-masnûa*, C. 1, s. 272; Aliyyü'l-kârî, *Esrârü'l-merfûa*, s. 295; agy, *Şerhu ş-şifâ*, C. 1, s. 6)." şeklindeki hadis olup olmadığı konusunda ihtilaf bulunan sözden iktibas yapılmıştır.

muḥāṭab-ı āyet-i *ve-mā-erselnāk*¹ olan [443a N1] Peygamber-i Şāhib-mi'rāc bunların veled-i reşid-i sa'idi kudümünü, lā-siyyemā kendülerün ismi ile müsemma ve künyet-i şerife ile mükennā olmasını eminen haber virdi.

Vaqtā ki Ḥalife Mu'tez bunların Medīne'ye naqlini emr eyledi, imām-ı hümām sırr-ı mükāşefeden kelām idüp Mu'tez'e nāme gönderdi. Ve "Bize yoqlıq ve ıztırāb virmeñüze bā'ış nedür? Lākin bi-'ināyeti'llāh 'an-kaṛīb ğumümümüz² feraḥa mübeddeldür." buyurdılar. Üçüncü gün Mu'tez katl olunacağı ḥādīseyi yine kendü bu yüzden ḥalka tuyardı.

Ebū³ Hāşim'den menķüldür ki İmām Ebū Muḥammed buyurmuşdur: «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ بَابُ الْمَعْرُوفِ لَا يَدْخُلُهُ إِلَّا أَهْلُ الْمَعْرُوفِ»⁴ Ḥattā Ebū Hāşim imāmuñ bu ḥādīşini işitdükde Ḥaḳ *celle ve 'alā* ḥavā'ic-i nās i'tāsına kendüsi mekān eyledüğine derünü şükr itdüğü gibi imām-ı büzürgvār kendüye tekrār nazār itmişler. «دم على ما أنت عليه فإنَّ أهل المعروف في الدنيا هم أهل المعروف في الآخرة»⁵ buyurmuşlar.

Yine anlardan mervīdür ki "*Bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥim* Ḥaḳ *subḥānehu ve te'ālā* Ḥazretlerinin ism-i a'zamına 'ayn-ı insāniniñ qarası ağına yaqın olduğundan aḳrebdür." demişler. "Ke-ennahu ism-i a'zamdur." mefhūmını iş'ār itmişler.

Evlād-ı 'Abbās'da[n] İsmā'il bin Muḥammed rivāyet ider ki "Birgün [606b R1] imām-ı müşārün ileyhün ḳapusına vardum. Faḳr u fāḳadan şikāyet idüp 'Bir aḳçeye mālīk degülin.' diyü söyledüm. Buyurdılar ki 'Ḳasem eylersüz, ḥālā ki yüz dīnār defīne itmişsüz. Lākin bu kelāmdan murādum seni ḥilāf-ı vāḳi' kelāmdan men'dür. Yoḥsa 'aṭıyye vü in'amdan

1 Burada Enbiyā Sûresi 107. āyetten iktibas yapılmıştır.

2 ğumümümüz: 'amirimüz R1

3 Nüşhalarda "İbn" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1082.

4 Hadis-i Şerif, "Şüphesiz ki cennette Bâbü'l-ma'rûf denilen bir kapı vardır. Oradan sadece iyiler girer." (*Kurbu'l-isnâd*, 120/420) | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1082.

5 "Olduğun gibi devam et. Şüphesiz ki dünyada iyi olanlar ahirette de iyi olurlar."

men‘ degüldür.’ didi. Ve¹ hādimine buyurdı ki² “Buña yüz dīnār viresün.³” Bu kerre haķire vesvese ğālib olup⁴ āyā benüm defnemi bulmuş mıdır, diyü⁵ ‘ale’l-fevr vardum, yoķladum. Ve lākin ihtiyāten yirini tebdil idüp āhar maħalde⁶ defn itdüm. Pes niçe mäh ü sāl mürürından soñra birgün şiddet-i ihtiyācumdan defnemi iħrāc itmege vardum. Yirinde bulamayup, ve’l-hāşıl⁷ oğlum çıkarup isrāf itdüğine vāķıf oldum. Ve ‘izz-i ħuzūr-ı imāmda ħilāf-ı vāķi‘ kelām itmekle iki yüz⁸ dīnārdan maħrūm ķaldum.” didi.

Ĥikāyet olunur ki Mu‘temid-‘Ale’llāh bin Mütevekkil’ün ħilāfeti zamānında Bağdād’da ğāyetle kaķt u ğalā āşarı zāhir olmağın ħalife emri ile Müslimānlar istiskāya çıkıldılar. Ve üç gün ‘ale’t-tevālī gözyaşları döküp müterākķıb-ı bārān olduklarında ‘ālem-i semāvātdan be-emr-i Rabbāni⁹ bir kaķtre bārān¹⁰ nāzil olmadı. Müslimānlar daħı¹¹ ğamnāk ü giryān menzillerine ‘avdet ķıldılar. Der-‘aķab Naşārā’nuñ ruhbānları ve ķıssīs ü¹² keşişleri bir cemā‘at-i Naşrāniyye ile [443b N1] istiskāya¹³ çıkıldılar. İçlerinden bir ruhbān¹⁴ semādan cānibe ki el ķaldurdu,¹⁵ semādan ğamām-ı emtār zāhir olup vāfir yağmurlar yağmağa başladı.

Ammā ħaķķ-ı ‘ālem ve zümre-i Müslimān’dan ba‘zı ümem, “Küffār müstecābü’ d-da’ve ola, Müslimān ü dīndārlar ol iltifātdan bī-behre ķalalar.” diyü cümle efrād-ı¹⁶ ehl-i İslām [607a R1] bu esrārdan¹⁷ ğamnāk

1 Ve: - N1, HZ

2 ki: - N1, HZ

3 viresün: - N1 | ‘aṭā eyledi HZ

4 olup: oldu ki N1, HZ

5 diyü: - N1, HZ

6 ihtiyāten//maħalde: ihtiyāṭ idüp yirini tebdil ve maħall-i āhara R1

7 ve’l-hāşıl: - N1, HZ

8 yüz: yüz ‘aded R1

9 döküp//rabbāni: dökçükde N1 | döktiler HZ

10 bārān: yağmur R1

11 daħı: - N1, HZ

12 ķıssīs ü: - N1

13 istiskāya: du‘āya R1

14 ruhbān: rāhib R1 | ve//ruhbān:- HZ

15 semādan//ķaldurdu: - R1

16 N1 ve R1 nüshalarında “esrār-ı” şeklinde yazılan, HZ nüshasında yazılmayan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

17 bu esrārdan: - N1, R1

oldılar. Hattâ niçeler dîn-i Naşârâ tercîhine ol bir rāhib için zāhib olmak mertebelerine vardılar. [Hālîfe bu hādîşeden]¹ şermsâr oldu. Halkuñ bu fikr-i fāsıdleri def'i için İmām Ebū Muḥammed'i habsden çıkarup huzūrına getürtdi. Müslimîn'ün hüsni zanları ibkāsına çäre neydüğünü² meşveret itdi.

Fi'l-vāḳi' irtesi istiskāya çıkıldı. Bārāna ihtiyāc ḳalmamış iken [88a HZ] mücerred def-i fesād için ihtiyār olındı. Vaḳtā ki İmām [Ebū] Muḥammed aşḫābı ile şahrāda hāzır oldu, yine ol rāhib vaz'-ı mu'tādî üzere el ḳaldurup nüzül-i emtāra ḫālib oldu. Müte'ākib ḡamām ü şehāb terāküm ile peydā oldu.³ Yine vāfir yağmurlar yağdı.

Lākin İmām [Ebū] Muḥammed hulefāsından birine emr eyledi.⁴ “Ruhbānuñ avucunda olan nesneyi al ve⁵ baña getür.” didi. Ḳaçan ki ol şahş varup ruhbānı tecessüs ḳıldı, barmaḳları arasında bir üstüḫ'ān-ı huşk bulındı. Fe-lā-cerem imām-ı ekreme getürdiler. Ol 'azmi dest-māline berk şardı. “Rāhibe yine varasun, 'İstiskāda ol.' [diyesün].” didi. Ya'ni “Yağmur ḫaleb ḳıl.” diyü söyledi.

Ve lākin hemān ki ol üstüḫ'ān⁶ dest-māli içinde bī-nişān oldu,⁷ buluḫlar ḫaḡıluḫ aḫtāb-ı 'ālem-tāb ḫoḡdı. Ebr ü⁸ bārāndan bir⁹ eşer ḳalmadı. Ammā¹⁰ öyle olsa ḫālîfe-i mükerrerem ve hāzır olan [nās] bu ḫālî ḫazret-i imāmdan şordı. Ve¹¹ tefahḫuş itdiler, “Vechi nedür?” diyü su'al¹² [ḳıldılar]. [İmām-ı hümām] cevāb buyurdılar ki “Ruhbānuñ elindeki kemük

1 N1 ve HZ nüshalarında “Ḥāşşa-i rüzḡār 'askerinden” şeklinde muḡlak yazılan, R1 nüshasında boş bırakılan bu yerde *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Sabbāḡ, age, C. 2, s. 1086.

2 neydüğünü: ne idüğünü R1

3 Müte'ākib//oldı: - R1

4 eyledi: eyledi ki bu R1

5 ve: - N1, HZ

6 Ve//üstüḫ'ānı: Ancaḡ ol üstüḫ'ān hemān ki R1

7 Nüshalarda “olup” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereḡi tashih edilerek metne alındı.

8 ü: - N1, HZ

9 bir: - N1, HZ

10 Ammā: - N1, HZ

11 Ve: - N1, HZ

12 diyü su'al: - N1, HZ

enbiyâ-yı 'izâmdan bir pâre kemükdür¹ ki çubûr-ı enbiyâdan eline girmişdür. Taht-ı semâda açılduğda yağmur yağması anuñla tahşil kılılmışdur. Vaqtâ ki elinden alındı ve dest-mâle şarıldı, ba'dehu emtâr semâdan dağı yağmaz oldu." buyurdu. Ve halk-ı 'âlemi ol şübheden halâş kıldı.

Ve [halife] hazret-i imâmı artuğ habse göndermedi. Mu'azzez [607b R1] ü mükerrem kıluş Sürremenrây'daki hânesine gönderdi. Ve imâma ri'âyeten kendülerle habsde bulunan maħbûsları dağı ıtlâk² kıldı. Ve halife-i 'aşruñ dâ'imâ in'am u ihsânı ve 'aťâyâ-yı bî-kerânı imâm-ı hümâm câni-binden artuğ münkaťı' [olmadı].

[Alî bin]³ İbrâhîm bin Hâşim babası 'İsâ bin Fetħ'den rivâyet ider ki İmâm Ebû Muħammed [444a N1] ħabs olunduğda ki biz maħbûs bulunmuşduğ ve imâm-ı müşârün ileyh ħabsde bizüm⁴ yanımuza geldi. Bilâ-tevaqquf 'Yâ İbrâhîm, senüñ bugüne dek müddet-i 'ömrüñ altmış yıl ve bir ay ve iki gündür.' buyurdu. Mazbût u maħşubum olduğı üzere ol sırr-ı ħafiyi baña tamâmen tıyurdu. Ya'nî ki târiħum yazılan mecmû'aya nazâr itdüğüimde 'ömrüm ol ħisâbla bulındı.

Hasan bin Muħammed-i Eş'arî'den⁵ mençüldür ki anlar [Aħmed bin] 'Abdu'llâh bin Hâķân'dan naql iderler,⁶ kaçan imâm-ı hümâm Ebû Muħammed'ün mizâcı ma'lûl, ya'nî ħaste oldu, dârü'l-ħilâfe fuķahâsından yetmiş nefer kimesne[ye] tahrîr-i lâzımü't-tevķîr gönderilüp dâ'imâ serây-ı imâmdan ħâlî olmamaları ve maraz rûz-be-rûz ne olursa ħalîfeye i'lâm itmeleri emr olındı. Ve ħazzâķ eťıbbâdan dağı niçe kimseler gönderildi. Şabâħ ve aħşam ħidmet-i imâmdan münkaťı' olmayup bâb-ı devâdan⁷ şarf-ı maķdûr itmeleri buyurıldı.

Vaqtâ ki iki üç günden şoñra hazret-i imâmuñ marazı müştedd oldu, vâķi'-i ħâlî 'ale't-taťşil emîrû'l-mü'minîn ħalîfeye 'arz kılındı. Hemân

1 kemükdür: kemükle N1, R1

2 ıtlâk: talâķ N1

3 bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1087.

4 bizüm: - N1

5 Nüşhalarda "Şi'ren'den" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1087.

6 iderler: itdiler N1

7 devâdan: devâyâdan N1 | devâbâdan HZ

ķāziyyü'l-ķuzāt olan Mevlānā İbn Baħtiyār'a emr olındı ki fuķahā-yı dīndār ü perhīzkār zümresinüñ baķıyyelerinden on kimesne ihtiyār eyleye. Tā ki anlar imāmuñ ħaram-serāsından bir nefes dūr olmayalar.¹ Ĥālet-i ihtizārında ħāzır bulınalar. Şol mühimmāt-ı diyānetdür, mü'eddā kılalalar.

Fi'l-vāķi' öyle oldı. İmām-ı hümām vefāt [608a R1] idince anlar Sürremenrāy'dan dūr olmadılar. Ammā ħaber-i vefātı ki şāyi' oldı, ħalk-ı 'ālem ve cümle-i benī Ādem naķd-i ħayātın yitürmişe döndi.² Ćār-şūlar ķapandı. Ve ebvāb-ı dekākīn³ ü maħallāt bağlandı. Vilāyet-i 'Irāķ āteş-i iħrākla tūtışdı, yandı. Sürremenrāy ķaşabası ħod āteş-i firāvān [88b HZ] tūtup ħāşılı hebā olmış ħırmene göndi. 'Umūmen ekābir-i İbn Hāşim ve ķavvād⁴ u küttāb-ı ekārim ve ķuzāt-ı ma'delet-efāħim ve sā'ir ekābir ü aşāğır ķābiren-'an-kābir atlandılar. İmāmuñ cenāzesine müsāra'at kıldılar. Ĥalīfe ise ķarındaşı Ebū 'İsā imāmuñ mübārek⁵ yüzindeki niķābı giderdi. 'Aleviyye ve 'Abbāsiyye'den olan Benī Hāşim ekābirine 'arz eyledi. Ya'nī ki bu meyyit cenāze-i Ebū'l-Ĥāsen'dur ki ħatfe enfihī⁶ firāşında ölmüşdür. Mecerūħ u maķtül ü mesmūm degöldür, ma'nalarını ifāde itdiler.

Herkesün şübhelere⁷ def'inden soñra yine ħicābını örtđi. Ve namāzı kılınup Sürremenrāy'daki vālid-i mācidi yanında defn olındı ki hicretten iki yüz altmış [444b N1] tārīhi şehr-i Rebī'u'l-āħir'inüñ yigirmi ikinci yevm-i cum'ada vāķi' idi. Ammā 'ömr-i 'azizi yigirmi sekiz sene ve müddet-i imāmeti altı yıl olup Melik Mu'tez zamānında ħalīfe oldılar. Ba'dehu Muhtedī bin Vāşīķ zamānı olup ve anlardan soñra Mu'temid-'Ale'llāħ 'aşrınıñ evā'ilinde fevt oldı.

Evlād-ı emcādından ancak İmām Muħammed'i istiħlāf itdiler. Lākin ħulefā ħavfından ve Şi'a tāt'ifesinüñ kemāl-i rağbet ü izdiħāmla ihtiyāfından ol ferzend-i celilü'l-ķadrün mihr-i 'ālem-tāb gibi tūlü'ı nāsdan mestūr

1 olmayalar: olmaya R1

2 yitürmişe döndi: yitürmiş gibi olup R1

3 ebvāb-ı dekākīn: dekākīn ebvāb R1

4 Nüşhalarda "fu'ād" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1088.

5 mübārek: - N1, HZ

6 ħatfe enfihī: - R1

7 şübhelere: şübhe N1, HZ

tutuldu. Hattâ İmâm Ebû Muhammed'ün muhalledfâtı evlâdından vâriş olmamak şüretinde qarındaşı Ca'fer bin 'Alî'ye zabt itdürildi.

Egerçi ki imâmet sevdâsında mâ-melekini hükkâm-ı 'aşra ifnâ kıldı, lâkin 'adem-i liyâkati ve Şî'a'nuñ kendüden ibâ vü ferâgati¹ [608b R1] huşul-i merâmına mâni' oldu. İki kişi bir yire gelüp, "İmâmımızdur." diyü mezbûra iktidâ itmek müyesser olmadı. Ve ol âna gelince şadr-ı imâmete cülûs iden e'imme-i büzürgvâr ve ecille-i kerâmet-âşâr muvaffağun min 'indî'llâh idükleri bu huşuşda gün gibi nümâyân oldu.

Egerçi ki ba'zılar kavlince gerek İmâm Ebû Muhammed gerek bunlara gelince vâkı' olan e'immeyi "Eben 'an-ceddin mesmûmdur." dirler ve ammâ Ca'fer-i Şâdiğ Hazretleri² «ما منّا إلا مقتول أو شهيد» buyurdıkları kelâm-ı mu'ciz-nizâmıla mefhûmdurlar. Lâkin ol terkib, hazretlerü[n] ekşerine maħmûl olduğu ve bu imâm-ı büzürgvâr ve âbâ-yı kirâmından ba'zı ahyâr mesmûmen nakl itmedüğü zâhirdür.

Der-menâkıb-ı İmâm-ı Şânî 'Aşer Ebü'l-Qâsım Muhammed el-Mehdî

Bunlar şâhibü'z-zamân, gâlib[ü'l-]bürhân, hüccetü'd-Deyyân, zü'l-yâkıniyyân, İmâm Muhammed Mehdi Hazretleri[dür] ki *Kitâbu'llâh*'da³ ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾³ naşs-ı kerîminden murâd bunlaruñ zât-ı şerîf-i sa'âdet-nihâdîdur.

Ve kütüb-i eħâdişde Müslim ve İmâm Buħârî ve Tirmizî ve Nesâ'î[nüñ nakl itdüğü] bu imâm-ı hümâmuñ zuhûrıdur. Aña müte'alliğ niçe eħâdiş-i şerife nakl eylemişlerdür ki «لن تنقضي الايام والليالي حتى يبعث

1 "vü ferâgati" ibaresi R1 nüshasında mükerrer yazılmıştır.

2 "Ancak katledilenler ve şehitler bizdendir." | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1093.

3 "Andolsun, *Zikir*'den (*Tevrat*'tan) sonra *Zebur*'da da, 'Yere muhakkak benim iyi kullanım varis olacaktır.' diye yazmıştık.", Enbiya 21/105.

الله رجلاً من أهل بيتي يواطىء اسمه اسمي، يملؤها عدلاً وقسطاً كما ملئت ظلماً وجوراً»¹
 ḥadīs-i şerīfi bunlar ḥaḳḳında buyurulmuşdur. Ḥuşūşā ‘Abdu’llāh bin
 ‘Ömer Ḥazretleri rivāyeti ile لا تذهب الدنيا حتى يبعث الله رجلاً من أهل بيتي
 يواطىء اسمه اسمي واسم أبيه اسم أبي يملأها قسطاً وعدلاً كما ملئت جوراً وظلماً»²
 ḥadīs-i şerīfi daḫı ḥadīs-i evveli te’yiden³ gelmişdir.

Ve ba’zı eḥādīşde Mehdī-i [445a N1] şāḥib-zamānuñ ismi Muḥam-
 med ve künyeti Ebū’l-Ḳāsım olmak üzere ta’yīn buyurulduđı zāhir-i ḥāle
 tamāmen muvāfiḳdur. Nihāyet [609a R1] bu ḥadīs-i şerīfdeki beyān⁴
 üzere Mehdī’nün peder-i mācidi ismi PeyğāMBER Ḥazretlerinin vālidı is-
 mine zāhir muḥālif⁵ ve ğayr-ı muḫābıḳdur. Bir vechle ki babaları ismi Ḥa-
 san’dur, ‘Abdu’llāh degüldür.

Lākin tevfiḳ u taṭbıḳ ehl-i faẓl olanlara muḫtāc-ı güvāḥ degüldür. Zīrā
 ki eb, ced ma’nāsına daḫı gelür. [89a HZ] ﴿وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ
 وَإِسْحَاقَ﴾⁶ āyet-i kerīmesi bu müşkilı ḥal kıılır. Ve İmām Mehdī’nün
 ecdādı⁷ İmām Ḥüseyn-i Şehīd Ḥazretleri ile Ebū ‘Abdu’llāh’dur. Ḥattā
 İmām Ḥüseyn bin Zehrā ve sā’ir evlādı ile mükennā olmayup Ebū
 ‘Abdu’llāh’ı künyet ihtiyār itmelerinde bu sırra delālet mukarrerdür. Ve ol
 imām-ı hümmām-ı şāḥib-zamān İmām Ḥasan evlādından zūhūr itmeyüp
 İmām Ḥüseyn-i Şehīd ālinden vücūda⁸ gelmesi ma’nā-yı mu’ahḫarla mü-
 nevverdür.⁹

1 Hadīs-i Şerif, “Allah ehli beytimden ismi ismime uyan, zulüm ve haksızlıkla dolan yer-
 yüzünü adalet ve eşitlikle dolduracak olan bir kişiyi göndermeden günler ve geceler sona
 ermeyecektir.” (Sünen-i Ebî Dâvud, H. N: 4282)

2 Hadīs-i Şerif, “Dünyada yalnızca bir gün kalsa bile, yeryüzünü zulmün kapladığı gibi
 adaletle dolduracak, ismi benim ismime, babasının ismi benim babamın ismine uyan
 benden veya ehli beytimden birisini göndermek için Allah (c.c.) o günü uzatacaktır.” (Sü-
 nen-i Ebî Dâvud, H. N: 4282)

3 Nüşhalarda “bâyına” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne
 alındı.

4 beyân: beyân olunduğı R1

5 muḫālif: muḫālefet R1

6 “Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub’un dinine uydum.”, Yûsuf 12/38.

7 Nüşhalarda “ecdādınıñ” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne
 alındı.

8 vücūda: ve ḥavf N1 | R1 nüshasında bu kelimenin yeri boş bırakılmıştır.

9 Nüşhalarda “münirdür (N1), mütebeyyindür (R1), müneyyirdür (HZ)” şeklinde yazılan
 bu kelime anlam ve seci gereği tashih edilerek metne alındı.

Vâlidelerinün ismi egerçi ki Melike bint Yeşû'â'dur¹ ki min ciheti'l-ümm evlâd-ı Hâvâriyyîn'den, babaları cānibinden Kâşer-i Rûm evlâdındandır.

Müşeccerü'l-Keşşâf nâm kitâbuñ evâ'ilinde meşûrdur ki Ebû Eyyüb-ı Enşârî evlâdından Beşîr bin Selîm en-Nehhâs,² İmâm Ebü'l-Hâsen 'Alî bin Muḥammed-i 'Askerî'den şöyle rivâyet eyledi ki “Bir şeb imâm-ı müşârün ileyh Kâfûr³ nâm hâdimini gönderüp beni taleb kıldı. Varduğum gibi baña didi: ‘Yâ Beşîr, sen evlâd-ı enşârdan olmağın seni bir sırr-ı refî‘a maḥrem kılurın. Şî‘a’dan birine bu maḥremiyyet müyesser olmamışdur.’ buyurdu. ‘Ale'l-fevr ḥaṭṭ-ı Rûmî ve luğat-i Rûmiyye ile bir mektûb yazup, mührleyüp iki yüz dînâr ile⁴ elime virdi. ‘Meblağ ile⁵ mektûbı alup mu‘accelen Bağdâd’a müteveccih ol.⁶ Daḥv-i kübrâda [cānibüñe vâşil olduğunda]⁷ sebâyâ ile memlû gemiler geçecek. Mu‘ayyen ṭurup ḳavvâdin-i⁸ ‘Abbâs ve

1 Nüşhalarda “Berşe‘ân” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1103. | Çeşitli kaynaklarda Muhammed el-Mehdî'nin annesinin ismi Sakîl, Saykal, Sevsen, Reyhâne, Hamt ve Nercis olarak bildirilir (bk. Mustafa Öz, “Mehdî el-Muntazar”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehdi-el-muntazar> [07.02.2020]).

2 Nüşhalarda “Bişr bin Selîm en-Necâş” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, *Babrü'l-ensâb el-Müsemma bi'l-Müşeccerü'l-Keşşâf li-Usûli's-sâde ve'l-Eşrâf*, (thk) Şerîf Enes Ya'kûb el-Hüseynî, Dârü'l-müctebâ li'n-Neşr ve't-Tevzî', Medînetü'l-münevver 1999, s. 24.

3 Nüşhalarda burada “mülzem” şeklinde bir kelime yer almaktadır. Sentaksı bozan bu kelime *Babrü'l-ensâb el-Müsemma bi'l-Müşeccerü'l-Keşşâf li-Usûli's-sâde ve'l-Eşrâf* da göz önünde bulundurularak metne dahil edilmedi. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, age, s. 23.

4 ile: - R1

5 ile: - N1 | u R1

6 ol: ol didi R1

7 Nüşhalarda burada “ıṭbâr (ıṭbâ HZ) itme ” şeklinde yazılan ibare *Babrü'l-ensâb el-Müsemma bi'l-Müşeccerü'l-keşşâf li-Usûli's-sâde ve'l-Eşrâf* esas alınarak tashih edildi. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, age, s. 24.

8 Nüşhalarda “fu'âdını” şeklinde yazılan bu kelime *Babrü'l-ensâb el-Müsemma bi'l-Müşeccerü'l-keşşâf li-Usûli's-sâde ve'l-Eşrâf* esas alınarak tashih edildi. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, age, s. 25.

şerâzîm-i¹ fityân-ı ‘İrâk miyânında ‘Ömer bin Yezîd en-Neḥḥâs² nâm şahşı³ irâkdan [609b R1] gözet. Şu şıfatda ve şol libâsda bir câriye geçecekdir. Anı bul. Ba‘zî râğîbînden imtinâ‘ını ve tâlibînden iğmâz ve şugl-i⁴ nazarla i‘râzını⁵ oñat. Mütecessis olup maṭlûbe olan câriyeyi bil. Bu mektûb ki saña virilmişdür, mezbûr ‘Ömer⁶ bin Yezîd’e bizüm cânibimizden ‘arza kıl.’ buyurdu.

Ben daḥı ber-mûcib-i fermûde ‘amel itdüm. Bağdâd’a varup câriyeyi buldum.⁷ Ve⁸ ‘alâ‘imini taḥkîk itdükden soñra mektûb-ı imâmı ‘Ömer bin Yezîd en-Neḥḥâs’a⁹ ‘arz itdüm.¹⁰ Hemân ki ol câriye mektûbı gördi, vâfir gözyaşları döküp,¹¹ ‘Bu nâme kimden gelmişdür?’ diyü mâlikine şordı. Hattâ ‘Beni mektûb şahibine bey‘ it.’ [445b N1] diyü rızâ virdi. Vaḳtâ ki bâzârleşmege başlandı, ba‘dehu ‘Gel nizâ‘ itme¹² [diyüp] imâmıñ virdüğü iki yüz yigirmi dînârda bahâsı qarâr kıldı. Aldum, ḥücreme getürdüm. Ve câriyenüñ ḥüzn ü ğamını neşâta mübeddel gördüm.

Ba‘dehu şabr u qarâr qalmayup ve¹³ nâme-i imâmı daḥı mâlikine virmeyüp kendü ceybine ḳomış idi. ‘Ale’l-fevr anı çıkardı. Tekrâr-be-tekrâr

1 Nüşhalarda “ġanâ‘im-i” şeklinde yazılan bu kelime *Babrü’l-ensâb el-Müsemmâ bi’l-Müşeccerü’l-keşşâf li-Usûli’s-sâde ve’l-Eşrâf* esas alınarak tashih edildi. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, age, s. 25.

2 Nüşhalarda “‘Amr bin Yezîd en-Necâş” şeklinde yazılan bu şahıs ismi *Babrü’l-ensâb el-Müsemmâ bi’l-Müşeccerü’l-keşşâf li-Usûli’s-sâde ve’l-Eşrâf* esas alınarak tashih edildi. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, age, s. 25.

3 şahşı: şahş N1

4 Nüşhalarda “kef ü (N1, R1), kef-i (HZ)” şeklinde yazılan bu kelime *Babrü’l-ensâb el-Müsemmâ bi’l-Müşeccerü’l-keşşâf li-Usûli’s-sâde ve’l-Eşrâf* esas alınarak tashih edildi. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, age, s. 25.

5 i‘râzını: iğrâzını N1

6 Nüşhalarda “‘Amr” şeklinde yazılan bu isim *Babrü’l-ensâb el-Müsemmâ bi’l-Müşeccerü’l-keşşâf li-Usûli’s-sâde ve’l-Eşrâf* esas alınarak tashih edildi. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, age, s. 25.

7 buldum: bulup HZ

8 Ve: - N1, HZ

9 Nüşhalarda “‘Amr bin Yezîd en-Necâş” şeklinde yazılan bu şahıs ismi *Babrü’l-ensâb el-Müsemmâ bi’l-Müşeccerü’l-keşşâf li-Usûli’s-sâde ve’l-Eşrâf* esas alınarak tashih edildi. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, age, s. 25.

10 Yezîd//itdüm: Yezîd’e virdüm R1

11 Hemân//döküp: Yâ Necâşe R1

12 itme: - N1, HZ

13 ve: - N1, HZ

mektûbı bûs idüp yüzine ve¹ gözine ve memelerine sürdi. Ammâ bu evzâ'ı ben ta'accüb itdüm. Didüm ki 'Bilmedügün âdemün nâmesini öpmek nedendür?' diyü şordum. Hemân cāriye-i mezbûr² fi'l-ḥâl söze geldi. Ve kelâm-ı cevâhir-nişarımı bir rişteye³ münharıṭ olan dürer-i gurer gibi muntazam kıldı, didi: 'Ey merd-i ğâfil ve enbiyânun maḥâll-i ref[î]'ini bilmeyen cāhil, beni dînle ve ser-encâmımı kemâ hüve ḥaḳḳuhu aınla ki ben ḳayşer-i Rûm olan Yeşü'â'nuñ⁴ kıızı Melike nâm duḥterüm ki vâlidem olan Ḥavâriyyîn'den⁵ Ḥazret-i 'İsâ'da⁶ dâhil olan Şem'un neslindendür. Henüz ben on üç yaşında iken babam beni ḳarındaşı oğlına tezvîc itmek istedi. Nesl-i Ḥavâriyyün'dan üç yüz ruhbân ve ümerâ-yı nâmdârdan yedi yüz a'yân ve ḳavvâd-ı⁷ 'asâkir [610a R1] ve mülük-i 'aşâ'irden dört biñ rûşinâsân cem' eyledi. Ve ḥazînesinden eşnâf-ı cevâhirlle müzeyyen ve tezhib [89b HZ] ü terşî'i mu'ayyen bir taht-ı 'âlî çıkarup ḳaşr-ı 'ulyâsınuñ şaḥnına⁸ ḳodı. Ve kırk ayak cevherî altun nerdbânla sâ'ir muḥassenâtını gördi. Ḳaçan ki baña dâmâd olacaḳ ḳayşer-i bed-nihâd ol 'arşa şu'ud eyledi ve andaki dîn-i Mesîḥ uluları şalibleri ile ve *İncil* mecmû'aları ile dâmâdı ortaya aldı, nâ-gehân ol 'arş-ı zerrîn yıkıldı. Ve ellerinde olan şalibler ve evrâḳ-ı İncil ṭağıldı. Ve düşen esâḳıf⁹ ile ruhbânlarun niçesi ḥâk-i siyâha bulaşup, zir ü zeber olup ḥavf u ḥaşyetlerinden yüzleri tersine döndi. Ba'dehu o keşîşlerun kebîri babama kelâm idüp 'Ey melik, bizi menḥûsuñ mülâkâtından 'afv eyle ki zâhir olan 'alâ'im-i dîn-i Mesîḥ'un zevâline delâlet eyler.' diyü söylediler. Ceddüm olan ḳayşer-i Rûm ol ruhbânun kelâm-ı mezmûmından tamâm müte'ellim oldı. Tekrâr ol ḳaşr u 'arşun ilḳâsına ve yine ruhbânlarun irtikâsına¹⁰ emr eyledi. Ḳaçan ki yine dâmâdı

1 ve: - N1

2 mezbûr: - N1, HZ

3 Nüşhalarda "işine" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Nüşhalarda "Yüş'ân" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1103.

5 Ḥavâriyyîn'den: Ḥavâriyyîn R1

6 'İsâ'da: 'İsâ 'aleyhi's-selâmda R1

7 Nüşhalarda "fu'âd" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, age, s. 26.

8 şaḥnına: şihḥatine R1

9 Nüşhalarda "istifâd" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, age, s. 26.

10 irtikâ: irtifâ R1

olacak [şaḥş] aña su'ūd itdi, evvelkiden daḥı beter qaşr u 'arş zîr ü zeber oldı. Keşîşler qałküp taḡıldılar. Ve cem'ıyyeti vaqt-i aḥara te'hîr kıldılar. Ammā ben ol gice rü'yāmda gördüm ki Hāzret-i 'İsā ve Şem'un nām re'isü'l-evşiyā' ceddümün qaşrına cem' oldı. Ve zirve-i semāya müntehî [446a N1] bir minber-i 'ālî kıurıldı. Fe-lā-cerem Muḥammed Resūl'llāh *şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem*¹ ve yanlarınca āl ü evlādından ba'zı maḥādīm-i 'ālî-cāh ol meclis-i refi'a girdi. 'İsā Peyḡāmbere *'aleyhi's-selām*,² Hāzret-i Muḥammed *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemi*³ qarşulayup mu'ānaқа itdi. Ba'dehu 'İsā *'aleyhi's-selāma*⁴ [610b R1] ḥiṭāb idüp 'Yā Rūḥa'llāh, evşiyāñuzdan olan Şem'un evlādından Melike'yi işbu oḡluma nikāḥ itmek isterin.' buyurdılar. Ve 'İmām Muḥammed budur.' diyü 'İsā *'aleyhi's-selāma*⁵ gösterdiler. Fe-lā-cerem Mesîḥ-i mükerrrem Şem'un'a nazār itdi. 'Zihî şeref, şulb-i raḥmuñ⁶ raḥm-i Resūl'llāh ile müctemi' oldı.' diyü beşāret kıldı.⁷ Ba'dehu Hāzret-i Sulṭān-ı Enbiyā⁸ minbere 'urūc kıldı.⁹ [Ebû] Muḥammed ile benüm 'aқdüm ḥuṭbesin kıra't buyurdu.¹⁰ Tarafeynden evlād-ı Muḥammed nāmındaki e'imme-i kirām ve Havāriyyin-i 'izām şāhid tutıldı. Ben ki ḥ'ābdan uyandım, rü'yānuñ fażiletini bildüm ve¹¹ añladım.¹² Ve lākin pederüm ve ceddüme ve ḡayra ifşā itmege ḥavf kıldım. Lākin bende ḥarāret-i 'azīme¹³ günden güne ziyāde oldı. Ya'nî ki Ebū Muḥammed'ün 'aşqı sevdāmı süveydā [idüp] bende hüveydā oldı. Muḥaşşal ekl ü şürbden qaıldım. Emrāz-ı şedīdeye mübtelā olanlar gibi za'if ü naḥif oldım. Aşlā eṭıbbā derdüme çāre-gü olamadılar. Derdüm ne maḡüle 'arıza idüğini bilmediler. Bi'l-āḥire ceddüm olan ḥayāt[um]dan ye's eyledi. Ve yanuma gelüp didi ki 'Dünyā murādātından ḡönlün ne

1 N1 ve HZ nüshalarında bu dua cümlesi bulunmamaktadır.

2 N1 ve HZ nüshalarında bu dua cümlesi bulunmamaktadır.

3 sellemi: sellem Hāzretlerini R1

4 'İsā *'aleyhi's-selāma*: 'İsā'ya N1, HZ

5 'İsā *'aleyhi's-selāma*: 'İsā'ya N1, HZ

6 raḥmuñ: raḥmuñ ki R1

7 kıldı: eyledi R1

8 Enbiyā: Enbiyā *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* R1

9 kıldı: buyurdu HZ

10 buyurdu: buyurdılar R1

11 ve: - N1

12 bildüm//añladım: añladım ve bildüm HZ

13 'azīme: 'uzmā N1, HZ

isterse bârî anı senden dirîğ itmeyelüm.’ diyü söyledi. Ben dağı didüm ki ‘Çün benüm üstüme ebvâb-ı şâdî vü ferağ mesdûd, bârî esârâ-yı Müslimîn’den zindânda mağbûs olanları benüm niyyetüme âzâd eyle. Bolay ki Hâzret-i Mesîh ve Meryem baña ‘inâyet nazarı kıla.’ didüm. Ve ağladum. Ne deñlü giriftâr Müslimân var ise cümlesin âzâd it[dür]düm. Ben zindâna gayretlenüp izhâr-ı şîhhatle bir miğdâr ta‘âm tenâvül itdüm. Fe-lâ-cerem ceddüm bir mikdâr def-i [elem] kıldı.¹ Andan sonra esârâ-yı Müslimîn’e luğf u keremden hâli olmadı. Bu meşûbâtdan on gün geçdükdün sonra bir vâkı‘a dağı gördüm ki seyyid-i nisâ Hâzret-i Fâtıma-i Zehrâ ve Meryem-i Ümmü [611a R1] ‘İsâ ve cinân ehlinden niçe hürân ittifağla beni ziyâret [90a HZ] kıldılar. Hattâ ol hâzret kim idüğini bu za‘if ü hağîreye Hâzret-i Meryem bildürdi. ‘Zevcün Ebü Muğammed’ün² vâlidesi bunlardur.’ didi. Hemânâ dâmen-i ‘inâyetlerine şarıldum, ağladum. ‘Ferzend-i necîb-i sa‘idîñüz bu câriyesini almaz.’ diyü feryâd itdüm. Anlar dağı buyurdılar ki ‘Mâ-beyniñüzde mâni’ ü habâl hiçâb-ı şirk ü dâlâldür. Dîn-i İslâm’a geldiğünüz gibi vuşlat qarîb ihtimâldür. Şöyle ki İslâm’a gelesün ve benüm³ [446b N1] qarındaşum Meryem⁴ ve Hâzret-i ‘İsâ⁵ gibi [Hâlık’uñ] rızâsı üzere olasun, zülâl-i vişâle def-i harâretüñe zâmin⁶ oluruz. ‘An-qarîb Ebü Muğammed ile seni bir yire getürmege du‘â iderüz. Ve sizi bir yirde görürüz.’ Hemân ki bu hağîre *lâ-ilâhe illa’llâh Muğammedün resûlu’llâh* didüm, gÿyâ ki emrâzdan kırtılup hayât-ı câvidânî buldum. Hÿuşûşâ Hâzret-i Zehrâ vişâl ‘âlemine ‘ahd itdi. Andan sonra az zamân geçmedin bir rÿyâ dağı gördüm ki Ebü Muğammed bu mecrÿhayı teşrif itdi. Aña dağı ağladum. ‘Niçe bir bu mağzûneñe⁸ cefâ idersün.’ didüm. Fe-lâ-cerem ol imâm-ı ekrem ekşer-i leyâlîde beni vişâli ile hoş-dem kıldı. Bi’l-âhire bir

1 ta‘âm//kıldı: def kıldı R1

2 Muğammed’ün: Muğammed N1

3 Nüşhalarda “bizüm” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Nüşhalarda “Meryem’ün” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

5 ‘İsâ: ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm R1

6 zâmin: ‘inâmen N1, HZ | Kelimenin alındığı yer için bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, age, s. 27.

7 “Allah’tan başka ilah yoktur. [Hz.] Muhammed onun elçisidir.”

8 mağzûneñe: mahrûşayı R1 | mağzûneye N1

gice gelüp, baña cevâb idüp didi ki ‘Eger beni isterseñ¹ bu yakında² ceddün kayşer-i Rüm Müslimîn ile ceng ü³ kıtâl için ‘asker gönderse gerekdür. Sen de faqr elbâsına gir. Fülân yoldan ve fülân günde ol ‘askere mülhik ol. Ba‘dehu Hâzret-i Hudâ-yı Lâ-yezâl⁴ *celle şānuhu*⁵ seni bize nice ulaşdurur, göresün.’ diyü buyurdılar. ‘Ammâ be-şart-ı ân ki melik-i Rüm’uñ evlâdından idüğini kimseye tıyurma.⁶’ diyü naşihat itdi. Bâ‘iş bu idi ki ol ‘askerle ser-hadde geldüm. Ve⁷ ‘asâkir-i Müslimîn’uñ ‘askerinden birine giriftâr oldum. ‘Aduñ nedür?’ diyü [611b R1] su‘âl idenlere⁸ ‘Nercis’dür.’ didüm. Ve sehmine düşdügüm şahşı ol t̄arîk ile inandurdum.’ El-kışşa Melike bir t̄arîk ile Hâzret-i İmâm Ebü’l-Hâsen hıdmetine geldi. Anlar dağı bi-meşiyeti’llâh ferzend-i necibleri Ebü Muḥammed Hâzretlerine virdi.”

Taḥkîk-şüden-i vilâdet-i Hâzret-i İmâm Muḥammed el-Mehdî⁹

Hakîme bint Muḥammed bin ‘Alî bin Mūsâ bin Ca‘fer rivâyet ider ki “Ebü Muḥammed birgün baña âdem gönderdi. ‘Elbetde yâ ‘amme,¹⁰ bu gice bizümle iftâr itmeñ lâzımdur.’ didi. Ve ol şeb ki Şa‘bân’uñ nışf gicesi idi, ‘Ḥaḳ *subḥānehu ve te‘ālā*¹¹ İmâm Muḥammed Mehdi’yi vücûda getürecedür.’ bildürdi. Ben ta‘accüb itdüm ki ‘Āyâ vâlidesi kimdür ve kimden t̄ogacaḳdur?’ didüm.¹² Zîrâ ki ümm-i veledleri Nercis’de ḥaml yoḡduğunu bilürdüm. Pes ḥıccetu’llâh bu vechle zühür ideceğini fikr kılırdum. Vaḳtâ ki Ebü Muḥammed’e şordum, ‘Nercis’den zühür idecedür.’ didüklerini

1 isterseñ: isterseñ kayşer N1

2 bu yakında: - R1

3 ceng ü: - N1, HZ

4 Hudâ-yı Lâ-yezâl: Bâri N1, R1

5 *şānuhu*: *şānuhu ve ‘amme nevaluhu* R1

6 tıyurma: tıyurmayasun R1

7 Ve: - N1, HZ

8 diyü//idenlere: diyenlere N1, HZ | Nüshalarda burada gelen “didüm” kelimesi sentaks gereği metne dahil edilmedi.

9 Bu başlık N1 ve R1 nüshalarında bulunmamaktadır.

10 Nüshalarda “ ‘ammi” şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. Ayrıca bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, age, s. 27.

11 te‘ālâ: te‘ālâ hâzretleri R1

12 didüm: - N1

işitdüm. Ta'accüb idüp vaqt-i¹ şubḥa dek t̄a'at ü tilâvetle ol âftâbuñ t̄ulü'ını [intizâr kıldum]. Hemân ki fecr-i evvel zâhir oldı, Nercis bir ditreme ile hâzır oldı. Gâh 'aleyke 'avnu'llâh,² didüm ve³ gâh ismu'llâh 'aleyke⁴ hırzını söyleyüp okurdum. Baña ve Nercis'e ke-ennehu za'f 'arız oldı. Hemân sâ'at imâm-ı hümâm hürşid-i nürânî gibi t̄ulü' kıldı. Mâderinüñ dâmenini ki kıaldurdum, ol hâzreti iki dizleri üzere secde ile hâke yüz çomış gördüm. Kaçan ki kıaldurup⁵ bağruma başdum⁶, İmâm Muḥammed⁷ «لا تعجل يا عمّة»⁷ diyü çağırdı. Ben getürüp mübârek eline virdüm. Fi'l-hâl [447a N1] imâm[un] arkasını ve mübârek gözlerini ve kulaqlarını ve sâ'ir mafâşılını cümleten şıgadı. Ve dilini ağzına virdi. Ba'dehu 'Söyle ey benüm ferzendüm.' diyü hüḫâb kıldı. Anı işitdüm ki ol Hâzret-i Mehdi [90b HZ]⁸ «أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً عبده ورسوله» [612a R1] didi. Hâzret-i 'İsâ⁹ Kelimu'llâh gibi t̄oğduğı sâ'at [kelime-i şehâdeti] söyledi. Ba'dehu vâlidesine iletdüm. Lisân-ı faşih ile selâm virdüğünü işitdüm.”

Ve bir rivâyetde Hâkime'den yine şöyle mervîdür ki henüz t̄oğmadın nev'an Nercis'ün ızırâbını gördüm. Ve Süre-i Kâdr'i okıdum. Hâlâ ki İmâm Ḥaseneyn cân-ı mâderde iken baña muvâfaqat idüp ol süreyi bile okıduğunu işitdüm. Ba'dehu Nercis nazarumdan gâ'ib oldı. Ke-ennehu mâ-beynimüze bir nürânî hicâb çekildi. Feryâd iderek Ebü Muḥammed'e vardum. Nercis'ün gâ'ib¹⁰ olduğunu haber virdüm. Lâkin imâm tebessüm eyledi. 'Var yâ 'amme,¹¹ şimdi yirinde bulursun.' didi. Fi'l-vâқи' anı gördüm ki imâm t̄oğdı. Ve¹² vech-i sâbık üzere şehâdet kelimesin getürdi.

1 vaqt-i: - R1

2 “Allah'ın yardımını seninle olsun.”

3 ve: - N1, HZ

4 “Allah'ın ismi seninledir.”

5 kıaldurup: - R1

6 başdum: - N1

7 “Ey hala, acele etme.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Babrü'l-ensâb el-Müsemma bi'l-Müşcecerü'l-keşşâf li-Usûli's-sâde ve'l-Eşrâf* esas alınarak tashih edildi. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, age, s. 28.

8 “Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in onun kulu ve resulü olduğuna şehadet ederim.”

9 'İsâ: 'İsâ 'aleyhi's-selâm R1

10 oldı//gâ'ib: - R1

11 Nüşhalarda “ 'ammî” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

12 Ve: - N1

«اللهم انجز لي وعدي و اتم لي أمري و ثبت وطأتي و املاء الارض بي عدلا و قسطا»¹
 du‘asın eyledi. Vağtā ki pederine iletđim, üzerinde bir süri yeşil kuşlar
 gördüm. Pes İmām Muğammed ol tıyürdan birini çağırđı. «أحمله واحفظه»²
 «استودعتك الذي استودعته ام موسى»³ buyurđı. Hemānā ol şayrı Muğammed Mehđi
 řapđı. Cevv-i semāya pervāz idüp [3] didi. Vālidesi Nercis ağlamağa başladı. Lākin İmām Muğammed ‘Ebsem
 ol ki senden ğayrı bu sırrı kimse duymaya.’ didi. ‘An-şarıb yine saña ge-
 lecekdür.’ diyü⁴ buyurđı. Ba‘dehu tamām kırk gün olduğda yine ‘avdet
 eyledi. Ve geldüği gibi yürüdi ve söyledi. Neşv ü nemāsi sār ir eřfāle beñze-
 medi. Kırk günlüği bir yıllık gibi hareket itdi.”

El-ķıřřa İmām Muğammed Mehđi’nün ğaybet-i ũlāsı budur. Ba‘dehu kendüleri Medīne’ye gönderdiler. Vālidelerinün şamli zāhir ol-
 mayup, nisā kısmından ‘ammelerinden ğayrı vilādetini bilmeyüp, her ci-
 hetle mektüm u hışz olmağın hulefā şerrinden emīn olmayup [612b R1]
 ol hümāyı Medīne’ye uçurdılar. Anda dağı imām bin imām idüğini ketm
 üzere oldılar.

Ve ba‘zılar çavlince ğaybet-i ũlā degüldür. Ğaybet-i şaşrıdür ki
 şoğduğı günde[n] çat‘-ı seřāretine dek, ya‘nī kendüsi ile şi‘ası⁵ mā-bey-
 ninde zuhūrı hāletine dekdür.

Ebü Hāřim Ca‘feri‘den mervıdür ki birgün Ebü Muğammed’e řiřāb
 [447b N1] ve ‘Sizden ba‘zı su‘āle cevāb isterüz. Lākin celālet-i řānıñuz

1 “Allah’ım vaadimi yerine getir. Görevimi tamamla. Adımlarımı sağlam kıl. Ve benimle yeryüzünü adalet ve eşitlikle doldur.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Babrü’l-ensāb el-Müsemmə bi’l-Müşeccerü’l-keřřāf li-Usūli’s-sāde ve’l-Eřrāf* esas alınarak tashih edildi. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseyni en-Necefi, age, s. 30.

2 “Bunu yüklen, koru ve her kırk günde bir bize ulaştır.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Bahrü’l-ensāb el-Müsemmə bi’l-Müşeccerü’l-keřřāf li-Usūli’s-sāde ve’l-Eřrāf* esas alınarak tashih edildi. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseyni en-Necefi, age, s. 30.

3 “Seni, [Hz.] Mūsā’nın annesinin [Hz. Mūsā’yı] emanet ettiđine emanet ediyorum.” | Nüşhalarda “evda’ına Ümmü Mūsā” řeklinde yazılan bu kısımda *Babrü’l-ensāb el-Müsemmə bi’l-Müşeccerü’l-keřřāf li-Usūli’s-sāde ve’l-Eřrāf* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseyni en-Necefi, age, s. 30.

4 diyü: - N1

5 Nüşhalarda “řifesi” řeklinde yazılan bu kelime *Babrü’l-ensāb el-Müsemmə bi’l-Müşeccerü’l-keřřāf li-Usūli’s-sāde ve’l-Eřrāf* esas alınarak tashih edildi. bk. Muhammed bin Ahmed el-Hüseyni en-Necefi, age, s. 33.

tefahhüşümüza mâni'dür. Eger ız-ni şerîfîñüz olursa su'âlimüz vâkı'dür.' didiler. Ve imâmdan ruhşat taleb eyleyüp çeşm ü¹ güş oldılar. İmâm dağı 'Söyleñ.' buyurdılar. 'Pes sizden şoñra imâm kimdür?' didiler. Ve 'Evlad-ı emcâdîñüz mün'adimdür.' didüklerinde² imâm-ı hümâm³ cevâb virüp⁴ 'Benden şoñra imâmîñüz İmâm⁵ Muḥammed Mehdiyye'dür ki ḥâlâ Medîne-i Münevvere'de⁶ mevcüddur. Lâzım olduḡda vücudı pür-mekârim ü cüddur.' diyü beyân itdiler.

Vaḡtâ ki peder-i büzürgvârları İmâm [Ebü] Muḥammed Ḥazretleri vefât itdiler, İmâm Muḥammed Mehdî beş yaşında bulındılar. Andan şoñra altmış toḡuz yıl dağı kendüler nâ-peydâ ve etbâ'ına nâmeleri hüveydâ ve bevâbân u şu'arâsından Ebü 'Amr 'Oşmân bin Sa'id-i 'Ömerî ile şadaḡât ü nüzür tevzi' olındı. Anlardan biri vefât itdükçe yine imâmuñ nâmesi ile biri yirine⁷ naşb ḡılındı.

Ammâ Mevlânâ İbn Ḥaşşâb⁸ *Mevâlid* [nâm] ehl-i beyte müte'allik kitâbında ve 'Alî bin Mûsâ⁹ Rızâ Ḥazretlerinden naḡl ile beyân itmişdür ki «الخلف الصالح من ولد أبي محمد الحسن بن علي وهو صاحب الزمان القائم وهو المهدي»¹⁰ ya'nî İmâm Ebü Muḥammed Ḥasan bin 'Alî'nün ḫalef-i¹¹ şâliḡi ve veled-i necîbi şâhibü'z-zamân ve ḡâ'im ve mehdî¹² evşâfiyla [91a HZ]

1 ü: - R1

2 didüklerinde: didükde N1, HZ

3 hümâm: - N1, HZ

4 virüp: virüp didi ki R1

5 İmâm: - N1

6 Medîne-i Münevvere'de: Medîne'de N1, HZ

7 yirine: birine R1

8 Nüşhalarda "Ḥaşât" şeklinde muḡlak yazılan bu isim *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâḡ, age, C. 2, s. 1102.

9 Nüşhalarda "Semî" şeklinde yazılan bu isim *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâḡ, age, C. 2, s. 1102.

10 "Ebü Muhammed Hasan b. Ali'nin oḡullarından salih halefi sahibüzzaman ve kaimdir. O Mehdî'dir." | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâḡ, age, C. 2, s. 1102.

11 N1 nüshasında "ḡalk-ı" şeklinde yazılan, R1 nüshasında yazılmayan bu kelime anlam gereḡi tashih edilerek metne alındı.

12 ya'nî//mehdî: - R1, HZ

zî-şân olan vücūd-ı şerîf idüğü¹ câmi‘-i aḥkâmından istinbâḫla beyân olın-
mışdır.

El-kıṣṣa İmâm Muḥammed Mehdî Ḥazretleri hicret-i nebeviyyenüñ
[613a R1] iki yüz elli beş târiḫi Şa‘bân’ı nıṣfında Sürremenrây nâm
kaşabada muḫtefi² ve münzevî bulundu.

Merfû‘u³ l³-kâme, ḥüsnü’l-vech, buğday eñlürek,⁴ beyâza mâ’il müş-
gbâr gisûları tâ dizleri kürsisinüñ vâşılı idi. Aḫna’l-enf ve ecla’l-cebhe,
ğâyetle vecih ü bî-şebîḫ zât-ı şerîf idi.

Ve *Fuṣûl[ü’l]-mühimme* [ve] ba‘zı kütüb-i metîn aḫvâlince ğaybeti iki
yüz yetmiş altı târiḫinde Sürremenrây’da vâḫi‘ oldu. Egerçi ki cümle-i mü-
verriḫîn imâm-ı zî-şânüñ ğaybetini ikiye ḫaşr idüp ve ğaybet-i ülâsı ki şâni-
yeye nisbet aḫşerdür, aña ğaybet-i ḫaşrî diyüp eṣrâr-ı ḫulefâdan ihtifâyla
ğaybet idüp bevvâb aṣḫâbından mekâtib ü mürâselâtı münḫaṫı‘ olduğı ğay-
betidür. Ve ğaybet-i şâniyesi ki evvelden aṫveldür, ile’l-ân vâḫi‘ olan ğay-
beti ile me’müldür.

Ammâ bu ḫaḫîr taḫḫîḫında ğaybeti üçdür ve üç kerre vâḫi‘dür. Ki
⁵«الشيء لا يثنى الا وقد يثنت» mazmûnı ile şâyi‘dür ki ğaybet-i ülâ vilâdeti
ḫâlinde kırḫ günlük ğaybetdür. Şâniye ve şâliṣe ba‘dehu olanlardur. Ammâ
‘acebdür⁶ ki müverriḫîn buña ta‘arruz itmediler. Ḥuṣûṣâ يثنت «ايجاب يثنت»
⁷«حديثي» müsted‘âsinüñ tevfiḫından teğâfûl ḫıldılar.⁸

Ve bi’l-cümle [448a N1] İmâm⁹ Muḥammed Mehdî Ḥazretlerine
müte‘allik ḫeḫâṣ-i şerife vâfiredür. Mevlânâ Cemâlü’d-dîn Ebü ‘Abdu’llâḫ

1 Nüşhalarda burada yer alan “Ca‘fer” kelimesi sentaks gereğı metne dahil edilmedi.

2 muḫtefi: muḫtefi‘ N1, R1

3 Nüşhalarda “Merbü‘ (N1), Vebü‘ (R1, HZ)” şeklinde yazılan bu isim *Fuṣûlü’l-mühimme*
fi Ma‘rifeti’l-e‘imme esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1105.

4 Nüşhalarda imlası muğlak olan bu kelime anlam gereğı tashih edilerek metne alındı.

5 “Bir şey ancak üçlendiğinde övgüye mazhar olur.”

6 ‘acebdür: ‘acibdür R1, HZ

7 “Hadisim / sözüm üç defa yapmayı gerektirir.” | Muteber hadis kaynaklarında bu ma-
nada bir hadis-i şerife rastlanmamaktadır.

8 ḫıldılar: ḫılmadılar N1

9 İmâm: - N1

Nu'mānī *Mele'ü'l-ğibe fi Tülü'l-ğaybe*¹ nām kitābında naql idüp Hāfız Ebū Nu'aym cem' eyledüğü eḥādīs-i laṭīfe kırk ḥadīs idüğü zāhiredür. Ve ol cümleden Huzeyfe bin Yemān rivāyeti üzere, «المهدي رجل من ولدي، وجهه كالنجم الذي؛ اللون عربي، والجسم جسم إسرائيلي، يملأ الأرض عدلاً كما ملئت جوراً يرضي في خلافته أهل الأرض وأهل السماء، والطير في الجو، يملك عشرين سنة»² ḥadīs-i şerīfi ol eḥādīs-i mütekāşiredendür. Ve bir ḥadīsde dahı, «في خده الأيمن خال أسود وعليه عبايتان قطوانيتان كانه من رجال بني إسرائيل يستخرج الكنوز»³ buyurılmışdır.

Bundan [613b R1] mā'adā Cābir bin 'Abdu'llāh, Resūlu'llāh cānibinden rivāyet ider ki «سيكون من بعدي خلفاء، ومن بعد الخلفاء أمراء، ومن بعد الأئمة ملوك، ومن بعد الملوك جبابرة، ثم يخرج رجل من أهل بيتي يملأ الأرض عدلاً كما»⁴ Ya'nī Hāzret-i Sulṭān-ı Enbiyā *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* buyurur ki “Benden şoñra ḥulefā olacağdur. -ki⁵ murād ḥulefā-yı rāşidindür. Anlardan şoñra ümerā gelecekdür. -ki maqşūd ḥükkām-ı Benī Ümeyye ve 'Abbāsiyye'dür- Ba'dehu mülük-i cebbār⁶ ve re'āyāya cefākār selāṭin-i fermān-kār gelecekdür. -ki murād ile'l-ān zuhūra gelen şehyārān-ı şāḥib-

1 Nüşhalarda imlası muğlak olan bu kitap ismi *Fusūlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1107.

2 Hadīs-i Şerif, “Mehdi, benim neslimden bir şahıstır. Yüzü parlak yıldız gibidir. Rengi Araplara mahsus renk, bedeni İsraililere mahsus bedendir. O, yeryüzü zulümle dolduğu gibi onu adaletle dolduracaktır. Havadaki kuşlar, göktekiler ve yerdekiler onun hilafetinden razı olacaklar. O yirmi sene hüküm sürecektir.” (İbn Hacer el-Mekki, *el-Kavlü'l-muhtasar fi Alaâmâti'l-mehdiyyi'l-muntazar*, s. 15-75) | Nüşhalarda görülen imla hataları hadis kaynağı ve *Fusūlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1108.

3 Hadīs-i Şerif, “Sağ yanağında siyah bir ben vardır. Üzerinde iki pamuklu hırkası bulunur. Benî İsrail erkeklerine benzer. Hazine çıkarıp şirk şehirlerini feth edecektir.” (Said-i Nursî, *Tıslımlar Mecmuası*, Tenvir Neşriyat, İstanbul 1988, s. 208.) | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusūlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1118.

4 Hadīs-i Şerif, “Benden sonra halifeler, halifelerden sonra da emirler gelecek; emirlerden sonra melikler, meliklerden sonra ise ise zorba hükümdarlar gelecek. Sonra ehl-i beytimden biri çıkacak, yeryüzü zulümle dolduğu gibi, onu adaletle dolduracak.” (*Üsdü'l-ğabe*, C. 1, s. 259; *el-Beyân fi abbâri âhiri'z-zamân*, s.98) | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusūlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1118-1119.

5 ki: - N1

6 cebbār: cerrār R1

kār ü bārdur¹- Ve bunların ardınca İmām Muḥammed Mehdî çıkacaktır ki benüm ehl-i beytündendir. Yirüzini mülük-i cebābire ve selāṭin-i² sâ'ire cevri ü zulm ile memlû itdükleri gibi ol imām-ı hümām kıstı u 'adl ile talduracaktır.

**Tahkik-ı enik fi işbât-ı vücūd-ı 'İsâ bin Meryem ve'l-Ḥızr
ve'l-İlyâs ve'l-Mehdî 'ani'l-enbiyâ'i'llâh ve evliyâ'ihî ve
işbât-ı beḳâ'i'ş-şeyṭân ve'd-Deccâl ve'l-a'ver min-a'dâ'i'llâh³**

Egerçi ki ba'zî nâkışîn ve 'akâ'idi nâ-pâk olan mülhidin bunların⁴ ilâ yevmi'l-ma'lûm beḳâlarında 'inâd ü irtiyâb iderler, “Bu zamâna dek ḥayâtda oldukları neden⁵ ma'lûmdur?” dirler.

Fe-lâ-cerem Şeyḫ Ebû 'Abdu'llâh Muḥammed bin Yûsuf el-Gencî⁶ eş-Şâfi' kitab-ı *el-Beyân* [91b HZ] *fi Aḥbârî*⁷ *Şâhibi'z-zamân*'da zuhûr-ı pür-cüdına delâ'il-i kâṭi'a ile ikâmet itmişlerdir. Kezâlik *Fusûl[ü'l]-mühimme* şâhibi dahı bu cümleñün şebâtı işbâtında ferdin-ferdâ nuşûş-ı sâṭi'a irâd eylemişdir. Evḳât-ı âtiyede Ḥazret-i 'İsâ'nuñ ile'l-ân zinde olup nüzül ideceğini, ⁸ ﴿وَإِنْ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ﴾ işbât eyledi.

Şâniyen eḥâdis-i şerîfeden *Şâhib-i⁹ Müslim*'de [Nevvâs] bin Sem'an'dan rivâyetle kıssa-i Deccâl'e müte'allik ḥadis-i ṭavilde; ﴿فَيَنْزِلُ﴾

1 bārdur: diyārdur R1, HZ

2 selāṭin-i: sulṭānân-ı R1

3 i'llâh: i'llâh te'âlâ R1

4 bunların: bunlar R1, HZ

5 neden: andan N1

6 Nüşhalarda “el-Mekkî” şeklinde yazılan bu isim *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1119.

7 Aḥbârî: İḥyâ'i N1

8 “Kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (Hz. İsâ'ya) iman edecek olmasın.”, Nisa 4/159. | Nüşhalarda âyet-i kerîmenin sonunda âyetin aslında olmayan “ve lem yü'min bihi (Ve ona inanmadı.)” şeklinde bir ibare bulunmaktadır. Bu ibare Gelibolulu Âlî'nin bu kısımda kaynak olarak kullandığı *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme*'de âyetten sonra gelmektedir (bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1120). Âlî, İbn Sabbâğ'a ait bu kelimeleri âyetin devamı zannetmiş olmalıdır.

9 *Şâhib-i*: - HZ

عیسی بن مریم عندالمنارة البيضاء ، شرقي دمشق ، بين مهودتين ، واضعا كفيه على أجنحة ملكين»¹ [614a R1] nazm-ı dürer-i celilinde² beyân kıldı.

Fe-ammâ Hızır ve İlyâs'ın [448b N1] vücudları işbâtında *Şahîh-i Müslim*'in Ebû Sa'îd el-Ḥudrî'den rivâyetle vârid ḥadîs-i şavilde: «يأتي الدجال وهو محرم عليه أن يدخل نقاب المدينة فينتهي إلى بعض السباخ التي تلي المدينة فيخرج إليه يومئذ رجل وهو خير الناس فيقول له أشهد أنك الدجال حدثنا رسول الله صل الله عليه وسلم حديثه فيقول الدجال أرايتم إن قتلت هذا ثم أحييته أتشكون في الامر؟ فيقولون لا فيقتله ثم يحييه فيقول حين يحييه والله ما كنت فيك قط أشد بصيرة من الآن قال فيريد الدجال أن يقتله ثانياً فلا يسلط عليه»³ ve buyurıldı. «قال ابراهيم بن سعد يقال ان هذا الرجل هو الخضر»⁴

«الخضر والياس باقيان يسيران في الأرض»⁵ Kezâlik İbn Cerîr eş-Ṭaberî, diyü taḥkîk itdi[ler].⁶ Sa'îd bin Cübeyr ﴿لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾⁷ naşş-ı şerifinde murâd Mehdî'dür, diyü ta'yîn [itdiler].⁸ Kezâlik Muķâtil bin Süleymân ve aña tâbi' müfessirîn ﴿وَإِنَّهُ لَعَلَّمَ لِسَاعَةَ﴾⁹ âyetinden daḥı murâd Mehdî'dür, didiler.

Ve İmâm Muḥammed Mehdî'nün beķâ-yı vücudına müte'allik eḥâdis-i şahîha ise kırkıdan ziyâde olup birkaçı naql olındı. Ammâ beķâ-yı

1 Hadis-i Şerif, "Meryem oğlu Mesih, Dımaşķ'ın doğu tarafındaki Beyaz Minâre yanında herd boyası ile boyanmış iki parça elbise içinde ellerini iki meleğin kanatları üzerine koymuş vaziyette iner." (Müslim, *Fiten*, 110)

2 celilinde: ḥalilinde N1, R1

3 Hadis-i Şerif, "Deccal gelecek, Medine'ye giremeyip bazı kumluğuna inecek. Medine'den insanların hayırlısı olan bir adam çıkarak Deccal'e 'Ben şâhitlik ederim ki, Resûlullâh'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* hadisinde haber verdiği Deccal sensin!' diyecek. Deccal halka 'Ben bunu öldürüp diriltirsem, benim [ilah olduğum] hususunda şüphe eder misiniz?' diyecek. Halk: 'Şüphe etmeyiz.' diyecekler. Deccal, o kahraman insanı öldürüp diriltecek. O kimse 'Allah'a yemin ederim ki [senin Deccal olduğunu] bugün daha iyi anladım.' diyecek. Deccal: 'Onu yine öldürürüm!' diyecek fakat öldüremeyecek." (Buhârî, *Tecrid-i sarîh*, 893) | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü'l-mübimme fî Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1121.

4 "İbrahim b. Sa'd 'Bu adamın Hızır olduğu söylenmiştir.' dedi."

5 "Hızır ve İlyâs yeryüzünde devamlı olarak dolaşmaktadır."

6 Nüşhalarda burada yer alan "âyet-i kerîme" ibaresi sentaks gereği metne dahil edilmedi.

7 "O, Allah'a ortak koşanlar hoşlanmasalar bile dinini, bütün dinlere üstün kılmak için...", *Tevbe* 09/33.

8 Nüşhalarda "ta'yinleridür" şeklinde yazılan kelime anlam ve sentaks gereği "ta'yîn itdiler" olarak metne alındı.

9 "Şüphesiz o kıyametin (kopacağının) bir bilgisidir.", *Zuhruf* 43/61.

İblis'e müte'allik delil-i kaç'ı evvelâ ¹ ﴿قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ﴾ [ve] ² ﴿قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ﴾ ve niçe âyât-ı kerime ve eḥādîs-i güzîndür.

Ammâ 'alâmât-ı zuhûr-ı Mehdî

Hurûc-ı ümerâ-yı Süfyânî ve yâḥûd zuhûr-ı ḥulefâ-yı Ḥüseynî ve Benî 'Abbâs'ı'n mülkin ihtilâfâtıdır ki bunlar vuḳû' buldı. Ve küsûf-i şems fi nişfi'ş-Şa'bân ve ḥusûfu'l-ḳamer fi âḥir-i şehri 'alâ ḥilâf-i 'ādât,³ [ki] henüz bunlar olmadı. Ya'nî ki müneccimînün ḥisâbları ve taḥrîrlerinde her zamân ay tütulmaḳ on üç⁴ ve⁵ on dördinde⁶ yâḥûd on beşinde vâқи' olur. Nitekim ekşeriyâ günün tütulması ayu'n yigirmi yedi ve⁷ yigirmi sekizinde ve⁸ yâḥûd yigirmi toḳuzunda vuḳû' bulur. Ammâ ol zamânda böyle olmayup nişf-ı Şa'bân'da gün tütulsa gerekdür. Ve ḥilâf ḳıyâs olan küsûf ol âftâb-ı 'âlem-i ğaybu'n⁹ tülü'-i nûr-efzûn[ın]a delâlet itse gerekdür.

Ve ol 'alâmâtü'n biri daḫı [614b R1] şemsün mağrib tarafından toğmasıdır. Ve bir nefis-i zekiyyenün ḳatlı olunması, [ki] şâlihînden¹⁰ [olup] yetmişinde zuhûr idecekdür.¹¹ Biri daḫı beyne'r-Rûkn ve'l-Maḳâm bir sey-yid-i Hâşim¹²-neseb boğazlansa gerekdür. Ve Mescid-i Küfe'nün bir dîvârı yıkılacaḳdır. Ve Ḥorâsân tarafından siyâh sancaḳlar ve türe-fâm bay-raḳlarla bir 'asker zâhir olacaḳdır. Ve Yemânî ḥurûc¹³ ve Mağrib[î]ler¹⁴

1 "İblis: 'Rabbim! Öyle ise onların tekrar diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver.' dedi.", Hicr 15/36.

2 "Allah, şöyle dedi: 'Sen (kıyamet gününe) kadar mühlet verilenlerdensin.'", Sad 38/80.

3 Nüşhalarda "mâ cezbetü'l-'ād" şeklinde yazılan ibare *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak " 'ādât" olarak metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1125.

4 on üç: üç ay HZ

5 ve: - N1

6 dördince: gün HZ

7 ve: - N1

8 ve: - N1

9 ğaybu'n: ğaybînün R1, HZ

10 Nüşhalarda "şâlihînün" şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı. Ayrıca bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1126.

11 şâlihînden//idecekdür: gerekdür ve ol 'alâmâtü'n R1

12 Hâşim: Hâ R1, HZ

13 Nüşhalarda "memzûc" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1127.

14 mağribler: muḳarrebleri R1, HZ

Mısr'da zühür kılabacaktır. Ve Şamât memleketlerini taşarruf eyleyecektür. Ve Türk şâ'ifesi Cezire'ye¹ nüzül idüp ve Rüm 'askeri Remle'ye hulül idecektür. Ve maşrıķ tarafından bir yıldız toğup, tā mäh gibi ziyâ virüp, ba'dehu kıvrılup iki tarafı bir yire gelmek mertebesi görinecektür.

Ve gün yüzinde bir kızıllık zâhir olup âfâķı bürüyecektür. Ve maşrıķ cânibinde [449a N1] bir âteş² peydâ olup, cevvi semâda uzanup üç gün yâ yedi gün çursa gerektür. Ve 'Arab kavmi a'ınnesini³ hal' idüp bilâdın temellük idecektür. Ve ol vilâyetler 'Acem pâdişâhı hükminden çıkacaktır. Ve Mısr 'askeri beglerini katl itse gerektür. Ve Şâm diyârı harâb olup üç cins⁴ 'asker ve⁵ sancaķlar anda cem'ıyyet idecektür. Biri [92a HZ] râyet-i⁶ İşfahânî, ikinci râyet-i Ebķa', üçüncü râyet-i Süfyânî olup Câbiye⁷ nâm kırye [ki] vilâyet-i Şâm'dan olup yire geçecektür.⁸ Ve kıbilerleriün birinüñ sancağı Mısr'a ve Kinde⁹ kıvminüñ sancaķları Ğorâsân'a duhül idecektür. Ve ğarbdan 'asker gelüp finâ-yı Ğire'de¹⁰ atların bağla-yacaķlardır.

Ve maşrıķ tarafından siyâh sancaķlar zâhir olacaķdır.¹¹ Ve Furât yarılup Kufe ırmaķlarına nehr-i cârî vâşıl olacaķdır. Ve nübüvvet da'vâsiyla

1 Nüşhalarda "Cerire'ye" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1127.

2 görinecektür//âteş: - R1, HZ

3 Nüşhalarda "a'senî (N1), a'seti (R1), a'senî (HZ)" şeklinde muğlak yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1128.

4 cins: ceş ve HZ

5 'asker ve: 'askere N1

6 râyet-i: - HZ

7 Nüşhalarda "Cânete (N1, HZ), Cânene (R1)" şeklinde muğlak yazılan bu yer adı tashih edilerek metne alındı. bk. Şihâbüddin Ebî Abdillâh Yâkût el-Hamevî, age, C. 2, s. 91.

8 Gelibolulu Âli bu kısımda genellikle *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme ile Bahrü'l-ensâb el-Müsenmâ bi'l-Müşeccerü'l-keşşâf li-Usûli's-sâde ve'l-Eşraf* adlı kitaplardaki anlatımları Türkçeye tercüme etmiştir. Ancak bu cümle her iki eserde "Üç sancaktan Kays ve Arap sancaķları Mısr'a, Kinde sancağı Horasan'a girer (İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1128; Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, age, s. 34)." şeklindedir. Âli, *Fusûlü'l-mühimme*'nin ileriki sayfalarında geçen "Şam'ın harap olmasının sebebi Aşheb, Ebķa' ve Süfyânî sancaklarının bir araya gelmesidir (İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1131-1132)." cümlesindeki ibareleri bu cümleye uygulayarak eserine almıştır.

9 Kinde: kendü R1, HZ

10 Nüşhalarda "Ğaberde" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1128; Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, age, s. 34; Şihâbüddin Ebî Abdillâh Yâkût el-Hamevî, age, C. 2, s. 328.

11 zâhir olacaķdır: zühür bulacaķdır R1, HZ

altmış kişi zühür idüp cümlesinün kızbi zühür ide[cekdür]. Ve Āl-i Ebū Tālib'den iki kimesne hüruc idüp her biri kendü nefesine imāmet da'vā kılacakdur. Ve Benī 'Abbās şī'asından bir şahş-ı 'azīmü'l-ıkadruñ Kerh'e² muttaşıl ola[n] Cısr-i Bağdād'ı iħrākıdur.³ Ve evvel-i nehārda Bağdād'da bir rih-i sevdā kılkacakdur. Ve bir 'azīm zelzele olup şehriñ ekşeri yire geçecekdür. Ve ehāl-i Irāk'a havf u haşyet müşāhede olınacakdur. Ve vaqtlu vaqtsuz çekirge peydā olup zer' u ğallat-ı nāsi ifsād⁴ eyleyecekdür. Ve 'Acem [615a R1] kıavmi miyānında iħtilāf çok olup nihāyetsiz [sefk-i dimā] olacakdur. Ve kıul tāt'ıfesi efendilerinün taht-i itā'atinde olmayup hüruc idecekdür. Ve efendilerini kıatl eyleyeceklerdür.

Ve bu zıkr olınan āşār u⁵ 'alā'imi bir birine muttaşıl⁶ yigirmi dört maṭre⁷ ta'kıb idüp o yağmurlar yiryüzini iħyā ve şemerāt ü berekāt müstevfā idecekdür. Ve ol emtārdan soñra haķķı i'tikād⁸ idüp İmām Muḥammed Mehdī etbā'ından olanlar belā vü miḥnet ü şiddetlerden kıurtılacakdur. Ve ol zamānda imām-ı hümāmuñ Mekke-i Mükerrerme'de⁹ zühüri muķarrer bilinüp Müslimānlardan herkes anuñ nuşretine müteveccih olacakdur.

Ve 'Alī bin Yezīd-i Evdī¹⁰ babasından ve anlar ceddinden rivāyet iderler ki 'Alī bin Ebī Tālib *kerrema'llāhu vecchehu* buyurmuşlar ki İmām Muḥammed Mehdī ki Kıā'im laķabıyla dā'imdür, anlaruñ öñinde mevt-i aḥmer ve mevt-i ebyaz ve vaqtlu vaqtsuz çekirge eksik olmaya. Ya'nī mevt-i

1 Nüşhalarda "Benī" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1129.

2 Nüşhalarda "Kerc'e" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1129.

3 Nüşhalarda "ğarkıdur" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1129.

4 ifsād: ifnā R1, HZ

5 u: - N1

6 muttaşıl: muttaşıla R1, HZ

7 Nüşhalarda "şatıra" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1130.

8 i'tikād: iħtifā R1

9 R1 ve HZ nüshalarında "Mekke-i Mükerrerme'de" ibaresi "zühür" kelimesinden sonra gelmektedir.

10 Nüşhalarda "Ezdī" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbāğ, age, C. 2, s. 1131.

aḥmer ki seyf-i meslûldür ve mevt-i ebyaz tã'ündür. Ve cerâd âfât-ı arzîy-yeden[dür ki] elbetde taḥkîk bula.

İmâm Ebü Ca'fer [el]-Bâkır'dan mervîdür ki “Kâ'im ḥurûc itdükde Kûfe'ye varup [erba'a] mesâcidi¹ [hedm ide. Ve mesâcidinün tãriḳu'l-a'zamını] tevsî' kıla. Ve yolda Hâricî olan cenâhları kesr ide. Ve kenef ü meyâzîbi² ibtâl eyleye. Bid'atleri ve muḥaddeşâtı [449b N1] ref idüp sünneti³ iḳâmet eyleye. Ve Ḳoştantîniyye'yi ve mülk-i Şîn'i⁴ ve Cibâl-i Deylem'i fetḥ idüp yedi yıl mekş eyleye; ki her yıl bizüm yıllarımızla on yıl miḳdârı olup Mehdî'nün zamân-ı ḥükümeti ma'nen yetmiş yıl olmuş ola. El-ḳıssa manşür bi'r-ru'⁵ mü'eyyed bi'z-zafer ola. Ve ḳa'r-i ḥâkdeki defâ'ini keşf idüp zuhûra getüre. Ve şarḳdan ğarbe ḥükm idüp zamânında dîn-i Muḥammedî mücedded ü mü'eyyed ola.” buyurdi.

“Yâ ibn Resûl'llâh, zamân-ı ḥurûclarını neden bilelüm? Ve⁶ ne vâktde olacaḳdur?” didüklerinde “ 'Alâ'imi oldur ki 'avretler libâs ü etvârda erlere ö[y]kine. Ve ba'zı ricâl daḥı 'avret gibi bî-ğayret olup maġlûbiyyet göstere. Ve zevât fûrûc ki zenân-ı mefrûcdur, râkib-i sürûc olup erler gibi atlara bine. Ḥalk-ı 'âlem namâz ü tã'ati unıdup şehevâta [615b R1] teba'ıyyet kıla. Ve ekl-i ribâ çoḳ olup ribâ vü riyâ ile muḳâbil olına. Ve nâ-ḥaḳ yire⁸ ḳanlar olup def'ine kimse muḳayyed olmaya. Ve zâniler iẓhâr-ı zinâ ve mâldârlar temhîd-i binâ⁹ ve [92b HZ] mürteşiler keennehu istiḥlâl-i reşâ vü irtişâ ve irtikâb-ı kızb ile ittibâ'-ı hevâ kılılar. Ve emr-i dîni dünyâya şatup ḳat'-ı erḥâm ü taġayyür-i¹⁰ tã'am ideler. Ve ekşer-i nâs zulm ile faḥr idüp fâsîḳ ü fâcirler ümerâ ve kâzîbler vüzerâ ve ḥâ'inler

1 mesâcidi: mesâcidini R1

2 Nüşhalarda “ketf-i meyâdini (N1), ketf ü ma'âdini (R1), ketf ü meyâdini (HZ)” şeklinde muġlak yazılan bu ibare tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâġ, age, C. 2, s. 1133.

3 Nüşhalarda “sitilüp (N1, R1), şeneldüp (HZ)” şeklinde muġlak yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâġ, age, C. 2, s. 1133.

4 Şîn'i: Şıb'ı N1, R1 | bk. İbn Sabbâġ, age, C. 2, s. 1133.

5 Nüşhalarda “raġb (N1, HZ), ra'be (R1)” şeklinde muġlak yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâġ, age, C. 2, s. 1133.

6 Ve: - N1

7 vâktde olacaḳdur: vâktdur R1, HZ

8 yire: - N1

9 binâ: şebâ N1, HZ

10 taġayyür-i: taḳtîr-i N1

ümenâ ve fâsıklar huffâz ü kırrâ olup fışk u fücür her yirde zâhir ola.¹ Ve keşret-i talâk ve şehâdet-i zür ve şürb-i hamr ve rekb-i zükür ‘ale’z-zükür ki livâta didükleri fi’l-i menhûsdur, katı çok ola. Kezâlik şehâfât,² ya’nî zıbıççı ‘avretler peydâ olup bir birine maḥabbetleri ve er ‘avret gibi ülfet ü mücâma‘atları küşr³ ile şüyü‘ bula. Süfyân[î] Şâm’dan, Yemânî Yemen’den hürüc idüp ve Mekke ve Medîne mâ-beynindeki Beydâ’da bir ḥasf⁴ peydâ ola. Ve beyne’r-Rükn ve’l-Maḳâm âl-i Muḥammed’den bir ḡulâm katlı olı-nup mazlûmiyyetine cânib-i semâdan bir âvâz işidile. Ve bu maḥalde İmâm Mehdî zuhûr eyleye.” diyü müşârün ileyh İmâm Ebü Ca’fer’e su’âl idenlere ḥaber ve bu taşîl-i bî-‘adil ile ifâde-i delâ’ili böyle buyurdılar.

Ammâ çıktukları sene tek ola, cüft olmaya. Ya’nî birde, üçde, beşde yâ yedide veyâ toḡuzda hürüc kıla. Şehr-i Ramazân’uñ yigirmi üçüncü gicesi ism-i Kâ’im’le semâdan nidâ olına. Ve ol Muḥarrem’üñ ‘âşürasında sebt günü beyne’r-Rükn ve’l-Maḳâm añsuzın zâhir ola. Ve ‘izz-i ḥuzûrında bir şaḥş-ı kâ’im dâ’imâ nidâ idüp ḥalkı bî‘atine da‘vet ve eṭrâf-ı arzda eḥibbâ bî‘atine müsâra‘at eyleyüp mesâlik-i ṭayyibe⁵ cell-i himmet kılına.

‘Ale’l-fevr üç yüz on üç kimse tevâbi’inden olup kendüler Ka’be’ye arḳa virüp evvelâ tekellüm itdükleri, ﴿بَقِيَّةَ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾⁶ [450a N1] naşş-ı şerifi ile, ba‘dehu⁷ «أنا بقية الله وخليفته وحجته عليكم» bu-yura. Ve teba’iyyete⁸ [616a R1] varanlar⁹ «السلام عليكم يا بقية الله» diyü selâm vireler. Қаçан ki bî‘at idenler tamâm on biñ ola, andan soñra Yehüdî ve Naşrânî ve Mecûsî ve sa’ir muḥtelifü’l-edyân olanlardan bir kimesne

1 zâhir ola: zuhûr bula R1

2 şehâfât: şehâkât N1, HZ

3 küşr: keşir R1, HZ

4 Nüşhalarda “ḥüsn” şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1134.

5 Nüşhalarda “ṭine” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

6 “Eğer inanan kimselerseniz Allah’ın bıraktığı helal kazanç sizin için daha hayırlıdır.”, Hud 11/86.

7 “Ben Allah’ın bakiyesiyim. Onun halifesi ve deliliyim.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü’l-mühimme fi Ma’rifeti’l-e’imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1135.

8 teba’iyyete: bî‘ate R1

9 “Ey Allah’ın bakiyesi, selam senin üzerine olsun.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü’l-mühimme fi Ma’rifeti’l-e’imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 1135.

çalmayup cümlesi imâm-ı hümmâmı taşdik ide. Ve Hâzret-i Peygâmbere imân getüre. Ve bi'l-cümle vech-i arzda Rabb-i 'İzzet'den gayrı ma'bûd nâmına zâhiren ve bâtinen nesne çalmaya. Hattâ evsân ü aşnâm ma'külesine gökden bir âteş nüzül idüp yandura.

El-kıssa Mehdî-i mu'teber, kâ'im-i muntazar, şâhib-zamân-ı 'adâlet-rehber bir imâm-ı hümmâm-ı nâmdârdur ki ahhâr müte'âziddur. Ve¹ zuhûrında rivâyât mütezâhirdür. İsrâk-ı² nûrından³ zulmet-i zulm-i eyyâm ü leyâlî 'an-çarîb müstazî olur. Sufûrında⁴ şeb-i târikden gayrı nesne çalmaz. 'Aşruñ deycûrında gönüll[üñ] âstânı [ve] Ka'be'nüñ beyt-i ma'mûrîdur. Ve kulüb-i merğûb cemâl-i rü'yetinün öni ve soñı mesrûrîdur.

أَلْهَمَّ لَنَا سُرُورًا بِرُؤْيَتِهِ وَأَوْقَدَ مَصَابِيحَ مَرَادَتِنَا بِنُورِ جِهَتِهِ وَاللَّهِ الْمَوْفِقَ لِلصَّوَابِ
الْمَحَقِّقَ لِلْفَضَائِلِ وَالثَّوَابِ. قَدْ أَنْتَهَى النُّقْلَ وَالتَّسْطِيرَ مِنْ فِصُولِ الْمَهْمَةِ وَمِنْ
النَّظِيرِ.⁵

Der-faşl-ı Menâkıb-ı İmâm-ı Râbi' İmâm 'Alî bin Hüseyn bin 'Alî bin Ebî Tâlib *kerrema'llâhu vecheh ve rağiya'llâhu 'anh*

Bunlar İmâm Hüseyn-i Şehîd Hâzretlerinden soñra yazılmaç lâzım olmağın ve lâkin⁶ menâkıb elde degüldi.

Bunlar Zeyne'l-'âbidîn şöretiyile mezkûr ve imâm-ı çârüm idükleri ke's-şems fi'n-nehâr meşhûrdur. Ve kerâmet şehrinde zât-ı şerifleri bir

1 Nüşhalarda "Ve" bağlacı "zuhûrında" kelimesinden sonra gelmektedir. Sentaks gereği başa alındı.

2 Nüşhalarda "işrâf-ı" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

3 Nüşhalarda burada yer alan "ve" bağlacı sentaks gereği metne dahil edilmedi.

4 Nüşhalarda "Sukûtında (N1, R1), Sukûdında (HZ)" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C.2, s. 1136.

5 "Allah'ım, bizi onun rü'yetiyle mesrur kıl. Dileklerimiz lambalarını onun cihetinin nuruyla aydınlat. Allah doğruluğu denkleştiren, sevap ve erdemleri gerçekleştirendir. *Fusûlü'l-mühimme* ve benzeri kitaplardan yaptığımız nakiller ve yazımlar burada sona erdi."

6 lâkin: illâ N1, R1

kevkeb-i pür-nür ve imâmet vilâyetinde şân-ı laîfleri [mevîr]¹ bir şehryâr-ı kerâmât-zuhûrdur ki İbn Hâllikân kavlince vâlideleri Selâme bin Yezdicerd² nâm ümm-i [93a HZ] veled³ idüğü ve kendüler vâlid-i mâcidleri Hâzret-i İmâm Hüseyn'den ve Câbir bin 'Abbâs ve Ebû Hüreyre ve 'Â'îşe ve Ümmü Seleme'den ehadîş rivâyet itdükleri ma'lûm u me'sûrdur.⁴ Ve kendüsinden dağı Zeyd ve 'Abdu'llâh ve 'Ömer ve Ebû Ca'fer Muhammed bin 'Alî [616b R1] [el]-Bâkır nâm evlâd-ı emcâdı ve tâbî'in ekâbirinüñ niçe nâmdâr-ı pâk-nijâdı ağız-ı hadîş itdükleri vâkı'dür.

Ve 'Allâme Zemaşserî *Rebî'u'l-ibrâr* nâm kitabında Yezdicerd ki âhir-i mülûk-i 'Acem'dür, Hâzret-i 'Ömer hilâfetinde üç duğteri esîr alındı. Birisi 'Abdu'llâh bin 'Ömer taşarrufına düşüp andan Sâlim'i çoğurdu. İkinci Muhammed bin Ebî Bekr Hâzretlerinden Kâsım nâm veled-i reşîdi vü-cûda getürdi. Üçüncüsü Hâzret-i İmâm Hüseyn-i Şehîd'ün hidmeti sa'âdetiyle müstes'ad olup [450b N1] İmâm Zeyne'l-'âbidîn Hâzretleri mânend-i dürr-i şâhvâr ol şâdef-i cevâhir-nişârdan lâmi' u çâlî' bulındı, diyü yazdukları İbn Hâllikân'ın yukarudaki kelâmını mü'eyyid oldı.

Hicretün otuz sekiz târihi Şa'bân'ın beşinci günü ki yevm-i hamîs idi, Medîne-i Münevvere'de kevkeb-i vücûdları ufğ-ı sipih-r-i cüddan çulû' kıldı. Ve cedd-i büzürgvârları 'Alî-i Murtażâ'nuñ şehâdetinden iki yıl evvel vukû' buldı.

Künyetleri Ebû'l-Hasen ve⁵ elğâb-ı şerîfleri keşretle müberhendür. Lâkin cümleden eşheri Zeyne'l-'âbidîn ve Zekî ve Emîn ve Sa'idü'l-'âbidîn'dür.

1 N1 ve R1 nüshalarında burada bir kelime boşluk vardır. HZ nüshasında boşluk bulunmamaktadır.

2 Nüshalarda "Berdüd" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. Ahmet Saim Kılavuz, "Zeynelâbidîn", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zeynelabidin> (09.02.2020).

3 Nüshalarda "veledi" şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Nüshalarda "me'nür" şeklinde muğlak yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı. | ma'lûm u me'nürdür: me'nür u ma'lûmdur R1

5 ve: - N1

Buğday eñlü, nañif tenlü, қаşırü'l-ķame bir maħdüm idi. Şa'irleri Ferezdaķ ve Kūseyyirü 'Azze ve bevväbı Ebü Cile¹ ve naķş-ı ħatemi² ﴿وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ﴾ ve ħulefadan mu'aşırıları Mervân ve 'Abdü'l-Melik ve Velid idi. Menāķib-ı 'aliyyeleri ise taşavvurât-ı³ nâsdan ba'id⁴ idi.

Tāvüs'dan menķüldür ki ħazreti ħücre-i ħaşlarında namâzda bulmuşlar. Ve geldüklerini bildürmeyüp secde-i taviledeki münacâtını işitmişler. Anuñ tazarru' u bükâ ile «عبيدك بفنائك مسكينك بفنائك سائلك بفنائك فقيرك»⁵ «بفنائك» diyü⁶ zârı kılduğını işitmişler. “Ba'dehu her kaçan ki şedâ'id-den birine giriftâr olup bu kelimâta münacât itdümse Ĥazret-i Kırdgâr ğam ü ħüznümi sâ'atiyle feraĥ ü sürüra⁷ mübeddel eyledi.” [617a R1] buyurmuşlar.

Ammâ cevâhir-i kelimât ve nevâdir-i maķâlâtına nihâyet yokdur.⁸ «ضَلَّ مَنْ لَيْسَ لَهُ حَكِيمٌ يَرْشُدُهُ وَذَلَّ مَنْ لَيْسَ لَهُ سَفِيهٌ يَعُضِدُهُ»⁹ anlaruñ kelimât-ı laţifesidür.¹⁰ Kezâlik «أربع فيهنّ الذلّ البنّت ولو مريم، والدين ولو درهم،» kelâm-ı cevâhir-nizâmı daĥı¹¹

1 Nüşhalarda “Şıla” şeklinde muğlak yazılan bu isim *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 857.

2 “Başarım ancak Allah'ın yardımı ileler.”, Hud 11/88.

3 taşavvurât-ı: taşavvur-ı R1

4 Nüşhalarda “şerid” şeklinde muğlak yazılan bu kelime anlam ve seci gereği tashih edilerek metne alındı.

5 “[Ben] senin avlunda kölen, miskin, dilencin, fakirinim.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 858.

6 Nüşhalarda “yüzünden” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

7 feraĥ u sürüra: sürür u feraĥa R1, HZ

8 R1 ve HZ nüşhalarında burada “Nazm” başlığı yer almaktadır.

9 “Kendisine doğru yolu gösteren bir bilgenin olmadığı kişi dalalete düşmüştür. Kendisini destekleyen bir akıllının olmadığı kişi zillete düşmüştür.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 859.

10 anlaruñ//laţifesidür: - R1

11 “Şu dört şeyde zillet vardır: Meryem bile olsa kız [olmak], bir dirhem bile olsa borç, gece bile olsa gurbet, yol tarifi bile olsa soru.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 859.

anlardan şadır [olmuşdur]. Huşûşâ¹ «إنتظار الفرج عبادة» hadîs-i şerîfini bunlar rivâyet itmişdür.

İbrâhîm bin ‘Alî’den menķıldür ki “Ben İmâm Zeyne’l-‘âbidîn ile hacc-ı şerîfe² giderken ittifâķan imâmuñ altındaki deve aġsadı. Fi’l-hâl elindeki çubuġ-ıla işaret itdüġi gibi devenüñ aġsaması zâ’il oldu. Ve hâzret-i imâm³ «آه من القصاص» buyurdu. Ba’dehu cibâl-i Rađvâ mâ-beyninde bir zamânda daġı devesi aġsadı. Hâzret-i imâm yine ol zamânda elindeki çubuġı deveye gösterdi. “Yürür misün, yoġsa bildüġüm işleyeyin mi?” diyü süvâr oldu. Fi’l-hâl nâķası řaġîhu’l-hâl olup yolına yöneldi.

Ebû ‘Abdu’llâh Zâhid’den rivâyet olunur ki ‘Abdü’l-Melik bin Mervân hilâfet yirine cülüs itdükde Haccâc bin Yûsuf a mu’accelen bir nâme yazup, “Zinhâr [93b HZ] ‘Abdü’l-Muṭṭalib evlâdınıñ ķanlarından ki Āl-i Ebû Süfyân ol vaz’ı irtikâb itmekle mu’ammer olmadılar [451a N1] ve⁴ bu sırrı, ya’nî tenbîhimüzi bir ferde, huşûşâ Zeyne’l-‘âbidîn’e tıyurmayasun.” diyü işmarlayup Haccâc’a gönderdi.

Ammâ hâzret-i imâm izhâr-ı keşf-i tâmm idüp ‘Abdü’l-Melik bin Mervân’a yazdı ki “Fülân günde ve fülân sâ’atde Haccâc’a bir nâme yazup dimâ-yı ‘Abdü’l-Muṭṭalib’den ihtiyâķını emr itmişsüz. Allâhu Te’âlâ size ecrler virsün.” didi. Ve mührleyüp ‘ale’l-fevr bir âdemi ile şâm’a gönderdi.

Vaķtâ ki mektüb-ı imâm halîfeye vâşıl oldu, mülâhaza ķıldı. Târîḫ-i kitâbetini kendünün kitâbeti sâ’atine ve târîḫ-i irsâl-i [618b R1] hâdimini kendünün gönderdüġi sâ’ate muvâfık buldı. İmâm Zeyne’l-‘âbidîn’ün keşfini ve ‘izâm-ı şânını bilüp niçe tuġaf ü hedâyâ gönderdi. Ve dâ’imâ du’âyı ḫayr temennâsında oldu.

Ebû Hamza-i şumâlî’den⁵ mervîdür ki İmâm Zeyne’l-‘âbidîn evlâd-ı kirâmına vaşıyyet iderdi: “Ķaçan size bir muşîbet yitişse ve yâḫûd faķr u

1 Hadîs-i şerif, “Musibetin geçmesini [sabırla] beklemek ibadettir.” (*Câmiu’s-saġir*, 2718)

2 hacc-ı şerîfe: haccı N1

3 “Ah, cezalandırmanın elinden!”

4 ve: - N1

5 Nüşhalarda “Yemânî” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâġ, age, C.2, s. 867.

fāḳaya mübtelâ olsañuz, ve yâhüd bir ğam u ğuşşa ile maḥzün kılınsañuz ‘ale’l-fevr âb-dest aluñ. Yâ iki ve yâhüd dört rek‘at namâz kılasuz. Ve fâriğ olduktan şoñra, «يا موضع كل شكوى، يا سامع كل نجوى، يا شافي كل بلوى، ويا عالم كل خفية، ويا كاشف ما يشاء من كل بلية، ويا منجي موسى ويا مصطفي محمد ويا متخذاً ابراهيم خليل أدعوك دعاء من اشتدَّت فاقته وضعفت قوته، وقلت حيلته، دعاء الغريق الغريب الفقير الذي لا يجد لكشف ما هو فيه إلا أنت يا أرحم الراحمين، لا إله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين»¹ [du‘āsın idüñ].” diyü buyurdu.

Ve muşibet-i Kerbelâ’da² ḥazret-i imâm marîz ü bîmâr idi. Ve sinn-i şerîfleri elli sekiz³ sâl ile nümüdâr idüĝi maḥallinde naḳş u nigâr kıılınmış-
dur.

Aşma‘ı⁴ kavlince ‘Alî bin Ḥasan Ḥazretlerinüñ muḳaddemâ nesl-i şerîfi olmayup cemî‘-i sâdât-ı Hüseyniyye ancak ‘ammileri İmâm Ḥasan evlâdından iken Mervân bin Ḥakem, Ḥazret-i İmâm Zeyne’l-‘âbidîn’e, “N’içün te’ehhül⁵ idüp cevârî taşarruf itmezsiñüz ki nesliñüz ziyâde ola.” diyü ilḳâ itdükte imâm cevâb virüp, “Cevârî iştirâsına nuḳûd u derâhim ü dinâr gerekdür. Bende ise aña ḳudret yoḳdur.” buyurduklarında Mervân yüz biñ aḳçe ḳarz gönderdi. Ve ḥazret-i imâm daḥı cevârî iştirâ idüp günden güne evlâd-ı emcâdı zuhûr eyledi, diyü İbn [K]eşîr⁶ kendü *Târiḥ*’inde Aşma‘ı’den naḳl ile taḥrîr itmişdür. Lâkin ḥazret-i imâm naḳd-i ‘Alî-i Murtaẓâ ve şehîd-i

1 “Ey bütün şikayetlerin mercii, ey bütün fısıltıları işiten, ey bütün dertleri iyileştiren, ey bütün gizli şeyleri bilen, ey felaketlerden dilediklerini ortaya çıkartan, ey Hz. Mûsâ’yı güvende kılan ve ey Hz. Muhammed’i seçkin kılan, ey Hz. İbrahim’i düst edinen. Sana yoksulluĝu şiddetlenen, kuvveti zayıflayan, tâkati azalan [kulun] duasıyla sesleniyorum. Bu dua, [dertlere] batmış, garip, fakir, içindeki keşfini ancak sende bulanın duasıdır, ey merhametliler merhametlisi. ‘Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum (Enbiyâ Sûresi, 21/87).’” | Nüşhalarda görülen imla hataları *Fusûlü’l-mühimme fi Ma‘rifeti’l-e’imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâĝ, age, C. 2, s. 867.

2 muşibet-i Kerbelâ’da: muşib R1

3 N1 nüshasında burada rakamların yeri boş bırakılmıştır. *Fusûlü’l-mühimme fi Ma‘rifeti’l-e’imme*’de ise 57 yaşında iken vefat ettiği bildirilmektedir. bk. İbn Sabbâĝ, age, C. 2, s. 874.

4 Nüşhalarda “Aşma” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Keskin, age, C. 9, s. 175.

5 te’ehhül: te’emmül HZ | N1 nüshasında bu kelimenin yeri boş bırakılmıştır.

6 bk. Keskin, age, C. 9, s. 175.

Kerbelâ ve hâşıl-ı gencîne-i Zehrâ olup defâten on beş biñ altun ‘aṭâ iderken bu miḡdâr [618a R1] faḡra ibtilâsı mertebeye münâkıızdur.¹ [451b N1]

Ḥâzret-i imâm bir gün bir gicede biñ rek‘at namâz kılırdı. Ve âb-deste mübâşeret itdükte beñzi şararurdu. Ve şalâta kıyâm itdükte kendülerini ditreme çutardı. “Bâ‘işî nedür?” dinildükde “Bilmez misüz kimüñ qarşusına varılsa gerekdür. Ve kime münâcât kılınsa gerekdür. Bir ‘abd-i ‘âciz Mevlâ-yı Ḳâdir ḡuzûrında ḡu‘ûd u kıyâma nice ḡâdir olur?”² Ve niyâz ü münâcâta ne vechle furşat bulur?” diyü cevâb virildi.

Ve zamân-ı şerîflerinde Medîne-i Münevver’e de ba‘zı pîre-zenler ve yetim oḡlancıklar var idi ki kenâr-ı şehrde sâkin olurlardı. Vech-i ma‘aşları ne cihetde idüğini kimse bilmezdi. Vaḡtâ ki imam ḡâzretleri vefât eyledi, ol ḡarîb ü yetimler [94a HZ] bî-kes³ ḡalup feryâd ü nâleleri âsmâna aḡardı. Ve ma‘îşetleri ol ḡâzretten idüğünü işbât eyledi.

Ḥattâ teneşir üzerinde yunar iken cesed-i mübârekinde ba‘zı resen yirleri zâhir oldu ki şeb-i târda hekbeler ile anlaruñ zâd ü zevâdesini getürüp bi‘z-zât kendülere işâl eylediği zühûra geldi. Yüz ḡâne miḡdârı erâmil ü eytâm nafaḡaları⁴ ḡâzret-i imâmdan olduḡı ma‘lûm u ‘ayân oldu. Ve fuḡarâ-yı Medîne⁵ «ما فقدنا صدقة السر إلا بعد موت علي بن الحسين» kelâmını anlar ḡaḡḡında söylemişler. Ve “İmâm Zeyne‘l-‘âbidîn vefât eyledükden şoñra⁶ sırren şadaḡa virildüğünü görmez olduk.” dirlerdi.

Bu daḡı menḡûldür ki Üsâme bin Zeyd ḡaste olduḡda ḡâzret-i imâm ‘iyâdına vardılar. Üsâme‘yi enîn ü ḡanîn ile bükâda buldılar. Didiler ki “Giryenüze bâ‘iş nedür?” buyurduḡlarında “On beş biñ altun deynüm vardır.” didiler. Ve Üsâme’nüñ defâten on beş biñ altun deynini edâ eylediler.

1 münâkıızdur: münâkıışdur R1, HZ

2 olur: olabilür R1

3 Nüşhalarda “yetim bî-kesler” şeklinde yazılan ibare anlam gereği “yetimler bî-kes” olarak metne alındı.

4 nafaḡaları: nafaḡalarını N1, R1

5 “Gizli verilen sadakayı biz ancak Ali b. Hüseyin’in vefatından sonra kaybettik.”

6 Nüşhalarda burada gelen “berü” kelimesi sentaks gereği metne dahil edilmedi.

Ve bi'l-cümle Ebûl Zübeyr'den menķüldür ki Cābir bin 'Abdu'llāh ile muşāḥabet iderken İmām 'Alī bin Hüseyn Hāzretleri āyīn-i i'zāz ü ikrāmı [618b R1] mü'eddā kılınduķdan şoñra Hāzret-i Cābir ḥikāyet idüp, "Birgün Resūlu'llāh Hāzretleri ile otururken bunlaruñ vālid-i mācidleri İmām Hüseyn² Hāzretleri geldi. Hāzret-i Peygāmbere anları bağrına başup yanlarına iclās itdükden şoñra «يولد لابني هذا ابن يقال له علي اذا كان يوم القيامة نادي مناد من بطنان العرش ليقم سيد العابدین فيقوم هو»³ buyurdılar. Ya'nī "Benüm işbu veled-i e'azz-i erşedimüñ 'Alī nām bir ferzend-i ercümendi vücūda gele. Miyān-ı 'arşda yevm-i kıyāmetde bir münādī nidā idüp 'Seyyidü'l-'ābidīn 'arż-ı kām⁴ eyleysün."⁵ buyırıla. Ve ol ferzend kıyāma gelüp naḥl-i Tūbā'yı ve bāğ-ı cennetdeki hezārān serv-i bī-hem-tāyı [452a N1] ķadd-i bālāsına āşüfte ķıla." diyü ḥaber virdiler.

Subḥāna'llāh, ol zamānda seyyidü'l-'ābidīn buyurılıp, ba'dehu Mervān ve oğlı 'Abdü'l-Melik, Zeyne'l-'ābidīn tesmiyesi ile ikrām ü iclāl itdükleri meger ki ol ḥadīs-i şerīfe binā'en imiş.

Ḥikāyet olunur ki Hişām bin 'Abdi'l-Melik babasınıñ ḥilāfeti zamānında ḥacc eyledi. Ve Ḥacerü'l-esved'i öpmege geldükde izdiḥām-ı enāmdan mümkin olmayup bir minber düzdiler. Anuñ üzerinde istilām-ı ḥacer müyesser oldu. Lākin Hāzret-i İmām Zeyne'l-'ābidīn geldükçe şıgār ü kibār iki yarılıp öninden şavulurdu. Ve⁶ a'yān ü eşraf nazār-ı şerīfenden ber-ḫaraf olurdu. İstilām ile meysürü'⁷merām olup rāḫat ile ḫavāfa iştiğāl ķılurdu. Şāmiler ḥāzretde olan iclālī ta'accüb itdiler. "Neden ki ḫalife-zāde mezbūr yüzde ikrām olınmaya." diyü söyleşdiler. Ḥattā Şāmiler "Bu

1 Nüşhalarda burada "İbn" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. Keskin, age, C. 9, s. 178.

2 Hüseyn: Ḥasan N1, R1

3 Ḥadīs-i Şerīf, "Şu oğlumun Ali adında bir oğlu olacaktır. Kıyamet günü olunca arşın ortasında bir münādī 'Ābidlerin efendisi ayağa kalksın.' diye seslenecek. Ve işte o [Ali], ayağa kalkacaktır." (İbn Keşir, age, C. 9, s. 106.) | Nüşhalarda görülen imla hataları ilgili kaynak doğrultusunda tashih edildi.

4 kām: kıyāmet N1

5 Nüşhalarda "eyleyüp" şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

6 ve: - N1

7 meysür: müyesserür R1, HZ

cemilü'l-liḳā, vecīh ü'l hoş-bālā nev-cüvān kimdür?” diyü şordılar. [Hişām], iztīrābından tecāhül eyledi. Ya'nī ki “Kim idüğini bilmem.” diyü söyledi.

Ammā Ferezdağ-ı şā'ir ol cem'iyette hāzır bulındı. Bedihiyye bu ebyātı oğdı:

Nazm-ı Beyt

هذا الذي تعرف البطحاء وطأته [619a R1] والبيت يعرفه والحل والحرم
 هذا ابن خير عباد الله كلهم هذا التقى النقى الطاهر العلم
 إذا رأته قريش قال قائلها إلى مكارم هذا ينتهى الكرم
 ينمى إلى ذروة العز التي قصرت عن نيلها عرب الإسلام والعجم
 يكاد يمسكه عرفان راحته ركن الخطيم إذا ما جاء يستلم²

Vaḳtā ki bu ebyātı oğdı, Hişām külli ḥased ü iztīrāb [94b HZ] peydā kıldı. Ḥattā³ Ferezdağ'ı⁴ beyne'l-Mekke ve'l-Medīne 'Uşfān nām maḥalde ḥabs eyledi. Ve maḥbesden bu maḳūle ebyāt⁵ nazm⁶ idüp aña gönderdi:

1 ü: - N1

2 “O ki bastığı yerleri Batha tanır. O ki Ka'be, Harem ve Harem dışındaki yerler de onu tanır. O, Allah'ın kullarının en hayırlısının oğludur. Bu; takva sahibi, seçkin, temiz ve bilinen bir şahsiyettir. Kureyşliler onu gördüklerinde sözcüleri şöyle söyledi: ‘Bunun ahlâki yüceliğine hiçbir kerem sahibi ulaşamadı.’ Bu, şeref ve üstünlüğün zirve noktasındadır. Bu noktaya İslam'ın Araçları da Acemleri de ulaşamadı. İstilam etmeye geldiğinde Hatim'in köşeleri onun avuç içlerini tutmak üzeredir.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidâye ve'n-Nihâye* esas alınarak tashiḥ edildi. *el-Bidâye*'de bu manzumenin yirmi yedi beyti yer almaktadır. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 108.

3 Ḥattā: Ya'nī R1

4 Nüşhalarda “ferzendini” şeklinde yazılan bu kelime tashiḥ edilerek metne alındı. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 109.

5 ebyāt: - N1

6 “nazm” kelimesi HZ nüshasında mükerrer yazılmıştır.

Nazm

تجسني بين المدينة والتي
 إليها قلوب الناس نحوى منيها
 يقرب رأساً لم يكن رأس سيّد
 وعينين حولاً وين باد عيوبها¹

El-kıssa hazret-i imāmuñ feşâhatine ve nazmen ü neşren belâğatine nihâyet yokdur. Rü'yeten ebyât ve cā-be-cā müstecmi'-i kelimâtle münâcât itmişdür ki âhar ebyâtı mine'l-ıtnâb iktifâ olındı:

Beyt

تخرّب ما يبقى وتعمّر فانياً
 فلا ذاك موفور ولا ذاك عامر
 وهل لك ان وافاك حتفك بعتة
 ولم تكتسب خيراً لدى الله عاذر
 أترضى بانّ تفنى الحياة وتنقضي
 ودينك منقوص ومالك وافر²

beytini okıdı.

Hicretüñ toksan dördinci târihi Muharrem'inüñ [452b N1] on ikinci günü Velid bin 'Abdi'l-Melik cānibinden mesmūmen elli sekizinde vefāt eylediler.³ Ve Kerbelâ kıssasından şonra otuz üç yıl imāmetlerin işbāt eylediler. Ve Baqi'de 'amm-i şerifleri İmām Hasan ile defn olındılar. *Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsi'aten.*

1 “Sen beni Medine ile insanların gönüllerinin yöneldiği Mekke arasında hapsediyorsun. Efendilere mahsus olmayan bir baş [ile her şeyin] altını üstüne getiriyorsun. Ve ayıpları açıkça görünen iki şaşı göze de sahiptin.” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 109.

2 “Bâki olan [âhireti] harab ediyor, fânî olan [dünyayı] imar ediyorsun. Oysa dünya sana kalıcı değildir. Mamur olmaz. Ahiretini de kazanamadın. Ölüm ansızın sana geldiğinde hayır işlememiş isen Allah katında nasıl bir mazeretin olacak? Dinin noksan, malın çok olduğu halde hayatının sona ermesine razı olur musun?” | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Kesîr, age, C. 9, s. 113.

3 eylediler: eyledi R1, HZ

Faşl¹ Der-menâkıb-ı İmâm-ı Hâmis Ebü Ca'fer el-Bâkır Muhammed bin 'Alî bin Hüseyn bin 'Alî² bin Ebî Tâlib

Vâlideleri Hasan bin 'Alî *kerrema'llâhu vechebu*³ kerimesi Ümmü 'Abdu'llâh'dur. Kendülere tâbi'-i celilü's-şân ve imâm-ı hümmâm-ı bâhirü'l-bürhân ve mâlik-i hükm-i 'ilm ü 'irfân [ve] neseben ü şerefen⁴ memdüh-ı rü-şinâsân idükleri muğarrerdür. Tâ'ife-i Şî'a "Beşinci İmâm" didükleri bunlardur.

Şahâbe-i 'izâmuñ birinden [ve] tâbi'in ulularından rivâyetleri, kezâlik kendülerden veled-i [619b R1] reşidleri Ca'fer-i Şâdık ve Hakem bin 'Uteybe ve Rebî'a[tü'r-re'y] ve A'meş ve Ebü İshâk [es-Sebî'i] ve Evzâ'i ve İbn Cüreyc ve 'Aṭā [bin Ebü Rebâh] ve 'Amr bin Dînâr ve [İbn Şihâb ez]-Zühri'nün rivâyetleri muğarrerdür.

Sinn-i şerîfleri yetmiş mütecâviz iken ve 'inde'l-ba'z altmışdan mütecâviz degül iken vefât eylediler. Ammâ *Fuşûl[ü'l]-mühimme* şahibi⁵ kavlince sinn-i şerîfleri yüz on yedi târihinde elli sekizde iken Medîne'de vefât idüp⁶ Baḳî'da defn olındı.

Ba'zılar kavlince İbrâhîm bin Velîd zamânında mesmümen vefât eyledi.

Müddet-i imâmetleri on çoğuz senedür.

Ve evlâd-ı emcâdları Ca'fer-i Şâdık ve 'Abdu'llâh ve İbrâhîm ve 'Ubeydu'llâh⁷ ve 'Alî ve ferzend-i peder. Ammâ⁸ Ca'fer-i Şâdık ve 'Abdu'llâh, Ümmü Ferve bint Kâsım bin [Muhammed bin] Ebü Bekr'[den]dür.

1 Faşl: - N1

2 bin 'Alî: - N1, HZ

3 vechehu: - N1, HZ

4 şerefen: şerefen ve N1

5 şahibi: - R1, HZ

6 idüp: eylediler ve R1

7 Nüşhalarda " 'Abdu'llâh" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 906.

8 Ammâ: İmâm N1

Bâkır dinilmege bâ'îş 'ulümü¹ diğkatle² yoğlayup hükmini istinbât ü istihrâc itdükleri için³ oldu. Hicretün elli yedinci târihi Şafer'inde 'âlem-i vücûda kadem başladılar. Henüz mertebe-i rüşde bâliğ olmadın tîr-i himmete menâzil kaç' itdürüp niçe kâmetleri ham-geşte [idüp] zühhâd-ı aşruñ 'âlimleri kemânın aşdılar.⁴ Egerçi ki Hâdî ve Şâkir ve Şebîh⁵ ile dağı mevşüfdur. Ammâ ekşeriyâ Bâkır lağabıyla ma'rûflardur.

Câbir bin 'Abdu'llâh-ı Enşârî'den mervîdür ki Peyğâmbir Hâzretleri anlara buyurmuşlardur: «يا جابر يوشك أن تلتحق بولد لي من ولد الحسين اسمه يا'nî ki «Ya'nî ki «Yâ Câbir, sen Hüseyn bin 'Alî evlâdından Muğammed ismi ile mu'ayyen⁷ ve 'ulüm ser-çeşmesini [tutan] bir kimesneye yitişseñ gerekdür. Benden aña selâm eylesün.» diyü esrâr-ı rütbe⁸ tıuyurdi. Fe-lâ-cerem Hâk celle ve 'alâ Câbir'e 'ömr viridi. Tâ ki İmâm Bâkır'ın rü'yetiyle müşerref olup Peyğâmbir Hâzretlerinün selâmını işâl eyledi. Ya'nî ki Peyğâmbir'ün selâmı için ol zamâna kaldığı ma'lûm oldu.

Ve bi'l-cümle [453a N1] Ebü Ca'fer [95a HZ] mu'tedilü'l-kâme ve beşereleri esmer idi. [620a R1] Ve şâ'irleri Kümeyt ve Seyyid-i Hımyerî⁹ idi. Ve bevâbı Câbir [el-Cu'fî] ve nağş-ı hâtemi;

1 bâ'îş 'ulümü: 'ulümü bâ'îş HZ

2 diğkatle: vağrıyle R1

3 Nüşalarda "gün" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

4 Nüşalarda "yaşdılar (N1), başladılar (R1)" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

5 Nüşalarda "Zâ'î (N1), Şağî (R1), Şafî (HZ)" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Mustafa Öz, "Muhammed el-Bâkır", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-el-bakir> (10.02.2020).

6 Hadis-i Şerif, "Ey Câbir, sen Hüseyn'in oğullarından, ismi benim ismim olan bir oğluma yetişeceksin. O, "Bâkır" olacaktır. Yani ilmi yarıp derinliklere ulaşacaktır. Onu gördüğünde benden ona selam söyle." (Küleynî, I, 469-470; İbn Bâbeveyh, I, 233; Tabersî, s. 263) | Nüşalarda görülen imla hataları *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 882.

7 mu'ayyen: - R1

8 rütbe: rütbeyi R1, HZ

9 Nüşalarda "Şamîleri" şeklinde muğlak yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 883.

وبالنيّ المؤمن   ظني بالله حسن
وبالحسين والحسن¹   وبالوصي ذي المنن

kelimât-ı laîfesi idi.

Hulefâdan mu‘aşırları ise Velîd ve evlâdı İbrâhîm ve Yezîd idi.

Ve İmâm Zühri’den mervîdür ki Hişâm bin ‘Abdi’l-Melik hacc-i şerîfe geldükde İmâm Bâkır Hâzretlerini harem-i laîfde kendüye Sâlim nâm hâdimi gösterdi. Ve “Ehl-i ‘Irâk kelâmına meftûn² oldukları İmâm Bâkır işte bunlardır.” didi. Pes Hişâm hemân mezbûr Sâlim’i gönderdi ki “Yevm-i kıyâmetde hisâb ü kitâb aḥvâli faşl olunınca nâs ne yirler ve ne içerler?” diyü su‘âl itdürdi. Hâzret-i imâm daḥı bilâ-tevaḳḳuf Sâlim’e ḥiṭâb idüp, “Yevm-i kıyâmetde maḥlûkât bir ḳaşr-ı nakî³ üzere ḥaşr olunur ki ol ḳaşrda⁴ câ-be-câ nehrler ḳaynayup aḳmaḳdadur. Pes ol ḳaşrdan yirler ve ol şudan içerler.” buyurdu.

Hişâm ḥâzretüñ ḥâzır cevâb idüğini ta‘accüb ḳıldı. Ve Sâlim’i tekrâr gönderdi ki “Yâ şimdiki hâlde ekl ü şürbden ne yirler ve⁵ ne içerler, neye meşğül-lerdür? Ya’nî rûz-ı ḥaşre varınca mâ-beynde vâkı‘ evḳâtta ne yirler ve ne içerler?” diyü şordı. Hemân imâm-ı hümâm daḥı tekrâr kelâm idüp, “Şimdi nâr anlara müştâgildür. Yoḥsa⁶ ehl-i nâr⁷ şimdi, ﴿أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ﴾⁸ dimekle meşğül degüllerdür.” [didi]. Hişâm daḥı cevâbın alup sâkit oldu. Tekrâr su‘âle cür‘et itmedi. Lâkin ḥâzretüñ fezâ’ilini ta‘accüb ideḳaldı.

1 “[Hüsni-i] zannım güzel olan Allah, emin peygamber olan [Hz. Muhammed], cömert Vasî olan [Hz. Ali] ve Hz. Hüseyin ile Hz. Hasan iledir.”

2 meftûn: maşûn R1

3 nakî: nefy R1, HZ

4 ḳaşrda: ḳaşrında N1, HZ

5 ve: - N1

6 Yoḥsa: bu ḥasene R1

7 Nüşhalarda “nârûñ” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

8 “Ne olur, sudan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bizim üzerimize akıtın.”, Araf 7/50.

Bundan mā'adā meşā'ih-i 'ulemādan 'Alā bin 'Amr bin 'Ubeyd, İmām Muhammed Hâzretlerine geldi. [Berây-ı imtiyhân]¹ ﴿أَوَمَّ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ ۚ﴾² āyet-i kerîmesindeki retk ü fetkdan murād nedür?" diyü şordı. Hâzret-i imām cevâbına³ ilhâm idüp, " 'Semāvātuñ [620b R1] retkı yağmur yağdurmaması ve arzuñ fetkı nebâtât bitürmemesi idi. Biz anları fetk idüp birinden yağmurlar⁴ yağdurduk ve birinden nebâtât bitürdük.' dimekdür." diyü buyurdu.⁵ Bu esrâr-i hafıyye-i ilâhiyye-i 'âlem[i] mezbûra ifâde kıilup tıyurdu.

Kitâb-ı Şıfatu ş-şafve'de⁶ meşûrdur ki 'Urve bin 'Abdu'llâh eydür: "Yâ imâm, kıılıcı sîm ü cevâhırle tezyîn itmek câ'iz midür?" diyü su'al eyledi. İmâm dahı "Câ'izdür. Zîrâ ki Hâzret-i Ebû Bekr eş-Şıddık hılye-i⁷ seyf ile muqayyed olmışlardır." cevâbını virdi. Ve şıçrayup, Ka'be'ye müteveccih olup [453b N1] "İki kerre 'Ne'am eş-Şıddık, ne'am eş-Şıddık' dimezse Hâk subhânehu ve te'âlâ dünyâda ve âhiretde anuñ hiç bir sözünü taşdık eylemez." buyurdu.

Kitâb-ı el-Cevâniñ ve'l-Cevâmiñ'de⁸ meşûrdur ki İmâm Muhammed Bâkır Mescid-i Resül'de otururken evlâd-ı İbn 'Abbâs'dan Manşûr Ebû Ca'fer ve Dâvûd bin Süleymân mescide geldiler. Manşûr bir güşede oturdu.⁹ Ammâ Dâvûd imâm huzûrına geldi. Henüz ol zamânda hılafet Benî Ümeyye'den Âl-i 'Abbâs'a naql itmemiş idi.

1 Nüşhalarda burada "fazlına" şeklinde bir kelime gelmektedir. *Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-e'imme* esas alınarak metin tamiri yapıldı. bk. İbn Sabbâğ, age, C. 2, s. 890-891.

2 "İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı görmediler mi?", Enbiya 21/30.

3 cevâbına: cevâbla N1

4 yağmurlar: yağmur R1, HZ

5 buyurdu: söyledi R1, HZ

6 Nüşhalarda "Şıfatu ş-şa'una" şeklinde yazılan bu eser adı tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sebbâğ, age, C. 2, s. 895.

7 hılye-i: hâlile-i R1

8 Nüşhalarda "Havâ'ic" şeklinde yazılan bu eser adı tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sebbâğ, age, C. 2, s. 895.

9 oturdu: - R1

Fe-lâ-cerem hâzret-i imâm-ı mükerrem izhâr-ı¹ keşf kılip “N’içün Maşûr bizüm yanımuza gelmez? Az zamân geçmedin mülk-i hilâfete mütevellî olup şarğan ve ğarben rüy-i zemîne mâlik olsa gerekdür. Niçe zamân mu’ammer olup a’nâk-ı ricâl anuñ taht-i hükminde intizâm bulsa gerekdür.” diyü beşâret itdi. Ba’dehu Dâvûd meclisden çalkup gitdükte bu huşuşı Maşûr’a hikâyet itdi. Bilâ-te’hîr imâmuñ hâk-i pây-ı şerîfine geldi. Ve “Kemâl-i mehâbetiñüzden [95b HZ] yanınuza gelmege cür’et itmeyüp ba’id oturmuş idüm.” diyü ‘özrlenüp ve ba’dehu “Yâ imâm, Dâvûd’a böyle bir huşuş mı buyurıldı?” diyü şordı. İmâm dağı “Belî, öyledür. Gerçekdür. Ve elbetde olacaktür.” [didi]. Tekrâr su’âl idüp, “Sizüñ zamânıñuzda mı olur, yoğsa şoñra mı olur?” didükde “Benüm oğlumıñ imâmetinden [621a R1] şoñra olur. Ve müddet-i hilâfetiñüz Benî Ümeyye zamânından ziyâde olup eţfâliñüz toğ oynar gibi salţanat meydânında bâzîçelere iştiğâl kılır.” didiler. Ve hâdişât-ı âtiyeyi³ mufaşşalan ‘arz eylediler.

Bundan mâ’adâ birgün Şeyh Ebû Başîr,⁴ İmâm Bâkır’a şordı ki “Hâzret-i Resûl’llâh vâriş-i ‘ulûm-ı enbiyâ olup siz dağı anlaruñ vereşelerinden olmağın ihyâ-yı emvâta ve inme ve ebraşuñ⁵ ‘ilâcına kâdir misüz?” didi. İmâm “Belî, kâdirüz.” buyurdılar. Ve Ebû Başîr-i a’mânuñ gözlerin ol demde şıgayup fi’l-hâl nâ-bînâ iken Allâh’uñ emriyle ve imâmuñ himmetiyle gözleri açıldı. Ba’dehu imâm hâzretleri Ebû Başîr’e⁶ cevâb idüp “Yâ Ebâ Başîr, böylece bağıyye-i ‘ömrüne dek kalmağ ister misün? Yoğsa eski hâline ‘avdet idüp bilâ-hisâb cennete⁷ dâhil olmağ murâd ider misün?” buyurdukdâ⁸ Ebû Başîr⁹ dağı bilâ-hisâb cennete dâhil olmasın ihtiyâr eyledi.

1 izhâr-ı: - N1

2 buyurıldı: buyıldı N1

3 Nüşhalarda “cefâyâ-yı işbeyi (N1, R1), hağâyâ-yı atebeyi (HZ)” şeklinde muğlak yazılan bu terkip anlam gereği “hâdişât-ı âtiye” olarak metne alındı.

4 Nüşhalarda “Naşîr” şeklinde yazılan bu şahıs adı tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sebbâğ, age, C. 2, s. 897.

5 ebraşuñ: emraşuñ R1

6 Nüşhalarda “Naşîr” şeklinde yazılan bu şahıs adı tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sebbâğ, age, C. 2, s. 897.

7 cennete: cennette N1

8 buyurdukdâ: - R1

9 Nüşhalarda “Naşîr” şeklinde yazılan bu şahıs adı tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Sebbâğ, age, C. 2, s. 897.

Andan sonra imâm hazretleri tekrâr gözlerini şıgayup yine evvelki hâline 'avdet itdürdi.

İmâmuñ [bu gibi] kerâmâtı [katı çokdur].¹ Şehâsı laţif ve 'aţâsı [zarîf ve] tã'at ü 'ibâdetle zühd ü şalâhına nihâyet yokdur.

El-kışşa hazret-i imâm 'arîfü'l-htaşarât, keşîrû'l-'iberât, târik-i cidâl² [454a N1] ve mâlik-i fezâ'il-i zühd ü tã'at ve râğıb-ı şavm ü zühd ü 'ibâdât [bir] habîb-i ma'âlî-[dereçât]dur.³ Neseb-i 'âlî-ğadr-i sâmi[sî] 'ayân bü-zürğvâr imâm idi.

«الصواعق تصيب المؤمن وغير المؤمن، ولا تصيب الذاکر»⁴ bunlaruñ kelâmıdur. Ya'nî “Şâ'ıķalar⁵ mü'mine ve ğayra toķınur. Ammâ zikru'llâh idenlere toķınmaz.” dimekdür. Niteki İbn 'Abbâs Ğazretleri, «لو نزل من السماء»⁶ «سلاح اللثام قبيح»⁷ buyurmuşdur. Ve «ولله لموت عالم أحبّ إلى ابليس من موت الف»⁸ Ebü Ca'fer'üñdür. «الكلام»⁸ kelâmı daħı anlardan şadırdur.

Ve illâ vefâtı yüz on yedi târihinde vâķi' oldı. Sinni elli [621b R1] sekizde iken Medîne'de vefât itdi. Baķi'de defn olındı. Sa'âdetle dâhil-i ħuld-i berin oldı. *Ğad intehâ menâķıb-ı imâmân-ı düvâzdeh.*⁹ *Raħmetu'llâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'in.*

1 Nüşalarda burada “kerâmetine (kerâmâtına HZ) nihâyet yokdur” ibaresi gelmektedir. Sentaks gereği burada metin tamiri yapıldı.

2 N1 ve R1 nüshalarında burada birkaç kelimelik boşluk vardır. HZ nüshasında boşluk bulunmamaktadır.

3 N1 ve R1 nüshalarında burada bir kelimelik boşluk vardır. HZ nüshasında boşluk bulunmamaktadır.

4 “Yıldırımlar, mümine de mümin olmayana da isabet eder. Ancak [Allah'ı] zikredenlere isabet etmez.”

5 Nüşalarda “Şâ'ıķası” şeklinde yazılan bu kelime sentaks ve tercüme gereği tashih edilerek metne alındı.

6 “Şayet gökten yıldızların sayısınca yıldırım düşse [Allah'ı] zikredenlere isabet etmez.”

7 “Çirkin söz alçak kişinin silahıdır.”

8 “Şeytanı bin abidin ölümünden çok bir âlimin ölümü sevindirir.”

9 “On iki imamın yaşam bilgileri sona erdi.”

Aşhâb-ı Resûl-i Ekrem'den¹ ['Abdu'llâh bin] 'Amr bin Harâm-ı² Enşârî ve 'Amr bin Cemûh'ın³ Menâkıbıdır

'Amr bin Cemûh'ın⁴ Mu'âz ve Muavviz⁵ [ve] Hâllâd⁶ nâm evladı var idi.⁷ [Evinde şecerden] bir büt düzüp Menât nâmı virdi.⁸ Menzilinde mu'azzez ü mükerrrem tutup ol büti Hâlık yirine⁹ bilürken Muş'ab bin 'Umeyr ki Hâzret-i Peyğamber'ün emri ile Medîne'ye geldi ve halka *Qur'an-ı 'Azîm* ta'lîmine me'mûr kılındı, 'Amr-ı mezbûr Seleme kavminün şeyh-i kebîri olmağın Muş'ab'ın niye geldüğünü tececcüs kıldı.

Hattâ meclisine getürdüp *Qur'an-ı 'Azîm*'den, ﴿الرَّحْمٰنُ الرَّحِیْمُ ۝۱۰۰ اِنَّاۤ اَنْزَلْنٰهُۤ اِنۡرَآءًا عَرَبِیًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ﴾¹⁰ süre-i laţifinin birkaç âyet-i kerîmesini diñledi. Ba'dehu Hâzret-i Resûlu'llâh'ın mu'cizâtı berekâtında ekşer-i kabîlesiyle imâna geldi. Ve ol şanemi päre päre şikest idüp ve bir seg lâşesiyle bir çâh-ı 'akîme¹¹ bırağup qadrini pest kıldı. Ve bu ebyâtı oğdı:

-
- 1 Resûl-i Ekrem'den: Resûlu'llâh'dan N1, R1
  - 2 Nüşalarda "Hürâm" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. M. Yaşar Kandemir, "Abdullah b. Amr b. Harâm", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-b-amr-b-haram> (21.06.2020).
  - 3 Cemûh'ın: Hamûh | N1 nüshasında bu kelimenin yeri boş bırakılmıştır. | bk. Ahmet Önkâl, "Amr b. Cemûh", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/amr-b-cemuh> (21.06.2020).
  - 4 Nüşalarda "Hâzm (N1), Cemev (R1, HZ)" şeklinde muğlak yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Önkâl, agmd.
  - 5 Nüşalarda "İm'âz ve Mes'üd" şeklinde muğlak yazılan iki şahıs ismi tashih edilerek metne alındı. bk. Ebû Abdullah Şemsüddin Muhammed b. Ahmed ez-Zehebi, *Siyeru A'lâmi'n-nübelâ*, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1996, C. 1, s. 252.
  - 6 Hâllâd: Cellâd HZ
  - 7 Nüşalarda "vardur" şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.
  - 8 Nüşalarda "Menâf nâm yine yine tıyup gitdi (N1). Menâkıb nâm yine tıyup gitdi (R1). Menâkıb nâyına tıyup gitdi (HZ.)" şeklinde anlamı belirsiz yazılan bu cümle tashih ve tamir edilerek metne alındı. bk. Keskin, age, C. 3, s. 254.
  - 9 Nüşalarda "beni Hâli' birine" şeklinde yazılan ibare anlam gereği "büti Hâlık yirine" olarak metne alındı.
  - 10 "Elif Lam Ra. Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir. Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir *Kur'an* olarak indirdik.", Yûsuf 12/1-2. | Nüşalarda 2. ayetin "le-'allekum ta'çilun (akıl erdiresiniz diye)" kısmı bulunmamaktadır.
  - 11 'akîme: 'azîme R1, HZ

Bejt [96a HZ]

تالله لو كنت إلهاً لم تكن أنت وكلب وسط بئر في قرن
 أفّ لملقاك إلهاً يستدن الآن فتشناك عن سوء الغبن
 الحمد لله العلي ذي المنن الواهب الرزاق وديان الدين
 هو الذي أنقذني من قبل أن أكون في ظلمة قبر مرتحن¹

didı. Ve Uḫud Ğazāsı'nda kendüsi ve Ḥallād nām oğlu ma'an şehīd oldılar.² Ol ḫarbdede olan sa'dān-ı şehīdāndan 'Abdu'llāh bin 'Amr bin Ḥarām-ı Enşārī ile bir ḫabre defn olındılar.

Enes bin Mālik'den rivāyet olunur ki Uḫud Ğazāsı cenginden kırık, elli yıl soñra mezbūr şehīdlerüñ türbelerini seyl gelüp ḫarāb itmiş. Anları bir āḫar ḫabre naql itdükdēn³ soñra ikisi de şanasın evvel defn olınduğı gibi bulunmuş. *Raḫmetu'llāhi 'aleyhim ecma'in.*

[Ḥikāyet]

Ḥikāyet olunur ki sālifu'z-zıkr [622a R1] İḫlīmün ki zamānında [454b N1] şāhib-i firāset kimse idi ve Buḫrāt ile bir 'aşrda idiler, ḫakīmün ba'zı şāgirdleri İḫlīmün'ün fazīletini inkār idüp, "Bu zamānda Buḫrāt var iken İḫlīmün'ün ne vücūdı vardır?" diyü buğz yönünden "Kendüyi imtiḫān idüp ve ḫicāba düşürüp⁴ şermsār idelüm." diyü Buḫrāt'ı taşvīr itdürürler. Ve İḫlīmün'a şunarlar. Ve "Bu şaḫş-ı muşavverün ḫaḫḫında ne buyurursuz?" diyü İḫlīmün'a virürler.⁵ Ammā Buḫrāt'ın taşvīri idügin bildürmezler.

1 "Vallahi eğer sen bir ilāh olsaydın bir köpek ile bir kuyunun içinde olmazdın. Aşağılanmış bir ilah olarak senin atıldığın yerden tiksiniyorum. Şimdi aptallığın fenalığı yüzünden seni derin düşündük. Dinin sahibi, bol rızıklar verici, lütuflar sahibi yüce Allah'a hamd olsun ki o bağından kurtuluş olmayan kabir karanlığına girmeden önce beni kurtardı." | Nüşhalarda görülen imla hataları *el-Bidāye ve'n-Nihāye* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn KesİR, age, C. 3, s. 166.

2 N1 nüshasında burada "Ol ḫarbdede olan sa'dān-ı şehīdān oldılar." şeklinde bir cümle yer almaktadır. Sonraki cümlelerin mükerrer yazımı olduğu için metne dahil edilmedi.

3 anları//soñra: bir āḫar ḫabre naql olınduğda R1, HZ

4 düşürüp: düşüp R1

5 Ve bu//virürler: - N1

Kaçan ki İklīmūn diġġatle nazār eyler, “Bu tāsvirūn ŧāhibi ġāyetle¹ zānīdür.” diyū söyledi. Hemān ŧāgirdleri “Kizb itdūn.” diyū hücūm iderler. “Taŧfiye-i ħalb ve taħliye-i rūħ iden Buġrāt-ı murtāzuñ² taŧviridür bu.” dirler. “Biz anda bu fi’l-i ħabīhi aŧlā³ görmedük.” dirler. İklīmūn anlara cevāb virüp didi ki “Varuñ, Buġrāt’a ŧoruñ. Ol daħı elbetde yalan söylemez. Ne söyler, görūñ.” diyū cevāb virdi.

Anlar daħı Buġrāt’a vardılar. Mā-cerāyı bir bir taŧŧilen söylediler. Hemān Buġrāt-ı ħakīm inŧāf idüp “İklīmūn ŧāhiħ cevāb söylemiŧ. Gerçekdür.” didi. “Evā’il-i ‘ömrümde ħubb-i zināya ġāyet mübtelā idüm. Ammā giderek riyāzetle tebdil-i aħlāk idüp kendümi ħurtardum.” diyū müŧkillerin ħall eyledigitdiler.

[Ĥikāyet]

Ĥikāyet olunur ki Ĥasan bin Sinān ecdādınuñ birinden rivāyet ider ki “Ceddüm ŧābit bin Ķurre birgün serāy-ı ħalīfeye varup ba’zı ekābirle otururken [nā-gāh] vāveylā⁴ vü fevzā⁵ peydā olur. ‘Fülān ħaŧŧāb-ı Müslim ki āŧināñuzdur, füc’eten fevt oldı.’ diyū merħūma ħaber gelür. Ceddüm daħı ħalġar, varur; mezbūr ħaŧŧābuñ meyyitine bir nazār ħılır. Ebnāsına ve ba’zı ħāzırīne ‘Ķaŧŧābuñ iki ka’bına ‘aŧālar alup uruñ.’ diyū buyurur.

Fe-lā-cerem buyurduġı üzere ‘amel eylerler. Tā ‘Yiter.’ diyince cesed-i ħaŧŧāb meyyitini dögerler. Ba’dehu yanındaki maħfazadan bir devā ħıġarup, [622b R1] bir miġdār ŧu ile ezüp, ħaŧŧābuñ aġzın açup, döküp iġürür. Ĥalġ⁶ ise ħavālī-i beyte yıġılurlar. ‘Tābīb-i ħāzıġ bir meyyiti ihyā

1 ġāyetle: ġāyetde R1, HZ

2 murtāzuñ: murtāsuñ R1, HZ

3 Nüŧhalarda “bu” kelimesinden sonra gelen bu sözcük sentaks gereġi buraya alındı.

4 vāveylā: belā R1, N1

5 Nüŧhalarda “ħayŧufā (N1), ħayf (R1), ħayf (HZ)” ŧeklinde muġlak yazılan bu kelime anlam ve seci gereġi taŧhih edilerek metne alındı.

6 Ĥalġ: Ve ħalġ R1

ideyor.’ diyü feryâd kıılurlar. Çok¹ zamân geçmedin kaçşşâb gözlerin açar. Gâh ‘aklı başına gelür, gâh gider.²

Havâş ve hâzır bulunanlar Sâbit’i halîfe huzûrına iletdiler. Mâ-cerâ-yı kaçşşâbı beyân iderler. ‘Yâ Sâbit, ne ‘amel eyledün?’ diyü halîfe şordı. Andan şoñra ceddüm³ [Sâbit bin Kurre] kelâma gelüp kaçşşabuñ sekteden ölüm haddine varduğunu söyler. Ya ‘nî ki “Niçe def’a gördüm bir deri içine vâfir [455a N1] tuz saçup tenâvül iderdi. Men‘ itdügümce memnû‘ olmazdı. Bilürdüm ki bundan maraz-ı sekte hâdiş⁴ olacağdur. Ve bunu birgün ‘ale’l-gâfle öldürecekdür. Fî’l-vâkı‘ didügümüz [gibi] oldı. Ve tırnağlarından dögdürmekle eşer-i hayâtı belürdi.’ didükde⁵ halîfe ve hâzır-ı dîvân mezbûruñ hâzırlığına âferîn [96b HZ] eylediler. Ve hil‘at-i fâhire giyürüp ve niçe in‘âm ü ihsân ile menziline gönderdi. Zihî hâzâkat, zihî şınâ‘at.

[Hikâyet]

Hikâyet olunur ki Hârûnu’r-reşid’ün ‘ammîsi oğlı Emîr İbrâhîm bin Şâlih haste oldı. Reşid ‘âdet-i me’lûfesi üzere simât-ı ‘işrete cülüs idüp def‘-i ğumûm üzere iken Cibrâ’il bin Buhtîşü⁶ geldi. “Emîr İbrâhîm’de hayât-dan bir ramağ kalup bu şeb yatsu namâzı vaqtinde teslim-i ruh itmesi muğarrerdür.” diyü bildürdi. Pes Reşid şürb-i şahbâ vü nebîz itdügine peşimân olup süfreyi kaldur[t]dı. İbn ‘ammî mâtemi ile⁷ ceza‘ u feza‘ idüp⁸ ğam u ğuşşa yimege başladı.

1 çok: cüz’ice N1, R1

2 gider: geçer R1, HZ

3 Nüshalarda “ceddüm” kelimesi “gelüp” sözcüğünden sonra gelmektedir. Sentaks gereği cümledeki yeri değiştirildi.

4 hâdiş: hâşıl R1, HZ

5 Nüshalarda “didügin” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

6 Nüshalarda “Cibril bin Yaşşü’ (N1, HZ), Cibril bin Necsü’ (R1)” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. Hasan Doğruyol, “Buhtîşü”, *DİA*, <https://islaman-siklopedisi.org.tr/buhtisu#1> (21.06.2020).

7 mâtemi ile: diyü mâtemle R1

8 Nüshalarda “ve” şeklinde yazılan kelime anlam ve sentaks gereği “idüp” olarak metne alındı.

[Vezîr-i] şâhib-tedbîri¹ Ca'fer-i Bermekî² hâlife-i büzürgvârı def-i ğamına sa'y idüp, "Yâ emîre'l-mü'mînîn, li'llâhi te'âlâ Şâlih bin Behle [el-Hindî]'yi³ getürelim.⁴ Bîmâr-ı sâbîku'z-zikre gönderelüm. Hem Cibrâ'îl ile anuñ hâzâkati defterini beyâza çıkaralum. Hem ğam u hemm ramaqlarını şafağât-ı hâtır-ı 'âtırınuzdan fûrû-nihâde kılmağa belki bir çâre ide-lüm." [623a R1] diyü çağırdı, getürdi. Emîr İbrâhîm'e gönderdi. Nabzını görüp geldükden sonra 'izz-i huzûr-ı hâlifeye idhâl kıldı. [Hâlife] ahvâl-i ibn 'amdan haber buyurduğda Şâlih cevâba geldi: "Eger Emîr İbrâhîm bu şeb ölürse ve bu marazdan bu yakınlarda kâbîz-ı ervâha teslim-i ruh kılursa benüm mâ-meleküm sâdâta nezr olup hem [cümle] memlûküm âzâd olsun ve her 'avretüm talâğ-ı şelâşe ile boş⁵ [olsun]." diyü qasem eyledi.

Hârûnu'r-reşid bu da'vâyı ta'accüb idüp⁶ "Ğayba hüküm itmek câ'iz midür?" diyü söyledi. Lâkin⁷ hâkim-i mezbûr cevâb-ı şâfi virüp "Hüküm 'ale'l-ğayb degüldür. Şol her [berâhîn-i] tabîbiyye⁸ ve delâ'il-i hikemiyye mücerrebümdür." diyü 'arz⁹ kıldı. Ca'fer-i Bermekî dağı Şâlih'ün¹⁰ kelâmına müsâ'id oldu. Hârûn kemâ-fi'l-evvel simât-ı 'ayş ü nüş başına ruşşat viridi.¹¹ Bunlar bu hâletde, ya'nî ki kemâl-i tena'um u işretde iken hemân ki vaqt-i 'aşâ oldu, "Emîr İbrâhîm vefât eyledi." diyü haber geldi.

Pes hâlife-i nâmdâr izhâr-ı ceza'-ı bî-şümâr ve mertebe-i levâm ü semâtet-i bisyâr idüp tekrâr 'ayş u nüş bisâtı dürildi. İzâle-i sekr ü keyfiyyet

1 Nüshalarda "feşâhî (N1, HZ), nuşâhî (R1)" şeklinde yazılan bu kelime anlam ve seci doğrultusunda tashih edilerek metne alındı.

2 Nüshalarda burada yer alan "ile" edatı sentaks gereği metne dahil edilmedi.

3 Nüshalarda burada "Şâni' (anlatımın devamında "Şâ'id") bin Mehle" biçiminde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Osman Abdusselam Ömer, *Enzarû Mâzâ fi's-Semâvât ve'l-Arz*, Dâru Kütübî'l-Mısıriyye, Kahire 2012, C. 6, s. 129.

4 getürelim: getirüp R1, HZ

5 R1 nüshasında "ve her//boş" ibaresi sonraki cümleye dahil edilmiştir.

6 ta'accüb idüp: ta'accüben N1, HZ

7 söyledi. Lâkin: söyledükde R1

8 Nüshalarda "tayyibe" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

9 'arz: 'arza R1

10 "Müsâ'id" kelimesi ile seci kurmasından Gelibolulu Âlî'nin bu ismi hatalı şekilde "Şâ'id" olarak okuduğu anlaşılmaktadır.

11 Nüshalarda "virildi" şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği tashih edilerek metne alındı.

içün bir raṭl şarāb[1] āb ile memzūc kıilup¹ bir miḳdār tuz ıatdı. Kemā-yenbaḡi ḫalṭ olınduḡdan ōnra ičilüp fecā'-ı tām̄m ile izāle-i sekr ü keyfiyyet müyesser oldu.

Vezīr-i mezbūr ve ḫuddām-ı [455b N1] ḫāşşa-i bī-sürūr ḫalīfe-i 'adīmü'l-ḫubūr ile atlanup, Emīr İbrāhīm serāyına varılıp Ṭabīb Şālīḫ daḫı ol maḫalde ḫāzır bulındı. İlhāb-ı āteş-i ıztırāb bir miḳdār münḳatı' olduḡdan ōnra Şālīḫ kelāma geldi. "İbn 'ammıñuzu ḫayātı ḫālinde defn itmek isterler. Ve bu ḫaḳīri techīl² idüp "Bunca şurūṭı [mevti] vuḳū'ına sebeb ola." buyurırlar. Ḥālā ki mīr-i mezbūr zindedür. Buyurılır ise ifāḳati 'izz-i ḫuzūriñuzda bu bendenüñ elindedür." didükde egerçi ki ḫalīfe ta'ac-cüb idüp³ [623b R1] ruḫşat virdi. Ve⁴ ma'an meyyit üzerine girildi.

Hemān-dem ṭabīb-i rāsīḫ-ḳadem destārından bir igne çıḳardı. İbrāhīm'ün ōl elindeki ibḫamuñ tırnaḡı ile eti mā-beynine ol igneyi dürtti. Meyyit-i mezbūr ol elini āheste āheste bedenine çekti.⁵ Ammā ṭabīb⁶ bir güftār-ı ḡaribe idüp, "Ḥālā bunı meyyit-i ḫaḳīḳi ḫükminde ḳo-mışlar. Çeñesin baḡlamışlar. Ve mevt buḫūrları ile buḫūrlamışlar. Ḳorḳarın ki gözin açup kendüyi bu ḫalde görürse mevt-i mecāzisi mevt-i ḫaḳīḳiye mübeddel [97a HZ] ola." didi. Esbāb-ı ḫāşşa-i emvāt olan 'alāmātı gidertti. Ba'dehu bir kundus⁷ çıḳardı. Meyyitüñ burnına tütsi virdi. Fī'l-ḫāl aḡsırdı.⁸ Ḳalḳdı, oturdu. Reşīd-i sa'īd mā-cerāsı ḫālinden su'āl itdükde, "Ke-ennehu nevm-i rāḫat ile nā'im⁹ idüm. Bir kelb vāḳı'anda baña hücum eyledi. Ḥattā ōl elimüñ şehādet barmaḡını ışırdı. Ben daḫı nevmümden uyandum." diyü ḫaber virdi.

Pes Emīr İbrāhīm bundan ōnra niçe rüzḡār ḳayd-ı ḫayātda oldu. Ba'de't-tezevvüc bī'l-'Abbāsiyye bint Mehdī, Mışır ve Filistin

1 kıilup: - R1

2 techīl: ta'cīl N1

3 Bu kelime R1 nüshasında mükerrer yazılmıştır.

4 Ve: - R1, HZ

5 bedenine çekti: çeküp bedenine çekti R1, HZ

6 Ammā ṭabīb: A ṭabīb R1 | Ṭabīb HZ

7 Nüshalarda "kendiş" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereḡi tashih edilerek metne alındı.

8 aḡsırdı: aḡsırdı N1

9 Nüshalarda "ḳā'im" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereḡi tashih edilerek metne alındı.

hükümetlerine manşüb olup i'tilâ-yı şân buldı. Ammâ 'azz-i kelb vâkı'ası Şâlih'den selb olunmuş ol[ma]sa, Naşârâ'dan olan Cibrâ'il haqqında olmuş olsa münâsib idi. ¹«أعلم عند الله»

Hikâyet

Hârûn bin Ğurûz-ı Râhib'ün *Târîh*'inde nakl ile menkûldür ki Hâzret-i Âdem'den Dârâ bin Sâm'a gelince ki İskender'ün evvel zuhûridur, beş bin yüz seksen yıl ve on ay târih-i Yünâniyyîn taḥkîkında ki zuhûr-ı Mesîh'den iki yüz yetmiş sekiz yıl evvel olmuşdur ve ol zamânuñ pâdişâhı Filodkûs² idügi taḥkîk bulmuşdur. Ve mezbûr Filodkûs, Yehûd kavmine hedâyâ-yı ḥasene ile zeheb-i ḥâlişden muraşsa' iki mâ'ide göndermişdür. “Min-'indi'llâh enbiyâ lisâni üzere size nâzil olmuş kitâbu'llâh var imiş. Anı baña gönderesüz.” recâsını [624a R1] itmişdür.

Anlar ki [456a N1] *Tevrât*'i³ fiḍḍadan evrâḡ üzere zeheble yazdılar, “Evsâ'is-i Râhib'e nisbet olınan kelâm-ı ilâhî budur.” diyü gönderdiler. Egerçi [ki Filodkûs] külli ḥaḡḡ eyledi, lâkin ma'ânisini fehm itmemeğin, “Ne fâ'ide, kenz-i mestûr ve 'ayn-i mesdûd[dur].” diyü 'ulemâsından âdem taleb itdi.

Pes anlar daḡı her sıbtдан altı âdem intihâb idüp yetmiş iki 'âlim gönderdiler. Ve her biri ile nüşâ-i *Tevrât*'ı bilece revâne kıldılar. Pes her ikisini bir merkebe bindürdiler. Başka başka nüşâ-i *Tevrât*'ı yazdurdı. Ba'dehu [Filodkûs] bir biriyle cümlesini muḡâbele itdürdi. Vaḡtâ ki şihḡati ma'lûm oldı, maḡbûl tutup ol 'ulemâdan tefsirini öğrendükden soñra yine yirlü yirine gönderdi.

Ve mezbûr Filodkûs otuz sekiz yıl saltanat itdi. İskender'den soñra üçüncü şehryâr idi ki dünyâya gelüp gitdiler. Dîn-i Mûsâ'ya raḡbet ü ḡürmet iderler idi.

1 “[Gerçek] bilgi Allah katındadır.”

2 Nüşhalarda “Ḳalîd Laḡûs” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Şihne, age, s. 42.

3 *Tevrât*'i: nûrânı R1

[AĤVĀL-İ PĀDİŞĀH-I 'ACEM]¹

[Keyūmers Şāh]

Aĥvāl-i pādīşāh-ı 'Acem ki kütüb-i tevārīḥde ḥikāyet ve resā'il-i siyerde bu üslub üzere mektūbdur [ki] evvel-i mülük-i 'Acem ecell-i selāṭin-i ümem Keyūmers Şāh'dur. Ehl-i tevārīḥ bunların ḥuşuşında ihtilāf itmişlerdür. Ba'zılar dimişler ki Keyūmers Şāh esbāt-ı Miḥlā'il'dendür. Ya'nî Miḥlā'il'ün oğlunuñ oğlıdur.

Ammā ḥüccetü'l-İslām Muḥammed Ğazzālī *rahmetu'llāhi 'aleyh* kitāb-ı *Naşīḥatü'l-mülük*'inde “Şitü'n-Nebî '*aleyhi's-selāmuñ* karındaşıdur.” diyü buyurmuşlar. Ğādî Beyzāvî *rahmetu'llāhi 'aleyh* kitāb-ı *Nizāmü't-tevārīḥ*'de “Ḥazret-i Nūḥ Nebî '*aleyhi's-selāmuñ* evlādındandır. Meşelā Keyūmers bin Sām bin Nūḥ '*aleyhi's-selām.*” dimişdür.

İbtidā'en emr-i pādīşāhiye nizām ve kavānîn-i şehensāhiye intizām bunlar virmişlerdür. Ba'zı tevārīḥde müddet-i 'ömrleri biñ sene ve müddet-i salṭanatları beş yüz altmış yedi senedür, dirler. Ammā *Şāh-nāme*'de müddet-i salṭanatu otuz senedür.

Beyt

بگیتی درون سال سی شاه بود بخوی چو خورشید برگاه² بود³

Dünyāda bināyı ibtidā bunlar yapıdı. Belḥ ve İştāḥr ve Demāvend şehirlerini bunlar binā itmişdür. Ebrişümden ve yünden ve kıldan⁴ esbāb ve kaftānı ve bisātı bunlar ihtirā' itmişlerdür. Ve kıyuyı kızap şu çıkarmak

1 *Künhü'l-abbâr*'ın bu kısmı bütünüyle sadece HZ nüshasında bulunmaktadır. R1 nüshasında bu kısmın yazımına başlanmış, yarım varaktan sonra yazımı bırakılmıştır. | 97b HZ | 625b R1

2 Nüshada “ماه” şeklinde yazılan bu kelime “برگاه” olarak tashih edildi. bk. İsmail Kafilebaşı ve Ali Hâşimi Arakto, “Kârbord-ı Hâss-ı İstilâhât-ı Nücûmî Yekî Ezhâsîsehâ-yi Sebki Firdevsî”, *Faslnâme-i Tehassusî-i Sebki-şinâsî-i Nazm u Nesr-i Fârisî (Behâr-ı Edeb)*, Sal-i Suvum, Şumâre-i Evvel, Behâr 1389, (119-139), s. 136.

3 “Dünyada otuz yıl padişah olarak kaldı. Sarayda güneş gibi güzellikle yaşadı.”

4 Nüshada “kalemnden” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği “kıldan” olarak metne alındı.

ve kârizler yapup çeşmeler itmek ve mencenik ve şapan ile taş atmak bunların icâdidur.

Müşarün ileyh Keyūmerş Şâh dünyâ-yı dünüñ¹ fenâsın müşâhede itmegin terk-i [dünyâ ve] Ma'būd-ı Vâcibü'l-vücūd'a 'ibâdet ü tã'ate iştiğâl idüp kendünün oğlu Siyâmek'e tahtın viridi. Lâkin mezkûrı dîvler katl eyledi. Bunun zamân-ı salţanatı az olup yirine oğlu Hüşeng bin Siyâmek pâdişâh oldu.

[Hüşeng bin Siyâmek]

Müddet-i salţanatı kırk sene, Şâh-nâme'de müddet-i 'ömri toţsan senedir.

Beyt

جهاندار هوشنگ با رای و داد به جای نیا تاج بر سر نهاد²

Ziver-i neşâfet ve hilye-i re'fet ile ârâste ve kâmil ü 'âkıll pâdişâh-ı 'âdil idi. Hikmet-i 'ilmîde Cavidân-Hired³ nâmında kitâb-ı hikmet-nişâbı ki Me'mün'un veziri Hasan bin Sehl lisân-ı 'Arab'da tebyîn ve Ebü 'Alî [İbn] Miskeveyh⁴ terceme-i mezkûreyi Âdâbü'l-'Arab ve'l-Fürs adlu kitâbında tazmîn itmişdür.

Ve gâyet-i ma'deletinden Bîdâr laķab[ın] ķomişlar. Tâc giymek ve taşdan demür çıkarmak bunuñ [ihtirâ'ı]dur. Ve bunuñ zamanında çok şehr ve 'imâretler yapıldı. Sūs ve şehr-i İşfahân ve şehr-i Bâbil ve şehr-i Kûfe bunuñ bünyâdidur, dirler. Ma'denlerden altun ve gümüş çıkarmak ve ağaçları kesüp tahte eylemek ve semmür ve ķâķum ve vaşak ve dilkü

1 Nüşhada "dünüñ" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "dünuñ" olarak metne alındı.

2 "Dünyaya hükmeden Hüşeng, akıl ve adaletle tahta geçmedi. Başına taç kondu." | bk. Hakîm Ebülkâsım Firdevsî, Şâhnâme, Pijmân Pûr-ı Huseyn, İran 1391, s. 18.

3 Nüşhada "Cavidâne-Hired" şeklinde yazılan bu eser adı tashih edilerek metne alındı. bk. Mustafa Çağrıçı, "Cavidân-Hired", DİA, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cavidan-hired> (10.08.2020).

4 bk. Mehmet Bayrakdar, "İbn Miskeveyh", DİA, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-miskeveyh> (10.08.2020).

derilerini kürk idüp giymek bunun ihtirâ'idur. Şikâr almağı kelblere ta'lim itmek ve esbâb-ı silâh düzmek bunun kârıdur. Seng-i ecel cân-ı Hüşeng'i zîr-i zemîn itdükde oğlunun oğlu Tahmürş-ı Dîv-bend pâdişâh oldu.

[Tahmürş-ı Dîv-bend]

Müddet-i salţanatı otuz senedür.

Beyt

'Âkıbet Tahmürş-ı şehriyâr
Tutdı otuz yıl memâlikde karar

İtdi bürhân-ıla tevhîdi tamâm
Haşr ü neşrûn hüccetin kıldı 'ayân

Ġâyet¹ kuvvetlü ve ferâsetlü idi. Şehr-i Nişâbü, Ġal'a-i Merve cümle âşârındandır. Ġazret-i İdrîs '*aleybi's-selâm* bunun zamânında idi. Atlara eger urmağ ve binmek [98a HZ] ve develere yük urmağ ve yundlara eşek çeküp çaţır hâşıl itmek bunun işidür. Ve kıılıç ve gürz ve bozdağın ve bıçağ düzmek ve parsı ta'lim ile avlamağ ve çağır ve atmaca ve toğın şikâr aldurmağ bununıdur. Ve bunun zamanında kağt-ı 'azîm olmağla mün'imleri ağşam ta'âmıyla iktifâya fermân idüp her kimün ta'âmı ola, ağşamdın ol yinmemekle sünnet-i şavma sebeb oldu.

[Cemşîd-i Veled-i Nev-cihân]

Mezkûr Tahmürş'un oğlı Ġalmamağla Ġarındaşı, bir rivâyetde birâder-zâdesi Cemşîd-i Veled-i Nev-cihân pâdişâh oldu. Bedîlü'l-cemâl, şâhibü'l-kemâl, dil-âver-i dânişver-tedbîr, umûr-ı memleketde bî-nażîr idi. Âlât-ı ģarbi bu peydâ itdi. Ġakîm Fîsâğoraş² bunun zamanında idi. 'İlm-i

1 Nüşhada "Âkıbet" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereğı "Ġâyet" olarak metne alındı.

2 Nüşhada "Fînâğoraş" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Melek Dosay Gökdoğın, "Pisagor", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/pisagor> (10.08.2020).

müsiķī ve nağamât-ı dil-nüvâzī ve ekşeriyâ söz ü sâz ve üzümnden şarâb itmek ve misk ü ‘anber ve ‘ud u hûb koğuları düzmek anlardan kalmışdır. Ve ‘ilm-i nücûm ve girec ü isfidâc ve çâder düzmek ve hammâm yapmak kendünün ihtirâ‘ıdır. Ve deryâdan dürr ü gevher çıkarmak ve gavvâşlık ve nev-rûz diyü şems noğta-i i‘tidâl-i rebî‘iye irişdükte mülük-ı eţrafı da‘vet idüp bayram itmek [bunun işidür].¹

İmtidâd-ı devlet-i bed-nihâdlarına tecebbür ü tekebbür irâş eylediği emr-i muķarrer olmağla nefis-i emmâre-i Cemşid dimâğını muhtel ve ‘aql-ı şahîhın mu‘tel idüp Hudâ-yı Te‘âlâ’dan istihyâ itmeyüp mişâlin aķtâr-ı ‘arza irsâl ve kendüyi görmeyenler timşâline ‘ibâdet itmelerini emr itdi. Halk dağı bi‘z-zarûri imtişâl idüp dünyâyı dâlâl isti‘âb idicek ‘Âdil-i ‘Ale’l-ıtlâķ tahtîr-i âfâķ için Şeddâd bin² ‘Âd’uñ birâder-zâdesi, bir kavilde Cemşid’ün h‘âher-zâdesi Dağhâk-i bî-bâk irsâliyle bünyâd-ı Cemşid’i ber-bâd eyledi.

Şeddâd bin ‘Âd

Hâzret-i Nüh ‘aleyhi’s-selâmuñ Hâm nâm oğlunuñ oğlı ‘İmlâķ nâm kimesnenüñ ‘Âd nâm oğlı var idi. Anuñ dağı iki oğlı var idi. [Biri] Şeddâd ve biri [dağı] Şedid idi.³ Mezkûr Şeddâd iki yüz altmış yıl pâdişâh oldu. Şedid dağı üç yüz yıl ‘ömr sürdi. Hüd Nebî ‘aleyhi’s-selâmuñ zamânında idi. Dîne da‘vet olunduķda ķabûl itmeyüp riħ-i ‘azîm ile helâķ oldu. Kütüb-i tefâsirde mezkûrdur [ki] Şeddâd vilâyetinde cennet diyü bir şehr binâ itdi ki hikâyeti şâyî’dür. İçine girmedin cümle ‘askeriyle helâķ olup cenneti ġâ’ib oldu. *Kelâm-ı Qadîm*’de mezkûr olan ﴿إِزْمَ دَاتِ الْعِمَادِ ۞ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلَهَا فِي الْبِلَادِ﴾⁴ aña işâret-dür.

1 Nüşhada “iderler imiş” şeklinde yazılan bu ibare anlam ve sentaks gereği “itmek bunun işidür” olarak metne alındı.

2 Nüşhada “şedâ’id” şeklinde yazılan ibare aşağıdaki anlatımlar doğrultusunda “Şeddâd bin ‘Âd” olarak metne alındı.

3 Nüşhada “Şedid’dür” şeklinde yazılan bu ibare sentaks gereği “Şedid idi” olarak metne alındı.

4 “...şehirler içinde benzeri kurulmamış olan, sütunlarla dolu İrem’e...”, Fecr 89/7-8.

Ḍaḥḥāk-ı Mārī

Ṭahmürs neslindendir. ‘Ömri biñ yıla vardı, dirler.

Beyt

چو ضحاک شد بر جهان شهریار برو سالیان انجمن شد هزار¹

Aşl adı Biveresb idi. Cāzūlık bilürdi. Ol tārīḥde Ḍaḥḥāk için Nemrūd’dur,² dirler. Ḥazret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām bunun zamānında vücūda geldi, dirler. Cemşid’i helāk itdükde yirine pādīşāh oldu. Zūlm u ‘udvān ve küfr ü tuḡyān ile biñ yıl pādīşāhlık itdi. İki yağrın[ın]da iki yılan şeklinde iki et bitmiş idi. Veca‘ın teskīn itmek için dört yüz yıl her gün ikişer ādem katl idüp omuzlarında mār şeklinde zāhir olan seretānlara maḡzlarını ṭilā’ iderdi.

Āḥirü’l-emr Gāve namında bir demürünün iki oğulları ‘ilāc-ı mezkūr için zebḥ olunmaḡla bī-iḥtiyār önine tutduḡı püst-pāreyi bir ağaç başına bayrak renginde geçirüp “Evlād ü etbā’ gitdi, nevbet bize geldi.” diyü si-tem-didelere “Ne тұrursuz?” diyüp, bī-bāk bāb-ı Ḍaḥḥāk’e [98b HZ] hü-cum idicek āfāk ittifākda teşmīr-i sāk eyledi. Ḍaḥḥāk-i bī-bāk ḥavfnāk olup lā-‘ilāc terk-i taḥt u tēc³ idüp kaçdı. Ol püst-pāreye Direfş-i Gāviyān tesmiye olunup zaman-ı ḥilāfet-i ‘Ömer raḍiya’llāhu ‘anhda Yezdicerd⁴ he-zimetinde ele girüp kırık biñ mişķāl altuna cevāhiri bey’ olunup ḡuzāt-ı üm-mete tevzī’ ve püst-pāre-i ma’ḥūdı iḥrāk bi’n-nār itdiler.

Nūḥ Nebī ‘aleyhi’s-selām dīne da‘vet itdükde ḡabūl itmeyüp -[ki] büt-perest idi, küfr üzre ḡaldı. Ve āḥir Ferīdūn elinde helāk oldu.

1 “Dahhāk dünyaya hükümdar olunca onda yıllar binlerle toplandı.” | Nüşhada görülen imla hataları *Şāhnāme* esas alınarak tashih edildi. bk. Hakīm Ebülkāsım Firdevsī, age, s. 36.

2 Nüşhada “Nemrūd-ı Dīv’dür” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereḡi “Nemrūd’dur” olarak metne alındı.

3 Nüşhalarda “terk-i tēc u taḥt” şeklinde yazılan terkip seci gereḡi “terk-i taḥt u tēc” olarak metne alındı.

4 Nüşhada “Yezde Cerd” şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Hayrettin Yücesoy, “Kādisiye Savaşı”, *DĪA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kadisiye-savasi> (11.08.2020).

Ḍaḥḥāk-ı Mārī'nün keyfiyyet-i aḥvālī

Bundan evvel Cemşid biñ yıl salṭanat idüp beş yüz yıl 'adl ü insaf ü islām üzere geçmiş iken Şeyṭān 'aleyhi'l-la'ne kendüyi yoldan çıkardı. Anuñ iğvāsıyla ḥāṣā, şümme ḥāṣā, ulühiyyet da'vāsın idüp, pes Ḥaḳ *subḥānehu ve te'ālā* 'Arab kavminden Benī Ḥimyer neslinden ḥükümet iden Şeddād'ın çavuşı iken Ḍaḥḥāk'ı Cemşid'e musallaḥ kıldı. Añsuzın ḥurüc idüp Bābil vilāyetine [ki] ḥālā Bağdād vilāyetleri cānibleridür, anı pāy-taḥt idinüp niçe yüz biñ 'asker ile Cemşid'e ḥavāle oldı. 'Aḳıbet helāk idüp mülk ü devletin elinden aldı. Ve bir iki yüz yıl 'adāletle ve re'āyāya merḥametle deprendi. Āḥir-i kār Şeyṭān 'aleyhi'l-la'ne bunu da azdurdı. Ba'de-zamānin Cemşid'den ziyāde zulum u ḥayfa başladı.

Hikāyet olunur ki İblīs bir tāze oğlan şüretine girüp Ḍaḥḥāk'ın aşçılarınuñ arasına qarışdı. Ba'zı leziz yimekler bişürüp içlerinde meşhūr oldı. Birgün Ḍaḥḥāk kendüsini istedi. "Sen maṭbaḥa gireli ben leziz ṭa'ām yir oldum." diyü bir miḳdār in'ām eyledi. Ba'dehu istimālet virüp "Baña bir yimek bişürün ki şimdiye dek ben anı yimemiş olam." diyü ışmarladı. Şeyṭān-ı bed-kirdār varup mu'tedil semüz ḳoyun etinden kıyma çekdi. Evvela şāfi yağ içinde bişürdi. Ba'dehu yumurṭa çalkayup anuñla qarışdurup ortaya getürdi. Ki ol āna dek ol güne leziz ṭa'ām yinmiş degül idi. Bu taḳdırce "mücmer küftesi" didükleri yumurṭalu kıyma İblīs'ün iḥdāşı idügi muḳarrerdür.

Ve bi'l-cümle andan küllī ḥazṣ idüp baḥşış virmege ḳolaylandı. İblīs ta'zīmle yüz yire sürüp "Benüm murādum aḳrānum içinde faḥr için pādişāhumuñ 'uryān ile mübārek omuzların bir kerre öpmekdür." diyü yalvardı. Ḍaḥḥāk kemal-i ta'accüble [ve] ta'cīl ile rızā virdi. 'Aḥdi üzere birgün ḥammāmda iken mezbūra omuzların öpmeye ruḥşat virdi. İblīs daḥı¹ ol murādın ḥāşıl kıldı. Ve irtesi maṭbaḥdan ḡā'ib oldı. Meḡer murādı Ḍaḥḥāk'ı belālara uğratmaḳ imiş. Ve 'adl ü inşāfdan ayırup zulum ile bed-nām-ı 'ālem kıılmaḳ imiş. Ya'nī ki nā-gāḥ ağzınuñ salyarları ṭoḳındı ki omuz başları geçişmege başladı. Giderek her birinde bir

1 Nüşhada "murādın" kelimesinden sonra gelen "İblīs daḥı" ibaresi sentaks gereği cümle- nin başına alındı.

yılan başı şüretinde bir et pāresi bitüp külli ıztırāb virdi. Ne kadar ki 'ilāc oldı, veca'ı sâkin olmadı.

'Āķibet İblis yine bir pīr-i ḥakīm şüretinde zāhir oldı. "Bunun 'ilācı āsāndur." diyü zindāndaki ölmesi vācib olmuş mücrimlerden iki maḥbūs getürtdi. Koyun gibi boğazlayup birinün beynini¹ bir omuz başındaki laḥmuñ üstine urdı. Tā ki ol aña ğidā olup irtesi ol zamāna dek ıztırābından kurtıldı. Ba'dehu "İşte bunlaruñ 'ilācı bu yüzdendür." diyü [99a HZ] cevāb virüp gitdi. Bu kerre her gün iki mücrimün katli muķarrer oldı. Bu ıarık ile giderek maḥbūslar nihāyet buldı. Taḥt-ı [emrindeki] re'āyāsına kūr'a şalup günden güne ikişer mazlūmuñ bī-sebeb katl[i] buyurıldı.

Āḥir-i kār sâ'ir memleket-i eṭrāfdan getirilmege başlandı. Şehrden şehre Daḥḥāk'uñ belālarına ḥākimleri kūr'a şalup fuķarānuñ evlādların alup gözlerine karşı boğazlamaları ta'ayyün buldı. Tā ki bu evzā'ı ḥalkuñ kendüden yüz çevirmesine ve kendüsi 'adl ü dād ve dīn ü imāndan beri olmasına bā'ış oldı.

İttifaķ şehr-i İşfahān ḥalkından Gāve nām bir demürčinün iki oğlu öldürilüp Daḥḥāk'uñ yılanlarına ğidā olınuķdan soñra ki bir oğulcığı kalmış idi, tekrār anı daḥı aldılar. Derdmendün derünına āteşler şaldılar. Ḥadd-i zātında ğayretlü ve aķrānı arasında güçlü ve kuvvetlü kimesne idi. Demürçilik itdükde önine tıtuğuğı deri pāresini çıkardı. Bir gönderün ucına bağlayup bayrak kaldurdı. "Daḥḥāk-ı zālimden cefā çekenler ve ciger-güşesinden ayrılup firāķ āteşine yananlar gelsün berü." diyü nidā idüp sadā kaldurdı. Ḥalk-ı 'ālem tamām sitem-dīdegān olup intikāma bahāne istemegin ān-ı vāḥidede Gāve yanına beş on biñ ādem ayrıldı. 'Ale'l-fevr varup İşfahān ḥakimini başup ve başın kesüp ve cebe-ḥānesini yağmalayup vāfir ādem yaraķlandırdı.

1 Nüşhada "bīnīsini" şeklinde yazılan bu kelime tashih edilerek metne alındı. bk. Kürşat Demirci, "Dahhāk", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/dahhak#1> (11.08.2020).

Bu çarık ile Gâve bir nâmdâr serdâr oldu. İki def'a kırkâr ellîşer biñ 'asker ile Daḥḥâk'ın vekillerine muḳâbil geldi.¹ Her birin şıyup, leşkerin kırup gitdükçe kuvvetlendi. 'Âḳıbet gördi ki emâret kendüye münḥaşır oldu, ḥadd-i zâtında ol vedî'atün emîni olmağa lâ'ik degül iken def-i mazâlim-i benî Âdem ḥidmeti 'uhdesine lazım geldi.

Fe-lâ-cerem şıfat-ı inşâfla ittişâfa sa'y idüp "Ben şadr-ı salṭanata sezâvâr degülin." diyü kibâr-ı 'askerine söyledi. Anlar "Biz sizden ğayruñ ḥükümetine râzî degülüz." didükde kulaḳ tutmayup Cemşid neslinden Ferîdün-ı Ferruḥ'ı² bildürdi. Daḥḥâk ḳorḥusından Rey şehrinün mağârelerinde gizlü iken getürdüp, taḥta geçirüp ve kendüsi anuñ beglerbegisi olup bî-nihâye 'asker ile Daḥḥâk'ın üstine vardı. Muḳâbil olduğu gibi şıyup ve leşkerin kırup kendüyi mü'ebbed ḥabse urdı. Ḥattâ 'Acem pâdişâhları ol deri pâresini altunlayup cevâhir ile vaz' ḳıldılar. Adın Gâviyânî 'Alem ḳoyup her yire teberrüken ü teyemmünen anı götürdiler.

İmdi, bundan 'ibret alınmaḳ gerekdür ki Daḥḥâk, Hârün şâgirdlerinin birinden siḥr öğrenmiş. Sehḥâre olduḳdan ğayrı biñ yıllık salṭanatda nâmdâr niçe kerre yüz biñ 'askeri var bir pâdişâh-ı cebbâr iken himmet-i bülend itmekle Gâve gibi demürçi kendüye zafer bula. Aşlâ anuñ siḥri ve leşkeri fâ'ide virmeye. Pes bundan 'ibret alınmaz mı?

﴿فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ﴾³

1 Nüşhada "vekilleri añladı" şeklinde yazılan ibare sentaks ve anlam gereği "vekillerine muḳâbil geldi" olarak metne alındı.

2 Nüşhada "feruḥı" şeklinde yazılan bu kelime devamındaki anlatımlar doğrultusunda "Ferruḥ'ı" olarak metne alındı.

3 "Ey basiret sahipleri, artık ibret alın.", Haşr 59/2. | Nüşhada âyetin sonunda "illâ/elâ âyet" şeklinde bir ifade yazılıdır. Bu ifade sentaks ve anlam gereği metne alınmadı.

Ferîdün-ı Ferruḥ

Beyt

Urındı başına tâc-ı hümayün
Mübârek sâ'at ü ferḥunde-demde

Geçüp Ḍaḥḥâk tahtına Ferîdün
Hümayün-maḥdem ü meymün-ḳademde¹

Cemşid'ün oğlu oğludur. Babaları Ḍaḥḥâk ḥavfından muḥtefi olup biyâbânlarda çübânlar ile hem-nişin olmağın mürür-ı dühür ile mezḳür ol yirde² ḳalmış idi. Direfş-i³ Gâve zuhûrında [99b HZ] temşiyet için “Maşlahata lâ'ik [olan budur ki] salṭanat⁴ bir kimesnesiz şüret bulmaz.” diyü Gâve ḥalka naşîhat itmekle Ferîdün-ı nâ-peydâyı biñ belâyla bulup zimâm-ı ihtiyârlarını enâm aña teslîm eylediler. Ol daḥı kemer-i ihtirâmı der-miyân idüp 'adû-yı ḳadîminden intiḳâm aldı. Ḍaḥḥâk-i nâ-pâki ḳatlı ve 'adiyânı müste'sal eyledi.

Şi'r

كم ليلة من الغيوم الدهر مظلمة [قد] ضاء من بعدها صبح من الفرج⁵

Raḥmet [ü] mekrümetiyle 'âlem âsüde-ḥâl oldu. Gâve-i âhengeri ki 'Irâḳ'a vâlî itmiş idi, muḳaddeme-i genc idüp Rûm'a ve cihân pehlevânı Nerimân'ı ki şipehsâlâr-ı Ḥorâsân [idi], teşḫîr-i cemî'-i memâlik-i maşriḳa gönderdi. Ekşeri ma'mûre-i 'arzda sulṭân 'ale'l-istiḳlâl olup, Güdeşi

1 Nüşhada manzumenin başında bulunan “Urındı başına tâc-ı hümayün” mısrası sonunda tekrar yazılmıştır. | Nüşhada bu beytin mısraları yer değiştirilmiş şekilde yazılıdır. Kafiye dizilişi gereği mısraların yerleri değiştirilerek metne alındı.

2 Nüşhada “olmaḳda” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği “ol yirde” olarak metne alındı.

3 Nüşhada “Nefş” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği “Direfş” olarak metne alındı.

4 Nüşhada “salṭanatsız” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği “salṭanat” olarak metne alındı.

5 “Pek çok gece hayatın dertlerinden dolayı karanlıkta geçmiştir. Ancak ondan sonra sabah ferahlıkla o karanlıkları dağıtıp [her yeri] aydınlatmıştır.”

Dīndān'ı¹ mağāribeye melik naşb idüp min-ba'd mālīk-i mülk-i Fārs olanlar müdāhale itmemek ve 'Acem'den anlaruñ üzerine leşker göndermemek üzere şart eyledi.

Ve Çīn [ü] Māçīn ve Hıṭā ve Hōten ve tamāmī-i Tūrīkistān'[ı] Nehr-i Ceyhūn'a dek [ki] Tūrān dirler, büyük oğlu Tūr'a viridi. Ve Frengistān [u] Rūm u 'Arabistān'[ı] Furāt'a dek küçük oğlu Selm'e viridi. Ve mā-beyn-i Furāt u Ceyhūn'[ı] ki Āzerbaycān ve 'Irāḳ ve Fārs ve Hōrāsān'dur, ki aña Īrān dirler, ortanca oğlu Īrec'e² taḳsīm itdi. Ve şehensāhlik Īrān'da pādīşāh olana olmağı muḳarrer eyledi.

Tūr ve Selm, Īrec'e ḥased idüp ṭarafeynden leşker-i 'azīm ile her biri hücüm idicek Ferīdūn muḳāteleye 'azīmet itdügi[ni] Īrec müşāhede idüp, muḳāteleden mücāhede aḥsendür, diyü babasından ṭav'an ve kerhen destūr ile def-i şerr [u] şūr için mülākāt³ idüp birāderlerine "Benüm için babañuz ile ḥuşūmet itmeñ, ḥişsemi ḥüsn-i ihtiyārumla size baḥş ideyüm." [didi]. Birāderleri cevāb virdiler ki "Babamuz senūñ ḥayātuñda ne bize maḥabbet ider ve ne mülke seni sulṭān itmekdin⁴ ferāḡat ider." diyü bedbaḥtān Īrec'i ḳatlı itdiler.

Ferīdūn-ı ciger-ḥūn Īrec'ūñ oğlu Menūçīhr'i veliyy-i 'ahd idüp inṭikāmın aldı. Ferīdūn dünyāda beş yüz yıl 'ömr sürdükdən şoñra fevt oldu.

Şi'r

الموت كأس وكلّ الناس شاربه   والقبر باب وكلّ الناس داخله⁵

1 *Şāhnâme*'ye göre Ferīdūn'un "Kiyānūş" ve "Pürmāye" adlı iki kardeşi vardır. Burada kasıt bu kardeşlerden biri olmalıdır. bk. Necāti Lugal (çev.), *Firdevsī Şehnâme*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, C. 1, s. 78.

2 Nūshada anlatımlar boyunca "Īrec, Īrec, Ebrec" gibi farklı şekillerde yazılan bu isim "Īrec" olarak metne alındı. bk. Tahsin Yazıcı, "Ferīdun", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/feridun> (12.08.2020).

3 Nūshada "belākāt" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "mülākāt" şeklinde metne alındı.

4 Nūshada "nīmden" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "itmekdin" olarak metne alındı.

5 "Ölüm bir kadehtir. Her insan ondan içer. Kabir bir kapıdır. Her insan ondan geçer."

Menüçihir

Müddet-i salṭanatı yüz yigirmi senedür.

بہشتم بیامد منوچہر شاہ
ہمہ پھلوانان روی زمین
بسر بر نھاد آن کیانی کلاہ
برو یکسرہ خواندند آفرین¹

İrec'ün kıızı oğlu, yâ oğlu oğlu [olduğu] rivâyetleri² müverrihîn bey-ninde vardır. Nihâyet oğlu olmaḳ râcihdür. Ceddi Ferîdün'un veliyy-i 'ahdi iken vefâtında istiḳlâl üzere pâdişâh olup vilâyete vâli ve her kıaryeye hâline göre re'isler ve niḡebânlar naşb eyleyüp Nehr-i Furât'dan 'ırâklar kesüp memâlik-i 'Irâḳ'a nehrler [cârî idüp], bir rivâyetde Nehr-i Furât'ı ḡafir ile 'Irâḳ'a getürdi. Ve eṭrâf-ı Dicle'yi ve Furât'ı ﴿جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾³ itmiş idi. Âḡir-i zamân-ı Mûsâ 'aleyhi's-selâm bunuñ evâ'ilinde olmaḳ mezkûrdur. Şu'ayb ve Yûşa' 'aleyhi's-selâm bunuñ zamânında gelmişdür.

Altmış yıldan soñra nesl-i Tûr'dan Efrâsiyâb leşker-i bî-hisâb ile üzerine gelicek ḡarb u ḡarb vuḳû'ından soñra Menüçihir-i bî-tâb Tûrân ve Ṭaberistân'a kaçdı. Efrâsiyâb daḡı ardınca varmayup verâ-yı Ceyḡûn Efrâsiyâb'un olmaḳ üzere şulḡa karar virildi. Yüz yigirmi yıl salṭatdan soñra vefât itdi. Yirine oğlu Nevzer-i⁴ veled-i Menüçihir cülûs [100a HZ] eyledi.

1 “Sekizinci [günde] Menüçihir Şâh geldi. O Keyânî tacı başına koydu. Yeryüzünün bütün yiğitleri hep birden ona ‘Âferin.’ dedi.” | Nûshada görülen imla hataları *Şâbnâme* esas alınarak tashih edildi. bk. Hakîm Ebülkâsım Firdevsî, age, s. 92.

2 Nûshada burada yer alan “ile” kelimesi sentaks gereği metne alınmadı.

3 “...içinden ırmaklar akan cennetler...”, Muhammed 47/12.

4 Nûshada “Nevrez” şeklinde yazılan bu kelime “Nevzer” olarak metne alındı. bk. Hakîm Ebülkâsım Firdevsî, age, s. 160.

[Nevzer-i Veled-i Menüçih]

Müddet-i salṭanatı üç senedür.

Beyt

چو سوگ پدر شاه نوذر بداشت ز کیوان کلاه کی بفراشت¹

Menüçihr bunı veliyy-i ‘ahd itmiş idi. Taht üzere pâydar olduğda ve perde-nişin ve tamām vaḡār ve ḡāyet kem-āzār olduğundan düşmen ü düst ḡulübında mehābet-i devleti mürtefi‘ olmaḡla Efrāsiyāb, «الفرصة تمرّ مرّ»² diyü İrāniyyān’a mükerrer sefer itdi. Sipehsālārı Sām daḡı ol eṣnāda vefāt idüp Zāl daḡı Hindistān’a gitmiş bulunmaḡla za‘f-ı Nevzer ḡuvvet bulup, ‘askeri şikest ve kendü eṣir-i dil-beste-i zencir oldı.³

Beyt

شب تیره تا شد بلند آبتاب همی گشت با نوذر افراسیاب⁴

[Efrāsiyāb] mā-cerā-yı ḡadīmi unitmayup İrān-zemīni Tūrān-zemīne zamīme itmek dā‘iyesiyle Nevzer’[i] eṣir itdi.⁵ [Ba‘dehu] ḡatlı idüp on iki yıl, iki ay devlet-i İrān’a mālīk ve şāḡhib-i taht geçindi.

1 “Nevzer Şāh babasının matemini yaşayınca Keyvān’ın büyük padişahlık tacını taktı.” | Nüşhada görülen imla hataları *Şāhnâme* esas alınarak tashih edildi. bk. Hakīm Ebülkāsım Firdevsî, age, s. 160.

2 “Fırsat, bulutun geçtiği gibi geçer.”

3 Nüşhada burada “Efrāsiyāb iki arḡada Feridün’a dāver müddet-i ‘ömri dört yüz senedür.” şeklinde muḡlak bir ibare vardır. Anlam ve bağlam gereği bu ibare metne alınmadı.

4 “Karanlık geceden güneş yükselip (gündüz oluncaya) kadar Efrasiyab Nevzer’le savaştı.” | Nüşhada görülen imla hataları *Şāhnâme* esas alınarak tashih edildi. bk. Hakīm Ebülkāsım Firdevsî, age, s. 176.

5 Nüşhada “oldı” şeklinde yazılan kelime anlam ve sentaks gereği “itdi” olarak metne alındı.

Zâb bin ʤahmâsb¹

Müddet-i salṭanatı otuz senedir.

Beyt

یکی مؤده بردند نزدیک شاه که رستم بدرید قلب سپاه²

*Târiḫ-i Ṥaberi*³’de Zav bin ʤahmâsb bin Menûçihir’dür. Efsâsiyâb’uñ zulm u ta’addisini işidecek ḫâkim-i Sîstân ile³ te’biden İrân’a pâdişâh olup ceyş-i [bî]-kerânla Efrâsiyâb’uñ üzerine sürdi. Ve ḫaşmını yine Tûrân’a kaçurdi. Şoñra ta’mîr-i ḫarâba bezl-i cehd idüp İrân’ı âbâdân eyledi. Şoñra kendü ihtiyârıyla pâdişâhlığı ‘ammusı oğlu Gürşâsb bin Güştâsb’a virdi. Vâlidesi Bünyâmîn⁴ bin Ya’ḫûb ‘aleyhi’s-selâm kıızıdır.

Gürşâsb bin Güştâsb

Rüstem-i Dâstân’uñ neslinden olmaḫ rivâyeti vardır. Bu daḫı yigirmi yıl salṭanat eyledi. ʤabaḫa-i Ūlâ bunda müntehî oldı.

ʤabaḫa-i Şâniye Keyâniyân

Nefer ṭoḫuz. Müddet-i devletleri altı yüz yetmiş ṭoḫuz senedir.

1 Bu isim *Şâhnâme*’de “Zavtahmasb” şeklindedir. bk. Hakîm Ebülkâsım Firdevsî, age, s. 186.

2 “Biri padişahın katına Rüstem’in [düşman] askerinin kalplerini yırttığı haberini ulaştırdı.” | Nüşhada görülen imla hataları *Şâhnâme* esas alınarak tashih edildi. bk. Hakîm Ebülkâsım Firdevsî, age, s. 202.

3 Nüşhada “te’biden” kelimesinden sonra gelen bu edat sentaks gereği buraya alındı.

4 Nüşhada “anı te’min” şeklinde muğlak yazılan bu ibare anlam gereği “Bünyâmîn” olarak metne alındı.

[Ammā Keyķubād]

Beyt

Şāh-ı ‘ādil ahramān Keyķubād
İtdi yüz yıl bu daı dūnyāda dād

Ammā Keyķubād ki müddet-i salanatı yüz senedür,¹ Nevzer bin Menūıhr’uñ evlādı evlādındandır. Hāzret-i Hızr ve İlyās ve Elyesa‘ ve Şemū’ıl ve Hāzekıyel ‘aleybi’s-selām bunuñ zamānında meb’ūş olmuşlardır. Müşārün ileyh Keyķubād-ı nık-i’tıķād enbiyā-yı kirāmuñ dın ü milleti ve evāmır ü nevāhılerini bi’t-tamām abül idüp taķvıyet-i umūr-i şer’ıyye ve temşıyet-i aħkām-ı dıniyyede bezl-i sa’y-i maķdūr iderlerdi.

Muaddemā kenār-ı Ceyhūn’da sākin olup Fārs’dan rezm-h’āh² ve güşād-ı zerrın külāh ser-‘askerleri idi. Tatar ile kārzar ider idi. Rüstem uvvetiyle Efrāsiyāb’a şıkest virüp, ‘ācizāne şulha nisbet itdükde hezar nāz u niyāzdan şoñra abül şüretini gösterüp, mülük-i ‘ālemi maķhūr ve kāffe-i ümemi fermānıyla me’mūr idüp istiqlāl buldı. Fevt oldudan şoñra Keykāvus serir-i salanata cülüs itdi.

[Keykāvus]

Müddet-i salanatı yüz elli senedür.

Beyt

چو کاووس بگرفت گاه پدر   مرا او را جهان بنده شد سر بسر³

1 Nūshada burada “Beyt” başıı gelmektedir. Nesir ile devam edildii için bu başıık metne alınmadı.

2 Nūshada “vefārdan rerm h’āh” şeklinde mulak yazılan bu ibare anlam ve seci gerei “Fārs’dan rezm-h’āh” olarak metne alındı.

3 “Bazen [Key]kāvuse, [tahtı] eline geçirdi, bazen babası. Bütün dünya baştan başa bana ve ona köle oldu.” | Nūshada görülen imla hataları Şāhnāme esas alınarak tashiħ edildi. bk. Hakım Ebülkāsım Firdevsı, age, s. 210.

Ceddinün zamân-ı hayâtında tahta çıkup yüz elli yıl pâdişâhlık eyledi. Evâ'il-i saltanat[ın]da mülk-i Mâzenderân 'işyân idüp, üzerine varup fetih eyledi. Ve Hind'e sefer idüp dahı muzaffer oldu. Yemen'e leşker çeküp vardukdâ meliki [100b HZ] şüret-i itâ'atde olup kıızı Erâya'ya ârâyiş ü tezyîn-i tâmm ile hizmet-i şîhhatlerine ruhşat, belki rağbet göstermekle Keykâvus ta'alluğ u ta'aşşuğ idüp 'ayş u nûşa meşğül iken pehlevândan Tüs ve Güstehem ve Bijen ve Giv,¹ Keykâvus'ı tutup Qal'a-i Yemen'de habs eyledi. Rüstem, Zâbilistân'dan biñ bahâdir ile Yemen'e varup Keykâvus'ı tahliş itdi. Muqâbele-i hizmet için Zâbilistân'a Rüstem'i sultân idüp, tâc-ı mu-raşşâ' giydürüp altun taht üzerinde oturmağa menşür yazdı. Rüstem, Zâl'ün terbiyesi ile kemâl bulmuş idi.²

Siyâvuş [ve] Hüşeng bunun oğludur. [Siyâvuş'un] üvegi anası Sûdâbe³ anuñla hem-h'âbe olmağa tâlibe oldu. Hetk-i⁴ nâmûs-ı pederden püser-i şâhib-hüner hâzer idicek mel'üne keşf-i râzdan ihtirâz idüp Keykâvus'a "Senün oğluñ saña hîyânet ve baña şehvet ile kaçd ider." diyü iftirâ ve ihtirâ' eyledi. Keykâvus firîb-i zen-i nâ-be-kâr ile oğlundan bîzâr olup bi'z-zarûri Efrâsiyâb'a ilticâyı irtikâba sebep oldu.

Efrâsiyâb bidâyet-i hâlde ri'âyetler idüp kıızı Firengîs'e⁵ her vechle tev-vîc kârını tamâm eyledi. Şoñra qarındaşı Gersiyuz⁶ igvâsiyla zevâl-i mül-kindin hâzer idüp bir taşt-ı zerde Siyâvuş'ı zebh eyledi. Ba'dehu zemîn-i siyâhda defn itdi. Firengîs, Siyâvuş'dan hâmil olmağa Pîrân⁷ ki serdâr-ı nâmdârlarından idi, aña teslîm idüp "Veled zükürdan zühür iderse beni âgâh eyle." diyü tenbîh eyledi.

1 Nûshada burada yer alan "ile" edatı sentaks gereği metne alınmadı.

2 Nûshada bu cümle sonraki cümleden sonra gelmektedir. Anlam ve sentaks gereği cümle-nin yeri değiştirildi.

3 Nûshada "Dûdâbe" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Lugal, age, C. 2, s. 456.

4 Nûshada "Hevseng" şeklinde muğlak yazılan bu kelime anlam gereği "hetk" olarak metne alındı.

5 Nûshada burada yer alan "ve" bağlacı sentaks gereği metne alınmadı.

6 Nûshada "Gerşiyuz" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Lugal, age, C. 2, s. 530.

7 Nûshada "Pîrân Depe" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Lugal, age, C. 3, s. 152.

Birkaç aydan sonra Keyhüsrev tevellüd itdi. Pîrân ruhşatıyla Firengîs oğlan¹ olduğın i'lâm itmeyüp belki kendü bile pinhân oldu. Keyhüsrev Türkistân'da hadd-i bulûğa qadem başduqda Gîv bin Gûderz² İşfahân'ı cüst ü cüyında ser-gerdân gezerken Keyhüsrev'i bilüp âb-ı Ceyhûn'dan geçürüp İrân'a getürdi. İrânîler tamâm mâtem-i Siyâvuş ile vîrân iken didâr-ı Keyhüsrev ile âbâdâne olup tâze cân buldı.

Keykâvus-ı kâlûs hayâtdan me'yûs olmağla salţanatdan fâriğ oldu. Müddet-i salţanatu yüz elli yıldan ziyâdece olmağla şânı Kethüdâ-yı Dihkânî kadar [olup] İrâniyyân [ve] Rüstem-i Dâstân olmasa sitem-i semend-i 'adû-yı kîne-cûsî [anı] hâk ile yeksân iderdi. Kendü kevnî bahtı iyü³ olmağla evzâ'-ı nâ-hemvâr ile mülkinde müddet-i medîd şehryâr-ı pâydar oldu. Hazret-i Dâvûd ve Süleymân ve Loqmân 'aleyhi's-selâm bunû 'aşrında idiler.

[Keyhüsrev]

Keyhüsrev cülûsında intikâm qaşdıyla vezîri Tûs'ı serdâr idüp leşker-i encüm-şümâr ile Efrâsiyâb'a irsâl eyledi. 'Aqablarınca Rüstem-i Dâstân ve ardınca kendü şevket ü şân⁴ ile hareket idüp ne kadar ki on sene mütevâliyen muhârebe vü muqâtele idüp birkaç def'a yedi gün yedi gece 'ale'l-ittişâl kıtâlde infişâl muhâl oldu. Bi'l-âhîre Efrâsiyâb oğlunuñ sine-i pürkînesine nîze-i Keyhüsrev güzer idicek Efrâsiyâb-ı hâne-harâb kühistân-ı Gilân'a cân atdı. Şoñra Şîrvân-zemînde tutilup meydân-ı siyâsetde boynı urıldı.

1 Nûshada "oğlana" şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereği "oğlan" olarak metne alındı.

2 Nûshada "Güdersrây" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Lugal, age, C. 3, s. 236.

3 Nûshada "ebû" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "iyü" olarak metne alındı.

4 Nûshada "şâb" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "şân" olarak metne alındı.

Lehrâseb-i Birâder-zâde-i Keykâvus

Müddet-i salṭanatı yüz yigirmi senedir.

Beyt [101a HZ]

Olıcaḡ Lehrâseb mülke şehryâr
Oldı mülkinde anuñ eşher diyâr¹

Ḥâzret-i ‘Uzeyr *‘aleyhi’s-selâm* ve cenâb-ı Dânyâl *‘aleyhi’s-selâm* bunıñ zamânında meb‘ûş oldılar. Keykâvus’uñ qarındaşınıñ nebiresidir. Belḡ’de qarâr idüp ekşer-i memâlik-i Tatar’ı qabza-i teşhîre getürdi. Yüz yigirmi yıl cihân-gırliginden soñra oḡlı Güştâsb’a fâriḡ oldı. Buhtunnasr ki Nebuḡadnezar’dur² dirler, Gıv’uñ qarındaşı olur, diyâr-ı Bâbil’e ḡâkim olup³ fetḡ eyledüḡi bilâd[uñ] meliki olmaq üzere menşür virdi. Ol mel’ün Recî’am [bin] Süleymân *‘aleyhi’s-selâm* ile muḡârebe idüp Beytü’l-maḡdisi’ñ ḡâke berâber eyledi. Eremyâ ve Dânyâl ve ‘Uzeyr *‘aleyhi’s-selâm* zamânında gelmişlerdür.

Güştâsb

Müddet-i salṭanatı yüz yigirmi senedir.

Beyt

چو گشتاسب را داد لهراسب تخت   فرود آمد از تخت و بر بست رخت⁴

-
- 1 Nüshada “ve diyâ” şeklinde muḡlak yazılan bu ibare vezin, kafiye ve anlam gereḡi “diyâr” olarak metne alındı.
  - 2 Nüshada “Gevdezer” şeklinde yazılan bu isim “Nebuḡadnezar” olarak metne alındı. bk. Ömer Faruk Harman, “Buhtunnasr”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/buhtunnasr> (E.T: 17.02.2019).
  - 3 Nüshada “idüp” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereḡi “olup” biçiminde metne alındı.
  - 4 “Lehrâseb tacı Güştâsb’a bırakınca (Güştâsb) onu tahttan indirip terketti.” | Nüshada görülen imla hataları *Şâhnâme* esas alınarak tashih edildi. bk. Hakîm Ebülkâsım Firdevsî, age, s. 936.

Zerdüşt-i¹ menhûs ki şâhib-i kitâb-ı Mecûs'dur, bunuñ zamânında zuhûr itmişdür. Muğaddemâ Hazret-i Eremyâ, ya'nî Hazret-i Hızır 'aleyhi's-selâm şâgirdlerinden bir kimesneye şâgird olup taşşil-i 'ilm ü hikmet itdükden soñra 'ilm-i muğayyebât ve içtîlâ'-ı hafıyyâta kâdir olup da'vâ-yı nübüvvet itdi. Kitâb-ı *Zend*² diyü bir kitâb icâd itdi. Türrahât-ı bâtıla tahrîr itmegün cümle kavm-ı Güştâsb Mecûsî-i âteş-perest olmağın anuñ aḥkâmına itâ'at itmekle gird-âb-ı küfr ü cehâlete ve lücce-i gebr ü dâlâlete ğarîḳ oldılar.

Şîrâz'da Beyzâ nâm bir şehri binâ itmişdür ki Hazret-i Kâdî Beyzâvî ol şehrdendir. Ve Şeyḫ Ebü İshâḳ Fîrûzâbâdî dahı andandur. Hâkîm Sokrâṭ ve Hâkîm Câmasb³ anuñ zamânında idi.

Behmen-i Veled-i İsfendiyâr

Müddet-i salṭanatı yüz iki senedir. Mezkûr Güştâsb'ın oğlı İsfendiyâr, Rüstem elinde helâk olduḡda taḫtını oğlunuñ oğlı Behmen'e⁴ viridi. Buḫtunnaşır Kud-si Şerîfi ḫarâb itdükden soñra bunlar ta'mîr eyledi. Boḡrâṭ Hâkîm ve Domoḡrâṭîs Hâkîm bunuñ zamânında idiler.

1 Nüshada "Zerdeşit" şeklinde yazılan bu isim "Zerdüşt" olarak metne alındı. bk. Şinasi Gündüz, "Mecûsilik", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mecusilik> (15.08.2020).

2 Nüshada "Rind" şeklinde yazılan bu isim "Zend" olarak metne alındı. bk. Gündüz, *agmd*.

3 Nüshada "Câmasb" şeklinde yazılan bu isim "Câmasb" olarak metne alındı. bk. Mustafa Erkan, "Câmasbnâme", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/camasbname> (15.08.2020).

4 Nüshada "Tehemten" şeklinde yazılan bu isim başlık doğrultusunda "Behmen" olarak metne alındı.

Dārāb¹ bin Behmen

Müddet-i salṭanatı on dört senedür.

Beyt

جو دارا بتخت مهی برنشست   کمر بر میان بست و بگشاد دست²

Eflātūn-ı ilāhī ki tilmīz-i Sokrāt ve re'īs-i İsrāḳıyyūn ve üstād-ı meşāhiyyūndur, bunuñ zamānında idi. Rüstem-i Zāl bu zamānda vefāt itdi. Mezbūr Dārāb pādīşāh olduḡda Bijen nām nīm-zāda meyl-i küllī olmaḡla vezāretde istiḥdām murād itdi. Ve Reşnen-i vezīr taḡyīr-i tām bulup, sırren İskender-i Rūmī'ye haber idüp “İhrāc-ı ḡarācda ta'allül it. Bolay ki ḡarb u ḡıtāle mü'eddī olaydı, mülk-i İrān'a seni sulṭān itmek ḡābıldür.” diyü tebşīr idicek İskender şāḡib-i cürm olmaḡla Dārā[b]-ı ḡāfil vezīri 'ākıl idüḡini bilürdi. Netīce kārzāra ḡarār virilüp şāḡrā-yı Mevşil'de ṭarafeynden mübārizān³ ḡarb u ḡıtāl[e] iştīḡalde iken ḡarīf-i Hemedānī ki zaḡm-ḡūrde-i Dārā[b] Şāḡ idiler, [bī]-muḡābā tīḡ çeküp, [Dārāb'ūñ] nihāl-i 'ömrini tebāḡ eyleyüp, İskender ḡaçup naḡşdan āḡāḡ oldı.⁴ 'Ale'l-fevr Dārāb'a yitişüp, başını dizi üzerine alup, ke-ennetu tevāzu' iderken Dārāb ızṭırāb-ı mevṭle ḡözlerin açup, İskender'i ḡörüp, kim idüḡini bildükde duḡter-i ḡoş-aḡterini tezvīc ve ol 'özr iden iki bed-baḡta siyāsete tervīc ışmarlayup ve şānādīd-i ḡavm-i 'Acem'e ri'āyet vaşıyyetin [101b HZ] idüp cihān-ı ḡarābdan ḡoçdı. Müddet-i salṭanatı on dört yıl oldı.

1 Nüşhada “Darāt” şeklinde yazılan bu isim “Dārāb” olarak metne alındı. bk. Hakīm Ebülkāsım Firdevsī, age, s. 1131.

2 “Dārā yücelik tahtına oturunca gayret kemerini kuşanıp eli açık davrandı.” | Nüşhada ḡörülen imla hataları Şāḡnâme esas alınarak tashih edildi. bk. Hakīm Ebülkāsım Firdevsī, age, s. 1132.

3 Nüşhada “nīzān” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereḡi “mübārizān” olarak metne alındı.

4 Nüşhada “idiler” şeklinde yazılan bu kelime sentaks gereḡi “oldı” olarak metne alındı.

Tabaqa-i Şâlişe Eşkâniyân'dur

Ki mülük bunlara dirler idi. İskender-i Yünânî ihdâş eyledüğü mülük-i tavâ'if bunlardır. Ahvâlleri çendân mazbûṭ olmamağla zıkr olunmamışlardır. Müddet-i salṭanatları iki yüz elli beş yıl [ve] ba'zılar ḡatında dört yüz otuz yıldur, dirler. Cümleden Eşkâniyân on sekiz neferdür.

[Eşk bin Dārâb]

Evveli Eşk bin Dārâb'dur. İskender'ün vefâtından sonra Eṣṭan-ı Rûmî ki Fârs'a 'Irâḡ'ı zamm idüp İskender ḡâkim naşb eyledüğü kimesnedür, [Eşk bin Dārâb] mu'âşır-ı mülük-i tavâ'if ile ḡurûc idüp, mezbûr Eṣṭan'ı¹ ḡatlı idüp, sâ'ir Ervâm'ı A'câm'dan ihrâc [idüp], ta'aşşî naḡilde [iken] Eşk bin Dārâb ḡurûcında istiḡlâl mertebelerine varmadın vefât idüp, Keyḡusrev'ün ḡarındaşı oğullarından Eşk² [ve] mezbûruñ ḡâli Eşk âḡar maşlahata temşiyet virüp, ḡadeḡa-i salṭanatı ihâta idüp dâde-i devletde ḡarâr itdi, dirler. Behr-i taḡdîr-i dil-pezir ile mâlik-i mülk-i İrân oldılar. Tavâ'if ber-ḡaraf olunca bunlara mürâca'at u muvâfaḡat iderlerdi. Ve fermânlarında kendü isimleri üzerinde bunlaruñ isimlerini yazarlardı. Ve mülk-i İrân'a düşmen teveccüh eylese emr ü nehyine ittibâ' ve emr eyledüğü mekânda ihtimâm iderlerdi.

Deme Dârmin (?) ki ḡışşaları meşhûr-ı 'âlemiyân ve kendüler bednâm-ı cihândur, mülük-i tavâ'ifden ḡorâsân-zemîn meliklerindendür, cümlesi altı neferdür, tefâşiline muṡṡali' olmadın enbiyâdan ḡazret-i Yûnus ve Corcîs ve Zekeriyyâ ve Yahyâ ve 'İsâ 'aleyhimi's-selâm zamânlarında gelmişlerdür. Eşk'[ün] evvel-i müddet-i salṭanatı on yıldur. Eşk bin Eşkân yigirmi yıl salṭanat itdi.

1 Nûshada "Eṣṭaḡ" şeklinde yazılan bu isim yazım birliḡi gözetilerek "Eṣṭan" biçiminde metne alındı.

2 Nûshada "Esk" şeklinde yazılan bu isim biyografinin son iki cümlesi esas alınarak tashih edildi.

Şâbūr bin Eşkân

Altmış yıl salţanat itdi. Medâ'in şehrini bu tarz eylemişdür. Ve Cerâhîn ki zamân-ı Husrev ü Pervîz'e dek Dicle üzerinde idi, bu yaptı. Himmet ü mürüvvet ü 'adâleti mezkûrdur. 'İsâ 'aleyhi's-selâm 'aşrında idi.

Behrâm bin Şâbūr

On bir yıl melik oldu. Şehr-i Enbâr'ı bu tarz eyledi.

Balâş bin Behrâm

Ol dağı on yıl pâdişâh oldu. Benî İsrâ'il'den bir gürüh mâ'ide nüzûlünde 'İsâ 'aleyhi's-selâm ile bulunup, mâ'ideyi bile ekl idüp inkâr itdiler. Ve mesh olunup, meymûn şüretine girüp yedi günden sonra öldiler. Bunuñ zamânında vâkı' oldu.

Hürmüz bin Balâş

Bu dağı on toğuz yıl salţanat itdi. Babası salţanatını buña fâriğ olup merdâne ve ferzâne hareket eyledi. Birgün şikârgâhda bir âhû kaçup mağâreye girdi. Bu dağı ardınca varup, bir oğ atma miqdârı teng [ü] târik mağalden geçüp bir kubbe-i 'azîme içinde dört husrevâne hum filoriden memlû, ağızları üzerinde birer altun taş konılmış buldı. Cümlesini 'askere ve fuķarâya bezl idüp bir habbe alıķomadı. Yûnus 'aleyhi's-selâm 'aşrı [olduğı] rivâyeti vardur. Bağdâd'da Fârisiyye ve nehr-i revân bunuñ âşârındandır.

Narsî¹ bin Balâş

Çırk yıl salıanar itdi. Bunuñ zamanında Şadıķ ve Şadıķ, Anıakiyye Őehrinüñ halkını dın-i ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm için da’vet itdiler. Habib-i Neccâr Hazretleri âyet-i kerime-i ² ﴿إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ﴾ mişdâķı üzere bunlara zamm oldı. Kefere vü fecere bunlaruñ üçini Şehid itdiler. Pes Şayha-i Cebra’ıl ‘aleyhi’s-selâm [102a HZ] ile müŐrikân[un] cümlesi helâk oldılar.

Feridün bin Hürmüz

Bu daķı on yıl pâdiŐah oldı. Lâkin zâlim olmağla gözlerine mİL çekdiler.

Balâş bin Firüz

Bu daķı on yıl salıanar itdi. Şehr-i Lâr bunuñ âŐarındandır.

Husrev bin Balâdân

Ki Firüz’uñ ‘ammi-zâdesidür. Çırk yıl pâdiŐah oldı. Tedbîr-i memleketde re’y[i] muğkem idi. Şehr-i Sercân bunuñ âŐarındandır.

Balâş bin Balâş

Yigirmi dört yıl salıanar itdi. Nevminde didiler ki “Senüñ mevtüñ elinden olur.” Birgün kendü otaķ direğine nükte itmekle çâder diregi başına dūŐup helâk eyledi. Őemsün-ı ‘âbid bunuñ zamanında idügi mervidür.

1 Nüşhada “NarŐi” Şeklinde yazılan bu isim diğer yerlerde “Narsî” Şeklinde yazıldığı için tashiĥ edilerek metne alındı.

2 “Hani biz onlara iki elçi göndermiŐtik de onları yalancı saymıŐlardı. Biz de onlara üçüncü bir elçi ile destek vermiŐtik.”, Yasin 36/14.

Erdevān bin Balāş

Bu dağı on yıl pādişāh olduđdan¹ sonra cengde atlı oldu.

Erdevān bin Eşķān

'Ammisi oğlıdur. Yigirmi üç yıl pādişāh oldu.

Balāş bin Eşķān

Otuz yıl pādişāh oldu. Yehūdiler bunuñ zamānında Yaħyā 'aleyhi's-selāmı zebħ itdiler. Mezbūr Cūzerz² iştüdkde Şām'a varup seyl-āb-ı hūn-ı Yehūd ile Şām'dan rūd-ı Ceyhūn aıtdı. Ol perişānlıkda avm-i Yehūd'uñ ikisi bir yire gelüp rāhat itmediler. Ve ilā inırāzi'd-devrān³ «ضرب عليهم الذلة والمسكنة»³ 'unvān-ı nāme-i a'mālleri oldu.

Bijen⁴ bin Cūzerz

Yigirmi yıl pādişāh oldu.

Cūzerz bin Bijen

On bir yıl pādişāh oldu. Rūmiler bunuñ üzerine hücūm itdiler. Mülūk-i avā'if mu'āvenetle def' itdi.

1 Nūshada "olduđdan" kelimesi mükerrer yazılmıştır.

2 Nūshada burada "Cūd der" şeklinde, metnin diđer yerlerinde muhtelif biçimlerde yazılan bu isim *el-Kāmil fi't-Tārīh* esas alınarak tashih edildi. bk. İbn EsİR, age, C. 1, s. 293.

3 "Onları zillet ve yoksulluk kaplamıştır." | Burada Āl-i İmrān Sūresi, 112. āyete telmih yapılmıştır.

4 Nūshada "Seyri" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. İbn Şihne, age, s. 39.

Erdevân bin Bijen

Otuz bir yıl pâdişâh oldu. Eşkâniyân'ın 'azîmü's-şân sulţân-ı kâm-rânı iken Erdeşîr-i Bâbekân zafer bulup kıatl itdi. Eşkâniyân'ın müddet-i devleti bunda müntehî oldu.

Tabâka-i Râbi'a Sâmaniyan'dur

Ki anlara ekâsire dahı dirler. Otuz neferdür. Ve müddet-i salţanatları dört yüz otuz bir senedür.

[Erdeşîr]

Erdeşîr,¹ Behmen oğlı Selmân'ın neslindedür. Anasınıñ babası İştahr'da Erdevân tarafından hâkim bulunmağ tağrîbiyle ta'ife-i Ekrâd-ı secâ'at-nihâddan bir gürüh Erdeşîr'e teba'iyet gösterüp, halk-ı İrân mülük-i tavâ'ifiñ cevrenden bîzâr olmağla Erdeşîr ki hurûca kıarâr virüp, evvel ba'zı tavâ'ifi ber-taraf itmekle kıuvvet bulup, vağt-i fırsatda Erdevân'ı kıutup kıatl eyledi. Ve mülük-i tavâ'ifi bi'l-külliyeye kıal' eyleyüp cümle İrân'a, belki tamâm-ı cihâna mâlik ü kâm-rân ve sulţân-ı 'azîmü's-şân oldu.

Şarқан ve ğarben hükmini icrâ idenlerün biri de budur, dirler. Selâşinde ibtidâ kıânûnı vaz' iden budur, dirler. Her vilâyetde bir mu'temedün 'aleyh hâkim kıomış idi. Ol mülkde her ne zuhûr iderse sırren Erdeşîr'e ihbâr iderdi. Ve bir pâdişâha ilçi gönderse 'aķabince bir ilçi dahı gönderüp biri biriyle bulışmamağı şart iderdi. Bulışursa ardına² yitişüp³ bulduğı ilçiyi kıatl iderdi. Ve dir idi ki "Mülük beynini işlâh ve ifsâd ilçilerün kıiyâset ü hamâķat ve istikâmet ü kııyânetindedür."

Fîrüzâbâd ve şehri Erdeşîr'i ki Kırâşîr ile tesmiyesi meşhûrdur, vilâyet-i Kırmân'da, şehri Ahvâz'ı Hûzistân'da ve Cezîre'yi [102b HZ]

1 Nüşhada "Ezdeşîr" şeklinde yazılan bu isim yukarıdaki imla doğrultusunda "Erdeşîr" olarak metne alındı.

2 Nüşhada "bulırsa ğavrına" şeklinde yazılan bu ibare anlam ğereği "bulırsa ardına" olarak metne alındı.

3 Nüşhada burada yer alan "tu'meyi ve 'arz" ibaresi sentaks ğereği metne alınmadı.

kenâr-ı Dicle'de [binâ idüp] bu cümle Erdeşir âşârındandır. Otuz yıl salţanat ve on dört yıl rub'-ı meskûna icrâ-yı fermân eyledi. Dîn ü devlet umûrına müte'allik kitâbları vardır. Bunlar kendü sözlerindendir:

- Emîr-i selâtin oldur ki andan korķar[lar]. Eyü kimesnelere¹ yaramaz kimesneler elinden ĥalâş ümmîdin iderler.
- Mülk ricâl, ricâl mâl, mâl ra'ıyyet, ra'ıyyet 'adâlet, 'adâlet siyâsetle taķviyet bulur.
- Devlet dîn ile тұrur.
- Pâdişâha dört ĥüy lâzımdur: 'ulüvv-himmet ki ķulları ümmîdvâr olalar, ĥüy-yı ĥoş [ki] muķarrebleri emîn olalar, vaķâr ki mütekebbirleri ĥavf ideler, selâmet-i nefis ki ĥalķ mâl ü 'ırzından ĥavfa düşmeyeler.

Bu ĥâl üzere on dört yıl cihân-gîrlük itdükden sonra fevt olup yerine oğlı Şâbûr bin Erdeşir pâdişâh oldu.

[Şâbûr bin Erdeşir]

Tedbîrde bî-nażir ve şecâ'atde nerre-şir, mu'ammir-i bilâd [ve] pâdişâh-ı ĥayr-nihâd idi. Ma'mûre-i Nişâbûr ki ĥarâb-kerde-i İskender idi, tekrâr ma'mûr eyledi. Hışn² nâm şehri ki kenâr-ı Dicle'de vâķi' olmuş idi, ĥarâb itdi. Ve Dâren nâm melikini ķatl idüp kızını, ecmel-i ĥasnâ-yı 'aşr olmağla tezvîc itdi. Ve Naşîbin'³ muĥâşara idüp fetĥ itdi. Ve Sivas'a varınca ķabza-i teşĥire getürdi. Şehr-i Şâbûr Fârs'da ve Cündnîsâbûr⁴ Ĥüzistân'da ve Şâzşâbûr⁵ Sîstân'da bunuñ âşârındandır. Otuz bir bucuķ yıl pâdişâh olduğdan sonra yirine oğlı Hürmüz bin Şâbûr pâdişâh oldu.

1 Nüşhada burada yer alan "ve" bağlacı sentaks ve anlam gereği metne alınmadı.

2 Burada kastedilen bugünkü Hasankeyf olmalıdır.

3 Nüşhada "Naşbin" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Şihâbüddin Ebî Abdillâh Yâkût el-Hamevî, age, C. 5, s. 288.

4 Nüşhada "Cündşâbûr" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Şihâbüddin Ebî Abdillâh Yâkût el-Hamevî, age, C. 2, s. 170.

5 Nüşhada "Şâdşâbûr" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. Şihâbüddin Ebî Abdillâh Yâkût el-Hamevî, age, C. 3, s. 304.

Hürmüz bin Şabūr

‘Ākıl ü pür-dil ü kavī-peyker [ve] pādişāh-ı dād-ger oldu. Dāmhürmüz didükleri şehir [ve] Bağdād ile Hūzistān beyninde tağ başındaki kal‘a bunun āşārındandır. İki yıl Hūzistān pādişāhı olduğdan sonra fevt olup yerine oğlu Behrām bin Hürmüz pādişāh oldu.

[Behrām bin Hürmüz]

Ġāyet ‘ākıl ü kār-dān olduğına bu yiter ki Mānī-i zındıkuñ müte‘al-likātına iltifāt ve mu‘teqadāt[ın]a kelimāt idüp, i‘tikād virüp, tedricle etbā‘ u eşyā‘ını cem‘ [ve] rü’esā-yı etbā‘ māli ile ‘ulemā-yı zamānı ilzām itsün ki tariğlarını tervīce mecāl ola, diyü ‘ağd-i meclis-i ‘āmir idüp, Mānī-i mel‘ün¹ ﴿فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ﴾¹ mazmūnına mā-şadağ düşicek derisini şoyup, şaman doldurup aşakodı. Ve tābī‘inden bir ferdi kıomadı. Ve rūsūm-ı bid‘at [ü] dālāletün maḥvına içdām gösterüp şahīfe-i eyyāmdan hakk eyledi. Üç yıl, üç ay pādişāh-ı cihāndār olduğdan sonra fevt olup yerine oğlu Behrām bin Behrām [geçdi].

[Behrām bin Behrām]

On yedi yıl Cündnīsābūr’da pādişāh oldu.

Narsī bin Behrām

Eṭvār-ı pesendide ile babası tahtında on yedi yıl bu dağı salṭanat sürdi. Ba‘dehu oğlu Hürmüz bin Narsī pādişāh oldu.

1 “Kafir şaşırıp kaldı.”, Bakara 2/258.

[Hürmüz bin Narsî]

Bed-hulq olana¹ bile 'adl ü dād şāhibi olup bu dağı Cündnīsābūr'da yedi yıl salṭanat itdi.

Şābūr bin Hürmüz

Laḳabı Zü'l-ektāf'dur. Hürmüz'ün vefātında anası ḫāmil bulunup emāret-i mezkūre ḫaḳīkat ve müteḫarrik ve cānib-i yemīn-i baṭnda olmaḳdur, [diyü] iḥbār itmekle ḫalḳ itā'at u inḳıyād üzere muntazır oldılar. Şābūr çoğdı. Üç yaşına girdükde bir seḫer ḫalḳuñ ğavġā ve velvelesinden [103a HZ] su'āl itdükde "Şehrūn nehri üstinde bir köpri vāḳi'dür. İyāb ü zehābda anda nihāyet mertebe keşretten ḫalḳ birbirine müzāḫame itmekle şadā ve ğavġā olur." diyicek fi'l-ḫāl ḫātırına geldi ki bir köpri dağı yapsunlar ki biri iyāb ve biri zehāb için ola. Ve her birine maḫşuş ola. Ḫalḳ bu fermānı ğuş-ı cān ile istimā' idüp kemāl-i sürürlarından bir ğünde bir a'lā köpri yapıdılar. Fi'l-ḫaḳīka müzāḫame ve ğavġā ber-ṭaraf oldı.

Hadd-i bulūġa ayak başduġda 'Arab'uñ taġallübinden 'Acemler şikāyet itdiler. 'Arabistān'a ceyš-i [bī]-kerānla ğelüp berārīde olan şu ḳuyularını ṭopraġ-ıla ṭoldurup arāzi-i 'Acem'den teb'īd ve çoġ ādemleri küreklerini çıkarmaḳ sebebiyle öldürdüġinden Zü'l-ektāf telḳīb olındı. Emān ṭaleb idenlerden Benī Taġlib ḳabīlesini Başra eṭrāfına gönderdi. Mühendis olmaġla bināya mā'il idi. Firūzşābūr ki Enbār didükleri şehrdür ve 'Akīn Ṭalsūn arāzi-i Bağdād'da Şādurvān ve Şavşit'i ve niçe şehirleri [bu binā itdi]. Ve Sīstān da ve Hindüstān da ve ba'zı rivāyetde Nişābūr da bunuñ āşarındandır. Müddet-i salṭanatı yetmiş iki yıldur.

1 Nüşhada "olduġına" şeklinde yazılan bu kelime anlam ġereġi "olana" olarak metne alındı.

Şâbūr bin Şâbūr-ı Zü'l-ektâf

Hüsn-i hulûk-ıla meşhûrdur. Kazâ-yı ilâhî otağ-ı gerdün-niţâkuñ altında otururken tınâblar direk depesine düşüp kendü başına çoğunmağla helâk oldu. Müddet-i salţanatı beş yıl, beş ay olmuştur.

Behrâm bin Şâbūr bin Zü'l-ektâf

Babası ve çarındaşları zamânında Kirmân'da hâkim idi. Muttaşıl hevâ vü hevese mâ'il olmağla on bir yıl salţanatda revnağ-ı devlete mâ'il olmadı.

Yezdicerd el-Eşmer bin Behrâm

Mütekebbir ü le'im ve ta'zîm-i 'ulemâdan gâfil ve erkân-ı devletini tezlîl ü taḥkîre mâ'il ve ednâ bahânesiyle mâl ü câna kâşîd ve şehri¹ leşkeri mekrinden hâ'if ü fâsid idi. Yigirmi yıl beş ay taht-ı salţanatda oturduḡda birgün tavîlesinde gezerken bir at sine-i pür-kînesine bir dürüşt cüfte başup helâk eyledi.

Behrâm-ı Gür bin Yezdicerd

Şeh-zâdeligini Nu'mân bin Münzir yanında geçürüp taḥşîl-i kemâlât-ı salţanatda daḡıka fevt itmedi. Terbiyet-i 'Arab ile zât-ı 'Acem zaḡm u merhem-i mizâc-ı 'âlem oldu. Babası helâk olduḡda cevrenden halk müte'elim olmağla 'Arab'da[n] sülûk itdi. Eṡvâr-ı 'Acem bilmez, bahânesiyle Erdeşîr,² Kisrâ nâm kimesneye ittifâk idüp sulţân itdiler. Behrâm, Nu'mân bin Münzir ile İrân'a varup hüsn-i tedbîr ve bîm-i şemşîr ile İrâniyyân'ı havf u recâya düşürüp, lâkin yine şavâb-dîd-i Behrâm ile bu emre kıyâm gösterildi ki tâc-ı salţanat taht üzere ḡonıla³ ve zîr-i tahtında

1 Nüshada burada yer alan "ebder idi ve" ibaresi sentaks ve seci gereği metne alınmadı.

2 Nüshada burada yer alan "olan" kelimesi sentaks gereği metne alınmadı.

3 Nüshada "nevbetle" şeklinde yazılan bu kelime anlam ve sentaks gereği "ḡonıla" olarak metne alındı.

iki nerre-şîr bağlana.¹ Tâlib-i tâc olan miyân-ı şîrândan güzêr idüp tâc-ı şâhîyi alup başına kıoya.²

Kisrâ le'â'ifü'l-hiyel zann idüp “Şimdiki hâlde tâlib Behrâm'dur, bu-yursun.” didükde Behrâm bî-tereddüd cânib-i tahta revân ve ol iki arslanuñ birini güzêrgerân ve birini müşt-i derân ile bî-cân idüp, geçüp tahtında yirleşdi. Kisrâ ve sa'ir 'askeri cân ile fermân-beri oldılar. Niçe rüzgâr serîr-i devletde [103b HZ] karar itdükden sonra iki yüz bin 'askeri-pür-kîn ile hâkân-ı Çîn Ceyhûn'dan güzêr ü 'ubür eyledüğü haber alındı.

Behrâm hüsn-i³ tedbîr⁴ ve hilâf-ı 'âdet idüp eķâribinden yedi kimesne ve üç yüz kadar serverlerinden ve bin mübâriz leşkerinden intihâb idüp qarındaşı Narsî'ye eyitdi ki “Buradan bilinmez âteşkededen⁵ Azerbaycân'ı ziyâret ve oradan şikâristân-ı Ermen'de ikâmetdür. Siz cemî'-i leşker ile taqayyüd idüp hâkâna yitişdükde ben de yitişürüm.” buyurdi. Ol dahı sem'an ve tã'aten diyüp Behrâm gidicek, rü'esâ-yı devlet hezîmet fehm idicek me'nûs oldılar. Ve sırren hâkâna mektûb gönderüp kazıyyeyi i'lâm ve “Rıfık u mülâyemetle havâşş u 'âlemi hoş tutuñ. Mülkde münâza'anuz yoķdur.” diyü kelâm eylediler.

Hâkân hâķikât-i hâle muṭṭali' olicaķ fâriġü'l-bâl 'ayş u nûşa meşġül olup H'ârezm'e⁶ kadem başduķda Behrâm-ı Mirrîh-intiķâm na'l-i bâzgüne ile şikârgâh-ı Ermen'de kenâr-ı Baħr-ı Hâzar'dan⁷ güzêr idüp, H'ârezm'e yaķlaşduķda libâs-ı Türkâne [vü] Çînî der-ber⁸ idüp, cevfi leyde ordu-yı hâķâna yitişüp, 'askerin iki bölüp, iki taraftan 'Arabâne İrân

1 Nüşhada “na'lina” şeklinde yazılan bu kelime anlam ve sentaks gereği “bağlana” olarak metne alındı.

2 Nüşhada “kodi” şeklinde yazılan bu kelime anlam ve sentaks gereği “kıoya” olarak metne alındı.

3 Nüşhada “hüsâm” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği “hüsn” olarak metne alındı.

4 Nüşhada burada “bedr'alâf” şeklinde yazılan ibare anlam ve sentaks gereği metne alınmadı.

5 Nüşhada “âteşünden” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği “âteşkededen” olarak metne alındı.

6 Nüşhada “civâr-ı zeme” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği “H'ârezm'e” olarak metne alındı.

7 Nüşhada “dimâri ħarîrden” şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği “Baħr-ı Hâzar'dan” olarak metne alındı.

8 Nüşhada “zerber” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği “der-ber” olarak metne alındı.

pâdişâhı Behrâm-ı Mirrîh-intikâm nidâsıyla düşmenine velvele-endâz olarak hücumla fermân idüp ve kendü yüz nefer mübâriz ile bârgâh-ı hâkâna güzer eyledi. Çîn ‘askerinün hüşyâr u¹ bîdâr olanları tarafından velvele-sâz olan bahâdirâna [bahâdirâne] ‘azîmet eyleyüp, Behrâm hâkânı bârgâhında ağıyardan hâlî mest-i h’âb-âlüd bulup tîğ-i Hindî ile bî-dirîğ başını kesdi.

Mülk-i Çîn’i teşhîrden sonra Hind’i naḥçîr² şadedinde oldu. Melik-i Hind muḳâvemete tākāt getürmemekle ḥarâc³ virüp semt-i itâ‘ati tıttı. Ba‘dehu kendü Yemen’e ve Narsî Rûm’a leşker çekdiler. İki de vardıkları mülkleri musahḥar idüp muzaffer döndiler. Min ba‘d Behrâm ‘adü havfından emîn olup hâlîlesi Dil-ârâ ile şürbet ü şikâra müdâm râğîb oldu. Yigirmi üç yıl cihândâr u cihân-gîr olduğdan sonra şikâr-ı gür iderken şikâr-ı gür oldu.

Şîr

لا بد تلقاك يوماً منيةً   سواء عليها أن يجور وبعداً⁴

Yezdicerd bin Behrâm-ı Gür

Ġâyet ḥakîm ü nîk-nefs olduğundan laḳabın Yezdicerd-i Nerm⁵ ḳodular. On sekiz yıl, beş ay pâdişâh oldu.

-
- 1 Nüshada “idüp” şeklinde yazılan bu kelime anlam ve sentaks gereği “u” olarak metne alındı.
  - 2 Nüshada “Naḥaḥîr” şeklinde muğlak yazılan bu kelime anlam gereği “naḥçîr” olarak metne alındı.
  - 3 Nüshada “ferni” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği “ḥarâc” olarak metne alındı.
  - 4 “Şüphesiz ki birgün ecel ile karşılaşacaksın. Bu adaletin gereği olarak da, zorla olarak da olsa aynıdır.”
  - 5 Nüshada “Bezm” şeklinde yazılan bu isim akabindeki anlatımlar doğrultusunda tashih edilerek metne alındı.

Fîrûz bin Yezdicerd-i Nerm

Küçük karındaşı Hürmüz galebe idüp mülki elinden aldı. Fîrûz dağı Heyâtıla'dan istimdâd idüp müddet-i yesîrede¹ mâlik-i mülk-i peder oldu.

Balâş bin Fîrûz

Cülûs itdükde birâderi Qubâd, Türkistân'a varup hâkândan istimdâd itdi. Ve ceş-i [bî]-kerân ile Nişâbûr'a gitdükde Balâş'ın fevt haberin işidüp 'asker-i hâkâna ric'ate ruşşat itdi. Ve bî-münâza'a mülke mâlik oldu. Müddet-i salţanatı dört yıldur.

Qubâd bin Fîrûz

Merdük-i bî-dînün² mezhebin qabûl idüp fûrûc u âmâlî³ istihlâl itmekle çok fesâd u vebâl işleyüp halkı kendüden nefret itdürdi. Bi'l-âhire tıutup Qubâd'ı habs itdiler. Ve karındaşı Câmûst pâdişâh olup Merdük-i bî-dîn Âzerbaycân'a qaçdı. Qız karındaşı Qubâd'ı⁴ atla maħbesden qaçurdu. Melik-i Heyâtıla mu'âvenetiyle [104a HZ] tekrâr mülkine mâlik olduqda Yemen'den ħurûc iden Zü'l-cenâh cânib-i İrân'a bâl açdı. Qubâd'ın muqâbeleye mecâlî olmayup, ser-fürû⁵ itmekle belâyı başından şavup cânib-i Tûrân'a sevq eyledi. Ve Rûm'a sefer idüp muzaffer döndi. Qırk üç yıl pâdişâhlık idüp ba'dehu oğlına fâriğ oldu.

1 Nûshada "pîrede" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "yesîrede" olarak metne alındı.

2 Nûshada "mebânî" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "bî-dîn" olarak metne alındı.

3 Nûshada "fûrûc-ı dâmâd emvâli" şeklinde muğlak yazılan bu ibare anlam gereği "fûrûc u âmâlî" olarak metne alındı.

4 Nûshada burada yer alan "ħabs ile" ibaresi sentaks gereği metne alınmadı.

5 Nûshada "ser-fer" şeklinde yazılan bu terkip anlam gereği "ser-fürû" olarak metne alındı.

Enüſirvân bin ubâd

Erdeſir-i Bâbek[ân]'uñ ânün-nâmesini ezber idüp ri'âyet-i ânün ile 'âlemi âbâd itdi. Büzürcmihr-i vezir-i pür-tedbiri ile Merdük-i bî-dîni teşhîr idüp, pinhân itdügi mekânını terk itdürüp yanına getürtdi. Ve her nerede Merdük melâ'îni var idi, cümleyi defter idüp pinhân itdügi mekânını terk ve ol arâzinüñ hâkimlerine yine sırren mektûb yazup, defter idüp, "İsmi yazılanların birine emân virenüñ âşid-ı cânı ben olurın. Ve bu sene mihrcânında cümle cânı bedenden cüdâ olma gerekdür. Her hâkim ol gürühdan el altından buldularını ber-araf eylesün." diyü fermân itdi. Ve kendü dahı rüz-ı mihrcânda h'ân-ı isânına Merdük-i bî-dîni ve teba'a-i ſeyâ'îni¹ ile da'vet idüp a'âmda cümlesini u'me-i ſemſir eyledi. alemrev-i Enüſirvân'da ol günde tamînen yüz biñ adar bî-dîn bî-cân oldı, dirler.

Niçe müddetden ſoñra Hâlid bin Hille-i 'Asâ'î ki ıbel-i ayſerden ſâm'a hâkim idi, hâlâ ki beyne'n-nehreyn üzerine ki Münzir bin Bâzder cânib-i kistrâdan vâlî-i Bâbil idi, leſker çekdi. Enüſirvân ayſere mu'în olup leſker-i bî-kerân² ile hareket itdi. Ve Diyâr-ı Bekr'i ve Ruhâ'yı³ ve tamâm-ı eraf-ı ſâm'ı fetih idüp Rüm'a 'azîmet ve ayſeri utup yılda bir kerre âstân-ı Enüſirvân'a gelmek ſartıyla ilâa ruſat virdi. Ba'dehu Mâverâ'ü'n-nehr'e 'azim olup, Semerand'a iriſdükte hâân-ı Türk kızını virüp, Fergâna vilâyetini teslim idüp rikâbında dâmen-der-miyân sefer-i Heyâ'ıla'ya revân oldı. Harb-ı 'azîm ile âlib olup anları da ahr eyledi.

Ba'dehu Çîn'e varup Çîniler ſulh-güne miſvâr⁴ ile der-bendleri ma'nen sedd idüp zâhirde yol virdiler. Kistrâ-yı pür-dil dahil-i memâlik olıca naſa⁵ vâıf olma-ıla cümle kemîngâhdâ olanları ılıdan geürüp fâriğü'l-bâl serîr-i salanatda ârâm eyledi.

1 Nüshada "ſebâ'îni" ſeklinde yazılan bu kelime anlam ve seci gerei "ſeyâ'îni" olarak metne alındı.

2 Nüshada "benüm" ſeklinde yazılan bu kelime anlam gerei "bî-kerân" olarak metne alındı.

3 Nüshada "derhâyi" ſeklinde yazılan bu ibare anlam gerei "ve Ruhâ'yı" olarak metne alındı.

4 Nüshada mulak yazılan bu kelime anlam gerei "miſvâr" olarak metne alındı.

5 Nüshada "nefſe" ſeklinde yazılan bu ibare anlam gerei "naſa" olarak metne alındı.

Aşhâb-ı filûn re'îsi Ebrehe saltanatında mülûk-i Hîmyer'den¹ olan Seyf [bin] Zü'l-yezzen gürîzân olup, Enûşîrvân âstânında bir yıl mülâzemetden soñra zindânîlerden yedi yüz nefer ile Vehriz'e² Seyf'e imdâd için fermân şâdir olup, ol dañı Yemen'e varup Vehriz-i³ mezkûruñ bir tiri haşm-ı bed-endîşûñ gözini kûr itmekle mülk-i Yemen'e mâlik ve Enûşîrvân'a melik oldu. Enûşîrvân şehensâhlık mertebesine na'il olup tahtunuñ yemîn ü yesârında ikişer muraşşa' şandalî vaz' olunup birinde Büzürcmihr ve üçinde kayşer [ve] hâkân ve Kıpçak pâdişâhları âstânesine geldükçe nişîmen iderler idi.

Kırk yıl şehensâh-ı cihân-penâh oldu.

Hürmüz bin Enûşîrvân

Şanâdîd-i 'Acem'i tezlîl ü tañkîr ve erâzîl ü edânîyi mesrûr itmekle kibâr-ı leşkeri dil-gîr eyledi. Âñir, leşker bunu tutup gözlerine mîl çekdiler.

Pervîz bin Hürmüz

Müddet-i saltanatı otuz yıldur. Bu mel'un Hâzret-i Resûl-i Ekrem *şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemûn* da'vetini qabûl itmeyüp Müslimân olmadı. Husrev ü Pervîz ü Şîrîn kışşasında murâd budur.

Şîrûye bin Pervîz

Erkân-ı devleti meşveretiyle ki babasını katl eyledi, birâder ve birâder-zâdelerinden yedi neferi bile [104b HZ] katl itdi.⁴ Cenâb-ı Nübüvvet

1 Nûshada "Hamer" şeklinde yazılan yer adı tashih edilerek metne alındı. bk. Mustafa Fayda, "Seyf b. Züyezen", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyf-b-zuyezen> (17.08.2020).

2 Nûshada "bir bir levend ez Şîrâzî ile" şeklinde muğlak yazılan bu ibare "Vehriz'e" şeklinde tashih edildi. bk. Ahmed Tefazzülî, "Enûşîrvân", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/enusirvan#1> (20.08.2020).

3 Nûshada "pîr-i" şeklinde yazılan bu kelime "Vehriz'e" şeklinde tashih edildi. bk. Tefazzülî, *agmd*.

4 Nûshada burada gelen "ihânet" kelimesi sentaks gereği metne dahil edilmedi.

şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem Hâzretlerine ihânet itmekle hânedân-ı kistrâya nuhûset irâş idüp te'sîr-i bed-du'â-yı Resûl-i Hudâ ile Şîrûye dahı sekiz aydan soñra cümle ekâbir-i Fûrs ile maraz-ı vebâdan fenâya mülhâk oldılar. Naqldür ki tedbîr-i mülk ve terbiye-i leşkere kimesne kalmadı.

Erdeşîr bin Şîrûye

Yedi yaşında idi ve Talsün (?) mülkinde idi. Leşker ittifâkıyla tahta geçdi. Şehrîzâr yanında bunuñ begleri de Rûm ser-haddinde sipehsâlâr idi. Kendüye dânişmend [olan] Vağanden (?) müte'ellim olup, üzerine varup kâtl itdi. Ve taht-ı kistrâyı hâlî bulıcağ kullığına baqmayup pâdişâhlık itdi. Pervîz'ün kıızı Tûrândoht te'ävün-i leşker ile Şehrîzâr'ı kâtl itdi. Müddet-i Erdeşîr bir yıl, altı aydur.

Kistrâ bin Arslan

Sâsâniyân neslindendür. Hâricen bunı¹ şehryâr itdiler. Bir yıl beş aydan ziyâde mu'ammer oldı.

Kistrâ bin Kûbâd bin Hürmüz

Tatar içine firâr itmiş idi. Arayup, bulup ittifâk ile tahta geçürdiler. Üç aydan soñra mürd oldı.

Yezdicerd-i Şehriyâr

Salţanatı yigirmi senedür. Hâzret-i 'Ömer *radıya'llāhu 'anh* Hâzretleri zamân-ı hilâfetinde kâtl olunup 'Acem diyârını ehl-i İslâm zabt itdi. Hicret-i Resûl-i Ekrem *şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem*den otuz yıl soñra vâki' oldı.

1 Nüşhada "hâribuyı" şeklinde yazılan bu ibare anlam gereği "hâricen bunı" olarak metne alındı.

Ṭabaqa-i Hāmise Baṭālise-i Yūnān

Cümle on üç neferdür. Merhûm İbn Şihne nām müverrih *Ravzu'l-menâzir fi 'İlmi'l-evâ'il ve'l-Evâbir*¹ nām kitâbında zıkr olunmuşdur. **İskender bin Filibbūs**² fevt olduğdan sonra Yūnān memleketi baṭālisede bâkî kaldı. Baṭlamiyūs dimek Yūnānca pâdişâh dimekdür.

[Şesūs bin Lâ'ūs el-Munṭaḳî]

Evvel baṭlamiyūs Şesūs bin Lâ'ūs³ el-Munṭaḳî'dür. Müddet-i mülkiyyesi⁴ kırk senedür. Mısr ve arâzi-i Nûbe'ye kırk yıl baṭlamiyūs olup Yehūdileri Mısr'a bu celâ' itdi.

Filodḳūs⁵

Otuz sene pâdişâh oldı. Muḥibb-i 'ilm olmağla aḳṭâr-ı arza âdemler gönderüp, elli biñ miḳdârı kitâb cem' idüp, ḥattâ Yehūdiler zu'mınca *Tevrât*¹ yetmiş nefer ittifâkıyla terceme ve istinsâḥ itdi, dirler. Bunuñ zamânında bilâd-ı Ermen rü'esâsı cem' olup kendülere Erşek⁶ nâmında bir eşegi melik idüp Yūnānilere itâ'atden ibâ itdiler. Vilâyet-i Ermen'e Erşegüne ıtlâḳ itmelerine sebeb oldur. Ṭamūḥâris Ḥakîm ki muḥîti Şâcisi'den⁷ (?) dört yüz yıl muḳaddem raşad itmişdür, bunun zamânında idi.

1 Nüşhada "Ravzatü'l-menâzir fi'l-'ulümi'l-evâ'il ve'l-evâbir" şeklinde yazılan bu eser adı tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Şihne, age.

2 Nüşhada "Feylesûf" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Şihne, age, s. 41.

3 Nüşhada "Şeşü bin Lâgüş" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Şihne, age, s. 42.

4 Nüşhada "mülketi" şeklinde yazılan bu kelime "mülkiyyesi" şeklinde metne alındı.

5 Nüşhada "Filâd Laḳüş" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Şihne, age, s. 42.

6 Nüşhada "Ersek" şeklinde yazılan bu isim imla birliği gözetilerek "Erşek" olarak metne alındı.

7 Burada Batlamiyus'un *el-Mecistî* adlı eseri kastediliyor olabilir. bk. Cengiz Aydın, Gülseren Aydın, "Batlamiyus", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/batlamiyus> (22.10.2020).

Orahiş¹

Yigirmi altı yıl saltanat idüp Qarkisā ve Raqqa bunun zamânında binâ olındı. Kehene-i Yehūd'un re'isi Havnibā Melik, Mısr'a geldükleri [zamân] cizyeyi men' itmekle Būslaqūs Hākīm'i üzerlerine gönderüp Yehūdileri tezlil ü istişāl eylediler.

Filobül²

On yedi yıl saltanat idüp Yehūdiler ile çok ceng eyledi. Ve Yehūdilere 'azîm şikest virdi.

İknaşiyūs³

Yigirmi yılda baqlamyūs oldı. Ve İşkākūs nām serdārını Yehūdiler üzerine gönderdükde melik-i Yehūd Anşiyohütüş bununla ceng idüp İşkākūs muşaffer oldı. Ve Yehūdileri emrine muṭi' eyledi. Ve Anşakiyye yolına qaldurımlar yapdurup cümle Şām'un şularına köprüler binâ itdürdi.

Filomtün⁴

Otuz beş [sene] baqlamyūs oldı.

Sidırnaş⁵

Buña Māşimde dirler. Yigirmi toqkuz yıl baqlamyūs oldı.

1 Nüşhada "Orgāşis" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Şihne, age, s. 42.

2 Nüşhada "Filişatür" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Şihne, age, s. 42.

3 Nüşhada "İftişanūs" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Şihne, age, s. 42.

4 Nüşhada "Qilombaşür" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Şihne, age, s. 42.

5 Nüşhada "Orgāşis" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Şihne, age, s. 42.

[Ağrīnās]

Ağrīnās [Sīdirnaṭīs'ūn] yirine [105a HZ] geçüp baṭlamyūs oldı. Ve Kuds-i Şerif'i muḥāşara itdi. Ba'dehu üç yüz kanṭār altun alup muḥāşaradan fāriğ oldı. Fevt olduḡdan şoñra yirine Lebsīkūs baṭlamyūs oldı.

[Lebsīkūs]

On yedi yıl baṭlamyūs oldı. Bunuñ zamānında Diḡorīdus ki edviye-i muḡarrere bilmekde Cālīnūs bunu kendüye tercīḡ idüp, müfredātta vāḡi' kütüb-i ṭıbda i'timād-ı mürekkebāt Diḡorīdus'adur, diyü kitābında taşriḡ itmişdür ve Ebraḡaş Ḥakīm ki iki yüz seksen beş yıl Baṭlamyūs'dan muḡaddem raşad itmişdür, bunuñla mu'aşırdur.

İskenderūs

On yıl baṭlamyūs oldı. Ve Şām meliki Ḳorīkūs'a zafer bulup âteşde yaḡdı. Bir yıl Şām taşarrufında olduḡdan şoñra Fīlikūs nām kimesne Şām'a tasalluḡ idüp, iki sene melik olduḡdan şoñra Şāmīlere kıbel-i Ḳorīkūs'da medḡaliñüz vardur, diyü 'aẓīm ihānet itmekle Rūmīlere tābi' olup min ba'd baṭāliseye Şāmīler iṭā'at itmediler.

[Ḳlūbaṭra]

Baṭlamyūs-ı şāliş 'aşer ki adı Ḳlūbaṭra¹ nām ḡātündür. İki yıl salṭanat itdükden şoñra Rūm ḡalkı ḡalebe itmegın mezküre Ḳlūbaṭra kendüyi ḡatlı idüp, Yūnān baṭlamyūsıları anuñla munḡarız olup memleketlerine Rūmīler mālīk oldı.

1 Nūshada "Ḳlūnṭūr/Ḳlūnṭūra" şeklinde yazılan bu isim tashih edilerek metne alındı. bk. İbn Şihne, age, s. 42.

Tetimme-i aḥvāl-i K̄lūbaṭra ki ber-vech-i ātī zikr olunur

Bu K̄lūbaṭra ‘avretūn helāki ağreb-i ġarā’ibden olmağla taḥrīri lāzım geldi. Ehl-i tāriḥ böyle yazmış ki İskender-i Rūmī fevtinūn iki yüz seksen ikinci yılında bütün Frengistān’a ve Rūm iline ḥüküm eyleyen Rūm kralı Ağuşṭus nām kayser Mıṣr’uñ fetḥ u zabṭı niyyetiyle K̄lūbaṭra ‘avretūn üzerine sefer tedārükünde oldu. Ve ‘azīm donanma tertib idüp deryādan İskenderiyye üzerine gönderdi. Ve kendü daḥı mübālağa ‘asker ile k̄ara cānibinden yürüyüp İstanbul’a geldi.

Henüz İstanbul’uñ sūrī binā olunmamış idi. Ancak Bozanṭiye ismi ile müsemma bir şehir idi. Karşu Üsküdar yaqasına geçdi. Maḥdadonya’yı, ya’nī Kādīkūy’ı [ki] ol vaqt baṭāliseden Yūnān pādīşāhı mezkūre K̄lūbaṭra ‘avretūn ḥükminde k̄adīm bir şehir-i ‘azīm idi, fetḥ idüp andan yürüdü, bütün Anaṭoli ve ‘Arabistān’ı zabṭ iderek Mıṣr’a vardı. Ve K̄lūbaṭra ‘avret daḥı ‘asker-i firāvān ile karşılayup birkaç defa muḳābele vü muḳātele eyledükçe Ağuşṭus [ġālib] ve K̄lūbaṭra ‘avret mağlūbe olmağla ‘ākıbet firār idüp İskenderiyye’ye geldi, girdi. Ve kapularını bağladı.

Ve ol vaqtdede Mıṣr’uñ taḥṭġāhı İskenderiyye şehri idi. Ağuşṭus Kayşer daḥı Ürdün’den ‘asker ile yürüyüp geldi. Karadan ve deryādan İskenderiyye’yi muḥāşara eyledi. K̄lūbaṭra ‘avret daḥı kendüden ümmīdi kesüp, gerek İskenderiyye ve gerek kendüsi düşmen eline gireceğini bilmekle kendü kendünün k̄atlı ü helākini ihtiyār eyledi. Ve kendü k̄atlından sonra kanın yırde k̄omayup ‘adūsından daḥı intikāmın aldı.

Çünkü kendüden k̄aṭ’-ı ümmīd eyledi, birkaç gün muḳaddem melike nām bir zehrñak yılan olur, anı buldurup, bir ḥoḳka içine koyup ḥıfz itdüdü. Ağuşṭus Kayşer daḥı İskenderiyye şehrine yürüyüş eylediği vaqtdede K̄lūbaṭra ‘avret daḥı taḥṭına geçüp oturdu. Mülūki vāfir ḥoş ḳoḳhulı ezḥār ü reyāḥīn [105b HZ] otlar ve gül ü sünbül ü yaşemen çeçekleri getürdüp eṭrāfına yaydı ki her birinün rā’iḥası dimāġı bī-ḥüş iderdi. Ve anları gören bī-ihtiyār almamak olmazdı. Ol maḥalde yılan ḥoḳkasını getürdüp k̄apaġını açdı. Ve kendü üzerine şalıvırdı. Der-‘aḳab yılan şoḳup kendüyi helāk itdi. Ve andan yılan otların içine girüp şaklandı.

Ol maḥal idi ki Ağuştus Qayşer daḥı İskenderiyye'yi feth u zabt idüp Qlûbaṭra 'avretün serâyına girdi. Atından indi. Silâhıyla toĝrı [Qlûbaṭra'nuñ] olduĝı qaşra gelüp çıkdı. Ve Qlûbaṭra 'avreti taḥtı üzerinde yaturken diri kıyâs eyleyüp yanına vardı. Gördi ki ölmüş, yanındaki laṭif çeçeklere meyl eyleyüp el şunduĝı gibi içinden yılan şıçrayup barmaĝını şokdı. Hükemâsın getürdüp hezâr 'ilâc itdiler. Egerçi ölmedi, ammâ ki bir yanı tutmaz oldu ve 'amelden qaldı. Bu 'avretün fikr ü mekrine ḥalq mü-teḥayyir¹ oldu.

[Ağuştus Qayşer]

Ve Qlûbaṭra 'avretün fevtinden şonra taḥt-ı yedinde olan Mışr ve Şâm ve Yünân memleketlerin bi'l-küllüyye Ağuştus Qayşer zabt idüp ehâlisi, ya'nî ki re'âyâ ve aĝniyâsı baṭâliseye muṭî' u münkâd oldukları gibi buña daḥı muṭî' oldılar.

Ve Beytü'l-maḥdis'deki Yehūdilere yine gitdi. Ve içlerinden Heredüs nâm bir Yehūdî'yi kendülere beg naşb itdi. Ve Mışr'uñ ve sâ'ir Mâkado-niyye'ye gelince feth u zabt eyledüĝi vilâyetlerün mâlini cem' ve Mışr'a kendü tarafından bir ḥâkim naşb eyleyüp Rûmiyye'ye dönüp gitdi. Ve 'İsâ 'aleyhi's-selâm bu Ağuştus Qayşer zamânında, ya'nî ki târiḥ-i İskender'ün üç yüz toquzuncı yılında kânûn-ı evvelün yigirmi beşinci günü² gicesi dünyâya geldi.

Ve bu Ağuştus Qayşer daḥı elli altı yıl qayşerlik idüp fevt oldu. Ve ibtidâ qayşerlik laḳabıyla müleḳḳab olan budur. Qayşer demek yarılmış qarından çıkmış dimekdür. Ya'nî ki vâlidesi toĝururken fevt olmaĝla qarın yarup çıqarmışlar. Anuñ için qayşer diyü laḳab qomışlar. Bundan şonra olan qrallara qayşerlik laḳabı ol zamândan berü qalmış. Yünân pâdişâhlarına baṭâlise didükleri gibi bunlara da qayşer didiler.

1 Nüşhada "müteğayyir" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereĝi "müteḥayyir" olarak metne alındı.

2 Nüşhada "şâli" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereĝi tashih edilerek metne alındı.

Bu taqrîble vilâyet-i MıŖır u Ŗâm halkı hayli zamân kayâŖıra-i Rûm elinde oldu. Ve ŖoŖıra ‘Acem pâdiŖâhı Pervîz bin Hürmüz kayâŖıra-i Rûm üzerine tağallüb itmekle on toköz sene miğdârı zamân kayâŖıra-i Rûm ile Fârs pâdiŖâhları iŖtirâken hüküm idüp harâc-ı MıŖır’uñ niŖfin kayŖer-i Rûm ve niŖfin Fârs pâdiŖâhları alurlardı.

[Heraql]

Ve ŖoŖıra kayâŖıra-i Rûm’dan Heraql nâm kâfir kayŖer-i Rûm olıcağ ‘asker çeküp MıŖır üzerine yürüdü. Haleb’i ve Hamâ’yı ve AnĖâkiyye’yi ve Ŗâm’ı varup zabt eyledi. Andan Beytü’l-mağdis’e varup Fârs pâdiŖâhları anı harâb itmiş iken¹ müceddeden ta’mîr idüp arz-ı MıŖır’a dâhil oldu. Toğrı İskenderiyye’ye varup Pervîz bin Hürmüz cânibinden naŖb olunan begi tutup katl eyledi. Diyâr-ı MıŖır’ı Fârs pâdiŖâhları yedinden halâŖ idüp, katl eylediği Fârs beginüñ yirine kendü tarafından Mağokus nâm bir baŖrîkı İskenderiyye’de hâkim naŖb idüp, [Fârs] üzerine hücum eyle[yince Fârs pâdiŖâhı] ‘adü def’i için MıŖır’uñ külliyyen harâcını aña virdi.

Ve [Heraql] dönüp yine İstanbul’a geldi. Bu minvâl üzere kayâŖıra-i Rûm, Fârs pâdiŖâhları üzerine [106a HZ] tağallüb itmegin MıŖır ve Ŗâm ve külliyyen Anağolı Arz-ı Rûm hudûdına varınca müstağillen kayâŖıra-i Rûm hüküm ider oldu. Ve MıŖır memleketi Hazret-i ‘Ömer *radiya’llâhu ‘anh* cenâblarınıñ zamân-ı Ŗeriflerinde fetğ olincaya degin Rûm kâfirleri yedinde Ėaldı.

Künhü’l-abbâr’uñ cild-i Ŗânîsi dağı bu mağalde encâm u ihtitâm buldı. İnŖâ’allâhu te’âlâ bundan ŖoŖıra cild-i ŖâlîŖde ağvâl-i Toluniyyân ve Ėayruhum mine’s-selâtine mübâŖeret olunur.²

1 Nüşhada “idi” Ŗeklinde yazılan ek fiil sentaks gereğı “iken” olarak metne alındı.

2 *Künhü’l-abbâr*’ın bu kısmı sadece HZ nüshasında bulunduğı için bu kaydın Gelibolulu Âli’ye mi, yoksa müstensihe mi ait olduğı belli olmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdülmelik b. Abdullah el-Cveyn, *Nihyet'l-matlab f Diryet'l-mezheb*, Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 2010.
- Ahmed b. Yahya b. Cbir el-Belzur, *Ensbu'l-erf*, thk. Sheyli Zekkr-Riyad Zirikli, Dr'l-fkr, Beyrut 1417/1996.
- Aktepe, İhak Emin, "Ümmü Rmn", *Türkiye Diyanet Vakfı İlm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ummu-ruman> (06.01.2020).
- Aktürk, Veysel, *H. Peygamber Döneminde ldrlmeleri Emredilenler ve öldürülme Nedenleri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009.
- Algar, Hamid, "Hasan el-Asker, Hasan b. Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İlm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasan-el-askeri-hasan-b-ali> (06.02.2020).
- Algül, Hüseyin, "Esved el-Ans", *Türkiye Diyanet Vakfı İlm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/esved-el-ansi> (06.01.2020).
- Algül, Hüseyin, "Gbe Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İlm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gabe-gazvesi> (05.01.2020).
- Algül, Hüseyin, "Gatafn (Ben Gatafn)", *Türkiye Diyanet Vakfı İlm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gatafan-beni-gatafan> (01.03.2020).
- Algül, Hüseyin, "Hamza", *Türkiye Diyanet Vakfı İlm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hamza> (22.12.2019).
- Ali el-Ahmed el-Meync, *Mektb'r-Resl*, Drlhads-i Tahrn, Tahran 1419.
- Ali Sa'd Ali Hicz, *Drern min-li Beyti Hayr'l-mrseln Muhammed (sav.)*, Dr'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1971.
- Apak, Adem, "Muhammed b. Eb Bekir es-Siddk", *Türkiye Diyanet Vakfı İlm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-b-ebu-bekir-es-siddik> (01.01.2020).
- Ar, Mehmet Salih, "sme b. Zeyd", *Türkiye Diyanet Vakfı İlm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/usame-b-zeyd> (04.01.2020).
- Arslan, Ali, "Kdi İyz ve Endülüs'te Hadis İmi", *International Journal of Cultural and Social Studies*, August 2016, Volume 2, s. 269-280.

- Atar, Fahrettin, “Attâb b. Esîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/attab-b-esid> (15.12.2019).
- Atçeken, İsmail Hakkı, “Yûsuf b. Ömer es-Sekafi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yusuf-b-omer-es-sekafi> (26.01.2020).
- Ateş, Ahmet, “Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Âl-i Osman Münasebeti İle)”, *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, 1942, s. 253-267.
- Ateş, Ali Osman, “Esmâ bint Yezîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/esma-bint-yezid> (08.01.2020).
- Aybakan, Bilal, “Şâfiî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/safii> (16.03.2020).
- Aycan, İrfan, “Ebû Süfyân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-sufyan> (13.12.2019).
- Aycan, İrfan, “Mus‘ab b. Zübeyr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/musab-b-zubeyr> (08.01.2020).
- Aycan, İrfan, “Ziyâd b. Ebîh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ziyad-b-ebih> (02.01.2020).
- Aydın, Cengiz, Aydın, Gülseren, “Batlamyus”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/batlamyus> (22.10.2020).
- Aydınlı, Abdullah, “Ebü’d-Derdâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebud-derda> (28.12.2019).
- Azizova, Elnure, “Teym b. Mürre (Benî Teym b. Mürre)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/teym-b-murre-beni-teym-b-murre> (06.12.2019).
- Başaran, Selman, Sönmez, M. Ali, *Hadis Usûlü ve Tarihi*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 2001.
- Bayraktar, Mehmet, “İbn Miskeveyh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-miskeveyh> (10.08.2020).
- Bedir, Murteza, “Osman el-Bettî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/osman-el-betti> (16.03.2020).
- Bilgin, Mustafa, “Herim b. Hayyân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/herim-b-hayyan> (02.05.2020).

- Bolat, Ali, “Şakîk-ı Belhî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sakik-i-belhi> (02.02.2020).
- Bozkurt, Nebi, “Hâtub b. Ebû Beltea”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hatib-b-ebu-beltea> (15.12.2019).
- Canan, İbrahim, “Enes b. Mâlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/enes-b-malik> (16.01.2020).
- Câsim el-Ubûdî, “Mûsâ b. Nusayr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/musa-b-nusayr> (13.05.2020).
- Cerrahoğlu, İsmail, “Abdullah b. Mes’ûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-b-mesud> (27.12.2019).
- Cerrahoğlu, İsmail, “Atâ b. Ebû Rebâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ata-b-ebu-rebah> (17.01.2020).
- Cerrahoğlu, İsmail, “İbn Cüreyc”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-cureyc> (10.05.2020).
- Çağrıçı, Mustafa, “Câvidân-Hired”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cavidan-hired> (10.08.2020).
- Çağrıçı, Mustafa, “Gazzâlî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gazzali#1> (30.04.2020).
- Çakan, İsmail Lütfi, “Abdullah b. Zeyd b. Âsım”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-b-zeyd-b-asim> (08.03.2020).
- Çakan, İsmail Lütfi, Eroğlu, Muhammed, “Abdullah b. Abbas”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-b-abbas> (07.01.2020).
- Çakan, İsmail Lütfi, Eroğlu, Muhammed, “Abdullah b. Abbas”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-b-abbas> (13.03.2020).
- Çanga, Mahmut, *Kur’ân-ı Kerim Lügati İlavelerle Mu’cemü’l-müfehres*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.
- Çeker, Orhan, “Abdurrahman b. Ganm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdurrahman-b-ganm> (10.01.2020).

- Çerçi, Faris, “Hz. Peygamber’in Doksan Dokuz İsmi”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 2015, s. 15-40.
- Çubukcu, Asri, “Ebû Bekre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-bekre> (03.01.2020).
- Çubukcu, Asri, “Huzeyme b. Sâbit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/huzeyme-b-sabit> (01.05.2020).
- Çubukcu, Asri, “Mesleme b. Muhalled”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mesleme-b-muhalled> (04.05.2020).
- Demirci, Kürşat, “Dahhâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/dahhak#1> (11.08.2020).
- Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- Doğruyol, Hasan, “Buhtîşü”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/buhtisu#1> (21.06.2020).
- Donuk, Suat, “Fazla Sayıda Yazma Nüshası Bulunan Hacimli Bir Eserin Nüsha Ailesinin ve Tenkitli Metnin Kurulması Hakkında Değerlendirmeler: *Künhü’l-abbâr* Örneği”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 21, İstanbul 2018, s. 115-146.
- Dosay Gökdoğan, Melek, “Pisagor”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/pisagor> (10.08.2020).
- Duran, Ahmet, “İmam Muhammed eş-Şeybânî nin Hayatı ve Hanefî Fıkının Tedvinindeki Yeri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 9, 2007, s. 171-198.
- Durmuş, İsmail, “Mecnûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mecnun--edebiyat> (10.05.2020).
- Durmuş, İsmail, Öz, Mustafa, “Sahbân el-Vâilî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sahban-el-vaili> (06.05.2020).
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi‘ li-Ahkâmî’l-Kur‘ân*, Dârü’l-kütübî’l-Mısrîyye, Kâhire 1964.
- Ebû Abdullâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Siyeru A‘lâmi’n-nübelâ*, Müessetü’r-risâle, Beyrut 1996.
- Ebû Sa’d Mansûr b. Hüseyin el-Âbî, *Nesrü’l-dür fi’l-Muhâdarât (I-VII)*, (thk.) Hâlid Abdülğanî Mahfûz, Dârü’l-kütübî’l-‘ilmiyye, Beyrut 2004.

- Efendioğlu, Mehmet, “Kabîsa b. Züeyb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kabisa-b-zueyb> (06.08.2020).
- Efendioğlu, Mehmet, “Saîd b. Zeyd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/said-b-zeyd> (11.03.2020).
- Efendioğlu, Mehmet, “Suheyb b. Sinân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/suheyb-b-sinan> (12.12.2019).
- Efendioğlu, Mehmet, “Velîd b. Ukbe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/velid-b-ukbe> (08.05.2020).
- Efendioğlu, Mehmet, “Zübeyr b. Avvâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zubeyr-b-avvam> (25.12.2019).
- Erdoğan, Mehmet, “Hâris b. Miskîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/haris-b-miskin> (17.03.2020).
- Erkan, Mustafa, “Câmasbnâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/camasbname> (15.08.2020).
- Ertürk, Mustafa, “Mikdâd b. Amr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mikdad-b-amr> (02.03.2020).
- Erul, Bünyamin, “Talha b. Ubeydullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/talha-b-ubeydullah> (30.04.2020).
- Erul, Bünyamin, “Zeyd b. Hârîse”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zeyd-b-harise> (11.04.2020).
- Fayda, Mustafa, “Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Siddîk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdurrahman-b-ebu-bekir-es-siddik> (06.01.2020).
- Fayda, Mustafa, “Abdurrahman b. Hâlid b. Velîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdurrahman-b-halid-b-velid> (02.05.2020).
- Fayda, Mustafa, “Bahîrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bahira> (28.02.2020).
- Fayda, Mustafa, “Cerîr b. Abdullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cerir-b-abdullah> (03.01.2020).

- Fayda, Mustafa, “Ömer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/omer#1> (29.02.2020).
- Fayda, Mustafa, “Seyf b. Züyezen”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyf-b-zuyezen> (17.08.2020).
- Fazlıoğlu, İhsan, “Hârizmî, Muhammed b. Mûsâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/harizmi-muhammed-b-musa> (10.04.2020).
- Fiğlalı, Ethem Ruhi, “Ebû Tâlib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-talib> (22.12.2019).
- Fiğlalı, Ethem Ruhi, “Hasan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasan> (23.05.2020).
- Fiğlalı, Ethem Ruhi, “Hüseyin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/huseyin#1> (31.01.2020).
- Fuzûlî, *Hadîkatü's-süedâ*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, no. Bel Yz K 0762.
- Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-abbâr*, Takvimhâne-i Âmire, İstanbul 1277.
- Gördük, Yunus Emre, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, C. 18, Sayı 1, 2008, s. 193-213.
- Güler, İsmail, “Tevbe b. Humeyyir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tevbe-b-humeyyir> (10.05.2020).
- Güler, Zekeriya, “Kavârîrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kavariri> (17.03.2020).
- Güler, Zekeriya, “Müsedded b. Müserhed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/musedded-b-muserhed> (17.03.2020).
- Gündüz, Şinasi, “Mecûsilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mecusilik> (15.08.2020).
- Hakîm Ebülkâsım Firdevsî, *Şâhnâme*, Pijmân Pûr-ı Huseyn, İran 1391.
- Hândmîr, *Zeyl-i Ravzatu's-safâ fi Sîreti'l-enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, Paris Bibliyotek Nasyonal, no. MS. PERS. 69.
- Hatiboğlu, İbrahim, “İbn Ebü'd-Dünyâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-ebud-dunya> (11.05.2020).
- Hüseyin Kâşifi, *Ravzatü's-şühedâ*, (thk.) Muhammed Şu'â' Fâhir, Mektebetü'l-haydariyye, 1388.

- Işık, Mustafa, “Kayseri’deki Tarihi Eserlerde Geçen Hadisler”, IV. *Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2003.
- İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dîmaşk*, (thk) Ömer b. Garâme el-Amrevî, Dârü'l-fikr, Beyrut 1997.
- İbn Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-mülûk ve'l-Ümem*, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1995.
- İbn Cevzî, *Sıfatu's-safve*, (thk.) Şeyh Hâlid Tartûsî, Dârü'l-kitâbü'l-Arabî, Beyrut 2012.
- İbn Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1987.
- İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Bulak 1300.
- İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetü'l-ma'ârif, Beyrut 1992.
- İbn Sabbâğ, *el-Fusûlü'l-mühimme fî Ma'rifeti'l-e'imme*, Müessesetü Dârü'l-hadîsî's-sakâfiyye, 1422.
- İbn Şihne, *Ravzu'l-menâzır fî İlmi'l-evâ'il ve'l-Evâhir*, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1997.
- İbrahim b. Ömer el-Bikâ'î, *Nazmü'd-dürrer fî Tenâsübi'l-âyât ve's-Süver*, Dârü'l-kütübi'l-İslâmî, Kâhire 1992.
- Kafilebaşı, İsmail ve Arakto, Ali Hâşimi, “Kârbord-ı Hâss-ı Istulâhât-ı Nücûmî Yekî Ez-hasîsehâ-yi Sebki Firdevsî”, *Faslnâme-i Tehassusî-i Sebkişinâsî-i Nazm u Nesr-i Fârisî (Behâr-ı Edeb)*, Sal-i Suvum, Şumâre-i Evvel, Behâr 1389, s. 119-139.
- Kahraman, Abdullah, “Tâvûs b. Keysân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tavus-b-keysan> (07.01.2020).
- Kahraman, Ömer Faruk, “Buhtunnasr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/buhtunnasr> (E.T: 17.02.2019).
- Kanar, Mehmet, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, Ankara 2009.
- Kandemir, M. Yaşar, “Abdullah b. Amr b. Harâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-b-amr-b-haram> (21.06.2020).
- Kandemir, M. Yaşar, “Ahmed b. Hanbel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahmed-b-hanbel#1> (29.12.2019).
- Kandemir, M. Yaşar, “Ebû Nuaym, Fazl b. Dükeyn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-nuaym-fazl-b-dukeyn> (17.03.2020).

- Kandemir, M. Yaşar, “Fedâle b. Ubeyd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fedale-b-ubeyd> (14.03.2020).
- Kandemir, M. Yaşar, “Hâkim en-Nisâbüri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hakim-en-nisaburi> (30.12.2019).
- Kandemir, M. Yaşar, “Meymûne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/meymune> (03.05.2020).
- Kandemir, M. Yaşar, “Mutarrif b. Abdullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mutarrif-b-abdullah> (14.05.2020).
- Kandemir, M. Yaşar, “Nesât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nesai> (17.03.2020).
- Kandemir, M. Yaşar, “Nuaymân b. Amr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nuayman-b-amr> (05.01.2020).
- Kandemir, M. Yaşar, “Tirmizî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tirmizi> (30.12.2019).
- Kandemir, M. Yaşar, “Ümmü Seleme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ummu-seleme> (21.12.2019).
- Karahan, Abdullah, “Ubeydullah b. Abbas”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ubeydullah-b-abbas> (06.01.2020).
- Keskin, Mehmet (çev.), *Büyük İslam Tarihi el-Bidâye ve'n-Nihâye İbn Kesîr*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2017.
- Kılavuz, Ahmet Saim, “Zeynelâbidîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zeynelabidin> (09.02.2020).
- Kılıçlı, Mustafa, “Leylâ el-Ahyeliyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/leyla-el-ahyeliyye> (30.06.2020).
- Köksal, M. Asım, “Dârülerkam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulerkam> (25.12.2019).
- Köktaş, Yavuz, “Şâî, Heysem b. Küleyb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sasi-heysem-b-kuleyb> (16.03.2020).

- Köse, Saffet, “Hâbis b. Sa’d”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/habis-b-sad> (03.08.2020).
- Küçük, Raşit, “Ebû Recâ el-Utâridî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-reca-el-utaridi> (06.08.2020).
- Lugal, Necâtî (çev.), *Firdevsî Şehnâme*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.
- Maas, Paul, *Textual Criticism*, Clarendon Pres, Oxford 1958.
- Mahmud Muhammed Hattab es-Sübki, *el-Menheli'l-azbi'l-mevrûd*, Müessesetü't-târîhi'l-Arabî, Beyrut 1394.
- Mahmudov, Elşad, “Uşeyre Gazvesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/useyre-gazvesi> (01.03.2020).
- Mîrhând, *Ravzatü's-safâ fi Sîreti'l-enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, Kaliforniya Üniversitesi (UCLA) Kütüphanesi, no. MMss. 235.
- Muhammed bin Ahmed el-Hüseynî en-Necefi, *Bahrü'l-ensâb el-Müsemma bi'l-Müşeccerü'l-keşşâf li-Usûli's-sâde ve'l-Eşrâf*, (thk) Şerîf Enes Ya'kûb el-Hüseynî, Dârü'l-müctebâ li'n-Neşr ve't-Tevzî', Medînetü'l-münevvere 1999.
- Muhammed el-Hazir b. Seyyid Abdullah eş-Şankitî, *Keuserü'l-ma'âni'd-derârî fi Keşfi Habâyâ Sabîhi'l-Buhârî*, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1995.
- Muhammed Hamîdullah, “Hudeybiye Antlaşması”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hudeybiye-antlasmasi> (14.12.2019).
- Muhammed Hamîdullah, Avcı, Casim, “Uhud Gazvesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/uhud-gazvesi> (02.03.2020).
- Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-muhît Tercümesi el-Okyânusu'l-basît fi Tercemeti'l-kâmûsi'l-muhît*, (hzl.) Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2013.
- Onat, Hasan, “İbrâhim b. Eşter”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim-b-ester> (10.05.2020).
- Osman Abdusselam Ömer, *Enzarû Mâzâ fi's-Semâvât ve'l-Arz*, Dâru Kü-tübî'l-Misriyye, Kahire 2012, C. 6, s. 129.

- Önkal, Ahmet, “Abdurrahman b. Semüre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdurrahman-b-semure> (02.05.2020).
- Önkal, Ahmet, “ALÂ b. Hadramî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ala-b-hadrami> (07.03.2020).
- Önkal, Ahmet, “Amr b. Cemûh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/amr-b-cemuh> (21.06.2020).
- Önkal, Ahmet, “Ca‘fer b. Ebû Tâlib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cafer-b-ebu-talib> (14.12.2019).
- Önkal, Ahmet, “Karede Seriyyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/karede-seriyyesi> (13.12.2019).
- Önkal, Ahmet, “Mustalîk (Benî Mustalîk)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mustalik-beni-mustalik> (14.12.2019).
- Öz, Mustafa, “Ali Evlâdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-evladi> (24.12.2019).
- Öz, Mustafa, “Mehdî el-Muntazar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehdi-el-muntazar> (07.02.2020).
- Öz, Mustafa, “Muhammed el-Bâkir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-el-bakir> (10.02.2020).
- Öz, Mustafa, “Tabersi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tabersi> (08.06.2020).
- Özaydın, Abdülkerim, “İbnü’l-Esîr, İzzeddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-esir-izzeddin> (08.01.2020).
- Özbalıkçı, Mehmet Reşit, “Nusayb b. Rebâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nusayb-b-rebah> (14.05.2020).
- Özen, Şükrü, “Hallâl, Ebû Bekir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hallal-ebu-bekir> (17.03.2020).
- Özen, Şükrü, “Kâdî Şüreyh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kadi-sureyh> (03.05.2020).

- Polat, Salahattin, “Ka‘nebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kanebi> (17.03.2020).
- Said-i Nursî, *Tılsımlar Mecmuası*, Tenvir Neşriyat, İstanbul 1988.
- Süleyman ‘Abdullah es-Sellûmî, *Usûlü’l-İsmâ‘iliyye*, Dârü’l-fazîle, Riyad 2001.
- Şemsüddin Muhammed b. Yusuf es-Sâlihî eş-Şâmî, *Sübülü’l-hüdâ ve’r-Reşâd*, Dârü’l-kütübi’l-ilmîyye, Beyrut 1971.
- Şenel, Abdülkadir, “Huşenî, Ebû Sa‘lebe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/huseni-ebu-salebe> (09.01.2020).
- Şihâbüddin Ebî Abdillâh Yâkût el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-büldân*, Dâru Sâdır, Beyrut 1977.
- Takiyyüddin Ali bin Abdülkâfi es-Sübki, *Seyfü’l-meslûl alâ Men Sebbe’r-Resûl*, Dârü’l-feth, Ammân 2000.
- Tefazzülî, Ahmed, “Enûşirvân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/enusirvan#1> (20.08.2020).
- Temir, Hakan, “Hz. Peygamber’in Zifaf Gerçekleşmeden Boşadığı İddia Edilen veya Vefatıyla Boş Kalan Hanımları”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (3), Kasım 2018, s. 587-593.
- Toksarı, Ali, “Katâde b. Nu‘mân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/katade-b-numan> (02.03.2020).
- Tüccar, Zülfikar, “el-Maârif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-maarif> (14.03.2020).
- Tüccar, Zülfikar, “Seyyid el-Himyerî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyyid-el-himyeri> (07.06.2020).
- Uraler, Aynur, “Mâriye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mariye> (22.12.2019).
- Uraler, Aynur, “Safiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/safiyye> (02.03.2020).
- Uraler, Aynur, “Ümmü Habîbe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ummu-habibe> (02.05.2020).
- Uzunpostalcı, Mustafa, “Ebû Hanîfe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-hanife#1> (28.12.2019).

- Ünal, İsmail Hakkı, “İsmâil b. Ebû Üveys”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ismail-b-ebu-veys> (17.03.2020).
- Ünal, Yavuz, “Rükâne b. Abdüyezîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rukane-b-abduyezid> (02.05.2020).
- Ünver, İsmail, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall 2008, s. 1-46.
- Yardım, Ali, “Dihye b. Halife”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/dihye-b-halife> (02.01.2020).
- Yavuz, Salih Sabri, “İsferâyînî, Ebû İshak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/isferayini-ebu-ishak> (16.03.2020).
- Yavuz, Yusuf Şevki, Avcı, Casim, “İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ib-nul-cevzi-ebul-ferec#1> (04.05.2020).
- Yazıcı, Tahsin, “Ferîdun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://Islamansiklopedisi.org.tr/feridun> (12.08.2020).
- Yıldız, Kemal, “MÂLİK b. Şerâhîl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/malik-b-serahil> (12.05.2020).
- Yiğit, İsmail, “Osman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/osman> (11.03.2020).
- Yiğit, İsmail, “Ukbe b. Ebû Muayt”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ukbe-b-ebu-muayt> (12.12.2019).
- Yücesoy, Hayrettin, “Kâdisiye Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kadisiye-savasi> (11.08.2020).

DİZİN

A

- Abādile, 221
Abbād bin Bişr, 82, 151
Abbās, 167, 177, 179, 201, 202, 348,
351, 511, 513, 541, 555, 580, 587
Abbās (bin Abdü'l-Muṭṭalib), 50
Abbās (Ḥazret-i), 282, 348
Abbās (Hz. Muhammed'in Amcası), 98,
106
Abbas b. Abdülmuttalib, 560
Abbāsiyān, 544
Abbāsiyye, 246, 351, 468, 525, 537,
544, 555, 567, 584, 597, 625
Abbāsiyye bint Mehdi, 625
Abbāsiyyūn, 567
Abd (Hz. Muhammed'in Kılıcı), 87
Abdān bin 'Oşmān-ı Mervezī, 256
Abdu'llāh, 174, 176, 177, 178, 182,
194, 201, 221, 224, 225, 226, 255,
260, 273, 282, 327, 330, 344, 345,
351, 364, 384, 387, 390, 426, 427,
429, 437, 470, 473, 480, 481, 511,
513, 533, 541, 586, 606, 614
Abdu'llāh (b. Ömer), 192, 193
Abdu'llāh (Bir Şeyh), 72
Abdu'llāh (Ebû Bekr), 180
Abdu'llāh (Hz. Muhammed), 61
Abdu'llāh (Hz. Muhammed'in Babası),
37, 51, 52, 53, 54, 63, 152, 176, 177
Abdu'llāh (Hz. Muhammed'in Oğlu),
173, 176
Abdu'llāh (Zübeyr b. Avvām), 204
Abdu'llāh bin 'Abbās, 38, 221, 222,
223, 272, 289, 326, 327, 330, 346,
347, 349, 477, 487, 488
Abdu'llāh bin 'Abbās bin 'Abdi'l-
Muṭṭalib el-Hāşimī (Ebü'l-'Abbās),
222
Abdu'llāh bin 'Abdu'r-Raḥmān, 444
Abdu'llāh bin 'Āmir, 308, 473
Abdu'llāh bin 'Āmir bin Küreyz bin
Rebī'a, 327
Abdu'llāh bin 'Āmir bin Rebī'a 'Amr
bin Ḥarīş 'Amr bin Seleme Vātile bin
el-Eşka', 402
Abdu'llāh bin 'Amr, 160, 220, 221, 227,
240, 286
Abdu'llāh bin 'Amr bin 'Āş, 220, 221,
227, 240, 309, 344
Abdu'llāh bin 'Amr bin 'Āş bin Vā'il bin
Hāşim bin Sa'id bin Sa'd bin Sehm
bin 'Amr bin Ḥuşayş bin Ka'b bin
Lü'ey (Ebü Muhammed), 227
Abdu'llāh bin 'Amr bin Ḥarām-ı Enşārī,
620, 621
Abdu'llāh bin Busr, 422
Abdu'llāh bin Büdeyl bin Verkā' el-
Ḥuzā'i, 278
Abdu'llāh bin Ca'fer, 201, 326, 383,
384, 385, 513
Abdu'llāh bin Ca'fer bin Ebī Ṭalib, 383
Abdu'llāh bin Caḥş, 160
Abdu'llāh bin Cud'an, 280
Abdu'llāh bin Ebī Bekr, 273, 285
Abdu'llāh bin Ebī Evfā, 219, 244
Abdu'llāh bin Ebī Ḥadred, 365
Abdu'llāh bin Ebī Ḳuhāfe 'Oşmān (Ebü
Bekr), 180
Abdu'llāh bin Ebī Ḳuhāfe 'Oşmān bin
'Āmir 'Amr bin Ka'b bin Sa'id bin
Teym bin Mürre, 180
Abdu'llāh bin Ebī Serḥ, 278
Abdu'llāh bin Ebī Ṭalḥa bin Ebī Esved,
390
Abdu'llāh bin Ebī Zekerıyyā el-Ḥuzā'i,
450
Abdu'llāh bin Erḳam, 150
Abdu'llāh bin Erḳam bin Ebi'l-Erḳam,
277

- Abdu'lläh bin Habbâb bin Eret, 278
 Abdu'lläh bin Habîb, 372
 Abdu'lläh bin Hâlid el-Cehdâmî, 397
 Abdu'lläh bin Hanzale, 343
 Abdu'lläh bin Hâriş bin Cez' ez-Zübeydî, 244, 402
 Abdu'lläh bin Hâriş bin Cez', 220
 Abdu'lläh bin Hâriş bin Nevfel, 399, 474
 Abdu'lläh bin Hasan bin Hüseyin bin 'Alî, 431
 Abdu'lläh bin Haçal, 98, 99, 472
 Abdu'lläh bin Hâzim, 358, 392
 Abdu'lläh bin Humâm, 361
 Abdu'lläh bin Huzâ'a, 76
 Abdu'lläh bin Huẓâfe es-Sehmî, 94
 Abdu'lläh bin Ka'b bin Mâlik, 390
 Abdu'lläh bin Kâmi'e, 88
 Abdu'lläh bin Kâatâde, 399
 Abdu'lläh bin Kays, 233, 360
 Abdu'lläh bin Kays bin Maḥreme, 396
 Abdu'lläh bin Kays bin Süleyin bin Haşşâr bin Hâriş bin 'Âmir bin 'Add bin Bekr bin 'Âmir bin 'Âzer bin Vâ'il bin Nâhiye bin Cemâhir bin Eş'ar (Ebü Mûsâ), 233
 Abdu'lläh bin Mâlik, 332
 Abdu'lläh bin Mes'ade el-Fezârî, 316
 Abdu'lläh bin Mes'ud, 221, 228, 394
 Abdu'lläh bin Mes'ud bin Ğâfil bin Habîb bin Fâr bin Maḥrûm bin Şâhile bin Kâhil bin Hâriş bin Temîm bin Sa'd bin Hüzeyl (Ebü 'Abdu'r-Raḥmân), 228
 Abdu'lläh bin Mesleme-i Ka'nebi, 258, 259
 Abdu'lläh bin Mesrûc, 177
 Abdu'lläh bin Muğaffel, 215
 Abdu'lläh bin Muğaffel el-Müzenî, 308
 Abdu'lläh bin Muḥammed, 575
 Abdu'lläh bin Muḥammed bin Hanîfe, 468
 Abdu'lläh bin Muḥayrîz bin Cünâde bin 'Ubeyd el-Kureyşî, 419
 Abdu'lläh bin Muṭî' bin Esved bin Hârişe, 363
 Abdu'lläh bin Nâfi', 299
 Abdu'lläh bin 'Ömer, 178, 187, 193, 219, 221, 236, 251, 311, 327, 329, 387, 421, 450, 483, 502, 586, 606
 Abdu'lläh bin 'Ömer bin 'Âş, 235
 Abdu'lläh bin 'Ömer bin Haṭṭâb, 224, 370
 Abdu'lläh bin 'Ömer bin Haṭṭâb (Ebü 'Abdu'r-Raḥmân), 224
 Abdu'lläh bin 'Ömer bin Maḥzûm, 178
 Abdu'lläh bin Rebi', 310
 Abdu'lläh bin Revâha, 95, 150
 Abdu'lläh bin Sa'd, 72
 Abdu'lläh bin Sa'd bin Ebî Serḥ, 98, 224, 226, 278
 Abdu'lläh bin Şafvân, 363
 Abdu'lläh bin Sâ'ib, 462
 Abdu'lläh bin Sa'id bin Cübeyr, 444
 Abdu'lläh bin Sa'lebe Haḍramî, 403
 Abdu'lläh bin Selâm, 59, 81, 287
 Abdu'lläh bin Sercis, 109
 Abdu'lläh bin Şüveb (Ebü Müslim), 335
 Abdu'lläh bin Şeddâd, 167, 397
 Abdu'lläh bin Şeddâd bin el-Hâd, 386
 Abdu'lläh bin Şeddâd el-Hâdî, 167
 Abdu'lläh bin Tıbyân, 472
 Abdu'lläh bin 'Utbe, 349
 Abdu'lläh bin Übey, 103, 114
 Abdu'lläh bin Übey bin Mes'ud, 150
 Abdu'lläh bin Übey bin Selûl, 103
 Abdu'lläh bin Üreykîl el-Leyşî, 79
 Abdu'lläh bin Yesîr, 219, 220
 Abdu'lläh bin Yezid (Ebü Kılâbe el-Cermî), 429
 Abdu'lläh bin Yezid el-Evsi, 346
 Abdu'lläh bin Zem'a, 185
 Abdu'lläh bin Zeyd, 81, 150
 Abdu'lläh bin Zeyd bin 'Âşım, 167, 343
 Abdu'lläh bin Zübeyr, 87, 220, 221, 224, 225, 327, 361, 364, 376, 384, 387, 448, 483, 487, 489, 500, 502
 Abdu'lläh bin Zübeyr (Ebü Bekr), 225
 Abdu'lläh Ebü Yaḥyâ el-Baṭṭâl, 456
 Abdu'lläh el-Eş'arî (Ebü Mûsâ), 233
 Abdu'lläh el-Kureyşî el-Esedî, 273
 Abdu'lläh el-Me'mûn, 554

- Abdu'llâh Enîs, 244
 Abdu'llâh Hazretleri, 224
 Abdu'llâh İbn 'Abdü'l-Muṭṭalib, 55
 Abdu'llâh Me'mûn bin Hârûn, 553
 Abdu'llâh Muḥammed bin Ḥasan bin Ferḳad eṣ-Şeybânî, 248
 Abdu'llâh Mübârek, 246
 Abdu'llâh Nizâr, 394
 Abdu'llâh Sa'd bin Cuṣem, 365
 Abdu'llâh-ı Dîger, 351
 Abdu'r-Raḥmân, 177, 210, 211, 224, 235, 328, 329, 351, 375, 387, 423, 513
 Abdu'r-Raḥmân (Avf Oğlı), 210
 Abdu'r-Raḥmân bin Aḥmed bin Ḥanbel, 250
 Abdu'r-Raḥmân bin 'Â'id el-Ezdî, 414
 Abdu'r-Raḥmân bin 'Amr bin Mülcem, 201
 Abdu'r-Raḥmân bin 'Avf, 72, 76, 82, 182, 192, 193, 209, 210
 Abdu'r-Raḥmân bin 'Avf bin 'Abdi'avf bin 'Abdi'l-Ḥâriṣ bin Zühre bin Kilâb, 209
 Abdu'r-Raḥmân bin Cüheyre el-Ḥavlânî, 396
 Abdu'r-Raḥmân bin Ebân bin 'Osmân bin 'Affân, 444
 Abdu'r-Raḥmân bin Ebi Bekr, 328, 483
 Abdu'r-Raḥmân bin Ebi Leylî, 397, 398
 Abdu'r-Raḥmân bin Ğanm, 380
 Abdu'r-Raḥmân bin Ğasîle, 357
 Abdu'r-Raḥmân bin Ḥâlid bin Velîd, 291
 Abdu'r-Raḥmân bin Ḥassân, 220
 Abdu'r-Raḥmân bin Ḥassân bin Şâbit, 346
 Abdu'r-Raḥmân bin Ḥassân el-'Uryân, 302
 Abdu'r-Raḥmân bin Mâlik, 343
 Abdu'r-Raḥmân bin Mu'aviye bin Ḥuzeyme, 414
 Abdu'r-Raḥmân bin Muḥammed bin Eṣ'aṣ el-Kindî, 400
 Abdu'r-Raḥmân bin Şaḥr (Ebü Hüreyre), 235, 334
 Abdu'r-Raḥmân bin Sa'ib-i Enşârî, 311
 Abdu'r-Raḥmân bin Semüre, 195, 296
 Abdu'r-Raḥmân bin Yezîd, 229
 Abdu'r-Raḥmân bin Zeyd bin Ḥaṭṭâb, 346
 Abdu'r-Raḥmân İbn 'Avf, 81
 Abdullah, 282, 380, 384
 Abdullah b. Abbas, 558
 Abdullah b. Tâhir, 561
 Abdullah bin Hârûnurreşid, 558
 Abdullah bin Selâm, 287
 Abdurrahman bin 'Avf, 210
 Abdü'amr, 235
 Abdü'amr (Abdurrahman b. 'Avf), 209
 Abdü'l-'Azîz, 403
 Abdü'l-'Azîz bin 'Abdu'llâh bin Ebi Seleme-i Mâcişûn, 250
 Abdü'l-'Azîz bin Ebi Ḥâzim (Ebü 'Abdu'llâh), 252
 Abdü'l-'Azîz bin Ebi Revvâd, 250
 Abdü'l-'Azîz bin Mervân, 376, 396, 414
 Abdü'l-'Uzzâ, 50
 Abdü'l-Esed bin Hilâl bin 'Abdu'llâh bin 'Ömer bin Maḥzûm, 178
 Abdü'l-Ğani bin Sa'id el-Ezdî (Ebü Muḥammed), 266
 Abdü'l-Ğani el-Ezdî, 266
 Abdü'l-Ḥakem, 165
 Abdü'l-Ka'b, 177, 178
 Abdü'l-Kerim bin Ḥalefu'llâh-ı Bağdâdî, 57
 Abdü'l-Kerim bin Ḥalefu'llâh-ı Bağdâdî (Ebü Muḥammed), 57
 Abdü'l-Melik, 352, 356, 359, 362, 373, 376, 377, 385, 387, 388, 392, 395, 401, 404, 405, 406, 411, 416, 426, 434, 435, 436, 462, 607, 611
 Abdü'l-Melik bin Mervân, 227, 356, 357, 361, 366, 372, 376, 386, 387, 388, 405, 432, 435, 456, 608
 Abdü'l-Melik bin 'Ömer, 423, 528
 Abdü'l-Melik bin 'Ömer bin 'Abdi'l-'Azîz, 423
 Abdü'l-Muṭṭalib, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 63, 67, 153, 176, 177, 178, 273, 608
 Abdü'l-Muṭṭalib bin Hâşim, 36

- Abdü'l-Muṭṭalib bin Hâşim bin
'Abdimenâf, 197
- Abdü'l-Muṭṭalib bin Rebî'a bin el-Hâris,
338
- Abdü'l-Vehhâb, 446
- Abdü'l-Vehhâb bin Buḥt, 445
- Abdü'r-rabbi'l-Ka'be, 180
- Abdülmuttalib, 101
- Abdümenâf, 36, 37, 48, 197
- Abdümenâf (Ebu Tâlib), 51
- Abdümenâf bin Kuşay, 194
- Abdüşems, 235
- Abis bin Ebi Şebib, 509
- Ab ṭaḥî (Hz. Muhammed), 60
- A'câm, 324, 646
- Acem, 62, 94, 191, 207, 601, 602, 606,
627, 634, 636, 645, 653, 654, 659,
660, 666
- Acemler, 515, 612, 653
- Âd, 630
- Âdâbü'l-'Arab ve'l-Fürs, 628
- Aḍbâ, 154
- Âdem (Ḥazret-i), 41, 42, 83, 138, 139,
626
- Âdem (Peygamber), 33
- Âdem (Peygamber), 35, 36, 71, 141,
340, 523, 584, 634
- Âdem 'aleyhi's-selâm, 37, 38, 40, 41
- Âdem Peygâmbere, 36
- Âdem Şafî, 33
- Aden, 233, 478
- Adevî, 187, 208
- Adeviyye, 159
- Adî, 396
- Adî (Hâtim-i Tâî'nin Oğlu), 103
- Adî bin Hâtim et-Tâî, 346
- Adî bin Nevfel bin 'Abdimenâf el-
Kureysî, 295
- Âdil (Hz. Muhammed), 60
- Âdil-i 'Ale'l-ıtlâk, 630
- Adnân, 37
- Adnâni, 460
- Affân bin Vehb, 391
- Affânî, 155
- Afür, 154
- Ağrînâs, 663
- Ağuşus, 664, 665
- Ahd, 556
- Âḥîr (Hz. Muhammed), 60
- Aḥmed, 541
- Aḥmed (Hz. Muhammed), 61, 62, 141
- Aḥmed (Hz. Muhammed), 57, 60, 61,
141, 143
- Aḥmed (İmâm), 270
- Aḥmed (İmâm, b. Hanbel), 253, 254
- Aḥmed bin 'Abdu'llâh bin Ḥâkân, 583
- Aḥmed bin 'Abdu'llâh-ı İşfahânî, 266
- Aḥmed bin 'Abdu'llâh-ı İşfahânî (Ebü
Nu'aym), 266
- Aḥmed bin 'Alî el-Ḥaṭîb-i Bağdâdî (Ebü
Bekr), 267
- Aḥmed bin Ebî Dâvûd, 467
- Aḥmed bin Ḥanbel, 219, 221, 235, 236,
247, 250, 253, 256, 257, 260
- Aḥmed bin Hüseyin-i Beyhaķî, 267
- Aḥmed bin Hüseyin-i Beyhaķî (Ebü
Bekr), 267
- Aḥmed bin Menî', 247, 263
- Aḥmed bin Mesleme, 258
- Aḥmed bin Muḥammed bin Ḥanbel bin
Hilâl bin Esed bin İdrîs bin
'Abdu'llâh bin İdrîs bin 'Avf bin Kâsiṭ
bin Zemâren bin Şebâb bin Dehl bin
Şa'lebe bin Kinâne bin Şa'b bin 'Alî
bin Bekr bin Vâ'il bin Kâsiṭ bin Heys
bin Aķşâ bin 'Ömer bin Ḥuzeyle bin
Esed bin Rebî'a bin Nizâr bin Mu'den
bin 'Adnân, 253
- Aḥmed bin Muḥammed el-Ḥallâl, 260
- Aḥmed bin Mûsâ, 541
- Aḥmed bin Şuayb bin Alî bin Baḥr bin
Sinân (Nesâ'î), 264
- Aḥmed bin Yûnus, 260
- Aḥmed-i Beyhaķî (Ḥâfîz), 216, 221
- Aḥmed-i Muḥtâr (Hz. Muhammed),
405, 514
- Aḥmed-i Nesâ'î, 264
- Aḥmediyye, 295
- Aḥnef, 273, 359
- Aḥnef bin Qays, 273, 359
- Aḥṭal, 373, 435
- Aḥvaş, 432

- Ahvâz, 233, 650
 Ahzâb Günü bk. Yevmü'l-aḥzâb
 Aîşe (Hz.), 332
 Â'îşe, 541, 565, 578
 Â'îşe (Ḥazret-i), 78, 86, 87, 90, 97, 106,
 112, 132, 155, 156, 158, 159, 162,
 163, 164, 165, 168, 170, 173, 175,
 183, 184, 185, 192, 193, 204, 206,
 208, 235, 237, 270, 282, 288, 300,
 303, 321, 328, 329, 331, 332, 335,
 352, 364, 380, 394, 397, 420, 432,
 450, 477, 483, 606
 Â'îşe bint Ebü Bekr, 78
 Â'îşe bint Ebü Bekr (Ḥazret-i), 331
 Â'îşe bint Naḥcer, 244
 Â'îşe bint Şıddîk, 136
 Â'îşe bint Tâlha bin 'Ubeydu'llâh, 444
 Â'îşe bint Tâlha bin 'Ubeydu'llâh et-
 Temîmî, 444
 Â'izu'llâh bin 'Abdu'llâh, 385
 Akabe, 78, 79, 232, 239, 283, 284, 305,
 309, 325
 Akabe Ğazâsı, 297, 378
 Âkîb (Hz. Muhammed), 61
 Âkîb (Hz. Muhammed), 60, 61
 Akide-i Ebü Hanefîyye, 245
 Akîk, 120, 208, 209, 324, 334
 Akîl, 53, 177, 513
 Akîl bin Ebî Tâlib, 297
 Akîl bin Ma'kûl, 469
 Akîn Tâlsün, 653
 Aktaşî, 372
 Âl-i 'Abbâs, 544, 554, 617
 Âl-i Ebü Süfyân, 608
 Âl-i Ebü Tâlib, 602
 Âl-i Ğassân, 316
 Âl-i Mervân, 445, 467
 Alâ, 381
 Alâ (Ḥazret-i), 381
 Alâ bin 'Amr bin 'Ubeyd, 617
 Alâ bin Ḥaḍramî, 150, 202
 Alâ bin Ziyâd, 381
 Alevîyye, 555, 567, 584
 Ali, 433, 482, 573, 611
 Ali, 173, 351, 387, 533, 545, 549, 574,
 611, 614
 Âli, 601
 Âlî, 518
 Âlî (Gelibolulu), 276, 282, 290, 301,
 380, 490, 507, 513, 515, 529, 538,
 541, 564, 598, 601, 624, 666
 Ali (Ḥazret-i), 53, 71, 75, 76, 77, 79, 81,
 88, 90, 92, 93, 97, 98, 102, 103, 106,
 119, 125, 151, 177, 182, 183, 186,
 191, 192, 197, 198, 199, 200, 201,
 202, 218, 220, 221, 222, 270, 272,
 273, 274, 276, 279, 282, 283, 285,
 297, 298, 299, 300, 302, 307, 309,
 320, 325, 326, 333, 349, 352, 359,
 360, 371, 372, 379, 393, 406, 410,
 420, 422, 423, 439, 471, 473, 474,
 476, 477, 485, 513, 522, 538, 573
 Ali (Hz.), 616
 Ali (Hz. Muhammed), 60
 Ali (İmâm), 86, 103, 199, 282, 337,
 339, 454, 477, 492, 511, 519, 522,
 527, 534, 551
 Ali b. Ebî Tâlib, 558
 Ali b. Hüseyin, 610
 Ali b. Mûsâ b. Ca'fer, 558, 560
 Ali b. Mûsâ er-Rızâ b. Ca'fer b.
 Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali
 b. Ebî Tâlib, 558
 Ali bin 'Abdu'llâh el-Medenî, 221
 Ali bin 'Âşım, 246
 Ali bin Başrî, 426
 Ali bin Ca'd, 247, 257
 Ali bin Ebî Tâlib, 70, 71, 107, 136, 150,
 151, 175, 181, 197, 222, 241, 279,
 311, 325, 330, 352, 398, 449, 488,
 533, 534, 543, 576, 602
 Ali bin Ḥasan, 609
 Ali bin Ḥucr, 263, 264
 Ali bin Ḥudeybî, 219
 Ali bin Hüseyin, 529
 Ali bin Ḥüseyn, 611
 Ali bin Ḥüseyn bin 'Ali bin Ebî Tâlib,
 605
 Ali bin İbrâhim bin Hâşım, 583
 Ali bin İbrâhim-i Tâ'ifi, 577
 Ali bin Medinî, 256

- Ali bin Muhammed-i 'Askerî (Ebü'l-
Ḥâsen), 587
- Alî bin Mûsâ er-Rızâ, 542
- Alî bin Mûsâ er-Rızâ bin Mûsâ Kâzım
bin Ca'fer-i Şâdık bin Muhammed el-
Bâkır bin 'Alî Zeyne'l-'âbidîn bin
Ḥüseyn-i Şehid bin Alî bin Ebi Tâlib,
542
- Alî bin Mûsâ Rızâ, 541, 543, 564, 595
- Alî bin Müslim, 248
- Alî bin 'Ömer ed-Dârekuṭnî, 265
- Alî bin Yezîd-i Evdî, 602
- Ali el-Kârî, 39
- Alî el-Ma'rûf bi'l-Askerî (Ebü'l-Ḥâsen),
574
- Alî el-Murtażâ, 197
- Alî İbn Ebü Tâlib (İmâm), 480
- Alî *kerrema'llâhu vechehu*, 43, 82, 86,
89, 92, 102, 124, 126, 152, 170, 175,
197, 198, 199, 200, 207, 614
- Ali Murtaza, 508
- Alî *rağiya'llâhu 'anh*, 77, 92, 93, 106,
174, 190, 198, 201
- Alî-i Aşğar, 480, 481
- Alî-i Ekber, 480, 481, 511, 513
- Alî-i Evsaṭ, 480
- Alî-i Murtażâ, 469, 471, 476, 490, 502,
606, 609
- Alîm (Hz. Muhammed), 60
- Âlim ve Müte'allim*, 245
- Âliye, 290
- Aliyye, 541
- Alkame, 341
- Alkame bin Kays, 341
- Allah, 33, 34, 35, 36, 39, 44, 45, 51, 55,
56, 57, 61, 62, 65, 74, 80, 82, 84, 91,
94, 100, 102, 109, 129, 144, 147,
151, 168, 169, 196, 199, 207, 212,
214, 215, 223, 240, 261, 267, 269,
270, 272, 281, 285, 293, 295, 296,
299, 302, 307, 314, 315, 317, 318,
319, 320, 331, 334, 339, 340, 345,
348, 350, 384, 390, 409, 411, 415,
436, 437, 440, 442, 443, 446, 452,
465, 466, 467, 474, 475, 477, 478,
479, 490, 493, 495, 501, 502, 503,
506, 508, 509, 512, 514, 515, 529,
530, 531, 532, 534, 536, 539, 543,
547, 549, 550, 552, 553, 558, 560,
566, 569, 573, 575, 576, 579, 586,
591, 593, 594, 599, 600, 604, 605,
612, 613, 616, 619, 621, 626
- Allâh, 46, 56, 75, 81, 82, 88, 92, 109,
136, 144, 162, 163, 166, 168, 175,
179, 192, 194, 198, 205, 212, 214,
215, 229, 299, 321, 331, 338, 428,
458, 472, 495, 530, 566, 618
- Allâhu Te'âlâ, 42, 44, 53, 56, 58, 61,
81, 91, 112, 114, 116, 128, 129, 130,
136, 142, 143, 144, 148, 151, 159,
162, 168, 179, 181, 183, 185, 189,
206, 215, 217, 292, 307, 320, 374,
443, 516, 530, 536, 578, 608
- Allahu Teala, 388, 448, 466, 481, 552
- A'meş, 411, 421, 440, 528, 614
- Âmine, 37, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60,
63, 541
- Âmine bint Vehb, 37
- Âmine bint Vehb bin Abdümenâf bin
Zühre bin Kilâb bin Mürre, 37
- Âmir, 177, 178
- Âmir bin 'Abdu'llâh bin Cerrâh bin
Hilâl bin Üheyb bin Münye bin Ḥâriş
bin Fihri bin Mâlik, 211
- Âmir bin 'Abdu'llâh, 227
- Âmir bin Führeyre, 79, 150
- Âmir bin Sa'd bin Ebi Vaḳḳâş el-Leyşî,
428
- Âmir bin Şerâhil eş-Şa'ibî, 428
- Âmir bin Vâsile (Ebü Tufeyl), 462
- Âmir bin Vâsile (Ebü'ṭ-Ṭufeyl), 219,
244
- Âmir bin Vâsile bin 'Abdu'llâh bin 'Amr
el-Leyşî (Ebü'ṭ-Ṭufeyl), 422
- Âmir Kâbilesi, 122
- Âmirî, 319, 360
- Âmiriyye, 301
- Ammâr, 275, 344
- Ammâr, 151, 270, 274, 275
- Ammâr (Ḥâzret-i), 275
- Ammâr bin Yâşir, 344

- Ammâr bin Yâsir, 76, 82, 274, 280,
 283, 344
 Ammü'l-'alâ, 48
 Amr, 73, 299, 317, 377
 Amr bin 'Âş, 150, 200, 201, 278, 284,
 286, 298, 299, 333, 475, 487, 488,
 489, 497, 498, 499
 Amr bin 'Âş bin Vâ'il bin Hâşim bin
 Sa'd, 286
 Amr bin Bekr, 201
 Amr bin Cemûh, 620
 Amr bin Cürmüz, 273, 274
 Amr bin Dînâr, 347, 422, 614
 Amr bin Esved, 285
 Amr bin Esved es-Sükünî, 285
 Amr bin Furât, 566
 Amr bin Hâmîk bin Kâhin el-Huzâ'i, 300
 Amr bin Hâzm, 341
 Amr bin Hişâm, 188
 Amr bin Hüseyin, 516
 Amr bin İbn Rebi'-i Maḥzûmî, 434
 Amr bin Şâbit, 387
 Amr bin Sa'id, 352, 503
 Amr bin Sa'id bin 'Âş, 352
 Amr bin Şu'ayb, 401
 Amr bin 'Utbe, 181
 Amr bin Ümeyye eđ-Damrî, 94, 288,
 297
 Amr bin Ümmü Mektûm, 290, 317,
 336, 341, 342, 352, 353, 354, 355,
 357, 363, 365, 373, 374, 375, 377,
 380, 381, 396, 399, 406, 424, 426,
 466, 467
 Amr bin Ümmü Mektûm el-'Âmirî, 150
 Amre bint Ma'viye, 169
 Amre bint Yezîd, 170
 Anaḥolı, 664, 666
 Âne, 220
 A'ne, 149
 Ankā, 401
 Anḥâkiyye, 68, 456, 648, 662, 666
 Anḥiyohṭûş, 662
 Arab, 36, 44, 45, 48, 55, 62, 71, 72, 83,
 100, 103, 110, 152, 153, 158, 187,
 206, 220, 224, 295, 312, 317, 323,
 343, 356, 367, 368, 391, 456, 491,
 523, 546, 601, 628, 632, 653, 654
 A'râb, 186, 217, 218, 220, 330
 Arabâne, 655
 A'râbî, 114, 120, 125, 277, 326, 327,
 330, 331, 358, 401, 435, 436, 524,
 564, 576
 Arabî, 263, 294, 417, 433, 563
 Arabî (Hz. Muhammed), 60
 Arabistân, 636, 653, 664
 Arabiyye, 404
 Arabiyyet, 368, 443
 Arafat, 547
 Arafât, 105, 120, 318, 327
 Arafât Tağı, 105
 Arap, 515, 601
 Arapça, 380, 538, 620
 Araplar, 36, 323, 379, 597, 612
 A'rec, 450
 Ares bin 'Umeyr, 220
 Arfaḥşad, 37
 Arîş, 151
 Arz-ı Buşeyne, 316
 Arz-ı Rûm, 666
 Âş bin Vâ'il, 227, 286, 299
 Aşheb, 601
 Âşım, 353
 Âşım bin 'Adî, 290
 Âşım bin Eflaḥ, 151
 Âşım bin 'Ömer bin Haḥṭṭâb, 353
 Âsiye, 149, 157
 Aşkalân, 249, 526
 Askerî (Hasan el-Hâlis), 579
 Aşma'î, 439, 460, 500, 609
 Aşere-i Mübeşşere, 180, 182, 208, 218,
 222, 224, 225, 271, 273, 304, 323,
 361
 Aṭâ, 448, 449
 Aṭâ bin Ebî Rebâḥ, 246, 447, 614
 Aṭâ bin Sâ'ib, 247, 397
 Aṭâ bin Yesâr, 167, 431
 Aṭâ bin Yesâr-ı Hilâlî, 426
 Aṭfân, 87, 128
 Atîk (Ebû Bekr), 181
 Atîk bin 'Âbid el-Maḥzûmî, 156
 Âtike, 178, 179, 304

Ātike bint 'Āmir bin Rebī'a bin Mālik
 bin Hūzeyme bin 'Alqame bin Firās,
 160
 Ātike bint Hilāl, 48
 Ātike bint Zeyd, 273, 285
 Ātike bint Zeyd bin 'Amr bin Nüfeyl bin
 'Abdi'l-'Uzzā, 285
 Aṭiyye bin Bişr, 360
 Aṭiyye bin Bişr-i Māzinī, 360
 Attāb bin Esīd, 101
 Aṭṭār, 223
 Avf bin Mālik bin Ebī 'Avf, 363
 Avfī, 575
 Avn, 138, 224, 282, 351, 387, 513
 Avnu'llāh, 201
 Avvām bin Hūveylid, 178
 Āyir, 37
 Aynü't-temr, 441
 Āzer, 179
 Āzerbaycān, 325, 375, 636, 655, 657
 Āziz (Hz. Muhammed), 60
 Azrā, 302
 Azrā'il, 46, 137

B

Bāb-ı Şağır, 406
 Bābil, 241, 628, 632, 643, 658
 Bābü'l-ebvāb, 452
 Bābü'l-ferādīs, 525
 Bābü'l-ḥarb, 254
 Bābü'l-ḥavā'ic-ila'llāh, 533
 Bābü'l-Küfe, 570
 Bābü'l-ma'rūf, 580
 Bābü'ş-şagır, 353
 Bādiye, 67
 Bağdād, 246, 247, 248, 251, 253, 254,
 256, 258, 260, 265, 267, 525, 566,
 570, 571, 574, 575, 576, 581, 587,
 588, 602, 632, 647, 652, 653
 Bağdād Köprüsü bk. Cisir-i Bağdād
 Baḥdeli, 353
 Bāhile, 322
 Bāhili, 322
 Baḥīrā, 64
 Baḥrān, 130

Baḥreyn, 298, 334, 388
 Baḥr-ı Hazar, 655
 Baḥr-ı Mağrib, 417
Babrü'l-ensāb el-Müsemma bi'l-
Müşeccerü'l-keşşāf li-Usūli's-sāde ve'l-
Eşraf, 587, 588, 593, 594, 601
 Baḳar, 203, 206
 Bākır, 615
 Bākır, 615
 Bākır (İmām), 616, 618
 Bākī, 159, 160, 161, 166, 168, 172,
 173, 197, 208, 211, 230, 237, 324,
 332, 334, 387, 390, 420, 477, 613,
 614, 619
 Balāş, 647, 648, 649, 657
 Balāş bin Balāş, 648
 Balāş bin Behrām, 647
 Balāş bin Eşşān, 649
 Balāş bin Firūz, 648, 657
 Bānes, 416
 Bār-i Hudā, 42, 66, 80, 92, 99, 146, 504
 Bārī Hudā, 57, 338, 467, 569
 Bār-i Te'ālā, 135, 144
 Bārī Te'ālā, 56, 71, 135, 142, 144, 151,
 188, 195, 277
 Bārr (Hz. Muhammed), 60
 Başra, 191, 206, 219, 233, 238, 244,
 260, 262, 272, 292, 296, 298, 306,
 307, 308, 327, 333, 373, 375, 377,
 381, 388, 390, 392, 398, 400, 405,
 407, 408, 413, 433, 439, 440, 447,
 460, 461, 538, 653
 Başri, 359, 386, 423, 429, 434, 438
 Batha, 612
 Baṭṭhānī, 577
 Bāṭın (Hz. Muhammed), 60
 Batin, 377
 Batlamiyus, 661
 Baṭlamiyūs, 663
 Baṭnu'n-naḥl, 78
 Baṭnüreyim, 332
 Baṭṭāl, 446, 456, 457, 458, 459
 Baṭṭāl (Abdu'llāh Ebü Yaḥyā), 456
 Baṭṭāl (Ebü Muḥammed), 446
 Baṭṭāl (Seyyid), 456
 Baṭṭāl Ġāzī, 446, 457, 458, 459

- Baṭ ṭāl Ğazî (Seyyid), 456
 Ba'üm, 154
 Bâyiğa, 123
 Bedr, 82, 104, 134, 194, 203, 206, 210,
 239, 249, 271, 279, 291, 296, 304,
 305, 309, 323, 325, 328
 Bedr Ğazası, 75, 77, 85, 118, 120, 151,
 152, 157, 159, 174, 188, 194, 202,
 205, 208, 209, 210, 212, 219, 229,
 231, 232, 238, 271, 276, 279, 281,
 283, 286, 290, 291, 321, 325, 331,
 336, 338, 339, 352, 396, 404
 Bedr Savaşı, 290
 Bedr-i Mev'id Ğazası, 89
 Bedr-i Ülä, 84
 Bedr-i 'Uzmâ Ğazası, 84
Behcetü't-tevârih, 324
 Behmen, 644, 650
 Behmen-i Veled-i İsfendiyâr, 644
 Behrâm, 647, 652, 654, 655, 656
 Behrâm bin Behrâm, 652
 Behrâm bin Hürmüz, 652
 Behrâm bin Şâbü, 647
 Behrâm bin Şâbü bin Zül'ektâf, 654
 Behrâm-ı Gür, 654
 Behrâm-ı Gür bin Yezdicerd, 654
 Bekkâ'in, 308, 373
 Bekr, 545
 Bekr bin 'Abdu'llâh el-Müzenî, 434
 Bekr bin Şâlih, 545
 Belâzurî, 170, 185
 Beled-i Emîn, 280, 485
 Belh, 425, 469, 627, 643
 Belkâ, 94
 Benî 'Abbâs, 600, 602
 Benî 'Adî, 192
 Benî 'Adnân, 36
 Benî Adnân, 36
 Benî 'Âmir, 124, 179, 366
 Benî Ebü Tâlib, 553
 Benî Esed, 129, 511, 513, 519, 524
 Benî Fâṭıma, 544
 Benî Fezâre, 313
 Benî Ğaṭafân, 87
 Benî Hârişe, 309
 Benî Hâris bin Ka'b, 366
 Benî Hâşim, 35, 36
 Benî Hâşim, 35, 36, 126, 197, 249, 383,
 473, 584
 Benî Himyer, 251, 632
 Benî Huṭame, 276
 Benî Huzâ'a, 72, 96
 Benî İsrâ'il, 51, 147, 167, 299, 647
 Benî İsrail, 597
 Benî Ka'b, 351
 Benî Kaynuḳâ', 85, 152
 Benî Kaynuḳâ' Ğazası, 85
 Benî Kilâb, 130
 Benî Kinâne, 35
 Benî Kinâne, 35, 158
 Benî Qurayza, 90, 104, 165
 Benî Qurayza Ğazası, 205, 403
 Benî Qureş, 67, 76
 Benî Liḫyân Ğazası, 90
 Benî Muşṭalîk, 90, 99, 104, 164, 165,
 300, 338
 Benî Muşṭalîk Ğazası, 90, 99
 Benî Naḍir, 85, 89, 121, 165
 Benî Neccâr, 231
 Benî Süley, 85, 125, 169
 Benî Süleyme, 169
 Benî Tağlib, 339, 653
 Benî Temîm, 98
 Benî Temlik, 126
 Benî Tihâme, 72
 Benî Ümeyye, 503
 Benî Ümeyye, 298, 361, 378, 435, 445,
 456, 459, 467, 504, 516, 524, 597,
 617, 618
 Benî Ümeyye Câmî'i bk. Câmî-i Benî
 Ümeyye,
 Benî'n-Neccâr, 49, 78
 Benü Bekr, 96
 Benü Hâriş, 126
 Benü Huzâ'a, 96
 Benü Kays, 79
 Benü Kelb, 280
 Benü Neşel, 127
 Benü Ümeyye, 352
 Benü Zühre, 55
 Berâ bin 'Âzib, 359
 Berâ İbn 'Âzib, 107

Berber, 309, 341, 417
 Berka, 310, 376
 Bermekî, 545, 624
 Bermekiler, 545
 Berra, 178, 179
 Berre (Cüveyriye), 165, 300
 Berre (Meymûne), 166, 306
 Berre bint Semev'al, 167
 Beşîr, 94
 Beşîr (Hz. Muhammed), 60
 Beşîr bin Nağr, 355
 Beşîr bin Selîm en-Neĥhâs, 587
 Bettâr, 152
 Beyân bin Sem'an, 467
*Beyân fi Aĥbârî Şâĥibi'z-zamân bk. el-
 Beyân fi Aĥbârî Şâĥibi'z-zamân*
 Beyaz Minâre, 599
 Beydâ, 604
 Beyhaĥ, 267
 Beyt-i Maĥdis, 86, 148, 521
 Beytu'llah, 547
 Beytü'llâh, 68, 103, 306, 409, 430, 571
 Beytü'l-maĥdis, 77, 137, 148, 191, 327,
 643, 665, 666
 Beyyân (Hz. Muhammed), 60
 Beyzâ, 103, 153, 154, 178, 644
 Beyzâvî (Ķâđi), 627, 644
 Bî'at-i Şâniye, 79
 Bî'atü'r-rığvân, 195, 219, 324, 374
 Bidâr (Hüşeng b. Siyâmek), 628
*Bidâye ve'n-Nihâye, bk. el-Bidâye ve'n-
 Nihâye*
 Bijen, 641, 645
 Bijen bin Cüzerz, 649
 Bilâl, 81, 151, 182, 276
 Bilâl bin Ebî Derdâ, 406
 Bilâl bin Ĥamâme, 406
 Bilâl bin Rebâĥ, 150
 Bilâl bin Sa'd, 466
 Bilâl İbn Rebâĥ, 106
 Bilâl-i Ĥabeŝî, 63, 71, 81
 Bişr, 373
 Bişr b. Mu'temir, 561
 Bişr bin Mervân, 373, 416
 Bişr bin Sa'id el-Müzenî, 407
 Bişr bin Velîd-i Kindî, 247

Bişr-i Merisî, 467
 Biter Taĥı, 46
 Biveresb, 631
 Boĥrât Ĥakîm, 644
 Bozanĥiye, 664
 Buĥârî, 104, 107, 109, 111, 158, 162,
 167, 182, 183, 184, 189, 191, 196,
 200, 204, 205, 207, 209, 210, 211,
 217, 223, 225, 227, 229, 230, 231,
 232, 234, 236, 238, 239, 255, 256,
 257, 259, 262, 295, 318, 336, 405,
 419, 585
 Buĥârî (İmâm), 255, 256
 Buĥârî (Muĥammed), 255
 Buĥârî Muĥammed bin İsmâ'îl bin
 İbrâĥîm bin Muĥîre bin Berdizbeh,
 255
 Buĥtunnaşr, 241, 643, 644
 Buĥrât, 621, 622
 Bunnet, 37
 Burak, 507
 Burâĥ, 137, 138
 Burĥân (Hz. Muhammed), 60
 Burĥân-ı Aşfiyâ, 340
 Burre, 162
 Bûslaĥûs, 662
 Buvâĥ, 84, 104
 Buvâĥ Ķazâsı, 84
 Bünyâmîn bin Ya'ĥûb, 639
 Büreyde, 104, 340
 Büreyde bin Ĥuşayb, 340
 Büreyhe, 541
 Büseyne, 391
 Büzürcmîhr, 658, 659

C

Câbir, 615
 Câbir, 109, 116, 133, 165, 170, 190,
 200, 203, 210, 219, 235, 236, 239,
 392, 421, 466, 611, 615
 Câbir bin 'Abbâs, 606
 Câbir bin 'Abdu'llâh, 219, 239, 244,
 350, 378, 408, 440, 597, 611
 Câbir bin 'Abdu'llâh bin 'Amr Ĥarâm
 bin 'Ömer bin Sevâd bin Seleme bin

- Sa'd bin 'Alî bin Esed bin Sâride bin
 Yezîd bin Hâşîm bin Hâzrec, 239
 Câbir bin 'Abdu'llâh-ı Enşârî, 615
 Câbir bin 'Atik, 336
 Câbir bin Semüre, 109, 352
 Câbir bin Zeyd (Ebü'ş-Şa'sâ), 408
 Câbir el-Cu'fi, 615
 Câbir *radîya'llâhu 'anh*, 116, 190
 Câbiye, 601
 Ca'd, 467
 Ca'd-ı Hâbeşi, 467
 Ca'd bin Dirhem, 467, 468
 Ca'de, 170, 478
 Ca'fer, 201, 202, 282, 383, 384, 480,
 508, 511, 513, 541, 565, 578
 Ca'fer (b. Ebû Tâlib), 95
 Ca'fer (Hâzret-i), 307
 Ca'fer (Îmâm), 530, 532
 Ca'fer (Tayyar), 151
 Ca'fer bin 'Alî, 585
 Ca'fer bin Ebi Süfyân bin Hâriş bin
 'Abdi'l-Muṭṭalib, 304
 Ca'fer bin Ebî Tâlib, 82, 95, 233, 282
 Ca'fer b. Ebi Tâlib, 282
 Ca'fer Mütevekkil, 577
 Ca'fer-i Aşğar, 387
 Ca'fer-i Bermekî, 624
 Ca'fer-i Ekber, 387
 Ca'fer-i Şâdiq, 529, 530, 531, 533, 543,
 552, 585, 614
 Ca'fer-i Tayyâr, 76, 95, 177, 282, 297
 Câhiliyyet, 100, 156, 160, 166, 173,
 182, 187, 194, 209, 220, 235, 284,
 286, 293, 295, 305, 312, 313, 318,
 319, 329, 333, 342, 359, 394, 423
 Caḡş, 155
 Caḡş bin Ya'mer, 178
 Câlînüs, 663
 Câlüt, 85, 152
 Câmasb, 644
 Câmî-i Benî Ümeyye, 288
 Câmî-i Dimaşk, 395
 Câmî-i Ebû Dâvûd, 185
 Câmî-i Kûfe, 311
 Câmî-i Tirmizî, 181
 Câmîa bk. *el-Câmîa*
 Câmî'u'l-uşûl, 245, 268
 Câmî'u's-şahîh, 263
 Câmüst, 657
 Câvidân-Hüred, 628
 Cebele, 312, 313, 314, 315, 316
 Cebele bin Eyhem el-Gassânî, 316
 Cebele bin Eyhem-i Gassânî, 312
 Cebel-i Eşel Ğazâsî, 296
 Cebel-i Raḡvâ, 387
 Cebel-i Şîr, 49
 Cebelü'l-Halil, 416
 Cebrâ'il, 40, 41, 42, 62, 68, 69, 70, 86,
 91, 93, 95, 96, 97, 100, 107, 123,
 134, 136, 138, 139, 140, 148, 159,
 184, 223, 348, 648
 Cebrâil, 547
 Cefne, 314
 Cehm bin Şafvân, 467
 Cehm bin Salt, 150
 Cehmiyye, 373
 Cehnî, 491, 493
 Celülâ, 207, 370, 375, 423
 Cem' beyne's-Şahîhayn bk. *el-Cem'*
beyne's-Şahîhayn
 Cemâlü'd-din Ebû 'Abdu'llâh Nu'mânî,
 597
 Cemel (Vak'ası), 272, 273
 Cemel Günü bk. Yevmü'l-cemel
 Cemel Hârbî bk. Hârb-i Cemel
 Cemel Vak'ası bk. Vak'a-i Cemel
 Cemil, 392
 Cemil bin 'Abdu'llâh bin Ma'mer bin
 Şabâh, 391
 Cemile bint Şâbit, 353
 Cemre, 547
 Cemre bint Hâriş, 171
 Cemşid, 629, 630, 631, 632, 634, 635
 Cemşid-i Veled-i Nev-cihân, 629
 Cenâb-ı Haḡ, 67, 69, 142, 151, 373,
 459, 494, 511, 572, 576
 Cenâb-ı Nübüvvet, 659
 Ceng-i Şifîin, 276, 369, 393, 519
 Cerâde-i Zer, 452
 Cerâhin, 647
 Cerîr, 304
 Cerîr, 304, 435, 436, 437, 438

Cerir bin 'Abdu'llâh bin Câbir el-Beceli, 303
 Cerir bin 'Açıyye-i Şâ'ir, 435
 Cerir İbn 'Abdu'llâh el-Beceli, 105
 Cerrâh bin Sinân, 472
 Ceşşâme, 313, 314, 315
 Ceşşâme bin Müsâhiğ el-Kinânî, 313
 Cevâd (Hz. Muhammed), 60
 Cevâd (Muhammed), 566
Cevâmi', 106, 158, 182, 238, 405
Cevâniğ ve'l-Cevâmiğ bk. *el-Cevâniğ ve'l-Cevâmiğ*
 Ceyhün, 636, 637, 640, 642, 649, 655
 Ceyhün Nehri bk. Nehr-i Ceyhün
 Cezîre, 197, 220, 388, 416, 456, 601, 650
 Cezîre-i Kıbrıs, 197, 416
 Cibâl, 256
 Cibâl-i Deylem, 603
 Cibrâ'il, 624, 626
 Cibrâ'il bin Buhtüşü, 623
 Cibrîl, 71, 86, 123, 137, 138, 139, 140, 291, 296, 304, 348, 471, 480, 481, 523, 552, 623
 Cibrîl-i Emin, 547
 Cidde, 68, 76
Cifr bk. *el-Cifr*
 Cin Vâdisi bk. Vâdi'l-cin
 Ci'râne, 101, 105
 Cisir-i Bağdâd, 602
 Corcıs, 646
 Cûdî, 329
 Cu'fi, 255
 Cu'fi bin Sa'd el-'Aşîre bin Medcağ, 255
 Cüzerz, 649
 Cüzerz bin Bijen, 649
 Cübeyr (b. Mut'im), 78
 Cübeyr bin Muṭ'im, 61, 197, 295, 299
 Cübeyr bin Nüfeyr, 383
 Cübeyr bin Verḳâ' eş-Şarîmî, 386
 Cüheyme, 395
 Cümân, 465
 Cümâne, 177, 202
 Cünâde bin Ebî Ümeyye, 380
 Cündeb bin Naḏle, 332
 Cündnîsâbü, 651, 652, 653

Cürcân, 325
 Cürhüme (Melik), 46
 Cürşüm bin Nâşim, 374
 Cüveyriye, 90, 155, 156, 164, 165, 300
 Cüveyriye bint Hâriş, 90, 164
 Cüveyriye bint Hâris bin Ebî Dırrar bin Hâbib bin 'Âbid bin Mâlik bin Huzeyme el-Muşṭalîğ, 164
 Cüveyriye Hâtün, 300

Ç

Çâh-ı Zemzem bk. Zemzem Kuyusu
 Çâr Yâr, 180, 199, 218, 378, 500
 Çîn, 636, 655, 656, 658
 Çînî, 655
 Çîniler, 658
 Çorum, 281

D

Dahhâk, 425, 631
 Dahhâk, 155, 169, 230, 359, 365, 425, 471, 500, 630, 631, 632, 633, 634, 635
 Dahhâk bin Kays, 358, 500
 Dahhâk bin Kays el-Fihri, 471
 Dahhâk bin Müzâhim el-Hilâlî, 425
 Dahhâk-ı Mârî, 631, 632
 Dâ'i (Hz. Muhammed), 60
 Dâmhürmüz, 652
 Dânyâl (Hz.), 643
 Dârâ, 645
 Dârâ bin Sâm, 626
 Dârâb, 645, 646
 Dârâb bin Behmen, 645
 Dârây, 473
 Dâreḳuṭnî (Alî bin 'Ömer), 265
 Dâreḳuṭnî-i Bağdâdî (İbn 'Ömer), 265
 Dâren, 651
 Dâr-ı Erḳam, 209, 276
 Dârü'l-Erḳam, 194
 Dârü'l-ḳuṭnî, 259
 Dârü'n-nedve, 118
 Dârü's-selâm, 287
 Dârülerkâm, 208

Dâvûd, 538
 Dâvûd, 164, 617, 618
 Dâvûd (Hz.), 307, 379
 Dâvûd (Hz.), 307, 642
 Dâvûd *'aleyhi's-selâm*, 152
 Dâvûd bin 'Abdu'r-Raḥmân, 250
 Dâvûd bin Süleymân, 617
 Dâvûd el-Evdî, 428
 Dâvûdî, 153
 Dayâ'a, 177
 Deccal, 599
 Deccâl, 598
 Demâvend, 627
 Deme Dârmîn, 646
 Demürkapu, 452
 Dervîş Muḥammed-i Şâmî, 525
 Deylemî, 39
 Deylemî, 575
 Deyr-i 'Abdu'r-Raḥmân, 471
 Deyrû'l-câşelik, 356
 Deyyân, 585
 Dimaşk, 599
 Dimaşk, 220, 234, 316, 358, 402, 404, 406
 Dimaşk-ı Şâm, 296, 302, 352, 353, 357, 358, 362, 383, 385, 386, 412, 417, 461, 499, 500, 524, 525
 Dimaşk Câmî'i bk. Câmî'-i Dimaşk
 Dimaşkî, 445
 Dîrâr, 177, 179
 Di'bil, 542, 546, 547, 548, 549
 Di'bil-i Huzâ'i, 542
 Dicle, 637, 647, 651
 Diḥye, 170
 Diḥye bin Ḥalife el-Kelbî, 94, 167, 304
 Diḥye el-Kelbî, 86, 296
 Diḳorîdus, 663
 Dil-ârâ, 656
 Dîneverî (Ebü Ḥanîfe), 473
 Direfş-i Gâve, 635
 Direfş-i Gâviyân, 631
 Divân, 450
 Diyâr-ı Bekr, 658
 Domokrâtiş Hâkim, 644
 Dübâ'a bint 'Âmir bin Ḳurt bin Seleme, 170

Dûme, 102
 Dûmetü'l-cendel, 154, 324
 Dûmetü'l-cende'l Gazâsî, 90
 Dûldül, 94, 95, 152, 154
 Dürre, 161, 177

E

Ebâ 'Amr, 258
 Ebân, 401
 Ebân bin 'Osmân bin 'Affân, 401
 Ebân bin Sa'id, 150
 Ebka', 601
 Ebraḥaş, 663
 Ebrehe, 50, 53, 659
 Ebrehe bin Şabbâḥ, 50
 Ebü 'Abdu'llâh, 239, 249, 251, 253, 386, 586
 Ebü 'Abdu'llâh (Amr b. Âs), 286
 Ebü 'Abdu'llâh (Buhârî), 255
 Ebü 'Abdu'llâh (Ca'fer-i Sâdik), 529
 Ebü 'Abdu'llâh (Hz. Osman), 194
 Ebü 'Abdu'llâh (İmam Hüseyin), 479
 Ebü 'Abdu'llâh (Muḥammed b. Ali b. Abdullah), 468
 Ebü 'Abdu'llâh (Nâfi'-i Müvellâ-yı İbn 'Ömer), 450
 Ebü 'Abdu'llâh (Sevban b. Bücdüd), 317
 Ebü 'Abdu'llâh Abdü'l-'Azîz bin Ebî Ḥâzim, 252
 Ebü 'Abdu'llâh bin Muḥammed-i Nişâbüri (Ḥâkim), 266
 Ebü 'Abdu'llâh Muḥammed bin Yûsuf el-Genci eş-Şâfi', 598
 Ebü 'Abdu'llâh Nâfi' (Müvellâ-yı İbn 'Ömer), 450
 Ebü 'Abdu'llâh Nu'mânî (Cemâlü'd-dîn), 597
 Ebü 'Abdu'llâh Zâhid, 608
 Ebü 'Abdu'llâh-ı Başrî, 421
 Ebü 'Abdu'llâh-ı Enşârî, 336, 378
 Ebü 'Abdu'llâh-ı Medenî, 412
 Ebü 'Abdu'llâh-ı Mekki, 462
 Ebü 'Abdu'llâh-ı Nişâbüri (Ḥâkim), 264
 Ebü 'Abdu'llâh-ı Râzî, 248
 Ebü 'Abdu'r-Raḥmân, 264, 430

- Ebü 'Abdu'r-Raḥmān (Sefine), 357
 Ebü 'Abdu'r-Raḥmān 'Abdu'llāh bin
 Mes'ud bin Ğafil bin Ḥabīb bin Fār bin
 Maḥrūm bin Şāhile bin Kāhil bin
 Ḥārīş bin Temīm bin Sa'd bin
 Hüzeyl, 228
 Ebü 'Abdu'r-Raḥmān 'Abdu'llāh bin
 'Ömer bin Ḥaṭṭāb, 224
 Ebü 'Abdu'r-Raḥmān el-Laḥmī, 415
 Ebü 'Abdu'r-Raḥmān es-Sülemī el-Küfī,
 372
 Ebü 'Abdu'r-Raḥmān-ı Mekki, 370
 Ebü 'Abdu'r-Raḥmān-ı Nesā'i, 260
 Ebü Aḥmed (Ḥākim), 236
 Ebü 'Alī (Ḥāfiz), 264
 Ebü 'Alī bin 'Alī-i Nişābüri, 258
 Ebü 'Alī İbn Miskeveyh, 628
 Ebü 'Alī Muḥammed bin Aḥmed bin
 'Amr el-Lü'lü', 260
 Ebü 'Amr, 217, 248, 258, 428
 Ebü 'Amr (Bilāl b. Sa'd), 466
 Ebü 'Amr (Hz. Osman), 194
 Ebü 'Amr Muḥammed bin Aḥmed bin
 Ḥamdān-ı Ḥayrī, 258
 Ebü 'Amr 'Oşmān bin Sa'id-i 'Ömeri,
 595
 Ebü 'Amr Sa'd bin İyās eş-Şeybāni, 399
 Ebü 'Amr-ı Faḫīh, 430
 Ebü 'Amr-ı Şā'ir, 391
 Ebü 'Amr-ı Şehrezürī, 182, 217, 218,
 221
 Ebü 'Āşım-ı Mekki, 371
 Ebü 'Āşım-ı Şeybāni, 256
 Ebü 'Atiḫ, 364
 Ebü Başıir, 618
 Ebü Bekir (Hz.), 282
 Ebü Bekr, 63, 71, 75, 76, 81, 82, 87, 88,
 92, 96, 97, 103, 119, 120, 121, 149,
 151, 155, 167, 180, 181, 182, 183,
 184, 185, 186, 187, 190, 191, 192,
 194, 199, 202, 203, 204, 206, 209,
 218, 219, 226, 238, 272, 282, 283,
 298, 300, 320, 328, 335, 362, 378,
 396, 405, 422, 428, 453, 471, 511,
 513
 Ebü Bekr (b. İmam Ali), 201
 Ebü Bekr (Ḥazret-i), 226, 273
 Ebü Bekr 'Abdu'llāh bin Ebī Ḳuhāfe
 'Oşmān, 180
 Ebü Bekr 'Abdu'llāh bin Zübeyr, 225
 Ebü Bekr Aḥmed bin 'Alī el-Ḥaṭīb-i
 Bağdādī, 267
 Ebü Bekr Aḥmed bin Ḥüseyn-i Beyḫākī,
 267
 Ebü Bekr bin 'Abdu'r-Raḥmān bin
 Ḥārīş, 410
 Ebü Bekr bin 'Abdu'r-Raḥmān bin Ḥārīş
 bin Hişām bin Muğüre, 413
 Ebü Bekr bin Ebī Ḳuhāfe, 150
 Ebü Bekr bin Vāsīt, 260
 Ebü Bekr el-Ḥallāl, 262
 Ebü Bekr eş-Şiddīk, 158, 617
 Ebü Bekr İbn Ebü Dāvūd-ı Sicistāni,
 237
 Ebü Bekr Muḥammed bin Mūsā el-
 Ḥārizmī, 68
 Ebü Bekr Şadaḫa, 262
 Ebü Bekre, 305
 Ebü Bekre bin Mesrūḫ, 305
 Ebü Bekr-i Şiddīk, 43, 71, 79, 271, 273,
 290
 Ebü Bişr-i Dülābi, 264
 Ebü Bürde bin Ebī Mūsā el-Eş'arī, 428
 Ebü Ca'fer, 440
 Ebü Ca'fer (el-Bâkır), 615, 619
 Ebü Ca'fer (Hz. Ömer), 187
 Ebü Ca'fer (İmām), 570, 604
 Ebü Ca'fer (İmam Muhammed Bâkır),
 529
 Ebü Ca'fer (Muhammed Bâkır), 565
 Ebü Ca'fer (Muhammed el-Cevâd), 565
 Ebü Ca'fer el-Bâkır, 448, 603, 614
 Ebü Ca'fer el-Bâkır Muḥammed bin 'Alī
 bin Ḥüseyn bin 'Alī bin Ebī Ṭālib, 614
 Ebü Ca'fer el-Manşūr, 529
 Ebü Ca'fer Muḥammed bin 'Alī bin
 Ḥüseyn bin 'Alī bin Ebī Ṭālib el-Bâkır,
 449
 Ebü Ca'fer Muḥammed bin 'Alī el-
 Bâkır, 606
 Ebü Ca'fer-i Şāni (Muhammed el-
 Cevâd), 565

- Ebü Ca'fer-i Taḥāvi, 245, 264
 Ebü Cehil, 188
 Ebü Cehil, 71, 73, 74, 76, 117, 136, 188
 Ebü Cehil bin Hişâm, 71
 Ebü Cile, 607
 Ebü Cuḥeyfe Vehb bin 'Abdu'llāh, 371
 Ebü Dāvūd 260
 Ebü Dāvūd, 164, 167, 184, 259, 260, 262
 Ebü Dāvūd Süleymān bin Eş'aş-ı Sicistāni, 264
 Ebü Derdā, 422, 466
 Ebü Eyyüb, 82, 151, 306
 Ebü Eyyüb bin Ḥālid bin Zeyd, 82
 Ebü Eyyüb-ı Enşārī, 119, 271, 306, 587
 Ebü Eyyüb-i Sicistāni, 529
 Ebü Ğuneynimā el-Ḥavlanī, 399
 Ebü Ḥabib, 546
 Ebü Ḥabib en-Nebāci, 546
 Ebü Ḥāle Hind bin Nebbāş bin Zürāre et-Temimī, 156
 Ebü Ḥālid, 318, 571, 572
 Ebü Ḥālid-i Mekkī, 318
 Ebü Ḥāmid Muḥammed bin Muḥammed el-Ġazzālī, 267
 Ebü Ḥamza, 434
 Ebü Ḥamza (Enes b. Mālik), 404
 Ebü Ḥamza-i Şumālī, 608
 Ebü Ḥamze (Enes b. Mālik), 237
 Ebü Hanife, 241
 Ebü Ḥanife, 240, 241, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 529
 Ebü Ḥanife (İmām-ı A'zam), 448, 539
 Ebü Ḥanife Nu'mān bin Şābit, 240
 Ebü Ḥanife Nu'mān bin Şābit (İmām-ı A'zam), 240
 Ebü Ḥanife-i Dineverī, 473
 Ebü Ḥāriş, 176
 Ebü Hārūn bin 'Abdi'l-'Uzzā, 178
 Ebü Hāşim, 580
 Ebü Hāşim Ca'ferī, 594
 Ebü Hāşim Muğire bin 'Abdu'r-Raḥmān, 252
 Ebü Ḥātım, 258
 Ebü Ḥāzim, 422
 Ebü Ḥuzeyfe bin 'Utbe, 82
 Ebü Hüreyre, 334
 Ebü Hüreyre, 95, 136, 159, 161, 179, 184, 200, 231, 235, 236, 237, 240, 289, 308, 332, 334, 340, 356, 371, 393, 405, 410, 420, 425, 439, 446, 448, 450, 606
 Ebü Hüreyre 'Abdu'r-Raḥmān bin Şaḥr, 235
 Ebü İdris el-Ḥavlanī, 385, 406
 Ebü 'İmrān, 58
 Ebü 'İsā, 107, 262, 297, 584
 Ebü İshāk (Sa'd b. Ebi Vakkas), 206
 Ebü İshāk es-Seb'ī, 614
 Ebü İshāk Firūzābādī, 644
 Ebü İshāk-ı İsferyāni, 247
 Ebü İshāk-ı Seb'ī, 246
 Ebü Ka'b, 209
 Ebü Kātāde, 219
 Ebü Kātāde bin Rib'ī, 317
 Ebü Kātāde-i Enşārī, 317
 Ebü Kılābe el-Cermī ('Abdu'llāh bin Yezid), 429
 Ebü Kubeys Tağı, 58
 Ebü Leheb, 50, 63, 72, 174, 177, 179
 Ebü Leylā Kays bin 'Abdu'llāh, 381
 Ebü Lü'lü'e, 191
 Ebü Maḥzūre, 150
 Ebü Manşūr Şe'ālibī, 242
 Ebü Manşūr-ı Bağdādī, 218
 Ebü Merāne el-'İclī, 397
 Ebü Mervān (Şeyḥ), 456
 Ebü Meryem Ḥimār, 298
 Ebü Meryem Zirr bin Ḥubeys, 394
 Ebü Mes'ūd el-Bedrī, 283
 Ebü Meymüne bin Rāşid, 264
 Ebü Miclez, 428
 Ebü Minhāl Seyyār bin Selāme er-Riyāḥī, 397
 Ebü Mu'arriḍ el-Esedī, 372
 Ebü Mu'āviye-i Ḥuzā'i, 360
 Ebü Muhammed, 272, 590
 Ebü Muhammed, 414, 425, 590, 591, 592, 593, 595
 Ebü Muhammed (Abdurrahman b. 'Avf), 209

- Ebü Muḥammed (Cübeyr b. Muti'ım), 295
 Ebü Muḥammed (Hasan el-Hälis), 579, 580, 582, 583, 585
 Ebü Muḥammed (İmam Hasan), 470, 475
 Ebü Muḥammed (Ka'b b. 'Ucre), 309
 Ebü Muḥammed (Sa'id b. Cübeyr), 409
 Ebü Muḥammed (Talha), 202
 Ebü Muḥammed 'Abdu'lläh bin 'Amr bin 'Aş bin Vâ'il bin Hâşim bin Sa'id bin Sa'd bin Sehm bin 'Amr bin Hıuşayş bin Ka'b bin Lü'ey, 227
 Ebü Muḥammed 'Abdü'l-Ganî bin Sa'id el-Ezdî, 266
 Ebü Muḥammed 'Abdü'l-Kerîm bin Hâlefu'lläh-ı Bağdâdî, 57
 Ebü Muḥammed Baṭ ṭâl, 446
 Ebü Muḥammed el-Kâşş-ı Medenî, 426
 Ebü Muḥammed el-Küreyşî et-Teymî, 271
 Ebü Muḥammed Ḥasan, 578
 Ebü Muḥammed Ḥasan b. Ali, 595
 Ebü Muḥammed Ḥasan bin 'Ali, 595
 Ebü Muḥammed Ḥasan el-Hälîş bin 'Alî el-'Askerî, 579
 Ebü Muḥammed-i Enşârî, 420
 Ebü Muḥammed-i Kureyşî, 415
 Ebü Muḥammed-i Medenî, 317, 410
 Ebü Muḥammed-i Mekki, 447
 Ebü Mûsâ, 61, 83, 184, 200, 233, 298, 327, 453
 Ebü Mûsâ 'Abdu'lläh bin Qays bin Süleym bin Ḥaşşâr bin Hâriş bin 'Âmir bin 'Add bin Bekr bin 'Âmir bin 'Âzer bin Vâ'il bin Nâhiye bin Cemâhir bin Eş'ar, 233
 Ebü Mûsâ 'Abdu'lläh el-Eş'arî, 233
 Ebü Mûsâ el-Eş'arî, 221, 307
 Ebü Mûsâ-yı Eş'arî, 61, 83, 159, 184, 229
 Ebü Müslim 'Abdu'lläh bin Şüveb, 335
 Ebü Müslim Şehrâb, 446
 Ebü Naşr, 445
 Ebü Necîd el-Cehdamî, 397
 Ebü Nu'aym (Hâfız), 597
 Ebü Nu'aym Aḫmed bin 'Abdu'lläh-ı Işfahânî, 266
 Ebü Nu'aym Fazl bin Dükeyn, 256
 Ebü Nu'aym-ı Enşârî, 419
 Ebü Nuşayr, 618
 Ebü Nüceyd, 308
 Ebü 'Oşmân en-Nehdî, 375
 Ebü 'Oşmân en-Nehdî bin Mil, 423
 Ebü 'Ömer, 466
 Ebü 'Ömer bin 'Abdi'l-berr en-Nemerî, 266
 Ebü Ömer en-Nemerî, 266
 Ebü Râfi', 149
 Ebü Rühm bin 'Abdi'l-'Uzzâ, 166
 Ebü Sa'id, 110, 136, 200, 231, 296, 419, 448, 450
 Ebü Sa'id el-Hudrî, 110, 136, 183, 214, 369, 439, 599
 Ebü Sa'id Zeyd bin Şâbit bin Ḍaḥḥâk bin Zeyd bin Lürân bin 'Amr bin 'Abdi'afv bin Ganm bin Mâlik bin Neccâr, 230
 Ebü Sa'id-i Başrî, 440
 Ebü Sa'lebe el-Huşenî, 374
 Ebü Şâlih es-Semân, 425
 Ebü Sebîc el-Hünâ'î, 397
 Ebü Seleme, 178, 289, 339
 Ebü Seleme bin 'Abdi'l-Esed, 160, 339
 Ebü Seleme bin 'Abdu'r-Raḫmân bin 'Avf ez-Zührî, 413
 Ebü Şevr, 250, 251
 Ebü Şevr İbrâhîm bin Ḥâlid, 250
 Ebü Şufre, 388
 Ebü Süfyân, 85, 87, 94, 96, 97, 99, 100, 126, 163, 171, 176, 186, 203, 298, 304, 608
 Ebü Süfyân Şaḫr bin Ḥarb, 85
 Ebü Süfyân-ı Huzâ'î, 404
 Ebü Şa'sâ, 408
 Ebü Şa'sâ Yezid bin Ziyâd, 510
 Ebü Şevzeb, 460
 Ebü Şu'ayb, 471
 Ebü Şüreyḫ el-Huzâ'î el-'Adevî el-Ka'bi, 351
 Ebü Talḫa, 107, 238, 390
 Ebü Talḫa Zeyd bin Sehl el-Enşârî, 107

- Ebü Tâlib, 51, 63, 64, 66, 71, 75, 77,
 170, 177, 178, 179, 197, 385, 573
 Ebü Tufeyl 'Âmir bin Vâsile, 462
 Ebü Tûrâb (Hz. Ali), 197
 Ebü 'Ubeyd Kâsım bin Sellâm, 248
 Ebü 'Ubeyde, 81, 82, 107, 211, 212,
 233, 445
 Ebü 'Ubeyde bin 'Abdu'llâh bin Mes'ûd,
 397
 Ebü 'Ubeyde bin Cerrâh, 82, 107, 211
 Ebü 'Umâre, 276
 Ebü 'Umeyr, 113
 Ebü Ubeyde b. Cerrâh, 211
 Ebü Ümâme, 220, 235
 Ebü Ümâme Sehl bin Hünef, 422
 Ebü Ümâme Şudey, 422
 Ebü Ümeyye, 149
 Ebü Ümeyye el-Kindî, 378
 Ebü Ümeyye Süveyd bin Gâfele bin
 'Avsece el-Cu'fi, 386
 Ebü Ümmî bin Ümmü Hârâm, 220
 Ebü Vâ'il, 394
 Ebü Vâkıd el-Leyşî, 352
 Ebü Vâşile-i Müzenî, 460
 Ebü Yaḥyâ, 280
 Ebü Yaḥyâ el-Baṭṭâl (Abdu'llâh), 456
 Ebü Yezid, 402
 Ebü Yezid eṣ-Şevrî, 340
 Ebü Yünus Süleymân bin Cübeyr, 461
 Ebü Yüsuf, 248, 539
 Ebü Yüsuf (Kâdî), 246, 247, 248, 253
 Ebü Yüsuf İsrâ'il (Abdullah b. Selâm),
 287
 Ebü Yüsuf Ya'kûb bin İbrâhîm bin
 Hâbib bin Hâsan bin Sa'd bin Ma'd bin
 'Urme bin Ma'viye Selemî bin
 Yuḥayle, 247
 Ebü Zer, 82, 148, 151, 181, 319
 Ebü Zer-i Ğifârî, 506
 Ebü Zeyd, 383
 Ebü Zeyd bin Eslem, 383
 Ebü Zübeyr, 611
 Ebü Zür'a, 217, 258, 399, 401
 Ebü Zür'a el-Cüzâmî, 399
 Ebü Zür'a-i Râzî, 217, 551
 Ebübekir Süleyman, 413
 Ebü'd-Derdâ, 221, 324, 327, 395, 453
 Ebü'd-Derdâ 'Uveymir bin Zeyd, 234
 Ebü'd-Derdâ 'Uveymir bin Zeyd bin
 Kays bin 'Â'îş bin Ümeyye bin Mâlik
 bin 'Âmir bin 'Adiyy bin Ka'b bin
 Hâzrec, 234
 Ebü'l-'Abbâs, 222
 Ebü'l-'Abbâs 'Abdu'llâh bin 'Abbâs bin
 'Abdi'l-Muṭṭalib el-Hâşimî, 222
 Ebü'l-'Abbâs bin 'Uḳde, 258
 Ebü'l-'Alâ-yı 'Âmirî, 433
 Ebü'l-'Alâ-yı Medenî, 426
 Ebü'l-'âliye, 449
 Ebü'l-'Âş, 174
 Ebü'l-'Âş bin Rebî'a, 202
 Ebü'l-'Âş Muḳassım bin Rebî', 173
 Ebü'l-a'ver (Sa'id b. Zeyd), 208
 Ebü'l-Baḫterî, 397
 Ebü'l-Cehm, 345
 Ebü'l-Cevzâ er-Rib'i, 397
 Ebü'l-Esved, 352
 Ebü'l-Esved ed-Dü'eli, 352
 Ebü'l-Eymen-i Mışrî, 391
 Ebü'l-ferec İbn Cevzî, 299
 Ebü'l-ferec İbn Cevzî, 537
 Ebü'l-gâdiye-i Karârî, 274
 Ebü'l-Haccâc el-Mizzî (Hâfiż), 358
 Ebü'l-Hâriş, 49
 Ebü'l-Hâsen, 584
 Ebü'l-Hâsen (Ali b. Muhammed), 592
 Ebü'l-Hâsen (Ali b. Musa er-Rıza), 542
 Ebü'l-Hâsen (Ali el-Askerî), 574, 575
 Ebü'l-Hâsen (Hz. Ali), 197
 Ebü'l-Hâsen (İmâm, Ali el-Askerî), 576,
 577
 Ebü'l-Hâsen (Mûsâ Kâzım), 534
 Ebü'l-Hâsen (Zeyne'l-âbidîn), 606
 Ebü'l-Hâsen 'Ali bin Muḫammed-i
 'Askerî, 587
 Ebü'l-Hâsen 'Ali el-Ma'rûf bi'l-Askerî,
 574
 Ebü'l-Hâsen 'Askerî, 574
 Ebü'l-Hâsen bin Eşîr, 358
 Ebü'l-Hâsen İmâm Mûsâ Kâzım, 574
 Ebü'l-Hâsen Rızâ (İmâm), 563
 Ebü'l-Haṭṭâb el-Başrî, 449

- Ebü'l-Hübâb Sa'îd bin Yesâr, 450
 Ebü'l-Hüseyn (Müslim), 257
 Ebü'l-Kâsım, 386, 425, 586
 Ebü'l-Kâsım (Hz. Muhammed), 173
 Ebü'l-Kâsım Kuşeyrî, 552
 Ebü'l-Kâsım Muḥammed el-Mehdî, 585
 Ebü'l-Kâsım-ı Ṭaberânî, 264
 Ebü'l-me'âlî el-Cüveynî, 268
 Ebü'l-Miḳdâm, 445
 Ebü'l-Muẓaffer-i Sem'ânî, 217
 Ebü'l-Münzir Übey bin Ka'b bin Ḳays
     bin 'Ubeyd bin Zeyd bin Ma'viye bin
     'Amr bin Mâlik bin Neccâr, 232
 Ebü'l-Mütevekkil en-Nâcî, 426
 Ebü'l-Velîd et-Ṭayalîsî, 259
 Ebü'ş-şahbâ, 375
 Ebü'ş-Şalt, 564
 Ebü'ş-Şalt-ı Herevî, 546, 549, 563
 Ebü'ş-Şa'sâ Câbir bin Zeyd, 408
 Ebü't-Ṭufeyl, 209, 219
 Ebü't-Ṭufeyl 'Âmir bin Vâsile, 219, 244
 Ebü't-Ṭufeyl 'Âmir bin Vâsile bin
     'Abdu'llâh bin 'Amr el-Leyşî, 422
 Ebü'z-Zâhiriyye Hudeyr bin Küreyb, 422
 Ebvâ, 63, 84, 104, 534
 Edd, 37
 Efdâlul-mevcûdât, 144
 Eḫḫam (Bir Cinni), 78
 Efrasiyab, 638
 Efrâsiyâb, 637, 638, 639, 640, 641, 642
 Ekrâd, 650
 Ekrem-i 'Arab, 326
el-Beyân fi Ahbâri Şâhibi'z-zamân, 598
el-Bidâye ve'n-Nihâye, 274, 276, 277,
     278, 280, 282, 283, 284, 287, 289,
     290, 291, 292, 293, 294, 297, 301,
     302, 303, 305, 308, 309, 312, 313,
     314, 315, 317, 320, 321, 322, 323,
     325, 326, 328, 329, 332, 334, 335,
     336, 341, 342, 343, 345, 347, 348,
     349, 350, 351, 352, 353, 354, 355,
     356, 357, 358, 359, 360, 361, 362,
     363, 364, 365, 366, 369, 370, 371,
     373, 374, 375, 376, 377, 378, 379,
     380, 381, 383, 384, 385, 386, 387,
     388, 389, 390, 391, 392, 393, 396,
     397, 399, 400, 401, 402, 403, 406,
     408, 413, 415, 416, 417, 418, 419,
     420, 421, 422, 424, 426, 428, 429,
     433, 434, 435, 436, 437, 438, 439,
     440, 441, 443, 444, 445, 446, 447,
     448, 449, 450, 451, 452, 453, 454,
     455, 457, 461, 462, 463, 464, 465,
     466, 467, 478, 480, 501, 502, 503,
     505, 506, 507, 508, 510, 511, 512,
     513, 514, 516, 519, 520, 522, 524,
     612, 613, 621
el-Câmia, 561
el-Cem' beyne'ş-Şaḫîḫayn, 170
el-Cevâniḫ ve'l-Cevâmiḫ, 617
el-Cifr, 561
el-Kâmil fi't-Târiḫ, 316, 334, 522, 649
 el-Kayn, 508
el-Muntazam, 299, 308, 316, 433, 434
el-Muntazam fi Târihi'l-mülûk ve'l-
     Ümem, 429, 537
el-Vaşiyye, 245
 el-Veşâme, 507
 Elyesa', 37, 640
 Emevî, 194
 Emîn, 543
 Emîn (Ali el-Askerî), 574
 Emîn (Hz. Muhammed), 60
 Emîn (Mûsâ Kâzım), 534
 Emîn (Zeyne'l-âbidîn), 606
 Emîr İbrâhîm, 623, 624, 625
 Emîr İbrâhîm bin Şâlih, 623
 Emîr-i Cihâd, 291
 Enbâr, 473, 647, 653
 Enbiyâ Süresi, 580
 Endülüs, 245, 266, 278, 416, 417
 Enes, 106, 107, 111, 112, 113, 163,
     164, 167, 168, 175, 195, 210, 211,
     216, 218, 219, 231, 235, 236, 238,
     404, 405, 425, 446, 587
 Enes (b. Mâlik), 107, 148, 162, 167,
     195, 211, 216, 219, 405, 446
 Enes (Bir Cinni), 78
 Enes (Ḥazret-i), 405
 Enes bin Ḥâris, 519

- Enes bin Mâlik, 113, 149, 164, 175,
218, 219, 237, 238, 244, 404, 405,
408, 440, 449, 515, 621
- Enes bin Mâlik bin Nağr, 441
- Enes bin Mâlik bin Nağr bin Dumeğim
bin Zeyd bin Hâraım bin Hudeb bin
'Âmir bin Ğanım bin 'Adiyy bin
Neccâr, 237
- Enes bin Sîrîn, 441
- Enes *radiya'llâhu 'anh*, 106, 111, 112,
218, 238
- Enmâr Ğazvesi bk. Ğazve-i Enmâr
Enşâr, 365, 404
- Enşârî, 151, 230, 232, 234, 237, 325,
333, 336, 358, 359, 369, 372, 421,
422, 615, 620, 621
- Enşâriyye, 353
- Enüş, 37
- Enüşirvân, 430, 658, 659
- Enüşirvân bin Kûbâd, 658
- Erâya, 641
- Erdeşir, 650, 651, 654, 660
- Erdeşir bin Şirüye, 660
- Erdeşir-i Bâbekân, 650, 658
- Erdevân, 649, 650
- Erdevân bin Balâş, 649
- Erdevân bin Eşkân, 649
- Eremyâ, 643, 644
- Ergû, 37
- Erķam bin Ebi'l-Erķam, 321
- Erķam Evi, 208, 228
- Ermen, 655, 661
- Ermeniyye, 452
- Erşegüne, 661
- Erşek, 661
- Erķât bin Züfer, 403
- Ervâ, 176, 178, 179, 542
- Ervâ bint Hâris bin 'Abdi'l-Muķķalib,
298
- Ervâ bint Küreyz bin Rebi'a bin Hâbîb
bin 'Abdişems, 194
- Ervâm, 646
- Es'ad bin Zürâre, 81
- Esedî, 204, 408, 412
- Eslemî, 340, 365
- Esmâ, 481
- Esmâ, 150, 178, 201, 273, 364, 389,
481
- Esmâ (bint Ebû Bekr), 182, 194
- Esmâ (bint Nu'man), 155
- Esmâ bin Hârice el-Fezârî, 389
- Esmâ bint Ebû Bekr, 225, 364
- Esmâ bint Eş'aş bin Kays, 476
- Esmâ bint Nu'mân, 168
- Esmâ bint Şalt, 169
- Esmâ bint Şiddîķ, 362
- Esmâ bint 'Umeys, 167, 175, 187, 282,
383, 481
- Esmâ bint Umeys, 282
- Esmâ bint Yezîd, 353
- Eştan, 646
- Eştan-ı Rûmî, 646
- Esved bin Yezîd, 374
- Esved el-'Ansî, 335
- Esved en-Nücey, 196
- Esved-i Kezzâb, 335
- Esvedü'l-kezzâb, 186
- Eş'aş bin Kays, 314, 476
- Eş'arî, 222, 445
- Eşdaķ, 352
- Eşk, 646
- Eşk bin Dârâb, 646
- Eşk bin Eşkân, 646
- Eşkâniyân, 646, 650
- Evs, 78, 79, 131
- Evs bin Şâbit bin Münzir, 82
- Evsâ'is-i Râhib, 626
- Evvel (Hz. Muhammed), 60
- Evzâ'î, 248, 452, 465, 466, 614
- Eyle, 43, 154, 324
- Eyyûb, 538
- Eyyûb, 446
- Eyyûb (Ħazret-i), 531
- Eyyûb bin 'Aviyye, 401
- Eyyûb bin Kırriyye, 399, 401
- Eyyûbiler, 526
- Ezdî, 259, 266

F

- Fağl, 177
- Fağl (b. Abbas), 106

- Fähire, 45, 46
 Fahr-i 'Älem, 37, 38, 40, 43, 44, 51, 53, 58, 59, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 144, 146, 147, 148, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 164, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 178, 180, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 216, 217, 218, 219, 222, 223, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 235, 236, 238, 273, 307, 334, 341, 346, 352, 365, 372, 478
 Fahr-i Cihân, 343
 Fahr-i Enbiyâ, 307, 555
 Fahr-i Ka'inât, 157, 168
 Fâhte bint Züheyr bin Hâriş, 318
 Faķih (Ali el-Askeri), 574
 Fârisiyye, 647
 Fârisü'l-islâm, 206
 Fârs, 241, 327, 370, 375, 473, 636, 640, 646, 651, 666
 Farsça, 538
 Fârûķ (Hz. Ömer), 188
 Faşih (Hz. Muhammed), 60
 Faşlü'l-ḫitâb, 476
 Fâtıma, 199, 481, 515
 Fâţıma, 202, 304, 574
 Fâţıma (bint Dahhak), 155
 Fâţıma (ez-Zehra), 90, 174, 175, 176, 186, 199, 201, 481, 523, 538
 Fâţıma (Ḥazret-i), 202, 523, 570
 Fâţıma bint 'Amr, 51
 Fâţıma bint 'Amr bin 'Âbid bin 'İmrân bin Maḫzûm, 51, 179
 Fâţıma bint Ba'ce bin Ümeyye, 208
 Fâţıma bint Ḍahḫâk, 169
 Fâţıma bint Ḍahḫâk eṭ-Ṭa'ıyye, 169
 Fâţıma bint Esed, 197, 477
 Fâţıma bint Esed bin Hâşim, 197
 Fâţıma bint Ḥaṭṭâb, 208
 Fâţıma bint Kâsım bin Muḫammed bin Ca'fer, 393
 Fâţıma bint Resül 'aleybi's-selâm, 157
 Fâţıma bint Zeyd bin Eşam, 156
 Fâţıma radiyya'llâhu 'anhâ, 86, 120, 122, 125, 133
 Fâţıma-i Zehrâ, 477, 490, 523, 524, 553, 591
 Fâţımatü'l-kübrâ, 541
 Fâţımatü'ş-şuğrâ, 541
 Fâţımatü'z-zehrâ, 176
 Fâţımiyye, 526
 Fâţımiyyün, 525
 Fâtiḥ (Hz. Muhammed), 60
 Fâtiḫa, 497
 Fâzıl (Ca'fer-i Sâdık), 529
 Fazl, 224, 351, 541, 554
 Fazl bin Dükeyn (Ebü Nu'aym), 256
 Fazl b. Sehl, 561
 Fazl bin Rebî', 534
 Fazl bin Sehl, 554
 Fazl bin Ziyâd er-Reķâşî, 413
 Feḫâle bin 'Ubeyd, 235
 Feḫâle bin 'Ubeyd-i Eşşâri, 324
 Fedek, 93, 132
 Fedek Ğazâsı, 132
 Feḫvâ'iletü'l-beyzâ, 42
 Ferezdak, 439
 Ferezdaķ, 326, 373, 435, 438, 439, 440, 607, 612
 Ferezdaķ-ı Şa'ir, 326, 503
 Ferĝâna, 658
 Feridûn, 636
 Feridûn, 631, 635, 636, 637, 638
 Feridûn bin Hürmüz, 648
 Feridûn-ı Ferruḫ, 634, 635
 Ferve bin Mücâhid, 408
 Feṭḫ bin Ḥâķân, 577
 Fiḫḫa, 154
 Fihri, 36, 48
 Fihri bin Mâlik, 211, 271
 Fihri, 211, 447

Filikûs, 663
 Filisî'n, 220, 228, 327, 465, 625
 Filisî'nî, 399
 Filobtûl, 662
 Filodkûs, 626, 661
 Filomtûn, 662
 Fir'avn, 299, 553
 Firebrî, 256
 Firengîs, 641, 642
 Fîrûz, 191, 408, 648, 657
 Fîrûz bin Yezdicerd, 657
 Fîrûzâbâdi, 644
 Fîrûzşâbûr, 653
 Fisâgoraş, 629
 Frengistân, 636, 664
 Furât, 140, 280, 522, 601, 636
 Furât Nehri bk. Nehr-i Furât
Furkân, 70, 117, 344, 347, 372
Furkân-ı Kerim, 70, 117
Fusûlü'l-mühimme, 601
Fuşûlü'l-mühimme, 479, 480, 537, 543,
 556, 596, 598, 614
*Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-
 e'imme*, 479, 529, 532, 534, 535,
 536, 537, 538, 539, 541, 542, 543,
 545, 547, 548, 549, 550, 551, 555,
 556, 559, 561, 564, 565, 568, 572,
 573, 574, 577, 580, 582, 585, 595,
 596, 597, 598, 599, 600, 601, 604,
 607, 609, 615, 617
 Fuzûli, 484
 Fürs, 379, 430, 660

G

Çâdire, 513
 Çâlib, 36, 48
 Çarrâ, 154
Çârû'l-kenz, 63
 Gäve, 631, 633, 634, 635
 Gäviyâni 'Alem, 634
 Çaydâk, 177
 Çäye Çazâsı, 90, 104
 Çaylân bin 'Ukbe (Zü'r-rumme), 450
 Çazâ-yı Bedr bk. Bedr Çazâsı
 Çazâ-yı Hândeç bk. Hândeç Çazâsı

Çazâ-yı Tâ'if bk. Tâ'if Çazâsı
 Çazne, 327
 Çazve-i Enmâr, 87
 Çazve-i 'Uşfân, 90
 Çazve-i Zâtu'r-riqâ' bk. Zâtu'r-riqâ'
 Çazâsı
 Çazvetu Zâti'l-'uşeyre, 84
 Çazvetü'l-gäye bk. Gäye Çazâsı
 Çazzäle, 267
 Çazzâli, 267
 Çazzâli (İmâm), 267, 268
 Çazze, 249, 527
 Gelibolulu Âli, bk. Âli (Gelibolulu)
 Gelibolulu Mustafa Âli bk. Mustafa Âli
 (Gelibolulu)
 Gersiyuz, 641
 Çişne, 152
 Gilân, 642
 Giv, 641, 643
 Giv bin Güderz, 642
 Güdeşi Dindân, 636
 Çurre, 177
 Çurre bint Ebü Süfyân bin Hârb, 171
 Çüta, 316
 Çuzeyye, 170
 Gürşâsb bin Güştâsb, 639
 Güstehem, 641
 Güştâsb, 643
 Güştâsb, 149, 643, 644

H

Hâbbâb bin Eret, 276, 278
 Hâbbâb bin Eret bin Cendele bin Sa'd
 bin Huzeyme, 276
 Hâbeş, 286, 499
 Hâbeşe, 68, 76, 82, 94, 95, 98, 119, 152,
 157, 160, 163, 164, 174, 194, 204,
 209, 211, 228, 233, 273, 282, 288,
 289, 365, 383, 499
 Hâbeşi, 54, 191, 467
 Habîb, 377
 Habîb (Hz. Muhammed), 141
 Hâbib (Hz. Muhammed), 142, 144
 Hâbib bin Rebî'a bin 'Abdişems-i
 Kureysî, 296

- Hâbib-i Cemil, 523
 Hâbib-i Hudâ, 39
 Hâbib-i Lâ-yenâm, 550
 Hâbib-i Neccâr, 648
 Hâbib-i Nür-ı Hudâ, 480
 Hâbibe, 163
 Hâbibu'llâh, 481
 Haccâc, 53, 152, 258, 361, 364, 376, 377, 378, 381, 385, 386, 388, 393, 397, 398, 399, 400, 401, 404, 411, 414, 424, 428, 608
 Haccâc bin Yûsuf, 53, 227, 409, 424, 608
 Haccâc bin Yûsuf-ı Şekâfi, 361
 Haccâc-ı Şekâfi, 376, 405
 Haccâc-ı Zâlim, 362, 364, 397, 409
 Haccü'l-vedâ', 105
 Haccü't-tamâm, 105
 Hâcer, 42
 Hacerü'l-esved, 67, 611
 Hâcib-i 'Âmirî, 407
 Hâcl, 177, 179
 Hâcün, 157
 Hâdî (Ali el-Askerî), 574
 Hâdî (Ebû Ca'fer el-Bâkır), 615
 Hâdî (Hz. Muhammed), 60
 Hâdî Mûsâ, 534
 Hâdice, 48, 65, 66, 69, 70, 155, 156, 157, 159, 173, 174, 178, 182, 202, 541
 Hâdice (Hâzret-i), 318, 321, 331
 Hâdice (Ümmü'l-mü'minin), 318
 Hâdice bint Huveylid, 65, 157, 173
 Hâdice bint Huveylid bin 'Abdi'l-'Uzzâ, 65
 Hâdice bint Huveylid bin Esed bin 'Abdi'l-'Uzzâ bin Kuşay bin Kilâb el-Kureysiyye, 156
 Hâdice *radîya'llahu 'anhâ*, 48, 77, 156, 157, 175, 176
 Hâdice-i Kübrâ, 477
Hadîka, 484, 502
Hadîkatü's-sü'edâ, 482, 484
Hadîkatü's-süedâ, 482
 Hâfîz (Hz. Muhammed), 60
 Hâfîz bin Ebî Nu'aym, 220
 Hâfîz Ebü 'Alî, 264
 Hâfîz Ebü Nu'aym, 597
 Hâfîz Ebü'l-Haccâc el-Mizzî, 358
 Hâfş bin 'Âşım bin 'Ömer bin Hâttâb, 407
 Hâfşa, 132, 155, 156, 159, 441
 Hâfşa bint 'Ömer, 89, 159, 290, 370
 Hâfşa bint 'Ömer bin Hâttâb, 159, 290
 Hâk (Allah), 68, 72, 81, 121, 134, 167, 199, 261, 268, 303, 412
 Hâk *celle ve 'alâ*, 40, 41, 43, 45, 47, 48, 62, 72, 86, 105, 116, 129, 130, 131, 135, 137, 143, 144, 198, 214, 331, 338, 381, 394, 511, 530, 536, 553, 580, 615
 Hâk *subhânehu ve te'alâ*, 35, 36, 41, 42, 45, 48, 50, 57, 81, 126, 139, 143, 146, 148, 153, 180, 183, 187, 212, 216, 241, 245, 250, 261, 281, 332, 335, 339, 468, 486, 521, 553, 567, 580, 592, 617, 632
 Hâk Te'alâ, 58, 62, 73, 81, 95, 247, 577
 Hâkem bin Akrâ', 295
 Hâkem bin 'Amr bin Mücedda' el-Ğifârî, 295
 Hâkem bin Şalt, 454, 455
 Hâkem bin 'Uteybe, 614
 Hâkem Günü bk. Yevm-i Hâkem
 Hâkem Kışşası, 308
 Hâkîm, 318
 Hâkîm (Hz. Muhammed), 60
 Hâkîm b. Hizâm, 318
 Hâkîm bin Hîzâm, 197, 220, 318
 Hâkîm Ebü 'Abdu'llâh bin Muḥammed-i Nişâbüri, 266
 Hâkîm Ebü 'Abdu'llâh-ı Nişâbüri, 264
 Hâkîm Ebü Aḥmed, 236
 Hâkîm en-Nişâbüri, 266
 Hâkîme, 541
 Hâkîme (bint Muhammed b. Ali), 593
 Hâkîme bint Muḥammed bin 'Alî bin Mûsâ bin Ca'fer, 592
 Hâkḳ (Hz. Muhammed), 60
 Hâle, 156
 Hâle bint Eheyb bin Ḥamza, 178
 Hâle bint el-Hâreş, 44

- Häle bint Vehb bin 'Abdimenâf bin Zühre, 50, 179
- Haleb, 666
- Halef bin Hişam, 258
- Halk, 33, 70, 112, 135, 143, 146, 424, 430, 591, 620
- Halk-ı Bî-çün, 569
- Halk-ı Cihân-âferin, 70
- Halid, 150
- Halid bin 'Abdu'llah el-Kasrî, 411
- Halid bin 'Abdu'llah-ı Kasrî, 467
- Halid bin Hille-i 'Asâ'i, 658
- Halid bin Ma'dan, 419
- Halid bin Ma'dan el-Kelâ'i, 427
- Halid bin Sa'id bin 'Âş, 164
- Halid bin Velid, 87, 95, 98, 150, 284, 286, 363, 441
- Halid bin Yezid bin Mu'aviye bin Ebî Süfyân, 402
- Halid Karîr, 433
- Halide, 177
- Halife bin Bedr, 238
- Halife bin Nudder, 405
- Halife Manşûr bk. Manşûr (Halife)
- Halife Mu'tez bk. Mu'tez (Halife)
- Halil (Hz. Muhammed), 60
- Halil Dağı bk. Cebelü'l-Halil
- Halim (Hz. Muhammed), 60
- Halime, 63, 541
- Halime bint Ebü Zü'eyb es-Sa'diyye, 63
- Haliş (Ebü Muhammed Hasan), 579
- Halk bin Esed, 122
- Hallad, 620, 621
- Hallak, 310, 347, 348
- Hallak-ı Halâ'ik, 552
- Hâm, 630
- Hamâ, 666
- Hamel, 37
- Hamel, 37
- Hâmid (Hz. Muhammed), 60
- Hâmide el-Berberiyye, 534
- Hamişa, 155
- Haml, 46, 47
- Hammâd, 241, 246, 281, 566
- Hammâd b. Nu'mân, 561
- Hammâd bin Ebî Süleymân, 246
- Hammâd bin Seleme, 281
- Hamne bint Süfyân bin 'Abdişems bin 'Abdimenâf, 206
- Hamrâ'ü'l-esed Gazâsi, 89
- Hamza, 508
- Hamza, 50, 177, 179, 240, 378, 387, 541
- Hamza (Hazret-i), 76, 81, 82, 84, 88, 99, 151
- Hamza bin 'Abdi'l-Muṭṭalib, 76
- Hamza bin 'Amr el-Eslemî, 336
- Hamza bin Ca'fer-i Errecânî, 545
- Hamza ez-Zeyyât, 240
- Handeğ, 82, 90, 99, 104, 127, 231, 342
- Handeğ Gazâsi, 90, 151, 224, 297, 369, 370
- Hândmîr, 470, 472
- Hanefî, 247
- Hanefiyye, 244
- Haneş bin 'Amr eş-Şan'anî, 421
- Hânî bin 'Adî, 302
- Hânî bin Niyâr Ebü Bürde el-Belevî, 309
- Hanteme bint Hâşim bin Muğire bin 'Abdu'llah bin 'Ömer bin Maḥzûm, 187
- Hânût, 453
- Hanzale bin Rebî', 150
- Harâm, 220
- Harb-i Cemel, 279
- Harb-i Şiffin, 274, 276, 278, 279, 286, 344, 359
- Harem, 612
- Harem, 99, 201, 320, 491
- Haremeyn, 268, 302, 524
- Haremeyn-i Şerifeyn, 302
- Harem-i Şerif, 485
- Harestâ, 248
- Hârezm, 242, 655
- Hârice, 413
- Hârice bin Zeyd, 82
- Hârice bin Zeyd bin Daḥḥak, 421
- Hâricî, 603
- Hâriciyân, 496
- Hâriş, 49, 95, 126, 171, 177, 179, 209, 265, 351

- Hâriş (b. Abdülmuttalib), 176
 Hâriş (Hz. Muhammed), 60
 Hâriş bin 'Abdu'llâh bin Rebî'a-ı
 Maḥzûmî, 390
 Hâriş bin Bedr, 196
 Hâriş bin Ebî Şemir el-Ğassânî, 94
 Hâriş bin Miskîn, 264
 Hârişe, 149, 304
 Hârişe bin Nu'mân-ı Enşârî, 304
 Hâriş, 469
 Hâriş bin 'Amr bin Dâvûd, 469
 Hârmele bin Yahyâ, 258
 Hârrân, 457, 458, 467
 Hârre Günû bk. Yevmü'l-ḥarre
 Hârre Vaç'ası bk. Vaç'a-i Hârre
 Hartenk, 257
 Hârûn, 538
 Hârûn, 537, 538, 539, 541, 545, 564,
 634
 Hârûn (Hz.), 102, 198, 299, 301
 Hârûn (Reşid), 624
 Hârûn '*aleybi's-selâm*, 138
 Hârûn bin 'İmrân, 167
 Hârûn bin Ğurûz-ı Râhib, 626
 Hârûnu'r-reşid, 53, 248, 249, 252, 322,
 534, 537, 539, 544, 545, 563, 623,
 624
 Hasan, 482, 508
 Hasan (Hz.), 470, 478, 616
 Hasan, 387, 440, 475, 478, 490, 541,
 549, 554, 565, 586
 Hasan (Ebû Muhammed), 578
 Hasan (Ḥazret-i), 151, 471, 472
 Hasan (İmâm), 89, 125, 133, 175, 186,
 199, 200, 201, 202, 270, 292, 353,
 384, 439, 440, 471, 472, 473, 474,
 475, 476, 477, 478, 479, 482, 483,
 487, 492, 500, 501, 513, 522, 586,
 609, 613
 Hasan bin 'Alî, 317, 614
 Hasan bin 'Alî (Ebû Muhammed), 595
 Hasan bin 'Alî (İmâm), 110, 326
 Hasan bin Ebû'l-Ḥasen, 440
 Hasan bin Ḥasan, 415
 Hasan bin Ḥasan bin 'Alî bin Ebî Tâlib,
 415
 Ḥasan bin Muḥammed bin el-Ḥanefiyye,
 414
 Ḥasan bin Muḥammed bin Ḥanefiyye,
 419
 Ḥasan bin Muḥammed bin Za'ferânî,
 250
 Ḥasan bin Muḥammed-i Eş'arî, 583
 Ḥasan bin Sehl, 628
 Ḥasan bin Sinân, 622
 Hasan b. Ali (Ebû Muhammed), 595
 Ḥasan el-Ḥâlîş bin 'Alî el-'Askerî (Ebû
 Muḥammed), 579
 Ḥasan el-Muḥtâr ve İbn 'Alî el-Murtażâ,
 470
 Ḥasan *radîya'llahu 'anh*, 89, 135, 201,
 477
 Ḥasan-ı Başı, 308, 359, 381, 382, 385,
 397, 440, 441, 442, 447, 448, 449,
 513
 Ḥasan-ı Müctebâ, 500, 527, 543
 Ḥasan-ı Müsennâ, 470
 Hasankeyf, 651
 Ḥasene, 541
 Ḥaseneyn (İmâm), 593
 Hassân, 295
 Ḥassân, 314, 315, 316
 Ḥassân (b. Sâbit), 220
 Ḥassân (Şâ'ir), 346
 Ḥassân bin 'Aṭıyye, 419
 Ḥassân bin Mâlik, 353
 Ḥassân bin Şâbit, 172, 181, 295, 327
 Ḥassân bin Şâbit bin Münzir bin Ḥarâm-
 ı Enşârî, 220
 Ḥassân bin Şâbit-i Enşârî, 314
 Hâşim, 377
 Hâşim, 35, 36, 48, 49, 55, 71, 275, 600
 Hâşim bin 'Utbe, 275, 324
 Hâşimî, 34
 Hâşimî (Hz. Muhammed), 60
 Hâşimiyye, 387
 Hâşir (Hz. Muhammed), 61
 Hâşir (Hz. Muhammed), 60, 61
 Ḥaşşûkevkeb, 197
 Hâtem (Hz. Muhammed), 61
 Ḥâtem (Hz. Muhammed), 60, 61
 Ḥâtemü'l-enbiyâ, 44, 471

- Hâtemü'n-nebiyyîn, 40, 42, 109
 Hâtf, 152
 Hâtıb bin Ebi Belte'a, 97, 99
 Hâtıb bin Ebi Belte'a el-Laħmî, 94
 Hâtıb (Hz. Muhammed), 60
 Hâtıb el-Bağdâdî, 267
 Hatice bint Huveylid, 66
 Hatim, 612
 Hâtı̄m, 155, 169
 Hâtim (et-Tâi), 103, 346
 Hâtim-i Tâ'i, 103, 152
 Hâttâbî, 218
 Hâvâric, 200, 201, 278, 349, 388, 408, 472
 Hâvâriyyîn, 587, 589
 Hâvâriyyûn, 589
 Havernak, 303
 Hâvlân, 335
 Hâvlânî, 335
 Hâvle, 170, 202, 387
 Hâvle bint Hâkîm bin Ümeyye, 171
 Hâvle bint Hüzeyl, 170
 Hâvle bint Manzûr-ı Fezârî, 415
 Hâvli bin Yezîd, 512
 Hâvnibâ, 662
 Hâvvâ, 41, 42
 Hayber, 282
 Hâyber, 85, 92, 93, 104, 127, 151, 167, 233, 236, 282, 307, 308, 334, 374
 Hâyber Ğazâsı, 92
 Hâyber Kâl'ası, 85, 93, 128, 131, 198, 233
 Hâyberlü, 92
 Hayf Mescidi, 547
 Hâyran, 577
 Hâyran-ı Esbâti, 576
 Hâyre Hâtûn, 440
 Hâyri'n-nâs, 347
 Hâyri Lâ-yenâm, 471
 Hâyziürân, 246, 322
 Hazar Denizi bk. Baħr-ı Hâzar
 Hâzekiyel, 640
 Hâzrec, 78, 131, 234
 Hâzrecî, 234, 239
 Hâzreciler, 79
 Hâzret (Hz. Muhammed), 271, 277, 285, 312, 352, 360
 Hâzret-i 'Abbâs bk. Abbâs (Hâzret-i)
 Hâzret-i Âdem bk. Âdem (Hâzret-i)
 Hâzret-i Â'îşe bk. Â'îşe (Hâzret-i)
 Hâzret-i Â'îşe bint Ebû Bekr bk. Â'îşe bint Ebû Bekr (Hâzret-i)
 Hâzret-i Alâ bk. Alâ (Hâzret-i)
 Hâzret-i Alî bk. Alî (Hâzret-i)
 Hâzret-i Ammâr bk. 'Ammâr (Hâzret-i)
 Hâzret-i Bârî, 427, 592
 Hâzret-i Ca'fer bk. Ca'fer (Hâzret-i)
 Hâzret-i Ebû Bekr bk. Ebû Bekr (Hâzret-i)
 Hâzret-i Enes bk. Enes (Hâzret-i)
 Hâzret-i Eyyüb bk. Eyyüb (Hâzret-i),
 Hâzret-i Fâııma bk. Fâııma (Hâzret-i)
 Hâzret-i Hâdıce bk. Hâdıce (Hâzret-i)
 Hâzret-i Hâk, 135, 225, 304, 335, 411, 417, 430, 448, 551, 553, 569
 Hâzret-i Hâma bk. Hâma (Hâzret-i)
 Hâzret-i Hâsan bk. Hâsan (Hâzret-i)
 Hâzret-i Hüseyn bk. Hüseyn (Hâzret-i)
 Hâzret-i Hüseyn-i Maqtûl ü Merhûm bk. Hüseyn (Hâzret-i)
 Hâzret-i İbrâhîm bk. İbrâhîm (Hâzret-i)
 Hâzret-i İbrâhîm Hâlîl bk. İbrâhîm Hâlîl (Hâzret-i)
 Hâzret-i İdrîs bk. İdrîs (Hâzret-i)
 Hâzret-i İmâm-ı Ekrem, 562
 Hâzret-i İsâ bk. İsâ (Hâzret-i)
 Hâzret-i Mehdî bk. Mehdî (Hâzret-i)
 Hâzret-i Meryem bk. Meryem (Hâzret-i)
 Hâzret-i Mesîh bk. Mesîh (Hâzret-i)
 Hâzret-i Muħammed bk. Muħammed (Hâzret-i)
 Hâzret-i Mûsâ bk. Mûsâ (Hâzret-i)
 Hâzret-i Muştafa bk. Muştafa (Hâzret-i)
 Hâzret-i Nûh, bk. Nûh (Hâzret-i)
 Hâzret-i 'Oşmân bk. Oşmân (Hâzret-i)
 Hâzret-i 'Ömer bk. Ömer (Hâzret-i)
 Hâzret-i Peyğâmber, 78, 85, 97, 277, 287, 298, 305, 312, 317, 319, 321, 324, 325, 326, 328, 332, 334, 335, 337, 338, 340, 345, 346, 347, 348, 350, 357, 359, 360, 363, 364, 365,

- 369, 370, 371, 373, 375, 379, 380, 381, 383, 384, 386, 390, 394, 396, 399, 402, 404, 405, 406, 419, 420, 422, 423, 429, 465, 467, 481, 515, 523, 528, 538, 546, 550, 573, 605, 611, 620
- Hzret-i Resül, 61, 271, 272, 277, 296, 297, 300, 302, 304, 306, 308, 317, 325, 326, 334, 336, 337, 347, 348, 363, 365, 446, 481
- Hzret-i Risâlet, 498
- Hzret-i Server, 60, 62, 64, 76, 93, 96, 97, 100, 119
- Hzret-i Seyyidü'l-mürselin, 34
- Hzret-i Şiddik bk. Şiddik (Hzret-i)
- Hzret-i Süleymân bk. Süleymân (Hzret-i)
- Hzret-i Süleymân bin Dâvüd bk. Süleymân bin Dâvüd (Hzret-i)
- Hzret-i Yahyâ bk. Yahyâ (Hzret-i)
- Hzret-i Yünus bk. Yünus (Hzret-i)
- Hzret-i Yüsuf bk. Yüsuf (Hzret-i)
- Hzret-i Zehrâ bk. Zehrâ (Hzret-i)
- Hemdânî, 472
- Hemedân, 298, 304, 378, 428
- Hemedânî, 645
- Hemmâm bin Ğalib bin Şa'sa'a, 438
- Hemyesa', 37
- Hennâd bin Serî, 264
- Heraql, 313, 315, 666
- Heraqliyye, 328
- Heredüs, 665
- Herim bin Hayyân, 292
- Herim bin Hayyân el-'Abdî, 292
- Herşeme, 563, 564
- Herşeme bin A'yen, 563
- Hevze bin 'Alî el-Ħanefî, 94
- Heyâtıla, 657, 658
- Heysem bin Küleyb, 246
- Ħışn, 651
- Ħitâ, 636
- Hızır, 599
- Ħizr, 598, 599, 640
- Ħizr (Hz.), 644
- Ħicâz, 67, 227, 251, 256, 257, 263, 268, 310, 354, 362, 441, 447, 484, 498, 499, 501, 503, 504
- Ħicâzî, 432
- Ħilm, 382
- Ħimâr (Ebü Meryem), 298
- Ħimş, 220, 292, 317, 373, 399, 403, 427
- Ħimşî, 422, 445
- Ħimyer, 166, 659
- Ħimyerî, 366
- Hind, 110, 150, 156, 160, 166, 177, 247, 298, 327, 339, 361, 388, 447, 641, 656
- Hind (Muaviye'nin Annesi), 99, 100
- Hind (Ümmü Seleme), 339
- Hind bin Ebî Hâle, 110
- Hind bint 'Avf bin Züheyr bin Ħarş, 166
- Hind bint Ebî Ümeyye Süheyl bin Muğire bin 'Abdu'llâh bin 'Amr bin Maḥzûm, 160
- Hind bin Nebbâş bin Zürâre et-Temimî (Ebü Ħâle), 156
- Hindî, 656
- Hindistân, 638
- Hindüstân, 653
- Ħirâ Tağı, 69, 75
- Ħire, 601
- Ħisâr (Bir Cinnî), 78
- Ħişâm, 430, 453, 456, 469, 612, 616
- Ħişâm bin 'Abdi'l-Melik, 430, 611, 616
- Ħişâm bin Ħassân, 441
- Ħizâm bin Rebî'a, 201
- Ħişâm bin 'Urve, 246, 247, 412
- Ħişâm bin 'Urve bin Zübeyr, 251
- Horasan, 601
- Ħorâsân, 227, 249, 252, 256, 259, 262, 268, 296, 298, 310, 327, 340, 358, 359, 362, 386, 389, 431, 469, 483, 541, 565, 600, 601, 635, 636, 646
- Ħorâsânî, 425
- Ħoten, 636
- Hristiyan, 131
- Hubel, 119
- Ħubeyb bin 'Abdu'llâh bin Zübeyr, 407

- Hübşî, 328
 Hucr, 303
 Hucr, 302, 303, 310
 Hucr bin 'Adî, 302, 303, 310
 Hucrî'l-hayr, 302
 Hüd Nebî, 630
 Hüdâ, 329, 345, 376, 438, 483, 484,
 487, 506, 543, 548, 551
 Hüdâ-yı Lâ-yenâm, 552
 Hüdâ-yı Lâ-yezâl, 592
 Hüdâ-yı Te'âlâ, 630
 Hudeybiyye, 91, 96, 105, 122, 132, 195,
 219, 297
 Hudeybiyye Ğazâsı, 122, 346
 Hudeyr bin Küreyb (Ebü'z-Zâhiriyye),
 422
 Hudeys, 579
 Humejd bin 'Abdu'r-Raĥmân bin 'Avf
 ez-Zührî, 414
 Humejd bin Ebü'z-Zâhire, 422
 Humejd bin Mes'ade, 264
 Humerân et-Tâvil, 411
 Hümürân bin Ebân, 374
 Hümüş bk. Ğimş
 Hümüşî bk. Ğimşî
 Huneyn, 101, 104, 127, 182, 271, 284,
 342, 348
 Huneyn Ğazâsı, 101, 203, 304, 320, 337
 Huneys bin Huzâfe, 159
 Huneys bin Huzâfe-i Sehmî, 290
 Husayn, 377
 Huşayn (Abdullah b. Selâm), 287
 Huşayn bin Hümâm, 516
 Huşayn bin Temîm, 511
 Hüsrev bin Balâdân, 648
 Hüsrev ü Pervîz, 647
 Hüsrev ü Pervîz ü Şîrîn, 659
 Hüşeng, 628
 Hüşeng, 628, 629, 641
 Hüşeng bin Siyâmek, 628
 Huveylid, 66, 155
 Huveylid bin 'Amr, 351
 Huveyre, 47
 Huveyriş bin Nuĥayz, 99
 Huveyrıb, 319
 Huveytıb bin 'Abdi'l-'Uzzâ el-'Âmirî,
 319
 Huzâ'a, 50, 72, 208
 Huzâ'î, 278, 308, 335, 354, 549
 Huzeyfe, 151, 229, 453
 Huzeyfe bin Yemân, 82, 136, 597
 Huzeyme, 37, 89, 90, 155, 276
 Huzeyme bin Müdrike, 162
 Huzeyme bin Münzir, 125
 Huzeyme bin Şâbit, 276
 Huzeyme bin Şâbit bin el-Fâkih, 276
 Hüzistân, 650, 651, 652
 Hübeyre, 170
 Hücet (Hz. Muhammed), 60
 Hümâ, 492, 511, 540
 Hümâme ed-Devsî, 292
 Hümeyra, 332
 Hür, 507
 Hür, 507
 Hür bin Yezîd, 505, 507
 Hürmüz, 49, 80, 81, 647, 651, 652,
 653, 657, 659
 Hürmüz bin Balâş, 647
 Hürmüz bin Enüşîrvân, 659
 Hürmüz bin Kisrâ, 49
 Hürmüz bin Narsî, 652, 653
 Hürmüz bin Şâbûr, 651
 Hürmüz oĝlı Pervîz bk. Pervîz (Hürmüz
 Oĝlı)
 Hüseyin, 482, 503, 508, 510, 519, 521,
 615
 Hüseyin (Hz.), 478, 485, 616
 Hüseyin, 474, 481, 485, 486, 495, 497,
 513, 519, 523, 565, 578
 Hüseyin (Ĥazret-i), 151, 161, 186, 336,
 474, 477, 479, 482, 487, 488, 492,
 499, 502, 503, 511, 525
 Hüseyin (İmâm), 90, 114, 125, 133, 161,
 175, 199, 200, 201, 202, 270, 342,
 353, 354, 384, 439, 474, 476, 479,
 480, 481, 482, 484, 486, 487, 490,
 501, 505, 510, 513, 515, 519, 520,
 522, 524, 528, 531, 571, 606, 611
 Hüseyin bin 'Alî, 114, 354, 483, 485,
 491, 492, 516, 519, 615
 Hüseyin bin 'Alî-i Kerâbisî, 250

Hüseyn bin Murtażâ, 521
 Hüseyn bin Zehrâ, 527, 543, 586
 Hüseynî, 600
 Hüseyn-i Şehîd, 523
 Hüseyn-i Şehîd (İmâm), 356, 586, 605,
 606
 Hüseyniyye, 609
 Hz. Aişe bk. Aişe (Hz.)
 Hz. Ali bk. Ali (Hz.)
 Hz. Dâvûd bk. Dâvûd (Hz.)
 Hz. Ebû Bekir bk. Ebû Bekir (Hz.)
 Hz. Hasan bk. Hasan (Hz.)
 Hz. Hüseyin bk. Hüseyin (Hz.)
 Hz. İbrâhim bk. İbrâhim (Hz.)
 Hz. İsâ bk. İsâ (Hz.)
 Hz. Muhammed bk. Muhammed (Hz.)
 Hz. Mûsâ bk. Mûsâ (Hz.)
 Hz. Ömer bk. Ömer (Hâzret-i)
 Hz. Peygamber bk. Peygamber (Hz.)

I

İklîmûn, 621, 622
 Irak, 373
 İrak, 191, 207, 227, 248, 256, 257, 259,
 262, 263, 268, 302, 310, 311, 339,
 409, 415, 431, 439, 441, 443, 453,
 454, 455, 473, 481, 482, 483, 487,
 502, 503, 527, 530, 533, 548, 561,
 572, 576, 584, 588, 602, 616, 635,
 636, 637, 646
 İrakeyn, 362, 373, 452
 İrakîler, 528
 İşfahân, 233, 266, 409, 467, 628, 633,
 642
 İşfahânî, 266, 601
 İştâhr, 627, 650

İ

İ'lâmü'l-verâ, 546
 İbâziyye, 408
 İblîs, 41, 58, 600, 632, 633
 İbn Abbâs, 39
 İbn 'Abbâs, 55, 58, 136, 162, 165, 166,
 167, 175, 181, 182, 188, 200, 208,

210, 220, 221, 222, 223, 224, 231,
 232, 235, 236, 237, 289, 306, 348,
 349, 350, 351, 371, 385, 408, 409,
 420, 422, 425, 426, 430, 431, 448,
 478, 490, 503, 521, 617, 619
 İbn 'Abbâslık, 224
 İbn 'Abdü'l-ber, 176, 219, 233
 İbn 'Abdü'l-Melik, 572
 İbn 'Âmir, 474
 İbn A'râbî, 159, 262
 İbn 'Asâkir, 459, 520, 525
 İbn 'Aṭıyye bin Hâtafâ, 435
 İbn 'Avn, 441
 İbn Bahtıyâr, 584
 İbn Ca'fer, 360, 384, 385
 İbn Cerîr, 409, 411, 459
 İbn Cerîr eṭ-Ṭaberî, 599
 İbn Cevâ Seksekî, 274
 İbn Cevzî, 301
 İbn Cevzî, 301, 308, 316, 537, 539
 İbn Cevzî (Ebü'l-ferec) bk. Ebü'l-ferec
 İbn Cevzî
 İbn Cevzî Târîhi, 448
 İbn Cüreyc, 371, 529, 614
 İbn Ebî 'Aķıb, 401
 İbn Ebî 'Atıķa, 354
 İbn Ebü Cum'a, 432
 İbn Ebü Dünyâ, 447
 İbn Ebü Müleyke, 450
 İbn Ebü'd-dünyâ, 382, 524
 İbn Edhem-i Hîmşî, 394
 İbn Ekşem, 568
 İbn Esîr, 316, 334, 522
 İbn Eşîr, 281, 306
 İbn Eşîr Târîhi, 289
 İbn Eş'aş, 386, 397, 401, 409, 414
 İbn Haccâc, 152
 İbn Hallikân, 255
 İbn Hâllikân, 401, 451, 606
 İbn Hâllikân Târîhi, 438
 İbn Hânbel, 254
 İbn Hâriş, 209
 İbn Hâşim, 584
 İbn Hâşşâb, 595
 İbn Hâzîm, 359, 386
 İbn Hübeyre, 246

- İbn İshâk, 220
 İbn Kelbî, 524
 İbn Kesîr, 282, 301, 522
 İbn Keşîr, 270, 316, 334, 342, 366,
 367, 454, 458, 459, 470, 500, 522,
 524, 609
İbn Keşîr Târîhi, 446
 İbn Kuteybe, 238, 405
 İbn Ma'amer, 393
 İbn Mâlik, 136
 İbn Mariye, 314
 İbn Mes'ud, 81, 136, 175, 183, 188,
 200, 205, 220, 221, 222, 223, 229,
 230, 298, 320, 340, 341, 360, 361,
 372, 374, 393, 394, 395, 422, 423
 İbn Mevķidü'n-nâr, 511
 İbn Muħayrîz, 419
 İbn Mülcem, 201
 İbn Müseyyeb, 219
 İbn Necibe, 332
 İbn Ömer, 36
 İbn 'Ömer, 165, 168, 184, 189, 196,
 198, 200, 208, 209, 210, 220, 231,
 234, 235, 236, 237, 246, 311, 371,
 385, 392, 419, 425, 426, 446, 448,
 466, 503, 528
 İbn 'Ömer Dâreķuṭnî-i Bağdâdî, 265
 İbn Rızâ, 579
 İbn Rifâ'a bin Hür, 321
 İbn Rümî, 579
 İbn Sabbâğ, 598
 İbn Sa'd, 517
 İbn Selâm (Abdullah), 287
 İbn Sîrîn, 308, 359, 441, 442, 460
 İbn Sîrîn Muħammed bin Sîrîn bin Ebü
 Bekr bin Ebü 'Amr-ı Enşârî, 441
 İbn Şihne, 301
 İbn Şihne, 661
 İbn Şihâb, 148
 İbn Şihâb ez-Zühri, 614
 İbn Şühbe, 403
 İbn Uşâl, 292
 İbn Ziyâd, 514, 515, 516, 521, 524,
 525, 528, 577
 İbn Zübeyr, 196, 200, 270, 358, 359,
 360, 362, 363, 364, 388, 390, 392,
 490, 500
 İbnetü'l-cevni, 168
 İbrâhîm, 387, 393, 469, 481, 482, 541,
 565, 583, 614, 616, 625
 İbrâhîm (b. Mâlik Eşter), 495, 496
 İbrâhîm (Hz. Muhammed'in Oğlu),
 101, 105, 157, 172, 173, 176
 İbrâhîm (Ḥazret-i), 38, 83, 139, 180,
 335, 631
 İbrâhîm (Hz.), 65, 131, 609
 İbrâhîm (Peygamber), 35
 İbrâhîm 'aleybi's-selâm, 38, 39, 42, 43,
 44, 45, 66, 139, 179
 İbrahim b. Sa'd, 599
 İbrâhîm bin 'Alî, 608
 İbrâhîm bin Eşter, 356, 376
 İbrâhîm bin Ḥâlid (Ebü Şevr), 250
 İbrâhîm bin İşfahânî, 262
 İbrâhîm bin Mâlik, 496
 İbrâhîm bin Mâlik Eşter, 499
 İbrâhîm bin Muħammed bin Şâlih bin
 Sinân, 264
 İbrâhîm bin Mûsâ, 542
 İbrâhîm bin Sa'd, 250
 İbrâhîm bin Şâlih (Emîr), 623
 İbrâhîm bin Velîd, 614
 İbrâhîm bin Yezîd en-Neħa'î, 414
 İbrâhîm el-Ḥalîl, 37, 42, 66
 İbrâhîm (Emîr), 623, 624, 625
 İbrâhîm Ḥalîl (Ḥazret-i), 335
 İbrâhîm Ḥalîlu'llâh, 38
 İbrâhîm Peygâmbere, 35, 51, 194, 467
 İdrîs (Ḥazret-i), 629
 İdrîs bin 'Abdu'llâh, 253, 403
 İdrîs Peygâmbere, 138
 İfriķiyye, 224, 226, 278, 341, 351, 416,
 421, 431
 İķnaķiyüs, 662
 İķrâ' Süresi, 69, 70
 İkrime, 425, 431
 İkrime (b. Ebî Cehil), 88
 İkrime bin Ebî Cehil, 87, 388
 İkrime el-Berberî, 431
 İkrime İbn Ebü Cehil, 99

- İlâh, 144
 İlçi Yılı, 103
İlel bk. Kitâbü'l-'ilel
 İlyâs, 538, 599
 İlyâs, 37, 598, 599, 640
 İmâm (Hz. Muhammed), 60
 İmâm 'Alî, bk. Alî (İmâm)
 İmâm 'Alî İbn Ebû Tâlib bk. Alî İbn Ebû Tâlib (İmâm)
 İmâm Aḥmed bk. Aḥmed (İmâm)
 İmâm Aḥmed (b. Hanbel) bk. Aḥmed (İmâm, b. Hanbel)
 İmâm Bâkır bk. Bâkır (İmâm),
 İmâm Buḥârî bk. Buḥârî (İmâm)
 İmâm Ca'fer bk. Ca'fer (İmâm)
 İmâm Ebû Ca'fer bk. Ebû Ca'fer (İmâm)
 İmâm Ebü'l-Ḥâsen (Ali el-Askerî) bk. Ebü'l-Ḥâsen (İmâm, Ali el-Askerî)
 İmâm Ebü'l-Ḥâsen Rızâ bk. Ebü'l-Ḥâsen Rızâ (İmâm)
 İmâm Ğazzâlî bk. Ğazzâlî (İmâm),
 İmâm Ḥâsan bk. Ḥâsan (İmâm)
 İmâm Ḥâsan bin 'Alî bk. Ḥâsan bin 'Alî (İmâm)
 İmâm Ḥâseneyn bk. Ḥâseneyn (İmâm)
 İmâm Ḥüseyin bk. Ḥüseyin (İmâm)
 İmâm Ḥüseyin-i Şehîd bk. Ḥüseyin-i Şehîd (İmâm)
 İmâm Kâzım bk. Kâzım (İmâm)
 İmâm Mâlik bk. Mâlik (İmâm)
 İmâm Mâlik bin Enes bin Ebî 'Âmir bin 'Umeyr bin Ḥâriş bin 'Osmân bin Ḥuşeyl bin 'Amr bin Ḥarş bk. Mâlik bin Enes bin Ebî 'Âmir bin 'Umeyr bin Ḥâriş bin 'Osmân bin Ḥuşeyl bin 'Amr bin Ḥarş (İmâm)
 İmâm Mehdî bk. Mehdî (İmâm)
 İmâm Muḥammed (Cevâd) bk. Muḥammed (Cevâd, İmâm)
 İmâm Muḥammed (Ebû Ca'fer el-Bâkır) bk. Muḥammed (Ebû Ca'fer el-Bâkır, İmâm)
 İmâm Muḥammed (Hasan el-Hâlis) bk. Muḥammed (Hasan el-Hâlis, İmâm)
 İmâm Muḥammed (Mehdî) bk. Muḥammed (Mehdî, İmâm)
 İmâm Muḥammed Bâkır bk. Muḥammed Bâkır (İmâm),
 İmâm Muḥammed el-Mehdî bk. Muḥammed el-Mehdî (İmâm)
 İmâm Muḥammed Vâsıṭ bk. Muḥammed Vâsıṭ (İmâm)
 İmâm Muḥammed Zühri bk. Muḥammed Zühri (İmâm)
 İmâm Murtażâ bk. Murtażâ (İmâm),
 İmâm Müsâ bk. Müsâ (İmâm),
 İmâm Rızâ bk. Rızâ (İmâm),
 İmâm Şâfi'î bk. Şâfi'î (İmâm),
 İmâm Zeyne'l-'âbidîn bk. Zeyne'l-'âbidîn (İmâm),
 İmâmeyn, 539, 540
 İmâm-ı A'zam, 240, 241, 243, 244, 245, 246, 247, 249
 İmâm-ı A'zam Ebû Ḥanîfe bk. Ebû Ḥanîfe (İmâm-ı A'zam)
 İmâm-ı A'zam Ebû Ḥanîfe Nu'mân bin Şâbit bk. Ebû Ḥanîfe Nu'mân bin Şâbit (İmâm-ı A'zam)
 İmâm-ı A'zam Ḥâzretleri, 241, 243, 245
 İmâm-ı Ekrem (Ḥâzret-i), 562
 İmlâk, 630
 İmrân bin Ḥuşayn, 95, 385
 İmrân bin Ḥuşayn bin 'Ubeyd bin Ḥalef Ebû Nuceyd, 308
 İmrân Melcân-ı Başrî, 429
 İmrân Vâlid Ebû Ḥamza eḍ-Ḍab'î, 397
 İmru'ül-Ḳays, 312, 346, 358
İncil, 40, 69, 589
 İrân, 636, 638, 639, 642, 645, 646, 650, 654, 655, 657
 İrânîler, 642
 İrânîyyân, 638, 642, 654
 İrbâd bin Sâriye, 373
 İrec, 636, 637
 İrem, 630
 İsâ, 538
 İsâ (Hz.), 598
 İsâ, 127, 538, 539
 İsâ (Ḥâzret-i), 138, 538, 551, 565, 589, 590, 591, 598

İsa 'aleyhi's-selâm, 38, 39, 134, 590,
 591, 593, 646, 647, 648, 665
 İsa bin Ca'fer bin Manşûr, 538
 İsa bin Fetḥ, 583
 İsa bin Meryem, 471, 598
 İsa Kelimu'llâh, 593
 İsa Peygâmbere, 134, 590
 İsfendiyâr, 644
 İshâk, 533, 541
 İshâk (Hz.), 44, 45, 47
 İshâk 'aleyhi's-selâm, 43, 44
 İshâk bin İbrâhîm, 264
 İshâk bin Mûsâ, 263
 İshâk bin Râhûye, 257
 İşkâkûs, 662
 İskender, 39, 309, 626, 645, 646, 651,
 665
 İskender bin Filibbûs, 661
 İskender-i Rûmî, 645, 664
 İskender-i Yûnânî, 646
 İskender-i Zül-ğarneyn, 39
 İskenderiyye, 94, 152, 154, 172, 191,
 309, 426, 664, 665, 666
 İskenderûs, 663
 İslam, 105, 188, 243, 248, 267, 269,
 313, 490, 558, 559, 560, 612
 İslâm, 33, 34, 72, 74, 75, 76, 80, 81, 82,
 83, 85, 92, 93, 95, 98, 100, 101, 105,
 107, 115, 123, 126, 127, 132, 133,
 156, 157, 167, 170, 174, 179, 180,
 181, 182, 183, 187, 188, 190, 191,
 197, 202, 204, 206, 209, 212, 213,
 219, 220, 224, 226, 227, 228, 233,
 234, 235, 236, 241, 242, 243, 245,
 248, 249, 254, 255, 261, 271, 273,
 275, 276, 277, 278, 280, 282, 284,
 285, 286, 287, 288, 293, 295, 296,
 297, 300, 303, 304, 307, 308, 312,
 313, 315, 319, 320, 321, 323, 332,
 333, 334, 337, 339, 340, 342, 344,
 351, 352, 359, 364, 373, 375, 381,
 391, 394, 402, 408, 416, 423, 429,
 435, 457, 458, 462, 488, 490, 500,
 555, 581, 591
 İslâmiyyîn, 432
 İsmâ'il, 533, 541, 574

İsmâ'il (Hz.), 35, 44, 48, 49, 66
 İsmâ'il (Peygamber), 35, 37
 İsmâ'il 'aleyhi's-selâm, 42, 44, 55
 İsmâ'il bin 'Abbâd, 241
 İsmâ'il bin 'Alî bin 'Abdu'llâh bin
 'Abbâs, 393
 İsmâ'il bin Ebî Üveys el-Medenî, 256
 İsmâ'il bin Ḥammâd, 241
 İsmâ'il bin Ḥammâd bin Nu'mân bin
 Şâbit bin Nu'mân bin Merzûbân,
 241
 İsmâ'il bin Mihrân, 574
 İsmâ'il bin Muḥammed, 580
 İsmâ'il bin Tevbe, 248
 İsmâ'il Buḥârî, 405
 İsmail (Hz.), 65
 İsmâ'il (Peygamber), 35
 İsrâfil, 137, 138, 142
 İsraililer, 597
 İstanbul, 664, 666
 İşrakıyyûn, 645
 İşrâku't-tevâriḥ, 37, 38, 49, 95, 105,
 118, 149, 193, 253, 259, 267
 İyâs bin Mu'aviye, 460
 İyâs bin Muaviye, 460
 İyâs-ı Kâdî, 460
 İyâz bin Ğanm, 377

K

Ka'b, 36, 48, 390, 435
 Ka'b bin 'Amr Ebü'l-yüsr, 325
 Ka'b bin Eşref, 85, 87
 Ka'b bin Lü'ey, 187, 208, 227
 Ka'b bin Mâlik, 82
 Ka'b bin Mâlik el-Enşârî, 297
 Ka'b bin 'Ucre el-Enşârî, 309
 Ka'be, 55, 56, 66, 67, 68, 86, 103, 220,
 295, 318, 337, 409, 430, 485, 486,
 604, 605, 612, 617
 Ka'be-i Müşerrefe, 55, 58, 119
 Ka'betu'llâh, 66, 68, 363
 Ka'bü'l-aḥbâr, 39, 47, 58, 192, 374,
 401, 443, 520
 Ka'be, 56
 Kâbil, 296, 392, 450

- Kabîş bin Dübay'a bin Harmele el-'Absî, 302
 Kabîşa bin Zü'eyb, 354
 Kabîşa bin Zü'eyb bin Hâlhal bin 'Amr, 404
 Kabr-i Bilâl, 406
 Kadıköy bk. Kâdikûy
 Kâdi Beyzâvî bk. Beyzâvî (Kâdi)
 Kâdi Ebü Yûsuf bk. Ebü Yûsuf (Kâdi)
 Kâdi Şüreyh bk. Şüreyh (Kâdi)
 Kâdi Şüreyh bin Hâriş bin Kays bk. Şüreyh bin Hâriş bin Kays (Kâdi)
 Kâdi Şüreyh-i 'Irâkî bk. Şüreyh-i 'Irâkî (Kâdi)
 Kağib, 152
 Kâdikûy, 664
 Kâdisiye, 207, 370, 375, 423, 535
 Kâfûr, 153, 587
 Kâ'im (Hz. Muhammed), 61
 Kâ'im (Mehdi), 604
 Kâ'im (Muhammed Mehdi), 602, 603
 Kal'a-i Hayber bk. Hayber Kal'ası
 Kal'a-i Merve, 629
 Kal'a-i Tâ'if, 493
 Kal'a-i Yemen, 641
 Kala'î, 152
 Kâmil, 359
 Kâmil fi't-Târih bk. el-Kâmil fi't-Târih
 Ka'neb, 377
 Kâni', 37
 Kâni' (Muhammed Cevâd), 566
 Karîb (Hz. Muhammed), 60
 Karķisâ, 662
 Karķisiyâ, 346
 Karyetü'l-kübrâ, 178
 Kasım, 413
 Kâsım, 387, 470, 511, 513, 541, 606
 Kâsım (Bir Cinni), 78
 Kâsım (Hz. Muhammed), 60
 Kâsım (Hz. Muhammed'in Oğlu), 173, 176
 Kâsım bin Ebi Bezze, 462
 Kâsım bin İmâm Hasan, 510
 Kâsım bin Muḥammed, 393, 432, 441
 Kâsım bin Muḥammed bin Ebi Bekr-i Şiddik, 432
 Kâsım bin Sellâm (Ebü 'Ubeyd), 248
 Kaşr-ı Ebyaz, 473
 Kaşr-ı Enes, 238
 Kaşvâ, 154
 Katâde, 89, 118, 181, 421, 422, 440, 449
 Katâde bin Di'âme es-Sedûsî, 449
 Kaydâr, 45
 Kaydâr, 44, 45, 46
 Kayle bint 'Amr bin 'Âmir, 49
 Kayrevân, 341
 Kays, 294, 601
 Kays, 155, 294, 333, 366, 474
 Kays b. Âsım, 293
 Kays bin 'Abdu'llâh (Ebü Leylâ), 381
 Kays bin Âşım el-Minķarî, 293
 Kays bin Sa'd, 471, 474
 Kays bin Sa'd bin 'Ubâde, 333
 Kays bin Sa'd bin 'Ubâde-i Enşârî, 471
 Kays bin Zerih, 354
 Kayşer bin Koşançîn, 48
 Kayşer-i Rüm, 94, 587
 Kays-ı 'Âmirî, 367, 369, 392
 Kayzüm, 138
 Kâzım (İmâm), 540
 Kâzım (İmâm Mûsâ), 533, 534
 Kelâm-ı Kadim, 630
 Kelâmu'llâh, 232, 345
 Kelim (Hz. Muhammed), 60
 Ken'an, 46
 Kenzü'l-'ibâd, 60
 Kenzü'l-ğarâ'ib, 484
 Kenzü'l-ğarâ'ib, 500
 Kerbela, 509, 513, 515, 519
 Kerbelâ, 336, 342, 470, 480, 481, 502, 504, 519, 520, 522, 523, 524, 527, 528, 609, 610, 613
 Kerbelâ Vaķ'ası bk. Vaķ'a-i Kerbelâ
 Kerḥ, 602
 Kerim (Hz. Muhammed), 60
 Kerim bin 'Atif el-Haş'amî, 302
 Kerime, 441
 Keşir, 177, 224, 432
 Keşir bin 'Abdu'llâh eş-Şa'bi, 508
 Keşir bin Ebi Vedâ'a, 411

- Keşîr bin Hâbib bin Rebî'a bin
 'Abdişems, 178
 Keşîr bin Şalt, 377
 Keşûm, 153
 Ketḥudâ-yı Dihkânî, 642
 Keyânî, 637
 Keyâniyân, 639
 Keyḥusrev, 642, 646
 Keykâvus, 640
 Keykâvus, 640, 641, 642, 643
 Keykubâd, 640
 Keyümers bin Sâm bin Nüh, 627
 Keyümers Şâh, 627, 628
 Keyvân, 638
 Kıbrıs Cezîresi bk. Cezîre-i Kıbrıs
 Kıbtîyye, 94, 289
 Kıpçak, 659
 Kidâm bin Hibbân, 302
 Kîdâr, 37
 Kilâb, 435
 Kilâb, 36, 37, 48
 Kilâb bin Mürre, 37, 206, 209, 273
 Kinân, 37
 Kinâne, 47
 Kinâne, 35, 37, 47, 93, 166
 Kinâne bin Ebî Hûkayk, 167
 Kinde, 124, 601
 Kirâşîr, 650
 Kirdgâr, 348, 490, 607
 Kirmân, 327, 650, 654
 Kistrâ, 94, 654, 655
 Kistrâ bin Arslan, 660
 Kistrâ bin Kubâd bin Hürmüz, 660
 Kistrâviyye, 328
Kitâb-ı Buḥârî, 256
Kitâb-ı Zebebi, 359
Kitâbu'llâb, 213, 229, 296, 454, 474,
 585
Kitâbü'l-'ilel, 263
 Kiyânûş, 636
 Klûbaṭra, 663, 664, 665
 Korikûs, 663
 Koştanṭiniyye, 306, 313, 452, 457, 501,
 603
 Kuba, 290
 Kubâ, 81, 364, 390
 Kubâ Mescidi, 81, 283
 Kubâd, 657, 658
 Kubâd bin Firûz, 657
 Kuds-i Şerîf, 136, 147, 219, 644, 663
 Kûfe, 380
 Kûfe, 201, 207, 209, 218, 219, 230,
 233, 240, 244, 246, 248, 276, 283,
 298, 302, 307, 311, 323, 324, 325,
 339, 340, 341, 345, 346, 352, 359,
 360, 372, 375, 378, 379, 380, 397,
 404, 425, 428, 433, 447, 448, 453,
 454, 455, 467, 471, 473, 474, 482,
 502, 503, 504, 505, 513, 514, 527,
 538, 601, 603, 628
 Kûfe Câmî'i bk. Câmî-i Kûfe
 Kûfe Mescidi, 201, 571, 600
 Kûfi, 302, 386, 393
 Kum, 237, 548, 549
 Kurâ Vâdisi bk. Vâdi'l-ḳurâ,
Kur'an, 223, 241, 348, 558, 620
Kur'an, 69, 78, 231, 254, 347, 392, 409,
 434, 467
Kur'an-ı 'Azîm, 74, 106, 117, 190, 197,
 219, 223, 229, 232, 325, 345, 372,
 395, 426, 427, 444, 462, 467, 620
Kur'an-ı Kerîm, 35, 39, 69, 70, 72, 74,
 75, 84, 85, 91, 100, 102, 103, 105,
 131, 135, 145, 146, 147, 151, 162,
 174, 195, 196, 199, 212, 214, 232,
 281, 285, 293, 295, 308, 311, 321,
 339, 350, 379, 407, 432, 448, 452,
 477, 489, 495, 503, 534, 535, 538,
 542, 551, 553, 569, 576, 585, 586,
 598, 599, 600, 604, 607, 616, 617,
 620, 630, 634, 637, 648, 652
Kur'aniyye, 214, 335
 Kurâ'u'l-ḡamîm, 340
 Kurayza, 131, 304
 Kureynâ, 98
 Kureys, 35, 36, 47, 56, 66, 326, 400,
 520
 Kureys, 35, 36, 47, 49, 52, 55, 56, 58,
 64, 66, 67, 68, 71, 77, 91, 119, 189,
 206, 249, 286, 295, 299, 318, 354,
 363, 387, 393, 396, 402, 420, 483,
 517

Kureyşî, 180, 187, 194, 202, 204, 206,
 208, 209, 211, 227, 249, 291, 318,
 323, 325, 327, 360, 363, 392, 410,
 412, 462
 Kureyşî (Hz. Muhammed), 60
 Kureyşîler, 47, 66, 71, 91, 94, 96, 97,
 118, 119, 122, 123
 Kureyşîyye, 156, 159
 Kureyşîliler, 400, 612
 Kuşay, 36, 48
 Kuşay bin Kilâb, 156, 204, 273
 Kuşem, 177, 179, 224, 351
 Kuşem (b. Abbas), 106
 Kuşem bin 'Abbâs bin 'Abdi'l-Muṭṭalib,
 325
 Kuşeyr, 351
 Kuteybe bin Sa'id, 257, 260, 263, 264
 Kuteyle (bint Kuteyle), 155
 Kuteyle bint Qays, 169
 Küdr Kuyusu, 85
 Küleyb, 130
 Küleyb bin Yezid, 130
 Külşüm, 541
 Külşüm bin Huşayn, 97
 Kümeyl, 393
 Kümeyl bin Ziyâd, 393
 Kümeyt, 615
Künhü'l-abbâr, 269, 270, 276, 380,
 487, 627, 666
Künhü'l-ahbâr, 666
 Küreyb bin Müslim, 420
 Kürz bin Câbir, 84
 Küseyyir, 432
 Küseyyir bin 'Abdu'r-Rahmân bin
 Esved bin 'Âmir-i Huzâ'i, 432
 Küseyyirü 'Azze, 432, 607
 Küseyyirü 'Azze bin Ebî Cum'a Şâ'ir-i
 Meşhûr, 432

L

Lamek, 37
 Lâmi'a, 139
 Lâr, 648
 Lât, 58
 Lebeşe, 149

Lebîd bin A'şam, 467
 Lebsîkûs, 663
 Leḥîf, 153
 Lehrâseb, 643
 Lehrâseb, 643
 Lehrâseb-i Birâder-zâde-i Keykâvus, 643
 Leylâ, 329
 Leylâ, 169, 201, 329, 366, 367, 368
 Leylâ (bint Hatîm), 155
 Leylâ bint Cüdi, 329
 Leylâ bint Hâṭîm, 169
 Leylâ el-Ahyeliyye, 368
 Leylâ-yı Ahyeliyye, 366, 367, 368
 Leyş bin Sa'd, 181, 247
 Leyş bin Sinân, 262
 Liyûn, 457, 458
 Liżâz, 153
 Loḫmân '*aleyhi's-selâm*', 642
 Lûṭ Nebî, 194
 Lübâbe bint Hâriş (Ümmü'l-Fazl), 330,
 347
 Lübâbe bint Hâriş bin 'Âmir bin Şa'sa'a,
 222
 Lübeynâ, 50
 Lübeynâ bint Hâcir, 50
 Lübñâ bint Hâcer, 179
 Lübñâ bint Hübâb, 354
 Lü'ey, 36, 48
 Lü'ey bin Gâlib, 157

M

Mâ'-i Bedr, 283
Ma'âlimü'l-kurreti'n-nebeviyye, 537
Ma'ârif, 204, 238, 405
 Ma'bed, 177, 320, 351, 386, 441
 Ma'bed bin 'Abdu'llâh bin 'Ukeym, 385
 Ma'bed bin Yerbû' bin 'Ankeşe, 320
 Ma'bed el-Cühenî el-Ḳaderî, 385
 Ma'bûd-ı Vâcibü'l-vücûd, 628
 Mâbûr, 94
 Mâçin, 636
 Ma'dikerib, 377
 Mağrib, 262, 310, 415, 417, 421, 450,
 600
 Mâhi (Hz. Muhammed), 61

- Mâhî (Hz. Muhammed), 60, 61
 Mahmud (Hz. Muhammed), 62
 Maḥmūd (Hz. Muhammed), 60, 61
 Maḥmūd b. Rebî', 420
 Maḥmud bin Ğaylân, 263, 264
 Maḥmūd bin Lebîd bin 'Uḳbe, 419
 Maḥmūd bin 'Ömer-i Zemaḥşerî, 242
 Maḥreme bin Süleymân, 251
 Maḥzûm, 103
 Maḥzûmî, 291, 320, 321
 Mâḳadoniyye, 665
 Maḳâm, 600, 604
 Maḳdadonya, 664
 Ma'ḳıl bin Sinân, 343
 Ma'ḳıl bin Yesâr el-Müzenî, 333
 Ma'ḳıl Nehri bk. Nehr-i Ma'ḳıl
 Maḳoḳus, 666
 Maktel-i Hüseyin, 522
 Malâṭiyye, 456
 Mâlik, 36, 48, 252, 253, 398, 462, 496
 Mâlik (İmâm), 243, 246, 249, 251, 252, 255, 372
 Mâlik bin A'sur, 322
 Mâlik bin Beşîr, 510
 Mâlik bin Dînâr, 397, 398, 461
 Mâlik bin Ebî 'Âmir, 372
 Mâlik bin Enes, 248, 250, 251, 372, 446, 529
 Mâlik bin Enes bin Ebî 'Âmir bin 'Umeyr bin Hâriş bin 'Oşmân bin Huşeyl bin 'Amr bin Hârş (İmâm), 251
 Mâlik bin Eşter, 278
 Mâlik bin Miğvel, 248
 Mâlik bin Mîsma' bin Ğassân-ı Başrî, 365
 Mâlik bin Şa'sa'a, 136
 Mâlik bin Şebîb, 457, 458
 Mâlik bin Şerâhil, 403
 Mâlik bin Üheyb bin 'Abdimenâf, 323
 Mâlik bin Yehâmir es-Seksekî, 355
 Mâlik el-Eşter, 376
 Mâlik el-Hâdramî, 383
 Mâlik Eşter, 495
 Mânî, 652
 Manşûr, 252, 468, 530, 617, 618
 Manşûr (Halife), 246, 533
 Manşûr Ebü Ca'fer, 617
 Mâriye, 94, 95, 101, 132, 149, 172, 173
 Mâriye bint Şem'un, 94
 Mâriye bint Şem'un el-Ḳıbtıyye, 172
 Mâriye-i Ḳıbtıyye, 157
 Ma'rûr bin Süveyd, 397
 Maşîr (Hz. Muhammed), 61
 Mâşimde, 662
 Mâverâ'u'n-nehr, 325, 658
 Mâzenderân, 641
 Mead, 65
 Me'ad, 37
Mecisti, 661
 Mecnûn, 366, 367, 368, 369
 Mecnûn-ı Leylâ, 366, 401
 Mecûs, 254, 644
 Mecûsî, 191, 255, 604, 644
 Meczûm, 152
 Medâ'in, 49, 207, 324, 370, 378, 471, 473, 647
 Medâ'inî, 350, 392
 Medâ'in-i Kisrâ, 207
 Medenî, 372, 407, 421, 422
 Medenî (Hz. Muhammed), 60
 Medine, 599, 613
 Medine, 40, 49, 54, 62, 63, 67, 78, 79, 82, 84, 85, 87, 88, 91, 95, 96, 97, 98, 101, 102, 107, 113, 119, 120, 122, 129, 133, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 170, 173, 174, 175, 188, 194, 195, 197, 204, 205, 208, 209, 217, 219, 220, 224, 228, 230, 231, 232, 233, 236, 237, 238, 239, 244, 253, 273, 280, 281, 285, 286, 289, 290, 301, 303, 304, 306, 312, 318, 319, 320, 322, 324, 325, 326, 327, 328, 331, 332, 333, 334, 340, 343, 346, 354, 357, 359, 362, 365, 372, 378, 379, 384, 387, 390, 396, 401, 407, 413, 415, 418, 419, 420, 421, 423, 429, 431, 432, 444, 445, 462, 470, 473, 475, 476, 477, 483, 484, 498, 499, 501, 502, 517, 529, 530, 533, 537, 538, 570, 574, 575, 580,

- 594, 595, 604, 610, 612, 614, 619, 620
 Medine Mescidi, 148
 Medine Mescidi, 148
 Medine-i Münevvere, 79, 158, 253, 326, 342, 365, 372, 396, 407, 463, 480, 482, 484, 517, 524, 542, 565, 570, 571, 576, 579, 595, 606, 610
 Medini, 556
 Meḥḥar-ı Mevcüdât, 150
 Mehdî, 595, 597
 Mehdî, 322, 387, 427, 534, 537, 586, 598, 599, 600, 603, 605
 Mehdî (Ḥazret-i), 593
 Mehdî (Hz. Muhammed), 60
 Mehdî (İmâm), 586, 604
 Mehlâ'il, 37
 Mekhûl, 419, 428, 445, 447
 Mekhûl bin Şalb, 410
 Mekhûl eş-Şamî, 446
 Mekke, 46, 49, 52, 53, 56, 63, 64, 65, 67, 71, 72, 73, 74, 77, 78, 79, 83, 85, 89, 91, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 107, 117, 121, 122, 126, 136, 147, 148, 153, 157, 158, 166, 173, 174, 186, 195, 205, 217, 219, 225, 227, 228, 233, 244, 249, 251, 265, 276, 282, 284, 286, 299, 306, 308, 319, 328, 331, 337, 338, 342, 345, 348, 352, 362, 363, 364, 398, 411, 431, 448, 456, 485, 486, 490, 491, 493, 502, 503, 517, 604, 612, 613
 Mekke Mescidi, 53, 74, 98, 148
 Mekke-i Mükerreme, 52, 78, 133, 265, 280, 297, 311, 319, 361, 409, 441, 484, 485, 493, 571, 602
 Mekke-i Müşerreffe, 86, 157, 361, 485
 Mekke-i Müşerreffe Mescidi, 86
 Mekketu'llâh, 53, 536
 Mekkî, 419
 Mekkî (Hz. Muhammed), 60
 Mekkî bin İbrâhîm-i Belhî, 256
 Mele'ül-gıbe fi Tülü'l-gaybe, 597
 Melḥame, 401
 Melik Cürhüme, 46
 Melik Mürüşmez, 316
 Melik Necâşî, 68, 95, 152, 163, 164
 Melike, 589, 592
 Melike bint Yeşü'â, 587
 Melik-i Müte'al, 128
 Memşük, 152
 Me'mün, 542, 543, 544, 553, 554, 555, 556, 557, 559, 561, 562, 563, 564, 566, 567, 568, 569, 570, 628
 Me'mün (Abdu'llâh), 554
 Me'mün bin Hârûn (Abdu'llâh), 553
 Me'mün Ḥalîfe, 568, 569
 Menâkıb, 198, 232, 620
 Menât, 58, 620
 Menbelü'l-azbi'l-mevrûd, 66
 Menşeni, 152
 Menûcihr, 636, 637, 638
 Menûcihr Şâh, 637
 Merâmueymen, 54
 Mercane, 515
 Merdük, 657, 658
 Merḥab, 92
 Meriyye, 98, 99
 Merşed bin 'Abdu'llâh, 396, 397
 Merşed bin 'Abdu'llâh Ebü'l-ḥayr-ı Yezenî, 396
 Merv, 388
 Mervân, 377
 Mervân, 319, 326, 328, 332, 353, 384, 387, 417, 477, 483, 484, 607, 611
 Mervân bin Ḥakem, 203, 208, 289, 319, 324, 326, 476, 483, 609
 Mervân bin Muḥammed-i Emevî, 246
 Merve, 154, 296, 314, 340, 359, 404, 548
 Merve Ḳal'ası bk. Ḳal'a-i Merve
 Mervez, 253, 262
 Meryem, 607
 Meryem (Ḥazret-i), 591
 Meryem bint 'İmrân, 157
 Meryem-i Ümmü 'İsâ, 591
 Meşâbih, 61, 147, 148
 Mescid-i Aksa, 148
 Mescid-i Aḳşâ, 136, 138, 147, 148
 Mescid-i Haram, 85, 148
 Mescid-i Ḳubâ bk. Ḳubâ Mescidi,

- Mescid-i Küfe bk. Küfe Mescidi
 Mescid-i Nebevî, 283
 Mescid-i Nebî, 362
 Mescid-i Resûl, 617
 Mescid-i Şahre, 422
 Mescid-i Şâm, 571
 Mescidü'l-ḥarâm, 545
 Mescidü'r-re's, 525
 Mesîḥ, 589, 590, 626
 Mesîḥ (Ḥazret-i), 591
 Mesih (Meryem Oğlu), 599
 Mesleme, 452
 Mesleme (b. Abdülmelik), 456
 Mesleme bin 'Abdi'l-Melik bin Mervân,
 452
 Mesleme bin Muḥalled, 310
 Mesleme bin Muḥalled er-Rümî el-
 Enşârî, 341
 Mesrûḥ, 63, 305
 Mesrûk, 344
 Mesrûk, 221, 223, 344
 Mesrûk bin Ecda' bin Mâlik, 343
 Mes'ûd, 150
 Mes'ûd bin 'Amr eṣ-Şekâfî, 166
 Mes'ûd bin Ḥalîl, 201
 Me'sûr, 152
 Metüşelah, 37
 Mevâlid, 595
 Mevlâ, 135
 Mevlâ-yı Kâdir, 610
 Mevşil, 280, 645
 Mevşilî, 170
 Meymün bin Mihrân, 450
 Meymün bin Mihrân bin Mûsâ bin
 Verdân, 450
 Meymüne, 155, 156, 160, 167, 202,
 306, 426, 541
 Meymüne bint Ḥârîş, 94, 222, 282, 347
 Meymüne bint Ḥârîş bin Ḥazn bin
 Buḥayr bin Hezûm bin Rüyibbe bin
 'Abdu'llâh bin Hilâl bin 'Âmir bin
 Şa'şâ'a el-Hilâliyye el-'Âmiriyye, 166
 Meymüne bint Şufeyḥ, 334
 Meymüne Ḥâtûn, 306
 Meysere, 65
 Meyy, 450, 451, 452
- Meyy bint Muḳâtil bin Ṭalebe-i
 Minḳarî, 450
 Mısır, 400, 601
 Mısr, 94, 130, 149, 152, 172, 191, 197,
 201, 220, 224, 228, 236, 251, 252,
 256, 257, 259, 262, 265, 266, 278,
 282, 286, 302, 309, 310, 317, 333,
 341, 345, 355, 362, 370, 376, 380,
 391, 396, 400, 402, 403, 414, 432,
 450, 483, 498, 503, 525, 526, 527,
 601, 625, 661, 662, 664, 665, 666
 Mısr-ı Kâhire, 370, 525
 Mısrî, 396
 Mısrîyye, 282
 Mısrılu, 196
 Midlâc bin 'Amr es-Sülemî, 294
 Mihlâ'il, 627
 Mihrân, 149, 357
 Mihriyye, 177
 Mihter-i Mevcûdât, 135
 Mikâ'il, 137, 138, 141, 471
 Miḳdâd, 151, 181
 Miḳdâd bin Esved, 88
 Miḳdâm bin Ma'dikerib, 403
 Miḳyes bin Şubâbe, 99
 Minâ, 547
 Minâ, 78, 545
 Mirriḥ, 655
 Miryânüs, 402
 Mis'ar bin Kidâm, 248
 Mizze, 296
 Mu'ammer, 349
 Mu'attib, 177
 Muaviye, 303, 475, 501
 Muaviye b. Harb, 303
 Mu'âviye, 99, 155, 158, 163, 164, 186,
 197, 200, 201, 232, 275, 279, 286,
 288, 292, 296, 298, 300, 302, 307,
 309, 310, 316, 319, 322, 323, 324,
 325, 327, 328, 330, 331, 333, 334,
 339, 341, 342, 344, 345, 354, 355,
 358, 359, 362, 371, 376, 379, 380,
 382, 384, 385, 387, 388, 395, 399,
 401, 416, 419, 422, 453, 471, 472,
 473, 474, 475, 476, 477, 478, 482,
 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489,

- 490, 491, 492, 494, 497, 498, 499,
500, 501, 502
Mu'aviye bin Ebi Süfyan, 150
Mu'aviye bin Hudeyc bin Cefne el-
Kindi, 309
Mu'aviye bin Kurre bin İyās, 460
Mu'aviye bin Kurre el-Başrî, 382
Muavviz, 620
Mu'aykib bin Ebî Fâtıma, 150
Mu'az, 305, 422, 620
Mu'az bin Cebel, 82, 355
Mu'cemü'l-büldân, 491
Mu'cizâtu Cemi'i'l-enbiyâ, 119
Mudar, 65, 315
Muḍar, 37, 66
Mufaḍḍal bin 'Ömer, 529
Muğire, 177, 191, 193, 255, 298, 299,
493, 494
Muğire bin 'Abdu'llâh-ı Küfi, 372
Muğire bin 'Abdu'r-Rahmân (Ebü
Hâşim), 252
Muğire bin Mühelleb, 389
Muğire bin Şu'be, 150, 305, 488, 491,
493
Muğire bin Şu'be bin Ebî 'Âmir bin
Mes'ûd, 297
Muğire İbn Şu'be, 191
Muhâcir bin Evs, 508
Muḥaḍram, 423
Muḥallâ, 150, 272
Muḥallid (Hz. Muhammed), 60
Muhammed, 282, 534
Muḥammed, 249, 282, 351, 413, 441,
462, 480, 491, 492, 493, 511, 513,
533, 541, 545, 549, 578, 586, 590,
615
Muḥammed (Cevâd), 567
Muḥammed (Cevâd, İmâm), 568
Muḥammed (Ebü Ca'fer el-Bâkır,
İmâm), 617
Muḥammed (Hasan el-Hâlis, İmâm),
584
Muḥammed (Hâzret-i), 49, 55, 57, 58,
60, 61, 62, 69, 71, 73, 74, 75, 81, 84,
88, 91, 93, 100, 114, 123, 131, 136,
137, 139, 143, 144, 145, 146, 147,
151, 212, 304, 332, 335, 337, 367,
482, 483, 546, 553, 554, 590, 604
Muhammed (Hz.), 34, 35, 39, 45, 51,
61, 62, 66, 74, 80, 144, 148, 212,
275, 437, 465, 490, 507, 556, 558,
560, 567, 591, 593, 609, 616
Muḥammed (Mehdi, İmâm), 590, 593,
594
Muḥammed-i 'Arabî (Hz.), 59
Muḥammed-i Buḥârî, 255
Muḥammed-i Emîn, 65, 68, 69, 71
Muḥammed-i Şamî (Derviş), 525
Muḥammed '*aleyhi's-selâm*, 38, 40, 63,
64, 72
Muhammed b. Abdullah, 56
Muhammed b. Abdullah (Hz.), 66
Muhammed b. Ebû Bekir, 282
Muḥammed Bâkır, 543
Muḥammed Bâkır (İmâm), 529, 565,
617
Muḥammed bin 'Abdi'l-a'lâ, 264
Muḥammed bin 'Abdi'l-Melik, 572
Muḥammed bin 'Abdi'l-Melik bin
Ziyâd, 572
Muḥammed bin 'Abdu'llâh (Hz.), 36,
56, 66, 72
Muḥammed bin 'Abdu'llâh bin 'Abdi'l-
Muḥḥalib bin Hâşim bin 'Abdimenâf
bin Kuşayy bin Kilâb bin Mürrer bin
Ka'b bin Lü'ey bin Çalib bin Fihri bin
Mâlik bin Naḍr bin Kinâne bin
Huzeyme bin Müdrike bin İlyâs bin
Muḍar bin Nizâr bin Me'ad bin
'Adnân bin Edd bin Uded bin Elyesa'
bin Hemyesa' bin Selâmân bin
Bunnet bin Hamel bin Kîdâr bin
İsmâ'il bin İbrâhîm el-Ḥalîl bin Târeḥ
bin Tâḥûr bin Sarrûh bin Ergû bin
Kâni' bin Âyir bin Şalîh bin Arfaḥşad
bin Sâm bin Nûḥ bin Lamek bin
Metüşelaḥ bin Uḥnûḥ bin Yared bin
Mehlâ'il bin Kinân bin Enûş bin Şit
bin Âdem, 37
Muḥammed bin 'Abdu'llâh-ı Enşârî,
238, 256

- Muhammed bin Aḥmed bin 'Amr el-Lü'lü' (Ebü 'Alî), 260
- Muhammed bin Aḥmed bin Ḥamdân-ı Ḥayrî (Ebü 'Amr), 258
- Muhammed bin Aḥmed bin Maḥbûb el-Maḥbûbî-i Merverrüzî, 263
- Muhammed bin 'Alî bin 'Abdu'llâh bin 'Abbâs, 468
- Muhammed bin 'Alî bin Ebî Ṭâlib, 386
- Muhammed bin 'Alî bin Ḥüseyn bin 'Alî, 449
- Muhammed bin 'Alî bin Ḥüseyn bin 'Alî bin Ebî Ṭâlib el-Bâkır (Ebü Ca'fer), 449
- Muhammed bin 'Alî bin Mūsâ, 566, 572
- Muhammed bin 'Alî bin Mūsâ er-Rızâ, 566
- Muhammed bin 'Alî bin Şâfi', 250
- Muhammed bin 'Alî el-Bâkır, 606
- Muhammed bin 'Alî el-Bâkır (Ebü Ca'fer), 606
- Muhammed bin 'Amr, 289
- Muhammed bin Beşşâr, 263, 264
- Muhammed bin Cerîr et-Ṭaberî, 38
- Muhammed bin Cerîr-i Ṭaberî, 76
- Muhammed bin Cübeyr bin Muṭ'im, 420
- Muhammed bin Ebî Bekr, 270, 282, 432, 483, 606
- Muhammed bin Ebî Ḥuzeyfe, 278
- Muhammed bin Eslem-i Ṭüsi, 551
- Muhammed bin Furât, 543
- Muhammed bin Ḥanefiyye, 224, 350
- Muhammed bin Ḥanîfe, 386, 487, 488
- Muhammed bin Hârûn bin Sa'ib, 264
- Muhammed bin Ḥasan, 539
- Muhammed bin Ḥasan bin Ferḳad eş-Şeybânî (Abdu'llâh), 248
- Muhammed bin Ḥasan eş-Şeybânî, 246
- Muhammed bin Ḥasan-ı Şeybânî, 247, 250
- Muhammed bin İbrâhîm bin Dînâr, 252
- Muhammed bin İdris, 251
- Muhammed bin İdris bin 'Abbâs bin 'Oşmân bin Şâfi' bin Sa'ib bin 'Ubeyd bin Yezîd bin Hâşim bin Muṭṭalib bin 'Abdimenâf bin Kureyş, 249
- Muhammed bin İdris-i Şâfi', 248
- Muhammed bin 'İsâ bin Sevre bin Mūsâ bin Ḍaḥḥâk (Tirmizî), 262
- Muhammed bin İshâk, 176, 181, 447
- Muhammed bin İshâk bin Ḥuzeyme, 218
- Muhammed bin İshâk bin Yesâr, 247
- Muhammed bin İsmâ'il bin İbrâhîm bin Muğîre bin Berdizbeh (Buḥârî), 255
- Muhammed bin İsmâ'il-i Buḥârî, 254, 258, 263
- Muhammed bin Ka'b el-Ḳurażî, 434
- Muhammed bin Mesleme, 150, 151
- Muhammed bin Mesleme el-Enşârî, 151, 286
- Muhammed bin Mufaḍḍal, 534
- Muhammed bin Muhammed el-Ġazzâlî, 267
- Muhammed bin Muhammed el-Ġazzâlî (Ebü Ḥâmid), 267
- Muhammed bin Mūsâ, 541
- Muhammed bin Mūsâ bin Ṭalḥa, 377
- Muhammed bin Mūsâ el-Ḥârizmî (Ebü Bekr), 68
- Muhammed bin Münkedir, 246, 251
- Muhammed bin Müttakî, 263
- Muhammed bin Sa'd, 182, 441
- Muhammed bin Sa'd bin Ebî Vaḳḳâş, 397
- Muhammed bin Sîrîn, 440, 441
- Muhammed bin Sîrîn bin Ebü Bekr bin Ebü 'Amr-ı Enşârî (İbn Sîrîn), 441
- Muhammed bin Şihâb-ı Zühri, 251
- Muhammed bin Üsâme bin Zeyd bin Ḥârişe, 390
- Muhammed bin Vâsi', 461, 462
- Muhammed bin Vâsi' bin Ḥayyân, 461
- Muhammed bin Yûsuf el-Gencî eş-Şâfi' (Ebü 'Abdu'llâh), 598
- Muhammed bin Yûsuf Serâyî, 53
- Muhammed bin Yûsuf-ı Ḳirtânî, 256
- Muhammed Cerîr-i Ṭaberî, 86
- Muhammed Cevâd, 565, 566, 567, 574
- Muhammed Ebü Ca'fer, 568, 570

- Muḥammed el-Cevâd bin ‘Ali el-Murtażâ, 565
 Muḥammed el-Ekber, 202
 Muḥammed el-Evsat, 202
 Muḥammed el-Ḥanefî, 202
 Muḥammed el-Ḥanefiyye, 202
 Muḥammed el-Ḥanîfe, 200
 Muḥammed el-Kānî’, 565
 Muḥammed el-Mehdî (Ebü’l-Kâsım), 585
 Muḥammed el-Mehdî (İmâm), 592
 Muḥammed el-Muşţafâ, 34, 35, 480, 490
 Muḥammed Ğazzâlî, 627
 Muḥammed Mehdi, 579, 585, 592, 594, 595, 596, 598, 599, 602
 Muḥammed Mehdiyye, 595
 Muḥammed Muşţafâ, 35, 39, 40, 43, 44, 52, 54, 469, 477, 478, 484, 521
 Muḥammed Pârsâ, 476
 Muḥammed Resûlu’llâh, 382
 Muḥammed Vâsiţ (İmâm), 248
 Muḥammed Zühri (İmâm), 462
 Muḥammedî, 33, 40, 41, 42, 43, 44, 48, 50, 199, 295, 303, 492, 603
 Muḥammediyye, 38
 Muḥârib bin Dişâr, 246
 Muḥarrem (Hz. Muhammed), 60
 Muḥsin, 175, 201
 Muḥtâr (Hz. Muhammed), 60
 Muḥtâr bin ‘Ubeyd, 528
 Muḥtâr bin Ebi ‘Ubeyd, 423
 Muhtedi bin Vâşiş, 584
 Mu’iz, 145
 Mukaffî (Hz. Muhammed), 61
 Muḳâtil bin Süleymân, 245, 599
 Muḳassım bin Rebi’ (Ebü’l-‘Âş), 173
 Muḳavḳıs, 94, 149, 154
 Muḳavḳıs-ı Kıbtî, 172
 Muḳavvim, 177, 179
 Muḳtesid (Hz. Muhammed), 60
 Muntaşır, 575
Muntażam bk. *el-Muntażam*
Muntażam fî Târihi’l-mülük ve’l-Ümem
 bk. *el-Muntażam fî Târihi’l-mülük ve’l-Ümem*
- Mureysi’ Ğazâsi, 164
 Murtażâ, 471, 523, 543
 Murtażâ (Ali el-Askeri), 574
 Murtażâ (Hz. Muhammed), 60
 Murtażâ (İmâm), 495
 Murtażâ (Muhammed Cevâd), 566
 Mürüşmez (Melik), 316
 Mûsâ, 538
 Mûsâ (Hz.), 594, 609
 Mûsâ, 352, 417, 418, 539, 574
 Mûsâ (Ḥazret-i), 38, 102, 146, 198, 299, 322, 626
 Mûsâ (İmâm), 537, 539
 Mûsâ ‘*aleyhi’s-selâm*, 38, 39, 138, 146, 147, 637
 Mûsâ bin Ca’fer, 538
 Mûsâ bin Ca’fer bin Muhamed, 537
 Mûsâ bin ‘İmrân, 471
 Mûsâ bin Nuşayr, 415, 416, 417, 418
 Mûsâ bin Şâdiḳ, 536
 Mûsâ bin Tâlḫa bin ‘Abdu’llâh et-Temîmi, 427
 Mûsâ el-Kâzım, 533
 Mûsâ Hâdi, 537
 Mûsâ Kâzım, 540, 543, 545, 552, 574
 Mûsâ Kâzım (Ebü’l-Ḥâsen İmâm), 574
 Mûsâ Peyġâmbet, 467
 Mûsâ-yı Hâdi, 247
 Muş‘ab, 79, 355, 356, 359, 360, 620
 Muş‘ab bin ‘Umeyr, 81, 82, 620
 Muş‘ab bin Sa’d bin Ebî Vaḳḳâş, 427
 Muş‘ab bin Zübeyr, 181, 376, 444
 Muş‘ab bin Zübeyr bin ‘Avvâm bin Ḥuveylid-i Kureyşî, 355
 Muşaddıḳ (Hz. Muhammed), 60
 Muşḫaf-ı ‘Oşmân, 289
Muşḫaf-ı Şerif, 196, 230, 262, 325
 Muşţafâ (Ḥazret-i), 546
 Muşţafâ (Hz. İmâm), 567
 Mustafa (Hz. Muhammed), 33
 Muşţafâ (Hz. Muhammed), 60, 567
 Mustafa Âli (Gelibolulu), 267, 276, 487
 Muşul bk. *Mevşil*
 Muţahhir (Hz. Muhammed), 60
 Muţarrif, 378
 Muţarrif bin ‘Abdu’llâh, 378, 433

- Mu'taşım, 566, 574
 Mu'tayyib (Hz. Muhammed), 60
 Müte Gazası, 297, 363, 383
 Mu'temid, 579
 Mu'temid-'Ale'lläh, 581, 584
 Mu'temid-'Ale'lläh bin Mütevekkil, 581
 Mu'tez, 579, 580, 584
 Mu'tez (Halife), 580
 Mu'tî' (Hz. Muhammed), 60
 Mu't'im bin 'Adî, 77
 Muttakî (Ali el-Askerî), 574
 Mu'ttalib, 49
Muwa'ttâ', 255
 Mübârek (b. Abdullah), 201
 Mübârek (İmam Hüseyin), 479
 Mübârek bin 'Abdu'lläh, 201
 Mübeşşir (Hz. Muhammed), 61
 Mübin (Hz. Muhammed), 60
 Mücâhid, 425
 Mücâhid, 411, 449
 Mücâhid bin Cübeyr el-Mekki Ebü'l-
   Ḥaccâc el-Kureyşî el-Mahzûmî, 426
 Müctebâ (Hz. Muhammed), 60
 Müddeşşir (Hz. Muhammed), 60
 Müddeşşir (Sûresi), 71
 Müdrike, 37
 Müdrike bin İlyâs, 228
 Mü'errik el-'İclî, 406
 Mühelleb, 388
 Mühelleb bin Ebî Şufre, 388
 Mühtedi, 579
 Mü'min Sûresi, 560
 Münezzir (Hz. Muhammed), 61
 Münib (Hz. Muhammed), 61
 Münir (Hz. Muhammed), 60
 Münzir, 220
 Münzir bin 'Amr, 82
 Münzir bin Bâzder, 658
 Münzir bin Cârüd, 376
 Münzir bin Hâriş, 312
 Mürre, 36, 37, 48
 Mürre bin Ka'b, 180, 202, 271, 273
 Mürre bin Ka'b bin Lü'ey, 180, 271
 Mürre bin Şerâhil el-Hemedânî, 320
 Mürre bin Zebbâb el-Hedâdî, 397
 Mürrütü't-ḥayyib, 320
 Mürteciz, 153
 Müsâfa'a Şafvân, 165
 Müsâfir, 545
 Müsedded bin Müserhed, 260
 Müşennâ bin 'Ömer, 84
 Müslim, 87, 104, 107, 110, 111, 158,
   163, 167, 182, 183, 184, 187, 191,
   196, 198, 200, 204, 207, 209, 210,
   211, 213, 223, 225, 227, 228, 229,
   230, 231, 232, 234, 238, 239, 257,
   258, 259, 262, 296, 304, 324, 335,
   364, 400, 513, 585, 622
 Müslim bin 'Aqıl, 502, 504
 Müslim bin 'Avsece, 506
 Müslim bin Ḥaccâc, 257, 258, 423
 Müslim bin Ḥaccâc bin Müslim-i
   Ḳuşeyrî, 257
 Müslim bin İbrâhîm, 259
 Müslim bin İsmâ'il-i Nişâbüri, 254
 Müslim bin Mu'âviye ed-Deylemî, 342
 Müslim bin Şafvân, 168
 Müslim bin 'Ukbe-i Müzenî, 343
 Müslim bin Yesâr, 397, 398, 421
 Müslim bin Yesâr el-Müzenî, 397
 Müslimân, 71, 74, 78, 79, 81, 93, 98,
   100, 101, 122, 126, 127, 130, 132,
   179, 182, 187, 188, 194, 206, 208,
   211, 234, 249, 581, 591, 659
 Müslimânlar, 43, 72, 75, 77, 88, 93, 98,
   99, 101, 105, 109, 119, 121, 185,
   187, 188, 193, 194, 200, 202, 204,
   205, 208, 209, 217, 226, 321, 409,
   458, 555, 581, 602
 Müslime, 73, 194, 202, 204
 Müslimîn, 246, 264, 267, 284, 286,
   327, 335, 371, 457, 458, 467, 546,
   553, 581, 582, 591
 Müslüman, 80, 244, 339, 433, 446
 Müslümanlar, 269, 558, 560
Müşned, 78, 157, 214, 253, 345
 Müsta'in, 575
Müstakzîn, 221
Müşeccerü'l-Keşşâf, 587
 Müşeffî' (Hz. Muhammed), 60
 Mütevassıt (Hz. Muhammed), 60
 Mütevekkil, 574, 575, 577

Mütevekkil (Ali el-Askerî), 574
 Müverriğ, 238
 Müzekkîr (Hz. Muhammed), 60
 Müzil, 145
 Müzzemmil (Hz. Muhammed), 60

N

Nâbiğa el-Ca'dî, 381
 Nâbiğa el-Ca'dî Ebü Leylâ Kıys bin
 'Abdu'llâh, 381
 Nağr, 36, 47, 48
 Nağr bin Enes, 397
 Nağriyye (Ümmü'l-mü'minîn), 301
 Nâfi', 246, 251, 426, 450
 Nâfi' bin Cübeyr bin Muṭ'im bin 'Adî
 bin Nevfel el-Kureysî, 420
 Nâfi' bin Hilâl, 509
 Nâfi'-i Müvellâ-yı İbn 'Ömer Ebü
 'Abdu'llâh, 450
 Nâfiz, 532, 533
 Nahl Süresi, 293
 Nâmûs-ı Ekber (Ceb râil), 69
 Narsî, 648, 652, 655, 656
 Narsî bin Balâş, 648
 Narsî bin Behrâm, 652
 Naşârâ, 38, 254, 312, 313, 405, 538,
 581, 582, 626
 Nâşih (Ali el-Askerî), 574
 Nâşir (Bir Cinnî), 78
 Naşîbin, 64, 651
Naşîhatü'l-mülük, 627
 Naşîr (Hz. Muhammed), 60
 Naşr bin Seyyâr, 469
 Naşrânî, 191, 604
 Naşrâniyye, 581
 Nâṭıq (Hz. Muhammed), 60
 Nebî, 509
 Nebî (Hz. Muhammed), 60, 205, 221,
 222, 229, 235, 237, 317, 330, 422,
 423
 Nebî '*aleyhi's-selâm*, 59, 153, 170, 173,
 181, 206, 209, 211, 217, 222, 225,
 249
 Nebî *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem*, 232
 Nebiyy-i Ekrem, 287

Nebiyy-i Muhterem, 477, 478
 Nebukadnezar, 643
 Necâsi, 68, 77, 94, 119, 155, 164, 286,
 288, 312
 Necâsi (Melik), 68, 95, 152, 163, 164
 Neccârî, 230, 232, 237
 Negrân, 114, 341
 Nefise, 202
 Nehrevân, 333
 Nehr-i Ceyhün, 636
 Nehr-i Furât, 637
 Nehr-i Ma'kıl, 334
 Nemrüd, 631
 Nercis, 587, 592, 593
 Nerimân, 635
 Nesâ, 473
 Nesâ'î, 112, 162, 164, 167, 170, 264,
 265, 585
 Nesâ'î (Ahmed), 264
 Nesâ'î Ahmed bin Şuayb bin Ali bin
 Baħr bin Sinân, 264
Nesrü'd-dür, 537
 Nevfel, 176
 Nevvâs bin Sem'an, 598
 Nevzer, 638
 Nevzer, 637, 638
 Nevzer bin Menüçihir, 640
 Nevzer Şâh, 638
 Nevzer-i Veled-i Menüçihir, 637
 Nezîr (Hz. Muhammed), 60
 Nihâvend, 375, 423
 Nîl, 140
 Nişâbür, 259, 266, 267, 425, 450, 551,
 553, 629, 651, 653, 657
 Niyet İbn Nücüh, 201
Nizâmü't-tevârih, 627
 Nizâr, 37, 49
 Nu'aymân bin 'Amr, 321
 Nübe, 278, 661
 Nuğayr, 113
 Nüh, 38, 83
 Nüh (Hażret-i), 37, 38, 627, 630
 Nüh Nebî, 37, 38, 627, 631
 Nüh Peygâmbere, 51
 Nu'mân, 155, 240
 Nu'mân (Ebü Katâde), 317

Nu'mân bin Beşir, 87, 421
 Nu'mân bin Beşir bin Sa'd el-Enşârî,
 336
 Nu'mân bin Münzir, 517, 654
 Nu'mân bin Şâbit, 241, 242
 Nu'mân bin Şâbit (Ebû Hânîfe), 240
 Nu'mân Tağları, 242
 Nür (Hz. Muhammed), 60
 Nuşayb, 432
 Nuşayb bin Rebâh, 433
 Nuşaybîn, 78
 Nüşirevân, 53, 54
 Nuvvâr, 439
 Nüşeyle bint Hübâb, 50
 Nümeyr, 435
 Nümeyr bin Kays el-Eş'arî, 453

O

Oşmân, 201, 284, 511, 513
 Oşmân (Hâzret-i), 75, 81, 88, 91, 119,
 133, 151, 160, 174, 175, 183, 191,
 192, 194, 195, 196, 197, 199, 200,
 207, 218, 230, 231, 233, 234, 278,
 281, 283, 290, 298, 300, 304, 307,
 324, 325, 327, 339, 349, 352, 370,
 372, 374, 379, 393, 406, 410, 414,
 420, 422, 441, 444, 477, 522
 Oşmân bin 'Affân, 72, 76, 82, 89, 91,
 136, 150, 163, 164, 182, 193, 194,
 272, 289, 325, 338, 374, 393, 522
 Oşmân bin 'Affân bin Ebi'l-'Âş bin
 Ümeyye bin 'Abdişems bin Menâf bin
 Kuşay, 194
 Oşmân bin Ebi Şeybe, 259
 Oşmân bin Ebi Talha, 338
 Oşmân bin Mâlik, 82
 Oşmân bin Maz'un, 87, 211
 Oşmân bin Sa'id, 575, 579
 Oşmân bin Sa'id-i 'Ömerî, 595
 Oşmân bin Sa'id-i 'Ömerî (Ebû 'Amr),
 595
 Oşmân bin Talha bin Ebi Talha bin
 'Abdi'l-'Uzzâ bin 'Abdu'd-dâr, 284
 Oşmân el-Bettî, 245
 Oşmân Hâzretleri, 194, 196

Oşmân *radîya'llâhu 'anh*, 91, 174, 194,
 195, 196, 197, 234
 Oşmân Zî'n-nüreyn, 43, 194
 Oşmânî, 309
 Orahiçuş, 662

Ö

Ömer, 161, 162, 202, 504, 505, 606
 Ömer (Hâzret-i), 40, 75, 81, 83, 88, 97,
 116, 119, 123, 151, 155, 159, 183,
 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190,
 191, 192, 193, 199, 208, 218, 220,
 221, 222, 233, 272, 273, 276, 281,
 283, 285, 290, 292, 298, 300, 304,
 305, 307, 308, 309, 312, 313, 315,
 316, 317, 320, 325, 323, 329, 333,
 335, 339, 346, 348, 349, 352, 362,
 370, 371, 378, 379, 380, 383, 393,
 396, 406, 410, 412, 413, 422, 429,
 440, 453, 522, 606, 660, 666
 Ömer b. Ubeydullah, 393
 Ömer Bilâl bin Heysem-i Küfi, 433
 Ömer bin 'Abdu'llâh bin Ebi Rebr'a,
 406
 Ömer bin 'Abdü'l-'Azîz, 407, 412, 418,
 428, 432, 436, 437, 450, 452
 Ömer bin Ahtâb Ebü Zeyd, 358
 Ömer bin Haţţâb, 74, 82, 92, 150, 153,
 163, 166, 172, 186, 187, 188, 189,
 190, 193, 208, 222, 223, 230, 233,
 273, 285, 289, 290, 292, 304, 387,
 423, 440, 522
 Ömer bin Haţţâb bin Nüfeyl bin
 'Abdi'l-'Uzzâ bin Riyâh bin
 'Abdu'llâh bin Rezâh bin 'Adiyy bin
 Ka'b, 187
 Ömer bin Haţţâb-i Kureyşî, 224
 Ömer bin Hişâm, 97, 99
 Ömer bin Me'n, 228
 Ömer bin Sa'd, 504, 505, 506, 509,
 510, 514
 Ömer bin Sâlim el-Huzâ'i, 96
 Ömer bin Seleme, 357
 Ömer bin 'Ubeydu'llâh, 392, 393
 Ömer bin Vehb bin 'Utbe, 178

Ömer bin Yezîd, 588
 Ömer bin Yezîd en-Neḥḥās, 588
 Ömer el-Fârûk, 43, 187
 Ömer Ḥazretleri, 189, 190, 192
 Ömer *raḍiya'llāhu 'anh*, 83, 100, 116,
 159, 184, 187, 188, 189, 190, 191,
 193, 196, 198, 207, 231, 233, 631

P

Perverdgâr, 490
 Pervîn, 109
 Pervîz, 80, 81
 Pervîz (Hürmüz Oğlu), 81
 Pervîz bin Hürmüz, 53, 80, 659, 666
 Peygamber (Hz.), 34, 44, 55, 98, 550,
 555
 Peygamber (Hz.), 57, 64, 65, 70, 71,
 73, 78, 79, 80, 81, 85, 86, 87, 89, 91,
 92, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102,
 103, 104, 128, 135, 146, 148, 149,
 150, 160, 162, 171, 174, 176, 177,
 179, 182, 186, 187, 188, 193, 194,
 202, 214, 277, 287, 299, 319, 324,
 337, 362, 372, 422, 429, 446, 523,
 538, 546, 551, 552, 615
 Peygamber '*aleyhi's-salātu ve's-selām*,
 92
 Peygamber '*aleyhi's-selām*, 49, 53, 63,
 64, 75, 78, 80, 81, 87, 94, 98, 100,
 101, 103, 104, 105, 146, 148, 149,
 150, 157, 162, 169, 171, 174, 176,
 177, 178, 179, 182, 184, 187, 188,
 195, 214, 222, 225, 263, 300
 Peygamber Ḥazreti, 85, 91, 98, 99, 101,
 102
 Peygamber Ḥazretleri, 65, 70, 100, 101,
 103, 119, 193, 194, 373, 429, 436,
 546, 586, 615
 Peygamber-i Şāhib-mi'râc, 580
 Peygamberimiz Ḥazretleri, 57
 Pîrân, 641, 642
 Pürmâye, 636

R

Rab, 448
 Rabb, 40, 69, 70, 142, 143, 145, 183,
 188, 199, 207, 240, 294, 308, 415,
 438, 448, 478, 506, 510, 511, 532,
 536, 547, 559, 560, 575
 Rabbâni, 55, 197, 199, 434, 568, 581
 Rabbî, 41, 48, 74, 129, 142, 145, 146,
 179, 188, 223, 247, 317, 337, 374,
 394, 412, 448, 536
 Rabb-i 'İzzet, 41, 147, 322, 417, 424,
 427, 457, 552, 572, 605
 Rabb-i Celil, 523
 Rabbü'l-'âlemîn, 478
 Rabbü'l-'izzet, 180
 Raḍvâ, 608
 Raḍvâ Dağı bk. Cebel-i Raḍvâ
 Râfiẓa, 454
 Râfi' bin 'Amr, 295
 Râfi' bin Ḥadic, 350, 450
 Râfi' bin Ḥadic bin Râfi', 369
 Râhibü'l-Ḳureyş, 413
 Raḥîm (Hz. Muhammed), 60
 Raḥmânî, 55
 Raḥmet (Hz. Muhammed), 60
 Raḳîb (Hz. Muhammed), 60
 Raḳḳa, 339, 662
 Râmil bin Mervân, 403
 Râşid bin Sa'd el-Muḳrânî el-Ḥimşî, 434
 Ra'ûf (Hz. Muhammed), 60
 Ravẓa, 193, 281, 477
 Ravẓa-i Muḫahhara, 34, 40, 107, 193,
 571
 Ravẓatu's-safâ, 502
 Ravẓatu's-safâ fi Sireti'l-enbiyâ ve'l-
 Mülûk ve'l-Hulefâ, 529, 532
 Ravẓatü'l-cinân ve Nüzhetü'l-cenân, 242
 Ravẓatü's-şühedâ, 507, 513, 515
 Ravẓatü's-şühedâ, 482, 484
 Ravzu'l-menâzir fi 'İlmi'l-evâ'il ve'l-
 Evâbir, 661
 Rebâb bint Üneyf, 342
 Rebâb bint Üneyf el-Kelbiyye, 356
 Rebi' bin Ḥuşeym el-Küfi, 340
 Rebi' bin Mu'avviz bin 'Afrâ, 279

- Rebî' bin Ziyâd-ı Hârişî, 310
 Rebî'a, 176, 472
 Rebî'a bin Ebî 'Abdu'r-Rahmân, 251
 Rebî'a bin Ka'b, 150
 Rebî'a bin Yezîd el-Şaşîr, 461
 Rebî'atü'r-re'y, 614
 Rebî-i Hâcib, 531
 Rebî-i Me'mûr, 530
Rebî'u'l-ebrâr, 606
 Rebîa, 315
 Rebîbe-i Şuğrâ, 202
 Rec'a Mescidi, 528
 Reça, 400
 Reccâ, 464
 Reccâ bin Hâyve, 445, 464
 Reccâ bin Hâyve el-Kindî, 445
 Reccâ bin Hâyvet, 419, 441
 Recî'am bin Süleymân, 643
 Recih, 400
 Refî', 138
 Refref, 140, 141
 Remle, 202, 317, 361, 393, 429, 601
 Remle (Ümmü Habibe), 163, 288
 Remle-i Şuğrâ, 202
 Remletü'l-kübrâ, 202
 Resüb, 152
 Resûl, 80, 109, 345, 520, 560
 Resûl, 37
 Resûl (Hz.), 60, 61, 73, 81, 88, 94, 107, 113, 114, 115, 116, 119, 122, 123, 124, 131, 135, 144, 146, 151, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 195, 196, 198, 199, 203, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 222, 223, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 241, 252, 260, 298, 300, 305, 306, 320, 321, 348, 364, 459, 486, 565
 Resûl '*aleyhi's-salâtu ve's-selâm*, 88
 Resûl '*aleyhi's-selâm*, 113, 114, 116, 122, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 222, 225, 226, 229, 236, 237, 238, 239, 252, 260, 270, 271, 273, 274, 275, 279, 280, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 294, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 306, 307, 310, 312, 313, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 323, 325, 326, 327, 328, 332, 333, 335, 337, 338, 339, 341, 344, 345, 347, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 369, 374, 378, 383, 420, 439, 477, 482, 620, 659, 660
 Resûl-i A'zam, 562
 Resûl-i Ekrem, 61, 107, 116, 119, 123, 124, 131, 146, 151, 160, 171, 175, 176, 178, 181, 184, 187, 188, 190, 195, 196, 203, 212, 214, 217, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 238, 239, 260, 271, 272, 273, 288, 290, 295, 301, 307, 317, 321, 323, 331, 347, 358, 359, 360, 369, 374, 378, 383, 420, 439, 477, 482, 620, 659, 660
 Resûl-i Hâlık, 552
 Resûl-i Hudâ, 165, 528, 660
 Resûl-i Kibriyâ, 73, 478, 479, 480
 Resûlu'llâh, 34, 36, 39, 43, 53, 54, 61, 63, 69, 71, 77, 78, 83, 84, 86, 87, 90, 93, 94, 95, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 147, 148, 150, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 222, 225, 226, 229, 236, 237, 238, 239, 252, 260, 270, 271, 273, 274, 275, 279, 280, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 294, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 306, 307, 310, 312, 313, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 323, 325, 326, 327, 328, 332, 333, 335, 337, 338, 339, 341, 344, 345, 347,

348, 352, 353, 357, 358, 360, 362,
363, 365, 366, 368, 369, 371, 376,
385, 389, 391, 394, 397, 398, 405,
424, 429, 434, 438, 444, 449, 454,
458, 459, 463, 464, 465, 470, 471,
474, 477, 480, 481, 482, 486, 487,
491, 495, 500, 502, 508, 509, 511,
512, 515, 517, 519, 520, 523, 524,
529, 536, 537, 538, 539, 541, 548,
551, 552, 555, 559, 562, 571, 579,
581, 590, 592, 597, 598, 600, 601,
603, 605, 611, 615, 618, 620
Resûlullâh, 290, 465, 493, 547, 555,
599
Reşid (Hârûn), 544, 623, 625
Reşid (Hz. Muhammed), 60
Reşid (İmam Hüseyin), 479
Reşnen, 645
Revâfîz, 387, 454, 459
Revh bin Zinbâ' bin Selâme el-Cüzâmî,
401
Revhâ, 153
Rey, 249, 634
Reyhâne, 47, 156
Reyhâne (bint Zeyd), 155
Reyhâne bint Şem'un, 165, 172
Reyhâne bint Şem'un bin Zeyd bin
'Amr, 165
Reyhâne bint Şem'un bin Zeyd el-
Kurayza, 90
Reyhâne bint Zeyd, 156, 172
Reyhâne bint Zeyd bin 'Amr, 165
Rezîn bin Mu'aviye, 245
Rezzâk, 145
Rıza, 567
Rızâ (Ali b. Musa), 542
Rızâ (İmâm), 544, 545, 546, 548, 549,
550, 554, 556, 557, 559, 561, 562,
563, 565, 566, 567
Rib'i, 424
Rib'i bin Hîrâs, 424
Rifâ'a bin Râfi' bin Mâlik bin 'Aclân,
284
Riyâh, 149
Rufâ'il, 72
Rûh (Bir Melek), 139

Ruhâ, 658
Rûhu'l-ğuds, 346, 549
Rûhu'llâh (Hz. Îsâ), 590
Rûhulkuds, 295
Ruqayye, 175, 194, 202, 387, 541
Ruqayye (Hz. Muhammed'in Kızı), 87,
174, 175, 176
Ruqayye (Hz. Osman Hatunu), 76
Ruqayyetü'ş-şuğrâ, 541
Rûm, 48, 95, 110, 197, 280, 281, 296,
306, 316, 341, 353, 376, 388, 446,
452, 456, 457, 458, 459, 520, 525,
589, 592, 601, 635, 636, 656, 657,
658, 660, 663, 664, 666
Rumhayn Şâhibi (Hz. Ömer'in
Vâlidisi), 187
Rûmî, 281, 587
Rûmîler, 649, 663
Rûmiyye, 281, 289, 418, 587, 665
Rûmiyye-i Kübrâ, 418
Rûmiyye-i Şuğrâ, 281
Rutbil, 400, 409
Ruveyfi' bin Şâbit, 310
Rûkâne bin 'Abdiyezîd, 284
Rûkn, 600, 604
Rüstem, 459, 639, 640, 641, 644
Rüstem Paşa, 459
Rüstem-i Dâstân, 639, 642
Rüstem-i Zâl, 645

S

Sâbâṭ-ı Medâ'in, 471
Şa'be bint 'Abdu'llâh bin 'Ubbâd el-
Hâdramî, 202
Sâbık (Hz. Muhammed), 60
Şâbir (Ali b. Musa er-Rıza), 542
Şâbir (Mûsâ Kâzım), 534
Şâbit, 220, 241, 623
Şâbit bin Daḥḥâk-ı Enşâri, 365
Şâbit bin Kaşs, 82, 150, 164, 300
Şâbit bin Kaşs bin Şemmâs, 82, 150,
164
Şâbit bin Kaşs el-Merzübân, 241
Şâbit bin Kurre, 622, 623

- Sâbit bin Zü'tâ bin Mâh bin Teymu'llâh
bin Şa'lebe, 240
- Sa'd, 207, 208, 510
- Sa'd (b. Ebî Vakkas), 89
- Sa'd bin 'Abdu'r-Rahmân, 263
- Sa'd bin Cuşem (Abdu'llâh), 365
- Sa'd bin Ebî Vaçkâş, 75, 81, 88, 89,
151, 182, 191, 192, 206, 209, 211,
305, 322, 323
- Sa'd bin Ebî Vaçkâş Mâlik bin Vehb bin
'Abdimenâf bin Zühre bin Kilâb, 206
- Sa'd bin İyâs eş-Şeybânî, 399
- Sa'd bin İyâs eş-Şeybânî (Ebü 'Amr),
399
- Sa'd bin Mâlik, 207
- Sa'd bin Mâlik bin Sinân, 369
- Sa'd bin Mu'âz, 82, 151
- Sa'd bin Rebî', 82
- Sa'd bin 'Ubâde, 84, 152, 186
- Sa'd el-Çaraz, 150
- Sa'd el-Çurazî, 283
- Sa'dâ bint 'Abdüğiyâs, 50
- Şadık, 648
- Şadık (Ca'fer-i), 529
- Şadık (Hz. Muhammed), 60
- Sa'diyye, 152
- Şadûk, 648
- Şafâ Tâğı, 72, 76, 98
- Şafevân, 84
- Şâfiye, 138
- Şafiyye, 93, 94, 155, 156, 167, 168,
177, 178, 179, 273
- Şafiyye (Hz. Muhammed'in Hanımı),
93
- Şafiyye bint 'Abdü'l-Mu'ttalib, 204
- Şafiyye bint Besâme bin Fazla, 171
- Şafiyye bint Cündeb, 179
- Şafiyye bint Ebî 'Âş, 163
- Şafiyye bint Hüveylid bin 'Âmir bin
Şa'sâ'a, 49
- Şafiyye bint Hüvey, 94, 167, 301, 362
- Şafiyye bint Hüvey bin Ahtâb, 94, 167,
301
- Şafiyye bint Hüvey bin Ahtâb bin Şu'be
bin Şa'lebe bin 'Ubeyd bin Ka'b bin
Hzrec bin Ebî Habîb bin Nazîr, 167
- Şafra, 153
- Şafvân, 335
- Şafvân bin Mâlik, 165
- Şafvân bin Mu'a'tal, 335
- Şafvân bin Ümeyye, 99
- Şafvân bin Ümeyye bin Halef bin Vehb
bin Huzâfe-i Çureysî, 284
- Şafvân bin Yahyâ, 565
- Sağânî, 39
- Sahbân, 322, 323
- Sahbân bin Züfer el-Vâ'ilî, 322
- Sahbân Hazretleri, 322
- Sahbân-ı Vâ'ilî, 322
- Şâhib (Hz. Muhammed), 60
- Şahîb, 236, 239, 256, 307
- Şahîbhayn, 78, 112, 179, 405
- Şahîbhayn-ı Müslim ü Buḥârî, 112
- Şahîb-i Buḥârî, 236, 256
- Şahîb-i Müslim, 239, 405, 598, 599
- Şahr bin Harb (Ebü Süfyân), 85
- Şahre Mescidi bk. Mescid-i Şahre
- Sâ'ib, 249
- Sâ'ib bin Ebî Sâ'ib, 426
- Sâ'ib bin Yezid, 208, 219
- Sâ'ib bin Yezid el-Kindî, 382
- Said, 326, 413
- Sa'id, 209, 224, 325, 326, 352, 410
- Said b. Cübeyr, 425
- Sa'id bin 'Abdu'r-Rahmân bin 'Attâb
bin Esîd, 407
- Sa'id bin 'Amr-ı Enşârî, 39
- Sa'id bin 'Âş, 325, 326
- Sa'id bin Cübeyr, 397, 409, 410, 411,
468, 521, 599
- Sa'id bin Cübeyr bin Hişâm el-Esedî,
408
- Sa'id bin Ebî Hasan, 397
- Sa'id bin Ebî Sa'id el-Makbûrî, 251
- Sa'id bin Müseyyeb, 162, 218, 410, 411,
447, 449, 462, 477
- Sa'id bin Müseyyeb bin Hazn bin Ebî
Vehb bin 'A'iz bin 'Imrân bin
Maḥzûm, 410
- Sa'id bin Yesâr, 450
- Sa'id bin Yesâr (Ebü'l-Hubâb), 450

- Sa'îd bin Zeyd, 81, 82, 161, 192, 193,
 196, 203, 208, 285, 304
 Sa'îd bin Zeyd bin 'Amr bin Zübeyr bin
 Nüfeyl bin 'Abdi'l-'Uzzâ bin Riyâh
 bin 'Abdu'llâh bin Qurç bin Rezâh bin
 'Adî bin Ka'b 208
 Sa'îd Hâzretleri (b. Müseyyeb), 411
 Sa'îd-i Hâcib, 578
 Sa'îdü'l-'âbidîn (Zeyne'l-'âbidîn), 606
 Sâ'im, 426
 Şakâlibe, 452
 Sakif, 364
 Şalâhu'd-dîn Yûsuf bin Eyyûb, 526
 Sâlâr-ı Ağniyâ, 483
 Şa'lebe bin Sâ'ide el-Enşârî, 276
 Şa'lebî, 182
 Şâlih, 255, 624, 626
 Şâlih (b. Abbas), 106
 Şâlih (Mûsâ Kâzım), 534
 Şâlih (Tabib), 625
 Şâlih bin 'Abdu'r-Rahmân el-Kâtib, 443
 Şâlih bin Behle el-Hindî, 624
 Sâlim, 430, 606, 616
 Sâlim (Ebi Huzeyfe Mevlâsı), 81
 Sâlim bin 'Abdu'llâh bin 'Ömer bin
 Hâttâb, 430
 Sâlim bin Ebü'l-Ca'd el-Eşca'î, 421
 Sâlim bin 'Umeyr, 291
 Salîṭ bin 'Amr el-'Âdî, 94
 Sâ'm, 37, 627, 638
 Sâmaniyan, 650
 Sâmaniyye, 552
 Şan'a, 443, 454
 Şâni'-i Kâ'inât, 144
 Sâre, 42, 43, 99
 Şarem, 320
 Şarı Çekirge, 452
 Sarrûh, 37
 Şa'sa'a, 438
 Şa'sa'a bin Nâciye bin 'Affân bin 'Affân
 bin Muḥammed bin Süfyân bin
 Müşâcî' bin Dârim, 312
 Sâsâniyan, 660
 Saṭîḥ, 51
 Şayd, 357
 Şayfi bin Fesîl, 302
 Şe'âlibî (Ebü Manşûr), 242
 Sebâ, 169
 Sebe', 493, 494, 495, 496, 497, 498,
 499
 Sebḥa, 153
 Seccâd, 351
 Sefevân, 206
 Seffâh, 468, 469
 Sefîne, 357
 Sehl b. Fazl, 561
 Sehl bin 'Amr, 201
 Sehl bin Hunejf, 270, 279
 Sehl bin Hunejf (Ebü Ümâme), 422
 Sehl bin Hunejf bin Vehb bin 'Alîm
 bin Şa'lebe-i Enşârî, 279
 Sehl bin Sa'd, 198
 Sehl bin Sa'd es-Sâ'idî, 244
 Sehl bin Sa'îd, 219
 Sehmî, 227
 Seḫûl, 155
 Şekafî, 305, 361
 Sekb, 153
 Sekrân, 157
 Sekrân bin 'Amr, 321
 Selâm bin Hâkîk, 85
 Selâm bin Yezîd el-Hânefi, 129
 Selâmân, 37
 Selâme bin Yezdicerd, 606
 Seleme, 161
 Seleme (Kabile), 620
 Seleme bin Ekva', 220
 Seleme bin Ekva' bin 'Amr bin Sinân,
 372
 Seleme bin Selâm, 205
 Seleme bin Selâme, 82, 290
 Selemî, 239
 Selm, 636
 Selmâ bint Saḫr b. 'Âmir bin 'Ömer bin
 Ka'b bin Sa'd bin Teym bin Mürre
 (Ümmü'l-ḫayr), 181
 Selmâ bint Zeyd bin 'Amr bin Lebîd bin
 Hîrâş bin 'Adiyy bin Neccâr, 48
 Selmân, 120, 136, 149, 151, 234, 423,
 650
 Selmân el-Hayr, 234
 Selmân-ı Fârisî, 136, 423

- Semâne-i Mağribiyye, 574
 Semâve Gölü, 329
 Semerkand, 224, 257, 325, 351, 359,
 425, 658
 Semîn, 170
 Senâbâd, 565
 Senetü'l-vüfûd, 103
 Serâf bint Hâlife-i Kelbiyye, 170
 Sercân, 648
 Serif, 166, 306
 Server (Hz. Muhammed), 89
 Server-i Enbiyâ, 37, 39, 54, 58, 59, 61,
 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72,
 75, 76, 77, 79, 80, 82, 83, 84, 86, 88,
 91, 92, 94, 96, 98, 114, 115, 121,
 129, 136, 151, 152, 153, 156, 157,
 164, 165, 174, 189, 196, 198, 200,
 212, 214
 Server-i Kâ'inât, 71, 74, 91, 111, 122,
 123, 124, 125, 127, 128, 129, 133,
 135, 147
 Sevâd, 239, 325
 Sevâdü'l-a'zam, 245
 Şevbân, 421
 Şevbân bin Bücdüd, 317
 Şevbân-ı Yemenî, 149
 Sevdâ-yı Sindiyye, 387
 Sevde, 78, 156, 157, 171
 Sevde (bint Zem'a), 155
 Sevde bint Kureşiyiye, 171
 Sevde bint Zem'a, 78, 321
 Sevde bint Zem'a bin Kays bin
 'Abdişems bin 'Abdivedd bin Nuğar
 bin Mâlik bin Cil bin 'Âmir bin
 Lü'ey, 157
 Seviğ Ğazâsı, 85
 Seydigâzi, 458
 Seyf, 659
 Seyf bin Zü'l-yezen, 659
 Seyfu'llâh (Hâlid b. Velid), 96
 Seyyâr bin Selâme er-Riyâhî (Ebü
 Minhâl), 397
 Seyyid (İmam Hüseyin), 479
 Seyyid Baţţâl, 456
 Seyyid Baţţâl Ğâzi, 456
 Seyyidġâzi, 458
 Seyyid-i Benî Âdem, 71, 119
 Seyyid-i Beşer, 293
 Seyyid-i Hîmyerî, 529, 534, 615
 Seyyid-i Veled-i Âdem, 60
 Seyyidu Baţţâl, 456
 Seyyidü'l-beriyiye, 57
 Seyyidü'l-mürselin, 40
 Seyyidü'l-mürselin (Hâzret-i), 34
 Sıbt (İmam Hüseyin), 479
 Şiddik, 388
 Şiddik (Hâzret-i), 282, 295, 314, 323,
 342, 364, 471
 Şiddik (Hz. Ebü Bekr), 331, 416, 617
 Şifatu's-safve, 395, 537
 Şifatu's-şafve, 539, 617
 Şiffin, 300, 333, 349
 Şiffin Cengi bk. Ceng-i Şiffin
 Şiffin Harbi bk. Harb-i Şiffin
 Şiffin Vak'ası bk. Vak'â-i Şiffin
 Şıla bin Eşyem el-'Adevî, 375
 Şıla Hâzretleri, 375
 Şıyah, 177
 Sibâ' Vâdisi bk. Vâdi's-sibâ' ve Vâdi-i
 Sibâ'
 Sicistân, 237, 296, 327, 377
 Sicistânî, 259
 Sidirna'is, 662, 663
 Sidretü'l-müntehâ, 140
 Si'lât, 491, 492, 493, 495, 496
 Si'lât Hâtûn, 491, 492, 493, 494, 496
 Simâk bin Harb, 246, 461
 Sime bint Muğire, 133
 Şin, 603
 Sinân, 514
 Sinân bin Enes en-Neħa'î, 512
 Sindi, 456
 Sindi bin Şâhek, 539
 Şinvân bin Beyzâ, 280
 Sirâc (Hasan el-Hâlis), 579
 Sirâc (Hz. Muhammed), 60
 Sirin, 172
 Sistan, 639, 651, 653
 Sivas, 651
 Şiyâb-ı Sa'idiyye, 326
 Siyâmek, 628
 Siyâvuş, 641, 642

Sokrâ't, 644, 645
 Subûğ, 153
 Sûdâbe, 641
 Şudey (Ebû Ümâme), 422
 Şuḥâre, 155
 Şuḥârî, 155
 Şuḥayb, 120
 Şuheyb, 70, 193, 280, 281
 Şuheyb bin Sinân-ı Rümî, 280
 Şuheyb-i Rümî, 136
 Sulṭân 'İmâdü'd-dîn İmâm Şâfi'î, 298
 Sulṭân Süleymân bin Selim bk.
     Süleymân bin Selim (Sulṭân)
 Sulṭân-ı Enbiyâ, 94, 133, 135, 146,
     148, 193, 209, 214, 339, 345, 371,
     372, 404, 405, 478, 483, 517, 519,
     590, 597
 Sulṭân-ı Ḥorâsân (Ali b. Musa Rıza), 541
 Sulṭân-ı Kevneyn, 479
 Sulṭânü'l-enbiyâ, 112, 252
 Surâka bin Ka'b, 291
 Süre-i Baḳara, 147
 Süre-i Berâ'et, 373
 Süre-i İkrâ', 71
 Süre-i Ḳadr, 593
 Süre-i Meryem, 340
 Süre-i Müddeşşir, 70, 407
 Süre-i Tûr, 295
 Sûs, 579, 628
 Süsen, 579
 Şübeyle bint Ḥabâb bin Kelb bin Nemir
     bin Ḳâsi't, 179
 Süfyân, 529
 Süfyân, 529
 Süfyân bin Seleme el-Esedî, 382
 Süfyân bin 'Utbe, 529
 Süfyân bin 'Uyeyne, 250
 Süfyân bin Vekî', 263
 Süfyân es-Şevrî, 248
 Süfyân-ı Şevrî, 218, 333, 425, 529, 530
 Süfyânî, 600, 601, 604
 Süheyl bin Beyzâ, 280
 Sülemî, 262
 Süleyman, 538
 Süleymân, 418, 426, 541
 Süleymân (Ḥazret-i), 416, 417, 642

Süleymân A'meş, 247
 Süleymân bin 'Abdi'l-Melik, 443, 524
 Süleymân bin Cübeyr (Ebû Yünus), 461
 Süleymân bin Dâvüd (Ḥazret-i), 416
 Süleymân bin Dâvüd-ı Hâşimî, 250
 Süleymân bin Eş'aş bin İşhâk bin Beşîr
     bin Şeddâd bin 'Amr bin 'İmrân, 259
 Süleymân bin Eş'aş-ı Sicistânî (Ebû
     Dâvüd), 264
 Süleymân bin Ḥarb, 259
 Süleymân bin Hişâm, 457, 458
 Süleyman bin Sa'd, 443
 Süleymân bin Selîm (Sulṭân), 459
 Süleymân bin Velîd, 418
 Süleymân bin Yesâr, 431
 Süleymân Nebî, 38, 39, 417, 531
 Süleymânî bin Teymî, 247
 Sümâme b. Eşres, 561
 Sümeyye, 275, 298, 305
 Sümnât, 298
 Sünen, 102, 260, 262
 Sürâka bin Mirdâs el-Ezdi, 381
 Sürremenrây, 575, 576, 578, 583, 584,
     596
 Şüveybe, 63
 Süveyd bin Ğafele bin 'Avsece el-Cu'fi
     (Ebû Ümeyye), 386

Ş

Şa'bi, 428
 Şa'bi, 219, 222, 270, 298, 397, 428,
     441, 447, 529
 Şâbîn, 70
 Şâbü'r, 647, 651, 652, 653
 Şâbü'r bin Erdeşîr, 651
 Şâbü'r bin Eşkan, 647
 Şâbü'r bin Hürmüz, 653
 Şâbü'r bin Şâbü'r-ı Zü'l-ektâf, 654
 Şâdurvân, 653
 Şâfi', 249
 Şâfi' (Hz. Muhammed), 60
 Şâfi'î, 243, 244, 250, 251, 254
 Şâfi'î (İmâm), 216, 243, 246, 249, 250,
     251, 252, 253, 254
 Şâfi'î (Sulṭân 'İmâdü'd-dîn İmâm), 298

- Şâfi'î Hazretleri, 243, 249, 250, 252
 Şâfi'iyye, 240, 245
 Şâhid (Hz. Muhammed), 61
 Şâhnâme, 631, 636, 637, 638, 639, 640, 643, 645
 Şâh-nâme, 627, 628
 Şâ'ir Hâssân bk. Hâssân (Şâ'ir),
 Şakik, 535
 Şakîk, 535, 536
 Şakîk bin Seleme el-Esedî, 394
 Şakîk-i Belhî, 535
 Şâkir (Ebû Ca'fer el-Bâkır), 615
 Şakrâ' en-Nübiyye, 542
 Şâlih, 37
 Şam, 314, 315, 601
 Şâm, 51, 52, 55, 63, 64, 65, 94, 95, 103, 121, 186, 191, 201, 219, 227, 248, 249, 256, 257, 258, 259, 268, 271, 274, 275, 288, 291, 298, 300, 302, 313, 316, 324, 328, 329, 333, 335, 336, 338, 354, 362, 364, 377, 380, 381, 383, 384, 392, 399, 400, 416, 429, 431, 441, 445, 446, 447, 452, 453, 455, 456, 462, 469, 471, 475, 480, 483, 485, 487, 491, 496, 500, 501, 516, 527, 571, 601, 604, 608, 649, 658, 662, 663, 665, 666
 Şâm Mescidi bk. Mescid-i Şâm
 Şâmât, 601
 Şâmî, 474, 486, 572
 Şâmîler, 344, 455, 611, 663
 Şâmiyân, 361, 489, 497
 Şâr (Bir Cinnî), 78
 Şâtıbe, 266
 Şavşit, 653
 Şâzşâbü, 651
 Şebib, 377
 Şebib, 376, 377
 Şebib bin Yezid eş-Şeybânî, 376
 Şebih (Ebû Ca'fer el-Bâkır), 615
 Şeddâd, 259, 327, 386, 630, 632
 Şeddâd bin 'Âd, 630
 Şeddâd bin Evs bin Şâbit bin Münzir-i Enşârî, 327
 Şedid, 630
 Şehid (Hz. Muhammed), 60
 Şehid (İmam Hüseyin), 479
 Şehr bin Havaşeb, 445
 Şehrab (Ebû Müslim), 446
 Şehrân-ı Habeşî, 149
 Şehrezûrî, 219
 Şehrizâr, 660
 Şekûr (Hz. Muhammed), 60
 Şemir, 506, 512
 Şemir bin Zü'l-cevşen, 505
 Şemsün, 648
 Şemü'îl, 640
 Şem'un, 90, 172, 589, 590
 Şemûs bint Kays bin Zeyd bin 'Amr bin Lebîd bin Hîdâş bin 'Âmir bin Ğanm bin 'Adiyy bin Neccâr, 157
 Şerik bin Şeddâd, 302
 Şesûs bin Lâ'ûs el-Munţakî, 661
 Şeybânî, 253
 Şeybe, 48, 49, 337, 338
 Şeybe bin 'Osmân bin Ebî Talha, 337
 Şeyh Ebû Mervân, 456
 Şeytân, 632
 Şî'a, 300, 302, 387, 388, 448, 521, 584, 585, 587, 614
 Şî'b, 67, 222
 Şifâ (Hz. Muhammed), 60
 Şihâ'il, 37
 Şihâ'il bin Hâmel bin Kîdâr, 37
 Şîrâz, 644
 Şîrîn, 94, 95, 172
 Şîrüye, 659, 660
 Şîrüye bin Pervîz, 659
 Şîrvân, 642
 Şîr, 37, 41
 Şîr 'aleyhi's-selâm, 41, 42
 Şîtu'n-Nebî, 627
 Şu'ayb, 264, 637
 Şu'be bin Mûsâ, 218
 Şücâ' bin Vehb, 94, 312
 Şücâ' bin Vehb el-Esedî, 94
 Şûrahbil bin Hâsene, 150, 164
 Şüreyh, 379, 380
 Şüreyh, 360
 Şüreyh (Kâdî), 302, 311, 344, 378, 379, 380
 Şüreyh bin Hâriş bin Kays (Kâdî), 378

Şüreyh bin Yünus, 258
Şüreyh-i 'Irakî (Kâdi), 379

T

Tabakât-ı Hanefiyye, 244, 246
Taberânî, 36, 194, 275
Taberî, 95, 118, 149, 191, 193, 476, 546
Taberî (İbn Cerir), 599
Taberistân, 325, 637
Tabîb Şâlih, 625
Tâcü'l-Hüseyn, 525, 526
Tâ-hâ, 35
Tâhâ (Hz. Muhammed), 60
Tâhir, 173, 176, 177
Tâhir (Ca'fer-i Sâdik), 529
Tâhir (Hz. Muhammed), 60
Tâhire, 156
Tâhmürş, 629, 631
Tâhmürş-ı Div-bend, 629
Tâhür, 37
Tâ'if, 77, 78, 101, 104, 105, 122, 124, 129, 224, 228, 300, 305, 348, 350, 351, 493
Tâ'if Gazâsı, 120, 285
Tâ'if Kal'ası bk. Kal'a-i Tâ'if
Takıyyü'd-dîn-i Endülüsi, 237
Takî (Hz. Muhammed), 60
Talha, 72, 75, 178, 191, 192, 203, 270, 271, 272, 279, 393, 404
Talha bin Muşarrif, 397
Talha bin 'Ubeydu'llâh, 74, 81, 82, 182, 195, 202, 203, 271
Talha bin 'Ubeydu'llâh bin 'Osmân bin 'Amr bin Ka'b bin Sa'd bin Mürre, 202
Talha bin 'Ubeydu'llâh bin 'Osmân bin 'Ömer bin Ka'b bin Sa'd bin Mürre bin Ka'b bin Lü'ey bin Gâlib bin Fihri bin Mâlik bin Nağr bin Kinâne, 271
Talha *radîya'llâhu 'anh*, 202, 204
Talha'tü'l-cüd, 203, 271
Talha'tü'l-feyyâz, 203, 271
Talha'tü'l-hayr, 203, 271
Tâlib, 177

Talk bin Habîb, 411
Talk bin Habîb el-'Anezî, 411
Talsün, 660
Tâlüt, 85, 467
Tamühâris Hakîm, 661
Târeh, 37
Târîk bin 'Amr, 362
Târîk bin Şihâb bin 'Abdişems, 396
Târih (Hârûn b. Gurûz-ı Râhib Eseri), 626
Târih (İbn Kesîr), 609
Târih-i Hafîz-ı Ebrû, 476
Târih-i İbn 'Asâkir, 401
Târih-i İbn Cerir, 457
Târih-i İbn Keşîr, 406, 418, 457
Târih-i İbn Şihne, 298, 299
Târih-i Nişâbûr, 551
Târih-i Taberî, 639
Târihu Medîneti Dımaşk, 387
Tatar, 640, 643, 660
Tâvûs, 349, 411, 426, 607
Tâvûs bin Keysân, 349, 430
Tayyib, 173, 176, 178
Tayyib (Ali el-Askerî), 574
Tayyib (Hz. Muhammed), 60
Tayyib (İmam Hüseyin), 479
Tâzî, 485, 492, 497, 553
Tebük, 102, 286
Tebük Gazâsı, 102, 103, 122, 123, 127, 128, 182, 198, 211, 217, 231, 297, 402
Tehzîb, 358
Temim ed-Dârî, 401
Temim-i Dârî, 153
Temmâm, 224, 351
Tercemânü'l-*Qur'an*, 347
Terviye Günü bk. Yevm-i Terviye
Tesnîm, 40
Tevârih-i Hallikânî bk. *Vefeyât-ı İbn Hallikân*
Tevbe, 366, 367, 368
Tevbe bin Hümeyyir, 367
Tevbe bint Şamme, 366
Tevbe Süresi, 373
Tevrât, 38, 40, 57, 61, 69, 344, 626, 661

- Teymî, 180, 202
 Teymu'llâh bin Şa'lebe, 241
 Tırmımâh bin 'Adî-i Şâ'ir, 439
 Tihâme, 67, 398
 Timâm, 177
 Timur, 289
 Tirmizî, 262, 263
 Tirmizî, 104, 109, 111, 112, 183, 184,
 189, 195, 198, 203, 207, 210, 211,
 215, 223, 232, 262, 263, 265, 467,
 585
 Tirmizî Muḥammed bin 'İsâ bin Sevre
 bin Mûsâ bin Ḍaḥḥâk, 262
 Töluniyyân, 666
 Tübâ, 611
 Tūlayk, 177
 Tūleyb bin 'Umeyr, 82
 Tūleyṭula, 417
 Tūr, 636, 637
 Tūrân, 636, 637, 638, 639, 657
 Tūrandoḡt, 660
 Tūs, 235, 267, 268, 565, 641, 642
 Tūsî, 267, 546, 551
 Tūveys el-Muḡnî Ebū 'Abdu'llâh el-
 Mūn'im 'İsâ bin 'Abdu'llâh, 406
 Türk, 505, 601, 658
 Türkâne, 655
 Türkçe, 270, 380, 601
 Türkistân, 636, 642, 657
Türkiye Diyanet Vakfî İslam
Ansiklopedisi, 284, 380, 403, 433,
 472
 Tüster, 307, 308, 375
- U**
- Ubâde bin Şâmit, 401, 419
 Ubeyd, 515
 Ubeyd bin Ḥâriş, 81
 Ubeyd bin 'Umeyr, 371
 Ubeyd bin 'Umeyr bin Ḳatâde bin Sa'd,
 371
 Ubeyde bin Ḥâriş, 160
 Ubeyde bin Ḳays, 360
 Ubeyde bin Nuḍayle, 360
 Ubeyde es-Selmânî, 361
 Ubeydu'llâh, 541
 Ubeydu'llâh, 177, 201, 224, 288, 330,
 331, 351, 429, 614
 Ubeydu'llâh bin 'Abbâs, 330
 Ubeydu'llâh bin 'Abdu'llâh bin 'Utbe,
 418
 Ubeydu'llâh bin 'Adî bin Ḥayyâr, 396
 Ubeydu'llâh bin Caḡş, 163, 288
 Ubeydu'llâh bin Ebî Bekr, 383
 Ubeydu'llâh bin Mûsâ-yı 'İbsî, 256
 Ubeydu'llâh bin 'Ömer, 527
 Ubeydu'llâh bin Ziyâd, 334, 354, 357,
 488, 494, 495, 497, 504, 505, 515,
 516, 517, 528
 Ubeydu'llâh el-'Ömerî, 446
 Ubeydu'llâh el-Ḳavârîrî, 258
 Ubeydullah, 331, 413
 Ubeydullâh b. Abbâs, 330
 Uded, 37
 Uḡnūh, 37
 Uḡud, 82, 85, 87, 99, 104, 182, 206,
 207, 234, 239, 271, 328, 340, 342,
 369, 370
 Uḡud Cengi, 99, 337
 Uḡud Daḡı, 214
 Uḡud Ğazâsı, 85, 87, 113, 118, 119,
 131, 151, 152, 160, 175, 178, 203,
 205, 210, 212, 219, 225, 231, 234,
 239, 271, 290, 297, 318, 324, 369,
 621
 Uḡud Taḡı, 87, 119, 214
 Uḡâb, 153
 Uḡbe bin 'Abdi'l-ġaffâr, 397
 Uḡbe bin 'Âmir, 190
 Uḡbe bin 'Amr bin Şa'lebe, 283
 Uḡbe bin Ebî Mu'ayṭ Abdüşems, 75
 Uḡbe bin Nâfi' el-Fihri, 341
 Uḡbe bin Vişâh, 397
 Uḡbe İbn 'Âmir, 150
 Ulü'l-uşeyre, 104
 Umân, 298, 388, 408
 Umân bin 'Umeyr, 528
 Umâre, 177
 Umâre bin 'Umâre, 232
 Umeyr bin Cürmüz, 206
 Umre (Muaviye Kızı), 155

Umretü'l-każâ, 94
 Urbân, 329, 368, 376, 405
 Urcün, 152
 Urve, 205, 227, 378, 412, 413
 Urve bin 'Abdu'llâh, 617
 Urve bin Muğire bin Şu'be, 404
 Urve bin Zübeyr, 410, 412
 Urve bin Zübeyr bin 'Avvâm, 412
 Usâme, 54, 106
 Usâme (b. Abbas), 106
 Usfân, 97, 612
 Usfân Ğazvesi bk. Ğazve-i 'Usfân
Uşûlü'l-ekber, 245
 Uşeyrû'l-Kureyş Ğazası, 84
 Utbe, 164, 177
 Utbe (b. Ebû Leheb), 174
 Utbe (Kureyş'den), 119
 Utbe (Sa'd b. Ebî Vakkas Kardeşi), 88
 Utbe bin 'Abdi's-Selmâ, 403
 Utbe bin Ebî Leheb, 121
 Utbe bin Münzir es-Sülemî, 399
 Uteybe, 177
 Uteybe bin Ebî Leheb, 174
 Uveymir bin Zeyd (Ebü'd-Derdâ), 234
 Uveymir bin Zeyd bin Qays bin 'Âiş bin
 Ümeyye bin Mâlik bin 'Âmir bin
 'Adiyy bin Ka'b bin Hâzrec (Ebü'd-
 Derdâ), 234
 Uzeyr (Hz.), 643
 Uzru'l-kesr, 85
 Uzzâ, 58

Ü

Übey, 221, 222
 Übey (Bir Mel'un), 89
 Übey bin Ka'b, 82, 136, 150, 221, 232,
 349, 360
 Übey bin Ka'b bin Qays bin 'Ubeyd bin
 Zeyd bin Ma'viye bin 'Amr bin Mâlik
 bin Neccâr (Ebü'l-Münzir), 232
 Ümâme, 173, 174, 202, 574
 Ümâme bin Sehl, 224
 Ümâme bint Hamza, 171
 Ümeyme, 171, 178
 Ümeyme bint 'Abdü'l-Muṭṭalib, 162

Ümeyme bint Serahil, 170
 Ümeyye, 94, 149, 160, 163, 176, 177,
 178, 194, 234, 284, 288, 297, 339,
 361
 Ümeyye bin Muğire bin 'Amr bin
 Maḥzûm, 178
 Ümmî (Hz. Muhammed), 60
 Ümmü 'Abd, 229
 Ümmü 'Abdu'llâh, 331, 614
 Ümmü 'Abdu'llâh (Hz. Âişe), 173
 Ümmü 'Amr, 545
 Ümmü Ca'fer, 202, 541
 Ümmü Ebî Maḥzûre, 419
 Ümmü Esmâ, 541
 Ümmü Eymen, 63, 317
 Ümmü Fazl, 167
 Ümmü Ferve, 314, 533
 Ümmü Ferve bint Qasım bin
 Muhammed bin Ebî Bekr, 614
 Ümmü Ḥabibe, 96, 155, 156, 163, 164,
 171, 177, 202, 288, 561
 Ümmü Ḥabibe bint Ebü Süfyân, 288
 Ümmü Ḥabibe bint Ebü Süfyân Şahr
 bin Ḥarb bin Ümeyye bin 'Abdişems,
 163
 Ümmü Ḥakem, 177
 Ümmü Ḥakim, 178
 Ümmü Hânî, 136, 170, 177, 202
 Ümmü Hânî bint Ebî Ṭalib, 136
 Ümmü Kirâm, 202
 Ümmü Külşûm, 89, 103, 174, 175,
 176, 194, 414, 541
 Ümmü Külşûm bint Ebü Bekr-i
 Şiddik, 444
 Ümmü Külşûm-i Kübrâ, 202
 Ümmü Külşûm-i Şuğrâ, 202
 Ümmü Lübâne, 541
 Ümmü Ma'bed, 123
 Ümmü Rümân (Zeyneb), 328
 Ümmü Rümân bint 'Âmir, 158, 331
 Ümmü Rümân bint 'Âmir bin 'Uveymir
 bin 'Abdişems, 158
 Ümmü Seleme, 90, 155, 156, 160, 161,
 175, 202, 288, 340, 357, 371, 440,
 450, 481, 541, 606
 Ümmü Seleme Hind, 339

Ümmü Seleme Hind bint Ebî Ümeyye
 Huzeyfe, 339
 Ümmü Süleym, 390
 Ümmü Şerik, 155, 170, 171
 Ümmü Şerik el-Enşariyy, 301
 Ümmü'd-Derdâ, 234, 395
 Ümmü'd-Derdâ Hâtûn, 395
 Ümmü'l-benîn, 542
 Ümmü'l-benîn bint Hizâm, 201
 Ümmü'l-Fazl, 282, 306, 330, 347, 351,
 567, 570
 Ümmü'l-Fazl bint Me'mûn, 574
 Ümmü'l-Fazl Lübâbe bint Hâriş, 330,
 347
 Ümmü'l-Hasen, 202
 Ümmü'l-hayr Selmâ bint Saḥr b. 'Âmir
 bin 'Ömer bin Ka'b bin Sa'd bin
 Teym bin Mürre, 181
 Ümmü'l-Hüzeyl, 444
 Ümmü'l-mesâkin, 160
 Ümmü'l-mü'minîn Hâdice, 318
 Ümmü'l-mü'minîn-i Nadrîyye, 301
 Ümmü'l-yümn, 54
 Ümmünisâ (Hz. Muhammed), 61
 Ürdün, 233, 664
 Üsâme, 317
 Üsâme (b. Zeyd), 149
 Üsâme bin Zeyd, 317, 610
 Üsâme bin Zeyd bin Hârişe el-Kelbî,
 317
 Üsdü'l-gâbe fî Ma'rifeti's-şahâbe, 358
 Üsküdar, 664
 Üveys el-Ḳarani, 292

V

Vâdi'l-cin, 78
 Vâdi'l-ḳurâ, 151, 418
 Vâdi's-sibâ', 206, 273
 Vâdi-i Sibâ', 285
 Vağanden, 660
 Vâ'il bin Ma'd bin Mâlik, 322
 Vâ'ili, 322
 Vâ'iz (Hz. Muhammed), 60
 Vaḳ'a-i Cemel, 270, 271, 272, 300, 302,
 349, 352, 387, 397

Vaḳ'a-i Harre, 342, 343
 Vaḳ'a-i Kerbelâ, 480
 Vâkı'a-i Cemel bk. Vaḳ'a-i Cemel
 Vâkı'a-i Şiffin, 302
 Vâkıdî, 63, 82, 312, 317, 337, 402
 Vâkıf-ı Esrâr-ı *Furḳân*, 347
 Vâkışa, 535
 Varaḳa bin Nevfel, 69
 Vâriş, 224
 Vâsıt, 449
 Vâşik, 575, 577
 Vâşikî, 254
 Vâşile, 402
 Vâşile bin Esḳa', 220, 236, 244, 402
Vaşiyye bk. *el-Vaşiyye*
Vefeyât, 255
Vefeyât-ı İbn Hallikân, 152, 401
 Vehb, 53
 Vehb bin 'Abdu'llâh (Ebü Cuheyfe), 371
 Vehb bin 'Abdimenâf, 55, 206
 Vehb bin 'Abdimenâf ez-Zühri, 53
 Vehriz, 659
 Vektî bin Cerrâh, 246
 Velî (Ali b. Musa er-Rıza), 542
 Velî (Hz. Muhammed), 60
 Velid, 71, 96, 247, 338, 339, 345, 407,
 411, 412, 415, 417, 418, 452, 486,
 607, 616
 Velid bin 'Abdi'l-Melik, 415, 613
 Velid bin 'Uḳbe bin Ebi Mu'ayt, 338,
 345
 Velid bin 'Utbe, 501
 Velid bin Muğire, 71
 Velid bin Yezid, 456, 469
 Verd, 153
 Veyse'l-Ḳarani bk. Üveys el-Ḳarani
 Vidân, 201

Y

Ya'fûr, 94, 154
 Yahudî, 131
 Yahyâ, 538
 Yahyâ, 51, 247, 251, 252, 256, 257,
 260, 280, 282, 441, 446, 456, 469,

- 470, 480, 503, 521, 525, 529, 544,
545, 551, 568, 569, 575
- Yaḥyâ (b. Zeyd), 455
- Yaḥyâ (Ḥazret-i), 52, 138, 646, 649
- Yahyâ b. Eksem (Kâdı), 561
- Yaḥyâ bin ‘Abdu’llâh, 401
- Yaḥyâ bin Ekşem, 568, 569
- Yaḥyâ bin Ḥâlid-i Bermekî, 544, 545
- Yaḥyâ bin Herşeme, 575
- Yaḥyâ bin Ma’in, 247, 256, 260
- Yaḥyâ bin Sa’id, 251, 252, 446, 503,
529
- Yaḥyâ bin Sa’id el-Enşârî, 247, 251
- Yaḥyâ bin Sa’id el-Kaçtân, 252
- Yaḥyâ bin Sa’id-i Enşârî, 446
- Yaḥyâ bin Ya’mer, 404
- Yaḥyâ bin Zekerîyyâ, 480, 521
- Yaḥyâ bin Zeyd, 469, 470
- Yaḥyâ bin Zeyd bin Ali bin Hüseyin bin
‘Ali bin Ebî Tâlib, 469
- Yaḥyâ Peygâmbere, 51, 551
- Yaḥyâ-yı Aşîlî, 525
- Yaḥyâ-yı Nişabûrî, 257
- Ya’kûb, 46
- Ya’kûb bin İbrâhîm, 247
- Ya’kûb bin İbrâhîm bin Ḥabîb bin Ḥasan
bin Sa’d bin Ma’d bin ‘Urme bin
Ma’viye Selemi bin Yuḥayle (Ebû
Yûsuf), 247
- Ya’lâ, 177
- Yared, 37
- Yâ-sîn, 35
- Yâsin (Hz. Muhammed), 60
- Yehûd, 131, 231, 254, 287, 289, 333,
405, 626, 649, 662
- Yehûdâ, 287
- Yehûdî, 93, 467, 604, 665
- Yehûdî-i Yemen, 467
- Yehûdîler, 38, 51, 52, 53, 59, 64, 90,
231, 649, 661, 662, 665
- Yemâme, 94, 297, 328
- Yemân-ı Buḥârî, 255
- Yemânî, 430, 600, 604
- Yemen, 53, 114, 119, 130, 155, 186,
211, 227, 229, 233, 249, 255, 280,
302, 307, 322, 330, 331, 335, 351,
362, 430, 431, 443, 454, 456, 467,
493, 496, 542, 573, 604, 641, 656,
657, 659
- Yemen Kâl’ası bk. Kâl’a-i Yemen
- Yemenî, 335, 343
- Yemeniler, 124
- Yermûk, 205, 224, 297, 370, 377, 386,
423
- Yermûk Cengi, 353
- Yermûk Çazâsı, 312, 365
- Yesâr, 440
- Yesîriyye, 537, 541
- Yeşrib, 67, 301, 413, 517
- Yeşhab, 37
- Yeşû’â, 589
- Yevm-i Ḥakem, 385
- Yevm-i Terviye, 503
- Yevmü’l-aḥzâb, 128
- Yevmü’l-cemel, 205
- Yevmü’l-ḥarre, 363
- Yezdânî, 55, 471
- Yezdicerd, 327, 606, 631, 654, 656, 657
- Yezdicerd bin Behrâm-ı Gür, 656
- Yezdicerd el-Eşmer bin Behrâm, 654
- Yezdicerd-i Nerm, 656, 657
- Yezdicerd-i Şehriyâr, 660
- Yezid, 509, 510
- Yezîd, 161, 169, 208, 226, 239, 246,
249, 306, 316, 326, 328, 341, 342,
346, 359, 362, 371, 376, 382, 384,
385, 389, 401, 414, 433, 435, 461,
476, 478, 482, 483, 484, 485, 486,
487, 488, 489, 495, 496, 497, 498,
499, 501, 504, 516, 517, 524, 525,
528, 616
- Yezîd (b. Muaviye), 161
- Yezîd bin ‘Abdu’llâh bin Şihhîr, 433
- Yezîd bin Ebî Müslim, 426
- Yezîd bin Esved el-Cereşî, 358
- Yezîd bin Hârûn, 246
- Yezîd bin Kays bin Zürrâre-i Hilâlî, 401
- Yezîd bin Mu’âviye, 161, 226, 306, 341,
342, 343, 359, 362, 435, 516
- Yezîd bin Mühelleb, 389
- Yezîd bin Ziyâd (Ebû Şa’şâ), 510

Yezid bin Ziyâd bin Rebî'a el-Ĥimyerî,
354
Yünân, 661, 663, 664, 665
Yünânca, 661
Yünâniler, 661
Yünâniyyîn, 626
Yûnus (Ĥazret-i), 646
Yûnus '*aleyhi's-selâm*, 647
Yûsuf, 538
Yûsuf, 453, 455
Yûsuf (Ĥazret-i), 304, 531
Yûsuf (Hz.), 304
Yûsuf '*aleyhi's-selâm*, 138
Yûsuf bin 'Abdu'llâh bin Selâm, 235
Yûsuf bin 'Ömer, 455, 469
Yûsuf bin 'Ömer eṣ-Şeḳafi, 453
Yûsuf bin Ya'ḳûb, 553
Yûsuf bin Ya'ḳûb (Hz.), 287
Yûsuf-ı Şiddîk, 304
Yûşa', 637

Z

Zâb bin Ṭahmâsb, 639
Zâbilistân, 641
Zâhid (Ebû 'Abdu'llâh), 608
Zâhir (Hz. Muhammed), 60
Zâhire, 138
Zâl, 638, 641
Zâlim bin 'Amr bin Süfyân, 352
Zâmire, 149
Zâtu'r-riḳâ' Ġazâsi, 89
Zâtü'l-'uṣeyre, 104, 203
Zâtü'l-'uṣeyre Ġazvesi bk. Ġazvetu Zâti'l-'uṣeyre
Zâtü'l-fuzûl, 152
Zâtü'n-niṭâḳayn, 364
Zâtü'ş-şavârî, 278
Zav bin Ṭahmâsb bin Menüçîhr, 639
Zâzân Ebû 'Amr el-Kindî, 394
Zebâle, 535
Zebîd, 233
Zehrâ, 469, 471, 489, 490, 523, 553,
610
Zehrâ (Ĥazret-i), 591
Zehrmâs bin Ziyâd, 220

Zekeriyyâ, 538
Zekeriyyâ (Hz.), 646
Zekî (Ali b. Musa er-Rıza), 542
Zekî (İmam Hüseyin), 479
Zekî (Zeyne'l-'âbidîn), 606
Zekvân bin 'Abdiḳays, 151
Zem'a, 155
Zemaḫşeri, 606
Zemzem Kuyusu, 153, 536
Zend, 644
Zerdüşt, 644
Zeyd, 149, 155, 182, 221, 222, 232,
453, 454, 455, 456, 469, 470, 515,
541, 606
Zeyd (b. Harise), 162
Zeyd bin 'Ali, 453, 455
Zeyd bin 'Ali bin Ĥüseyin bin 'Ali bin Ebi
Ṭâlib, 453
Zeyd bin Erḳam, 104, 181, 515
Zeyd bin Erḳam bin Zeyd, 346
Zeyd bin Eslem, 121, 251
Zeyd bin Ĥâlid, 196, 448
Zeyd bin Ĥâlid el-Cühenî, 196
Zeyd bin Ĥâris, 54, 71, 77, 81, 82, 85,
149, 174
Zeyd bin Ĥârişe, 95, 162, 181
Zeyd bin Şâbit, 150, 220, 230, 231,
232, 288, 289, 422, 440
Zeyd bin Şâbit bin Ḍahḫâk bin Zeyd bin
Lûrân bin 'Amr bin 'Abdi'afv bin
Ġanm bin Mâlik bin Neccâr (Ebû
Sa'îd), 230
Zeyd bin Sehl el-Enşâri (Ebû Ṭalḫa),
107
Zeyd bin Üsâme, 186
Zeydiler, 455
Zeydîn, 358
Zeydiyye, 454
Zeyl-i Ravzatu's-safâ, 472, 473, 475,
481
Zeyl-i Ravzatu's-safâ fî Sireti'l-enbiyâ ve'l-
Mülûk ve'l-Hulefâ, 470, 472
Zeyne'l-'âbidîn, 481, 517, 543, 605,
606, 608, 609, 610, 611
Zeyne'l-'âbidîn (İmam), 410, 415, 480,
481, 516, 517, 543

- Zeyneb, 160, 161, 162, 175, 178, 202, 541
 Zeyneb (bint Caḥş), 155, 162
 Zeyneb (bint Huzeyme), 155
 Zeyneb (Hz. Muhammed'in Kızı), 101, 173, 174, 176
 Zeyneb bint Caḥş, 90, 156, 163, 172
 Zeyneb bint Caḥş bin Ri'âb bin Ya'mer bin Şabire bin Mürrer bin Keşir bin Ğanm bin Dûdân bin Esed bin Huzeyme, 162
 Zeyneb bint Ebî Seleme, 164
 Zeyneb bint Ebî Seleme el-Maḥzûmî, 365
 Zeyneb bint Huzeyme, 156
 Zeyneb bint Huzeyme bin Hâriş 'Abdu'llâh bin 'Amr bin 'Abdimenâf bin Hilâl bin 'Âmir bin Şa'sa'a el-Hilâliyye el-'Âmiriyye, 160
 Zeyneb bint Huzeyme el-Hilâliyye, 89, 90, 156
 Zeyneb bint Maz'un, 370
 Zeyneb bint Maz'un bin Vehb bin Huzafe bin Cumaḥ, 159
 Zeyneb eṣ-Şuğrâ bint 'Aḳîl bin Ebî Tâlib, 518
 Zeyneb Ümmü Rûmân, 328
 Zeyneb-i Kübrâ, 202
 ZîḲarede Ğazâsı, 85
 Zîḳâr, 62
 Zî'n-nüreyn, 194
 Zirr bin Huveys, 394
 Zirr bin Huveys (Ebü Meryem), 394
 Ziyâd, 301
 Ziyâd, 296, 298, 302, 305, 310, 311
 Ziyâd bin Ebî Süfyân, 310
 Ziyâd bin Ebîh, 296, 310
 Ziyâd bin Sümeyye, 310
 Zublîl, 400
 Zuhr bin Ḳays, 516
 Zûkared, 318
 Zûṭa-yı Kâbil, 241
 Zû'l-cenâḥ, 657
 Zû'l-ektâf, 653, 654
 Zû'l-feḳâr, 87, 88, 152
 Zû'r-rumme, 450, 451
 Zû'r-rumme eṣ-Şâ'ir, 450
 Zû'ş-şehâdeteyn, 276, 277
 Zübde-i Kâ'inât, 203
 Zübdetü'l-uşûl, 37
 Zübeyd bin Hâriş el-Yâmyân, 397
 Zübeyr, 53, 75, 81, 98, 128, 177, 178, 192, 204, 205, 206, 226, 270, 273, 274, 364
 Zübeyr bin 'Avvâm, 76, 82, 87, 97, 150, 151, 182, 197, 204, 273, 285
 Zübeyr bin 'Avvâm bin Huveylid bin Esed bin 'Abdi'l-'Uzzâ bin Ḳuşay, 204
 Zübeyr bin 'Avvâm bin Huveylid bin Esed bin 'Abdi'l-'Uzzâ bin Ḳuşay bin Kilâb bin Mürrer bin Ka'b, 273
 Zübeyr bin Bekkâr, 318
 Zübeyr bin el-'Avvâm, 72
 Zübeyr bin Şâbit, 221
 Züfer, 403
 Zühel bin 'Âm bin Ya'rub bin Ḳaḥṭân, 45
 Züheyr, 508
 Züheyr bin Ḳayn, 508
 Züheyr bin Ḳays el-Belvi, 376
 Züheyrî, 178
 Zühre, 37
 Zührî, 181, 206, 207, 209, 210, 419, 422, 447, 449, 463, 464, 465, 616
 Zür'a bin Şerik et-Temimî, 512
 Zür'a bint Misraḥ, 351
 Zürâre bin Evfâ, 449
 Zürâre bin Evfâ bin Hâcib-i 'Âmirî, 407